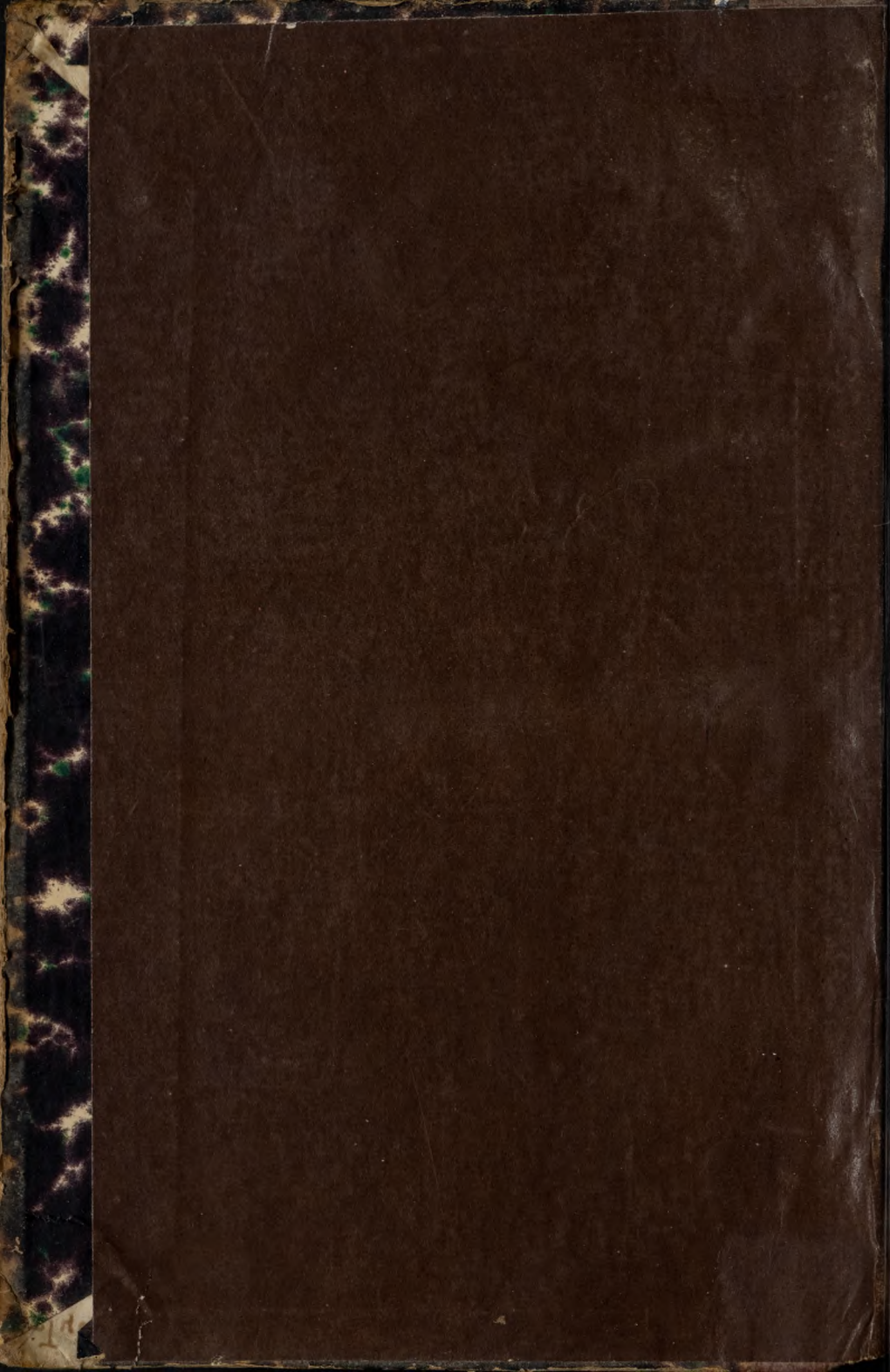

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΠΕΡΙ ΠΗΓΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΘΝΟΤΗΤΟΣ

ΑΠΟ Η΄. ΑΧΡΙ Ι΄. ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ Μ. Χ.

ΥΠΟ

Σ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ.

«Κλάδος εὐθαλῆς, καρποὺς ὠραίους ἐνεγκὼν, περιήρηται
ἀλλ' ἡ ῥίζα μένει· οὔσαι πάλιν οὐκ ἐλάττονα. Ἀπῆλθεν
ἡ καλὴ καὶ θαυμασία εἰκὼν· ἀλλ' ὁ Γραφεὺς ἔτι τὴν
χεῖρα κινεῖ, καὶ γράφει γε πάντως, ἐραστὴς ὢν
τοῦ καλοῦ, οὐκέτι τὴν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τελειότεραν.»

ΦΩΤΙΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ

ΥΠΟ

Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

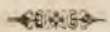
ΤΥΠΟΙΣ Χ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(Παρά τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς Ἀριθ. 420.)

1857.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ

ΑΔΙΚΟΣ ἡ κακολογία πάντοτε· ἀλλὰ, φρονού-
μεν, διπλασίως ἀμαρτάνουσιν οἱ κακολογοῦν-
τες τὸν αἰῶνά μας. Ἐὰν γὰρ κύριον τοῦ λόγου
προτέρημα εἶναι ἡ διαγνώρισις τοῦ ἀγνώστου,
οὐδέποτε ὁ πόθος τῆς ἀνακαλύψεως ἐφλεξε τὴν
καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον εἰς τὰς ἡμέρας μας.

Καταγίνονται οἱ ἀστρονόμοι τοὺς οὐρανοὺς
πολίζοντες διὰ νέων πλανητῶν· οἱ γεωλόγοι ἀ-
ποκαλύπτοντες τὰ κρύφια τῆς ὑδρογείου σφαί-
ρας. Καὶ διασκοποῦσι μὲν οἱ Ἱστορικοὶ τὰ φαινό-
μενα τῶν πολιτισμῶν, φανεροῦσι δὲ οἱ μυθιστο-
ριογράφοι τὰ μυστήρια τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς
κοινωνίας. Ἐκαστος κλάδος τοῦ Φυσικοῦ καὶ τοῦ
Ἠθικοῦ κόσμου ἔχει τοὺς ἱεροφάντας του.

Γάλλος τις παλαιοντολόγος, οὐ μακρὰν τῶν
Ἀθηνῶν ἀνασχάψας ἀπολελιθωμένα τινὰ ζώων
ὀστᾶ, ἀνέκραξεν, Εὐρηκα, εὐρηκα! καὶ ὑπὸ τῶν
ὀλίγων ἐκείνων λειψάνων ὁ φιλέρευνος φωτισθεὶς,
ἀνωκοδόμησε καινὸν τινὰ κόσμον γεωλογικόν,
αὐτοσχεδίασε τὴν προκαταχλυσμαίαν ζωολογίαν
καὶ γεωγραφίαν τῆς πατρίδος μας.

Γνωστὸν ὅτι οἱ Τοῦρκοι τὰς Ἀθήνας κυριεύ-
σαντες, ἄλλην εἰσοδὸν ἀντὶ τῆς παλαιᾶς ἤνοιξαν εἰς
τὴν Ἀκρόπολιν. Αἰῶνες διέτρεξαν ἔκτοτε. Ποῦς ἀν-

θρώπου τὴν ἱεράν ἐκείνην κλίμακα σεν ἀνέβη πλέον. Περιηγηταί, Ἀρχαιολόγοι, Ποιηταί, τὰ περίλυπα μνημεῖα κατὰ καιροῦς ἐπισκεψάμενοι, προσήνεγκον ἀναμνήσεις περιπαθεῖς, ἀλλ' οὔτε καὶ ὑπώπτευσαν τῶν καταφράχτων Προπυλαίων τὴν θέσιν. Ἦδη δὲ βάσκανος δαίμων εὐφραίνεται, τὸν φραγμὸν ἐκτεῖνον ἀναποκάλυπτον εἰσαεῖ νομίζων, ὅτε ὁ Θεὸς ἠυδόκησεν ἄλλως τὴν τύχην τοῦ ἀρχιτεκτονήματος νὰ διαθέσῃ.

Ἐτερός τις Γάλλος, ἄδοξος τὸ πρὶν μαθητὴς, νῦν δ' ἀρχαιολόγος διάσημος, ἐνταῦθα παρεπιδημήσας, ὠρέχθη τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα νὰ συνδυάσῃ πρὸς τὴν ἐνδεχομένην τοῦ πυλῶνος ἀνεύρεσιν. Ὄθεν λαβὼν τ' ἀρχαῖα ὑπομνήματα, καὶ νῦν μὲν τὰς διαφωνούσας μαρτυρίας συγκρίνας, νῦν δὲ παραβαλὼν τὰ γραπτὰ λείψανα πρὸς τὰ λίθινα, ἄλλοτε δὲ κατὰ μόνας εἰκάσας τὰ μὴ ἐξεικασμένα, καὶ συμπεράνας τὰ ἕως τότε ἀσυμπεράστα, τέλος τὰ Προπύλαια ἀνεσκεύασεν ἐν τῷ νῷ. Γενομένης ἀνασκαφῆς πρὸς βάσανον τῆς μαντεύσεως, τὸ συμπέρασμα ἀπέβη πρᾶγμα. Σήμερον ὁ ὑψιθέμεθλος ναὸς τῆς Παρθένου ὃν οἱ λυμεῶνες Τοῦρκοι παρεξέτρεψαν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ὁδοῦ, κοινωνεῖ πρὸς τὴν κάτω πόλιν, διὰ τοῦ πυλῶνος αὐτοῦ ὃθεν ἐν πομπῇ τὸ πάλαι ἐξεπορεύοντο τὰ μυστήρια τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας.

Ὡς βλέπομεν, τὸ φιλέρευνον πνεῦμα τοῦ αἰῶνος εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν μας, ἀνασκαλίζει τὴν ἡμετέραν γῆν, ἰχνοσκοπεῖ τὸν φυσικὸν βίον τοῦ τόπου μας, ἐρμηνεύει τ' ἀρχαιολογικὰ μνη-

μεία, σπουδάζει τὰ ἥθη καὶ τὰς ῥοπας τῶν ἐγκατοίκων, θησαυρίζει βότανα καὶ ὀρυκτὰ, βολίζει λιμένας, ὄρη καταμετρεῖ, τὰ πάντα διαπυνθάνεται.

Ἀλήθειά τε καὶ ψεῦδος, ἐπιστήμη τε καὶ μυθιστόρημα τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν ἀδιερεύνητον ταύτην χώραν μας στρατεύοντα, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον στενοῦσι τὸν κύκλον τῆς μελλούσης μας διερευνήσεως. Ἴσως ὀλίγον ἔτι, καὶ ἀπ' ἀνιχνεύσεως εἰς ἀνιχνευσιν οἱ πολυπράγμονες οὗτοι προβάντες, θέλουσιν ἐμφιλοχωρήσει καὶ εἰς διαζήτησεις τολμηροτέρας περὶ τῶν πραγμάτων μας.

Ἡ προκατακλυσμάχια τῆς Ἑλλάδος φύσις ἐπεσχευάσθη, θέλουσιν εἰπεῖ ποτέ. Τοὺς αἰῶνας τοῦ Σόλωνος, τοῦ Περικλέους διηγοῦνται πλεῖστα ἤδη βιβλία καὶ καλλιτεχνήματα. Τὴν μὲν γενεαλογίαν τῶν Θεῶν ἀφηγοῦνται τὰ ἔπη τοῦ Ἡσιόδου, τὴν δὲ τῶν Ἡρώων καὶ σοφῶν τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, διαλαμβάνουσιν ἅπειρα φιλοπονήματα. Φέρε νῦν ἐξετάσωμεν πρὸς στιγμὴν καὶ τίνα ποτέ εἰσὶ τὰ γενέθλια τῆς ἀμερίμνου γενεᾶς, ἥτις καθάπερ μύκης ἐν τῇ πατρίδι τῶν Θεῶν καὶ σοφῶν χαμόθιν πρό τινος ἀναπηδήσασα, παρίστησιν ἀνωμαλίαν τινὰ δυσερμηνευτον εἰς τὰς ἄχρι τοῦδε γνωστάς διαιρέσεις τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐθνολογίας!

Ἐὰν δὲ τότε τυχόντως, τὸν λόγον πρὸς ἡμᾶς ἀποτείνοντες, εἴπωσιν οἱ πολυπράγμονες οὗτοι·

«Κύριοι, δότε ἡμῖν ἐρωτῆσαι, τίνι δικαιώματι σεμνύνεσθε τῇ ἐθνικῇ αὐτῇ ὀνομασίᾳ; ἤλθε καὶ ῥὸς κρίσεως· τίνες ὑμεῖς· τίνες οἱ πικτέρες ὑμῶν;

Τίς ἡ ἀληθινὴ γῆ τῆς γενεᾶς σας; Πόθεν ἔρχεσθε νῦν; Τί δὲ ζητεῖτε; Ὀνομάζεσθε Ἑλληγες! Εὐγε! ἀλλ' ἡ κενοδοξία τῶν ὄχλων δικαίωματα δὲν παραχωρεῖ· στέμματα δὲ ψευδευγενῶν πολλὰ καθεῖλεν ἡ ἀνάκρισις. Τί Ἑλλησι καὶ ὑμῖν; Αἰσικαὶ τῶν Θεμιστοκλέων καὶ τῶν Κιμώνων, ὧν τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖσθε, οὐδὲν ἄχρι τοῦ νῦν ὑπὲρ ὑμῶν ἐμαρτύρησαν. Δὲν ἐκαλοῦντο δὲ Ῥωμαῖοι οἱ πατέρες σας, καὶ δὲν καλεῖται Ῥωμαῖος ἔτι ὁ λαός σας, καὶ Ῥωμαῖκὴ ἡ χυδαία γλῶσσά σας; Ἑλλάς, ἄλλως τε, δηλοῖ πολυθείαν, φιλοσοφίαν, ἀριστοτεχνίαν, δηλοῖ γλῶσσαν Θεῶν, δηλοῖ ἔξοχον πολιτισμόν. Τί δὲ τούτων ἔχετε ὑμεῖς; Τάχ' ἴσως τὴν θρησκείαν; ἀλλὰ ποῦ τὰ εἰδωλά σας; Ποῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος τὰ ἀγάλματα; Τὴν γλῶσσαν ἴσως; Φεῦ! ὑμεῖς αὐτοὶ ὡς ἀναξίαν καὶ βάρβαρον καὶ νόθον καταψηφίζετε τὴν πατροπαράδοτον αὐτὴν τῆς κοινῆς συναθείας σας! Τάχα τὰ ἔθιμα, τὰ ἥθη, τὴν παιδείαν, τοὺς θεσμούς, τὸν ἱματισμόν; Οἴμοι! ταῦτα πρὸ πολλοῦ παρῆλθον! Τί λοιπόν, πρὸς Θεοῦ, τί πάτριον σᾶς ἀπομένει; Τί διατηρεῖτε ἀρχαίότυπον, τί παρ' ἡμῖν τὸ συνάπτον τὴν παροῦσαν ὑμῶν κατάστασιν πρὸς τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐπιδόξων σας προγόνων; Ἐπὶ τίνος τοῦλάχιστον παραδόσεως ἀδιαλείπτου, παραδόσεως ἀξιοπίστου καὶ βεβαίας καὶ προφανοῦς, στηρίζετε τὴν ταυτότητα τοῦ γένους σας, τὴν νομιμότητά τῆς ἐθνότητός Σας, τὸν ἐπίσημον χαρακτῆρα τῆς θρυλουμένης σας καταγωγῆς;— Ἐχομεν, λέγετε, τὴν

ἐνδόμυχον συνάισθησιν, ἔχομεν ὑπὲρ ἑαυτῶν πεποι-
 θήσεις ἀδικασίους! — Δυστυχῶς, αἱ δημῳδεῖς πε-
 ποιθήσεις λογιζονται κατ' οὐδέν, πρὶν ἢ ἡ ἐπιστήμη
 ἐξελέγξῃ, βασανίσῃ καὶ κυρώσῃ αὐτάς. — Ἔχομεν,
 προσεπιφέρετε, τοὺς ἀγῶνάς μας, τ' ἀνδραγαθήματά
 μας! Ἄλλ' ἴσως δὲν ἠνδραγάθησαν εἰς τὰς ἡμέρας
 μας καὶ ἕτεροι λαοὶ μὴ ἑλληνικοὶ, οἱ Ἰνδοὶ, καὶ αὐτοὶ
 οἱ Τοῦρκοι σὺν τοῖς ἄλλοις! Ἡ ἀνδραγαθία δὲν εἶναι
 γνῶρισμα καὶ δεῖγμα μοναδικὸν ἑλληνισμοῦ. "Α-
 λὶς οὖν, Κύριοι, τῶν κομπαστικῶν ἐπιφωνημάτων!
 Καιρὸς ἐξελέγξεως. Ἀγετε δὴ, προσάξατε τὰς μαρ-
 τυρίας σας, προτεínaτε τὰς ἐλλόγους ἀποδείξεις
 σας, τὰ δικαιώματά σας! Καὶ ἡ καταδείξατε ἡμῖν
 διὰ τῆς γραπτῆς ἱστορίας, ἢ διὰ παραδόσεων ἀ-
 ξιοπίστων τε καὶ καταχreibτικῶν τοὺς κρίκους, οἵ-
 τινες συνείρουσι τὴν παροῦσάν σας ὕπαρξιν πρὸς
 τινα προηγούμενην ὕπαρξιν πολιτικὴν, ἢ παύσασθε
 τοῦ λοιποῦ, σφετεριζόμενοι ἐθνότητα, ἱστορίαν,
 εὐγένειαν, ἀρετὰς ἀλλοτρίας, ὧν χάριν κεχηνότες ὀ-
 νειροπολεῖτε ἐθνικὴν τινα καὶ ἱστορικὴν ἀποκατά-
 στασιν!

Τοιαῦτά τινα σπουδάζων ἅμα καὶ γελῶν ἔλεγέ
 μοι πρὸ τινων μηνῶν ἐν Παρισίοις εἰς τῶν κορυφαίων
 τῆς Γαλλίας ἱστορικῶν, φιλέλλη-ν ἄλλως τε δια-
 κεκριμένος καὶ θειασώτης τῶν ἀγῶνων μας. «Οἱ ὀ-
 λίγοι οὗτοι Γραικοὶ, προσέθηκεν εἶτα στραφεῖς
 πρὸς τὸν παρακαθήμενον γέροντα, ἕτερον ἑλληνιστὴν
 καὶ φιλέλληνα, *cette poignée de Grecs*, ἀνακαι-
 νίζουν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ σήμερον πολιτικῇ
 τοῦ Θηβαϊκοῦ τέρατος τὸ αἶνιγμα. Καυχῶνται γὰρ

ἐπὶ εὐθείᾳ ἑλληνικῇ καταγωγῇ, καὶ ἐν τούτοις ἀντιποιοῦνται τὴν Ῥωμαϊκὴν τοῦ Κωνσταντίνου κληρονομίαν. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἐνῶ Ῥωμαῖοι, ἕως πρὸ ὀλίγου ἐπωνομάσθησαν, ἰδοὺ νῦν ἐξειδιάζονται τὴν ἐνδοξον γῆν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σπάρτης ! Τὸ δὴ παραδοξότερον, ὑπομειδιῶν προσελέξατο, οἱ πλεονέκται οὗτοι φίλοι μας πρὸς μηδὲν ἄλλο βλέποντες, ἢ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, τὸ μὲν πρῶτῳ καλοῦνται κατὰ λόγον ἱστορικὸν Ἑλληνες, ἐν δὲ μεσημβρία λέγονται κατὰ λόγον πολιτικὸν Ῥωμαῖοι, τὸ δὲ ἑσπέρας ἀμφοτέρα συμβιβάζοντες γίνονται Γραικοῦ Ῥωμαῖοι. Πῶς δ' ἐξηγοῦσι τὴν ἀλλόκοτον πολυμορφίαν; Διὰ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας. Καὶ ὅμως, ἀνάθεμά με, ἂν εἰς τοὺς χρονογράφους τῆς Κατωτέρας Αὐτοκρατορίας εὔρον ποτέ τὸν Ῥωμαϊσμὸν συντεταυτισμένον τῷ Ἑλληνισμῷ.

Ἀδικον, οὕτω πῶς διαλεγόμενος καὶ οὕτω κρίνων, δὲν εἶχεν ὁ εἰλικρινὴς μας φίλος. Ἐφυλλολόγησε τὰ Βυζαντινὰ χρονικά, συμπαρέβαλε κείμενα καὶ μαρτυρίας εἰς ἔρευναν τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ δύο συμβεβλημένοι ἐθνισμοὶ συνταυτίζονται, ἀλλ' οἱ πόνοι τοῦ ἀπέβησαν ἀλυσιτελεῖς· ὁ ἑλληνισμὸς τοῦ μεσαιῶνος δὲν ἐπεφάνη αὐτῷ, ἢ περιβεβλημένος τὴν σχολαστικότητα καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν χρονογράφων τινῶν ψευδαττικιστῶν.

Ἀλλὰ, φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς ἐκ περιτροπῆς ἐρωτήσωμεν· τίς θεβαιοῖ, ὅτι τὰ συγγράμματα αὐτὰ ὀρθῶς τε καὶ ἀπαραπλάστως διερμηνεύουσι τὸ πνεῦμα, τὴν φύσιν, τὰς ῥοπὰς, τοὺς ἱστορικοὺς

νόμους τῶν χρόνων ἐκείνων; ὅτι τὴν μακρὰν ἐκείνην πολίτευσιν πριστῶσιν ἐν ἀκριθείᾳ, καὶ ἀξιοπιστία καὶ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις αὐτῆς; Ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπομνημονευμάτων δὲν εἶναι ῥαψωδήματα παράτροπα, πολὺν μὲν τὸν κρότον ἐμποιοῦντα εἰς τὴν ἀκοήν, οὐδόλως δὲ ἀποκαλύπτοντα τοὺς ἐνδομύχους λόγους, τὸν ἐσωτερικὸν τῆς πολιτείας ὀργανισμόν;

Ἡ χρονογραφία τοῦ Δυτικοῦ μεσαιῶνος, πρὶν ἢ λάβῃ τὸ κῦρος τῆς ἀξιοπιστίας, καὶ εἰς τιμὴν ἱστορικὴν ἀναγορευθῇ, προὔπεβλήθη εἰς ἀνάκρισιν μακρὰν, εἰς αὐστηρὰν ἐξέλεγχσιν καὶ προευκρίνησιν. Ἄλλο γὰρ χρονογραφία, καὶ ἄλλο ἱστορία. Ἐνῷ δὲ χρόνος παρῆλθεν οὐ βραχὺς, ἀφ' ὅτου ἤρξατο ἡ κριτικὴ τοιαύτην βάσανον, ὅμως ἡ χρονογραφία τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης ἀνεξάρτητος εἰσέτι δὲν ἐκηρύχθη τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπικρίσεως.

Πῶς δὲ ἡ χρονογραφία ἡ Βυζαντινὴ, χρονογραφία διὰ λόγους πολλοὺς ἀσυγκρίτως ἐπισφαλεστέρα τῆς Δυτικῆς, χρονογραφία πάντως μέχρι τοῦ νῦν ἀνεπίκριτος, ἀβασάνιστος, ἀδιασάφιστος, πῶς ἐν ἀκαρεῖ λαμβάνει τὸ κῦρος τῆς ἀξιοπιστίας; πῶς μεταβάλλεται εἰς οὐσίαν ἱστορικὴν; πῶς ἐπαγγέλλεται νὰ διαλύσῃ τὰ αἰνίγματα τοῦ ἀνατολικοῦ μεσαιῶνος, καὶ νὰ δηλώσῃ τοὺς ἱστορικοὺς νόμους τῆς ἐποχῆς; πῶς αὐτόθεν ἐρμηνεύει τὰς φάσεις, τὰς συγκρούσεις τῶν ἰδεῶν, τὴν ἀλληλουχίαν τῶν παραδόσεων; πῶς τέλος πάντων μαρτυρεῖ τὸ ἀσυγκέρχστον τῶν συμβιωσάντων ἑτεροφυῶν ἐθνισμῶν; Καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, πῶς

προϊόν ἀκατέργαστον, ὕλη πεπλησμένη κομματι-
κῶν παθῶν, μνημεῖον παντάπασιν ἐπιπόλαιον, ἐ-
ξελήφθη ὡς ἀναμάρτητος ἀλήθεια, καὶ μετεβλή-
θη εἰς δογματικὸν διήγημα μετονομασθέν εἰς τὰς
ἡμέρας μας Ἱστορία τῆς Παρακμῆς καὶ
Πτώσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατο-
ρίας;

Ὁμολογούμενον ὅτι ὁ Μοντέσκιος, ὁ Μάβλης,
ὁ Λεβῶς, ὁ Γίββων, καὶ ὅσοι ἄλλοι περὶ Παρακ-
μῆς καὶ Πτώσεως Ῥωμαίων συνέγραψαν, εἰς πη-
γὴν τοιαύτην ἠρύσαντο τὴν οὐσίαν τῆς ἱστορίας
των, ἐντεῦθεν ἐπορίσαντο τοὺς νόμους καὶ τοὺς
λόγους τῆς Ῥωμαϊκῆς τελευτῆς. Ἐπὶ τοιούτου ἐ-
δάφους οἱ τρόφιμοι τῆς παρελθούσης ἑκατονταε-
τηρίδος ὠκοδόμησαν τὸ Μουσουλεῖον τῆς Ῥωμαϊ-
κῆς ἐθνότητος· ἑδάφος κατὰ πᾶσαν ἀλήθειαν ἔμ-
πλεον ἐρειπίων Ἑλληνικῶν, καὶ Λατινικῶν λει-
ψάνων, διὸ καὶ πρόσφορον εἰς φιλοσοφικὰ θρηνω-
δήματα.

Ἡ ἱστορικὴ αὕτη σχολή, θρέμμα ἐποχῆς ὀλιγο-
πίστου, λίαν εὐπίστως τὰς Βυζαντινὰς μαρτυ-
ρίας παραδεχθεῖσα, καὶ ταύτας ὄργανον προκατει-
λημμένου τινὸς συστήματος ποιήσασα, ἐπέθηκε τῇ
ἐμπαθείᾳ τοῦ χρονογράφου ποῦ μὲν τὴν ἐμπάθειαν
τοῦ ῥήτορος, ποῦ δὲ τὴν γνωμοτυπίαν τοῦ φιλο-
σόφου. Διδάσκαλος Πυρρῶνισμοῦ, ἡθογράφος ἐ-
πιβρεπῆς εἰς τὴν εἰρωνείαν καὶ τὴν χλεύην καὶ τὸν
ἐκ τρίποδος δογματισμόν, πρὸς τοῦτο μόνον ἀπέ-
βλεψε μέγα πονήσασα, πρὸς τὸ παρατεῖναι τὸν
βίον τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ ἐπέκεινα τῶν ἱστορικῶν αὐ-

τοῦ ὀρίων. Κατ' αὐτὴν, μόνος ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τελικῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ἐμψυχῶν, κινῶν, διατρέφων, περισώζων τὴν Βυζαντινὴν πολιτείαν εἶναι ὁ δαίμων τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. Τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸ πολλοῦ ἀποδιώσαντος καὶ ἐνταφιασθέντος, μόνος οὗτος ἐπικρατεῖ. Οὐδεμίαν ἱστορικὴν ἢ θρησκευτικὴν παράδοσιν, οὐδεμίαν αὐτόματον ἐνέργειαν ἐπιδεικνύει τὸ ὑπῆκσον. Τί ἐστὶν ἡ ἐγχώριος Ἐκκλησία; σύλλογος γλισχρολόγων καὶ δεισιδαιμόνων σοφιστῶν, μηδεμίαν ἀξιόλογον αὐθεντίαν διαφρουρῶν, οὐδὲν πρόσωπον ἀληθῶς ἱστορικὸν ὑποκρινόμενος. Τί δὲ ἡ γραμματολογία; Δεῖγμα τρανὸν τῆς ἀποδιώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Περὶ δὲ ῥοπῶν ἱστοριονομικῶν τῆς κοινωνίας· περὶ δὲ πορείας ἰδεῶν, παραδόσεων, πίστεως· περὶ δὲ λαοῦ καὶ δημῶδους γλώσσης καὶ συμπτωμάτων λαϊκῆς προκοπῆς, οὐ λόγος τούτων οὐδ' ἀριθμός· ἄλλη γὰρ πραγματικότης πλὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ψυχοῤῥαγίας οὐκ ἐντυγχάνεται. Μόνος ἄρα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ προβιβαστὴς ὑπάρχει αὐτός ὁ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀνακαινισθεὶς ἐν τῇ Ἑσπέρᾳ Λατινισμός· αὐτός, ὅστις ἀνεδέξατο τὴν ἐντολὴν τοῦ γονιμοποιῆσαι τοὺς σπόρους τῆς ἀρχαιότητος ἐν γῇ παρθένῳ, τοῦ νεοποιῆσαι τὸν γεγηρακότα κόσμον, καὶ ἐγκεντρίσαι τῇ χριστιανικῇ Πολιτείᾳ τὴν εὐνομίαν τῆς Ῥώμης, τὴν φιλελευθερίαν τῶν μεγάλων πολιτῶν. Θέαμα δὲ διδακτικόν! Ἐνῷ ὁ Ῥωμαϊσμός ἐν Ἀνατολῇ τήκεται, μαραίνεται καὶ ἐλεεινῶς μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν παραδίδει τοῖς Τούρκοις τὴν ἐσχάτην πνοήν, ἰδοὺ

κατὰ Δύσιν ὁ Ῥωμαϊσμὸς ἀναστοιχειοῦται καὶ εἰς δόξαν ἐπανέρχεται, τροποῦμενος τὴν βαρβαρότητα δι' αὐτῆς τῆς βαρβαρότητος !

Ἄρα λοιπὸν πάντως ἄγονοι, πάντως ἀναποτέλεστοι παρέρχονται τοσοῦτοι πολιτικῆς ὑπάρξεως αἰῶνες ! Ἄλλο θέμα λοιπὸν προσφορώτερον εἰς θεατρισμὸν τῆς Παράκμῃς καὶ Πτώσεως τῶν ἐθνῶν, ἄλλο μέσον εἰς παραδειγμάτισιν τῆς ἀσκοπίας τῶν πολιτευμάτων δὲν ὑπῆρχε, πλήν τῆς ἐν Κωσταντινουπόλει κηδείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, πλήν τῆς ἐκατόμβης μιᾶς ὅλης ἱστορίας !

Εἰς χρόνους πολιτικῆς δουλείας, ἢ βαρβαρικῶν κατακτήσεων, ἢ μεστοῦς ὀργανισμοῦ θρησκευτικοῦ, ὅταν μάλιστα ἡ φωνὴ τῶν λαῶν καταθλίβεται, ὅταν ἡ κοινὴ γνώμη, καὶ ὁ ἐθνικὸς λόγος δὲν ἡγεμονεύωσιν, ὅταν ἡ γραπτὴ ἱστορία συμφέροντα μοναρχικὰ ἢ πνευματικὰ ἀπλῶς ὑπηρετοῦσα οὔτε τὰς ἐνεστώσας εὐχὰς τοῦ πλήθους ἐρμηνεύῃ, οὔτε τὰς μελλούσας προμαντεύῃ, τότε ἕκαστον ἐθνικὸν ὄνομα ὑπὸ τῆς συνηθείας καθιερωμένον ἐγκρύπτει μίαν τινὰ ἰδέαν περιέχουσαν τοῦ χρόνου τὸ πνεῦμα, σημειοῖ μίαν ἡλικίαν ἐθνικὴν ἧς τὰ ἔχνη αἱ διφθέραι δὲν διέσωσαν. Δίκαιον δὲν εἶναι, νὰ ἀποκλείωμεν τῆς ἐρεῦνης τοιαύτας ἐκφράσεις αὐτομάτους καὶ εἰλικρινεῖς. Δύνανται πολλάκις αὐτὰ τὰ σημεῖα νὰ ὀδηγήσωσι τὸν κριτικὸν κατὰ τὴν ἀναδιφήν, ὃν τρόποι οἱ ἐπὶ τινων βράχων δυσβάτων ἐγκεκτισμένοι φανοὶ χρησιμεύουσιν ἐν καιρῷ νυκτός τῷ πρῶρεϊ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ δρόμου του, ἢ καθὼς

οἱ ἐκ διαλειμμάτων ἐμπεπηγμένοι πάσσαλοι περισώ-
ζουσιν ἀποπλανόμενον ὁδοιπόρον. Ἐχει καὶ ἡ Ἱ-
στορία, ὡς ἡ Νομισματική, μονογράμματα τινα,
δι' ὧν ἐνίοτε ὁ ἐπιστήμων ἀποκαλύπτει δῆμον
καὶ πόλιν ἀμνημόνευτον, ἢ σαφηνίζει συμβάν τι
φιλονεικούμενον. Ἡ Θεία Πρόνοια διεφύλαξε τὰ
σύμβολα αὐτὰ ἐπὶ χαλκίων, καὶ λίθων, καὶ δι-
φθερῶν καὶ πυραμίδων, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐν στόματι
λαῶν, ἵνα ἐλθούσης τῆς ὥρας, δι' αὐτῶν οἱ με-
ταγενέστεροι ἐξιχνιάσωσι τὰ ἄδηλα καὶ κρύφια
τοῦ παρελθόντος.

Τὸ χρήσιμον τοιαύτης ἐξετάσεως καθόλου πα-
ριδόντες οἱ νεώτεροι μεσαιωνολόγοι τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως, τὸ δὴ κυριώτερον πάσης ἐκάστης
ιστοριογραφίας, τὸν ἔρισμὸν τῶν ἐθνικῶν ὀνο-
μάτων παραλείψαντες, οὐδέποτε διέκριναν τὴν βαθ-
μιαίαν τῆς Βυζαντινῆς πολιτείας ἐπίβασιν ἀπὸ
μιας εἰς ἄλλην ὀνομασίαν, οὔτε δεόντως ἐξη-
κρίδωσαν τὴν ιστοριονομικὴν ἀξίαν ἐκάστης φά-
σεως ὀνομαστικῆς. ΓΡΑΙΚΟΣ καὶ ΡΩΜΑΙΟΣ εἰς
τὰς συγγραφὰς τούτων δηλοῦσιν ἓν καὶ τὸ αὐτό·
λέξεις, αἵτινες, ἀπολέσασαι πᾶσαν ἐν τῷ κυκεῶνι
τῶν Βυζαντινῶν γεγονότων σημασίαν πολιτικὴν
ἢ ἐθνικὴν, κατήντησαν, ὅτε μὲν ὅροι γεωγραφι-
κοὶ, τὰς Ἀνατολικὰς χώρας ἀπὸ τῶν Δυτικῶν
διακρίνοντες, ὅτε δὲ ῥήσεις συνθηματικαί, παρα-
δοδομένοι εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ συγγραφέως. Ἐ-
χει δὲ τὸ μέρος τῆς εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ ἡ δυσ-
μένεια. Πρόκειται φέρ' εἰπεῖν περὶ τινος πράξεως
ἀξιεπαίνου, οἷον ἀνδραγαθήματος, εὐτολμίας, ἡ-

ρωϊσμοῦ, πατριωτισμοῦ ; Ὁ ἱστορικὸς, εἰς ἀνάμνησιν τῆς θρυλλουμένης ῥωμαϊκῆς μεγαλοψυχίας, πρόχειρον ἔχει τὸ ὄνομα τὸ Ῥωμαϊκόν· ἀποκαλεῖ, δηλαδὴ, Ῥωμαῖον τὸν τῆς ἐγκωμιαζομένης πράξεως αὐτουργόν. Τοῦναντίον δέ, πρόκειται περὶ τινος στρατιωτικῆς ἀποτυχίας, ἡ ἀπιστίας πρὸς βαρβάρους ἢ μηχανορραφίας αὐλικῆς ; Τότε ὁ τῆς πτώσεως τῶν Ῥωμαίων ἱστορικὸς βαρυθυμεῖ, συνοφρουοῦται, καὶ τὸν κάλαμον ἐμβάπτων εἰς οἶστρομανῆ χολήν, ἐπιτίθῃσιν, εἰς ἀνάμνησιν δῆθεν τῆς Ἑλληνικῆς χαυνότητος, τὸ ὄνομα τὸ Γραικικόν. Τίς πάντοτε ὁ ἀμαρτωλός ; ὁ Γραικός. Τίς δὲ ὁ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά διαπράττων ; ὁ Ῥωμαῖος. Ἀδιάφορον, ἐὰν λόγος συμπέσῃ περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἐὰν σήμερον ἀμαρτήσῃ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τὴν χθὲς ἀριστεύσας. Ὑπόλογος παντὸς πλημμελήματος εὐδείς ἄλλος, ἢ ὁ ταλαίπωρος Γραικός, μόνος δ' ἐνεργὸς ἀνδραγαθημάτων ὁ φέρων τὸ περικλεές τῆς Ῥώμης ὄνομα.

Ἀγαθὴ τύχη, τὴν Βυζαντινὴν χρονογραφίαν, ἥτις γέγονεν ὁδηγὸς εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ ἀνατολικοῦ μεσαιῶνος, ἀνίκανον καὶ ἐπισφαλῆ σήμερον καταγορεύει γινόμενόν τι βέβαιον, σπουδαῖον, ἀξιόπιστον ὑπὲρ τι καὶ ἄλλο, ἡ ἀναβίωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ἐπανατολὴ τοῦ δεδυκότος πλανήτου, ἡ τὴν ἐνδελέχειαν, τὴν ἰδιοπροσωπίαν, τὴν αὐθυπαρξίαν τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος μαρτυροῦσα Νεοελληνικὴ τοῦ αἰῶνός μας ἀναγέννησις. Πρωμένος ἦν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς αὐτόθεν ν' ἀναγνώσῃ καὶ νὰ διερμηνεύσῃ τὴν δέλτον τῆς τύχης του, δαδουγούσης τῆς ἀστραπῆς τοῦ 1821.

αὐτὸς κεκλημένος ἦν νὰ καταδείξῃ, ὅτι ἡ μετὰ Χριστὸν καὶ ἐν Χριστῷ πολιτεία του δὲν ὑπῆρξε νοσηρὰ τις καὶ μαρασμώδης παραφυὰς τῆς προγενεστέρας Ῥωμαϊκῆς διαίτης, οὐρά τις ἐτοιμὸςβεστος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κομήτου τοῦ πρὸς στιγμὴν διαυγάσαντος τὴν Ἀνατολήν. Οὗτος αὐτὸς ἦν κεκλημένος νὰ προσάψῃ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιστημότητα εἰς τὸν παρελθόντα βίον του, νὰ ἐντυπώσῃ τὴν σφραγίδα τῆς νομιμότητος, τὴν αὐθεντίαν τοῦ λόγου ἐπὶ τῶν προηγουμένων, ὅσα συναπετέλεσαν τὸ ξένισμα τῆς ἐθνεγεροσίας του πεποιθὼς, ὅτι γένος, οὗ τὰ γενέθλια καὶ τὴν βίωσιν ἀνεπιφυλάκτως δὲν καθωμολόγησεν ἡ Ἱστορία, ὁμοιάζει Βασιλέα οὐκέτι ἐν ἱερῷ παραδεχθέντα τὸ χρίσμα καὶ τὸ στέμμα.

Τὸ πρόσφατον φαινόμενον τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως διαφωτίζει τὰν σκοτίαν τοῦ μεσαιῶνος, ἀντιτάσσει τῇ ἀψύχῳ καὶ νεκρᾷ χρονογραφίᾳ Ἱστορίαν ἔμψυχον, ἔμβιον, πάλλουσαν, ἀληθινὴν, δοκιμάζει καὶ ἀνεκκλήτως ἐπικρίνει τὰ παραμορφωμένα τοῦ παρελθόντος διηγήματα. Ἐκτοτε ἡ χρονογραφία διηγεῖται, τὰ δὲ συμβάντα συγκρίνει, χωρίζει, συνδυάζει, καὶ ἡγεμονικῶς ἐξελέγχει ἡ ἱστορία τῆς Παλιγγενεσίας μας.

Πόθεν προέρχεται ἡ κοινὴ αὕτη ἐξουσία; Ἐπὶ τίνων ποτὲ δικαίων στηρίζεται ἡ βάσανος ἡ ἀντιποιεῖται ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ζωῆς ὁ λόγος τῆς Νεοελληνικῆς ἀναβιώσεως;

Ἡ ἐξουσία θέλει διατρανωθῇ, ὅταν ἐρευνήσωμεν τὴν φύσιν καὶ παραβάλαμεν τὰ στοιχεῖα

τῶν δὺ βιβλῶν αὐτῶν, δηλαδή τῆς νεκρᾶς Βυζαντινῆς καὶ τῆς ἐμφύχου νεωτέρας· ὅταν παραλληλίσωμεν τοὺς χαρακτῆρας τῆς χρονογραφίας πρὸς τὰς παρακτικὰς ἀρχὰς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνός μας.

Καὶ βαίνομεν ἀχρονοτριβήτως εἰς τὴν ἐξέτασιν·

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ.) Τὸ πολύτομον σῶμα, ἐξ οὗ σύγκειται ἡ λεγομένη Ἱστορία τῆς Κατωτέρας Αὐτοκρατορίας, ἔργον εἰς ὃ συνειργάσθησαν καὶ κληρικοὶ, καὶ λαϊκοί, καὶ αὐτοκράτορες, ὑφίσταται γέννημα πάντως ἰδιόμορφον ἐν τῇ γραμματολογίᾳ τῆς Εὐρώπης. Δὲν ὁμοιάζει οὔτε τῇ πρεσβυτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ἣτις πέφυκεν ἐξεικόνισις κοινωνίας ὀργώτης, πολιτείας τυρβαζομένης ὑπὸ παθῶν νεανικῶν, ὀρμώσης πρὸς τι τέρμα προσεχές, καὶ τοι ἄγνωστον, οὔτε τῇ χρονογραφίᾳ τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος, ἣτις ὑπάρχει γέννημα χρόνων νεωτέρων, προῖὸν λαϊκῆς ἀναστοιχειώσεως, εἰκὼν ἀφελῆς μὲν, ὅμως ζωηρὰ, πάντων τῶν κοινωνικῶν ἐλατηρίων, δι' ὧν ἡ εὐρωπαϊκὴ συμπολιτεία ἐκ βαρβαρότητος ἀνανήψασα προέβη εἰς ἐλευθερίαν καὶ φωτισμόν.

Κύριον ἀπ' ἐναντίας χαρακτήρισμα τῆς Βυζαντινῆς Γραμματολογίας εἶναι ἡ ἀπαρallaξία, τὸ ἀμετάθετον, τὸ μονόμορφον, τὸ στερεότυπον.

Ἡ Ἱστορία τῶν αὐθορμήτως βελτιουμένων πολιτειῶν δύναται πῶς νὰ παρομοιασθῇ εἰς πλοῖον οὖρια θαλασσοποροῦν· ἀλλ' ἡ Βυζαντίς, ἀπεικόνισμα κοινωνίας ὑπὸ νόμων ἀντιθέτων κυβερω-

μένης, ρίζοβολεῖ βαθέως εἰς τὴν γῆν, καὶ τόσῳ μᾶλλον εὐδοκιμεῖ, ὅσῳ στερεώτερα ἐμψυτεύεται καὶ ἐπισχύεται εἰς τὴν ἄρουραν τῆς γεννήσεώς της. Δρύς αἰωνόβιος, βαθύρριζος, εὐμήκης, ἣν κλονοῦσι μὲν οἱ ἄνεμοι, θέλει δὲ καταβάλλει μόνος ὁ κεραυνός.

Ἡ Βυζαντινὴ Γραμματολογία, περιβλέπουσα τὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς κοινωνικῆς ἀτμοσφαίρας, σπανίως στρέφει τὸ βλέμμα πρὸ ποδῶν. Σχεδιάζει κακοτέχνως τὴν κεφαλὴν, ἢ μόνην τὴν προτομὴν, δὲν περιγράφει ὁλόκληρον τὸ σῶμα. Τῶν Κορνηνῶν ἢ τῶν Παλαιολόγων τὰ πρόσωπα, τὰ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ καιροῦ ἐκείνου τετυπωμένα, δίδουσιν ἰδέαν ὅπως οὖν σαφὴ τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης τῶν μετὰ Χριστὸν πατέρων μας.

Περιωρισμένη, λοιπόν, ἡ τῆς χρονογραφίας ταύτης περινομή, προσδιωρισμένη ἡ δόσις τοῦ ἀέρος, ὃν εἰσπνέει, προὑπολελογισμένα μαθηματικῇ τινι ἀκριθείᾳ τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας της.

Τὸ ἔργον της στρέφεται διαρκῶς περὶ τρία τινά:

Α'. Περιγράφει τὰς αὐλικὰς περιπετείας, τὰς σπονδὰς ἢ τοὺς πολέμους τῆς Βασιλείας, τὰς πράξεις τῶν ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν, πᾶν, ὅ, τι ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν.

Β'. Ἐκθέτει τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ἀγῶνας τοῦ κλήρου κατὰ τῆς αἵρέσεως, καὶ ὅ, τι ἄλλο διαφέρει τὴν πνευματικὴν καὶ ἱερατικὴν τάξιν.

Γ'. Ἐκτυποῖ τὴν διανοητικὴν τῆς κοινωνίας κατάστασιν, ἣν παρίστησι νῦν μὲν θεολογοῦσαν,

ἄλλοτε δὲ συχουργοῦσαν, καὶ πάλιν ἄλλοτε γρα-
φουσιν ὕλην φιλολογικὴν ἀνάμικτον.

Ἐν περιλήψει, Αὐλή, Ἐκκλησία, Σχο-
λή, ἰδοὺ τὰ τρία θέματα περὶ τὰ ὅποια στερεῶς
καὶ ἀδιατρέπτως περιφέρεται ἡ τὸν Βυζαντινὸν
κόσμον ὑποτυποῦσα γραμματολογία ἐκείνη.

Ἱστορία τῆς Μοναρχίας! Ἱστορία τῆς Ἐκκλη-
σίας! Ἱστορία τῆς Διανοίας! Τί δὲ; Καὶ εἶπο-
μεν τὸν κύκλον στενόχωρον! Ἀλλ' ὁ ὀρίζων φαί-
νεται ἀπέραντος! Ἀλλὰ τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια
ὄντως ἐμπεριέχουσι κόσμον ὁλόκληρον!

Μὴ σπεύδωμεν ἐπίκειταί τις περιορισμός.

Ποῖον τὸ κύριον καθήκον, καὶ συγχρόνως τὸ
χάρισμα πάσης ἱστορίας ἀξιολόγου; Ἡ ἀμερο-
ληψία περὶ τὴν συγγραφὴν, ἡ δικαιοκρισία, ἡ ἀ-
πάθεια, δείγματα τῆς εὐσυνειδησίας τοῦ συγγρα-
φέως, τεκμήρια ἐκτεταμένης τινὸς γνώμης κοι-
νῆς ἐπικρινούσης τὰ ἔργα τῶν ἀρίστων. Ὁ ἐκλε-
κτὸς ἱστορικὸς εἰς οὐδὲν κόμμα ἀνήκει, οὐδεμίαν
ιδιαιτέραν τάξιν ἐκπροσωπεῖ, οὐδεμιᾶ ἰδέᾳ μερικῇ
δουλεύει. Ἡ συνειδησίς του ἐκφράζει τὴν κοινὴν
συνειδήσιν· ἡ δὲ φωνὴ του, φωνὴ αἰῶνος. Ἐντεῦθεν
προέρχεται ὁ δαιμόνιος καὶ θρησκευτικὸς τῆς ἱ-
στορίας χαρακτήρ, ὁ καθολικὸς ἐκεῖνος λόγος,
ὅστις τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρωπότητος καθίστησιν
ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ Λόγου, καθέδραν Πνεύμα-
τος Καθολικοῦ. Ἀφελε ἀπὸ τῆς ἱστοριογραφίας
τὴν ἀπάθειαν! Μετέβαλες παραυτίκα τὸ ἱστορι-
κὸν πανόραμα ἐς εἰκόνα οἰκογενειακὴν, ἣν ὁ Ζω-
γράφος μᾶλλον ἢ ἥτιον παρεκάλουνεν.

Καὶ ἀκριβῶς αὐτοῦ τούτου τοῦ χαρίσματος στεροῦνται οἱ Βυζαντινοί. Ἐκαστος γὰρ κατ'ἰδίαν ἀνήκει εἰς μίαν τῶν ἀνωτέρω τάξεων, ἣν ἐξυπηρετεῖ αὐτοπροαιρέτως ἂν θεολόγος, ἐμμίσθως δὲ ἂν ἱστορικός. Ὁ Ἀξιωματικός τῆς Αὐλῆς, ὁ Κουροπαλάτης, ὁ Παρακοιμώμενος σεμνοῦσι τὴν πολιτικὴν τοῦ κυρίου των βιογραφίαν, συνήθως ἀρχόμενοι ἀπὸ κόσμου καταβολῆς. Ὁ Πατριάρχης, ὁ Μητροπολίτης, ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ Μοναχὸς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσιν οὗτοι τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν ἀγώνων τῆς τὴν ἐξύμνησιν. Ἐπὶ τέλους ὁ ἰδιωτεύων λόγιος προασπίζει τὴν ἀκεραιότητα τῆς γραμματικῆς, τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀττικισμοῦ, γυμνάζεται εἰς σχολαστικὰ φιλοπονήματα, ἀποθησαυρίζει τὰ λείψανα τῆς προγονικῆς περιουσίας. Ἀλλ' ὁ κύκλος τῶν τριῶν τούτων ἱστορικῶν εἰδῶν εἶναι ἀμεταθέτως προκεκαυνοσμένος. Ἐὰν δέ τι βιβλίον παράφωνον συνταχθῇ, ἂν ἐκδοθῇ ὑπόμνημά τι ἀπαῖδον τοῖς δεδογμένοις, ταῦτα θᾶπτον ἢ βράδιον γίνονται πυρὸς ἀνάλωμα, ἡ δὲ μνήμη τοῦ συντάκτου ἀναθεματίζεται.

Ὡς ἐκ τούτου, ἡ συγγραφὴ ἀποβαίνει ἐμπειρικήν τρόπον τινὰ καὶ ἀριθμοῖς συνηθρωμένη, ἐξέρχεται μονόχρους, στερεότυπος, καὶ μίαν μόνην ἰδέαν πάσαις δυνάμεσι θεραπεύουσα, τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς συντηρήσεως, τὸν ἀνωθέντως ἐπιβληθέντα νόμον τῆς ἀπαραλλαξίας.

Εὐκόλος δὲν εἶναι ὁ ἀκριβὴς τῆς Βυζαντίδος ὀρισμός. Ἀλλὰ νομίζομεν σαφῶς τὸν λογισμὸν

μας ἐκφράζομεν λέγοντες, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ἄλλον ἀέρα δὲν ἀναπνέει, παρὰ τὸν τοῦ παρελθόντος, ὅτι ζῇ καὶ διατηρεῖται τὴν σίτησιν πορίζόμενος εἰς μόνας τὰς ἀναμνήσεις του. Μικρὰ περὶ τοῦ παρόντος φροντίς. Τί ἐστὶ παρόν; Ὁνειρον, σκίασμα ἀπατηλὸν καὶ παρήμερον· μόνῃ δὲ ἀλήθεια καὶ πραγματικότης, τὸ παρελθόν. Ἐνταῦθα ἡ Κιβωτὸς τῆς σωτηρίας, τὸ ταμεῖον τῶν παραδόσεων· ἐνταῦθα τὸ Θεῖον ἐπεφοίτησεν· ἐνταῦθα καὶ πίστις καὶ ἐλπίς καὶ πᾶσα διάπυρος προσδοκία. Μὴ λοιπὸν τὸν νοῦν τῆς ἱστορίας αὐτῆς ζητήσης εἰς τὸ παρόν, καὶ ἤττον εἰς τὸ μέλλον, πρὸς ἐκφρασιν τοῦ ὁποίου λείπει καὶ αὐτὴ ἡ ἀρμοδία λέξις σχεδόν· οὕτως ἄχρηστον καὶ ἀτύνηθες ὑπάρχει τὸ αἶσθημα τῆς μελλούσης ἱστορίας! Τὰς πηγὰς πάσης οἰασοῦν μερίμνης ζήτησον μᾶλλον εἰς τὰ προγεγεννημένα, ὅθεν αἱ θρεπτικαὶ καὶ ζωογόνοι ἱκμάδες ἀπορρέουσι, καὶ ὅπου παλινδρομοῦσιν αἱ ἀνασκοπαὶ τοῦ παραρτήματος τούτου τῆς ἀρχαιότητος. Ἀγῶνες σωματικοὶ καὶ διανοητικοί, πόλεμοι, σχίσματα, ἔριδες, ὀλοκαυτώσεις πρὸς τί τελοῦνται; Ὑπὲρ ἀκεραιότητος παρελθόντος, τῆς πανιέρου ταύτης ἀκροπόλεως, ὅπου ἄλλως τε περιφρουροῦνται ὁ λόγος τῆς ἐνεστώσης ὑπάρξεως, καὶ ὁ σπóρος τῆς μελλούσης. Προκειμένης ἀμύνης τοιούτου θησαυροῦ, Θρόνος, Θησιαστήριον, Σχολὴ σπανίως διχονοοῦσι. Μάχεται μὲν ἰδίως ὁ Βασιλεὺς ὑπὲρ ἀκεραιότητος τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας· μάχεται δὲ ἡ Σύνοδος ὑπὲρ ἀκεραιότητος πίστεως· μάχεται καὶ ἡ Σχολὴ ὑπὲρ ἀκεραιότητος ἐπιστήμης.

ἀλλὰ καὶ οἱ τρεῖς συναθληταὶ συμπυκνοῦσι τοὺς λόγους των ὅταν τυχόντως μία τις τῶν παραδόσεων, ἃς ἕκαστος κατ' ἰδίαν ἐκπροσωπεῖ, λάβῃ ὑφ' ὁμογενῶν ἢ ἀλλογενῶν τὴν ἐλαχίστην προσβολήν.

Ἴσως δυσχερὲς ἡμῖν σήμερον ἀποβαίνει, ἡμῖν, οἵτινες ἄλλως πως ἐκτιμῶμεν καὶ πολιτείαν, καὶ δόγμα καὶ γράμματα νὰ πεισθῶμεν, ὅτι τοιοῦτος ἀληθῶς ὑπῆρξεν ὁ ρυθμὸς τοῦ μεσαιωνός μας· ὅτι τριαρχία τις μὴ πολυμελὴς, ἐδρεύσασα καὶ ἐνεργήσασα ἐντὸς στενῆς περιφερείας, ἀντεπροσώπευσεν ἐπὶ χιλίους καὶ ἑκατὸν ἑνιαυτοὺς οὐ μόνον τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ αὐτὴν τὴν σάρκα τοῦ ὑποτεταγμένου γένους, τὴν ἐγκοσμίαν τούτου βιωτὴν παντελῶς τῷ ἑαυτῆς σώματι ἐπισκιάσασα καὶ ἐπιπροσθήσασα.

Πῶς λαὸς, Ἑλληνικὴν ἔχων τὴν καταγωγὴν καὶ γευθεὶς ἤδη τῆς ἐλευθερίας, λαὸς πολιτικὴν ἀναδείξας προσωπικότητα, τὰ ἔχνη τῶν ποδῶν του βαθύτατα ἐγκολάψας τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ, πῶς ἐξέκλινεν εἰς κατὰστασιν ἱστορικῆς ἀνυπαρξίας;

Πῶς ὁ διαδεχθεὶς τὴν μυθοθηρσκειάν χριστιανισμὸς, τὸ δόγμα τοῦτο τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ὁ νόμος οὗτος τῆς τῶν ἐθνῶν ἀναγεννήσεως, ἡ ἀπαγγελία τῆς ἀναστάσεως, πῶς ἀντὶ τοῦ προᾶξαι τὸν λαὸν αὐτὸν εἰς κρείττονα δόξαν καὶ σοφίαν καὶ ἐλευθερίαν, ἀπώθησεν αὐτὸν εἰς ἄβυσσον μηδενός, εἰς βάθος ἐθνικῆς ἀσυνειδησίας;

Καὶ ἐκ τρίτου, πῶς ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχή, μήτηρ ἀγερῶχων πολιτῶν καὶ τροφὸς δημοκρατῶν, ἡ ἀρχὴ ἥτις τοὺς Δήμους καὶ τὰς φυλάς ἀπὸ Ῥώμης καταβολῆς εἰς πολιτικὴν συμμετοχὴν προσ-
εκάλεσεν, αὐτὴ ἢ ἐπὶ Ταρκουίνιου βασιλικὴν τυ-
ραννίδα καταργήσασα καὶ τοῦ Βρούτου τὴν μά-
χαιραν ἀκονήσασα μετέπειτα, πῶς ἡ διδάσκαλος
αὕτη τοῦ πατριωτισμοῦ εἰς τὴν γῆν τῆς Ἑλλά-
δος ἐπιδημήσασα καὶ τὴν πίστιν τοῦ Πνεύματος
ὁμολογήσασα, πεποίηκε τὴν ἐγγώριον ἐλευθε-
ρίαν ὄνομα πάσης οἰονεὶ σημασίας κενόν;

Παρὰ μικρὸν ἡ λέξις Λαός ἤλθεν ἀποβλη-
θῆ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς συνηθείας. Ἐπικρατέστε-
ραι δὲ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ Βυζαντινοῦ
μεσαιῶνος διέμειναν αἱ φράσεις Ὅχλος, Συρ-
φετός, Ὁμιλος ἀγυρτώδης, Λῦμα, τὸ Χυ-
δαῖον, καὶ ἕτεραι τοῦ αὐτοῦ εἶδους, ἅς ἄλλως
τε ὁ λογιώτατος οὐδέποτε μετεχειρίσατο μὴ κε-
καρυκευμένας, εἰς ἐπίδειξιν μισοδημίας, ἐπιθέτοις
ὕβριστικοῖς καὶ περιφρονητικοῖς. Καὶ ὁμως ὁ λο-
γιώτατος οὗτος ὠνομάζετο χριστιανός. . . . Εἰς ἐ-
κατὸν καὶ πεντήκοντα δύο περιστάσεις αὐτὴ καὶ
μόνη ἡ Καινὴ Διαθήκη προσφωνεῖ ἀπεριφράστως
καὶ ἐπικαλεῖται τοῦ Λαοῦ τὸ ὄνομα!

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀμεροληψία λείπη, ἐὰν μηδε-
μία πρόοψις μέλλοντος, ἐὰν οὐδεὶς γίνεταί λόγος
περὶ πορείας ἐθνικῆς, περὶ σκοποῦ τῶν ἐπικρα-
τουσῶν παραδόσεων, περὶ πολιτεύσεως λαοῦ, τίς
οὖν ἡ ἱστορικὴ ἀξία τῆς Βυζαντινῆς γραμματο-
λογίας; Ποῦ ἡ σὰρξ καὶ τὰ ὀστέα αὐτῆς; Ἐὰν

στερείται λαϊκῆς οὐσίας, ἐθνικῆς τινὸς ὠθήσεως, τίνα μεγάλην ιδέαν διαδραματίζει; Ποῖον τάχα τὸ πνεῦμα, οὗ καταδεικνύει τὴν βαθμιαίαν σαρχοποίησιν; Τίνα τύπον ἰδανικὸν τίθεται πρὸ ὀφθαλμῶν;

Αὕτῃ μὲν καθ' ἑαυτὴν ἡ Βυζαντις, βίβλος ἐσφραγισμένη. « Οὐ πω γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι ὁ λαὸς οὐδέ πω ἐδοξάσθη ». Ἐτέραις ὁμως μελέταις συναρμοζομένη, πρὸ πάντων συμπαραβαλλομένη, καθὰ εἵπομεν, πρὸς τὴν Νεοελληνικὴν Ἀναγέννησιν καὶ ὑπὸ ταύτης δοκιμαζομένη, ἀποβαίνει ἱστορία ἀντὶ χρονογραφίας. Ἱστορία ἴσως μᾶλλον πάσης ἄλλης εὐρωπαϊκῆς ἐπιμαρτυροῦσα τὴν ἄμεσον τῆς Προνοίας ἐπενέργειαν, τὴν διδασκαλίαν τῆς προόδου, τῆς ἱστοριονομικῆς ἐπεστήμης τὴν ἀλήθειαν.

Βράχος τις γεγλυμμένος ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου παρίστα ποτὲ τὴν μορφήν Αἰγυπτιακῆς Θεότητος. Ἦν δὲ ὁ βράχος ὅλος κεφαλὴ, διότι πρὸ πολλῶν αἰώνων τὸ ἐπίλοιπον τοῦ σώματος εἶχεν ἐμβυθισθῆ εἰς τὴν ἄμμον.

Ἰδοὺ ἡ εἰκὼν τῆς Βυζαντινῆς χρονογραφίας, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰκὼν προσέτι τῆς μετὰ Χριστὸν Ἑλλάδος! Μόνη φαίνεται ἡ κεφαλὴ, ἥτις καὶ μόνη ἐνεργεῖ. Ἰδέαι ἀφηρημέναι, ἀναμνήσεις, ἐλξίς πρὸς τὴν παρελθοῦσαν περιωπὴν ἀκατάσχετος, ἐπιπόθησις τῶν προγεγενημένων· ἡ ζωὴ ὅλη συγκεντροῦται εἰς τὸ μνημονικόν. Τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ σώματος μέλη, ἡ καρδία, ἐστία παθῶν, ὀρμητήριον ἐλπίδων τε καὶ αἰσθημάτων· αἱ χεῖρες, μέσον ἐργοπονίας, βιομηχανίας, δραστηριότητος· οἱ πό-

δες, ὄργανα προβάσεως, ταῦτα διατελοῦσι καταδεδωμένα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς πατρῴας γῆς.

Ἦλθε σεισμὸς ἀνωφερῆς, σεισμὸς ὑποχθόνιος, ὅστις τὴν βεθυθυσμένην ἐκείνην θεότητα διὰ μιᾶς ἀναρρίψας, ὁλόκληρον ἀπεκάλυψε τὸ σχῆμά της. Τότε μόνον εἶδον οἱ ἀρχαιολόγοι, ὅτι ἡ Σφίγξ δὲν συνέκειτο ἐκ μόνης κεφαλῆς, ἀλλ' ἐνεκρύπτετο εἰς τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου ἀγαλμα τέλειον, ὁλομέλεις, ἀρτίως κατεσκευασμένον.

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ. Ὁ σεισμὸς, ὅστις τὸ 1821 εἰς Ἀνατολὴν ἐκραγεῖς ἀντήχησεν ἄχρι Δύσεως, ἀνήγαγεν ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὸ εἶναι τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅστις, τῇ παρουσίᾳ του συνεπλήρωσε, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ του διερμηνεύει τὴν Μ. Χ. ἱστορίαν τῆς πατρίδος του.

Ἐντεῦθεν περιαυγασθεῖσα ἡ γραμματολογία τοῦ ἀνατολικοῦ μεσαιῶνος, ἐξέφανε τοὺς ἀδιαγνώστους ἕως τότε νόμους τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ῥωμαϊκὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκρατορία γέγονεν ἔκτοτε κρίκος συνδυαστικὸς δύο κόσμων ἀποκεχωρισμένων, τοῦ πολυθεϊκοῦ Πανελληνίου καὶ τοῦ χριστιανικοῦ· ἀπέβη σύνδεσμος αὐτοφανῆς καὶ ἀναγκαῖος, συνάπτων πρὸς τὸν καταρκτικὸν τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸν τὸ μόνον εἰς τοὺς παρόντας χρόνους διασωθὲν ἀρραγὲς λείψανον τῆς ἀρχαιότητος. Τὸν αὐτόν, ὡς ἐγγιστα τρόπον, ἡ Καινὴ Διαθήκη συνεπλήρωσε, διαφωτίζει, καὶ μεθερμηνεύει τὴν Παλαιάν.

Ἀγε δὴ ἀνιχνεύσωμεν τοὺς στοιχειώδεις νό-

μους, τὰ συστατικά ὄργανα, τὴν ψυχολογίαν, ὡς ἂν εἵποιμεν, τῆς Ἀναγεννήσεως ταύτης.

Τί παρατηροῦμεν ἀνατρέχοντες εἰς τὰ προοίμια, καὶ μελετῶντες τὰς διαθέσεις τοῦ γένους αὐθημερόν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ;

Ὁμολογήσει πᾶς ἕκαστος, ὅτι τὰ ἐξῆς θεωρήματα ἐκ τῆς ἀκμῆς ἐκείνης ἀναπηδῶσι· καὶ δὴ πρῶτον,

Εἰς τὰ ἀρχτικά τοῦ ἀγῶνος ἀνδραγαθήματα σημειοῦμεν τὴν τελεσφόρησιν ἄλλων ἀγώνων προηγούμενων, ἀγώνων διανοητικῶν. Οἱ θούριοι τῆς ἐνάρξεως ὕμνοι ἀντηχοῦσι τὴν ἕως ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ἐρχομένην φωνὴν τῶν Λασκάρων, τῶν Μουσούρων, τῶν Ἐπαρχων καὶ ἐτέρων Λογίων, ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων, ἐν τοῖς συνεδρίοις τῶν Παπῶν τῆς 14ης καὶ 15ης ἑκατονταετηρίδος συνηγορούντων ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστί ὑπὲρ τῆς ἀναξιοπαθούσης καὶ εἰς δουλείαν περιπεσοῦσης φυλῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἀκούομεν ἡμεῖς ἀντιβοῶσαν εἰς τοὺς πρῶτους τῶν παλληκαρίων ἀλαλαγμοὺς τὴν φωνὴν τοῦ Σκούφου, τοῦ Μηνιάτου καὶ ἐτέρων ἱεροδιδασκάλων τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος, φωνὴν ἐνθέρμους εὐχὰς πρὸς Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον ἀναπέμπουσαν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τοῦ ὀρθοδόξου Ἑλληνικοῦ πληρώματος. Προηγήθησαν τοῦ 1821 λόγιοι πάσης τάξεως, τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος περισαλπίσαντες, τὴν εὐκλειαν καὶ ἐξοχὴν αὐτῆς ἐπὶ ἀγαθῶ τῶν ἀπογόνων πανηγυρίσαντες εἰς σχολεῖα, εἰς βιβλία, εἰς ἄμβωνας,

εἰς λόγους διεγερτηρίους. Τινὲς τῶν ραγιαδῶν ἐν Ἰταλία μαθητεύσαντες, ἐν Ῥωσσία εὐπορευθέντες, καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης περιηγηθέντες, τὰ σπέρματα τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας μεταφέρουσιν οἰκοθεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μετ' ὀλίγον δέ, λόγοι ἀλλοεθνεῖς ἄρχονται συνδιαλέγεσθαι περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ Μίλτων, ὁ Μέγας Πέτρος καὶ ὁ Φενελών, φωστῆρες τῶν τριῶν προστατῶν τῆς νῦν Ἑλλάδος, διαῤῥήδην προφητεύουσι τῆς ἡμετέρας ἐθνότητος τὴν ἐπανόρθωσιν, ἐνῶ τρεῖς ἕτεροι τῆς διανοίας ἡγεμόνες, ὁ Βάκων, ὁ Μοντέσκιος, ὁ Λειβνίτιος προμηνύουσι τὴν ἀναπόφευκτον τῆς Τουρκίας πτώσιν. Ἐκφωνεῖ τότε ὁ Ὀρλώφ ἐν Πελοποννήσῳ τὰ θεσπέσιον τῆς Ἑλλάδος ὄνομα, καὶ ἡ γῆ ἐκείνη αὐτανδρὸς ἀναταράσσεται, καὶ ἡ δούλη γενεὰ σκιρτᾷ ἐν τῷ τάφῳ αὐτῆς καὶ ἀνακάθεται, καθάπερ ἄνθρωπος ἐξυπνίζων ἐξ ὀνειρώδους ληθάργου. Ὅρη, δάση, κοιλάδες τῆς ἐγκυμονούσης χώρας περιηχοῦσιν ἄσματα ἥρωϊκὰ, ἀλαλήν ἄρματωλῶν. Παῖδες, τὰ χριστιανικὰ τοῦ μεσαιῶνος ὀνόματα εἰς ἑλληνικὰ μεταλλάξαντες, ψάλλουσι παιᾶνας εἰς τὴν ἀνδρίαν, εἰς τὸν ἥρωισμόν, εἰς τὸν θάνατον, ὕμνους τὴν δουλείαν προκαταργοῦντας, νῦν μὲν ἐν ὀνόματι τοῦ Σταυροῦ, νῦν δὲ ἐν ὀνόματι τοῦ Διός, τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Ποσειδῶνος. Μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἐπιτείνεται ἡ πολυθεικὴ ἐπιδημία, ὥστε ἡ λέξις Ἑθνός, ἥτις ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως τὴν σημασίαν τῆς ἀπολέσασα ἐδήλωσε τὴν εἰδωλολατρικὴν ὁμάδα, ἐπανακτᾷ τὴν προτέραν ἀξίαν καὶ τιμὴν. . . .

Ἄλλ' ἔργον μας ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἡ ἀκριβὴς τῶν γεγονότων διεξιστόρησις. Ἀρχοῦμεθα μόνον εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἐξῆς ἰδέας· ὅτι τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος προηγεῖται, καὶ εἰς τὸν τοκετὸν τῆς ἐθνεγερσίας παραστατεῖ καὶ προεδρεύει· παράδοσις τις ζωηφόρος ὑπὸ τῶν τότε λογίων εὐαγγελιζομένη, ἣν ὀρθῶς θέλομεν ἀποκαλέσει παράδοσιν ἢ ἀρχὴν Ἑλληνικὴν, Ἑθνικὴν, Ἰστορικὴν.

Ἀλλὰ μὴν, ἐκτὸς ταύτης τῆς παραδόσεως, χρέος ἔχομεν καὶ ἐτέρου τινὸς φαινομένου νὰ σημειώσωμεν τὴν συνδρομὴν. Τὴν ἐπισκεύασιν τοῦ Ἱστορικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἐθνότητος διὰ τῶν γραμμάτων δὲν ἦσαν εἰς κατὰστασιν νὰ ἐκτιμήσωσι, καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως νὰ ὑπηρετήσωσιν, εἰ μὴ μόνοι οἱ διὰ προηγουμένης παιδείας ἀξιωθέντες εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ γένους βεβυθυσμένον ἦτο ἐν ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀγνοίᾳ παντελεῖ τῆς πατρῴας ἱστορίας του, διὰ τοῦτο τὸ σχέδιον τῆς ἐπισκευάσεως ἔμενε, σχετικῶς πρὸς τὴν ὁλοκληρίαν τοῦ γένους, περιορισμένον ἐντὸς τοῦ συλλόγου τῶν λογίων, τῶν μυηθέντων τῆς προγονικῆς ἱστορίας τὰ μυστήρια, ἀπέμενεν, ὡς πρὸς τὸ γένος αὐτὸ, ἰδέα ἀφηρημένη, ὅθεν καὶ ἀνίσχυρος εἰς τὴν γενικὴν ἐξανάστασιν τοῦ λαοῦ. Χρεῖα λοιπὸν ἦτο μέσου τινὸς προσθέτου, δημωδεστεροῦ τινὸς ἐλατηρίου, δυναμένου τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν ὀλίγων νὰ μεταδώσῃ πρὸς τὴν κοινωσίαν ἅπασαν, νὰ τρέψῃ τὸ ἐπινόημα τῶν

λογίων εἰς αἶσθημα πᾶνδῆμον, νὰ παρέξῃ εἰς τὴν ἀφηρημένην καὶ ἱστορικὴν ἀνάμνησιν σάρκα, ψυχὴν, καὶ κίνησιν αὐτόχρημα δημοτικὴν. Τίς δὲ ἄλλη δύναμις προχειροτέρα καὶ δραστηριωτέρα πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν τῆς ἐγχωρίας θρησκείας; Ἡ παράδοσις ἡ ἱστορικὴ τείνει τὴν χεῖρα πρὸς τὴν πνευματικὴν παράδοσιν· ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία περιπτύσσεται ἀδελφικῶς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἀποκαλύπτουσι τὴν παμπάλαιον φιλίαν των ἀνάμνησις καὶ πίστις ἀναφανδὸν πλέον κροτοῦσι συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν ἀδιάλυτον. Καὶ ὁ μὲν Ἑλληνισμὸς συνεισφέρει ὑπὲρ τῶν προσεχῶν ἀγῶνων τὰ γοητεύματα τῆς δόξης, τῆς φιλοτιμίας, τῆς ἀμίλλης, τὸν ὑπογραμμὸν τοῦ θάρρους καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ, τὴν ἐπικουρείαν τῆς ποιήσεως, τοὺς φλογεροὺς παιᾶνας, τὴν διαθήκην τῆς ἀπολεσθείσης αὐτονομίας· ὁ δὲ Χριστιανισμὸς συνεισφέρει, ἐν ἑλλείψει πυροβόλων, τὸν πνευματικὸν δεσμὸν, τὴν ἀγάπην, τὴν συμπαγίαν, τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς Προνοίας, τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, καὶ ὑπόσχεται εἰς βραβεῖον τὰς σκηναὺς τῶν μακάρων. Ἡ Ἱστορία προσφέρει τὴν ζύμην· ὁ Χριστιανισμὸς μᾶσσει τὸ φύραμα, εὐλογεῖ τὸν ἄρτον τῆς κοινωνίας ἐν μυστηρίῳ, καὶ σφραγίζει τὸ τίμιον σῶμα τῆς προκειμένης ἀνεγέρσεως εἰς τὸ πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Τότε δὴ προβαίνει ὁ Ἱερὸς Λόχος, εἰς μὲν τὸν κόλπον φέρων τὸν Ὀμηρον, εἰς δὲ τὸ στῆθος τὸν Σταυρόν. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, κράμα

μυστηρίου ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ, μίγμα σχεδίων πολιτικῶν καὶ τελετῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἐκτυποῖ θαυμασιώτερον ἔτι τὴν κροτηθεῖσαν τότε συμδολὴν τῆς Ἱστορικῆς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως.

Ἀνελλειπῶς μέχρι τοῦ νῦν ἐδράχθημεν τῶν διεγερτικῶν στοιχείων, τῶν μοχλῶν τῆς Ἀναγεννήσεως. Λείπεται ὅμως καὶ τι ἕτερον οὐσιῶδες. Τίς ὁ κύκλος ὁ γεωγραφικός, τίς ἡ ἐθνικὴ περιφέρεια, τίνα τὰ ὅρια τῆς χώρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ συμμαχία τῶν δύο παραδόσεων θέλει ἀγωνισθῇ; Τάχα πρέπει ὁ Χάρτης τῆς ἐθνεγερείας νὰ χαραχθῇ κατὰ τοὺς γεωγραφικοὺς ὅρους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὅθεν ἡ πρώτη τῶν ἀρχῶν ἐπήγασεν; Ἀλλὰ τότε ἡ συμμαχία κινδυνεύει, διότι ἡ περινομή τῆς ἐγχωρίου Ἐκκλησίας ὑπερβαίνει τοὺς ὅρους αὐτοὺς. Ἄρα λοιπὸν θέλει κηρυχθῇ τὸ σάλπισμα τῆς ἐπαναστάσεως ἐφ' ὅλης τῆς ὀρθοδόξου πολιτείας; Ἀλλὰ τότε πάλιν συμπεριλαμβάνονται λαοὶ ἄλλοεθνεῖς, γένη παντάπασι ξένα πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν τῶν συνωμοτῶν. Ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ, ἡ ἰθαγενὴς ὀρθοδοξία, ἀναπολήσασα τὰς δεκαπέντε ἑκατονταετηρίδας τῆς, καὶ τὸ βλέμμα ῥίψασα πρὸς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, καθάπερ ἀστὴρ ὁδηγικός, ἵστατο πρὸ αἰώνων ἡ ἔδρα τῆς, προτείνει, ὡς νόμιμον ὁροθεσίαν καὶ ὡς ἀγωνιστήριον, τὴν Γραικορωμαϊκὴν ἐπικράτειαν. Ὁ Ἑλληνισμὸς παραδέχεται. Πῶς δ' οὐ; Ἀρὰ γε δὲν συνέζησε καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, δὲν συνεπολιτεύθη ἐπὶ το-

σούτους αἰῶνας, δὲν περιεσώθη μάλιστα ἐκεῖ, τυ-
χὼν καταφυγίου καὶ περιθάλψεως; Ὁ Ἑλληνι-
σμός λοιπὸν καὶ ὁ Χριστιανισμός, χάριν τῆς αὐ-
τῶν συμβιώσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπ' ὀ-
ψιν λαβόντες τὴν σωτηρίαν ἀπάσης τῆς ἑλληνο-
χριστιανικῆς οἰκογενείας, καὶ προθυμούμενοι τὴν
Ἀγίαν Σοφίαν, τὸ κέντρον αὐτὸ τῆς συναφείας
τῶν, ἐν λουτρῷ αἵματος νὰ ἐξαγοράσωσι, δια-
γράφουσι τὰ ὅρια τῆς Νεοελληνικῆς πατρίδος ἀ-
ναλόγως πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὅποια εἶχεν ἡ Ῥωμαϊκὴ
Αὐτοκρατορία πρὸ τῆς ληστρικῆς καὶ προδοτι-
κῆς ἐκείνης ἀλώσεως τῆς ἐπὶ Βαλδουίνου, ὅθεν
προῆλθεν ἀναγκαίως καὶ ἡ δευτέρα τῶν Ὀθωμα-
νῶν, ὡς ἐγγιστα, κατὰ τὸν Χάρτην ὃν ἐσχημά-
τισαν τὰ ξίφη τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ Τσιμι-
σχῆ. Τοιουτοτρόπως, ἐκ τῆς λήθης ὁ Βυζαντινὸς
μεσαιῶν ἐξανεστηκώς, διορίζεται παλαιόστρα, ἐνθα
μέλλουσι νὰ ἀνταγωνισθῶσιν ὁ δαίμων τῶν φώ-
των καὶ ὁ δαίμων τῆς βαρβαρότητος. — Καὶ ἰδοὺ
πρὸς τὰς εἰρημένας δύο παραδόσεις ἡ ἀρχὰς, προσ-
τίθεται καὶ τις τρίτη, ἡ παράδοσις, ἡ ἀρχὴ τῆς
Γ ρ α ι κ ο ρ ω μ α ῖ κ ῆ ς ἐ ν ό τ η τ ο ς.

Ὡστε συγκεφαλαιοῦντες, τρεῖς σημειοῦμεν νό-
μους ἱστορικοὺς, τρεῖς διαφοροὺς Ἐ ν ό τ η τ α ς πα-
ρατηροῦμεν συγχροτούσας τὸ τοῦ ἀγῶνος Πανελ-
λήνιον. Α'. Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ν ἐ ν ό τ η τ α ς, αὐτὴν ἣτις τὴν
ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα συνάπτει πρὸς τὴν πρεσβυ-
τέραν Β'. τὴν Χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ῆ ν ἐ ν ό τ η τ α ς, ἣτις τὸν
προκείμενον ἀγῶνα συνδέει πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὅλους
τοῦ Χριστιανικοῦ θρησκειύματος. Καὶ Γ'. τὴν ἐ ν ό τ η τ α ς

τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἥτις πηγάζει ἐκ τοῦ μεσαιῶνος, καὶ προσδιορίζει τὴν ὁροθεσίαν τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος. Ἡ ἐν ἄλλαις λέξεσι, τρεῖς τινες παραδόσεις ἐν τῷ λαῷ τῆς Ἑλλάδος ἐνσαρκοῦνται πρὸς ἀποκατάστασιν ἐθνότητος· ἡ Ἱστορικὴ, ἡ Πνευματικὴ, καὶ ἡ Πολιτικὴ, τουτέστι Παιδεία καὶ Γλῶσσα, Κοινωνικὴ ἁρμονία, Ἐθνικὴ ἀκεραιότης.

Ἰδοὺ ἡ ἱστοριονομικὴ τριαρχία τῆς Παλιγγενεσίας μας ἀλλὰ καὶ τὸ τέρμα τῆς πολιτεύσεώς μας· τριπλῇ πατροπαραδότῳ αὐθεντιῶν ἐνανθρώπησις κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν τελειωθείσα, καθ' ἣν ἡμέραν ἐορτάζουσιν οἱ Χριστιανοὶ τὴν πλάσιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν δευτέραν πλάσιν αὐτῆς διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως Χριστοῦ!

Καὶ νῦν, ἐὰν ἀφαιρέσωμεν ἐκ τοῦ αἰῶνος τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ, φαινόμενον τοῦ νῦν αἰῶνος, ἀντὶ δὲ ταύτης καταστήσωμεν τὴν ὑπὸ Τούρκων διακοπεῖσαν Γραικικὴν αὐτοκρατορίαν, τί ἀπομένει;

Ἐπανορθοῦται ὁ Βυζαντινὸς μεσαιῶν, σύστημα καὶ αὐτὸ στρεφόμενον ἀμεταθέτως περὶ τρεῖς αὐθεντίας, τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Χριστιανικὴν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν. Ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη, ὑπὸ τῆς λογίας τάξεως παριστανομένη, ρυθμίζει τὴν διάνοιαν κατὰ τὸν προγονικὸν ὑπογραμμὸν, συντάσσει τὰ χρονικά, φρουρεῖ τὴν γλῶσσαν· ἡ δὲ δευτέρα, τὸ Ἱερατεῖον ἔχουσα φύλακα, συντηρεῖ, ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, Ἀποστόλων καὶ Πατέρων, τὴν κοινωνικὴν ὁμοδογματίαν καὶ ἐθνικὴν ὁμοπιστίαν· ἡ δὲ τρίτη, ἣν παρέστησιν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐπιτηρεῖ, συγκρατεῖ, διὰ τῆς ὕλικῆς δυνάμεως φυλάττει τὴν εἰρήνην τῆς

πολιτείας, τὸ ἀκέραιον τῆς χώρας καὶ τὴν τριμελῆ συμβασιλείαν τῶν αὐθεντιῶν αὐτῶν.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἀρχῶν τῆς Βυζαντινῆς ζωῆς : τίς ἡ ἐπικρατεστέρα ; Ποῖον τὸ στοιχεῖον ὅπερ ὑπερέχει κατὰ δραστικότητα καὶ κατ' ἔκτασιν ;

Ἀναμφίβολον, ὅτι τὸ ἰθαγενές καὶ ἀρχαιότερον αὐτὸ, ἡ γλῶσσα τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται ἀπ' ἄκρας εἰς ἄκραν τῆς ἐπικρατείας, οὗ ἡ ἱστορία εἶναι ἱστορία τοῦ λαοῦ ὑπονοεῖται τὸ Ἑλληνικόν. Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ὅπερ ἐπιβαλὸν ἐντεῦθεν μὲν τὴν γλῶσσαν τουτῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐκεῖθεν δὲ τὴν παδείαν τουτῇ Μοναρχίᾳ, βαθμηδὸν τὴν πολιτείαν ὅλην συνυπέταξεν ὑπὸ τὴν σημαίαν καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῦ.

Ἄρα, μόνη ἡ παρουσία καὶ ἡ σύμπραξις τοῦ Λαοῦ κατὰ τὸ 1821 διακρίνει τὸν λεγόμενον Βυζαντινὸν μεσαιῶνα ἀπὸ τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνεγερσίας.

Ἄρα, τὰ δύο ταῦτα οὐκ ἄλλως ἔχουσι πρὸς ἄλληλα, ἢ ὥς ἔχει τὸ ἀφηρημένον πρὸς τὸ συγκεκριμένον, ὥς ἔχει ἡ ἐφαρμογὴ ἀρχῆς τινος πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτήν.

Ἄρα, ἀντὶ Μοίρας ἐπισπευδούσης τὴν Π α ρ α κ μ ῆ ν καὶ Π τ ῶ σ ι ν τ ῶ ν Ῥ ω μ α ῖ ω ν, ἐνεργεῖ ἐν τῇ Βυζαντινῇ πολιτείᾳ νόμος Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς καὶ π ν ε υ μ α τ ι κ ῆ ς Ἀ ν α γ ε ν ν ῆ σ ε ω ς. Ὁ δὲ νόμος οὗτος ὑπερκρατεῖ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν τριῶν αὐτῶν παραδόσεων, ἢ μὲν Ἑλληνικὴ ἐπέχει τὸν ἀνώτατον βαθμὸν, ἢ δὲ Ῥωμαϊκὴ τὸν κατώτερον,

τὸν δὲ μέσον ἡ Χριστιανικὴ Οἰκοδεσπότης ἀνή-
λιξ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁ Ἑλληνισμός· κηδεμῶν δὲ ἡ
Ἐκκλησία, ἀπλοῦς δὲ ἐνοικιαστῆς καὶ φύλαξ τῆς
οἰκίας ὁ Ρωμαϊσμός.

Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι ὁ Ἀνατολικὸς μεσαιῶν ἔ-
χει νόμον ἱστορικὸν προόδου τὴν βαθμιαίαν τῆς
κραταιοτέρας ἀρχῆς ὑπερίσχυσιν, ἡγουν τὴν βρα-
δεῖαν μὲν, ἀλλ' ἀδιάκοπον ἐξελλήνισιν τῆς Ῥω-
μαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ τὴν ὑπὸ πρόσχημα Ὁρ-
θοδοξίας ἐνδημοποίησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ πρόοδος αὕτη κατ' ἀλήθειαν αὐτόματος καὶ
αὐθόρμητος δὲν εἶναι, διότι συνήθως προέρχεται
ἐξ ὠθήσεων ἐξωτερικῶν· ἀλλ' ὅπως δῆποτε, χάριν αὐ-
τῆς ἐπισπέρχεται ἡ βελτίωσις τῶν ἀστυκῶν θεσ-
μῶν, ἡ κατάργησις τῆς δουλείας, ἐπιταχύνεται δι'
αὐτῆς τὸ πλήρωμα τῆς ἐθνικῆς προπαρασκευῆς.

Ἀλλ' ὁ Μοντέσκιος, ὁ Γίββων, καὶ οἱ ἕτεροι
τούτων σύμφρονες δογματίζουν κατ' ἄλλον τρό-
πον. Εὐρίσκουσιν οὗτοι παρ' ἡμῖν θάνατον ἀντὶ
ζωῆς, εὐρίσκουσι βασιλείαν τυφλῆς Ἀνάγκης, ἀν-
τὶ νόμων προόδου καὶ θείας συνεργίας. Τί παρὰ-
δοξον; Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις, θυγάτηρ πί-
στεως, δὲν ἐπεφάνη εἰς αἰῶνα σεσοφισμένης ἀπι-
στίας καὶ πυρρῶνισμοῦ. Ἀνέτειλεν εἰς ἡμέρας ἀ-
ποκαταστάσεως, εὐσεβείας ἐπιστημονικῆς· τότε
μόνον ἐξῆλθεν εἰς τὸ φῶς, ὅτε τριακονταετῆς Εὐ-
ρωπαϊκὴ δοκιμασία ἐγήρασεν ἤδη τὴν φιλοσοφίαν
τῶν Ἐγκυκλοπαιδιστῶν.

Ἐξέλαβον τινὲς ὡς πρωτότυπον τοῦ Γίββωνος
τὴν συγγραφὴν· καὶ ὁμῶς οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ

διεξοδική ἀνάπτυξις τῆς περὶ Ῥωμαίων πραγματείας τοῦ διδασκάλου του Μοντεσκίου. Ἡ αὐτὴ φιλοσοφία παρ' ἀμφοτέροις, ἡ αὐτὴ μέθοδος τοῦ κρίνειν τὰ ἱστορικά, μέθοδος πολιτικὴ καὶ οὐσιωδῶς δογματικὴ, δικάζουσα τοὺς κατὰ καιροὺς πολιτισμοὺς ἐκ τῶν ἐπιπολαίων κυβερνητικῶν φαινομένων.

Ὁ Γίβδων, ἐξ οὗ ἡ Εὐρώπη σήμερον ἐτι ἀντλεῖ τὰς περὶ μεσαιῶνός μας γνώσεις καὶ κρίσεις της, ὁ ὑπέρτατος οὗτος δικαστὴς 22 αἰῶνων ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως, κέντρον τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος στερούμενον περιφερείας ἔθηκε τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν, τὴν δὲ βιογραφίαν τῶν βασιλέων ἀπὸ πρώτου μέχρι τελευταίου Κωνσταντίνου κατέστησεν ἄξονα, περὶ ὃν ἀπηωρημένην σύνολον τὴν Βυζαντινὴν σφαῖραν περιεδίνησε. Τίς ὁ μὴ θαυμάζων ἐν τῷ βιβλίῳ του τὴν πολυμάθειαν, τὸν ἀκούραστον ζῆλον, τὴν λατρείαν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς! Καὶ ὅμως ἡ συγγραφὴ αὐτῇ ὄζει γαιῶδές τι καὶ νεκριμαῖον καὶ ἐπιτύμβιον, ἀναμνησκον τὴν πένθιμον Μοῦσαν τοῦ Ταχίτου. Τὸ βιβλίον αὐτὸ σχεδιογραφεῖ λαμπρῶς τὴν ἔξω τοῦ μεσαιῶνος μορφήν, ἀπεικονίζει θαυμασίως τινὰς τῶν χαρακτήρων τοῦ προσώπου, ἀλλὰ περαιτέρω δὲν φθάνει· παύεται ἐνταῦθα τὸ σκοπούμενόν του, οὔτε πρέπει ἐπὶ πλέον νὰ περιμένωμεν. Τὴν ὀλοσχέρειαν τοῦ ἀπεικονίσματος, τὴν ψυχολογίαν τῆς πολιτείας, τὸ αἶσθημα, τὴν πίστιν, τὰς ἀπορρήτους τοῦ αἰῶνος ῥοπὰς, τὸν μύχιον, ἐνὶ λόγῳ, τῆς Νεοελληνικῆς ὑπάρξεως

ὀργανισμόν, ταῦτα οὔτε καὶ ὑπώπτευσεν ὁ διαμαρτυρούμενος λόγιος τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος.

Ἐντεῦθεν μὲν ἡ Ῥωμαϊκὴ μεγαλειότης, ἐκεῖθεν δὲ ἡ ἀστραπαία τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυίας λαμπηδῶν ἐξεθάμβωσαν τῶν σοφῶν τούτων τὴν ὄρασιν. Καιρὸν δὲν ἔλαβον νὰ ἐννοήσωσιν ἐν τῇ μέθῃ τοῦ θαυμασμοῦ, ὅτι καθὼς ἡ θεία Ἐνσάρκωσις τὸν εὐδιάσειστον τῆς ἀρχαιότητος λόγον μετέβαλεν εἰς λόγον πανάνθρωπον, ἀμετακίνητον, οὕτως ἀνεσκεύασε καὶ τὴν μέθοδον τοῦ ἐκζητεῖν τὰς ἔκτοτε συμβάσας ἱστορικὰς περιπετείας, τὰς τε ἠθικὰς, καὶ κοινωνικὰς, καὶ πολιτικὰς, καὶ διανοητικὰς. ἔτρεψε, δηλονότι, τὴν ἐρμηνείαν τῶν γεγονότων ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον καὶ καθολικώτερον. Ὅθεν, δυσανασχετήσαντες κατὰ παντός μὴ ὁμαλοῦ, εὐδιαγνώστου, τερπνοῦ, ἡδονικοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὴν ἐνόμισαν Ἀσιανὸν παράδεισον, εἰς ἀπόλαυσιν τρυφῶν ἀτελευτήτων διωρισμένον· μισήσαντες τὰς ἀνωμαλίας τοῦ παρελθόντος, τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐνεστώτος, τὰς μερίμνας περὶ μέλλοντος, ὅπως κεχηρότερες ἐκθειάσωσι τὰς μακαριότητας τῶν χρυσῶν αἰώνων, καὶ ἀνεώτερον οἱ φιλόμουσι κοιτάσωσιν ἐπὶ ῥόδων ποιητικῶν, οὔτε τὴν τοῦ ἱστορικοῦ λόγου μεταβολὴν ὁδηγία τῶν Ἱερῶν ἐξετίμησαν, οὔτε λοιπὸν τοὺς τρόπους ἀνίχνευσαν τῆς βαθμιαίας ἐνσάρκωσός του ἐν τῇ βιολογίᾳ τοῦ μεσαιῶνος. Πάντως οὖν ἠγνόησαν, καὶ τοὶ πολυπραγμονήσαντες, ὅτι νέος ἐπεφάνη κανὼν καὶ τύπος κάλλους, πολλῶ διαφέρων τοῦ σεσοφισμένου καὶ τοῦ κατ'ἐπιτήδευσιν. Ὅτι τῆς

ἐν Χριστῷ παλιγγενεσίας εὐαγγελισθείσης, πᾶν γένος εἰς ζωὴν προωρισμένον καθήρμοσε τοὺς νόμους τῆς πολιτείας του ἐν τῷ τύπῳ τῆς θείας ἐκείνης ἀριστοτεχνίας. Ἄρα οὐτε τὴν πρόοδον ὠμολόγησαν, τὸν οὐρανοφύτευτον νόμον αὐτὸν τῆς ἱστορίας, δι' οὗ προβαίνουσιν αἱ κοινωνίαι πρὸς ἐπίγνωσιν θεότητος, πρὸς τὴν πεφωτισμένην συναίσθησιν τοῦ προορισμοῦ των, πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ καινοῦ ὑπογραμμοῦ ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης καὶ τῆς μελλούσης αὐτῶν βιώσεως.

Οἷα δὲ ἡ μέθοδος, οἷον τὸ ὀρμητήριον τῆς κρίσεως, τοιαῦτα καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς μελέτης.

Ἐρώτησον αὐτοὺς λ.χ. πότε καὶ ποῦ λήγει ὁ βίος τῆς Ἑλλάδος;— Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἑλληνισμοῦ, θέλουσιν ἐτοίμως ἀποκριθῇ, παύεται ἅμα τῇ ἑλληνικῇ αὐτονομίᾳ, λήγει ἔνθα ἐπέβαλεν ἡ κατὰ κτησίς εἰς τοὺς δουλωθέντας Γραικύλους, τὴν αὐθεντίαν τῆς Ῥώμης, τὸ μέγα τοῦ Λατίου ὄνομα. Ὡς ἀπώλεσε τὴν αὐτονομίαν, μεγαλουργίας ἀφετήριον· ὥς ἀπέθεσε τὰς Ὀμηρικὰς τῆς δάφνης εἰς πόδας Ῥωμαίων δεσποτῶν καὶ θρησκομανῶν ἱερέων, ἡ Ἑλλὰς ἀμέσως ἀπεβίωσεν. Ἀπεβίωσε δὲ οὐ μόνον διανοητικῶς, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς ἔτι, καὶ ἐθνικῶς. Ἀπεσύρθη τῆς σκηνῆς, κατέδυσεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἀναμνήσεων, πρὸς τοὺς ἐπιζήσαντας μὴ κληροδοτήσασα, εἰμὴ τινα σωρὸν ἐρειπίων καὶ βιβλίων.

Ἰ Τάχα μάρτυρες ἀρμοδιώτεροι, καὶ δικασταὶ ἀσυγκρίτως ἀπαθέστεροι τῶν σοφῶν τούτων δὲν ὑπῆρξαν οἱ σοφοὶ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ

χριστιανισμοῦ, αὐτοὶ οἱ αὐτοπτήσαντες τὸ μυστήριον, ὅπερ μετεμόρφωσε τὸν ἑλληνισμόν, καὶ εἰς δύο ἡμικόσμια διεχώρισε τὴν ἱστορίαν μας ;

Ἀνέγνωμέν ποτε σελίδα τινὰ τοῦ Ἱερωνύμου σαφέστερον πάσης νεωτέρας πραγματείας ὑποτυποῦσαν τὴν μυστηριώδη τῶν δύο τούτων ἡμικοσμίων συνοχήν, ὅθεν προκύπτει ἡ ὁλομέλεια τοῦ γένους μας. Γίνεται λόγος περί τινος παιδίσκης, θυγατρὸς μὲν γυναικὸς χριστιανῆς, ἐγγόνης δὲ ἱερέως εἰδωλολάτρου. — «Θεὲ παντοδύναμε, ἐκφωνεῖ ὁ δυτικὸς τὸ γένος, Ἕλλην δὲ τὴν εὐφυῖαν ἅγιος, τίς ἤθελέ ποτε φαντασθῇ, τίς τῶν πατέρων μας ἤθελε πιστεύσει, ὅτι εἰδωλομανῆς τις ἱερεὺς ἔμελλεν εἰς τὸ ἔσχατον γῆρας νὰ γείνη πάππος εὐειδοῦς ἐγγόνης, παρὰ τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου δωρηθείσης ταῖς ἱκεσίαις εὐσεβοῦς μητρός! Ὅτι περιχαρὴς καὶ μειδιῶν ὁ γέρων λειτουργὸς τῆς ψευδοθείας ἔμελλεν ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτοῦ νὰ καθίσῃ τρυφεράν νύμφην Χριστοῦ, ψάλλουσαν τὸ Ἀλληλούϊα, καὶ ὑμνωδεῦσαν τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἀδάμ! » — Ἀρα δὲν ἐκτυποῖ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τὴν νεοφώτιστον Ἑλλάδα, ἐν τῷ μεταλαβεῖν παρὰ τῆς ὑπεργήρου πολυθείας τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως; Διάφορα μὲν πρόσωπα ὑφίστανται ὁ εἰδωλολάτρης γέρων καὶ ἡ χριστιανὴ παρθένος· ὅμως, τὸ κοινὸν αἷμα πᾶσαν ἐξαλείφει θρησκευτικὴν διαφοράν. Πάππος καὶ ἐγγόνη, καὶ τι μὴ ὁμήλικες, μήτε ὁμόθησκοι, ἀλλὰ διὰ τὸ ὁμογενὲς καὶ τὸ συμφυτικὸν τῆς ἀγάπης, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἠθικὸν πρόσωπον συν-

ταυτίζονται. Καὶ ὁ μὲν εἰδωλολάτρης, τὴν ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ βεβαπτισμένην παιδίσκην ἐπὶ τὰ γόνата τιθέμενος, καθαγνίζεται, αὕτη δὲ πάλιν παρὰ τοῦ πάππου διδασκομένη τὰ προγεγεννημένα, πληροφορεῖται περὶ τῆς καταγωγῆς της καὶ περὶ τῶν γενεθλίων της.

Ὁ Χριστιανισμὸς, τὸ μέγιστον καὶ συντελεστικώτατον συμβάν της παγκοσμίου Ἱστορίας, ἐν Ἑλλάδι συνίστησιν ἀπὸ πρώτης τὸ θέατρον τῆς ἐνεργείας του· κατὰ τῆς φιλομούθου πατρίδος τῶν Ἡσιόδων καὶ Ὀμήρων ἀποσκήπτει τὰς πρώτας βολάς· ἐν τῇδε τῇ ἐστίᾳ τῆς θεοποιείας προεξασκεῖται εἰς τὴν τελειουργίαν τῆς ἀναστοιχείωσης, ἣτις θέλει ποτὲ μεταβάλει τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου! Διὰ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων πληροῦσι κατὰ μέγα μέρος τὰ Ἑλληνικά; Διότι ἔπρεπεν εἰς τὴν γῆν ταύτην τοῦ Λόγου, νὰ βάλωσι τὰς πρώτας ρίζας οἱ σπόροι τοῦ Πνεύματος. Ἡ σοφία τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἀπὸ σκοπῆς ἐκεῖθεν εἰς τὴν οἰκουμένην πυρσευομένη ὡς ἔλεγεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, φλέγει τὴν καρδίαν, ἐλκύει τὴν προσοχὴν τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν. Ὁ πρωτάγγελος Παῦλος, ἀληθὴς περιστρεφόμενος ἐκ τῆς κιβωτοῦ, σπεύδει πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Πρῶτος δὲ τῶν χριστιανῶν τὰς ἐγγχωρίους παραδόσεις ἐπικαλούμενος, πρῶτος δωρεὰ Πνεύματος ἐπαγγελλόμενος τῆς Κλητῆς γενεᾶς τὴν σωτηρίαν, ἀγορεύει ὑπὲρ ἐνόητος Θεοῦ καὶ θεότητος Χριστοῦ, καὶ προσδοκίας μελλούσης ἀναστάσεως. Ἡ ἡχώ τῆς Πνοῆς

μεταδίδει τὴν μεγάλην ἀγγελίαν, ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος μέχρι Κορίνθου καὶ Πατρῶν, ἕως ἄκρας Ἑλλάδος. Ἐκαστος φθόγγος τοῦ ῥήτορος κλονεῖ τὰς βάσεις τῆς πολιτείας, κατεδαφίζει ἓνα βωμόν. Ὁ Ἄρειος Πάγος, φύλαξ τοῦ παρελθόντος ὑποχωρεῖ· ἡ Ἀκρόπολις, εἰς μέλλουσιν ἀνάστασιν προωρισμένη, ἀνοίγει τὰς πύλας της, καὶ ἡ Ἑλλάς ἅπασα εὐαγγελίζεται, τῆς κοσμικῆς ἡγεμονίας της παραιτουμένη πρὶν ἢ ὁ Ἀνθύπατος Ῥωμαῖος μάθῃ, ὅτι εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἄλλος Δεσπότης ἰσχυρότερος ὑποκατέστη.

Νέα φάσις ἱστορίας. Ἀπόκρυφος μεταπολίτευσις. Πνεῦμα Κυρίου ἤλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπεσχίασεν αὐτήν.

Ἡ εἰσοδος τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Πλάτωνος διαιρεῖ τὴν ἐλληνικὴν διάνοιαν εἰς δύο κόμματα, ὧν ὁ ἀνταγωνισμὸς εἵμαρται νὰ διατηρήσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὸ σῶμα, ἕως οὗ πληρωθῶσιν οἱ χρόνοι τῆς πνευματικῆς ἀναβιώσεως. Τὸ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀσπάζεται τὴν σοφίαν τοῦ μέλλοντος, ἐπερειδόμενον πρὸς τὸν πρεσβύτερον Πλατωνισμόν, διὸ παραιτεῖται τῆς μερικῆς ἐλληνικῆς ὀνομασίας καὶ περιβάλλεται τὴν καθολικὴν καὶ οἰκουμενικὴν ὀνομασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ δ' ἕτερον, προσφυέστερον τῷ Νεοπλατωνισμῷ καὶ τῷ Συγκριτισμῷ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπιμένει εἰς τὴν αὐθεντίαν τοῦ παρελθόντος καὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς σχολῆς, διὸ ἀποποιεῖται νὰ ὁμολογήσῃ θρησκευτικὸν τὸν χριστιανισμόν, καὶ διατη-

ρεῖ τὸ ἀρχαιοπαράδοτον ὄνομα τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος.

Τέμνεται λοιπὸν ὁ τότε ἑλληνισμὸς εἰς δύο συστήματα ἀντίθετα, εἰς χριστιανισμόν θρησκευίαν καὶ εἰς χριστιανισμόν φιλοσοφίαν.

Καὶ ἡ μὲν πόλις τῶν Ἀθηνῶν, αὕτη, ὅπου « πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐχαιροῦσιν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν **ΚΑΙΝΟΤΕΡΟΝ**, » ἡ πόλις τοῦ Ἀναξαγόρα, τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Διονυσίου, αὕτη τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Τριαδικὴν Θεαρχίαν ὁμολογήσασα, γίνεται μητρόπολις πίστεως προσωρινῆς, ἀποτίθῃσι τὴν Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν τῆς, ἀναγορεύεται βασιλεύουσα πνευματικὴ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀναγεννηθησομένου Πανελληνίου. Ἡ δὲ Ἀλεξάνδρεια, ἐγκαρτεροῦσα εἰς διδασκαλίας φιλοσόφων, ἡ παραδέχεται τὸν χριστιανισμόν, ὥς ψιλὴν θεωρίαν, ὑποβέβλημένην εἰς τὴν βάσανον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἡ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καταπολεμεῖ τοὺς προσηλύτους τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ κατακρίνει τὴν Ἑνσάρκωσιν. Καὶ στρατιῶται μὲν Χριστοῦ, φοιτῇται τῶν Ἀθηνῶν, ἐξέρχονται οἱ Διονύσιοι, οἱ Ἀθηναγόραι, οἱ Κοδράτοι, οἱ Πολύκαρποι, οἱ Χρυσόστομοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Συνέσιοι, μαθηταὶ Παύλου καὶ ἤδη τῆς Χριστιανισθείσης Ἑλλάδος ἀντιπρόσωποι. Ὑπέρμαχοι δὲ τῆς ἐτέρας γνώμης προβαίνουσιν οἱ Ἰάμβλιχοι, οἱ Πορφύριοι, οἱ Λογγῖνοι, οἱ Φίλωνες, οἱ Πλωτῖνοι, οἱ Ὠριγένειες, οἱ Ἰουστῖνοι, καὶ ἄλλοι πολλοὶ, Ἕλληνες μὲν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν σοφίαν,

ἀλλὰ τὰ δόγματα τοῦ κοινοῦ θρησκευματος ἢ ἀποκρούοντες, ἢ ἕκαστος κατ' ἀρέσκειαν τροποποιῶντες.

Ἡ διαμάχη τῶν φρονημάτων, ὁ ἀνταγωνισμός τῶν πεποιθήσεων διαρκεῖ πεισματώδης ἐφ' ὅλας τρεῖς ἑκατονταετηρίδας. Ἐνῷ δὲ πόλεμος κινεῖται εἰς τὸ ὑπερῶν τῆς κοινωνίας, ὑποκάτω τῆς συμβολῆς ὁ λαὸς σιγᾷ, μὴ δυνάμενος νὰ συμμερισθῇ τοὺς διανοητικούς ἀγῶνας τῶν πεπαιδευμένων. Καί τοι ὅμως σιγῶν, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πιστεύει. Καὶ πιστεύει διότι «Θεοῦ ἐστὶ γεώργιον, συνεργὸς Θεοῦ, Θεοῦ οἰκοδομῇ.»

Ἡ πίστις αὕτη τῶν ὀχλῶν ἐπιβαρύνει τὴν πλάστιγγα.

Μετ' οὐ πολὺ τὸ δόγμα τῆς Ἐνσαρκώσεως ὑπερτερεῖ, καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς σχολῆς καταδικάζεται. Αἶρεται τότε ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος τῶν Ἀθηνῶν ἡ σημαία τῆς Ἀ γ ί α ς Σ ο φ ί α ς, ὑπόδειγμα τῆς μετέπειτα καθιδρυθείσης εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπερθεῖν δὲ τῆς Ἀκαδημίας κυματίζει ὁ Σταυρὸς, σύμβολον ὑποταγῆς, πάθους, θυσίας, γεύσεως θανάτου! Οὕτως, ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ συντάκτου τῶν Πράξεων «συνθάπτεται τῷ Χριστῷ, ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ,» παραδίδεται εἰς θάνατον διὰ Ἰησοῦ, ἵνα, ὡς ὁ Ἰησοῦς πατήσῃ ποτὲ τὸν θάνατον διὰ θανάτου.

Συνθήκη κοσμοσωτήριος Ἑλλάδος καὶ Χριστιανισμοῦ, θεοχέλευστος συζυγία, τὸ μέλλον ἀμφοτέρων εἰς τοὺς αἰῶνας ἐξασφαλίζουσα! Ἡ

μὲν Ἑλλάς παρέχει ἐπ' ἀγαθῷ τῆς οἰκουμένης τῷ Χριστιανισμῷ παιδεῖαν, γλῶσσαν, εὐφυΐαν, καρτερίαν ἀκλόνητον εἰς βασανιστήρια· προσφέρει θυσίαν αἱματηράν τε καὶ ἀναίμακτον· ὁ δὲ Σωτὴρ τοῦ κόσμου τίθησιν εἰς τὸν δάκτυλον τῆς μνηστῆς τὸν ἄρραβῶνα τῆς σωτηρίας.

Ἐκτοτε Ἑθνικὸς καὶ Ἑλλην διακρίνουσι τὸν εἰδωλολάτρην ἀπὸ τοῦ Χριστιανοῦ, τὸν φιλόσοφον ἀπὸ τοῦ σοφοῦ, τὸν μὴ πιστεύοντα εἰς τὴν ἰσότητα καὶ τὴν βαθμιαίαν ἐξευγένισιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ ἀσπασαμένου τὸ δόγμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδος, τὴν προσδοκίαν τῆς σωτηρίας. Ἑλλην σημαίνει υἱὸς ἀνθρώπου, Χριστιανὸς δὲ υἱὸς Θεοῦ. Ἄλλως τε τίς ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς Ἑλληνικῆς ὀνομασίας; Ἄραγε δὲν ἦτο ἑλληνεπώνυμος ὁ Χριστὸς αὐτός;

Θαῦμα ξένον καὶ ὄντως ἐκπληκτικόν! Διαλύεται ἐν σιγῇ ἡ ἐνδοξοτέρα τῶν ἐθνοτήτων τῆς ἀρχαιότητος· τὸ καύχημα τῶν αἰώνων ἀποσυντίθεται ἐν σκιᾷ θυσιαστηρίου, καὶ οὔτε ὁ τότε, οὔτε ὁ σήμερον κόσμος ἐνόησε πῶς ἐτελέσθη τὸ μυστήριον! Τίς ἄλλος βραχίων, εἰμὴ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ, ἡδύνατο νὰ στερήσῃ τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῦ ὀνόματος λαὸν θρησκευτικῶς ἀνέκαθεν προσπεφυκότα εἰς τοιοῦτο κειμήλιον, τὸ δὲ ξένισμα νὰ κατορθώσῃ μόνον καὶ μόνον διὰ τῆς πειθοῦς! Ἄλλην ὁμοίαν μεταβολὴν ἡ ἱστορία τῆς λοιπῆς χριστιανισμοῦ δὲν μαρτυρεῖ!

Συνεπεῖα τοιαύτης ἀλλαγῆς, τὸ πρωτότυπον καὶ δημιουργὸν τοῦ γένους τρέπονται εἰς ἄλλην

διεύθυνσιν. Διαλύονται τὰ γοητεύματα τῆς ατομικῆς φιλοδοξίας, περιστέλλεται ἡ τερατεία τῶν ὀνομάτων, ταπεινοῦται τὸ μάταιον τῆς ἐπιδείξεως. Καὶ ὅμως, ἐὰν καταβάλωνται αἱ ἡδοναὶ τῆς ατομικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς φιλοπρωτίας, ἀλλ' εἰς ἀμοιβὴν τὸ γένος ἀνταπολαμβάνει ἄλλο τι πρότερον τιμαλφέστερον, οὐ τινος πρότερον ἔσπερεῖτο.

Ὁ ἀνακαινιζόμενος Ἑλληνισμός πλεονεκτεῖ τοῦ πρεσβυτέρου πρὸς συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ πρὸς πνευματικὴν διαστολὴν, ὅρα ὑπερτερεῖ καὶ κατ' ἐθνικὴν συνάφειαν. Γίνεται γὰρ λαὸς ἐπίδοξος ὁ μὴ πρότερον λαός· γίνεται κύριος ὁ δοῦλος, γνωστικός ὁ πρότερον ἀμαθής. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ βασιλεία τῆς ἐθνικῆς ἀφομοιώσεως καὶ συγχωνεύσεως, ἡ πολυχρόνιος προπαίδεια τοῦ ἐθνικοῦ γινῶθι σαυτόν. Προοιμιάζεται ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ περίοδος ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ γένος μέλλει νὰ ἐπαισθανθῇ τοῦ αἵματος τὴν κυκλοφορίαν εἰς πάντα τὰ μέλη τὰ συνιστῶντα τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του. Δὲν ἐλαιοτύργησεν ἄχρι τοῦ νῦν εἰμὴ ὁ ἐγκέφαλος μόνος· θέλουσιν ἀπὸ τοῦδε συλλειτουργήσῃ οἱ πνεύμονες καὶ ἡ καρδιά.

Τῷ ὄντι· Ἢότε ἀνακύπτει ὁ Ἑλληνισμός τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων κεκαθαρισμένος ; Ἢότε, εἰ μὴ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἀναφαίνεται ἀκέραιος, ὀλομελής, ἀπαραχάρακτος, καθάπερ σκεῦος ἐξ ἀμιγροῦς φεράματος κατασκευασθὲν ; Πᾶν ὅ,τι ἀπέβαλον αἱ κυριότητες, οἱ πλούσιοι, οἱ εὐπατρίδαι, οἱ σοφοὶ καὶ πάσης τάξεως οἱ ὀλιγάρχαι, τοῦτο μεταβαίνει

εἰς ὄφελος τῆς κοινότητος. Οἱ χυμοὶ, οἱ ζωοποιήσαντες καὶ δόντες κίνησιν εἰς τὸ ἄτομον, μετοχετεύονται βαθμηδὸν εἰς τὰς φλέβας τῆς κοινωνίας ὅλης. Τὸ πτῆθος σφριγᾷ, ὁ σφιγμός πυρέσσει, τὸ ἄψυχον σῶμα πιμπλάνεται πνεύματος, ἐπαιωροῦν τὴν ὕλην πρὸς οὐρανόν. Ὁ Νοῦς ἐκεῖνος τοῦ Ἀναξαγόρα, ἐπ' ἄπειρον ἀναπτυσσόμενος, γίνεται νοῦς κοινός· τὸ δὲ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, μύχιον λαϊκῆς συνειδήσεως προανάχρουσμα, πρόδρομος ἁρμονίας ἐθνικῆς, ἐνσαρκούμενον εἰς ὅλην τὴν κοινωνίαν, ἐξαγορεύει χρησμούς δημῳδεις περὶ ἱεροῦ προορισμοῦ, καὶ δὲν παύει στιγμὴν προαναγγέλλον τοῦ γένους τὴν μέλλουσαν ἐπανόρθωσιν.

Οὕτω πως ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεργῶν, εἰσδύει τέλος εἰς τ' ἄδυτα τῆς ἐλληνικῆς οὐσίας· μεταβαίνει ἀπὸ τῆς βίβλου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, κἄντεῦθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν. Καὶ δὴ μᾶλλον θαρρήσας, μετασκευάζει τὴν κοινωνικὴν ὑφὴν κατὰ σχέδιον πλατύτερον. Ἡ ὀλιγαρχικὴ φύσις τοῦ δράματος τρέπεται εἰς δημοτικὴν, τὸ δὲ πολύπλοκον τῶν πράξεων προχωρεῖ εἰς τὸ ἀπλούστερον. Ἐνείσαγει πάθη φιλεύσπλαγχνα, τὰ δὲ ἀνήμερα τούτων ἀποβάλλει. Ἀλλὰ καὶ τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν τροποποιεῖ ἐπὶ τὸ ἀναλυτικώτερον, τὸ μὲν λεκτικὸν ἐρανίζόμενος ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἀγοραίων διαλέκτων, τοῦ δὲ λόγου τὴν σύνταξιν χάριν κοινοχρησίας ἐξομαλίζων. Θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, ὅτι μετατρέπει καὶ αὐτὴν τοῦ δράματος τὴν σκηνήν.

Ἄλλ' ἂν καὶ θεότητες, καὶ ἥθη, καὶ πρόσωπα μετεβλήθησαν, ἂν ἡ γλῶσσα μετεῤῥυθμίσθῃ, καὶ ἡ οἰκονομία κατὰ κράτος μετεσκευάσθῃ, ἂν, ἐνὶ λόγῳ, γέγονε τὰ πάντα καινὰ, ὅμως, καί τι ἀνέπαφον ἀπομένει ἐν τῇ γενικῇ ἀνατροπῇ. Τί δὲ τοῦτο; Ὁ Χορὸς, ἡ χωρὶς μεταφορᾶς, τὸ ἀνώνυμὸν πλῆθος. Ὁ χορὸς, φωνὴ καρδίας, ἡχὴ αἰώνων, προσωποποιήσις τῆς δημώδους γνώμης, θέλει ὑποκριθῇ ἐν τῇ καινῇ παραστάσει τὸ πρότερον σχῆμα, ἐκτός, ὅτι προβάδην θέλει χωρίσει ἀπὸ τοῦ προσκηνίου εἰς τὸ μέσον τῆς σκηνῆς καὶ, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀριστετεχνήματος, θέλει λάβει μέρος δραστηριώτερον εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς πράξεως. Καὶ πραγματικῶς ἡ διαγωγὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα παρίσταται ὑπὸ τι σχῆμα λυρικόν, τοῦ τραγικοῦ χοροῦ τὸ πρόσωπον ἀναμιμνήσκον. Μέρος μὲν ἐνεργὸν εἰς τὴν πρᾶξιν οἱ Δῆμοι σπανίως ἔχουσι. Καὶ ὅμως οὗτοι συνήθως ἐπισπέρχουσι τὴν διάλυσιν. Καθὼς πλανῆται τινὲς ἄγνωστοι καὶ ἀδιόρατοι προξενούσιν ἀνωμαλίας ἐπαισθητὰς εἰς τὴν περιστροφὴν τῶν ἐτέρων πλανητῶν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ παρουσία τοῦ λαοῦ ἀδιακόπως ἀπωθεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὴν ἄλυσιν καὶ πάλιν ἐλαύνει τὴν ἄλυσιν πρὸς τὸν ὑπὲρ ἐξαγοράσεως ἀγῶνα.

Ὁ νόμος λοιπὸν τῆς ἀναμορφώσεως εἰσήχθη ἡ κοινωνία μεταπλάσσεται ἀκατασχέτως ἤδη τὸ γένος ὥρμησεν εἰς τὴν πίστιν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Ἀλλὰ ποῖον ἄρα τὸ μέλλον αὐτό; Τί ἀκριβῶς ὑπὲρ Ἑλλάδος ἡ νέα χάρις ἐπαγγέλλει; Τίς

ὁ τελικὸς τοῦ ἀρραβῶνος σκοπός : Πῶς δὲ ἡ ἐπαγγελία θέλει λάβει τὴν ἐκτέλεσιν ;

Ἴδου ὁ νόμος. Θέλει μεταβληθῇ τὸ Γένος εἰς Ἔθνος· θέλει τραπῇ ἡ ἀσυνάρτητος ποικιλία εἰς ἐνότητα ἀδιαχώριστον, εἰς οἰκογένειαν ἀκαταπαύστως ἀπαρτιζομένην ἐν ὁμοιομορφίᾳ καὶ συμφυΐᾳ εἰς ἔθνος, διὰ τὴν ἀναζώωσιν τῶν μελῶν, προβαῖνον ἐπὶ συντέλειαν καὶ πολιτικὴν ὁμόνοιαν. Προήγγειλεν ἡ Ἐνσάρκωσις τὴν ἀναγέννησιν· νῦν δὲ τὴν ἀναγέννησιν αὐτὴν θέλει τελειουργήσῃ ἡ τοῦ Τριαδικοῦ τύπου στερεοποίησις. Τὸ Βάπτισμα ἐξορκίζει τὴν πολυμιξίαν, τὴν πολυμορφίαν, τὰς διχονοίας, τὰ κόμματα, ἅπερ εἰσήγαγε προηγουμένως τὸ πολυπρόσωπον τῆς θεότητος. Νῦν δὲ, κατὰ τὸν τύπον τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαχωρίστου Τριάδος, ἡ Ἐθνικὴ ποικιλία θέλει συνέλθῃ εἰς τρισπόσιτον ἐνότητα.

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐπαγγελίας ταύτης πέφυκεν ἐν τῶν κυριωτέρων μελετημάτων τῆς Ἱστοριονομικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Ἱστορονομία ἀνιχνεύει τοὺς τρόπους, δι' ὧν ὁ Τριαδικὸς τῆς ἐνότητος τύπος εἰσέρχεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ καὶ βαθμηδὸν ἀνάγει θρήσκευμα, γλῶσσαν, ἥθη, πατρίδα, θεσμοὺς, εἰς ἐντολὴν ἀμέριστον, ἐνοειδῆ τε καὶ ἐνωποῖόν. «Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ ἐν αὐτῷ τῷ ναὶ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀμήν».

Πῶς ἐξετελέσθη τὸ θαῦμα ; Συμπτύσσομεν τὴν ἱστορικὴν θεωρίαν εἰς ὀλίγας λέξεις.

Ἐνῷ τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἡ νέα πίστις ἀνεκαίनिζε διὰ βαπτίσματος καὶ διδασχῆς, ἡ πα-

λαιὰ τῆς Ῥώμης θρησκεία διήνυεν ὁδὸν ἀμαρτίας, τὴν πολιτείαν ὅλην εἰς τὸν ἑαυτῆς ὀλεθρον συνεπισύρουσα. Οἱ δεσμοὶ τῆς οἰκογενείας κεχάλασμένοι· τὰ ἥθη βεβυθισμένα εἰς ἄκραν χαυνότητα, ἐκολασίαν καὶ ἀδράνειαν· ἡ πάτριος λατρεία ἀποβάσα χαμερπείας ἐργαστήριον, ὄργανον ἀποθεώσεως τυράννων, κιναιῶν, μοιχαλίδων. Ὁ Θρόνος ἔρμαιον γυναικιδῶν βουλευτῶν, ἡ βαρβάρων νεηλύδων, σπανίως δὲ βραβεῖον ἀνδρίας καὶ συνέσεως. Στίφη βαρβάρων, ἐν τούτοις, τὴν Αὐτοκρατορίαν πολιορκοῦσι, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς τῇδε κάκεισε κατακερματίζουν. Ἐνῷ δὲ ὁ κύκλος τῆς ἐπικρατείας συστέλλεται μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον, καὶ αὐτὴ ἡ ἐδρα τῶν Καισάρων ἀντηχεῖ τὴν ποδοκρουστίαν τῆς προχωροῦσης βαρβαρότητος, ὁ μὲν λαὸς ζητεῖ ἄρτον καὶ κίρκησίους ἀγῶνας, ὁ δὲ Γαλλικανὸς αὐτοκράτωρ, τῆς κλίνης ἐγειρόμενος, ἐρωτᾷ, τί ἀριστήσομεν αὐρίον;

Ἄνὴρ τις δραστήριος ἀναβαίνει περὶ τοιαύτην ἀκμὴν τὸν αἵμοσταγῇ καὶ φόνιον ἐκείνον θρόνον. Προνοήσας οὗτος τῆς αὐτοκρατορίας τὸν κίνδυνον, συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνακαινίσαι αὐτὴν ἐκ θεμελίων. Ἐπινοεῖ καινὸν σύστημα κυβερνητικόν, πειρᾶται νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν ἱεράν καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν, προσπαθεῖ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν οἰκονομίαν εἰς τὸ ἀπλούστερον. Ὁ Διοκλητιανὸς ἐπιχειρεῖ ὑπὲρ Ῥωμαίων, ὅ,τι σήμερον ἡ Εὐρώπῃ προσπαθεῖ, ἡ φαίνεται προσπαθοῦσα ὑπὲρ Τεύρων. Ἀλλὰ πῶς ἀνθρώπου βουλή δύ-

ναται νὰ ὑπερβῇ νόμους ἱστορικοὺς ἄνωθεν ἐψηφισμένους ; Ἦσαν τότε ἡ πολυθεία καὶ τὸ κράτος τῆς Ῥώμης καταδεδικασμένοι εἰς θάνατον, καθὼς τὰ νῦν βαίνει πρὸς τὸν τόπον τῆς καταδίκης ὁ Μωαμεθανισμός. Πελώριον ἦτο τὸ σχέδιον αὐτὸ, ἀλλὰ προσκόμματα ἐπὶ προσκομμάτων ἀνεφύοντο καθ' ἑκάστην. Ὁ Διοκλητιανὸς ἀπολέγεται, ἀελλπίζεται, καὶ μετ' ὀλίγον τοῦ θρόνου παραιτούμενος, ἀποθνήσκει προαισθανόμενος τῆς πολιτείας τὴν καταστροφὴν.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Διοκλητιανοῦ φωτίζει τὸν διάδοχόν του. Ἠγγίζειν, ἄλλως τε, ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἔμελλεν ἡ Ἑλλάς νὰ μεταβῇ εἰς νέαν φάσιν πολιτικὴν, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ὠρισμένον στάδιον τῆς ἐνοποιήσεως. Ἀκατόρθωτον κρίνας ὁ Κωνσταντῖνος τῆς ἐτοιμορρόπου βρωμαϊκῆς πολιτείας τὴν ἐπανόρθωσιν διὰ μέσου τῆς πολυθείας, ἀποφασίζει καὶ ἐπικυροῦ τὸ παράβολον σχέδιον τοῦ ἀποκεφαλίσαι τὴν Ῥώμην, τοῦ χωρίσαι τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τῆς βασιλευούσης. Ἀδεται, ὅτι καὶ ὁ Ἰούλιος Καίσαρ εἶχε προηγουμένως συλλάβει τοιοῦτον τινὰ σκοπόν. Ὁ ἀνακαινισμὸς τῆς πολιτείας εἶχε βέβαια χρεῖαν καὶ θρησκευματος καινοποιου· ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου, τὸ βάπτισμα παραλαβοῦσα, ἐπὶ στόματος εἶχεν ἐλπίδας, ἀνάστασιν, ἀναμόρφωσιν. Τί λοιπὸν πλέον ; Ἡ πίστις ἦν ἐξήτει, ἐφώλευεν ὑπὸ τὴν στέγην του αὐτῇ. Ὁ καινότημος αὐτοκράτωρ στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς τὸν χριστιανισμόν, δηλαδὴ πρὸς Ἀνατολήν· καὶ ἀληθῆς τυχοδιώκτης ἐστελεμένος, τὴν Ῥώμην παρα-

δίδων εἰς διάθεσιν τῆς θεᾶς Τύχης τῆς, ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν πατρίδα τοῦ πρὶν μὲν ἀγνώστου, νῦν δὲ ἀποκεκαλυμμένου Θεοῦ.

Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἦν τότε, ὡς εἴρηται, διηρημένος εἰς δύο στρατόπεδα. Οἱ μὲν ἀρνούμενοι τὴν Ἐνσάρκωσιν, ἔλεγον τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον φιλόν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδέποτε ἄλλως ὠνόμασεν ἑαυτὸν, ἢ Υἱὸν Ἀνθρώπου· οἱ δὲ ἐλάτρευον αὐτὸν ὡς Θεὸν καὶ ἐπρέσβευον τὸ τρισσὸν τῆς θεότητος.— Ἡότερον τῶν δύο δογμάτων θέλει προτιμήσει ὁ τὴν πατριὸν πολυθείαν ἀποταχθεὶς αὐτοκράτωρ, καὶ εἰς ζήτησιν νέας πίστεως ἐλθὼν εἰς Βυζάντιον;

Τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν ἀδιάφορον. Ἐν μόνον ἀπαραιτήτως θέλει, ἐν μόνον βούλεται, τὴν ἐνότητα τοῦ δόγματος, διὰ τὴν ἐνότητα τῆς πολιτείας· αὐτὴν, χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ ἐμπεδώσῃ τὸ πολιτικόν του οἰκοδόμημα. Ὁ Κωνσταντῖνος ὄρον καὶ τούτοις καὶ ἐκείνοις τίθησι τὴν ὁμοφροσύνην τῶν νέων ὑπηκόων, τὴν ἀδιάρρηκτον στερεότητα τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ προϋτίθετο νὰ στήσῃ τὸν θρόνον του. Ἄν δὲ ὁ Χριστὸς ἦν Θεὸς ἢ ἄνθρωπος, τί ἐντεῦθεν; Πίστιν ἤθελε μόνον, Religionem ad religationem, τὰ δὲ καθέκαστα μεταξὺ τῶν οἱ θεολόγοι διασαφίσωσιν.

Ἀσύνητος ἡ γνώμη τοῦ Κωνσταντίνου· διότι, πῶς χωρὶς Τριάδος, τὴν μονοθείαν τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου διακρινούσης ἀπὸ τῆς μονοθείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πῶς χωρὶς τρισυποστάτου θεαρχίας ἐκροτεῖτο σύστημα πολιτικὸν ἅμα καὶ θρη-

σκευτικόν, ιστορικόν ἐνταυτῷ καὶ ἱερόν; Χωρὶς δέ
τινος ὑπερανθρώπου συγχρόνως καὶ ιστορικοῦ θρη-
σκευματος ἀντικατασταθησομένου εἰς τὸ κενὸν τῆς
μυθοθησκείας, ἐπὶ τίνων θεμελίων ἤθελε βασίσει
τὸν θρόνον του;

Ὁ Ἰσαπόστολος κληθεὶς Κωνσταντῖνος παραδίδει
τὴν ἐκβασιν τοῦ σκοποῦ του εἰς διαλεκτικὴν θεολό-
γων συζήτησιν. Πρᾶξις ἄβουλος, τὴν Εὐρώπην ὅλην
διακυβεύσασα εἰς τινὰς ὀλίγας συνεδριάσεις ἱερέων.

Ἡ πρώτη τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων συγκαλεῖται.
Τρεῖς δὲ ἰδέαι παρουσιάζονται εἰς τὴν Σύνοδον
αὐτήν, τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου διαφιλονεικοῦ-
σαι. Προβαίνει μὲν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀρείου
ὁ Ἰουδαϊκοελληνικὸς λόγος τῆς Ἀλεξανδρείας,
ὁ λόγος ὁ ἀνυπόβλητος τῇ τοῦ καθολικοῦ λόγου
ἐξουσίᾳ. Προέρχεται δὲ εἰς ἀπόκρουσιν αὐτοῦ ὁ
Ἀθανάσιος, ἀντιπρόσωπος τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ,
νομοθέτης πίστεως καὶ πνευματικῆς ἐνότητος, δι-
δάσκαλος ἀναχοσμοποιήσεως κοινωνικῆς συνάμα
καὶ ἐθνικῆς. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῶν ἀνταγωνιστῶν
ἀμφιπτερυγίζει ὁ ἔκδημος Ῥωμαϊκὸς αἰετός. Ὁ
Ἄρειος ὑπέρμαχος τοῦ παρελθόντος, ὁ Κωνσταν-
τῖνος διατάκτης τοῦ παρόντος· ὁ Ἀθανάσιος δογ-
ματοθέτης τοῦ μέλλοντος, τουτέστι λόγος ἱστο-
ρικὸς, λόγος πολιτικὸς, λόγος πνευματικὸς, ἰδοὺ
αἱ τρεῖς ἰδέαι αἵτινες συνέρχονται εἰς τὴν ἐγκρί-
νισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, εἰς τὴν συγκρό-
τησιν τῆς Οἰκουμενικῆς ἐκείνης συνελεύσεως.

Ἐνίκησεν ἡ εὐγλωττία τοῦ Ἀθανασίου, ἡ ὑπε-
ρίσχυσεν ἡ πίστις τοῦ χύδην ὀχλοῦ, ἀποφαν-

θεῖσα τῇ ψήφῳ 318 Πατέρων; Πιθανώτερον τὸ δεύτερον. Μετ' ὀλίγον καὶ Β'. Σύνοδος συναθροίζεται. Ἀλλὰ καίτοι Οἰκουμενικὴ ὡσαύτως, οἰκουμενικὰ δὲν ἀποβαίνουνσι ταύτης τ' ἀποτελέσματα, ὡς τὰ τῆς προηγουμένης. Τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον ὑπερκρατεῖ. Ἡ ἐπὶ Θεοδοσίου Σύνοδος δὲν συνέρχεται ἐν Νικαίᾳ, καθὼς ἢ ἐπὶ Κωνσταντίνου, ἀλλὰ συνεδριάζει ἐν αὐτῇ τῇ βασιλευούσῃ· σύγκειται δὲ ὑπὸ πατέρων Ἑλλήνων καθ' ὁλοκληρίαν, μηδενὸς ἑλλθόντος ἀπὸ τῆς Δύσεως· σύμπτωμα τρανὸν ἑλληνικῆς ζωτικότητος. Τὸ Σύμβολον τῆς Β' ταύτης σαφηνίζει, διατυποῖ, δογματοποιεῖ τὴν μετὰ τὴν Ἐνανθρωπήσεως καὶ Πανελληνίου συναφθεῖσαν συνθήκην· γίνεται κέντρον θεόπηκτον, περὶ τὸ ὁποῖον καὶ Μεσαιῶν καὶ Ἀναγέννησις θέλουσι στραφῇ μέχρι τελεσφορίας· κρίκος συνείρων τὴν Ἑλλάδα τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὴν τοῦ Παύλου, τὴν τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τὴν τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Συνελεύσεως. Ὅ,τι δὲ θέλει ἐνεργήσῃ ὁ Παπισμὸς ὑπὲρ τῆς Νεολατινικῆς ἀναμορφώσεως, τοῦτ' αὐτὸ θέλει κατορθώσῃ ἡ Β'. Σύνοδος ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος. Χαράσσει τὰς πρώτας τῆς Ἀναγέννησεως γραμμὰς· προετοιμάζει τὰς ἀναγκαίας Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως διακρίσεις, παρασκευάζει τὸ αὐθυπόστατον καὶ ἰδιοπρόσωπον τῆς ἐθνότητος. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι τὸ Σύμβολον αὐτὸ διέστηκε τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς πολιτείας ὅσον ἀπέχουσιν Ἀνατολὴ ἀπὸ Δυσμῶν;

Ἐτερον ἀξιοσπούδαστον· ὁ Ὅρος τῆς Α'. Συνόδου διχοτομεῖ τὸν Ῥωμαϊσμόν εἰς πρεσβύτερον

καὶ νεώτερον, καθὼς τὸ τῆς Ἐνσαρκώσεως δόγμα διεῖλε προηγουμένως τὸν Ἑλληνισμόν εἰς παλαιὸν καὶ καινόν. Τόπος δὲ συνοχῆς τῶν ἀνακαινισθέντων δύο τούτων ἡμικοσμίων τῆς πολυθείας τίθεται τὸ Βυζάντιον, ἡ μεσαιτάτη τῶν Δωριέων πόλις, ἡ μασχάλην Ἑλλάδος ἐκάλεσαν οἱ παλαιοί. Ἐντεῦθεν, κατὰ λόγον ἱστοριονομικόν, Νέα Ῥώμη δηλοῖ Νέας Ἀθήνας, σημαίνει ἐστίαν Πανελληνίου χριστιανικοῦ· καὶ γὰρ Ἑλληνικὸς ὁ πληθυσμός. Τὸ Εὐαγγέλιον μετέβαλε τοὺς Ἑλληνας εἰς Χριστιανούς, νῦν δὲ τὸ Πιστεύω μετονομάζει αὐτοὺς Νεορωμαίους, ἡ ἀπλούστερον Ῥωμαίους· φάσις ὀνοματικὴ δευτέρα, σημειοῦσα τὴν μετάστασιν τοῦ μεσαιῶνος εἰς κύκλον ἐνεργείας εἰδικώτερον, καὶ ὑπὸ τὴν ψευδωνυμίαν ἐθνικώτερον, ἐπειδὴ Ῥώμη ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἄλλο ἐκφράζει, ἢ τὴν σύμπληξιν τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν εἰς μοναρχικὴν πολιτείαν μίαν καὶ ἀδιαχώριστον. Τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον ἄλλως τε, δὲν βραδύνει καὶ πασίδηλον νὰ καταστήσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐπὶ τῆς πολιτείας αὐτῆς. Λέων ὁ Θράξ καλεῖται Μέγας. Διατί; Ἄρα διὰ τὴν μεγαλοφυίαν του; Ἀλλ' ὅσα οἱ χρονογράφοι διηγοῦνται δὲν δικαιολογεῖσι τὸ ἐπίθετον. Τὸ ἐξηγοῦμεν ἡμεῖς· ὁ Λέων οὗτος, πρωτίστος τῶν αὐτοκρατόρων Ἑλλήν τὸ γένος καὶ τὸ δόγμα, ἀθετεῖ τὴν περὶ βασιλείας ῥωμαϊκὴν τοῦ Κωνσταντίνου παράδοσιν, καὶ πολίτευμα ἐγκαινίζων ἰθαγενὲς, δέχεται τὰ μὲν σκῆπτρα παρὰ τῆς ἐγχωρίου Συγκλήτου, τὸ δὲ στέμμα ἐκ χειρῶν

τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας (457 μ. Χ.). Δι' αὐτοῦ, ἡ Α'. Σύνοδος καθυποτάσσει τὴν Νέαν Ῥώμην ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς, πρὶν ἢ συμπληρωθῇ μία καὶ ἡμίσεια ἑκατονταετηρίς.

Ἐντοσοῦτω, παγιωθείσης ὑπὸ τῆς Β'. Συνόδου τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, ἄρχεται ὁ πόλεμος ὁ ὑπὲρ ἐνότητος. Ὁ Ἀρειος ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἡ Αἵρεσις ἀπομένει. Ὁ ἀτομικὸς λόγος τῶν σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων μετεμψυχούμενος εἰς τοὺς Ἀπολλιναρίους, τοὺς Μακεδονίους, τοὺς Εὐτυχίους, τοὺς Πελαγίους, καὶ ἑτέρους θεολόγους τοῦ αὐτοῦ φυράματος, μὴ παραδεχομένους τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμοπιστίας, κινεῖ μάχην πεισματώδη κατὰ τοῦ Δόγματος. Μάχην δ' ὡσαύτως κινεῖ καὶ ἡ μοναρχία, καὶ τοι διὰ Κωνσταντίνου συντεθεῖσα τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἄν γὰρ οὗτος ὁμολόγησε τὴν Σύνοδον, ὅμως ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου νοσεῖ τὰ τοῦ Ἀρείου. Καὶ ὁ μὲν Ἰουλιανὸς καταδιώκει τοὺς Γαλιλαίους (Χριστιανοὺς), ὁ δὲ Οὐάλης ἀποστρέφεται τοὺς ὀρθοδόξους· αἰρετικὸς δὲ ὁ Ἀναστάσιος, καὶ αἰρετικοὶ ἐπίσης ἕτεροι βασιλεῖς. Διὸ τὸ Σύμβολον διάκειται ἀπ' ἀρχῆς ἐκτεθειμένον εἰς τὴν διττὴν ἀντενέργειαν τῆς μοναρχίας καὶ τοῦ ἀσυνθέτου Ἑλληνισμοῦ.

Διαρκεῖ ἡ ἀσυμφωνία ἐπὶ 500 περίπου ἐνιαυτοὺς, ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ μέχρι Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο· περίοδος ὀργασμοῦ, ταραχῆς, δημωδῶν στάσεων, καθ' ἣν ἡ πολιτεία οὐκέτι ἐδραίως ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς βεβασισμένη, ἀμφοτερίζει νῦν μὲν πρὸς τὴν πνευματικὴν διχόνοιαν, νῦν δὲ πρὸς τὸν βασιλικὸν δεσποτισμόν. Βέβαια, ἡ ἀσυμφωνία

δὲν κωλύει τὴν βαθμιαίαν τοῦ στέμματος ἐξελλή-
νισιν, ἐπειδὴ, εἴτε ἄρειανός, ἢ μονοφυσίτης, ἢ μο-
νοθελήτης ὁ αὐτοκράτωρ ἦ, εἴτε τοῦναντίον ἐνω-
τικός καὶ ὀρθόδοξος, πάντοτε σύμβουλον ἔχει καὶ
χειραγωγὸν ἀφ' ἑκατέρων τὸν Ἑλληνισμόν. Ὅθεν,
βλέπομεν ἀπ' ἀρχῆς τὸν μὲν Ἰουλιανὸν (361—
363 M. X.) ἐλληνιστὶ φιλοσοφοῦντα καὶ συγγρά-
φοντα, τὸν δὲ Θεοδοσίον νυμφευόμενον εἰς ποιή-
τριαν Ἀθηναίαν (383—408) τὸν δὲ Ζήνωνα ἐχδί-
δοντα ἐλληνιστὶ τὸ Ἑνωτικὸν αὐτοῦ (474—
491), τὸν δὲ Μαυρίκιον καὶ αὐτὸν ἐλληνιστὶ συν-
τάσσοντα τὸ περὶ Πολεμικῆς Τέχνης βιβλίον του.
Ἄλλ' ἢ ἐξελλήνισις αὕτη τῶν ἀνακτόρων λυσι-
τελὴς δὲν ἀποβαίνει, πρὶν ἢ τεθῇ ἡ Αἵρεσις ὑπὸ
πόδας τῆς Συνοδικῆς αὐθεντίας, καὶ πάντες ὁμο-
θυμαδὸν, ἄρχοντες τε καὶ σοφοί, ὁμολογήσωσι τὴν
ἀνάγκην τῆς ὁμοδογματίας. Τότε μόνον, καταπαυ-
θέντων τῶν ἐμφυλίων διαπληκτισμῶν, Ἱστορία,
Βασιλεία τε καὶ Θρησκεία, δηλαδὴ παρελθόν, πα-
ρόν, καὶ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας, συμ-
φώνως συνεργαζόμενα, θέλουσι στερεώσαι τὸν ἑ-
θνισμόν τοῦ ὑπηκόου.

Τί δὲ τὸ προκαλοῦν, τί τὸ προβιβάζον τῶν ζω-
τικῶν τούτων ὀργάνων τὴν συνοικονόμησιν; Ἀ-
φορμαὶ συνήθως ἐξωτερικαί· μάλιστα πάντων ἡ
βαρβαρότης, ὑπὸ πρόσχημα διττὸν ἐκστρατεύουσα
κατὰ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ εἰδωλολατρεία τῶν
Περσῶν, καὶ ἡ μονοθεία τῶν Ἀράβων ἐξ Ἀσίας
ὀρμώμεναι ἀμφοτέραι, ἐπαπειλοῦσιν οὐ μόνον τὴν
ἐπικράτειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτήν, ἀλ-

λά καὶ πᾶσαν ἔτι παιδείαν καὶ προγονικὴν παρά-
δοσιν. Ὅμως, ἡ τριπλῇ τοῦ Χοσρόου καὶ τῶν Κα-
λίφων προσβολὴ παράγει κατ' ὀλίγον τὴν τριπλὴν
τῶν Βυζαντινῶν ἀρχῶν συμμαχίαν. Διὰ τοῦτο, ἐ-
κάστη τῶν τεσσάρων μεγάλων πολιιορχιῶν, αἴτι-
νες στενοῦσιν ἐντὸς μιᾶς ἑκατονταετηρίδος τὴν
Κωνσταντινούπολιν, ὥθεϊ καὶ κοινωνίαν καὶ πολι-
τείαν εἰς τὰ πρόσω, προξενεῖ σύμπνοιαν ἐθνο-
σωτήριον, ἐπάγει ἁρμονίαν παιδείας, θρησκευματος,
καὶ θεσμῶν πολιτικῶν.

Συμβάλλει δὲ κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὴν συν-
οικονόμησιν, καὶ συμπληροῖ τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμο-
νίαν ἡ πολυτάραχος ἐκείνη Εἰκονομαχία, ἐφεύ-
ρημα σύγχρονον τοῦ λεγομένου Γραικικοῦ πυρός,
ὄρμημα φιλοπατρίας, ἐν προόψει τῶν Ἀραβικῶν
τριήρεων ἀναπτρωθέν. Ἡ Εἰκονομαχία σημειοῖ
τὴν εἴσοδον τῆς Αἰρέσεως εἰς στάδιον πάντως
διάφορον τοῦ προτέρου. Διότι, ἂν ὁ Μονοθελητι-
σμός, τελευταία τοῦ δόγματος προσβολή, ἐφιλο-
νείκησε τῆς Τριάδος τὴν θεολογίαν, ἀλλὰ τὸ ἀδέσπο-
τον τοῦτο φρόνημα τῆς ἐποχῆς τῶν Ἰσαύρων, ἡ
Εἰκονομαχία, τὰς ἐξ προηγουμένης Συνόδου ὁμο-
λογοῦσα, δὲν προσδᾶλλει εἰμὴ ἐκκλησιαστικὰς
τινας παραδόσεις, καὶ περιορίζεται εἰς μόνην τῆς
λατρείας τὴν μεταρρύθμισιν. Βέβαιον τοῦλάχιστον,
ὅτι αὕτη κλείει ὀριστικῶς τὴν περίοδον τῆς Αἰ-
ρέσεως καὶ παρασκευάζει τὸν θρίαμβον τῆς πνευ-
ματικῆς ἐνότητος. Ἀπὸ Ζ'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου
καὶ ἐφεξῆς, ὁ σύλλογος τῶν πεπαιδευμένων, ἀπο-
πασσόμενος τῷ πειρασμῷ τοῦ λόγου τοῦ ατομικοῦ,

συντάσσεται τῷ ἐθνικῷ λόγῳ τῆς ὁμοδογματίας, θεραπεύων δὲ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον καὶ κεφαλαιότατον στοιχεῖον τῆς Ἀναγεννήσεως.

Οὐχ ἥττον δὲ σπουδαῖα τ' ἀποτελέσματα, ὅσα πλαγίως καὶ οἶονεῖ δι' ἀντικοπῆς μεταλλάττουσι τὰ βυζαντινὰ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ χρόνῳ. Ἡ Εἰκονομαχία, ἣτις ἀνάστατον ἐφ' ἑκατὸν περίπου καὶ πεντήκοντα ἐνιαυτοὺς ποιεῖ τὴν Ἀνατολὴν, συνεπιφέρει καὶ κατὰ Δύσιν τὰς βαρυτέρας συνεπειάς. Τὸ ψήφισμα κατὰ τῶν εἰκόνων διεγείρει τὴν φιλαρχίαν τῶν Παπῶν, οἵτινες ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποσυρόμενοι τῆς πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας ὑποταγῆς, καὶ δολίως εἰς τὴν προστασίαν τῶν Φράγκων ἡγεμόνων προσφεύγοντες, ὑπεξαιροῦσι τὴν μέσσην Ἰταλίαν τοῦ ζυγοῦ, καὶ αὐτοσχεδιάζουσι τὸν Παπισμόν, τὸ γονιμώτερον τῶν ἰδρυμάτων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ μεσαιῶνος. Χάριν δὲ τούτων, ὁ θρόνος τοῦ Αὐγουστύλου μετ' οὐ πολὺ ἐπανορθοῦται, καὶ νέα τις αὐτοκρατορία Ῥωμαϊκὴ ἀντιπαρατάσσεται τῇ Βυζαντινῇ τὴν στιγμὴν αὐτήν, ὅτε ἡ συμμάχησις τοῦ Κλήρου καὶ τῶν Συγκλητικῶν ἀναγκάζει τὴν Βασίλισσαν Εἰρήνην νὰ καταργήσῃ τὴν Εἰκονομαχίαν, εἰσάγει δὲ τοὺς ἐμπειροτέρους τῶν λαϊκῶν εἰς τὰ ὑπέρτατα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀξιώματα. Τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος εὐρίσκει καὶ Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν μεταμεμορφωμένας παντάπασι. Τρεῖς θρόνοι, ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ τῆς Ῥώμης, καὶ ὁ τοῦ Ἀκουῖσγράνου ἀντιποιοῦνται τὴν Ῥωμαϊκὴν

τιμήν ἂν καὶ οἱ τρεῖς γεννήματα ὄντες τῶν προσφάτων ἐπαναστάσεων, οὐδὲν ἔχωσιν ἐν ἑαυτοῖς γνήσιον Ῥωμαϊκόν. Ἐν τούτοις, ὁ χωρισμὸς τῆς ὑποκειμένης Ἰταλίας, ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τῶν Παπῶν καὶ ἡ ἐπανόρθωσις τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἀπολείπουσι μεμονωμένην τὴν μοναρχίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς δ' ἐκ τούτου, ἡ Ἑλλὰς ἀποκαλύπτεται τοῖς δυτικοῖς λαοῖς οἷα πραγματικῶς ἦν, ἰδιόμορφος, αὐθύπόστατος, ἰδιότροπος ὑπὸ Γραικικὴν ὀνομασίαν, πολιτεία μὴ τηροῦσα τὴν Ῥωμαϊκὴν προσηγορίαν, ἡ μόνον ἕνεκα φιλοπρωτίας καὶ ματαίας ἐπιδείξεως.

Τέλος πάντων, τὰς διχονοίας κορυφοῖ, τὰς ἀμοιβαίας ἀντιζηλίας ἐξάπτει, καὶ τὸν σωτήριον χωρισμὸν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως συμπληροῖ τὸ πολυθρύλλητον ζήτημα περὶ Πνεύματος Ἐκπορεύσεως, αὐτὸ εἰς τὰς περιπετείας τοῦ ὁποίου ἐξαιρέτως ὀφείλει τὸ γένος ἡμῶν τὴν πολιτικὴν ἰδιοπροσωπίαν του, ἅρα καὶ τὴν ἀνέγερσίν του. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ συναποτελεῖ τοσοῦτον ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐδραΐωσιν τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος, ὅσον ἡ κατὰ συνέπειαν τῆς Εἰκονομαχίας καὶ τοῦ Παπισμοῦ παρὰ Δυτικῶν τινων ἱερέων ἐπινοηθεῖσα προσθήκη τεσσάρων συλλαβῶν εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως.

Πάνσοφε Κύριε, διὰ τίνων μέσων εὐτελῶν τὸ φαινόμενον σώξεις ἀπὸ δεινῶν τοὺς λαοὺς ἐν οἷς ὑψόκησας ! Τί συνιστᾷ τὸ Σύμβολον τῆς Α΄ καὶ Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ; Συμβολὴ τις νοημάτων ἀκαταλήπτων. Καὶ ὅμως, αὐτὸ τοῦτο τὸ μυσ-

στηριῶδες σύνθημα ἐξώρχισεν ἐπὶ 1500 ἐνιαυτοὺς πᾶν πνεῦμα διαιρέσεως, ἀπωλείας, ἐκβαρβαρώσεως, ὑπέταξεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ πᾶσαν δύναμιν ὀλεθρίαν. Τί γὰρ ἄλλο, ἢ τὸ Πιστεύω, συνέκοψε τὴν πολυκέφαλον Ὑδραν τῆς Αἰρέσεως, αὐτὴν, ἥτις τὴν πνευματικὴν ἅμα καὶ τὴν ἐθνικὴν τοῦ γένους ἡμῶν συμφωνίαν ἤγαγε πολλάκις ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς; Τί ἄλλο, ἢ τὸ Πιστεύω, ὑπέβαλε βαθμῆδόν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸ ἀκαμπτὸν καὶ ἀκαταμάχητον ἐκεῖνο Θέλω τῶν Ῥωμαίων; Οἱ στρατοὶ τῶν Οὐννων, τῶν Ῥώσων, τῶν Βουλγάρων, οἱ στόλοι τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σαρακηνῶν διεκόπησαν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς διακόπτεται ὕδατα. Αὐτὸ δὲ τὸ Σύμβολον διεμόρφωσεν ἐπὶ Φωτίου καὶ Κηρουλαρίου τὸ Νεοελληνικὸν Ἑγώ. Αὐτὸ ὑπέσκαψε τὴν Σταυροφορικὴν κατάκτησιν, διέλυσε σχέδια Λατινεπισκόπων θανάσιμα, εἰς χρόνους ὅτε ἄλλην δὲν εἶχον οἱ πατέρες μας ἱερὰν ἀγκυραν, πλὴν τῆς μισαλλοδοξίας τῆς ἐκ τοῦ Σχίσματος, καὶ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὰς πατρίους παραδόσεις. Δι' αὐτοῦ κατεβλήθη ὁ ἀλλοφυλισμὸς, ὥστε ὅσοι βάρβαροι παρ' ἡμῖν κατεστάθησαν, ἐκόντες ἄκοντες συνεζεύχθησαν τῷ δίφρῳ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας. Αὐτὸ περιέσωσεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν κατὰδικον καὶ ἐπιθάναντον Ἀναγέννησιν διὰ τοῦ φερωνύμου Εὐγενικοῦ. Αὐτὸ ἠνάγκασε τὸν Μωάμεθ νὰ παραχωρήσῃ προνόμιά τινα τοῖς δεδουλωμένοις, ἐνῶ συγχρόνως ὥπλιζε τὴν δεξιὰν τοῦ Καστριώτου τῇ ῥομφαίᾳ τῆς διαμαρτυρήσεως. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, τί ἄλλο, ἢ τὸ Πιστεύω, περιεθωράκισε

τὴν ὀρφανὴν φυλὴν ἀπέναντι τοῦ Τουρκικοῦ προσηλυτισμοῦ, καὶ ὦ τοῦ θαύματος! ἀπὸ τῆς ἐξωλεστέρας τῶν Εὐρωπαϊκῶν κατακτήσεων σώους διαφύλαξε καὶ ἀβλαβεῖς τοὺς ὄρους τῆς ἐπαγγελίας. . . . ; Μὴ μακρολογῶμεν ἡ ἱστορία τοῦ Πιστεύω εἶναι ἡ αὐτὴ τῆς ἡμετέρας ἐξαγοράσεως. Χωρὶς μὲν αὐτοῦ, ἠθέλομεν εἶσθαι πρὸ πολλοῦ συγκεχυμένοι εἰς λαοὺς βαρβάρους καὶ δυσγενεῖς, καθὼς νάματα ῥυακος μικροῦ, εἰς ρεύματα ποταμῶν μεγάλων εἰσβάλλοντα, συγχιρνῶνται καὶ χάνονται. Δι' αὐτοῦ δὲ, κύρος καὶ σφραγὶς Θεότητος ἐντετύπεται τῇ παρελθούσῃ καὶ τῇ μελλούσῃ ἡμῶν πολιτείᾳ, τύπος ζῶντος Θεοῦ, σφραγὶς ἀποστολῆς καὶ σωτηρίας ἀνεξαλείπτως ἐνεχαράχθησαν ἐπὶ τοῦ βίου μας.

Βίος πλανήτου, πολυπαθοῦς Ὀδυσσεῶς, ὅστις ὑφ' ἐνὸς καὶ μόνοῦ πόθου καταφλεγόμενος, τοῦ πόθου τῆς πατρίδος, ἀλήτης περιέρχεται χώρας ἀγνώστους, πελάγη ἀδιαπόρευτα, νῦν μὲν ὡς ἄναξ, εἶτα δ' ὡς ἐπαίτης, ἄλλοτε δ' ἄλλως, ὅμως ὑφ' οἷονδῆποτε σχῆμα διὰ στόματος ἔχων ἀπανταχοῦ τὴν λύπην τῆς ξενιτείας, τὴν τοῦ νόστου νόστιμον ἐπιπόθῃσιν! Δολερὰ θέλητρά Κίρκης, ἀπατηλαὶ Σειρήνων μελωδίαί, ἔρωτες Καλυψοῦς δὲν ἐλαττοῦσιν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ τῆς παλινοστήσεως τὴν ἐπιθυμίαν. Εἰς ἐπαναμνήσεις οἰκιακὰς ἐμπεριφραττόμενος, καὶ τὴν Ἰθάκην τοῦ ἀναπεμπάζων νυχθιμερὸν, δέχεται μὲν καθ' ὅδον περιποιήσεις καὶ φιλοδώρήματα, ὅμως ἀνὰ πᾶσαν ἐπίβουλον πρότασιν φράσσει τὰ ὦτα κηρῶ. Κί-

κονες βάρβαροι φονεύουσι τοὺς συντρόφους του· Κύκλωπες πιμφάγοι τὸν αἰχμαλωτίζουν· Λαιστρυγόνες τὸν καταδιώκουσιν· ὀργὴ Ποσειδῶνος ἐγείρει κατὰ τοῦ εὐτελοῦς του πλοίου τὴν λύσσαν ἀνέμων καὶ κυμάτων. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ περὶ αὐτὸν, ὑπὸ τερατευμάτων δελεαζόμενοι, εἰς κτήνη μεταμορφοῦνται, οὗτος, ἀγγιχνούστερος τῶν ἄλλων ὢν, ἀπαλλάσσεται τοῦ τρομεροῦ Πολυφήμου, τὸ ἴδιον ὄνομα ἀπογινώσκων, καὶ τὸ ψευδώνυμον Οὐτίς παραδεχόμενος. Τελευταῖον, μετὰ πολυχρόνιον ἀπουσίαν καὶ παντοίας κακουχίας, εἰς τὰς ὄχθας τῆς φίλης γῆς ἀποβιβάζεται, γνούς ἐξ ἰδίας πείρας πόλεις καὶ ἀνθρώπων ἥθη, καὶ ἐκ τῶν παθημάτων μαθήματα λαβών. Ὁ δὲ ἀκλόνητος τῇ πατριωτικῇ καρτερίᾳ σώας εἰς τοὺς κόλπους τῶν οἰκείων ἀνεύρίσκει τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν. Πιστὸς γὰρ ὁ Εὐμαῖος, πιστὸς ὁ Ἄργος, πιστοὶ καὶ ἄλοχος, καὶ τέκνον, καὶ θεράποντες. Μνηστῆρες πολλοὶ τὴν σεμνὴν Πηνελόπην περικυκλώσαντες, καὶ εἰς τ' ἀδέσποτα ἀνάκτορα φιλοχωρήσαντες, ἐπωφθάλμισαν τὴ δεξιᾷ τῆς χήρας. Ἀλλ' ἰδοὺ, ὁ ἄγνωστος πλάνος παλινώστησεν· ὁ ψευδώνυμος Οὐτίς ἀνέλαβεν ἤδη τὴν πάτριον δνομασίαν, τὴν ἐνδοξὸν ἐπίκλησίν του, ἐν δὲ τῇ παρουσίᾳ τοῦ νομίμου βασιλέως τε καὶ συζύγου θρηνοῦσιν οἱ μνηστῆρες τὴν μακρὰν καὶ ματαίαν ἀλληλομαχίαν των !

Ἀρκοῦσι τὰ βραχέα ταῦτα εἰς προθεωρίαν τῶν ἐπομένων. Τόδε μόνον ἐπειράθημεν πρόδηλον συντόμως νὰ καταστήσωμεν· ὅτι τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνῆ-

τητος αἰ πηγαὶ ὑποβλύζουσιν ὑπόγειοι καὶ ἀδιόρατοι ἐξ αὐτῆς τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως· ἀναπηδῶσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Θεοδοσίου· ζητοῦσι τὸν εὐθύτερον καὶ συμφορώτερον δρόμον ἀπὸ Λέοντος τοῦ Θρακὸς ἄχρι Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, καὶ δὲν ὀρμῶσιν ἀκατάσχετοι πλέον, ἢ εἰς τὰς ἡμέρας Βασιλείου τοῦ Μακεδό- νος καὶ τῶν διαδόχων του, ἰθυτενῶς ἔκτοτε πρὸς τὴν σύγχρονον παλιγγενεσίαν μας εὐθυποροῦσαι. Ἡ προκειμένη μελέτη, παραλείπουσα τὰ προηγούμενα, ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀβεβαίας ἔτι λοξεδρομίας καὶ ἤκει ἕως τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν, αὐτοπτούσης καὶ μαρτυρούσης αὐτῆς τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης, ἡ ἐθνότης ἀναστομοῦται πρὸς τὴν θεοχάρακτον ὁδὸν τῆς ἐπαγγελίας της.

Μέγα τὸ θέμα, αἱ δὲ δυνάμεις ἡμῶν ἐλάχισται! Ἄλλ' ἐπειδὴ εὐκόλως αἱ πεποιθήσεις δὲν καταπνίγονται, λαμβάνομεν τὸν κάλαμον, καὶ ὁ Θεὸς βοηθός!

Στιβεύσαντες δ' ἐνταῦθα τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς μ. Χ. Ἑλλάδος κατὰ λόγον ἱστοριονομικὸν καὶ Πρόνοιαν, θέλομεν διορίσει τὴν πρώτην σπουδὴν εἰς ἔρευναν τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας κατὰ λόγον ἀπλῶς ἱστορικόν.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
PUBLISHED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS
1964

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
PUBLISHED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS
1964

ΠΕΡΙ ΠΝΗΓΩΝ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΘΝΟΤΗΤΟΣ.

ΑΠΟ Η' ΑΧΡΙ Ξ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ Μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Συστατικά στοιχεία τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας.

Πολλάκις ὁ φιλομαθὴς ἰατρός μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πελάτου προβαίνει εἰς τὴν αὐτοψίαν τοῦ νεκροῦ, εἴτε πρὸς θάσανον τῆς ἰδίας θεραπεύσεως, εἴτε ἐπ' ἀγαθῇ τῆς ἐπιστήμης. Τοιαύτην τινὰ διάγνωσιν προτιθέμεθα καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα νὰ πράξωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου σώματος τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας. Ἐρρέθη περὶ Νεύτωνος ὅτι ἀνέτεμε τὸ ἥλιακὸν φῶς. Ἀρά γε δὲν εἶναι εὐχερεστέρα ἡ ἀνατομικὴ διάγνωσις λαοῦ, ἐάσαντος ἔχνη δυσεξίτηλα ἐν τῇ σήμερον ἱστορίᾳ; Ὅταν αὐτόπται διερευνήσωμεν τὰ ζωτικὰ τοῦ πτώματος ὄργανα, θέλομεν ἴσως ἐκτιμῆσαι διαφερόντως τὴν ψυχολογικὴν τοῦ ἀποβιώσαντος διοργάνωσιν.

Γνώρισμα κυριώτατον τῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα βυζαντινῆς πολιτείας εἶναι ἡ διηνεκὴς ὅλης τῆς ἐθνικῆς

ζωῆς συγκέντρωσις εἰς τοὺς κόλπους τῆς πρωτεύουσας. Τὸ χαρακτηρισμὸς τοῦτο οὐδενὸς ἐξέφυγε τὴν προσοχὴν. Καθίσταται ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους κέντρον τοῦ πολιτικοῦ σώματος, ἔδρα ζωῆς ὅθεν τὰ ὑποτασσόμενα τῆς ἐπικρατείας ὄργανα παραλαμβάνουσι τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνεργείας, ὅπου δὲ πάντα συμφώνως συνεισφέρουσι τὰ προϊόντα τῆς σχετικῆς ὑπηρεσίας των. Παράδειγμα τηλικαύτης κυβερνητικῆς συγκεντρώσεως οὔτε ἡ ἀρχαία ἱστορία, οὔτε ἡ νεωτέρα παρέχει. Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ ἡλεκτρικοῦ τηλεγράφου, δι' οὗ ἔκ τινος δεδομένου κέντρου ἀστραπήδον πρὸς τὰς ἐπαρχίας ὅλας μεταδίδονται, καὶ ταυτοχρόνως ἐκτελοῦνται εἰς τὰς πλείστον ἀπεστακτικὰς χώρας τῆς βασιλείας, τοῦ μονάρχου τὰ διατάγματα, δύναται μόνις νὰ διασκημῇ τὸ παντεπίκυρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς πρὸς τὴν ἐπίλοιπον ἐπικράτειαν. Ἡ τύχη τῶν ἐπαρχιῶν ἐξαρτᾶται τοσοῦτον ἐκ τῆς βασιλευούσης, ὥστε, καὶ ταύτης μόνης σωζομένης, τῆς δὲ λοιπῆς χώρας ἀλωθείσης, σώζεται, τοῦλάχιστον κατὰ διατύπωσιν ἱστορικὴν καὶ πολιτικὴν, ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Τὰς ἐπαρχίας αὐτὰς ἤθελέ τις εὐστόχως διὰ τοῦτο ἀποκαλέσει σώματα κεντροβαρῆ, ἅπερ, κατὰ τινα νόμον ἀκαταγώνιστον, διηνεκῶς πρὸς τὴν ἐστίαν τῆς ἐαυτῶν βαρύτητος ἐπιρρέπουσι.

Λέγομεν δὲ, ὅτι παράδειγμα ὁμοίον ἡ γενικὴ ἱστορία δὲν παριστάνει, διότι τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ὥφειλεν ἡ πόλις τοῦ Κωνσταντίνου εἰς περιστάσεις εἰδικὰς, εἰς συγκυρίας οὐδέποτε ἀλλαγῶς τυχοῦσας. Καὶ δὴ πρῶτον, ἡ συμβεβηκυῖα ἐργασία τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπέβαλεν εἰς

τὴν ἡγεμονίαν τῆς πόλεως ταύτης σύστημά τι ὑπηκόων
 ὁμογενὲς καὶ συμπαγέστατον, οἷου ἢ πρεσβυτέρου Ῥώμη
 δὲν ἔτυχεν, οὔτε αὐτοκρατορομένη, οὔτε δημοκρατου-
 μένη. Ἔρχεται κατὰ δεύτερον λόγον, ἡ ἐνταῦθα τῆς
 ὑπερτάτης πνευματικῆς ἐξουσίας διακονή, ἥτις οὐκ ἦν
 τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ῥυθμίζει τὰ πάντα πρὸς ἐνό-
 τητα. Καὶ ἐπὶ τέλους, τὰ προτερόματα συμπληροῦ ἡ
 ἐξαίρετος καὶ διαπρεπεστάτη τοπογραφία τῆς μεγα-
 λοπόλεως θέσις, ἥτις τὸ κτίσμα τοῦ Βυζαντος κατέ-
 στησεν ἔριδος ἀντικείμενον εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἰς τοῦτ'
 αὐτὸ τὸ ἐξοχὸν πλεονέκτημα ἀφορῶν καὶ ὁ μέγιστος
 στρατηγὸς τῶν ἡμερῶν μας εἰπέ ποτε, ὅτι ἡ πρωτεύου-
 σα τοῦ Σουλτάνου εἶναι ἰσότης τῆς λοιπῆς αὐτοκρα-
 τορίας του· καὶ τὸ ἱστορικὸν σέμνωμα ταύτης συνοδῶν
 ὁ Γίββιον ἀπερᾶνθη, ὅτι καθὼς ὁ Μουσουλμάνος ἐν τῇ
 προσεύχῃ στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς Μέκκαν, τὸν
 αὐτὸν τρόπον ὁ ἱστορικὸς ὁρεῖται νὰ ἔχῃ τὸ βλέμμα ἐ-
 πεστημένον πάντοτε πρὸς Κωνσταντινούπολιν.

Οὐδὲν πρὸς ἔπος ἐὰν ὁπωσοῦν ἀναπτύξωμεν τὸν λόγον,
 εἰς ὃν ἀποδίδομεν τὴν ὑπερβάλλουσαν ταύτην τοῦ Βυζαν-
 τίου κυβερνητικὴν μονοτυπίαν· νοοῦμεν τὸ σύστημα τῆς
 Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος, ὅπερ ὁ Κωνσταντῖνος ἐνεκαίνισεν
 ἐν Βυζαντίῳ, διαμορφώσας τὴν δίκαιαν τῆς πρότερον
 αὐταρχίας ἐπὶ τῷ τύπῳ τῆς χριστιανικῆς συντάξεως,
 καὶ τὴν ἀρτιήρουν Ἐκκλησίαν ὑποβαλὼν ἑαυτῷ πρὸς
 στήριξιν τοῦ πελωρίου τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἄπλετος
 ἐξουσία, ἣν ὁ πολὺς οὗτος τὴν πρακτικὴν σοφίαν βασι-
 λεὺς ἐξ ἀρχῆς ἐσρετερίσθη, παρήγαγεν ἀποτελέσματα
 τὰ μάλιστα ἐπενεργήσαντα μετ' ὀλίγον τῇ ἀναπτύξει τοῦ

υποκειμένου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἐξουσία αὕτη ἀπερρόφη-
σεν, ἢ σημαντικῶς περιεκόλουσε, τὰς ἐπαρχιακὰς προνο-
μίας καὶ δημοτικὰς ἐλευθερίας, ἅς, πιθανῶς πρὸς διαιώ-
νισιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, ἀπαραβιάστους εἶχεν ἐν Ἑλ-
λάδι τηρήσει ἢ προηγουμένη Ῥωμαϊκὴ κατὰκτησις. Τοῦ-
του δὲ γενομένου, ἅπασαι φύρδην αἱ ἐνέργειαι τῆς λοι-
πῆς ἐπικρατείας συνεπυκνώθησαν ἐν τῇ βασιλευούσῃ,
ἥτις οὕτω κατέστη κέντρον μονοκρατορίας πολιτικῆς τε
καὶ ἐκκλησιαστικῆς.

Ἡ ὑπὸ τῆς ἀληθῶς ἀναγκαίας ἢ ἐνότης αὕτης πρὸς
σύμπληξιν τῆς ἔτι ἐν ἀσυναρτησίᾳ διακειμένης Ἑλλη-
νικῆς φυλῆς; Ὁρελθὼν τὸ γένος ἡμῶν ἐκ τοιαύτης
ἀπαραδειγματίστου κυβερνητικῆς μονοτροπίας, ἥς σύμ-
βολον τρόπον τινὰ καθέστηκεν ἐν τοῖς χρυσοβούλλοις
τῶν τότε χρόνων τὸ ἐρυθροβαρὺς αὐτοκρατορικὸν μο-
νοκονδύλιον;

Καταπρατικῶς ἀποκρινόμεθα. Ἰσως τὸ Ῥωμαϊκὸν ἀξίω-
μα *ex unitate sola, libertas*, ὅπερ ἡ ἱστορικὴ πείρα
σήμερον ἀποδοκιμάζει, ἴσως συνετέλεσεν εἰς τὴν συναρ-
μογὴν τῶν ὑπ' αἰτίων πικροδαπῶν ἐν ἀσυνταξίᾳ τα-
λαντευομένων μερίδων τοῦ γένους μας. Ἰσως ὁ κανὼν
οὗτος τῆς συμπυκνώσεως ἀπέβη τότε ἀπαραίτητος πρὸς
τὴν ἐκπεραιώσιν τῆς ἐθνικῆς ὁμοιομορφίας. Δὲν δυνά-
μεθα, ὁμῶς, παρὰ τὰ ὁμολογῆσωμεν, ὅτι σύστημα τοιοῦ-
το ἀντέκειτο κατὰ διάμετρον τῇ ὁρμεμφύτῳ ῥοπῇ τοῦ
Ἑλληνισμοῦ, ὅστις φιλεῖ πρὸ πάντων τὴν δημοτικὴν
ιδιονομίαν, καὶ ἐπαρχιακὴν ἐλευθερίαν, ὅστις ἐν τῇ
πολιτεύματι προτιμᾷ τὴν ποιικιλίαν, ἐν ἣ καὶ διέπρεψε
διαφέροντος. Ναὶ μὲν ἡ ἐγγύτης Ἑκκλησίᾳ, ἰδιοποιῇ

θεῖσα ἐν ὀνόματι τοῦ ἀφ' ἡλίου ἔτι Πανελληνίου τινὰς τῶν προηγουμένων δημοτικῶν προνομιῶν, ταύτας ἀντέταξεν ἐνίοτε τῇ ὑπερβολικῇ τῆς μοναρχίας φορᾷ πρὸς τὸν ἀπολυτισμόν. Βέβαιον ἐπίσης, ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα, ἀνέκαθεν ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον συνταχθὲν, καὶ εἰς τὰς πορρωτέρω γωνίας τοῦ Κράτους διακλαδούμενον, διέδωκε πολλάκις εἰς τὰς ἐπαρχίας τὸ περίσσειμα τῆς μητροπολιτικῆς ἐκμάδος. Ἄλλ' οὐχ ἥττον ἀληθές, ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτὸ πολίτευμα συνέστηκεν ὀλιγαρχικὸν ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχαιρεσίᾳ, ἐκτὸς ὅτι συνήθως ὑπῆρξε καὶ ὑποτεταγμένον εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπεχέργειαν. Ἄν, λοιπὸν, ἀφ' ἐνὸς παραδεχώμεθα, ὅτι τὸ σιδηροῦν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος σκῆπτρον κατέθλιψε τοῦ γένους ἡμῶν τὰς ὁρμὰς, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς ἐνότητος ταύτης ὁ ἑλληνισμὸς ἀκέραιος καὶ ἀμιγῆς διεφυλάχθη ἐπὶ τὰς ἑνδεκα μᾶλλον πολυταράκτους ἑκατονταετηρίδας τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, ἡμεῖς κατὰ τὴν προκειμένην μελέτην δὲν θέλομεν ἀμαρτῆσαι ἐῶντες κατ' ἀρχὰς χαίρειν τὰς ἐπαρχίας, ὑπ' ὅψιν δὲ λαμβάνοντες κυρίως τὴν πρωτεύουσαν, οἶονεὶ μυελὸν, πρὸς δὲ πάντα τοῦ σώματος τὰ νεῦρα συνέρχονται. Καὶ ἐπειδὴ προεθέμεθα ψυχολογικὴν τινα τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας διαζήτησιν, φέρε δὴ ἐρευνήσωμεν τὸν ὑπ' ἐξέτασιν ἐγκέφαλον τοῦτον, καὶ σημειώσωμεν ἐν συντόμῳ τὰ τε ἐνδιακείμενα ὄργανα, καὶ τὴν λειτουργίαν ἐκάστου τῶν ὀργάνων.

Πέντε δυνάμεις ἐνεργοῦς, διάφορον ἐχούσας τὴν ὑπὴρ

ρεσίαν, καὶ ἀνίσουν τὴν δραστηριότητα. παρατηροῦμεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἰς τὴν κρῆσιν τῆς πρωτευούσης· *Λαδὸν, Ἱερὰν Σύνοδον, Αὐτοκράτορα, Στρατὸν καὶ Σύγκλητον*. Ὡς δυνάμεις ταύτας ἐξετάζομεν καταλογόδην.

Α'. ΛΑΟΣ.) Δεῖψανον τοῦ παλαιοῦ κόσμου, ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ μεσαιῶνος ἀναπλασσόμενον, πρὸς φυρμὸν καὶ σχηματισμὸν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς κοινωνίας· ἄμορφον ἔτι καὶ ἀκατάσκευον ὑποτύπωμα τοῦ ἀπαρτιθησομένου Χριστιανικοῦ Πανελληνίου.

Ὁ θρησκευτικὸς καὶ ἱστορικὸς νόμος τῆς ἐλευθερίας εἰσέτι δὲν ἐπέτυχε νὰ καταργήσῃ καθόλου τῆς δουλείας τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα. Ἐξακολουθεῖ ἡ βυζαντινὴ κοινωνία νὰ διαιρῆται ἐπὶ Χρυσοστόμου καὶ Φωτίου, ὡς ἐπὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, εἰς τάξιν ἐλευθέρων, καὶ εἰς τάξιν δούλων. Καὶ ὅμως, τὰ ἔχνη τοῦ Εὐαγγελίου ἐγγαράττονται μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον βαθύτερα εἰς τὸ στάδιον τῆς γενικῆς χειραφετήσεως. Ἡ δουλικὴ κατάστασις, πρεῖντος τοῦ χρόνου, ἐπισύρει τοῦ βυζαντινοῦ νομοθέτου τὴν προσοχὴν, ἡ δὲ βελτίωσις τῆς τάξεως ταύτης προβαίνει μετὰ τινα χρόνον τοσοῦτον ἐσπουδασμένως, ὥστε, εἰμὴ ἐσώζοντο αὐτοκρατορικά! Νεαραὶ ἀναπαλλοτρίωτον θεσπίζουσαι τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὑπηκόων. τῇ δὲ δουλείαν βαθμηδὸν ἀνακουφίζουσιν, οὐδεὶς ἠδύνατο σήμερον ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἀνίσότης κοινωνικὴ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ ἡμετέρου μεσαιῶνος. Ἡ ῥοπὴ αὕτη πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἐξίσωσιν, ἥτις εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Θεοδοσίου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διαστέλλει μεγά-

λως τὴν βυζαντινὴν οἰκογένειαν τῆς πάντως δουλαγω-
γουμένης λοιπῆς Εὐρώπης, γίνεται μᾶλλον ἀκατάσχετος
ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα καὶ μέχρι Κομνηνῶν.
Λέων ὁ σοφὸς κηρύττει παράφρονα τὸν ὑβρίζοντα τὸ
τίμιον τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὴν οἰκείαν ἐμπορευόμενον
δοῦλευσιν. Θεσπίζει δὲ τὴν ῥαβδοκοπίαν κατὰ τε τοῦ
προδότης τῆς ιδίας ἐλευθερίας καὶ τοῦ συγκακουρηγού-
τος αὐτῷ. (Διάτ. ΝΘ΄.) Ὁ ἐσωτερικὸς ὀργανισμὸς, ὃν αἱ
Σταυροφορίαι προξενούσιν, ἀνατυρβάζει καὶ ἀναφυρᾷ τὴν
ζύμην τὴν ἐλληνικὴν· αἱ κοινωνικαὶ διακρίσεις σημαν-
τικῶς ἀποτιμῶνται· τὰ ὅρια τῶν τάξεων μετὰκινεῖται.
Ἄξιοι δὲ τῶν ἀποστολικῶν, ἡ καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων
εἶναι οἱ περὶ δουλείας λόγοι Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.
«Ἐθέσπισεν ἡ τύχη, γράφει ἐν τῇ ΙΖ΄. Διατάζει αὐτοῦ,
ἵνα ὑπάρχωσι κύριοι καὶ οἰκέται. Ὅθεν, ὡς ἀνάγκην
δεινὴν παρὰδεχόμενοι ὡς ἀποτελέσματα, ὅσα αἱ δύο
αὗται ἀντίθετοι καταστάσεις εἰσάγουσιν ἐν τε τῇ ἡμε-
τέρᾳ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ νομοθεσίᾳ, διακρίνομεν τοὺς ἀν-
θρώπους εἰς ἐλευθέρους καὶ εἰς δούλους. Ἡ χριστι-
ανικὴ θεοσκεία, ὅμως, οὐδεμίαν ἐποίησατο περὶ τούτου
διάκρισιν· ἐνώπιον γὰρ ἐκείνου, ὅστις τὸ ἴδιον αἷμα ἔχρυσεν
διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, πάντες ἴσοι
διατελοῦσιν ὄντες». Μετ' ὀλίγον ὁ ἐγγονὸς τοῦ Ἀλε-
ξίου Μανουὴλ ἀπελευθεροῖ δι' ἐπίτηδες ψηφίσματος
πάντας τοὺς καπηλευθέντας τὴν ἐαυτῶν ἐλευθερίαν, «ἐ-
»λευθέρων γὰρ ἄρχειν Ῥωμαίων, ὁ Κίναμος λέγει, οὐ-
»μενουν ἀνδραπόδων. αὐτὸς ἤθελε.» Πρόρριζα, τέλος
πάντων, ἡ δουλεία καταργεῖται ἐν Πελοποννήσῳ ὀλίγα
ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως· ὡς ἂν ἤθε-
λεν οὕτως ὁ ἐλληνικὸς λαὸς παντάπασιν ἐλεύθερος νὰ με-

ταβῇ εἰς τὸ τῆς ἐθνικῆς δουλείας καθαυτήριον. Πότε δὲ τοῦτο συνέβη; Εἰς χρόνους ὅτε ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης καὶ ὁ τιμαριωτισμὸς ἐπεκράτουν εἰσέτι καθ' ἅπασαν τὴν ἐπίλοιπον χριστιανωσύνην.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνεται, ὅτι ἡ κοινωνία τοῦ μεσαιῶ-
νος, καὶ ἐξαιρέτως ἡ βυζαντινὴ, ἔχει χαρακτηρίσματα ἴδια καὶ διακεκριμένα. Ἡ βυζαντινὴ σημασία τῆς λέ-
ξεως *Λαός* διαφέρει πολὺ καὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς
συνάμα καὶ τῆς σήμερον ἐννοουμένης. Διαφέρει μὲν τῆς
ἀρχαίας, καθόσον Λαὸν οἱ Ἕλληνες ἐκάλεσαν, ὑπ' ἑ-
ποψιν πολιτικὴν, τὸν σύλλογον τῶν ἐλευθέρων πολι-
τῶν, σύλλογον, ἄλλως τε, περιορισμένον καὶ ὀλιγάριθμον
ἀναλόγως πρὸς τὸν τῆς πολιτείας πληθυσμόν· Λαὸν δὲ
σήμερον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως καλοῦμεν σύμπαν
τὸ πλήρωμα τῆς πολιτείας, χωρὶς τινος κοινωνικῆς
ἐξαιρέσεως, ἢ προνομίας παραδοσίμου. Ἐν γένει, ὁ μέ-
σος αἰὼν ἐπέχει τὸν μέσον ὅρον τῶν δύο διαφόρων
ὀρισμῶν· ὁ δὲ βυζαντινὸς, κυρίως, ἔνθα ἡ τιμαριωτικὴ
δίαιτα δὲν ἀνέτρεψε τὸ κοινωνικὸν σύστημα τῆς ιστορι-
κῆς ἀρχαιότητος, ὁ βυζαντινὸς μεσαιὼν, ὅστις ἐβάδισε
δρόμον τακτικώτερον καὶ ὁμαλώτερον, διότι ἀπρόσμι-
κτος ἐξελθὼν ἐκ τῆς ἀποστολικῆς καμίνου, ἀπρόσμικτος
ἐπίσης διώδευσε τὸν μακρότατον δρόμον του, οὗτος
παριστάνει τὴν εἰλικρινεστέραν εἰκόνα τῆς μεταβάσεως
τοῦ Λαοῦ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου σταδίου πρὸς τὸ νεώτερον·
οὗτος, νομίζομεν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκτυποῖ τὰς φυσι-
κὰς καὶ βαθμιαίας φάσεις, ὅσας ἡ ἀνθρωπότης διήλθε,
μεταμορφουμένη ὁσημέρζι εἰς τὸ εὐγενέστερον, καὶ τὸν
χιτῶνα τῆς ἐλευθερίας προβάδην ἐπενδυομένην.

Ἐκ ταύτης, ὁμῶς, ὁρμώμενοι τῆς παρατηρήσεως μὴ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἐλληνικὴν κοινωνίαν τοῦ μεσαιῶ-
νος ἀνάπτυξιν πολιτικὴν, οἷαν ἡ οἰκονομία τῶν πραγ-
μάτων δὲν ἐπεδέχετο. Ὁ μέσος ὅρος περὶ οὗ ὁ λόγος,
αἰνίττεται μᾶλλον τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν, τὴν προ-
παίδειαν καὶ προπαρασκευὴν, ἢ τὸν πολιτικὸν ἀπαρτι-
σμὸν, τὸν ὁποῖον παραλόγως ζητοῦσιν ἐν τοῖς τότε
χρόνοις ὅσοι τὴν δοκιμαστικὴν αὐτὴν περίοδον βασανί-
ζοντες, παραβάλλουσι τὰ τότε ἦθῃ πρὸς τὰ ἦθῃ τῶν
πολυθεϊκῶν αἰώνων, ἢ πρὸς τὰ ἦθῃ τῶν χρόνων μας,
τὰ δὲ πάντως ἀνῶμαλα καὶ ἐξαιρετικὰ φαινόμενα τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης κρίνουσιν ἐκ τῆς διαφορᾶς ἐποχῶν ἐτε-
ροφῶν, πολιτισμῶν συνεστηκότως ἰδρυθέντων ἤδη. Ὁ
ἄνθρωπος, κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἔχει μὲν πρὸ ὀφθαλμῶν
τὸν ὑπογραμμὸν τῆς τελειότητος, τέλειος ὁμῶς εἰσέτι
δὲν εἶναι, ὡς οὔτε σήμερον ἄγγελοι συνιστῶσι τὰς πο-
λιτείας μας. Λέγομεν, μάλιστα, ὅτι τόσῳ ὀλιγώτερον
ἡ ἀτομικότης διαπρέπει τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ, ὅσῳ ἡ λαμ-
πηδὼν τοῦ ἐπιφανέντος ἰδανικοῦ ὑπογραμμοῦ, πολὺ
στιλπνοτέρα οὔσα τότε παρὰ τῶν, ἐξεθάμβωσεν, ἐξήμ-
βλυνε τοῦ ἀτόμου τὴν ὄρασιν. Ἐκτοτε μέχρι τοῦδε
οὐκ ὀλίγον ἀπέστη πρὸς τὸ ἑαυτοῦ κέντρον ὁ οὐράνιος
φωστήρ. Τοῦ δὲ φωτὸς καὶ τῶν σκιῶν μᾶλλον ἐκ τοῦ
ἴσου, ὡς ἐκ τούτου, διανεμομένων, ἡμεῖς νῦν δυνάμεθα τὰ
ἐπίγεια ἀντικείμενα νὰ θεωρήσωμεν, εἰμὴ εἰς τὸ ἀλη-
θινὸν αὐτῶν σχῆμα καὶ χρῶμα, τοῦλάχιστον εἰς κα-
τάστασιν ἐγγυτέραν τῇ ἀληθείᾳ ἢ τὸ πρῖν. Ἀλλὰ τότε
πάντα τὰ ἐπίγεια ἦσαν ὑπὸ τοῦ περισσοῦ φωτὸς κα-
τεσκιασμένα. Ὁ ἄνθρωπος, ἀναλογίας καταλλήλους

ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μὴ εὐρὼν πρὸς ἐκμέτρησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀτομικότητος, προσέφυγεν εἰς τὰς γιγαντιαίας ἀναλογίας τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰς ἀκαταμετρήτους τοῦ Εὐαγγελίου διαστάσεις. Ἐντεῦθεν τὸ ἀπρόσωπον ἐκεῖνο, ὅπερ χαρκτηρίζει τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν γραμματολογίαν τῆς προκειμένης περιόδου, ἰδίως ἀπὸ Θείας Ἐνσαρκώσεως μέχρις ἐμφανίσεως Ἰσλαμιτροῦ.

Τὴν ἔκλειψιν σημειοῦντες τῆς προσωπικότητος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, δὲν σκοπεύομεν βέβαια νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἡ γραμματολογία καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔνδειαν ἀπόλυτον μαρτυροῦσι τοιούτου προτερήματος. Ἴσως θέλομεν ἐφεξῆς ὑποβάλλει εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ἀναγνώστου ἀξιόλογα τεκμήρια, τρανῶς ἐμφαίνοντα τὰς πρώτας ἀποπειράς τῆς ἐλληνικῆς ἀτομικότητος εἰς μὲν ὁμορφῶσιν ἐθνικῆς καὶ γραμματολογικῆς ἰδιοπροσωπίας. Δέον, ὅμως, νὰ σημειώσωμεν, ἀκριβεῖς χάριν, ὅτι ἐν τῇ προκαταρκτικῇ ταύτῃ περιόδῳ τὸ πρόσωπον, καθ' ἣν σημασίαν τανῦν ἐννοοῦμεν αὐτὸ, δηλαδὴ ὁ χριστιανός, ὁ πολίτης, ὁ σοφὸς ὑπῆρχον μᾶλλον ἐν ἀφρημένῳ, ἢ ἐν συγκεκριμένῳ. Διέπρεπον μὲν ἄρχοντες μεγάλοι· διέπρεπον αὐλικοί, στρατηγοί, πεπαιδευμένοι, πλοῦτοι, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ὄν, ἀπεκδεδυμένον τῆς χρυσοῦράντου στολῆς του καὶ τῶν πομπωδεστέων τίτλων του, ὁ ἄνθρωπος, οἷος ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου διατυπῶνται καὶ ὑπὸ τῆς ὀρθῆς φιλοσοφίας σήμερον ἀναγνωρίζεται, οὗτος οὔτε εἰς τὸν νοῦν τῶν ἱστορικῶν εἰσεχώρει, οὔτε εἰς τὰς συνδιαλέξεις τῶν γραμματικῶν ἐμπαρίστατο. Ἦτις ἤθελε τότε τολμήσει τὸν δοῦλον νὰ προσαγορεύσῃ ἄλλως, ἢ μερίδα τοῦ ἀνωνύμου ὄχλου, τοῦ συρφετοῦ, τοῦ γυδὴν ῥυπάσματος;

Ἀλλὰ καὶ τίς τῶν τότε λογίων, πολλῶν ἱερωμένων
μὴ ἐξηρημένων, τίς τῶν τότε σοφῶν ἐνεφαντάσθη, ὅτι
ὁ χυδαῖος, ἄνθρωπος, ὁ πένης, ὁ ἀρελῆς καὶ ἀπαιδευτος
ἐκεῖνος θεράπων του, ἔμελλέ ποτε, καθὼ θεότητος ἀ-
παύγασμα καὶ κατὰ τινὰ νόμον ἱστορικὸν ἀδιάλειπτον, νὰ
συναποτελέσῃ μέρος ἐλεύθερον Ἑλληνικῆς πολιτείας ; —
Ταῦτα τῆς προόδου τ' ἀποτελέσματα. Μὴ λησμονήσωμεν
δ' ἐν τοσούτῳ καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ
τοὺς γρυσοὺς αἰῶνας τοῦ Περικλέους, καὶ τοῦ Λουδοβίκου
ΙΔ'. Οἱ νομοθέται τῆς ἀρχαιότητος προεῖδον, ἄρά γε, τὴν
κατάργησιν τῆς δουλείας ; Φεῦ, εἰς τὰ ὧτά μας δεινῶς
ἔτι ἀντηγεῖ τὸ τοῦ Λαβρουῦέρου ῥητὸν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος
εἶναι ζῶον βαῖνον ἐπὶ δύο πόδας.

Τὸν θανασιώδη τῆς αὐτοκρατορίας λαόν, τὸν ἐπίδο-
ξον ταῦτον κληρονόμον τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ὑπὸ
τρεις διαφόρους ἐπόψεις ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν, πρὸς
εὐκρινεστέραν κατάληψιν τῶν ἐπομένων· ὡς διηρημένον
εἰς σωματεῖα βιομηχανικά· ὡς διαιρούμενον εἰς θεαμα-
τικούς δήμους· καὶ γύδην ὡς ὁμάδα.

Ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη, εἴτε δημοκρατουμένη, εἴτε
αὐτοκρατορουμένη, δὲν ἐγνώρισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς
βιομηχανίας. Τὰς θαναύσους τέχνας εἰργάζοντο πρὸς
ὄφελος τοῦ δεσπότης τὰ ἀνδράποδα· ὁ δὲ κύριος, ὁ ἑ-
χων δούλους πολλοὺς, κατεῖχε καὶ πολλῶν εἰδῶν ἐργο-
στάσια, οἷον σιδηρουργεῖον, ξυλουργεῖον, ὑποδηματο-
ποιεῖον, ὑφαντουργεῖον, καὶ ἐφεξῆς, ἐργοστάσια, εἰς τὰ
ὅποια ἐθανασούργουν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ ἐξ
ῶν οἱ ὀλιγωτέρους ἔχοντες δούλους ἄρχοντες ἐπορίζοντο
τὰ χρειώδη. Σύστημα τοιοῦτον, ἀφ' ἐνὸς μὲν κῦξανεν

ὑπερόγκως τὴν περιουσίαν τῶν πλουσίων ἀριστοκρατῶν, ζῆμιά τῶν ὑποδεδεστέρων τάξεων, ἀφ' ἐτέρου δὲ διε-
τῆρει τὸ μέγιστον μέρος τῶν κατοίκων ἐν ἀτελευτήτῳ
δουλείᾳ. Ἡ πολυθρύλλητος οὖν τῆς Ῥώμης ἐλευθερία,
Romana libertas, εἰς τινας εὐαρίθμους μάκαρας περιο-
ρίζομένη, διετρέφετο, ἐθρασύνετο, καὶ ἐμεγαλάνχει ἐν
ιδρώτι τῶν ἀνελευθέρων.

Ἄγνωστος ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως πληθυσμὸς διηρέθη εἰς τμήματα τοσαῦτα, ὅσα
ἦσαν τὰ βιομηχανικὰ ἐπιτηδεύματα. Γνωστὸν, ὅμως, ὅτι
ἐκαστον τῶν τμημάτων ἀπετέλεσε μίαν ἀδελφότητα,
καταγεγραμμένην μὲν εἰς τὸ Ἐπαρχεῖον, ὀνομαζομένην δὲ
Συντεχνίαν, ἣτις δὲν ἐμπεριελάμβανε πάντας φύρδην
τοὺς συντεχνίτας τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς,
πρὸ πάντων ὅσους ἡ ἐταιρία ψήφῳ παρεδέχετο, καὶ ὁ
Ἐπαρχος ἐνέκρινεν. Ἡ ταπεινὴ αὕτη ὀλιγαρχία, τὸ ἐλά-
χιστον τοῦτο κράτος ἐν κράτει, πολιτικῶν δικαιο-
μάτων δὲν ἔχαιρε. Βασιλικαὶ, ὅμως, διατάξεις ἀπένε-
μον αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀντιπροσωπεύειν ἐν τῇ πο-
λιτείᾳ καὶ τὴν μὴ ἐγγεγραμμένην μερίδα τῶν συντε-
χνιτῶν, προεστάτευσον τὸ ἰδιόρρυθμον καταστατικόν του
καὶ τὰ ἀστυκὰ αὐτοῦ προνόμια, πολλάκις δ' ἐξεδίκα-
ζον τὸ σωματεῖον ἀπέναντι ἀρχόντων αὐτῶν. Ὁ σωμα-
τάρχης καὶ οἱ πάρεδροι ἐκάστης συντεχνίας διεκρίνοντο,
διὰ τοῦτο, ἐν τῇ βασιλευούσῃ ὡς πρόσωπα σημαντικά.
Κατὰ τινας δὲ περιστάσεις κοισίμους, ὑπὸ τῶν αὐλοκοπ-
λάκων θωπευθέντες, ὡς πολὺ δυνάμενοι, ἀνέβησαν οὗτοι
καὶ τὴν κλίμακα τῆς αὐλῆς, ὅπως προσφέρωσι τῷ
αὐτοκράτορι τὴν ἐαυτῶν μεσολάβησιν· τοῦθ' ὅπερ ἐνίοτε

Συντεχνία
Βιομηχανία

ποιήσαντες ἔσωσαν τὸν θρόνον. Ἀλλὰ πλὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς προστασίας, εἶχον αἱ συντεχνίαι καὶ ἰδιαίτερόν τινα προστάτην, ἐκλεγόμενον ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀγίων, οὗ τὸ τέμενος ἐχρησίμευε συνήθως καὶ ὡς ἐκ κλησία τῆς ἀδελφότητος ἐνοριακῇ, καὶ ὡς βουλευτήριον τοῦ δημώδους σωματείου. Κατὰ δὲ τὰς ἀναστασίμους ἡμέρας ἡ συντεχνία ἐξήρχετο σύσσωμος εἰς πάνδημον παράταξιν. Ἐβλεπέ τις τότε, ἐπὶ μὲν κεφαλῇ τῆς λιτανίας προπορευόμενον τοῦ Κωνσταντίνου τὸ Λάβαρον, τὴν σημαίαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὀπισθεν δὲ ἀκολουθοῦντα κατὰ σειράν τὰ σύμβολα τῶν Συντεχνιῶν, εἰκόνας, δηλαδὴ, ἱεραρχῶν, Ἀγγέλων, Ὁσίων, ἢ Μαρτύρων, σύμβολα, ἐν τῇ προόδῳ ἐκείνῃ τῆς πανηγύρεως προεκτυποῦντα τὴν μέλλουσάν ἀνάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν δήμων, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς πίστεως προερχομένην.

Πολλὰς τροπολογίσεις ἐπὶ τὸ ἐλευθερώτερον ὑπέστησαν κατὰ καιροῦς τῶν συντεχνιῶν τὰ καταστατικά, μάλιστα ἀφ' Ἡρακλείου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, καθὼς εἰκάζομεν ἐκ τινων βραχέων χρονολογικῶν ἀπομνημονευμάτων. Ἀλλ' αἱ τροπολογίσεις αὗται οὐδὲν ἔχνος ἐπίσημον ἐν τῇ νομοθεσίᾳ κατέλιπον. Λέων ὁ φιλόσοφος, υἱὸς ἀντάξις τοιούτου πατρὸς, ὅστις ἤκμασεν εἰς ἐποχὴν ἀναπλάσεως, καὶ ὅστις τὰς ἀνάγκας τῶν συγχρόνων του κατεμέτρησεν ὄντως πνεύματι φιλοσόφῳ, ἀναδιωργάνωσε τὰ θάναυσα σωματεία δι' ἐπίτηδες διατάξεως, καὶ παρεχώρησεν αὐτοῖς προνομίας πολλοῦ λόγου ἀξίας. Δυστυχῶς, ὁμως, τὸ πολύτιμον τοῦτο μνημεῖον τῆς ἀνασκαυάσεως ἀπωλέσθη, ὅθεν προέκυψεν ἀθερά-

πειτος ζήμια εἰς τὴν προγονικὴν ἱστορίαν μας. Μόνον δ' ἐσώθη σύντομός τις περίληψις τῆς Διατάξεως, τῆς ἀφορώσης τὴν παραδοχὴν τῶν ὑποψηφίων εἰς τὴν συντεχνίαν τῶν Νοταρίων (4), περίληψις αὕτη ἐξ ἧς δυνάμεθα τοῦλάχιστον νὰ συμπεράνωμεν τὸ σπουδαῖον τῆς ὅλης νομοθετήσεως.

Ἐὰν ἡ πρώτη αὕτη τοῦ βυζαντινοῦ λαοῦ διαίρεσις εἰς βιομηχανικὰ σωματεία ὀφείλῃ πιθανῶς τὴν ἀρχὴν εἰς ἐμφύτους τοῦ ὑπηκόου διαθέσεις, καὶ ἐπομένως ἀπορρέῃ ἐκ τῆς πατρίου ἱστορίας, ἡ δευτέρα, ὅμως, διαίρεσις εἰς τμήματα θεαματικὰ εἶναι λείψανον Ῥωμαϊκῆς καθιδρύσεως, εἶναι συνήθεια ἐπίσθακτος, ἐπιβεβλημένη.

Μολοντοῦτο, οἱ Κιρκήσιοι τῆς Ῥώμης ἀγῶνες τοσούτω διαφέρουσι, κατὰ τὰ ἱστορικὰ ἀποτελέσματα, τῶν ἱπποδρομικῶν τοῦ Βυζαντίου θεαμάτων, ὅσω διαφέρουσι καὶ τῶν ἀρχαίων Ὀλυμπιακῶν. Διὸ ἀπατῶνται οἱ τὰ ἱπποδρόμια τῆς Κωνσταντινουπόλεως νομίζοντες ἀπλῶν θέαμα δημῶδες, εἰς οὐδὲν ἄλλο διωρισμένον, ἢ εἰς τέρψιν τῶν φιλοθεαμόνων κατοίκων τῆς πρωτευούσης. Ἡ φύσις τῆς νέας αὐτοκρατορίας, ἡ τῆς ἐκκλησίας ἀποκατάστασις, ἡ κατὰ τῆς αἰρέσεως ἐπίμονος ἀποστροφή, τὸ στασιαστικὸν ἐκείνο καὶ φιλοσκληρόν πνεῦμα τοῦ βυζαντινοῦ λαοῦ, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ εἰς τινὰ ἀρχαίαν παροιμίαν, ταῦτα καὶ ἄλλα ἅττα μετέβαλον ταχέως εἰς πολιτικὸν τὸν θεαματικὸν ἀγῶνα τῶν Ῥωμαίων, ὥστε μετὰ τινὰ χρόνου παρέλευσιν ἡ σύστασις ἀπώλεσε καθόλου τὸν πρῶτον αὐτῆς χαρακτῆρα. Τὸ ἱπποδρόμιον ἐν Κωνσταντινουπόλει γίνεται καταγῶγιον

ζηλοτυπιῶν πολιτικῶν, παλαιστρα παθῶν ὑποκώφων, ὧν ἡ ἔκρηξις πολλάκις τὰ καθεστῶτα ἀνατρέπει, νέαν τάξιν πραγμάτων ἐπιφέρει. Ὁ Πράσινος ἐνταῦθα δὲν ἀναμιμνήσκει πλέον τὴν γλῶσσαν τῆς Δήμητρος, ἥτοι τὴν γεωργίαν, οὔτε ὁ Βένετος τὸ γλαυκὸν τοῦ Ποσειδῶνος βασίλειον, οὔτε ὁ Ῥούσιος τὸ πῦρ, οὔτε ὁ Λευκὸς τὸν ἀέρα (2). Τὴν μυθολογικὴν ταύτην ἀνάμνησιν διαδέχεται πραγματικότης ἱστορικὴ· τὴν παράστασιν τῶν τεσσάρων στοιχείων τῆς φύσεως ἀντικαθιστῶσιν ὠρυγμοὶ δῆμων, στάσεις κατὰ τυράννων καὶ αἰρετικῶν, συγκρούσεις πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας λίαν ἀξιόσπουδοι.

Τίς ὁ διευρενῶν τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν δὲν ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ δραματικοῦ καὶ συντελεστικοῦ τῶν βυζαντινῶν ἱπποδρομιῶν; Οἱ δῆμοι τῶν χρόνων ἐκείνων περιῆλθον ἐνίοτε εἰς δύναμιν τοσαύτην, ὥστε ἀπέθεσαν αὐτοκράτορας, καὶ ἄλλους ἀντὶ τούτων ἐνεθρόνισαν. Πολλὰ δὲ τῶν σοβαρωτέρων μεταβολῶν, πλείστα ὅσα γεγονότα, σπουδαίως συνεπεῖας ἐπενεγκόντα εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ μεσαιῶνός μας, ἀνάγονται καθ' ἡμᾶς τῇ ἐπενεργείᾳ τῶν ἀρηνιάζοντων δημοτικῶν στοιχείων, οἷς, ἄλλως τε, συνηγωνίζοντο τὸ ἱερατεῖον καὶ ἡ Σύγκλητος, νῦν μὲν ὑποκεκρυμμένως, ἄλλοτε δ' εἰς τὸ φανερόν. Τοιαύτη τις, π. γ. ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάστασις, ἣτις ἀπέθεσε τὸν ἄθλιον Μαυρίκιον· τοιαύτη δέ τις καὶ ἡ ἐπακόλουθος, ἡ ἀντικαταστήσασα τὸν στρατάρχην Φωκᾶν. Οἱ Πράσινοι καταφλέγουσι τὴν οἰκίαν τοῦ Κωνσταντίνου Λάρδου καὶ διατρέχοντες τὰς ἀγυῖας φωνάζουσι· « Μὴ σχοίῃ δέρμα ὁ φιλῶν σε Μαυ-

ρίκιε Μαρκιανιστά ! » Ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν, οἱ ἀληθινοὶ τῆς στάσεως ὑποκινηταὶ παρουσιάζονται. Τότε ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύγκλητος ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ διαδόχου ὁμολογίαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἣν καὶ παραλαμβάνουσιν (3). Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ βυζαντινὰ πορεύονται κατὰ τὸν σκολιὸν τοῦτον τρόπον.

Ἐχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν περικοπὴν τινὰ τοῦ Βαλσαμῶνος, ἥτις ἔρχεται εἰς διασάφησιν τῆς ιδέας μας. Περιγράφων ὁ Πατριάρχης οὗτος τὰ περιστατικὰ τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου, καὶ λαμβάνων ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἵνα λαλήσῃ περὶ τῶν τότε στασιαζόντων δῆμων, ἐκτιθήσιν ὡς ἐφεξῆς τῶν ἵπποδρομικῶν ἀγώνων τὴν ἐπενέργειαν. « Τότε τῶν δῆμων κατεξουσιαζόντων ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις, καὶ ποιούντων ταύτας ὅτε καὶ ὅπως ἡβούλοντο ἐκ δαπανημάτων οἰκείων, ὡς καὶ ἔχοντας οἴκους, καὶ ἵππους, καὶ ἱππῶνας, καὶ μέχρι καὶ νῦν περιωζομένους, καὶ προσόδους χάριν τῶν ἵπποδρομιῶν, καὶ τοῦ βασιλέως προσκαλουμένου καὶ μὴ εἰς τοῦτο ἐξουσιάζοντος, πολλὰ στασιώδη καὶ ἄτοπα συνέπιπτον γίνεσθαι κατὰ τὸν τῆς ἵπποδρομίας καιρὸν, τῶν μὲν προστιθεμένων τῷ Δῆμῳ τῶν Βενέτων, τῶν δὲ τῷ Δῆμῳ τῶν Πρασίνων. Ἐν καιροῖς δὲ τισι καὶ πόλεμοι συνεκροτῆθησαν ἐμφύλιοι μέσον τῶν ἀντιθέτων μερῶν, καὶ κατὰ τῆς βασιλείου περιοπῆς ἀναιδῆ ῥήματα οἱ δημόται ἀπηρεύζαντο, καθὼς ἀπὸ διχόφων χρονικῶν τοῦτο παρίσταται. Οἶόν τι γέγονεν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου, ἐπὶ τοῦ Φωχᾶ τοῦ τυράννου, καὶ ἐπὶ ἐτέρων βασιλέων ».

Ἐξάγεται, ὅτι οἱ δῆμοι οὐ μόνον ἦσαν στερεῶς διωργανωμένοι πρὸς τὴν ἀντιπολίτευσιν, ἀλλ' ἦκον προσέτι εἰς τοῦτο πλούτου καὶ δυνάμεως, ὥστε ἔχειν ἰδίας προσόδους, καὶ οἴκους καὶ ἱππῶνας. Μίσσων δὲ τοιούτων βεβαίως δὲν ἦσαν ἐγκρατεῖς οἱ τῆς Ῥώμης Κιρκήσιοι, οἵτινες ἐτελοῦντο ἀπλῆ τοῦ αὐτοκράτορος μεγαλοδορία. Καθόσον ἀφορᾷ τὴν κατηγορουμένην τῶν δημοτῶν ἀσχημοσύνην, εἰς τοῦτο δὴ συμφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ σοφοῦ κανονογράφου. Βεβαίως οἱ καλοὶ Πράσινοι παρέσχον δείγμα κακῆς ἀνατροφῆς, τὸν μὲν Ἰουστινιανὸν ἐπίορχον καὶ γάδαρον κατὰ πρόσωπον ἐν ἱπποδρομίῳ προσονομάσαντες, τὸν δὲ Φωκᾶν ὡς μέθυσαν κωμωδῆσαντες, κατὰ δὲ τοῦ Ἀναστασίου ἐκσφενδονίσαντες λίθον χονδρὸν, ὅστις παρ' ὀλίγον συνέτριβε τὴν αἰρετικὴν κεφαλὴν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ζῶσαν ἀλήθειαν εἰς τὰ σφαδᾶσματα τῆς μεираκιώδους ζωῆς τοῦ μεσαιῶνος ἡμεῖς διαζητοῦμεν, μᾶλλον ἢ τετορνευμένα χαριτολογήματα, ἀρμόζοντα εἰς εὐπροσομίλους καὶ ἀττικίζοντας συγγραφεῖς, διὰ τοῦτο παρατρέχομεν ἐν τάχει τὰς ὑβρεῖς τῶν δημοτῶν, καὶ διατηροῦμεν τὴν ἱστορικὴν οὐσίαν τοῦ γεγονότος. Εἰς οὐσίαν δὲ τοιαύτην ἡμεῖς εὐρίσκομεν ἐνίοτε πλείονα τὴν τροφήν, ἢ εἰς ὅλον τινὰ τόμον τῆς Βυζαντίδος.

Ἡ ἐπενέργεια τῶν δῆμων ἐλαττοῦται καθ' ὅσον ὁ μεσαιὼν βαθμηδὸν εἰσέρχεται εἰς στάδιον τακτικώτερον ὅθεν σπανίως, μετὰ τὴν παῦσιν τῆς Εἰκονομαχίας, παρρυρισκόμεθα εἰς ἱπποδρομικοὺς ἀγῶνας. Τὰ δημόσια θεάματα προσερχομένου τοῦ χρόνου ἀποβάλλουσι πᾶσαν πολιτικὴν ἀξίαν, ὥστε εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν,

οὔτε λόγος σχεδὸν γίνεται πλέον περὶ αὐτῶν. Τότε ὁ ἑλληνικὸς τῆς ἱστορίας χαρακτηρ ἐστειρεύθη. Παυθείσης ἤδη τῆς αἵρέσεως, ἐδραιωθείσης τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀφοπλίζεται καὶ τελευτᾷ.

Λείπεται πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐπόψεως νὰ θεωρήσωμεν τὸν πληθυσμὸν τῆς πρωτευούσης καὶ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ.

Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐν γένει ὁ ἑλληνικὸς τοῦ μεσαιῶνος λαὸς, διαπρέπει ἐξαιρέτως, καὶ πλὴν τινος ἐξαιρέσεως ὀλιγοχρονίου, ἐπὶ ἀφοσιώσει εἰς τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις, καὶ εἰς τὰ ἔθιμα τῆς ἐκκλησίας του, ἐν οἷς εὐρίσκει, ἰσχυρούσας ἔτι κατὰ μετὰδόσιν, πολλὰς τῶν προπατορικῶν συνηθειῶν. Καὶ φιλεῖ μὲν τὸν οἰκιακὸν βίον, ἐνθα μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐφαρμόζει τὸν χριστιανικὸν ῥυθμὸν, φιλεῖ δὲ καὶ τὰς δημοτικὰς παραστάσεις, αἵτινες ἐκπαιδεύουσι καὶ θραδέως ἀναπτύσσουσι τὸν ἔμφυτον αὐτοῦ ἔρωτα πρὸς τὴν ἰδιονομίαν. Ὀλίγον ἔκδοτος εἶναι εἰς νεωτερισμοὺς, διὸ καὶ σπανίως κινεῖται αὐθορμήτως καινοτομίας ἐπιδιώκων, μᾶλλον δ' ἐπιρρέπης δεικνύεται εἰς ἀσχολίας βιομηχανικὰς καὶ συναλλαγὰς ἐμπορικὰς, καθ' ἃς καὶ ἠὺδοκίμησεν. Ὁμοιάζει, ἐνὶ λόγῳ, φιλήσυχον καὶ πρᾶον οἰκογενειάρχην, ὅστις τὴν ἑαυτοῦ περιουσίαν διαχειριζόμενος, ἐξοικονομεῖται τὸν καιρὸν, καὶ προσπαθεῖ παντὶ σθένει, ἐπαυξηνθεῖσαν, καὶ βελτιωθεῖσαν, ἢ τοῦλάχιστον ἀναλλοίωτον νὰ μεταδώσῃ πρὸς τὰ τέκνα του τὴν κληρονομίαν, ἣν ἔσχε παρὰ γονέων.

Τίς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας δὲν διακρίνει τὴν μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς κοινωνίας διαφορὰν;

Τὸ δυτικὸν ἡμισφαίριον τοῦ τότε Ῥωμαϊκοῦ κόσμου, ἢ ἄλλως, ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλλία, καὶ ἡ Ἰσπανία, συνίστανται ἐκ κοινωνίας, προφανῶς διηρημένης εἰς δύο μερίδας ἐτεροφυεῖς, ὧν ἡ μὲν *ιερατικὴ*, ἡ δὲ *λαϊκὴ*. Διέστηκαν αἱ μερίδες αὗται πρὸς ἀλλήλας οὐ μόνον ἐκ καθιδρύσεως καὶ καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ κατὰ διαθέσεις ἠθικάς, καὶ κατὰ πολίτευσιν, καὶ κατὰ θεσμούς, καὶ κατὰ συμφέρον. Καὶ διαστέλλεται ἡ λαϊκὴ μερὶς τῆς *ιερατικῆς*, καθόσον ἡ πρώτη, μέχρι προβεβηκότος μεσαιῶνος προσκεκολλημένη οὔσα εἰς τὰς ἑξεῖς, τὰ ἦθῃ καὶ ἔθιμα τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς, καὶ περιθάλλουσα τοῦ εἰσαχθέντος τιμαριωτικοῦ πολιτεύματος τὰς ἀνωμαλίας, ἀντιδιαπολιτεύεται διηνεκῶς τὰς πρὸς τὴν ἐξομοίωσιν, καὶ τὴν θεοκρατικὴν ἐνότητα ῥοπὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἱστορία τῆς Δυτικῆς κοινωνίας, ἔξαιρέτως ἀπ' Ὀθωνος τοῦ μεγάλου καὶ ἐφεξῆς, ἄλλο τι δὲν εἶναι, ἢ διήγησις ἀγώνων, πάλης, καὶ διαιρέσεως. Ἐντεῦθεν μὲν ἀνεπικούρητον ἀγωνίζεται τὸ ἐκκλησιαστικὸν στοιχεῖον ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτεξουσιότητος, ἐκεῖθεν δὲ μονάρχει μετὰ τοπαρχῶν καὶ λαῶν συνασπίζονται πρὸς κατάλυσιν τῆς κληροκρατίας.

Διάφορος δ' ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἐνταῦθα, ὁ χριστιανισμὸς διακετ-
 χαραγμένην εὐρὼν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, δὲν ἐβράδυνε νὰ
 καταργήσῃ τὰς πολυθεϊκὰς θεσμοθεσίας. Ἄλλως τε ἡ
 ἐγγύριος Ἐκκλησία δὲν ἐπρέσβευσε, ὥς ἐν τῇ Δύσει,
 τὸν ἀπολυτισμὸν, οὔτε ἠναγκάσθη νὰ παλαίσῃ κατὰ
 τιμαριωτικῆς πλεονεξίας. Ἐπρόκυψεν ἐντεῦθεν εὐκολος
 σύμπνοια μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ λαοῦ. Ὁ λαὸς, συμ-

μαχήσας μετὰ τοῦ κλήρου, κατέστησεν ἄνισον ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν πάλιν τοῦ θρόνου κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καταχρήσεων ὥστε τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπέμεινεν ἐπὶ τέλους ἀπαράλλακτον, καὶ ἀνεπηρέαστον.

Β'. **ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ**). Μεταξὺ Εὐαγγελίου καὶ Νικαιανοῦ συμβόλου μεσολαβεῖ ἡ αὐτὴ διάστασις, ἥτις χωρίζει τὴν παγκοσμίαν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς. Οἱ θεοφόροι πατέρες, ὡς φαίνεται, εἰργάσθησαν ἐξαιρέτως ὑπὲρ τοῦ πληρώματος τοῦ Ἀνατολικοῦ· διότι ἐνῶ τὸ πνεῦμα τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι ὑπεριστορικόν, οὕτως εἶπεν, καθολικώτατον, τὸ τῆς Α'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐξέρχεται ἱστορικόν, μετὰ τινα δὲ χρόνου παρέλευσιν γίνεται Ἑλληνικόν ὑπερεχόντως. Τὰ δώδεκα ἄρθρα ἅπερ ἡ Σύνοδος αὕτη συνέταξεν, εἶναι τῆς Νεοελληνικῆς ἱστορίας ἡ δωδεκάδελτος. Ναὶ μὲν, ἡ πίστις ἦν ἐνομοθέτησεν αὕτη, ἐμετεώρισε κατ' ἀρχὰς τὸν νοῦν τῶν ἀνατολικῶν εἰς χώρας ὑπερνεφέλους· ἀλλ' ὅμως, τοῦ πρωωρισμένου χρόνου πληρωθέντος, ἡ ἄσαρκος αὐτὴ πίστις ἐγένετο σάρξ. Ὑδωρ θαλάσσιον, ὅπερ ὑπὸ τυφῶνος μεσουρανήθην, αὐθις ἐπὶ γῆς κατῆλθεν ἐν εἵδει υἱοῦ. Αἱ ἄνδρσι πεδιάδες ὑδρεύθησαν, καὶ ὑπὸ τοῦ ὕδατος τούτου ἐγονιμοποιήθησαν.

Ὅτι δὲ ἡ πνευματικὴ τῶν Πατέρων νομοθεσία ἀνεπισοθήτως εἰς τὴν νεοελληνικὴν ἱστορίαν ἐνεσρκώθη, τοῦτο εὐκόλως ἀποδεικνύεται. Ἐν ἀρχῇ μὲν, τάφος κατὰ φαινόμενον ἀδιάβιατος, διέστειλε τὸ δόγμα τὸ μεταφυσικόν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Ἀλλ' ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, οὐδὲν ἐγερτήριον ἰσχυρὸν ὥ-

Ἦσε τὴν Βυζαντινὴν πολιτείαν πρὸς τὴν ἰδίαν ἐκυτῆς συνείδησιν. Ἀπ' ἐναντίας, τότε τὰ πάντα σύρουσι τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχόντων πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, τὸ κράτος τοῦ ὁποίου διώκουσιν οὗτοι, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περὶ πανηγεμονίας Ῥωμαϊκῶν ἀναμνήσεων ὀρμώμενοι. Ὡς δ' ἐξέλιπεν ἡ τῆς πανηγεμονίας ἀπάτη, ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία συνῆλθεν ἐν τῷ ἅμα ἐν ἐαυτῇ. Τότε ἤρξατο ἡ τοῦ μεταφυσικοῦ δόγματος ἱστορίκευσις. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας σχηματίζει τὴν Βυζαντινὴν πολιτείαν εἰς εἶδος πελωρίας τινὸς ἀδελφότητος, ἠθέλομεν σχεδὸν εἰπεῖν εἰς εἶδος ἐταιρίας μυστικῆς. Ἢ ἀδελφότης αὕτη ἔχει τὸ μυστήριόν της καὶ κυβερνᾶται ὑπὸ ἰδιαιτέρας ἱεραρχίας, σκοπὸν προτιθεμένης τὴν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον πολιτικὴν ἀνάστασιν τῶν μεμνημένων της.

Κάτοχος, πρὸ τῆς ἱστορικῆς ταύτης κρίσεως, κύριος τῆς ἑλληνικῆς περιουσίας ὑπῆρξεν ὁ Ῥωμαῖος Αὐτοκράτωρ. Ἀφοῦ, ὅμως, ἡ σκηνὴ μετεβλήθη, καὶ τὸ σύμβολον ἐκεῖνο τῆς πίστεως ἐγένετο νόμος τῆς Βυζαντινῆς πολιτείας ὀργανικὸς, τὴν κυριότητα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου διεδέξατο τότε ἡ Ἑπτασύνοδος πνευματικὴ ἀρχή, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀπέβη ἀπλοῦς ἐπικαρπωτῆς τοῦ βασιλείου, πρόεδρος σχεδὸν, τὴν συντήρησιν ἐπιτετραμμένος τῶν θεμελιωδῶν θεσμῶν. Τοῦ Ἑπτασυνόδου πολιτεύματος τούτου φύλαξ καὶ ἐπίτροπος ἐκνήρυχθη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεύουσα Ἱερὰ Σύνοδος, τῆς ὁποίας ἡ πολιτεύσις ἐβασίσθη καὶ σήμερον ἔτι συγκεφαλαιοῦται εἰς τὸ ἐξῆς παράγγελμα. « Στήκειτε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, αἱ παρελάβετε, εἴτε διὰ λό-

γου, εἴτε δι' ἀποστολῆς· καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγε-
 λίζηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.»

Μὴ παραλείψωμεν ἐνταῦθα παρατήρησιν τινὰ, μᾶλ-
 λον ἔτι σαφηνίζουσιν τὴν περιστολὴν τῆς βυζαντινῆς
 αὐτοκρατορίας. Ἡ Δύσις, ἡγεμόνες τε δηλαδὴ καὶ λαοὶ
 τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης, ἄλλον τινα πνευματικὸν ἀρχηγόν,
 πλὴν τοῦ Πάπα, δὲν ἀνεγνώρισαν. Τοῦτο συνέβαλε με-
 γάλως εἰς τε τὸν ἱερατικὸν ἀπολυτισμὸν, καὶ εἰς τὸν
 κοσμικὸν ὡσαύτως, καθότι ἀνὰ πᾶσαν φιλονεικίαν ἐκρα-
 γεῖσαν ἀναμέσον πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἡγεμονίας
 δύο τινὲς τυραννίδες ἀντίθετοι τὰ πλήθη κατέθλιψαν.
 Ἐν τῇ Ανατολῇ, ὅμως, ἡ πνευματικὴ ἡγεμονία διηρέθη
 ἀνέκαθεν εἰς τέσσαρα Πατριαρχεῖα, ἕκαστον τῶν ὁποίων
 ἔχαιρεν ἰδιοῤῥυθμίας μέχρι τινός. Ἡ δὲ διαίρεσις αὕτη
 πολλάκις συνήργησεν εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν, καὶ εἰς
 τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀνεξαρτησίαν· διότι, ἐπηρεαζομένου
 ποτὲ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῆς
 κοσμικῆς ἐξουσίας, τὰ λοιπὰ ἄλλα διαμαρτυρούμενα,
 καὶ ἐγκαρτεροῦντα ἐν ταῖς δεδογμένοις, διεφύλαξαν
 ἀκεραίαν τὴν παράδοσιν, ὡς συνέβη, ἐπὶ Εἰκονομαχίας.

Τὸν ἐπιγενόμενον δὲ περιορισμὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐ-
 ξουσίας μαρτυροῦσιν οὐ μόνον αἱ περὶ ἐκλογῆς καὶ στέ-
 φεως τῶν βασιλέων διατυπώσεις, ἐθιμοταξίαι αὗται
 τυραννῶς διαδηλοῦσαι τὴν τῶν βυζαντινῶν πραγμάτων
 τροπὴν, ὅθεν καὶ πολλοῦ λόγου ἄξιοι, ἀλλὰ προσμαρ-
 τυρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ ἐπουσιώδης ὅρος τῆς βασιλικῆς ἀνα-
 γορεύσεως, ὅστις ἀπ' ἀλλήλων διακρίνει τὰς δύο φά-
 σεως τῆς Ῥωμαϊκῆς μοναρχίας. Ὁ ἐψηφισμένος — ἐπὶ-
 τηδες γράμεθα τοιαύτη λέξει — βασιλεὺς καὶ Αὐτοκρά-

ἔτι ὁ Ῥωμαίων δὲν ἀναγορεύεται, εἰμὴ προηγουμένως ὁμότης ὄρκους φοβερούς ὑπὲρ τῆς τῶν πνευματικῶν παραδόσεων ἀκεραιότητος, ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ὀρθοδοξίας. Ὁ δὲ ὄρκος οὗτος, σημειωτέον, προσκαλεῖ τὸν υἱοθετούμενον παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡγεμόνα πρῶτον μὲν νὰ συγκεντρώσῃ τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐλληνικῆς πολιτεύσεως, εἴτα δὲ τὸ πνεῦμα τῆς αἵρέσεως νὰ καταδιώξῃ, ὡς ἀπόπειραν δολοφονίας κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πρὸς μείζονα δὲ προφύλαξιν τί ἐργάζεται ἡ Ἱερὰ Σύνοδος; Λαμβάνει ἐνέχυρα τὰ βασιλικὰ σύμβολα, ἅπερ ἐπειδὴ δὲν θεωροῦνται κτῆμα τῆς μοναρχίας, ἀνωθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ διαφυλάττονται.

Ἐντεῦθεν σαφῶς ἐξάγεται, ὅτι ὁ βυζαντινὸς βασιλεὺς οὔτε μονάρχης αὐτοκράτορας εἶναι πραγματικῶς, ὥς τινες ἐνόμισαν, οὔτε μονάρχης ἀπόλυτος καὶ ἀπεριόριστος. Ὁμνύει σύνταγμα ἱερόν, τὸ τῆς ἐλληνικῆς ὀρθοδοξίας, ἀσπάζεται τὸν κανόνα τῆς καθ' ἱστορικὴν ἀνάγκην διαμορφουμένης τῶν ὑπηκόων ἰδιοπροσωπίας, ὑποβάλλει τὸ πρόσκαιρον αὐτοῦ στέμμα εἰς τὸ προσδοκώμενον βασιλικὸν διάδημα τοῦ κληρονομουμένου λαοῦ. Αὕτη ἡ διαγεγραμμένη περιφέρεια τὴν ὁποίαν ὁ ἰσόδιος ἐπίτροπος ἐλεύθερος εἶναι νὰ περιτρέξῃ. Ἐκτὸς δὲ ταύτης, στάσις, παραίτησις βασιλείας καὶ σχῆμα μοναχικόν, εἰμὴ ἐν ἐπιμέτρῳ δηλητήριο, καὶ θάνατος. Παράδειγμα τῆς συντηρητικῆς ταύτης τοῦ βασιλέως πειθυνάκης παρέχουσιν οἱ πρὸς τὸν καινοτομοῦντα Λέοντα τὸν Ἀρμένιον παρῶνσιώδεις καὶ, ὅντως Ἑλληνικοὶ λόγιοι ἐκεῖνοι Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Ὁ σεβάσμιος οὗτος

γέρων ἄφρωνος ἠκρόασθη τοῦ αὐτοκράτορος, μακρὸν αἰσχρολογοῦντος κατὰ τῶν εἰκόνων. Ἐπὶ τέλους ἐγερθεῖς, καὶ πατάξας συντόνως τὴν γεροντικὴν του ῥάβδον· « Βασιλεῦ, ἐξεφώνησε, μὴ παρασάλευε τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατὰστασιν ! Σοὶ μὲν ἐπιστεύθη ἡ μόνη πολιτικὴ κατὰστασις καὶ τὸ στρατόπεδον· τούτων φρόντιζε· τὴν δ' ἐκκλησίαν ἔασον Ποιμέσι καὶ Διδασκάλοις, κατὰ τὸν θεῖον λόγον. Εἰ δὲ μὴ βούλει παρέχειν τούτοις, καὶ εἶναι μετὰ τῆς πίστεως ἡμῶν ἀπάντων, καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ βουληθεῖη παρατρέψαι ἡμᾶς, οὐκ ἀκουσόμεθα αὐτοῦ, μή τι γε Βασιλέως ! » — Ἡ καινοτομία τοῦ Λέοντος κατέπεσεν· ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ καλογήρου ἐπιζήσαντες ἦσαν ἄχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Καὶ μὴ νομίση τις ὅτι τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σύνταγμα ἐμπεριεῖχε διόλου ἀρχὰς ἀφηρημένας, ἀσχέτους πρὸς τὴν κοσμικὴν κυβέρνησιν, ὅθεν μὴ μετρίαζούσας τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν ! Οἱ κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ τινες ἕτεροι τῶν Πατέρων, τὴν αὐτὴν σχεδὸν τῶν πρώτων αὐθεντίαν ἔχοντες, πολλάκις ἐφάπτονται τῶν οὐσιωδεστέρων ἀντικειμένων τῆς πολιτικῆς διαχειρίσεως. Οὕτω λ. χ. ἡ οἰκονομικὴ κατὰστασις τῆς ἐπικρατείας ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας τοῦ διατίθεσθαι τὴν ἰδίαν περιουσίαν εἰς ὄφελος ἱερῶν καθιδρυμάτων, ὅθεν ὑπερεπλεόνασε τὸ ἐκκλησιαστικὸν κτηματολόγιον. Οἱ Ἐπίσκοποι κατὰ τινας περιπτώσεις αὐθαίρετοι ὄντες δικασταὶ ἀστυκῶν καὶ οἰκιακῶν ἐρίδων, προχειρίζονται χωρὶς ἀδείας καὶ γνώμης τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ μέγας Βασίλειος καταδικάζει εἰς τριετὴ ἀκοινωνησίαν τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἀνήρρεσαν ἐχθροῦς

ἐν τινι πολέμῳ. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτηρεῖ τὴν τε πολιτικὴν καὶ τὴν οἰκιακὴν τοῦ βασιλέως διαγωγὴν· δοθείσης δ' ἀνάγκης, ἀπαγορεύει τὴν εἴσοδον τούτου ἐν τῷ ναῷ, ἥ καὶ ἀρνεῖται αὐτῷ τὴν μετάληψιν. . . . Ἀρκοῦσι τὰ ὀλίγα ταῦτα, ἵνα συμπεράνη τις οἷα εἶχεν ἡ Σύνοδος ὅπλα διαθέσιμα πρὸς περιστολὴν τῶν βασιλικῶν ἰσχυρισμῶν. Ἀληθές δὲ ὅτι τὰ ὅπλα αὐτὰ οὐδέποτε ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς μετεχειρίσθη πρὸς σφετερισμὸν τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἥ ὅπως κηρύξῃ τὸ κράτος τὸ πνευματικὸν ὑπέρτερον πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας.

Γ'. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ.) Προδηλον δὲ ἔνθεν γίνεται, ὅτι, ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος πλανηθέντες, ἀδίκως οἱ νεώτεροι, τοῦ Μοντεσκίου μὴ ἐξαιρουμένου, τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἐξέλαβον καὶ περιέγραψαν ὡς ὁμοιότυπον συνέχειαν τῆς ἀρχαίας Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Διότι, πλὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν αἰετῶν καὶ τῆς προσηγορίας, τί κοινὸν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο καθιδρύσεων αὐτῶν; Οἱ μὲν Ῥωμαῖοι Αὐτοκράτορες διατελοῦσιν ὄντες ἀπόλυτοι καθ' ὅλην τὴν ἐκτασιν τοῦ λόγου, οἱ δὲ βυζαντινοὶ, εἶδομεν τίνες. Οἱ μὲν, τὴν μονιμότητα τῆς δυναστείας τῶν συνήθως ἐρεΐδουσιν ἐπὶ τοῦ πραιτωρίου καὶ τῶν λεγεῶνων, οἱ δὲ πλὴν τινῶν σπανίων ἐξαιρέσεων, τὸν ἑαυτῶν θρόνον στηρίζουσιν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ ὑπηκόου. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις, ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ οὐδέν τι ἄλλο εἶναι εἰς τὰ ὅμματα τῶν ὑπηκόων, ἢ τυφλῆς εἰμαρμένης εὐνοοῦμενος· ἀλλ' ὁ βυζαντινός, ὅθεν ἂν ἦλθεν, οἷός τε δ' ἂν ἦ θεωρεῖται παρὰ πάντων, ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς, ὡς σκευός

ἐκλεκτὸν Θεοῦ· χρίσμα ἱερὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου του. Οὗτος ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ συναρμύζει τρεῖς παραδόσεις διαφόρους, ἡ συναφὴ τῶν ὁποίων συγκεφαλαιοῖ σύνολον τὴν ἀρχαιότητα· εἶναι μὲν Ἕλληνα βασιλεὺς καθὼ διάδοχος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα· ὡς καὶ ὁ Κοδινὸς μαρτυρεῖ· εἶναι δὲ βασιλεὺς Ῥωμαίων, καθὼ διάδοχος τῶν Καισάρων· εἶναι, τέλος, προστάτης τῆς χριστιανωσύνης ὑπέρτατος. Αἱ διαφοραὶ αὗται, ἐπεὶ δὲ στρέφονται περὶ τὴν οὐσίαν τῶν παραλληλιζομένων καθιδρύσεων, χρησιμεύουσιν οὐκ ὀλίγον εἰς ἀπόδειξιν τῆς μετακινήσεως τῶν πραγμάτων, τῆς μεταβάσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου πρὸς στᾶδιον καὶ εὐρύτερον καὶ νομιμώτερον.—Πληρώσωμεν τὸν παραλληλισμόν. Ῥωμαῖός τις πολίτης κηρύττει ἐν Ῥώμῃ τὴν αὐτοκρατορίαν· αὐτοκράτωρ δὲ τις Βυζαντινὸς τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος κηρύττει ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Δ'. ΣΤΡΑΤΟΣ). Ἀξιοσπούδαστος καὶ τοῦ ὀργάνου τούτου ἡ συνεργία εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας. Ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς συχνότερον ἔσωσε τὴν πολιτείαν ἐσωτερικῶς ἐνεργῶν, ἢ ἐξωτερικῶς κατὰ βαρβάρων μαχόμενος. Σπανίως ἢ αὐτοῦ ἐπέμβασις ἐπὶ νεγκε ζημίαν. Ὅργανον εἰλικρινὲς κοινῆς γνώμης γενόμενον τὸ στρατόπεδον, πέμπει συνήθως ὑποψηφίους εἰς τὸν θρόνον ἄνδρας διαπρέποντας ἐπὶ πολιτικῇ συνέσει καὶ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ, τοιοῦτους οἷους ἀπαιτεῖ ἡ ἀκμὴ τοῦ καιροῦ. Τίς γὰρ ἄλλος ἢ ὁ στρατὸς προχειρίζει τὸν Ἰοδιανόν, τὸν Θεοδοσίον, τὸν Ἰουστινιανόν, τὸν Ηράκλειον, Λέοντα τὸν Ἰσαυρον, Νικηφόρον τὸν ἀπὸ γενικῶν, Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, Λέοντα τὸν Ἀρμένιον

Νικηφόρον τὸν Φωκάην, Ἰσαὰκ τὸν Κομνηνόν, Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, τούτους τε καὶ ἄλλους ἔτι, ὧν ἕκαστος κατ' ἰδίαν ὑπουργεῖ τῇ ἀνακαινίσσει τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἐντίμως τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα παραδίδει εἰς τὴν ἱστορίαν; Οἱ ὑποψήφιοι τῆς Αὐλῆς, δημιουργήματα σκευωριῶν γυναικείων ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διὰ βραχέος ἐβασίλευσαν. Μετ' ὀλίγον, ἢ αὐθορμήτως παρητήθησαν τοῦ διαδήματος, ἢ θάνατος ὑποπτος τὰς ἡμέρας αὐτῶν αἴφνης ἀπέτεμεν. Ἀλλ' οὕς ὁ στρατὸς ἐξελέξατο, τούτους τιμᾷ διαπρεπόντως καὶ ἡ ἀδέκαστος ἱστορία. Ἐκόμισαν οὗτοι ἐπὶ θρόνου καὶ ἀρετὴν, καὶ πατριωτισμὸν, καὶ ἔξοχον ἀνδρίαν, προτερήματα ἅπερ ἐιέκτηντο εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ πολέμου, τῆς πρακτικῆς πείρας, τῆς ἐξορίας.

Ἔτερον χαρακτηρίσμα. Ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος εἶναι τὰ δύο μόνα, ἀλλὰ καὶ δραστήρια, ὄργανα, δι' ὧν ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία συγκαοινωνεῖ πρὸς τὸν ἔξω κόσμον· εἶναι, τρόπον τινά, δύο πνεύμονες, διὰ τῶν ὁποίων ἀκαταπαύστως ἀνακαινίζεται ὁ τῇ ἐσωτερικῇ τοῦ αἵματος κυκλοφορίᾳ ἀναγκαῖος αἷρ. Προκύπτει, ὥς ἐκ τούτου, ἐν τῇ βυζαντινῇ διαίτῃ ἀντίθεσίς τις ἀξιοπαρατήρητος. Ὁ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀμιξίαν πόθος, ὅστις ἀγρύπνως διατελεῖ φράττων τὴν εἴσοδον πρὸς τοὺς ἄλλοφύλους Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, αὐτὸς οὗτος ἀφίησι πάντοτε ἀνοικτὴν μίαν τῶν πυλῶν τῆς βασιλίδος διὰ τοὺς βαρβάρους, οἵτινες στέργουσι νὰ καταγραφῶσι τῆς αὐτοκρατορίας πρόμαχοι. Διὰ τῆς πύλης αὐτῆς εἰσρέουσι φύρδην, καὶ πολλάκις Ῥωμαῖοι πολιτογραφοῦνται οἱ τυχοδιώχται τῶν ἀντιθέτων τῆς οἰκουμένης μερῶν, οἱ

εὐγενεῖς πίσης οἰασοῦν ἀγενείας καὶ βαρβαρότητος. Διὸ, εἰς τὰ προαύλεια τῶν ἀνακτόρων, ἡ διάλεκτος τῶν Εὐαγγελιστῶν παραδόξως τῇ λατινοβαρβάρῳ ἀναμιγνύσται, ἄλλοτε δὲ αἱ λέξεις τῆς Ἀττικῆς συναναφθέγγονται ταῖς Γευτόνικαῖς κακοφώνοις λέξεσιν, ἢ ταῖς Ἀγγλοσαξωνικαῖς, ἢ ἄλλαις τισιν ὁμοίαις. Ἦχῃσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ γλῶσσα Γότθων, Ἀλάνων, Οὐανδύλων, Χαζάρων, Ἀρμενίων, Ἀλβανῶν, Ἰταλῶν, Λογγοβάρδων, Σαρακηνῶν. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθε κυρίως ἡ τοῦ Βυζαντίου κοσμοπολιτικὴ διάθεσις ἐκείνη, χάριν τῆς ὁποίας ἀπροόπτως τῷ στέμματι τῶν Κασάρων ἐταχύνθησαν οἱ ἐκλεκτοὶ Ἰσπανίας, Ἰλλυρίας, Παννονίας, Ἰσαυρίας, Ἀρμενίας, Φρυγίας, καὶ ἐτέρων παρορείων χωρῶν, διάθεσις, ἣτις τῇ ἡμετέρᾳ μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ ἐκτυποῖ σφραγιδά τινα πολὺ τῆς προγενεστέρας διαφορον, προσάπτει χαρακτῆρά τινα ποικίλον, παντοδαπὸν, καὶ σχεδὸν παγκόσμιον, ἄλλον, παρὰ τὸν ἐξαιρετικὸν τῆς πολυθεϊκῆς περιόδου. — Ἀξία δ' ὥσαύτως παρατηρήσεως καὶ ἡ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐστεμμένων ἐθνικῇ διάκρισις. Διὰ τὴν ἐν τῷ τάγματι πάσης φυλῆς, ἐξ Ἀνατολῆς τε καὶ Δύσεως στρατολογούμενα, φρουροῦσι τὴν βασιλίδαν καὶ τὴν πολιτείαν, διὰ τὴν μόναν κατὰ προτίμησιν τ' Ἀνατολικά προεσκήγαγον ὑποψηφίους εἰς τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου; Ἡ ἀνατολικὴ βασιλεύουσα πέμπει μὲν Πάπας Ἑλληνας εἰς Ῥώμην, αὐτοκράτορας ὅμως παρὰ τῆς δυτικῆς βασιλευούσης προτεινομένου δὲν ἀντιδέχεται. Ἐνῶ δὲ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἀσμένως αὕτη παραδίδει πρὸς ἄνδρας ἀγνώστους, ἀλλὰ καταγομένους ἐξ Ἀνατολῆς, ἀρνείται, ὅμως, ἀπὸ Θεοδοσίου

μέχρι τελευταίου Κωνσταντίνου, αὐτομάτως νὰ χρίσῃ βασιλέα ἕνα καὶ μόνον ἐκ τῶν Δυτικῶν.

Ε'. ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ). Σῶμα πολιτικόν, ἐξ ἀρχῆς μὲν διωρισμένον εἰς ἀνάμνησιν τῆς πάλαι Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, εἰς ἐπίδειξιν κασμοκρατορικῆς μεγαλοπρεπείας, εἰς ἀπλοῦν καλλωπισμὸν τελετῶν καὶ παρατάξεων, βαθμηδὸν δὲ ἀναλαβὸν βαρύτητα πολιτικὴν, καθέξαν θέσιν ἐπιζήλον ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἰδίως ἐν χηρείᾳ θρόνου ἡ Σύγκλητος ἐπανακτᾷ τὴν πρὸ πολλοῦ ἀπολεσθεῖσαν ἡγεμονίαν της. Τότε, συναινέσει τῶν ἐτέρων ἀρχῶν, ψηφίζει τὸν διάδοχον, ἢ ἐπικυροῖ τὸν ἄλλοθεν ἐκλεχθέντα. Ἀλλ' ἡ ψῆφος αὐτῆς, εἴτε ἀποτελεσματικῶς, εἴτε τυπικῶς ἐκφερομένη, καθίσταται ἀνὰ πᾶσαν σημαντικὴν μεταβολὴν ἀπαρξίτητος.

Συνέκειτο ἡ Σύγκλητος, εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς συστάσεώς της, ἐκ τῶν ἀνωτέρων τῆς ἐπικρατείας ἀξιώματικῶν, « ἀπὸ Πατρικίων ἕως Ἰλλουστρίων » (4). Καὶ Πατρίκιοι μὲν ἦσαν οἱ πλησιέστεροι τῷ μονάρχῃ, εἴτε συγγενείας ἔνεκεν, εἴτε χάριν εὐμενείας ἰδιαιτέρας. Ἰλλούστριοι δὲ ἡριθμοῦντο εἴκοσιν ἐπτά τὸν ἀριθμὸν, οἱ ἑπαρχοὶ τῆς ἐπικρατείας, οἱ στρατοπεδάρχαι, οἱ κόμητες τοῦ θησαυροῦ, τῶν μεγαλοδωριῶν, τῶν ἀνακτόρων, καὶ λοιποί.

Πολλὰ δὲ τῶν Συγκλητικῶν τὰ προνόμια. Ἐν περὶ ριπτώσει ἐνοχῆς, μόνος αὐτῶν δικαστὴς ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ἢ ὁ παρὰ τούτου ἐπιτετραμμένος. Δὲν ὑπέκειντο εἰς ποινικὰς βασάνους, οὔτε εἰς τὰς κοινὰς τῶν χυδαίων τιμωρίας. Ὁ τακτικὸς δικαστὴς δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ κλητεύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ κριτήριον δι' ἀπόδοσιν μαρτυρίας,

οὔτε νὰ ἐπιβάλῃ μεσεγγύησιν ἐπὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ, ἀπηγορεύετο αὐτοῖς νὰ πράττωσιν αἰσχροκερδίαις, ἢ τοκογλυφίας, ἔτι δὲ νὰ νυμφεύωνται γυναῖκας μὴ ὁρμωμένας ἐκ γονέων εὐγενῶν.

Καὶ πολλὰς μὲν περιπετείας ὑπέστη τὸ σῶμα τοῦτο, ἐπέζησεν, ὅμως, εἰς τὴν Ὑπὸ κτείναν, τὸ ἕτερον τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης λείψανον. Ἀπὸ Λέοντος, μάλιστα, τοῦ Ἰσαύρου μέχρι Νικηφόρου τοῦ Φωκά, καὶ προβάδην ἄχρι Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων, ἴσως χάριν τῶν πολλαπλασιασθέντων κινδύνων τῆς πολιτείας, φαίνεται τὸ σῶμα αὐτὸ καὶ ψῆφον ἀποκτῆσαν ἀποφασιστικῆς τὸ ἀνακτοβούλιον. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν προσέδωκε βάρυτητα εἰς τὴν περιττὴν ταύτην τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καθίδρυσιν. Τότε ἡ Σύγκλητος συνεδριάζει μετὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, συζητεῖ τὰ περὶ τῆς Ἐνώσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀντιπολιτεύεται τὰς ἐνωτικὰς τοῦ ἡγεμόνος διαθέσεις. Καθ' ὅσον δ' ἐξάγεται ἐκ τῶν παραλειπομένων περὶ αὐτῆς ἀπομνημονευμάτων, ἡ Σύγκλητος ὑπεπολιτεύθη συνήθως εἰς τρόπον εὐσεβῆ καὶ πατριωτικόν, ὑποστηρίζασα τὰ ἔθιμα τῶν προγόνων, καὶ τὴν κοινὴν γνώμην τοῦ γένους σεβασθεῖσα. Διὰ τοῦτο αἱ τύχαι αὐτῆς χρήζουσι προσεκτικωτέρας ἀναδιφῆς καὶ ἐρμηνείας. Εἴθε συνετάσσετο εἰδικὴ τις ἐπὶ τοῦ προκειμένου συγγραφὴ, τὴν διοργάνωσιν, τὰς περιπετείας, καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦδε τοῦ πολιτικοῦ σώματος διαφωτίζουσα! Πόνημα τοιοῦτο, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ἤθελε διαρρίψῃ φῶς οὐκ ἀμυδρόν ἐπὶ τῶν σκοτεινότερων πλευρῶν τῆς μεσαιωνικῆς ιστορίας μας.

Βῆθεσάμεν ἕως τοῦδε τὴν φυσιολογίαν τῆς Βυζαν-

τινὴς ιδιοσυγκρασίας μᾶλλον ὥς τὰ ἡμέτερα ὅρια ἐπε-
δέχοντο, ἢ δι' ἐπιστημονικῆς ἀκριβολογίας καὶ διεξο-
δικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐγνωρίσαμεν ὅπως οὖν τὰ ζωτικά τοῦ σώματος ὄρ-
γανα, τὴν λειτουργίαν ἐκάστου τῶν ὀργάνων, καὶ τὰς
ἀμοιβαίας σχέσεις αὐτῶν.

Ἐσυνάξαμεν δὲ τροχάδην τὸ ἀξιόλογον πόρισμα, ὅτι
τὴν Βυζαντινὴν ιδιοσυγκρασίαν ἐμψυχοῦσι καὶ κινοῦσιν
ἀνίσω δυνάμει δύο διάφορα ἐλατήρια, τὸ Ἑλληνικὸν καὶ
τὸ Ῥωμαϊκόν· τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἀληθῶς δεσποτικόν,
ἐγκρυπτόμενον εἰς τὸ πνευματικόν τῆς ὑπερσυχυσάσης
θρησκείας, εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ ἱστορικὸν παρελ-
θόν· τὸ δὲ, φανερούμενον ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ, ἥτις,
ἀδιακόπως ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς δυνάμεως ἐπηρεαζο-
μένη, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐνδίδωσιν, ὑποχωρεῖ, ὥστε,
τέλος, πρὸς ταύτην προσοικειοῦται καὶ συνταυτίζεται.
Ἐν περιλήψει, ὁ Ἑλληνικὸς μεσαιῶν κεφαλὴν μὲν ἔχει
τὴν θρησκευτικὴν, συνάμα, καὶ ἱστορικὴν ὀρθοδόξιαν
του, δι' ἧς μέννηται, σκέπτεται, συγκρίνει, καὶ τὰ
συμφέροντα διατηρεῖ· πνεύμονας δ' ἔχει τὴν προγονικὴν
του γλῶσσαν, δι' ἧς πρὸς τὸν ἑξωτερικὸν κόσμον συγ-
κοινωνεῖ· πόδας δὲ, δι' ὧν τὸ σῶμα κινεῖται καὶ προ-
βαίνει, τὴν πολιτικὴν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης παρά-
δοσιν, θρόνον καὶ νομοθεσίαν.

Ἀνάστρεψον νῦν τὴν ἐν τῷ σώματι διάταξιν ταύτην
τῶν ὀργάνων· θές, δηλαδή, τὴν μὲν Ῥωμαϊκὴν παρά-
δοσιν, ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, τὴν δὲ Νικαϊανὴν αὐθεντίαν εἰς
τὰ ὕπτια μέλη τοῦ σώματος, καὶ πρόσθες τὸν τιμαριω-
τισμόν! Τὸν Ἀνατολικὸν μεσαιῶνα μετέβαλες εἰς Δυτι-

κόν. Οὕτω προῆλθον αἱ Ἰταλικάι δημοκρατούμεναι πολιτεῖαι, οὕτω τῆς Γαλλίας ἡ τρίτη τάξις, αἱ Σταυροφο-
ρίαι, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ κατάλυσις τῆς Παποκρατίας ἡ
ὑπὸ Λουθηρίων καὶ Καλθίνων ἐπινοηθεῖσα ! Ἴδου ἐν
λόγῳ τὰ γενέθλια τοῦ νεωτέρου Δυτικοῦ πολιτισμοῦ !
Ὁ Λατινισμὸς προβαίνει κατεσπουδασμένως, ὠθούμενος
ὑπὸ τῶν νεηλύδων βαρβαρικῶν φυλῶν ὁ Ἑλληνισμὸς
πορεύεται κατὰ βῆμα, ὀρμώμενος μόνος του καὶ σχεδὸν
ἀβοήθητος.

Τῶν στοιχειωδῶν τούτων προταχέντων, βαίνομεν
νῦν ἐπὶ τὴν πραγματείαν μας. Διεγνωρίσαμεν εὖ τε καὶ
χεῖρον τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα, ἄρτι καιρὸς εἰς τὴν πα-
ράστασιν νὰ προσέλθωμεν. Καὶ γάρ τοι παράστασις ἀλη-
θῶς δραματικὴ πέφυκεν ἡ τοῦ ἡμετέρου γένους ἱστορία.
Διὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς τὰς ἰδίας ἡμῶν συγκινήσεις αὐθις
ἐπικισθανόμεθα δι' αὐτῆς τὰ ἴδια ἡμῶν πάθη συμπά-
σχομεν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς κατελεοῦμεν· χάριν αὐτῆς τὰς
περιπαθεστέρας τῶν ἡμετέρων ἀναμνήσεων ἐπανακα-
λοῦμεν εἰς κατάνυξιν καὶ καρδίας καὶ πνεύματος. Διὰ
τῆς ἱστορίας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, παρειαδύνομεν καὶ ἀναβιω-
σκόμεθα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἐγώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Πνευματικὴ ἀνεξαρτησία Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ προκειμένη θέσις περιορίζει τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν εἰς
τὴν εὕρεσιν τῶν πηγῶν τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος.

Δέον, λοιπόν, τὴν μελέτην νὰ ἐνάρξωμεν ἀπὸ καταβολῆς νεωτέρας ἱστορίας.— Ἀλλὰ ποῦ ἀκριβῶς ἀρχεται ἡ νεωτέρα αὕτη ἱστορία; ποῦ δὲ λήγει ἡ ἀρχαία; Τίνα ἐν τῷ ἱστορικῷ ἄτλαντι τὰ ὅρια, ἅπερ χωρίζουσιν εἰς ἀρχαῖον καὶ νεώτερον τμήμα τὸν σύνολον Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν;

Δὲν ἠθέλωμεν διστάξει οὕτ' ἐπὶ χρόνου στιγμὴν νὰ προτείνωμεν ὡς διαχωριστικὴν γραμμὴν τὴν Θεϊάν Ἐνσάρκωσιν, ἣτις πραγματικῶς ἀνεκαίνισε τὰ πάντα, καὶ χάσμα βαθύτατον ἀφ' ἐαυτῆς ἐχάραξεν ἀναμέσον προγενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων. Ἀλλ' ἡ χριστιανικὴ ἀναμόρφωσις, ὡς ἐν τοῖς προλεγομένοις εἶδομεν, παρυσιάζεται κατ' ἀρχὰς ὑπὸ σχῆμά τι γενικὸν, ἀδιόριστον, ἀνθρωπολογικὸν, οὕτως εἰπεῖν· ὁ δὲ χαρρακτῆρ οὗτος, ὡς ἀνήκων ἐξίσου πρὸς πάντα τὰ γένη, δὲν ἀνήκει κατ' ἰδίαν πρὸς οὐδένα λαόν. Τὰ εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς ἐμπεφυτευμένα σπέρματ' εἰσέτι δὲν ἐβλάστησαν. Πότε δὲ ἡ ἐνέργεια τοῦ χριστιανισμοῦ γίνεται ἐπαίσθητή, πότε ὁ λόγος γονιμοποιεῖ ὀφθαλμοφανῶς τὴν ἱστορίαν; Ὅταν τὰ εἰς βλάστησιν προωρισμένα σπέρματα τῶν χριστιανικῶν ἐθνότητων ἐλαστήσωσιν ἐν τῷ φυτωρίῳ τῆς Εὐρώπης, καὶ ῥιζοβολήσωσιν ὅταν οἱ τῇ δε κακείσῃ ἐγγωθέντες κόκκοι τῆς νεωτέρας ἱστορίας ἀναδώσωσι καὶ φυλλοφορήσωσι.

Πρῶτος τῶν ἐσπερίων μεσαιωνολόγων ὁ Κ. Χάλλαμ ἀνίχνευσε τὰς πηγὰς τῆς νεωτέρας ἱστορίας εἰς τὰ χρονικά τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, ὁμολογήσας οὕτω τὴν συνεργίαν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς χριστιανικῆς ἐξευγενίσσεως. Ἐν τῷ διερευνη-

σαι τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν, ἥτις τέμνει τὴν γενικὴν ἱστορίαν εἰς δύο ἡμισφαίρια, εἰς ἀρχαῖον καὶ νεώτερον, ὁ ἄγγλος ἱστοριονόμος προτείνει τὴν βασιλείαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρακλείου ὡς στιγμὴν μεταιχμῆς καὶ κρίκον συνδυαστικὸν τῶν τμημάτων αὐτῶν. «Ὁ μονάρχης οὗτος, παρατηρεῖ, ἵσταται ἀκριβῶς ἐπὶ τὰ σύνορα τῶν δύο ἡμισφαιρίων. Νέος μὲν γὰρ ὢν, περικοσμεῖ τοὺς κροτάφους ταῖς δάφναις, ἃς ἐκθήσατο καταβαλὼν τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου· γέρον δὲ γενόμενος, κατηρεῖ, αὐτοπτῶν τὰ πρῶτα τρόπαια τῶν Μωαμεθανῶν. Ὅθεν ἐκείσε μὲν ὁ Ἑράκλειος ἄπτεται τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τοῦ παλαιοῦ κόσμου, ἐντεῦθεν δὲ προσδύπτει τὴν νεωτέραν ἱστορίαν» (5).

Ὁ Κ. Χάλλαμ ἐπλησίωσε τῆς ἀληθείας πολὺ, ταύτης, ὁμῶς, καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἐδραζατο. Ἡ σκέψις του εἶναι μᾶλλον εὐφυής, ἢ ἀκριβής.

Καθότι, ἐὰν μὲν τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν, ἣν διαζητοῦμεν, προσδιορίσωμεν, ὡς εἰκός, εἰς ἐποχὴν, ὅτε οὐκέτι συγκεχυμέως, ἀλλὰ διακριδὸν ἤδη ἐνεργοῦσι καὶ διαγωνίζονται τὰ σχηματίζοντα τὴν νεωτέραν ἱστορίαν γένη, τότε δεόν νὰ καταβῶμεν ἓνα τοῦλάχιστον αἰῶνα κατωτέρω τῆς βασιλείας τοῦ Ἑρακλείου, ἐπειδὴ τότε ἀληθῶς ἄρχεται ὁ μέγας Εὐρωπαϊκὸς ἀνταγωνισμὸς, κατὰ μὲν τὴν ἀνατολὴν ἐπικρατούτων τῶν Ἀράβων, κατὰ δὲ τὴν Δύσιν ἀναφυομένων διακεκριμένως τῶν ἐσπερίων ἐθνῶν. Ἐὰν δὲ πάλιν, ὡς κανόνα καὶ μέτρον μὴ λαμβάνοντες τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνότητων αὐτῶν θελήσωμεν, πρὸς διορισμὸν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, νὰ περιδραχθῶμεν μόνον τῶν συγκεχυμένων χαρακτῆ-

ρων τῶν προσώπων τούτων, τότε πρέπον νὰ παλινδρομήσωμεν ἕως τῆς καταλύσεως τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας, ὃ ἐστὶ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀράβων. Ὅπως δὲ ἦτοτε, ἡ γνώμη τοῦ σοφοῦ Χάλλαμ. εἶναι ἀνυπόστατος.

Εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην ἡμῶν ἀντικαθιστῶμεν ἄλλην τινά. Τὴν γραμμὴν, ἥτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα χωρίζει τὴν γενικὴν ἱστορίαν εἰς τμήμα ἀρχαῖον καὶ τμήμα νεώτερον, ἡμεῖς προσδιορίζομεν ἐν τῇ Η'. ἑκατονταετηρίδι, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Δύσις ἀποχωρίζεται παντάπασι τῆς ἀνατολῆς, συνεπεία δὲ τοῦ χωρισμοῦ τούτου προκύπτουσιν ἑκατέρωθεν αὐτοφανεῖς ἐθνικαὶ αὐθυπαρξίαι καὶ ἰδιομορφίαι. Τὴν δὲ ἀνωτέρω ὑποθετικὴν διαίρεσιν, ἥτις ἀνατρέχει ἕως Αὐγουστύλου, παραδεχόμεθα ὡς σαφηνιστικὴν ἀπλῶς, καὶ προεξηγητικὴν. Οὕτως, ἡμεῖς διαιροῦντες, σύμψαμεν ὅτι ἡ πτώσις τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ταύτην προξενήσασα βαρβαρικὴ εἰσβολὴ καθιστῶσι τὰς πρωτορρίζους τῆς ἀναγεννήσεως πηγάς. Ὅμως ἐπειδὴ χρόνος οὐ βραχὺς παρόρρεται πρὶν ἢ τὰ βάρβαρα ταῦτα γένη ἀνδρισθῶσι καὶ ἐξασκήσωσιν ἐνέργειάν τινα γενικὴν καὶ Εὐρωπαϊκὴν, ἐντεῦθεν δὲ προκύψωσιν ἀποτελέσματα πολιτικὰ μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου ἐπανατεινόμενα, διὰ τοῦτο τὰ ὅρια τῆς νεωτέρας ἱστορίας ἡμεῖς τιθέμεθα ὅπου πραγματικῶς ἄρχεται ὁ νεώτερος ἀγὼν, ἐπιφυλαττόμενοι μόνον χάριν σαφηνείας, νὰ ἐπαναχωρήσωμεν ἐπιτροχάδην καὶ εἰς τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν τῶν ἀνταγωνιστῶν.

Ἀρ' ἧς στιγμῆς ὁ νηπιόφρων Αὐγουστύλος κατεβλήθη ὑπὸ Ὀδοάκρου, ἡγεμονίαι μιζοβάρβαροι, πλανήτιδες, ἐνδεεῖς ἱστορικῆς αὐθεντίας, καὶ ἐπομένως ἀνεπίδεκτοι

ἀποκαταστάσεως, ἐγκαθιδρύθησαν ἀντὶ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ὀνωρίου. Ἐκτοτε ἡ Ῥώμη ἀπέμει-
 νεν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ μόνος ἄζων, περὶ τὸν ὅποιον
 ὁ ἀνάγωγος ἔτι δυτικὸς πληθυσμὸς ἐξηκολούθησε μη-
 χανικῶς πῶς νὰ στρέφηται, οἶονεὶ περὶ κέντρον ὑπὸ
 Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων νομιμοποιούμενον. Ἡ Ῥώμη, λα-
 τινίζουσα, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀττικίζουσαν νέαν Ῥώ-
 μην, καὶ διαφυλάττουσα γνησιωτέρας τινὰς τῶν διατυπώ-
 σεων τοῦ πρώην αὐτοκρατορικοῦ πολιτεύματος, ἐπέτυχε
 νὰ τηρήσῃ σώαν τὴν ἀνάμνησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιό-
 τητος, χάριν δὲ τῆς ἀναμνήσεως ταύτης ἀνεχαίτισε τὸν
 βαρβαρικὸν καταποντισμὸν. Οὐδεὶς ἀντιλέγει, ὅτι τῆς
 Ῥώμης ἡ ἀρχιερωσύνη ἠὺδοκίμησεν ἐν Ἰταλίᾳ περι-
 θάλψασα τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, ὅσον παρ' ἡμῖν ἤρί-
 στυσεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διασώσασα τὴν διά-
 λεκτον καὶ τὴν παιδείαν τῶν προγόνων. Ἀλλὰ τὰ προ-
 τερήματ' αὐτὰ τῆς Ῥώμης ἀντὶ τὴν ἀποτρέψωσι τὴν
 φορὰν τῶν δυστυχημάτων, μᾶλλον ἐπαισθητὴν ἐποιοῦν
 τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν τῶν χρόνων καὶ τῶν θεσμῶν.
 Ἡ πνευματικὴ αὐτῆς προεδρεία, καθιδρυθεῖσα διὰ τὴν
 ἐπιτήρησιν τῆς εἰρήνης, τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς συνδιαλ-
 λαγῆς, μᾶλλον ἢ πρὸς ἔνοπλον τῶν ὑπηκόων ὑπερά-
 σπισιν, οὔτε τὴν ἐπικειμένην ἀπώλειαν τῆς πίστεως
 ἠδύνατο ἐπ' ἀορίστῳ νὰ ἐξορκίσῃ ἀπέναντι τῶν ἐπαλ-
 λήλων βαρβαρικῶν εἰσβολῶν καὶ τῆς ὁσημέραι προϋού-
 σης Ἀρειανικῆς αἱρέσεως, οὔτε τὸ κενὸν νὰ πληρώσῃ,
 ὅπερ ἐν τῇ καταπτώσει κατέλιπον ἡ αὐτοκρατορία τοῦ
 Ὀνωρίου, καὶ ἡ ἐγχώριος αὐτονομία. Ἡ αἵρεσις τοῦ
 Ἀρείου τοσοῦτον ἐμάστιζεν εἰσέτι τὴν Ἰταλίαν, ὥστε

τινὲς τῶν βαρβάρων ἡγεμόνων, ἕνεκα τῆς ἐταροδοξίας αὐτῶν, δὲν ἐκοινώνουν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Τοιοῦτος σὺν τοῖς ἄλλοις ἦν καὶ ὁ πρῶτος Ἰταλίας Ῥῆξ, ὁ Γότθος Θεουδέριχος, ὅστις, καὶ τοὶ σῳγῶν ἀναδειχθεὶς, Ἰωάννην τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον εἰς Ῥάβενναν ἀγαγὼν, καὶ ἐνταῦθα ἐν δεσποτικῷ αὐτὸν περιορίσας, πείνη καὶ δίψῃ ἐθανάτωσε. Τίς, λοιπὸν ἐν τοιαύτῃ πραγμάτων ἀκαταστασίᾳ, ὁ εἰμαρμένος νὰ σώσῃ τὸ σκάφος ἀμφοτέρων τῶν ἀντικειμένων πολιτισμῶν, τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Δυτικοῦ; Τίς ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ ὁ ὀφείλων νὰ ὑπερμαχήσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος;

Ἐστρεψεν πάντες οἱ πιστοὶ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, ὡς πρὸς ἀπλανῆ καὶ σωτήριον ἀστέρα, ὅστις μόνος ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἠδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τινα λιμένα καὶ πλοῖον καὶ πλήρωμα. Ὁ διάδοχος τῶν Αὐγούστων, ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ στέμματος τοῦ Ὀνωρίου, ὁ μόνος οὗτος Αὐτοκράτωρ τότε καὶ βασιλεὺς ἐν γῇ, ἀντεπροσώπευσεν αὐτόθεν τὸ παρελθόν, τὴν ἱστορίαν, τὴν νομιμότητα, ἀνεδέχθη τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου ἔμπροσθεν τῆς ἀγενοῦς βαρβαρότητας. Ἀπέβλεψαν εἰς τὸν δε τὸν ξιφήρη βραχίονα τῆς χριστιανωσύνης οὐ μόνον οἱ ἰθαγενεῖς λαοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ νεήλυδες αὐτοί· οἱ μὲν προσδοκῶντες τὴν διαφύλαξιν τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν παραδόσεων, οἱ δὲ συμπομπαινόμενοι μετὰ τῶν δορυκλήτων ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς αὐτῆς εὐαγγελικῆς ἀρχῆς.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπακούει, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκπληροῖ τὰς προσδοκίας τῶν δυτικῶν λαῶν. Αἱ δάφναι

τάς ὁποίας ὁ Βελισσάριος ἔδρεψεν ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἰσπανίᾳ, τὰ κατὰ Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν τρόπαιά του, ἰδίως δὲ ἡ μεγαλόψυχος διαγωγὴ του πρὸς τοὺς ἐκχαυνωθέντας καὶ ἀποδειλιῶντας Ῥωμαίους, ἐπαυξάνουσι τὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἴθε οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους ὁ ὑπὲρ Ἰταλίας μαχόμενος Ἕλλην στρατηγὸς ἀπευθύνει πρὸς τοὺς Νεαπολίτας, εἴθε διέμενον ἐγκεχαραγμένοι εἰς τὴν καρδίαν τῶν σήμερον ἔτι ἀνελευθέρων Ἰταλῶν! Ἡ ἐλευθερία, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους οὗτος ἐπικαλεῖται, καὶ ἥτις ἐρεξῆς πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἀνδρίας του, σημειοῖ τὰ ἐγκαίνια τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐλευθερίας. «Δέξασθε, λέγει αὐτοῖς, τὸν τοῦ βασιλέως στρατὸν ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τε ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἰταλιωτῶν ἤκοντα, καὶ μὴ τὰ τάντων ἀναιρώτατα ἐφ' ὑμῖν ἔλῃσθε! Ὅσοι μὲν γὰρ δουλείαν, ἢ ἄλλο τι ἀναδύμενοι τῶν αἰσχυρῶν εἰς πόλεμον χωροῦσιν, οὗτοι δὴ ἐν γε τῷ ἀγῶνι εὐημεροῦντες, εὐτυχήματα διπλᾶ ἔχουσι, ξὺν τῇ νίκῃ καὶ τὴν κακῶν ἐλευθερίαν κτησάμενοι καὶ ἡσσώμενοι, φέρονται τι αὐτοῖς παραμύθιον, τὸ μὴ ἐχόντες τῇ χείρῳ ἐπεσθαι τύχη. Οἷς δὲ παρὸν ἀμαχητὶ ἐλευθέρους εἶναι, οἱ δὲ ὅπως τὴν δουλείαν βέβαιον ἔχουσιν εἰς ἀγῶνα καθιστῶνται· οὗτοι δὲ καὶ νενικηκότες, ἂν οὕτω τύχοι, ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ἐσπάλῃσιν καὶ κατὰ τὴν μάχην ἐλασσόνως ἢ ἐβούλοντο ἀπαλλάξαντες, ξὺν τῇ ἄλλῃ κακοδαιμονίᾳ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἡσσης ξυμφορὰν ἔχουσιν».

Ἀφθονον αἶμα ἐλληνικὸν ποτίζει τότε τὰς Ἰταλικὰς πεδιάδας πρὸς ἐξόντωσιν τῆς βαρβαρότητος. Ἡ δὲ τῶν Γότθων ἀποδιδῶξις ἐγχαράττει βαθεῖαν εἰς τὰς καρδίας

τῶν λαῶν ἐκείνων εὐγνωμοσύνην, μακρὰν καταλιμπάνει τοῦ εὐεργετήματος τὴν ἀνάμνησιν. Ἡ θριαμβευτικὴ τῶν Ῥωμαϊκῶν συμβόλων ἀνεμφάνισις ζωογονεῖ ἐλπίδας ψυχῶν ἀγαθούσας. Ἐπὶ χρόνον τοσοῦτον ταπεινωθεῖσα ὑπὸ σκῆπτρα βαρβαρῶνυμα, ἡ ἀθλία γῶρα φιλοφρόνως ὑποδέχεται τοὺς ἀναμνησκόντας τὸ πάλαι κλέος Ῥωμαϊκοῦς αἰστούς, κλίνει δὲ τὸ οὖς εἰς λόγους ἐλευθερίας πᾶσαν δυστυχῶς ἀξίαν ἀποβαλόντας ὑπὸ τὸν ζυγόν. Αἱ ἑτεραι συμβουλαὶ τοῦ Βελισσαρίου τοῖς Ῥωμαίοις ἀνδράσιν εἶναι καὶ αὐταὶ δείγματα τῆς στρατηγικῆς συνέσεώς του. Αἶθος τις ἐστημένος, κατὰ τὸν Ἀγαθίαν, παρὰ τὸν ποταμὸν Κασωλῖνον ἐξύμνησεν ἑλληνιστὶ τοῦ Θεμιστοκλέους τὸν ἐφάμιλλον.

Ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ γενομένη κατάκτησις τῆς Ἰταλίας ὥρσειλε, φυσικῶς τῷ λόγῳ, νὰ μεταβάλη πλείστα τῶν καθεστώτων. Τῶν Γότθων ἀπαξ ἀποδιωχθέντων, ἔπαυσεν ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη νὰ ᾔηται καὶ λόγῳ καὶ πράγματι μητρόπολις· ἐγένετο πόλις ἐπαρχιακὴ ὑποκειμένη τῇ πολιτικῇ δικαιοδοσίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐντεῦθεν τοὺς νόμους δεχομένη· ναὶ μὲν καὶ ἐπὶ βαρβάρων παρήκμαζεν, ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ διέσωζε τότε μᾶλλον ἢ ἥττον τὸ πνευματικόν της μεγαλεῖον· τανῦν, ὁμῶς, ἐξέπεσεν εἰς κατάστασιν δουλικήν. Μόνη Δέσποινα τῆς οἰκουμένης, δικαιοματικῶς τοῦλάχιστον, ἀναγορεύεται ἡ Κωνσταντινούπολις. Ῥῆγες καὶ Δοῦκες πολλαχοῦ μὲν τῆς Εὐρώπης δυναστεύουσιν, αὕτη δὲ μόνη βασιλεύει, καὶ ὁμολογουμένως πανηγεμονεύει. Ὅθεν, μετὰ τὴν νίκην, βασιλεὺς Ἰταλίας ὁ Ἰουστινιανὸς προχειρίζομενος, δι' ἐπίτηδες κανονισμοῦ (Pragm. Sanctio. 15

August. 554) διοργανοῖ τὴν Κυβέρνησιν, ἀνεχόμενος τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα καὶ τῆς Γερουσίας· ἀποστέλλει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καθηγητὰς, ἐπιστήμονας, καὶ νομομαθεῖς· καθιδρύει σχολὰς καὶ δικαστήρια, κυρῶν δὲ πάσας τὰς ἀγαθὰς τῶν βαρβάρων ῥηγῶν διατάξεις, καταργεῖ μόνας τὰς ἐπιζημίους καὶ ἀντιρωμαϊκάς. Ἐνὶ λόγῳ, ἀνορθοῖ τὸ λατινικὸν πνεῦμα, ὅπερ ὑπὸ τὸν δόλειον ζυγὸν εἶχεν ἀποναρκωθῆ, οὕτω δὲ προπομπὸς τοῦ πολιτισμοῦ γενόμενος, προδιαχαράσσει τὸν δρόμον τῆς δυτικῆς ἀναγεννήσεως.

Νόμιμος, ἀλλὰ καὶ εὐκαιρος ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἦτο διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ παροῦσα περίστασις, ἵνα διασείσῃ τὴν Ἐξarchίαν τοῦ Δυτικοῦ Ἱεράρχου. Εἰς χρόνους πολὺ τῶν ἐνεστώτων διαφέροντας, ὁ Κωνσταντίνος ἐμπνεόμενος ἴσως ὑπὸ πολιτικῶν σκοπῶν, ἔκρινεν εὐλογον τὴν μὲν πολιτικὴν ἀρχὴν νὰ μεταβιβᾷσῃ εἰς Βυζάντιον, τὸ δὲ ἐκκλησιαστικὸν πρεσβεῖον ν' ἀφίσῃ εἰς τὴν Ῥώμην. Τὴν πολιτικὴν ταύτην παρεδέξατο ἐκοῦσα ἀκουσα ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος, ἐπεκύρωσε δὲ ὀλίγον ἔπειτα ἡ ἐν Χαλκηδόνι. Ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἡ τύχη δὲν ἔρρεπε νῦν καθόλου ὑπὲρ Κωνσταντινουπόλεως; Τὴν χθὲς πολιτικὴν δὲν ἐπεκύρωσεν ἡ κατήργησε πάντοτε ἡ σήμερον πολιτικὴ συμφώνως πρὸς τὰς μεταβληθείσας περιστάσεις; Χθὲς οἱ Πατέρες ὡμολόγουν τὸ πρεσβεῖον τῆς Ῥώμης ἀναγκαζόμενοι. Ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης παυθείσης ἐπὶ τοῦ παρόντος, τίς ὁ λόγος ἵνα μὴ ἀποκηρύξωσι τὸ ἀνάρμοστον πρεσβεῖον αὐτό;

Ἡ πρεσδοκία, αἱ θερμαὶ εὐχαὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κεντρικῶς ἐδρευούσης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας

ὑπὲρ καταργήσεως τῆς Δυτικῆς ὑπεροχῆς μαρτυροῦσι τὰ
 πρῶτα συμπτώματα τῆς πρὸς τὴν ἀνεξάρτησιν ἀνα-
 φανείσης τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ροπῆς. Ἀποπείρας
 τοιαύτας, ἐκκλησιαστικὸν μὲν ἐχούσας τότε τὸ πρό-
 σχημα, ὠρισμέναις, ὁμῶς, νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς τὸ ἐξῆς
 πλείστας ὅσας συνεπείας πολιτικὰς καὶ συντελεστικὰς,
 ἀποπείρας, λέγομεν, τοιαύτας παρατηροῦμεν ἕως ἀπὸ
 τῆς βασιλείας Ζήνωνος, πρὶν ἢ ἡ Ῥώμη ταπεινώσῃ τὸ
 μέτωπον ἐνώπιον τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Διχονοίας τι-
 νὸς ἐκραγείσης ἀναμέσον Ἐπισκόπων πρεσβυτέραις καὶ
 νέαις Ῥώμης. ὁ Φήλιξ Γ'. διατάσσει τὸν Ἀνατολικὸν
 Πατριάρχην Ἀκάκιον νὰ ἔλθῃ προσωπικῶς εἰς Ῥώμην,
 ἵνα δώσῃ λόγον περὶ τῆς ψηφισθείσης καθαιρέσεως Ἰωάν-
 νου τινὸς ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Ὁ Πατριάρχης Κων-
 σταντινουπόλεως θαυμάζει τοῦ Ῥωμαίου τὴν αὐθάδειαν,
 οὐδένα δὲ γινώσκων ἀνώτερον ἑαυτοῦ, οὔτε κἂν ἀπάν-
 τησιν δίδει εἰς τὸ προσκλητήριον γράμμα. Τότε ὁ
 Ῥώμης κηρύττει τὸν Ἀκάκιον ἀκοινώνητον, ὁ δὲ Ἀκά-
 κιος ἐναλλάξ ἐξαιλεῖται τ' ὄνομα τοῦ Φήλικος ἀπὸ τῶν
 διπτύχων. Τὸ σχίσμα διαρκεῖ ἐπιμόνως ἕως τῆς βασι-
 λείας Ἰουστίνου τοῦ Θρακοῦς δηλαδὴ ἀπὸ ἐτοῦς 483
 μέχρι 519· καθ' ὃν καιρὸν ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ποθεῖν
 τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἔνωσιν, πρῶτον μὲν ἀποστέλλει
 μεσιτείαν πρὸς Ὀρμίσδαν Ἐπίσκοπον Ῥώμης, εἰτα δὲ
 ἀπὸ τῶν διπτύχων πάσης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως
 σβύνει τὰ ὀνόματα τῶν Πατριαρχῶν ἀπὸ Ἀκακίου μέχρι
 Τιμοθέου, καὶ τὰ τῶν Αὐτοκρατόρων ἄχρις Ἀναστα-
 σίου σβύνει δὲ προσέτι καὶ τὴν μνήμην πάντων τῶν
 ἄλλων, ὅσοι τοῦ σχίσματος συμμετέσχον. Αἱ λοιπαὶ

τῆς ἐπικρατείας Ἐκκλησίαι εἰς τοῦτο μὴ συγκατανεύ-
 σασι, διεμαρτυρήθησαν. Διεφύλαξαν δὲ αὐταὶ ἐν τοῖς
 διπτύχοις τὰ ὀνόματα τῶν ὑπερμάχων τῆς Ἀνατολι-
 κῆς ἀνεξαρτησίας ἕως Ἰωάννου Πάπα, διαδόχου τοῦ
 Ὁρμίσδα, ἀνδρὸς διαλλακτικοῦ, ὅστις μέτρα συμβιβασ-
 τικώτερα πρὸς κατάπαυσιν τῆς διχονοίας προτείνας,
 ἤρην ἐκ μέσου τὸ σκάνδαλον.

Ταῦτα μὲν συνέβαινον πρὶν ἢ ἡ Ῥώμη ὑποστήσῃ τὴν
 τύχην τῶν δορυκτῆτων, καὶ συναριθμηθῇ μετὰ τῶν
 Βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν. Τούτου δὲ γενομένου, εἶπετο νὰ
 παραλάβωσιν αἱ περὶ πρωτείου ριλονεικίαι σοβαρώτεραν
 τὴν μορφήν. Τότε, καὶ βασιλεὺς, καὶ κληρὸς, καὶ ὑπή-
 κοον θέλουσιν ὁμοφώνως δυσανασχετήσῃ κατὰ τῶν τοῦ
 Πάπα παραδόξων ἀντιποιήσεων. Πῶς γὰρ, ἔλεγον
 τονθυροῦντες οἱ Γραικοὶ, πῶς δύναται νὰ ὑποφέρῃ πε-
 ραιτέρω ἡ Ἀνατολὴ τὴν πρωτοκαθεδρίαν Ἐπισκόπου
 ὅστις ἀρχιερατεύει καὶ χρησιμοδοτεῖ πόρρω τῆς μητρο-
 πόλεως, ὅστις ἐκλέγεται συνήθως ἐν ὀχλαγωγίᾳ, καὶ
 τελεῖ ἐν ταῖς ἱεροπραξίαις συνηθείας λατινικὰς, τὸ δὲ
 πάντως ἀνυπόφορον, ὅστις, κατὰ τὸ ἔθος τῶν βαρβάρων
 ἄμοιρος ὢν τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς, ἀγνοεῖ τὰ συγγράμ-
 ματα τῶν φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας ; — Καὶ πραγ-
 ματικῶς, ἢ μετ' ἄλλοφύλων ἐπιμιξία πολλὰ τῶν ἐθίμων
 τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος εἶχεν ἐν Ῥώμῃ ἀλλοιωθεῖν·
 δὲν ἴσχυσαν δὲ οὔτε οἱ κατὰ καιροὺς προχειριζόμενοι
 Ἕλληνες Πάπαι ν' ἀποσκυβαλίσωσιν εἰδωλολατρικά τινα
 ἔθιμα, πρὸ πολλοῦ ἤδη καταργηθέντα ἐν Ἀνατολῇ. Ἀλλ'
 ὅπερ μᾶλλον παρώξυνε τοὺς πεπαιδευμένους τῆς Ἑλλά-
 δος ἱεράρχας ἦτο ἡ παχυλὴ ἀμάθεια τῶν δυτικῶν

κληρικῶν, οἵτινες μόλις ἐγίνωσκον τὸ λατινικὸν ἀλφάβη-
τον ἔπως ψελλίσωσι τὰς γραφάς. Ὁ πρό τιнос ἀκμάσας
Κασσιόδωρος στενάζει πικρῶς διὰ τῆς ἱερᾶς παιδείας τὴν
παρὰκμην. Σῶζεται δὲ ἐν ἐπίγραμμα, κατ' ἐκείνους τοὺς
χρόνους συντεθὲν, ὅπερ διὰ τῆς καρκινικῆς ἀναγνώ-
σεώς του τεχνικῶς εἰκονίζει τὴν δυσχερᾶ τῆς Ῥώμης
ὀπισθοδρόμησιν·

Roma, tibi subito motibus ibit amor.

Τοιοῦτος ἦν ἐν συντομίᾳ ὁ ἐπικρατῶν Λατινισμός. Ὁ
δὲ βουλούμενος νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν διανοητικὴν τῆς
τότε Ἰταλίας κατάστασιν ἃς διεξέλθῃ τὸ βιβλίον τοῦ
Βοετίου, τοῦ νόθου, ἀλλὰ θαυμασίῳ τούτου γεννίμα-
ματος τριῶν ἀντικειμένων ἰδεῶν, πολυθεΐας, χριστι-
ανισμοῦ, καὶ βαρβαροκρατίας. Παράλληλος τῶν διδασκά-
λων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τῶν γνησίων τούτων
θρεμμάτων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἴσταται ἀπὸ
δυσμῶν ὁ αἰνιγματώδης οὗτος σοφός, ὅστις ὑπάρχει συγ-
χρόνως ἔσχατος διερμηνεὺς τῆς ἐλευθερίας καὶ φιλοσο-
φίας τῶν Ῥωμαίων, χριστιανός δὲ τὸ φρόνημα, καὶ γε-
ρυσιαστὴς Γότθου βασιλέως.

Παρήρχετο ἐν τούτοις τὸ τεσσαρακοστὸν ἔννατον ἔτος
μετὰ τὰ εἰσόδια τοῦ Βελισσάρχου εἰς Ῥώμην, καὶ συνε-
πληροῦτο ἀκριβῶς μία ἑκατονταετηρὶς ἀφοῦ κατελύθη
ἡ Δυτικὴ αὐτοκρατορία. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἡ
ἐξουσία τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας σημαντικῶς ἑστε-
ρεώθη, ἐνῶ τούνηντιόν ἡ Ἰταλία, ἕνεκα τῆς Λογγοβαρ-
δικῆς εἰσβολῆς, (567 Μ. Χ.) διέκειτο εἰς ἄκραν ἀτα-
ξίαν, καὶ σύγχυσιν. Οἱ συνεχεῖς πόλεμοι ἐγύμνασαν ἤδη
τοὺς Γραικοὺς περὶ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἀμυντικὴν τα-

κτικὴν. Ἡ ἔποψις τῆς Ἀσιανῆς βαρβαρότητος, ἥτις ἄγρυπνον ἐτήρει διηνεκῶς τοῦ γένους τὸν ὀφθαλμὸν, διήγειρε κατ' ἀνάγκην φρονήματα συμπνοίας ἄγνωστα πρότερον. Τὸ δὲ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας, μεταδοθὲν τῷ στρατῷ παρὰ τῶν στρατηγῶν διὰ προσφωνήσεων πεπλησμένων εὐσεβείας καὶ γενναιότητος, συνήργησεν εἰς τὴν σκιαγράφησιν μιᾶς τινος πατρίδος ἑλληνικῆς, ἥτις, καὶ τοι ἀκατάσχετος ἔτι, οὐχ ἥττον, ὅμως, προέβαιεν ἀποχωριζομένη βαθμηδὸν τῆς ἀφηρημένης χριστιανικῆς πολιτείας, σχῆμα λαμβάνουσα καὶ μορφὴν ἐπίγειον. Πρόσθες εἰς ταῦτα καὶ τὰς δημόδιαις τῆς μητροπόλεως τροπὰς, τὴν εἰσθασιν τῶν βυζαντινῶν δήμων ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν δημοσίων, εἰσθασίς αὐτῇ, ὡς εἶδομεν, πολλάκις ἀναγκάσασα τὴν πλάστιγγα τῆς κυβερνήσεως νὰ ῥέψῃ ὑπὲρ τῶν ἐρμηνευόντων ἀδόλως τὸ ἐγγώριον πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας, ὑπὲρ τῶν ἀντιτασσομένων τῷ Λατινισμῷ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ Παπικὴ πρωτοκαθεδρία, ὑπὸ τῶν ἐν Παυλὶ ἐγκατασταθέντων Λογγοβάρδων ἐπιβαρουμένη ἤδη, ἀπέβαιεν ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐπαχθεστέρα τοῖς Ἀνατολικοῖς. Ἦγγιζεν ἡ ὥρα τῆς ῥήξεως. Θρόνος, κλῆρος, σύγκλητος, στρατὸς, πάντες ὁμοψύχως ἐστέναζον ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίας.

Ἡ ῥῆξις συμβαίνει βασιλεύοντος τοῦ Μαυρικίου, καὶ πατριαρχεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ περιβοήτου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, ἐν ἔτει 986· καθ' ἣν ἐποχὴν πολλῶν μὲν στάσεων καὶ ἐσωτερικῶν σπασμῶν τὴν διήγησιν ἀναγινώσκομεν παρὰ τοῖς ἡμετέροις χρονογράφοις, λόγους δὲ ἀξιοπιστοὺς, ἐρμηνεῖαν κατὰ πειστικὴν τῶν

συμβάντων αὐτῶν, τῇ ἀληθείᾳ, δὲν εὐρίσκομεν. Τοῦτο μόνον ἐκ τοῦ κυκεῶνος ἐξάγομεν μετὰ θετικότητος, ὅπερ ὁμως μέγα καὶ πολὺ· ὅτι Σύνοδος ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ συγκροτηθεῖσα, ἐν ᾗ παρευρέθη καὶ ὁ βασιλεὺς, ἐπεκλήρυξεν *Οἰκουμενικὸν* τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ὃ ἐστὶ κεφαλὴν πνευματικὴν τῆς οἰκουμένης, πρόεδρον δικαιοματικὸν πάσης Συνόδου. Τὸ δὲ ψήφισμα ἀπέρρεεν ἐκ τινων προηγουμένων λόγων ιστορικῶν. *Οἰκουμενικὸν* γὰρ διδάσκαλον ὁ Θεοδόσιος ἐπωνόμασε τὸν Χρυσόστομον οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέγραψε τοὺς ἐπὶ τῆς βασιλείας του προεδρεύσαντας τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, τὸν Ἐπιφάνειον, τὸν Ἄνθιμον, τὸν Μηνᾶν. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ιστορικῶν τούτων λόγων ἄρά γε δὲν ἔλαβεν ἡ Σύνοδος πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τιμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Νέας Ῥώμης, τῆς οἰκουμενικῆς αὐτόχρονα μητροπόλεως, ἧς τὸ κράτος, ἡ δόξα, καὶ τὸ φῶς μέχρι περάτων γῆς, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην, ἐξεπυρσεύοντο;

Ἡ φήμη τοῦ τολμήματος ἀπανταχοῦ διέδραμε δι' ἐπιτήδες ἐγκυκλίων. Πιστάγιος ὁ Β'. μαθὼν τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ψηφισθέντα, συντάσσει ἀμέσως ἐπιστολὴν πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ Συνόδῳ συνελθόντας Πατέρας, δι' ἧς ἀποδοκιμάζει μὲν ἐν ἀγανακτήσει τὴν παρὰ νομον, ὡς λέγει, κλήσιν ἐκείνην τοῦ Πατριάρχου, ἄκυρον δὲ καὶ ἀνίσχυρον καταγγέλλων τὴν συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον ἣν *συνέδριον* τι καὶ *συνόδιον* δῆθεν ἀποκαλεῖ, προμηνύει τῷ Νηστευτῇ τὴν ἀκοινωνησίαν. Ἰδοὺ ἀπὸσπασμά τι τοῦ γράμματος αὐτοῦ. « Ὅμοίως, λέγει, τῷ *Οἰκουμενικῷ* ὀνόματι, ὅπερ ἑαυτῷ ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταν-

τινὸς ὑπὸ λέως ἰδιοποιήσατο, μὴ θέλητε προσέχειν. . . . Οὐδεὶς γὰρ τῶν Πατριαρχῶν ἐχρήσατο ποτὲ τῇ τοσοῦτον ἐξαχρίστῳ προσωνυμίᾳ, ἐπεὶ περ ἂν ὁ ἄκρος (ἄλλως εἶναι) Πατριάρχης *Οἰκουμενικός* λέγεται, τὸ τῶν Πατριαρχῶν ὄνομα ἐν τοῖς λοιποῖς ἀναιρεῖται, μὴ γένοιτο τοῦτο, μὴ γένοιτο ἐν τῇ διανοίᾳ παντὸς οὐτινοσοῦν πιστοῦ, τὸ ἐθέλῃν τινὰ ἐαυτῷ προσαρπάσαι τοῦτο, ἐξ οὗ φανεῖται ἂν τὴν τιμὴν τῶν ἐαυτοῦ ἀδελφῶν ὅπως οὐκ ἀπαρμεινόμενος. Διὰ ταῦτα ἡ Ἡμετέρα ἀγάπη οὐδένα οὐδέποτε ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτῆς *Οἰκουμενικὸν* ὀνομάζει, ἵνα μὴ τὸ ὑμῖν αὐτοῖς ὀφειλόμενον ὑποστείλῃ, τιμὴν τὴν οὐκ ὀφειλουμένην ἑτέρῳ τινὶ προσφέρουσα.» Εἶτα δὲ τὴν ἐπίπληξιν στρέφων ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην, ἀληθῆ τύπον μετριοτήτος, καὶ εὐαγγελικῆς σεμνοπρεπείας ὑπογραμμὸν, προστίθησι τοὺς ἐξῆς λόγους. «Οὐτοσί ὁ Ἰωάννης διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ κομπαστικοῦ λόγου τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἐπεχειρίσατο ἐκαστῷ καθυποτάξαι. Τοῦτο δὲ προῆλθεν ἐκ τοῦ δαίμονος, τοῦ τῇ αὐτῇ ὑπερηφανίᾳ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον πειράσαντος. . . . Ἀλλὰ, συνεργοῦντος τοῦ Θεοῦ, πάσαις δυνάμεσι σπουδαστέον καὶ προνοητέον, ἵνα μὴ ἐν τῷ δηλητηρίῳ ἐνὸς λόγου τὰ ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ ζῶντα μέλη θανατωθῶσιν· εἰ γὰρ ἀφεθείη τοῦτο ἐπ' ἀδείας παρασύρεσθαι, ἡ τιμὴ πάντων τῶν Πατριαρχῶν οὐκ ἐπιγινώσκεται» (6).

Ἄν ὁ Παπισμὸς ᾗν εἰλικρινὴς ἐν ταῖς συμβουλαῖς καὶ συνεπῆς ἐν τῇ διαγωγῇ αὐτοῦ, ἂν αἱ ἐκ σπαργάνων αὐταὶ φωναὶ τοῦ ἀρτιγενοῦς Ἑλληνισμοῦ, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς *Οἰκουμενικότητος* τὴν ἐθνικὴν ἰδιοπροσωπ

πῶς προαναγγέλλουσαι, ἦσαν ὅντως δηλητήριον, θανατοῦν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πελαγίου, τὰ ἐν σώματι τοῦ Χριστοῦ ζῶντα μέλη, τοῦτο ἀσχολιάστον ἐῷμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν διήγησιν.

Ὁ Πελάγιος ἀποβιοῖ. Τίς δὲ διαδέχεται αὐτόν ; Ὁ υἱὸς Γορδιανοῦ τοῦ Ῥωμαίου γερουσιαστοῦ, ὁ τήν τε σοφίαν καὶ θρασύτητα πολὺς ἐκείνος Γρηγόριος Διάλογος, ὁ πρὸς ἀντίθεσιν τῆς Οἰκουμενικῆς προσωνυμίας ἐφευρὼν τὸν πολυθρύλλητον τίτλον *Δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ*, τὸν τίτλον αὐτὸν ὃν εἰρωνικῶς μᾶλλον, ἢ εἰλικρινῶς ἐπιγράφουσιν ἀκολούθως οἱ διάδοχοί του ἐπὶ τοῦ κοσμικοῦ των στέμματος. Πρὸς τοῦτον δὴ τὸν Πάπαν γράφει ὁ Βασίλειος Μαυρικίος εὐμενῇ ἐπιστολὴν, συμβουλεύων μὲν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁμόνοιαν, δεόμενος δὲ ἵνα παύσωσι τοῦ λοιποῦ αἱ ἔριδες περὶ τίτλων, αἵτινες διχοτομοῦσι τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Γρηγόριος ὁμῶς φρυάσσων ἐπιμένει εἰς τὴν κατάργησιν τῆς λέξεως. Ἐγγράφως δ' ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ Μαυρικίου τὴν καταδίκην τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου, ἐπὶ τῆς ἀνηκούστου τόλμης τοῦ ὁποίου ἐφαρμόζει τὸ λατινικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν *o tempora, o mores*, ῥητὸν προσφυστάτα κατηγοροῦν τὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ διεργαζομένην τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἀναγέννησιν.

Εἰς τοῦτο δὲ μὴ ἐξαρκούμενος ὁ ἀγέρωχος Γρηγόριος, καὶ πνέων θυμὸν Ῥωμαϊκὸν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς ἀποπείρας γράφει ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν Ἰωάννην αὐτόν, ὅτε μὲν ἐπαπειλῶν, ὅτε δὲ ἱκετεύων καὶ παραινῶν, ἄλλοτε δὲ καὶ συνιστῶν θερμῶς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς *ἀλαζωνικῆς* προσωνυμίας. Ἀποτυχὼν δὲ ἐν τῇ εὐγλωττίᾳ

του τῇ πρὸς τὸν Πατριάρχην, αὖθις ἀποτείνεται πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα. « Ἐγὼ λέγει, τεθαρρήκτως φημί, ὅτι ὅστις οὖν ἑαυτὸν Οἰκουμενικὸν ἰσρέα καλεῖ, ἢ καλεῖσθαι ἐπιθυμεῖ, ἐν τῇ ἐπάρσει αὐτοῦ, παρατρέχει τοῦ Ἀντιχρίστου ἀλαζονεύμενος γὰρ ἑαυτὸν προτίθῃσι τῶν λοιπῶν. » Αὐτὰ ταῦτα συνεπιστέλλει καὶ πρὸς τοὺς Πατριάρχας Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἐσθ' ὅτε πειρώμενος καὶ διὰ μέσου σχίσματος νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς ὑποταγὴν. Πρὸς δὲ τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διατρίβοντα διάκονόν του ἐπιτάσσει τὸ μὴ συλλειτουργῆσαι πλέον τῷ Νηστευτῇ ἐν ταῖς ἱεροπραξίαις, ἕως οὗ ἀποβάλλῃ οὗτος τῆς ἐπιγραφῆς του τὸν ἀντιλατινικὸν ἐκεῖνον τίτλον τῆς Οἰκουμενικότητος.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ μέτρον ἀπέβη μάταιον. Ἀποβιώσαντος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, πατρὸς κατὰ λόγον ἱστορικόν τε καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἀξιωμακαρίστου, ὁ τούτου διάδοχος Κυριακὸς ἀδιστάκτως τὴν αὐτὴν Οἰκουμενικὴν προσωνυμίαν παρέδέξατο, εὐφημούσης ἀπάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οὔτε δὲ παρακλήσεις τοῦ Γρηγορίου, οὔτε ἀπειλαὶ καὶ κατάραι τῶν μετέπειτα διαδόχων του ἔσχυσαν νὰ μετακινήσωσιν ἐντεῦθεν τῶν ἡμετέρων τὸ φρόνημα· οἷτινες ἕκτοτε μέχρι τοῦδε, καὶ ἐπὶ δεκατρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας ἐθνικῆς ἀνυπαρξίας, τὸ μύχιον καὶ συγκεχυμένον τῆς ἐλληνικῆς ἐθνότητος αἶσθημα ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ὀρθοδόξου οἰκουμενικότητος διετήρησαν. Ψευδεῖς δὲ καὶ ἐπιπλάστους ἢ ἡμετέρα ἱστορία θεωρεῖ τὰς ἀξιώσεις τῶν δυτικῶν ἱερέων ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ τυράννου Φωκᾶ γενομένην δῆθεν αἰρήνην διὰ τῆς ἐπι-

σήμευ καταργήσεως τοῦ τίτλου. Οὐδεὶς τῶν βυζαντινῶν μνημονεύει τοῦ πράγματος. Ἡ δὲ μαρτυρία Παύλου τοῦ Διακόνου τάσσεται δικαίως μετὰ τῶν ὑπόπτων.

Ἐνόμισαν οἱ δυτικοὶ ἱερογράφοι καὶ ἀξιωματικῶς διεφήμισαν, ὅτι τὰ κρίσιμα συμβάντα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ προσωπικῆς ιδιοτελείας ἀποτελέσματα, καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι, παρέστησαν αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν, καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ἑαυτῶν προλήψεις. Παρείδον, ὅμως, ὅτι, τὰ συμβάντα αὐτὰ παραμορφοῦντες, εἰς μάτην πειρῶνται νὰ παρατρέψωσι τῆς Θείας οἰκονομίας τὰ βουλευόμενα, διότι, ὃ γέγραπται περὶ ἐθνῶν ἀναστάσεως, γέγραπται. Τὰ ἔξοχα τῶν αἰῶνων συμβάντα συναρμολογοῦνται καὶ συνανταποκρίνονται πρὸς ἄλληλα· πάντα δὲ συλλήθῃδην αὐτὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπυκαλύπτουσιν, ὅτι ἕκαστον μέγα πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκφέρει μίαν ἰδέαν τοῦ αἰῶνός του, ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐπομένων προσώπων ἐφεξῆς μαρτυρουμένην. Μαρτυρεῖ ὁ Ἀκάκιος ὑπὲρ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, ὁ Νηστευτῆς μαρτυρεῖ ὑπὲρ Φωτίου, ὁ Φώτιος ὑπὲρ Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου, ὁ Κηρουλάριος ὑπὲρ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, παρ' οὗ ἡ ἐλληνικὴ παράδοσις τοῦ μεσαιῶνος μεταδίδεται πρὸς τὸν νεώτερον ἐλληνισμόν. Κατὰ τῆς ἀλύτῃς ταύτης χειρὶ ἀνθρώπινος δὲν ἴσχυσε· τοσοῦτον ἐντέχνως οἱ κρίκοι συνείρονται ἀλλήλοις, τοσοῦτον εὐρύθμως συνέχονται καὶ συνεπισχύονται τὰ συστατικὰ μέρη αὐτῆς. Τί ἄλλο δὲ εἶναι τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ψήφισμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἢ ἡχώ ἀπωτάτη τοῦ ψηφίσματος, δι' οὗ οἱ ἑκατομπενητήκοντα Πατέρες τῆς 5'. ἐκκτονταετηρίδος ἐκήρυξαν ἐν Συνόδῳ

καὶ εἰς ἐπήκουον τοῦ μέλλοντος τὴν πνευματικὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡράκλειος.

Διεξήλθομεν ἐπειγόντως τοὺς πρώτους ἀγῶνας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ πρωτείου, ὅπερ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος παρεχώρησε τῇ Δύσει κατὰ τὴν Δ'. ἑκατονταετηρίδα. Ἐὼντες δὲ νῦν ἐπὶ μικρὸν τοὺς Πατέρας ἀθλοῦντας ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἄγε τροχάδην θεωρήσωμεν τὴν βυζαντινὴν πολιτείαν ἐξ ἄλλης περιωπῆς· ἐπισκοπήσωμεν τὴν Ζ'. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ ἔποψιν πολιτικὴν.

Τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τῶν Βελισσαρίων, τῶν Μούνδιων, τῶν Ναρσῶν διαδέχεται καιρὸς οὐ πάντοτε ἐπιτυχῆς ἐν πολέμῳ, καιρὸς, ὅτε Πέρσαι, Σθλάβοι, Ἀβάραι, Βούλγαροι, καὶ ἕτερα γένη ἀκατάστατα περικυκλοῦσι τὴν χώραν τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλήλοις μὲν συνεριζόμενοι τὴν κατὰκτησιν τῆς ὑπερπλοῦτος μεγαλοπόλεως, θρασύτεροι δ' ὁσημέραι γινόμενοι διὰ τὴν ἀτολμίαν τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐνῷ δὲ οἱ βάρβαροι κυκλόθεν προοδεύουσιν ἀπειλοῦντες τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ μὲν ἐκ Θράκης, οἱ δὲ ἐξ Ἀσίας, οἱ βασιλεῖς οὗτοι δὲν ἐξέρχονται αὐτοπροσώπως εἰς προαπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ στρατηγούς ἐκπέμποντες πολλάκις ἀπειροπολέμους, καὶ τὸν στρατὸν εἰς πόρρω

χώρας καταλιμπάνοντες ἀνεφοδίαστον, θησαυρίζουσιν ἡσύχως χρυσόν, οὐ μόνον μικράν τινα μερίδα ἀναλίσκουσιν εἰς οἰκοδόμησιν νηῶν, καὶ ἔγερσιν μοναστηρίων. Κατὰ τύχην ἀγαθὴν, ἡ φιλαργυρία τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐχρησίμευσε σχεδὸν πάντοτε εἰς τὴν κραταίωσιν διαδόχου τινὸς φοβοπολέμου. Τὸ ταμεῖον Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου καὶ Ἰουστίνου τοῦ Θρακὸς ἐφώδίασε τοὺς πρώτους στρατοὺς καὶ στόλους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ δὲ θησαυροὶ τοῦ νεωτέρου Ἰουστίνου, τοῦ Τιβερίου, τοῦ Μαυρικίου, καὶ τοῦ Φωκᾶ παρασκευάζουσι τῷ Ἡρακλεῖῳ πλουσίαν τὴν κληρονομίαν.

Τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἡ ἀναγόμεναι σημεῖα κρίσιν τινὰ σπουδαίαν εἰς τὴν βυζαντινὴν, ἢ, ὀρθότερον, εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν.

Ἐπισημαίνεται μὲν αὕτη ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ διὰ τῶν τελευταίων ἀγώνων καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Περσικῆς ἐπηρεάσεως, διὰ τῆς ἐπιβολῆς δύο ἐτέρων ἐπιφύων δυνάμεων, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀραβικῆς· ἔτι δὲ διὰ τῆς κατ' Ἰταλίαν καθιδρύσεως Λογγοβαρδικῶν τινῶν ἡγεμονιῶν, καὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ διοργανουμένης μοναρχικῆς ἰσχύος. Οὐχ ἥττονα δὲ τὴν τροπὴν παρατηροῦμεν καὶ ἐντὸς τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας. Αὕτη γὰρ ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἡ ἑλληνικὴ διάνοια ἄρχεται βραδέως καὶ ἀνεπαισθήτως νὰ κατέρχεται ἐκ τῆς ὑπερνεφέλου κατοικίας της, νὰ ἐνδύηται ὑπὸ σχῆμα μοναχικὸν σάρκα καὶ μορφὴν κοινωνικὴν, νὰ ἐπιχειρῇ δοκίμια ἐπιγείων καταστημάτων καὶ πολιτευμάτων ἐν εἴδει μοναστηρίων. Ὡς πρὸς τοῦτο, δέον ἀπὸ τοῦδε νὰ ἐξακριβώσωμεν δύο τινὰς τάξεις ἀνθρώπων, ἥδη δια-

κρινομένας ἀπ' ἀλλήλων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ μέχρι τινὲς ἀντικειμένας. Τὴν τάξιν, λέγομεν, τῶν *ὀφφικιαλίων* τῆς Αὐλῆς, τῶν εὐνοουμένων τοῦ βασιλέως, τῶν εὐγενῶν, ἐν ἣ προσθέτομεν καὶ τοὺς θιασώτας τῆς Ἀττικῆς λογιότητος, τοὺς ἀρχαῖσι συντάττοντας τὰ χρονικὰ τῆς μοναρχίας, τὰς αὕτη προσηλουμένη εἰς τὴν τῶν καθεστώτων διατήρησιν, ὑπηρετοῦσα τὴν ῥωμαϊκὴν παράδοσιν τοῦ Κωνσταντίνου, περιφρονητικῶς ἐμβλέπουσα πρὸς τὴν χριστιανικὴν γυδαιότητα τῆς δυνάμεως· καὶ ἀπ' ἐτέρου τὴν τάξιν αὐτῆς ταύτης τῆς χριστιανικῆς γυδαιότητος, ἣτις ἄριστος οὖσα παιδείας Ἀττικῆς καὶ βασιλικῆς εὐμενεῖς διακεκριμένης, οὔτε τὴν προγονικὴν εὐκλειαν ὑπερκόρως ἐκθειάζει, οὔτε περὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς ῥωμαϊκῆς παραδόσεως ἐνδιαφέρεται, ἀλλ' ἑαυτὴν εἰς τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Προνοίας παραδίδουσα, πειρᾶται διὰ καθιδρυμάτων ἐκκλησιαστικῶν, διὰ τοῦ ἱερατικοῦ συντάγματος, διὰ τῆς καλογηρικῆς ἰδιορρυθμίας καὶ ἀνεξαρτησίας, διὰ παντοίων τρόπων πειούντων τὸ ἀρρηγνέον δόγμα τῶν πρώτων αἰώνων ἐνσαρκον, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ δημώδει λατρείᾳ, καὶ ἐπαισθητὸν, νὰ συντάξῃ τὸ ὁρθόδοξον ἐκεῖνο λεγόμενον πολίτευμα, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὁποίου τὸ γένος θέλει διέλθῃ τὴν ἀκανθώδη τῆς ἐαυτοῦ παλιγενεσίας ὁδόν.

Ἀναβὰς τὸν θρόνον ὁ Ἡράκλειος, εὗρε παραλελυμένα διόλου τὰ πράγματα τῆς πολιτείας. Διότι, οἱ μὲν Πέρσαι εἶχον ἤδη κυριεύσει τὴν πατρίδα του Κασάρειαν Καππαδοκίας, καταστρέφει πᾶσαν Ἀσίαν, καὶ αἰχμαλωτίζει πόλεις ῥωμαϊκὰς, οἱ δὲ ἕτεροι βάρβαροι διέτρεχον τὴν Ἰταλίαν, τὰ ἐνταῦθα βυζαντινὰ θέματα

ληλατοῦντες. Ἐρευνήσας τὸν στρατὸν, ἂν ἐσώζοντο ἐξ ἐκαίνων, οἵτινες ἐπολέμησαν κατὰ τὴν μεταξὺ Φωκᾶ καὶ Μαυρικίου φιλονεικίαν, δύο μόνους εὔρεν. Ὁ Χοσρόης, ἐν τούτοις, ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐσκληρύνε τὸν ζυγὸν αὐτοῦ εἰς αἰμοδορίαν καὶ φορολογίαν. Γνήσιος δὲ διάδοχος ὢν τοῦ Εἰρξου, τοῦ Ἀνταξέρξου, καὶ τοῦ Δαρείου κατὰ μῖσος πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν, ἔτρεφε τὴν ἐλπίδα, ὅτι μετ' ὀλίγον ἤθελε καταστράλει τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, ὅθεν εἰς πελωρίαν καταστράτευσιν παρασκευαζόμενος δὲν ὠνείρωπτεν εἰμὴ τὴν κατάκτησιν Κωνσταντινουπόλεως.

Δείγματα στρατηγικῆς ἐμπειρίας, πρὸ τῆς ἀναγορεύσεώς του, δὲν εἶχε δώσει ὁ Ἡράκλειος, μᾶλλον δὲ διέπρεπεν ἐπὶ πλούτῳ, καὶ εὐγενείᾳ, καὶ παιδείᾳ. Ἀλλὰ φύσει τολμητίας ὢν καὶ ῥιψοκίνδυνος, ἄλλως τε δ' ἔχων εἰς τὸ στόμα τὴν πειθὴ τῶν ῥημάτων, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας προσεπᾶθ' ἵνα διαπλάσῃ λόγῳ καὶ πράγματι τὸν στρατὸν, ὅστις ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ κατ' ἐκστρατεύσεις ἀποκεκινδυνευμένας καὶ πολυετεῖς. Αἱ πρὸς τὰς φάλαγγας ἀγορεύσεις του πνέουσιν αἶσθημα διάπυρον εὐσεβείας καὶ πατριωτισμοῦ. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐκτίθησι ζωηρῶς τοὺς κινδύνους τῆς Πόλεως καὶ τῆς πατρίδος ὅλης, παρίστησι τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμύνης ὥς ἀναπόφευκτον, κρούει τὴν ἀκοὴν τοῦ στρατιώτου διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ὅστις περιϋψίζεται κατεχόμενος ὑπὸ βαρβάρων, διὰ δὲ σχημάτων ἐπιτηδείων διεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀκρατῶν κατάνυξιν θρησκευτικὴν. Συγχρόνως δὲ συλλέγει στρατόπεδα, γυμνάζει αὐτὰ εἰς διαφόρους ὁπλομαχίας,

κελεύει νὰ τελῶνται καθ' ἐκάστην ἀναιμωτὶ παρατάξεις καὶ συμβολαί, διδάσκει πολεμικὰς κραυγὰς, καὶ παιᾶνας, καὶ ἀλαλαγμοὺς, καὶ διέγερσιν, ὅπως μὴ ξενίζωνται κατὰ τὴν συμπλοκὴν οἱ στρατιῶται, ἀλλὰ θαρρόυντες καὶ παίζοντες νὰ χωρῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐνὶ λόγῳ, τρέπων τὴν πρότερον δειλίαν καὶ ἀταξίαν εἰς ὁμάδα πεπειθαρχημένην, ἅμα ὡς βασιλεὺς προβάλλεται πάντας τοὺς λαοὺς αὐτοῦ εἰς ἓν συνάγει.

Ἐν τοσοῦτῳ, οἱ Πέρσαι εἰς τὸν πόλεμον φερόμενοι, ἐδεικνύοντο πάντως ἀδιάλλακτοι πρὸς τὴν βυζαντινὴν αὐλήν. Ὁ Χοσρόης, ἀπράκτους ἐπανειλημμένως τοὺς βυζαντινοὺς πρέσβεις ἀποπέμψας, ἀπεφάνθη ὅτι οὐκ ἂν ἀπέθετε τὰ ὅπλα, εἰμὴ κατέβαλλε τὸν χριστιανισμόν. « Οὐ φείσομεν ὑμῶν, ἔλεγε τοῖς ἀπεσταλμένοις, ἕως ἂν ἀρνήσησθε τὸν Ἑσταυρωμένον, ὃν λέγετε Θεὸν εἶναι. » Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι, ἀλωθείσης τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ παρεπέμθη εἰς Περσίαν, ὅπου τὸ πολυζήτητον σύμβολον παρὰ τῶν ἁσεβῶν ἐφυλάττετο ὡς ἁρράβων καὶ οἰωνὸς κοσμοκρατορίας. Καὶ τῷ ὄντι ὁ χριστιανισμὸς τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἐκρέματο ἀπὸ μίτου λεπτοῦ.

Ἐν ἔτει 622, Ἀπριλίου 4, τελέσας ὁ Ἡράκλειος τὴν εορτὴν τοῦ Πάσχα, καὶ τῶν ἀγράντων μυστηρίων μεταλαβὼν, ἐκίνησε κατὰ Περσίδος. Λαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ, λέγουσιν αἱ χρονογράφοι, τὴν θεανδρικήν μορφήν, ἣν ἄνθρωπος δὲν ἐξωγράφησε, καὶ βεβαιώσας τοὺς μέλλοντας συναθλητάς του ὅτι σὺν αὐτοῖς ἤθελεν ἀγωνισθῆναι μέχρι τέλους ζωῆς, καὶ ὡς ἴδια αὐτοῦ τέκνα πάντας ἤθελεν ἀγαπήσει, ἀπῆρξατο τῶν ἀγώνων του. Οἱ

νεώτεροι ιστορικοί παρήλθον ἐν σιγῇ τοὺς λόγους, οὓς ὁ Ἡράκλειος ἐξεφώνησεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρὸς τοὺς ὑπερμάχους τοῦ τιμίου Στχυροῦ, καὶ στρατιώτας του. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀσμένως ἀνέγνωμεν αὐτούς· καὶ ἐπειδὴ φρονοῦμεν ὅτι ἐν τοῖς ῥήμασιν ἐκείνοις ἐμφωλεύει τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, ἐνδιασημαίνεται πως μία τῶν φάσεων τῆς ἡμετέρας μεσαιωνικῆς ζωῆς, διὰ τοῦτο προθύμως παρυσυνάπτομεν τὴν ἐξῆς σύντομον αὐτοῦ προσφώνησιν·

« Ἀδελφοί, εἶπεν, ἐξελθὼν τῆς θείας μυσταγωγίας, καὶ ὕρους ἔχων ἔτι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῇ συναισθήτει ὅτι σωτῆρα πατρίδος καὶ πίστεως ὁ Ὑψίστος προσεκάλει αὐτόν, ἀδελφοί μου καὶ τέκνα μου, βλέπετε, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ κατεπάτησαν τὴν χώραν μας, καὶ τὰς πόλεις μας ἠρήμωσαν καὶ τὰ θυσιαστήρια κατέκαυσαν, καὶ τὰς τραπέζας τῶν ἀναιμάκτων θυσιῶν ἐπλήρωσαν αἱμάτων μαιφόνων, καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἀδέκτους παθῶν, μαιίνουσιν ἡδοναῖς ἐμπαθεστάταις ! Πρὸς Θεοῦ, ἀδελφοί, σπεύσατε μετ' ἐμοῦ ἵνα ἐλευθερώσητε καὶ τὴν κινδυνεύουσαν ἡμῶν πίστιν, καὶ τὴν πολιτείαν ὁμοῦ, καὶ τὰς γυναῖκάς σας, καὶ τὰ τέκνα ἀπὸ τοῦ μεγάλου κακοῦ, ὅπερ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πάντων ἡμῶν ἐπικρέμαται ! »

Ἡ ἐκστρατεία κτενωδῶθη, τὸ στρατόπεδον ἡρίστευσεν, ὁ δὲ Χοσρόης ἐταπεινώθη. Οἱ Ῥωμαῖοι, διηγεῖται ὁ Θεοφάνης, πρὸς ὕψος τότε τὰς χειρας ἐκτείνοντες τῷ Θεῷ ὑπαχάριστον, καὶ τῷ στρατηγῇσαντι καλῶς βασιλεῖ συντόνως προσήχοντο. Οἱ γὰρ πρὶν μὴδὲ Περσικὴν κόνιν τολμήσαντες ἰδεῖν, νῦν τὰς σκηνὰς τούτων ἀσαλεύτους εὐρόντες ἐλαφρυαγώγησαν. Τίς γὰρ ἤλπιζε

τὸ τῶν Περσῶν δυσμαχώτατον γένος νῶτα δοῦναι ποτὲ Ῥωμαίοις; » Ἐκτοτε, Θεοῦ ξίφος ἀπεκάλεσαν οἱ βάρβαροι τὸν Ἡράκλειον, ὅστις ἄγων αἰχμαλώτους πολλοὺς, θριαμβευτὴς τὰ εἰσόδια ἐποίησεν εἰς τὴν βασιλίδαν.

Μετ' οὐ πολὺ καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν ἐπιχειρήσας κατὰ Περσῶν, εἰσβάλλει εἰς τὴν τούτων χώραν. Προσκαλεσάμενος δὲ τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, τὰ δε ἀφελῶς εἶπεν αὐτοῖς. « Ἄνδρες ἀδελφοί μου, λάβωμεν εἰς νοῦν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ δεῦτε ἀγωνισώμεθα πρὸς ἐκδίκησιν τῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν γενομένης ὕβρεως ! Στῶμεν γενναίως κατ' ἐχθρῶν, οἵτινες εἰργάσαντο πολλὰ δεινὰ πρὸς τοὺς χριστιανούς ! Αἰδεσθῶμεν τὸ ἀδέσποτον κράτος τῶν Ῥωμαίων, καὶ στῶμεν κατ' ἐχθρῶν δυσσεβῶς ὠπλισμένων ! Λάβωμεν πίστιν τῶν φόβων φονεύτριαν ! Ἀναλογισώμεθα ὅτι ἐσμέν ἔνδον τῆς γῆς τῶν Περσῶν, καὶ μεγάλον κίνδυνον ἢ φυγὴ φέρει. Ἐκδικήσωμεν τὰς φθορὰς τῶν παρθένων, τὰ δὲ τετμημένα μέλη τῶν στρατιωτῶν ὀρῶντες, πονήσωμεν τὰς καρδίας ! Ὁ κίνδυνος ἄμισθος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πρόξενος δόξης αἰωνίου. Στῶμεν ἀνδρείως, ἀδελφοί, καὶ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς συνεργήσει ὑμῖν, καὶ ἀφανίσει τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν ! » — Ταῦτα τοῦ βασιλέως παραινέσαντος τῷ πλήθει, εἰς τοῦ λαοῦ προελθὼν ἀπεκρίθη αὐτῷ ὑπὲρ πάντων τῶν στρατιωτῶν εἰς λόγους νεοελληνικὴν ἔχοντας τὴν φύσιν, καὶ ὄζοντας εὐωδίαν τινὰ ἱστορικὴν τοῦ 1821 ! « Ἡπλώσας τὰς καρδίας τῶν στρατιωτῶν σου, δέσποτα, τὸ στόμα σου ἀνοίξας εἰς παραίνεσιν. Οἱ λόγοι σου ὥζυναν τὰ ξίφη ἡμῶν, καὶ ἔμφυχα σχεδὸν ταῦτα ἐποίησαν. Ναί, Κύριε, ἀνεπτέρωσας τὴν ἀνδρείαν μας διὰ τῶν λόγων σου,

ῥῆστος ἐρυθριῶμεν σὲ βλέποντες προάγοντα εἰς τὰς μά-
χας. Ἐτοιμαί δὲ ἐσμέν εἰς τὸ πολεμῆσαι κατὰ τὰς
διαταγὰς σου.»

Ὁ Ἡράκλειος ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ Περσίδι διαχωρήσας,
πυρὶ τὰς κώμας καὶ τὰς χώρας κατέφλεξε. Καταλαβὼν
δὲ τὴν Γαζακὴν πόλιν, ἐν ἣ ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ πυρός,
τὰ μὲν χρήματα τῶν ἱερέων ἰδιοποιήθη, τὴν πλάνην
δὲ τῶν ἀνθρώπων κατήργησε. Χειμῶνος καταλαβόντος
ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ παραχειμάσῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ
ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἐνταῦθα δ' ἐλθὼν καὶ πεντήκοντα χιλιά-
δας δεσμίους ἔχων, τούτους ἐλεήσας τῶν δεσμῶν ἔλυσε.

Κατὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον ἔαρ, ὁ Ἡράκλειος ἀπαίρει
τῆς Ἀλβανίας, καὶ αὖθις εἰσβάλλει εἰς Περσίαν, διὰ τῆς
χώρας τῶν Οὐννων τὴν πάροδον ποιῶν. Παρήνει δὲ τῷ
λαῷ λέγων· «Ἐγνώμεν, ἀδελφοί, ὡς ἡ στρατιὰ τῶν
Περσῶν ἐν τοῖς δυσβάτοις τόποις πλανωμένη, τοὺς τε
ἵππους αὐτῆς περσύνει, καὶ αὐτοὺς ἐκνευροῖ. Ἡμεῖς δὲ
σπεύσωμεν κατὰ Χοσρόου χωρῆσαι ἐν πολλῷ τάχει,
ὥστε ἐξ ἀπροόπτου ἐπιπεσόντες αὐτὸν θορυβήσωμεν (7)».
Τῶν δὲ Λαζῶν καὶ Ἀβασγῶν καὶ Τούρκων δειλια-
σάντων, καὶ ἀποσπασάντων ἑαυτοὺς τῆς Ἑλληνικῆς
συμμάχιας, ὁ αὐτοκράτωρ ἐπισυνάξας τὸν στρατὸν
προσεθάρρυνε τοὺς ἀγανακτοῦντας διὰ τῶν ἐξῆς παραι-
νετικῶν λόγων· «Τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ἀδελφοί,
ὑμᾶς μὴ ταραττέτω, Θεοῦ γὰρ θέλοντος, εἰς ἐξ ἡμῶν
διώξει χιλίους ἐκείνων. Θύσωμεν οὖν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ
ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν σωτηρίας! Λάβωμεν στέ-
φανον μαρτύρων, ἵνα ὁ μέλλων χρόνος ἡμᾶς ἐπαινέσῃ
καὶ ὁ Θεὸς μισθοὺς ἀποδώσῃ! (8) Γινώτε, ἀδελφοί, ὅτι

οὐδεὶς μεθ' ἡμῶν σιμυαχῆσαι θέλει, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ Θεός, καὶ ἡ τοῦτον τεκοῦσα μήτηρ, ἵνα δείξῃ τὴν ἐαυτοῦ δύναμιν, καὶ χωρὶς ἀνθρωπίνου βοηθείας ἐφ' ἡμῶν καταπέμψῃ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ (9 ὁ). Αὕτη ἡ προσφώνησις ἀπετάθη πρὸς στρατιώτας Γραικοὺς πρὸ χιλίων περίπου καὶ διακοσίων ἐνιαυτῶν· καὶ ὅμως, τίς αὐτὴν ἀναγινώσκων δὲν ἐνθυμεῖται τὰς ἡμέρας τοῦ Νεοελληνικοῦ ἀγῶνος;

Μάχη σφοδρὰ καὶ γενικὴ συνεκροτήθη τῇ δωδεκάτῃ Δεκεμβρίου, διαρκέσασα ἀπὸ πρωτῆ ἕως ἐσπέρας. Ἐνίκησαν οἱ Γραικοί· κατὰ δὲ τὸν χρονογράρον, τοῦτο γέγονε *μόνη* τῇ τοῦ Θεοῦ βοήθειᾳ. Ὁ Ἡράκλειος καταλαβὼν τὰ βασιλικά παλάτια τοῦ Χοσρόου κατέστρεψεν αὐτά. Εὐρῶν δὲ ἐν τινι φρουρίῳ τριακοσίαις σημαίαις, ἄς περ ἐν διαφόροις χρόνοις ἔλαβον οἱ Πέρσαι πυχὰ Γραικῶν, αὐτάς παρέδωκε τῷ στρατῷ μετὰ σκυλευμάτων ἀπείρων· πολλοὺς δὲ χριστιανοὺς καὶ ἐξ ἄλλων ἐθνῶν αἰχμαλώτους· ἐν Περσίδι διχρατομένους ἠλευθέρωσε. Τοῦ Χοσρόου τὸ τέλος ὑπῆρξεν ἐλεεινόν. Σιρόης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καταλαβὼν αὐτόν, καὶ δεσμεύσας σιδηροπέδαις καὶ ὀπισθάγκωνα, εἰσάγει αὐτὸν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν. Εἶτα ἐνώπιον αὐτοῦ κατατράξας τὸν ἴδιον ἀδελφόν, ὃν ὁ πατὴρ προὔτίθετο νὰ στέψῃ βασιλέα, ἀποστέλλει σατράπας ὅπως ὑβρίσωσι καὶ ἐμπτύσωσιν αὐτόν. Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας φονεύσας αὐτὸν τόξοις, τὴν εἶδησιν τῆς πατροκτονίας εὐαγγελίζεται τοῖς Γραικοῖς. Οὕτω Περσῶν βασιλεὺς ὁ Σιρόης ἀνχορευθεὶς, διαλλαγὴν πρὸς τὸν Ἡράκλειον συμβάλλεται· ᾧ παραδίδει μὲν πάντας τοὺς ἐν φρουραῖς Χριστιανούς, καὶ τοὺς ἐν Περ-

σίδι πάση αἰχμαλώτους, σὺν τῷ Πατριάρχῃ Ζαχαρίᾳ, παραχωρεῖ δὲ τοῖς Γραικοῖς καὶ τὸ Ζωοποιὸν ξύλον τοῦ Σταυροῦ, ὅπερ ἀφηρεπάγη παρὰ τοῦ πατρὸς του.

Ὁ Ἡράκλειος καταπολεμήσας ἐπὶ ἑξῆς ἔτη τὴν Περσίδα, τροπώσας διὰ πικρὸς τὸν πρεσβύτατον ἐχθρὸν τῆς Χριστιανωσύνης, καὶ τ' ἀποσπασθέντα τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχεῖα αὐθις τῇ κεντρικῇ Ἐκκλησίᾳ συναρμόσας, τέλος ἐν τῷ ἐβδόμῳ ἐπανάκαμπτει εἰς Κωνσταντινούπολιν. « ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις, σημεῖοι ὁ Θεοφάνης, πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεός, τὴν ἐβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἐβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἐπαύσατο. » Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰνδίας ἀποστέλλει συγχαρητικὴν πρεσβείαν διὰ τοιαύτην νίκην· τούτῳ δὲ τῷ ἔτει ἀποθνήσκει εἰς Ἀραβίαν ὁ Μωάμεθ.

Ἡ τελευταῖα τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰσοδίων τοῦ Ἡρακλείου πληροῖ μίαν τῶν πομπωδεστέρων σελίδων τῆς μετὰ Χριστὸν ἱστορίας μας. Ὁ ἀναγνώστης, εἴτε Ἕλλην εἴτε Εὐρωπαῖος, ἐν γένει, συγχαίρων τῇ τότε γενεᾷ διὰ τὴν νίκην τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανωσύνης, δὲν δύναται νὰ διεξέλθῃ τὴν περιγραφὴν αὐτὴν χωρὶς τινος συγκινήσεως. — Οἱ λαοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μαθόντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἡρακλείου, ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ βαστάζοντες κλάδους ἐλαιῶν καὶ λαμπάδας, καὶ τ' ἀνδραγαθήματά του εὐφημοῦντες μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προεπορεύοντο τῆς μακρᾶς ἀκολουθίας ὁ Πατριάρχης, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος βασιλόπαις, ἔτι δὲ ὁ Σύγκλητος, σύμπας ὁ κλήρος τῆς πρωτευούσης,

καὶ οἱ ἄρχοντες, ἀκατασχέτῳ πόθῳ περιμένοντες εἰς τὴν Ἱερίαν τὸν νικητὴν. Ἄμυχ δὲ ὡς ὁ βασιλεὺς προσῆλθεν, ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ υἱὸς ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ περιπλακείς αὐτῷ μετὰ τοσοῦτον ἀποχωρισμὸν, καὶ τὴν γῆν ἀμρότεροι τοῖς ἑαυτῶν δάκρυσι καταβρέξαντες, τὰ πλήθη πάντα παρεκίνησαν εἰς κατάνυξιν, ὥστε στεναγμὸς ἐξερράγη, καὶ κοπετὸς καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἀπέραντον συρρόην. Τῶν ἀσπασμῶν δὲ τελεσθέντων, ἡ παράταξις ἐκίνησεν εὐτάκτως πρὸς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ πῶς νὰ ὀνομάσωμεν τὴν ὁδοιπορίαν ἐκείνην; Ἦτον ἀληθῶς εἰσοδος θριαμβευτικῆ, κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῶν Αὐτοκρατόρων ἐκτελουμένη; ἦτο λιτανεῖα θρησκευτικῆ, τῶν πιστῶν τὰς καρδίας συγκινοῦσα; ἢ δράμα χριστιανικόν, τὸν παρόντα χρόνον συνδυάζον πρὸς τὰς ἡμέρας τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅτε ὁ παρὰ τούτου Τίμιος Σταυρὸς εὑρέθη καὶ ἐνεστηλώθη εἰς Ἱερουσαλήμ; Τέσσαρες ἐλέφαντες ἔσυρον τὴν ἅμαξαν τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις, περικυκλωμένος ὦν ὑπὸ δάσους ὄλου λαμπάδων, εἰκόνων, ἐσταυρωμένων, συμβόλων ἱερῶν, καὶ αὐτὸς οὗτος μετὰ τῶν ἀρχιερέων τὸν Τρισάγιον ὕμνον διὰ φωνῆς ὑπὸ στεναγμῶν συγκεκομμένης συνυμνολογῶν, ἐκόμιζεν εἰς τὴν ἁγίαν Σορίαν τὸ σημεῖον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου σμύρνης καὶ λιβάνῳ θυμιαζόμενον. Κράμα Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀσιατικῆς πομπῆς, οὐκ ἀνάρμοστον εἰς τὸν μικτὸν χαρακτῆρα τοῦ Βυζαντίου! Ἡ συνοδία εἰσῆλθεν ἐν τῷ ἐν Βλαχάρναις ναῷ τῆς Θεοτόκου τῇ ἐπετείῳ ἡμέρᾳ τῆς κατὰ Περσῶν ἐκστρατεύσεως, ἄδοντος τοῦ Ἀρχιδιακόνου τὸ « Σῶσον Κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν

κληρονομίαν σου! » ἡμέρα πρόσφορος εἰς δοξασμὸν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Ἡρακλείου, ὃν ἀνέκραζαν οἱ ψάλται *Περσικόν*, καὶ *Χριστῶνυμον νέον Ἀλέξανδρον*. Ἡ δὲ δημοσία Σταυροπροσκύνησις διήρκεσε μῆνας τινάς, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων οἱ εὐσεβεῖς συνηθροίσθησαν εἰς ἀσπασμὸν ἐκ περάτων τῆς Χριστιανωσύνης. Ἀμα δὲ τῷ ἔαρι, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἀπήγαγε τὰ τίμια ξύλα ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἐὰν καθ' ὅλον τὸν ἐλληνικὸν μεσαιῶνα ζητήσωμεν τὸν ἄνδρα, ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ συγκεφαλαιοῦντα πληρέστατα τὸ σύνολον πνεῦμα τῆς μετὰ Χριστὸν Ἑλλάδος, ἀδύνατον νὰ τύχωμέν τινος ἀρμοδιωτέρου τοῦ Ἡρακλείου. Ἀρεταὶ τοῦ βασιλέως τούτου καὶ ἐλαττώματα συντρέχουσιν ἐξίσου ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀλλὰ βοηθεῖ προσέτι καὶ ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον ἤκμασεν. Εὐρίσκομεν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ δύο ἀντίθετα χαρακτηρίσματα· ἀπαντῶμεν τὸν ἡρωϊκὸν ἐκεῖνον ἔρωτα πρὸς τὸν δοξασμὸν τοῦ ἔθνους ὅστις ἀνύψωσεν ἄλλοτε τὸν υἱὸν τοῦ Φιλίππου εἰς τὸν κολορῶνα τῆς ἐλληνικῆς ἀντιπροσωπεύσεως, καὶ εὐρίσκομεν ἔτι τὴν κλίσιν ἐκείνην εἰς τὰ πνευματικὰ ζητήματα, ἥτις κατέστησε νομοθέτας οἰκουμενικοὺς τοὺς φωστῆρας τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος. Δέον εἰς ταῦτα νὰ προσθέσωμεν καὶ ἕτερόν τι χαρακτηρίσμα, ἴδιον τοῦ αἰῶνός του, ἴδιον τῆς κοινωνίας, ἣν μερικώτερον, ὡς βασιλεὺς, παριστάνει τὴν ἀρρενωπὴν, λέγομεν, ἢ ὅπως ἀκριβέστερον ἐκφράσωμεν τὴν ιδέαν μας, τὴν ἱπποτικὴν ἐκείνην πρὸς τὸ πάτριον θρησκευμα ἀφοσίωσιν, ἥτις εἰς τὰ χρονικά τῶν Σταυροφοριῶν δύναται νὰ εἰκονίσῃ αὐτὸν ὡς πρῶτον Ἰππότην τοῦ Σταυροῦ, καθάπερ πρό-

δρομον τοῦ μεγάλου θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ κινήματος, τοῦ μετέπειτα συντελέσαντος τὰ μάλιστα εἰς τὴν μεταδιαίτησιν τῆς Εὐρώπης. Αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ιδιότητα παρατηροῦμεν οὐ μόνον ἐν τοῖς σημείοις τῆς ἐποχῆς τοῦ Ηρακλείου, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σημείοις τῶν ἀπὸ τοῦδε ἀρχομένων χρόνων ἕως τέλους. Ὁ Ἡράκλειος, κατὰ διαστολὴν τῶν προκατόχων του, πέφυκε μᾶλλον πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ στρατηγὸς, ἢ θεολόγος. Ναὶ μὲν εἰς τὸ γῆρας συζητεῖ περὶ ἐνεργειῶν καὶ θελήσεων Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὡς εἰλικρινῇ λογομάχον ὑποθέσωμεν αὐτὸν (τὴν λογομαχίαν του μὴ θέλοντες ν' ἀποδώσωμεν εἰς πολιτικὰς ἀνάγκας, ὡς τὸ περίφημον αὐτοῦ *Ἰδικτον* (10) ἐπιτρέπει νὰ ὑπονοήσωμεν), πάντοτε μένει οὗτος ὁ τελευταῖος τῶν αἵρετικῶν αὐτοκρατόρων, καθ' ὃ πλατύ-τερον ὁφώμεθα ἐν τοῖς ἐφεξῆς. Ἐπὶ τοῦ παρόντος γὰρ ἡ φιλόσοφος καὶ ἀφρημένη πίστις τῶν πρώτων αἰώνων περιωρίσθη εἰς εὐαρίθμους τινὰς λεπτοσοφιστὰς, ἀλληλομαχοῦντας περὶ θείων ιδιοτήτων ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τῆς κοινωνίας, τὴν δὲ δογματικὴν ἔρευναν διαδέχεται ἡ κοινὴ πίστις, ἡ πίστις τοῦ πλήθους, τὸ πάνδημον αἶσθημα. Χάριν δὲ σαφηνείας ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα ὅ,τι καὶ προηγουμένως εἴπομεν. Ὅσω τὸ ὑπερφυὲς τῆς θρησκείας προβαίνει ἐνσαρκούμενον τρόπον τινὰ ἐν τῇ τοῦ γένους συνειδήσει, ὅσω τὸ ἀφρημένον θεολογικὸν ἐν τῇ κοινῇ λατρείᾳ στερεούμενον, στερεοτυπούμενον, καταλιμπάνει βαθμυδὸν τὰς ὑπερτάτας σφαίρας τῆς διανοίας, ἵνα ἐν ταῖς πεποιθήσεσι τῶν ἀφιλοσόφων λαῶν ἐγκατασταθῇ, τοσούτω μᾶλλον ἀναπτύσσεται τὸ πάτριον αἶσθημα, ἡ δὲ λατρεία αὐτὴ ἀδιστάλτως συμφύ-

ρεται καὶ συμπλάσσεται τῇ τοῦ ἔθνους ἱστορίᾳ. Τοιού-
τοτρόπως, ἡ τῆς ἐθνότητος ἀνάπτυξις προχωρεῖ, κατ'
ἕσον λόγον τῆς ἐπὶ τὸ αἰσθητότερον τρεπομένης ἐθνικῆς
λατρείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἑκκλησιαστικὴ κατάστασις.

Ἀλλὰ, νομίζομεν, αἱ ιδιότητες τῆς ἱστορικῆς ταύτης
περιόδου, ἐξαιρέτως αἱ ἐκκλησιαστικαί, ἐπικαλοῦνται παρ'
ἡμῶν πραγμάτευσιν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην. Ἐπειδὴ δὲ
πολλάκις ἄλλοι τοῦδε λόγος περὶ ὀρθοδοξίας ἐγένετο,
ὀφείλομεν προσηκόντως νὰ σαφηνίσωμεν τῆς λέξεως τὴν
σημασίαν.

Τί ἐστὶν ὀρθοδοξία ; διαφέρει τῆς κοινῶς λεγομένης
ὀρθοδοξίας ὁ χριστιανισμὸς, ἡ αἱ δύο αὗται λέξεις δη-
λοῦσιν ἓν καὶ τὸ αὐτό ;

Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰ γεγονότα ὑπὸ ἔποψιν ἀπλῶς
θρησκευτικῇ, εὐρήσωμεν τὴν ταυτότητα. Ἡ ὀρθοδοξία
τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἶναι ἐκ τῶν ἐκτυπωμάτων
τῆς εὐαγγελικῆς ἀπομάξεως τὸ εἰλικρινέστερον καὶ τε-
λειότερον. Εἶναι τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἡ ἡχώ·
τὸ δόγμα ὅπερ ἀκεραίαν ἐτήρησε, καθ' ὅσον οἱ χρόνοι
παρεδέχοντο, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανι-
κῆς θρησκείας.

Ἀλλὰ, πλὴν τοῦδε τοῦ γενικοῦ χαρακτηρίσματος,
χεῖ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ὀρθοδοξία καὶ τινὰ ιδιότητα ἱστο-

ρικὴν καὶ πολιτικὴν, ἥτις συνάπτει αὐτὴν πρὸς τὴν πορείαν τῶν ιδεῶν καὶ τῶν πραγμάτων, ιδιότης ἥτις, ὡς αἱ λοιπαὶ ἄλλαι τῆς ἱστορίας, ὑπακούει εἰς τὸν κοινὸν κανόνα τῶν μεταβολῶν, εἰς τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνου βελτιώσεως.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦτον λόγον, ἡ ὀρθοδοξία παριστάνει τὸν χριστιανισμὸν εἰσερχόμενον κατὰ βῆμα ἐν τῷ ἡμετέρῳ μεσαιῶνι, ἐφαρμοζόμενον ἐν τῇ ἐλληνικῇ οἰκογενεῖᾳ, παραλαμβάνοντα, ὡς ἂν τις εἴποι, μορφὴν καὶ στολὴν ἐλληνικὴν. Ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, ἔπεται ὅτι ἡ ὀρθοδοξία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι πλάσμα πάντως ἀφηρημένον, μεταφυσικόν, ὑπεριστορικόν, ὡς οἱ πλείστοι τῶν μεσαιονολόγων ἐπρέσβευσαν ἄχρι τοῦδε. Καθ' ὅσον ὁ χρόνος προέρχεται, καθ' ὅσον ἐπὶ τὸ εὐκρινέστερον ἐκτυλίσσεται καὶ διασχηματίζεται ἡ εἰκονογραφία τοῦ μεσαιῶνος, ἡ ὀρθοδοξία, τὸ πνευματικὸν τοῦτο ἐγερτήριον τῆς κοινωνίας μας, ἐκτυποῦται ἐν τῷ ἱστορικῷ φηράματι μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον διακριδόν, ἐγχαράσσει τὰ ἔχνη τῆς ἐνεργείας της βαθύτερα καθ' ἡμέραν ἐν τῇ οὐσίᾳ τῶν ἠθικοπολιτικῶν φαινομένων. Διὰ τοῦτο αἱ διάφοροι φάσεις τῆς ἐκκλησίας μας, ἡ πορεία, αἱ περιπέτειαι, αἱ εὐχαὶ αὐτῆς, δὲν δύνανται χωρὶς ἀνεπιστημοσύνης ν' ἀποσπασθῶσι τῆς ἱστορικῆς κατευοδώσεως τοῦ γένους μας, καὶ νὰ ταχθῶσιν εἰς διάφορον σειρὰν πορισμάτων. Καθ' ἡμᾶς, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς νόμος, μία καὶ ἡ αὐτὴ φιλοσοφικὴ ἀρχή, ρυθμίζει τὰς δύο ταύτας ὁψεις τῆς ἐλληνικῆς προσωπικότητος. Προσθέτομεν μάλιστα ἐν ἐπιμέτρῳ, ὅτι ἄλλην ὁψιν ἀξιομελέτητον, παρὰ τὴν ὀρθόδοξον ἐλληνικὴν εἰς μάτην

ἠθέλομεν διαζήτησαι ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῦ ἐλληνικοῦ με-
σαιῶνος. Ποῦ γὰρ ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ συμβάλλει ὡς ἐπὶ
τὸ πολὺ τοὺς πολέμους τῆς ὑπὲρ οἰκείας συντηρήσεως,
εἰμὴ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑκκλησίας; Ὑπὸ τὴν σκέ-
πην ταύτης συγκροτοῦνται οἱ πολυχρῶνιοι ἐκείνοι ὑπὲρ
ἐθνεγερεσίας ἀγῶνες, τὴν ἱστορίαν τῶν ὁποίων ἡ ἀγνοοῦ-
μεν εἰσέτι, ἢ τὴν πάτριον βίβλον μὴ ἀναγινώσκοντες
ἡμεῖς αὐτοί, ἀλλὰ τὰς κρίσεις τῶν ἁλλοεθνῶν ἀναμασ-
σῶντες, εἰς ἄλλας αἰτίαις, εἰς ἄλλους χρόνους καὶ τόπους
συνήθως ἀποδίδομεν. Ναί· εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὀρθο-
δοξίας ταύτης, ὡς ἐφελξῆς θέλει τρανότερον ἀποδειχθῇ,
λαμβάνει τὴν πρώτην κοινωνικὴν καὶ γραμματολογικὴν
διατύπωσιν ἡ ἐλληνικὴ ἀτομικότης· εἰς τοὺς κόλπους
ταύτης, ἥτις, ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν ἱερατικὸν χιτῶνα
τῆς προπαρασκευῆς ἀποβαλοῦσα, καὶ ἀντὶ τούτου πε-
ριδληθεῖσα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τὴν στολὴν, συνή-
γαγεν ἐπὶ τέλους εἰς ἀδιαχώριστον ἐνότητα πάντα τὰ
μέλη αὐτῆς, τὰ τε εὐγνωμονοῦντα καὶ τὰ μὴ.

Ὅτι δὲ αἱ τύχαι τῆς καθ' ἡμᾶς ὀρθοδοξίας προῖόντος
τοῦ χρόνου ἀποχωρίζονται τῆς στιγμῆς ἔνθα δεδογμα-
τισμένος ἦδη ὁ χριστιανισμὸς ἐστερεώθη, ὅτι βαδίζου-
σιν ὁδὸν ἰδίαν καὶ, ὡς ἔφημεν, ἐλληνικὴν, τοῦτο, φρο-
νοῦμεν, δὲν χρήζει μακρᾶς ἀποδείξεως.

Τίς ὁ μετ' ἐπιστασίας ἐξετάσας τὴν πορείαν τῆς δογ-
ματοθεσίας καὶ τῶν κατὰ καιροὺς αἱρέσεων δὲν παρε-
τήρησεν, ὅτι τῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων τὰ
πρακτικὰ ἔχουσι χαρακτῆρα τινὰ καθολικόν, ὥντως οἰ-
κουμενικόν, διαστελλόντα τὴν πρωτότυπον ἐργασίαν
ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῶν ἐπομένων Συνόδων χαρακτῆρα,

λέγομεν, γενικόν, ὅστις διὰ τοῦτο οὔτε ἐλληνικὸς ὑπάρχει κατ' ἰδίαν, οὔτε ῥωμαϊκός, οὔτ' ἄλλο τίποτε διακεκριμένως, ἀλλ' ὁμῶς χάριν τῆς ἀπροσώπου του ταύτης φύσεως, ἐπιδέχεται πᾶσαν οἰανοῦν ἐφαρμογὴν; Ἡ πρώτη Σύνοδος, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἐμπνεομένη, διαγράφει ἰδανικὴν τινα εἰκόνα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτεύματος, ἐκφέρει δογματικῶς τῷ τρόπῳ τὰς ἀρχάς, ὑφ' ὧν ὀφείλει νὰ στηριχθῇ προσεχῶς ἡ περιπόθητος ἐνότης, ρίπτει τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τοῦ οἰκοδομήματος, χαλκεύει τύπον τινὰ καθολικόν, ὅστις ἐφεξῆς θέλει χρησιμεύσει εἰς τὴν διαμόρφωσιν πλείστων ὅσων συστημάτων ἑτερογενῶν. Ἰδοὺ τὸ σχέδιον τῶν συνελθόντων Πατέρων, καὶ ἰδοὺ τί πραγματικῶς ἐξέτε-
λεσαν. Τούτου τελεσθέντος ἅπαξ, ἔληξε τῆς δογματο-
θεσίας ὁ καιρὸς. Τὸ σύμβολον τῆς οἰκουμενικῆς πίστεως ἐδραιώθη εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἡ δὲ πεποιθήσις τῶν Πα-
τέρων εἰς τὴν ἐδραιότητα τῆς ἐργασίας των αὐτῆς ὑπῆρξεν, ἡγούμεθα, στερεὰ τοσοῦτον, ὥστε, διαλυομένης τῆς τελευταίας συνελεύσεως, οὐδεὶς ἔσως τῶν θεοφύρων ἐκείνων συνέλαβε τὴν ὑποψίαν ὅτι, πρὸς τακτοποίησιν ἢ διασάφησιν τοῦ συμπληρισθέντος ὅρου, καὶ ἕτεραι συνε-
λεύσεις οἰκουμενικαὶ ἤθελον ἀκολούθως συγκληθῇ.

Τὰς προσδοκίας τῶν Πατέρων διέψευσαν ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα. Ἀλλεπάλληλοι Σύνοδοι Οἰκουμενικαὶ τὴν πρώτην ἠκολούθησαν ἐπὶ τέσσαρας περίπου ἐκατηρίδας.

Τίς ὁ σκοπός, καὶ τίς ἡ ἐργασία τῶν Συνόδων τούτων; Μετατρέπεται ἔσως ἡ εἰσις τῆς πίστεως; τροπολογοῦνται τῆς ψηφισθείσης ἐνότητος τὰ ἄρθρα;

Ἀπαγε ! αἱ ἐπακόλουθοι Σύνοδοι τηροῦσιν ἀπαρ-
βίαστον τὸ σύνταγμα τῆς Νικαιανῆς, μόνον δὲ ἐπα-
σχολοῦνται περὶ δύο τινά· ἡ ἀντικρούουσι τὰς ἀνα-
φουομένας αἱρέσεις πρὸς διαφύλαξιν τῆς νομοθετηθείσης
ἐνότητος, ἡ κανονίζουσι καὶ προσδιασαφουσι τὴν πρα-
κτικὴν τῆς Ἐκκλησίας διοργανώσιν.

Πᾶς ἕκαστος βλέπει ὅτι ἀσχολίαι τοιούτου εἵδους
δὲν δημιουργοῦσι νέα δόγματα, ὑπεριστορικὴν καὶ
μετακόσμιον ἔχοντα τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποτε-
λοῦσι μέρος τῆς ἱστορίας, ὡς ῥυθμίζουσαι τὰ ἐγκόσμια
τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρακτικά. Καὶ τῷ ὄντι· δὲν ἀπορ-
ρέουσιν ἐπίσης ἐκ κοινωνικῶν περιστάσεων ἢ τε αἰ-
ρέσεις καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς Ἐκκλησίας; Δὲν εἶναι ἀυ-
φότερα ταῦτα ἀποτελέσματα αἰτίων ἐγχωρίων, ση-
μεῖα χρόνου, μᾶλλον ἢ ἥττον συνδεόμενα πρὸς τὰ
ἕτερα διανοητικὰ καὶ κυβερνητικὰ φαινόμενα τῆς βυ-
ζαντινῆς πολιτείας ;

Ἀντιρρήτως.—Ἄρα, ἐνῶ ἡ πρώτη Σύνοδος ἀπο-
τελεῖ μέρος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὁμῶς αἱ μετέ-
πειτα, καθὼ ἀναφερόμεναι εἰς περιστάσεις ἐντοπίας,
τὰς ὁποίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παράγει ἡ πρὸς τὰς
μεταφυσικὰς λεπτολογίας ἕξις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἱ
ἐπόμεναι λέγομεν, πλὴν τῆς ἰσχυρίζομένης οἰκουμενικῆς
σφραγίδος, φέρουσι προσέτι καὶ τὴν ἐγχώριον. Θέλομεν
περὶ τούτου τρανὴν τινα ἀπόδειξιν ; Ἄς ἐμβλέσωμεν
εἰς τοὺς χρόνους τῆς τῶν Συνόδων παρακμῆς. Πότε
παύει ἡ ἀνάγκη τοιούτων συνελεύσεων ; Ἄμα ὡς ἡ
αἵρεσις μετριασθῇ, ὡς ἐκλείψῃ τὸ τελευταῖον ἔχνος τῆς
πολυθετικῆς διαφιλοσοφήσεως. Τότε τοῦ παλαιοῦ κόσμου

ἐκπνεύσαντος παντάπασι, τραπέντος δὲ τοῦ πνεύματος εἰς ἀσχολίας ἐγκοσμιωτέρας, ἐπέρχεται γαλήνη εἰς τὴν χριστιανωσύνην. Τότε, αἱ μὲν Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καταπαύονται, τὸ δὲ χυδαῖον καὶ λαϊκὸν στοιχεῖον τῆς νέας πλάσεως, ἐπιπολάζον, αὐτοσχεδιάζει ἰδίαν γραμματολογίαν καὶ πρακτικὴν ἠθικὴν. Τότε καὶ τὸ πολίτευμα ἀνασκευάζεται, καὶ ἡ γλῶσσα δέχεται νεώτερον σχῆμα, καὶ ἡ ὀρθοδοξία αὐτὴ ἐμβαίνει εἰς τὴν φυσικὴν τῆς τροχίαν.

Ἄν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν λεγομένων δὲν ἤρκει ἡ ἀντι-
 παραβολὴ τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς τὰς
 ἐπομένους ἑξ, ἡθέλομεν προσαγάγει καὶ ἐτέρας ἀποδεί-
 ξεις οὐχ ἥττον τρανάς. Καὶ λόγου χάριν, πῶς ἄλλως
 ἐξηγοῦνται αἱ ἕως ἀπὸ τῆς Ε΄. ἐκατονταετηρίδος ἐκρα-
 γεῖσαι διχόνοιαι περὶ πρεσβείων καὶ αὐτεξουσιότητος
 μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας;
 Ποῦ, εἰμὴ εἰς τὴν ἀνατολοελληνικὴν ιδιότητα τῶν
 πόρρω Ῥώμης συναθροιζομένων συνόδων, θέλομεν ἀπο-
 δώσει τὰς ἐπομένους ἀποδοκιμασίας τοῦ Πάπα, τὰς ζη-
 λοτυπίας τῶν ὁμωνύμων μητροπόλεων, τὴν συνεχῆ ἀγα-
 νάκτησιν τῶν δυτικῶν; Περὶ τούτων ἐξέθημεν ἤδη ἐν
 τοῖς προηγουμένοις βραχέα τινά. Ἄλλ' ἡ ἐξακρίβωσις
 τῶν ἐπαλλήλων σχισμάτων ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς
 μελέτης μας. Ἀπολείπεται δὲ μόνον νὰ σύρωμεν ἐκ
 τῶν συντόμως ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντων ἔλλογόν τινα
 συνέπειαν.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διερ-
 μηνεύει κατὰ τὸν μεσαιῶνα τὰς ἀνάγκας, τὰς εὐχὰς,
 τὰς ἀνασκοπὰς τῆς ἐλληνικῆς ὁμάδος ἐάν, ὡς εἰκὸς,

θεωρήσωμεν τὸ καθίδρυμα αὐτὸ ὡς ὄργανον, καθ' ὑπερ-
 τατόν τινα νόμον διωρισμένον εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς
 ἐθνικῆς προσωπικότητος, ὡς τρόπον ἀναγκαῖον εἰς τὴν
 ἐκ τῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὸν νεώτερον κόσμον μετα-
 πολίτευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔγῳ, δέον κατὰ λογικὴν συνέ-
 πειαν νὰ ὁμολογήσωμεν ὡσαύτως, ὅτι πάντα τὰ μέσα
 ὅσα ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἀσυνειδότως πολλάκις μετεχει-
 ρίσθη, ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ νόμου τῆς παλιγ-
 γενεσίας μας, ἐπομένως, ἕκαστον τῶν μέσων τούτων
 ἐμπεριέχει, ὅτε μὲν ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν, ὅτε δὲ καὶ παρὰ
 τὴν ἡμετέραν πεποίθησιν, ἕνα τινὰ λόγον φιλοσοφι-
 κόν, ὅστις, ἐπειδὴ συναρμολογεῖται πρὸς τοὺς προη-
 γουμένους καὶ τοὺς ἐπακολουθοῦς λόγους, δύναται νὰ
 διαφωτίσῃ σκοτεινόν τι χωρίον τοῦ ἱστορικοῦ μας βίου.

Ἀλλὰ, παρῶς ἡσία τὸ λέγομεν, ἵνα παραδεχθῶμεν ὁδη-
 γίαν τοιαύτην, ἀνάγκη προλαβόντως ν' ἀπεικδυθῶμεν
 προλήψεις τινάς· πρέπον, ἀπὸ τῆς τάξεως τῆς δοκη-
 σισφόου ἡμιμαθείας, ἔνθα ἡ ἡμετέρα φιλαυτία φιλεῖ νὰ
 δρέπῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εὐδιαδράκτους καρπούς, νὰ
 προβιβασθῶμεν διὰ μελέτης συντόνου καὶ σκέψεως ἐμ-
 βριθοῦς καὶ ἐρεῦνης ἀκατακουράστου, εἰς τὴν τάξιν τῆς
 ἐρμηνευτικῆς ἐκείνης, ἥτις, τὸν παρόντα χρόνον μὴ νο-
 μίζουσα τελειότητος χρυσοῦν αἰῶνα, δὲν ποιεῖ ἐκ προ-
 θέσεως τὸ ἐνεστὼς μέτρον σταθερὸν πρὸς ὑποτίμησιν
 τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ πρεσβεύουσα τὴν βραδείαν καὶ
 βαθμιαίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ τὰ
 νῦν πράγματα δικάζουσα ἐκ τῆς τοῦ παρελθόντος περιω-
 πῆς, μόνον καὶ μόνον προσηλοῖ τὸν νοῦν εἰς τὴν διερ-
 μήνευσιν τῆς ἐν ἐκάστῳ γεγονότι ἐγκρυπτομένης ἀγα-

θοτελείας. Ὅ,τι γὰρ πρὸ παντὸς ἄλλου διακρίνει τοῦ ἡμισόφου τὸν σοφὸν εἶναι φρονοῦμεν τὸ εἶδος τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου· ὁ μὲν γὰρ πρῶτος, σεμνυνόμενος εἰς τὴν ἐντέλειαν τοῦ παρόντος, κατακρίνει ἐκ συστήματος τὰ προηγούμενα· ὁ δὲ, ἐκ τῆς ἀκρωρείας τοῦ παρελθόντος διασκοπιῶν τὰ παρόντα, προετοιμάζει τὴν ὁδὸν, δι' ἧς ποτε εἰσελευσόμεθα ἐν τῇ ἀγνώστῳ χώρᾳ τοῦ μέλλοντος.

Παραθέτομεν χάριν διασαφήσεως τὸ ἐξῆς παράδειγμα, ὅπερ ἐξάγομεν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

Πολλοὶ τῶν σήμερον πολιτικῶν, ἐκ τῶν προηγουμένων τῆς λατινικῆς μοναχοκρατείας ὀρμώμενοι, καταβάλλουσι πᾶσαν προσπάθειαν εἰς τὸ μετριάσαι ἐντὸς τῆς ἰδίας πολιτείας τὸ ταιοῦτον ἀτόπημα. Κατ' αὐτοὺς, ὁ νῦν αἰὼν δὲν ἀνέχεται πλέον τῆς κληρικῆς ἐπηρεάσεως, δὲν ὑποφέρει τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἱερέως εἰς τὴν τῶν ἐγκοσμίων διεξαγωγὴν.

Εἰς εὐχὰς τοιαύτας οὐδεὶς ὁ μὴ συμφωνῶν. Ἡ πειρὰ κατέδειξεν ἀρκούντως τὴν ἀνάγκην τοῦ διαστεῖλαι ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὅρια τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας.

Ἀπᾶδομεν ὅμως καθόλου πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνων οἵτινες τὴν κρίσιν ταύτην περὶ μοναχῶν ἐφαρμόζουσι καὶ ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν προηγουμένων αἰώνων. Ἄλλος γὰρ ὁ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς κανὼν καὶ ἄλλος ὁ τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἡ διαφορὰ τῶν χρόνων ἐπιφέρει τῆς ἐρμηνείας τὴν διαφοράν.

Δὲν ἀγνοοῦμεν πόσα πρὸ πολλοῦ ἐγράφησαν καὶ διεθρυλλήθησαν κατὰ τοῦ μοναχισμοῦ. Δραττόμεθα μάλι-

στα τῆς εὐκαιρίας ἵνα δηλοποιήσωμεν ἐν παρόδῳ τῷ ἀναγνώστῃ ὅτι νεαρώτεραν ἡλικίαν ἄγοντες διήλθομεν καὶ ἡμεῖς τὸ στάδιον τῆς ἀπιστίας, καὶ ἡμεῖς ἐχαριεντίσθημεν περὶ καλογῆρων καὶ ἀσκητῶν καὶ ἄλλων ἴσως προσώπων ὑπερτέρας τάξεως. Ἄλλ' ὠριμώτερον εἶτα σκεφθέντες, καὶ ἄλλως πως τὸ παρελθὸν ἐκτιμήσαντες, ἢ ὡς ἐκρίναμεν πρότερον αὐτὸ ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες τὸν Βολταῖρον, τὸν Δουπουῦ, καὶ τὸν Βολνέυ· ἀλλ' εἰς ἕκαστον μέγα γεγονὸς μίαν τινὰ ιδέαν, ἓνα τινὰ νόμον ἱστορικὸν διαζητήσαντες, χαίρομεν νῦν λέγοντες, ἔστω καὶ μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, «ἀνέγνωμεν, ἔγνωμεν, κατέγνωμεν».

Μὴ τις ἐντεῦθεν συμπεράνῃ ὅτι εἰς ἄλλην τάξιν ιδεῶν καὶ κρίσεων μεταβάαντες, ἐτοιμάζομεν δῆθεν τὸν πανηγυρικὸν τοῦ νῦν μοναχισμοῦ. Μὴ δῆτα. Προτιμῶμεν τὸν αἰῶνά μας, αἰδούμεθα τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλὰ γε καὶ σεβόμεθα ἑαυτούς. Οὐχ ἥττον ὁμῶς ἀναγκάζομεθα, κατὰ συνέπειαν λόγων καταπειστικῶν, νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ μοναστικὸν πολίτευμα, οἷον ἀνέκαθεν συνέστη, καὶ ὡς ἐφεξῆς κατὰ καιροὺς καὶ χώρας ἐτροπολογήθη, συνέβαλεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἠθικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς παρούσης ἐξευγενίσεως. Εἴτε ὡς ἀπολύτως χρηστὸν ἐκλάβομεν τὸ πολίτευμα αὐτὸ, εἴτε ὡς ἀπολύτως κακὸν τὸ καταδικάσωμεν, ἀδιάφορον· οὕτως ἢ ἄλλως καθήκει, ὡς γεγονὸς ἀπολύτως ἀναγκαιὸν νὰ κατατάξωμεν αὐτὸ ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῶν στοιχείων ἐκείνων τῆς νεωτέρας ἱστορίας, χωρὶς τῆς παρουσίας καὶ τῆς συνεργείας τῶν ὁποίων ἡ εὐρωπαϊκὴ σύνθεσις δὲν ἐσχηματίζετο.

Ἄς διαστείλωμεν πρὸς ὥραν τὴν μοναρχικὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς περικαλύμματος, καὶ ἀποτιθέμενοι ὅσον οἶόν τε τὰς ἡμετέρας προλήψεις, φέρε ἀνιχνεύσωμεν τοῦ γεγονότος τὴν ἱστοριονομικὴν οὐσίαν. Ἡ διαζήτησις δὲν ἐκτρέπεται τῆς μελέτης μας.

Δύο φάσεις, κυρίας καθ' ἡμετέραν γνῶμην, διέτρεξεν ἐν Εὐρώπῃ ὁ μοναχισμός· τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν. Ἡθικῶς μὲν, ὁ μοναχισμός ἄλλο τι δὲν εἶναι ἢ ὁρμέφυτός τις καὶ ἀκανόνιστος ἔτι ῥοπή τῆς συνειδήσεως πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἀνεξαρτησίαν· κοινωνικῶς δὲ, εἶναι ἡ διὰ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας εὐτακτος εἰσοδος καὶ συντεταγμένη εἰς τὴν κοινωνίαν ἐφαρμογὴ τῆς ἀτομικῆς ταύτης ἀνεξαρτησίας.

Οὕτω θεωρούμενος ὁ μοναχισμός, παρουσιάζεται ὡς ἐν τῶν ἰσχυροτέρων ὀργάνων τῆς χριστιανικῆς ἀναπλάσεως. Καὶ πραγματικῶς, βοηθεῖα τοῦ ὀργάνου τούτου ἐπέτυχεν τὸ Εὐαγγέλιον νὰ καταπνίξῃ τὸ σαρκικὸν τῆς πολυθείας ἐγὼ, τουτέστι τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν δουλείαν, ἀντὶ δὲ τούτου νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸ πνευματικὸν ἐγὼ, δηλαδή τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀτόμου. Λέγοντες τὴν ἐλευθερίαν, ἐννοοῦμεν ἐξαιρέτως τὴν ἠθικὴν, ἐξαιροῦντες τὴν πολιτικὴν, θυγατέρα τῆς ἠθικῆς, διὰ τὸν ἐξῆς λόγον· Ὅτι καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἀναμορφώσεις, ὡς πάντα τὰ λοιπὰ μέσα τῆς ἐξευγενίσεως, δὲν ἐφαρμόζονται ἐν ἀκαρεΐ, δὲν ἐκτελοῦνται διὰ μιᾶς καὶ αἰφνιδίως, ἀλλὰ ποιοῦσι τὴν εἰσοδὸν αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ βραδέως καὶ κατὰ ἑαυτοὺς, εἰς τοὺς προδιατεταγμένους ὅρους τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου συνυπακούουσαι. Ἡ ἀνθρώπινος οὖν ἐλευθερία ὥφειλε νὰ

διατρέξῃ τὸ στάδιον τῆς μοναχικῆς χειραφετήσεως πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς τὸ εὐγενέστερον τὸ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας. Ὁ δὲ μεσαιὼν, ὡς ἔφημεν καὶ ἀλλαχοῦ, τί ἄλλο εἶναι ἢ κύκλος καθαρτήριος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν ἐπὶ τὸ κοινωνικώτερον ἢ συνείδησις τῆς μοναχικῆς ἀτομικότητος; Ὁ ῥωμαλέος ἑραχίων τοῦ μεσαιῶνος ἀφαρπάζει τὸ ἄτομον ἐκ τοῦ ἀνδραποδισμού τῆς πολυθεϊκῆς πολιτείας, ἐκσφενδονίζει αὐτὸ εἰς ὕψη μεσουράνια, πορρώτατα τῆς ἐπικρατοῦσης ἐθελοδοουλείας, εἰς χώρας ἱερμίας ἀδιαταράκτου, εἰς ζώνας ὑπερνεφέλους, ὅθεν δύναται ὁ ὀφθαλμὸς ἀθρόαν νὰ ἐπισκοπήσῃ τὴν πλησμονὴν τῶν ὑποκειμένων κακῶν. Ἀπελευθέρων ἐνταῦθα, μετὰ μακρὰν δοκιμασίαν, κηρύξας τὴν συνειδήσιν, καὶ τὸ ἄτομον διὰ παντὸς προσοικειώσας τῇ συναισθήσει τῆς ἐαυτοῦ ἐλευθερίας, ὁ μεσαιὼν περατοῖ τὴν ἐντολήν του. Τότε δὲ ἀπέρχεται, ὑπὸ χωρῶν εἰς τὸν νεώτερον αἰῶνα τὴ καθήκον τοῦ συμπῆξαι εἰς ἐνότητα τὰς ἤδη παρ' αὐτοῦ μεμορφωμένας μερίδας, τοῦ ποιῆσαι συνειδυῖαν αὐτὴν ταύτην τὴν πολιτικὴν ὁμάδα, ἐφ' ἣ τοσοῦτον ἡμεῖς σήμερον ἐγκαυχώμεθα.

Ἀμαρτάνουσιν οὖν οἱ λέγοντες ὅτι τὸ μοναδικὸν πολιτεύμα ἠφάνισε τοῦ παλαιοῦ κόσμου τὴν ἐλευθερίαν, ἐνέφραξε τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας τὴν ἀναπτέρωσιν. Ὅτι κατέστρεψε τὸν παλαιὸν κόσμον ὁ μοναχισμὸς, τοῦτο δὴ βέβαιον. Ἀλλὰ τίνας ἔνεκα κατηδάφισεν αὐτόν; Ἵνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ οἰκοδομήσῃ τὰ θεμέλια τῆς καινῆς κοινωνίας. Κοινοβιῶται, Ἐρημίται, Βοσκοί, Ἀπαθεῖς πάντες οἱ σκαπανεῖς οὗτοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου

διὰ στόματος ἔχουσι τοῦ παλαιοῦ κόσμου τὴν καταστροφὴν. Ἡ φράσις « ῥαγῆναι κόσμου » ἐντυγχάνεται κατὰ πᾶσαν σελίδα τῆς τότε ἱστορίας.

Ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν Ἀσκητικῶν αὐτοῦ μετέδωκεν ἡμῖν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας εἰκόνα λαμπροτάτην τῆς ἀρτισυλλέκτου ταύτης κατὰ τοῦ παλαιοῦ κόσμου σταυροφορήσεως. Ἀναγινώσκομεν ἐνταῦθα περίοδόν τινα, ἣν εὐλόγως δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς ἐγκάρδιον ὕμνον ἐκ τῆς ἀνθρωπίνου συνειδήσεως ἀναπεμπόμενον πρὸς τὸν σωτῆρα καὶ Θεὸν τῆς ἐλευθερίας « Ἄγε δὴ, ἐκφωνεῖ ὁ στρατηγὸς τοῦ τάγματος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἀγωνιστήν, ἄγε στρατιῶτα Χριστοῦ, ἐλάχιστα ἐξ ἀνθρωπίνων πραγμάτων λαβὼν παραδείγματα, ἐνθύμησιν λάβε τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν! Ἄοικός σοι καὶ ἄπολις καὶ ἀκτῆμων προκεισθῶ βίος! Ἄνετος ἔσο, λελυμένος ἀπὸ πασῶν φροντίδων κοσμικῶν! Μὴ σε δεσμεύσῃ γυναικὸς ἐπιθυμία, μή σε φροντὶς παιδός! Ἀδύνατον γὰρ ἐν τῇ θείᾳ στρατείᾳ τοῦτο. Τὰ γὰρ ὄπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ· οὐ νικᾷ σε σώματος φύσις, οὐδὲ ἄγχει σε μὴ βουλόμενον· οὐ δεσμώτην ἀντ' ἐλευθέρου ποιεῖ· οὐ ζητεῖ ἐν γῇ καταλιπεῖν παῖδας, ἀλλ' ἀναγαγεῖν εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ σωματικούς προσκολλᾶσθαι γάμους, ἀλλὰ πνευματικῶν ὀρέγεσθαι, καὶ ἄρχεσθαι ψυχῶν, καὶ παιδογονεῖν πνευματικῶς. Τὸν νυμφίον μίμου τὸν οὐράνιον· καθαίρει πολεμίων ἀοράτων ἐπαναστάσεις· ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις πολέμει, ἐξελαύνων αὐτάς· Ἐὰν δὲ καὶ διὰ κινδύνων ἀγαθῶν θελήσῃ γενέσθαι, καὶ τὸ στράτευμα τὸ ἑαυτοῦ θελήσῃ συμβαλεῖν τῷ στρατεύματι τῷ ὑπεναντίῳ, ἐνταῦθα σὺ πρὸς

πάντα πόνον ἀήττητος ἔσο τῇ παρασκευῇ, καὶ πρὸς κίνδυνον ἄτρεπτος τῇ ψυχῇ, καὶ γῆν ἐκ γῆς μετανίστασο προθύμως, καὶ θάλατταν ἐκ θαλάττης Εὖγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, στρατιῶτα γενναίε καὶ μιμητὰ, καὶ τοῦ δεσπότη βασιλέως ἀκόλουθε ! »

Μάθε σὺ ὁ μονάζων, ἀλλαχοῦ διδάσκει ὁ Βασίλειος, μάθε καὶ διδάχθητι τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν· σκλητ-
ραγωγίαν, φρόνημα ταπεινὸν, ἐννοίας καθαρότητα, ορ-
γῆς ἀφανισμόν. Ἀγκαρευόμενος, προστίθει διὰ τὸν Κύ-
ριον· ἀποστερούμενος, μὴ δικάζου· μισούμενος ἀγάπα·
διωκόμενος, ἀνέχου· βλασφημούμενος, παρακάλει. Νε-
κρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ· σταυρώθητι τῷ Θεῷ· ὅλην τὴν
μέριμναν μετὰθες ἐπὶ τὸν ἓνα καὶ μόνον Κύριον, ἵνα
εὗρεθῇς ὅπου ἀγγέλων μυριάδες, πρωτοτόκων πανηγύ-
ρεις, ἀποστόλων θρόνοι, προφητῶν προεδρεῖαι, σκῆπτρα
πατριαρχῶν, μαρτύρων στέφανοι, δικαίων ἔπαινοι ! »
Ἴδου τὸ σχέδιον τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἀνοικοδο-
μήσεως, ἡ πρaxyματοποιήσις τῆς εὐαγγελικῆς διδασκα-
λίας, ἡ εἵσοδος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν
ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης. Οἱ μοναχοὶ γυμνοῦνται τὰ κατὰ
τὴν κακίαν πάθη, δι' ὧν μολύνεται ἡ ψυχὴ· ὁμνύουσι
τὴν ἀποταγὴν τῶν κτημάτων, διότι ἡ περὶ ταῦτα φρον-
τις περιέχει περισπασμὸν τῷ πνεύματι· ἐκτελοῦσι δὲ
πρὸ πάντων τὴν οὐσιωδεστέραν τῶν χριστιανικῶν ἐντο-
λῶν, δηλαδὴ τὸ, μίαν ἐν πᾶσι καρδίαν εἶναι, καὶ θέ-
λημα ἓν, καὶ μίαν ἐπιθυμίαν, ἵνα κατὰ τὸ ῥητὸν γενῶ-
σιν ἐν σῶμα ἐκ διαφορῶν μελῶν συνηρμοσμένον.

Σύστημα τοιοῦτο ὥφειλε κατ' ἀνάγκην νὰ τροπολο-
γήσῃ ἐξ ἀρχῆς τὸν ἠθικὸν, προβάδην δὲ καὶ τὸν κοινω-

νικὸν βίον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Αἱ ἐνάσεις τῆς ἀρχαίας κοι-
νωνίας ἀνετρέποντο κατὰ κράτος. Καὶ γὰρ, ὡς ὁ Βασί-
λειος αὐτὸς παρατηρεῖ, διὰ τοιούτου συστήματος « ἡ
καλὴ καὶ ἐν ἰσότητι σοφὴ καὶ ἐπαινετὴ ἐγεωμετρεῖτο
ἰσότης, καθ' ἣν μαθηταὶ πολλοὶ, κρείττονες διδασκάλων
ἐν ἀποτελέσματι γίνονται, καὶ δοῦλοι ἀγαθοὶ ὑπέρτεροι
δεσποτῶν μὴ τοιούτων, καὶ νήπια ὑπερφερῇ γερόντων
ἐκ θείας ἀποκαλύψεως καὶ δυναμώσεως, καὶ δὴ τὸ
μεῖζον, γυναῖκες ἀνδρίζονται σοφία θεία καὶ χάριτι. »
Διὰ πολιτεύματος τοιούτου, οἱ πρῶν ὀχλοχαρεῖς καὶ
φιλόχωροι καὶ φιλοπολῖται καὶ φιλοθεάμονες Ἕλληνες,
τανῦν φιλέρημοι, ἀφ' ἑαυτῶν μέροντες αἰεὶ καὶ θυσο-
δομοῦντες τὴν δουλαγωγίαν τοῦ σώματος, τὴν ἀποτα-
γὴν τοῦ βίου, τὰς στέρησεις, τὴν ταπεινότητα διδα-
σκόμενοι, συγγενῶν τε καὶ φίλων παραιτούμενοι, τὴν
εὐχὴν καὶ τὴν ψαλμωδίαν ἔργον ἡγοῦνται, καὶ τὸν ἐρη-
μικὸν βίον πρὸς ὧραν τῷ κοινωνικῷ καταλλάττοντες,
προεξασκοῦνται εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν βιωτικῶν αἰ-
νιγμάτων. Ὅθεν καὶ ὁ ἡμέτερος Σκοῦφος, ἐὰν ᾔναι συγ-
κεχωρημένον νὰ προσαγάγωμεν τὴν γνώμην ἱερέως Λα-
τίνου περὶ ὀρθοδόξων μοναχῶν, ὅθεν καὶ ὁ Σκοῦφος
ἐκφωνεῖ ἐν τῇ ἀφελεῖ γλώσσῃ τοῦ αἰῶνός του· « Εἰπέ
καὶ σὺ, ὦ οὐρανὲ, τὰς δόξας τῆς Χριστωνύμου Ἑλλά-
δος ! Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περ-
νῶσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζώων ἀγγέλων, καὶ θεϊκοὺς
ὑμνοὺς ν' ἀντιλαλοῦσι τὰ δάση ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια
δὲν ἀκούοντο προτῆτερα παρὰ τῶν θηρίων ἢ ἀγρίαις
φωναῖς ; Ποῦ εἶδες ὅρη πετρῶδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλα-
στάνωσιν ἄνθη ἀρετῶν, ἄνθη γεμάτα θαυμαστῆς ἀγιό-

τητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πτωῖσμα, ὅσους μονάζοντας ; Πόθεν ἐξερρίζωσας, οὐρανὲ, τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσης τοὺς ἰδίους σου κήπους ; πόθεν ἔκοψας τόσα ῥόδα, διὰ νὰ μυρίση μὲ ἐκεῖνα ὁ παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσαις δάφναις, διὰ νὰ ῥαντίσης μὲ τούταις καὶ νὰ στεφανώσης μ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος, παρὰ ἡ Ἑλλάδα, σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέον ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου σοῦ ἀστράπτουσιν εἰς τὸ στερέωμα Τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέον οὐρανὸς ὡς πρῶτα, ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα ! » Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ περὶ ἀγαθοτελείας τοῦ μοναχικοῦ καταστήματος ὡς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ὀρθοδοξίαν.

Πλὴν δὲ τῆς μοναχικῆς πολιτείας, ἕτερον ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ σύμπτωμα τῆς ὁσημέραι ἱστορικευομένης οὕτως εἰπεῖν ἐλληνικῆς ὀρθοδοξίας εἶναι τὸ σέβας πρὸς τὴν μητέρα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἔξοχος αὕτη καὶ ὄντως ποιητικὴ πεσποίθησις τῶν πατέρων μας εἰς τὰς πρὸς τὸν πανάγαθον Θεὸν πρεσβείας τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὴν προηγουμένην τῆς πολυθείας ἐθνικὴν περίοδον εἰώθασιν τὰ ἐπουράνια πρόσωπα νὰ συμμιγνύωνται μετὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς τρόπον πολλάκις βάνανυσον καὶ αἰσχροὺς, ὥστε τὸ θέατρον, τοῦ κοινοῦ αἰσθήματος ἐρμηνευτῆς, δὲν ἔλαιψεν ἐμπείρως νὰ διακωμωδήσῃ τὰς γυναικάς, ὁμιλίας καὶ σκανδαλώδεις σχέσεις τῶν ἀθανάτων μετὰ τῶν θνητῶν. Ταιαύτην συγκοινωνίαν κακοήθη εἰ-

πετο νὰ καταργήσῃ ὁ αὐστηρὸς δαίμων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλο μέσον συμπεροσεγγίσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, πλὴν τῆς ἀγνότητος, δὲν ἐτήρησε τὸ εὐαγγέλιον, ἐν τῇ ἀγνότητι καὶ τῇ ἀρετῇ ἐνεπιστεύθη πᾶσα ἐκείνη πρὸς τὸν πλάστην ἐκπεμπομένη παρὰ τοῦ πλάσματος.

Ὅθεν, μεσίτης, ἐντεταλμένος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὴν προσοικεῖωσιν, τίς ἀναφαίνεται; Τὸ ἰδανικὸν τῆς παρθενίας, ὁ ὑπογραμμὸς τῆς ἡθικῆς καλλονῆς, τῆς εὐαισθησίας, τοῦ ἐλέους, ὁ τέλειος τύπος τῆς Ἀγάπης εἰς σχῆμα γυναικεῖον προσωποποιούμενος, ἐνσαρκούμενος τρόπον τινὰ εἰς τὴν μητέρα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἡ οὐρανία τοῦ Πλάτωνος Ἀφροδίτη κατρυσυμένη τὸ πρόσωπον ἐκάλυψε ἐν τῇ ἀναδεικνύει τοῦ καινοῦ τῆς ἀγάπης ὑπογραμμῷ. Φῶς κατ' ἄλλον τρόπον δαιμόνιον ἐπέλαμψε τῇ ἱστορίᾳ ἡ κάμιнос τῆς χριστιανικῆς φαντασίας, ἡ ἀνάβρασις τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως! Ποῦ καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα στρέφεις τὸ βλέμμα, καὶ δὲν ἀπαντᾷς τὸ εὐμενὲς τοῦτο πρόσωπον διὰ τῆς ἰδανικῆς καλλονῆς του πληροῦν τὰ πάντα, καὶ καρδίας καὶ πνεύματα καὶ στόματα, διὰ τῆς χάριτός του παρέχον παραμυθίαν εἰς τοὺς ἀπηλπισμένους, καρτερίαν εἰς τοὺς ἀθυμοῦντας, εὐσέβειαν εἰς τοὺς πλανωμένους, ἐμπνεύσεις εἰς τοὺς σοφοὺς* ἐμψυχῶν κοιλάδας καὶ ἐρήμους, ρυθμίζον τὰ συγκεχυμένα, τὴν ὁρμὴν τῶν συγκρουομένων ἐθνῶν καὶ τὰς ἀμοιβαίας κακεντρεχείας κατευνάζον; Μόνον ὁ τὴν καρδίαν ἔχων γυμνὴν πάσης καλαισθησίας, ἡ ἀποξηράνας τῶν ὑγιῶν αἰσθημάτων τὰς πηγὰς εἰς κακὸςχολα μαθήματα, οὗτος μόνον, φρονοῦ-

μεν, τῶν Ἑλλήνων παραγιγνώσκει τὸ ἰδανικὸν τοῦτο ὅν
 τῆς χριστιανικῆς φαντασίας, οὗ τὸ μὲν κάλλος ὑπερέβη
 τὰ χοϊκὰ τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας πλαστουργήματα,
 ἡ δὲ οὐράνιος πολιτεία ἀντανακλᾶται ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι
 τέλους ἐπὶ τῆς μετὰ Χριστὸν ἱστορίας μας. Τίς ἔλπει
 ἀναιρέσει ὅτι ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ἐξ Ἑλλάδος ἐξῆλ-
 θεν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὡς ἐκ τῆς θεοφιλεστάτης τῶν
 παρθένων, ὅτι ἐπὶ ταύτῃ Πνεῦμα Ἅγιον ἐπεφοίτησε,
 δι' οὗ σάρκα καὶ ζῶην ἔσχευεν ἡ ἐνότης τῶν ἀνθρώπων ;
 Καὶ ἐάν τις τοῦτο ἀναιρέσῃ, δύναται καὶ νὰ σχίτῃ τὴν
 ἱστορίαν ἐννεακαιδέκα αἰώνων τοῦ γένους του, ὅπως
 ἐξαλείψῃ τὴν εἰκόνα τῆς Κόρης, ἥτις ἐφ' ἐκάστης σελί-
 δος εἶναι ἐντετυπωμένη ; Φθεῖρε λοιπὸν ναοὺς, ἀνάτρεψε
 τὰς οἰκίας, ἔνθα ὑπὸ τὸ ἀγγελικὸν τοῦτο σχῆμα, καὶ
 πολλάκις ἐν ἀγνοίᾳ τῶν δοξαζόντων αὐτὸ, ἐδοξάσθη ὁ
 ἔρως πρὸς τὴν πατρίδα, ἐθαυμάσθη ἡ πρὸς τὴν σοφίαν
 ἀφοσίωσις, ἡ εὐλάβεια πρὸς τὰς προγονικὰς παραδόσεις !
 Ἐξάλειψον δὲ καὶ τὰ βυζαντινὰ νομίσματα ἅπερ φέ-
 ρουσι τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, στέφανον ἔχουσαν τὰ
 τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως . . ! Ἀλλὰ ταῦτα ὑπερ-
 βαίνουσι τὰς δυνάμεις σου. Καὶ θέλῃς καὶ μὴ θέλῃς,
 ἀναγκάζεσαι τὸ γεγονός αὐτὸ νὰ παραδεχθῇς, εἰμὴ ὡς
 θρησκευτικὸν νομοθέτημα, τοῦλάχιστον ὡς σημαντικώ-
 τατον συμβάν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. Ὑπάρχει γὰρ καὶ
 τις ἐτέρα πίστις, πλὴν τῆς θρησκευτικῆς, ὡσαύτως ὑψηλὴ
 καὶ θεάρεστος· αὕτη δὲ εἶναι τὸ σέβας πρὸς τὰ μακρόβια
 θρησκευτά, ὧν ἡ ἄμεσος ἢ ἔμμεσος ἐνέργεια μετε-
 μόρφωσεν ἔθνη καὶ λογισμούς. Θρησκείαν δ' ἔτι νομίζομεν
 καὶ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἱστορίας, ἐν ἣ ἐσοπτρίζεται τῆς

λογικῆς πλάσεως ὁ δημιουργός.— Διατρέχομεν τὸν αἰῶνα τοῦ Ἡρακλείου. Εἰς παράδειγμα τῶν λεγομένων ἀναφέρομεν ἓν γεγονός τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, τὸ ὅποιον κύριος μὲν οἰοσδήποτε ν' ἀπογνώσῃ ἢ νὰ ὑπερπαθήσῃ, οὐχὶ δὲ καὶ ν' ἀποσπάσῃ τῆς ἱστορίας τῶν πατέρων μας.

Ἐν τοῖς χρόνοις Ἡρακλείου, Χοσρόης ὁ Περσάρχης ἀπέστειλε κατὰ Γραικῶν πολυάριθμον στρατὸν, μετὰ θηριώδους ὀμότητος ἐμπιπρῶντα, καταστρέφοντα, λεηλατοῦντα τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας. Κατ' ὄδον δὲ αὐτοκράτωρ, καὶ ἀμνηχανῶν περὶ τοῦ τί δεῖ γενέσθαι, συνάγει τὰς ἔτι περιούσας τῶν στρατευμάτων δυνάμεις, καὶ λιπὼν τὰ βασίλεια, προσβάλλει δι' ἀντίσπασιν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὴν χώραν τῶν Περσῶν. Ἄλλ' ὁ τοῦ Χοσρόου στρατηγὸς Χάγανος, μᾶλλον ὥς ἐκ τούτου καὶ μᾶλλον μαινόμενος, ἐφορμᾷ διὰ τάχους κατὰ τῆς πρωτευούσης, καὶ αὐρούμενος κατ' αὐτῆς, ἐτοιμον ταύτην νομίζων ἔχειν θήραμα, » πληροῖ τὴν μὲν θάλασσαν πλοίων, τὴν δὲ γῆν ἱππέων τε καὶ πεζῶν. Παρσκαυσματὰ τηλικαῦτα καταπτοοῦσι τοὺς ἀποκεκλεισμένους Γραικοὺς. Ἡ ἀπουσία τοῦ βασιλέως, τὸ ὀλιγάριθμον τῆς φρουρᾶς, τὸ δὴ χειρόν, ἡ ἔλλειψις ζωοτροφιῶν, ἐνσπείρουσιν εἰς τοὺς κατοίκους δειλίαν, ἐπὶ πλεόν ἐπιθρασύνουσιν τὴν αὐθάδειαν τῶν ἐχθρῶν. Ὀλίγον ἔτι, καὶ οἱ Πέρσαι τὰς ἐπάλξεις ὑπερπηδῶντες, θέλουσι κυριεύσει τῆς πίστεως τὴν ἀκρόπολιν. Ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ ὁ Θεὸς σώζει τοὺς Γραικοὺς διὰ θαύματος ὄντως παραδόξου. Σέργιος ὁ πατριάρχης, σύμπαντα τὸν κλῆρον ὡς εἶχε τῆς βασιλίδος λαβὼν, καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας τῆς θεομήτορος ἐπάρας καὶ ἀγαγὼν περὶ τὰ τεῖχη, ῥήμασι γενναίοις,

παροτρύνει τὸν λαὸν εἰς ἀντίστασιν, τοὺς μὲν ἀνάνδρους ἐγκαρδιῶν, τοὺς δὲ ἀνδρείους ἐφοπλίζων. « Θαρρεῖτε, τέκνα, ἐξεβόα, θαρρεῖτε, καὶ εἰς θεὸν τὰς ἐλπίδας ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἀναθώμεθα, καὶ πρὸς αὐτὸν χεῖρας καὶ ὄμματα ἐξ ὅλης αἴρωμεν ψυχῆς ! Αὐτὸς τὰ περιστοιχίσαντα ἡμᾶς κακὰ λύσει, καὶ πάντα τὰ καθ' ἡμῶν διασχεδάσει τῶν βαρβάρων βουλευματα ! » Θαρρήσαντες ὁ λαὸς τοῖς λόγοις τοῦ πατριάρχου « ἔμενον πάντες νευρούμενοι τῇ πίστει, τῇ εἰς ἄχραντον Θεοτόκον, καὶ προσδεχόμενοι ἐπ' αὐτοῖς ἰδεῖν τὸ ἔλεος τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. »

Συγχρόνως δὲ ὁ παρὰ τοῦ Ἡρακλείου καταληφθεὶς εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως Βῶνος, ὅσον δυνατὸν ἦν ν' ἀντιμνηστεύθῃ κατὰ Περσῶν, πάντα πράττων δὲν ἡμέλῃσεν. « Δεῦτε, Ῥωμαῖοι, ἀνέκραζεν, Εἰ καρτερεῖτε τῇ ἐλπίδι τῆς σωτηρίας, καὶ εἰς θεὸν πιστεύετε, δεῦτε πολεμήσωμεν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν. » Εἰς ἀναίρεσιν δὲ τῶν ψευδολογούντων ὅτι ὁ μεσαιωνικὸς ἡμῶν λαὸς, πίστεως ἀφηρημένης ἕνεκα, τὰ πατριωτικὰ καθήκοντα διηνεκῶς παρεῖδε, καὶ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἄνωθεν μόνον ἐκαραδόκησε, τάδε προσεπεφώνει τοῖς πολίταις ὁ στρατηγός. « Βούλεται γὰρ ὁ θεὸς ἡμᾶς μὴ ἀργοὺς, καὶ ἀπράκτους καθῆσθαι· ἀλλὰ τι καὶ ἐνεργεῖν, καὶ ἐπινοεῖσθαι μὲν τινα καὶ ἀφ' ἡμῶν, ἐπ' αὐτὸν δὲ πᾶσαν ἔχειν τῆς σωτηρίας τὴν προσδοκίαν ! » Λόγος ἀξιοσημείωτος, τὰς ἐγκαρδιώσεις τοῦ τελευταίου τῶν Κωνσταντίνων ἀναμνηστικῶν.

Ἐκ τούτου μέγα φρονήσαντες οἱ Γραικοί, καὶ θάρρους ἐπιπλησθέντες, συμπλοκάς σχεδὸν καθ' ἐκάστην

ἐποιοῦν πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἀλλὰ μὴ παραλείψωμεν τοῦ
 χρονογράφου τὴν ἀφέλειαν. « Τίς λαλήσει τοῦ λαοῦ τὰ
 τότε θαυμάσια; τίς δὲ τῆς Παρθένου τὴν εἰς ἡμᾶς
 εὐσπλαγγινίαν διηγήσασθαι ἐξισχύσει; Ὡς γὰρ ὁ Χά-
 γανος ἐπλήρωσε τοὺς κόλπους τοῦ Κέρατος μονοξύλων,
 καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ὀπλίταις ἐπειρᾶτο, διὰ μὲν τῶν πολε-
 μούντων εἰς γῆν τὰ τεύχη καταβάλλειν τῆς πόλεως,
 διὰ δὲ τῶν ναυμαχούντων ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Κέρα-
 τος εἶναι εὐχεσθὴ τὴν ἀπόδοσιν, πάντοθεν ὁ Θεὸς καὶ
 ἡ δέσποινα Παρθένος ἀπράκτους καὶ κενὰς τὰς ἐλπίδας
 αὐτοῦ ἀπέδειξαν. Τοσοῦτον γὰρ πλῆθος πολεμίων ἀνεῖλε
 τὸ ῥωμαϊκὸν στράτευμα καθ' ἕκαστον μέρος τοῦ τεί-
 χους, ὥστε μὴκέτι τοὺς ζῶντας δύνασθαι κατακαίειν
 τοὺς θνήσκοντας. Καὶ τοῦτο μὲν γέγονε διὰ τῶν ἀπὸ
 γῆς πολεμούντων· τῶν δὲ ἀπὸ θαλάσσης προσιόντων
 πολεμίων αὐτὸνδρα τὰ μονόξυλα, πρὸ τοῦ ἐν Βλαχέρ-
 ναις θείου ναοῦ, ἡ Θεοτόκος, ἡ ἀρχιστράτηγος καὶ προ-
 πολεμοῦσα τῶν χριστιανῶν, ἐβύθησεν, ἀθρόως ἐξάίσιον
 καὶ βίαιον καταγίδα πνεύματος ἐγείρασα κατ' αὐτῶν.
 Ὡς γὰρ πλησίον ἐγένοντο τοῦ θείου ταύτης οἴκου, σφό-
 δρα ὑψωθείσα ἡ θάλασσα, καὶ εἰς διαιρέσεις θείῳ πνεύ-
 ματι διαιρεθείσα, πάντας ἄρδην κατεπόντισε καὶ κατέ-
 δυσεν ἅμα τοῖς μονοξύλοις. Καὶ ἦν ἰδεῖν μέγιστον καὶ
 ἄφραστον τρεῖςτιον! Ἰσα καὶ ὄρεσι κύματα ποιοῦσαν,
 καὶ ὡς ἄγριον θηρίον ἐξογκουμένην καὶ μαινομένην, καὶ
 τοῖς ἐχθροῖς ἀποτόμως ὑπερπηδῶσαν καὶ ἀνηλεῶς κατε-
 σθίουσαν. » Τότε δὴ ὁ ἱεράρχης ὁ κληρὸς ὁ στρατὸς,
 σὺμπαν τῆς βασιλίδος τὸ πλήρωμα, τὰς χεῖρας εἰς οὐ-
 ρανὸν ἀναπετάσαντες, ἔβαλλον σὺν δάκρυσιν εὐχαρι-

στήρια· « ἡ δεξιὰ σου, Κύριε, δεδοξάζεται ἐν ἰσχύϊ· ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς· καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης σου συνέτριψας τοὺς ὑπεναντίους. »

« Τίς, λέγει περαινὼν τὸν λόγον ὁ ἡμέτερος διηγη-
της, τίς λόγοις ἰσοῤῥόποις τοῖς πράγμασι, τὴν Παρθέναν
ἀξίως εὐφημήσει; Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἀγάπη ἀνυπόκριτος,
νόμου καὶ πορρητῶν κεραλή· φιλαδελφία ἀνόθευτος·
συμπάθεια ἀνεπίστροπος· παρθενία ἔνθεος· γάμος ἔννο-
μος· σωροσύνη ἀκατάγνωστος· δικαιοσύνη σύντυνας·
ἔμμενος ἀνδρία κατὰ παθῶν· φρόνησις εὐτακτος· θα-
ψιλῆς ἐλεημοσύνη· ἄτυπος ἐγκράτεια· ταπεινώσις εὐκα-
τάνυκτος· ἀλλὰ, οἷς ἂν ὁ κατ' εἰκόνα πεποιημένος ἄν-
θρωπος καὶ μετὰ θεοῦ τεταγμένος, ὡς κόσμῳ πολυτελεῖ
καὶ ὠρχίῳ ἐγκαλλωπίσαιοτο. » Μετὰ τὴν νίκην ὑψεί-
σαντες οἱ πατέρες ἡμῶν τὴν φωνὴν, καὶ τὰς φρένας μετ-
εωρίσαντες, οὕτως εἶπον ἐν ἀλαλαγμῷ· « Σὺ μὲν, ὦ
δέσποινα Θεοτόκε, τὸ φιλήνθρωπον ἐκ φύσεως ἔχουσα,
οὐ διέλιπες προνοουμένη τοῦ γένους ἡμῶν· ἀλλ' ὡς περ
μήτηρ κοινὴ τοῦ γένους τῶν χριστιανῶν, φιλόπαις ὁμοῦ
καὶ φιλόστοργος, οὕτως καὶ τὰς σὰς εὐεργεσίας ἐπιχο-
ρηγεῖς ἡμῖν διασώζουσα, πεισκέπουσα, φυλάττουσα,
κινδύνων ἐλευθεροῦσα, πειρασμῶν ἀπαλλάττουσα· ἡμεῖς
δὲ, ἀντὶ τούτων, εὐχαριστοῦμεν, ἀνακηρύττομεν τὰς
χάριτας, ἄδομεν μεγαλοφώνως τὰ σὰ θρυμίσια· τὴν
κηδεμονίαν δοξάζομεν, τὴν πρόνοιαν μεγαλύνομεν, τὴν
προστασίαν ὑμνοῦμεν. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς παρελθούσι,
μεμνημένοι τῶν σὼν δωρεῶν καὶ ἐξ ὧν κινδύνων ἐρ-
ρύσθημεν διὰ σοῦ, ταύτην σοι τὴν εὐχαριστήριον ᾠδὴν
ὡς χρέος προσάγομεν οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐπὶ δὲ τοῖς ἐνεστώσι

καὶ λυποῦσιν ἡμᾶς, παρακαλοῦμεν τὴν σὴν ὀξύτατην
βοήθειαν· δεόμεθα τῆς σῆς ἀντιλήψεως, λῦσαι τὰ ἐν τῷ
μέσῳ προσκόμματα, διασκεδάσαι τὴν ἐπέχουσαν ἡμᾶς
νεφέλην τε καὶ σκοτόμαιναν, ὅφ' ἧς, ὥσπερ ἐν νυκτο-
μαχίᾳ βάλλομέν τε καὶ βαλλόμεθα, ἢ μάλλον εἰπεῖν,
ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἰδίων ἀπτόμεθα σαρκῶν, καὶ
ἀγνοοῦμεν τοὺς συγγενεῖς, καὶ τὸ ὁμόφυλον καὶ ὁμό-
θρησκον οὐκ ἐπιγινώσκομεν· καὶ ταῦτα τολμῶμεν τίνας;
Οἱ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ, τῆς αὐτῆς
πίστεως, τοῦ αὐτοῦ βαπτίσματος, τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας
καὶ καταγωγῆς ἡξιωμένοι. Διὰ τοῦτο ἱκετεύομεν τὴν
σὴν εὐσπλαγχνίαν ὥς τινος λαβεῖν τοῦ σοῦ λαοῦ καὶ τῆς
κληρονομίας σου, καὶ στήναι πρέσβιν πρὸς τὸν ἐκ σοῦ
τεχθέντα Θεὸν ἡμῶν, καὶ βοηθῆσαι μὲν ἡμῖν τὰ ἔσχατα
κινδυνεύουσιν, ἐξελέσθαι δὲ ἡμᾶς συμφορῶν ἀνηκέστων!
Ὅρᾳς ὅσους, ὦ δέσποινα, κακοῖς περιαντλούμεθα; Ἀνά-
στηθι οὖν, καὶ μὴ ἀπίσῃ εἰς τέλος! "Ἵνα τί τὸ πρόσω-
πόν σου ἀποστρέφεις, καὶ ἐπιλανθάνεις τῆς πτωχείας
ἡμῶν; Διάλυσον τοὺς ἐπικειμένους φόβους καὶ τρόμους!
Ἄνελε τὰς φιλονείκους ἐνστάσεις, παῦσον τὰς μάχας καὶ
τοὺς πολέμους, κόπασον τὴν καθ' ἡμῶν κινηθεῖσαν ὀρ-
γὴν καὶ θραῦσιν τοῦ Θεοῦ, καταπράξῃνον τὰς ἐν τῷ μέσῳ
στάσεις καὶ ταραχάς, γαλήνην καὶ εἰρήνην βράβευσον
τοῖς οἰκέταις σου! (11) »

Παρατάσσομεν τὴν σελίδα ταύτην, τοῦ προγονικοῦ
μας βίου οὐχὶ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε. Πρῶτον μὲν, δι'
ἀντιπαραθέσεως καταφανῇ ποιούμεθα τὴν μετέθεσιν
τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τῆς ὑπερφουοῦς πνευματικότητος
πρὸς τινὰ πίστιν ἑλληνικωτέραν, ἱστορικωτέραν, τοῦθ'

ἔπερ, ὡς εἴρηται, χρησιμεύει εἰς εἰδικὴν χαρακτηρίσιν τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ. Δεύτερον δὲ, διὰ παραδείγματος ἐπισημαίνουμεθα, ὅτι αἱ πράξεις τῶν προηγουμένων γενεῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως δὲν ἐκτιμῶνται, εἰμὴ ὅταν οἱ ἀπόγονοι, ἐγκρατεῖς ὄντες τοῦ λόγου τῆς ἐαυτῶν ἐποχῆς, καταδεχθῶσι νὰ παραλάβωσι πρὸς στιγμὴν τὰ φρονήματα καὶ τὸ αἶσθημα τῶν ὑπὸ δίκην πατέρων. Ἄλλως, ἀδικεῖται τὸ παρελθόν· ἡ μὲν σήμερον γενεὰ χλευάζει τὴν προηγουμένην, ἡ δὲ μέλλουσα θέλει χλευάσει δωρεὰν τὴν σήμερον· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἡ ἀνθρωπότης περιϋβρίζει τὴν ἰδίαν τῆς συνείδησιν, αὐτοκτονοῦμεν αὐτοὶ ἐαυτούς. Καὶ δὴ, τοῖς θησαυροῦς τῆς γνωμολογίας μας μὴ καταναλίσκωμεν εἰς μάτην, ἐδελυττόμενοι σειρὰν πράξεων, ἃς δυνάμεθα μὲν καὶ ὀφείλομεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν, δὲν δυνάμεθα δὲ ν' ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τοῦ τόπου ἔνθα πάνσοφος νοῦς ἐγκατέστησεν αὐτάς. Ἡ γυνῶσις τῆς ἱστορίας ἀπαιτεῖ φιλοστοργίαν μᾶλλον, ἢ διάθεσιν ἀδυσώπητον, κατὰ μίμησιν τῆς θρησκείας, ἥτις ἀποστρέφεται τὸν ἐγωϊσμόν, καὶ διδάσκει τὴν αὐταπάρνησιν.

Ταύτην, ἄλλως, τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐποχὴν διεξερχόμενοι δὲν ἀρνούμεθα τοῦ ἐπικρατοῦντος θρησκευτικοῦ ζήλου τὸ ὑπέρσπουδον, οὔτε προτιθέμεθα ῥήμασι ποικίλοις νὰ ἐπισκιάσωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ πρὸς τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν ἀσκησιν ὑπερβάλλουσα κλίσις ἐπήγαγε βαθμηδὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ χαλεπὰ τινα ἀποτελέσματα. Ἀνευδοιάστως πρὸς τοῦτο συμφωνοῦμεν μετὰ τινων φιλοσκομμόνων. Ὁ παρὼν χρόνος οὔτε ἐπὶ ἐξόχῳ ἱερομαθείᾳ διακρίνεται, οὔτε ἐπὶ διδασκαλίᾳ δημοτικῇ. Τὰ κτῆ-

ματα τῆς Ἐκκλησίας καθέστηκαν ὑπέρογκα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐκρίων οἰκῶν ἐγένετο ὑπερπερισσός. Αἰετάρια ὁσίων καὶ μαρτύρων συσσωρεύονται, πνευματικῶς προσκομιζόμενα. Οἱ τὸν κλῆρον συγκροτοῦντες, πρὸ πάντων οἱ τῆς κατωτέρως τάξεως, πλήν τινων εὐκρίτων ἐξαιρέσεων, διατελοῦσιν ὄντες ἀνάσκητοι περὶ τὴν ἱερὰν καὶ τὴν θύραθεν σοφίαν. Ἐκ δὲ τῶν τρωρίμων τῆς ἀνωτέρως τάξεως, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι σαγηνεύονται, οἱ δὲ δουλοῦνται χρυσῷ καὶ σπουδαρχίᾳ καὶ ἡδοναῖς, ὡς αὐτὰ τὰ χρονικὰ τῶν ὀρθοδόξων καταμαρτυροῦσι (12). Ταῦτα καὶ ἄλλα ἄλλα μετὰ τῶν ἀγγιγόνων τοῦ αἰῶνος καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. Οὐχ ἦττον, ὁμῶς, κρίνομεν ἀναγκαίαν ἱστορικῶς τὴν ὁμολογουμένην ταύτην ὑπερρυσείαν, καθὼς δὲν ἀπέχομεν τοῦ νομίσαι ἀναγκαίαν καὶ τὴν ἐπισυμβᾶσιν ἀραίωσιν τοῦ πεπικιδευμένου λόγου. Ἀντὶ γὰρ τοῦ οἰκτεῖραι ματαίως τῆς ἱερομαθείας τὴν ἐλάττωσιν, εἰς ταύτην ἀπεναντίας ἀποδίδομεν ἡμεῖς τῶν ἐθνικῶν στοιχείων τὴν προκοπὴν. Καὶ διὰ τί; πρόχειρος ὁ λόγος. Διότι ἡ παρακμὴ τῆς θεολογικῆς παιδείας ἐπετάχυνεν ἐντεῦθεν μὲν τὴν ἱστορίαν τοῦ θρησκειώματος, ἐκείθεν δὲ τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀττικισμοῦ· παρήγαγεν εἰμὴ τὴν ἀγρηστίαν, τοῦλάχιστον τὴν ἀποχυδαίωσιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς διαλέκτου. Σπουδαῖον δέ τι παρασύμπτωμα ἠκολούθησε συνεπεῖχ τοιαύτης περιτροπῆς. Ἡ καθομιλουμένη γλῶσσα, ἡ γλῶσσα τοῦ πλήθους· ἡ ἕως τότε καταθλιβεῖσα καὶ περιφρονηθεῖσα γλῶσσα τῆς ἀκρονομίας ἐλληνικῆς κοινότητος, ἀναστρεφθεῖσα τὸν λίθον, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτου αἰῶνα ἐπλάκωσεν αὐτὴν ἀνῆλθεν εἰς φῶς. Ζωογονηθεῖσα δὲ βαθ-

μηδὸν ἢ ἀγοραίᾳ αὐτῇ γλῶσσα ἐγένετο ὄργανον τά-
ξεως τινος ἰδεῶν, παθῶν, αἰσθημάτων, ἅπερ καὶ καινὸν
ἐθνικὸν κεφάλαιον ἐσχημάτισαν, καὶ καινὴν τινα γραμ-
ματολογίαν αὐτοσχεδίασαν.

Ποῦ, ἐρωτῶμεν ἤθελε καταντήσῃ τὸ γένος ἄνευ τοιαύ-
της σωτηριώδους περιτροπῆς; Ἄν τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ
πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου, μεταξὺ δέκα ἢ εἰκοσιν ἢ
πεντήκοντα ἄττικιστῶν καὶ ὅλου τοῦ ἐπιλοίπου γένους,
παρετείνεται ἂν ἡ πίστις, ἐκ τοῦ ἀρηρημένου αὐτῆς θεό-
νου δὲν κατήρχετο μέχρι τοῦ χύδην λαοῦ, παραλαμ-
βάνουσα σχῆμα αἰσθητὸν, μορφὴν δημοτικὴν καὶ, λαϊ-
κὴν, ἐνδυμα ἑλληνικόν· ἂν τὰ μοναχικὰ τῆς ὀρθοδοξίας
καθιδρύματ' ἀντικαθίστων τὴν προκτικὴν, καὶ, ἐὰν
θέλωμεν ὑλικὴν εὐλάβειαν εἰς τὴν ἐπίμονον ἀνάστασιν
τοῦ πνεύματος πρὸς τὰ μυστήρια τῆς θεολογίας· ἂν εἰς
τὰς μικροπολιτείας ταύτας δὲν προεδιδάσκετο ὁ ἑλ-
ληνικὸς λαὸς τῆς πολιτικῆς διαίτης τὴν ἐπιστήμην, καὶ
ἐν τῷ μεταδῆναι ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου εἰς τὸν νεώτερον
κύκλον, δὲν ἐναπέκτῃ τὰς ἑξεῖς ἰδιωρρυθμίας καὶ αὐτο-
νομίας· ἂν τέλος πάντων, καὶ συνεπεῖα τηλικούτων με-
ταβολῶν ἢ γλῶσσα τοῦ πλήθους τῆς εὐρωτιώσεως σρο-
λαστικότητος τὸν ζυγὸν ἀποτινάζουσα, καὶ ἀναζωπυ-
ρουμένη, δὲν ἐκόμμιζεν εἰς τὸ γένος νέον ἔρανον ἱερά-
δος, εὐρωστίας, ζωτικότητος· ἂν ταῦτα δὲν συνέβαι-
νον, ἐρωτῶμεν, καθ' ὅρισμένον τινὰ καιρὸν, ποῦ ὁ ἔρανος
τῆς κακοζήλου συζητήσεως, ποῦ ἡ πρὸς τὰς μεταφυσι-
κὰς λογοτριβὰς ῥοπή, ποῦ τοῦ συλλογισμοῦ τὸ ἀφιλο-
καλὸν ἅμα καὶ ἐπιτετηδευμένον, ποῦ ἡ ἄρνησις παντὸς
συμφέροντος ἐπιγείου ἤθελον σύρει τὸ σκάφος τοῦ με-

ραιῶνός μας, δηλαδή τὴν Νεοελληνικὴν ἱστορίαν; Πολλὰκις γέγονεν ἡ παρακμὴ ἀναγεννήσεως ἀφορμὴ. Χωρὶς δὲ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπαναστάσεως, τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἤθελεν ἔσως ὑπάρχει σήμερον ἢ ἐντὸς βιβλιοθηκῶν καὶ εἰς σοφῶν τινῶν ἀναμνήσεις. Τὸ σκάφος αὐτὸ τῆς πατρίδος μας ἤθελε βεβαίως ναυαγήσει εἰς τινὰ ὠκεανὸν βραγμυανικῆς ἀπαθείας, καὶ ἀβελτηρίας, πρὶν ἢ λαίλαπες βαρβαρικαὶ διασπάσωσιν αὐτὸ καθ' ὁδόν.

Οὕτως ἔξεστιν ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος κρίναι τὴν ἀνάγκην τῶν τότε τροπῶν, ἐκ τῆς περιωπῆς τοῦ ἐνεστῶτος θεωροῦντες τὴν σχολιὰν πορείαν τοῦ παρελθόντος. Οὕτως ὅμως, δὲν ἔκριναν περὶ ἑαυτῶν, οὔτε προεπενόησαν οὕτω περὶ ἡμῶν τῶν ἀπογόνων αἱ τότε γενεαί, αἵτινες τοῦ βίου τὸ πέλαγος διεπορεύθησαν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐπαγγελλομένων· ἀλλ' οὐδὲ ἔκριναν οὕτως αὐτοὶ τῆς ἐποχῆς οἱ πολυμαθέστεροι, καὶ τῶν αὐτοκράτορων οἱ νουνεχέστεροι. Δέον μάλιστα περὶ τούτου νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οἱ μᾶλλον δραστήριοι τῶν βυζαντινῶν βασιλέων, παρεξηγήσαντες τὴν φύσιν καὶ τὰς ῥοπὰς τοῦ γένους, οὐ ἐξῆρχον, ἢ ἀνεδείχθησαν αἰρετικοὶ καὶ κακόδοξοι, ἢ ἀνεχαίτισαν ὅσον οἶόν τε τὴν κραταίωσιν τῆς ὀρθοδοξίας, φραγμὸν ἐμβαλόντες εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν καθιδρυμάτων της. Αἰρετικοὶ ἢ δυσεβεῖς ὁ Κωνστάντιος, ὁ Ἰουλιανός, ὁ Οὐάλης. Μονοφυσῖται, ὁ Ζήνων καὶ ὁ Ἀναστάσιος. Μονοθεληταί, Ὁ Κώνστας καὶ ὁ Ἀρτέμιος. Εἰκονομάχοι, οἱ τρεῖς τῆς Ἰσαυρικῆς δυναστείας, ἔτι δὲ Λέων ὁ Ἀρμένιος Μιχαὴλ ὁ Τραυλός, ὁ Θεόφιλος καὶ ὁ υἱός του. Δὲν ἐ-

ξαιρείται τῆς κατηγορίας οὐδ' αὐτὸς ὁ μονοθελήτης Ἱ-
 ράκλειος, ὃν ἐκάλεσamen ἀνωτέρω πρῶτιστον σταυρο-
 φόρον ἱππότην τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἱράκλειος, μετὰ
 τὸν ὁποῖον οὐδεὶς Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ λαμβάνει πλέον
 ὄνομα Ῥωμαῖόν, παρὰ τὸ σεβασμιον τοῦ Κωνσταν-
 τίνου, αὐτὸς ὅστις τὴν σύζυγόν του Φαβίαν, Εὐ-
 δοκίαν ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον μετωνόμασε, τὸν δὲ υἱόν
 του Φάβιον ἀπεκάλεσεν Ἱρακλεωνᾶν, ὁ Ἱράκλειος, λέ-
 γομεν, ἔστις ἐλληνιστὶ συντάσσει τὰς Νεαράς του,
 καὶ ὡσαύτως ἐλληνιστὶ ἀντεπιστέλλει τῇ Συγκλήτῃ
 ἢ γράφει τῷ Πάππῃ Ῥώμης, αὐτὸς οὗτος, τὴν τα-
 χεῖαν τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας ἀνάπτειν ἔντρομος
 ἰδὼν, νόμον ἐξέδωκε, δι' οὗ τὰς μὲν καταχρήσεις
 τὴν ἱερῶν περιέστειλε, τὸν δὲ ἀριθμὸν τὸν ἐν ταῖς κυ-
 ριωτέραις τῆς βασιλευούσης ἐκκλησίας λειτουργούν-
 των ἡλάττωσε καὶ κατὰ τὸ δέον προσδιώρισεν. « Ἐ-
 πειδὴ πρόδηλόν ἐστι γράφει πρὸς Σέργιον τὸν Πατριάρ-
 χην, ὡς οἱ τὰ τοιαῦτα θηρώμενοι οὐ ζήλω θείῳ, τοῦ
 δὲ πλείονος ὀρεγόμενοι ἐπιπηδῶσι καὶ πλειόνων εὐκτη-
 ρίων ὄντων κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν, τὰ ἱερά
 καταπράττειν ἀξιοῦνται, μόνου κέρδους ἀφορμὴν καὶ
 πρόφασιν τὴν εἰς τὸ θεῖον λειτουργίαν καὶ ὑπηρεσίαν
 ποιεῖν σπουδάζουσι, θεσπίζομεν εἰ τὰ καλῶς τε καὶ ἐ-
 πωφελῶς πρὸς τε τῆς ὀρθῆς ἡμῶν πίστεως περιφανές,
 καὶ εὐκοσμίαν τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας! . . .
 (14) ὅτι ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἕξτερον εἰς τὴν ἀγίαν
 σοφίαν δὲν θέλουσι λειτουργεῖν ἢ μόνον 80 ἐφημέριοι,
 διάκονοι δὲ 150, διακόνισσαι δὲ 40, ὑποδριάκονοι
 δὲ 70, ἀναγνώσται δὲ 160, ψάλλται 25 καὶ πυλωροὶ

75. περιορισμός, ἐξ οὗ δυνάμεθα ὡς ἔγγιστα νὰ εἰ-
 κάωμεν καὶ τὴν κατὰχρησιν ἣτις προὔκλεσε τὸν νό-
 μον τοῦτον. Μέτρα τοιαῦτα, ὑπὸ τῶν τότε βασιλέων
 ἐπιβληθέντα, διήγειραν τοῦ κλήρου τὸν γογγυσμὸν,
 ὅθεν πιθανῶς προέρχεται καὶ ἡ αἰτίασις τοῦ ἁγίου Θεο-
 φάνους, ὅτι ὁ ἐρημικὸς Ἀμαλὴκ ἐπεράνη τύπτων τὸν
 λαὸν Χριστοῦ ἕνεκα τῆς τῶν βασιλέων ἀπεθείας (15).

Καὶ περὶ μὲν τῆς διαγωγῆς τῶν Ἰσχυρίων, κατωτέρω.
 Ὡς εἴρηται δὲ οἱ ἀνδρείοτεροι τῶν αὐτοκρατόρων, ἀλλη-
 λοδιαδόχως ἀπεπειράθησαν νὰ ἀνασκευάσωσι τὴν Βυ-
 ζαντινὴν κοινωσίαν ἐπὶ τὸ πολιτικώτερον, τὰ ἔθιμα
 παραβιάζοντες καὶ τὰς παραδόσεις τῆς ἐπικρατούσης
 ἐκκλησίας. Ἄν ὀρθῶς ἐπράξαν οὗτοι, ἢ ἀτόπως, οὕτω
 πολιτευθέντες, τοῦτο θέλομεν ἐξετάσει ἐν οἰκείῳ μέ-
 ρει. Ἄλλ' ἐπειδὴ λόγος ἐντυχῆσθαι συνέπεσε περὶ τοι-
 οῦτων ἀποπειρῶν, ἄκαιρον δὲν εἶναι, νομίζομεν, εἰς
 προηγουμένην περὶ κατὰστασις ὁρθοδόξιας καὶ περὶ
 μοναχικῆς πολιτείας, τὴν χρονολογικὴν τάξιν νὰ δια-
 κώψωμεν πρὸς στιγμὴν, διὰ τὴν συνέχειαν τῆς ιδέας
 μας ἀναφέροντες ἐνθάδε τὸ παράδειγμα Νικηφόρου τοῦ
 Φωκᾶ, βασιλέως γενναίου καὶ φιλοπολέμου, ὅστις καὶ
 τοι ὁρθόδοξος ᾔν, δι' ἐπίτηδες διχτάζεως περιέσπει-
 λε τῶν μονῶν τὴν ἐπέκτασιν, καὶ ἐθέσπισε τῶν εὐαγῶν
 οἴκων τὴν ἀκτημοσύνην. Ἡ Νεαρχή, δι' ἧς ὁ αὐτοκρά-
 τωρ οὗτος, μὴ βουλόμενος κατὰ Παῦλον ἀρέσκειν
 ἀνθρώποις ἀλλὰ Θεῷ, ἐνσκήπτει ἐπὶ τῆς φιλοκτημο-
 σύνης τῶν καλογήρων, ἣν νόσον ἀπροκαλύπτως κατο-
 νομαζει, ἐξεδόθη μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας
 του, εἶνα δὲ καὶ εἰς τὸ ὕψος καὶ εἰς τὸ περιεχόμε-

νον οὕτως ἐκ διαμέτρου ἐναντία τοῖς φρονήμασι τῶν καιρῶν ἐκείνων, ὥστε θαυμάζομεν πῶς οἱ μεταγενέστεροι ἐπεβάσθησαν τὴν ὑπερξίν τῆς, μάλιστα ἀπὸ Βασιλείου ὁ Πορφυρογέννητος διὰ παρακολούθου διατάξεως κατήργησεν αὐτήν. Ὁ τύπος, λέγομεν, εἶναι καὶ σπουδαῖος συνάμα καὶ μοναδικὸς ἐν τῇ σωζομένῃ βυζαντινῇ νομοθεσίᾳ. Ἡ Νεαρχὴ αὕτη χαρακτηρίζει οὐ μόνον τὰς ἀντιπολιτευτικὰς διαθέσεις τοῦ Νικηφόρου Φωκά, τὰς ἄλλως τε καὶ παρὰ τῶν χρονογράφων τρανῶς μαρτυρουμένας, ἀλλὰ χρησιμεύει προσέτι καὶ εἰς διαφώτισιν ἐτέρων τινῶν χωρίων σκοτεινῶν τῆς πολιτικῆς τῶν πρὸ τοῦ Νικηφόρου βασιλευσάντων. Θάρρουντες ὅτι εὐάρεστον ποιούμεν ἔργον τοῖς ἀναγνώσταις, ὅσοι τυχὸν ἀγνοοῦσι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σπουδαῖον ἔγγραφο, ἀσμένως ἐπισυνάπτομεν αὐτὸ καθ' ὅλοκληρίαν· Ἐπικαλούμεθα δ' ἐπὶ τοῦδε τοῦ νομοθετήματος τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τὰ πατρια φιλοπραγμονούντων διὰ δύο λόγους· τὸ μὲν, ὅτι ἐντεῦθεν ἐκδύζουσι πληροφορίαι τινὲς ἀναγκαῖαι πρὸς κρίσιν ὀρθὴν τῶν ἐπομένων· τὸ δὲ, ὅτι τὸ ψήγισμα αὐτὸ θεωροῦμεν ὡς ἀναποσπαστῶς συναρτώμενον πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ὀρθοδόξου πολιτείας.

« Ὁ τοῦ Θεοῦ πατὴρ λόγος, γράφει παραινῶν ὁ Νικηφόρος, πολὺν τινα λόγον ποιούμενος τῆς ἡμῶν σωτηρίας, καὶ δεικνὺς ὅπως ἡμῖν ἔσται, καὶ τίνων μὲν ἀπεχουμένους, ποίων δὲ δεῖ ἐχομένους ταύτης ἐπιτυχεῖν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν τῶν πολλῶν κτήσιν ἐπιεικῶς πρὸς ταύτην ἐδείξεν ἐμποδίζοντα, δύσκολον εἶναι τοὺς πλουσίους τὴν τῆς βασιλείας εἰπὼν εἰσοδόν,

καὶ τοσοῦτον ἀπερίττους εἶναι βουλόμενος, ὥς μὴ μόνον ῥάβδον ἡμῖν καὶ πήρην καὶ χιτῶνα τὸν δεύτερον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν φημί τὴν εἰς αὐρίον ἀπαγορεῦσαι τῆς τροφῆς μερίμναν. Ἄρτι δὲ βλέπων τὴν περὶ τὰ μολυστήρια καὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα σεμνεῖα περιφνηλὴ νόσον (νόσον γὰρ ἐγὼ τὴν ἀπληστίαν καλῶ) οὐκ οἶδα τίνα δὴ τοῦ κακοῦ θεραπείαν ἐπινοήσω, ἢ πῶς κολάσω τὴν ἀμετρίαν. Τίσι γὰρ πειθόμενοι τῶν πατέρων, ἢ πόθεν λαβόντες τὰς ἀγορμὰς, πρὸς τοσαύτην περιττότητα καὶ μανίας ψευδεῖς (κατὰ τὸν θεῖον φᾶναι Δαβίδ) ἐξήχθησαν; Γῆς πλέθρα μυρία, φιλοτίμους οἰκοδομὰς, ἵππων ἀγέλας, βοῶν, καμήλων, ἄλλων κτηνῶν ἀριθμοῦ κρείττονων, ὅσαι ὄραι κτᾶσθαι σπουδάζοντες, καὶ τὴν ὅλην μερίμναν τῆς ψυχῆς περὶ αὐτὰ κατατείνοντες, ὥστε κατ' οὐδέν τοῦ κοσμικοῦ βίου καὶ πολλὰς φλεγμαίνοντες ταῖς φροντίσι τὰ μολυστήρια ταῦτα διαφέρειν· καὶ τοι γὰρ τῶν θείων λογίων ἀπειναντίας τούτοις ἡμῖν φθεγγομένων, καὶ φροντίδων τοιούτων ἀπηλλάχθαι τὸ σύνολον διακκελευομένων (μὴ μεριμνήσητε γὰρ φησι, τί φάγητε ἢ τί πίητε) καὶ τὸ τῶν πετεινῶν ἀπραγμον εἰς ὄνειδος ἡμῖν προτιθέντων. Τί δὲ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος; Αἱ χεῖρες αὐταὶ φησιν, ἐμοὶ τε καὶ τοῖς σὺν ἐμοὶ διηκόνησαν· καὶ ἔχοντες δὲ διατροπὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα. Τὸν εἶπον ὅρα μοι τῶν θείων πατέρων, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ φημί, τῶν ἐν Πηλαιοστήνῃ, τῶν ἐν Ἀλεξανδρίᾳ, τῶν ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ γῆς λαμβάντων, καὶ τούτων οὕτως λιτὸν εὐρήσεις, οὕτως ἀπερίττον, ὥς σχεδὸν μόνῃ ψυχῇ ζῶντας αὐτοὺς ἀπα-

φαίνειν, καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ὥσπερ παραψαύοντας αὐλίας. Ἄλλως δὲ τοῦ Χριστοῦ βιαστὴν ὑπάρχειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λέγοντος, καὶ βιαστὰς ἀρπάξαι αὐτήν, καὶ διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖν ἡμᾶς εἰς αὐτὴν ἐλθεῖν, ὅταν ὁρῶ τοὺς πρὸς τοιοῦτον βίαν χωρεῖν ἐπαγγελλομένους κατὰ τὴν ὑπαλλαγὴ τοῦ σχήματος ὥσπερ σημειούμενους τῇ πολιτείᾳ, σφόδρα τοῦ ἐπαγγέλματος καταψευδομένους καὶ ἀντιφθεγγομένους τῷ σχήματι, οὐκ οἶδα πῶς οὐχὶ σκηνὴν καλέσω τὸ πρᾶγμα, καὶ εἰς βλασφημίαν χωροῦν ἀντικρυς τοῦ ὀνόματος εἴποιμι τοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ οὖν οὔτε ἀποστολικὴ τις οὔτε πατρικὴ νομοθεσία ἢ τῶν πολυπλέθρων τούτων ἀγρῶν καὶ τῶν χωρίων κτῆσις τῶν οὕτως ὑπερφυῶν καὶ φροντίδων πλῆθος ὑπὲρ τοὺς καρπούς γεννᾶν πεφυκότων· (πῶς γὰρ οὐ; εἴ γε τούτων μὲν ἡ σκουτὴ δὴ τὸ συνωδὸν προῆξαι τε καὶ διδάξαι ταῖς τοῦ Χριστοῦ ἐντολαῖς, ἐντολὴ δὲ Χριστοῦ οὐχ ἡ τῶν ὑλικῶν κτῆσις, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου μᾶλλον ἢ τῶν τοιούτων ἀπόκτησις· εἴπερ ἐκεῖνου τὸ πωλεῖν τὰ ὑπάρχοντα καὶ διδόναι τοῖς πτωχοῖς), πρόδηλόν ἐστιν, ὡς οὐ φιλαρέτου ταῦτα πολιτείας οὐδ' ἀκριβείας, ἀλλὰ χρείας σωματικῆς μᾶλλον, πρὸς τὸ βιωτικώτερον (οἷμοι) τῶν πνευματικωτέρων ἀποκλινάντων. Ἡ χρεία δὲ τῷ χρόνῳ προῆλθεν εἰς ἀμετρίαν, ὥσπερ φιλεῖν οἶδε τὰ χείρω διὰ μικρᾶς ἀφορμῆς καὶ τῆς τυχοῦσης εἰς μέγα χωρεῖν. Τί αἰνυν παθόντες οἱ ἄνθρωποι, προῆξαι τι τῶν πρὸς Θεοῦ θεραπέαν καὶ λύσιν ἀμαρτημάτων κεννημένοι, παρορῶσι μὲν εὐκολον οὕτως καὶ φροντίδων ἐλευθέραν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολήν, τὸ πωλοῦντας

τὰ ὄντα διδόναι πένησιν; ὥσπερ δὲ δύσκολον ταύτην ἐπίτηδες καὶ πραγματωδεστέραν ποιεῖν βουλόμενοι, καὶ φροντίδων ἐγκωλύτες πλήθος ἐπισυνάγειν, πρὸς τὸ μοναστήρια συνιστᾶν, ξενωνάς τε καὶ γηροκομεία ἐαυτοὺς κατατείνουσιν; ὧν ἐν μὲν τοῖς προτέροις χρό- νοις ἡ σύστασις, ἕως ἔτι σπάνις ἦν τῶν τοιούτων, πολὺ τὸ εὐλογον εἶχε καὶ χρησιμώτατον· καὶ πῶς γὰρ οὐ μονιμώτερον εἶναι τὸ καλὸν τῶν συνιστών- των ταῦτα, προθυμουμένων τῶν μὲν εἰς ἀνθρωπίνων σωματίων τροφήν τε καὶ θεραπείαν, τῶν δὲ εἰς ψυ- χῆς ἐπιμέλειαν καὶ ὑψηλοτέρου βίου διαγωγὴν; Ἀφ' οὗ δὲ πρὸς πλήθος ἐπιδέδωκε ταῦτα καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἐστήκασι καὶ τὸ μέτρον, τὸ ἔτι παρορᾶν καὶ ἀρίστασθαι τοῦ κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν ἀγαθοῦ γι- γνομένου καὶ πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων σύστασιν ἀσχο- λεῖσθαι, πῶς ἂν τις ἀμυγῆς εἶναι κακίας τὸ ἀγαθὸν τοῦ- το λογίσαιτο καὶ μὴ τῷ σίτῃ φαίη παραμεμῆχθαι καὶ τὰ ζιζάνια; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐ κοινὸς ὁρῶνς εἴποι προκάλυμμα γίνεσθαι τὴν φιλοθεῖαν, ἵνα φανεροὶ πᾶ- σιν ᾧσι τὸ καλὸν ποιοῦντες, ὥσπερ οὐκ ἀγαπῶν- τες εἰ μόνους ἔχουσι μάρτυρας τοὺς παρόντας ἢ με- τίταςιν ἀρετῆς; ἀλλὰ μηδὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἀγνωστῆ- σθαι ταύτην βουλόμενοι; Καὶ ταῦτα τίνας; Χριστιανοὶ φεῦ! οἱ παντὶ τρόπῳ λανθάνειν ἐν τῇ τῶν ἀγα- θῶν πράξει κεκελευσμένοι. Τοῦτο δὲ πῶς οὐκ ἂν τις ἐκδηλον εἶναι δόξαιε καὶ πολλῶ τῷ περιόντι πεπι- στευμένον, ὅταν μυρίων ὄντων ἐτέρων τῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου πεπονηκότων καὶ πολλῇ δαδόμενων χειρὸς τε καὶ βοηθείας, ἀμελοῦντες ἡμεῖς τοῦ εἰς ἐκεῖνα δαπα-

νῶν προθύμως καὶ διορθοῦσθαι ταῦτα καὶ συνιστᾶν ἐπὶ τὸ καινουργεῖν ἰδίᾳ κατὰ πολλὴν φερόμεθα τὴν ἐρμῆν, ἵνα μὴ μόνον ὀνόματος ἀπολαύοιμεν κεινοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ φάνοιτο καὶ ἀποτεταγμένον ἢ τὸ ἡμέτερον, ὡς καὶ τίθεσθαι τὰ ὀνόματα ἡμῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν, κατὰ τὸν προφήτην φάναι τὸν θεῖον;

α. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν ἡμᾶς διεγείροντες, καὶ τῆς θεομιστοῦς ταύτης φιλοδοξίας τὸ κακὸν ἐκκόπτειν βουλούμενοι, καὶ σποδάζοντες ὅπερ ἂν ἀγαθὸν ποιῶμεν, διὰ Θεὸν μόνον ποιεῖν καὶ μὴ συνάπτειν τούτῳ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν, ἵνα μὴ τῆς ἀντιμισθίας πάντως τῆς παρ' αὐτοῦ διαπίπτωμεν, (ἀπέχει γὰρ ἤδη τοὺς τοιοῦτους ὁ θεὸς λόγος φησὶ τὸν μισθόν.) κελεύομεν τοὺς εὐσεβεῖν βουλομένους καὶ χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας ἔργα ἀνύειν ἀκολούθως τῇ τοῦ Χριστοῦ πορεύεσθαι ἐντολῇ, καὶ πωλοῦντας τὰ ὑπάρχοντα διδόναι πένησιν. Οὕτως γὰρ περιττοὺς ἡμᾶς εἶναι καὶ φιλοδαπάνους περὶ τὸν ἔλεον βούλεται, ὡς μὴ μόνον ὧν ἔχομεν χρημάτων τοῖς χρήζουσι κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα δαπανήσαντας ἐπὶ τὴν πρᾶσιν ἐτοιμίως χωρεῖν τῶν κτήσεων. Εἰ δέ τινες οὕτως εἰσὶ φιλόκαλοι καὶ μεγαλουργοὶ (καλοῦμεν γὰρ οὕτως αὐτῶν τὸ φιλότιμον,) ὡς καὶ μοναστήρια συνιστᾶν βούλεσθαι ξενῶνας τε καὶ γηροκομεῖν, ὁ κωλύων οὐδεὶς. Ἀλλ' ἐπεὶ πολλὰ τῶν ἐκ πολλοῦ χρόνου γεγεννημένων κεκαμύκασις ἤδη, καθάπερ εἶρηται, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν εἶναι σχεδὸν περιέστησαν, ἐκείνων οὗτοι ἐπιμελείσθωσαν, καὶ διδόντωνσαν χεῖρα κειμένοις, καὶ περὶ αὐτὰ δεικνύτω.

εαν τὸ φιλόθεον. Ἔως δ' ἂν τῶν προλαβόντων οὕτως
 ἐχόντων αὐτοὶ παρορῶντες, καὶ ὥσπερ ἐπ' αὐτὰ μύον-
 τες καὶ εὐαγγελικῶς εἰπεῖν ἀντιπαρερχόμενοι, πρὸς
 καινῶν ἐτέρων οἰκοδομίας κατατείνονται, οὔτε ἐπαινέ-
 σω τὸ πρᾶγμα οὔτε μὴν τὸ πηράπαν ἐάσω γίνεσθαι,
 οὐδὲν ἕτερον ἢ καινῆς ἔρωτα δόξης καὶ μαγνίαν περὶ
 αὐτὴν ὡμολογημένην καὶ εἰδῶς τοῦτο καὶ ὀνομάζων.
 Ἐπιμελεῖσθαι δὲ τῶν προλαβόντων καὶ βοηθείας δεο-
 μένων κελεύομεν, οὐκ ἀγροὺς παρέχοντας οὐδὲ τό-
 πους δὴ τινὰς καὶ οἰκοδομὰς, (ἰκανὰ γὰρ τὰ φθά-
 σαντα, καὶ ἅπερ ἔχοντες τυγχάνουσιν ἐξ ἀρχῆς) ἀλλ'
 ἡμελημένα ταῦτα καὶ ἀκαμῆ καὶ ἀνέργαστα δι' ἀπο-
 ρίαν κείμενα χρημάτων, ἐκεῖνοι τοὺς ἀγροὺς οὓς
 ἔχουσι καὶ τοὺς τόπους ἀπεμπολοῦντες πρὸς οὓς τῶν
 κοσμικῶν βούλονται, προνοίας αὐτὰ τῆς προσηκούσης
 καταξιούτωσαν, ἰκέτας παρέχοντες, θόας, ποιμνία,
 τᾶλλα ὅσα ἕτερα τῶν κτηνῶν. Εἰ γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖ-
 νους οὓς ἔχομεν ἀγροὺς καὶ τόπους παράσχοιμεν, ἐπεὶ
 τὰ τῶν οἰκῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ὁ νόμος εἵργει
 πιπράσκεσθαι, εἰς ταῦτόν ἡξομεν τῷ προτέρῳ, καὶ
 τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ πεπονηκότα καταλείβομεν ἀ-
 θεράπευτα, χρημάτων οὐκ ὄντων, οὐδὲ τῆς χειρὸς ἐ-
 χούσης τι τῶν προσεστηκότων καὶ δυναμένης. Ὡστε ἀπὸ
 τοῦ νῦν μηδενὶ ἐξέστω μὴ ἀγροὺς, μὴ τόπους μονα-
 στηρίοις ἢ γηροκομείοις ἢ ξενώσιν ὅπως οὖν παραπέμ-
 πειν, ἀλλ' οὐδὲ μητροπόλεσιν ἢ ἐπισκοπεῖσι· οὐδὲ γὰρ
 οὐδὲν ἐκεῖνοις λυσιτελεῖ. Εἰ δέ τινα τῶν φθασάντων εὐα-
 γῶν οἰκῶν ἢ μοναστηρίων τοιαύτης φάουλῆς ἔτυχον χειρὸς
 καὶ προνοίας, ὡς ἔρημα τόπων καταλελειφθαι, τούτ

τοῖς γνώμῃ βασιλικῇ καὶ δοκιμασίᾳ ἢ τῶν ἀρχόντων κτῆσις οὐ κωλυθήσεται. Κελλία δὲ καὶ τὰς καλουμένας Λαύρας ἐν ἐρήμοις οἰκοδομεῖν, μὴ πρὸς κτήσεις καὶ ἀγροὺς ἐτέρους ἐκτεινομένας, ἀλλὰ τῇ περιοχῇ μόνη τῇ ἰδίᾳ ὀρίζομένας, τοσούτω τοὺς βουλομένους οὐκ εἵργομεν, ὅσῳ καὶ δι' ἐπαίνου μᾶλλον τὸ πρᾶγμα τίθεμεν.

» Ταῦτα παραινῶν ἐγὼ καὶ νομοθετῶν, οἶδ', ὅτι τοῖς πολλοῖς μὲν καὶ φορτικὰ λέγειν δόξω, καὶ πρὸς τὴν γνώμην αὐτῶν ἀπάδοντα· ὧν οὐδὲν ἐμοὶ μέλλον, εἴπερ ἀρέσκειν κατὰ Παῦλον οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ Θεῷ βούλομαι. Τοῖς δὲ νοῦν ἔχουσι καὶ φρένας, καὶ μὴ ἐξ ἐπιπολῆς ὁρᾶν ἡσκημένοις, ὡς τὸ προσπεσὼν ἀπλῶς ταραχὴν αὐτῶν ἐπάγειν τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ προσωτέρω χωροῦσι καὶ συνορᾶν βάθος πραγμάτων δυναμένοις, καὶ λυσιτελεῖν δόξομεν καὶ ὠφέλιμα τοῖς τε κατὰ θεὸν ζῶσι καὶ τῷ κοινῇ παντὶ φθέγγασθαι.» (16)

Ἐλπίζομεν ὅτι τὸ σχοινοτενές δὲν παρεκίνησε τὸν ἀναγνώστην νὰ παραπηδήσῃ τὴν περὶ μοναχῶν ὄντως παρρησιαστικὴν καὶ ἀτρόμητον ταύτην Διάταξιν τοῦ Νικηφόρου Φωκά, ὅστις ἤκμασε μίαν περίπου ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς Εἰκονομαχίας. Γνωστὸν ὅτι, ἀποτυχούσης τῆς ἐπιχειρηθείσης ταύτης ἐκκλησιαστικῆς διορθώσεως, τὰ μοναστικά καθιδρύματα ἐπολλαπλασιάσθησαν, μάλιστα ἐπὶ βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἀλλὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ τοῦ ἀσκητισμοῦ πυρετὸς συνήργησεν εἰς τὴν κάθαρσιν καὶ τὴν ἀνάπλασιν τῆς μεσαιωνικῆς κοινωνίας, δυνάμεθα νὰ

προσαγάγωμεν παραδείγματα ἀρυσθέντα ἐξ ἐποχῆς πολὺ προγενεστέρας τῆς Εἰκονομαχίας. Ἡ ἀλλοίωσις τῆς ἀσκητικῆς διαίτης, ἡ παραποίησις αὐτῇ τῆς ἐρημιτικῆς πολιτεύσεως, ἣν ἡμεῖς ἄνευ φόβου παραδοξολογίας ἡγοῦμεθα κοινωνικὴν τῆς Ἑλλάδος μεταπολίτευσιν, συμπτώματα, λέγομεν, παρακμῆς τοιαύτης ὑπῆρξαν πρὸς τοὺς ζητωτάς τῶν παρεληλυθότων ἀντικείμενον γογγυσμοῦ ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μαυρικίου, ὅστις ἐξέδωκεν ἐπὶ τούτῳ καὶ διάταγμα πρὸς πάντας τοὺς ὑπαλλήλους λαϊκοὺς, ἀπαγορεύον τὸ λαμβάνειν σχῆμα μοναχικὸν ἢ ἐγκλείεσθαι εἰς μοναστήρια (17). Ἐκτοτε, λοιπὸν, ἡ ἐρημος ἔρρεπεν ἀκατασχέτως πρὸς τὴν πόλιν, ἡ δὲ πόλις ἤνοιγε πρὸς τὴν ἐρημον τοὺς κόλπους της. Ὁ πρῶτον φιλόανθρωπος ἀναχωρητὴς τῆς Θηβαΐδος μετεβαλλετο βαθμηδὸν εἰς μοναχόν· οὗτος δ' ἐπεξῆς τρέπεται ἀνεπαίσθητως εἰς κοινοβιώτην. Ὁ δὲ κοινωνιώτης τί ἄλλο εἶναι κατ' ἀλήθειαν, ἢ μέλος μικρᾶς τινος ἡμιλαϊκῆς πολιτείας, ἣτις μετέχει μὲν τοῦ κόσμου διὰ τῆς συμβιώσεως, τῆς ιδιοκτησίας καὶ κοινωνοργίας, μετέχει δὲ καὶ τῆς ἐρήμου διὰ τῆς κεκανονισμένης ἀσκήσεως; Ἰδού τῆς ἐκλαϊκώσεως ἡ αὐτόματος καὶ φυσικὴ βαθμολογία. Πλεῖστα δὲ τοῦ χρόνου μνημεῖα ὑπομνηματίζουν τὴν βαθμιαίαν τροπὴν τοῦ ἀσκητοῦ εἰς μοναχόν, καὶ τοῦ μοναχοῦ τούτου τὴν βαθμιαίαν ἐμφιλοχώρησιν εἰς τὰ ἐγκόσμια. Περὶ ἐργον δὲ σύγγραμμα τοῦ εἵδους τούτου εἶναι σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου Μόσχου, μοναχοῦ τῆς 5^{ης} ἑκατονταετηρίδος. Ἠκμασεν οὗτος ἐπὶ Τιβερίου καὶ Μαυρικίου, περιηγήθη τὰς ἐρήμους τῆς Συρίας καὶ Λι-

γύπτου, ἐπεσκέψατο τὰ ἀναχωρητήρια Ἀνατολῆς τε καὶ Δύσεως, καὶ εἰς βιβλίον, ἔν τινι χυδαία διαλέκτῳ συν-
 τεταγμένον πρὸς ψυχωφέλειαν τῶν χυδαίων ἀναγνω-
 στῶν, κατὰ μίμησιν τοῦ προγενεστέρου ὁσιογράφου
 Παλλαδίου, ἐπισκόπου Ἐλενουπόλεως, περιέγραψε τὰ
 ἦθη, τὰς ἀσχολίας, τὴν δίαιταν τῶν τότε μοναχῶν.
 Κατὰ τὰς μεμψιμοιρίας τῶν ἐρημιτῶν, οὓς ὁ Μόσχος
 τῇδε κἀκείσε συνετύγχανε, τὰ πάθη τοῦ κόσμου εἰ-
 χον πρὸ πολλοῦ μολύνει τὴν μοναχικὴν αὐταπάνη-
 σιν, περὶ ἧς τοσοῦτος γίνεται λόγος ἐν τοῖς συγγράμ-
 μασι τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Ἀντωνίου, τοῦ Μα-
 χαρίου, τοῦ Ἰλαρίωνος. Αἱ δὲ τῶν τότε ζώντων ἐρη-
 μιτῶν μομφαὶ ἐπικυροῦσι τοὺς πικροὺς ἐλέγχους τοῦ
 Ἱερωνύμου, ὅστις ἔτι πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων προε-
 μήνυσε τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τὴν ῥοπήν. (18) Ὡς
 φαίνεται, ἡ κτημοσύνη ἔκτοτε δὲν ἐλογίζετο πρωτίστη
 καὶ ἀπαρχιότητος τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος ἀρετὴ· ὅ-
 θεν οἱ γέροντες γοερώς θρηνοῦσι τὴν ἐκπνεύσαντα χρυ-
 σοῦν αἰῶνα τῆς ἀπαθείας. Οἱ στρατιῶται τῆς ἀποκα-
 γῆς ἐγλίχοντο τότε κτημάτων καὶ χρημάτων, ἐθυ-
 ροκόπουν τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων, ἐθήρευον τὴν
 ἄνεσιν, ἐξηγόρευον χρησμούς πολιτικούς, ἐπληρορο-
 ροῦντο περὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ διατρεχόντων, ἀνεμι-
 γνύοντο, ἐνὶ λόγῳ, πᾶσι τοῖς βιωτικοῖς. Αἱ προγενέστε-
 ραι αὗται μαρτυρίαι τάχα δὲν προερμηνεύουσι τὰ μέ-
 τρα τοῦ Νικηφόρου Φωκῆ κατὰ τῆς ἐνσκηψάσης νό-
 σου τῆς φιλοκτημοσύνης; « Παρέβαλεν, ὁ Μόσχος διηγεί-
 ται, ἀδελφὸς τῷ Ἀββᾶ Ἠλίᾳ τῷ ἡσυχαστῇ εἰς τὸ
 κοινόδιον τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἀββᾶ Σάβα, καὶ λέγει αὐ-

τῷ. Ἀβθα, εἰπέ μοι ῥῆμα· ὁ δὲ γέρων λέγει τῷ ἀδελφῷ· ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν ἡγά-
 ποῦντο αἱ τρεῖς ἀρεταί, ἡ ἀκτημοσύνη, ἡ πραότης,
 καὶ ἡ ἐγκράτεια· νῦν δὲ κρατεῖ εἰς τοὺς μοναχοὺς
 ἡ πλεονεξία, καὶ ἡ γαστριμαργία, καὶ ἡ θρασύτης.»
 Καὶ κατωτέρω· «ἔλεγεν ὁ Ἀβθαῖς Ἀθανάσιος, ὅτι οἱ πα-
 τέρες ἡμῶν τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀκτημοσύνην ἐ-
 τήρησαν μέχρι θανάτου, ἡμεῖς δὲ ἐπλατύναμεν τὰς κοι-
 λίας ἡμῶν καὶ τὰ θαλάντια.» Ἀλλαχοῦ δὲ· «ἐπὶ
 τῶν πατέρων ἡμῶν περὶ σπουδαίων ἦν τὸ ἀπερίσπα-
 στον· νῦν δὲ πράττει ἐπὶ ἡμῶν χύτρα καὶ χεῖρεργον.»
 Καὶ πάλιν· «ἔλεγεν ὁ Ἀβθαῖς Ἀλέξανδρος τοῖς ἀδελ-
 φοῖς, οἱ πατέρες ἡμῶν ἐδίωκον τὰς ἐρήμους καὶ τὰς ὀλί-
 ψεις, ἡμεῖς δὲ διώκομεν τὰς πόλεις καὶ τὴν ἄνεσιν.»
 (19). Ἡ μαρτυρία τοῦ Μόσχου προσέρχεται εἰλικρινῆς
 καὶ ἀνυπόπτειτος. Παρελύθη ὁ κανὼν τοῦ Ἀγίου Βα-
 σιλείου· ἡ ἔρημος μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον πρὸς τὴν πόλιν
 ἐξοκέλλει. Καὶ τὴν μὲν θεολογικὴν παιδείαν καὶ ἱερομά-
 θειαν διαδέχεται ἡ δημώδης ἀγιογραφία· ὁ δὲ μονα-
 χισμὸς, σύστημα ἡμιλαϊκόν, οὕτω προεῖάδην ἐξαπλοῦ-
 ται, ὥστε παρ' ὀλίγον σύμπασα ἡ Βυζαντινὴ κοινω-
 νία ὁμοιάζει πελώριον μοναστήριον.

Ἐκ τῶν συγκεχυμένως ἄχρι τοῦδε ῥηθέντων συγ-
 κεφαλαιοῦμεν τὰ ἑξῆς.

Α'. Ἡ ἐπίμονος τῆς Αἱρέσεως ἐπίθεσις κατὰ τῆς
 δογματισθείσης ὀρθοδοξίας ἐπασχολεῖ τὴν δραστηριό-
 τητα τῶν Ἱεραρχῶν εἰς ἀγῶνας ἀτελευτήτους, διηνε-
 κῶς καταναλίσκει καὶ νοῦν καὶ πᾶσαν τούτων πρᾶ-
 κτικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ προσβάλ-

λομένου δόγματος. Ἐξαιρέτως δ' ἀπὸ Β' ἄχρις Η' ἑκατονταετηρίδος, ἀδιάλλακτος πόλεμος κρατεῖται ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ὁ λόγος, ἐπιφοιτήσει παραδοσίμου τινὸς Πλατωνισμοῦ, κινεῖ μάχην τῇ πίστει, ἥτις καταφεύγει ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τῆς Ἀριστοτελικῆς διλεκτικῆς, καὶ εἰς τὸ κύρος Συνόδων ἐπαλλήλων. Καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα, ὀρθοδόξοι τε καὶ Αἰρεσιάρχαι εἰς οὐδὲν ἄλλο κυρίως καταγίνονται, ἢ εἰς ἀμφισβητήσεις μεταφυσικῶν ζητημάτων, εἰς φιλονεικίας θεολογικάς, ἃς ὁ μονάρχης, ὡς ἐπὶ τὰ πολλὰ, διέλυσεν ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων.

Β' Ἐνῷ δὲ ἡ ἀνωτέρα τάξις τῆς κοινωνίας, ἡ διανοητικὴ ὀλιγαρχία, τὰς ἰδίας δυνάμεις κατατρίβει εἰς τοιούτους ἀγῶνας, ἡ δὲ μοναρχία, εἰς συνεχεῖς ἐκστρατείας ἐξερχομένη, ὀλιγωρεῖ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἢ κατωτέρα τάξις τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ὑφίσταται μεγάλην τινὰ μεταβολήν. Τὸ τάγμα τῶν μοναχῶν, τάγμα ἐκ μὲν καταβολῆς λαϊκόν, διὰ δὲ τὰς ἑξεῖς ἀπαίδευτον, καὶ πρό τινος περισσεῦσαν, ὠφελούμενον ἔνθεν μὲν τῶν θεολογικῶν περισπασμῶν, ἔνθεν δὲ τῆς ὀλιγορίας τῶν βασιλέων, εἰσβάλλει εἰς τὴν λαϊκὴν κοινωνίαν, ἐνιστάγει πολλὰ τῶν μοναστικῶν ἐθίμων, ἐξειδικάζεται, προερχομένου τοῦ χρόνου, μέγα μέρος τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, ἥτις ἐκκληρώθη μόνοις τοῖς ἱερωμένοις, καὶ πληθύνει μὲν τ' ἀντικείμενα τοῦ κοινῷ σεβάσματος, πλατύνει δὲ τὸν κύκλον τῆς δημόδους λατρείας· τέλος πάντων, σχηματίζει κτηματολόγιον ὑπέρροχον, ἀσυγκρίτως πλουσιώτερον τοῦ καθ' αὐτὸ ἐκκλησιαστικοῦ κτηματολογίου.

ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα, ἥτις ἀπὸ πτώσεως τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας συνέδεσε Δύσιν πρὸς Ἀνατολήν, καὶ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν μεσαιῶνα τὴν γενικωτέραν καὶ μᾶλλον ἀποτελεσματικὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Μωαμεθισμὸς ἀναλογεῖ πρὸς τὴν μετὰ Χριστὸν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἀνελόγησε τὸ πάλαι πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ ἐπιβολὴ τῶν Περσῶν. Ἐπισπεύδονται διὰ τῆς μάστιγος ταύτης καὶ κατορθοῦνται πάνθ' ὅσα συντελοῦσιν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀποκατασταθέντος ἤδη βαρβαρικοῦ φυράματος, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διαφορῶν ἐθνοτήτων, εἰς τῶν διεθνῶν σχέσεων τὴν στερέωσιν. Ὅπουπερ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας ἂν θέσῃς τὸν δάκτυλον, ἅπτεσαι τῆς ἐπηρείας τοῦ Μωαμεθισμοῦ. Ἡ σάλπιγξ τοῦ λαοσυνάκτου τῆς Ἀραβίας, ἣν Ἀποκαλύψεως σάλπιγγα συμφῶνως ἐνόμισαν οἱ σύγχρονοι, ἐξυπνίζει ληθαργίζοντα πάθη, κλονεῖ καρδίας βασιλέων καὶ λαῶν, συνταράσσει τὴν οἰκουμένην ἕως περάτων, καὶ μεταδίδει πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ τὴν Δύσιν ἠλεκτρισμὸν, οἱ σπαραγμοὶ τοῦ ὁποίου προξενοῦσι μετ' οὐ πολὺ τὴν ἔκρηξιν τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως. Ἀλλὰ καὶ κρίσιμος, ἀλλὰ καὶ προσφορωτάτη ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὁ μέγας οὗτος περισπασμὸς ἐπέρχεται νὰ καταθρουβήσῃ τὴν Εὐρώπην. Πότε γὰρ ἐμφανίζεται τοῦ Κορανίου ἡ σημαία; Τῇ ὥρᾳ αὐτῇ, ὅτε ὁ Περσικὸς ἀκινάχης, τοῦ ἀρχαίου κόσμου τὸ φόβημα, συντρίβεται ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Χοσρόου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ κατὰ τῆς Εὐρώπης

γίγαντομαχία τῆς βαρβαρότητος δὲν πρέπει νὰ διακο-
πῇ, ἰδοὺ ἄλλος τις βάρβαρος ἀκμαϊότερος προσέρχεται
ἀντὶ τοῦ ἐκνευρισθέντος Πέρσου. Ὁ Μωάμεθ παρουσιάζ-
εται ἀκριβῶς καθ' ἣν ὥραν μέλλουσι νὰ τεχθῶσι
τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης αἱ δρα-
στηριώτεραι ἐθνότητες· ὅτε σχίσματα πολύμορφα τὴν
συγκέραστον ὕλην τοῦ πολιτισμοῦ μέλλουσι νὰ δια-
χωρίσωσιν εἰς ἰδιοσύνητα ἄθροίσματα, εἰς ἐθνικὰς δ-
μάδας, εἰς κοινωνίας εὐκράτους καὶ συμφρεῖς. Ἡ δὲ ἀλα-
λὴ τῶν Ἀράβων πρῶτον μὲν συμπυκνοῖ τοὺς ζυγοὺς
τῆς χριστιανωσύνης, εἶτα δὲ κατὰ τὸ εἶδος διαίρει αὐ-
τοὺς ἀρτίως καὶ εὐτάκτως. Τίς γὰρ ὁ ἀληθινὸς ὑποκινήτης
τοῦ σχίσματος; Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, εἰμὴ ὁ Μωαμεθι-
σμός; Εἰς τίνος δ' ἄλλου τὴν λύσσαν ὀφείλει ἡ Εὐρώπη
τὰς Σταυροφορίας, τῆς πολεμικῆς τέχνης τὴν πρόο-
δον, τὴν παρὰ τὴν τοῦ τιμαριωτισμοῦ, τὴν ἀνάγκην
γενικῆς τίνος ὁμοσπονδίας; Τίς διὰ διωγμῶν ἐπαλ-
λήλων ἀναποσπάστω; ἐπροσῆλωσε τοὺς πατέρας μας
εἰς τὸν ἐθνοσωτήριον τῆς ἐκτῶν πίστεως στυγρὸν;
Τίς ὁ ἀπωθήσας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ἰτα-
λίαν, Γαλλίαν, Ἰταλίαν, τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ λείψανα,
καὶ οὕτως ἐπισπεύσας ἐκεῖ τὴν ἀναπτέρωσιν τῆς φι-
λοσοφίας, τῶν γραμμάτων, τῆς καλλιτεχνίας; Καὶ ἐπὶ
τέλους, τίς τὸν Ἑλληνισμὸν αὐτὸν ἐν λουτρῷ αἵμα-
τος καθήγγισεν; Ὁ Ἰσλαμισμός.

Γνωστὴ ἡ οὐσία τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Ἄπειστον, ἀσυγ-
χώνευτον κράμα Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, μίξις
τερπνῶδης Ἑβραϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ποικιλλομένη
μὲν διὰ πλῆθυσματῶν διηγημάτων, τερπόντων ἢ ἐκ-

πληττόντων τὴν φαντασίαν λαῶν ἡμιαγρίων, ἀπ' ἀρχῆς δ' ἄχρ' αἱ τέλους πνέουσα πάθος κομματικόν, καὶ θρησκομανίαν.

Καθὼς δὲ τὰ τρία ἑτερογενῇ σόιχεῖα τὰ προεδρεύσαντα εἰς τὰ γενέθλια καὶ τὴν παιδαγωγίαν τοῦ Μωάμεθ, οὕτω καὶ τρεῖς τινες ἰδέαι συνέρχονται καὶ ὑπερέχουσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ του. Ὁ πατήρ τοῦ βαρβαροπροφήτου ἦν εἰδωλόλατρος, ἡ δὲ μήτηρ Ἑβραία τὸ θρησκευμα, ὁ δὲ διδάσκαλος, ὡς ἄδεται, αἰρετικὸς τις χριστιανός. Τὸ μητρικὸν δόγμα τῆς μονοθεΐας, δόγμα ἀπλούστερον καὶ πρὸς ἀπολίτευτον φύλον καταληπτότερον, ὑπερίσχυσε τῶν ἑτέρων δύο ἐν τῷ νεωτερισμῷ. Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ὁ Μωάμεθ ὀνειρώττει προφήτας, φυλλολογεῖ τὴν Πεντάτευχον, οἰστορηλατεῖται θαυμάζων τοῦ Μωϋσέως τὴν ἀποστολήν. Παραγενόμενος δὲ εἰς Αἴγυπτον, νέος ἔτι καὶ φαντασιόκοπος τὸ ἥθος, σκανδαλίζεται βλέπων χριστιανούς, σεβομένους σανίδας τινάς, ὡς παρὰ τὸν Δεκάλογον ἱερὰς εἰκόνας ὠνόμαζον, μᾶλλον δ' ἀγανακτεῖ παρατηρῶν ἐνταῦθα ἐπισκόπους, ἱερεῖς, μοναχοὺς, ἐν ῥαθυμίᾳ καὶ εὐπορίᾳ βίον ἄνετον διάγοντας. Μὴ παρέλθωμεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς αἰρέσεως, ἡ μανία τοῦ νεωτερισμοῦ εἵχον εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας λύσει πάντα δεσμόν. Ἐκαινοτόμησε γὰρ ὁ πολιτισμός· ἤλθεν ἐκ περιτροπῆς καὶ ἡ ὥρα τῆς ἐρήμου. Παράφορος τότε γενόμενος ὑπὸ δίψης προφητικῆς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβδαλλάχ, καταστυγεῖ τὸν τε Ἑβραϊσμόν καὶ τὸν Χριστιανισμόν, ὡς ἀνεπαρκεῖς ἤδη ἀποθάντας εἰς τὴν νομοθέτησιν τῆς πίστεως, ἐπομένως ἐκπεπτωκότας, ἢ μεταρρυθμίσεως δεομένους. Διὸ, τοὺς μὲν Ἑβραίους ἀκρίτως καταψαφίζει, τὰ δὲ ἔθιμα τοῦ

χριστιανισμοῦ καλεῖ εἰδωλωλατρείαν, αὐτὸν δὲ τὸν ἐνσαρκωθῆσόμενον Μεσσίαν τῶν Ἑβραίων, καὶ καθ' ἡμᾶς ἐνσαρκωθέντα Χριστὸν, ἀποκαλεῖ ἄνθρωπον φιλὸν, καὶ τοι προφήτην ἁγιοσέβαστον, καὶ πρόδρομον τοῦ Ἰσλάμ· διὰ τοιαύτης διπλῆς ἀποκηρύξεως ἐλπίζων ταχύτερον νὰ κορηπιδώσῃ τ' ὄνειροπόλημά του. Ὄθεν ὁρμώμενος, γράφει ἐν τῷ Κορανίῳ, « Λέγουσιν οἱ Ἑβραῖοι τὸν Ὁ-ζαῖν υἱὸν Θεοῦ, οἱ δὲ χριστιανοὶ καλοῦσιν υἱὸν Θεοῦ τὸν Μεσσίαν· λαλοῦσιν ἀμφότεροι ὡς ἐλάλησαν οἱ αὐ-τῶν ἄπιστοι πατέρες. Ὁ Κύριος κολάσει τοιαύτας βλα-σφημίας. » — Προτιθέμενος δὲ τὸ κοινὸν σέβασμα τῶν Γραικῶν νὰ ὑπορύξῃ, ἐκφέρει τὴν ἐξῆς κατὰ τοῦ Ἑλ-ληνικοῦ κλήρου καταδίκην. « Καλοῦσιν οὗτοι Δεσπό-τας τοὺς ἀρχιερεῖς αὐτῶν, καὶ τοὺς μοναχοὺς, καὶ τὸν Μεσσίαν, τὸν ἐκ Μαρίας τεχθέντα, ἐπιλανθάνομενοι, ὅτι ῥητὴν ἔχουσιν ἐντολὴν ἓνα καὶ μόνον Θεὸν ὑπηρε-τῆσαι, τὸν Θεὸν αὐτὸν, οὗ πλὴν οὐκ ἔστιν ἄλλος. Ἀνά-θεμα γοῦν αὐτοῖς, καὶ τοῖς συγκαινωνοῦσιν αὐτοῖς! Θέ-λουσιν οὗτοι διὰ τῆς ἐαυτῶν πνοῆς ἀποσκεδᾶσαι τὸ φῶς τοῦ Κυρίου· ἀλλ' ὁ Κύριος λαμπρότερον ποιή-σει τὸ φῶς τοῖς ἀποτρεπόμενοις ὀφθαλμοῖς αὐτῶν. Ἐπεμψε γὰρ ἐπὶ γῆς τὸν ἀπόστολον αὐτοῦ πρὸς τὸ διακηρύξαι τὴν ἀληθινὴν πίστιν, καὶ στῆται τρόπιον νίκης ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἄλλων θρησκευμάτων. — Μά-θετε ὅσοι πιστοὶ, ὅτι ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ Γραικῶν εἰς μά-την καταβροχθίζουσι τὰ κτήματα τῶν πενήτων, ἐαυτούς τε καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους πλανῶντες ἀπὸ τῆς σωτηρίας! Κηρύξατε τοῖς ἀποταμιεύουσι χρυσὸν εἰς βαλάντια, καὶ ἀρνούμενοις τοῦτον δαπανῆσαι εἰς διά-

δοσιν τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὅτι κόλασιν ὀδυνηράν κληρονομήσουσί ποτε. Ὁ χρυσὸς αὐτὸς, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον πεφυρακτωμένος, ἐπισφραγίσει τὸ μέτωπον αὐτῶν, καὶ τὰς πλευράς αὐτῶν, καὶ τοὺς νεφροὺς αὐτῶν· ὁ δὲ χορὸς τῶν μακαρίων ἐκβοήσῃ· ἰδοὺ, μισροὶ, ὁ θησαυρὸς ὃν ἐθησαυρίσατε· ἄρτι ἀπολάψατε αὐτοῦ. ! » (20)

Τοῦ ἐνθουσιαστοῦ δὲ τὴν ἀγανάκτησιν παρῳῶσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ μυστήριον ἐν ᾧ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία περιετυλίσσετο. Μυστήρια, πολλάκις ἔλεγεν ὁ γόνος τῆς ἐρήμου τοῖς ἐαυτοῦ μνηστῆσι. Περίγελως, ἐμπαιγμὸς τῆς ὀρθῆς κρίσεως! Ἡ πίστις μυστήρια δὲν παρεδέχεται· ὅτι δι' ἐμοῦ γνωστὸς ἦδη ὁ θεός, καὶ γνωστοὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ γνωστὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ. Διὰ τοῦτο ὑμεῖς, ὁ λαὸς Κυρίου, ὁ προωρισμένος εἰς τὸ κράτος τῆς οἰκουμένης, καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ἀποστρέψατε τὰς καρδίας ἀπὸ δογματῶν ἀνθρωπίνων, ἀπ' ἁλλοτρίων παραδόσεων, ἀπ' ἐθίμων τῶν Γραικῶν! Οὕτε μυστηρίων καὶ διερμηνεύσεων χρῆζει ἡ πίστις ἢ πρὸς τὸν ἕνα Θεόν, οὔτε καλογήρων καὶ καλογραιῶν, οὔτε πολυτιμολίθων καὶ χρυσῶν εἰκόνων, οὔτε ἄλλου τινὸς ἐκ τῶν πολλῶν δι' ὧν ἡ μωρία τῶν Γραικῶν τὴν καθαρὰν τοῦ θεοῦ λατρείαν παρεμόρφωσε. — Σημειωτέον, ὅτι ὑπὸ τ' ὀνομα Γραικῶν ἐμπεριελάβανον τότε πάντες οἱ βάρβαροι τῆς Ἀνατολῆς τὴν ὅλην χριστιανωσύνην. Ὅθεν ὁ Μωάμεθ, τὸν ἱερὸν πόλεμον ὑπὲρ πίστεως κηρύττων, ἀναβοᾷ· Ὅσοι πιστοὶ, πολεμήσατε τὸν μὴ πιστεύοντα εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον θεόν! Πολεμήσατε Ἑβραίους τε καὶ χριστιανούς, τὴν πίστιν τὴν ἀληθινὴν μὴ πρεσβεύοντας! » Ἐξαίρω

δὲ ῥητῶς τὰ δύο ἕτερα πρόσωπα τῆς Τριαδικῆς Θεαρχίας, προστίθουσιν· « Οὐδεὶς γὰρ ἄλλος Θεός, πλὴν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ τούτου: » Εἴτα δὲ προσεπιλέγει· « Ὁ Θεὸς τὴν καρδίαν τῶν Γραικῶν ἐσφράγισεν ἐν ἀμαθείᾳ τυφλῇ, ὅθεν πεσοῦνται ὅσον οὐπὼ· ἡ γὰρ δίκη τοῦ Θεοῦ ἀλάνθαστος. Πάσης οὐκοῦν ἀμαρτίας, καθαρισθήσεται τὸ πρῶτον σφάτευμα, ὅπερ στήσει τὴν πολιτοκίαν κατὰ Κωνσταντινουπόλεως! »

Ἐκ τῶν βραχέων τούτων πρόδηλον γίνεται, ὅτι ἡ φωνὴ τῆς ἐρήμου, ἡ ἀγρία καὶ ἀνήμερος αὕτη τῆς Ἀραβίας φωνή, ἔτεινεν εἰς τὸ καταστρέφαι διὰ τινος ἀναχρονισμοῦ, τὸ πρόσχημα τῆς μονοθεΐας ἔχοντος, πᾶν ἱστορικὸν προηγούμενον· εἰς τὸ κατεδαφίσαι τῇ στάθμῃ πίστεώς τινος ἀπολύτου τὴν αὐθεντίαν τοῦ λόγου, τὰς πεποιθήσεις ἐπαλλήλων πολιτισμῶν, τὰς παραδόσεις τῶν αἰώνων, πᾶν σεβάσμιον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, πᾶσαν κατάκτησιν τοῦ πνεύματος, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης. Πῶς δ' ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ τοιαύτη παγκοσμία καὶ παντολέτεια ἀποστολή; Δυνάμει τοῦ ξίφους· πυρὸς καὶ μαχαίρας δικαιώματι. Ἰδοὺ, τὸ σύνθημα τοῦ λυσσώδους ἐνθουσιασμοῦ! Ἡ ἡ οἰκουμένη θέλει προσκυνήσῃ τὸν Θεὸν, στρεφομένη πρὸς Μέκκαν, ἢ ἔρημος γένοιτο ἡ οἰκουμένη! Ἰδοὺ τὸ κύριον ἄρθρον τῆς πίστεως! Ἀνάθεμα. λοιπὸν, καὶ τῇ ἱστορίᾳ, καὶ τῇ πείρᾳ, καὶ παντὶ προΐοντι τῆς διανοίας! Ἀνάθεμα πρὸς τοὺς προηγούμενους ἀγῶνας, πρὸς μαρτύρια, καὶ δόξας, καὶ στεφάνους τῆς ἀνθρωπότητος! Κυρίως δὲ ἀνάθεμα πρὸς τοὺς ἀπίστους, τοὺς ἀποτολμῶντας δι' εἰκόνων καὶ ζωγραφικῶν νὰ ἐνδραματίσωσι

τὸ σχῆμα τῆς θεότητος, τῆς ἀδυσωπότητος θεότητος ἐκείνης, εἰς τὴν ἐποπτεῖαν τῆς ὁποίας ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, εὐσεβῶς πράττουσα, ὀφείλει ἐν ἀκαρεῖ ν' αὐτοχειριασθῇ!

Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου, τρεῖς τινὰ στοιχεῖα πο-
λίμια εἶχε νὰ καταβάλῃ ὁ Ἰσλαμισμὸς, τὴν εἰδωλολα-
τρείαν, τὸν Ἑβραϊσμὸν, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν. Καὶ καθ'
ὅσον μὲν ἀφορᾷ τοὺς Ἑβραίους, οὗτοι, πλανῆται ὄντες,
καὶ ὑπὸ ἐθνικὴν ἔποψιν ἀπάτριδες, ἔτι δὲ μᾶλλον
τῶν ἄλλων ἀπίστων, ὡς ἐκ τῆς κοινῆς περιτομῆς,
προσφευγὲς τῷ Ἰσλαμισμῷ, εὐκόλως ἤθελον κατὰ τὸ φα-
νόμενον καταδαμασθῇ. Ἐμμενον δὲ ἡ εἰδωλολατρεία, ἦν
ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἀντεπροσώπευεν ἡ Περσία, καὶ ὁ
Χριστιανισμὸς, παριστανόμενος ὑπὸ τῶν Γραικῶν.

Αἱ περὶ Ἑβραίων προσδοκίαι τῶν Ἀράβων δὲν ἐμ-
ταίωθησαν. Καταβληθέντων δὲ πλήθους Ἀράβων, καὶ Ἑ-
βραίων, ζῶντες ἔτι τοῦ Μωάμεθ, ὁ ληοσυνάκτης ἔτρεψε
τὸν νοῦν πρὸς τὰ ἕτερα δύο ἀντίζηλα μέρη, τοὺς Πέρ-
σας καὶ τοὺς Γραικοὺς. Ὅθεν, χαράξας σφραγίδα φέρου-
σαν τὴν ἐπιγραφὴν ΜΩΑΜΕΘ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΘΕΟΥ,
καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα, ὅθεν συνήθως ἐδίδασκε τοῖς
λαοῖς, τάδε ἐξεφώνησε· « Μουσουλμάνοι, σκοπεύω νὰ
ἐκλέξω πρέσβεις μετὰξὺ ὑμῶν, ἵνα πέμψω αὐτοὺς
πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς. Μὴ γοῦν ἀντιτείνητε
τῷ θελήματί μου, μήτε λάβητε παράδειγμα τὸν υἱὸν
τοῦ Ἰσραὴλ, ὅστις ἠπειθήσε τῇ φωνῇ τοῦ Ἰησοῦ τῆς
Μαρίας!» Οἱ Ἀράβες ἀνέκραζαν ὁμορῶνως· « Ἀπότολε
Θεῷ, ἐπικαλούμεθα τὸν οὐρανόν, ὅτι ὑπακούομέν

σοι μέχρι θανάτου. Πρόσταξον δὴ, καὶ ἐκτελέσομεν τὰς
πρεσβείας σου. »

Ἡ πρώτη πρεσβεία τοῦ Μωάμεθ, τοῦλάχιστον ὡς
οἱ Ἄραβες χρονογράφοι διηγοῦνται, ἀπεστάλη εἰς Περ-
σίαν. Ὁ τότε βασιλεύων Χοσρόης προσεκάλεσεν εὐθύς
τὸν διερμηνέα του διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐγγράφου·
ἀκούσας ὁμως, διὰ στόματος τούτου, ὅτι παρὰ πᾶσαν
Ἀσιανὴν ἐθιμοταξίαν Μωάμεθ τις Ἀπόστολος Θεοῦ
ἀφελῶς τε καὶ ἀπερίσσως προσηγόρευε Χοσρόην τὸν
Περσάρχην, ἤρπαξε τὸ γράμμα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ διερ-
μηνέως καὶ ἐξέσχισεν αὐτό. Πρὸς δὲ τὸν αὐτοκράτο-
ρα Ἡράκλειον διεπρεσβεύθη ὁ Δοχίας, Ἄραψ μὲν τὸ γέ-
νος, ἀνὴρ δὲ πρᾶος καὶ συμβιβαστικός. Ὁ διερμηνεὺς
τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς μετέφρασεν ὡς ἐρεξῆς τὴν ἐπιστο-
λὴν τοῦ Μωάμεθ.

« *Ἐν ὀνόματι τοῦ οἰκτίρμονος καὶ πολυελέου Θεοῦ.*

Μωάμεθ, υἱὸς Ἀβδαλάχ, ἀπόστολος Θεοῦ,

Ἡρακλείῳ, αὐτοκράτορι Ρωμαίων, χαίρειν. »

« *Εἰρήνη τοῖς πορευομένοις ἐν ὁδῷ πίστεως ἀληθινῆς!*

« *Βασιλεῦ ! Δέχθητι τὸν Ἰσλαμισμόν. Πρὸς Θεοῦ, ἀσπά-*
« *σθητι αὐτόν. Γενοῦ Μουσουλμάνος. Ὅτι διπλοῦν τὸν*
« *μισθὸν ἔξεις παρὰ τῷ θεῷ. Ἄλλως, ἔνοχος εἰδωλολα-*
« *τρείας παρουσιασθήσῃ ποτὲ εἰς τὸ φοβερόν κριτήριον.*
« *Ἵμεῖς δὲ χριστιανοί, δεῦτε, παύσωμεν τὰς ἀμοι-*
« *βαίας διχονοίας. Μὴ πιστεύσωμεν, ἢ εἰς τὸν ἕνα καὶ*
« *μόνον Θεόν. Αὐτὸς γὰρ μόνος Κύριος, καὶ ἄλλον Θεὸν ὁ-*
« *μοιον ἑαυτῷ οὐκ ἔχει. Καὶ εἰ μὴ δεχθᾶτε τὸ δόγμα*
« *τὸ ἀληθινόν, τοῦτο γοῦν ὁμολογήσατε, ὡς ἡμεῖς*
« *ἐσμὲν οἱ ἀληθινοὶ πιστοί. » (21)*

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν, ὁ Ἡράκλειος ἠκροάσατο προσεκτικῶς τὴν ἀνάγνωσιν, ἐπέθεσε τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἐπὶ προσκεφαλαίου, (τοῦθ' ὅπερ ἔσωσεν αὐτὸν καὶ τὸ γένος αὐτοῦ κατὰ τὸν Ἀραβὰ ἱστορικόν), εἷτα δὲ στραρεῖς πρὸς τὸν Δοχίαν συνδιελέχθη εὐμενῶς, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπέπεμψεν αὐτὸν φιλοπεποιημένον μετὰ δώρων πλουσιωτάτων.— Ἐτεροι δὲ πρεσβεῖαι ἀκολούθως ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν ἐν ὀνόματι Ἡρακλείου ἀντιβασιλεύοντα κατ' Αἴγυπτον καὶ πρὸς τὸν τῆς Ἀβυσσινίας αὐτοκράτορα. Ὁ δεύτερος οὗτος ἡσπάσατο τὸν Ἰσλαμισμὸν.

Ἐάν τὸ ἀνωτέρω διήγημα ἀληθεύῃ, ὁ Ἡράκλειος ἐλογίσατο κατ' οὐδὲν οὐ μόνον τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπαρξίν αὐτὴν τοῦ διαπρεσβεύσαντος ἀποστόλου, ὃν ἐξέλαβεν ὥς εἰκάζομεν πλάνον τινὰ καὶ ἀγύρτην, ἓνα τῶν πολλῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἀλλ' ἐπέπρωτο νὰ γνωρίσῃ μετ' οὐ πολὺ ὁ βασιλεὺς οἷος θυέλλας ἐκεῖνο τὸ γράμμα προεμήνυε, τίνος δὲ βαρύτητος ἦσαν ἔμπλεοι οἱ στομφαστικοὶ λόγοι τοῦ ἀγνώστου Μουσουλμάνου. Νέφη μέλανα τὸν ἥλιον ἀπηχλύουν ἤδη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ὑπηκόων του Γραικῶν. Ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων ἄρχεται πραγματικῶς τοῦ Νεοελληνικοῦ δράματος ἡ παράστασις. Ὁ Μωαμεθισμὸς ἐντεῖθεν, ὁ Παπισμὸς ἐκεῖθεν, ὁ μὲν γέννημα Ἀνατολῆς, ὁ δὲ θρέμμα Δύσεως, καὶ οὗτος μὲν δαίμων πολιτισμοῦ, ἐκεῖνος δ' ἐρήμου, ἀλλ' ἀμφοτέρω τῇ αὐτῇ στιγμῇ ἐμφανισθέντες, παροξύνουσιν ἑκτοτε διὰ πλῆξεων ὀδυνηρῶν τοῦ γένους ἡμῶν τὸ λεληθιογωμένον σῶμα, σπασμοὺς ζωοφόρους ἐπάγοντες

εἰς τὰ ναρκώδη μέλη του. Μωάμεθ καὶ Πάπας παρα-
λύουσι τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, οὗτοι συμπαρα-
στατοῦσιν εἰς τὴν κηδεῖαν τῆς βυζαντινῆς μοναρχίας,
οὗτοι φιλονεικοῦσι τὴν κληρονομίαν τῆς, οἱ αὐτοὶ δὲ
καὶ μέχρι τοῦ νῦν διατηροῦσι τὴν ἀναγκαίαν τῆς ἡμετέ-
ρας φυλῆς αἰσθαντικότητα, κεντρίζοντες τὰς πλευρὰς
αὐτῆς, ὁ μὲν δεξιόθεν, ὁ δὲ ἀριστερόθεν. Παρῆλθον
ἐκτοτε δώδεκα αἰῶνες, καὶ ὅμως, τὸ γένος ἡμῶν, κατὰ
τινα δημώδη φράσιν, ἐπηρεάζεται εἰσέτι ὑπὸ Παπι-
κῆς τιάρας, καὶ Τουρκικοῦ φακισλίου.

Αἱ ἐχθροπραξίαι κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας ἤρξαντο
ζῶντος ἔτι τοῦ Μωάμεθ. Οἱ τούτου διάδοχοι Ἀβού
Βεκήρ, καὶ Ὀμάρ καταθραύουσιν ἐπανειλημμένως ἡ διὰ
στρατηγημάτων τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς Γραικοὺς. Ὁ
ἀδελφὸς τοῦ Ἡρακλείου Θεόδωρος νικᾶται, ὢν ἐπὶ κε-
φαλῇς 40,000 ἀνδρῶν· ὄθεν οἱ Σαρακηνοὶ τὴν Δα-
μασκὸν κυριεύσαντες, εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον.
Ἐνταῦθα δὲ καταστρέψαντες καὶ τὸν Μανουήλ, ἕτερον
στρατηγὸν τῶν Γραικῶν, καταλαμβάνουσι τὴν Συρίαν,
καὶ προχωροῦσιν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Γινώσται τῶν πολέμων τούτων αἱ λεπτομέρειαι.
Ἡ φήμη τῶν Ἀραβικῶν τροπαίων καὶ ἐπαναστάσεων,
διαδραμοῦσα τὴν Ἀνατολὴν, ἔφθασεν ἐν τοσούτῳ μέχρι
Κωνσταντινουπόλεως, ὅθεν βοήθειά δειλίας ἠγέρθη πανταχό-
θεν. Τα σύμβολα τῶν δυσσεβῶν ᾠδήγησε μέχρι τοῦ νῦν
ἀδιαλείπτως τύχη ἀγαθὴ· λάβαρχ σταυροφόρα ἦσαν εἰς
χειράς των. Ἀλλ' ὅπερ μᾶλλον ἀπεδειλίχ' τοὺς χρι-
στιανούς ἦν τὸ μῖστος τὸ ἀδιαλλάκτον τῶν Σαρακηνῶν
κατὰ τοῦ Γραικικοῦ ὀνόματος. Εἰς τῶν πρώτων Κα-

λίφων, ὁ ἀνωειρημένος Ἀβού Βεκήρ ἀπένειμε χιλιό-
δραχμον σύνταξιν ἐτησίαν πρὸς ἕκαστον Ἀραβὰ κατὰ
Γραικῶν πολεμήσαντα, ὑπεσχέθη δὲ τὴν κυβέρνησιν
τῆς Αἰγύπτου πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελεν ἐντεῦθεν ἐκ-
διώξει τὸν στρατὸν τοῦ Ἡρακλείου. Ἐπὶ δὲ Ὀμάρ,
ἐκυρίευσαν οἱ Σαρακηνοὶ 36,000 πόλεις, κωμοπόλεις,
καὶ φρούρια, κατηδάφισαν 4,000 χριστιανικῶν ναῶν
ἀντὶ τῶν ὁποίων ὠκοδόμησαν Τζαμία 1,400, καὶ κα-
τέσφαξαν ἀναρίθμητον λαόν. Πρὶν δὲ ἡ συμπληρωθῇ ἡ
ἐκατονταετηρὶς ἀπὸ Μωάμεθ, οἱ Ἀραβες κατέκτησαν
χώραν ἐκτεινομένην ἀπὸ Ἰνδοῦ μέχρις Ἐρυθρᾶς θαλάσ-
σης καὶ Γαδεΐρων· Συρίαν, δηλονότι, καὶ Αἶγυπτον, Ἀ-
φρικὴν τε καὶ Ἰσπανίαν, πλὴν Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ
Ἑλλάδος, ἃς μόνον ἐμπαρόδως ἐληλάτησαν, σύραντες,
ὅμως, μεθ' ἑαυτῶν 180,000 αἰχμαλώτων.

Τίς δὲ ἀδακρυτὴ δύναται νὰ περιγράψῃ τὰ παθήματα
τῶν τότε χριστιανῶν; Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀράβων ἐξορίζουσι,
κολαφίζουσι, θανατοῦσι Πατριάρχας· θεσπίζουσιν, οἱ χριστι-
ανοὶ νὰ μὴ συνδιαλέγονται μετὰ Σαρακηνῶν περὶ πίστεως,
νὰ μὴ κτίζωσιν Ἐκκλησίας, νὰ μὴ ποιῶσιν ἐπίδειξιν Σταυ-
ροῦ· πρὸς δὲ τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς ἐρημίτας ἐπιβάλλουσι
φόρους ἀδρόους, διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ὁποίων οὗτοι στε-
νοχωρούμενοι ἐνεχυριάζουσι τὰ σκεύη τῶν Ἐκκλησιῶν, ἣ
πωλοῦσιν αὐτὰ τοῖς Ἑβραίοις. Κωλύουσι δὲ πολλὰς τῶν
ἱερῶν τελετῶν, ἐξαιρέτως τὰς παννυχίους ἀγρυπνίας,
ἀλλὰ καὶ ναοὺς ἁγίους μεταβάλλουσιν εἰς ψαύλους ἀλόγων
ζώων. Προσάζουσι, τὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν ἄλλα γράμμα-
τα νὰ μὴ μανθάνωσιν, ἢ τ' Ἀραβικά· ἐπὶ δὲ τὰς χεῖρας
τῶν πατέρων νὰ ἐγγαράσσωνται σημεῖα ἀνδραποδισμού,

δθεν καὶ πολλοὶ φεύγουσιν εἰς τόπους διαφόρους. Τότε δὴ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης βιασθέντες μεταφράζουσιν εἰς γλῶσσαν Ἀραβικὴν τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία των, οἷον τὸ Τριῳδιον, τὰ Μηναῖα, τὴν Παρακλητικὴν, τὰς Λειτουργίας, καὶ ἄλλα τινά. Πολλοὶ δὲ τοῦ κλήρου, καθὰ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἀθανάσιος, ὅστις ἠκμασεν ἄλλως εἰς χρόνον μεταγενέστερον, συγγράφουσιν ἀραβιστὶ λόγους τε καὶ κατηχήσεις, καὶ ὁμιλίας, καὶ εὐχὰς πρὸς στηριγμὸν τῆς κινδυνευούσης πίστεως. Ἐπὶ δὲ Ἰσχύρου, ὁ Ὁμάρ ἐκώλυσε τὸν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου ἀναγκάσιον οἶνον, ὅπως βιάσῃ δῆθεν τοὺς χριστιανούς ν' ἀρνηθῶσι τὸν Χριστόν. Ὁθεν ἐκ τῶν ἐναντιουμένων, τοὺς μὲν ἐπαίδευσσε διαφόροις τιμωρίαις, τοὺς δὲ κατέσφαξε (22). Κατὰ τινας δ' ἐπαρχίας κατακτηθεὶσας οἱ βάρβαροι, τὴν κτηνωδίαν τῇ ἱεροσυλίᾳ συνδυάσαντες, ἔφθειραν τὰς ἱερωμένας παρθένους ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἀγίων Τραπεζῶν.

Ἡ ἀστραπιαία ταχύτης τῶν κατακτητήσεων, τὰ ἐν-θουσιώδη νικητήρια, ἡ μαρτυρικὴ αὐταπάρνησις τῶν Ἀράβων ἐνέσπειρον τρόμον συνάμα καὶ θαυμασμὸν ἀπανταχοῦ. Ἰχνη αἱματηρὰ τῶν ἐπιδρομῶν των ἔμειναν ἐπὶ χρόνον μακρὸν εἰς Κύπρον, Ῥόδον, Κρήτην, καὶ τινας ἐτέρας νήσους τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Σαρακηνικὸν ὄνομα ἀπέβη τοσούτῳ ἐπίρροdon ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅσῳ σχεδὸν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Κόρτες καὶ τοῦ Πιζάρρου κατέστη τὸ Ἰσπανικὸν ἐν Ἀμερικῇ. Δημῶδεις δὲ παροιμίαι, τὴν ὀργὴν αἰνιττόμεναι τῆς θεότητος, ἀπέδοσαν εἰς τὴν σπάθην τῶν Καλὶφων ἱλαστήριόν τινα ἀποστολήν. Ἀλλὰ καὶ ἱερεῖς χριστιανοὶ, καὶ πεπαιδευμένοι, ὡν τὰ συγγράμματα σώ-

ζονται, δὲν ἔλειψάν να προσανξήσωσι τὴν φρίκην, ἣν ἐνεποίει τὸ ὄνομα αὐτὸ. χρησιμοδοτοῦντες τὴν μῆνιν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὴν μελλομένην κοσμοκρατορίαν τῶν ἐκβάρων. Οὐκ ὀλίγον δὲ συνήργησεν ἡ πρόληψις αὐτῇ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Ἰσλαμισμού. Ὅπου μάλιστα δὲν ἴσχυεν ἡ ἐνέργεια τῆς κεντρικῆς Ἐκκλησίας, ἐκεῖ ὁ τρόμος τῇ δεισιδαιμονίᾳ συνδυασθεὶς ἔτρεψεν ἐνίοτε τὸν βίαιον προσηλυτισμὸν εἰς αὐθόρμητον ἀποστασίαν. Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἄρνησιν ῥοπή συνεπέσυρεν οὐ μόνον λαοὺς ἀπαιδεύτους περὶ τὰ θεῖα, καὶ εἰς διάθεσιν τῶν ἀλιτηρίων ἐμπεισόντας, ἀλλὰ, τὸ χεῖρον, καὶ τινες ἄνδρας διαπρεπεῖς. Ἐχομεν παραδείγματα στρατηγῶν αὐτομολησάντων παρὰ τῷ ἐχθρῷ, καὶ ἀπαρνηθέντων τὸ πάτριον θρήσκευμα. Ὡς δὲ πρὸς τοὺς Ἑβραίους, οὗτοι μεγάλην ἀντενέργειαν δὲν ἀντέταξαν. Τινὲς τῶν ἱεροδιδασκάλων τοῦ γένους τούτου νομίσαντες τὸν Μωάμεθ « εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς προσδοκώμενον Χριστὸν » (23), προῦμως τὴν Ἀραβικὴν πίστιν ἐδέχθησαν.

Διαδιδομένου δὲ καὶ κρατουμένου τοῦ Κορανίου διὰ στήματος μαχαίρας, ὁ Μωαμεθισμὸς οὕτως ηὐθαδίασεν, ὥστε βαθμηδὸν διεφιλονείκησε τῷ χριστιανισμῷ τὸ πλεονέκτημα τῆς θεογνωσίας, τῆς λατρείας τὴν καθαρότητα. Ποῦ δ' ἠρύσθη τοὺς λόγους τῶν ἀξιόσεων του; Εἰς τινὰ θεῖον Ἀποκάλυψιν, ἣν ἐκήρυττεν ἱερωτέραν, καθὸ μεταγενεστέρα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐνσάρχου Οἰκονομίας. Καὶ πραγματικῶς τὸ μεταγενέστερον τῆς τοῦ Μωάμεθ ἀποστολῆς τοσοῦτον ἐνίσχυσε τὴν Ἀραβικὴν μονοθεῖαν, ὅσον προηγουμένως ἡ Ἑλληνικὴ πολυθεῖα ἐμειονέκτησε κατὰ λόγον χρονολογικὸν πρὸς τὸν χριστιανισμόν. Ἡ γὰρ

πολυθείη δὲν ἀντέταξε τοῖς ἀποστόλοις ἐπιχειρήματα, ἐκ τινος ἱερᾶς Ἀποκαλύψεως πηγάζοντα, καὶ φέροντα λοιπὸν τοῦ Θεοῦ τὸ κῆρος· ἀλλ' ὁ Μωαμεθισμὸς, καὶ τοὶ ὁμολογῶν τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ ἀποστολὴν, ἀντέταξε τῷ Εὐαγγελίῳ αὐθεντίαν τινὰ, θεόθεν πάλιν ἀπορρέουσαν, καὶ δῆθεν ἐπιστημοτέραν. Ἐν ὀνόματι γὰρ τίνος ὁ Μωάμεθ ἐπροσῆτευσεν; Ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Σαβωῶθ, εἰς τὸν λόγον τοῦ ὁποίου προλαβόντως ἐνεπνεύσθησαν ὁ Μωϋσῆς, καὶ ὁ Ἰησοῦς, οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς, καὶ οἱ ἀπόστολοι τῆς Νέας Διαθήκης.

Κυριώτεροι, ὅμως, προβιβασταὶ τοῦ Μωαμεθισμοῦ ὑπῆρξαν ἄφ' ἑνὸς μὲν ὁ φιλόδοξος πόθος τῆς πανηγεμονίας, ἄφ' ἑτέρου δὲ ἡ πρὸς τὰς ληστρικὰς εἰσδρομὰς καὶ τὴν πλάνητευσιν ῥοπὴ τῆς Ἀραβικῆς φυλῆς. Καὶ ἐπειδὴ βασιλεῖς τῶν τότε πόλεων τῆς οἰκουμένης, κέντρον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ Ἀσιατικοῦ ἐμπορίου διεφηνίζετο ἡ Κωνσταντινούπολις, ἐνταῦθα ἐξ ἀρχῆς καὶ ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπέστησαν τῶν προσηλύτων τοὺς ὀφθαλμούς. Ὄθεν, πρώτη λέξις, ἡνέως ἀπὸ σπαργάνων ψελλίζει ὁ δαίμων τῆς ἐρήμου, τὴν βασιλείαν τῆς γῆς ἐν τοῖς χυσοῖς αὐτοῦ ὀνειρόις ἐπορευόμενος, εἶναι *Κωνσταντινούπολις*. Ἐνταῦθα ἡ πορφυροστρωτος αὐτοῦ κοιτὶς, ὁ τῶν ἱερῶν ἀγώνων τοῦ ἀναπαυτήριος τόπος, ὁ κυπαρισσόφυτος παράδεισος τῆς ἐπαγγελίας του! Ἐνταῦθα τῆς παμβασιλείας του ὁ θρόνος, τὸ τέρμα τοῦ θεοστηρίκτου τοῦ προορισμοῦ! Τῆς Τρωάδος ταύτης ἄπαξ κυριευθείσης, τί πλεον ἀπελείπετο πρὸς τὴν τῆς ἀτληθινῆς πίστεως οἰκουμενικότητα; Ἀδιοργάνωτος ἔτι οὐσα, καὶ ἀπεριφροσύνητος ἡ λοιπὴ χριστιανωσύνη, ἀμαχητὶ

ἀκολουθῶς αὕτη παρεδίδετο τοῖς διαδόχοις τοῦ προφήτου. Ὅταν γὰρ αἱ πύλαι τοῖς ἀκροπόλεως ἀνοίξωσι, τὰ ὑποδεέστερα φρούρια ὑποχωροῦσιν.

Ἄς φαντασθῇ γοῦν ὁ ἀναγνώστης τὴν κατάπληξιν τῶν Βυζαντινῶν, ὅτε τεσσαράκοντα ἔξ ἐνιαυτοὺς μετὰ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ Μωάμεθ, καὶ μόνους τεσσαράκοντα μετὰ τὴν τούτου ἀποβίωσιν, ταχυδρόμοι τινὲς κατεσπευσμένως ἐλθόντες ἐκ Κυζίκου διεθρύλλησαν, ὅτι στόλος πολύκροτος, τὸ ἡμισέληνον σηματοφορῶν, ἤτοι μάζετο νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον. Ἐβασίλευε τότε Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, ἔγγονος Ἡρακλείου, ἀνὴρ εὖσεβής τε καὶ δραστήριος. ὅστις διὰ κατασκόπων τὴν ἐκστρατεῖαν προεγνώκως, εἶχεν ἤδη ναυπηγήσει τριήρεις εὐμεγέθεις, καὶ προδιέθετε τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἀντίστασιν. Ἀλλ' οἱ Σαρακηνοὶ δὲν ἐροβήθησαν τὴν παράταξιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, ὅστις περιέμενε τὸν ἐχθρὸν ἐν τῷ Προκλιανισίῳ λιμένι προσωρμισμένος. Ἀγκυροβολήσαντες οὐ μακρὰν τῆς Μαγναύρας, περὶ τὰ προάστεια τῆς πρωτευούσης, ἐνταῦθα καὶ τὴν ἀπόβασιν ἐτέλεσαν.

Τὰ προπύργια τῆς ἐπταλόφου μεγαλοπόλεως, καὶ οἱ ἀπειράριθμοι θόλοι τῶν ναῶν αὐτῆς ὑπερηφάνως ἐντεῦθεν ἐσχεδιάζοντο εἰς τὴν ὄρασιν τῶν βαρβάρων. Τέλος πάντων, οὗτοι, μετὰ μακρὰν προσδοκίαν, ἰδίους ὁμμασιν ἀπὸ τῆς χρυσῆς Πύλης ἐπώπτευν τὴν θαυμασίαν βασιλίδαν, τὸ καύχημα τῶν ἀνατολικῶν ποιητῶν, αὐτὴν, τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας, πολλάκις, μυθώδεις διηγήμασιν ἀνεμεμιγμένον, ἔκρουσε κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τὴν εὐφλεκτον ἀραβικὴν φαντασίαν των.

Ἕμνος εὐχαριστίας θορυβώδης ἠγέρθη πρὸς τὸν Ἀλλάχ. Καὶ πῶς τῷ ὄντι δὲν ἦτον ἄξιος εὐχαριστίας ὁ θεὸς ἐκεῖνος, ὅστις πάντα μὲν τὰ γένη κατηνάρκασε νὰ ἐσθίωσι τὸν ἄρτον ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου, νὰ καλλιεργῶσι γῆν πολλάκις ἄφορον, νὰ ἐργάζωνται νυχθημερόν, τοῖς δὲ ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ ἐπεφύλαττε τὴν ἀπόλαυσιν τοσούτων μόχθων καὶ ἰδρώτων; Ἰδοὺ πρὸ ὀφθαλμῶν τῶν πιστῶν τὸ καταγώγιον τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν θησαυρῶν τῆς γῆς! Ἰδοὺ τὸ τέρμα τῆς δόξης, ὁ στέφανος τῆς πίστεως! Ἐτι μικρὰν αἵματος θυσίαν, καὶ ἡ ἐρυθρὰ σημαία τῶν Καλίων θέλει κυματίσει μέχρι συντελείας κόσμου ἐπὶ τῶν τριῶν ἱεραπόλεων τῆς Ἀνατολῆς, Μέκκας, Ἱερουσαλήμ, Κωνσταντινουπόλεως!

Ἐνῷ τοιαῦτά τινα οἱ Εἰρβανοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἀνεπέμπαζον, ἐπὶ τῶν προπυργίων ἱστάμενοι οἱ Γραικοὶ ἐθεώρουν ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰς ναυτικὰς παρασκευὰς των. Θέαμα δὲ τῷ ὄντι τρομακτικὸν παρίστανον οἱ τετραπλοῖ ἐκεῖνοι στίχοι τῶν πλοίων, αἱ ἀπειράριθμοι τῶν ἀλιτηρίων σκηναί, τὰ ἡμίγυμνα σμήνη, ἅπερ οὐ μακρὰν πλανώμενα τῶν τευχῶν, ἐμυκτῆρίζον διὰ κραυγῶν καὶ νευμάτων τὴν ἀνδρίαν τῶν εἰδωλολατρῶν. . . . Ἀλλὰ τί δὲν ἐθαυματούργησαν πάντοτε, καὶ τί δὲν δύνανται νὰ θαυματούργησωσι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἡ ἔποψις τοῦ κινδύνου, ὁ ζῆλος τῆς πίστεως, ἡ στοργὴ πρὸς τὰς ἰδίας γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα; Ὁ θρησκευτικὸς τῶν Μουσουλμάνων ἐνθουσιασμός, διατρέχων τὸ μεταξὺ πολιορκητῶν καὶ πολιορκουμένων διάστημα, μεταδίδεται εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος, ἐμπυρεῖει, ζωπυρεῖ τὸ αἶσθημα τοῦ

χριστιανού, ἀναρλέγει τοῦ Γραικοῦ τὴν καρδίαν. Αἶφνης δὲ αἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κοινωνικαὶ ἀνωμαλῖαι ἐξαλείφονται· τὸ τεράτευμα τῆς ἡθικῆς καὶ ἐθνικῆς δουλείας διαλύεται πρὸς ὥραν. «Πλεῖσται χιλιάδες ἀνδρῶν ὀπλίζονται ἐκ τῶν γεωργικῶν καταλόγων, καὶ τῶν βαναυσικῶν τεχνῶν, τῶν τε ἐκ τῆς Συγκλήτου Βουλῆς, καὶ τοῦ τῆς πόλεως δήμου.» Ἡ κοινωνία τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὐαγγελίζεται ἐν τῷ σημείῳ τοῦ πολέμου· μένου Σταυροῦ, ἀνδροῦται ἀπέναντι τοῦ Ἡμισελήνου. Ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔνδυμα, τὸ τῆς κοινῆς σωτηρίας, αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔνδυμα τοῦ σήμερον χρόνου, περιέννυσι βασιλεῖς τε καὶ ὑπῆκοον, δούλους τε καὶ δεσπότας, πλουσίους τε καὶ πένητας, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, γενναίους τε καὶ δειλοὺς. «Καθάπερ γὰρ τὰ φυτὰ ἀρδεύμενα αὔξεσθαι πέφυκεν, οὕτω καὶ ἡ πίστις ἡ ἡμετέρα πολεμουμένη μᾶλλον ἀνθεῖ, καὶ ἐνοχλουμένη πλεονάζει (24).» Τοιαύτη δὲ φρονήματος ἀπροσδόκητος μεταβολὴ πολλαχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀναφαίνεται, μάλιστα μετὰ Χριστόν· ὅθεν ὁ μετὰ τινὰς αἰῶνας ἀκμάσας Λουθηρος δὲν ἔσφαλεν εἰς μόνὰ τὰ θαύματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὰς ἐλπίδας του περὶ Τούρκων ἐξοντώσεως ἐναποθέσας. «Δὲν ἐλπίζω, εἶπεν ἐμπρατικῶς ἐν τινι Συνόδῳ, ἐνθα συνεζητοῦντο τὰ χρειώδη πρὸς ἄμυναν τῶν χριστιανῶν, δὲν ἐλπίζω οὔτε εἰς τὰ τείχη μας, οὔτε εἰς τὴν κατὰ Τούρκων ὑμόνοιαν τῶν βασιλέων μας, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ Παῖτερ ἡμῶν!»

Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρξαντο ἀπὸ Ἀπριλίου μηνός. Ἐκροτήθη δὲ πολέμου συμβολὴ οὐχ ἅπας, ἀλλὰ πᾶσαν ἡμέραν μέχρι Σεπτεμβρίου, καὶ πολλάκις τῆς ἡμέρας· ταυτο-

χρόνως δὲ ναυμαχίαι κατὰ θάλατταν συνήπτοντο. Οἱ Γραικοὶ ἀντέκρουον τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων, ὡς λέοντες ἀγωνιζόμενοι, οὗτοι δὲ πεισμητῶδες ἐπανήρχοντο, νῦν μὲν προχωροῦντες μέχρι χρυσῆς Πύλης, ἄλλοτε δ' ἀντωθούμενοι ἕως τοῦ παραλίου. Χειμῶνος δ' ἐπελθόντος, ὃ ἐχθρικός στόλος ἄπρακτος ἐν Κυζίκῳ προσωρμίσθη· ἀλλὰ πάλιν ἔαρος ἐρχομένου, ἄρχεται ὁ διὰ ξερᾶς καὶ θαλάττης πόλεμος· προβαίνει, ὅμως, ἀτελεσφορήτως, τῶν χριστιανῶν ἡρωϊκῶς ἀντιμαχομένων. Τὸ δὲ ἀκόλουθον ἔτος ἐπανακάμπτουσιν οἱ βάρβαροι, καὶ πάλιν ἀνωφελῶς. Ἐπανέρχονται καθ' ἑλαστον ἔαρ καὶ τετάρτην, καὶ πέμπτην, καὶ ἕκτην φορὰν, ἀλλὰ πάντοτε διαχειμάουσιν ἐν Κυζίκῳ κατησχυμένοι, οὐδὲν ἰσχύοντες κατὰ Γραικῶν.

Τέλος πάντων, καὶ παρὰ τοῦ στρατάρχου αὐτῶν Μαυρία, ἣ κατὰ τὴν Νικηφόρον, Χαλεῦ, διὰ παραινετικῶν λόγων φιλοτιμούμενοι, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Κορανίου περὶ νίκης κατὰ Γραικῶν ἔχοντες βεβαίαν, ἴσως δὲ καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἀποχωρήσεως προνοοῦντες, ὁμοσύνως οἱ Σαρακηνοὶ μὰ τὸν προφήτην ὁμνύουσι, κατωνειδισμένοι εἰς Αἴγυπτον νὰ μὴ ἐπανέλθωσιν, ἀλλὰ διὰ τινος συστώρου καὶ θιασιτέρας ἐφορμήσεως τοὺς προμαχῶνας τῶν Γραικῶν ὑπερ ἠδῶντες, νὰ καταλάβωσιν αἰφνιδίως τὴν Πόλιν, καὶ τέλος νὰ δώσωσιν εἰς τὸν πόλεμον.

Αἱ συνεχεῖς πολιορκίαι, οἱ ἐπταετῆς ἀγῶνες, αἱ ἀκαταλόγητοι καὶ δυσθεράπευτοι ζημίαι εἰς ζωὴν ἀνθρώπων, κτηνῶν, πολεμευοδίων, καὶ τροφῶν, εἶχον ἐντοσούτῳ ἐξαντλήσει τὴν καρτερίαν τῶν Γραικῶν. Οἶω-

νοὺς ἀπαισίους προήγγελλεν ἡ συνέχεια τοῦ πολέμου· ἡ δὲ φήμη τῆς ἐπικειμένης φοβερωτέρας ἐφόδου μάλ-
λον ἔτι τοὺς πολιορκουμένους κατέπληττε. Κακὰ σημεῖα
ἐν τῷ οὐρανῷ φανέντα προεμήνουν παθήματα καὶ κατα-
στροφάς.—Τί τὸ πρακτέον ἐν τοσαύτῃ ἀμνηχανίᾳ ψυχῶν,
καὶ ἀπορίᾳ μέσων; Ἀρά γε ὤφειλον οἱ χριστιανοὶ νὰ
ἐπιμακρύνωσι τὸν πόλεμον, καὶ τοὶ στερούμενοι τῶν
χρειωδεστάτων; Ἄλλ' ἡ ἐπιμονὴ τῶν ἀπίστων ἦτον
ἀκούραστος, ἀκλόνητος· ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως, μετὰ παρέλευσιν ἑπταετοῦς μάχης εἶχεν
ἀποβῆ πρὸς αὐτοῖς ἄρθρον πίστεως, ζήτημα ζωῆς καὶ
θανάτου. Ὁφείλον τάχα νὰ παρὰδοθῶσιν εἰς τοὺς οἰκτειρ-
μοὺς τοῦ ἐχθροῦ; Ἄλλ' ἡ ὁμότης αὐτοῦ, γενομένη πασί-
γνωστος, εἶχεν, ἔνεκα τῆς μακρᾶς ἀντιστάσεως, καταν-
τήσει μέχρι παραφροσύνης.

Τοιαύτη τις ἦν τῶν πολιορκουμένων ἡ κατάστασις.
Οἱ χρησιμοὶ ἔρρεπον πρὸς τὸ τέλος. Ἦχουν πενθίμως
τὰ σήμαντρα τῆς Ἑκκλησίας. Ἡ αὐτονομία τῆς Ῥω-
μαϊκῆς αυτοκρατορίας προέβαιnen ἀνεπιχωλύτως πλεόν
εἰς τὸν προκείμενον τάφον τῆς. Ἄλλ' ἐνῷ ὁ χριστια-
νισμὸς ἐψυχορράγει, οἱ δὲ ἄθλιοι πατέρες ἡμῶν περιέ-
μενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν τὸν πέλεκυν τοῦ θανάτου νὰ
πέσῃ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῶν, ἰδοὺ ἐν Ἡλιουπόλει τῆς
Συρίας, ἄγνωστός τις τὸ πρῶν ἀρχιτέκτων καὶ μηχανι-
κὸς, Καλλίνικος τοῦνομα, Ἕλλην, μὲν τὸ γένος, Ἀ-
ράβων δὲ ὑπήκοος, ἐφευρίσκει εἰδὸς τιῆς πυρὸς ρευστοῦ
καὶ ἀδιασθέστου, προσφόρου ἐν ναυμαχίαις, καὶ δυνα-
μένου νὰ πυρπολήσῃ διὰ βραχέος πολυάριθμον στόλον.—
Ἐπιστατοῦμεν μιᾷ τῶν στιγμῶν ἐκείνων, καθ' ἃς ἡ

τῆς Θείας Οἰκονομίας ἀντίληψις τρανῶς ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἱστορίᾳ.—Ὁ Παγώνάτος προσκαλεῖ ὥς εἶχε τάχος τὸν θεόπεμπτον μηχανικόν, ὅστις σπεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν, παρασκευάζει τὰ προσήκοντα πρὸς χρῆσιν τοῦ ἐφευρήματός του.

Ἦλθεν ἐπὶ τέλους ἡ ὥρα τῆς χειρσαίας καὶ θαλασσίας ἐφόδου. Ὁ φερώνυμος Καλλίνικος δι' ἀντλητῆρων καὶ σιφώνων ἐπιτηδείων ἐξακοντίζει ἐντεῦθεν μὲν κατὰ τῶν βαρβαρικῶν τριήρεων, ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ἐφορμώντων, κρουνοὺς ὕδατος ἐμपुरειδοῦς, δι' οὗ καταφλέγει τὸν ἐναντίον. Τριήρεις, σκηναί, συσκευαί, ἄνθρωποι γίνονται πυρὸς κατανάλωμα. Τρισμύριοι Ἄραβες ἀποτίουσι διὰ θανάτου τὰς ἐξεμμεσθείσας ὕβρεις κατὰ τῶν Γραικῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ περιβόητος Ἀἰοῦβ (Ἰώβ), σύντροφος τοῦ Μωάμεθ, καὶ κατ' ἰδίαν παρὰ τούτου ἐπιτετραμμένος τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ πολὺς τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν θρασύτητα Ἀἰοῦβ ἐκεῖνος, οὗ τὸ σῶμα, ἀνευρεθὲν ἐπὶ Μωάμεθ Β'. καθὰ λέγουσιν οἱ Τοῦρκοι, ἔλαβε μεγαλοπρεπῆ ταφὴν εἰς τὰ προάστεια τῆς Ἑπταλόφου, ἐνῶ, πρὸς ἐκδίκησιν, τὸ σῶμα τοῦ Παλαιολόγου στερεῖτο κηδείας. Ἀπάραντες οἱ βάρβαροι κατέφυγον εἰς Κύζικον. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν καταιγὶς ἐπ' αὐτῶν προσπεσοῦσα, τὰ μὲν τῶν διασωθέντων πλοίων ἐβύθισε, τὰ δὲ συνέτριψεν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν.

Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐν τοσοῦτῳ δὲν ἔμεινον ἀπρακτοί, τοὺς κινδύνους τῆς βασιλίδος θεωροῦντες ἀνεπικουρήτως. Ἡ κραυγὴ τῆς τραυματιζομένης μητρὸς, ἀντιβοήσασα μέχρι περάτων Ἀνατολῆς, ἀνεπτέρωσεν υἱόκον

ἐτεκράτησαν, ἡ ἀδιαφορία καὶ ἀπάθεια. Χριστιανικά σώματα στρατιωτῶν, ἐκ πάσης τάξεως κοινωνικῆς συγκείμενα, συντάσσονται τῇδε κακέιστε, πρὸς περισπασμὸν τῆς Ἀραβικῆς πολιορκήσεως, καὶ ἐπαναστατοῦσιν, ἢ λαφυραγωγῶσι τὰς γὰρας τῆς Συρίας. Οἱ δὲ Μαρδαῖται, εἰσβάλλοντες εἰς τὸν Λιβάνον κρατοῦσι γῆν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Μαύρου ὄρους ἕως Ἱερουσαλὴμ, καὶ χειροῦσι τὰς περιωπὰς τοῦ Λιβάνου. Σπουδαία δὲ ἐνταῦθα ἡ διήγησις τοῦ Θεοφάνους. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος ῥητῶς ἐπικυροῖ ὅ,τι ἀνωτέρω ἡμεῖς παρατηρήσαμεν περὶ ὀργασμοῦ κοινωνικοῦ, καὶ μεταμορφώσεως αἰφνιδίας τοῦ χριστιανικοῦ φυράματος. Οἱ δοῦλοι γίνονται ἐλεύθεροι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως, ἢ ἔχουσι κοινὴν μετὰ τῶν Κυρίων τῶν δούλων δὲ συμπολεμούντων ἐν τῷ ἱερῷ πολέμῳ « τὸ βασίλειον τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ Θεοῦ φρουρεῖται. » « Πολλοὶ δοῦλοι, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ αὐτόχθονες, ὁ Θεοφάνης λέγει, κατέφυγον πρὸς τοὺς Μαρδαῖτας, ὥστε δι' ὀλίγου χρόνου εἰς πολλὰς χιλιάδας γενέσθαι. Καὶ ταῦτα μαθὼν ὁ Μαυίας καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ ἐφοβήθησαν σφόδρα, συλλογισάμενοι ὅτι τὸ βασίλειον τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ Θεοῦ φρουρεῖται » (25).—Καὶ ἀληθῶς ἡ φλόξ τῆς ἀνταρσίας ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐξετείνεται. Στρατὸς 12.000 ἐπαναστατῶν ἀπέκλειε τὴν Ἱερουσαλὴμ. Καὶ συμμορίαι μὲν ληστῶν διέτρεχον τὴν Συρίαν, ἄλλαι δέ τινες εἰσέβαλλον εἰς Αἴγυπτον. Τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ Ἀραβες ἀπολέγονται, ὥστε ὁ ἀρχιστράτηγος αὐτῶν ζητεῖ τὴν εἰρήνην ὑποσχόμενος τοῖς Γραικοῖς φόρον ἐτήσιον 300 λιτρῶν χρυσοῦ, 50 ἀνδρῶν αἰχμαλώ-

των, καὶ 50 ἱππων εὐγενῶν. Ἡ εἰρήνη συνομολογεῖται.

Ἦγειρεν ἡ Εὐρώπη ἀνδριάντας εἰς νηματοουργοὺς καὶ μεταξοκλώστας. Πότε δὲ καὶ ποῦ θέλει στηθῇ ὁ ἀνδριᾶς τοῦ Καλλινίκου, αὐτοῦ ὅστις ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ χρυσίμῳ ἔσωσε καὶ Ἑλλάδα, καὶ Εὐρώπην, καὶ χριστιανικὸν πολιτισμόν;

Οἷμοι τῆς ἀχαριστίας! Ὄνόματα ξένα στεφανοῦμεν, τυχοδιώκτας ἀπαθανατίζομεν, οὗτος δ' ὁ σωτὴρ τοῦ γένους ἡμῶν διατρίβει παρ' ἡμῖν ἀμνημόνευτος, λήθη περιτετραμμένος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. ΣΤ'.

Λέων ὁ Ὑσσανρος.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπηλλάγη. Τοῦ Μωάμεθ αἱ προῤῥήσεις ἀπέτυχον. Ἀντὶ δὲ νὰ προβῶσιν ἀπὸ τῆς κατὰ κτηθείσης ταύτης βασιλίδος εἰς Ῥώμην, καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἐπίλοιπον Εὐρώπην νὰ πλημμυρήσωσιν, οἱ Ἄραβες ἐτράπησαν οἴκοι κακὴν κακῶς. Οἱ Γραικοὶ ἐώρτασαν τὰ ἐπινίκια ψάλλοντες ὕμνους ἀκαθίστους εἰς τὴν προστατίδα Θεοτόκον, τελέσαντες ἱπποδρόμια, πολυχρονίσαντες τὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ τοῦ κινδύνου διαλυθέντος, τὰ πράγματα τῆς πρωτεύουσας ἐπανῆλθον ἀνεπαίσθητως εἰς τὴν προτέραν ἡρεμίαν.

Καὶ ὁμως ὁ ἤλεκτρικὸς σπασμὸς, ὃν ἐφ' ὅλην ἐπταετίαν μετέδωκεν εἰς τὸ ἡμέτερον γένος ἡ ἄποψις τοῦ θανάτου

ὥφειλε νὰ μὴ ἀποβῇ ἀλυσιτελής. Ἄν καὶ τὰ τότε χρονικά δὲν καταδεικνύουσιν ἐξηκριβωμένως τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀποτελεσμάτων τοιαύτης ἐπαναστάσεως, ὅμως τὰ ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐξῆς διατρέχοντα μαρτυροῦσι πρὸς τὸν παρατηρητὴν, ὅτι ἡ ἐκρηγξίς ἐκείνη τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πατριωτικοῦ αἰσθήματος ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῶν ἐπομένων γεγονότων, τροπολογεῖ οὐ μόνον τὸν μύχιον *ἑλληνικὸν* κόσμον ἀλλὰ καὶ τὸν *Ῥωμαϊκὸν* αὐτόν. Ἀρκεῖ μικρά τις, ἀλλ' ἀμερόληπτος προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἐναρχομένου, καὶ προβάδην ἀναπτυσσομένου δράματος, ἵνα ὁ ραχθῇ τις τῶν συμπτωμάτων τῆς συμβάσεως μεταβολῆς, καὶ ὁμολογήσῃ μετ' ὀλίγον, ὅτι εἰς τὴν βίβλον τοῦ μεσαιῶνος νέα σελὶς ἀπὸ τοῦ δε στρέφεται. Ἡ δὲ μετάβασις αὕτη δὲν ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ἱστοριονομικὴ ἀξία τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ νῦν μετριάζεται βαθμηδόν, καὶ ἀνεπαισθήτως ἄχρι τῆς τελικῆς ἀλώσεως σμικρύνεται, ἐτέρων τινῶν ἐστιῶν χριστιανικῶν ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἰδρυομένων. Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος μεταβολὴ ἐκτείνεται καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, διαδίδεται εἰς ὅλην τὴν χριστιανωσύνην, τὴν τε Δυτικὴν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν, μεταπλάσσει καθόλου τὴν ὄψιν τῆς Εὐρώπης. Ὅπου τὸ Ἀραβικὸν μορμολύκειον παρουσιάζεται, ἐκεῖ νέαι ιδέαι, νέα πρόσωπα, καὶ πράγματα ἀντιδιατάσσονται. Ἡ μαγικὴ ῥάβδος τοῦ Μωάμεθ ἐπάταξεν ἤδη τὴν γῆν τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ προάστεια Κωνσταντινουπόλεως· νέαι συμφέροντα πηδύουσιν ἐκ τῆς γῆς ταύτης· νέαι ἀνάγκαι, νέαι ἀξιώσεις, καὶ συγκρούσεις λυσιτελεῖς, καὶ ἀνταγωνισμοὶ σωτηριώδεις ἀναβρύουσι.

Μαρτυρεῖ τῆς παρατηρήσεώς μας τὸ ἀληθές ἡ θεωρία τῶν ἀμέσως ἐπομένων. Ὁ Γίββων, καὶ οἱ ἕτεροι συγγραφεῖς τῆς *Ρωμαϊκῆς παρακμῆς*, μὴ δυνηθέντες νὰ δικαιολογήσωσι τὰς ἀνωμαλίας τῆς προκειμένης περιόδου, καί, πρὸ πάντων, τὸ ἄστατον τοῦ θρόνου ἀπὸ Πωγωνάτου μέχρις Ἰσαύρου, κατέφυγον εἰς τὰς συνήθεις ἐρμηνείας τῶν ἐφεῦρον σκευωρίας αὐλικῶν, καὶ ῥαδιουργίας ἀρχόντων. Ἡμεῖς δὲν ἄρνούμεθα καθόλου τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ τί δὲν μᾶς λέγουσιν οἱ σοφοὶ οὗτοι, καὶ τὸ ἀναγκαϊότερον, ἤγουν τοὺς ὑπερτέρους λόγους, ὅθεν ἐπήγασαν αἱ θρυλλούμεναι σκευωρίαι. Αἱ αὐλικαὶ τοῦ μεσαιῶνος ἐπαναστάσεις, ὅσαι κυρίως ἐπέτυχον νὰ διακόψωσι τῆς μοναρχίας τὴν νόμιμον σειρὰν, σπανίως ἠὲδοκίμηνσαν χωρὶς τῆς φανεράς ἢ ὑποκεκρυμμένης συγκαταθέσεως τῶν καθεστωσῶν ἀρχῶν, ὅθεν, σπανίως ὑπάρχουσιν ἱστορικῆς βαρύτητος ἐνδεεῖς. Τὰ πάθη τῶν μεγιστάνων δὲν ἐχρησίμευσαν ἢ ὡς ὄργανα ἀνατροπῶν. Ὅμως, ὁ οὐτιῶδες λόγος τῶν μεταβιβλῶν αὐτῶν ἀνάγεται εἰς τάξιν συμφερόντων πολλῶ συχνάκις ἀνωτέραν τῆς ἀτομικῆς ῥαδιουργίας καὶ μηχανορραφίας.

Τὸ ἄστατον τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἐποχὴν, ἡμεῖς ἐλλογώτερον τὰ γεγονότα πρὸς τὰ ἠθικὰ συμπτώματα τοῦ αἰῶνος παραβάλλοντες, ἀποδίδομεν εἰς τὴν τροπὴν τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, καὶ οὕτω λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν ἤδη μόνον τὴν τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ τὴν σύνολον, ἐτοιμάζεται νὰ μεταβῇ εἰς στάδιον ἐνεργείας εὐρυχωρότερον. Αἱ σχέσεις τῆς βασιλίδος καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἡ ὀρθότερον, αἱ σχέσεις τῆς

Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ λοιποῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου, ἀλλοιοῦνται, μετατρέπονται δυνάμει πολυσιδῶν ἐπηρειῶν βαρβαρικῶν. Τί δὲ τὸ ὑποκινοῦν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν κατὰ τοῦ βασιλεύοντος ἀνταρσίαν; Τί τὸ ἐμψυχοῦν καὶ περιθάλλον τὸ σπούδαρχον τῶν στρατηγῶν; Τί τὸ διευκολύνον τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνταρσίας;— Ἡ ὑπόκωφος ἔκφρασις τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ τῶν πνευμάτων καὶ τῶν πραγμάτων ἐπελθοῦσα μεταβολή.

Δέον γὰρ ἕως ἀπὸ τοῦδε νὰ σημειώσωμεν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμφάνησιν συμπτώματός τινος, ὅπερ ἀγνοοῦμεν πῶς ἄλλως νὰ καλέσωμεν, ἢ Κοινὴν γνώμην. Καὶ δύσκολον μὲν καθίσταται, ἐν ἐλλείψει ἀξιοπίστου ὁδηγίας, νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὰς πηγὰς καὶ τὰς τάσεις τοιοῦτου καινοφανοῦς συμπτώματος· ἀναντίρρητος, ὅμως, καθὰ θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, ἡ πραγματικὴ ὑπαρξίς του. Τίνα τὰ γνωρίσματα τοῦ φαινομένου; Τίνα δὲ τὰ ὅρια αὐτοῦ; Ἐχει ἡ κοινὴ αὕτη γνώμη ῥοπὴν πολιτικὴν, ἢ θρησκευτικὴν ἀπλῶς; Ἐκπορεύεται ἐκ τῆς τάξεως τῶν λαϊκῶν, ἢ ἐκφράζει καὶ τινος κληρικῆς μερίδος τὸ φρόνημα, ἢ τὸ παράπαν εἶναι φρόνημα πάνδημον; Ζητήματα τοιαῦτα δὲν λύονται διὰ λόγων ἀφηρημένων. Ἡ εὐσυνείδητος καὶ συγκριτικὴ τῶν ἐπομένων ἐξέτασις οἴκοθεν ἴσως θέλει ὁδηγήσει τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν διασάφησιν τῆς παρατηρήσεώς μας.

Τοῦτο μόνον ὥς θετικὸν ἐκ τῆς συναφείας τῶν ὅλων ἐξάγομεν, καὶ σημειοῦμεν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γνώμη, ἀμόρφωτος ἔτι οὖσα καὶ ἀσύστατος, μετέχει φύσεως θρησκευτικῆς συνάμα καὶ πολιτικῆς. Εἶναι φθόγγοι ἀναρθροὶ ἔτι καὶ συγκεχυμένοι, ἀτάκτως καὶ

ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων ἀπὸ μυχῶν τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως ἐξερευγόμενοι, καθάπερ βρονταὶ ὑποχθονίου ἡφαιστείου. Τὸ δὲ φαινόμενον βεβαίως πρὸ ὀλίγου ἤρξατο. Τίς ἄλλος τὸν δαίμονα τῆς μονοθείας ἀπώθησε πρὸ τίνος πρὸς Κωνσταντινούπολιν, ἢ ἀραβικὴ τις λαίλαψ; Ἡ βαρβαρώδης ἀπλότης τοῦ δόγματος ἔσπευσε πρὸς τὴν ἑδραν ταύτην τῆς θεολογίας, ὅπως ζητήσῃ λόγον περὶ τῆς ποικιλίας τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας, περὶ τῆς ἱστορικῆς συνθέσεως τοῦ δόγματος, περὶ νομοθετήσεως μυσηρίων ἀκατανσῆτων, περὶ τῆς ὕλικῆς ἰνδαλματίσεως τῆς θεότητος. Καὶ τὸ μὲν πῦρ τοῦ Καλλινίκου διέκοψε πρὸς στιγμὴν τῶν ἀντικειμένων ἰδεῶν τὴν σύγκρουσιν, ἥτοι τὴν πάλιν τῆς ἱστορικῆς Τριάδος κατὰ τῆς ἀπαρεμφάτου καὶ ἀφηρημένης ἐνότητος, ὥστε οἱ βάρβαροι ἀπῆλθον. Ἄλλ' ἐν τῷ ἀποχωρῆται, λυσσῶντες καὶ ὠρυόμενοι ἐξετόξευσαν κατὰ Γραικῶν τὴν κατάραν τῆς εἰδωλολατρείας. Ἡ δὲ λοιδορία δὲν συνεβυθίσθη μετὰ τῶν Ἀραβικῶν τριήρεων. Ἀβλαβὴς ἡ ὕβρις ἐπεπόλασεν ἐν μέσῳ τοῦ πυρπολουμένου καὶ συντριβομένου στόλου, τὰ δὲ ρεύματα τῆς ἐπιούσης προσέβρασαν αὐτὴν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, νεωτερισμοῦ σπινθὴρ ἀδιοράτως τὰ μέλη τοῦ βυζαντινοῦ σώματος διατρέχει. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρὸς ὃ, περ τὰ σκάφη τῆς βαρβαρότητος κατέφλεξεν, ἕτερον πῦρ ἐλληνικὸν ὑποφλέγει νῦν τὴν ἐλληνικὴν κοινωσίαν.

Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος ἐταλεύτησε καταργήσας συνοδικῶς τὴν ἀίρεσιν τῶν Μονοθελητῶν. Διεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰουστινιανὸς Β'. ὁ καὶ Ῥινότμητος

λεγόμενος, τελευταῖος γόνος τοῦ Ἡρακλείου, ἡ δεκαε-
τῆς βασιλεία τοῦ ὁποίου διακρίνεται ἐξωτερικῶς μὲν
ἐπὶ πολεμικῇ δραστηριότητι, ἐσωτερικῶς δὲ ἐπὶ βιαιο-
πραγίᾳ, καὶ μέχρι τινὸς ἐπ' ἀσεβείᾳ. Ἡθέλησεν ὁ αὐ-
τοκράτωρ οὗτος νὰ κατεδαφίσῃ ἐκκλησίαν τινὰ τῆς
Ἀγίας Θεοτόκου, κειμένην πλησίον τῶν ἀνακτόρων,
ἵνα ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ κατασκευάσῃ φιάλην καὶ θάθρα
τοῦ δήμου τῶν Βενέτων. Μὴ δυνάμενος δὲ χωρὶς ἀδείας
ἐκκλησιαστικῆς νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην ἀσυνήθη κατὰ-
λυσιν, ἀπήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τὴν
ἀναγκαίαν εὐχὴν. Ὁ Πατριάρχης, ἐξεστνηκῶς ἐπὶ τῇ
ἀσεβεστάτῃ τόλμῃ, ἠρνήσατο τὴν ἄδειαν. « Εὐχὴν
ἐπὶ συστάσει ἐκκλησίας ἔχομεν, ἐξεφώνησεν οὗτος, ἐπὶ
δὲ καταλύσει ἐκκλησίας οὐ παρέλαβον. » Βιαζομένου δὲ
αὐτὸν τοῦ βασιλέως, καὶ πάντως ἀπαιτοῦντος τὴν εὐ-
χὴν, « Δόξα τῷ θεῷ ἀνέκραξε τῷ ἀνεχομένῳ πάντοτε. »
Ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου κατεστράφη (26). Σύμπτω-
μα τοῦτο παράδοξον· κατάλυσιν πρωτοφανῆς εἰς τὰ βυ-
ζαντινὰ χρονικά, διότι ναὶ Θεομήτορος οὐδέποτε
κατεδαφίσθη.

Οὐχ ἥττον, ὁμῶς, ἀνεδείχθη ὁ Ἰουστινιανὸς ἄγρυπνος
τῆς αὐτοκρατορίας φύλαξ. Λεόντιος ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ
ἐπανακτᾷ τὴν Ἀρμενίαν, ἔνθα προσκαλεῖ τοὺς Μαρ-
δαίτας τοῦ Λιβάνου· ἔτι δὲ τὴν Ἰβηρίαν, τὴν Ἀλβανίαν
ἄχρι Καυκάσου ὄρους, καὶ τὴν Μηδίαν· προσβάλλει
τοὺς Βουλγάρους κατὰ Θράκην, νικᾷ δὲ παρὰ Θεσσα-
λονίκην τοὺς Σηλάβους, οἵτινες τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν
ἐληΐζοντο. Διαβληθεὶς ἀκολούθως ὁ νικητὴς ἀνακαλεῖ-
ται, καὶ προβάλλεται στρατηγὸς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τῇ

αὐτῇ νυκτὶ τὰς φυλακὰς ἀνοίξας τῆς πόλεως, καὶ λύ-
σας τοὺς πρὸ ἑξ καὶ ὀκτὼ χρόνων κεκλεισμένους στρα-
τιώτας, ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς κράζων· « ὅσοι χριστιανοὶ
εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. » Εἴτα δὲ παρεισδύσας εἰς τὰ
ἀνάκτορα, καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν συλλαβὼν, ἐκόμισεν
αὐτὸν ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ. Ὁ λαὸς ἐμίσει τότε τὸν ἄνα-
κτα, ἕνεκα τῆς τυρηνίδος Στεφάνου, τοῦ αἰμοδόρου
Κωνσταντινουπόλεως διοικητοῦ. Ὁρעλούμενος δ' ἐν-
τεῦθεν ὁ Λεόντιος ἀποκηρύττει, ῥινοτομεῖ καὶ γλωσσο-
χοπεῖ τὸν Ἰουστινιανὸν, βασιλεύει δὲ ἀντ' ἐκείνου, προσ-
φωνούμενος ὑπὸ τῶν Βενέτων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὴν
αὐτὴν συμφορὰν καὶ οὗτος ὑφίσταται. Ἀψίμαρος, ὁ
κατ' Ἀράβων εἰς Ἀφρικὴν ἐκστρατεύσας, ἀνάξιον κρί-
νας τὸν Λεόντιον, ὅτι ἐπὶ δύο ἔτη ὅλως ἀνεφοδίαστον κα-
τέλιπε τὸ στρατόπεδον, εἰσέρχεται εἰς τὴν μητρόπο-
λιν, καὶ ῥινοτομήσας αὐτὸν, ἐγκρατὴς γίνεται τῶν
σκήπτρων.

Τὴν ἐξαετῇ βασιλείαν τοῦ Ἀψιμάρου, ἣ, κατ' ἄλ-
λους Τιβερίου Β', διαλαμπρύνουσι τὰ κατορθώματα τοῦ
ἀδελφοῦ του Ηρακλείου, ὅστις πολλαχοῦ τοὺς Ἀράβας
τροπώσας, ἐφόνευσεν ἕως 210,000 αὐτῶν. Ἐν τούτοις δὲ
ὁ Ἰουστινιανὸς Β' νικητὴς ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς ἐξορίας
του, καὶ τὸν Ἀψίμαρον σὺν τῷ Λεοντίῳ κατατομήσας,
πάλιν εἰς τὴν βασιλείαν περιέρχεται, καὶ ἡγεμονεύει
ἀπὸ ἔτους 705 μέχρις 711 Μ. Χ. Ἀλλὰ θιαστής ὑπάρ-
ξας, τελευτᾷ βίαιοθάνατος. Ἄλλος δέ τις στρατηγὸς, ὁ
Φιλιππικὸς, τὸν στρατὸν καὶ τὸ ὑπῆκοον ἐξευμενισθεὶς,
συλλαμβάνει τὸν Ἰουστινιανὸν μετὰ τοῦ υἱοῦ του Τιβε-
ρίου, καὶ κατασφάζας ἀμφοτέρους προχειρίζεται αὐτο-
κράτωρ.

Ὡς ὁ φιλιππικὸς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, τρανὰ τῆς ἀσεβείας του πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν Πατέρων ἔδωκε δείγματα. Διέταξε γὰρ πρὸς τοὺς ἄλλοις, ν' ἀποκαθηλωθῶσιν ἐκ τῶν ναῶν αἱ εἰκόνες, αἵτινες παρίστανον τὰς ἑξ προηγουμένας οἰκουμενικὰς Συνόδους· ὥστε ἡ κακοήθειά του διήγειρε τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν. Συλληφθεὶς ἐν τινὶ συμποσίῳ, δι' οὗ τὰ γενέθλια τῆς πόλεως ἐωρτάζοντο, ἀποτυφλοῦται μετὰ διαιτῆ βασιλείαν παρὰ τινος Ῥούφου, στρατηγοῦ τοῦ Ὀφικίου, καὶ ὑποχωρεῖ τὸ στέμμα πρὸς τὸν Πρωτασχηρῆτην Ἀρτέμιον, ὅστις αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Β'. ἀναγορεύεται.

Ἐδειξεν ὁ Ἀναστάσιος διαθέσεις ἀγαθὰς, καθ' ὅσον μάλιστα ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ καὶ περὶ τὴν τῶν ἐπαρχιῶν διοίκησιν ἔταξε τοὺς ἀνδρειότερους καὶ λογιωτέρους τῆς πολιτείας. Δὲν ἐβασίλευσεν, ὅμως, ἐπέκεινα τῶν δύο ἐτῶν. Ἀνταρσίας ἐγερθεῖσης ὑπὸ τῶν ναυτῶν τοῦ Ὀφικίου, καὶ νικηθεὶς ὑπὸ τῆς φατρίας Θεοδοσίου τινός, ἐκλήπτορος τῶν δημοσίων χρημάτων, φεύγει εἰς Θεσσαλονίκην, ἐνθα τὸ μοναχικὸν σχῆμα παραλαμβάνει θεληματικῶς. Τότε τὸν Θεοδόσιον τοῦτον διὰ εἰκὸς σχεδὸν οἱ στόλοι προτρέπουσιν εἰς τὴν βασιλείαν. Ὁ δὲ ἀπράγμων καὶ ἰδιώτης οὗτος εἰς μάτην κρύπτεται· εὐρόντες γὰρ αὐτὸν οἱ ναῦται, εὐφημοῦσι βιασάμενοι εἰς βασιλέα. Μετὰ παρέλυσιν, ὅμως, μηνῶν τινῶν, καταλιμπάνει καὶ οὗτος τὸν θρόνον τῇ προσκλήσει στρατηγοῦ τινος τῶν Ἀνατολικῶν, κατὰ δὲ μίμησιν τοῦ προκατόχου του Ἀναστασίου παραιτούμενος τοῦ κόσμου, τὸ καλογηρικὸν ἔνδυμα περιβάλλεται.

Διετρέξαμεν ἐπειγόντως περίοδον ἀνώμαλον καὶ δια-

κακορμένην τριάκοντα καὶ ἑνὸς ἐνιαυτῶν (685— 716). Διεξήλομεν ἑπτὰ βασιλείας καὶ ἡριθμήσαμεν ἕξ πρόσωπα αὐτοκρατορικά. Ἐκ δὲ τῶν ἐπαλλήλων τούτων σφετεριστῶν οὐδεὶς, πλὴν τοῦ νομίμου Ἰουστινιανοῦ, περιῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια χωρὶς ἐγκλήματος, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς ἔληξε τὸν ἴδιον πολιτικὸν βίον ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ διὰ φυσικοῦ θανάτου. Διότι ὁ μὲν υἱὸς τοῦ Πωγωνάτου ἐξορίζεται πρῶτην φορὰν ἡκροτηριασμένος, δευτέραν δὲ σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ καρατομεῖται. Ὁ δὲ Λεόντιος καὶ ὁ Ἀψίμαρος ἀποκεφαλίζονται, καὶ κατόπιν ὁ Φιλιππικὸς πλησsetαι μαχαίρα. Οἱ δύο τελευταῖοι ἐκφεύγουσι φρονίμως τὸν θάνατον, τοῦτον πατοῦντες διὰ τῆς ἀποταγῆς τοῦ κόσμου.

Λόγους καταπειστικούς τῆς αἰφνιδίας καὶ συνεχοῦς ταύτης ἀνωμαλίας ἐν τῇ βυζαντινῇ χρονογραφίᾳ δὲν ἐντυγχάνομεν, ἀλλ' ἡ περίοδος παριστάνει, βεβαίως, φαινόμενον ἑκτακτον. Τὸ δὲ φαινόμενον ἀποβαίνει τοσοῦτον μᾶλλον δυσερμηνευτον ἐν τῇ μυστηριώδει τῆς περιόδου ταύτης τρικυμίᾳ. Ὅσῳ τὴν προηγουμένην περίοδον, καὶ τὴν ἐπομένην ἔτι, πληροῦσι δύο γένη βασιλικὰ, ἡσόχως τε καὶ μακροβίως ἐπὶ πλείονα πρόσωπα καθέξαντα τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου· λέγομεν τὴν προηγουμένως βασιλεύσασαν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου ἧτις διήρκεσε χωρὶς διακοπῆς ἀπὸ ἔτους 610 μέχρις 695, τουτέστιν ἐπὶ 85 ἐνιαυτοὺς, καὶ τὴν παρεπομένην δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων, ἧτις ἀδιαλείπτως ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 716 ἄχρις 790, ὃ ἐστὶν ἐπὶ 74 ἐνιαυτοῦς.

Τίς ὁ σεισμὸς, ὁ τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου σα-

λεύς; τίς δὲ ὁ ἕτερος κλώνος ὁ ἐπαναγωγὸν αὐτὸν εἰς τὴν προσήκουσαν θάσιν του;

Ἐπάρχουσί τινα ῥητὰ δημώδη, ὑπὸ τῶν μετέπειτα ιστοριογράφων παρχμελούμενα, καὶ ὁμῶς κάλλιον πάσης χρονογραφίας ἐρμηνεύοντα τὰς διωθέσεις τοῦ αἰῶνος, τὰς προσδοκίας καὶ ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Γνωστὸν, ὅτι ὁ μέγας Ἰουστινιανὸς, ἀνεγείρας τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἔστησε καὶ τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἐπὶ κίονος ὑψηλοῦ, τῇ μὲν ἀριστερᾷ κρατοῦντα σφαῖραν μετὰ Σταυροῦ, ὅθεν ἐδήλωτο ὅτι διὰ μέσου τῆς πίστεως ἐγκρατὴς γέγονε τῆς γῆς· τὴν δὲ δεξιὰν ἀνατεταμένην ἔχοντα κατὰ Περσίαν, ὥς ἂν διέταττεν οὕτω τοῖς Πέρταις νὰ μὴ χωρήσωσι περαιτέρω. Ἐντεῦθεν ἀφορμὴν λαβόντες μιᾷ τῶν ἡμερῶν οἱ Ἀῆμοι ἐξεφώνησαν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ δύναμις τῶν Περσῶν παρῆλθεν ἤδη, ἐξ ἄλλου δὲ μέρους ἐπὶ τοῦ νῦν προέβαινον τῆς πολιτείας οἱ κίνδυνοι, ὁρθὸν ἦτο νὰ στραφῇ ὁ ἀνδριὰς πρὸς Αἴγυπτον, ὥστε, ἀντὶ τῶν Περσῶν, νὰ δεικνύῃ ἡ δεξιὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοὺς Σαρακηνούς.

Θέτομεν ἴσως τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Ἡ κοινωνία ἐκείνη ἀηδισθεῖσα πρὸς τὰ καθεστῶτα ἐνόσει τὴν νόσον τῆς καρδοκίας, ἥσχαλλεν ἐνδομύχως περιμένουσα σωτῆρα τινά, δυνάμενον βλέμματι διαβατικῷ νὰ ἐμβρατεύσῃ εἰς τὸ ἄγνωστον αὐριον. Ὁ θρόνος ἐπημποτέρισε ζητῶν τὴν ἑαυτοῦ ἰσορροπίαν. Ἀπέτυχον ἐπτά ἐπάλληλα δοκίμια. Καὶ διατί; Διότι ὁ ἀνδριζόμενος αἰὼν ἐκεῖνος ἦτον ἀνώτερος ἢ τῶν καθημένων εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τῷ ὄντι, ἡ κρίσιμος τῆς πολιτείας κατάστασις ἔχρηζε,

ἄνδρός τινος ἀκμαίου, θαρράλεου, προνοητικοῦ, ἀνδρός, μὴ ὀπισθοδρομοῦντος ἀπέναντι τῶν ἐμποδῶν προσκοιμμάτων, ἢ δειλιῶντος ἐνώπιον προλήψεων, φόβων, ἐνδοιασμῶν. Ἐχρηζεν ἄνδρός τινος, ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης τάξεως τῶν καρτεροφρόνων, ὧν τὰ διαβήματα προχωροῦσιν ἔξω πάτου, χαράττουσι νέαν ὁδὸν ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ κυβερνωμένου γένους, ὧν ὁ ὀφθαλμὸς, τῶν παρελθόντων καὶ τῶν ἐνεστώτων ἀποτρεπόμενος, στρέφεται πρὸς τὸ μέλλον. Ἐχρηζεν, ἐνὶ λόγῳ, ἡ κρίσιμος ἐκείνη ὥρα ἡγεμόνος εὐτόλμου, διότι ἐν καιρῷ πολέμου τὸ χερίστον πάντων ἡ ἀμφιρρέπεια.

Ἐποψήριος τοῦ στέμματος παρουσιάζεται Λέων ὁ Ἰσαυρος. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἐκ τοῦ ἀρρενωποῦ τῶν Ἰσαύρων γένους ὀρμώμενος, εἶδε παιδιόθεν τὴν αὐλὴν τῶν Αὐγούστων. Ἡ ματαιότης τῶν αὐλικῶν ἀσχολήσεων, αἱ μεираκιώδεις τοῦ βασιλικοῦ οἴκου διατυπώσεις καὶ ἐθιμοταξίαι, ἡ τοῦ δημοσίου πλούτου σπατάλη εἰς ἐπιδείξεις γελοιώδεις, εἰς ἀσκόπους πομπάς, εἰς χορηγήσεις πρὸς εὐνοουμένους, καὶ συντόμως, ἡ χρυσόστολιστος τοῦ παλατίου κουφότης καὶ διαφθορὰ διήγειρον εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ νεανίσκου ἀγέρωχόν τινα κατὰ τῆς βασιλίδος καὶ περιφρονητικὴν ἀγανάκτησιν. Ἐπιρρέπης ὢν, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ὁμογενῶν του, πρὸς τὴν τέχνην τῶν ὀπλων, ἐτάχθη πρόωρα εἰς τὸν στρατόν, ἐνθα ἡ ἔμπυτος σύνεσις, ἡ πρὸς τὴν πειθαρχίαν ἀγάπη, καὶ πρὸ πάντων τὸ ἡρωϊκόν του θάρρος διέπρεψαν ἐξ ἀρχῆς, καὶ προεβίβασαν αὐτὸν νεώτατον ἔτι εἰς βαθμοὺς ἀνωτέρους. Διορισθεὶς δὲ Σπαθάριος ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου, καὶ ὡς τριούτος εἰς τῆς μάλλον

ἀκλανθώδεις ἐκστρατείας ἀποσταλεις, ἤρίστευσε πάντοτε μετὰ τῶν Ἀλβανικῶν ταγμάτων του ἐπὶ τε ἀνδρία καὶ φρονήσει. Στρατηγὸς δὲ γενόμενος εἴτα ἐπὶ Ἀναστασίου, ἀνεδείχθη ὁ φοβερώτερος ἀλλὰ καὶ πιστώτερος τῶν τῆς ἐπικρατείας ὀπλαρχηγῶν, ὅθεν καὶ τῷ ἀξιόματι Πατρικίου ἐτιμήθη. Τὸ ἐξοχώτερον τοῦ ἀνδρὸς χαρακτήρισμα ἦτον ἀκατάσχετός τις τάσις πρὸς τὴν πραγματικὴν κοινωφέλειαν, καὶ ἀποστροφή πρὸς πᾶσαν ματαιόσπουδον ἀσχολίαν, χαρακτήρισμα ὄντως στρατιωτικόν, ὃπερ ἄλλως τε συνηρμόζετο ἐν τῇ διαγωγῇ αὐτοῦ πρὸς νοῦν τὰς περιστάσεις ἀναλογιζόμενον, πρὸς ἦθος ἀκαμπτον, ἐπίμονον, ἰσχυρογνώμον, καὶ πρὸς τιμιότητα παραδειγματικὴν. Τοιούτων δὲ προτερημάτων ἐγκρατὴς ὢν, καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ἐχυτοῦ ὑπεροχῆς κτήσας σὺν χρόνῳ ἐν τῇ καρδίᾳ, συνέλαβε καταφρόνησιν πρὸς τὸν αἰῶνά του, ἐνέβλεψεν ὑπερόπτως πρὸς τὸ χαλὺνον τῆς τότε κοινωνίας, καὶ ἐπέκρινε τὰ ἦθη τῶν συγχρόνων του ἐν πικρίᾳ καὶ δυσθυμίᾳ. Ἔνεκα τούτου, ἀπέφυγε συνήθως ἐν καιρῷ εἰρήνης τὴν ἐνδιαίτησιν τῆς πρωτευούσης, τὴν φοίτησιν τῆς αὐλῆς, τὴν εὐμένειαν τῶν αὐλικῶν, οὓς ὠνόμαζε νευρόσπαστα, καὶ λυμεῶνας τῆς πολιτείας. Προφάσεις δὲ παντοσείδεις προφασιζόμενος, τιμῶν τε παραιτούμενος, διέμενεν ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας, εἰς χώρας δυσθιάτους, ὄρεινὰς, ψυχρὰς, ἐν μέσῳ συνεταίρων καὶ συστρατιωτῶν, τοὺς ὀποίους ὑπέταττεν εἰς τὸ φρόνημά του, καὶ μεθ' ὧν συνδιελέγετο, τὴν παρακμὴν τῶν ἡθῶν οἰκτείρων, καὶ τὴν προσεχῇ πτῶσιν ἐλεεινολογῶν. Καθὸ ἄνθρωπος, εἰς τὸ σκληρεῖον τῆς πείρας καὶ τῆς πραγματικότητος διδα-

χείρ· καθὼ στρατηγός, διὰ κακουχιῶν καὶ κινδύνων καὶ στερησέων ἀποκτήσας φήμην, παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις ἐπιφόβον, ὥφειλε, φυσικῶ τῷ λόγῳ, νὰ ἐκθειάζῃ τὴν δραστηριότητα, καὶ ν' ἀποστρέφῃται τὴν ἀδράνειαν. Ἀλλ' ὅσῳ τὰ τῆς πολιτείας προέβαινον ἐπὶ τὸ χεῖρον, τοσοῦτῳ ἐπηύξανε τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῆς ἀπαθείας τῶν συγχρόνων του, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ὁ ἀκρόχολος στρατηγὸς συμπεριέλαβεν ἐν τῇ αὐτῇ ἀποστρεφῇ πάσας τὰς τάξεις τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας. Ἐβδελύχθη τοὺς ἄρχοντας, ὡς πρωταιτίους τῆς ἐπικρατούσης ἀπωλείας. Ἐβδελύχθη τοὺς λογίους καὶ γραμματικεὺς, διότι, κατανalίσκοντες τῆς νολαίης τὰς δυνάμεις εἰς τεχνολογικὰς ἀσκήσεις, ἐξενεύριζον μὲν τὸ σῶμα τῶν ἐφήβων, ἐξουονύχιζον δὲ καὶ τὴν πατρίδα, στερίσκοντες αὐτὴν στρατιωτῶν. Ἐβδελύχθη τοὺς θεολόγους, ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην του, οὗτοι, « τὴν ἀλήθειαν μυθοποιοῦντες, καὶ τοὺς οὐρανοὺς λεκανοσκοποῦντες, τὸν κόσμον τοῖς βαρβάροις λελοίπασιν. » Ἐξαιρέτως δ' ἐβδελύχθη τὰς μονὰς καὶ τοὺς ἐν ταύταις ἐγκλειομένους, περὶ ὧν ἐλεγεν· « ἄφες με τοὺς μοναχοὺς στρατολογῆσαι, καὶ τὰ αὐτῶν ἀργύρια δημεῦσαι, καὶ γὰρ ἐπανακτήσω Συρίαν τε καὶ Αἴγυπτον ».

Πρὸς ἄνδρα τοιοῦτον τὸ στέμμα τῶν Kaisάρων ἦν ἐφικτὸν πρὸ πολλοῦ. Αὐτοὶ οἱ ἀνταγωνισταὶ τοῦ Σαρακηνοὶ προέτρεπαν αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἔξουσίαν (27). Καὶ ἐποῦ μὲν ὁ Ἀνιστήτιος ἐβασίλευσε, πιστὸς ὁ Αἰών ἐπέμεινε τῇ φιλίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὑπὲρ τῆς τούτου σωτηρίας ἀνδρείως ἠγωνίσθη. Ἀλλὰ, τοῦ σκήπτρου περιπεσόντος, ἔπειτα εἰς χεῖρας ἀνδρός εἰς τὸ

ἔσχατον ἀνεπιτηδείου, δὲν ὑπετάγη. Ἡ τυραννὶς ἐκρά-
ται· τὰ τῆς βασιλείας κατημελοῦντο καὶ διέπιπτον· ἔτι
μὴν ἠφρανίζετο καὶ ἡ τῶν λόγων παιδείσις, καὶ τὰ
τακτικὰ διελύοντο. Τότε δὴ ἐτέρῳ τινὶ στρατηγῷ
συνεννοηθεὶς περὶ τοῦ πῶς δεῖ σῶσαι τὴν πολιτείαν,
καὶ ταῖς προσκλήσεσι τοῦ πλῆθους ἐνδοῦς, ψήφῳ
τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων ὁ Λέ-
ων ἀναγορεύεται βασιλεὺς· ὅθεν, προπομπῇ δοχῇ διὰ
τῆς χρυσοῦς Πύλης εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσελάσας, καὶ ἐν
τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ γενόμενος, ἐκεῖ τὸν στέφανον
περιβάλλεται τῆς βασιλείας (28).

Ἦτο δὲ προωρισμένον πρὸς τε τοὺς ὑπηκόους καὶ τὸν
λοιπὸν κόσμον νὰ δείξῃ, ἅμα ὡς παρέλαβε τὴν ὑπερ-
τάτην ἀρχὴν, ὅτι ἀνὴρ, ἐπὶ τέλους, καὶ βασιλεὺς ἤρ-
χε Γραικῶν.

Ἡ πρὸ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν ἀποτυχοῦσα ἐκ-
στρατεία τοῦ Μανιᾶ, ἡ τοῦ στόλου καταλύσις, ὁ θά-
νατος τοῦ πρωτομάρτυρος ἐκείνου τῆς Μέκκας Ἀϊούβ,
δὲν ἀπεδειλίασαν τοὺς Ἀράβας ἐν τῇ θρησκευτικῇ αὐ-
τῶν προσδοκίᾳ τοῦ κατασχεῖν ποτὲ τὴν Κωνσταντινού-
πολιν. Ἐν ἔτει 709 ἐπανέρχονται εἰς Θράκην μετὰ
στρατοῦ, συμποσομένου εἰς 80 000 πολεμιστῶν. Μα-
ταιωθείσης δὲ καὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, οὐκ οἶδα-
μέν πως, πάλιν βασιλεύοντος τοῦ Ἀναστασίου, ἐπι-
στρατεύουσι κατὰ Γραικῶν, ἐν ἔτει 714, ὅτε ὁ αὐτο-
κράτωρ οὗτος, πρόθυμος εἰς ἄμυναν ἀναδεικνύμενος,
τοὺς μὲν λιμένεας ὀχυροὶ, τὰ δὲ τεῖχη τῆς Πόλεως
ἐπισκευάζει, στόλον δὲ ἐξαρτίζει ἱκανόν. Ὁ θάνατος
τοῦ ναυάρχου τῶν Σαρακηνῶν ἀπαλλάσσει καὶ τότε τὴν

ἐπικρίνεται ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης συμφορᾶς. Ἄλλ' ἐπαίδῃ τὰ προσκόμματα, μᾶλλον ἢ νὰ καταβάλωσι, προσή-
ξανον τὴν μανίαν τῶν Μουσουλμάνων, ἡ δὲ τῆς Γραι-
κικῆς πολιτείας ἀναρχία ἐνεθάρρυνεν ἐπιπλέον τὰς ἐλ-
πίδας των, ἰδοὺ εἰς Συρίαν ἐπανελθόντες, ἐνταῦθα
δὲ τριῆρεις ἐτέρας ναυπηγήσαντες, αὐθις πρὸς τὸν ἐπι-
πόθητον ἐκστρατεύουσι σκοπόν. Αὐθις οὖν πάθη, καὶ
αὐθις ὀλοκαυτώματα!

Ἐκατὸν καὶ εἴκοσι χιλιάδες πολεμιστῶν, τὸ ἄκρον
ἄνωτον Ἀραβίας, Αἰγύπτου, καὶ Συρίας, προσέβαινον ἀλα-
λάζοντες « Εἰς μόνος ὁ θεός, τούτου δὲ προφήτης ὁ
Μωάμεθ, » καὶ ὁδηγούμενοι παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κα-
λίφου, τοῦ χριστιανομάχου Μωσλεμᾶ, ὅστις ἐκόμιζε
μεθ' ἐαυτοῦ τὴν ἱερὰν σημαίαν τοῦ προφήτου. Χίλια
καὶ ὀκτακόσκιαι τριῆρεις διέπλεον τὸ στενὸν τῆς Ἀβύ-
δου, ὧν αἱ μὲν ἔφερον τὸν στρατὸν, αἱ δὲ τὰς τροφὰς
καὶ τὰ ζῶα. ἄλλαι δὲ κριοὺς, ἐλεπόλεις, κλίμακας,
πάσαν τὴν πρὸς τὴν ἐκπολιόρκησιν καὶ τὰς ἐφόδους
ἀναγκαίαν συσκευήν. Οἱ μεταγενέστεροι Σταυροφόροι,
νομίζομεν, ἐν τῷ ἐκστρατεῦσαι πρὸς Ἱερουσαλήμ, δὲν
ἔπνευσαν κατὰ τῶν ἀπίστων ὀργὴν τοσαύτην, ὅσην
ἡ μέθη τῆς θρησκομανίας, καὶ ἡ πικρία τῆς προηγου-
μένης ἀποτυχίας ἐνεφύσων κατὰ Γραικῶν εἰς τὰ
στήθη τῶν σταυροφθόρων τούτων. Ἀλλὰ, πρὸς κρείττονα
τῶν ὀπλιτῶν αὐτοῦ προτροπὴν, ὁ Μωσλεμᾶς προσῆψε
τῷ φανητιαστῷ, καὶ τὴν μεγαλοδωρίαν. Καὶ γὰρ, τοῖς
μὲν μαρτυρικῶς ὑπὲρ πίστεως θνηζομένοις προήγγει-
λε τὴν μακροχρόνιον τοῦ παραδείσου, ἀγκάλας Οὐ-
ρίδων, ἀμβροσίους κρυκεῖας· τοῖς δὲ ἐπιζητούμενοις

προδιένειμεν ἀφιλοκερδῶς τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν, ἔτι δ' ἐχορήγησε τὴν ἄδειαν τοῦ στιγματίσαι τοὺς αἰχμαλώτους ἐν τῷ βραχίονι διὰ πεπτωκτομένου σιδήρου.

Κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Μωσλεμᾶς ὅλας τὰς μείρας ἀπὸ Μαγναύρας μέχρι Κυκλοβίου προσορμίσας τῇ πόλει παρεκάθισεν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ταύτην παραπλεύσας, ἔφερε τὸν στόλον εἰς τοὺς περικειμένους λιμένας, ὅπισω δὲ βραδυποροῦντα κατέλιπε τὰ μεῖζονα καὶ βαρύτερα τῶν πλοίων του, ἕως εἴκοσι τὸν ἀριθμόν. Τὸ ἀπερίσκεπτον τῆς πράξεως δὲν ἐξέφυγε τοῦ Λέοντος τὴν προσοχήν. Ὁ βασιλεὺς αὐτοπροσώπως ἐπιπεσὼν κατὰ τῆς φρουρᾶς τῶν πλοίων, καὶ «διέκπλους ποιησάμενος,» ὡς ὁ Νικηφόρος λέγει, εἰς τὰς πρύμνας τῶν ἐγθρικῶν τριήρων προσήρμοσε τὸ Καλλινίκειον πῦρ, ὅπερ αὐτάνδρους ταύτας παραχρῆμα κατέφλεξεν.

Ἐν βραχεὶ δὲ, καὶ ἕτερος τῶν Σαρακηνῶν στόλος ἐξ Αἰγύπτου ἐπικαταλαμβάνει, ἄγων φόρτον σίτου, τε καὶ ὀπλων· ἀκολούθως δὲ καὶ τρίτος τις ἐφίσταται ἐπικουρημάτων καὶ δαπανημάτων καταγέμων. Ἄλλ' ἤδη, τὴν χρῆσιν τοῦ Γοακικοῦ πυρὸς φοβούμενη ἢ ὑπέρογκος αὕτη ναυτικὴ δύναμις, δὲν καθίζεται περὶ τὸ Βυζάντιον. Πλεύσασα πρὸς τὴν ὁμορον Βιθυνίαν, μέρος μὲν αὐτῆς προσορμίζει εἰς τὸν καλούμενον λιμένα τοῦ Καλοῦ Ἀγροῦ, ἕτερον δὲ παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Σατύρου. Ἐκεῖ οἱ Ἀράβες σκηνοῦσι τῶν πλοίων ἐξαγαγόντες τοὺς ἵππους, τὰς καμήλους, καὶ λοιπὰ ζῷα. Ἐκκλησίαις δὲ τινὰς ἀπαρτυμνώσαντες τῶν ἐκ-

ρῶν εἰκόνων, καθιστῶσιν αὐτάς πρὸς ὕβριν ἱπποστάσια, στρατῶνας, ἀποθήκας.

Ὁ Λέων, ἐν τούτοις, μετὰ πλείστης ὁσῆς δραστηριότητος περὶ τοὺς τρόπους τῆς ἀμύνης ἐτρουόδαζεν. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενόν. Δάνειον δὲ πρὸς τῶν πολιτῶν ζητήσας, καὶ χρήματα, πλὴν τινων ὀλίγων, μὴ ἀπολαβὼν, ἐπῆρε τῶν εὐαγῶν οἰκῶν τὰ χρήματα, ἔτι δὲ πολυκάνδηλα μεγαλοπρεπῆ, καὶ ἕτερα σκεύη λειτουργικὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, δι' ὧν ἐχάραξε νομίσματα, καὶ ἱκανὰ μιλιαρίσια διὰ τὰς ἐπειγούσας ἀνάγκας. Τῶν δὲ ἡγουμένων τῶν μοναστηρίων ἀρνούμενων συντρέχει τὴν πατρίδα χρηματικῶς, ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον εἰσόδημα, οὗτος, ἐπιτροπὴν συστήσας ἐξεταστικὴν, τῇ ἀποφασί τούτης εἰς ἔρανον πάντας κατηνάγκασε, καὶ περιορισμῷ καθυπέβαλε, συναινούσης καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Οὕτω δὲ, καὶ τριήρεις πολλὰς ναυπηγήσας, καὶ τοὺς προμαχῶνας ὀχυρώσας τῆς πόλεως, καὶ ἐμπρηστήρια ἀπάρτίσας καὶ τοὺς κατοίκους ἀπαντας ἀτάκτας δι' ἰδίας ἐπιτηρήσεως, περιέμενεν ἀνυπομόνως τὴν ὥραν, καὶ ἦν ἡθελε δείξει τοῖς ἀπίστοις οἷόν ἐστι τὸ γένος τῶν Γραικῶν, ὅταν εὐτόλμως διοικεῖται, καὶ φρονίμως διευθύνεται.

Δέον δὲ νῦν σημειώσωμεν, ὅτι πλείστοι Αἰγύπτιοι χριστιανοὶ μετὰ Σαρακηνῶν ἐν τοῖς πληρώμασι τοῦ ἑθνικοῦ στόλου συνηριθμοῦντο. Ὁ ἄγρυπνος Λέων ὤφειλται τοῦ περιστατικοῦ. Σύνθημα μυστικόν διαδίδεται κατ' ἀπίπτων μεταξὺ χριστιανῶν. Ὁργανίζουσι δὲ μέγα σχέδιον ἀποστασίας ἀξιωματικοὶ τινες Γραι-

καὶ, ἐν ὑπερσσίᾳ ὄντες τοῦ ἡμισελήνου. Ὅθεν μιᾷ τῶν
 νυκτῶν, δρᾶντες οὗτοι τὴν εὐκαιρίαν, ὅτε οἱ πλοῖ-
 αρχοὶ τῶν Ἀράβων διέτριβον ἐν τῷ στρατηγείῳ συν-
 ευοχούμενοι, ἀπαίρονται τοῦ λιμένος μετὰ τῶν νηῶν,
 καὶ οὐριαδρμουῦντες εἰσορμίζονται εἰς Βυζάντιον, ἔνθα
 κατὰ τὸ σύνθημα τὸν αὐτοκράτορα μεγαλοφώνως εὐ-
 φημοῦσιν. Ὁ ἐχθρικός στόλος ἀπέναντι τοῦ Γραικι-
 κοῦ παραταχθεὶς, κατασκαπάζει τὴν θάλασσαν ἀπὸ
 Ἱερείας μέχρι προπόδων Ἀνακτόρων (29). Αἰφνης δ'
 ἐξακοντίζονται τὰ ἐμπρηστήρια, ἅπερ βοηθῶντος τοῦ
 ἀνέμου, πρὸς τὸ ἐπιπλέον ἐκεῖνο δάσος μεταδίδουσιν
 ἐν ἀκαρεὶ τὰς φλόγας αὐτῶν. Τὸ πῦρ, αἱ θρονταὶ, ὁ
 καπνὸς, ἡ σύγκρουσις τῶν τριήρων, ἡ βοή τῶν κυμάτων
 παρέστησαν θάμαχ φοβερὸν ιδέσθαι καὶ αὐτοῖς τοῖς
 χριστιανοῖς, αἵτινες ἐπὶ τῶν πύργων καὶ τῶν στεγῶν
 τῆς πόλεως ἔκπληκτοι ἀναδραμόντες, ἠπόρουν περὶ
 τοῦ διατρέχοντος. Φθορὰν δὲ τοσαύτην οὐδέποτε ὀφ-
 θαλμοὶ ἀνθρώπων ἐθεάθησαν. Ἡ ἀντανάκλασις τῶν
 πελωρίων φλογῶν, τῶν ἐκ τοῦ ἐμπρησμοῦ ἐν εἵδει γλωσ-
 σῶν ἀνορθουμένων, ἐνελάμπρυνεν ὥσεὶ φῶς Ἡλίου τὰς
 παρακειμένας ὄχθας Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, ἡ δὲ καθέ-
 δρα τοῦ χριστιανισμοῦ διηύγασεν αὐθωρεῖ, ὡς διὰ τι-
 νος φωταψίας Ἀναστασίμου. — Καὶ τῷ ὄντι, ἀναστά-
 σεως παραμονὴν προεμήνυνεν ἡ πυρκαϊὰ αὐτή. Ἐκ τῆς
 ζοφερᾶς γὰρ ἐκείνης νυκτὸς τοῦ μεσαιῶνος ἐξανατέλ-
 λει ἡ πρώτη ἀστραπή τῆς Νεοελληνικῆς δημιουργ-
 γήσεως!

Οὕτως, ἡ ὀφρὺς τῶν Καλίων καὶ δευτέραν φορὰν ἐτα-
 πεינוῦτο ἐνώπιον τοῦ Βυζαντίου. Δευτέραν οὖν φορὰν

οἱ χρεῖσμοι τοῦ Κορρανίου διεψεύδοντο. Ἐκ τοῦ ὑπερη-
φάνου στόλου οὐδὲν ἔχνος ἀπέμεινεν (30). Ἐπὶ πολλὰς
δ' ἑβδομάδας τὰ ῥεύματα τοῦ Βασπόρου ἐκύλισαν καὶ
μετεκύλισαν εἰς τοὺς πόδας τῆς βασιλίδος τὰ λείψα-
να τῆς μεγάλης ἐκστρατεύσεως. Ὑπερθε τῆς καταστρο-
φῆς μετεωρίζετο ὁ ὑπέρτατος θόλος τῆς τοῦ Θεοῦ Λό-
γου Σοφίας. Ἀρά γε προσίδεν οὗτος ἀπὸ τῆς κορυφῆς
ἐκείνης, ὅτι μουςουλμανικὰ ψαλμωδήματα ἤθελόν ποτε
ἡγίσει ὑποκάτω αὐτοῦ; Τάχα προσίδεν, ὅτι μετὰ πα-
ρέλυσιν χιλίων καὶ ἑκατὸν περίπου ἑνιαυτῶν, ὁ ἐμ-
πρασμὸς ἐτέρου στόλου Ἀραβικοῦ, ὑπὸ χριστιανῶν ἐκ-
τελεσθησόμενος, ἐμελλε ν' ἀνκαλέσῃ τὴν μνήμην τοῦ
Λέοντος, καὶ νὰ ἐπισιραγίσῃ ἱριστικῶς τὴν σωτηρίαν
τῶν Ἑλλήνων; — Πιράδοξος ἡ Εὐρωπαϊκὴ τῶν Μωα-
μεθανῶν πολίτευσις! Ὁ βίος τοῦ Μωαμεθισμοῦ τραγικῶς
πῶς ἐκτυλίσσεται μεταξύ δύο νεκρικῶν λαμπάδων· ἐξε-
λίσσεται μεταξύ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικικοῦ
πυρός, καὶ τῆς ἐν Νεοκάστρῳ πυρπολήσεως!

Ἐν τοσούτῳ, πάντως ἀπρομήθευτοι τῶν πρὸς τὸ ζῆν
οἱ Ἀραβες ἀπομείναντες, ἔφαγον τὰ ἀποθνήσκοντα αὐ-
τῶν ζῶα, ἵππους τε καὶ ὄνους καὶ καμήλους (« φασι
δὲ τινες καὶ ἀνθρώπους τεθνεῶτας »), ἀλλὰ καὶ τὴν
ἐαυτῶν κόπρον εἰς τὰ κλίβανα βάλλοντες καὶ ζυμοῦν-
τες ἡσθιον (31), ὥστε πρὸς αὐτοῖς ἐνέσκηψε νόσος
λοιμικὴ, ἀπολέσασα πλῆθὴ ἀναρίθμητα. Πρὸς ἐπίμετ-
τρον δὲ δυστυχίας, τὸ γένος τῶν Βουλγάρων προτρο-
πῇ τοῦ Λέοντος συνῆψε πρὸς αὐτοὺς πόλεμον συνεπεῖα
τοῦ ὁποῖου ἐσφάγησαν ἐξ αὐτῶν 22,000.

Ἐς βλέπομεν, οὔτε στρατηγῶν συμβούλια οὔτε Συγ-

κλήτου νοθεύσαι, οὔτε εἰκόνων πάνδημοι περιελεύσεις συνήργησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν τῆς πατρίδος ἀπελευθέρωσιν, διότι καὶ σχέδιον ἀμύνης, καὶ διοργανώσεως τῆς ἀνταρσίας κατὰ Σαρακηνῶν, καὶ βαρβάρων παντελῆς ὄλεθρος, ἦσαν ἐξαιρετικῶς προϋόντα τῆς περινοίας καὶ τόλμης τοῦ Λέοντος. Μόνος οὗτος ἐπενόησε τὸ στρατηγῆμα, μονόπχτος δ' ἐξωκονόμησε καὶ ἐξεπεραίωσε αὐτό. Κωνσταντινούπολις, αὐτοκρατορία, ὁ ἐξαρτώμενος ἔτι κόσμος τῆς Δύσεως, ἐγένοντο ἄθλα τῆς ἐπιτυχίας του. Αὐτῷ αἱ δάφναι τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἀνέθαλλον περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὅτε τῇ ἐπαύριον τῆς νίκης ἀνεβόησεν ἡ Ἐκκλησία τὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου, « Διέκυψε Κύριος τοὺς ἐχθροὺς αἰλοφύλους, ὡς διακόπτεται ὕδατα. »

Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀγαλλιάσεως ὁ Λέων σκυθρωπάζων ἀνεπόλει, ὅτι ἂν ἡ καταιγὶς κατηνύσθη, οἱ φόβοι, ὅμως, δὲν διετκεδάσθησαν. Ὁ νέος Καλίφος ἔγραψεν αὐτῷ δογματικὴν ἐπιστολὴν, δι' ἧς εἰς τὸν Μωαμεθισμόν προσεκάλει καὶ βασιλεῖα Γραικῶν, καὶ Πατριάρχην, καὶ ὑπήκοον. Εἰδήσεις δὲ καθ' ἑκάστην ἔρχοντο, ὅτι οἱ ἄσπονδοι ἐχθροὶ του ἔκοπτον κέδρους καὶ κυπριόισσους τοῦ Λιβάνου, στόλον νέον ἐξαρτίζοντες, καὶ παρασκευαζόμενοι εἰς ἑτέραν ἐκστρατείαν. Ἐν τούτοις ἡ ἐσωτερικὴ τῆς πολιτείας κατὰστασις, ἀντὶ θάρρους, ἐνέπνεεν αὐτῷ τὴν ἀμνηχανίαν. Σπατάλη γὰρ τοῦ ταμείου ἀφ' ἐνός, ἄκρα δὲ φειδωλία τῶν πολιτῶν ἀφ' ἐτέρου ἀνὰ πᾶσαν τυχοῦσαν ἀνάγκην· Γλισχρολογία μὲν καὶ σχολαστικότης πολλή, ἔργα δὲ κοινωφελέη ὀλίγα. Διπληκτισμοὶ μὲν λογιωτάτων καὶ

θεολόγων πολλαχού, οὐδαμῶς δὲ συνδιάσκεψις περὶ τῆς αὐρίου. Ἀλλὰ, καὶ πλὴν τούτων τίς ἐβεβαίωσεν ὅτι πάντοτε ἤθελον εὐδοκιμήσει τὰ ἐμπροσθήρια καὶ τὰ στρατιγῆματα; Τάχα δὲν ἐδιδάχθησαν ἐκ τῶν προηγουμένων παθημάτων οἱ Σαρακηνοὶ τὸν τρόπον τοῦ πολιορκῆσαι καὶ καταλαβεῖν τὴν Κωνσταντινούπολιν; Τούτου δὲ δοθέντος, ἤθελεν ἄρα γε πλέον ἐξαρκεῖσαι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πολιτείας μόνῃ ἢ προσωπική του περίνοια; Τί γὰρ ἄλλο ἢ πατρίς, ἢ λέξις κενὴ σημασίας, ὅταν ὑπὲρ αὐτῆς δὲν προμάχωνται ἡ αὐθόρμητος τῆς περιουσίας θυσία, ἡ συνδρομὴ λαϊκῶν τε καὶ ἱερωμένων, ἡ αὐταπάρνησις παντὸς ἐκάστου τῶν πολιτῶν;

« Ἡ βαρβαρότης ἔλεγεν ὁ Λέων τοῖς περιεστῶσιν, ἰδοὺ καταστρατεύει πανεθνεῖ καὶ πεισματωδῶς καθ' ἡμῶν· ἄρα πανεθνεῖ καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν τὴν βαρβαρότητα ν' ἀποκρούσωμεν. Ἀρεσκόμεθα ψέγοντες τὴν εἰδωλολατρείαν τῶν Ἑλλήνων· φρονιμώτερον, ὅμως, τὸ μιμηθῆναι τὴν αὐτῶν ἀρετὴν. Τί γὰρ ἐποίησαν οἱ Ἕλληνες, ὅτε τῆς Ἀσίας ἡ θάρβαρος πανστρατία συνώμοσε κατὰ τῆς αὐτονομίας τῶν; Πανστρατιᾷ συνήλθον ὁμονοοῦντες καὶ αὐτοὶ συμφώνως δὲ συναθλήσαντες. ἔσπασαν καὶ πατρίδα καὶ τιμὴν, καὶ θρησκείαν... Χριστιανοί, ἀμυχανῶν ὁ Λέων προσεφθέγγετο, ὑμεῖς οἱ παραδεχθέντες τὸ φῶς τῆς ἀγίας δόξης, δεῦτε ἐν μιᾷ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα τῶν προγόνων μας! Πρὸς τί τὸ καύχημα τοῦ βαπτίσματος χωρὶς ὁμονοίας, καὶ ἀνδρίας, καὶ πατριωτικῆς ἀποταγῆς; Ποῶς τί ἐπασχολοῦσιν ἡμᾶς το-

σαῦται ἐκκλησιαστικῇ τελετῇ καὶ ἀγρυπνίαι; Δὲν ἀπορ-
ροφουσιν αὐτοὶ ματαίως τὰς ἡμέρας σας, δὲν ἀναλίσ-
κουσι τὸν ὕπνον ἐργατῶν κεκουρασμένων, στρατιω-
τῶν καὶ οἰκογενειάρχων καὶ ἀσθενούντων; Πρὸς τί δὲ
τοσαῦται νηστεῖαι; Δὲν ἐκδαπανῶσιν αὐτοὶ ἀνωφελῶς
τὰς σωματικὰς δυνάμεις σας, καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἰσχνούς,
σκελετοειδεῖς ἀποκαθιστῶσι, τὰς δὲ γυναῖκας συνήθως
εἰς ἀφορίαν καὶ ἐξαμβλώσεις προδιαθέτουσι; Τίς ἐρω-
τῷ ἡ χρεία τοσούτου πλήθους μοναστηρίων, ἀναχωρη-
τηρίων, κοινοβίων; Ἐκτὸς ὅτι ταῦτα ἐτέρας ἐπικρα-
τείας ἑτεροφυεῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπικρατεῖᾳ ἐγκαθιδρύ-
ουσιν, ἀλλὰ καὶ πλείστας στρατιωτῶν μυριάδας ἀφαι-
ροῦσι τῆς πατριωτικῆς ὑπηρεσίας. πλείστας δ' ἄλλως τε
μυριάδας μητρῶν ἀφέλκουσι τῆς ἐπαυξήσεως τοῦ πληθυσ-
μοῦ. Ὡς δὲ πρὸς τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας, τίς ἡ ἀνάγκη
τοσαύτης χρόνου καὶ πόνου σπατάλης; Τὸ δὲ χειρὸν,
τί ποιοῦσιν ἐν τοῖς ναοῖς αἱ χρυσήλατοι καὶ πολυτιμό-
λιθοι τῶν ἁγίων εἰκόνες, ἐνῶ διὰ σπάνιν χρημάτων
πάντες ὁμοῦ, λαϊκοὶ τε καὶ κληρικοὶ, κινδυνεύου-
νὰ περιπέσωμεν εἰς δουλείαν ἀνεξαγόραστον; Ἰδοὺ οἱ
βάρβαροι πάλιν καθιζνοῦνται! Ἐάν δὲ τὸ παλαιὸν ἐνδυ-
μα δὲν ἀποθέσωμεν ὡς ἀληθινοὶ χριστιανοί· ἐάν δὲν
καθαρίσωμεν τὴν πολιτείαν μας ἀπὸ διαφθορᾶς πα-
τροπαράδοτου· ἐάν δὲν ἀποβάλωμεν τὸ μεσότηιχον ὅ-
περ πρὸ πολλοῦ ἐχώρισεν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ γνησίου χρι-
στιανικοῦ κηρύγματος, οὐαί, ἐλήλυθεν ἡ ἡμέρα τοῦ
Ἀντιχρίστου! Μῖζ καὶ τῇ αὐτῇ ῥοπῇ πεσοῦνται ὑπὸ τὸν
πέλεκυν τοῦ Μωάμεθ καὶ Πόλης, καὶ κράτος, καὶ τά-
φοι πατέρων, καὶ προσδοκίαι μέλλοντος αἰσιωτέρου!»

Εἰδοποιούμεν χάριν εἰλικρινείας τὸν ἀναγνώστην, ὅτι τὴν προσφώνησιν ταύτην ματαιῶς ἤθελε ζητήσαι εἰς τὰ βυζαντινὰ χρονικά. Πληροῦμεν, ὁμῶς, καθῆκον κριτικοῦ, εἰμὴ καὶ ιστορικοῦ προσέτι, τοιούτους θέτοντες λόγους εἰς τὸ στόμα τοῦ Λέοντος. Ἄλλως τε διατελοῦμεν μυχαίτατα πεπεισμένοι συνεπεία πραγμάτων καὶ κειμένων συμπαραβολῆς, ὅτι, οὕτω τὸν ῥήτορα παριστῶντες, ἐὰν δὲν μαντεύωμεν τὴν φράσιν του, ἐμβατεύομεν, ὁμῶς, ἀποχρώντως εἰς τὰ νοήματά του.

Ἡ ὀρθὴ τῶν μαρτυριῶν κρίσις καὶ σύγκρισις, τὸ εὖλογον τῶν γεγονότων, ἡ συνείδησις τοῦ αἰῶνός μας ἀποποιῶνται τοὺς μύθους, εἰς οὓς ἀπαδίδουσιν οἱ βυζαντινοὶ τὸν τοῦ Λέοντος νεωτερισμὸν. Οὕτε πιστεύομεν ἡμεῖς, οὔτε, φρονοῦμεν, πολλοὶ τῶν ἡμετέρων συγχρόνων πιστεύουσιν ἤδη, ὅτι ψιλὴ πρὸς τὴν θεολογικὴν αἵρεσιν διάθεσις, ὅτι κλίσις ἀπλὴ πρὸς θεολογικοὺς ἀγῶνας ἐκίνησαν τὸν νοῦν, τὴν γλῶσσαν, καὶ τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀρειμανίου τούτου στρατηγοῦ, τοῦ πραγματομαθοῦς τούτου θιασώτου τῆς κοινωφελείας. Οὕτε ἀναγρόμεν, ἐπαμένως, τὸ μυθῆριον ἐκεῖνο περὶ τῶν μάντεων, Ἑβραίων τὸ θρησκειμα, οἵτινες πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπεσχέθησαν τῷ Λέοντι τὴν βασιλείαν, ἂν οὗτος προδιεβεβαίου νὰ καταργήσῃ τὰς εἰκόνας ἅμα ὡς ἤθελεν ἀναγορευθῇ βασιλεὺς. Ἀποτιμῶμεν δὲ τοιαῦτα πλασματογραφήματα, διὰ τὸν ἰσχυρότατον καὶ ἐξαιρετικώτατον λόγον, ὅτι τοῦ Λέοντος οἱ σκοποὶ δὲν ἀπηυθύνθησαν κυρίως κατὰ τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ πρὸς ἕτερόν τι οὐσιωδέστερον ἀπετάθησαν πρὸς τι τέρας, μᾶλλον τὴν πολιτικὴν εὐνομίαν, ἢ τὴν ἐκκλη-

σιαστικὴν κατὰστασιν διαφέρων. Ὅτι ἀποτόμως οἱ σκοποὶ τοῦ Λέοντος προσέκρουσαν τὰς πεποιθηθείσας τῶν πεπαιδευμένων τοῦ καιροῦ του περισσθερήσκειν· ὅτι τινὲς τῶν συγχρόνων του, εἴτε ἀπερισκέπτως, εἴτε ὑποκριτικῶς τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ πρόθεσιν παριδόντες, καὶ οἰανδὴποτε μεταβολὴν ἐκ προβουλῆς ἀπορρίψαντες, παρεμόρφωσαν τὴν βιογραφίαν του, ταῦτα σήμερον ἐξηγοῦνται. Ἀλλὰ μάλιστα διότι ταῦτα ἀποβαίνουσιν αὐτόδηλα, δεδομένον εἰς ἡμᾶς δὲν εἶναι νὰ κρίνωμεν καὶ τὸν Λέοντα αὐτὸν, καὶ ὅλον ἕνα αἰῶνα συμφοροῦντα ὑπὸ τὴν περιορισμένην τῶν εἰκονισμάτων ἐποψίν, ἥτοι μόνον ὡς παριστῶσιν ἡμῖν τὰ πράγματα οἱ τῶν ἱερῶν εἰκόνων συνήγοροι. Καὶ γὰρ ὑπεράνω τῆς θρυλλουμένης μάχης κατὰ τῶν ζωγραφημάτων, βλέπομεν ἡμεῖς ἐπιπταμένην τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τὴν ἐκφρασιν, τὴν ἀνάτασιν τῆς τότε κοινωνίας, τὴν ἔννοιαν τῆς ἐποχῆς. Ὁ Λέων ἐπινεσὶ μὲν ἂν ἑαυτοῦ ναυμαχικὰ στρατηγήματα, δὲν αὐτουργεῖ, ὁμῶς, δὲν αὐτοσχεδιάζει οἴκοθεν καὶ κατὰ μόνας τὸ σχέδιον πελώριος μεταρρύθμισεως. Ἡ ἀνάγκη τῆς μεταρρύθμισεως αὐτῆς προὔπηρχεν ἀνέκφυκτος· ἐν τῇ συνειδῆσει τῆς ὁμάδος· ὁ δὲ Λέων ἐκφράζει, διαμορφοῖ, κατευοδοῖ αὐτήν.

Μικρὰ τις παρέκθεσις σαφηνιστικῇ. Δύο τινὲς τάξεις κοινωνικαὶ διημιφισβήτησαν ἄχρι τοῦ νῦν πρὸς ἀλλήλας τὴν βασιλικὴν εὐμένειαν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἐβασίλευσαν ἐναλλάξ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μονάρχου· λέγομεν τὴν τάξιν τῶν σοφολογιωτάτων Ἀττικιστῶν, ἐν ᾗ συμπεριλαμβανόμεν καὶ τοῖς κατὰ καιρὸν αἰρεσιάρχαις, τάξεις

αὕτη σπανιώτατα μετ' εὐφύας, συχνότερον δὲ κακὸ-
ζήλως ἀντιπροσωπεύσασα τὸ ἑλληνικὸν παρελθόν, τὸν
κόσμον τῆς προγονικῆς ἀρχαιότητος· καὶ τὴν τάξιν τῶν
ὀρθοδόξων, ἥτις τὴν ἅλυσιν τῶν θεολογικῶν παραδό-
σεων τῆς Ἑλλάδος ἐφρούρησεν ἀπαράβιαστον. Διά-
τρεξον τὴν σειρὰν τῶν αὐτοκρατόρων ἀπὸ Κωνσταν-
τίνου Α'. μέχρι Θεοδοσίου Γ'. Ἐκαστος τῶν βασιλέων
προσκολᾷται κατὰ προτίμησιν τῇ πρώτῃ, ἢ τῇ δευ-
τέρᾳ τῶνδε τῶν τάξεων. Εἶναι μὲν ὀρθόδοξος εἰλικρινής,
ἢ κατὰ τὰς τότε προσωπομίας, εὐσεβὴς βασιλεὺς καὶ
αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, περι-
θάλλει τὸν ἑρὸν τῆς θεολογίας σύλλογον, καὶ καταδιώκει
τὸν Πλατωνισμόν, τὴν αἵρεσιν, τὸν θεολογικὸν νεωτε-
ρισμόν. Εἶναι δὲ, τοῦναντίον, αἰρετικὸς; Τότε ἀναζω-
πυρεῖται ὁ Ἀττικισμὸς τοῦ Βυζαντίου, ὁ δὲ τῆς Ἐκ-
κλησίας Ἀριστοτελισμὸς καταθλίβεται. Ἀλλ' ὁμοως,
οἷοσδ' ἥποτε ὁ βασιλεὺς ἂν ᾗ, ἐκτὸς τῶν δύο τούτων
τρίβων δὲν ἐκτρέπεται. Ἡ μοναρχία κυμαίνεται ἀμφιρῶ-
ρεπῆς μεταξὺ δύο ἀνυπαρξίων, τῆς ψευδοαττικῆς καὶ
τῆς θεολογικῆς, ἐπαμφοτερίζοντως περιθάλλει δύο ἀντι-
κειμένους ἀφαιρέσεις.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν γνώμην τῆς πρώτης τάξεως, δηλαδὴ
τῆς τῶν Ἀττικιστῶν καὶ φιλοσόφων, ἡ βυζαντινὴ κοινωνία
παρεξέκλινε τῆς ἀληθινῆς ὁδοῦ, τὴν αὐθεντίαν τοῦ λόγου
καθυποδαλοῦσα τῇ αὐθεντίᾳ τῆς πίστεως. Ὄφειλεν οὖν,
ὅπως ἀναγεννηθῇ, νὰ παλινδρομήσῃ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν,
πρὸς τὰ ἥθη, πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς ἑλληνικῆς ἀρ-
χαιότητος· ὅφειλε ν' ἀποταγθῇ βαθμηδὸν πάντων τῶν
ἐπιβλημάτων, ὅσα κατεκάλυψαν τὴν μορφήν αὐτῆς,

νὰ ἐκλαϊκῇθῃ προβάδην, ὅπως ἐπινέλῃ εἰς τὴν πρό-
 τερὰν ἀπλότητα καὶ ἀφέλειαν. — Ἡ δὲ τάξις τῶν θεο-
 λόγων ἐπρέσβευσεν ἀπ' ἐναντίας τὴν τῶν καθεστώ-
 των συντήρησιν. Κατ' αὐτὴν πᾶσα τάσις τῆς κοινωνίας
 πρὸς τὴν ἐκλαϊκῇσιν ἦτον ἀπώλεια βεβαία. ἡ δὲ ἐπα-
 νάκαμψις εἰς τὰ πρότερον, ἀναπόφευκτος καταστρο-
 φή. Ὡφείλεν οὖν ἡ αὐτοκρατορία νὰ μείνῃ ἱερωμένη,
 λευικὴ, καλογηρικὴ, ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ μὴ προε-
 ζάρχη εἰμὴ τοῦ ἰνδάλματος, τῆς σκιάς τῆς κοινωνίας
 αὐτῆς ἄρχων δὲ ὑπέρτατος τῆς πολιτείας νὰ ᾔναι
 ὁ Χριστός. Ἐν συντόμῳ, οἱ μὲν ἐπόθουν τὴν ἀνα-
 δρομὴν πρὸς τὸν Περικλείου αἰῶνα, οἱ δὲ, πᾶσαν βα-
 θμιαίαν καὶ ἱστορικὴν τελειοποίησιν ἐξαιροῦντες, ἐδίω-
 κον φάσμα τι πολιτείας ὑπερφυοῦς, οὐρανίας, ἀγγελιο-
 προεποῦς.

Ἡ βασιλεία τοῦ Λέοντος ἀνεκάλυψε τὴν ὑπαρξίν τρί-
 τος τινος τάξεως, πρεσβευούσης ἀρχᾶς διαφόρους ὁ-
 πωσοῦν τῶν ἀνωτέρω. Ὑψώθη χαμόθεν φωνή, λέγου-
 σα· φιλόσοφοι Ἀττικισταί, τί ζητεῖτε τὰ ἀδύνατα;
 πρὸς τίνα κρημνὸν μᾶς ὁδηγεῖτε καρκίνοβατοῦντες;
 Ὑμεῖς δὲ θεολόγοι, τίνα τύπον διώκετε φανταστὸν,
 ἰδανικὸν, ὑπεράνθρωπον, ἐνῷ πᾶσαι τῆς γῆς αἱ δυνά-
 μεις, καθ' ἡμῶν ἐκλυθεῖσαι, τὸν ὅλεθρον ἐπαπειλοῦ-
 σιν ἡμῶν καὶ τῶν τέκνων μας; Οἱ μὲν ἐντεῦθεν
 σύρετε τὴν πολιτείαν πρὸς ἔσχατόν τι παρελθόν, οἱ
 ἕτεροι δ' ἐκεῖθεν ἀνέλκετε αὐτὴν πρὸς τι ἔσχατον μέλ-
 λον. Τί δὲ γινόμεθα ἡμεῖς, ἐν τοσοῦτῳ, τοὺς Μωα-
 μεθανοὺς αὔριον περιμένοντες, καὶ μὴ ὄντες ἐπὶ τοῦ
 παρόντος. οὔτε σύγχρονοι τοῦ Περικλέους κατὰ

τοὺς ὀνειρούς σας, οὔτε κάτοικοι οὐρανοπόλεως; Παύσατε γοῦν ἀπράγμονες ὑμεῖς! Ἄλις τῆς φαντασιοκοπίας, καὶ ἀποχωρήσατε! Θέλομεν φροντίσει ἡμεῖς αὐτοὶ ὑπὲρ τοῦ παρόντος, ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὑπὲρ τῶν τέκνων μας!

Πραγμάτων, πραγμάτων, καὶ οὐχὶ λογίων, χρῆζει σήμερον ἡ πολιτεία, ἔλεγον πάλιν ἄλλοι τινὲς ἄλλαχού! Ἄλις λόγων, καὶ λογομαχιῶν, καὶ θεολογικῶν συζητήσεων! Πρὸς τί αἱ τοσαῦται φωνασκαίαι περὶ Πατρὸς καὶ περὶ Υἱοῦ, ἐνῷ κινδυνεύομεν πάντες ὁμοῦ, σοφοί τε καὶ μὴ σοφοί, νὰ αἰχμαλωτισθῶμεν; Τί τὸ ὄφελος τοσαύτης θεολογικῆς πολυτελείας, καὶ γλωσσολογίας περὶ τὰ θερησκευτικὰ μυστήρια, ἐνῷ πράγματα ὁ τῶν χριστιανῶν ἐχθρὸς ἐργαζόμενος, καὶ εἰς λόγους μετεώρους τὸν καιρὸν μὴ ἀναλίσκων, ἐπέρχεται πάσαις δυνάμεσι καθ' ἡμῶν; Οἶμοι τῆς κορυφότητος καὶ ἐλβερινῆς τῶν Ῥωμαίων γλισχρολογίας, προσέθετον οἱ οὕτω μεμφιμοιροῦντες! Φεῦ καὶ τοῦ αἵματος, καὶ τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῆς πίστεως! Πάντες μὲν περὶ τὰ θεῖα διαφειλονικοῦσιν, οὐδαίς δὲ ὁ περὶ τῆς πατρίδος κηδόμενος. Φιλόσοφοι γὰρ παρ' ἡμῖν σήμερον οἱ παντοπῶλαι, φιλόσοφοι καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ κάπηλοι παντὸς εἶδους, φιλόσοφοι οἱ ἄργοι, οἱ ὀκνηροὶ, οἱ ῥάθυμοι, οἱ εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαιροῦντες, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. — Τοιοῦτοτρόπως δὲ περὶ τὰ πάτρια δεινολογοῦντες, ἡνίκτοντο πιθανῶς τὰ πρό τινας κατὰ τῶν Βυζαντινῶν ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ἐξακοντισθέντα βέλη, τὰ πικρὰ ἐκεῖνα λόγια δι' ὧν εὐτραπέλως ὁ Πατὴρ ἐγλέυασε τῶν συγχρόνων του ὁμογενῶν τὴν

ροπὴν πρὸς τὴν δογματικὴν φλυαρίαν, ἣν καὶ νόσον ἐπιδήμιον ἀπεκάλεσεν. Ἀναφέροντες τὰς λέξεις του (Ὅμιλ. περὶ θεότ. Ἰϋοῦ καὶ Πνεύματος). « Καὶ νῦν, ὁ Ἅγιος ἐκφωνεῖ, (παραβάλλων τοὺς ἐπὶ Παύλου τοῦ Ἀποστόλου Ἀθηναίους πρὸς τοὺς μικρολογοῦντας καὶ μικροδογματίζοντας Ἕλληνας τοῦ αἰῶνός του), καὶ νῦν εἰςὶ κατ' ἐκείνους τοὺς Ἀθηναίους, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαιροῦντες, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, χθιζοί τινες καὶ πρωϊζοί ἐκ τῶν θαναύσων ἐπιτηδευμάτων ὁρμώμενοι, αὐτοσχέδιοί τινες τῆς θεολογίας δογματισταί, τάχα τινὲς οἰκέται καὶ μαστιγίαι, καὶ τῶν δουλικῶν διακονημάτων δραπεταί, σεμνῶς ἡμῖν περὶ τῶν ἀλήπτων φιλοσοφοῦσιν. Οὐκ ἄγνοεῖτε πάντως, πρὸς τίνος ὁ λόγος βλέπει. Πάντα γὰρ τὰ κατὰ τὴν πόλιν τῶν τοιούτων πεπλήρωται, οἱ στενωποὶ, αἱ ἀγοραί, αἱ πλατεῖαι, τὰ ἄμροδα· οἱ τῶν ἱματίων κάπηλοι, οἱ ταῖς τραπέζαις ἐρροστηκότες, οἱ τὰ ἐδώδιμα ἡμῖν ἀπεμπολοῦντες. Ἐάν περὶ τῶν ὁβολῶν ἐρωτήσης, ὁ δὲ σοὶ περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου ἐφιλοσόφησε· καὶ περὶ τιμῆματος ἄρτου πύθοιο, μείζων ὁ Πατὴρ ἀποκρίνεται, καὶ ὁ Υἱὸς ὑποχείριος· εἰ δὲ τὸ λουτρόν ἐπιτελείδῃ ἐστὶν εἴποις, ὁ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν εἶναι διωρίσαστο. Οὐκ οἶδα τί γρητὸ κακὸν τοῦτο ὀνομάσαι, φρενίτιν ἢ μανίαν, ἢ τι τοιοῦτον κακὸν ἐπιδήμιον, ὃ τῶν λογισμῶν τὴν παραφορὰν ἐξεργάζεται... Ἄ γὰρ περὶ τῶν Ἀθηναίων ἡ γραφὴ διεξέρχεται, ταῦτα νῦν ἐστὶν ἐπὶ τούτων ἰδεῖν » 31. δις).

Ἦχοι τοιοῦτοι κρούουσι τὰ ὦτά σου, ἅμα ὡς φθάσης ἐν ταῦθα τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας· αἰσθάνεσθαι αὐτοὺς διακρι-

δὸν, ἀλλ' ἀγνοεῖς πόθεν ἐξέρχεται. Στρέφεις καὶ πάλιν στρέφεις τὰς σελίδας τῶν λαϊκῶν χρονογράφων, καταφεύγεις πρὸς τοὺς ἱερωμένους ἱστορικοὺς, ἀλλ' εἰς μάτην ἐθάρρυσας τὴν πηγὴν, ἢ τὴν μαρτυρίαν τῆς φωνῆς, ἥτις ἐπληξεν εὐκρινῶς τὴν ἀκοήν σου. Ἐξεστὶν εἰπεῖν, ὅτι τοὺς φθόγγους τούτους ἐκφέρει κατὰ τὴν Η'. ἐκατονταετηρίδα αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀδιάγνωστος, ἀκατονόμαστος, καὶ ἀνεπάκουστος Ἑλληνικὸς λαὸς, ὅστις ὑπὲρ πίστεως καὶ τέκνων ἀγωνίζεται κατὰ Μωαμεθανῶν ἐν τῇ ΙΘ'. ἐκατονταετηρίδι; Βέβαιον, ὅτι ἀπὸ τοῦδε, νέους ἱστορικοὺς ὀρίζοντας ἐξανοίγεις ἐμπροσθέν σου.

Δέον δ' ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ἐνδόρυχος αὕτη καὶ εἰσέτι ἀπαρρησίαστος ῥοπή τῆς κοινῆς συνειδήσεως πρὸς τινὰ ἀνεξαρτησίαν ἠθικὴν, πρὸς ἐκφρασιν γνώμης τινὸς ἰδίᾳς, καὶ ἴσως ἀντιθέτου τῇ γνώμῃ τῶν θεολόγων, καὶ τῶν λογικῶν λαϊκῶν, εὑρίσκειται ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἄκραν περίθλαψιν εἰς τοὺς κόλπους ἀρτισυστάτου κοινωνίας τινὸς. ἢ, ἐὰν θέλωμεν, ἐκκλησιαστικῆς αἵρέσεως, ἥτις προϋτίθετο τὴν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον ἀναμόρφωσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν καθαρποίησιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, τὴν διὰ νέας ἐρμηνείας τῶν Εὐαγγελίων ὑποσκαφὴν πάσης αὐθεντίας παραδοσίμου. Ἡ αἵρεσις τῶν λεγομένων Παυλικιανῶν, αἵρεσις ἀξία μελέτης καὶ ἀναδιψῆς, ἥτις ἐφάνη περὶ τὰ τέλη τῆς Ζ'. ἐκατονταετηρίδος, καὶ ἀστραπηδὸν διεδόθη κατὰ Συρίαν παρὰ τινος Κωνσταντίνου Σεβασταύου, ἔλαβεν, ὥς τινες γνωματεύουσι, τὴν ὀνομασίαν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ κατὰ πνεῦμα ἐρμηνεία τῶν ὁποίων ἀνωρίσθη παρὰ τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς

αἱρέσεως ὡς μέσον ριζικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἀνατροπῆς τῶν καθεστώτων. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἐθεώρησαν τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ ὡς πάντως ἀσυνάρτητον πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑβραίων, ὅθεν καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἀπεκέρυξαν, καὶ τοὺς Προφῆτας ὁμοῦ κατέκριναν. Τὸν δὲ Λόγον στήσαντες ὁδηγὸν πάσης θρησκευτικῆς πεποιθήσεως, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ οὐδένα ἄλλον, ἀπεδοκίμασαν ἐῖταυτῷ καὶ δόγματα θεολογικά, καὶ τύπους ὑπερφυεῖς, καὶ μυστήρια δυσκατανόητα, καὶ ἀποκαλύψεις, καὶ θαύματα, καὶ πᾶν τὸ ὑπερβαῖνον τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας τὸ καταληπτικόν. Κατ' αὐτοὺς, ἀφανισθεῖς, ἢ τοῦλάχιστον τερατωδῶς ὁ χριστιανισμὸς μεταποιηθεῖς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ, δὲν ἐσώζετο καθαρῶς, εἰμὴ ἐπὶ τῶν χειρογράφων Εὐαγγελίων, καὶ κατ' ἰδίαν εἰς τὰς ἡεσπεσίας τοῦ Παύλου διδασχάς. Ἐκεῖ μόνον διετηρεῖτο ἀπρόσμικτος, ἀνόθευτος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ Συνόδῳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῇ καθόλου κοινωνίᾳ ἀπέβη προβάντος τοῦ χρόνου, δόγμα, καὶ αὐτῆς τῆς εἰδωλολατρείας φανταστικώτερον, καὶ μυθωδέστερον, ἀπέβη θρησκευμα ἀνάξιον οὐ μόνον τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ σταυρωθέντος διὰ τὸν θρίαμβον τῆς ἀληθείας. Ἐντεῦθεν οἱ Παυλικιανοὶ ὁρμώμενοι, καθεῖλον πᾶσαν οἰανοῦν λατρείαν ἐξωτερικὴν, ὑποδουλοῦσαν τὸ πνεῦμα εἰς ἣν ἐκάλουν τυραννίδα τῆς συνειδήσεως. Ὅθεν καὶ εἰκόνας ἀπέρριψαν, καὶ ἁγίων λείψανα ἀπέβαλον καὶ σκεύη λειτουργικά, καὶ ἄμφια ἱερά, καὶ σταυροὺς, καὶ σύμβολα, καὶ συναξάρια κατήργησαν, προσευχόμενοι ἐν ὑπαίθρῳ διὰ μυσταγωγίας ἀπλῆς τε καὶ

συντόμου· τὴν δὲ Θεοτόκον ἐνόμισαν Ἀζίαν μὲν σεβασ-
μοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ λατρείας, ἢ προσκυνήσεως. Καὶ ὁ μὲν
πρωτουργὸς τῆς αἱρέσεως ταύτης ἐφρονεῦθη ἀπηνῶς ὑπὸ
τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β'. ἀλλ' ἡ ἑτεροδοξία
διεδόθη καθ' ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅθεν ἀκολούθως
εἰσέδρυσεν ἕως Νικαίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπε-
κράτησε δὲ ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας εἰς Ἀρμενίαν,
Βιθυνίαν, Θράκην, Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Βουλγαρίαν,
Κροθατίαν, καὶ ἄλλαχού. Σώζεται δὲ σήμερον ἔτι, ἂν
καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς κοινωνίας αὐτῆς ἀπώλεσαν τὴν μνή-
μην τῆς καταγωγῆς των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Εἰκοσιμαχία.

Συνησθάνθη, λοιπόν, τὸ πλῆθος, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ
ζωῆς, ἢ θανάτου. Ὁ Λέων ἐπέσπευσε τὴν ἐκλογὴν, προ-
τιμήσας τοῦ γένους τὴν ζωὴν. Ὅθεν, τὸν κίνδυνον τῆς
πολιτείας ἀναλογισθεῖς, καὶ τόλμῃ παραβόλῃ θωρακι-
σθεῖς, ἐπινόει τὸ σχέδιον μιᾶς τῶν ῥιζικῶν ἐκείνων με-
ταβολῶν, τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὁποίων μόνος ὁ χρόνος
δύναται νὰ δοκιμάσῃ. Ἐπιχειρεῖ νὰ προσέλξῃ τὴν ὑπερ-
νέφελον βυζαντινὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς
γῆς· νὰ σαρκοποιήσῃ αὐτὴν, ἄσαρκον οὖσαν· ἀποφασίζει,
ἐν λόγῳ, νὰ ἀγάγῃ τὴν προσήκουσαν ἰσορροπίαν μεταξὺ
πατρίδος καὶ πίστεως, ὥπως εὐκολώτερον οὕτω συνδια-
τάξῃ τὸ ἱερατικὸν πολίτευμα εἰς ὑποστήριξιν τῆς κο-

σμικρῆς ἐξουσίας. Ὀφείλουν ἐπομένως νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὴν πολιτείαν ἐπὶ τὸ στρατιωτικώτερον, νὰ ἄρῃ δὲ ἀνυπερθέτως ἐκ μέσου καὶ πᾶν πρόσκομμα δυνάμενον ἐφεξῆς νὰ φράξῃ τὴν ἐπείγουσαν μεταρρύθμισιν.

Σημειοῦμεν τὰ προοίμια τοιαύτης ῥοπῆς ἕως ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαύρου, δηλαδὴ ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀράβων. Τῇ 21 Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ ἔτους 718, Μαρία, ἡ σύζυγος τοῦ Λέοντος, στέφεται Αὐγούστα ἐν τῷ Τρικλινίῳ τοῦ Αὐγουστέως, εἶτα δὲ προέρχεται μετὰ τῶν αὐλικῶν εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, μόνῃ, καὶ χωρὶς τοῦ ἀνδρός (32), τοῦθ' ὅπερ ἦν πρωτοφανὲς καθ' ἑορτὴν δεσποτικὴν καὶ δημοτερεπῆ. Ἦν δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὠρισμένη εἰς τὴν βάπτισιν τοῦ τεχθέντος βασιλόπαιδος. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς συνήθους ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πομπῆς, ἡ βάπτισις τελεῖται τῶν θυρῶν τῆς Ἀγίας Σοφίας κεκλεισμένων, ὁ δὲ πατὴρ καὶ βασιλεὺς προέρχεται μόνον μετ' ὀλίγων οἰκιακῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν προὔχοντες τῶν θεμάτων καὶ τῆς Συγκλήτου ἀναδέχονται τὸν Κωνσταντῖνον βαπτισθέντα· διαρκούσης δὲ τῆς θείας λειτουργείας ἡ Αὐγούστα μετὰ τῶν αὐλικῶν ἀπέρχεται τῆς Ἐκκλησίας, φιλοδωροῦσα τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ ναοῦ μέχρι τῆς χαλκῆς Πύλης. — Ὁ Θεοφάνης, ὅστις μέχρι τῆς ἀξιομνημονεύτου ταύτης ἡμέρας ὠνόμασε τὸν Λέοντα εὐσεβῆ, ἐπικαλεῖ αὐτὸν ἀπὸ τοῦδε δυσσεβῆ βασιλέα. — Ὁ κύβος ἐρρίφθη.

Διστάζοντες ἀποφαινόμεθα, ὅτι ὁ Λέων, ἐν τῷ βαπτίσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ διάδοχόν τοῦ θρόνου, καὶ πό-
τε; ἐν μιᾷ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἐκκλησίας ἑορτῶν,

ἐπέδειξε πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν κληρὸν τῆς βασιλείδος ψυχρότητα τοσαύτην, μὴ προμηχανώμενος τὸ σχέδιόν του, καὶ μὴ προσέτι θάρρῶν τῇ εὐνοίᾳ τῶν πολλῶν. Ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς, τυχαῖόν τι συμβεβηκὸς ἐρμηνεύων τὸ συμβεβηκὸς ἐκείνο ὅθεν ἐπήγασε τὸ τοῦ Κωνσταντίνου αἰσχρὸν παρωνύμιον, προμηνύει μέλλοντα κακὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀρχοντές τε καὶ ἀρχιερεῖς παρὰ πᾶσαν ὑπόνοιαν τονθορύζουσι. Συνωμοσίας δὲ ἐξυφνθείσης, ἐπιστολαὶ προτρεπτικαὶ μετὰ χρημάτων πέμπονται παρὰ τοῦ Μαγίστρου Νικήτα, καὶ τινῶν ἄλλων ἀξιοματικῶν πλουσίων, πρὸς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ διατρίβοντα Ἀναστάσιον, ὅστις ἐρχόμενος ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν παραδίδεται τῷ Λέωντι παρὰ τῶν Βουλγάρων· ἀλλὰ συμπτώματα τοιαῦτα διεγείρουσι τὴν πρόνοιαν τοῦ βασιλέως. Ἄλλως τε δὲ ἡ ὥρα τῆς κρίσεως ἤγγιζε. Καὶ ἐπειδὴ τὸ πάντων ἀσφαλίστικώτερον ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ ἦν ἡ ἐμπέδωσις τοῦ θρόνου καὶ τῆς ἐαυτοῦ δυναστείας ὁ Λέων, τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, λαβὼν ἐν σπαργάνοις τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, καὶ διατάξας τὸν Πατριάρχην ἵνα ποιήσῃ τὰς προσυνήθεις εὐχὰς, στέφει αὐτὸν ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τῶν Ἱθ'. Ἀκουδίστων, καὶ οὕτω πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀπόπειραν ἀνταρσίας προμηχαιοῖ.

Ὅτι δὲ ὁ Λέων ἐξ ἀρχῆς προετέκτεινε τὸ σχέδιόν του, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον θάρραλέως προβαίνων εἰς πρόσφορα μέτρα, ἀλλὰ καὶ συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐπιστηθίων, καὶ προνοῶν τὰ περὶ τῆς ἐπιτυχίας, τοῦτο πολλὰ διδόμενα ὑποσημαίνουσιν. Ἡμεῖς, μάλιστα, ἐξ οἰκείας πεποιθήσεως προσθετομεν, ὅτι τὰ σπέρματα τῆς σχεδία-

ζομένης μεταβολῆς δὲν συνεστέλλοντο ἐντὸς τοῦ κύκλου εὐαρίθμων τινῶν εὐνοουμένων ἢ φοιτητῶν τῶν ἀνακτόφων, ἀλλ' ἐβλάστανον ἤδη καὶ ἐκτὸς τῆς Αὐλῆς, ἀνέφουν σποράδην καὶ ἐν τῇ βασιλίδι, καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Συμπτώματα γὰρ τοιαύτης φύσεως πολλοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐν τῷ προκειμένῳ χρόνῳ διαφαίνονται. Κάτοικός τις Συρίας, Σαραντάπηχος τοῦνομα (33), ὃν οἱ βυζαντινοὶ στιγματίζουνσι, Κύριος οἶδεν ἂν ὀρθῶς ἢ αὐθαιρέτως. ὡς Ἑβραῖον καὶ γόατα (34), ἐλθὼν πρὸς Ἰζίδ τὸν Καλίφον, ἐπαγγέλλεται τούτῳ τριακονταετῇ ἡγεμονίαν, αἰετὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν χριστιανῶν, ἐν πάσῃ τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τιμωμένος, σεπτὰς εἰκόνας καθέλοι. Ὅθεν ὁ Ἰζίδ πειθόμενος, δόγμα ψηφίζει δεδικαιολογημένον κατὰ τῆς ἱερᾶς ζωγραφίας.— Ἄλλος δέ τις ἐκ Συρίας χριστιανός, Βεσῆρ τοῦπίκλην, ἀπελευθερωθεὶς τῆς δουλείας τῶν Ἀράβων, καὶ καταλαβὼν τὴν Γραικικὴν ἐπικράτειαν, ἔρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προσηλύτους ποιεῖ κατὰ τῶν εἰκόνων (35). — Τί δὲ πλέον; Ἀποστρέφονται σὺν τοῖς ἄλλοις τὰς εἰκόνας τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὁ Σύγκελλος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ τις ποιμὴν προβάτων, ὁ Νικωλείας ἐπίσκοπος.

Τηλικούτων οὖν σημείων προὔπαρχόντων, δὲν δύναμειθαι νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐπικειμένην καινοτομίαν ὡς ἀσυνάρτητον πρὸς τὰ προηγούμενα, οὔτε νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὴν καθόλου ὡς αἰφνίδιον τοῦ Λέοντος δημιουργημα καὶ αὐτοσχεδίσμα. Ἴσως οἱ σπόροι τῆς ιδέας αὐτῆς ἐβλάστησεν καὶ πρὸ τῆς τούτου βασιλείας· ἀλλ' ἔ-

λείπεν ὁ ἐπιτήδειος προκινήτης· ἔλειπεν ἡ κατάλληλος εὐκαιρία τοῦ τολμήματος. . . . Ἰδοὺ δὲ πρόληψις τις, ἐπὶ πᾶσαν τὴν πολιτείαν διαδιδομένη καὶ ἐπικρατοῦσα, ἐπιταχύνει τὴν ῥοπὴν τοῦ τολμήματος.

Ἐν ὧρα θέρους τοῦ ἔτους 724 (36), ἀτμὶς πυροφα-
νῆς ὡς ἐκ καμίνου ἀναβράζουσα, ἠγέρθη ἐπὶ τινὰς ἡ-
μέρας ἐκ τοῦ βυθοῦ θαλάσσης ἀναμέσον τῶν νήσων τοῦ
Αἰγαίου Θήρας καὶ Θηρασίας (Ἄσπρονῆσι). Πυκνουμένου
δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοῦ ἀέρος, ἐξήφθησαν γλῶσσαι
πυρὸς, καὶ μετὰ τὸ πῦρ, διὰ βροντῶν ἐξεσφενδονίσθησαν
πετροκίσηρεις ἀπειράριθμοι, αἵτινες ἀνεπέμφθησαν ἄχρι
μικρᾶς Ἀσίας, καὶ Λέσβου καὶ Ἀβύδου, καὶ Μακεδο-
νικοῦ πελάγους, τὸ πρόσωπον τῆς θαλάσσης κατασκε-
πάσασαι. Μέσον δὲ τοῦ τηλικούτου πυρὸς, νῆσός τις,
μήπω τὸ πρὶν οὖσα, ἀνέδυσσε τῶν ὑδάτων, καὶ συνή-
φθη τῇ λεγομένῃ ἱερᾷ νήσῳ καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ νῆ-
σος αὕτη, καὶ αἱ προρῶνθεῖσαι Θήρα καὶ Θηρασία ποτὲ
ἐξεβράσθησαν. Τὰ δὲ προσπελάζοντα τῇ ἀρτιφανεῖ νή-
σῳ κύματα τοσοῦτον ὑπεξεκαίοντο, ὥστε χεῖρ δὲν ἡδύ-
νατο νὰ τὰ θίξῃ.— Δυσκόλως ἡμεῖς οἱ δύσπιστοι κα-
ταλαμβάνομεν σήμερον τὴν τῶν πατέρων μας ἀπέραντον
εὐπιστίαν. Τότε, πᾶν ἕκαστον φαινόμενον τῆς φύσεως
ἐκτακτον διήγγελλε τὴν ὀργὴν τῆς θεότητος· ὅθεν ἡ
οἰωνοσκοπία τῶν σεισμῶν, μετεώρων, ἐκλείψεων, πλημ-
μυρῶν συνδέεται πρὸς τὰς σπουδαιοτέρας ἐπαναστά-
σεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ μεσαιῶνος.

Φήμη τὴν αὐτοκρατορίαν ὅλην ἀστραπηδὸν διέρχεται,
περὶ τῆς ἐμπράντως ἀποκαλυπτομένης ἤδη ἀγανακτή-
σεως τοῦ οὐρανοῦ (37). Ὁ Θεὸς δὲν ἀνείχετο πλέον

τὰς ἀμαρτίας τῶν Ῥωμ α ί ω ν, τὴν εἰδωλολατρείαν τῶν
 χριστιανῶν, τὴν τυραννίδα τῶν καλογήρων. Καὶ πρῶτον
 μὲν μῆνυμα τῆς ὀργῆς τοῦ κατὰ τῶν εἰδώλων, ὁ Μωαμε-
 θισμός· πληγὴ δὲ δευτέρη, ἡ παρχάδοξος ἐκείνη λιθοβο-
 λία. Τρίτον καὶ τελευταῖον μᾶθημα ἤθελεν ἀναποφεύ-
 κτως ἐπέλθει κατὰ δυσσεβῶν ἢ κατὰ λυσις τοῦ αἰῶνος.

Οἱ κληρικοὶ τοῦ μεσαιῶνος, τῶν σοφῶν χρονογράφων
 μὴ ἐξαιρουμένων, αὐτοὶ οἱ ἐμπεπιστευμένοι τῶν θείων
 χρησμῶν τὴν ὑπομνημάτισιν, καὶ τῆς ἱστορίας τὴν συγ-
 γραφὴν, εἴτε κατὰ πεποίθησιν, εἴτε κατ' ἐπιτηδεύσιν
 πράττοντες, ὑπέθλαψαν πάντοτε λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τὴν
 πρὸς τοιαύτας οἰωνοσκοπίας τῶν ἀπαιδεύτων κλίσιν. Ἀλλ'
 ἐπειδὴ ἡ φήμη αὕτη περὶ τῆς οὐρανόθεν πεσοῦσης λιθο-
 βολίας προσέβαλλε νῦν τὰ καθεστῶτα καὶ ὑπεμόχλευεν
 ἔθιμα τῆς ὀρθοδοξίας ἱερὰ, οὗτοι τὸ φρόνημα τρέποντες
 ἔσπευσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος πάσαις δυνάμεσι νὰ δια-
 ψεύσωσι τὴν θρυλλουμένην ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου,
 ἄλλην δὲ ἀντὶ τῆς ἐπικρατούσης νὰ ὑποκαταστήσωσιν.
 Ἡ διάθεσις, ὅμως, τοῦ πλήθους ἔρρευσε πρὸς τὴν ἐναν-
 τίαν γνώμην· αἱ προσπάθειαι τῶν ἀπέβησαν ἀτελεσφόρη-
 τοι. Ὁ δὲ Λέων, τῆς ἀποτυχίας αὐτῶν ὠφελούμενος, διὰ
 λόγων ἐπιτηδείων τὴν κοινὴν πίστιν ἐνισχύει καὶ ἐπι-
 σφραγίζει· διδάσκει παρρησίᾳ τὸν λαὸν (38), ἐρμηνεύει
 διαρρήδην τὸν ἀεκαλογον καὶ τ' ἀποστολικά παραγγέλ-
 ματα, τοῖς δὲ ἀκροαζομένοις μεταδίδει τὸ οἰκεῖον δό-
 γμα.— Εἰς τίνας δὲ τότε τρόμους δὲν παρασύρουσι τὸν
 οἰστρηλατούμενον λαὸν ὁ λόγος τοῦ προσφιλοῦς μονάρ-
 χου, τὰ περὶ τοῦ Θεραϊκοῦ ἡραιοῦς χρησμολογήματα,
 ὁ φόβος τῆς καταλύσεως τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἐπὶ

παῖσι δὲ τούτοις ἡ προμηνυομένη μάστιξ τῆς Ἀραβικῆς δουλώσεως ! Ἄνθρωποι, τὸ πρὶν εὐσεβεῖς καὶ εἰκονόφιλοι, ἄνωθεν τῆς ἑαυτῶν κοίτης ἀποκαθηλοῦντες τὰς σεπτὰς ζωγραφίας, πρὸς ἃς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας αἱ δεήσεις τῶν ἰδίων προπατόρων κατηυθύνθησαν, τὰς εἰκόνας ἐκείνας, ἃς πολλάκις αἱ αὐτῶν μητέρες ἡσπάσθησαν καὶ δάκρυσι κατέβρεξαν ἐν παντὶ κινδύνῳ, αὐτὰς λέγομεν ἀποκαθηλοῦντες θραύουσι, καὶ μανιωδῶς κερματίζουσι. Στίφους δὲ Σαρακηνῶν κυκλώσαντος τὴν Νίκαιαν τῷ αὐτῷ ἔτει, ἀποδίδουσιν οἱ πολῖται τὴν συμφορὰν εἰς τὴν ἁμαρτίαν τῆς εἰδωλολατρείας. Διὸ, ἄξιωματικός τις, Κωνσταντῖνος τοῦνομα, ἰδὼν ἱσαμένην εἰκόνα τινὰ τῆς Θεοτόκου, λαμβάνει λίθον, δι' οὗ συντρίβει αὐτήν, καὶ πεσοῦσαν καταπατεῖ πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς θεότητος (39). Οἱ μετριώτεροι τῶν φαντασιοπλήκτων καίουσι μόνον τὰ οἰκιακὰ εἰκονίσματα· τὴν δὲ τέφραν εἰς κάλπην συνάγοντες εὐσεβῶς, καὶ κλείοντες ἐπιμελῶς, θάπτουσιν εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς ἰδίας κατοικίας, ἢ ῥίπτουσιν εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης· ὅθεν σχίσματα προκύπτουσι μεταξὺ νέων καὶ γερόντων, μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Οἱ γέροντες γὰρ καὶ αἱ γυναῖκες ὕστεροι πάντων συνήθως ἀποβάλλουσι τὰς οἰκιακὰς καὶ πατρίους παραδόσεις.

Ἀφοῦ ἡ καινοτομία παρεισέδυσε καθ' ὃν διηγούμεθα τρόπον ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ἰδιωτῶν, ὥφειλε καὶ χαρὰ κτῆρα λαμβάνουσα ἐπισημότερον νὰ εἰσχωρήσῃ προβάδην ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, νὰ πικραδεχθῇ τὸ κύρος τῶν ἀρμολίω ἀρχῶν. — Ἀπτόμεθα τῶν γενεθλίων τῆς Εἰκονομαχίας.

Τῇ 7 τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τοῦ ἔτους 728, ἡμέρα ἀ-
 ξιομνημονεύτω ἐν τῇ Νεοελληνικῇ ἱστορίᾳ, ὁ Λέων κρο-
 τεῖ Σελέντιον (40) ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τῶν 19 Ἀ-
 κουβιτῶν, ἤτοι συμβούλων τοῦ στέμματος, ἐνθα πα-
 ρευρίσκεται καὶ ὁ ὑπέρτατος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλη-
 σίας ἀρχηγός, ὁ ἐνάρετος Γερμανός. Τὸ θέμα τῆς συ-
 ζήτησεως, ὡς φαίνεται, ἦν οὐ μόνον πᾶσι τοῖς πολίταις
 γνωστὸν, ἀλλὰ καὶ διαπύρως προσδοκώμενον παρὰ πλεί-
 στων, ὡς ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀναγκαιότατον. Καὶ
 ὅμως, τὸ συμβούλιον συνεκροτεῖτο πρὸς ἀπλὴν ἐκπλήρωσιν
 διατυπώσεών, διότι καὶ ὁ Πατριάρχης πρὸ πολλοῦ ἐγί-
 νωσκε τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως, τὴν συναίνεσιν τῶν
 συμβούλων, τῆς κοινῆς γνώμης τὴν κλίσιν, καὶ ὁ αὐ-
 τοκράτωρ αὐτός, τοῦ ἱεράρχου τὰς πεποιθήσεις προ-
 δοκιμάσας, προεγίνωσκε τὴν τούτου ἀμετάθετον ἀπό-
 φασιν (41). Ἐν τούτοις, πλῆθος ἀπειρὸν πολιτῶν πάσης
 τάξεως εἶχε, τῇ προσκλήσει τοῦ Λέοντος, περὶ τὰ βα-
 σίλεια συναθροισθῆ. Οἱ περίξ δρόμοι, αἱ εἴσοδοι, τὰ
 προπύλαια τῶν ἀνακτόρων, ἡ περίχωρος τῆς Ἀγίας
 Σοφίας ἄχρις ἱπποδρόμου, ἦσαν ὑπὸ τῆς συρροῆς ἐμπε-
 φραγμένα (42). Πάντες δ' οὗτοι ὁμοφώνως τὸ κοντάκιον
 τῶν Θεοφανείων ᾄδοντες « τὸ φῶς σου, Κύριε, ἐση-
 μειώθη ἐφ' ἡμᾶς· ἦλθες, ἐφάνης τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, »
 περιέμενον τὴν φωνὴν τοῦ κήρυκος, ὅστις ἔμελλεν ἀπὸ
 τοῦ βασιλικοῦ ἐξώστου νὰ διαγγείλῃ τὸ ἀποτέλεσμα
 τοῦ Σελεντίου. Παρουσιαζομένου δὲ πρὸς στιγμὴν τοῦ
 Λέοντος πρὸς τὸν λαόν, ὁ λαὸς ἀνευφημεῖ τῆς πολιτείας
 τὸν σωτῆρα. Ὁ ἐστεμμένος Λουθῆρος τῆς Η'. ἑκατονταε-
 τηρίδος, ἄνωθεν τοῦ Τριβουναλίου ῥέπτων τὸ βλέμμα

ἐπὶ τοῦ ἐμφύχου ἐκείνου τῶν ἀνακτόρων περιφράγματος, ἐκτυποῖ μίαν τῶν θυμασιωτέρων εἰκόνων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως.

Ἡ συζήτησις ἤρξατο. Λαβὼν τὸν λόγον ὁ βασιλεὺς, ἀγορεύει συντόμως κατὰ τῆς παρεισδυσάσης ἐν τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ παραφθορᾶς, οἷον κατὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων, κατὰ τῶν λειψάνων τῶν μαρτύρων, κατὰ τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων, κ. τ. λ. « Τοῦ κυρίου ἡμῶν Χριστοῦ ἐπιφανέντος, εἶπεν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣν σήμερον ἐορτάζομεν, πᾶσιν εἰδωλολατρεΐα ἐκπεδὼν γέγονε, καὶ πᾶν ἄγαλμα εἰδωλικὸν ἠφάνισται καὶ ἐξωστράχισται ὥς φησιν ὁ προφήτης Ζαχαρίας· ὅτι λέγει Κύριος Σαβαώθ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι αὐτῶν ἔσται μνηεῖα » (43). Τὸν λόγον δὲ περαίνων, προτείνει τῶν εἰκονισμάτων καὶ τῶν λειψάνων τὴν κατάργησιν ἀπὸ πάσης ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ εὐσεβῶν οἰκίας, ἔτι δὲ τὴν κατάργησιν τοῦ δόγματος, ὅτι ἡ Θεοτόκος καὶ οἱ Ἅγιοι δύνανται διὰ τῆς ἐκυτῶν ἰκεσίας πρὸς Θεὸν ν' ἀπαλλάξωσι τοὺς χριστιανοὺς τῶν ἀμαρτημάτων, ἢ μεσιτεύοντες, νὰ παρχωρήσωσι τοῖς εὐχομένοις τὰ ἐξαιτούμενα ἀγαθά.

Ἄγνωστον ἂν ὁ ἀγιώτατος Πατριάρχης ἀνασκεύασε δογματικῶς τὰ κατὰ τῶν ἁγίων παρὰ τοῦ βασιλέως νευρωδῶς ἐξαγορευθέντα. Ἀνέμνησεν, ὁμῶς, τοῦτον τῶν πρὸ τῆς ἀναγορεύσεώς του συνθηκῶν, καὶ ὅρκων, δι' ὧν « ἐγγυητὴν δέδωκε τῇ ὀρθοδόξῃ τὸν Θεὸν ἐν μηδενὶ σαλευσθαι τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν καὶ θεοπαράδοτων ἀληθῶν θεσμῶν » (44). Τοῦ δὲ Λέοντος

προσφθεγξαμένου, ὅτι ἀκριβῶς περὶ ἐκτελέσεως τῶν ἀποστολικῶν θεσμῶν πρόκειται λόγος· «Φέρε δὴ, ἐξεφώνησεν ὁ Γερμανὸς, συγκαλέσωμεν Σύνοδον Οἰκουμενικὴν, καὶ γὰρ τότε συνυπογράψω πάση ψιφισθησομένη καινοτομίᾳ. Ἐὰν δ' ἐγὼ εἰμὶ Ἰωνᾶς, βάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ χωρὶς οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀδύνατόν μοι καινοτομῆσαι πίστιν, ὦ βασιλεῦ!» (45).

Φίλος τῆς πολυλογίας ὁ βασιλεὺς δὲν ἤτο. Βάπτει ταχέως τὸν κάλαμον, καὶ ἐν γράμμασι κοκκίνις ἐπιτίθῃσιν εἰς τὸ ψήφισμα τὸ αὐτοκρατορικὸν μονοκονδύλιον. Οἱ ἸΘ'. Ἀκουβῆται μιμοῦνται ἀλλεπαλλήλως τὸ παράδειγμά του συνυπογράφοντες καὶ αὐτοὶ «Καὶ λοιπόν;» ἀνέκραξε τότε ὁ Λέων ὀρθούμενος, καὶ στρέφων ἀστραπαῖον τὸ βλέμμα πρὸς τὸν Πατριάρχην . . . «Λοιπὸν, ἀπήντησεν οὗτος, παράλαβε!» Καὶ ἐξαγαγὼν ἀπὸ μασχάλης τὸ ἀρχιερατικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὠμοφόριον, ἀπέθεσεν αὐτὸ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος. Οὕτω μετὰ πολλοὺς αἰῶνας, θέλει πράξει καὶ ὁ ἀκλόνητος Θωμᾶς Μόρος πρὸς τὸν καινοτόμον δεσπότην του.

Τὰ πράγματα, ὡς ἔφημεν, ἦσαν προδιατεθειμένα. Πορευομένου πρό τινων ἐτῶν τοῦ Γερμανοῦ πρὸς τὰ βασίλεια, ὁ ὀπισθοπορῶν μαθητὴς του, φίλος του, καὶ Σύγκελλος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἀναστάσιος ἐπάτησεν ἀθελήτως τὰ κράσπεδα τῆς πατριαρχικῆς στολῆς. «Μὴ σπεύδε, εἶπεν ὁ διδάσκαλος, στραφεῖς πρὸς τὸν ἐαυτοῦ μαθητήν· ἤξεις ἐγκαίρως εἰς τὸ ἵπποδρόμιον.» Ἡ ῥῆσις αὕτη ἐξελήφθη προφητικὴ ὡς πρὸς τὸ μέλλον τοῦ μαθητοῦ. Ὁ Ἀναστάσιος περιέμενε τὸ τέλος τῆς συνδια-

σκέψεως εἰς τὸ ἀντίθυρον τοῦ Τριβουναλίου. Προσκληθεῖς δὲ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Γερμανοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν, λαμβάνει τὸ ὠμοφόριον τοῦ Πατριάρχου, καὶ προτάξας εὐχὴν, ὑπογράφει τὸ ψήφισμα. « Καὶ νῦν, εἶπεν ὁ Λέων τῷ νέῳ Πατριάρχῃ, ἔξελθε σὺ αὐτὸς ἀντὶ τοῦ κήρυκος, καὶ κήρυξον γεγωνυῖα τῇ φωνῇ πρὸς τοὺς λαοὺς ὅτι « αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος ! »

Ἐνεργήθη τὸ ψήφισμα χωρὶς οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἀντενεργείας ἀξιαρχηγῆτου. Εἰκόνας περικαλλεῖς, προϊόντα τῶν πρώτων αἰώνων τῆς χριστιανικῆς καλλιτεχνίας· κανδῆλαι, πολυκάνδηλα, μανουάλια, καὶ ἑτέρα περιχοσμήματα· ὅσῃ ἁγίων, καὶ λείψανα μαρτύρων, καὶ μνημόσυνα παντὸς εἶδους σωρηδὸν ἀποσκυβαλίζονται, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀκολούθως δὲ καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ναῶν· οἱ δὲ σωροὶ τῆς τοιαύτης ἀποσκευῆς πικρῶς λιθοβολούμενοι συντρίβονται, καὶ παραδίδονται εἰς τὸ πῦρ. Μόνον σημείον ἱερὸν ἀπομένει ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου τὸ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπολυτρώσεως, τὸ σεπτὸν σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπλούστατον, χωρὶς γλυπτοῦ ἐσταυρωμένου ἢ ἑτέρου ζωγραφικοῦ ὁμοιώματος. Ἡ Εὐχαριστία, ἀναθεωρουμένη, συντομεύεται τοσπάνια ἁγίων, ἀγρυπνίαι, καὶ τινες τῶν ἀκολουθιῶν πύονται· πολλὰ δὲ τῶν ἑορτῶν, νηστειῶν, καὶ παρχαμονῶν καταργοῦνται ἐν τῷ Τυπικῷ τῆς Ἐκκλησίας.

Τούτων δ' ἐνεργουμένων διαταγῇ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ συναίνεσι τῆς πλειονότητος κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, ἀντίδρασιν οὐ μεγάλην ἀντέταξαν οἱ εἰκονόφιλοι ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν περιγμάτων κατενεχθέντες. Καὶ γὰρ οἱ

μὲν προσεκύνησαν τοὺς ἑφεστίους αὐτῶν προστάτας εἰς τὰ ἅδута τῆς οἰκίας, ἢ εἰς μεμονωμένους ἀγρούς, οἱ δὲ πανοικεῖ προσέφυγον εἰς ἄλλας χώρας, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐνεκαρτέρησαν, τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν πατέρων ἀναφανδὸν ἐπιδείξαντες. Ἀλλ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἔτυχον τῆς αὐτῆς καταδιώξεως, ἣν ὑπέστησαν οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τοῦ ἀναγορευθέντος Χριστιανισμοῦ· ἐρράπισθησαν, ἐξωρίσθησαν, ἢ ἐθνατιώθησαν ὑπὸ τοῦ μανικῶδους ὄχλου. Μεταξὺ δὲ τῶν μαρτύρων, τὴν μνήμην τῶν ὁποίων ἐτήρησεν ἡ Ἐκκλησία μας, ἀσμένως μνημονεύομεν τοῦ ὀνόματος παρθένου τινὸς, ἥτις ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι καθιέρωσε περὶ τὴν ἀκμὴν ἐκείνην τὸ συναγώγισμα τοῦ φύλου τῆς ὑπὲρ ἀκεραιότητος τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως. Ἡ ὥραία καὶ ἀτρόμητος Θεοδοσία κατήγετο ἐξ εὐγενῶν γονέων, κατοίκων Κωνσταντινουπόλεως. Ἰδοῦσα δὲ στρατιώτην, ἀπὸ τινος μέρους τῶν ἀνακτόρων ἀποκαθηλοῦντα τὸν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐνεστηλωμένον ἐκεῖ Σταυρὸν, ἀπέσυρε τὴν κλίμακx, καὶ σὺν ταύτῃ χαμαὶ κατεκρήμισε τὸν εἰκονοκλάστην. Διὰ πρᾶξεως τοιαύτης ἠξιώθη παρχρῆμα τοῦ μαρτυρικοῦ στεφάνου· ἡ δὲ ὀρθοδοξία, εὐγνωμονοῦσα, κατέταξεν αὐτὴν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων τῆς Στήλης τῆς παραδόσεως αὐτὴν καλέσασα, καὶ τὸ ἐπέτειον τοῦ θανάτου τῆς ἐορτάσασα τῇ 29 τοῦ Μαΐου. Σύμπτωσις δὲ παράδοξος! Ὁ θάνατος οὗτος τῆς μετέπειτα προστάτιδος Κωνσταντινουπόλεως ἐπέχει χρονολογικῶς τὸν μέσον ὅρον μεταξὺ γενέσεως Χριστοῦ καὶ τελικῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου. Πότε δὲ ὁ ἔσχατος τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος, ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων ἀπατάσσεται ἐν ἑλληνικῷ θανάτῳ τῷ Ἰωαννῶν, τὸ κει-

μήλιον τῆς ὀρθοδοξίας παραδίδων πρὸς τὸν ἀπορφανιζόμενον λαόν; Ἐν 29 Μαΐου, ἡμέρα καθ' ἣν ἡ Πόλις ἀνύμνει τῆς Θεοδοσίας ἐκείνης τὴν ἡρωϊκὴν εὐσέβειαν.

Τῶν πραγμάτων οὕτως ἀγομένων, νέα κατάστασις ἐγκαθιδρύετο, πολὺ τῆς πρότερον διαφέρουσα. Μετεβλήθησαν γὰρ ἡ τάξις, τὸ λειτουργικόν, καὶ προσωπικὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον· προσεκληθήσαν δὲ τὰ μοναστήρια ν' ἀπλοποιήσωσι τὴν δίκαιαν καὶ τὸν ὀργανισμόν· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἱερῶν κτημάτων ἐδημεύθησαν εἰς ὄφελος τῆς πολιτείας· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν προσεδιωρίσθη, ἡ δὲ χειροτονία τῶν Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν, καθὼς καὶ ὁ τούτων εἰς τοὺς σχετικοὺς θρόνους διορισμὸς, ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου. Ἀλλ' ἐὰν τὸ σύστημα τῆς πολιτείας μετεβλήθη, ὀρθιον, ὅμως, ἐντὸς τῆς βασιλευούσης ἔμενεν εἰσέτι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀναγκαίας ἐκπαιδεύσεως λείψανόν τι τοῦ προηγουμένου συστήματος, οἷον εἰ ζῶσα τῶν ἐπεργαζομένων διαμκρτύρησις. Ἐννοοῦμεν τὴν Οἰκουμενικὴν ἐκείνην λεγομένην Σχολήν, ἔνθα πρὸ αἰώνων παρεδόθησαν θεολογικὰ μαθήματα ἐξαιρέτως, καὶ ἐμυρφώθησαν ἀμισθὶ οἱ τῆς ὀρθοδοξίας μαθηταί. Ἀλλὰ τὸ καταφύγιον τοῦτο τῆς θεολογικῆς ὀρθοτομίας ἀπέβαινε καὶ περιττὸν ἤδη, καὶ ὑποπτον. Μέχρι γὰρ τίνος ἡ πρὸς τὰ πραγματικὰ τάσις τοῦ χρόνου, ἡ ῥοπὴ πρὸς τὸν νεωτερισμόν, ἡ τῆς καινοτομίας καθιέρωσις ἠδύναντο ν' ἀνεχθῶσι τὴν ὑπαρξίν καθιδρύματος, κύριος τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτον ἡ ἐδραϊότης τῶν πατροπαραδότων συνθησιῶν καὶ θεσμιῶν; Καὶ ἂν μὲν τοῦ καθιδρύματος αὐτοῦ οἱ διδάσκαλοι ἀναφανδὸν, ἢ ὑποκώφως ἀντεπα-

λιτεύθησαν τὰ διαπραττόμενα, τοῦτο, ἐν ἐλλείψει εἰκονομαχικῆς τινος ἀπολογίας, ἄδηλον μένει. Ἐκ τῆς διεξαγωγῆς, ὅμως, εὐλογοφανῶς εἰκάζομεν ὅτι τὴν Σχολὴν αὐτὴν ἔκρινον οἱ ἐν τοῖς πράγμασι καταγώγιον ἀντιδράσεως, καὶ περισπασμῶν ἐπικινδύνων, σταθμὸν πνευματοφθόρου σχολαστικότητος, ματαιοσπουδίας τε καὶ γλισχρολογίας, ἐταιρίαν προσηλυτισμοῦ, τὰ μάλιστα συντελέσασαν εἰς τὴν διαστροφὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ τὴν ἐκνεύρυσιν τῶν ἡθῶν. Ἀπὸ τοιαύτης δ' ὁρμώμενος γνώμης καὶ ὁ Λέων, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ τινος θορύβου τῶν μαθητῶν παροξυνθεὶς, διέταξε τοῦ διδασκαλείου τὴν κατάργησιν. Τί δὲ προῆλθεν ἐντεῦθεν; τί ἀπέβη ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοιαύτης Διατάξεως; Διστάζων ὁ κριτικὸς ἀποφαίνεται. Ταχ' ἴσως ἡπειθήσαν οἱ ἐγκατοικοῦντες δώδεκα Οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι; Τάχα ἐπέμεινον ἀρνούμενοι τὴν ἐκκένωσιν τοῦ γυμνασίου; Ἀδῶν καὶ τόδε σὺν τοῖς πολλοῖς. Δῆλον δὲ, ὅτι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βασιλικοῦ ψηφίσματος, ὁ Ἐπαρχος τῆς πόλεως ἐβιάσθη νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν ἐπικουρίαν τοῦ δαυλοῦ. Οἱ βυζαντινοὶ, ἐπαλλήλως ἀντιγραφόμενοι, καὶ τὰ προεξιστορηθέντα συνήθως ταῖς αὐταῖς λέξεσιν ἀναμνησκόμενοι, θρηνοῦσι τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Οἰκουμενικοῦ διδασκάλου καὶ τῶν συναδέλφων του, οὓς καὶ οἱ βασιλεύοντες συμβούλους ἐν τοῖς πρακτέοις ἐπεποίηντο (46). Τὸ καθ' ἡμᾶς, φρονίμους πάντοτε τοὺς πεπαιδευμένους νομίσαντες, ἐλπίζομεν, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς παιδείας, ὅτι οἱ τῆς Οἰκουμένης ἐκείνης Σχολῆς καθηγηταί, ἀφοῦ ἅπαξ, καὶ δις, καὶ τρίς διήλεγξαν τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος τὴν ἀσέβειαν, ὑπεχώρησαν,

εἰς τὴν βίαν, καὶ ἀπῆλθον τοῦ διδασκαλείου μετὰ τῶν μαθητῶν, μάλιστα καθ' ἣν στιγμὴν εὐπρητος ὕλη τὸ κατὰστημα περιεστοίχιζε. Μᾶλλον δὲ θρηνοῦμεν τὴν ἔνεκα τῆς ἐπιμονῆς αὐτῶν συμβᾶσαν ἀθεράπευτον φθορὰν τῶν βιβλίων, ἅπερ ἐκάησαν κατ' ἐκείνην τὴν περίπτωσιν, καθὰ τοῦλάχιστον λέγουσι τὸν Λέοντα ἐπιβαροῦντες οἱ ὀρθόδοξοι χρονογράφοι. Ἐξ καὶ τριάκοντα χιλιάδες τόμων ἐγένοντο πυρὸς ἀνάλωμα (47).

Καὶ ὅμως τῶν καινοτομημάτων τ' ἀποτελέσματα δὲν ἀνεπτύχθησαν διὰ μιᾶς. Κατ' ἀρχὰς μὲν, τὸ καινὸν τῆς λατρείας παρήγαγεν ὄντως κενόν τι δυσεξήγητον καὶ ὀχληρὸν ἐν τῇ πεποιθήσει τοῦ Νεοφύτου. Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡμοίασεν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἄνθρωπον, ὅστις, εἰς τὰ ἴδια μετὰ μακρὰν θαλασσοπορίαν ἐπανελθὼν, πάσχει τὴν ναυτίαν τοῦ πλοίου καὶ ἐπὶ ξηρᾷ περιπατῶν. Τῆς εὐταξίας, ὅμως, μετ' ὀλίγον ἐπανορθωθείσης, αἷσαι τοῖς πλοίοις ἐφάνησαν αἱ συνέπειαι τῶν γενομένων μεταβολῶν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἀπειθέστεροι μετὰ τῶν ὑποκινητῶν συνωμολόγησαν, ὅτι, εἰ μὴ ἀνεσχευάζετο τοιοῦτοτρόπως ἡ κατὰστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἀπώλλοντο τὰ πάντα πολιτεία τε συνάμα καὶ θυσιαστήριον. Ἀπολαύσαντες ἀνεπικωλύτως τῶν ἡδονῶν, ὅσας συνήθως οἱ νεωτερισμοὶ παρέχουσι τοῖς αὐτῶν ἀκολούθοις, οἱ ὑπὴκοοι τοῦ Λέοντος ἐνόμισαν ἐαυτοὺς ἀπ' ἡλλαγμένους ἄχθους ὑπερμεγέθους, ἕως τότε καταβρόνχοντος τοῦ ὤμου των, καὶ, ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ λογισμοῦ, ἄγει καὶ θαύματι ἐπλήχθησαν, ὅτι ἡδυνήθησαν οἱ πατέρες αὐτῶν νὰ βραστάξωσιν ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας τὸν ἀφόρητον τῆς κληροκρατείας φόρτον, ὃν ἐπιδεικτικῶς φόρτον δουλείας

ἐπ'ωνόμασαν. « Πῶς, ἐνθουσιῶντες ἔλεγον ἐγγράφως τε καὶ προφορικῶς! Ἐπέστησεν ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἐξαίρετος αὕτη εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τοῦ Πλάστου, ἐπέστησεν ἐπὶ τεχνητῶν εἰκόνων καὶ ὁμοιωμάτων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦς, οὓς Κύριος ἐποίησεν, ἵνα γίνωνται μετάρσιοι! Ἐκκλινε τὸ πρόσωπον ἐνώπιον σκελετοειδῶν ζωγραφημάτων, ἐνῷ ἅμα ὡς ὑψώσῃ τὴν κεφαλὴν πρὸς οὐρανὸν ἐμπληροῦται τοῦ μεγαλείου τῆς Θεότητος! Πῶς, ἐκβακχεύομενοι προσέλεγον, νέον μεσόχωρον μεταξὺ Πλάστου καὶ πλάσματος παρενεβλήθη, χάσμα νέον ἐχαράχθη μεταξὺ τέκνων καὶ Πατρὸς οὐρανοῦ, νέα παραπετάσματα διὰ πρεσβειῶν, καὶ μεσιτεῶν, καὶ μεσολαβήσεων ἀνθρωπίνων διεπήχθησαν μεταξὺ χριστιανῶν καὶ Χριστοῦ, ἐνῷ διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς λυτηρίου Ἀναστάσεώς του, τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν ὁ Σωτὴρ καταργήσας, εὐθεῖαν, πάντως ἀδιάνκλειστον, καὶ ἀπαρεμπόδιστον εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπεκάλυψε τὴν ἔχουσαν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ὁδόν. Πρὸς τί, λοιπὸν, Χριστὸς ἐνεσαρκώθη, ἔπαθεν, ἀνέστη, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἄγιον μετέδωκε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς; ὅθεν ἐπέλαμψαν τὰ σύμπαντα, ἐὰν τὴν ἤδη ἐξαγορασθεῖσαν συνείδησιν τοῦ χριστιανοῦ, σήμερον ἔτι καθὼς καὶ πρότερον, ἐπιπροσθοῦσι λειψάνων κάπηλοι μεσιτεύσεις, ἀργυρώνητοι σανίδιον προσαγωγαί; Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν· ὁ ἄνθρωπος αὐτῷ συμβασιλεύει. Ἐνεδύσατο ἀτελεύτητον ἐλευθερίαν ὁ Λυτρωτής· δι' αὐτοῦ δὲ θάνατον καὶ δουλείαν οἱ πιστοὶ πατήσαντες, συγκοινωνοῦσι τῷ Θεῷ κατ'εὐθείαν, καὶ χωρὶς τινος ἀλλοτρίας μεσολαβήσεως. »

Ὁ ἄμβων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, πρὸ πολλοῦ σι-

γήσας παραξικαρδίους ἤχους ἐβρόντησεν. Ἐπειδὴ δὲ ὄχλοι πολλοὶ συνέρρουν αὐθορμήτως κατὰ Κυριακὴν, ὑπὸ τῆς νεωτερικῆς διδαχῆς καταθελγόμενοι, εἰς τοῦτο ἀποβλέψαντες οἱ ἱεροκήρυκες, ἀλλὰ καὶ βουλόμενοι ἔσον τάχος εἰς τὸν λαὸν νὰ διαδώσωσι τὰ σπέρματα τῆς ἐτεροδιδασκαλίας, ἠσπάσαντο τὴν δημώδη γλῶσσαν, τὴν ἰδιωτιδᾶ καὶ καθομιλουμένην διάλεκτον. Τότε δὲ ἡ Νεοελληνικὴ, ἀρκούντως μὲν ἤδη τῆς ἀρχαίας διαστελλομένη, τὸ ἔνδυμα δὲ τῆς ἐπισημότητος φέρουσα, συνευρίσκεται πρώτην φοράν ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῆς Ἀλεξανδρινῆς τῶν Εὐαγγελιστῶν, καὶ τῆς Ἀττικῆς τοῦ Χρυσοστόμου. Τὴν ἀγενῆ δὲ ταύτην γλῶσσαν τῶν θαναύσων ὁ ἄμβων παραδεχόμενος καὶ στρέφων κατὰ τῶν ἀντιπάλων του, οἵτινες εὐγενείας καὶ φιλοδοξίας χάριν, ἐξηκολούθουν γράφοντες γλῶσσαν ἀκατάληπτον τοῖς πολλοῖς, ἐξερῥάγη δεινῶς εἰς τὴν προηγουμένην κατὰστασιν, ἐχλεύασε τὰς σιναμωρίας καὶ σιμωνίας τῶν ἐπισκόπων, ἐστιγμάτισε τὴν αἰσχροκέρδειαν τῶν ἱερέων, τὴν φιλοκτημοσύνην καὶ ῥαδιουργίαν τῶν μοναχῶν, τὴν σπατάλην τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων, ἐστηλίτευσε τὴν συστηματικὴν ἀμάθειαν, τὴν παρχυμὴν τῆς εὐαγγελικῆς ἐρμηνεύσεως, ἐνέσκηψε δὲ πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς προηγουμένης διαστρωφῆς τοῦ λόγου, τῆς πίστεως, τῆς λατρείας, καὶ τῶν πρωτοτύπων χριστιανικῶν καθιδρύσεων. Ἀφορμὴν δ' ἐντεῦθεν λαβόντες οἱ ῥήτορες, προσεδιόρισαν τὰ ἐγκόσμια καθήκοντα τῆς ἐκκλησίας, ἐλάλησαν περὶ τῆς ὀφειλομένης ὑπὸ τῶν κληρικῶν συμπράξεώς εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν τῶν ἡθῶν· τὰς δὲ σχέσεις διαγρά-

φαντες τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν κοσμικὴν ἀρχήν, καὶ τὴν σύντασιν ἀμφοτέρων τούτων πρὸς τὴν εὐνομίαν τῆς πολιτείας, πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, καὶ τὴν ὕλικὴν τῶν ἰδιωτῶν βελτίωσιν, ἔκρουσαν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀκροαζομένων καρδίας, ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν λογισμάτων μηδέποτε πληχθείσας ἐν τῷ προληθόντι. Πρέπον δ' ἀμεροληψίας ἔνεκα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι αἱ εἰκονομαχικαὶ παραφραزاὶ συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας. Ἡ σύγκρουσις τῶν παθῶν ἀνῆγειρεν ἐκ τῆς τρίβου χυδαίαν μὲν τινα καὶ ἀπεριποίητον ἀλλὰ νευρώδη εὐγλωττίαν· ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνώρθωσε τὸ κοινὸν φρόνημα, πρὸ πολλοῦ χρόνου τεταπεινωμένον· οἱ δὲ τραχεῖς τῶν μεταρρυθμιστῶν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διὰ συρμοὶ ἥνοιζαν πρὸς τοὺς ἐπομένους νομοθέτας τὴν ὁδὸν τῶν τροπολογήσεων ἐκείνων, δι' ὧν, κατασταλείσης μὲν ἐγκαίρως τῆς ἱερατικῆς σπουδαρχίας, τῆς δὲ πολιτικῆς ἐξουσίας ἐνδυναμωθείσης ὁ μὲν θρόνος παρέτεινεν ἐπὶ τινὰς αἰῶνας τὴν ὑπαρξιν, τὸ δὲ γένος ἐν δουλείᾳ πεπτωκὸς διέτρεξε τὴν θεοχάρακτον ὁδοιπορίαν του, παραμυθούμενον ὑπὸ κλήρου ἀνυποκρίτου, ἀκενοδόξου, πατριωτικοῦ, καὶ διὰ λόγους πολλοὺς παραδειγματικοῦ.

Ἡ πάλιν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἦσαν ἀναγκαῖα τῆς ἐπαναστάσεως ἀποτελέσματα. Πῶς γὰρ ἄλλως ἐπανάστασις τοιαύτης φύσεως ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ ἐν γῇ ἑλληνικῇ, καὶ ἐν τῷ ὀμφαλῷ τοῦ μεσαιῶνος; Οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν εἰκονοκλάσται, καθὼς κατὰ τὴν ἸΣΤ'. ἑκατονταετηρίδα οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ Λουθηροκαλβινισταὶ Ἐπίσκοποι, δὲν ἐφείσθησαν σκληρότητος κατὰ τῶν ἑτεροφρό-

των. Καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης Γερμανὸς, ἀσθενὴς ὢν καὶ γέ-
ρων, ἀποσύρεται εἰς τινὰ πατρικὸν ἀγρὸν, ἔνθα ἄπρακτος
περαίνει τὸν βίον· ἀλλ' ἐκ τῶν ἐτέρων καθαιρεθέντων Ἐπι-
σκόπων καὶ ἡγουμένων τῶν μοναστηρίων οὐ πάντες ἀπο-
κάμνουσι. Καταλιμπάνοντες τινὲς τούτων τὴν πρωτεύου-
σαν, ἣν ἐθεώρουν φωλεὰν ἀσεβείας, μεταβαίνουσιν εἰς τὰς
πορρωτέρω τῆς αὐτοκρατορίας ἐπαρχίας, ἐκεῖ ὅπου τὸ
τῆς καινοτομίας δηλητήριο ἐξησθενισμένον ἔφθανε διὰ
τὴν μακρὰν ἀπόστασιν· ἐνταῦθα δὲ τὴν ἀθλίαν τῆς ἐκ-
κλησίας κατάστασιν διηγούμενοι, καὶ τοὺς προὔχοντας
ἐξευμενίζόμενοι, συρράπτουσιν ἀνταρσίας κατὰ Κωνσταν-
τινουπόλεως. Ὑπὲρ πᾶσαν δ' ἄλλην ἐπαρχίαν διαπρέ-
πει ἐπὶ ἀντιδράσει ἡ χώρα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἡ-
γουν αἱ Κυκλάδες, ἡ Ἀττικὴ, ἡ Βοιωτία, ἡ Πελοπόννη-
σος, ἔνθα ὡς φαίνεται, συνέρρυσαν τὸ πλεῖστον μέρος
τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ἔσωσεν ὁ Θεοφάνης τὴν περι-
γραφὴν μιᾶς ἐπαναστάσεως Ἑλλαδικῆς (48),
ἥτις, εἴτε διὰ τὴν ἐκτασιν καὶ τὴν αὐθάδειαν τῶν συμ-
μεθεξάντων, εἴτε διὰ τὴν ἀνδρίαν τῶν ἀρχηγῶν αὐτῆς,
παριστᾷ πρωτοφανὲς ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ δείγμα
πνεύματος ἐπαρχιακοῦ, εὐτάκτως τε καὶ ἐπιμόνως ἐφορ-
μῶντος κατὰ τῆς βασιλευσύσης· κίνημα δὲ τοιοῦτο δὲν
ἐξηγεῖται, ἐὰν κατ' ἀνάγκην δὲν προϋποθέσωμεν ὄργασ-
μὸν, καὶ σπασμοὺς κοινωνικοὺς, τοὺς ὁποίους οἱ μὲν χρο-
νογράφοι διέρχονται ἐν σιγῇ, πέπλος δ' ὁμιχλώδης πρὸς
ἡμᾶς ἐπισκεπάζεται. Οἱ χερσαῖοι καὶ νησιωτικοὶ τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ Θέματος λαοὶ (εὐλογον κρίνομεν νὰ ἐξαιρέσωμεν
τοὺς Ἀθηναίους, διὰ λόγους, οὓς θέλομεν ἐκφέρει ἐν οἰκείῳ
τόπῳ) συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις κατὰ τοῦ Εἰκονομαχικοῦ

ψηφίσματος, καὶ τὸν Λέοντα ἀποκηρύττοντες, ἀντὶ δὲ
τούτου ἄλλον ἀναγορεύοντες αὐτοκράτορα, Κοσμάν τινά,
οὗ μόνον τ' ὄνομα ἐσώθη, ἄγνωστα δὲ τὰ προηγούμενα,
συσκευάζουσι στόλον ἰσχυρὸν μετὰ στρατιῆς ἀναλόγου,
ὃν περ ἐκπέμπουσιν ὡς ἔχουσι τάχος εἰς Βυζάντιον.
Ἡγοῦντο τῆς ἐπιστρατείας ὁ Ἀγαλλιανὸς, καὶ ὁ Στέφα-
νος, ὁ μὲν στρατηγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὁ δὲ ναύαρχος, ἄνδρες
ἄκροι τὴν τέχνην ἔσως, ἀλλ' ἀπερίσκεπτοι καὶ ῥιψοκί-
δουνοι, μήτε τὰ δραστήρια μέσα ἀναλογισθέντες ὧν διέ-
θετεν ἡ πρωτεύουσα διὰ τῆς φοβεραῆς ἐφευρέσεως τοῦ
Καλλινίκου, μήτε τὸ μέγα θυμὸν τοῦ ἀντιπάλου τῶν
φροντίσαντες, ἀλλὰ μήτε τὴν εὐνοίαν τῶν ὑπηκόων πρὸς
τὸ βασιλεῦσιν γένος. Ναυμαχία ὑπὲρ εἰκόνων συγκροτεῖ-
ται ὑπὸ τὰ τεῖχη Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τῷ τόπῳ
αὐτῷ ὅπου πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν συνήπτετο ἡ μονομαχία
τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ Μωαμεθισμοῦ· καθ' ἣν περίστασιν
τεραστίαν ὄντως δεικνύουσι τὴν ἀνδρίαν οἱ ἀντιπολιτευ-
όμενοι ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ὀρθοδοξίας. Διότι, ἡ μὲν ἐπὶ τῆς
ναυαρχίδος ἀναπεπταμένη εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, εὐσεβείας
σύμβολον, ἐμψυχῶι τοὺς ὑπερμάχους τῆς ἐκκλησίας, ὁ δὲ
Κοσμάς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι προδιανέμουσι τοῖς
στρατιώταις λάφυρα, δόξαν ἐπίγειον, καὶ ψυχικὴν σωτη-
ρίαν. Ἀλλ' οἳ μοι, πῶς ἡ ἀνδρία τῶν εἰκονοφίλων, κα-
θὼς πρό τινος ἡ τῶν μουσουλμάνων, ἡδύνατο ν' ἀνθέξῃ
τῷ σκευαστῷ πυρὶ, ὅπερ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους
ἐχρησίμευεν εἰς τὸ κράτος τῆς χριστιανικῆς μεγαλοπό-
λεως, ὅσον σήμερον ἡ πυρίτις χρησιμεύει τοῖς Εὐρωπαί-
οις κατ' ἀγρίων, τοξοφόρων στίφῶν! Ἡ ἐστρα-
τεία ἠφανίσθη· ὁ στόλος ἐγένετο πυρὸς κατανάλωμα

ἐν ἐπόψει τῶν ἐν τῇ βασιλίδι εἰκονοκλαστῶν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ὀρθοδόξων, οἱ μὲν βυθίζονται περὶ τὸν λάκκον, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος, εἰς τὰ ρεῖθρα πνιγείς, οἱ δὲ ζωγροῦνται, καὶ τῷ Πραιτωρίῳ παραδίδονται. Τῇ δὲ ἐπαύριον τελουμένης πανδῆμου τῆς Εὐχαριστίας ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ, αἱ κεφαλαὶ τοῦ Κοσμᾶ καὶ τοῦ Στεφάνου, ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐνστηλούμεναι, δικτρανοῦσι τοῖς ἀντιπολιτευομένοις, ὅτι εὐμερεῖα Χριστοῦ, ἀκούσης τε τῆς Παναγίας, κατεβλήθη τῶν Ἑλλαδικῶν ἢ ἐπανάστασις.

Αἱ ἐσωτερικαὶ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν ἀσχολίαι, δὲν ἀπέτρεψαν ὅμως τὸν Λέοντα ἀπὸ τῶν τοῦ πολέμου καθηκόντων. Ἀναμορφώσας τὸ ἱππικὸν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, εἰς ὃ κατὰ προτίμησιν ἠϋδόκει, καὶ δι' οὗ πάντοτε διέπρεψε, στρατηγὸς ὢν, ἐπαυξήσας δὲ τὸν στόλον, καὶ συμμαχίαν ἔτι συναψας πρὸς τοὺς Χαζάρους, λαοὺς βαρβάρους μὲν, ἀλλὰ φιλοπολέμους, ὁ Λέων ἐπέτυχεν οὐ μόνον νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Σαρακηνῶν, οἵτινες εἶχον ἤδη κυριεύσει τὴν Περσίδα, τὴν δὲ λοιπὴν Ἀσίαν, Ἀρμενίαν τε καὶ Ῥωμανίαν λαφυραγωγοῦντες διέτρεχον, ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ἐπίθεσιν ἐνίοτε λαβὼν, ἠρίστευσε, τούτους κατὰ κράτος νικήσας· ὅθεν, ἅμα ὡς ἐπαγίωσε τὸν θρόνον τοῦ διὰ τῆς στέψεως τοῦ Κωνσταντίνου, ἐκστρατεύει κατ' Ἀράβων, καὶ γενόμενος εἰς Μελιτηνὴν, ταύτην διὰ πολιορκίας καταλαμβάνει, λαὸν δὲ πολλὸν δορυάλωτον ἐκείθεν ἀπενεγκάμενος, τούτῳ τῆς βασιλίδος τὸν πληθυσμὸν ἐπαυξάνει (49). Ἄλλοτε δὲ ἐκπέμπει στόλον εἰς Κύπρον κατὰ Σαρα-

πηνῶν, ἔνθα μετ' ὀλίγον καταίρει ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ βαρβαρικός· ὁ στρατηγὸς τῶν Γραικῶν ἐξαπινάτως εἰσπίπτων κατὰ τούτου, καταφλέγει τὰς ναῦς διὰ τοῦ καλλινικείου πυρός, σφετερίζεται τὰ τῶν Ἀράβων, καὶ κατὰ κράτος ἐλὼν τοὺς πολεμίους ὑπονοστεῖ πρὸς Κωνσταντινούπολιν. Τοιοῦτον δέ τι περίδοξον συνέβη καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας του. Ἐκστρατεύσαντος γὰρ τοῦ Σουλεϊμάν εἰς Ῥωμανίην, ἐν ἔτει 740, ἐπὶ κεφαλῆς 90,000 πεζῶν, καὶ 20,000 ἱππέων, ὁ Λέων σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐξέρχεται εἰς ἀπάντησιν. Καὶ ἡ μὲν πεζικὴ μοῖρα τοῦ ἐχθροῦ, τὴν Τύαναν καταλαβοῦσα ὑποστρέφει οἴκοι μετὰ πολλὴν ἄλωσιν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ κτηνῶν. Ἡ δὲ ἱππικὴ, τῇ ἐλληνικῇ συναντωμένη, ἔρχεται εἰς συμπλοκὴν ἀναπόφρευκτον. Ἐκεῖ ὁ Λέων καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ἀμφοτέρω κατὰ μέρος λέοντες μαχόμενοι, κατακόπτουσι τὸν ἐχθρὸν, ὥστε οἱ πλείονες τῶν βαρβάρων ἐξολοθρεύονται, καὶ μὴν καὶ οἱ δύο ἀρχιστράτηγοι· ὀκτακόσιοι δέ που μαχηταὶ πρὸς ἑξ·χιλιάδας ἐκ τῆς ὅλης ἐκείνης μοίρας ἀπομείναντες καταφεύγουσιν εἰς Σύναδα, ὅθεν ἀνακάμπτουσιν εἰς Συρίαν (50).

Καὶ ἐπειδὴ λόγος περὶ Χαζάρων συνέπεσε, περιττὸν δὲν εἶναι νὰ σημειώσωμεν ἐπιτροχάδην ἑτερόν τι τῆς πολιτείας τοῦ Λέοντος χαρακτήρισμα. — Κατὰ γνώμην χρονογράφων τινῶν, νόμος θεμελιώδης τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀπηγόρευε τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ γῆμαι γυναῖκα ῤῥή χριστιανήν. Τὸν νόμον τοῦτον ἀγνοοῦμεν· ὁμῶς γινώσκομεν, ὅτι ὁ ὅρκος τῆς ὀρθοδοξίας, ὃν ἀπένειμον οἱ αὐτοκράτορες πρὸ τῆς στέψεως, ἔτι δὲ ἢ πρὸ

πολλοῦ περὶ τούτου καθιερωθεῖσα συνήθεια, ἐκλείσαν
 πρὸς τὰς θυγατέρας δυσσεβῶν ἡγεμόνων τὴν εἰσοδον
 εἰς τὰ θυζαντινὰ βασίλεια· ὅθεν, οἱ μὲν τῶν αὐτο-
 κρατόρων ἔγημαν Ἑλληνίδας, οἱ δὲ συνεζεύχθησαν
 πρὸς ἡγεμονίδας ἐλθούσας ἐκ Φραγγίας. Ἄλλ' ὁ φρό-
 νιμος Λέων ἀναλογισθεὶς, ὅτι ἂν μὲν εἰσῆγεν εἰς
 τὸν οἶκόν του ἑλληνίδα, τοῦτο ἴσως ἤθελε δώσει τοῖς
 ἑτεροδόξοις ὑπηκόοις ἀφορμὴν εἰς σκευωρίας κατὰ τε
 τῆς ἐπικρατούσης Ἑκκλησίας, καὶ κατὰ τῆς δυναστεί-
 ας του, διότι τὸ γυναικεῖον φῶλον εὐκόλως ὑπενδίδει
 εἰς ἱερέων φοβερισμούς, ἢ ἐχθρῶν πλεκτάνας· ἂν δ' ἐξή-
 τει νόμφην παρὰ τῶν ἐθναρχῶν τῆς Δύσεως, πλὴν τοῦ κιν-
 δύνου αὐτοῦ, ἴσως ὁ Πάπας παρεμπόδιζε τοὺς γάμους
 ἡγεμονίδος ὀρθοδόξου μετὰ βασιλέως εἰκονομάχου· ταῦ-
 τα, λέγομεν, ἀναλογισθεὶς ὁ νεωτεροποιὸς, ἀπεφάσισε
 πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ θρόνου του νὰ παρὰβιάσῃ καὶ νό-
 μους καὶ ἔθιμα νυμφεῖων τὸν Κωνσταντῖνον υἱόν του
 μετὰ τῆς θυγατρὸς Χαζάνου, εἰδωλολάτρου δυνάστου
 τῶν Σκυθῶν· ὅθεν, τὴν κόρην εἰς Κωνσταντινούπολιν
 ἀγαγὼν, ἐποίησεν αὐτὴν χριστιανὴν, καὶ ὀνομάσας
 Εἰρήνην, συνέζευξε τῷ υἱῷ αὐτοῦ. — Τὰ ἐπὶ Λέον-
 τος τοῦ Χαζάρου συμβεβηκότα κατέδειξαν πασιφα-
 νῶς πόσον ἥτο συνετὸν τὸ μέτρον τοῦτο, καὶ οἷας
 συμφορὰς ἀπέφυγεν, οὕτω προνοήσας. ὁ διαβατικὸς τοῦ
 πρώτου τῶν Ἰσαύρων νοῦς (51).

Ἐν ἔτει 741, μέγας καὶ φοβερὸς σεισμὸς συνέβη,
 διαρκέσας, κατὰ τὸν Θεοφάνην (52), μῆνας δώδεκα
 καὶ κατεδαφίσας, πλὴν πόλεων τε καὶ χωρίων πολ-
 λῶν, τὰ χερσαῖα τεῖχη τῆς βασιλευσούσης, ἐτι δὲ τὴν

στήλην τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, τὴν ἐπὶ τὴν Χρυστὴν
 Πύλην. Τὰ ἑκτακτα μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ὡς εἴ-
 δομεν ἀνωτέρω, ἐξέπληττον τὴν φαντασίαν τῶν λα-
 ῶν, καὶ ἐπενήργουν ἐμμέσως ἐπὶ τῶν καθεστώτων.
 Δραξάμενοι λοιπὸν τῆς εὐκαιρίας οἱ ἀντιπολιτευόμενοι,
 διασπείρουσι τρόμον θρησκευτικὸν παρὰ τῷ λαῷ, καὶ
 τὸν σεισμὸν ἐρμηνεύοντες ὡς σημεῖον, τὴν ὀργὴν τῆς
 θεότητος ἀποφαίνον κατὰ τῶν εἰκονοκλαστῶν, ἐμπνέ-
 ουσι γενικὴν δειλίαν καὶ ἀπονάρκωσιν. Μοναχοί, τὴν
 χώραν περιερχόμενοι, διαθορυβοῦσι τὰ πλῆθη, τὴν
 πτῶσιν θρηνοῦντες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων.
 Ἀλλ' αἱ διαδιδόμεναι σπερμολογίαι δὲν ἐκπτοοῦσι
 τὸν Λέοντα μεριμνῶντα μᾶλλον ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς,
 ἢ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τῶν ὑπηκόων του. « Ἰδὼν
 τὰ τεῖχη πεπτωκότα διελάλησε τῷ λαῷ λέγων· Ἐπει-
 δὴ ὑμεῖς οὐκ ἐκπονεῖτε τὰ τεῖχη κτίσαι, τοῦτο διε-
 τάξαμεν ἡμεῖς τοῖς διοικηταῖς, ἵνα ἀπαιτήσωσιν εἰς
 κανόνα κατὰ ὁλοκοτίνιν τὸ μιλιαρίσιον· αὐτὰ δὲ λαυ-
 βάσει ἡ βασιλεία, καὶ κτίξει τὰ τεῖχη. » (53). Τὸ
 ψήφισμα τοῦτο συναριθμεῖται παρὰ τῶν χρονογράφων
 μετὰ τῶν ἄλλων τυραννικῶν τοῦ Λέοντος ἀσεβημά-
 των. Ἄλλως δὲ κρίνοντες ἡμεῖς τὰ πράγματα, παρα-
 δίδομεν τὴν περὶ ἀνθρωπώσεως τῶν τειχῶν πρόνοιαν
 τοῦ Λέοντος τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ μέλλοντος βιογράφου
 του.

Οἱ χρονογράφοι οὗτοι ἀπερείδονται τὸν θυμὸν αὐ-
 τῶν κατὰ τοῦ Λέοντος, διηγούμενοι τὰς ἀπείρους συμ-
 φοράς, ὅσαι συνέβησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του, « ἐκ-
 ρήξεις ἡφαιστείους, πλημμύρας, καὶ καταποντισμοὺς,

καὶ ποταμῶν ἐκχύσεις, σεισμοὺς, λιμοὺς, λοιμοὺς, βα-
 ρεῖς χειμῶνας, ἐθνῶν ἐπαναστάσεις, κ. τ. λ. » (54)
 Ἐξ ὧν δὲ τῶν τεράτων τούτων, τὸ σπουδαιό-
 τερον καθ' ἡμᾶς, καὶ πάντων ἱστορικώτερον εἶναι αἱ
 συγκατηγορούμεναι ἐθνῶν ἐπαναστάσεις, τουτέστιν αἱ
 ριζικαὶ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ἐν τῇ συμπολιτεύσει
 τῶν ἐθνῶν, καὶ τῇ οἰκονομίᾳ τῆς Εὐρώπης ἐπάγει τὸ
 τόλμημα τῆς Η' ἑκατονταετηρίδος, ὑπὸ τοῦ παραδό-
 ξου τούτου γεννήματος τῆς Ἰσαυρίας διακυβεύμενον.
 Παρακατιόντες θέλομεν ἰδεῖν οἷαν Εὐρωπαϊκὴν ἐπανάστα-
 σιν ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Λέοντος ἔγκαινίζουσιν
 ἐπὶ γῆς πολιτισμοῦ.

Ὁ Λουσιτανὸς Διάζ, ἐπανελθὼν εἰς Ὀλυσιππῶνα ἐκ
 τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἀπεστάλη πρὸς ἀνακάλυψιν παρα-
 λίων, ἀνήγγειλε τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ ἔσχα-
 τον, καὶ πρὸ τίνος προσδοκώμενον τῆς Ἀφρικῆς ἀκρω-
 τήριον. — Καὶ πῶς ὠνόμασας αὐτὸ, περιχαρὴς ὁ ἄ-
 ναξ ἠρώτησεν; — Εἰς ἀνάμνησιν τῆς τρικυμίας ἣν ὑπέ-
 στημεν ἐκεῖ παραπλέοντες, ἀπήντησεν ὁ ἔνδοξος θαλασ-
 σοπόρος, ὠνόμασα αὐτὸ θυελλῶδες ἀκρωτήριον. — Οἷμοι,
 ὁ βασιλεὺς ἀνερώνησεν! Ὀνομασία τοιαύτη δειλιάζει
 τοὺς ναύτας. Ἀντονομάζω αὐτὸ Εὐελπι ἀκρωτήριον.
 Ἡ βυζαντινὴ τοῦ χρόνου τούτου καινοτομία εἶναι
 τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐσχατιὰ περιόδου προηγουμένης,
 καὶ ἀφετηρία νέας ἐποχῆς εἶναι, εἰ ἔξοστιν οὕτως εἰ-
 πεῖν, καὶ θυελλῶδες ἄμα καὶ εὐελπι ἀκρωτήριον, πέραν
 τοῦ ὁποίου ἀτελεύτητοι ἐξανοίγονται αἱ κατ' εὐφημισμὸν
 εἰρηνικαὶ κληθεῖσαι τοῦ ἄλλου ἡμισφαιρίου θάλασσαι.

Ὁ ὀφθαλμὸς γὰρ ἐντεῦθεν περιβλέπει οὐρανὸν καινόν, καὶ γῆν καινὴν.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν καθολικῶν τῆς Εἰκονομαχίας ἀποτελεσμάτων, ἴσως ἀπρόσλοτον δὲν εἶναι ὀλίγον ἔτι ἐν Βυζαντίῳ νὰ ἐμμείνωμεν, ἐξ ἄλλης σπουδάζοντες περὶ τῆς προκειμένης καινοτομίας.

Καὶ δὴ πρῶτον, ποῖον, ἐν οὐσίᾳ, τῆς Εἰκονομαχίας τὸ πρόγραμμα; Ποῦ τὸ Εἰκονομαχικὸν τοῦτο γεγονός ὀρθότερον ὀφείλει ὁ κριτικὸς νὰ ἀνάξῃ, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἢ εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ ἐλληνικοῦ μεσαιῶνος; Τὸ ζήτημα φαίνεται ἀπλούστατον καθ' ἑαυτὸ, καὶ ὅμως δὲν λύεται ἐκ τοῦ προχείρου.

Ἐὰν πρὸς στιγμὴν, παραλείποντες ὅσα κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐγχορήγησαν, ἐγκύψωμεν ἀπροαιρέτως καὶ ἀπρολήπτως εἰς τὸ γεγονός ὅπερ μᾶς ἐπασχολεῖ, πάντων τῶν ἱστορικῶν τούτου κατηγορημάτων συλλήβδην περιδραττόμενοι, θέλομεν μετὰ σκέψιν οὐ μακρὰν πεισθῆ, ὅτι ἂν εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανήσεώς της ἐνεδύτατο ἡ Εἰκονομαχία σχῆμα θερησκευτικοῦ νεωτερισμοῦ, καὶ ὑπὸ σχῆμα τοιοῦτον ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀπεκηρύχθη, ὅπως ἔνεκα τῶν πολιτικῶν αἰτίων, ἅπερ προσκαλοῦσιν αὐτήν, ἔνεκα τοῦ οὐσιωδῶς πολιτικοῦ σκοποῦ, πρὸς ὃν φαίνεται ἐμβλέπουσα ἐκ προοιμίων, καθὼς ἔτι ἔνεκα τῶν πολλοῦ λόγου ἀξίων ἱστοριοθεμικῶν αὐτῆς συνεπειῶν, προσφυσότερον ἀνάγεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν πολιτικῶν ἀγώνων καὶ ἀποπειρῶν, ἢ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ μεσαιῶνος.

Ἡ ἀνοικείως ἕως λεγομένη Εἰκονομαχία σημειοῖ ἐν τῷ τῆς ἱστορίας ἀγωνιστηρίῳ τὴν ἑνοπλον συναπάντησιν τοῦ Μωαμεθισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν μονομαχίαν δύο ἰδεῶν, αἵτινες φιλονεικοῦσιν ἀλλήλας τοῦ κόσμου τὴν κυριαρχίαν. Τίς δὲ τούτων ὁ ἐπιτιθέμενος; Ὁ Μωαμεθισμός; Πῶς δ' ἐκ πρώτης προσβολῆς ἐπιτίθεται οὗτος; Μὴ γὰρ διὰ τῶν ὅπλων τοῦ λόγου Προέρχεται ἕως εἰς τὴν παλαίστραν, ὡς προέβησαν οἱ Ἀρειοί, οἱ Εὐτύχιοι, οἱ Νεστόριοι, οἱ διαλεκτικῶ τῷ τρόπῳ τὰ δόγματα συζητήσαντες; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐχθρὸς ὢν ὁ Μωαμεθισμὸς τῆς δογματολογίας ἀδυσώπητος, δὲν προσβάλλει τὴν ὀρθοδοξίαν· ἀπειλεῖ δὲ διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας αὐτὴν τὴν οὐσίαν, τὴν ὕπαρξιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Δὲν πρόκειται λοιπὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ δογματολογικῆς συζητήσεως, οὔτε πρὸς ἱερεῖς, καὶ λογίους, καὶ διδασκάλους ἀπευθύνουσι τὰ στίφη τῆς Ἀραβίας τὸ προσκλητήριον τῆς μάχης. Προσβάλλονται ἐπὶ τοῦ νῦν καὶ σὰρξ συνάμα καὶ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ· ὁ κίνδυνος σύσσωμον περιπλέκει καὶ πανοίκιον τὴν χριστιανικὴν οἰκογένειαν. Προέρχεται γοῦν ἐντεῦθεν γενικὸς ἀναθρασμὸς, πηγάζουσιν ἐντεῦθεν ὄρμαὶ ἄγνωστοι τὸ πρὶν, ὄρμαὶ ἀνακαχλάζουσαι ἐκ μυχῶν τῆς χριστιανικῆς συναισθήσεως. Πόλεμος ἱερὸς διακηρύσσεται· ἀγὼν ἐνάρχεται πραγματικὸς, καὶ οὐχὶ θεολογικὸς, ὡς τὸ πρότερον. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ πολέμῳ, ἅπαντες πλὴν τῶν ἱερέων καὶ λογίων, ὀφείλουσι νὰ σταυροφορήσωσιν. Ἐκαστος τῶν συναθλητῶν, ὑπέρμαχος Εὐαγγελίου, οἱ δὲ φονευόμενοι, μάρτυρες καὶ ὁμολογηταὶ Χριστοῦ. Τὸ στρατόπεδον ὅλον, τοῖς χριστιανομάχοις Ἀρχψιν οὕτως ἀντι-

ταττόμενον, τάχα δὲν συγκροτεῖ, εἰμὴ τὴν ἱερωτέραν, τοῦ-
λάχιστον τὴν συντελεστικωτέραν τῶν Οἰκουμενικῶν Συ-
νόδων;

ὑπὸ τοιαύτῃν ἔποψιν θεωρουμένη ἡ Εἰκονομαχία,
προτίθεται τὴν κατάργησιν πάσας ἀσχολήσεως, ἀποσπώ-
σης τὴν ἐνέργειαν τοῦ ὑπηκόου ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσε-
ως καθηκόντων θρησκευτικῶν καὶ πατριωτικῶν. Τί δὲ
πραγματικῶς ἀπέτρεπεν ἕως τότε τὸ πλῆθος ἀπὸ τοι-
αύτης ἐκπληρώσεως; Ἡ ὑπερβολικὴ τοῦ πνεύματος ἀπαιώ-
ρησις, ἡ ἄκρατος τῶν λαγάδων ῥοπὴ πρὸς τὴν λογομα-
χίαν, καὶ τὸν μοναχισμόν, ἡ ὑπὸ τῶν λαϊκῶν λογίων
προσπαθουμένη ἀνδρομὴ τῆς διανοίας πρὸς τὸ παρελ-
θόν, αἱ μετακόσμιοι τοῦ αἰσθήματος ἀναπτέρωσις
πρὸς τινα τύπον ἰδανικὸν ἀπαθείας καὶ ἀδιαφορί-
ας. Ὅτι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Λέοντος
ἐνεπρόδιζε τὴν ἐκρηξίν τῶν πατριωτικῶν φρονημάτων,
ἦτο τὸ κράτος τοῦ κλήρου καὶ τὸ τῶν λογίων. Αἱ
δύο αὗται ἀντίζηλοι ὀλιγαρχίαι πολλὰ πρὸς ὑποδού-
λωσιν τοῦ κοινοῦ πνεύματος ἐμνηχανεύθησαν. Καὶ τῷ
ὄντι· ἂν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὑπῆρχον τυπογράφοι, ἢ
ἂν τὰ ὅστ'α τῶν ἀποβληθέντων καὶ αἰφνιδίως ἀποθα-
νόντων αὐτοκρατόρων ἠδύναντο νὰ λαλήσωσι, πόσα
τῆς Εἰκονομαχίας δικαιολογήματα δὲν ἤθελον ἴσως ἀποκα-
λυφθῇ!

Οὕτω τὸ ὑπέροχον τῆς Π'. ἐκκτονταετηρίδος συμ-
βάν ἐξελέγχων ὁ σήμερον κριτικὸς, διστάζει νὰ κατα-
τάξῃ αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν αἱρέ-
σεων, ἢ τοῦλάχιστον τοῦτο ποιῶν, εἰς τὴν συνήθειαν
χαριζόμενος, ἀναγκάζεται νὰ σημειώσῃ, ὅτι ἂν αἱρεσις

πραγματικῶς ὑπῆρξεν ἡ Εἰκονομαχία, ἀλλ' ἐπειδὴ διέ-
 φερε τῶν προηγουμένων αἱρέσεων κατὰ τε τὸν σκοπὸν,
 καὶ κατὰ τὰ μέσα, διαφέρει τὰ μάλιστα καὶ κατ' ἀξίαν
 ἱστορικὴν. Μήγαρ προσέβαλεν ἡ Εἰκονομαχία ἄθροα πίστε-
 ως! Ἐπρέσβευσεν ἴσως ἀξιώματα μετακινουῦντα τῶν κε-
 κανονισμένων δογμάτων τὴν αὐθεντίαν; Ἀντεισέφερε νέα
 δόγματα; Ἐξήλεγε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ
 τὰς πράξεις τῆς Ἀ. Οἰκουμενικῆς Συνόδου; Ἐρευναντοι-
 αύτην ἀνατιθέμεθα τοῖς περὶ τὴν θεολογίαν δεινοῖς.
 Ἐν τοσούτῳ, ἐπιτραπέϊτω τοῖς ἀμυήτοις ἡμῖν ἀποφαί-
 νεσθαι μετ' ἐπιφυλάξεως, ὅτι ἂν ἡ Εἰκονομαχία ἐπετέθη
 τῇ κοινῇ λατρείᾳ, ὅμως περὶ δογμάτων δεν συνεζήτησεν.
 Οὔτε γὰρ τὰ τῶν Πελαγιανῶν ἐνόησεν, οὔτε τὰ τῶν
 Φθαρτολατρῶν, οὔτε τὰ τῶν Σεβηριτῶν, ἢ τῶν Σκηνο-
 λατρῶν, οὔτε ἄλλο τι παρόμοιον φαντασιοκόπημα. Ἀλλὰ
 διαστέλλεται καὶ αὐτῆς τῆς αἱρέσεως τῶν Μονοθελη-
 τῶν, ἥτις χρονολογικῶς συνέχεται. Ἡ Εἰκονομαχία,
 καθὼ ἀπόρρητα ἱστορικῆς πραγματικότητος, προῖεν, οὐ-
 χὶ διανοία; ἤρεμα τὴν ἠθικὴν καὶ μεταφυσικὴν φιλο-
 σοφούσης, ἀλλ' αἰσθήματος ἀποτόμως συνθλιβομένου, ἄλ-
 λὰ καρδίας κατατριβομένης, διήνυσεν ὁδὸν καθόλου κοι-
 νωνικὴν, καὶ πραγματικὴν, καὶ πειραματικὴν. Πρὸς τί,
 καὶ πόσον διέστηκε τῶν προτεταγμένων ὁρῶν κατὰ τὴν-
 πορείαν της, τοῦτο θέλουσιν ποτε δοκιμάσει οἱ μέλλον-
 τε; διαμετρήσαι τὰ θέματα τῶν πολιτισμῶν, τὰς ἐκ-
 κεντρότητας τῶν χριστιανικῶν αἰώνων, ἐπὶ τῇ βίσει
 κρίσεων, καὶ ἱστορικῶν διδομένων, ἀνεπιγνώστων ἡ-
 μῖν ἄχρι τοῦ νῦν. Ἀλλ' ἤδη λπὸ τοῦδε δυνάμεθα νὰ ἐκ-
 φέρωμεν εὐθαρσῶς τὴν γνώμην, ὅτι ἂν ἡ ἀπόπειρα

μετὰ πολυχρόνιον ἀνταγωνισμόν ἀπέτυχεν, ἡ ἀποτυχία χρεωστεῖται μᾶλλον εἰς τὴν ὑπέρμετρον ἠθικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὅποιαν ἡ μεταρρύθμισις κακοζήλως παρεχώρησε πρὸς ἀνέτοιμον αἰῶνα, ἢ εἰς τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὴν ἱκανότητα τῶν ἀντιπάλων τῆς.

Ὡς πρὸς τοῦτο, μεγάλην εὐθύνην οἱ δύο πρῶτοι τῶν Ἰσαύρων ἐνώπιον τῶν μεταγενεστέρων ἀνέλαβον, τὴν μὲν ἐπιδεκτικότητα τῶν συγχρόνων μὴ ἀναλογισθέντες, εἰς ὑψηλῆς δὲ ἀνδρῶν ἀπερισκέπτων ἀφέντες ἑαυτούς· τὸ δὲ χεῖρον, προετοιμάσαντες τὴν ματαίωσιν τοῦ μό-νου μέσου, ὅπερ καὶ τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου πιθανῶς ἤθελε σώσει μέχρι τῆς σήμερον, καὶ τὴν ἀνά-πτυξιν τοῦ Εὐρωπαϊσμοῦ ἤθελεν ἐπιταχύνει. Κατ' ἄλλον δὲ τρόπον ἀξιοθαύμαστον διαπρέπουσιν οἱ βασιλεῖς, οἱ τῇ στρατιωτικῇ παρρησίᾳ συνδυάζοντες τὴν πολιτι-κὴν ἐκείνην σύνεσιν, ἥτις κανόνα πάσης πράξεως τίθη-σι τὸ γνωμικὸν τοῦ σοφοῦ· καιρὸν γινῶθι. Πόσω γὰρ μᾶλλον ἤθελον ὠφελῆσαι τὸ γένος καὶ τὴν Εὐρώπην ὁ Λέων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἂν ἐπεχείρουν τὴν μεταρρύ-θμισιν διὰ μέσων μετριοτέρων, καὶ πρὸ πάντων ἂν ἤρχιζον τὴν μεταρρύθμισιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, πρὶν ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων ἐπιλη-φθῶσιν! Ἀντὶ τοῦ πυρπολῆσαι τὴν Οἰκουμενικὴν Σχολήν, ἣν ἐξέλαβε καταγώγιον φωτοσθεσίας, ὥφειλεν ἀπ' ἐναν-τίας ὁ Λέων καὶ ἐτέρας ἐφαμίλλους σχολὰς νὰ καθι-δρύσῃ ἐν τε τῇ πρωτεύουσῃ καὶ ταῖς κυριωτέραις πό-λεσιν. Ὡφείλε διὰ συνετῶν ψηφισμάτων ἐντεῦθεν μὲν νὰ περιστείλῃ τὴν πολυπραγμοσύνην τῶν Ἐπισκόπων, καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν μοναχῶν, ἐκείθεν δὲ ν' ἀναπτύ-

ζη βαθυτηδὸν τὰς δημῳδούς ἐλευθερίας τῶν λαῶν, τὰ ἀστυκὰ τῶν πόλεων δικαίωματα, τὴν δραστηριότητα τῆς ἐπικρατίας, ὅπου ὑπνωττε τὸ ἑλληνικὸν αἶσθημα, φωνὴν ἐγερτήριον περιμένον· τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἔθιμα νὰ μὴ προσκρούσῃ, ἢ μόνον βραδέως, ἀταράχως καὶ καθ' ὅσον ἀπαραιτήτως ἀπῆται ἡ ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμίσεως. Οὕτως ἔπραξαν οἱ ἔξοχοι τῆς Δύσεως ἀναμορφωταί. Οὕτως ἔπραξεν ὁ κλεινὸς Βενέδικτος, ὁ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων ἀναστοιχειωτὴς καὶ διατάκτης. Οὕτως ὁ μέγας Κάρολος ἐν Γαλλίᾳ, ὅστις, ἐν πικρῇ ἐξουσίᾳ, ὁδῶδεν εἰκονομαχίας καὶ αὐτὸς, καὶ τοι μηδέποτε τῆς ὀρθοδόξιας τραχέως ἀποχωρισθεὶς (55). οὕτω δ' ἔπραξε κατὰ Γερμανίαν καὶ ὁ μέγας Ὄθων. « Ὁ βασιλεὺς, ἐκφωνεῖ ὁ εὐφραδέστερος τῶν ὀρθοδόξων τοῦ καίρου ἐκείνου, εὐλαβεῖται ἑαυτὸν, εὐλαβούμενος τὸ κοινὸν φρόνημα· χρώμενος δὲ τῇ βίᾳ, ἀντὶ τῆς πειθοῦς, δὲν ἐργάζεται ὡς πατὴρ, ἀλλ' ὡς ἐχθρός. » Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ τοι αὐστηροί, αἰνίττονται τὴν ἀλήθειαν ἐκείνην, ἣν ἐξέφερον αὐτὸς ὁ Λουθηρος μετὰ τινος αἰῶνα. « Εἶθε, καὶ ὁ νεώτερος οὗτος εἰκονομάχος ἐξεφώνησε πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς Βιττεμβέργης, εἶθε πάντα τῆς γῆς τὰ εἰκονίσματα κατεστρέφοντο! Ἄλλ' ὅταν ἐκπαίδευσώμεν τοὺς λαοὺς, τὰ εἰκονίσματα πίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν. »

Καὶ ὁμῶς, πρέπει εἰς δικαιολόγησιν τοῦ Λέοντος νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ αἰὼν, ὁ θρόνος, ἡ χριστιανωσύνη, μᾶλλον ἔχρηζον τότε ἀνδρῶν ὁρμητικῶν, στρατηγῶν, καὶ σφετεριστῶν ἐκ τοῦ φυράματος τῶν Ἰσαύρων καὶ τῶν Μαρτέλλων, ἢ νομοθετῶν περιεσκεμμένων, ἀναμορ-

φωτῶν θραδυπορούντων ἐν τῇ θελτιώσει τῆς κοινωνίας
των. Ὁ μέγας Κάρολος τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Ὀθων τῆς
Γερμανίας, εἰς ἄλλους χρόνους καὶ τόπους βασιλεύσαν-
τες, ἠὺκαίρησαν τοσοῦτον, ὥστε τὸ πλεῖστον τοῦ βίου
διῆλθον εἰς κατακτήσεις. Ὁ Λέων ὁμῶς τὸν βίον ὅλον
ἐδαπάνησε, τὴν Μωαμεθανικὴν λύσσαν ἀμυνόμενος, καὶ
ἀντιπαλαίων ἀδιαλείπτως ποτὲ μὲν ταῖς δεισιδαιμονίαις
τοῦ λαοῦ του, ποτὲ δὲ ταῖς συκοφαντίαις τῶν ἐναντίων
του. Καὶ ὁ μὲν χρόνος διεσκέδασεν ἐν μέρει τὰς δεισιδαι-
μονίας, αἱ δὲ διαβολαὶ βεβρύνουσιν εἰσέτι τὴν μνήμην
του. Ἐν τούτοις, οὔτε φίλων προλήψεις, οὔτ' ἐχθρῶν δια-
συρμοὶ ἔσχυσαν ἵνα ἀλλάξωσι ποτὲ τὸ ἄκαμπτον ἠθὺς
του, ἢ ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῆς καρδίας του κεραίαν τοῦ
χριστιανικοῦ ἐκείνου ζήλου, εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου ἐκ-
νεότητος ἀφιέρωσε τὸ ἡρωϊκόν του ζῆλον. Ἡ ἐξῆς ἐπι-

γραφῇ, ἣν ὁ αὐτοχειροτόνητος οὗτος Μέγας Ἱερεὺς ἐνε-
χάραξεν ἐπὶ τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους αὐτοῦ, κάλλιον πά-
σης χρονογραφίας συγκεφαλαιῶσιν τὴν πολιτείαν του(56).

Βασιλεὺς τις Ἀσσυρίων, εἰδωλολάτρης τῷ θεήτικευσμῳ,
ἄνθρωπος δὲ, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ προφήτου, κτηνώδης
εἰς ἄκρον, ἠνάγκασε ποτὲ τὸν λαὸν Κυρίου νὰ κλίνη τὸ
γόνυ ἐνώπιον εἰκόνης χρυσῆς. Ἀλλὰ πῶς θεωρεῖ τὸν Ἀσ-
σύριον αὐτὸν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη; Ὅργανον, δι' οὗ ὁ Ὑψί-
στος ἐδοκίμασε τὸν λαὸν αὐτοῦ, μέσον, δι' οὗ νυθόκησεν
ἡ Θεία Πρόνοια νὰ καθάρισεν τὴν λατρείαν τῶν Ἑβραίων.
Διὸ, μέμψειν ὁ προφήτης ἀπέχων, ἀποκαλεῖ τὸν Ἀσ-

σύριον ἐκεῖνον Δοῦλον Κυρίου, ὅτι τοῖς Ἑβραίοις τὴν εἰδωλολατρείαν ἐπιβάλων, ἐξετέλεσε βουλὴν θεότητος, βουλὴν προωρισμένην νὰ ἐπιφέρῃ ποτὲ ἀγαθοποιὰ ἀποτελέσματα.

Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἡμεῖς λέγομεν περὶ Εἰκονομαχίας, τ' ἀκολουθήματα τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν ἀναντιρρήτως λυπιτελέστατα πρὸς τε τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν, καὶ πρὸς τὴν γενικὴν. Καὶ ἄλλοτε δὲ προῆλθεν ἀγαθὸν ἐκ κακοῦ, ὥς ἐξ ἀκάνθης ῥόδον ἀνέφυσεν. Αἱ κακοποιαὶ δυνάμεις, λέγει ὁ Κυρήνης Συνέσιος, συναποτελοῦσιν ἐν Κόσμῳ· πρὸ πολλοῦ δὲ ἡ πείρα καὶ ἡ φιλοσοφία ἐπεκύρωσαν τῆς γνώμης τὸ ἐμβριθές. Ἐὰν δὲ συνήθως ἀπάδωσιν αἱ κρίσεις μας, τοῦτο προέρχεται ἐξ ἀπροσεξίας· καὶ γὰρ ἐπιλανθανόμεθα, ὅτι ἐν τῇ δραματικῇ τῆς ἱστορίας πλοκῇ, ἐκάστη σκηνὴ τῆς ὁποίας πολλοὺς αἰῶνας διαρκεῖ, αἱ διαστάσεις ὑπερέχουσι τὰ κοινὰ μέτρα, ὁ ἀτομικὸς πῆχυς δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἀναλογίας τῶν μερῶν. Οὐχ ἥττον ὁμως, συναποτελοῦσιν οἱ τε ἀγαθοὶ καὶ οἱ πονηροὶ σκοποὶ· οὐχ ἥττον εἰς σύναρσιν συνέρχονται τὰ πάντα· οὐχ ἥττον ἡ Θεία Πρόνοια ἀνεξαιρέτως πάντα γονιμοποιεῖ πρὸς συγκρότησιν ἁρμονίας, καὶ ἐπίσπευσιν τῆς ἀνθρωπίνου βελτιώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν

Ὡς ὁ Λέων, δι' Εὐτυχίου τοῦ Ἐξάρχου, τὸ ψήφισμα τῆς Εἰκονομαχίας διεκήρυξεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἤχησε πανταγό-

θεν καταβολή, στάσεις δὲ καὶ συστροφαὶ τὴν καταβολὴν παρηκολούθησαν.

Τίς ἄλλη περίστασις ἀρμοδιωτέρα πρὸς ὑποσκαφὴν τῆς Βυζαντινῆς ἀρχῆς; Οἱ ἡγεμονίσκοι τῆς τότε Ἰταλίας, ἦγουν οἱ Λογγοθάρδοι τῆς ἀρκτώας καὶ τῆς μεσημερι- νῆς χερσονήσου, δραττόμενοι δῆθεν τῆς εὐκαιρίας, παροξύνουσι τὰ εἰκονόφιλα πλήθη κατὰ Κωνσταντινου- πόλεως, τῶν ἐγχωρίων ἐπισκόπων ἀναρρίπιζόντων τῆς διχονοίας τὸ πῦρ. Καὶ αἱ μὲν παλιτεῖαι 'Ρώμης καὶ Νεα- πόλεως, αἵτινες μέχρι τινὸς ὑπακούουσι τοῖς 'Εξάρχοις τοῦ Βυζαντίου, περιορίζουσι τὴν ἀντίστασιν εἰς μόνας ἐπιδείξεις· ἀλλ' ἡ 'Ράβεννα, κέντρον τῆς ἐν Ἰταλίᾳ αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, ἐστία δὲ πολιτικῶν βραδιουρ- γιῶν, ἀνοίγει τὰς πύλας τῷ Λιουτπράνδῳ, 'Ρηγὶ Λογ- γοθάρδων, καὶ ἀποδιώκει τοὺς Βυζαντινοὺς. Ἀνταρσία δὲ τοιαύτη ἐμψυχοῖ καὶ ἐτέρας πόλεις τῆς Ἰταλίας ὑπο- τελεῖς, ὅθεν ἀλλεπαλλήλως στασιάζουσιν αἱ λοιπαὶ χώ- ραι τῆς 'Εξαρχίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς Πενταπόλεως. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, τῇ ὑποκινήσει τοῦ βασιλέως Λιουτπράν- δου, ὅστις τῷ σφετερισμῷ τῆς ὅλης Ἰταλίας ἐπωφθαλ- μιζεν, ἀποφαίνονται· κατὰ τοῦ Λέοντος καὶ οἱ προῦ- χοντες τῆς 'Ρώμης· ὅθεν καὶ τινες τῶν ἱστορικῶν δια- τείνονται, ὅτι οἱ ἔγκριτοι τῆς πόλεως ταύτης εἰς συμ- βούλιον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει συνελθόντες, ἐκήρυξαν ἴδιον δημοκρατικὸν πολίτευμα (57). Τὸ καθ' ἡμᾶς ἀμ- φιβάλλομεν περὶ τοῦ πράγματος, τοὺς δὲ λόγους τῆς ἀμφιβολίας ἀναβάλλομεν εἰς ἓν τόπον γελνῆ μνεῖα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Παπισμοῦ. Τοῦτο δὲ μόνον πρὸς ὥραν παραδεχόμεθα, ὅτι τῆς γενικῆς ἀνταρσίας ὠφελήθεισα ἡ

Ῥώμη, ἐτροπολόγησεν ὁπωσοῦν τάς τότε σχέσεις τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπενεγκοῦσα εἰς τὸ πολίτευμά της ἀστήμαντόν τινα νεωτερισμὸν, ἡ φύσις τοῦ ὁποίου δὲν ἀπέκλειε, βεβαίως, τοῦ Βυζαντίου τὴν ὑψηλὴν ἡγεμονίαν. Ὁμολογούμενον, ὅτι Πάπας τε καὶ προὔχοντες Ῥωμίων ἀπέφυγον πᾶσαν ἀπειλὴν χωρισμοῦ, δυναμένην νὰ ἐπισύρῃ εἰς Ἰταλίαν τὴν συγκέντρωσιν Βυζαντινοῦ στρατοῦ. Ἄλλως τε ἡ κατακερμάτισις τῆς Ἰταλικῆς χώρας εἰς μικράς ἐπικρατείας, ἡ τῶν Λογγοβάρδων ἀδιάκοπος ἐπῆρεια, αἱ τῶν Σαρακηνῶν ἐπιδρομαὶ, ἡ διαίρεσις τῶν πνευμάτων, καὶ πρὸ πάντων ἡ στρατηγικὴ δόξα τοῦ Λέοντος, δὲν ἐπέτρεπον τῷ Πάπᾳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν τὴν κήρυξιν ἰδίας ἀνεξαρτησίας. Τεθειμένη γὰρ μεταξὺ φρουρίων Ἀπουλίας καὶ λιμένος Ῥαβέννης, ἡ Ῥώμη ὤφειλε νὰ διατηρῇ, ἔστω καὶ ἐπιπλάστως, σχέσεις φιλικὰς πρὸς Κωνσταντινούπολιν. Πλὴν δὲ τούτου, τίς, ἂν ἀπεκηρύττετο κατ' Ἰταλίαν ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία, καὶ ἂν ἡ ἀποκήρυξις κηδοκίμει, τίς ἀκολούθως ὁ προστάτης, ὅστις ἤθελε σώσει καὶ τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν ὅλην ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ Λιουτπράνδου;

Ἐντεῦθεν προέρχεται, νομίζομεν, ἡ λοξόδρομος ἐκείνη τῆς Ῥώμης διπλωματία, ἣτις ἐποίησε προβληματικὰ πολλὰ μέρη τῆς τότε ἱστορίας, καὶ δυσερμήνευτον ἔτι καθιστᾷ τὴν διαγωγὴν τῶν Παπῶν, οἵτινες ἀντεπολιτεύθησαν τῇ Ἰσαυρικῇ δυναστείᾳ. Ὁ νῦν ἀρχιερατεύων Γρηγόριος Β'. Ῥωμαῖος τότε γένος καὶ τὸ πνεῦμα, προσωπικῶς τὸν Λέοντα δὲν ἐγίνωσκεν· εἶδεν, ὅμως, ἰδίους ὁμῆμασι τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β'. καὶ ζῶσαν ἐτήρει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ κράτους τῆς

Διακηρυθέντος δὲ τοῦ Εἰκονομαχικοῦ ψηφίσματος, ὁ Πά-
 πας οὗτος ἀσπάζεται πολιτικὴν ἀμφίγνωμον, οἷαν αἱ
 περιστάσεις ἐπεδέχοντο· πολιτεύεται συγχρόνως, καὶ
 ὑπήκοος εὐπειθὴς τοῦ Λέοντος, καὶ ὡς προκάτοχος τῶν
 αὐθαδῶν του διαδόχων. Κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον, συμ-
 περιφέρεται ὡς πατὴρ πνευματικὸς, ὡς Ἀνατολῆς καὶ
 Δύσεως διαλλακτὴς, ὑποκεκρυμμένως δὲ, τὴν ἰδίαν
 ἀνεξαρτησίαν ὀνειροπολῶν, περιθάλλει σκοποὺς φιλο-
 δόξους. Διὸ, νῦν μὲν βλέπομεν αὐτὸν ἐνοχοποιοῦντα
 παρὰ τῷ λαῷ τοῦ, Εἰκονομάχους ἐπὶ ἀσεβείᾳ, καὶ στιγ-
 ματίζοντα τὸν Λέοντα ὡς τύραννον καὶ Σύρον παράνο-
 μον, ἄλλοτε δὲ, γράφοντα πρὸς τοὺς Ἱεράρχας τῆς
 ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, κατευνάζοντα τὴν ἀγανάκτησιν
 τῶν μοναχῶν, καὶ συσταίνοντα τοῖς κληρικοῖς τὴν ὑπο-
 μονήν. Φατρία τις τολμᾷ κατὰ τινὰ στίχσιν ν' ἀναγορεύ-
 σῃ ἄλλον τινὰ ἀντὶ τοῦ Λέοντος αὐτοκράτορα (58).
 Ἡ ἀπόπειρα ἀποτυγχάνει τῇ μεσολαβήσει τοῦ Πάπα,
 ὅστις τὸν καιρὸν ἐξοικονομούμενος, αἰρετωτέραν κρίνει
 τὴν σύνεσιν, παρὰ τὴν παρρησιώδη τόλμην. Διηγοῦνται
 δὲ τῆς Δύσεως τὰ χρονικά, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἀντενῆρ-
 γησε καὶ κατὰ τοῦ στασιάζοντος Δουκὸς τῆς Βενεβενδοῦ,
 τοῦ Βυζαντινοῦ βοηθήσας εἰς τὴν ἐκδίωξιν τῶν Λογ-
 γοβάρδων ἀπὸ τῶν πολιτειῶν Καπύης καὶ Νεαπόλεως.
 Ἐὰν δὲ πρέπη ὡς ἀξιόπιστον νὰ παραλάβωμεν τοῦ αὐ-
 τοῦ Πάπα τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ὅρσον Δοῦκα Βενε-
 τίας, ἐξάγεται, ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς οὗτος προεμήθευσε τοῖς
 Βυζαντινοῖς καὶ συμμάχοις δι' ὧν ἐπανῆλθεν εἰς ὑπο-
 ταγήν τοῦ Λέοντος ἡ Ῥάβεννα, ὡς εἴρηται, εἰς χεῖρας

τῶν Λογγοβάρδων πεσοῦσα ἕως ἀπὸ δημοσιεύσεως τοῦ ψηφίσματος.

Μὴ παραπέμψωμεν σιγῇ τὰς διατυπώσεις τοῦ ἐγγράφου. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκείνῃ, ἣν ἀναφέρουσι τοῦ Δανδόλου τὰ χρονικά, καὶ ἣτις κατὰ Μουρατῶρην ἐγράφη τῷ 729, ὁ Δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ διηγείται τὴν ἄλωσιν Ραβέννης, ὑπὸ τῆς ἀπαισίου (a nec dicenda) Λογγοβαρδικῆς φυλῆς τελεσθεῖσαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ υἱός, ὁ Ἐξαρχος, διατρίβει εἰς Ἐνετίαν, ἰκετεύει τὸν Δούκα ἵνα συνακουσθῇ μετ' ἐκείνου καὶ συμφώνως τὴν ἀλωθεῖσαν πόλιν ἐπαναγάγων εἰς τὴν δουλείαν τῶν νομίμων Δεσποτῶν καὶ υἱῶν αὐτοῦ Λέοντος καὶ Κωνστακτίου, τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων, οὕτω δὲ στρεώσῃ καὶ τὴν ἐπίλοιπον χώραν τῇ τούτῳ ὑποταγῇ. Οἱ Ἐνετοὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὸ προσκλητήριον γράμμα τοῦ Ἀρχιερέως. Ναυμαχίας δὲ κρατηθείσης οὐ μακρὰν τῆς Ραβέννης, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἐξαρχίας ἐπανερχεται τῷ κράτει τῶν αὐτοκρατορικῶν (59). — Σημειοῦμεν τὰς προσωνυμίας, αἱ δὲ ἱερὸς Ῥώμης πρόεδρος (60) ἀπονέμει τῷ δυσσεβῇ καὶ φερωνύμῳ Λέοντι, τῷ καὶ Ἰσχυριώτῃ, καὶ Ἰσμαηλίτῃ παρὰ τῶν ἡμετέρων παρονομαζομένῳ, ἵνα ἀπὸ τοῦδε τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου σύρωμεν ἐπὶ τῶν διατυπώσεων τῆς τότε ἐπικρατούσης διπλωματικῆς ἐθιμοταξίας, ὅθεν ἐξακριβοῦται τῆς Παικτικῆς ὑποταγῆς ὁ βαθμός, καὶ προδηλότερος ἀνακύπτει ὁ ἀφηνιασμός, ὅστις θέλει ἐφεξῆς χαρακτηρίσῃ τοῦ Παπισμοῦ τὴν πολίτευσιν. Εἰς σημειώσεις δὲ τοιαύτης φύσεως πολλάκις μέλλομεν νὰ προσφύγωμεν, διότι αἱ διατυπώσεις συνήθως ἐμπεριέχουσιν ἀξιο-

τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, δυσδιορίστως πότε μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ εἰκονομαχικοῦ ψηφίσματος (ἔτ. 729), ἀνάγκην ἔχομεν γράψαι σοι παχέα καὶ ἀπαίδευτα, ὥσπερ εἰ ἀπαίδευτος καὶ παχύς. . . . Τοὺς δέκα ἐνυαυτοὺς, χάριτι Θεία, καλῶς περιεπάτησας· νῦν δὲ λέγεις, ὅτι εἰδῶλον τόπον ἀναπληροῦσιν αἱ εἰκόνες, καὶ ὅτι οἱ προσκυνοῦντες αὐτάς εἰδωλολάτραι· σὺ δὲ τοὺς καλῶς βλεπόντας ἀπετύφλωσας, καὶ ἐνεπόδισας, καὶ ἀπαιδεύτους ἐποίησας». — Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Πάπας ἀναγκαῖον κρίνει νὰ ἐκσφενδονίσῃ κατὰ τοῦ Λέοντος τοὺς πνευματικοὺς κεραυνούς. ἀλλὰ φρονιμώτερον συλλογίζόμενος, τὴν ἑαυτοῦ ὀργὴν ἀποσκήπτει, πλαγίως τοῦτον καταρῶμενος. « Ἦθελήσαμεν καὶ ἡμεῖς προσεπιφέρει, ὡς λαβόντες τὴν δύναμιν παρὰ Θεοῦ λῆιν τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, καὶ ἔχοντες τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν αὐθεντίαν ἐκ τοῦ Ἀγίου Πέτρου τοῦ Κορυφαίου, δοῦναί σοι ἐπιτίμια. Ἀλλ' ἐνθα ἑαυτῷ τὴν κατάραν δέδωκας, μένε ἔχων αὐτὴν μετὰ τῶν συμβουλευόντων σοι, οὓς περιπλέκη.. » — Σημαντικώτερα δὲ τὰ χωρία, ἐν οἷς ὁ Γρηγόριος ἐπικαλεῖται μὲν ἐμφαντικῶς τὴν αὐθεντίαν τῆς πνευματικῆς του μοναρχίας, διαγράφει δὲ καὶ τὰ ὅρια τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς, εἰς τρόπον πάντως ἀντίθετον τῷ φρονήματι καὶ τῇ διαγωγῇ τῶν διαδόχων του. « Οἶδας, βασιλεῦ, γράφει ἐν τῇ Α΄ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, οἶδας ὅτι τὰ δόγματα τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας οὐχὶ βασιλέων εἰσὶν, ἀλλὰ τῶν Ἀρχιερέων. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀρχιερεῖς προετάχθησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἀπέχοντες τῶν δημολῶν πραγμάτων

καὶ οἱ βασιλεῖς ὁμοίως ἀπέχεσθε τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ εὐχεσθε τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτοῖς. . . . Ἡμεῖς, προστίθησιν ἐν τῇ Β'. ἐπιστολῇ, νοῦν ἔχομεν Χριστοῦ. Ἄλλη ἡ παιδείους ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διαταγμάτων, καὶ ἄλλος ὁ νοῦς τῶν κοσμικῶν εἰς τὰς διοικήσεις τοῦ κόσμου. Τὸν πολεμικὸν καὶ σκαιὸν νοῦν ὃν ἔχεις, καὶ παχὺν, τοῦτον εἰς τὰς πνευματικὰς τῶν δογμάτων διοικήσεις ἔχειν οὐ δύνασαι. Ἐάν τις ἄρῃ ἐκ σοῦ τὰς βασιλικὰς ἐνδύσεις τὴν πορφύραν, τὸ διὰ-
 δημα τῆς κεφαλῆς, τὴν ἀλουργίδα, τὰς τάξεις τῶν πομπῶν, ὄντως μέλλεις θεωρεῖσθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἄσχημος καὶ ἄμορφος, καὶ οὐδαμινός. . . . Ὡςπερ γὰρ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ Ἀρχιερεὺς ἐγκύψαι εἰς Παλάτιον, καὶ προβαλέσθαι ἀξίας βασιλικὰς, οὕτως οὔτε ὁ βασι-
 λεὺς ἐγκύψαι εἰς τὰς Ἐκκλησίας, καὶ ψήφους ποιῆσασθαι εἰς τὸν κλήρον. . . . Ἐκαστος τῶν ἐν τῇ κλήσει ἐκλή-
 θη ὑπὸ θεοῦ, ἐνταῦθα μενέτω. Βλέπεις, βασιλεῦ, τὰς διαφορὰς τῶν Ἀρχιερέων καὶ βασιλέων! »

Ἐβλεπεν ὁ Λέων, καλῶς ἔβλεπε τὰς διαφορὰς αὐτάς· Οὐδαμινὸς δὲ μὴ ὂν χωρὶς τῆς ἀλουργίδος καὶ τοῦ στέμ-
 ματος ὥς ὁ ὑπέρτατος ἄρχων τῶν καλογήρων κηδεύει αὐτὸν προσαγορεύσαι, εἰς τοῦτο κυρίως ἡγωνίζετο. εἰς τὸ ἐξαλείψαι, ἢ ὁρθῶς προσδιορίσαι τὰς διαφορὰς. Τί γὰρ ἄλλο κατ' εἰκόνων μαγόμενος. ἐζήτει, ἢ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὴν προσήκουσαν ὁροθεσίαν τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, κατὰ τὰς σχέσεις ταύτης πρὸς τὴν κοσμικὴν ἀρχήν; Ἐθάρρευεν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν πεποιτισμὸν, ὅστις ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ὀπλίσῃ τὴν δεξιὰν τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων, καὶ νὰ προξενήσῃ τὸν ἀναμέσον θρόνου

καὶ θυσιαστηρίου πεισματωδέστερον καὶ μακρότερον ἀνταγωνισμόν. Ἄν δὲ ὁ Εἰκονομάχος Λέων κατέστρεψε τὸν βίον ἐν ἀσεβείᾳ, τοῦλάχιστον ἀπέθανε συνεπὴς ἐν τῷ φρονήματι αὐτοῦ. Ἀλλὰ τίνα ποτὲ κληρονομίαν ἐν τῷ τελευτῆσαι καταλείπει ὁ εὐσεβέστατος Γρηγόριος πρὸς τοὺς διαδόχους του; Τὴν ἀσυνέπειαν.

Ἔπονται δὲ μετὰ τὰς παραινήσεις αἱ ἀπειλαί. Ὁ νεωτερισμὸς τῆς Ἀνατολῆς ἐτίτρωσκεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην προηγουμένην αἵρεσιν τὴν ἰσρατικὴν σπουδαρχίαν, ὑπεμόχλευε τὰς βάσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς θεοκρατείας, ἀνεσκεύαζε τὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου καθιδρυθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν κατὰστασιν, καὶ δὴ τὸ μείζον, ἐπὶ τὸ στρατιωτικώτερον τὴν Βυζαντινὴν ἐπικράτειαν ὁ νεωτερισμὸς αὐτὸς ἀναμορφῶν, προητοίμαζεν ἐν τῷ μέλλοντι στερεωτέραν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν Γραικικὴν κυριαρχίαν. Δι-καίως οὖν ὁ Γρηγόριος σκληρύνει κατὰ τῆς καινοτομίας. Ὅθεν αἰνιττόμενος τοὺς φόνους, οἵτινες συνέβησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν συνετρίβη ἡ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐστγλωμένη τοῦ Ἑσταυρωμένου εἰκὼν, ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς· « Σὺ δὲ ὁ ζηλωτὴς τοῦ κακοῦ, πέμψας οὐκ οἶδα πόσας γυναῖκας ἐφόνευτας ἐκεῖσε, περιῖσταμένων ἀνθρώπων χρησίμων ἀπὸ Ῥώμης, ἀπὸ Φραγκίας, ἀπὸ Οὐανδιλῶν, ἀπὸ Μαυριτανίας, ἀπὸ Γοτθίας, καὶ περιεκτικῶς εἰπεῖν, ἀπὸ πάσης τῆς ἐσωτέρας Δύσεως. Ὅταν δὲ ἦλθον οὗτοι, καὶ ἐξηγήσαντο, ἕκαστος πρὸς τὴν ἰδίαν χώραν, τὰ νεωτερικά σου καὶ παιδικὰ ἔργα, τότε ῥίψαντες τὰ Λαυράτα σου (61), κατεπάτησαν, καὶ ἀνασκαφὴν τοῦ προσώπου σου ἐποίησαν (62)· καὶ στρατολογήσαντες οἱ Λογγοβάρδοι, καὶ

οἱ Γαλάται(63), καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἐκεῖσε οἱ κατὰ τὸν
 βορρᾶν, κατέδραμον τὴν ἐλευσινὴν Δεκάπολιν (64), καὶ
 αὐτὴν τὴν μητρόπολιν Ῥαβέννης παρέλαβον, καὶ
 ἰδίους ἄρχοντας κατέστησαν καὶ βούλονται καὶ τὰ
 προσπαρακείμενα ἡμῶν Βασίλεια(65), καὶ τὴν Ῥώ-
 μην (66) οὕτω ποιῆσαι, σοῦ μὴ δυνάμενου ἡμᾶς ἐκ-
 δικῆσαι. . . Ἀξιότ' καὶ ἡμᾶς Κύριος τὴν ὁδὸν Μαρτί-
 νου πορευθῆναι! (67) Ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὠ-
 φέλειαν θέλομεν ζῆσαι καὶ ἐπιζῆσαι· ὅτι πᾶσα ἡ Δύ-
 σις εἰς τὴν ἡμετέραν ἀποβλέπει ταπεινῶοιν. Ἡ οὐχ ἡ-
 μεῖς τοιοῦτοι, ἀλλ' ἐκεῖνοι μεγάλην πίστιν ἔχουσιν
 εἰς ἡμᾶς, καὶ εἰς ὃν ἐπαγγέλη καταλῦσαι καὶ ἀφα-
 ρίσαι τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ὃν αἱ πᾶ-
 σαι βασιλεῖαι τῆς Δύσεως θεὸν ἐπίγειον ἔχουσι. Καὶ
 εἰ τοῦτο τολμήσεις δοκιμᾶσαι, ὅτιως ἐκδικῆσαι ἔ-
 χουσιν οἱ τῆς Δύσεως· καὶ τοὺς Ἀνατολικούς, οὓς
 ἠδίκησας. » Περαίνει δὲ τὸν λόγον ὁ Γρηγόριος, ἐν εἵ-
 δει τελεσιγράφου σημειῶν, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει διάθε-
 σιν νὰ προσφύσῃ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ πρόσωπον θυμᾶ εἰς
 τὰς ἀποπλανήσεις τῆς βασιλείας ὡς ἀβοίλως πεποίη-
 κεν ὁ προκατόχος τοῦ Μαρτίνος· ὅτι ἂν ποτε ὁ Λέων
 ἦρχετο εἰς Ῥώμην, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ συντρίψαι τὸ εἴ-
 δωλον τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ὡς ὑπόσχετα νὰ πράξῃ
 ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ὁ Πάππας ἤθελε βεβήλως δραπε-
 τεύσει. Ἡ Καμπανία δὲν ἀπῆχε τῆς Ῥώμης, ἡ ὁλί-
 γων σταδίων. Ἐκεῖ δὲ δυνάμενος κατὰ πᾶσαν περί-
 πτωσιν νὰ καταρύγῃ, θεωρεῖ ἑαυτὸν Κύριον τῶν λό-
 γων τοῦ αὐτεξούσιον, καὶ δικαστὴν ἀνεξέλεγκτον τῆς
 διαγωγῆς του (68).

Ἄν εἰλικρινῶς ὁ Λέων ἐνόμιζεν ἀρχαῖον εἰδωλον Διὸς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ὡς καίτινες τῶν νεωτέρων τοῖς Λατίνοις προσλοιδοροῦσι, καὶ ἂν ὡς σύμβολον κληροκρατεῖας ἤθελε νὰ καταβάλλῃ αὐτόν, τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ἀσήμαντον. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς, ὁμῶς, τοῦ Γρηγορίου συνάγομεν ἕτερόν τι σπουδαῖον, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν παρασιωπηθέν· τουτέστιν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ἕως ἀπ' ἀρχῆς Εἰκονομαχίας ἐπεθύμησε τὴν συγκρότησιν Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου παρὰ τοῦ Πάπα προεδρευομένης, καὶ σκοπὸν προτιθεμένης τῆς εἰδωλολατρείας τὴν κατάργησιν. Ἐγὼ (γράφων εἰς Ῥώμην ὁ Λέων ἀπεφάνετο, καθ' ὅσον ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Πάπα,) οὐ μόνον ὁμολογῶ τὴν αὐθεντίαν τῶν ἑξῆς προηγουμένων Συνόδων, ἀλλὰ καὶ ἐπιμένω πιστὸς εἰς τὰ δεδογμένα, πάντων πιστότερος· οὐτε γὰρ τῶν ἀποστολικῶν παραγγελμάτων τὸ κῦρος ἀμφισβητῶ, οὔτε τῶν κληρονισθέντων δογμάτων τὴν ἀλήθειαν διαστρέφω. Τοῦτο δὲ μάλιστα θέλω· ὅτι τὰ παρὰ τῶν πατέρων Συνοδικῶς ψηφισθέντα νὰ λάβωσι πλήρη τὴν ἐκτέλεσιν. Ἐπειδὴ δὲ, οὐδεὶς περὶ Εἰκόνων λόγος γίνεται εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν ἑξῆς προηγουμένων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀπαιτῶ τὴν παρεισδύσασαν περὶ τούτου κατάχρησιν νὰ καταδικάσῃ ἐπισήμως Ζ' τις Σύνοδος Οἰκουμενικὴ, καθ' ὃν τρόπον αἱ προηγούμεναι Σύνοδοι κατήργησαν εἰς τοὺς χρόνους αὐτῶν ἄλλας παρεμβληθείσας καταχρήσεις.» (69) Εἶπετο θέβαια εἰς πρότασιν τοσούτο παράδοξον νὰ μὴ στέρξῃ ὁ σύνθρονος τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ὡς ὁ Κεδρηνὸς τὸν Γρηγόριον ἀποκαλεῖ. (70) Ἡ κατάργησις τῶν εἰ-

χόνων, τὴν πίστιν χειραφετοῦσα, ὑπέθετε τοῦ πνευμα-
τικοῦ ποιμνίου τὴν ἀπελευθέρωσιν. Τί δ' ἂν ἐγένετο ὁ
ποιμὴν, ἂν ἀπέρχοντο τὰ πρόβατα; Ἀναγκαίως οὖν ἡ
γνώμη τοῦ Λέοντος ἀπερρίφθη, καὶ Σύνοδος Ζ'. δὲν συνε-
κροτήθη. Οὐχ ἦττον, ἔμως, ὑπὸ τῆς ἀλληλογραφίας δια-
τρανοῦται σὺν τοῖς ἄλλοις τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Εἰκονο-
μαχικὸς κληρὸς, ἀπὸ Λέοντος ἕως Εἰρήνης, ὡς ἔγγιστα
τὰς συνήθεις σχέσεις ἐτήρησε πρὸς τὴν ἀντικειμένην τῆς
Ῥώμης Ἐκκλησίαν.

Τί δ' ἐντεῦθεν συμπεραίνωμεν; Ὅτι τὴν ἀναμέσον
πρεσβυτέρας καὶ νέας Ῥώμης πολιτικὴν καὶ ἐκκλησια-
στικὴν ἀνταπόκρισιν ὀλίγον ἀπ' ἀρχῆς, ἢ κατὰ τινα τρό-
πον ἀνεπίσθητον, ἠνώγλησε τὸ ψήφισμα τοῦ Λέοντος.
Καὶ ὁμως, ἡ διάκρισις Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς συγνά-
κεις ἐπανέρχεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ῥώμης Ἀρχιερέως.
Λογγοβάρδοι, Γαλάται, Ἰταλοὶ, Γότθοι, Οὐανδίλοι,
περιεκτικῶς εἰπεῖν, οἱ ἀπὸ πάσης Δύσεως χριστιανοί,
μαίνονται κατὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἀποστρέφοντα
τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ρίπτουσι τὰ λαυράτια, καὶ
ἀνασκαφὴν ποιοῦσι τοῦ Λέοντος. Βῆμα πρῶτον ἐπὶ τὴν
προωρισμένην τῶν δύο ἡμισφαιρίων διαχώρισιν. Καὶ
ἕως μὲν τοῦ νῦν, μόνον κατ' ὄνομα τὰ ἐναντία μέρη δια-
κρίνονται. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὀνομάτων θέλομεν ἀκολου-
θῶς προβῆ καὶ εἰς πραγματικωτέρας διακρίσεις· διότι,
κατὰ τὴν ἀνωτέρω πρόρρησιν τοῦ Ἀρχιερέως, οἱ
τῆς Δύσεως ἔχουσιν ἐκδικῆσαι ἑαυτοὺς καὶ τοὺς Ἀνα-
τολικούς. Ἐπικαλούμεθα δὲ τοῦ ἀναγνώστου τὴν προ-
σοχὴν εἰς τὴν βαθμιαίαν πρόθεσιν τοῦ χωρισμοῦ, τὰς

διαφόρους περιπετείας καὶ φάσεις τοῦ ὁποίου ὅσον οἶδόν τε θέλομεν ἐν τοῖς ἐπομένοις περιγράψει.

Ἄδεται, ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ αὗται δὲν ἀνεγνώσθησαν ἐν Σίλεντίῳ, ὅτι ὁ νοήμων τῆς Εἰκονομαχίας ὑποκινητῆς, προλαβόντως περὶ τῆς διασκευάσεως τῶν γραμμάτων εἰδοποιηθεὶς, πρηνεπόδισε τὴν ἀφιξίν αὐτῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οὕτως ἢ ἄλλως, τὰ Ἰταλικά προσέδωκαν, ὡς ἐπιστολιμαίως προεμήνυσεν ὁ Πάπας. Ὁ γὰρ Ῥῆξ Λιουτπράνδος, τῶν σκανδάλων ὠφελήθεις, οὐ μόνον ἐπανεκτήτε τὴν Ῥάβενναν, κυβερνητικὸν κέντρον τῆς μέσης Ἰταλίας. ἀλλὰ μὴν καὶ περαιτέρω χωρήσας καὶ ἀμαχητὶ σχεδὸν κυριεύσας τὰς πλείστας τῶν τῆς Δεκαπόλεως χωρῶν, ἐπεξέτεινε τὴν σημαίαν του μέχρι μεθορίων Καλαβρίας. Κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ τοῦ Σπολέτου Λαγγοβάρδοι ὁμοθυμαδὸν ἀντετάχθησαν κατὰ τοῦ Λιουτπράνδου, φρονηθέντες ἴσως περὶ τῆς ιδίας αὐτῶν ἀνεξαρτησίας· ὀλίγον δ' ἔπειτα συμφρονήσαντες, καὶ τῷ Λιουτπράνδῳ συμμαχήσαντες, κατέσχον τὰς ὁμήρου· πύλεις Νάρνιν καὶ Σούτρην, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς περιωχυρώθησαν. Τούτην δὲ τὴν Σούτρην ὁ Λιουτπράνδος ἐρεξῆς ἐξιδικασθεὶς ἐδωρήσατο, λέγουσί τινες δυτικοὶ χρονογράφοι, πρὸς τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, μὴ ἐπιστρέψας αὐτήν, ὡς ὥφειλε, πρὸς τὸν Ἐξαρχὸν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα ἀληθεύῃ, πόθεν, εἰ ἔξεστιν ἐρωτῆσαι, ὁ Ῥῆξ ὁρμώμενος, τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ἐφιλοδώρησε δαπάνῃ τῶν Βυζαντινῶν ; Ἀπέβλεψεν, ἴσως, εἰς τὴν διχονοίαν, ἣτις ἐντεῦθεν ἔμελλε βέβαια νὰ ἐκραγῇ μεταξὺ Πάπα καὶ αὐτοκράτορος, ἢ ἀπλῶς ἐκινήθη πρὸς τοῦ

ζήλου; Ἴσως ἀπέβλεψεν ἀμφοτέροις. Κατὰ τὴν ἐπι-
κρατοῦσαν γνώμην, ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Πέτρου καὶ Παύ-
λου ξυνωρίς ἐπεῖχε χώρην Θεότητος. Γνωστὸν δὲ ὅτι
τὸ ζεῦγος τῶν Κορυφαίων ἔνεκα τοιαύτης δεισιδαιμονίας
ἐπλεόνασεν εἰσοδήμασι, κτήμασι, προσφοραῖς, τιμα-
ρίοις ἱεροῖς· ὁ δὲ Πάππας, καὶ τοι κραταῖος ὢν ἐν ὀνόματι
τῆς συνωρίδος αὐτῆς, ἣν ἐξεπροσώπει, οὐδευίαν ὁμῶς ἐν
τῷ κόσμῳ τούτῳ κατεῖχεν ἰδίαν περιουσίαν. Ἄν λοι-
πὸν ἀληθεύῃ τὸ ἀφίέρωμα τοῦ Λιουτπράνδου, ἡ δωρη-
θεῖσα τοῖς Κορυφαίοις πόλις ἐκείνη κατέστη πυρὴν
καὶ τρόπις τῆς τῶν Παπῶν κοσμικῆς ἐξουσίας.

Ἐν τούτοις ὁ κύβος ἐρρίφθη. Τὰς προοικειώδεις στάσεις
τῆς Ἰταλίας ἔτερχι στάσεις ἀκολουθοῦσι σοβαρώτεραι.
Ὁ δὲ Γρηγόριος προσοικειωθεὶς μὲν τοῖς Λογγοθάρδοις,
οἵτινες τὸ Πατριμόνιον τῶν Ἀποστόλων ἐτετραγώνι-
ζον, στηριχθεὶς δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐξευμενίσσεως τοῦ κλη-
ρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς μέσης Ἰταλίας εὐκαιρον ἔκρινε
τὴν ὥραν, ὅπως προβῇ ἀπέναντι τοῦ αὐτοκράτορος εἰς
μέτρα παρρησιωδέστερα τῶν συνήθων. Ἐκτακτον δέ τι
καὶ τυχαῖον περιστατικὸν παρέσχεν αὐτῷ πρόχειρον τὴν
λαβὴν. Ἀναγκασθεὶς ὁ Λέων νὰ ὀχυρώσῃ τὴν κατωτέραν
Ἰταλίαν, ὅπως ἐντεῦθεν μὲν φράξῃ διὰ φρουρίων τὰς
τῶν Λογγοθάρδων ἐπιδρομὰς, ἐκείθεν δὲ περιστείλῃ
τὰς τῶν Σαρχακηνῶν λεηλασίας ἐψήφισε νέον τινὰ Κῆν-
σον (Censum φόρον) διὰ τὰς πόλεις τῆς Ἀπουλίας
καὶ τῆς Καλαβρίας, αἵτινες ἀμέσως, ἡ ἐμμέσως ὑπή-
κουον αὐτῷ. Ἐμπράκτως δὲ ἰδὼν, ὅτι τὸ ὀλιγάνθρω-
πον τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων δὲν ἐξήρκει τῇ ἀναγκαίᾳ τε-
λεσφορίᾳ ἐπεξέτεινεν ἀκολούθως τὸ κεφαλικὸν τέλος

ἐπὶ τῆς Σικελίας καὶ τινων ἄλλων Ἰταλικῶν ἐπαρχιῶν (71), μὴ παντάπασιν ὑποκειμένων τῇ αὐτοκρατορίᾳ. Καὶ ἡ μὲν Σικελία, πιστὴ τοῖς Γραικοῖς ἐμμείνασα καθ' ὅλην τῆς Εἰκονομαχίας τὴν διάρκειαν (72), ἀγογγύστως τὸν φόρον ἐπλήρωσε. Τὸ δὲ ἱερατεῖον, καὶ οἱ Δούκες Λογγοθάρδοι τῆς λοιπῆς Ἰταλίας ἀφορμὴν ἐντεῦθεν λαβόντες ἵνα ἐρεθίσωσι τὰ πλήθη κατὰ τῶν Ἀνατολικῶν, διελάλησαν, ὅτι τὸ ἐπικεφάλαιον ἐκεῖνο τοῦ Λέοντος ἔτεινεν εἰς τὸ ἐξουθενῆσαι καὶ τὰ δικαιώματα τῶν ἰθαγενῶν, καὶ τὴν χριστιανικὴν ὡσαύτως ἀξιοπρέπειαν, καθόσον δι' αὐτοῦ οἱ ὀρθοδοξοῦντες ἐξισοῦντο τοῖς Ἑβραίοις, ἡ δὲ ἐγγχώριος ἀνεξαρτησία κατεστρέφετο. Τούτων διαθρυλλουμένων στασιαστικῶς, ὁ Γρηγόριος δυσανασχετεῖ, θρηνεῖ τὸ ἀτιμωτικὸν τοῦ νέου κήνσου, καὶ τρεπόμενος εἰς ὀργὴν προσεπισπᾶται μὲν τοὺς Λογγοθάρδους, ὑπερεθίζει δὲ τοῦ θορύβου τοὺς ἀρχηγούς. "Ὅπως δὲ μὴ κατὰ πρόσωπον προσβάλῃ τὸν ἐπίφοβον αὐτοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνταγωνιστὴν, τί διανοεῖ; Ἀφορίζει πρῶτον μὲν τὸν Πατριάρχην Ἀναστάσιον, εἶτα δὲ τὸν Ἐξάρχον, καὶ τοὺς τελωνάρχας του· συγχρόνως δὲ πέμπει ἀποστολικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, πρὸς τὸν Ῥῆγα, καὶ τοὺς Δούκας Λογγοθάρδων, ἕως δὲ καὶ πρὸς τοὺς Φράγγους, δι' ὧν περακινεῖ πάντα πιστὸν νὰ ἐγκαρτερήσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων, ἀλλὰ καὶ χρείας τυχούσης, σωματικῶς ν' ἀντισταθῇ εἰς τε τὰς παρὰ νόμους φορολογίας τῶν Ἐξάρχων, καὶ τὰς ὑψηλῆς τῶν αἰρετικῶν.

Ἡ ἐγκύκλιος ἀπέπνευε τὴν ἀποστασίαν, καὶ ὁμοῦς ὁ Πά-

πας ἀντεπιστέλλων τῷ βασιλεῖ δὲν παύει ὑπογραφόμε-
νος εὐπειθῆς τῶν αὐτοκρατόρων ὑπήκοος. Ἡ ἑξαψίς
τοῦ κοινοῦ πνεύματος ὅμως, ἐγενναίωσε τὸ φρόνημά
του· αἱ ἐπίβουλοι προτροπῇ τοῦ Λιουτεπράνδου, ἡ εὐμέ-
νεια τῶν Φράγγων καὶ τῶν Ἑνετῶν, ἡ ὄτρυνσις τῶν
ὀρθοδόξων ἀρχιερέων ἀνεπτέρωσαν τὴν εὐτολμίαν του.
Οὕτω δὲ πράττων ὁ Πάππς ἐνεκκινίαζε νέαν ἐν Ἰταλίᾳ
πολιτικὴν· ἐσφρατερίζετο νουνεχῶς ὅ,τι ὑπέφευγε τῷ
Λέοντι· ἀνεδέχετο τὴν προστασίαν τῆς Ἰταλικῆς ἐλευ-
θερίας κατὰ ἡγεμόνος, ὃν ἡ φωνὴ τοῦ πλήθους ὠνόμα-
ζεν ἤδη ἀργυρολόγον καὶ κακόδοξον, πκρίστατο συνή-
γορος, ἐντεῦθεν μὲν τοῦ βαλαντίου τῶν πλουσίων, ἐκεῖθεν
δὲ τῆς συνειδήσεως τῶν πτωχῶν. Τὰ πλήθη δὲ ἐβρά-
δυνον νὰ θεωρήσωσι τὸν σύνθρονον τῶν Ἀποστολῶν ὡς
θεόπεμπτον ἄρωγόν τῆς Δύσεως κατὰ τῆς ἀποτροπαίας
Ἀνατολῆς. Οἱ ἀποστολικοὶ ἐκεῖνοι λόγοι τῆς ἐγκυκλί-
ου, σχήμασι ποικίλοις κεκομφευμένοι, ἀνεκάλεσαν ἀ-
πηρχαιωμένας κομματικὰς προλήψεις, διήγειρον θρησκευ-
τικὸν ἐνθουσιασμόν. Τότε δὲ πολλῶν παθῶν κατευνα-
σθέντων, συμμαχία κροτεῖται μυστικὴ μετὰ ξὺ ἐχθρῶν
ἀδιαλλάκτων ἕως τότε, τῶν Αὐγγυοβάρδων καὶ τῶν Ῥω-
μαίων· τὸ δὲ παράδειγμα τῆς πρὸς τὸν Πάππν ὀφει-
λομένης ἐμπιστοσύνης δίδουσι πρῶτοι οἱ τῆς Ἰταλίας
ἡγεμόνες. Ὁ πολιορκητὴς Ῥώμης Λιουτεπράνδος, κατα-
παύων τὰς ἐχθροπραξίας, προσκυνεῖ γονυπετῆς τοῦ Πέ-
τρου καὶ Παύλου τὸν ἐπίτροπον· εἰσερχόμενος δὲ ἐν τῷ
μεγίστῳ τῆς Ῥώμης ναῷ, καὶ ἰδιοχείρως ἐκεῖ ἀπο-
πλιζόμενος, ἀνατίθησιν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κορυφαίου
τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας του, δηλαδὴ ζώνην, καὶ σπά-

θῆναι, καὶ Ῥηγὸς πορφύραν, τῶν περιετταμένων ὄχλων εὐφραδύνωντων τὸν ἄκρον Ἀρχιερέα, καὶ ἀνυψούντων μέ-
χρῃς οὐρανοῦ τὸ μέγαθυμον αὐτοῦ.—Οἷα χρόνων τρο-
πῇ, καὶ μεταβολῇ πραγμάτων! Ἐνῶ θάρβαρός τις Ῥῆξ
σὺν τῇ περιωνύμῳ Βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ Ῥωμαίων γονυ-
πατεῖς μετεωρίζουσι, καὶ σχεδὸν θεοποιοῦσι τῆς προσε-
χρῆς πνευματικῆς δεσποτείας τὸν ἀρχηγόν, τὴν αὐτὴν
στιγμὴν ὁ ποτὲ ὑπήκοος τῆς Ῥώμης ἑλληνικὸς λαὸς
ἐνθουσιωδῶς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λέοντος ἐπευφημεῖ τῆς
λαϊκῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας τὴν ὑπερίσχυσιν. Ἐτέρα
τις πραγμάτων παλιντροπία αὐθις τὰ καθεστῶτα μετὰ
καιρὸν ἀνατρέπει, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λαϊκῆς ἐλευθερίας
μετακινουσα ἀπ' Ἀνατολῆς εἰς Δύσιν. Ἀλλ' ἐὰν τὰ
τῆς ἐξευγενίσεως ἀμείβωνται, ἡ μνήμη τῶν κατορθωμά-
των ἐκάστου γένους μένει ἀσύγχυτος εἰς τὸν αἰῶνα. Ἡ
Γραικικὴ πολιτεία ἀναγορεύει κεφαλὴν καὶ μόνον πρόε-
δρον αὐτῆς τὸν Χριστὸν, τὴν αὐτὴν ὥραν καθ' ἣν, ὁ Δου-
λος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ μόνος τῶν πέριξ μυρι-
άδων ὀρθοστατῶν, γιγαντιᾷ καὶ ἀνκράζει ἐν ἐαυ-
τῷ « Ἐγὼ Θεὸς ἐπίγειος, ἐγὼ Κύριος Κυρίων! »
Ἄν ὁ Δέων, αὐτομάτως παρχειτούμενος ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ
παντὶς ἡγεμονικοῦ δικαιώματος ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς χερ-
σονήσου, συνησχόλει πάσας τὰς ἠθικὰς καὶ πολεμικὰς
δυνάμεις εἰς ἄμυναν τῆς ἐπικρατείας του· ἂν, ὑπὸ τῆς ἐμ-
πιστοσύνης καὶ ἀφοσιώσεως περιστοιχούμενος πάντων
τῶν Γραικῶν, ἡγεῖρε πρὸς μὲν τοὺς Σαρακηνούς καὶ Βουλ-
γάρους τεῖχος ἀπόρθητον, πρὸς δὲ τὰς ἐνδεχομένας τῆς
Δύσεως ἀντιποιήσεις ἀδιέβητον φραγμόν· ἂν, κατὰ τοῦ
Πλατισμοῦ, ὅστις ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἀνεγείρετο, ἀντέ-

ταττεν εὐτακτόν τε καὶ σύμπηκτον τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἐνότητα τῆς Ἀνατολῆς, ὑπὲρ ἧς οὕτω δραστηρίως ἐφαίνετο ἀγωνιῶν, ἅν, λέγομεν, ὁ Λέων προ- νιμώτερον ἐπολιτεύετο, τίς ἂν εἶη σήμερον ἡ τύχη τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμικοσμίου; Ἀλλ' ὁ πρωτομάχος οὗτος τῆς κληροκρατίας ἀνταγωνιστῆς δὲν ἐνόησεν, ὅτι ἡ τοῦ Ἐλ- ληνισμοῦ ἀναστοιχείωσις ἦτο πάντως ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἡγεριότητα τῆς Ῥωμαϊκῆς μοναρχίας. Ὁρθὴν μὲν εἶχε τὴν συνείδησιν διακαῇ τὸν ζῆλον, ἀμεμπτα τὰ ἡθῆ· ὁμως ἡ στιβαρά του δεξιὰ προϊστατο τῆς διανοίας του.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ τῆς πανηγεμονίας παράδοσις, τὸ ἀδιά- λειπτον καὶ ὀλέθριον ὄνειροπόλημα τοῦτο τοῦ Βυζαν- τиноῦ θρόνου, ἐπεπόλασεν ἐν μέσῳ τῶν τῆς προηγουμένης καταστάσεως συντριμμάτων. Θρόνος τε καὶ Ἐκκλη- σία τῆς Ἀνατολῆς συμφώνως ὁρμώνται τῇ στιγμῇ ταύ- τη πρὸς ὑποστήριξιν, καὶ πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ εἰσέτι Ῥω- μαϊκοῦ καλουμένου κράτους, ὃ μὲν εἰς ἐκστρατείαν ἐπι- θεικὴν κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῶν Ῥωμαίων παρασκευαζό- μενος, ἡ δὲ πλατύνουσα τὸν ἐξωτερικὸν τῆς δικαιοδοσίας τῆς κύκλον. Συνεργὸς δὲ ἀκάματος τοῦ Λέοντος εἰς τοιοῦτο σχέδιον Γραικορωμαϊκῆς ἀνανεώσεως γίνεται ὁ πολὺς ἐ- κεῖνος τὴν παιδείαν καὶ τὴν δραστηριότητα Ἀναστά- σιος, ὁ Πατριάρχης αὐτός, ὅστις τὴν κακεντρέχειαν τῶν συγχρόνων ὁμογενῶν, καὶ τὰς λοιδορίας τῶν Δυτι- κῶν τῷ φωτίῳ ἐξίσου συμμερισθεῖς, οὐκ ἀναρμό- στως δύναται νὰ ὀνομασθῇ Φώτιος τῆς Εἰκονο- μαχικῆς περιόδου. Οὗτος, μαθὼν τὰ περὶ τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Γρηγορίου, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν παρὰ τούτου μηχανορραφούμενα, ἄλλην ἐγκύκλιον εἰς ἀντίσπασιν ἀπα-

στέλλει παραχρῆμα πρὸς τὰς ὑποκειμένας τῷ Πάπᾳ Ἐκκλησίας (Suburbicarias) τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, δι' ἧς ἐπιτυγχάνει νὰ ἐφελκύσῃ εἰς τὴν εἰκονομαχικὴν μερίδα τὰς πλείστας τῶν Ἐπισκοπῶν Σικελίας, Καλαβρίας, καὶ Ἀπουλίας, ὥστε ἀποβαλέσθαι πᾶν ἔθιμον λατινικόν, καὶ ἀσπασθῆναι τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν (73). Σέργιος, δ' ἐπίσκοπος Νεαπόλεως, προχειρίζεται εἰς ἀξίαν ἀρχιεπισκοπικὴν (74), ὡσχύτως δέ τινες τῶν Ἐκκλησιαρχῶν τῆς κατωτέρας Ἰταλίας, οἵτινες ἐπιμένουσιν ἔκτοτε τῇ πατριαρχικῇ ὑποταγῇ ἕως τῆς Γ'. ἑκατονταετηρίδος, θεραπεύοντες τὸν ἐλληνισμόν. Ὁ δὲ μητροπολίτης τοῦ Ῥηγίου λαμβάνει ἐξουσίαν ἐπὶ δεκατριῶν ἐπισκοπῶν, ἔτι δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν τοὺς ὑποκειμένους ἐπισκόπους, ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅμως, τοῦ δέχεσθαι αὐτοπροσώπως τὴν χειροτονίαν παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (75). Ἐπὶ τέλους εἰς ἀξίαν μητροπολιτικὴν ἀναθίζονται αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ὑδροῦντος, ἀγίας Σεβερίνας (76), Καπύης, Βενεβενδοῦ, καὶ Ῥοζάνου (77).

Ἐνῶ τῆς Εἰκονομαχίας τὰ σπέρματα, τὴν ἐλληνικὴν θάλασσαν διχπερῶντα, διεδίδοντο εἰς Ἰταλίαν τῇ ἐνεργείᾳ ζηλωτῶν τινῶν καὶ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ὁ Γρηγόριος Γ'. ἅμα ἀναθὰς τὸν θρόνον, συνεχρότει Σύνοδον, καὶ ἀνεθευάτιζε τοὺς Γραικοὺς. Τὰ πράγματα προσέβαινον σοβαρώτερα μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον. Ὑπὸ τοσαύτης αὐθαδείας ὁ Λέων ἐκτραχυνθεὶς ἐτοιμάζεται ν' ἀνταποκριθῇ διὰ μείζονος αὐθαδείας. Αἱ δ' ἀρναὶ τοῦ Βελισσαρίου, ἡ δόξα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ πόθος τοῦ καθαρίσαι πάλιν τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ βαρβάρων καὶ καθυποτάξαι τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀγερωχίαν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ

ἀνάγκη τοῦ προστατεῦσαι τὰς ἐν Ἰταλίᾳ κειμένας Εἰκονομαχικὰς Ἐκκλησίας, ἵσως δὲ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ φράζει μετὰ ταῦτα τὴν πρόοδον τῶν Ἀράβων, οἵτινες εἰσέβαλλον ἀπὸ Ἰσπανίας εἰς Εὐρώπην, ταῦτα πάντα καταπείθουσιν αὐτὸν εἰς ἐπιστράτευσιν. Ὅθεν, ἐξοπλίσας στόλον μέγαν, καὶ συλλέξας στρατὸν, καὶ στρατηγούς ἐπιστήσας ἀξιούς, κατεσπουδασμένως τούτους ἀποστέλλει κατὰ Ῥωμαίων καὶ Λογγοβάρδων. Ἐπέπρωτο, ὅμως, νὰ μχταιωθῶσιν αἱ προδοκαίαι τοῦ. Ὁ στόλος ναυαγεῖ εἰς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον, τοῦ δὲ στρατοῦ ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει διαλυθέντος, ἀποτυγχάνει τὸ μέγα σχέδιον (78). Ταῦτα συνέβαινον τῷ 46 ἔτει τῆς βασιλείας του, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον Γρηγορίου τοῦ Β', ὅτε ὁ μὲν βασιλόπαις ἐνυμφεύετο ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Εἰρήνην, θυγατέρα τοῦ Χαγάνου τῶν Χαζάρων, ὁ δὲ Μαρτέλλος ἐμάχετο ἐν Γαλλίᾳ κατὰ Σαρακηνῶν. Ἐν τούτοις ὁ Λέων ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς συμφορᾶς ἐκείνης παροξυνθεὶς, δημεύει τὸ λεγόμενον Πατριμῶνιον τοῦ Ἁγίου Πέτρου, δηλαδή, τὰ ἐν Σικελίᾳ, καὶ Ἀπουλίᾳ, καὶ Καλαβρίᾳ κείμενα κτήματα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας· εἰς τοῦτο δὲ μὴ ἐφιστάμενος, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω τὴν ὀργὴν ἐπιτείνων, αὐτὸν τὸν Πάπαν παραδίδει εἰς τοὺς ἀναθεματισμοὺς τῶν Εἰκονομάχων, ἵνα κατ' ἀντικοπὴν ἐξαλείψωσι τῶν Γραικικῶν διπτύχων τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Δὲν λεπτολογοῦμεν ἁπλῶς καὶ ὥς ἔτυχε, καὶ παρὰ τὰ ὅρια τῆς μελέτης μας, περὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐκτραγείσης ταύτης φιλονεικίας ἀναμέσον Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως· διότι ἐὰν καλῶς δραχθῶμεν ἀπ' ἀρχῆς πάντων τῶν συμπτωμάτων τῆς ἔριδος, ἥτις ἐπὶ τοῦ παρόντος λαμβάνει σχῆ-

μα ἐκκλησιαστικὸν καὶ στρέφεται περὶ ζητήματα πνευματικὰ κατὰ τὸ φαινόμενον, θέλομεν εὐκολώτερον νοήσαι τὴν φάσιν τὴν πολιτικὴν εἰς ἣν ἐφεξῆς ἡ φιλονεικία μεταβαίνει, καὶ πεισθῇ περὶ τῆς ταυτοῦτος τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς διαιρέσεως, ἣτις διχοτομεῖ τὴν Εὐρώπην ἐν τῇ κρισιμωτέρᾳ τῆς ἱστορίας στιγμῇ. Καίτοι, ὅμως, τοῖς συμβεβηκόσιν ἐγκείμενοι, δὲν ἐπαγγελλόμεθα νὰ καταριθμήσωμεν μίαν κατὰ μίαν πάσας τὰς ἀφορμὰς, ὅσαι συντρέχουσιν εἰς τὴν ἐπικειμένην ῥῆξιν· ὁ νοῦς ἀπυρεῖ ἐγκαταλογιζόμενος τὸ πλῆθος τῶν ἀκαταπαύστως ἀναφυομένων σκανδάλων, διερχόμενος τὰς διαφόρους μορφὰς, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ σχίσμα φαντάζεται, τὰς πολυειδεῖς ὁψεις, αἷς ἐμφαίνει τὸ φιλονεικούμενον καθ' ὅσον προσδεύει. Ὁμοιάζει τὸ σχίσμα τοῦτο πελώριόν τινα ποταμὸν, ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων χειμάρρων καὶ ρευμάτων παρὰ τὰς πηγὰς σχηματιζόμενον, διαρρέοντα δὲ τὴν χώραν πᾶσαν τῆς Εὐρώπης, καὶ τέμνοντα εἰς δύο ἄνισα μέρη τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς. Τίς ἄρα ὁ δυνάμενος νὰ διαριθμῇσῃ καθ' ἕκαστον τοὺς μυρίους ρύακας, οἵτινες εἰσβάλλουσιν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτὸν, ἢ, ἀπλῶ λόγῳ, νὰ καταλογισθῇ ἀπαξάπαν τὸ ἄθροισμα τῶν μέσων, οἷς ἐχρήσατο κατὰ καιροὺς ἡ θεία Πρόνοια πρὸς ἐπίτασιν τοῦ σχίσματος; Συναποτελοῦσιν εἰς τὴν συνέχειαν τούτου πάθη γνωστὰ καὶ πάθη ἄδηλα, ἀρετὴ τε καὶ κακία, βουλαὶ βασιλέων, καὶ ὁρμαὶ λαῶν, φιλοδοξία τε, καὶ σπουδαρχία, καὶ δεισιδαιμονία, καὶ πατριωτισμὸς, καὶ ἕτερα τοῦ αὐτοῦ εἵδους ἐλατήρια, οὗ δὲν ἔχνος ἐντυπώσαντα ἐν τῇ γραπτῇ ἱστορίᾳ, ἢ τὸ πολὺ μεταδοθέντα ἡμῖν πάντως παραμειμωμένα, καὶ

δυσεξιχνίαστα. Συμβάλλει ἡ ματαία καὶ ψευδώνυμος τῶν αὐτοκρατόρων Ῥωμαϊκὴ προσωυμία, ὅσῳ συμβάλλουσιν ἡ καινοτομία τῆς νεωτέρας Ῥώμης, καὶ ἡ τῆς πρεσβυτέρας ῥοπή πρὸς τὸν ἀρχαϊκὸν ἀπολυτισμόν. Συμβάλλουσιν ἀκαταστασίαι Λογγοβάρδων, εἰσβολαὶ Σαρακηνῶν, πλεονεξία Φράγκων, Γερμανῶν, Νορμανδῶν· οὐχ ἥττον δὲ συμβάλλει πρὸς ἀναρρίψαι τῆς διχονοίας καὶ ἡ ῥαδιουργία εὐυπολύπτων τινῶν τῆς ὀρθοδόξου μερίδος ὁμογενῶν, οἵτινες ἄσυλον καὶ προστασίαν παρὰ τῷ Πάπᾳ ἐξαιτούμενοι, σμηνηδὸν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ λοιπῆς Ἑλλάδος μεταβαίνουσιν εἰς Ῥώμην. Τοὺς φυγάδας τούτους φιλοφρόνως ὁ Πάπας ὑποδέχεται καὶ τιμαῖς σεμνοῖ. Καὶ τοὺς μὲν ἐκ τῶν λαϊκῶν χειροτονεῖ ἐπισκόπους ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, τοὺς δὲ κεχειροτονημένους ἀποστέλλει λάθρα εἰς Ἀνατολήν, ἄλλους δὲ ἀναγορεύει εἰς ἀξιώματα πολιτικά ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμονίσκων Ἰταλίας. Τούτοις δὲ προσθετέον καὶ τινὰ ἑτέραν τάξιν ὁμογενῶν ἐξ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος δι' ἀλληλογραφίας ἀδιακόπως κατὰ τῆς βασιλείας μηχανορραφούντων, καὶ ἐπικαλουμένων τοῦ Πάπᾳ καὶ τῶν Φράγκων τὴν βοήθειαν (19). Σῶζονται ἐπιστολαὶ τινες ὀρθοδόξων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὧν τὸ φιλόθρηνον τοῦ ὕφους καὶ τὸ χχιμερπὲς τῆς φράσεως ἀντίκεινται οὐ μόνον πρὸς τὸ ἀρρενωπὸν τῆς τῶν εἰκονοκλαστῶν διαγωγῆς, ἀλλὰ μὴν καὶ πρὸς τὸ φρόνημα αὐτὸ τῶν νῦν Ἑλλήνων. Ὁ κάλαμος τῶν Πατέρων τούτων ὑπερβαίνει καὶ αὐτοὺς τοὺς Παπολάτρεις εἰς κολακεύματα. Μόνος ὁ Πάπας ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν· οὗτος ἐκπροσωπεῖ τὸν

Πέτρον καὶ τὸν Χριστὸν ἐπὶ γῆς· οὗτος ἄλας τῆς Ἐκ-
κλησίας, φῶς τοῦ κόσμου, σάνις σωτηρίας ἐν τῷ ναυα-
γίῳ τῆς πίστεως, ὁδηγὸς καὶ παρήγορος τῶν ἀπαν-
ταχοῦ χριστιανῶν. Εἰς ὁμοίας δὲ ὑπερβολὰς ἐμπίπτου-
σιν ἐνίοτε καὶ τινες μεταγενέστεροι λαϊκοὶ χρονογρά-
φοι τῆς Εἰκονομαχικῆς περιόδου, οἷον ὁ Κεδρηνὸς, ὁ
Ζωναρᾶς, καὶ ὁ Γλυκᾶς, οἵτινες ἀκρίτως ἀντιγράφουσι
τὸν Στυδιτὴν, τὸν Θεοφάνην καὶ τὸν Νικηφόρον, συγ-
γραφεῖς ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν κληρικῶν, καὶ
ὑπὲρ ὀρθοδοξίας τοῦλάχιστον ὁμολογήσαντας. Τί συνῆ-
ψε τοὺς ἀνθρώπους τούτους πρὸς τὸν Ἀρχιερέα Ῥώ-
μης; Τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ἰσαύρων. Τότε αἱ ἀντιζη-
λῖαι παύονται· τοὺς πατροπαραδότους διαπληκτισμοὺς
διαδέχεται δικαλλαγὴ, ἡ δὲ γλῶσσα ἐν ἣ ὁ μέγας Βασί-
λειος εἶπε περὶ Δυτικῶν, ὅτι «οὔτε ἴσασι τὴν ἀλήθει-
αν, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται,» ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀκακίου, τοῦ
Φωτίου, καὶ τοῦ Εὐγενικοῦ ἀποδαίνει εἰς τὰς ἡμέρας
ἐκείνας κατὰ τὰς σχέσεις τῶν Γραικῶν πρὸς τοὺς Δυ-
τικούς· ὄργανον καταμηνύσεως, διχονοίας, παπολατρεί-
ας, ἐξευτελισμοῦ πατρίδος (80).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Φράγκων Ἐπέμβασις.

Οὕτω τῶν πραγμάτων διακειμένων, καὶ τῆς περὶ
τὰ ἱερὰ διχοστασίας ἀμφοτέρωθεν ἐπιμεινομένης, λύ-

εις τις οιάδηποτε παρά πάντων περιεμάνετο. Ἡ δὲ οὖν, ἣν ὁ Πάπας ἐβάδιζεν ἦτο καινὴ, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀβεβαία καὶ ἐπικίνδυνος. Τίνα ἤθελον ἀποβῆ ποτὲ τ' ἀποτελέσματα τῆς δημοκρατίας του; Πέραν μὲν θαλάσσης καὶ ἐν Ἀπουλίᾳ ἵστατο ὁ φιλοπόλεμος αὐτοκράτωρ, πρὸς ὃν εἰσέτι ἠναγκάζετο νὰ πολιτεύηται ἐναλλάξ καὶ ὡς ὑπὸ κήρυξ, καὶ ὡς ἐντάρτης· ἐντὸς δὲ τῆς Ἰταλίας ἐξουσίαζον οἱ Λογγοβάρδοι, φίλοι οὗτοι πολλῶ μᾶλλον ἐπίφοβοι τῶν Γραικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐράμιλλοι τῆς σπουδαρχίας του. Τί τὸ ποιητέον ἐν ἀκμῇ τῇ ταύτῃ; Ποῦ ὤφειλεν ὁ Πάπας νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμούς; Χωρὶς γὰρ τῆς συμμαχίας τρίτου τινὸς φίλου, ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Ἰταλία θεοβαίως ἐπεπτον μετ' ὀλίγον εἰς χεῖρας ἀσεβοῦς ἐχθροῦ, ἢ ὑπὸ τὴν τυραννίδα φίλου. Ὁ Πάπας ἤλπισε τὴν σωτηρίαν ἐκ αὐτοῦ εἰς τὴν εὐρεσιν ἰσχυροῦ τινος προστάτου καὶ βοηθοῦ, μήτε Γραικοῦ ὄντος, μήτε Λογγοβάρδου. Ἰσως τῇ ἐπικουρίᾳ τούτου ἤθελεν ἀποτινάξει, προβαίνοντος τοῦ χρόνου, ἐντεῦθεν μὲν τὸν ζυγὸν τῶν Λογγοβάρδων, ἐκείθεν δὲ τὸν ζυγὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκ τῶν τότε πολιτειῶν, μόνῃ ἡ Ἑνετία ἐλογίζετο καὶ ἦτον ἀληθῶς Ἰταλική. Ἀλλ' οἱ Ἑνετοὶ ἦσαν ἀδύνατοι ἔτι, ἐκτὸς ὅτι καὶ σύμμαχοι, εἰμὴ σχεδὸν ὑποτελεῖς τῷ Αὐτοκράτορι. Οὐδεμίαν, λοιπὸν, ἐντεῦθεν ἐλπίς. Ἐφείλεν οὖν ὁ Πάπας ἀλλαγῆ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν.

Ἰδοὺ ὁ λόγος τῆς πρώτης ἐπεμβάσεως τῶν Φράγκων εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης, τῶν Φράγκων, οἵτινες ἔκτοτε ἤδη διεφηνάζοντο ἐπὶ εὐσεβείᾳ, καὶ ὁρησκευτικῇ ἀ-

φοσιώσει. Ἀπὸ τοῦδε νέος τις ἀθλητής, ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, πρωταγωνιστής, εἰσέρχεται ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ πολιτισμοῦ σκηνῇ. Πῶς δὲ οἱ Φράγκοι τῇ ὥρᾳ ταύτῃ παρουσιάζονται; Παράδοξον! ὡς ἀνταγωνιστὰι τῶν Γραικῶν ἐν τῇ διαφυλάξει τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων. Ἐρχεται τὴν πλάστιγγα τῆς χριστιανικῆς Ῥώμης νὰ ἐπιβαρύνῃ τὸ ξίφος τῆς Γαλλίας, ὡς πρότερον τὸ τοῦ Βρέννου ἐπεβάρυνε τὴν τῆς πολυθεικῆς.

Ἄγνωστον τὸ γένος τῶν Φράγκων δὲν ἦτο πρὸς τὴν λοιπὴν χριστιανωσύνην. ἔχεν ἤδη τὸ ἔθνος αὐτὸ ἀποκτήσει ἀναμφισβήτητα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν πιστῶν. Ἦδη τὸ ἱπποτικὸν αὐτοῦ ξίφος ἐσύρθη πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὃ δὲ δυτικὸς κόσμος ἠυλόγει τὰς δάφνας του. Ἀποτυχόντες καὶ δευτέραν φορὰν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατῴρθωσαν οἱ Ἄραβες νὰ περάσωσι τὸν πορθμὸν τῶν Ἑρακλείων στηλῶν, καὶ νὰ ἐφορμήσωσιν εἰς Ἰσπανίαν, ὅθεν ἐσχεδίαζον νὰ διέλθωσι θριαμβευτικῶς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἐπιβάλλοντες ἀπανταχοῦ τὸν Ἰσλαμιμὸν, διὰ δὲ ξηρᾶς νὰ εἰσβάλωσιν ἐκ τρίτου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔσχατον τέρμα τῆς ἑαυτῶν παγκοσμίας κατακτήσεως. Ἐστρατάρχει τότε ὁ Ἀβδὴρῆμος, οὗ ἡ φήμη ἐνέσπειρε τρόμον ἐκασταχοῦ. Τῆς Ἰσπανίας δὲ κυριευθείσης, οἱ Ἄραβες τρίτην φορὰν ἐστράτευσαν κατὰ Γαλλίας ἐν ἔτει 732, τὸν αὐτὸν χρόνον ὅτε τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον διέπλεεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Λέοντος (81). Διαβάντες δὲ τὰ Πυρηναιᾶ, καὶ τὴν Βορδουγαλίαν λεηλατήσαντες, ἤλθον εἰς συνάντησιν τοῦ Φραγκικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐστάθμευεν εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ

Πικταυίου(Poitiers). Ἐκεῖ ὁ ἥρωϊκὸς τῶν χριστιανῶν στρατηγὸς μάχην κροτήσας ἐκ τοῦ συστάδην, ἥτις διήρκεσεν ἀπὸ πρωῒας ἄχρι νυκτὸς, λαμπροτάτην ἐκέρδησε νίκην κατὰ τῶν βαρβάρων. Διηγοῦνται οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ, ὅτι ἐφονεύθησαν 375, 000 Σαρακηνῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἀβδὴραμος ἐπλήρωσε διὰ θανάτου τὴν αὐθάδειαν τοῦ ἐπιχειρήματος, ἐκ δὲ τῶν ἐκφυγόντων τὴν σφαγὴν, οἱ πλεῖστοι ἐδραπέτευσαν εἰς Ἰσπανίαν. Ἐκτοτε τῶν Γάλλων ὁ στρατηγὸς καὶ ἀντιβασιλεὺς διεφιλονείκησε τῷ Λέοντι, Γραικῶν αὐτοκράτορι, τὴν τιμὴν ὅτι διέσωσε τὸν ἐξευγενισμόν, τὴν δόξαν ὅτι διὰ παντὸς ἀπέκρουσεν ἀπ' Εὐρώπης τὴν βασιλείαν τοῦ Κορβανίου. Σπανίως δὲ νικητὴς βαρβάρων ἀπέλαβε ζῶν τοσαύτην ὑπόληψιν ὅτην ὁ Κάρλος Μαρτέλλος ἐκτήσατο διὰ τὴν μάχην ἐκείνην παρὰ τῶν συγχρόνων του. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης προσέτι δεινὸς ἐφάμιλλος τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐγείρεται κατὰ τὴν Δύσιν ἡ Γαλλία, ἥ ἀρμύζουσιν ἐνταῦθα οἱ στίχοι τοῦ Εἰλλου τραγικοῦ·

» Un grand destin commence, un grand destin s'achève·

» L'empire est prêt à choir, et la France s'élève.

Ὁ δὲ καὶ μεγαλσπύβολου οὗτος ἀνὴρ, νόθος υἱὸς Πεπίνου τοῦ Βραχέως, ἐβασίλευεν ἐπὶ Φράγκων ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου καὶ νομίμου βασιλόπαιδος Κλοταρίου. Ἡ γεμονικὴν δὲ βουλὴν ὁ Πάπας Γρηγόριος Γ'. ἐξιδιασθεὶς ἐπὶ τῇ διπλῇ ἀγγελίᾳ τῆς νίκης κατὰ Σαρακηνῶν καὶ τῆς ἀποτυχίας τοῦ ναυαγήσαντος Γραικικοῦ στόλου, ἐτόλμησεν ὅ,τι Ἀρχιερεὺς οὐδεὶς εἶχεν ἔως τότε τολ-

μήσει (82). Διαπρεσβεύεται ίκεσίαν τῷ ἀντιβασιλεῖ τοῦ
 τῷ τῆς Γαλλίας, βοήθειαν καὶ ἀήττητον προστασίαν αἰ-
 τούμενος ὑπὲρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, τοῦ ἤδη ἀποτινά-
 ζαντος τὴν δεσποτείαν τοῦ αὐτοκράτορος. (83) Οἱ
 πρέσβεις ἐκόμισαν εἰς Φραγγίαν Ἀγίων καὶ Μαρτύρων
 λείψανα, πρὸς δὲ τὸν Κάρολον Μαρτέλλον αὐτὸν προσ-
 ἔφερον τὴν εὐχὴν τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου. Μαρτέλλος ἐκ
 λατινικῆς ἐτυμολογίας ἐσήμεινε σφύραν, ἡ ἀναπαιστρίδα·
 πιθανῶς δὲ τὸ παρωνύμιον ᾗνιττετο τὸ βίαιον καὶ θρα-
 συ ἦθος τοῦ ἀνδρός. Καὶ πραγματικῶς αὐτὸς οὗτος
 ὁ φερώνυμος Μαρτέλλος συντρίβει τὸν ἔσχατον κρίκον
 τῆς ἱστορικῆς ἀλύσεως, ἣτις συνέδεε πρὸς τὴν ἀρχαι-
 ότητα τὸ ἐνεστός· οὗτος ὁ θραύων τὸ πρὸς τὴν Ῥωμαϊ-
 κὴν Αὐτοκρατορίαν παραδόσιμον σέβας τῶν Ἑσπερίων.
 Συνομολογεῖται οὐ μετὰ μακρὸν συνθήκη, δι' ἧς ἡ μὲν
 Σφύρα, εἰ ἔξεστιν οὕτως εἰπεῖν, ὑπόσχεται νὰ περάσῃ
 τὰς Ἀλπεῖς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ
 Πάπας, ἄκμων ἀληθῆς ἀπὸ τοῦδε γενόμενος, ἀντεπαγ-
 γέλλεται ν' ἀναγορεύσῃ Ἰπατον καὶ προστάτην Ῥωμαίων
 τὸν Δοῦκα Αὐστρασίας, αὐτὸν τὸν παρὰ νόμῳ ἐν ὀνόματι
 τοῦ κηδεμονουμένου παιδὸς βασιλεύοντα Μαρτέλλον.

Ἀλλὰ ταῦτα ὁ Γρηγόριος ὑποσχόμενος, ὑπέσχετο
 παρὰ τάξιν, καὶ νόμον, καὶ ὅρκους. Ἰδιοποιεῖτο γὰρ
 ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κυρίου του τὴν ἐξαιρετικὴν ἐκείνην προ-
 νομίαν τοῦ στέμματος, δυνάμει τῆς ὁποίας ὁ μὲν Ἀνα-
 στασιος αὐτοκράτωρ Ἰπατον ἀνηγόρευσε τὸν Φράγκον
 Κλοδοβέον, νικήσαντα τοὺς Οὐεστρογότθους πλησίον
 τοῦ Πικταύου, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 5. ἑκατονταετη-
 ρίδος, ὁ δὲ Ἡράκλειος τὴν αὐτὴν ἀπένειμε τιμὴν πρὸς

τὸν ἀρχηγὸν τῶν Οὐνων. Γνωστὸν ὅτι τοῦς Ὑπάτους Ἰταλίας διώριζε μόνος ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὑπῆρχεν εἰς εἰς Ῥώμην, καὶ ἕτερος, εἰς Σικελίαν· οὗτοι δὲ, τὸν ἐκυτῶν κύριον ἀντιπροσωπεύοντες, ἐκυβέρνηων συνήθως ὡς ἀντιβασιλεῖς. Ἀλλὰ καὶ πλὴν τῆς παρανομίας, ὁ Γρηγόριος οὕτω πράττων παρέδιδε τὴν Ἰταλίαν εἰς φορὰν ἀκαταλογίστων περιπετειῶν. Ἀντὶ γὰρ προστατῶτος πῶρῳ διαμένοντος, οἷος ὁ αὐτοκράτωρ ἦν, προσεδέχετο ἡ Ῥώμη προστατὴν γείτονα καὶ ἀσυγκρίτως κινδυνωδέστερον τοῦ προτέρου· εἰσήγαγε νυμφίον, πρόθυμον μὲν ὄντα περὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀνδρικῆς ἐξουσίας του, μέλλοντα δὲ πολλάκις τὴν οἰκιακὴν τῆς προστατευομένης χώρας ἡσυχίαν νὰ διαταράξῃ. « Διὰ τῆς προσφυγῆς ταύτης τοῦ Πάπα, λέγει καὶ ὁ Ἰαννῶνης ἱστορικὸς, ἄρχονται οἱ Γάλλοι νὰ ἐπεμβῶσιν εἰς τὰ τῆς Ἰταλίας, ἕως οὗ κρατήσωσι ταύτης ὁλοτελῶς. » Πῶς δὲ οἱ νεώτεροι τῆς Ἰταλίας φιλοπάτριδες, οἱ τὴν Παπικὴν πολίτευσιν πανηγυρίζοντες, πῶς λησμονοῦσι τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν πατρίων χρονικῶν; Δικαιολογοῦσιν οὗτοι τὸν Γρηγόριον· ὅτι προστασίαν ζητήσας, τὴν ἐκυτοῦ πατρίδα δὲν ὑπεδούλωσεν (84). Ἀλλ' ἐν τῷ λεξικῷ τῆς πολιτικῆς τί ἄλλο ἢ προστασία δηλοῖ παρὰ δουλείαν (85);

Ὑπὸ ἀνωτέραν ὁμῶς ἔποψιν τὴν πρόσκλησιν κρίνοντες τοῦ Γρηγορίου δέον νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ πρώτη αὕτη Γαλλικὴ ἐπέμβασις προκαλεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ μίαν τῶν σημαντικωτέρων φάσεων τῆς χριστιανικῆς ἐξευγενίσεως· ἡ γὰρ διαίρεσις, ἣν ἡ παρουσία τῶν Φράγκων προετοιμάζει, ὑπερβαίνει καθ' ἱστορικὴν βαρύτητα τὴν προγενεστέραν ἐκείνην ἐργασίαν δι' ἧς ἡ μοναρχία τοῦ

μεγάλου Κωνσταντίνου διηρέθη ἐπὶ Ἀρκαδίου καὶ ᾠ-
νωρίου εἰς αὐτοκρατορίαν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν. Νο-
μίζομεν δὲ τὴν σπουδαιότεραν, καθόσον τὴν μὲν πρῶ-
την τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου διχίρεσιν προῦκάλεσαν συμφέ-
ροντα οἰκιακὰ καὶ ἀπλῶς δυναστικά, ταύτην δ' ἐπὶ τοῦ
παρόντος προκινῶσι λόγοι ἱστοριονομικοὶ, ἀπορρέοντες
ἐκ συμφερόντων γενικωτέρων καὶ ἐπεικτικωτέρων, ἐκπη-
γάζοντες ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἐγέρσεως τῶν ἐν Ἀνατολῇ καὶ
Δύσει λαῶν. Ὡστε, ἐὰν ἡ πρώτη διαίρεσις σημειοῖ τὰ
εἰσόδια τοῦ μεσαιῶνος, ἡ δευτέρα, ὅμως, προοικονο-
μοῦσα τὸν νεώτερον πολιτισμὸν, ἀνάγκη κατὰ πάντα λό-
γον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀφετήριον τῆς νεωτέρας χριστιανι-
κῆς ἐξευγενίσεως. Βέβαια, ἡ διάσπασις δὲν περατοῦται
ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Γ', διότι ὁ Ῥώμης Ἐπίσκοπος ἐξα-
κολουθεῖ ἐπὶ τινα χρόνον ἔτι νὰ ὑπογράφηται ὑπὸ ἡκοῦς τοῦ
Αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ ση-
μαίᾳ προβαίνει ἐν τοσούτῳ μετ' ὀλίγον ὁ παλαιὸς κόσμος
ὑποχωρεῖ. Μεταβάλλονται δ' ἀπὸ τοῦδε καὶ αὐτὰ τὰ ἐθνι-
κὰ ὀνόματα. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ὀνομασία ἔκπαλαι πρὸς πάντα τὰ
φῦλα τῆς Εὐρώπης κοινὴ, καθίσταται πλέον ἀπροσδιόριστος
ἐνεκα τῆς γενικότητος, ἀποβαίνει ἀπροσφυῆς, ἀνεπαρ-
κὴς πρὸς τὰς σποράδην ἀναφυομένας μερικὰς δριάδας,
αἵτινες ἤδη πρὸς διάκρισιν τῆς ἑαυτῶν ἰδιοπροσωπίας
χρῆζουσι γνωρίσματος ἐθνικοῦ ἰδιαιτέρου. Ῥωμαῖος γὰρ
ὁ ὑπὸ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, Ῥωμαῖος δὲ
καὶ ὁ Ἰταλός, Ῥωμαῖοι δ' ὡσαύτως ἐξακολουθοῦσι νὰ
προσωνομάζωνται πάντες οἱ πρὸ πολλοῦ παρὰ τῆς ἀρ-
χαίας Ῥώμης υἱοθετηθέντες. Πρὸς τί ἡ τοιαύτη σύγ-
χυσις; Τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἵνα τί τὸ ὄνομα

μένει ; Ο σιδηροῦς οὗτος κύκλος τῆς Ῥωμαϊκῆς πικρα-
δόσεως σφίγγει, στενοχωρεῖ, καθαιμάσσει τὰ μέλη τῶν
ἐμφυλακίζομένων ἑτερογενῶν λαῶν. Ἦδη ἡ σάλπιγξ τῆς
νεωτέρας ἐθνολογίας ἤχησεν. Ὁ ἀλαλαγμός τῶν Ἀράβων
τὴν μὲν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἐξύπνισεν ὑπὸ τὰ τείχη
τοῦ Βυζαντίου, τὴν δὲ Δυτικὴν εἰς τὰ περὶχωρα τοῦ Πικ-
ταίου. Νέξι, ἄλλως τε, καὶ ἄγνωστοι γενεαί, Σλάβοι,
Βούλγαροι, Ἀλβανοί, Τοῦρκοι, Σκανδιναβοί, Γερμανοί,
Ἀγγλοσάξωνες, καὶ ἄλλοι πολλοί, τὸ βῆμα ταχύνον-
τες, καὶ τὴν Εὐρώπην κυκλόθεν περιστοιχοῦντες ἰδοὺ
κρούουσι τὰς θύρας τοῦ πολιτισμοῦ.

Καιρὸς οὖν ἡ ἀόριστος ἐκείνη Ῥωμαϊκὴ ὀνομασία νὰ
διασαφισθῇ, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἥδη μεταβληθεῖσαν πο-
λιτικὴν γεωγραφίαν, καιρὸς νὰ παραλάβωσιν ἐθνικὸν
εἰσπίσμα καὶ διακεκριμένον ὄνομα οἱ ἀκατονόμαστοι.
Νόμος προόδου, νόμος ἀναπτύξεως τὸ ἀπαιτεῖ. Καὶ ἰδοὺ
αἱ ἀκκτάλληλοι ὀνομασίαι διευθετοῦνται μετ' ὀλίγον,
διευκρινεῖται δὲ καὶ τῶν δύο ἀντιζήλων μητροπόλεων ὁ
διορισμός. Κατὰ τὸν νόμον αὐτὸν ἡ μὲν Νέα Ῥώμη τοῦ
Κωνσταντίνου τὸ ἀπρόσλογον ὄνομα ταῦτο ἀποθέτουσα,
ἵνα γείνη ἐφεξῆς πυρὴν Νεοελληνικῆς παλιγγενεσίας, θέ-
λει ἐπονομασθῇ ἀπλῶς *Κωνσταντινούπολις*, ἡ δὲ πρεσ-
βυτέρα Ῥώμη τὸ ἴδιον ὄνομα διατηροῦσα, προσδιορίζεται
μητρόπολις τοῦ Δυτικοῦ χριστιανισμοῦ, ὁρμητήριον Γερ-
μανορωμαϊκῆς τινος ἐξευγενίσεως. Τοῦτο δὲ διότι καὶ θε-
σμοὶ μετεβλήθησαν, καὶ θρησκευματα μετεποιήθησαν, καὶ
πληθυσμός ἀνεκαινίσθη, καὶ πρωτεῖον ἀντηλλάγη. Ἡ πε-
ρίβλεπτος αὕτη ἐγκατάστασις τῶν δύο ἀντιθέτων πόλων
τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἡλεκτρισμοῦ θέλει μὲν συντελέσει με-

γάλως εἰς τὴν ἀναγκασίαν τῶν ζωτικῶν ρευστῶν ἀμοιβῆν· εἰς τὴν παλὶρροίαν τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων· ἐξ ἀντιμετρήσεως, ὅμως, αἱ εἰς τὰς δύο ταύτας πρωτευούσας ὑποκείμεναι χῶραι θέλουσι ζημιωθῆ, καὶ ἐπιβραδύνει τὴν ἀναγέννησιν. Διότι τὰ μὲν προσήλυτα καὶ θάρβαρα γένη ταχέως εἰς αὐτονομίαν καὶ ἐθνικὴν ἡγεμονίαν προαχθῶσονται, ἡ δὲ Ἑλλάς καὶ ἡ Ἰταλία, αἱ δύο πρωτότοκοι θυγατέρες τοῦ Χριστιανισμοῦ, καθυστερήσουσιν ἕνεκα τοῦτου ἐν τῇ αὐτῶν ὁδοιπορίᾳ. Ὁλέθριον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπολύτου τῆς παραστατικῆς ἐνότητος καὶ ὑπερβολικῆς συγκεντρώσεως ἐν τῇ κυβερνήσει, ἀλλὰ καὶ δυστύχημα πᾶσι τοῖς προέσταμένοις κοινόν !

Επειδὴ δὲ τῶν γεγονότων ἡ φορὰ ἔσυρεν ἡμᾶς ἕως τῆς κρίσεως ταύτης στιγμῆς, φέρε πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς νέαν τάξιν πραγμάτων, καὶ διαζητήσωμεν τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ προαγομένου σχίσματος, συγκεφαλαιώσωμεν εἰς ὀλίγας λέξεις τὰς κυριωτάτας τῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες συναποτελεῖσιν εἰς τὸν προκείμενον ἀνταγωνισμόν. Ἡ συγκεφαλαιώσις θέλει χρησιμεύσει· ἐξίσου πρὸς διασαφήνισιν τῶν ἤδη ἐξιστορηθέντων, καὶ πρὸς μερίζονα τῶν ἐπομένων εὐκρίνειαν.

Τέσσαρες ἱστοριονομικαὶ δυνάμεις ἀλληλαίτιοι, συμφύει, καὶ σχεδὸν σύγχρονοι συμπαραστατοῦσιν εἰς τὰ γενέθλια τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ· ὁ Μωαμεθανισμός, ἡ Εἰκονομαχία, ὁ Παπισμός, καὶ ἡ Φραγκικὴ ἐπέμβασις. Συνευρίσκοντι δὲ ἐν τῇ τετραρχίᾳ ταύτῃ τὰ κεφαλαιότατα στοιχεῖα τῆς ἱστορίας καὶ ἐθνολογίας. Ἐμπαρίσταται ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἅμα τῷ νεωτέρῳ· συναπκνύονται ὁ χριστιανισμός, καὶ ἡ μονοθεΐα, τὰ δύο

κρείττονα τοῦ μέλλοντος· καὶ ἀντίζηλα θρησκευματᾶ·
 συνέρχονται ὁ λόγος, καὶ ἡ πίστις, τοιούτεστιν ἡ Αἵρε-
 σις, καὶ ἡ Ὁρθοδοξία, ὑπὸ δὲ τὸ πρόσχημα τοῦ λό-
 γου καὶ τῆς πίστεως ἀντιβολοῦσιν ἐντεῦθεν μὲν ἡ κοσ-
 μικὴ ἐξουσία, ἡ προσωπικότης, ἡ λαϊκὴ ἐλευθερία, ἐ-
 κείθεν δὲ ἡ πνευματικὴ ἐξουσία, τὸ τῆς κοινωνίας ἀ-
 φηρημένον καὶ ἀπρόσωπον. Ἐπὶ τέλους, ἡ Ἀνατολὴ
 ἀντιᾶζει τὴν Δύσιν· λαοὶ δὲ ἀρχαϊόγονοι παρίστανται
 μετὰ λαῶν ἀρτιγενῶν, καὶ γένη πεπολισμένα συγκά-
 θηνται μετ' ἀπολιτεύτων. Καὶ ἡ μὲν Εἰκονομαχία, ἔ-
 νοπλος τοῦ λόγου ἐπίδειξις, ἐκπροσωπεῖ τὰ δύο ἱστο-
 ρικὰ ἄκρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ τούτων
 συνοχῇ, δηλαδὴ τὸν ἀτομικὸν λόγον τοῦ Πλάτωνος,
 καὶ τὸν Πανελλήνιον λόγον ὁγδόης τινὸς προσδοκωμένης
 Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ δὲ Παπισμὸς παριστᾷ τὴν
 Ῥωμαϊκὴν ἐνότητα ἐνσαρκουμένην ἐαθμηδὸν ἐν τῇ χρι-
 στιανικῇ τῆς Δύσεως συμπολιτείᾳ καὶ συνανθρωπεύσει,
 παριστᾷ τὸ κέντρον, περὶ τὸ ὅποιον ἀδιαχωρίστως θέ-
 λει στραφῆ, ἕως τῆς ὠρισμένης ἀνεξαρτησίας, ἑκαστον
 σῶμα τοῦ Δυτικοῦ συστήματος. Ὁ δὲ Μωαμεθανισμὸς
 ἐκφανίζει τὴν ἀνεξιστόρητον καὶ ἀχριστιάνιστον ἐπίλοι-
 πον οἰκουμένην, τὴν ἀδιάγνωστον ἔτι καὶ ἀνεξερευνή-
 τον μερίδα τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας, εἰκονίζει τὴν
 κτηνώδη βίαν, τὸν βάρβαρον καὶ ἀγριώδη καὶ πά-
 σης λογικότητος στερούμενον ἐνθουσιασμόν. Τέλος, ἡ
 ἐπέμβασις τῶν Φράγκων εἰς τὴν ἔριδα Ῥώμης καὶ Κων-
 σταντινουπόλεως, τῶν δύο συγκληρονόμων τῆς ἀρχαι-
 ότητος, καὶ ἡ ἐπικράτησις τῶν Φράγκων τούτων, αἰ-
 νίσσονται τὸν ἐπικείμενον κατὰ Δύσιν συμφορμὸν τῆς

ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ζύμης τῶν ἐκκατοίκων, ἐπισημαίνουσι τὴν ἔροδον πηθῶν, ἰδεῶν, ἀξιώσεων καὶ νῶν, προσικονίζουσι, λέγομεν τὴν εἰσβολὴν ἐνθέρμου, καὶ παρθενικῆς πίστεως ἐκ μέρους τῶν νεοφωτίστων ἐσπερίων, δηλαδή, τὴν ἱπποτικὴν φιλαυτίαν, τὸν τιμαριωτισμὸν, τὴν ἡρωϊκὴν αὐταπάρνησιν, τὴν γυναικολατρείαν, τὴν λυρικὴν εὐαισθησίαν, καὶ ἐνὶ λόγῳ πάνθ' ὅσα παραλείπομεν ἐγεροτήρια πασίγνωστα τῆς δυτικοβαρβαρικῆς ἐξευγενίσεως.

Συστήσαντες ἐπιτροχάδην τὰς βραχείας ταύτας σκέψεις περὶ τῶν δραστικωτέρων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ δημιουργῶν, σπεύδουμεν ἐπὶ τὰ πράγματα.

Τὴν τρικυμίαν, ἣτις τὸν Γραικικὸν στόλον κατασυντρίψασα εἰς τὰ παράλια τῆς Δεκαπόλεως ἐματαίωσε τοῦ Λέοντος τὴν ἐκστρατείαν, καὶ τὴν ἤτταν τῶν Σαρακηνῶν πέραν τῶν Ἄλπεων, ἡρμήνευσαν οἱ Ῥωμαῖοι ὡς θεοσημίας ἐμφαινούσας τῶν Ἀποστόλων τὴν ὁργὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν Μουσουλμάνων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν δυσσεβῶν Γραικῶν. Οἰωνοὶ τοιοῦτοι, ἐνθαρρύναντες τὸν Πάπαν καὶ τὸ ἱερατεῖόν του, καὶ ἐνισχύσαντες τὰς ἐλπίδας τῶν φυγάδων ὀρθοδόξων, κραταιοῦσι τὸ μῖσος κατὰ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπόστολοι, φίλοι τῶν εἰκόνων σμηνηδὸν διατρέχουσι τὰς χώρας τῆς Δύσεως δυσφημοῦντες τὴν Νεάν' Ῥώμην καὶ περισαλπίζοντες τὴν ἀγιότητα τῆς Πόλεως ἐνθα ὁ μὲν Αὐγουστος ἐγκαθίδρυσεν τὴν βασιλείαν τῆς οἰκουμένης, ὁ δὲ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων ἐγκατέστησε τὸν ὑπέρτατον θρόνον τῆς πίστεως. Ἡ Ῥώμη, διεθρύλλουν οὗτοι, ἦδε ἡ παμμήτηρ τῆς οἰκουμένης ! Αὕτη καθέστηκεν ἄνευ διακοπῆς βασιλὶς βασιλίδων, τοῦ κόσμου παντεπί-

σκοπος ὀφθαλμός. Ἐξ ὅλων γὰρ τῶν πόλεων μόνη αὕτη διέμεινε μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἄσπιλος, ἀβλαβής, ἀνόθευτος, αὐτόχρημα Ῥωμαϊκῆς καθὼς καὶ μόνη ἀπαραποίητον ἐτήρησε τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν. Τί τὸ κακὸν ἂν σκηναὶ βαρβάρων ἐπήχθησαν ἐντὸς αὐτῆς; Συνέβη τοῦτο κατὰ θεῖαν παραχώρησιν, ὅπως τῷδε τῷ τρόπῳ ἢ τροφῷ προσοικειωθῇ ταῖς φυλαῖς, ἃς ὤφειλε νὰ γαλουχήσῃ, ὅπως συγκοινωνήσῃ τοῖς λαοῖς, οἵτινες οὐρανόθεν ἐδέξαντο τὴν ἐντολὴν νὰ πολίσωσι τὰς ἐρήμους τῆς Δύσεως. Ἄρα λοιπὸν ἡ Ῥώμη ἀπειράκις ὑφίσταται τιμιωτέρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτῆς, ἥτις, ἀκοινωνήτως αἰείποτε πρὸς τοὺς νεοφωτίστους βαρβάρους πολιτευθεῖσα, καὶ ἀντὶ τῆς τούτων συγγενείας, τὴν ἀσέβειαν νοσήσασα, οὐδέποτε ἀπέβλεψεν εἰς τὸ πρεσβεῖον τῆς καινῆς δημιουργίας. Τὸ δὲ χεῖρον, οἱ κήρυκες προσετίθεντο, ἀνίκανος κατέστη πλέον ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὸ προστατεῦσαι τὰς Δυτικὰς ἐπαρχίας ἀπὸ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Τίς γὰρ ὁ στρατηγός, ὃν ἀπέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρτέμιος εἰς ὑπεράσπισιν τῆς Ῥώμης; Διάκονός τις τῆς Ἀγίας Σοφίας, Ἰωάννης τοῦνομα (86). Τίς δὲ πάλιν κατὰ Σαρακηνῶν ἡγωνίσασατο παρὰ Νεάπολιν; Ἔτερός τις ὑποδιάκονος, ἀρχιστράτηγος κελευσθείς. Χωρὶς δὲ τοῦ Πάπα Γρηγορίου, ὅστις ἀδραῖς δαπάναις τὴν Κύμην ἐξηγόρασεν, αἱ χῶραι τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, ἔσως δὲ καὶ ἡ Ῥώμη αὕτη, ἦσαν ἀναπαλλάκτως ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Σαρακηνῶν.

Τὰς μέμψεις τῶν λατιναποστόλων ἀνεσκεύαζον οἱ φίλοι τοῦ Λέοντος διαλαλοῦντες, ὅτι Ῥωμαϊκὴ μητρόπολις δὲν εἶναι ἡ τοῦ Αὐγουστύλου χηρεύουσα βασιλὶς,

ἀλλὰ μάλιστα ἡ μοναρχουμένη Κωνσταντινούπολις. Αὐτὴ γὰρ ὑπάρχει ταμεῖον ἀξίας αὐτοκρατορικῆς, ὀμφαλὸς οἰκουμένης, καθέδρα πνεύματος ἀληθινοῦ, ὅθεν τὸ φῶς ἐξέρχεται μέχρι περάτων κόσμου. Ἄν δὲ ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων ἐν Ῥώμῃ ὡς λέγεται, τὸν θρόνον αὐτὸν ἐγκαθίδρυσεν, τί ἐκ τούτου; Ἡ ἀμάθεια τοῦ κλήρου, ἡ φιλοκτημοσύνη καὶ σπουδαρχία τῶν ἀρχιερέων, ἡ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἐπανάκαμψις, ταῦτα ἡμαύρωσαν τὸ τῆς πρωτοκαθεδρίας καύχημα· ἄρα παρεξέκλινεν ἡ λατινικὴ προεδρία. Περὶ δὲ τιθνησίας βαρβάρων ἐθνῶν, προσέ-
λεγον οἱ βυζαντινοὶ τοῖς Λατίνοις, ψεύδεσθε διατεινόμε-
νοι, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις διαιτᾶται ἀπροσπέλαστος, ἀκοινώνητος, μεμονωμένη· ὑμεῖς αὐτοὶ ὁμολογεῖτε, ὅτι Ἴταλοι, Φράγκοι, Γότθοι, Οὐανδίλοι, Βούλγαροι, Μῆδοι, Πέρσαι, καὶ ἄλλοι ὑπερὶ ὅριοι, ἐξ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως παραγινόμενοι, ἐνταῦθα προσφεύγουσιν, ὡς τὸ πάλαι εἰς Ἀθήνας, θηρεύοντες τὴν ζύμην τῶν πατρίων αὐτῶν πολιτισμῶν (87). Τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὁ ναὸς τῆς Σοφίας μετὰ τῶν λειτουργῶν καὶ ἱεροκληρύκων αὐτοῦ ἀμειλλᾶται τὸ νῦν πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος; Ὅτι τὸ κολυμβεῖον τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἐγένετο Ἰορδάνης τῶν βαρβάρων ἐθνῶν; Ἀκροάσθητε τοῦλάχιστον τῶν Σκαν-
διναυῶν, οἱ ἀπολογούμενοι προσετίθεντο! Ἐὰν τ' αὐτο-
φανέστατα ἀποτιμᾶτε, *Μίκλα Γάαρδ*, ἐκφωνοῦσιν οἱ ὑπερβύρριοι, εἰς τὰς ἐαυτῶν πατρίδας ἐπανερχόμενοι, *Τὸ φῶς εἰς τὴν Μεγάλην Πόλιν!* (88)

Κομπαστικαὶ τοιοῦτου εἵδους φωνακταὶ ἐκατέρωθεν ἐξεφέροντο, ἀλλ' αἱ φωνακταὶ τὸν ῥοῦν τῶν πραγμάτων δὲν μετέτρεπον. Αἱ σχέσεις τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ανα-

πολὴν ὑφίσταντο σημαντικὴν μεταβολήν· αἱ δὲ τῆς Ῥώ-
μης πρὸς τὴν λοιπὴν χριστιανωσύνην ἐπλατύνοντο καθ'
ἐκάστην. Νέαι χῶραι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ταύτης ἐπιπροσ-
τίθενται, διαδιδόμενου τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ βορρᾶν
καὶ δύσιν. Ὁ μὲν Βονιφάτιος, χριστιανίζων τὴν Γερμανίαν,
ἐξέτεινε πρὸς βορρᾶν τὰ ὅρια τοῦ Παπισμοῦ, ὃ δὲ Βιλφρίδης
κατέβαλλε τὴν εἰδωλολατρείαν τῶν Φρισῶν (89, καὶ
Ἀγγλοσαξόνων (90), ἀποῦ προλαβόντως ὁ Ἑλλήν Θεό-
δωρος (91), τῆς μεγάλης Βρεταννίας τὴν Ἐκκλησίαν
ἀναμορφώσας, ἐνεστήγαγε τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ τὰ τυ-
πικὰ τῆς ἑλληνικῆς λειτουργίας. Ἀλλὰ περὶ ταύτην τὴν
ἐποχὴν καὶ ἑτερόντι συμβᾶν ἀναπτεροῖ τὸ θάρρος τὸ Ῥω-
μαϊκόν. Μεταβιβάζεται ἐκ τῆς Σαρδοῦς εἰς Ἰταλίαν τὸ
λαίψανον τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου παρὰ τοῦ Ῥηγὸς Λιουτ-
πράνδου ἐξαγορασθὲν ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ἡ ἐπάνσδος τοῦ
μεγάλου τούτου διδασκάλου τῆς Δύσεως εἰς τὴν γῆν ἔνθα
τὸ βάπτισμα παρεδέξατο συγκινεῖ πᾶσαν τὴν ὀρθόδοξον
χριστιανωσύνην—Ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος φρουρᾷται, καὶ
τὴν εἴσοδον τοῦ σώματος εἰς Παυλίαν πανηγυρίζει ὡς οἰ-
κουμενικὴν ἑορτήν. Ἐντεῦθεν δὲ νέον ἐγχώριον πνεῦμα
πληροῖ τὴν Ῥώμην, ἥτις ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὑπὸ Φράγκων
διακηρύσσεται ἀπαρχαίεστος ἱεράπολις. Ὡς ἐνῶ τὸ
Βυζάντιον ἀπαυδᾷ παλαιόν, ἐσωτερικῶς μὲν κατ' ὀρθο-
δόξων, ἔξωθεν δὲ κατὰ Βουλγάρων, καὶ Σλάβων, καὶ
Οὐννων, καὶ Μωικμεθανῶν, καὶ Ταλμουδιστῶν, « τὸ
παλαιὸν καὶ ἐξηθρωμένον σκῆρος, » ὡς ὁ Γρηγόριος
Διάλογος εἰρωνευόμενος τὴν Ῥώμην ἀπεκάλει, ἀνακαι-
νίζεται, καὶ ὑπὸ παντοίων θαρβάρων περιφρουρούμενον

ἐδραιούται· ἐδραιούμενον δὲ ἐκτείνει καθ' ἑκάστην τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας του.

Ὁ Γρηγόριος Γ', ἀνὴρ ἔμπειρος καὶ παιπαλώδης περὶ τὰ πολιτικά, ἐξεμέτρει δεόντως τὴν τε ἑξάψιν τοῦ κοινοῦ πνεύματος καὶ τὴν αὐξάνουσαν πρὸς αὐτὸν ἀφροσίωσιν τῶν ἀλλοεθνῶν ἡγεμόνων. Ἡ παρακμὴ τῶν ἐγκυκλίων γραμμάτων ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἔλλειψις πάσης ιστορικῆς συγγραφῆς ἀνακαμπτούσης τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ζωογονούσης τὸ αἶσθημα τῆς πατρίδος· ἡ ἀθλία τῶν Γραφῶν ἐρμηνεία, ἔτι δὲ ἡ ἐκπτώσις τῆς λατινικῆς διαλέκτου, καὶ πρὸ πάντων ἡ σιτιβαρὰ τῆς τυρλῆς πίστεως κατὰθλιψις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, κατὰθλιψις ἥτις ὑπερβαλλόντως ἀνεπλήρου τότε τῆς πολυθεϊκῆς Εἰσαρμένης τὸ κενόν, ταῦτα συνεισέφερον εἰς τὴν ὑπεραιώρησιν τοῦ Γρηγορίου, συνῆργησεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Σισμῶνδου, *ἡμίθειόν τινα ἢ ἐπίγειον θεόν*. Πολέμου ἐκραγένης αὐθις μετὰξὺ Ῥωμίων καὶ τοῦ Λιουτπράνδου, τῶν δὲ Φράγκων μηδεμίαν ἄχρι τοῦδε χορηγησάντων βοήθειαν, ὁ Πάπας ἀποστέλλει πρὸς Κάρολον Μαρτέλλον δευτέρην τινὰ τρεσβείαν, καὶ μᾶλλον τῆς προτέρας ἐπεικτικὴν. Δύο Ἀποκρισιάριοι κομίζουσιν εἰς Γαλίαν τὰς κλειδας τοῦ τάφου, καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἔτι δὲ πολύτιμόν τι τεμάχιον τῶν δεσμῶν τοῦ ἀποστόλου αὐτοῦ. Γράφεται δὲ συγχρόνως καὶ ἐπιστολὴ τῷ ἀντιβασίλει οὕτω πως ἔχουσα. « Ὁ Ἅγιος Πέτρος ἰσχυρὸς καὶ ἱκανὸς ἀναμφιβόλως ὑπὲρ πάντα θνητὸν πέφυκεν εἰς τὸ ὑπερασπίσαι τὴν χώραν του ταύτην. Ἀλλὰ τὴν δόξαν καὶ τιμὴν τῆς προασπίσεως εὐδοκεῖ εἰς τὴν σὴν εὐσέβειαν νὰ ἐναποθέσῃ. Ὅθεν, τέκνον ἀγαπητὸν,

σὲ ἐξορκίζω ἐν ὀνόματι τοῦ ζῶντος καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν ὀνόματι τῶν ἱσρωτάτων κλειδῶν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ὃς σοὶ ἐξαποστέλλω ὡς ἡγεμονίας σύμβολα, ἵνα μὴ προτιμήσῃς τὴν φιλίαν τῶν Λογγοβαρδῶν ἀντὶ τῆς εὐμενείας τοῦ ἡγεμόνος τῶν ἀποστόλων (Principis apostolorum), ἀλλὰ νὰ σπεύσῃς εἰς ἐμὴν βοήθειαν ! »

Ὡς βλέπομεν, ἡ χορεία τῶν ἀποστόλων γίνεται, κατὰ μίμησιν τῶν ἐγκοσμίων, ὑπήκοον, ὃ δὲ Πέτρος προχειρίζεται ἡγεμὼν τοῦ παραδόξου ὑπηκόου τούτου. Ἐτέρον πρόβλημα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχιερωσύνης πρὸς τὸν τῆς κοινοκρατορίας ἐξιδιασμόν. Ἐκ τοιοῦτου δὲ ἐπινοήματος ὁ Πάπας ὁρμώμενος, ἀπονέμει κατ' ἀρέσκειαν τὰ σύμβολα τῆς ἡγεμονίας, ἤγουν τὰς κλειδας καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου. « Ὁμολογητέον, ὁ Le Beau παρὰ τῆς Ῥεϊ, ὅτι διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ταύτης ὁ Γρηγόριος ἀποσύρεται τῆς ὑποταγῆς πρὸς τὸν νόμιμον αὐτοῦ Κύριον, καὶ ὅτι οὐ παραλόγως ὁ Κάρολος δύναται ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀνοικεῖους τοὺς ἐτι ἐν Ἰταλίᾳ διατρίβονται αὐτοκρατορικοὺς Ἐξάρχους. » Καὶ ὁμως, τὸν Λέοντα προσπαραινῶν ὁ Πάπας μετὰ ταῦτα, δὲν παύει νὰ ὑπογράφῃται εἰσέτι τῆς αὐτοκρατορίας ὑπήκοος. Ἐχομεν περὶ τούτου πρὸ ὀφθαλμῶν μαρτυρίας ἐπιστήμους, ἐξ ὧν χάριν παραδείγματος ἀναφέρομεν τὴν κρείττονα. Ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ὁ Γρηγόριος διαπρεσβεύεται τῷ Μαρτέλλῳ, καὶ τούτῳ παραχωρεῖ τὰ τῆς ἡγεμονίας σύμβολα, ἀφ' ἑτέρου τὰς ἑαυτοῦ βούλλας χρονολογεῖ ἀπὸ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Ἐκτὸς ἐπτὰ ἐπιστολῶν, σώζονται καὶ τινὲς ἄλλα ἔγγραφα τοῦ καιροῦ ἐκείνου, κατὰ τὸν ἐ-

φρεξῆς τρόπον ἄχρι τοῦ ἔτους 740 χρονολογούμε-
να (92).

« Imperante Domino Piissimo Augusto Leone,
Imperii ejus XXIII »

Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἀντίφασις; Εὐλογοφανῶς, ὁ Πάπας
ὑπέσχετο πνευματικῶ τῷ τρόπῳ πρὸς τὸν Κάρολον,
να παραδώσῃ τοῖς Φράγκοις ἑαυτὸν καὶ τὴν Ἰταλίαν,
ὃν οὗτος ἔσπευδεν ἐτέρωθεν ν' ἀποσκυβαλίσῃ καὶ Λογ-
γοβάρδους καὶ Γραικούς. Καὶ ἡ μὲν πρότασις, βεβαίως,
συνέφερε τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐνόμιζεν ἡδὴ ἑαυ-
τὴν ἐπίδοξον κληρονόμον τοῦ κράτους ἀμφοτέρων τῶν
κυρίων τῆς αὐτῶν, δὲν συνέφερε δὲ πιθανῶς τὸ προᾶ-
γμα τῷ πανουρογότερῳ Καρόλῳ, ὅστις ἤθελε, χρονοτρι-
βῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως ἀνα-
βάλλων, νὰ κρατῇ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχιερωσύνην ὑπογεί-
ριον. Πλὴν δὲ τούτου, οἱ Σαρακηνοὶ εἰσέβαλον αὐθις
εἰς Γαλλίαν, ἐξ ἄλλου μέρους διοδεύσαντες, τοῦθ' ὅπερ
ἀπέσυσε τοῦ Καρόλου τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῶν Ἰταλικῶν.
Ὦθεν ὁ Γάλλος τὰς μὲν κλεῖδας τοῦ τάφου καὶ τὴν ση-
μαίαν κρατήσας παρ' ἑαυτοῦ, πρὸς δὲ τὸν καλὸν Ἐπί-
σκοπον δῶρον ἀντεπιστείλας, ἐτράπη εἰς ἄμυναν τῆς
ἐπικρατείας του.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (741), αὐθις ὁ Γρηγόριος ἀνυπομό-
νητος διαπρεσβεύεται τῷ Μαρτέλλῳ, ἐξαιτούμενος τὰ
ἐπιτήδεια πρὸς ἐκδίωξιν Λογγοβάρδων τε καὶ Γραικῶν.
Ἄλλ' ἡδὴ τῇ κεφαλῇ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦδε τοῦ
δράματος ἐπεκρέματο ὁ πέλεκυς τοῦ θανάτου, ὥρισμέ-
νος νὰ διακόψῃ τὸ νῆμα τῆς παριστανομένης πράξεως.
Τῷ ἔτει αὐτῷ καταβάνουσιν εἰς τὸν τάφον καὶ οἱ τρεῖς

ἔξογοι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς, ὁ Λέων, ὁ Γρηγόριος Γ'. καὶ ὁ Μαρτέλλος, ἀείμνηστοι προβιβασταὶ τῶν τριῶν γονιμωτέρων συμβάντων τοῦ μεσαιῶνος. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ ἐπακουλούθου πολιτισμοῦ, Εἰκονομαχίας, Παπισμοῦ, καὶ νεωτέρας Δυτικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπέπρωτο αὐτοῖς νὰ προκαλέσωσιν, ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ συλληπτικῶς οἱ τρεῖς ὑπὲρ Εὐρώπης, τὸ μέγα ἔργον τῆς χριστιανικῆς ἀνανεωτικῆς, ἀλλὰ νὰ στερηθῶσι τῆς ἡδονῆς τοῦ θεάσασθαι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας των ὀφθαλμοῖς ἰδίους. Καὶ ἡ μὲν ιερὸδουλος Ἰταλία, ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου Γ'. ἀνακεκλιμένη, φιλονεικεῖ πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν Γαλλίαν τοῦ ἀηττήτου Καρόλου τὴν ὑπεροχὴν. ἡ δὲ Ἑλλάς τῶν ἡμερῶν μας, ἡ ἀναγεννωμένη Ἑλλάς, τί λέγει περὶ Λέοντος ; Σιγᾷ.— Δὲν ἐσίγησεν, ὅμως, ἐπὶ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ ὁ Θεῶν μιᾶς ἐλληνικῆς γενεᾶς ! Τὸν κοπετὸν τοῦ λαοῦ ἀντήχησε τότε ὁ νὰς τῆς Σοφίας· αὐτοὶ δὲ τινες λιγυραὶ κομιζοῦσιν ἕως ἡμῶν τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τοὺς ὀλοὺς γμούς.

Ἐκ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ὀλίγοι ἐβασίλευσαν ἐπὶ μακρότερον(93). Καὶ πολλοὺς μὲν ζῶν τοὺς ἐγθροὺς ὁ Λέων ἐκτέτατο, πλείονας δὲ τοὺς φίλους. καὶ φύλακας τῆς ζωῆς του, καθόσον οὔτε συμμορίαὶ ἀντιπολιτευομένων ἠὲδοκίμησαν, οὔτε στάσεις ἔσχυσαν, οὔτε δηλητηρία ἢ δολοφονίαὶ ἐτέθησαν ἐν ἐνεργείᾳ, ὅπως βραχύνωσι τὰ ἀξιόλογα 24 ἔτη τῆς βασιλείας του.

Ἀβιογράφητος σχεδὸν μετέβη εἰς τὸν νεώτερον κόσμον Λέων ὁ νεωτεριστής. Καὶ ὅμως, ἐὰν εὐνοούμενοις τῆς ἱστορίας ᾗναι οἱ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ὑποτυποῦντες

τὰς μυχίους τοῦ αἰῶνός των προσδοκίας, τίς τῶν βασιλέων ἀφοσώτερον τοῦ Λέοντος ἐξέφρασε τὰς ἀποκρύφους ἀνασκοπὰς τοῦ λαοῦ του !

Ἀποδώσωμεν χρέος δικαιοσύνης ! Τὸν τάφον τοῦ πρώτου τῶν Ἰσαύρων δὲν τιμῶσι μόνον οἱ στρατηγικοὶ του στέφανοι. Στέμμα προσέτι κεχρισμένον τὸ μνημὲν του στολίζει. Τὸ δὲ στέμμα αὐτὸ οὔτε τὸ διάδημα τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι πλέον, οὔτε ἡ ταινία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὔτε τὸ κρῆδεμνον τοῦ Ἡρακλείου. Ἀδάμαντες ἑλληνικοὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν σύμβολον καθωραϊζουσιν. Ἐκ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων πρῶτος ὁ Λέων εὐστόχως δύναται νὰ κληθῇ Βασιλεὺς Γραικῶν. Πρῶτος γὰρ τούτων ἐπισήμως τὴν χρῆσιν τῆς Λατινίδος εἰς πᾶν τῆς αὐτοκρατορίας ἔμβλημα καταργεῖ, τὴν ἑλληνικὴν ἀντικαθιστῶν, καὶ πρῶτος διαιωνίζει τὸν ἐν Χριστῷ τῆς Ἑλλάδος ἐγκαινισμὸν δι' ἑνὸς νομίσματος, ὅπου οὐκέτι Dominus, ἢ Augustus, ἢ Cæsar κατὰ τὴν συνήθειαν ἐπιγράφεται ἀλλ' ἑλληνιστὶ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. (93 δις).

Τοὺς δὲ τρεῖς μεγάλους εἰσηγητὰς τοῦ Σχίσματος διὰ δέχονται τρία ἕτερα πρόσωπα διάσημα, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Ζαχαρίας, καὶ ὁ Πιπῖνος· ἡ διάνυσις τοῦ ἔργου, καὶ ἡ τύχη τοῦ κόσμου τούτοις παραδίδονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Βασιλεία Κωνσταντίνου.

Ὁ δεύτερος τῶν Ἰσαύρων, μετὰ τοῦ πατρὸς συμβασιλεύσας, εἴτα δὲ καὶ σηνεκστρατεύσας, ἐδιδάχθη ἐξ ἁ-

παλῶν ὀνύχων τὰ τῆς διοικήσεως, τὰ τοῦ πολέμου, καὶ τῆς ἱερᾶς πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ πείραν ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐκέκτητο διαρκούσης τῆς ἀνταρσίας ἣν ἤγειρε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος ὁ Ἀρτάβασδος, ὡφελήθεις ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ διαδόχου, ἀπόντος εἰς ἐκστρατεῖαν κατὰ Σαρακηνῶν. Μόνος δ' ἐπὶ θρόνου βασιλεὺς καθήσας, εὗρεν οὐ μόνον ἐκπεπραγμένην ἤδη τὴν ὁδὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἣν ἐχάραξεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' εὗρεν ἔτι καὶ σημαντικῶς ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ προηχμένην τὴν ὑπὸ τὸ Εἰκονομαχικὸν σχῆμα χωρούσαν ἀνάπλασιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος, ἀνάπλασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλως τε καὶ αὐτὸς οὗτος, ζῶντος τοῦ πατρὸς συνειργάσθη. Εἰς τὸ διάστημα τῶν ἐπτακαίδεκα παρελθόντων ἐνιαυτῶν, τὰ παρὰ τῆς βασιλείας νενομοθετημένα, καὶ ὑπὸ Συνόδων τοπικῶν κυρωθέντα εἶχον ἤδη ἀνεπαισθήτως εἰσαχθῆ εἰς τὰ ἔθνη τοῦ δήμου, ἐνεκεντρίσθησαν εἰς τὴν συνήθειαν. Καὶ Ἱστορικὰ μὲν τεκμήρια, μαρτυροῦντα σαφῶς τῆς Εἰκονομαχικῆς μεταρρυθμίσεως τὴν ἐξάπλωσιν δὲν ἐσώθησαν. Ἡ ὁρθόδοξος μερίς, καταβαλοῦσα μετὰ τινα χρόνον τὴν καινοτομίαν, κατέστρεψεν ἀνηλεῶς τε καὶ διὰ παντός οἰονδῆποτε ἔχνης ἱστορικόν, νομοθετικόν, καὶ ἐκκλησιαστικόν τοῦ καιροῦ ἐκείνου· περιέλαβε δὲ ἐν τῷ ὀλέθρῳ οὐ μόνον συγγραφαί· λογίων εἰκονοκλαστῶν, καὶ νεαρὰς βασιλέων, καὶ πραγματείας θεολόγων ἀπολογητικᾶς, καὶ καθόλου εἰπεῖν, πᾶν ὅ,τι ἐπεξῆς τῇ δυνάτει ν' ἀναφυσήσῃ τῆς μεταρρυθμιστικῆς πλάνης τὰ ζώπυρα, ἀλλὰ προσέτι αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὅπερ ἐπέθεσαν οἱ νεωτερισταὶ τῇ ἑαυτῶν καινοτομίᾳ. (94) Ἐκ τινων, ὅμως, δειγμάτων, ἅπερ διὰ

τὸ ἐπίσημον αὐτῶν ὑπεξέφυγον τὸν ἀφρανισμόν, ἱκανοῦμεθα νὰ ἐξεικασώμεν ἐν πιθανότητι πλησιαζούσῃ τῇ ἀληθείᾳ πρᾶγμα τι δεινὸν εἰπεῖν τε καὶ πιστεῦσαι, ὅτι δηλαδὴ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τόσοι μόνον ἦσαν ἐντὸς τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας οἱ ἐγκαρτεροῦντες τῇ ὀρθοδοξίᾳ, καὶ προσκυνοῦντες εἰκόνας, ὅσοι, ὡς ἔγγιστα, ἐπὶ Καρόλου τοῦ Θ' ἦσαν ἐν Παρισίοις οἱ διαμαρτυρόμενοι, ἢ ὅσοι Παπίζοντες ἀπέμενον ἐν Λονδίῳ εἰς τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείσσης Ἐλισάβετ. Λέγομεν δὲ ἐντὸς τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας, τὴν εἰκασίαν ἐπέκεινχ τῶν αὐτοκρατορικῶν ὁρίων, καὶ κατὰ τὴν ἐπίλοιπον Ἀνατολὴν μὴ ἐκτείνοντες, διὰ τὴν ἀντενέργειαν τῶν ἐτέρων Πατριαρχείων ἅπερ ἀπ' ἀρχῆς ἐνεπόδισαν τῆς Εἰκονομαχίας τὴν εἰσβολὴν, καρτερικῶς ἀντισταθέντα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ψηφίσματος.

Δείγματα δὲ τῆς ἀγχνικότητός του τρανώτατα κατέδειξεν ἐπὶ τοσούτῃ ἀσεβείᾳ ὁ οὐρανός. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου βορίθουσι παντοίων συμφορῶν, διαμηνύουσι. καθὰ λέγουσιν οἱ χρονογράφοι, τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς θεότητος. Σημεῖα φαίνονται τρομακτικὰ καὶ κομῆται κατὰ βορρᾶν σχίζουσι τὸν αἰθέρα. Σεισμός εἰς τὰς Κασπίας πύλας, ἕτερος δὲ μέγας σεισμός ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Συρίᾳ, φονεύων μυριάδας ἀνθρώπων πολλὰς. Καὶ οἱ μὲν Ἀραβες κατὰ χριστιανῶν ἐπιμαϊνόμενοι, πολλαπλασιάζουσι τὰς θασάνους, καὶ βιαστικῶς τρέπουσι τοὺς πιστοὺς εἰς τὸν Μωαμεθισμόν. Ἐκ δὲ περιτροπῆς μαστίζεται καὶ αὕτῃ ἡ Κωνσταντινούπολις. Νόσος τις λοιμώδης, ἀπὸ Σικελίας

καὶ Καλαβρίας ἀρξαμένη, ἔρχεται ἐπὶ τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς πάρακειμένους γῆσους, « οἷόν τι πῦρ ἐπινεμόμενον, προμαστίζον τὸν ἄσεβῃ Κωνσταντίνον, καὶ ἀναστέλλον τῆς μανίας κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων, » εἶτα δ' ἐνσκήπτει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βασιλίδι. Τὸ δὴ φρικωδέστερον, ὅτι ἐπὶ τῶν ἱματίων τῶν πολιτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἐνδυμάτων τῶν ἐκκλησιῶν παραδόξως ἐπιτυποῦνται σημεῖα σταυροειδῆ καὶ ἐλαιώδη, ὅθεν λύπη καὶ ἀπορία καὶ ἀθυρία τοῖς ἀνθρώποις γίνεται. Ἀλλὰ καὶ φαντασίαι παράλογοι συνεπέρχονται, καὶ ἐκστάσεις διανοίας ἐπιγίνονται, καθ' ἃς οἱ τῶν εἰκόνων ἐχθροὶ νῦν μὲν θέλπουσι παρὰ τὰς πλευρὰς αὐτῶν πρόσωπα βριαρά, φιλικῶς αὐτοὺς προσαγορεύοντα, νῦν δ' ὁρῶσι φαντάσματα εἰσερχόμενα εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ τοὺς μὲν συγγενεῖς ξίφει τιτρώσκοντα, τοὺς δὲ ἀναιροῦντα. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, οὕτως ὁ λοιμὸς ἐπεκτείνεται, ὥστε ἐπιτρίβονται ὀλόκληροὶ οἰκογένειαι, καὶ οἴκοι κλείονται παντελῶς, ὥς οἱ ζῶντες κάτοικοι τῆς βασιλίδος δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐνταφί-ασιν τῶν νεκρῶν, ὧν τὰ σώματα πληροῦσι κήπους, ἀμπελωνας, λάγκους, ἀνύδρους ὀμβροδέκτας, καὶ πλείστους ἄλλους τόπους ἐντὸς τῶν παλαιῶν τειχῶν . . . Διατί δὲ τοσαῦτα συμφοραί; « Διὰ τὴν ἄσεβῶς γεγεννημένην εἰς τὰς ἱερὰς εἰκόνας ὑπὸ τῶν κρατούντων καταφοράν. »

Ἀλλ' ὁ κρατὼν Κωνσταντῖνος ἀπερισπάστως ἀνύει τὴν προτεθεισάν ὁδόν, ἀμεριμνῶν περὶ τῶν φρικαλέων φασμάτων, ἅπερ ἐκπλήττουσι τὴν συνείδησιν τινῶν ἐκ τῶν περισσοθηρήσκειν ὑπηκόων του. Ἐν μέσῳ τῶν ὁδυρμῶν

καὶ τοῦ κλαυθμῶνος τῆς βασιλευούσης, ἐν μέσῳ τῶν στι-
βαζομένων πτωμάτων, παρὰ τὴν κλίνην τῶν λοιμω-
τούντων, πάντοτε καὶ πικροῦ ἐνεργεῖ ἡ κραταιά του
χείρ. Ἡ δὲ φωνὴ τῶν Εἰκονομάχων ἱερέων, ἀντιστρέφου-
σα τὰς ἐρμηνείας περὶ σημείων οὐρανίων, εἰς τὴν εἰκono-
λατρείαν τῶν προπατόρων ἀποδίδει τὴν ἐπισκήψασαν
συμφορὰν. Εἰκόνες ἀγίων δὲν συναδεύουσι τὰ λείψανα
εἰς τὴν ταφὴν· ὁ Σταυρὸς μόνος προηγείται τῆς κηδείας·
δὲν ψάλλεται ἐκτενὲς ἀκολουθία νεκρώσιμος ἐπὶ τοῦ
κεκοιμημένου· ἡ πένθιμος τελετὴ ἐσυντομεύθη καὶ ἀπλο-
ποιήθη εἰς γλῶσσαν τοῖς πᾶσι καταληπτὴν. Ὡστε, παρὰ
τὰ κλονίσωσι τὴν μεταρρῶθμισιν οἱ σεισμοί, ἡ πανώλης,
καὶ ὁ θάνατος, ἐνίσχυσαν ἐπὶ μᾶλλον αὐτήν.

Πόθεν καὶ πῶς ἐπῆλθε τοιαύτη τροπὴ εἰς τὰ ἔθιμα
καὶ τὰ φρονήματα;

Ἐὰν τὴν ἐξηκονταετὴ βασιλικὴν πολιτείαν τοῦ Λέον-
τος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἀφ' ὑψηλοῦ θεωρήσωμεν, δια-
ζητοῦντες ἐν αὐτῇ τὴν ἐπικρατοῦσιν ῥοπὴν, ἥτις τὰ
πάντα διακινεῖ, τί περατοῦμεν; Ὅτι τῶν Ἰταύρων ὁ
αἰὼν ὀρμαῖται ὠθούμενος ὑπὸ τινος ἀκτασγέτου κλίσεως
πρὸς τὴν ἀνάλυσιν, τὴν ἀπλοποίησιν, τὸν ὁμαλισμόν.
Ὁ νοῦς, περὶ λείπων τὸ σύμβολον, τὴν φιλόσοφον τύ-
πον, τὴν πνευματικὴν πολυτέλειαν, καὶ πᾶν ἕτερον τοῦ
παρελθόντος μεγαλοπρεπὲς προῖν, ἀσμενέστερος τρέ-
πεται πρὸς τὴν γυμνὴν πραγματικότητα. Περαιεσθὼν
τὸ σχῆμα, ἀποστρεφόμενος τὸ ἔντεχον καὶ διδάσκαλον
περικάλυμμα, δι' οὗ οἱ προηγούμενοι δύο πολιτισμοί, καὶ
ἡ ἑλληνικὴ φαντασία τὴν ἰδέαν περιεθωράκισαν, εἰσβάλλ-

λει τραχέως πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτὴν, ἐφορμαῖ πρὸς αὐτὸν τὸν μυελὸν τοῦ περιτετυλιγμένου καρποῦ, ἐπορέγεται τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως διὰ μιᾶς. Ἡ ἀποκλήρυξις αὕτη τοῦ πηρελθόντος, ἡ ἄωρος αὕτη κατὰ τῆς παρχιδόσεως ἀπόπειρα, ἡ εἰς ἄλλας λέξεις ἀνάδοσις αὕτη τῶν χυμῶν τοῦ δένδρου ἀπὸ τῶν ριζῶν ἐπὶ τ' ἄκρη τῶν κλάδων αὐτοῦ, εἶναι φαινόμενον, ὡς εἶδομεν, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποδόσιμον ἢ εἰς τὴν ἀνεμοζάλην, ἥτις, πρὸ τινος, τὸ δένδρον αὐτὸ κλονίσασα καὶ σφοδρὰν ἀνακύκλῃσιν ἐπαγαγοῦσα εἰς τὸν ὁπὸν τοῦ φυτοῦ, ἐτροπολόγητε τὴν κατάστασιν τῆς βλαστήσεώς του. Καὶ τῷ ὄντι, πατοῦντες τῆς εἰκονομαχίας τὸ ἔδαφος, βλέπομεν περὶ ἂν ἀντικείμενα παράξενα, πνέομεν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἄλλον αἆρα, ἄλλοι δὲ ἄνθρωποι παρὰ τοὺς γνωστοὺς προσπελάζουσιν ἡμᾶς. Ἐκπλήκτως δὲ τὸν ἀλλόκοτον τῦτον κόσμον περιεργαζόμενοι, ἐρωτῶμεν διὰ τίνος ποτὲ θαύματος συνέβη ἡ αἰφνιδία μεταβολή; Πῶς λαὸς προσπεφυκὼς εἰς τὰς πολυχρονίους ἑξῆς του, λαὸς ὑπὲρ πάντα ἄλλον τοῦ μεσαιῶνος προσκεκαλλημένος εἰς τὰς προγονικάς του παρχιδόσεις, ταύτας, ἀκρῇ ληκτίσας τρέπεται εἰς ὁδὸν κινὴν, εἰς πορείαν ἀδιάγνωστον; Πῶς, ἐνῷ ἡ Δύσις, καὶ ἡ λοιπὴ χριστιανωσύνη μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐμβυθίζονται εἰς βάραθρον πίστεως ἀνεξετάστου, πῶς ἀνεπήδησεν ἐνταῦθα ἐν τῇδε τῇ πατρίδι τῆς πίστεως, τοῦ συμβόλου, τῆς αὐθεντίας, πῶς, λέγομεν, ἀνεσκίρτησεν ἐνταῦθα ὁ παράβολος λόγος, καὶ τὰ προδογμμένα περὶ κοινῆς λατρείας διὰ βραχέος ἡ ἐξέλεγχτις ὑπερεκέλισε;

Τὰ μὲν αἷτια τῆς μεταβολῆς εὐρήκαμεν εἰς τὰ προηγούμενα, τοὺς λόγους ὁμῶς διὰ τοὺς ὁποίους ἡ μεταβολή

αὕτη ταχύτατα ἐπεραιώθη, ὁ Ἕλλην ἱστοριονόμος θέλει ζητήσῃ ποτὲ οὐχὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (95). Μᾶλλον δὲ ἡμῖν καθήκει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὴν τροπὴν ταύτην τοῦ πνεύματος εἰς τὸ ἀπλούστερον καὶ ἀναλυτικώτερον ἀπαντῶμεν οὐ μόνον περὶ τὴν κοινὴν λατρείαν, ἀλλ' ὡσαύτως ἐν τῇ νομοθεσίᾳ, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ τότε συμβαινούσῃ ἀναμορφώσει τῆς νεοελληνικῆς διαλέκτου, καθάπερ ἐν τοῖς κατωτέροις ὁψόμεθα. Τίνος ἕνεκα τὰ τρία ζωτικώτατα τῆς ἑλληνικῆς βίωσης ὄργανα, πίστις, πατρίς καὶ γλῶσσα συναισθάνονται τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ἀκατάσχετον τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπλοποιήσεως; Δὲν εἶναι τάχα τὸ αἰσθημα τοῦτο ὁρμὴ τις πρὸς τὴν χριστιανικὴν μεταπολίτευσιν, πρῶτιστον σύμπτωμα ἀναγεννήσεως τοῦ μεσαιῶνος; Ἡ τάσις αὖτις πρὸς τὴν ἀνάλυσιν, ἣτις ὑπάρχει τρανώτατον γνῶρισμα τῶν μετέπειτα αἰώνων, δὲν εἶναι ἄρᾳ γε σημεῖον ὑπὲρ τῆς Ἡ'. ἑκατονταετηρίδος, ἔχει κοινῶς πρὸς τὸν ἐνεστῶτα ἐξευγενισμόν;

Ὅ,τι μᾶλλον, κατὰ τὴν γνώμην τῶν τότε ἰθυόντων τὴν Εἰκονομαχικὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν ἀπλὴν τοῦ Χριστοῦ λατρείαν ἀντέκειτο ἦτο ἡ ὑπερβολικὴ κατάχρησις τοῦ τερατώδους καὶ θαυματουργοῦ περὶ τὴν συγγραφὴν τῶν Συναξαρίων, ἡγοῦν τὴν βιογραφίαν τῶν Ἀγίων. Ὁ Πατριάρχης Ἀναστάσιος, διδάσκαλος πρῶτον καὶ πνευματικὸς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου πατρὸς, εἶτα δ' ἐχθρὸς ἐπὶ Ἀρταβάζδου βεβιασμένος, δὲν παρέλειψε νὰ καταδείξῃ ἀπ' ἀρχῆς τῷ ἑαυτοῦ μαθητῇ καὶ νὰ στιγματίσῃ ὡς σημεῖον θρησκευτικῆς παρακμῆς τὴν ἀγιογραφικὴν ἐκείνην, ὡς ἔ-

λεγε, φαντασμαγορίαν, ἣν εἰς ἐμπειγμὴν τῆς πίστεως ἔμα καὶ τοῦ λογικοῦ διεδραμάτιζον οἱ ἐν ὀνόματι Θεοῦ τὴν κοινὴν πίστιν καπηλευόμενοι. Προτροπαὶ τοιαῦται, ὑπ' ἀναντιρρήτων διατρανούμεναι παραχρήσεων, ἐπὶ παραδοξοποιίας βασιζομένων, δὲν ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι. Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς ὀρμηθεὶς, τὸν μὲν ἱερὸν σύλλογον τῶν Ἀγίων ἐπωνόμασεν Ὀλυμπον μυθολογικὸν τοῦ χριστιανισμοῦ, τὰς δὲ τῶν Ἀγίων τούτων πρεσβείας ἀπεκάλεσε συγκίνην ἐπικουρίαν (96), ὑπὸ φορολόγων ἱερέων καὶ μοναχῶν ἐφευρεθεῖσαν πρὸς σιμωνίαν καὶ δημοκόπησιν. Μετ' ὀλίγον δὲ, Συνόδου κροτηθείσης, καταργεῖται καθόλου τὸ ἐπίθετον Ἅγιος, καὶ ψηφίζεται ὁ μὲν Πέτρος καὶ Παῦλος, ἀπλῶς Ἀπόστολοι νὰ λέγωνται ἀπανταχοῦ τῆς χριστιανωσύνης, ὁ δὲ Γεώργιος, ἡ Θεόδωρος. Μάρτυρες ἀπλῶς, καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως (97). Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ λείψανα τῶν Ἀγίων, Ὁσίων, καὶ Μαρτύρων ὅσα πρὸ τριῶν αἰώνων ἐν Κωνσταντινουπόλει συνέρρυσαν, ταῦτα, ὡς ἀποσπῶντα τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τῆς καθαρᾶς πρὸς Θεὸν λατρείας, συνοδικῶ ὡσάύτως διατάγματι πυρὶ παρχδίδονται σὺν ταῖς λιψανοθήκαις (98). Ἀλλὰ συγχρόνως θεσπίζεται ἡ πχῦσις τῶν τεσσαρακοστῶν καὶ παραμονῶν καὶ πάσης ἐν γένει νηστείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ κατάργησις τῆς ἀργίας ἐπὶ τὰς πλείστας τῶν ἐορτασίμων ἡμερῶν. Ὑποστηρίζουσι δὲ τοὺς νεωτερισμοὺς θασιλικά διατάγματα, ὅρκον ἐπιβάλλοντα γενικὸν πρὸς πάντας τοὺς ὑπηκόους· ὁ δὲ ὅρκος αὐτὸς ἀναγκάζει ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοὺς νὰ μὴ προσκυνήσωσιν εἰς τὸ ἑξῆς εἰκόνα, ἡ λείψανον ἁγίου, μήτε ἄλλο τι ὑλικὸν καὶ χειροποίητον,

ἀνάξιον τῆς πνευματικῆς θρησκείας τοῦ Σωτῆρος, τοὺς δὲ ἔω, τότε Ἀγίου; ὀνομασθέντας νὰ θεωρήσωσι ψι-
λῶς ὡς ἄνδρας ἐναρέτους, κτήσαντας μὲν τὴν οὐρανίαν
μακαριότητα διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπηρεσίας των,
οὐδόλως δ' ἐν οὐρανοῖς ἱκετεύοντας ἢ μεριμνῶντας ὑπὲρ
ἀνθρώπων σωτηρίας. Ἐν τούτοις, τοῦ Πατριάρχου Ἀνα-
στασίου ἀποβιώσαντος ἐν ἔτει 743, ὁ ἐφηρισμένος διά-
δοχος, ὅπως δώσῃ πρῶτος τὸ καλὸν παράδειγμα τῆς
πρὸς τὴν Σύνοδον καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ Σελέντιχ ὑπο-
τιγῆς, ἀνελθὼν ἐπ' ἄμβωνος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας,
καὶ ἀνὰ χεῖρας ἔχων τὸ Εὐαγγέλιον, ὁμνύει ἐνώπιον Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων ὅτι ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οὔτε εἰ-
κόνας θέλει προσκυνῆται, οὔτε λείψανα τηρεῖται παρ'
ἐκυτῷ, οὔτε νηστείας καὶ τεσσαρακοστὰς φυλάξει, οὔτε
μοναχοὺς καὶ μοναστήρια περιθάλψει ἐντὸς τῆς ἐπικρα-
τείας καὶ τῆς δικαιοδοσίας του (99). Πάντες δὲ τότε οἱ
περιεστῶτες ἀνακράζουσι· Γένοιτο γένοιτο! Καὶ μετὰ
τὴν πάνδημον ὁμοδοσίαν ὁμοφώνως ἐξαγορεύεται τὸ
σύμβολον τῆς πίστεως.

Εἰς τὸ σύμβολον τοῦτο, ἡ μήτηρ τοῦ Χριστοῦ, ὡς
γνωστὸν τοῖς πᾶσι, προσταγορεύεται Μαρὶα ἡ Παρθένος.
Ἐντεῦθεν ἀφραμὴν λαβόντες οἱ δύο Κωνσταντινοί, βα-
σιλεὺς καὶ πατριάρχης, συμβουλεύονται τὸ ἐπώνυμον
Παναγία νὰ καταργήσωσιν, ἀπὲρ τοῦτου νὰ κατα-
στήτωσι τὸ Χριστοτόκος, ὡς προσφύστερον μὲν τῇ
Θεομήτορι, μὴ ἀντιβαῖνον δὲ ταῖς ἐκδοθείσαις διατάξεσι
κατὰ πίστεως οἰκουμενικῆς ἀγιότητος. Εἰς δὲ μᾶλλον
εἶναι παραβόλους λογισμοὺς ὁ βασιλεὺς ἐγκύπτων ἐπὶ τοῦ
προκειμένου, κηρύττει ματρίκιν τε καὶ ἀνυπόστατον τὴν

παρὰ Πατρὶ καὶ Υἱῷ μεσιταίαν τῆς Θεοτόκου, διὰ τινος σοφίσματος ἰσχυριζόμενος, ὅτι ψιλὴ γυνὴ μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ Χριστοῦ ἡ Μαρία ἀπομείνασα, κατ' οὐδὲν διέφερε τῶν λοιπῶν θνητῶν· ἄρα οὔτε δύναμιν εἶχε νὰ μεταβάλλῃ τὰς περὶ ψυχῶν καὶ περὶ κόσμου βουλὰς τῆς θεότητος. Ταῦτα δὲ καὶ δημοσίᾳ πρεσβεύων, πολλοὺς τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ προσεῖλκυσε. Μὴ τῶν ἡμερῶν « λαβὼν ἐν χειρὶ βαλάντιον πλήρες χρυσίου, καὶ πᾶσιν ὑποδείξας αὐτὸ, ἠρώτησε, τίνας ἄξιον ἐστὶ ; Τῶν δὲ εἰπόντων· ἄξιον ἐστὶ πολλοῦ· κενώσας πάλιν τὸ χρυσίον, ἠρώτησε, τίνας ἄξιον ; Εἰπόντων δὲ οὐδενός· οὕτως ἔφη, καὶ ἡ Μαρία. Ἐως μὲν εἶχε τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῇ, τετιμημένη ἦν· ἄφ' οὗ δὲ τοῦτον ἀπέτεκεν, οὐδὲν τῶν λοιπῶν γυναικῶν διαφέρει » (100).

Ἐπεταὶ τοιούτων προσιμίων δεινὸς κατὰ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων διωγμός. Ὁ αὐτοκράτωρ ἑτέρα κροτήσας Σελέντιχ, καὶ τὴν συναίνεσιν τῆς Συνόδου λαβὼν, προβάλλεται τρεῖς δμόφρονας στρατηγούς, τὸν Μελισσηνὸν, τὸν Λαχανοδράκοντα, καὶ τὸν Μάνην, οἷς διατάσσει ῥήμασιν αὐστηροῖς τὴν ὅσον τάχιον κατάργησιν τῶν μοναστηρίων. Ἀναβολὴν, ἢ μετρίασιν τὸ ψήφισμα δὲν ἐπεδέχετο. Οἱ στρατηγοὶ ἐκτελοῦσι τὸ διάταγμα, καθὼς ἐν ὥρᾳ μάχης, σαλπισθέντος τοῦ ἐμβατηρίου, ἐφορμῶσιν οἱ στρατιῶται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Καθιδρύματα ἐπὶ πέντε αἰῶνας διαρκέσαντα, καταφύγια ἀσκήσεως, παιδείας, παρθενίας, ἄσυλα ξένων τε καὶ πενήτων οἴκοι εὐχαγεῖς ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἠχήσαντες αἶνους καὶ δόξας τῷ Κυρίῳ, συνυποβάλλονται τῷ αὐτῷ νόμῳ τῆς καταστροφῆς. Ἀποκρισιάρχοι τῶν στρατηγῶν,

προπεμπόμενοι τοῖς ἡγουμένοις προστάττουσι τὴν αὐθω-
 ρεὶ τῆς μονῆς ἐκκένωσιν· τῆς δὲ διαταγῆς μὴ κατὰ τύ-
 χην εἰσακουσμένης, ππραχοῖμα ἡ στρατιωτικὴ δύναμις
 ἐνεργεῖ. Οὕτω δὲ τοῦ ψηφίσματος ἐκτελούμενου, τὰ μὲν
 τῶν μοναστηρίων δημεύονται, τὰ δὲ διανεμόνται τοῖς
 στρατιώταις, ἄλλα δὲ γίνονται στρατῶνες, καὶ πολε-
 μικαὶ ἀποθηκαί, ἣ μεταβάλλονται εἰς φρούρια· πάντα
 δὲ ὁμοῦ τὰ πολύτιμα ἱερὰ σκεύη, καὶ βιβλία, καὶ κτήνη
 πωλοῦνται εἰς ὄφελος τοῦ δημοσίου. ἢ πρὸς μισθοδο-
 σίαν στρατοῦ, ἢ ναυπήγησιν τριήρεων (104). Καὶ λ.χ.
 τὴν μὲν μονὴν τῶν Δαλμάτων, πρῶτιστον οὔσαν ἐν τοῖς
 κοινοβίοις τοῦ Βυζαντίου, δίδωσιν ὁ βασιλεὺς εἰς κα-
 τοικίαν τοῖς ἐκλεκτοῖς τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, τὰς δὲ τοῦ
 Καλλιστράτου, τοῦ Δίου, καὶ τοῦ Μαξιμίνου, μετ' ἄλ-
 λων παρθενῶνων καὶ ἱερῶν οἴκων διαλύσας, τοὺς ἐνδια-
 τρίβοντας μοναχοὺς συγκατέταξεν ἐν τῷ στρατῷ, εἰπὼν
 ὅτι «σίμβλος μέλι κατασκευαζόμενος οὐκ ἀνέχεται κη-
 φήνων.» Οὕτω δὲ τὰ πράγματα προέβησαν, ποῦ μὲν διὰ
 βίας, ποῦ δὲ διὰ πειθοῦς μεταποιούμενα καὶ παραπλατ-
 τόμενα, ὥστε ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας ταύ-
 της, οὐδὲν ἀπέμεινε μοναστήριον καθ' ὅλον τὸ θέμα
 τῆς Θράκης. Ὡς δὲ πρὸς τὰς εἰκόνας καὶ τὰ λείψα-
 να, μόνον εἰς ἀριθμοὶ τινες εὐσεβεῖς ἐνέμενον τηροῦν-
 τες ἐν παραθύστῳ τὰ ἔθιμα τῶν πατέρων. Τοῦθ' ὁ-
 περ ἴσως ὁ Ζωναρᾶς αἰνιττόμενος γράφει τῇ ὑπερο-
 πτικῇ καὶ μισοδὴμῳ φράσει τῶν βυζαντινῶν λογί-
 ων, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος «ἐξέθετο δόγματα, δι' ὧν
 τὸν [συρφετῶδη ὄχλον] ὑπέσυρεν ἔπεσθαι τῷ αὐτοῦ

φρονήματι, ἢ φράσις αὕτη νομίζομεν, ὑποσημαίνουσα τὴν ἰδέαν λίαν ἐκτεταμένου προσηλυτισμοῦ εἰκονομα-
χικοῦ.

Ἡ φήμη τηλικούτου τολμήματος, τὴν ἀνατολὴν δια-
δραμοῦσιν, κατέπληξε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ χριστιανούς. ἐνεποί-
ησε δὲ φρίκην εἰς τὰ τρία Πατριαρχεῖα τῆς Ἱερουσα-
λῆμ, Ἀντιοχείας, καὶ Ἀλεξανδρείας, ἅπερ ἀμέσως ἀπέ-
στειλαν ἑγγράφῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, πικρίαν πνέοντα
καὶ ἀγανάκτησιν. Δὲν ἐσίγησε δὲ καὶ ὁ τότε ἐν Ῥώμῃ
ἀρχιερατεύων Στέφανος Γ'. Προσκληθεὶς οὗτος παρὰ τοῦ
Κωνσταντίνου διαρρήδην νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς
ἐργαζομένης μεταρρυθμίσεως, ἀπήντησε διὰ μέμφεων
ἐντόνων, ἀποτρέπων αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ παρα-
κινῶν ἐν ἐπιμέτρῳ αὐτὸν εἰς ἐκστρατεῖαν προσωπικὴν
κατ' Ἀστόλφου, ῥηγὸς Λογγοβάρδων, πρὸς ἐλευθέρωσιν
τῆς Ἰταλίας (102). Ὡς ἐκ τούτου τινὲς τῶν ἐν Κων-
σταντινουπόλει καινοτόμων ἀπεδειλίασαν. Αἱ ἐπιπλήξεις
ἐκεῖναι τῶν καθολικῶν θρόνων, οἱ γογγυσμοὶ τῶν καταδι-
ωκομένων μοναχῶν, αἱ διατριβαὶ τῶν ἀποδημησάντων ὀρθο-
δόξων αἵτινες εἰς εὐγλώττους σελίδας συνεῤῥαχμέναι, καὶ
δογματικῶ τῷ τρόπῳ τὴν καινοτομίαν ἀνασκεύαζουσαι,
τὸν κληρὸν ἐπανεκάλουν εἰς τὰ προδεδογμένα, ταῦτα κατέ-
στησαν πρὸς στιγμὴν προβληματικὴν εἰς τὴν συνείδησιν
τῶν προσηλύτων τὴν θέσιν τῆς Εἰκονομαχικῆς Ἐκκλη-
σίας. « Τίνες αἱ βάσεις τῆς καινοτομίας ταύτης, ὑπεθο-
ρυβεῖτο; Ποῦ τὸ κῦρος Συνόδου Οἰκουμενικῆς; Ποῦ τοῦ-
λάχιστον ἡ συναίνεσις τῶν ἐγχωρίων Ἱεραρχῶν; Ἐνῶ
τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας μετακινοῦνται, ὁ μὲν σύλλο-

γος τῶν Ἐπισκόπων σιγαῖ πεφικωμένος, τὸ δὲ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως μένει ἀκέφαλον.»

Τὸν ὄργασμὸν παρατηρήσαντες, καὶ τοὺς κινδύνους τῆς νεωτεριζούσης Ἐκκλησίας ἀναλογισθέντες, ἀποφασίζουσι βασιλεὺς τε καὶ ἐψηφισμένος Πατριάρχης νὰ ἐνεργήσωσιν ὅ,τι οὐδ' αὐτὸς ὁ Λέων ἐτόλμησεν εἰς τὰς ἡμέρας του. Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 754, πέμπουσιν ἐκ συμφώνου συνοδικὸν προσκλητήριον τοῖς ἀπανταχοῦ Ἐπισκόποις, ἔτι δέ, τῷ Πάπᾳ καὶ τοῖς Ἀνατολικοῖς Πατριάρχαις· συγχρόνως δέ, θεσπίζοντες Οἰκουμενικῆς Συνόδου συγκρότησιν, διορίζουσι τὴν ἐναρξιν τῶν συνελεύσεων εἰς τὰς πρώτας τοῦ προσεχοῦς Φεβρουαρίου.

Τῇ 10 τοῦ αὐτοῦ μηνός, 338 θρόνοι τῆς ἐπικρατοῦσης Ἐκκλησίας, ὅ ἐστι σύμπας ὁ ἀνατολικὸς σύλλογος, συνευρίσκονται ἐν Βλαχέρναις, ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου. Κάθηνται, ἐκ περάτων συναθροισθέντες, Ἀρχιερεῖς Βιθυνίας, Θράκης, Μακεδονίης, Θεσσαλίας, Ἡπείρου, Ἑλλάδος, Κυκλάδων, Ἰονικῶν Νήσων, Ἰλλυρίας, καὶ πάσης χώρας ὑπαγομένης εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἥ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· προεδρεύουσι δὲ Θεοδόσιος ὁ Ἐφέσου, καὶ Παστηλᾶς ὁ Πέργης. Καὶ αἱ μὲν συνεδριάσεις διαρκοῦσιν ἑπτὰ ὅλους μῆνας, ἀπὸ Φεβρουαρίου μέχρις Αὐγούστου μηνός· ἄγνωστα δὲ τὰ καθ' ἕκαστα τῶν συζητήσεων, τῶν Πρακτικῶν, κατὰ δυστυχίαν, ἀφανισθέντων ἀκολούθως ἐν μιᾷ καὶ τῇ ἀθεραπεύτῳ συμφορᾷ σὺν τοῖς ἄλλοις εἰκονομαχικοῖς ἀπομνημονεύμασι. Τοῦτο δὲ μόνον γινώσκουμεν ἐκ χρονογραφικῆς μαρτυρίας ὅτι ληξάντης τῆς Οἰκουμενικῆς ἐκείνης Συνόδου, τῇ ογδόῃ

τοῦ Αὐγούστου μηνός, πάντες οἱ ἀρχιερεῖς μιᾷ φωνῇ, παρόντος τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀνεβόησαν « Σήμερον ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ σωτηρία τῶν χριστιανῶν, σοῦ Βασιλεῦς ἀπαλλάξαντος ἡμᾶς τῶν εἰκόνων. (103). Τοῦ δὲ Βασιλέως τότε ἀνελθόντος ἐπ' ἄμβωνος, καὶ ἀναγορεύσαντος εἰς Πατριάρχην οἰκουμενικὸν τὸν ἐψηφισμένον Κωνσταντῖνον, σύσσωμος ἡ Σύνοδος ἐξῆλθε τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰσχωρήσασα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, ἀνέγνωσεν εἰς ἐπήκοον πάντων τὸν ὕρον τῆς πίστεως, εὐφημούντων καὶ ἑπευχομένων μεγαλοφώνως τῶν ὄχλων. Ἀκολουθῶς δὲ Σύνοδός τε καὶ λαὸς ἀνεθεμάτισαν ἅπαντας τοὺς Εἰκονολάτρας, ἐξαιρέτως τὸν ἀποβιώσαντα Γερμανὸν, Γεώργιον τε τὸν Κύπρου, καὶ Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, τοὺς τρεῖς ὑπερμάχους τῆς παραδοσίμου λατρείας (104).

Τινὲς τῶν ἡμετέρων παρατίθενται, ὅτι μετὰ τῶν Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων τῆς Συνόδου ταύτης συνεδρίασαν, συνεζήτησαν τὸν ὅρον τῆς πίστεως καὶ συνυπέγραψαν καὶ τινες τῶν προΐσταμένων, μὴ ἰερωμένοι (105). Ἀπίθανον τὸ πρᾶγμα δὲν θέλει φανῇ, ὅταν προσέξωμεν εἰς τὴν φύσιν τῆς Εἰκονομαχικῆς μεταβολῆς, εἰς τὰς πρὸς τὴν ἐκλαϊκῆσιν ροπὰς τῆς ἐνεργουμένης μεταδιαιτήσεως. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀφορώντων τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Σύνοδον θέλει μείνει αἰωνίως ἀνεπίκριτον. Τίς ὁ Ὅρος, ὃν κληρικοὶ συνάμα καὶ λαϊκοὶ συντάττουσιν ἐν τῷ τέλει τῆς παραδόξου ταύτης Βουλῆς τῆς Η', ἑκατονταετηρίδος; Πόσα τὰ κεφάλαια τοῦ Ὁρου αὐτοῦ ὃν πρώτην φοράν ἐν τῇ χριστιανικῇ πολιτείᾳ συνεπικυροῦσιν ὁμοθυμαδὸν καὶ βασιλεὺς, καὶ κληρὸς, καὶ λογάδες λαϊκοί, καὶ λαός; Περιεῖχον ἄρ' αὖ γε τὰ κεφάλαια

πικράς κατὰ τῶν ἑτεροδόξων μομφάς ; Προανηγόρευον ἴσως τὰ περιβόητα ἐκεῖνα *Centum gravamina*, ἅπερ ἡ Δίαιτα τῆς Νουρεμβέργης ἐξέφερεν ἐπὶ Λουθήρου κατὰ τοῦ Πάπα ; Ἡ μᾶλλον, ὥς τὰ κεφάλαια τῆς ἐν Φλωρεντίας Γραικορωμαϊκῆς Συνόδου, ἄλλο τι δὲν ἐξέφρασαν, ἢ τὴν τῆς συνειδήσεως ἠθικὴν κατάθλιψιν ;

Λίθος βαρὺς καλύπτει ἡμῖν διὰ παντὸς τὸ κατάρατον τοῦτο τῆς Νεοελληνικῆς ἀναστοιχειώσεως προδοῦλευμα καὶ πρακτικῶν, καὶ ὅρος πίστεως θέλουσι διατελέσει ἄφαντα εἰς τὸν αἰῶνα. Δὲν ἴσχυσαν ὑπὲρ τῆς μνήμης αὐτῶν οὔτε ὁ ὑπέρογκος ἀριθμὸς 338 Ἐπισκόπων, ἀντιπροσωπευσάντων ὅλην μίαν γενεὰν καὶ μίαν ἐποχὴν, οὔτε τὸ φοβερὸν ξίφος τοῦ Λέοντος εἰς τὴν ζώνην τοῦ προκαθημένου βασιλέως ἐμβεβλημένον, οὔτε ἡ συνεργασία τῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων, οὔτε, τέλος πάντων, τοῦ λαοῦ ἡ ἐπευδόκησις ! Τερηδὼν κατέτρωγε τὸ σῶμα αὐτὸ ἕως ἀπὸ γενετῆς. Ἐνῶ δὲ χαίρουσα καὶ ἀγαλλιῶσα ἡ Κωνσταντινουπόλις ἀνεβόα ὅτις ἤλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ σωτηρία τῶν χριστιανῶν », οἱ ἐμπεπιστευμένοι τὴν ἡγεμονίαν τοῦ παρελθόντος, οἱ ἀνταγωνισταὶ παντὸς νεωτερίσματος, οἱ φύλακες τῶν παραδόσεων, οἱ τέσσαρες, λέγομεν, καθολικοὶ θρόνοι τῆς πίστεως σπεύδουσι προνοίαις τοῦ πεπρωμένου νὰ πνίξωσι τὴν φωνὴν, καὶ τὸ μὲν πρόωρον γέννημα τῆς μεσαιωνικῆς συνειδήσεως νὰ κηρύξωσι τερατοτοκίαν, τὴν δὲ συνέλευσιν νὰ στιγματίσωσιν ὡς παράνομον συνέδριον. Ὡρα γὰρ διαμαρτυρήσεως δὲν εἶχεν ἔλθει, ὥς ἐν ἡμέρᾳ προγυμνασίας ἤλπισαν οἱ τότε πατέρες μας ἐκβακχεύομενοι. Καὶ ὅμως, ἐὰν ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ῥώμη, καὶ ἡ Ἀντιόχεια, τε-

πράστιχος τοῦ παρελθόντος ὀπισθοφυλακή, ἐὰν αἱ πνευματικαὶ αὗται βασιλίδες τοῦ καιροῦ ἐκείνου, θείῳ κινούμεναι πνεύματι, ἄρῳνται τὸ κῦρος εἰς καινοτομίαν, ἱκανὴν ἴσως διὰ τὸ πρόωρον νὰ ὑποσκάψῃ τὴν οἰκοδομουμένην ἐθνότητα, ἂν, λέγομεν, αἱ τέσσαρες ἑδραὶ, τὴν ὁμολογίαν ἐκείνην στηλιτεύσασαι ὡς θανάσιμον ἁμάρτημα, καταδικάζωσι τὴν Εἰκονομαχίαν εἰς κεφαλικὴν ποιήν, ὅμως ἡ περὶ σωτηρίας φωνὴ τοῦ Βυζαντινοῦ πατριαρχείου ἤχησεν ἄπαξ. Ὁ ναὸς τοῦ Λόγου, τὸ ἀκατάλυτον τῆς Σοφίας τέμενος σώζεται πρὸς μαρτυρίαν, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ καλλιτεχνία κακοτέχνως τε καὶ ἀπροσφυῶς ἀνεπλήρωσεν ἔπειτα τὰς ἐπὶ Κωνσταντίνου ξεσθείσας ψηφιδωτὰς εἰκόνας (106).

Ἐπέπρωτο δὲ κατ' ἄλλον τρόπον λυσιτελεῖς ν' ἀποβῶσιν αἱ συνέπειαι πρὸς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὀργασμὸς τηλικούτος ὁποίας ὤφειλεν ἀναγκάτως νὰ ἐπιφέρῃ παντοδαπὰς μεταβολὰς ! Ὁ χαρακτήρ τῆς καινοτομίας δὲν ἦτο νῦν προσωπικὸς, οἷος ὑπῆρξεν ὁ τῶν προηγουμένων ἐκκλησιαστικῶν νεωτερισμάτων· δὲν ἦτον ἐπινόημα Ἀρείου τινὸς ἢ Εὐτυχίου, ἐντὸς διανοίας μεμονωμένης σχηματισθέν. Ἡ καινοτομία ἀνέκυψεν αὐτογενής, καὶ παρρησιωδῶς ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς ἐν μέτῳ τῆς ἀγορᾶς περιεπορεύθη. Διὸ, ἡ λαίλαψ ἀνατυρβάζει τὰ ὕδατα τῆς λίμνης ἐκ τοῦ πυθμένου, δὲν θιγγάνει ἐπιπολαίως τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς. Νέα πλήθη συρρέουσιν ἔκτοτε εἰς τὴν βασιλεύουσιν, καὶ ἄλλα πάλιν εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐντεῦθεν ἀναρρέουσιν. Ἐνῷ δ' ἄφ' ἑνὸς ἡ μετοχέτευσις τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ ὁ συνεπόμενος ἀναβρασμὸς ἀναζωοῦσιν ἀμοιβαδὸν τὰ μέσα καὶ ἄκρα τοῦ βυζαντινοῦ σώματος μέλη, ἄφ' ἑτέρου ἡ κοινὴ συμ-

φορά καὶ κοινὴ ἀντιπολίτευσις συνοικειοῦσι τοὺς διωκομένους ὀρθοδόξους, ὥστε βαθμηδὸν αὐτοσχεδιάζεται εἰδὸς τι Φιλικῆς Ἐταιρείας, τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἐνεργοῦσι καὶ συνακούονται διὰ κρυπτογραφίας, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ συνθήματος, ὅπερ ὁ Στουδίτης μεταδίδει συναδέλφοις τισί (107). Ἀνάξεις δὲ τοιαύτης φύσεως δὲν ἐξέρχεται πρὸς τὴν ἀστυκὴν καὶ πολιτικὴν θεσμοθεσίαν ἀτελεσφόρητος. Βλέπομεν ἤδη τὴν δουλείαν ἀσχάλλουσιν εἰς τὰ δεσμά της καὶ ζητοῦσαν τῆς καταστάσεώς της τὴν βελτίωσιν. Ἡ δὲ μεσάζουσα τάξις τῆς κοινωνίας, αἱ συντεχνίαι, τὰ βανουσώδη σωματεῖα, ὁ σύλλογος τῶν ἐμπόρων, ἐργοστασιαρχῶν καὶ βιομηχάνων, ἡ ταπεινὴ αὕτη καὶ ἀνεπίγραφος bourgeoisie τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅθεν γενεαλογεῖται ὁ σήμερον ἐξαγορασθεὶς ἑλληνικὸς λαὸς, αὕτη καὶ τοι προσφυῆς οὔσα τῇ Εἰκονομαχίᾳ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν δυσारेστούμενων ὀρθοδόξων πλαγίως καὶ ὑποκώφως παροτρυνομένη, τῶν δὲ περιστάσεων αὐθορμήτως ὠφελουμένη καὶ αὐτὴ, ἐγείρει τὸν τράχηλον, καὶ τὸν ἀγενῆ τινάσσουσα ζυγὸν, ἐξαιτεῖται νομοθετικὴν τινα μεταρρύθμισιν, ἣτις πραγματικῶς ἐπέρχεται εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Βασιλείου καὶ τῶν διαδόχων του. Ἐὰν δὲ περὶ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἀστυκῶν θεσμῶν δὲν ὑπερτερήσῃ τότε ἡ ἐλευθερία, διότι ἀπαράσκευος ἦτον εἰσέτι ὁ αἰὼν τοιοῦτου ἀγαθοῦ, ὑπερισχύει ὅμως ἡ Ἐπιείκεια, ἀδιαφιλονείκητον γνῶρισμα τῶν Βασιλικῶν.

Μὴ παραλείψωμεν δὲ καὶ τινα ἑτέραν ἀξιαφήγητον συνέπειαν, τὴν ἐκ τῆς καταργήσεως τοῦ μοναχικοῦ τάγματος προερχομένην. Περὶ τούτου λέγομεν ἐκ προοιμίων, ὅτι εἰς ὅσα οἱ χρονογράφοι διηγοῦνται πίστιν ἀναξέλεγκτον δὲν προσνέμομεν, διότι προφανῶς τὸν κάλαμον αὐ-

τῶν σύρει ἡ ἐμπάθεια. Ἀλλὰ τὴν διαβληθεῖσαν ἱστορίαν ἐτέρων ἐπαναστάσεων ἀναγνόντες οὐκ ἀνεπικρίτως, καὶ ἐπανάστασιν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην παραμορφωθείσαν τοὺς Εἰκονομαχικοὺς ἀγῶνας θεωροῦντες, μόνον ὀλίγα τινὰ παραδεχόμεθα ἐκ τῶν ἐξιστορουμένων ἀθεμιτουργημάτων της. Καὶ, φέρ' εἰπεῖν, παραδεχόμεθα ὡς ἀποτέλεσμα πιθανὸν τῆς τοῦ καλογηρικοῦ τάγματος καταργήσεως, ὅτι διαλυθέντων τῶν μοναστηρίων, μοναχοὶ καὶ ἀσκηταὶ ἀπέβηκον τὴν μελαμφορίαν, καὶ στολὴν ἐνδυθέντες ἔλαβον γυναῖκα· ὅτι μονάστριαι ὡσαύτως ὑπανδρεύθησαν· ὅτι καλόγηροι, τοῦ θρασυλέως καὶ τῶν καθεστωσῶν ἀρχῶν καταλαλήσαντες, ἐρῶς ἀπίσθησαν, ἢ ἄλλως πως ἐτιμωρήθησαν. Μαρτυρίαι τοιούτου εἵδους δὲν ἀποδοκοῦσιν, ὡς ἀπίθανος προσέτι δὲν ἀποφαίνεται καὶ ἡ παρὰ τοῦ ἁγίου Θεοφάνους ἐκφερομένη ἐκείνη περὶ τῆς πανδήμου τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἀτιμώσεως· ὅτι, δηλαδή, τελεσθέντος ἱππικοῦ, καὶ πολλοῦ τοῦ ὄχλου συρρέουσantos, τινὲς τῶν πρῶν μοναχῶν παρουσιάστησαν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον κρατοῦντες· ἕκαστος μίαν μονάστριαν καὶ μνηστὴν αὐτοῦ, εἰς ἐπίδειξιν τῆς ἤδη καταργηθείσης μοναχικῆς παρθενίας. Παρφοραὶ τοιαῦται ἐμφανίζονται δυστυχῶς κατὰ πᾶσαν δεινὴν τῆς κοινωνίας μεταβολήν. Οἱ Ἱερατικοὶ τῆς Γερμανίας θεατρισμοὶ αἱ ἐπὶ Καρόλου Ε΄. συμβάντες, καὶ αἱ Γαλλικαὶ σκηναὶ τῆς παρελθούσης ἐκκτονταετηρίδος τάχα δὲν ἀναμιμνήσκουσιν δρωτοῦν τὰς βυζαντινὰς παρεκτροπὰς ; Δέον, ὅμως, νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τ' ἀθεμιτουργήματα αὐτὰ δὲν ἀπέβησαν ὅλως ἀσυντελῆ. Μετὰ παρέλευσιν μιᾶς περίπου ἐκκτονταετηρίδος, ὁ κληρὸς καὶ τὸ μοναχικὸν τάγμα ἐπαναλαμβάνουσι τὰ ἑαυτῶν κτήματα· ἐπανα-

κτῶσι παρὰ μὲν τῶν βασιλέων τὰ ἴδια δικαιώματα, παρὰ δὲ τοῦ λαοῦ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐμπιστοσύνην. Ἀλλ' ὁ ἐπανωρθωμένος οὗτος κληρὸς τῆς μεταπολιτευομένης ὀρθοδοξίας, δὲν εἶναι πλέον ὁ αὐτὸς οἶος καὶ πρότερον. Ἐκτοτε, ὁ θρόνος ἰσχυροποιήθη· ὁ θρόνος τὰ συμβόλαια τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν κατὰ καιροῦ βασιλέων ἀθετήσας, σχίσας τοῦ χάρτην, ὅστις ἐρρῶθμιζε προηγουμένως τ' ἀμοιβαίᾳ τῆς βασιλείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας δικαιώματα, παρεχώρησεν αὐτομάτως, καὶ ὥς ἐξ οἰκείας μεγαλοδωρίας, τ' ἀπολεσθέντα προνόμια πρὸς τὸν κληρὸν καὶ τοὺς μοναχοὺς. Νέαι δὲ συμφωνίαι, νέον σύνταγμα προέκυψαν ἐντεῦθεν. Ἐκτοτε ὁ μὲν μονάρχης προσφέρει τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοπροαίρετον καὶ μόνιμον τὴν εὐσέβειαν, τὸ δὲ ἱερατεῖον ἀπονέμει στερεὰν πρὸς τὸν μονάρχην τὴν ἀφοσίωσιν καὶ εὐγνωμοσύνην του. Διέξελθε τὰ μετέπειτα χρονικά! Πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας, πολλάκις ὁ κληρὸς ἀντεπολιτεύσατο τὸν μονάρχην, πολλάκις ὑπεστασίασε, πολλάκις ἀνιμιχθεὶς περικεκαλυμμένως εἰς τὰ πολιτικά ἔστειλε τοὺς Πρασίνοους ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἵνα καθυβρίσωσι τὸ βασιλικὸν πρόσωπον, καὶ ἀνασκάψωσι τοὺς ἄρχοντας. Ἀλλ' ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ὁ κληρὸς μεταπειθόμενος, ἄλλως δὲν πηρουσιάζεται πλέον, ἢ ὡς κληρὸς. Ἐκτοτε ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ γίνεται ἄφαντος. Πότε δὲ πάλιν ὁ Ἐπίσκοπος ἐμφανίζεται ἐπὶ σκηνῆς; Εἰς τὰ τέλη τοῦ μεσαιῶνος, ὅταν ἀμφιτερίζοντος τοῦ θρόνου μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ Λατινισμοῦ, ἀποβῇ ζήτημα Ἑλληνικὸν ἅμα καὶ Εὐρωπαϊκὸν ἢ ὑπαρξίς τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας.

Ἄλλως τε, ἡ κητάργησις τῶν Γραικικῶν μοναστηρίων

ἔφελξε μᾶλλον τὴν Δύσιν, ἢ τὴν Ἀνατολήν. Ἡδὴ καὶ πρὸ
 τῆς Εἰκονομαχίας, ἕως ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἡρακλείου
 καὶ τοῦ Κωνσταντος, ἔμαθον οἱ τῆς Ἀνατολῆς μοναχοὶ
 τὸν δρόμον τῆς Ἰταλίας, ὑπὸ τῶν Μονοθελητῶν διωκό-
 μενοι, καὶ καταφυγὴν ζητοῦντες παρὰ τῷ ἱᾶπα (108).
 Νῦν δὲ τῶν κτημάτων στερούμενοι, καὶ εἰς στρατολογί-
 αν ὑποβιβάλλομενοι, ἐπεικτικώτερον συρρέουσιν εἰς Ῥώ-
 μην, ἔνθα τυγχάνοντες περιποιήσεως, εὐμενείας, προστα-
 σίας ἐπιτετηδευμένης, διανέμουσιν εἰς ἀμοιβὴν εἰκόνας,
 φυλακτήρια, λείψανα μαρτύρων, καὶ ἄλλα παρόμοια. Πρῶ-
 τος ὁ Γρηγόριος Ι'. ὑποδέχεται φυγάδας ἡγουμένους. Οὗ-
 τος μαθὼν, ὅτι οἱ Γραικοὶ οὐ μόνον Ἡγεμόνα τῶν Ἀ-
 παστοίων δεν ὁμολογοῦσι τὸν Πέτρον, ἀλλ' οὔτε καὶ Ἀ-
 γιον κράζουσιν αὐτὸν, ἐκθειάζει τὴν καρτερίαν τῶν προσ-
 φύγων. Βουλόμενος δὲ νὰ δώσῃ αὐτοῖς δεῖγμα τρανὸν
 εὐνοίας, οἰκοδομεῖ μεγαλοπρεπῆ τινα μονήν, τὴν ὁποί-
 αν ἀφιεροῖ ὑπὸ τ' ὄνομα τοῦ Ἀγίου Χρυσογόνου εἰς
 καταφύγιον Γραικῶν, καὶ εἰς τελετὴν τῆς Ἑλληνικῆς
 λειτουργίας (109). Τοῦτο δ' αὐτὸ πράττει ἀκολούθως καὶ
 Παῦλος ὁ Α'. ὅστις τὸν ἴδιον πατρικὸν οἶκον εἰς μοναστή-
 ριον Ἀγίου Σιλβέστρου μεταβιβάσας, καὶ εἰσοδήμασι πλου-
 τίσας, τοῦτον διὰ Βούλλας συνοδικῆς παρὰ πάντων τῶν
 Καρδιναλίων ὑπογραφείσης, καὶ γράμμασιν ἑλληνικοῖς φε-
 ρούσης τὴν μνήμην τοῦ θεμελιωτοῦ, δωρεῖται ἐν ἔτει 761
 τοῖς ἀδικόπως εἰς Ῥώμην παρεπιδημοῦσι Γραικοῖς (110).
 Βαθμῆδὸν δὲ τοσοῦτον ἡύξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν παρε-
 πιδήμων, ὥστε καὶ ἕτερα κοινόβια ἡναγκάσθησαν οἱ Πά-
 πας νὰ κτίσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν (111). Γοιαῦτα ὑπῆρξαν
 καὶ τοῦ Ἀγίου Σάββα, τοῦ Ἀγίου Ἀλεξίου, τοῦ Ἀγίου

Γρηγορίου, τῆς Θεοτόκου, καὶ ἄλλα τινὰ, ἐν οἷς οἱ Γραικοὶ ἐπ' αἰῶνας ἐτήρησαν τὰ πάτρια ἔθιμα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φωνήν. Εἰς μνημόσυνον δὲ τῆς ἐποχῆς σώζεται εἰσέ-
τι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ μονῇ ἡ εἰκὼν τῆς Θεομήτορος, αὕτῃ ἥτις ὑπὸ τῶν προσφύγων ἐξ Ἑλλάδος ἐκομίσθη τότε ἅμα τῇ ἀχειροποιήτῳ εἰκόνι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῇ πάλαι ἀποσταλείσῃ τῷ βασιλεῖ Αὐγάρῳ. Παρὰ πόδας τῆς εἰκόνης ἀναγινώσκεται ἑλληνιστὶ ἡ ἐπιγραφή· Θεοτόκω ἀειπαρθένῳ. Ἔτερον δὲ στίφος μοναχῶν συνεπέα τοῦ δευτέρου διωγμοῦ, παραγίνεται εἰς Ἰταλίαν τῷ 817· καθ' ὃν καιρὸν ὁ Πασχάλης Α'. ἀπονέμει τοῖς φυγάσι τὸ λαμπρὸν μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Πραξέδου, ἵνα, κατὰ τὴν φράσιν Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου, « *diu noctuque græcæ modulationis psalmodia laudes omnipotenti Deo, sanctis que illis ibidem quiescentibus sedulo persolverent* » (112). Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου τοσοῦτον τὰ Γραικικὰ μοναστήρια πολλαπλασιάζονται ἐπὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν, ὥστε εἴκοσιν Ἕλληνες ἡγούμενοι ἀπολαμβάνουσι τὸ προνόμιον τοῦ περικυκλοῦν τὸν Παπικὸν θρόνον ἐν ὧρᾳ Πατριαρχικῆς λειτουργίας.

Ἀλλὰ καὶ δευτέραν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ ἱστορηθεῖσαν, ὡς ἄδεται, ἄγουσιν εἰς Ῥώμην περὶ τὸ 750 ἔτος ἑλληνίδες μονάστριαι, καταλιποῦσαι τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας τὴν μονήν, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Πάπα καταφυγοῦσαι. Ὁ τότε ἀρχιερατεύων Ζαχαρίας αὐτάς ὑποδεχθεὶς, μεταβάλλει τὴν Μονὴν τοῦ Κάμπου Μαρτίου εἰς ἑλληνικὸν παρθεναγωγεῖον, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις λειψάνοις ἱεροπρεπῶς ἐναποτίθεται καὶ τὸ σῶμα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ (113). Αἱ δὲ ἑλληνίδες

συνιστῶσιν ἐν τῇ μόνῃ ταύτῃ γυναικεῖον παιδευτήριον, ὅ-
περ διαπρέπει ἐπὶ σεμνότητι καὶ ἱερομαθείᾳ ἐφ' ὅλης ζω-
ῆς των. Μετὰ τὴν ἀποβιώσιν των, ὅμως, αἱ μαθήτριάι ἰ-
ταλίδες, ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ τάγματος μεταβάσαι εἰς τὸ
λατινικὸν τοῦ Ἁγίου Βενεδίκτου, ἀπώλεσαν τὴν ἀνάμνη-
σιν τῆς πρώτης καθιδρύσεως.

Κατὰ τὰς συμφωνίας μαρτυρίας τῶν Δυτικῶν, ἐκ τῶν
προσφύγων τούτων Ἑλλήνων, οἱ μὲν διῆγον βίον ἀπλῶς
ἀσκητικόν, ὥστε μετὰ τὸν θάνατον καὶ ἐν ἁγίοις κατετά-
χθησαν, οἱ δὲ, λογιώτεροι ὄντες, εἰσῆγαγον ἐν Ἰταλίᾳ τὸν
ἔρωτα τῆς παιδείας, καὶ ἐδίδαξαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα
πρὸς μαθητὰς διαφερόντως εὐδοκιμήσαντας. Διαπρέπει δὲ
μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ Ἅγιος Σάββας ὁ νεώτερος, ἀπο-
βιώσας ἐν Ῥώμῃ τῇ 5 Φεβρουαρίου 995, ἐφάμιλλος τῶν
ἀρετῶν τοῦ προαχμάσαντος Ἀββᾶ Πέτρου ἐκείνου, ὃν ὁ
Ἀδριανὸς Α'. ἀπέστειλε τῷ 787 ἐπίτροπον Ῥωμαϊκὸν εἰς
τὴν Β'. Οἰκουμενικὴν Σύνοδον Νικαίας. Οἱ δὲ πεπαιδευ-
μένοι τῶν μοναχῶν, εὐρόντες τὸν Ἰταλικὸν κλῆρον πάν-
τως ἀνεπιστήμονα καὶ ἀπειρόκαλον (114), τὰς δὲ πόλεις
ἑλλειπεῖς βιβλίων, διέδωσαν εἰς Ῥώμην, εἰς Νεάπολιν, εἰς
Καλαβρίαν, εἰς Σικελίαν τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνίδος, με-
τεγλώττισαν δὲ τινὰς τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων, καὶ ἄ-
πειρα βιβλία τῆς πολυθεικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρχαιό-
τητος ἐκαλλιγράφησαν. Τούτων μαθηταὶ ὑπῆρξαν οἱ δύο
ἑλληνισταὶ Ἰωάννης ὁ Διάκονος, καὶ Ἀναστάσιος ὁ Βι-
βλιοθηκάριος· εἰς τούτους δὲ τοὺς πρόσφυγας ὀφείλεται
προσέτι ἡ καθίδρυσις ἀκαδημίας τινὸς ἐν Βενεζενδῶ, ἔν-
θα, μαρτυρία τοῦ ἀνωνύμου Σκληρνιτανοῦ (115), « τριά-
κοντα δύο φιλόσοφοι συνήκμασαν, ὧν διασημότερος ὁ Ἰλ-

δέριχος. » Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, τὰ ἱερὰ καὶ ἐγκύκλια μαθήματα ἀναβάλλουσιν ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ ἐγχώριος κληρὸς φιλογορχματεῖ, αἱ ἐκκλησίαι ἠχολογοῦσιν ἑλληνικάς ψαλμωδίας, τὰ σχολεῖα γέμουσι μαθητῶν, φιλόσοφοι πλατωνίζοντες, ἢ ἀριστοτελίζοντες προαπαντῶσι τὸν αἰῶνα τῆς Φλωρεντινῆς Ἀκαδημίας. Ἑλλήνων τε δὲ καὶ Ἰταλῶν ὁμοθυμαδὸν συναγωνιζομένων εἰς τὴν ἐξευγένισιν τῆς χώρας, αἱ ἔθνικαὶ διακρίσεις πολλάκις ἐν ταῖς βιογραφίαις διαλείπουσι. Τίς δὲν γινώσκει τὴν ἀδιάκοπον σειρὰν τῶν ἑλληνιστῶν, καὶ λατινιστῶν ἥτις ἀπὸ τοῦδε ἀρχομένη ἔκει μέχρι ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδος, εἰς ἀπάντησιν τῶν Βησσαριώνων καὶ τῶν Λασχάρεων; Τὰς ἀρχιεπισκοπικὰς, καὶ ἡγουμενικὰς ἑδρας τῆς Ἰταλίας, ἐφ' ὧν ἐκάθησαν πρότερον ἄνδρες ἀγράμματοι, σεμνύνουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος σοφοί, ἢ ἑλληνες τὸ γένος, οἷον ὁ Φιλάγαθος Πλακεντίας, ὁ Νεῖλος Γροττιανὸς ῥάτας, ὁ Χρυσόλαος Μαδιολάνων, ὁ Βικελάνη Ἰεράκης, ἢ ἑλληνίζοντες, ὡς ὁ Λιουτπράνδος Κρεμῶνης, ὁ Πισσαῖος Ἰωάννης, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικαὶ τε καὶ λαϊκοί, τῶν ὁποίων ἐπισταμένως μνημονεύει ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἑλληνοῖταλικῆς φιλολογίας (116). Ἐντεῦθεν δ' ἄρχεται καὶ ἡ σύστασις βιβλιοθηκῶν ἐν Ῥώμῃ, ἐν Ὑδρουντι, ἐν Μεστήνῃ, Πατήρῃ, Βενετίᾳ, ὅθεν τὰ σπουδαιότερα τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων ἐξέρχονται εἰς τύπον ἐν χειρὶ τῷ δέοντι, πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, καὶ ἐπέκτασιν τῆς ἀνθρωπίνου ἐνεργείας. Τὰ σπέρματα τοῦ ἑλληνισμοῦ πίπτουσιν αὐθις εἰς εὐγονον γῆν, καρποφοροῦσι δευτέραν φοράν, μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Πλουτάρχου, ἢ ἑλληνικὴ φιλομάθεια, ἀποδημοῦσα, καθωρχίζει τὴν Ῥώμην, προκαλεῖ τῆς διανοίας τὴν

ἀναπτέρωσιν. Ἐπεται δὲ ἡ τρίτη καὶ λαμπροτέρα μετα-
νάστασις ἐπὶ Ὀθωμανῶν, ἡ συμβάσα μεταξύ Γουττεμ-
βέργου, Κολόμβου, Λουθήρου, Λαυρεντίου τοῦ ἐκ Μεδ-
κων, καὶ Γαλιλαίου. Οὕτως, οἱ τρεῖς μέγιστοι διωγμοὶ
τοῦ πολυπαθοῦς γένους ἡμῶν χαράττουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ
τοῦ πολιτισμοῦ τρεῖς βαθμιαίας περιόδους ἀναγεννήσε-
ως.— Ἄλλ' ἐκτρεπόμεθα τοῦ σκοποῦ. Ἐπανεέλθωμεν εἰς
τὴν βασιλείαν τοῦ Κωνσταντίνου.

Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ φροντίδες δὲν ἀπέτρεψαν τὸν Κων-
σταντῖνον ἀπὸ τῶν πολεμικῶν καθηκόντων, εἰς τὴν ᾗ-
σκησιν τῶν ὁποίων τὰ μάλιστα προέκοψεν. Ἄν δὲ τὴν
δόσιν τῶν ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν μετριάζοντες οἱ ἡμέτε-
ροὶ χρονογράφοι (117), εἶχον μετὰ πλείονος ἐπιστάσιος
ἐγκαταχωρίσει τὴν λεπτομέρειαν τῆς στρατιωτικῆς τοῦ
βασιλέως τούτου πολιτείας, σήμερον ἡμεῖς ἠθέλωμεν εἴ-
σθαι εἰς κατὰστασιν νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβέστερον καὶ
τὴν περὶ τοὺς πολέμους διαγωγὴν του. Γνωστὸν, ὅμως,
ὅτι τὸν βίον εἰς ἀγῶνας ὁ Κωνσταντῖνος καταναλώσας
ἐπτάκις κατὰ βαρβάρων ἐξεστράτευσε, τρεῖς μὲν ἐν ἀρχῇ
κατὰ Σαρακηνῶν, τετράκις δ' ἐφεξῆς κατὰ Βουλγάρων.
Ἐξῆλθε μὲν κατ' Ἀράβων τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλεί-
ας του, ἐξῆλθε δὲ καὶ τῷ πέμπτῳ κατὰ τῶν αὐτῶν, ὅτε
τὴν Γερμανίκειαν παραλαβὼν καὶ νικήσας, ἐπεστράτευ-
σε πρὸς Δουλιχίαν καὶ Ἀσσυρίαν, ἐνῷ ὁ στρατηγὸς αὐ-
τοῦ κατέθραυε τὸν ἐχθρικὸν στόλον ἐν τῷ λιμένι Κύ-
πρου καὶ πάντας ἔσφαξε τοὺς Ἀράβας, τρεῖς μόνους διὰ
τὸ μῆνυμα ἐλευθερῶν. Τῷ δὲ ἐνδεκάτῳ ἔτει τῆς βασι-
λείας του πάλιν κατὰ Σαρακηνῶν ἐξελθὼν, παρέλαβε τὴν
Θεοδοσιούπολιν καὶ τὴν Μελιτηνὴν, καὶ ἦν περίστυχιν

πάντας τοὺς ἐκεῖ βαρβάρους αἰχμαλωτίσας ἐτέλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει θρίαμβον δημοχαρέστατον.

Ἄλλ' ὁ πόλεμος ὁ Βουλγαρικὸς δὲν ἀπέβη ἐπιτυχής, ὅσω ὁ πρότερος κατ' Ἀράβων. Τετράκις ἀπὸ Θράκης ὁ Κωνσταντῖνος ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν ὤμων ἐκείνων γειτόνων του, ἢ ἄπρακτος ὑπέστρεψεν, οὐδὲν ἀποτελεσματικὸν κατορθώσας, ἢ μόνην τὴν εἰρήνην ἐπέβαλεν. Καὶ ὁμως, ἂν ἅπαξ δὲν ἐπέτυχε νὰ κατατροπώσῃ τοὺς ἀγρίους ἐκείνους λαοὺς, οἵτινες ἤκον εἰς τοσοῦτο τόλμης, ὥστε πολιορκῆσαι καὶ αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν ἀναντίρρητον, ὅτι ἀναχαιτίσας τὴν ὁρμὴν αὐτῶν διὰ συνεχῶν ἐπιθέσεων, καὶ οὕτως ἀπεκλλάξας τὴν Ἑλλάδα ἐξ ἐπικειμένης εἰσβολῆς, προητοίμασε τοὺς διαδόχους αὐτοῦ στάδιον ἔνδοξον καὶ εὐδρομώτερον εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν βαρβάρων.

Ἀξιόλογον δὲ χαρακτηρισμὰ τῆς ἐποχῆς, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου, καθιστῶσιν αἱ συμβαίνουσαι νῦν ἀποικίαι, καὶ μετοικεσίαι, καὶ μεταναστεύσεις κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτειαν. Ὁ πληθυσμὸς, ἐξαίρετως ὁ τῆς Θράκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ μέγα μέρος ἀνακαινίζεται, τοῦθ' ὅπερ πιθανῶς συμβάλλει εἰς τὰς παρεπομένας ἠθικὰς τῆς χώρας τροπὰς. Διότι τοῦ θέματος τούτου ὑπὸ Βουλγάρων ἀνσταταθέντος, ὁ βασιλεὺς μετοικεῖ Σύρους τε καὶ Ἀρμενίους οὓς ἤγαγεν ἀπὸ Θεοδοσιουπόλεως καὶ Μελιτινῆς· αὐτοὺς δ' ἐξασκῶν εἰς τὰ τοῦ πολέμου, ἀντέταξε κατὰ βαρβάρων ὥτεἰ φραγμὸν. Τῶν δὲ κατοίκων τῆς βασιλευούσης ὀλιγωθέντων ἐκ τοῦ διωγμοῦ, καὶ τοῦ θανατικοῦ, παμπληθεῖς οἰκογενεῖας μετεκόμισεν ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐξ Ἑλλάδος, καὶ τῶν

παρακειμένων (κατωτικῶν ;) μερῶν, αἵτινες ἐν τῇ Πόλει πανοικεῖ κατασταθεῖσαι κατεπύκνωσαν αὐτήν (148).

Ἡ περὶ καταπυκνώσεως φράσις εἶναι τοῦ Θεοφάνους, οὗ ἡ μαρτυρία συμφωνεῖ πρὸς τὴν τοῦ Νικηφόρου, γράφοντος, ὅτι « ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἀνοίκητον σχεδὸν ἤδη γεγονυῖαν Πόλιν κατοικίζει, ἐκ τῶν χωρῶν καὶ τῶν νήσων τῆς ὑπὸ Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας λαὼν πλήθη μετάγων. » Ἀναφέρομεν τοὺς λόγους τῶν συγχρόνων τούτων ἱστορικῶν, ἐπειδὴ ἐντεῦθεν συνάγομεν τὴν ἀθησαύριστον, ὡς ἡγούμεθα, μέχρι τοῦ νῦν πληροφορίαν, ὅτι κατὰ τὴν παροῦσαν ἑκατονταετηρίδα λαὸς, πάντως ἑλληνικὸς τὴν πατρίδα, ἀνακαινίζει τὴν Κωνσταντινούπολιν. Θῶας δ' ἐνδεχομένως κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς μεταβολὰς ἐπιφέρει εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς μεγαλοπόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας ἀνακαινισμὸς τοσοῦτος, τοῦτο πᾶς ἕκαστος θέλει συμπεράνει, ὅταν ἐπιμελῶς προσεπέλθῃ τὰς ἐπιχρεμαμένας τοῦ Βυζαντίου περιπετείας, καὶ μελετήσῃ τὸ τέλος τῆς Ἰσαυρικῆς δυναστείας, τ' ἀνακτορικὰ ταύτης τολμήματα συνδυάζων πρὸς τὴν συμβάσαν μεταστοιχείωσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Πῶς γὰρ ἄλλως, ἢ διὰ τῆς μετασυνθέσεως τῆς Πόλεως, καὶ τῆς ἐντεῦθεν συνεπομένης κοινωνικῆς τροπῆς θέλομεν ἐξηγήσει τὸ πρωτοφανὲς ἐν τῇ Βυζαντίδι συμβάν ἐκεῖνο τῆς στέψεως τοῦ βασιλόπαιδος Κωνσταντίνου, τελευταίου τῶν Ἰσαύρων, καθ' ἣν περίπτωσιν παρέχουσι τὰ πιστὰ τῇ βασιλείᾳ οὐ μόνον ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ Πατριάρχης, ὡς ἔθος ἀνέκαθεν ἦν, ἀλλὰ περιπλέον οἱ δῆμοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σύμπαντα τὰ δημῶδη σωματεῖα τῆς βασιλευούσης, διὰ τῆς ἑαυτῶν ὁρκοδοσίας ἐπικυροῦντα τὴν πί-

εἶν τῶν ἀρχόντων, καὶ συνεγγνώμενα τῆς δυναστείας τὴν ἀσφάλειαν; Ὁ χρονογράφος διηγεῖται τὸ περιστατικὸν ἐμπρόδως τε καὶ λακωνικῶς· ἡμεῖς, ὅμως οἱ διαμελετῶντες τὰ τῆς βασιλείας τῶν Ἰσαύρων, εἰς τὴν σύντομον ἐκείνην διήγησιν ὕλην σκέψεως εὐρίσκομεν οὐκ ἀσήμαντον. Καὶ ἐπειδὴ πρόκειται λόγος περὶ Βίκονομαχικῆς τελετῆς, ἀσμένως ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ τῆς Βίκονομαχικῆς περιόδου ἀφιερῶμεν ὀλίγας λέξεις· εἰς τὴν περιγραφὴν ἑνὸς τῶν μᾶλλον ἐκτάκτων φαινομένων τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας μας.

Ἦν ἡμέρα μεγάλῃς Παρσκειῆς τοῦ ἔτους 776, ἡμέρᾳ καθ' ἣν πρὸ τῆς Βίκονομαχίας ἐν κεκανονισμένη πομπῇ καὶ παρατάξει ἐψάλλοντο αἱ ὥραι ἐντὸς τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Ἀδομένου τοῦ συνήθους Πολυχρονίου, ὁ αὐτοκράτωρ προσερχόμενος τῷ ἁγίῳ βήματι, ἡσπάζετο τὰς εἰκόνας, εἶτα δ' ὑποστρέφων κχτελάμβανε τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δὲ παρὰ τοῦ Πριμικήριου δεγόμενος τὸ σκῆπτρον, ἡχεράζετο τῶν Τροπαρίων, ψαλμῶν, Προφητειῶν, Εὐαγγελίων, καὶ λοιπῶν ἀναγνωσμάτων, ὅσα διέταξεν ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὰς σοβαρὰς τοῦ πάθους τελετάς. Τῇ δ' ἐπαύριον, ἡγουν εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Σαββάτου, πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ Πατριάρχου προσήρχετο· ὥφειλε γὰρ νὰ παρευρεθῇ τῇ ἐκτελέσει συνθηεῖας τινὸς, σήμερον ἔτι σωζομένης. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τονιζομένου τοῦ «Ἀνάστα ὁ Θεός,» οἱ ἀναγνώσται τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας συνεσώρευον φύλλα δάφνης ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ἅπερ εἰς σημεῖον δόξης ἀναστασίμου πατοῦντες, ἐσχόρπιζον καθ' ὅλον τὸν ναόν, ἐνῶ μετὰ τῶν ψαλτῶν ὁ λα-

δες συνεψαλμῶδει τὸν παιᾶνα τῆς Ἀναστάσεως. (449).

Οὐδὲν τοιοῦτον ἐπὶ τοῦ νῦν. Τὰς εἰκονικὰς καὶ δραματικὰς παραστάσεις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας παραστάσεις ἑτέρας φύσεως διαδέχονται. Αὐτοκράτωρ τε καὶ Πατριάρχης. Σύγκλητός τε καὶ Λαὸς, ἀντὶ τοῦ διελθεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάθους ἐν νηστείᾳ καὶ προσευχῇ, συναπαντῶνται εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον πρὸς ἐκτέλεσιν πανηγύρεως τινος πολιτικῆς. — Οἱ δῆμοι τῆς Πόλεως, αἱ συντεχνίαι τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν περιχώρων, ὄχλοι πολλοὶ ἐκτῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν συρρέουσιντες, συνήρχοντο ὑπὸ τ' ἀνάκτορα, ἐξαιτούμενοι, ἵνα ὁ Λέων ἀναγορεύσῃ βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ, βεβαιοῦντες δὲ ἄλλον αὐτοκράτορα νὰ μὴ δεχθῶσι πλὴν αὐτοῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν. Ὁ Λέων, τῇ αἰτήσει τοῦ πλήθους ἀρεσκόμενος, ὁμολογεῖ χάριτας τῷ συναθροισθέντι λαῷ· καταβάς δὲ τῶν ἀνακτόρων, καὶ δημοτικῷ τῷ τρόπῳ ὑπὸ τῶν δημάρχων προηγούμενος εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον ἵνα παραλάβῃ πάνδημον ἐκεῖ τὴν ὁρκοδοσίαν. Καὶ τρόπος καὶ τόπος τῆς πράξεως ἦσαν πάντως ἀντίθετα πρὸς τὴν πατροπαράδοτον βυζαντινὴν ἐθιμοταξίαν. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τὸ ἀπρεπὲς τοῦ τόπου ἢ τῆς ἐθιμοταξίας παραβίασις. Ἐνῶ ὁ κανὼν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀπένειμε τὸν ὄρκον τῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τρεῖς μόνας τάξεις, τοὺς Συγκλητικούς, τοὺς στρατηγοὺς καὶ τὸν Πατριάρχην, τάξεις ἀντιπροσωπευούσας κατ' ἰδίαν τὸν λαόν, τὸν στρατὸν, καὶ τὸν κληρὸν, ἡ ἐθιμοταξία τῆς ἡμέρας, θραύουσα κανόνας καὶ παραδόσεις, συμπεριλαμβάνει ἐν τῇ ὁρκοδοσίᾳ καὶ τοὺς Δημάρχους τῆς Πόλεως, καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν βαναύσων

σωματείων, τοῦθ' ὅπερ καθίστα τὴν ἀντιπροσωπείαν τῆς Συγκλήτου λίαν προβληματικὴν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, εἰς τὴν ἔμμεσον ἀντιπροσωπείαν ταύτην ἀντικαθίστα τὴν ἄμμεσον καὶ γενικωτέραν ἀντιπροσώπευσιν τῶν Σωματαρχῶν. Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ χρονογράφου, «ὥμοςαν ἅπαντες, οὐχ οἱ τῆς Συγκλήτου Βουλῆς, καὶ οἱ τοῦ στρατεύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ δημόδης ὄχλος, καὶ ἔμποροι, καὶ οἱ τῶν ἐργαστηρίων προεστέκεταν, καὶ ἔγγραφα περὶ τούτων ἐξέθεντο.» (120). Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἦν ἡμέρα μεγάλου Σαββάτου, ὁ Δέων ἐξέρχεται εἰς τὸ Τριβουνάλιον τῶν 19 Ἀκουσίτων, ἐνθα προβάλλεται Νωβελίσσιμον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Εὐδόκιμον, τοῦ ἐτέρου ἀδελφοῦ του Ἀνθίμου ὄντος ἤδη προβεβλημένου παρὰ πατρός. Εἶτα δὲ προσερχόμενος ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ σὺν τῷ νέῳ Κωνσταντίνῳ, τῷ Πατριάρχῃ, καὶ τῷ παρακολουθοῦντι λαῷ, καὶ ἀναβὰς ἐπ' ἄμβωνος, τάδε ἀγορεύει τοῖς περιστῶσιν. «Ἰδοὺ, ὦ ἀδελφοί, τὴν αἵτησιν ὑμῶν πληρῶ, καὶ δωροῦμαι ὑμῖν τὸν υἱόν μου εἰς βασιλέα· ἰδοὺ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν προσλαμβάνετε ! » Οἱ δὲ μεγάλη τῇ φωνῇ ἐβόησαν λέγοντες « ἀντιφώνησον ἡμᾶς, υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐκ τῆς χειρὸς σου παραλαμβάνομεν τὸν κύριον Κωνσταντῖνον εἰς βασιλέα, τοῦ φυλάττειν αὐτὸν καὶ ὑπεραποθνήσκειν αὐτοῦ ! » Τῇ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ τῆς Ἀναστάσεως, ὥρα αὐγῆς, ἀντὶ τοῦ προσελθῆναι εἰς τὴν Λειτουργίαν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Πατριάρχης ἐπανέρχονται εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον. Πράγμα δὲ παράδοξον, καὶ καθόλου καινοφανές ! Ἀγίας τινος Τραπεζικῆς ἐνταῦθα στηθείσης (151) ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ ὁ Πατριάρχης ποιεῖ εὐχὴν·

Τούτου δὲ γενομένου, ποῦ ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγὸς στέφει τὸν λαοπρόβλητον Κωνσταντῖνον εἰς βασιλέα; Παράδοξον ! Ἐπὶ τῆς παλαιστρας τῶν Δήμων τοῦ Βυζαντίου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἱπποδρομίου, Δημάρχων, καὶ Σωματαρχῶν εὐφημούντων ἀντὶ ἱερέων καὶ ψαλτῶν.

Καταχωρίζομεν τὴν εἰκόνα ταύτην, μᾶλλον ὥς ἀνωμαλίαν χαρακτηριστικὴν τῆς Εἰκονομαχικῆς περιόδου, ἢ ὥς συμβάν σπουδαίας ἐπενεγκλόν συνεπειᾶς ἐπὶ τῇ πολιτικῇ διαίτῃ τοῦ γένους μας. Ἡ συναπάντησις τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ, ἥτις ἀλλαχοῦ τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης καὶ εἰς χρόνους, ἄλλως τε, μεταγενεστέρους, εἶναι γεγονὸς μεστὸν σημαντικότητος, δὲν ἐπέχει ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰμὴ σχετικὴν τινα καὶ πρόσκαιρον ἀξίαν. Ἐκεῖ, ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν τιμαριούχων, παρεμβαλλομένη συνήθως μεταξὺ μονάρχου καὶ τοῦ χυδῆν λαοῦ, νῦν μὲν ἐντεῦθεν ῥέπουσα, νῦν δ' ἐκείθεν κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὸ συμφέρον τῆς, ἐτήρησε διαρκῇ καὶ ζωηφόρον τὴν ἀμιλλαν ἐν τῇ πορείᾳ τῆς πολιτείας, παρέτεινε τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κοινωνικῶν στοιχείων, καὶ πολλάκις δι' ἐπιμόνου ἀντιπολιτεύσεως ἠνάγκασε τὸ στέμμα ἢ νὰ παραχωρήσῃ νέα καὶ πραγματικὰ δικαιώματα πρὸς τὸν λαόν, ὅπως οὕτως ἐλκύσῃ αὐτὸν εἰς βοήθειάν του, ἢ νὰ παρατείνῃ τὴν ἰσχὺν τῶν ἤδη δοθέντων δικαιωμάτων. Παρ' ἡμῖν ὅμως τὸ μεταίχμιον τοῦτο τῆς ἀριστοκρατίας ὀρμητήριον, ὁ ἀναγκαῖος σύνδεσμος τῆς μοναρχίας καὶ τοῦ λαοῦ, οὔτε ὑπῆρξεν ἀληθῶς, οὔτε διόλου ἐμεσολάβησε. Μηδενὸς δὲ κρίκου συνδυαστικοῦ ἀρμόζοντος τὴν βασιλείαν πρὸς τὸν δῆμον, μὴ οὔσης στάθμης τινὸς εἰς τὸ βαστάσαι τὴν ἰσορροπίαν

ἀναμέσον τῶν δύο ἄκρων τῆς κοινωνίας, χάσμα διέσπει-
 λεν ἀδικαλείπτως τὴν ῥωμαϊκὴν ἐνότητά ἀπὸ τῆς ἑλληνι-
 κῆς οὐσίας. Ὅθεν ἡ πλάστιγξ τῆς πολιτείας, ὑπὸ ἰδιο-
 τελείας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρωθουμένη, νῦν μὲν αἰφνιδίως
 ἔρρεψε πρὸς τὰ ἄνω, ἄλλοτε δ' ἀποτόμῳ, ἔρρεψε πρὸς
 τὰ κάτω, διὰ τῶν συνεχῶν αὐτῶν ἀναβάσεων καὶ κατα-
 βάσεων διαρκές τι πλεονέκτημα μήτε πρὸς τὸν μονάρχην
 παρασχοῦσα, μήτε πρὸς τοὺς ὑποκειμένους λαούς. Ἐν-
 τούτοις ἐρωτῶμεν· Τίς ποτε ἤθελεν ἀποβῆ ἡ πολι-
 τεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἂν κατὰ τύχην ὁ φεουδαλισμὸς
 ἀρχῇθεν ἐνκεντρίζετο εἰς τὸ σῶμά του; Πόθεν, τούτου
 δοθέντος ἤθελε κατὰ προτίμησιν κλίνει ἡ τάξις τῶν ἰθα-
 γενῶν τιμωριούχων πρὸς τὸν θρόνον, ἢ πρὸς τὸν λαόν;
 ἤθελεν ἴσως διαρκέσει ἡ ὑπαρξίς τῆς βυζαντινῆς αὐτο-
 κρατορίας ὅσον χρόνον διήρκεσε πραγματικῶς, ἢ μᾶλλον
 θρόνος τε καὶ σύσσωμος ἡ πολιτεία εἰς δουλείαν ἀνεξα-
 γόραστον ἤθελον συμβυθισθῆ κατὰ τινα πολιορκίαν Περ-
 σικὴν, ἢ Ἀραβικὴν, ἢ Βουλγαρικὴν; Ἐν δὲ τῇ περιπτώσει
 ὅτι ὁ θρόνος ὑπερβαίνειν τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ἀνωμαλίας
 τῆς φεουδαλικῆς διαίτης, ἐσώζετο, ἤθελεν, ὁμοῦ, ὁ μο-
 νάρχης εὐκαιρεῖ τοσοῦτον, ὥστε συντάττειν θεολογικὰς
 διαιτριβὰς, στιχοιργεῖν ἐξαποστειλάρια, ἀντίφωνα, τρο-
 πάρια, καὶ μελίζειν ὕμνους διὰ τὰς ἀγρυπνίας; Ζήτημα
 τελευταῖον· ἂν ἡ βοήθεια τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος
 πρώϊμος τῶν Ἑλλήνων ἐκλαΐκησις ὑπέσκαπτε τῆς Ῥωμα-
 ῖκῆς ἐνότητος τὰς ρίζας, μέχρι τίνος ἤθελον περισωθῇ καὶ
 εἰς τὸν νεώτερον κόσμον μεταβῇ ἡ ἐνότης καὶ ἡ ὁλομέ-
 λεια τοῦ γένους μας; — Πρόχειρον τὴν ἀπάντησιν δὲν
 ἔχομεν εἰς ἐρωτήματα τοιαῦτα Ἐνομίσαμεν, ὁμοῦ, καὶ

φρονήσωμεν ἄχρις ἐναντίας ἀποδείξεως, ὅτι ὁ ἀλλαγὸς εὐδοκίμησας φεουδαλισμὸς, σημεῖον βαρβαρότητος πορευομένης, ἤθελε, πορευομένου τοῦ χρόνου, ἀποβῆ ἑξωλέστατος πρὸς λαὸν δημοκρατικὰς παρὰδόσεις ἐγκρατοῦντα, καὶ εἰς ἄλλην ἵτως αἰτίαν τὴν ὑπερξίν καὶ σωτηρίαν του μὴ ὀφείλοντα ἢ εἰς τὸ χάσμα τὸ διαρκῶς, ἢ τοῦλάχιστον συχνότατα χωρίσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ μονάρχου. Ὁ Ἕλλην δὲν ἐγνώρισε κατὰ τὴν πολυχρόνιον ὁδοιπορίαν του τὸν βυθὸν, ὅστις δυσμύθεν Εὐρώπης διέστειλε τὸν ὑπέρτατον ἄρχοντα τοῦ τιμαριούχου, τοῦτον δὲ πάλιν διέστειλε τοῦ ὑποχειρίου καὶ δυσγενοῦς δουλαρίου. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γάσμα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος εἶναι καὶ ἀπλοῦν συγχρόνως καὶ εἰκονικόν· εἶναι γνήσιον προῦδὸν τῆς ἀρχαίας ἐλληνοῤῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἐκουσίως καὶ χωρὶς περισπασμῶν τεθειμένης ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐνέργειαν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ γάσμα αὐτὸ δὲν ἦτο ἐνταῦθα πολλαπλοῦν ὡς ἀλλαγὸς, διὰ τοῦτο οὔτε ἐκερμάτιζε τὴν ὑπήκοον ὁμάδα εἰς πλείονας καὶ ἀνίσους τάξεις· διέστελλεν ἀπλῶς τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ὅθεν ἐνώπιον τῆς Ῥωμαϊκῆς μεγαλειότητος, ἣν ὁ μονάρχης ἐνεδύετο, ἦσαν πάντες ἀνεξαίρετως οἱ πολῖται ἴσοι μὲν ἐκ γενετῆς, ἴσοι δὲ καὶ κατ' ἀξίωσιν. Ἐὰν δὲ πρὸς τούτοις συλλογισθῶμεν, ὅτι ὁ βυζαντινὸς μονάρχης δύναται διὰ λόγους πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς νὰ θεωρηθῇ ἐπὶ τινὰς περιόδους κατ' ἐκλογὴν μᾶλλον ἢ κατὰ κληρονομίαν ἀναγορευόμενος, δὲν θέλομεν μεγάλως ἀμαρτῆσαι τὸ βυζαντινὸν πολίτευμα κρίνοντες κρᾶμα βασιλικῆς καὶ δημοκρατικῆς διαίτης, ὅπως δῆποτε δὲ σύστημα τῆς μετὰ Χριστὸν γενικῆς ἱστορίας ιδιότροπον καὶ ἀξιοσπούδαστον.

Ὡς ἐκ τούτου, ματαιοπονία δὲν εἶναι ἡ μελέτη τῆς ἐπι-
 χῆς, καθ' ἣν ὑπὸ παντοδαπῶν αἰτίων παραναγκαζόμενον
 ὑφίσταται τὸ πολίτευμα αὐτὸ τὰς καιριωτάτας μετα-
 βολάς, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς χριστιανωσύνης πολι-
 τευμάτων συνυπακούει εἰς τὸν νόμον τῆς ἀναμορφώσεως.
 Εἶδομεν πνεῦμα νεωτερισμοῦ παρεισδύον εἰς τὸ θυσιαστή-
 ριον, εἰς τὴν αὐλὴν, εἰς τὴν σχολήν, ἀνακαινίζον τὰ ἔθιμα,
 τὰ ἥθη, τὴν γλῶσσαν, μεταπαιδαγωγοῦν λαοὺς προσ-
 πεφυκότας εἰς τὰς ἰδίαις προγονικὰς παραδόσεις, τὰ πάν-
 τα μεταποιοῦν ὁφθαλμοφανῶς. Αὐτῇ δὲ ταύτῃ τῇ ὥρᾳ
 βάρβαρον γένη ἐβῶθεν καὶ δυσμόθην εἰς Εὐρώπην προσερ-
 χόμενα, ἣ πολίτουνσι χώρας ἀκατοικήτους, καὶ ἐγκαθι-
 στανόμενα σχηματίζουνσι τῇδε κἀκεῖσε τοῦ νεωτέρου κό-
 σμου τὸ φυτόριον, ἣ διὰ τῆς ἀπλῆς αὐτῶν διαβάσεως
 καὶ ἐπηρείας προκαλοῦσι παρὰ τοῖς ἀρχαιονόμοις λαοῖς
 λυσιτελεῖς ἀνατροπὰς. Γοιαύτη δὲ καὶ τοσαύτη ὑπάρχει
 νῦν τῆς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ στοιχείων ἡ πληθὺς καὶ ἀμοιβαία
 συμπλοκή, ὥστε λίαν δύσκολον καθίσταται τὸ προσδιορί-
 σαι μετ' ἀκριθείας τοὺς χαρακτῆρας τοῦ χρόνου, ἢ ἀπαγ-
 γεῖλαι ἀφορισματικῶς ἐὰν ἡ ἐποχὴ αὕτη ἀνήκῃ μᾶλλον
 εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἢ εἰς τὸν νεώτερον. Ὁ παλαιὸς
 ἄνθρωπος ἐκδύεται, ἀπογυμνοῦται, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ
 μεταμπέχεται παρακόσμως ὁ νέηλος καὶ νεοφώτιστος
 ἄνθρωπος. Ἀλλὰ παλαιὰ καὶ νέα ἰδέαι ἀλληλομαχοῦσι·
 συγκρούονται πάθη ἀπρόσιτα πρὸς ἄλληλα μέχρι τοῦ
 νῦν· εἰκονίσματα τῆς νέας πίστεως συντρίβονται πλησίον
 τῶν εἰδώλων τῆς ἀπηρχαιωμένης· βάρβαροι διδάσκουσι
 πεπολισμένους· ἔθιμα δὲ ἀρχαιοπρεπῆ συμφορονται πα-
 ραδόξως μετὰ δυσγενῶν ἐθίμων, ἐνῶ γλῶσσαι βαρβα-

ράφωνοι, εἰς τὴν διάλεκτον εἰσβάλλουσιν τοῦ Κικέρωνος, τὰς τὴν ἀποσυνθέτουςι, διαμελίζουσιν, διαίρουσιν εἰς γλώσσας διαφόρους. Ἀνακάμπτοντες δὲ πρὸς τὰ ἡμέτερα βυζαντινὰ, πότε, πρὸ τῆς ὥρας ταύτης εἶδομεν αὐτοκράτορας Ῥωμαίους ἐξευμενιζομένους τὸν δορυκτικὸν ἐλληνικὸν λαὸν, καὶ δημοκοποῦντας ἐν Ἰπποδρομίῳ; ἢ στερηριάν βασιλικὴν τελουμένην ἐν μέσῳ τοῦ θεάτρου πρὸς Πατριάρχου ἀλειτουργήτου τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα; ἢ τὸν συρφετῶδη ὄχλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως συμπηρίζοντα τὴν διαδοχὴν τοῦ βασιλέως του μετὰ συγκλητικῶν καὶ στρατηγῶν καὶ Ἰλλουστρισσίων ἀρχόντων; Τὰ δὲ παραδοξότερα, πότε γυναικες ἐστέφθησαν ἐπισήμως αὐτοκράτειραι, καὶ ὡς τοιαῦται ἐμονάρχησαν ἐπὶ τῆς καθέδρας τῶν Αὐγούστων; Τίνες δ' ἄλλην φορὰν Ἰεράρχαι τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, πρὸς ἡμῖν ἐν ἀγίοις συνταχθέντες, τὴν Παπικὴν ἐμβάδα προσεκίνησαν;

Ἀντικοπία, τραχύτητες, ἀνωμαλίας, θόρυβοι, σφαιρισμοί, κακουργήματα ἀπανταχοῦ τῆς τότε Εὐρώπης προκτεροῦνται· γενικὸς ὁ κυκεῶν. Καὶ ὁμοίως, ἡ καινὴ τάξις παρασκευάζεται ἀνχυμένον τοῦ κυκεῶνος τούτου· πνεῦμα Κυρίου ἐπιπολάζει ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Σημεῖον δὲ τρανὸν θείας ἐπιεικείας ἐν τῷ παρόντι εἶναι νομίζομεν ἢ τοῦ θριστικοῦ ἡθους ἐξημέρωσις. Ἀπὸ τοῦδε, οὔτε κτηνώδεις καὶ τυραννικοὶ ἄνδρες δρᾶντωνται τοῦ στέμματος τῶν Αὐγούστων, πλὴν τινῶν ἐξαιρέσεων σπανίων, οὔτε μονάρχαι σφόδρα φιλορρώμιοι ἀναχαιτίζουσι τὰς ὁρμηφύτους τῶν ὑπάρχων ῥοπᾶς. Ἀπὸ Εἰκονομαχίας καὶ ἐφεξῆς, ἀκριβέστερον δὲ, ἀπ' ἀναστηλώσεως εἰκόνων, σειρά ἐναρέτων, συνετῶν, φιλοπολέμων, καὶ πεπαιδευμένων

βασιλέων τιμᾷ τὴν πολυπαθεστάτην τοῦ μεσσιῶνος ἡμῶν
 Ὀδύσσειαν. Καὶ ἡ μὲν ῥωμαϊκὴ ταινία τρέπεται περὶ τὸ
 μέτωπον τοῦ Ἑλλήνος εἰς στέφανον ἀκανθῶν· ἀλλὰ τὴν
 παραδόσιμον ἐκείνην λατινικὴν ἀγερωχίαν διαδέχονται ἡ
 συναίσθησις, ἡ ἀγάπη, τὸ ἔλεος, πρὸ πάντων ὁ πατρι-
 ωτισμὸς, γνῶρισμα ξένον τὸ πρὶν εἰς τὸν θρόνον τῶν
 Τίτων καὶ τῶν Ἀντωνίνων. Τί γὰρ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπασχο-
 λεῖ διαφερόντως τὰς φρένας τῶν ἐστεμμένων ; Ἡ εὐνο-
 μία τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας· περὶ τούτου οὐδεμία ἀν-
 τίρρησης. Εὐσεβεῖς τε καὶ δυσσεβεῖς, ἰθαγενεῖς τε καὶ
 ἐτερόχθονες αὐτοκράτορες πρὸς τὴν εὐνομίαν καὶ φύλα-
 ξιν τῆς πολιτείας ἀποβλέπουσι πάντες. Οὐτε δυστυχή-
 ματα οὐτε κακοδοξία ἐμποδίζουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκ-
 πλήρωσιν τοιοῦτου καθήκοντος. « Πᾶσαν σπουδὴν ἔχοντες
 αἰεὶ, γράφει νομοθετῶν ἐπὶ κεφαλῇς τῆς σωζομένης του
 Νεαρᾶς Λέων ὁ Χάζαρος, αὐτὸς οὐτός, ὃν εἶδομεν πρό-
 τινας δημαγωγοῦντα, πᾶσαν σπουδὴν ἔχοντες αἰεὶ, ὥστε
 τὴν παρὰ τῆς ἄνω ῥοπῆς ἐγχειρισθεῖσαν Ἡμῖν Ῥωμαϊκὴν
 πολιτείαν ὀρθοφρόνως τῇ ὑπερθέῳ καὶ μικρίᾳ Τριάδι
 λατρεύουσιν, καὶ κατὰ τὰς θεουργαὺς αὐτῆς ἐντολὰς ἐν
 εὐνομίᾳ ζῆν εἰρηναίαν καὶ ἀστασίαστον, πάσῃ τῇ τοῦ
 θείου ῥαστώνῃ χαίρειν εἰπόντες, ἐμμελῶς ταῖς φροντίσιν
 ἐπαγρυπνεῖν, καὶ πάντα τὸν πόνον ἀναδεχθῆναι νύκτωρ
 τε καὶ μεθ' ἡμέραν προεθυμῆθημεν, πεπειθότες ἐν τού-
 τῳ μάλιστα κατευθύνεσθαι τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν, καὶ
 τὸν στέφος ἡμῖν δωρησάμενοι μεγαλοκράτορα βασιλέα
 τὰ μέγιστα θερχεῖν, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀπολαύειν
 φιλανθρώπου κηδεμονίας ». (122) Πρόλογος εὐσεβείας καὶ

ὄντως φιλόανθρωπος, αὐτὸς καὶ μόνος δυνάμενος ν' ἀντιπεριστρέψῃ πολλὰς συκοφαντίας.

Τοιοῦτοι δε βασιλεῖς, πεποίθαμεν, ἐβίωσαν, καὶ τοιοῦτοι ἀπεβίωσαν οἱ περιβληθέντες τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀλουργίδα βασιλεῖς Εἰκονοκλάσται. Ἀποχρώντως ἔκρινεν ὁ χρόνος τὴν πλάνην αὐτῶν. Ἀλλ' ἄραγε ἐκρίθησαν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τὰ ἔχνη, ἅπερ οὔτοι προοδοιοποίησαντες ἐνεχάραζον εἰς τὴν γῆν τοῦ μέλλοντος; Ὁ δεύτερος τῶν Ἰσχυρῶν παραδίδει τὸ πνεῦμα μαχόμενος ἔτι κατὰ βαρβάρων. Πῶς δ' ἀποθνήσκει; Τὰς χεῖρας ἔχων τεταμέναις πρὸς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀνακράζων « Σώζου ὁ ναὸς ὁ μέγας τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας! Σώζου Πόλις καὶ Σύγκλητος! » (123).

Ὁ ἀποχιρετισμὸς τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι καὶ συγκινητικὸς ἄρα καὶ ἐμφαντικὸς. Τίς δέχεται τὸν τελευταῖον ἀσπαρμόν του; Ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ Πόλις, ἡ Σύγκλητος; αὐτὴ ἡ Σύγκλητος ἥτις εἰς τὰς ἡμέρας τῆς Εἰκονομαχίας, ἀποκλίνουσα τῆς εὐγενείας τῆς καὶ τῆς ἀξίας τῆς, συμπολιτεύεται τῷ χύδην ὄχλῳ. Τάχα, ὁ Ναὸς τῆς Σοφίας ἀφ' ἑνὸς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ λογικὴ Σύγκλητος μετὰ τῆς Πόλεως δὲν προσημαίνουσι τὴν συμμάχησιν τῆς Πίστεως, τῆς Ἰστορίας, καὶ τοῦ Λαοῦ, ὅθεν μετὰ παρέλευσιν αἰώνων θέλει ἐξαστράψῃ τὸ φῶς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Παπισμοῦ προαγωγή.

Τοῦ Καρόλου Μαρτέλλου τελευτήσαντος, οἱ προὔχοντες σὺν τοῖς ὑποκειμένοις τῇ Γαλλίᾳ λαοῖς εὐκαι-

ρον τὴν περίστασιν ἔκριναν ἵνα ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν τῆς πασανόμου ἐξουσίας. Ἀλλ' ὁ Πεπίνος, υἱὸς μὲν τοῦ Μαρτέλλου δευτερότοκος, ἀνὴρ δὲ οὐχ' ἥττον τοῦ γονέως δραστήριος καὶ ῥαδιοῦργος, γνοὺς τὴν ἀνάγκην τοῦ διατηρῆσαι τὸν σφετερισμὸν ὑπὸ προσποιήσιν νομίμου τινὸς ὀνόματος βασιλικοῦ, ἔσπευσε, τῇ συναινέσει τοῦ ἀδελφοῦ του Καρλομάνου, νὰ ἀναγορεύσῃ εἰς Ῥῆγα Φραγκίας διάδοχόν τινα καὶ ἀπόγονον τοῦ Κλοδοβαίου, Κιλπέριγον τοῦνομα, Βλάκα δὲ τοῦπίκλην, ὑπὸ τὴν αὐθεντίαν τοῦ ὁποίου ὀρκοδοσίαν παρὰ τῶν ὑπηκόων ἀπαιτήσας, ἐβασίλευσε πάντως αὐτοκέφαλος. Προβάντος, ὅμως, τοῦ χρόνου, κατέθλιψε καὶ ἡ προσποίησις αὕτη τοῦ Πεπίνου τὴν φιλοδοξίαν, τὸ δὲ σπούδαρχον τοῦ ἀνδρὸς ἐξώκειλε μάλιστα ἀφοῦ ὁ Καρλομάνος, τὴν πατρικὴν κληρονομίαν καταλείψας, ἐνεδύθη τὸ σχῆμα τὸ μοναχικόν. Τότε, Κυβερνήτης, ἢ κάλλιον αὐτάρχης ἀπόλυτος Γαλλίας ὁ Πεπίνος ἀπομείνας, ἐφρόντισεν εἰς τὸ τελειουργῆσαι τὸν ὑπὸ τῶν προγόνων τοῦ σχεδιασθέντα, καὶ αἰσίως ἕως τότε προαχθέντα σφετερισμὸν. Ἐτεκταίνατο δ' ἐν Γαλλίᾳ τοιουτοτρόπως ἡ αὐτὴ κατὰ τῆς νομίμου δυναστείας προδοσία, ἣτις καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει κρυφίως κατὰ τοῦ γένους τῶν Ἰσχυρίων παρεβουλευέτο. Ἡ θέσις τοῦ Πάπα, ὡς ἐκ τούτου, ἀπέβαινεν ἀληθῶς δυσοικονόμητος. Ἐμελλε γὰρ ἡ Ῥώμη νὰ καθήσῃ ἐντὸς βραχείος διαστήματος δικαστῆς πνευματικὸς μεταξὺ δύο σφετεριστῶν ἐπιφύθων, τῆς ἀνάσσης Εἰρήνης καὶ τοῦ Πεπίνου, ὧν ἡ μὲν ἐναπέβλεπεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ τέκνου της, ὁ δὲ ἐπωφάλλμιζε τῇ στέμματι τῶν Δυτικῶν Αὐτοκρατόρων.

Προέδρευεν ἐν Ῥώμῃ ὁ Ζαχαρίας, Ἕλληνα μὲν τὸ γέ-

νος, πολὺς δ' ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Γραφῶν· αὐτὸς δ' ἐν τῇ Ἑλληνίδι μεταγλωττίσας τινὰ τῶν θεολογικῶν πονημάτων τοῦ μεγάλου Γρηγορίου Ῥώμης, καὶ ταῦτα γνωστὰ ποιήσας παρ' ἡμῖν. Τὸν Πάπαν τοῦτον ἐστενοχώρουν τότε δύο τινὰ αἱ συνεχεῖς ἀνταρσίαι τῶν Λουκῶν τῆς Βενεβενδοῦ καὶ τοῦ Σπολέτου, καὶ ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Αὐτοκράτορος προαγομένη μεταποίησις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὅθεν ἀπέβαινε δεινότερος ὁ διωγμός. Ἡ ἀμνηχανία τῆς Ῥώμης ἐνθαρρύνει τοῦ Γάλλου σφετεριστοῦ τὴν αὐθάδειαν. Περί τῆς ἀγανακτήσεως τοῦ Ζαχαρία ὁ Πεπῖνος ἐξ ἐπιστολῶν πληροφορηθεὶς, εὐθετον νομίζει τὴν ὥραν ὅπως ψήφῳ καὶ ἐπιδοκιμασίᾳ αὐτοῦ τοῦ Ῥώμης Ἀρχιερέως καθιερώσῃ τὴν ἤδη ὀριμώσασαν ἀρπαγὴν. Ὅθεν, πρέσβεις ἀποστέλλων τὸν Βουρχάρδον καὶ Φουλράδον, τούτοις ἐντέλλεσθαι νὰ συμβουλευθῶσι μετὰ τοῦ Πάπα περὶ τῆς ἰδίᾳς αὐτοῦ πολιτικῆς κατὰστάσεως· ἂν, δηλαδή, πληρέστατα τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐξασκῶν, καίτοι μὴ ὢν, εἰμὴ πρωθυπουργὸς καὶ ἀντιβασιλεὺς, ὅφριε, πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐπικρατείας, νὰ παραλάβῃ καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν ἐπωνυμίαν, ἀπροσποιήτως πλέον ἡγεμὼν Γαλλίας προχειριζόμενος. Τὸ πρόβλημα ἦτο δυστοικονόμητον ὁπωσοῦν. Θέμα τοιοῦτο πρῶτην φορὰν περουνιάζετο. Καὶ ὁμως, πῶς ἀπεκρούετο αἵρετοκρασία πνευματικὴ, μεγάλως τῆς Ῥώμης τὸ φίλζυτον καὶ φιλοδέσποτον κολακεύουσα; Ἐν τοσούτῳ, ἂν ὁ μὲν Πάπας ἔδιδεν ἀνυπόκριτον τὴν ἀπάντησιν βέβαια ἢ λύσις ἤθελε παροργίσει τὸν ἐπικίνδυνον πλεονέκτην· ἂν δ' ἀφ' ἑτέρου τῷ Πεπίνῳ χαριζόμενος ἐπνίγε, τῆς ἐαυτοῦ συνειδήσεως τὴν φωνήν, ἀλ-

λά τότε ἐπεκύρου ἐδιωφήρως καὶ διὰ παντός τὴν παραβία-
σιν τῶν ὁρίων, τοὺς βασιλικούς σφετερισμούς, τὰς αὐλικὰς
προδοσίας, τὴν παρνομίαν. Ὡς φαίνεται, ὁ Ζαχαρίας
δὲν εἶχε λησμονήσῃ τῶν πολυθεϊκῶν μαντείων τὴν ἰστο-
ρίαν. Εἰς ταύτην γὰρ προσσεύγων τὴν ἐπικουρίαν, ἀπαντᾷ
τοῖς ἀπεσταλμένοις τοῦ Πεπίνου ἀμφιλόγως, καὶ οἶονεῖ
Πυθίᾳ ἀπὸ τρίποδος ὅτι χάριν εὐταξίας, ἀρμόζει ὁ τί-
τλος τοῦ Ῥηγὸς ἢ βασιλέως τῷ ἐγκρατῇ τῆς βασιλικῆς
ἀρχῆς. Τὸν δὲ χορσμὸν τοῦτον ὁ Πεπίνος ἐρηνηύσας ὡς εἰ-
κὸς ἦν, τὸν μὲν ἄθλιον Κιλπέρτιγον συναινέσει τοῦ Πάπ-
κ ἐκπέμπει ἐγκλειστον διὰ τοῦ ἐν τινὶ μοναστηρίῳ· αὐτὸς
δὲ φράγκων Ῥηγὸς ἀναγορευόμενος στέφεται διὰ χειρὸς τοῦ
ἀγίου Βονιφράτιου ἐν ἔτει 751, τὸν χρόνον αὐτὸν ὅτε καὶ
Κωνσταντῖνος ὁ αὐτοκράτωρ στέφει εἰς βασιλέα Λέοντα
τὸν υἱὸν αὐτοῦ. « Ἐν τῷ 751, ὁ Χάλλαμ παρατηρεῖ, ὑψοῦντες
οἱ φράγκοι ἐπὶ ἀσπίδος τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκλεχθέντα βα-
σιλέα, ἐραντάσθησαν, ὅτι ἱερεῖς τις, καὶ ἱερεὺς ἀλλοεθνὴς
ἐπέπρωτο ν' ἀπονείμῃ τῷ κλητῷ ἐκείνῳ τὸ δικαίωμα τοῦ
κυβερνῆσαι αὐτούς; » (124). Ἱστορεῖ ὁ Εὐγινάρδος, ὅτι
ὁ Πεπίνος ἀνηγορεύθη Ῥηγὸς *Per auctoritatem Romani
Pontificis*. — Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ Παπισμὸς
ὁρθαλμοφανῶς προέβαινεν εἰς τὸν πνευματικὸν ἀπο-
λυτισμὸν.

Σύμπτωμα δὲ τῆς προαγωγῆς ταύτης τοῦ Παπισμοῦ
ἀξιοσημείωτον, ἄρα καὶ τῆς τοῦ Σχίσματος προαγωγῆς,
εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦδε συμβαίνουσα ἐξαιρέσις παντός Ἑλλη-
νος ἰθαγενεὺς ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχιερωσύνης. Ἡ
παρὰ τέρησις καθ' ὅσον γινώσκωμεν, ἐξέφυγε τὴν προ-
σχὴν τῶν ἱστορικῶν. Μετὰ τὸν Ζαχαρίαν, οὐδεὶς Ἑλ-

λην τὴν καταγωγὴν κάθηται πλέον ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκείνου, ὃν ἐτίμησαν εἰκοσι περίπου συμπατριῶται τῶν Χρυσοστόμων καὶ Ἀθηνασίων. Εἰσχωροῦνται δὲ τοῦ καίνουτος δύο μόνοι, ὁ Ἰωάννης ΙΖ', ὁ πολυπαθέστατος ἐκείνος Φιλάγαθος, ὃν οἱ Λατῖνοι θέλουσιν Ἀντιπάπαν, (996, M. X.) καὶ ὁ Κρήτης Φιλάρετος, ὅστις ἀδόξως εἰς χρόνους νεωτέρους ἀρχιεράτευσεν (1410 — 1419) ὑπὸ τ' ὄνομα Ἀλέξανδρος Ε'.

Τὸν φιλόμουσον Ζαχαρίαν, τὸν ἐν Ἰταλίᾳ προβιβαστὴν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, καὶ κτίτορα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Οὐατικανοῦ, τιμῶσιν ἀμρότεροι αἱ Ἐκκλησίαι ὡς ἐνάρετον καὶ συνετόν. Ἀπεβίωσεν εὐθὺς μετὰ τὴν στέφιν τοῦ Πεπίνου, ἔσχε δὲ διάδοχον Στέφανον τὸν Β'. Ῥωμαῖον μὲν τὴν πατρίδα, πανοῦργον δὲ καὶ δραστήριον, ὅστις ἑτερόν τινα Στέφανον πρὸ αὐτοῦ ψηφισθέντα ἄρας ἐκ μέσου, τούτου τὸν θρόνον καὶ τ' ὄνομα μετὰ τέσσαρας ἡμέρας παρέλαβεν.

Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Στεφάνου, ὁ Ἀστολφος, Ῥῆξ Λογγοθαύρων ἐμάστιζε τὴν Ἰταλίαν, κατέστρεφε τὴν ἐπαρχίαν Ῥαβέννης, ἰδιοποιεῖτο τὴν Νάρνιν (125), καὶ ἠπέλει τὴν Ῥώμην αὐτὴν, ἐνῷ εἰς ἐπείγοντας κατὰ Σαρακηνῶν πολέμους οἱ Βυζαντινοὶ κατασχολούμενοι δὲν ἤσαν εἰς κατάσταςιν νὰ πέμψωσι χερσαίαν, ἢ θαλασσίαν τινὰ ἐπικουρείαν τοῖς ἑαυτῶν Εἰσάρχαις. Ὄθεν, ὁ Κωνσταντῖνος, ἀποκρισιαρίου παρὰ τοῦ Πάπα δεχθεὶς, πολλὰ μὲν ὑπέσχετο βοηθήματα, ἀπράκτους δὲ καὶ δυσθυμοῦντας αὐτοὺς εἰς Ῥώμην ἀπέπεμπε, μᾶλλον ὠτακουστάς καὶ κατασκόπους τοὺς πρέσβεις ὑπολαμβάνων, ἢ μεσίτας εἰλιζιναῖς. Οὗτοι δὲ εἰς τὰ ἴδια ὑποστρέφοντες ὁργὴν τε

ἀποπνέοντες, οὐ μόνον ἀνέφερον τὸ ἀκχτόρθωτον τῆς προσδοκωμένης παρὰ Γραικῶν βοηθείας, ἀλλὰ καὶ περιέγραψαν δεινωτικῶς τὰ μέσα, οἷς ἐχρῶντο κληρικοὶ τε καὶ λαϊκοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἐδραίωσιν τῆς ἀσθεθείας τῶν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ προσεπαυξῆσαι τῶν δυτικῶν τὴν ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ πλανωμένου καὶ ἤδη ἐκπεπτωκότος γένους τῶν Γραικῶν. Τὰ πάθη διὰ τοιούτων παρεννοήσεων ἀμφοτέρωθεν ἐζήφθησαν. Ἡγγίζεν οὖν ἡ ῥῆξις.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ, ὁ Πάπας ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Σιλεντιαρίου, πρεσβευτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, προειδοποιεῖται περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχεδιαζομένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐν ᾗ 338 Πατέρες, μεθ' ὧν καὶ τινες ὑπαγόμενοι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὥφειλον νὰ συνέλθωσι· μετ' ὀλίγον δὲ μανθάνει καὶ τὸν Ὅρον τῆς Συνόδου ταύτης, ὅρον ἐπικυροῦντα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ματαρρύθμισιν. Τὸ ἐπίσημον αὐτὸ τοῦ σχίσματος, ἡ πλευνεξία τοῦ Κωνσταντίνου, αἱ ἀρπαγαὶ τῶν Λογγοβάθρων, οἱ τῶν ἡγεμονίσκων τῆς Ἰταλίας θόρυβοι· ἡ οἰκτρὰ τῆς ἐκκλησίας κατάστασις, ταῦτα πάντα ἐδέοντο δραστηκῆς τινος θεραπείας. Ὅθεν Στέφανος ὁ Β'. καταπτοηθεὶς, καὶ τοὺς κινδύνους ἀναλογισθεὶς τῆς πολιτείας του, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐνεργήσῃ τι, μέλλον βεβαίως ἀμφοτέρους τοὺς κυρίους τοῦ νὰ δυσχερεστήσῃ, τόν τε Κωνσταντῖνον δηλαδὴ καὶ τὸν Ἀστόλφον. Ἀπέρχεται κατεσπευσμένως εἰς Γαλλίαν, τὸ μὲν, ὅπως αὐτόφωνος ἐπισκηθῇ παρὰ τοῖς Φράγκοις τῇ τε ἀσθεθείᾳ τῶν Γραικῶν, καὶ τοῖς σφετερισμοῖς τοῦ Ἀστόλφου, οὕτω δ' ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τῶν λαῶν ἐκείνων τὴν συμπάθειαν, τὸ δὲ ὅπως ἐπι-

τυχέστερον παροτρύνη τὸν Πεπῖνον εἰς ἐναπλὴν τινα ἐπέμβασιν. Μάτην δὲ ὁ Ἄστολος ἐν Ηευίᾳ διατρίβων πειράται ν' ἀποτρέψῃ τὸν Πάπαν ἀπὸ τοιαύτης ἐπισκέψεως. Περιέμενε τοῦτον ἐν Καμπανίᾳ (Champagne) ὁ υἱὸς τοῦ Μαρτέλλου, ἔνθα κατὰ τὸ σύνθημα Στέφανος καὶ Πεπῖνος πραγματικῶς συντυγχάνουσι τὸν Νοέμβριον μῆνα τοῦ ἔτους 753, ἔτος καθ' ὃ παρὰ τοῖς ἐνατολικοῖς Ἐπισκόποις ἐκυκλοφόρει τῆς Εὐκονομαχικῆς Συνόδου τὸ προσκλητήριον.—Πλησιάζομεν μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν λύσιν τῆς Παπικῆς ὑποταγῆς.

Ἡ τῶν δύο τούτων ἐνδόξων παραθύσεων συντυχία ἐν Ποντιοδούνῳ τῆς Γαλλίας (Pontyon) προχαράττει τὰς πρώτας ἐν τῷ γεωγραφικῷ χάρτη τοῦ νῦν πολιτισμοῦ γραμμάς, ρίπτει τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Πληροφορηθεὶς ὁ Πεπῖνος περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Πάπα πέραν τῶν μεθορίων, ἵππεύει ἐπὶ κεφαλῆς κληρικῶν τε καὶ προυχόντων, καὶ σπεύδει εἰς προὑπάντησιν αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἡ συνοδία ὑπὲρ πάντα λόγον μεγαλοπρεπής. Ἐπίσκοποι μὲν ἐφόρουσαν τὰς ἀρχιερατικὰς στολὰς, ἱππικὸν δὲ καὶ πεζικὸν στράτευμα εἶπετο καὶ προεπορεύετο τῆς μακρᾶς ἀκολουθίας, ἄπειρον δὲ πλῆθος εὐσεβῶν λαμπαδοφορούντων συνεπήρχετο. Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τὸν νεώτερον, ὥς ἂν τις εἴποι, κόσμον ἡ Γαλλία ἐκπροσωποῦσα, περιβεβλημένη τὴν νεοκατάσκευον καὶ στιλπνὴν ἱπποτικὴν αὐτῆς στολὴν, προέβαιεν εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἀρχαίας Ῥωμαϊκῆς παραδόσεως, ἥτις, λειποτακτοῦσα καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀποδιδράσκουσα, περιήρχετο εὐπειθέστερον τινὰ δεσπότην ζητοῦσα πρὸς δυσμάς. Ὡς δὲ μακρῶθεν εἶδεν ὁ Πεπῖνος τὴν Παπικὴν συνοδίαν,

ἤτις ἐπὶ πώλων ἡμιόνων προσήλαυνεν, ἐπέζευσεν ἐν τῷ
 ἄμα, καὶ τὸ μέτωπον κύψας ἕως γῆς, διέταξε πάντας,
 πρῶτους τοὺς υἱοὺς καὶ τὴν σύζυγον, νὰ κλίνωσι τὸ γόνυ,
 καὶ βαθέως νὰ προσκυνήσωσιν· εἶτα δὲ, τῇ προσαγορεύ-
 σει τοῦ Πάπα, χαμόθεν ἐγερθεῖς, πεζὺς τὴν ἡμιονίτιδα
 τούτου παρηκολούθησεν. ἐκτελέσας, χάριν ταπεινότητος,
 ὑπερσΐαν ἱποκόμει. Ἀλλὰ τῆς ἀκολουθίας οὕτως εἰς Πον-
 τιόδουνον εἰσελθούσης, ἡ παράστασις ἀνεστράφη τῇ ἐπαύ-
 ριον. Διότι ὁ μὲν Πεπῖνος τότε ἄλλο πρόσωπον ἀμειψά-
 μενος, ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου, ἐνδεδυμένος τὴν βασιλικὴν
 στολὴν, ὁ δὲ Στέφανος προσέβη ὑπὸ *κιλίχιον καὶ τέφραν*
 (*sub cinerem et cilicem*), τουτέστιν ὡς καλόγηρος,
 τεταπεινωμένος. Μετὰ τὰ συνήθη προστερνίσματα
 ὁ Πάπας ἤρξατο λόγοις ἐσχηματισμένοις παραστῆσαι
 τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἰταλίας τὴν κατὰστασιν. Λαβὼν
 δ' αἰτίαν προεξεφώνησε τὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου· « Ἡ
 γῆ ἡμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ἡμῶν πυρὶ καυστοί, τὴν χώ-
 ραν ἡμῶν ἐνώπιον ἡμῶν ἀλλότριοι κατεστήουσιν αὐτὴν,
 καὶ ἡρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων. Ἐγ-
 καταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶ-
 νι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηράτῳ, ὡς πόλις πο-
 λιορκουμένη. Καὶ εἰμὴ Κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
 σπέρμα, ὡς Σόδομα ἃν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἃν
 ὠμοιωθῆμεν. » (126). Τὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοὶ, τὰ στερ-
 νοκτυπήματα τοῦ μακαριωτάτου Πατρὸς συνεκίνησαν ἕως
 βάθους καρδίας τὸ ἀκροατήριον. Εὐσυγκίνητος γὰρ τοῦ
 Φραγκικοῦ φύλου ἡ καρδία. Ἀλλὰ καὶ πότε Φράγκος ἡ-
 γεμῶν δὲν ἔκλινε τὸ οὖς τῇ Ῥώμῃ ἱκετευούσῃ; Ὁ Πε-
 πῖνος ὑπόσχεται τὴν βοήθειαν τοῦ ξίφους του, οἱ ἄρχον-

τες ὁμοθυμαδὸν εὐφημοῦσι τὴν γενναϊότητα τοῦ Πεπίνου, οἱ ἱερεῖς ἐκφέρουσι τὰς εὐλογίας τῶν. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας ὁ Πάπας πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς προηγουμένης στέψεως στέφει τὸν Ῥῆγαν Φραγκίας ἐκ δευτέρου· ἤδη δὲ πεποιθὼς, ὅτι ὅσον οὐπὼ κληρονόμος αὐτοῦ γενήσεται τῆς πνεύσεως τὰ λοιπὸν Βυζαντινῆς Εἰσαρχίας, ἐπανέρχεται περιχαρὴς εἰς τὴν ἑδρὰν του.

Ἄμ' ἔπος, ἄμ' ἔργον. Ὁ Πεπῖνος καταβαίνει καὶ δευτέρην φορὰν εἰς Ἰταλίαν, νικᾷ τὸν Ἀστολφον, ἐξελκύει τοὺς Λογγοθάρδους ἐκ Ῥαβέννης, κατακτιᾷ εἴκοσι πόλεις καὶ πολίχνια (127) ταύτην δὲ τὴν χώραν ὅλην ὡς λέγουσιν οἱ Λατῖνοι συνάπτει πρὸς τὸ Πάτριμόνιον τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἢ κατὰ τινος ἄλλου, δωρεῖται τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ. Ἡ δευτέρα αὕτη μαρτυρία ὡς ὁ Σισμὼνδης παρατηρεῖ, ἀνήκει εἰς Ἀναστάσιον τὸν Βιβλιοθηκᾶριον, ὅστις οὕτως ἐκφραζόμενος αἰνίττεται πιθανῶς τὰς ἐπαρχίας, ὅσαι πρὸ τινος χρόνου τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας ἀπεσπᾶσθαι. Καὶ γὰρ ὁ χρονογράφος, ἐν τῇ περὰναι τὸ ἐγκώμιον τοῦ βιογραφουμένου Στεφάνου, προστίθουσιν, ὅτι « χάριτι θεῷ, ὁ Πάπας οὗτος ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς Πολιτείας καὶ σύμπαντος τοῦ δεσποτικοῦ ὅχλου *universae dominicae plebis* » (128)· φράσις αὕτη δύο ἰδέας περιέχουσα ὁπωσοῦν ἐναντίας εἰς πᾶσαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀνάμνησιν.

Ἐντεῦθεν οὖν, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν Δυτικῶν, ἄρχεται ὁ βίος τοῦ κοσμικοῦ Παπισμοῦ. Ἡ δωρεὰ τοῦ Πεπίνου, κατ' ἀλήθειαν, χρόνον πολὺν δὲν διαρκεῖ, διότι ὁ μὲν Ἀστολφος ἀναλαμβάνει, ὁ δὲ τούτου διάδοχος Δυσιδέριος διακρατεῖ τὴν Δεκᾶπολιν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπά-

νεδον τοῦ νικητοῦ εἰς Γαλλίαν. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, καθιερώθησαν ἀρχαί, ἐκυρώθησαν ἀντιποιήσεις. Ὁ Ἅγιος Πατὴρ, ὁ Ποντίφηξ ἡγεμῶν, ὁ Μέγας Καλῖφος, τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν προσφεστάτην φράσιν τοῦ Ἀραβῶς Ἀβουλφρεδᾶ, κατέχει ἀπὸ τοῦδε, εἰμὴ νομίμως ἀλλὰ γε δυνάμει βασιλικῆς τινοῦ χορηγήσεως, τὴν Ῥάβενναν, ἐτι δὲ τὴν λοιπὴν χώραν τοῦ ἀποστολικοῦ Πατριμονίου· τὸ δὴ πλέον καὶ καθ' ἑμᾶς ἀληθέστερον, ἐγκρατὴς γέγονεν ὑπερτάτης τινοῦ ἡγεμονίας πνευματικῆς. Ὁ γὰρ Πεπῖνος, εἰς ἀντιμισθίαν τῆς συγκαταβάσεως τοῦ Πάπα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σφετερισμὸν, ἐνεισέγαγεν ἐν τῷ δυτικῷ μεσαιῶνι δύο νεωτερισμοὺς, μᾶλλον ἥσως τῆς Γραικικῆς καινοτομίας· εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας ἀντιβαίνοντας· ἐσκιαγράφησε τὴν κοσμικὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀρχήν· τῇ δὲ πνευματικῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου προσένειμε τὸ προνόμιον τοῦ ἀνεκκλησιάστως ἐπὶ διαθέσει βασιλικῶν στεμμάτων διερμηνεύειν καὶ χρησιμοδοτεῖν τὰς βουλὰς τῆς Θεότητος.

Ἐπανακάμψαντος τοῦ Πεπίνου εἰς Γαλλίαν, ὁ Ἀστολφος, ὡς εἶπομεν, αὖθις κατὰ Ῥώμης ἐφορμᾷ, πόλεις τινὰς τοῦ Πάπα συλλαμβάνων, ἄλλας δὲ τινὰς λεηλατῶν. Ὁ δὲ Στέφανος στενούμενος πάλιν καὶ ἀμνηχανῶν, πάλιν εἰς τὴν ἀρωγὴν τῶν Φράγκων κατεφεύγει· ἀλλὰ μὴ δυνάμενος καὶ δευτέραν περιοδίαν νὰ ἐκτελέσῃ, ἐγγράφως νῦν ζητεῖ τὴν βοήθειαν. Εἰς ταύτην δὲ τὴν περίσσειαν ἀναφέρονται αἱ τρεῖς ἐκεῖναι θρυλούμεναι ἐπιστολαί, τὰς ὁποίας τινὲς τῶν ιστορικῶν, σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ Ἀββᾶς Φλυρῆς, (129) θεωροῦσιν ἱεροκαπηλείας ἀριστουργήματα. Αὐτουργός γάρ τῶν πρὸς Πεπῖνον γραφῶν αὐτῶν τοῦ Πάπα

δὲν εἶναι ὃν τι ζῶν, καὶ πραγματικόν, ἀλλ' ὃ ἐν οὐρανοῖς σκηνῶν Ἅγιος Πέτρος. Οὗτος διανοεῖ ἐν τῷ σώματι ἑν-
σαρκούμενος τοῦ Στεφάνου, οὗτος γράφει, οὗτος ὑπογρά-
φει, οὗτος δὲ καὶ συντάκτης ὑπεύθυνος· ὃ δὲ Πάπας, τοῦ
Κορυφαίου τὸ πρόσωπον ἀνθυποκρινόμενος οὔτε καὶ φαί-
νεται. « Ego Petrus Apostolus dum a Christo, Dei
vivo filio... Viris excellentissimis Pipino, Carolo,
et Carolomanno, tribus Regibus. » Τί δὲ ὁ Πέτρος οὗτος
οὐρανόθεν ἀποθειάζει; Προαγγέλλει τὴν γέννησιν τοῦ πυ-
ρὸς πρὸς τοὺς τρεῖς Ῥῆγας, τὴν Πεπίνον, δηλαδὴ, καὶ τοὺς
δύο του υἱοὺς, ἐὰν παραχρῆμα δὲν δράμωσιν εἰς βοήθειαν
τοῦ Στεφάνου. Ἀναβολὴν τριᾶντη διαταγὴ δὲν ἐπεδέχετο.
Ὁ Πεπίνος οὖν ἐκστρατεύει κατ' Ἀστόλφου καὶ τρίτην
φορὰν νικᾷ δὲ καὶ σώζει τὴν πολιορκουμένην πόλιν. Ἀ-
δελον, ὅμως, ἕως τοῦδε, ἂν, οὕτω πράξας ὁ διώκτης τοῦ
κακοτυχοῦς Κιλπερίγου, ἀπῆλαυσε, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν
τοῦ ἐγγυητοῦ, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ἡ προσωποποιήσις τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἡ ἐγκοσμία δια-
δραμάτισις, καὶ τὸ ἀλληγέγγυον αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πάπα
παριστάνουσι τὸ κύριον γνῶρισμα τῆς ἐνεστώσης ἐποχῆς.
Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι ἡ ἑνσαρκος αὕτη αὐθεντία τῆς πέ-
τρας ἐφ' ἧς ὁ Χριστὸς ὠκοδόμησε τὴν Ἐκκλησίαν του,
ἔσχυσε μᾶλλον παρὰ τοῖς ἀναγώγοις τῆς Δυτικῆς Εὐ-
ρώπης λαοῖς, ἢ παρὰ τοῖς Γραικοῖς, οἵτινες μετὰ Χριστὸν,
« οὐκέτι οὐδένα ἄλλον εἶδον, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν,
ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον μεθ' ἑαυτῶν, » ἢ, λέγομεν, παρὰ
τοῖς Γραικοῖς, ὧν ἡ πίστις διετέλει στερεώτερον ἐπὶ τῶν
ἐλλογίμων παραδόσεων τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος βεβα-
σισμένη. Οἱ γὰρ Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας

πραγμὸν εὖρον πάντοτε τὴν Α΄.Σύνοδον πρὸς πᾶσαν ἀπόπειραν θεοκρατείας· ἀλλ' ἔλαβον ἔτι καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν μοναρχίαν ἐμπόδιον εἰς τὴν σπουδαρχίαν των. Ἡ δὲ Δύσις, ἀκίεφαλος σχεδὸν ἀπομείνασα μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν βαρβάρων, καὶ δυσαναχαίτιστος, ἄλλως τε δὲ ἐνδεὴς οὖσα σεβάσματος τινος ἱστορικοῦ καὶ ἐπιρρέπης εἰς τὴν ἀθέτησιν τῶν οὐσιωδῶν δογμάτων τῆς Α΄. Συνόδου, ἀντὶ τῆς πολιτικῆς παραδόσεως τῶν Ῥωμαίων αὐτομάτως προεδέξατο τῆς χριστιανικῆς Ῥώμης τὸν ἀπολυτισμόν. Οὐκ ὀλίγων δ' εἰς ταῦτα συνέβαλλε καὶ ἡ παράλληλος τῶν κλήρων κατάστασις. Τίς ἀγνοεῖ μέχρι πόσου τὴν ἠθικὴν τοῦ δυτικοῦ κλήρου κατάστασιν ἐπηρέασαν τὰ ἔθιμα τοῦ φεουδαλισμοῦ; Ἐλαθεν ἡ Δύσις ἀρχιερεῖς κόμητας, δοῦκας, μαρκησίους· ἀρχιερεῖς στρατηγούς, κυνηγούς, ξιφομάχους, ἱππότας· ἱεράρχας τιμαριούχους· μοναχοὺς πολεμικοὺς, καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη κληρικῶν τοιούτων. Ἀλλὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας οἱ κληρικοὶ, Ἕλληνες ὄντες τὸ γένος, τὴν γλῶσσαν, τὴν παιδείαν, τὰ ἔθνη, ὡς κόρην ἐτήρησαν ὀφθαλμοῦ τὰς ἀναμνήσεις τῆς πατρῴας ἱστορίας, ὅθεν ἐξέρρεον, ὥσει χρυσόρρυτα νάματα ὑπὸ τὴν ἄμμον, φρονήματα δημοτικὰ καὶ φιλελεύθερα, ἀνάλογα μὲν πρὸς τὰς διαθέσεις τῶν τότε χρόνων, καὶ πρὸς τὸν τοῦ Κωνσταντίνου πατροπαράδοτον τῆς πολιτείας ὀργανισμόν, ὅμως πάντοτε ἀντίθετα τῇ θεοκρατίᾳ, καὶ τῇ φεουδαλικῇ ἀνωμαλίᾳ. Οἰκεῖον δὲ παράδειγμα τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἡθῶν τῶν παραλληλιζομένων κλήρων προσφέρουσιν αὐτὰ τῶν κατὰ καιροῦς Συνόδων τὰ πρακτικὰ. Ἡ ἐν ἔτει 754 συγκροτουμένη ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος, ἀμεριμνοῦσα καθόλου περὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ῥω-

μαϊκοῦ ἐπιτρόπου, προβαίνει παρρησιωδῶς εἰς τὴν ἐκδο-
σιν τοῦ Ὄρου τῆς. Πῶς δὲ τὴν παρουσίαν καὶ τὸ κῦρος
τοῦ Ἀγίου Πέτρου, πῶς τὴν αὐθεντίαν τοῦ πλυστουρ-
γήματος τούτου τῆς Ῥωμαϊκῆς φιλαρχίας θεωροῦσιν οἱ
Ῥῆγες τῆς Δύσεως; Δώδεκα ἔτη πρότερον, Σύνοδος τις
συνεκαλεῖτο ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Καρολομάνου, ἀδελφοῦ τοῦ
Πιπίνου. Ἴδου δὲ πῶς ἤρξαντο τὰ αὐτῆς πρακτικά.
« Ἐγὼ Καρολομάνος Δοῦξ καὶ Πρίγκηψ Φράγκων, τῇ βου-
λῇ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ μεγιστάνων μου, καὶ τῇ συγ-
καταθέσει Βονιφατίου, τοῦ ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Ἀ-
γίου Πέτρου, συνεκάλεσα τοὺς ἐπισκόπους τοῦ βασιλείου
μου, κ. τ. λ. ». Ἐνησμενίσθησαν δὲ εἰς πομπώδεις καὶ
βαρυφθόγγους πρὸς τὸν Πάπαν τιτλοφορίας οὐ μόνον οἱ
τότε βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι αὐτοί. « Ἀγιώτατε
Πάτερ, γράφει ὁ Ἀλκουίνος τῷ Λέοντι Γ' ἐν ἔτει 796,
Ποντίφηξ ἐκλεκτὲ Θεοῦ, Ἐπίτροπε τῶν Ἀποστόλων,
κληρονόμοι τῶν Ἀγίων Πάντων, Πρίγκηψ τῆς Ἐκκλησίας,
τροφὴ καὶ φύλαξ τῆς μόνης ἀμωμῆτου περιστερᾶς. »
Τῷ δὲ 794 ὁ ἐπιστήθιος οὗτος τοῦ μεγάλου Καρόλου
ἐπιστέλλει τῷ Ἀδριανῷ. « Ἐξοχώτατε Πάτερ, ὁμολο-
γῶ σε κληρονόμον τῆς θαυμαστῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου
παντοδυναμίας· σὺ γὰρ ὁ μόνος καὶ ἀληθινὸς ἐπίτροπος
αὐτοῦ ἐπὶ γῆς ! » — Ὅπόσον δὲ τοιαύτη χαμέρπεια πί-
στεως ἀπέχει τοῦ ἀπλοῦ πρεσβείου, ὅπερ ἡ Α'. Σύνο-
δος αἰδοῦς χάριν ἀπένειμε τῇ Ῥώμῃς ἀρχιερωσύνῃ! Τοῦ
Ἰουστινιανοῦ κατακρατοῦντος ποτὲ τὸν Πάπαν ἐν Κων-
σταντινουπόλει. • Σὺ κατακράτεις ἐμὲ τὸν ἱερέα, ἀνέ-
κραξεν ὁ Βιγίλιος ἐμβλέπων τῷ βασιλεῖ, οὐχὶ δὲ τὸν Ἀ-
γιον Πέτρον. » Ἀλλ' ἐπέκεινα τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ ἐπὶ-

φοβὸν τοῦ Πέτρου ὄνομα δὲν ἔσωζε τὸν μακαριώτατον. Ἠναγκάσθη γὰρ οὗτος νὰ ὁμολογήσῃ τότε τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνοδικῶς ψηφισθέντα, καὶ τὴν ἐαυτοῦ γνώμην ἐκὼν ἄκων νὰ συμμορφώσῃ πρὸς τὴν γνώμην τῶν ἀνατολικῶν.

Ἡ ἐπίδοσις αὕτη τῆς Παπικῆς ἐνεργείας πέραν τῶν Ἀλπεων, ἡ ἐπικειμένη τοῦ Λογγοβαρδικοῦ κράτους παράλυσις, καὶ αἱ συνεχεῖς τῶν Γάλλων ἐπεμβάσεις εἰς τὰ τῆς Ἰταλίας ἐπέσυρον, τέλος πάντων, τὴν προσοχὴν τῶν Γραικῶν πρὸς τὰ μέρη αὐτά. Εἶδεν ἡ βυζαντινὴ αὐλὴ, ὅτι τὰ ὄπλα τῶν Φράγκων κατέστρεφον τὴν ἰσορροπίαν ἐκείνην τῶν καθεστώτων, ἣν μόνον τὸ κράτος τῶν Λογγοβάρδων εἶχε τηρήσει μέχρι τότε. Αἱ Γαλλικαὶ λόγχοι διέσχίζον παλαιὰ διπλώματα, ὑφ' ἐτέρων βαρβάρων οὐδέπω προσβληθέντα τὸ πρῖν, ἔτειναν δ' ἴσως καὶ εἰς τὸ ποιῆσαι μετ' οὐ πολὺ πάντως ἐν Ἰταλίᾳ προβληματικὴν τὴν ὑψηλὴν ἡγεμονίαν Κωνσταντινουπόλεως. Τί γὰρ ἄλλο ἐσήμαινεν ἡ μεταξὺ Πεπίνου καὶ Ἀστόλφου χαλκευμένη συνθήκη περὶ διανομῆς καὶ ἐπιχορηγήσεως χωρῶν, ἀνηκουσῶν τῇ βυζαντινῇ ἐπικρατείᾳ, ἢ τὴν ἔμμεσον τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῆς ἀποτίμησιν; Ταῦτα διαλογιζόμενος ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ τὰ τῶν Φράγκων πρὸς ἐαυτὸν ἀνακυκλῶν, ἀσμένως ἤθελε στρέψει τὸν πόλεμον πρὸς Ἰταλίαν· ἀλλ' οἱ Σαρχκηνοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι δὲν ἔδιδον αὐτῷ καιρόν. Ὅθεν μὴ δυνάμενος διὰ τῆς βίας ἐντεῦθεν μὲν τὰς Ῥωμαϊκὰς ῥαδιοургίας, ἐκείθεν δὲ τὴν Φραγκικὴν θρασύτητα νὰ περιστείλῃ, ἠναγκάσθη νὰ προσφύγῃ εἰς διαπραγματεύσεις εἰρηνικὰς, εἰς μέτρα συμβιβαστικώτερα. Ὡς ἐκ τούτου, νέχ φάσις πραγμάτων πα-

ρίσταιται ὁ ρυθμὸς τοῦ παλαιοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου δια-
λύεται, καὶ νέον δίκαιον ἀλληλοεθνὲς τὰς σχέσεις τῶν
διαφόρων τῆς Εὐρώπης Αὐλῶν ἀναρρυθμίζει. Ἡ πορεία
αὕτη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων του δίδει ἀ-
φορμὴν εἰς τινὰ σειρὰν σχέσεων διπλωματικῶν μεταξὺ
Γάλλων, Πάπα καὶ Γραικῶν, τὴν ὁποίαν καὶ ὡς χρησι-
μωτάτην εἰς τὰς ἐρεῦνας μας περὶ πηγῶν Νεοελληνικῆς
ἐθνότητος, καὶ ὡς οὐκ εὐμεθόδως ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθει-
μένην, ἀνάγκη πᾶσα νὰ παρακολουθήσωμεν, καθόσον ἐ-
πιτρέπουν τὰ ὅρια τῆς συγγραφῆς μας.

Νέα δὲν ἦτο ἡ φιλία τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ τῶν Ῥη-
γῶν Φραγκίας· ἀνήγετο γὰρ εἰς τὰ γενέθλια τῆς Γαλ-
λικῆς μοναρχίας, εἰς τὴν 5^η. ἑκατονταετηρίδα. Οἱ ἡγεμό-
νες οὗτοι πολλάκις διεπρεσβεύσαντο ἀλλήλους, ἀμείψαν-
τες δῶρα, καὶ κατὰ Λογγοβάρδων συνεννοηθέντες, ὡς
ἔτυχε λ. χ. ἐπὶ Ἰουστίνου Β'. καὶ Μαυρικίου. Μά-
λιστα, παρὰ Πελαγίου Πάπα καὶ παρὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ
λαοῦ ὁ δεύτερος τῶν αὐτοκρατόρων τούτων παρακινήθεις,
ἀπέστειλε ποσότητα χρημάτων οὐ μετρίαν πρὸς τὸν τό-
τε Ῥῆγα τῶν Φράγκων Χιλδέβερτον Β', τοῦτον παραι-
νῶν εἰς πόλεμον κατὰ Λογγοβάρδων. Ἀλλ' ὁ Χιλδέβερ-
τος τὰ χρήματα λαβὼν, χάριτας μὲν ὡμολόγησεν, ὠλι-
γόρησε δὲ περὶ τὴν ἐκστρατείαν. Δὲν ἐξάνεστη δὲ εἰς πό-
λεμον κατὰ τοῦ κρινοῦ ἐχθροῦ, εἰμὴ κατὰ συνέπειαν δευ-
τέρας τινὸς πρεσβείας ἐλθούσης ἀπὸ Κωνσταντινουπόλε-
ως, ὅτε ἤδη ὁ πόλεμος ἀπέβη μάταιος διὰ τὰς ἀσυμφω-
νίας τῶν Δυτικῶν (130).

Αἱ φιλικαὶ σχέσεις τῶν δύο μερῶν οὐδέποτε μέ-
χρι τοῦ προκειμένου χρόνου διακόπησαν, τοῦ μὲν αὖ-

τοκρατορος τιμήσαντος ἐνίοτε τὸν Ῥῆγα δι' ἀποστολῆς, πορφυρῶν ὑποδημάτων, εἰς ὁμολόγησιν εὐγενείας ἐξιδιασμένης, τοῦ δὲ Ῥηγὸς ἀνθομολογήσαντος πάντοτε τὴν πανηγυμονίαν Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τῆς Ἰταλίας τὸ σκάνδαλον ἔτρεπε νῦν τὴν ὄψιν τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης. Ὁ Πεπίνος διέτριβαν ἔτι παρὰ Παυτίαν τὸν Ἄστολφον πολιορκῶν, ὅτε πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, τὴν Ῥώμην διελθόντες ὠδοιπόρουν εἰς ἀπάντησίν του. Γρηγόριος ὁ Πρωτασηκρήτις, καὶ Ἰωάννης ὁ Σιλεντιάριος ἤρχοντο διατεταγμένοι, προφανῶς μὲν νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξιοπρέπειαν, ὑποκεκρυμμένως δὲ νὰ ἐμφυτεύσωσιν εἰ δυνατόν, τὴν διχόνοιαν μεταξὺ Πάπα καὶ Ῥηγός. Κατὰ δυστυχίαν, οἱ ἀπεσταλμένοι, τῇ πανουργίᾳ τῶν Ῥωμαίων ἐν Ῥώμῃ χρονοτριβήσαντες, ἔφθασαν εἰς Παυτίαν τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Πεπίνου· ὅθεν, οὕτως ἀποτυχόντες, ἀπεφάσισαν ν' ἀπέλθωσιν εἰς Γαλλίαν διὰ θαλάσσης. Ἐφθασαν ὅμως εἰς Μασσαλίαν παρακολουθούμενοι ὑπὸ τινος μυστικοῦ ἀποκρισιαρίου τοῦ Πάπα, ὅστις ἐτέρωθεν ὥφειλεν ἐν μὲν τῷ φανερῷ νὰ συνάψῃ τὰς ἰκεσίας τῶν Ῥωμαίων ταῖς ἀξιώσεσι τῶν πρέσβειων, ἐν δὲ τῷ παραβύστῳ ἦν καὶ αὐτὸς ἐπιτετραμμένος νὰ κατασκοπεύῃ τῶν Γραικῶν τὴν διαγωγὴν καὶ νὰ ματαιώσῃ παρὰ τῷ Πεπίνῳ τὸν σκοπὸν τῆς πρεσβείας (131). Ἐντοσοῦτῳ, ἀφιχθέντες εἰς τὴν Φραγκικὴν αὐλὴν οἱ δύο τοῦ Κωνσταντίνου γραμματεῖς συνέχαιρον εὐφραδῶς τῷ Ῥηγί διὰ τὰς νίκας αὐτοῦ κατὰ Λογγοβάρδων, οὓς κατὰ συνήθειαν ἀρχαίαν ὠνόμασαν κοινοὺς ἐχθροὺς, προσεκάλεσαν δὲ, ὡς ἄδεται, τὸν νικητὴν ν' ἀποδώ-

ση τὰς κυριευθείσας πόλεις πρὸς τὸν νόμιμον δεσπότην, τὸν αὐτοκράτορα, ἃν διετίθεντο οἱ Γάλλοι ν' ἀνακαινίσωσι τὰς σπονδὰς, καὶ νὰ διαμείνωσι φίλοι τῶν Γραικῶν. Ἀλλ' αἱ ὑψηλῆς Παύλου τοῦ Διακόνου, τοῦ Παπικοῦ ἐπιτρόπου, ὑπερίσχυσαν. Ὁ Πεπίνος, κατὰ τὰ ἐξιστορούμενα, βραχυλόγως ἀπεκρίνατο, ὅτι κτήσας τὰς χώρας ἐκείνης διὰ τῶν ὅπλων (*jure belli*), δεσποτικῶς ἀντὶ τοῦ προκαθέξαντος Ἀστόλφου ἐξουσίαζεν αὐτάς· ὅτι, ὅμως, ἃν τὰ τοῦτου δικαιώματα ἦσαν ἀμφισβητήσιμα, τὸ θέμα ἤθελεν ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι διαζητηθῆ. Εὐκαιρον γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔκρινε ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς οὔτε πρέπον ἐνόμιζεν ἄλλως τε ν' ἀποκρούσῃ τὴν φιλίαν τῶν Γραικῶν. Ὦθεν, τοιαύτην τινὰ διεσκευασμένην ἀπάντησιν οἱ πρέσβεις λαβόντες, ἀπεχώρησαν ἄπρακτοι. Τὸ δὲ ζήτημα τῆς Παπικῆς κατοχῆς καὶ τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἡγεμονίας, οὔτε εἰς τὴν ἐπομένην πρεσβείαν ἐπεραιώθη, ἥτις ἔλαβε χώραν ἐν ἔτι 758· καθ' ἣν περίπτωσιν, ὡς λέγεται, εἰσῆχθησαν πρώτην φορὰν ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τῶν Γραικῶν φιλοδωρηθέντα τὰ διὰ συρίγγων ἡχοῦντα μουσικὰ ὄργανα. Ὡστε τὰ Ἰταλικά, σπουδάζοντος μὲν τοῦ Κωνσταντίνου, ὀλιγωροῦντος δὲ τοῦ πανούργου Πεπίνου, ὑπερετέθησαν ἀδιασάφιστα.

Ὁμολογητέον, ὅτι ἡ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ χρόνῳ πολιτεύσις τοῦ Παπισμοῦ ὑπῆρξεν ὄντως θαυμασία· ἔλαβε γὰρ αὕτη τὴν ἐπιτηδειότητα πρὸς μὲν τοὺς ἐχθροὺς νὰ φανῇ φίλη, ὑπὸ δὲ τῶν φίλων ἀπάντων νὰ ὠφεληθῇ. Τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι οἱ Πάπαι τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέδειξαν νηπίους πάντας τοὺς τότε ὁ-

σιλεις; Ἠπάτησαν μὲν τοὺς Ἰσαύρους, ὑπογραφέντες ὑπῆκοοι αὐτῶν, καὶ ὁμῶς τὴν Αὐτοκρατορίαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς Εἰκονοφιλίας διηνεκῶς δουλιευθέντες. Ἠπάτησαν δὲ τοὺς Λογγοβάρδους, φίλους μὲν αὐτοὺς δονομάσαντες, ὑποσκάψαντες δὲ, καὶ τέλος καταβαλόντες τὴν τούτων κυριαρχίαν. Καὶ ἐφενάκισαν μὲν τοὺς Φράγκους διὰ θρησκευτικῶν μορμολυκειῶν, τούτους ποιήσαντες πρόχειρον ὄργανον τῆς σπουδαρχίας των. Παρέκρουσαν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐκφαλισθέντας Ῥωμαίους, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὁποίων ἔωσοῦ τοὺς σκοποὺς των κατορθώσωσιν, ἐξέθεσαν δέλεαρ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα· ὥστε, ἀδικοῦμεν τὴν Παποκρατείαν εἰ μὴ δολογησώμεν τὴν ἀξιοθαύμαστον ἐμπειρίαν δι' ἧς πρὸς ἴδιον προβιβασμὸν μετεχειρίσθη καὶ τὴν παιδείαν ἅμα τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὴν ἀμάθειαν τῆς Δύσεως.

Διὰ τίνος δὲ ἐπιχειρήματος τοιαύτης φύσεως ἐπιτυχᾶναι καὶ Στέφανος ὁ Ε΄. νὰ παράξῃ τὴν μεγίστην ὑπηρεσίαν τῷ Παπισμῷ παρέλκων τὴν πολιτικὴν ἐκείνην ἀσυμφωνίαν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ὅθεν μέλλουσι ταύτοχρόνως νὰ προκύψωσι τὸ σχίσμα τὸ ἐκκλησιαστικόν, καὶ ἡ Παπικὴ ἡγεμονία. Ἡ διχόνοια μεταξὺ Βυζαντινῆς καὶ Φραγκικῆς αὐλῆς τῇ τούτου παρεμβάσει προσεμπεδοῦται. Ἰδὼν Κωνσταντῖνος ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ἀδύνατον τοῦ στρατεῦσαι εἰς Ἰταλίαν ἐν ὅσῳ διήρουν τῶν ὁμόρων βαρβάρων αἱ εἰσδρομαί, ἄλλως δ' ἐπείγουσιν τῆς ἀνάγκης τοῦ ἐπαναγαγεῖν τὴν ἀνάστατον χερρόνησον εἰς τὴν προτέραν ὑπακοήν, ἐπενόησε νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον διὰ συμμάχων, καὶ ἐπιγαμβρίας, ἦτοι νυμφεύων τὸν υἱὸν τοῦ Λέοντα εἰς Γυσίλλην θυγατέρα

τοῦ Πεπίνου. Διαπρεσβεύσας οὖν τινὰς τῶν σοφω-
τέρων τῆς Ἑλλάδος Ἐπισκόπων, οἱ μὲν λέγουσι πρὸς
τὸν Πεπίνον αὐτὸν, ἡμεῖς δὲ νομίζομεν πρὸς Κάρ-
λον καὶ Καρόλομάνον, υἱοὺς καὶ διαδόχους τοῦ Πεπίνου,
κατὰ τὸ ἔτος 769, ἐζήτησε τῆς παρθένου τὴν δεξιάν,
εἰς δὲ προῖκα ἀπήτησε μόνην τὴν συνεργίαν τῶν δύο
Ῥηγῶν ἐν τῇ τακτοποιήσει τῶν ἐν Ἰταλίᾳ συμφερόν-
των του. Οἱ πρέσβεις, ἐκτὸς ὅτι ἐκόμιζον δῶρα βασι-
λικὰ, ᾗσαν καὶ ἐκλελεγμένοι ἐκ τῶν μάλλον εὐγλώτ-
των καὶ ἱερομαθῶν. Διὸ, ἀξιαφήγητος ὁ λόγος, ὃν ἐξε-
φώνησε παρουσία τῶν ἡγεμόνων καὶ αὐλικῶν Γαλλίας ὁ
πρεσβύτερος τῶν ἐξ Ἑλλήνων Ἐπισκόπων. « Ἄνακτες σε-
βαστοί, ὁ γέρων εἶπε, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Μαιμβουργί-
ου (Ἰστ. Βίκονοκλ.) οὐδεὶς ὁ μὴ σήμερον θυμαζῶν τὰ
τρόπαια τοῦ γένους σας κατὰ Γερμανίαν, Ἰταλίαν, καὶ
Ἀκουϊτανίαν, ὁ μὴ γεραίρων τὰς κατακτήσεις σας, ὧν
ἡ ἐνδοξοτέρα τὴν Ῥωμικὴν ἐπικράτειαν ἀπὸ ἡλλὰξε τῆς
Λουγγυβαρδικῆς τυραννίδος. Ἀλλὰ τοιαῦτά τινα κατορ-
θώματα ἐργάζεται ἐκείθεν Εὐρώπῃς καὶ ὁ ἡμέτερος κύρι-
ος, τροπούμενος τοὺς Σαρακηνούς, καὶ τὴν ἐκυτοῦ πο-
λιτείαν κρείττονα ποιῶν καθ' ἐκάστην. Ἐπιτροπὴν δ' ἔ-
χομεν παρὰ τοῦ σεβαστοῦ τούτου βασιλέως ἡμῶν, τὴν
ἀνακαινισθεῖσαν καὶ ὁσημέραι βελτιουμένην πολιτείαν
του αὐτὴν νὰ προσφέρωμεν τῇ ἀδελφῇ Ὑμῶν, ἐὰν στέρ-
ξητε νὰ συζεύξητε αὐτὴν εἰς γάμον μετὰ τοῦ βασιλό-
παιδος καὶ αὐθέντου ἡμῶν Λέοντος, ὃν ὁ πατὴρ Αὐγου-
στον ἐκήρυξεν ἡδῆ. Ἐπιγαμβρία τοιαύτη θέλει συνά-
ψει εἰς φιλικὴν ἀδιάρρηκτον τὰς δύο κραταιοτέρας ἡγεμο-
νίας τῆς οἰκουμένης· Θεοῦ δ' εὐδοκοῦντος, ὁ ἐξ αὐτῆς

γεννηθησόμενος βασιλεὺς θέλει ἀποβῆ ὠφέλιμος πρὸς ἀμφοτέρα τὰ μέρη. Διότι, κληρουμῶν μὲν τὴν ἀνδρίαν τῶν ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς προγόνων του, θέλει ἀποσκορακίσει τοὺς Ἀραβας ἀπὸ πάσης Ἀφρικῆς καὶ Ἀσίας, κατέχων δ' ἐν εἰρήνῃ τὴν Πεντάπολιν, θέλει μείνει αἰώνιος τῶν Φράγκων ἐπίμαχος. Νομίζομεν, ὅτι πρόσκομμα τῇ ἐπιγαμίᾳ οὐκ ἀποβήσεται ἢ παρ' ἡμῖν γενομένη ἐκκλησιαστικῇ μεταρρύθμισις· ἐὰν μάλιστα ἀκροασθῆτε τῶν λόγων, οὓς ἐντολὴν ἔχομεν περὶ τούτου νὰ ἐκθέσωμεν Ὑμῖν. Γινώσκομεν, ἄνακτες σεβαστοὶ, ὅτι κακόβουλοί τινες καὶ κακόδοξοι ἔσπευσαν ἡμᾶς τοὺς Γραικοὺς νὰ στηλιτεύωσι καθ' ὅλην τὴν Δύσιν ὡς ἀσεβεῖς καὶ αἰρετικούς, διότι κατεβάλομεν τὴν εἰδωλολατρείαν, ἣν Κύριος ὁ Θεὸς ἀπηγόρευεν ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ. Ἄν, ὅμως, ἔπρεπεν ἡ εἶξις, πρὸς καταστολὴν τοιχυτῆς ἀντιχριστιανικῆς καταχρήσεως, οὐχ ἦττον ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν αὐτοκράτωρ, τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τῶν δύο Θεοδοσίων, τοῦ Μαρκιανοῦ, τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ τοῦ Πωγωνάτου, ἀκολουθήσας, συνεκάλεσε καὶ αὐτὸς τὴν Ζ'. Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἐν ἣ ἐκάθησαν οἱ 338 σοφώτεροι καὶ φρονιμώτεροι τῆς Αὐτοκρατορίας Ἐπίσκοποι, Σύνοδον καθ' ἣν πάντες μιᾷ φωνῇ καὶ μιᾷ καρδίᾳ κατεδίκασαν τὴν ὀλεθριωτέραν τῶν αἱρέσεων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ καθ' ἡμᾶς, σεβόμεθα καὶ θέλομεν πάντοτε σεβασθῇ τὸ θεσπέσιον κῦρος τῆς ἀγιωτάτης ταύτης Συνόδου, ὡς ἐπίσης καὶ τὰς ἐξ προηγουμένης δοξάζομεν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Πάπην, αὐτοὶ οἱ συκοφαντοῦντες καὶ διαβάλλοντες ἡμᾶς, ἀνάξιοι ὄντες. ἔνεκεν ἀμαθείας, τῆς εὐαγγελικῆς τιμῆς, ἐπομένως καὶ τοῦ χριστιανικοῦ ὁνό-

ματος, οὐτ' ἐννοοῦσιν ἡμᾶς, οὔτε θέλουσι νὰ μᾶς ἐννοήσωσι. Διὰ τοῦτο πρόθυμοι ἐσμέν τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως μας εἰλικρινῶς τε καὶ ἀπροκαλύπτως νὰ ἐκθέσωμεν εἰς ἐπήκοον Γάλλων Ἐπισκόπων, εἰς τοῦτο παρ' Ὑμῶν ἐπιτετραμμένων· τοῦτο δὲ, ὅπως, ἀνακτες σεβαστοὶ, πεισθῇτε, οἷα παραλόγως καθ' ἡμῶν οἱ κάπηλοι μαρτυροῦσι, τὴν ὑμετέραν εὐπιστίαν δολιευόμενοι. Ἐντεῦθεν θέλει μᾶθαι ἡ Γαλλίᾳ ὅλη, ὅτι ἐπιβούλως οἱ περὶ τὸν Πάπαν κατηγοροῦσιν ἡμᾶς ἐπὶ αἵρέσει καὶ σχίσματι· ὅτι, ἀπ' ἐναντίας ἡ διαφθορὰ τῶν οὐσιωδεστέων δογματῶν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ Ῥώμης εἰς Δύσιν ἐξεφοίτησε. Τότε δὲ, τῶν Γραικῶν καὶ τῶν Φράγκων εἰς μίαν πίστιν ἐνωθέντων, οὐδὲν σκάνδαλον ταραῖ· πλέον τὴν συμμαχίαν τῶν δύο ἐθνῶν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότητος. »

Ἡ πρότασις τῶν Βυζαντινῶν, ὡς φαίνεται, δὲν ἀπήρесе τοῖς Φράγκοις· δυστυχῶς, ὁμοίως, δὲν ἐτηρήθη ἡ προσήκουσα ἐχεμύθεια. Ἐμβατεύσας γὰρ ὁ Πάπας εἰς τὸ μυστήριον, τοσοῦτον ἐνήργησεν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῆς Βέρθης, χήρας τοῦ Πεπίνου, καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς μνηστῆς, καταδείξας τὴν θανάσιμον ἁμαρτίαν τοῦ συνδυασθῆναι πρὸς γόνον πατρός καὶ πάππου ἁσεβῶν, πρὸς βασιλόπαιδα συμπροωρισμένον ἀναπορεύκτως εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, οὕτω λέγομεν, ἐνήργησεν, ὥστε παρενέβαλε προσκόμματα τῇ δι' ἐπιγαμίας συμμαχίᾳ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ζιζάνιον εἰσέβαλεν οἰκιακόν. Ὅτι, τὸ μὲν τῆς ἐπιγαμίας θέμα, ὡς ἐκ τούτου ἀνεβλήθη· ἡ δὲ τῶν διαπραγματεύσεων διακοπὴ ἐπέφερεν εἴτα καὶ τὴν ἀποτυχίαν. Διότι, θανόντος μετ' ὀλίγον τοῦ Καραολομάνου, ὁ Κάρο-

λος εἰς ἄλλας σοβαρὰς ἀσχολίας τραπεῖς, ἥ καὶ τὴν γνώ-
μην μεταβιβάσας ἐπὶ τοῦ προκειμένου, δὲν ἀνεκαίνισε τὴν
ὑπόθεσιν. Τοῦ δὲ Λέοντος νυμφευθέντος ἀκολούθως εἰς
Ἑλληνίδα, διελύθη παντάπασι τὸ σχέδιον, συνεπεῖα τοῦ
ὁποίου ἤθελον συμφιλιωθῇ Δύσις καὶ Ἀνατολή· σχέδιον
μέγα καὶ πολὺ, ὅπερ, ἂν εἶχεν εὐδοκιμήσει, Κύριος οἶ-
δε, τίνων ἀκαταλογίστων περιτροπῶν ἤθελεν εἶσθαι πρό-
ξενον ἐν τῇ ἐπομένῃ οἰκονομίᾳ τῆς Εὐρώπης (132).

Ἄν δὲ ἀπέτυχον οἱ γάμοι οὗτοί, ὅμως, ἐκ τῆς διεξα-
γωγῆς προκύπτει, νομίζομεν, γεγονός τι δυνάμενον νὰ
διασαφίσῃ ἓν μέρος σκοτεινὸν καὶ οὐσιῶδες τῆς τότε ἱ-
στορίας. Ἐκ τῶν φιλικῶν γὰρ σχέσεων τοῦ αὐτοκράτο-
ρος Κωνσταντίνου καὶ τοῦ γένους τῶν Μικροτέλλων συνά-
γομεν μετὰ πλείστης ὀψης πιθανότητος, ὅτι ἡ ἐν Ἰταλίᾳ
διαγωγή τοῦ Ηερίνου δὲν ὑπῆρξε πραγματικῶς οἷα κηδύ-
κησαν αὐτὴν νὰ πρᾶσθήτωσιν ἐφεξῆς οἱ τῆς Παπακρα-
τείας ἱστοριογράφοι· ὅτι ἡ στέψις καὶ ἡ χρίσις τοῦ Ηερί-
νου εἰς Ῥῆγα Φραγκίας δὲν ἀπήλλαττεν αὐτὸν ὀλοτελῶς
ἀπὸ τῆς ἐθιματικῆς πρὸς τὸν νόμιμον Αὐτοκράτορα
Ῥωμαίων ὑποπολιτεύσεως· ἐπομένως, ὁ πόλεμος κατὰ
Λογγοβάρδων, καὶ ἡ τούτων ἐκδίωξις ἀπὸ Ῥαβέννης καὶ
Δεκαπόλεως δὲν παρεῖχον τοῖς Φράγκοις δικαίωμα κατα-
κτήσεως ἢ *Jure belli* κατοχῆν. Ἐντεῦθεν ἄρα συμπεραί-
νομεν, ὅτι ἡ θρυλλουμένη Δωρεὰ τοῦ Ηερίνου ἢ δὲν εἶ-
ναι ἀληθινή, ἢ τοῦλάχιστον συνετάχθη εἰς τρόπον μὴ
παραβιάζοντα τὰ δικαιώματα τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ
τὰς ἀρχαιοπρεπεῖς διατυπώσεις. Ἄλλως, ὁ Κωνσταντί-
νος, οὗ τὸ φιλότιμον διαπρέπει ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους
τῆς βασιλείας του, ἐβδελύσσεται δὲν ἤθελε στέρξει νὰ συνάψῃ

στενὴν συμμαχίαν (ἤττον δὲ νὰ συνέλθῃ εἰς συγγένειαν) μεθ' ἡγεμόνος, σφετερισθέντος, δικρατοῦντος, ἢ δωρηταμένου μερίδα τῆς ἐκυτοῦ ἐπικρατείας.

Καὶ ἂν οὕτω τὰ πράγματα διεξήχθησαν, ὡς κατὰ λόγον ὀρθόν, καὶ ὡς προσέτι ἡμῖν ὑποποιῶσι τὸ σκότος, καὶ αἱ ἀντιφάσεις ἐν αἷς τὸ ζήτημα τῆς Δωρεᾶς ἐνδιέτριψεν ἄχρι τοῦ νῦν, ἔπεται, ὅτι ὁ Πεπῖνος δὲν κατέλαβε τὰς ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ κειμένας χώρας τῶν Γραικῶν ἐν ὀνόματι καὶ δικαιώματι ἰδίῳ. Ἴσως μὲν ὁ σκοπὸς αὐτοῦ τοιοῦτος ἦν· ἀλλὰ τὸ σέβας πρὸς τὰς περὶ αὐτοκρατορίας παραδόσεις καὶ διατυπώσεις, δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ λύσῃ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ζητήματα, ἅπερ μετὰ χρόνον οὐ μακρὸν αὐτομάτως ἤθελον διαλυθῇ· ὥστε, ἂν ἐκυρίευσε τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην διὰ τῶν ὅπλων, τὴν φιλήν, ὅμως, καὶ ὀνομαστικὴν κατοχὴν ἄφῃκε τῷ αὐτοκράτορι, ὅστις, κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰς περὶ κυριότητος δοξασίας τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐξηκολούθησε νὰ νομίζῃ, καὶ ὀνομάζῃ ἑαυτὸν, ὡς πρότερον, ἡγεμόνα τοῦ Ἰταλικοῦ θέματος, νὰ προσασπαστέλλῃ δὲ διοικητάς, ἀσκούοντας ἐξουσίαν, κατ' ἀλήθειαν, ἀμφίβολον. Ταύτην μας δὲ τὴν γνώμην ἐνισχύει καὶ ἡ σκέψις νεωτέρου τινὸς ἱστορικοῦ, δυτικοῦ μὲν τὸ δόγμα, διακρινομένου ὅμως ἐπὶ κριτικῇ σαφηνείᾳ. « Οἱ Πάπαι τοῦ χρόνου τούτου, παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς τῆς κατωτέρας Αὐτοκρατορίας, ἐτήρησαν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου τὴν μᾶλλον ἐπιβεβουλευμένην διαγωγὴν. Οὕτω δ' ὑπῆρξε δολία ἡ τούτων πολίτευσις, ὥστε ἀμφίβολος καὶ διαφιλονεικουμένη ἀπέμεινε ἐπὶ ἡ ἀκριβὴς τῆς ἀνεξαρτησίας των ἐποχῇ. Προσπεποιημένως γὰρ ὑποταχθέντες τῷ αὐτοκράτορι ἔ-

δειξαν σέβας ταῖς διατάξεσιν αὐτοῦ, ἔγραψαν ὡς πρὸς τὸν ἰδίον δεσπότην, καὶ διεφύλαξαν ἐν Ῥώμῃ τὰ δικαστήρια, τοὺς νόμους, τοὺς ἄρχοντας Κωνσταντινουπόλεως» (133).

Φθάσαντες εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου περὶ Παπισμοῦ προαγωγῆς, καὶ τὰ κατὰ τὸν Λιουτπράνδον καὶ Πεπῖνον ἐκθέσαντες μᾶλλον ἢ ἥττον κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἱστορικῶν τῆς Δύσεως, ζητοῦμεν νῦν τὴν ἁδειαὶν νὰ συνάψωμεν ἡμεῖς εἰς ἀντιπαράθεσιν σειρὰν τινα τεκμηρίων καὶ δειγμάτων, ὅθεν, θαρροῦμεν, ἐναργῶς θέλει προκύψει, ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Παπῶν, καὶ ἐπομένως ἡ παῦσις τῆς Γραικικῆς ἡγεμονίας κατὰ τὴν μέσσην Ἰταλίαν, δὲν εἶναι πράγματα τοσοῦτῳ ἀμφίβολα καὶ διαφιλονεκούμενα, ὅσῳ ἔδοξαν καὶ δοκοῦσιν ἔτι οἱ πλεῖστοι τῶν κριτικῶν. Ἐρανιζόμεθα δὲ τὰ τεκμήρια ταῦτα φιλοπόνως, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ διακρίβωσις καὶ χρονολόγησις τῆς Παπικῆς ἀνεξαρτησίας συνεπάγονται τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἐποχῆς, ὅτε τὸ γένος ἡμῶν τῆς Δύσεως ἀποχωριζόμενον, καὶ ἀπομονούμενον, ἄρχεται νὰ συναισθάνηται τὴν αὐθυπαρξίαν του, νὰ σχηματίζεται εἰς ἰδιοπροσωπίαν διακεκριμένην. Ἡ γὰρ κοσμικὴ τοῦ Πάπα ἐξουσία, καὶ ἡ τῆς Γραικικῆς ἐθνότητος ἀναγόμεναις ὑφίστανται ταυτόχρονα γεγονότα.

Συμφέρει γοῦν νὰ διατρανώσωμεν τόδε τὸ γεγονός· ὅτι ἡ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος ψιλῇ, εἰμῇ καὶ πραγματικῇ ἐνιαχοῦ ἡγεμονία, ἐπικρατεῖ ὑπονοουμένη παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τῶν τεσσάρων Ἰσχυρῶν βασιλείας, τουτέστιν ἀπὸ Εἰκονομαχικοῦ ψηφίσματος ἄχρι Νικηφόρου τοῦ Λογοθέτου· ὅτι δηλ. ὁ πυρὴν

τῆς κοσμικῆς τοῦ Πάπα ἐξουσίας σχηματίζεται ὑπὸ τὴν ἑτοιμόρροπον μὲν, μὴ εἰσέτι δὲ καταπεσοῦσαν τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου προστασίαν. Καὶ πρὸς ὑπόδειξιν τούτου παραθέτομεν τὰ ἐξῆς τεκμήρια.

Α'. Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος τῆς Ῥωμαικῆς πολιτείας γράφοντες ἀπὸ Γρηγορίου Β'. μέχρις Ἀδριανοῦ Α'. (715 — 798) πρὸς τοὺς Ῥῆγας Φραγκίας δὲν ὀνομάζουσι τὸν Ἀρχιερεῖα Ῥώμης *Κύριον* αὐτῶν, ἀλλὰ *Πατέρα* καὶ *Ποιμένα*, τοῦθ' ὕπερ δηλοῖ, ὅτι ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ὑποτιθεμένη τοῦ Πεπίνου προικοδότησις δὲν ἀπένειμε τῷ Πάπα τὴν ἀπόλυτον κυριότητα τῶν βυζαντινῶν χωρῶν, ἀλλ' ἐθεωρήθη, τὸ πολὺ, ὡς ἀφίερωμα *in pectore*, ἀνεπιδείκτως τε καὶ σιωπηλῶς προστεθεισόμενον τῷ Πατριμονίῳ τῆς Ῥωμαικῆς Ἐκκλησίας (134).

Β'. Σῶζονται διπλώματα καὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Πάπα Παύλου, διαδόχου τοῦ Στεφάνου ἀδελφοῦ του (757—767), χρονολογούμεναι ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως *Piissimi Augusti*, δηλαδὴ, τοῦ *Εὐσεβεστάτου Βασιλέως καὶ Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου* (135). Ἄρα, οὐδεὶς ἕως τοῦ καιροῦ τούτου νεωτερισμὸς περὶ τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἐθιμοταξίαν Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδεμία περὶ τὰς διατυπώσεις μεταβολή, ὑποσημαίνουσα τῆς Ἀνατολικῆς ἡγεμονίας τὴν κατάργησιν, ἢ τὰ προοίμια τῆς Παπικῆς κοιρανίας.

Γ'. Ὁ σοφὸς Ἀλκουῖνος, ὡς γνωστὸν, διετέλεσεν ὢν σύμβουλος τοῦ μεγάλου Καρόλου. Σῶζεται δὲ ἀξιόλογός τις πρὸς τὸν ἐχυτοῦ δεσπότην καὶ φίλον ἐπιστολή, ὑπὸ χρονίαν 799, τουτέστι πρὸ τῆς στέψεως τοῦ Καρόλου εἰς αὐτοκράτορα Δύσεως συντεταγμένη, ἣτις διε-

ξέρχεται καὶ βαθμολογεῖ τοῦ κόσμου τὰς ἐξουσίας. Ἀξιοσημείωτος ἡ τάξις, ἐν ἣ ἐκτίθησιν ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐπιγίους ἀρχάς. « Τρία πρόσωπα λέγει, ἐπέχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ βαθμὸν ὑπέρτατον. Καὶ δὴ πρῶτον, ὑπερέχει τὸ ὕψος τοῦ Ἀποστολικοῦ Ἐπιτρόπου, ὅστις κρατεῖ τὴν ἑδραν τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἡγεμόνος Ἀποστόλων. Δευτέρου δὲ ἡ ἀξία τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ ἀσκοῦντος τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ δευτέρᾳ Ῥώμῃ (Secunda Roma.) Τριτεύει δὲ ἡ Βασιλικὴ ἐξουσία, ἐν ἣ τὸ θέλημα τοῦ Δεσπότη τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τέθηκε. Σὲ, ὡς κυβερνήτην τοῦ χριστεπωνύμου σου λαοῦ » (136). Ἐνταῦθα ἡ πνευματικὴ ἐξουσία τοῦ Ἀρχιερέως Ῥώμης ἐπέχει, χάριν τοῦ Ἀγίου Πέτρου, τὸν ἀνώτατον βαθμὸν, κατὰ δὲ τοῦτο, ὁ Ἀλκουίνος συμφωνεῖ καθόλου πρὸς τὸν κανόνα τῆς Α'. οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο δηλοῖ κατὰ τρόπον ἀναμφίλεκτον τὸ μὴ κοσμικὸν τῆς Ἀρχιερατικῆς ἐκείνης δεσποτείας εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τῆς θρυλουμένης προικοδοτήσεως. Διότι, ἀκολουθῶν ὁ γραμματεὺς τοῦ μεγάλου Καρόλου τὴν κατὰρίθμησιν τῶν κοσμικῶν ἐξουσιῶν, εἰς τὴν Βασιλικὴν τοῦ Κυρίου του προτάσσει τὴν αὐτοκρατορικὴν τῶν Γραικῶν. Ἄρα, ὁ Βυζαντινὸς θρόνος, μέχρι τέλους Η'. ἑκατονταετηρίδος ὡμολογήθη παρὰ πάντων, τῶν δυτικῶν μὴ ἐξαιρουμένων, πρῶτος θρόνος τῆς χριστιανωσύνης, ὑπερτάτη τῶν κοσμικῶν ἐξουσιῶν.

Δ'. Οἱ βασιλεῖς Γαλλίας, ἡ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ὀνοματολογίαν, οἱ Ρῆγες Φραγκίας ὁμολογοῦσι τὸ ὑπέροχον τοῦ αὐτοκράτορος ἄχρις αὐτοῦ τοῦ Καρόλου, διότι παραδεχόμενοι τὸ Γραικικὸν ἀξίωμα τοῦ Πατρικίου συνέρχονται εἰς τινὰ συμφωνίαν γραπτὴν μετὰ τῆς ἐν Κων-

σταντινουπόλει αὐλῆς, ὥστε ἄτιμον καὶ ἀναξιοπρεπὲς δὲν κρίνουσι τὸ γενέσθαι ἐπίτροποι αὐτῆς ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀφορῶσι τὴν Ῥώμην καὶ τὴν πολιτείαν τῆς (137.)

Ε'. Περὶ τὰ τέλη τῆς Η'. ἑκατονταετηρίδος ὁ Πάπας Λέων Γ', αὐτὸς δὲ μετέπειτα στέψας εἰς αὐτοκράτορα τὸν μέγαν Κάρολον, κατεσκεύασεν ἐν τῷ πατριαρχείῳ τοῦ Λαττανου μεγαλοπρεπὲς Τρικλίνιον κεκοσμημένον ψηφιδωτῶ τινι καλλιτεχνήματι. Ἐντεῦθεν μὲν τοῦ μωσαϊκοῦ τούτου ἐξεικονίζεται ὁ Χριστὸς, τῇ μὲν δεξιᾷ ἐγχειρίζων τὰς κλεῖς τῷ Ἀγίῳ Πέτρῳ, τῇ δὲ ἀριστερᾷ παραδίδων τὸ Λάβαρον πρὸς τινὰ σφηρόρον ἡγεμόνα, κείριξ τοῦ ὁποῖου ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩΙ Ε' (138). Ἐκεῖθεν δὲ τοῦ καλλιτεχνήματος, ὁ Ἅγιος Πέτρος τῇ μὲν δεξιᾷ δίδει τὸ ὠμοφόριον τῷ Πάπᾳ Λέοντι, τῇ δὲ ἀριστερᾷ προσφέρει σημαίαν ἡγεμόνι τινὶ, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐνεχαράχθησαν τὰ ἐξῆς γράμματα **DOMINO CARULO REXI.**

— Ἐκ τοῦ μωσαϊκοῦ, ὡς καὶ ὁ Μουρατώρης παρατηρεῖ, ἐξάγεται, ὅτι τὸ σέβας πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ἐσώζετο ἐν Ῥώμῃ μέχρι τέλους Η'. ἑκατονταετηρίδος.

Σ'. Νομίσματα Παπικὰ πρὸ τοῦ Γρηγορίου Γ'. (734 — 741), ἤγουν πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας, δὲν ἐκόπησαν. Ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν νομισματολόγων δοξάζουσιν ὅτι οὐδεὶς τῶν Παπῶν ἐτύπωσε νομίσματα πρὸ τῆς κρίσεως ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Καρόλου. Ὅσα δὲ πρὸς τοὺς συνήθως ἀποδίδονται, εἶναι καθ' ἃ γνωματεύουσιν αὐτοὶ οἱ νομισματολόγοι, οὐχὶ νομίσματα, ἀλλὰ νομισματούσημα, διανεμηθέντα τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκλογῆς τῶν Παπῶν πρὸς τὸν λαόν, κατὰ τὸ ἔθος, ὅπερ σήμερον ἔτι σώζεται. Ὅπως δὲ ποτε, ὑπάρχει διχοφασία ἀξιοπαρατή-

ρητος μεταξὺ τῶν νομισμάτων, ἅπερ ἐτυπώθησαν πρὸ τοῦ Λέοντος Γ'. καὶ τῶν τυπωθέντων ἐφεξῆς. Διότι, πρότερον εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον τῆς πρεσβυτέρας 'Ρώμης ἐφηρμόζετο τὸ σύστημα τὸ βυζαντινόν· ὅμως, ἀπὸ Λέοντος Γ'. οὐ μόνον ἀντικαθίσταται τὸ σύστημα τὸ Γαλλικόν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν Ἰταλικῶν νομισμάτων προσέτι ἐντυποῦνται τὸ ὄνομα καὶ ὁ αὐτοκρατορικὸς τίτλος τοῦ μεγάλου Καρόλου, κατὰ δ' ἐπίθασιν χρόνου καὶ τὸ τῶν διαδόχων του (139).

Ζ'. Ὁ μέγας Κάρολος, πρὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς τοῦ στέψεως, προσπαθεῖ νὰ συμφιλιώσῃ τὸν Πάπαν Ἀδριανὸν Α'. (794 μ. Χ.) πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχοῦντας Κωνσταντῖνον καὶ Εἰρήνην, πρὸς τὸν Γραικὸν Ἀρχιεπίσκοπον 'Ραβέννης, καὶ πρὸς τὸν τῆς Νεαπόλεως (140). Ὁ δὲ Πάπας οὗτος ἐπιστολιμαίως ἐπαινεῖ ἐν ἔτει 786 τῶν εὐσεβεστάτων δεσποτῶν Κωνσταντινουπόλεως τὴν ὀρθοδοξίαν, « γονυπετῶν δὲ καὶ τοῖς αὐτῶν ἔχνεσι κυλινδούμενος (141) εὐχεται αὐτοῖς νίκην κατὰ βαρβάρων, » ἐὰν ὅμως κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Καρόλου ἀποδώσωσι τὰ κτήματα τῆς 'Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας (142), καὶ χρηματικὰς βοηθείας τῷ Ἀγίῳ Πέτρῳ προσχορηγήσωσιν.

Ἄρα καὶ χρονικὰ λατινοβάρβαρα, καὶ ἀρχαιολογία, καὶ νομισματικὴ, καὶ συγκεκριμένη ἱστορία συμφώνως μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ Παποκρατία δὲν καθιεροῦται ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ, πάρεξ ὅταν διὰ τῆς παλινρθώσεως τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας αὐτοκέφαλος ἅπασα ἡ Δύσις κηρυχθῇ. Τότε δὲ συγχρόνως τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν ἀνακαινίζουσι πνυτοῖαι μεταβολαί· τότε ἡ θεία χάρις ἀπὸ στόμα-

τος Εὐαγγελιστῶν καὶ Πατέρων ἐκπορεύεται εἰς στάδιον
πραγματικότητος, ὃ δὲ νόμος τῆς ἀνθρωπίνου βελτιώσεως
ἀποβαίνει καταφρηνῆς, ἐπαισθητός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Εἰρήνη καὶ μέγας Κάρλος.

ὑπὸ χρονογράφων βυζαντινῶν ἅμα καὶ δυτικῶν ἕως
τοῦ νῦν τὸ πλεῖστον ὁδηγηθέντες, διεξήλθομεν εἰς τε καὶ
χειρόν τὴν πολιτείαν τῶν τριῶν Ἰσαύρων. Ἐμβάινομεν
ὅμως εἰς περίοδον, καθ' ἣν ἡ χρονογραφία ἐλλείπεται
οὐ μόνον κατ' ἀριθμὸν ὑπομνημάτων, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀ-
ξιοπιστίαν· διότι πέπλος μυστηριώδους καλύπτει τὰ σπου-
δαιότερα τῆς ἐπικειμένης ἐποχῆς. Ὁ κάλαμος τοῦ χρο-
νογράφου νῦν ὑπὲρ ποτε σφάλλεται· τὰ μὲν γὰρ παρα-
λείπει, καὶ ἄλλα ἀντ' ἄλλων καθίστησι, τὰ δὲ παρα-
ποιεῖ, ἢ ἀφίησι πάντως ἀσυνάρτητα, ἀδικαιολόγητα,
ὑποπτα δ' ἐπομένως. Οὕτω, τινὰ τῶν κεφαλαιοτάτων,
ὅθεν συνήθως τὰ συνεπόμενα διερμηνεύονται, ἀπολεί-
πονται αἰνιγματώδη καὶ χωρὶς ἐξηγήσεως καταπειστικῆς.
Προαισθάνεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἐμβάινομεν εἰς ἱστο-
ρικὴν περίοδον ὑπερβάλλουσαν ἐμπαθεία.

Καὶ φέρ' εἰπεῖν, τί σημαίνει, ὅτι Λέων ὁ Χάζαρος ὁ τρίτος
τῶν Εἰκονομάχων βασιλέων, ἐρασθεὶς τοῦ στέμματος τῆς
Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο φορέσας, ἐξῆλθον ἀνθρα-
κες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανε » ; (143) Μετὰ
παρέλευσιν εἴκοσιν ἐνιαυτῶν, ὁ ἕγγονος τοῦ Μαρτέλλου

ὁρέγεται ὡσχύτως τοῦ στέμματος τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ φορεῖ αὐτὴ, ἀλλ' ὅμως ἀνθρακες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δὲν ἐξέρχονται. Ἐξέπνευσεν ἀληθῶς ὁ Χάζαρος ἀνθρώκων συνεπέα, ἢ μάλλον, ὡς τινες εὐλόγως εἰκάζουσιν, ἀπεβίωσεν ἐνεργείᾳ δραστικοῦ τινος δηλητηρίου; Ἐὰν δὲ ἀξιολήπτης ἢ τοιαύτη ὑποψία ἢ πῶς ἐρμηνεύεται, καὶ διατί περικαλύπτεται τὸ κακούργημα; τίνες οἱ λόγοι τοιαύτης ἀπροσδοκῆτου μεταβολῆς; ποῦ δὲ τοὺς λόγους τούτους ἀνάγκη ν' ἀνιχνεύσωμεν; — Ἐν ἐλλείψει πειστικῶν τεκμηρίων, ἀπορεῖ περὶ τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ὁ κριτικός. Καὶ ὅμως δεῖον νὰ ἐγκατοτερήσωμεν διαζητοῦντες. Εἶναι τάχα βέβαιον, ὅτι τὰ ἔχνη τῆς ἀληθείας ἐξέλιπον παντάπατι; Ἀμφιβάλλομεν.

Δύο μεγάλα πρόσωπα, τὴν ἐποχὴν ὅλην συγκεφαλαιοῦντα, γιγαντιῶσιν ἐνώπιον ἡμῶν. Πάθη, ἀρεταί, κακίαι, ἔχθρα, φιλία, ἀνταγωνισμοὶ τοῦ αἵωνος πέριξ τῶν δύο τούτων προσώπων στρέφονται κατὰ συνέχειαν. Τί γοῦν, πρὶν ἢ ἀνεύρετον κηρύττωμεν τὸν λόγον τῆς αἰφνιδίου μεταβολῆς, ἀπλήρωτον εἰς τὸν αἰῶνα τὸ χάσμα, ὅπερ χωρίζει τὴν πολιτείαν τῶν Ἰσχυρῶν ἀπὸ τῆς ἐπομένης πολιτείας, τί δὲν ζητοῦμεν μήπως εἰς τὴν συγκεκριμένην ἱστορίαν τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ μεγάλου Καρόλου ἐμπερικλείεται ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος;

Ἀποτυχόντων, ὡς ἐφημεν, εἰς Γαλλίαν τῶν γάμων τοῦ Λέοντος, ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἀνέβηκε τοῦ μελλοβασιλέως τὴν μνήστευσιν. Ἐκ πατρικῆς δὲ παραγγελίας γνοῦς τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ νυμφεῦσαι τὴν βασιλόπαιδα εἰς γυναικα βυζαντινὴν, πρόθυμον ἐνδεχομένως νὰ ἀνάγκη περὶ τὸν θρόνον συγγενεῖς προδότας, ἢ εἰκονοφίλους προσ-

πεποιημένους, ἐκ δὲ τοῦ παραδείγματος τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς διδασχθεῖς, ὅτι καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς βαρβάρου ἐρχόμενοι βασιλίδες εὐχερῶς ἐνεκεν ἀ παιδευσίας ὑπὸ τῶν λεγομένων ὀρθοδόξων ἐσταγινεύοντο, φρόνιμον ἔκρινε νὰ στρέψῃ τὸν νοῦν εἰς Ἀθήνας, εἰς τὴν πατρίδα τῆς Εὐδοκίας καὶ τῆς Ἀθηναίδος, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις ὑπὲρ πάντων ἄλλων τῆς ἐπικρατείας διέπρεψε καὶ εἰσέτι διέπρεπεν ἐπὶ ἀποστροφῇ πρὸς τὴν προδοσίαν, ἐπὶ ἀνδρομῇ πρὸς αἰῶνα· δόξης, πικδείας, ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Τῷ ὄντι οὐκ ὀλίγοι φαντασιοκῆποι σοφισταί, ῥήτορες, ἑλληνοδιδάσκαλοι, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν θαυμαστούμενοι, καὶ τὴν εἰκονομαχίαν ἐνθουσιωδῶς ἀσπασθέντες ἐξ ἀρχῆς, ὡς προοίμιον ἑλληνικῆς πολινορθώσεως, κατέκρου τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐδελέασε τὸν εἰκονομάχον γονέα. Ἐτυχε δὲ ἡ ἐκλογὴ ἐπὶ καλῆς τινος παρθένου, θαυματοῦ ὁρφνευθείσης λογίου ἀνδρός, ἐνὸς τῶν τελευταίων κρίκων τῆς μικρᾶς ἀλύσεως τῶν φιλοσόφων, οἵτινες ἐπιζήσαντες εἰς τὴν παρακμὴν τῆς πατρίδος τῶν, ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Παρθενῶνος κατεστύγησαν πᾶν ἐνεστος, καὶ ἐθαύμασαν ἄχρι λατρείας τὰ παρελθόντα. Ἡ Εἰρήνη, ἀποβιβασθεῖσα εἰς Βυζάντιον, εἶδεν ὅτι συγγενεῖς Πικρικῆς δὲν εἶχε πλησίον τῆς, ὅτι προῖξ, τὴν ὁποίαν ἐκόμιζε μεθ' ἐκείνης, ἦτο μόνον τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος τῆς. Ἀλλ' ἡ παρθένος, πλὴν τῆς σωματικῆς καλλονῆς, εἶχεν ἡθὺς εὐμενῆς, τρόπον εὐπροσήγορον, καὶ ἔμφυτον εὐφράδειαν, ὑφ' ᾧ ἐξεπλάγησαν οἱ ἄρχοντες, οἱ εἰς Ἱέρειαν ὑποδεχθέντες αὐτήν. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς στέψεως τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Φώρου προσηνέχθη ἡ μνηστὴ

ἐν τοιαύτῃ ἀξιοπρεπείᾳ ἡγεμονικῇ, ὥστε τινὲς τῶν λογίων ἐξεφώνησαν, ὅτι ἂν ἐξέλιπον τῶν Ἀθηναίων οἱ ἄνδρες ἀπέμειναν αἱ γυναῖκες.

Ἡ στέφεις ἐτελέσθη πέντε ἔτη πρὸ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου ἀποβιώσεως. Εἰς τοῦτο δὲ τὸ διάστημα ἔλαθεν ἡ ἀγχίνους γυνὴ τὴν εὐκαιρίαν κάλλιον τοῦ πενθεροῦ καὶ τοῦ συζύγου της νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ ἐγκαινισθεῖσα μεταρρύθμισις πολλὰς ὑποκώφους ἀντιπαθείας, καὶ μυστικὰς ὑπενεργείας ὑπέκρυπτεν εἰς τὰ σπλάγχχνα της, διότι προσέβαλλεν ἐγωῖσμούς, καὶ κατήργει καταχρήσεις ἀπηρχιωμένους. Δὲν ἐβράδυνε δὲ νὰ γνωρίσῃ τὸ γυναικεῖον αὐτῆς διαπεραστικόν, ὅτι οἱ ὀλιγάρχει τῆς προηγούμενης καταστάσεως, οἱ εὐγενεῖς προνομιοῦχοι κυρίως, οἱ παράσιτοι τῆς αὐλῆς, καὶ ὅσοι διὰ τὴν καινοτομίαν ἀπώλεσαν τιμὰς, μισθοὺς, κτήματα, ἢ μονοπωλεῖον τι, οὗτοι ὑπεστέναζον τὰ παρεληλυθότα, ὑπὸ δὲ τὸ πρόσχημα τῆς ὀρθοδοξίας τὴν ἰδιοτέλειαν καλύπτοντες, τῶν προτέρων τὴν ἐπανόρθωσιν κρυφίως προσεδώκουν. Οὐχ ἥττον δ' ἦσαν ἐπικίνδυνοι αἱ ἐπιβουλαὶ τῶν κληρικῶν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν εἰς Ἰταλίαν καταφυγόντες, ἀναφανδὸν τὰ πάτρια ἐδυσφήμουν καὶ καθ' ὁμογενῶν ἐβράδιούργουν· ἐκ δὲ τῶν οἴκοι διατριβόντων, τινὲς καὶ πανδήμου ἐτόλμουν βλασφημίας κατὰ τῶν θρασυλεύοντων νὰ ἐξεμῶσιν. Ἐνεθάρρυνε δὲ μάλιστα τῆς ἀντιπολιτευομένης μερίδος τὴν ἀγανάκτησιν τὸ ἀνώμαλον τῆς πολιτικῆς θέσεως, εἰς ἣν ἡ μεταρρύθμισις ἐξελάττισε τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτειαν. Κατ' αὐτοῦς ἡ Ῥωμαϊκὴ μεγαλοπρέπεια ἐξέκλινεν ἀνεπανορθότως· ἀπῆλθεν ἐπ' ἀγαθῷ βαρβάρων ἡ περιωπὴ τῆς μοναρχίας τοῦ μεγάλου Κωνσταν-

τίνου. Τί πλέον ἡδύνατο ὁ θρόνος ὁ Βυζαντινός, στερού-
μενος τῆς εὐμενείας τοῦ προέδρου τῆς Ἐκκλησίας, τῶν
ἐν ἑαυτῷ κατ' ἐξουχίαν Πεκτρός; Ἄν δὲ κατὰ δυστυχίαν,
ὁ θρόνος ἀπέθαιλλεν, ὡς ἐνδεχόμενον ἦν, καὶ τὴν κυριαρ-
χίαν τῇ; Ῥωβέννης, τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας, τί πλέον
ἤθελεν ἀπομείνει, ἢ ἐξουσία τις εἰκονική, σκιὰ, μᾶλλον
ἢ ἀλήθεια, ψιλὴ δικτύπως, ἢ ἡ πρώτη βαρβαρική πο-
λιορκία ἤθελε πιθανῶς ἐξαλείψει;

Τὰς αὖρας ἡμεῖς; σήμερον πνέοντες; ἑλληνικῆς ἀναγεν-
νήσεως, δυσκόλως κατανοοῦμεν προλήψεις τινὰς τῶν
πατέρων μας, διό, οὔτε νὰ φαντασθῶμεν δυνάμεθα τὴν
ἀντιπερισπαστικὴν ἐνέργειαν τοιούτων μυρολογημάτων.
Ἕλληνες τανῶν καλούμενοι, ἐναρυνόμεθα τῇ προσχο-
ρεύσει, καὶ δικαίως. Ἀλλὰ τὴν ἐθνικὴν ταύτην ὀνομασίαν
ἀνεπλήρου τότε ἡ Ῥωμαϊκὴ. Ταύτη δ', ἕνεκεν ἕξως πο-
λυχρονίου, ἦταν οὕτω προσπεφυκότες οἱ πατέρες μας, ὥς
ἡ ἀποσιλῇ, ἢ ἡ ἐνδεχόμενη ἀμαχύρωσις αὐτῆς, ἰσοδυνα-
μει πρὸς τὴν ἀπονέκρωσιν τοῦ γένους, πρὸς τὴν τῆς ἐ-
θνικῆς ὑπέρξεως διακοπὴν. Ναί μὲν, ἐκ τῆς περιδόξου
σημασίας τῆς λέξεως οὐδὲν ἄλλο εἶχεν ἀπομείνει ἐν τῇ
κοινῇ συνηθείᾳ, ἢ ἀπλῶς ὁ φθόγγος, διότι ἐξ ὅσων ὠ-
νομάζοντο Ῥωμαῖοι οὐδεὶς θέβαια ἐπίστευεν ὅτι ἀπὸ προ-
γόνων Ῥωμαίων ἐγενεαλογεῖτο· ἐν ἐλλείψει, ὅμως, ἀρ-
μοδιωτέρως προσσχορεύσεως, ὁ Ῥωμαϊσμός ἐπαῖχε τότε
τὴν αὐτὴν χώραν τοῦ σήμερον Ἑλληνισμοῦ· ὁ Ῥωμα-
ϊσμός, εἰς τὸ σύμβολον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καθ' ἑαυ-
τὸν καὶ ἐντετυπωμένος, παρίστανε τὴν ἀνατολικὴν
ἐθιχγένειαν, τὴν ἄσφακτον ἔτι τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος ἰ-
δέαν. Προμηνύοντες οὖν οἱ τῆς Εἰκονομαχίας πολέμιοι

τὴν παρχμὴν, ἣ καὶ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου, διὰ τὴν ἀπερισκεψίαν τῶν Ἰσχυρῶν, καὶ τὰς προστριβομένας πρὸς τοὺς Ἀγίους ὕβρεις, ἐνέργουν τὴν δραστηκωτέραν ἀντιπερίσπασιν, ἐρέθιζον κατὰ βραχυτάτης τὴν ἄσφατον καὶ εὐμετάβολον καρδίαν τοῦ λαοῦ, συνέθρυπτον τὸ φίλτερον τῶν αἰσθημάτων, τὸ τῆς πατρίδος, ὑπέσκαπτον τὰ καθεστῶτα προητοιμάζον ἀντεπανάστασιν. Κακῇ δὲ τύχῃ, τὰς προῤῥήσεις τῶν κακῶν μάντεων ἰσχυροποιεῖ μάλλον ἐπὶ μάλλον ἢ ἐξωτερικὴ κατὰστασις τῆς πολιτείας. Μορμολύκειον γὰρ φρικῶδες εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνου πιστοῦ ἐνίστατο ἡ ἀποστασία τῆς Ἰταλίας, καὶ ἡ ὀπισθεν τῆς ἀποστασίας ἐκείνης ἐπικρεμαμένη κατὰρα τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα, τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Ὁμολογοῦν μὲν πάντες, ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας ἀνέσεισε τῆς μοναρχοκρατείας τὸν ζυγόν, ὅτι ἀπειτάξατο ταῖς γραπταῖς ἐκτίσεις, ὅτι νῦν διὰ λειτουργίας ἀπλουστεράς λατρεύει τὸν Κύριον· ἀλλὰ τί ἐντεῦθεν, ἂν σύσσωμος ἡ χριστιανωσύνῃ καταγορεύῃ τῆς Ανατολῆς, ἂν ὁ κόσμος ὅλος ἐπισκῆπτεται τῇ καινοτομίᾳ; Πρὸς τί ἀπῆλυσαν αἱ Συντεχνίαι προνόμοιά τινα, οἱ δὲ Δήμαρχοι καὶ Πριμμηκήριοι τῶν τεχνάτων μετὰ Συγκλητικῶν ἐν παρατάξεσιν ἐτιμῆθησαν, ἂν εἴμαρτο τὰ θρόνα σμήνη τῆς Δύσεως νὰ βάλλωσι κληρὸν ἐπὶ τὸν τῆς Αὐτοκρατορίας ἱματισμὸν, νὰ ματαιώσωσι τὰ δικαιώματα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τὰς ἐκστρατεύσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, βαρβαρὸν δὲ ἀπομονοῦντες τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ἡκρωτηριασμένην τοῖς Σαρακηνοῖς νὰ παραδώσωσι ποτε τὴν Κωνσταντινούπολιν; — Αἱ διαβολαὶ τῶν ἀρχόντων, αἱ ὑπνομαχίαι τῶν Κουβικουλαρίων καὶ Παρχαίμων μόνων ὁ-

λίγον ἔλειψεν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου νὰ εὐδοκιμήσωσι· καὶ ἔν Λέων ὁ Χάζαρος δὲν εἶχεν ἀναβᾶς ἐπὶ θρόνου ὑποκριθῇ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἵσω· ἐδολοφρονεῖτο. Ἀλλ' αἱ σκευωρίαι εἰσῆλθον εἰς τρανωτέραν φάσιν, ἀλλ' ἡ προδοσία ἐθρακύνθη καὶ τολμηροτέρα γέγονεν ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς αἰφνιδίας θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος· τούτου, καὶ τῆς οὐχ ἥττον αἰφνιδίας τοῦ Νικήτα Πατριάρχου. Τότε, ὡς οἱ χρονογράφοι διηγοῦνται, Πρωτοσπιθάριοι ἀνακαλύπτονται προσκυνηταὶ εἰκόνων, δηλαδὴ ἀποστάται τῆς βασιλείας, καὶ ῥίπτονται εἰς δεσμωτήρια· Κουβικουλάριοι δὲ καταδικάζονται εἰς θάνατον, Παρακοιμώμενοι δὲ δραπετεύουσι, γινόμενοι μοναχοί, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τῆς Αὐλῆς σώζονται διὰ φυγῆς.

Εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν τῶν εἰκονοφίλων κληρικῶν, εἰς τὰς μηχανορραφίας τῶν ὀρθοδόξων ἀρχόντων, εἰς τὸ εὐμετάπτωτον τοῦ πλήθους πρόσθετος ἔτι τὸν ἀντιπερσπασμὸν, ὃν ὑποκώπως ἐνήργει ἡ τάξις τῶν λογίων λαϊκῶν, ἡ σπείρα τῶν γραμματικῶν καὶ πεπαιδευμένων τῆς βασιλευσύνης. Μὴ γὰρ δὲν ἦσαν οὗτοι μονοπῶλαι τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς οἱ εὐνοούμενοι τῆς Αὐλῆς ἦσαν μονοπῶλαι τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων; Ἀλλ' ἡ Εἰκονομαχία, πολλὰ τῶν μονοπωλίων καταργήσασα, ἀπαρενόχλητον δὲν ἀρῆκε καὶ τὸ ἀπαίσιον τοῦ πικτροπαραδότου λογιωτατισμοῦ. Εἶδομεν ἀνωτέρω εἰς στιβαρῆ χειρὶ διέλυσεν ὁ πρῶτος τῶν Ἰσαύρων τὰ καταγῶγια τῆς σχολαστικότητος, καὶ πῶς ἀπεσυνθάλισε τῆς πρωτευούσης τοὺς μὴδὲν ἄλλο γινώσκοντας διδάξαι τὴν νεολαίαν, ἢ τεχνολογίαν καὶ μετρικὴν, καὶ θεματογραφίαν Ἀττικὴν,

ταῦθ' ἅπερ ἐμφαντικῶς ἐκάλει Εὐνοουχισμόν τῆς πολιτείας του. Ἀναγκαίως λοιπὸν ἡ νέα κατάστασις δυσπρόστησε τοὺς πρότερον εἰς ὄφελος προσωπικὸν καπκαλεύσαντας τοῦ γένους τὴν γλῶσσαν καὶ γραμματολογίαν· ὅθεν ἠγέρθησαν ἑτέρου εἴδους μυρολόγια καὶ καταβολαί. Κατηγορήθησαν οἱ Ἰσαυροὶ, ὅτι κατεδίωξαν τὰ γράμματα, ὅτι εἰς τὸν ἄμβωνα τῆς ἐκκλησίας εἰσήγαγον τὴν ἀγενῆ καὶ χυδαίαν γλῶσσαν τοῦ πλήθους, ὅτι κατέστρεψαν τὰ μοναστήρια, καταφύγια παιδείας καὶ ἑλληνισμοῦ, ὅτι δημοκοπήσαντες ἔλυσαν τὸ σέβας τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς Πατριάρχους καὶ τοὺς διδασκάλους· ἐπὶ τέλους, ὅτι, φιλαργυρίας χάριν, κατέπαυσαν μισθοῦ τε καὶ συντάξεις καθηγητῶν, Ταῦτα καὶ ἄλλα ἅττα πέριξ τῆς βισιλίσσης Εἰρήνης παρεβουβήθησαν, ἕως ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀφίξέως της. Ἐντὸς δὲ τοῦ Παλατίου περιεκύκλωσεν αὐτὴν ἀτμοσφαῖρα πεπλησμένη προδοσίς, καταλαλιᾶς, μίσους κατὰ τῶν Ἰσχυρῶν.

Ἀλλὰ ποῖον τῆς Εἰρήνης τὸ φρόνημα; Ἦτο εἰκονόφιλος εἰλικρινὴς; ἢ θυγάτηρ τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου; Δύσλυτον τὸ πρόβλημα. Βέβαιον ὅτι ἂν ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε προερευνήσει τὸ δόγμα της, καὶ ἐξακριβώσει τὴν ὁμολογίαν τῶν γονέων της, δὲν ἤθελεν ἀναβιβάζει αὐτὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του. Ἐχομεν δ' ἀφ' ἑτέρου τρανὰ δείγματα τῆς πνευματικῆς ὑπερφερείας καὶ ἠθικῆς καρτεροψυχίας τῆς Ἀθηναίας ἵνα μὴ ἐκλάβωμεν αὐτὴν ἐπὶ θρόνου καθημένην, ὥς γύναιον εὐπαράτρεπτον, παίγιον χυδαίας δεισιδαιμονίας, καὶ μηχανορραφημάτων ἱερατικῶν. Ποῖον, λοιπὸν, τὸ ὁρμητήριον τῆς πολιτείας της; Ἡ φιλοδοξία. Ἡ σπουδασχία καὶ ἡ φιλοδοξία, τὰ

δύο συνήθη ἐλκτιώματα πάσης ἱστορικῆς γυναικὸς, κατέπλεξαν ἀπ' ἀρχῆς τὸ στῆθος αὐτῆς. Ἀλλὰ τὴν θύελλαν τῶν παθῶν τούτων ὑπεφύτησαν οἱ κύλακες τῆς αὐλῆς, πρόφασιν τάχα λαβόντες τὴν ἐπιφοβὸν ἐξέγερσιν τῶν Ἑσπερίων, εἰς δὲ τὴν ἐξημμένην τῆς Ἀθηναίας φαντασίαν ἐμφυτεύσαντες ἀνείρευς δόξης, μεγαλειότητος, καὶ κοσμοκρατορίας. Δέον ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἀθάσιτος ἄλλως δὲν ἦτο ὁ περὶ τῆς τῶν Γάλλων ὑπερκρατήσεως διαδόμενος πανικὸς φόβος. Μόνος ἡγεμὼν Γαλλίας ὁ Κάρολος ἀπομείνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, κατέπληξε τὴν οἰκουμένην διὰ τῶν ἀνδραγαθημάτων του. Εἰς διάστημα γὰρ ὀλίγων ἐτῶν εἰτέβαλεν εἰς Γερμανίαν, κατέβαλε βαρβαρὸν τοὺς Σάξωνας, ἐτρόπωσε Λογγοβάρδους, Οὐννους, Σαρακηνούς, Ἀκουϊτανούς, Δανοὺς, Βρετανούς· καὶ ἐν ἔτει 774 ἐστέφετο βασιλεὺς Λογγοβαρδίας ἐν Παυῖα, πᾶσαν ἐκεῖ Γραικικὴν ἀξίωσιν καταπατῶν. Ἡ σύμπτωσις τοῦ τελευταίου τούτου γεγονότος καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυπρινώμου, ὅστις συνέβη μῆνας τινὰς μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Καρόλου, δύναιται νὰ συνδυασθῇ πρὸς ἕτερόν τινα συγχρονισμόν, δηλαδὴ τὴν ἐν Ῥώμηστέψιν τῶν υἱῶν τοῦ Καρόλου, καὶ τὴν ἀποβίωσιν Λέοντος τοῦ Χαζάρου τῷ αὐτῷ ἔτει 780. Εἶναι τάχα τυχαῖαι αἱ συμπτώσεις αὗται, ἢ ὑποκρύπτουσι λόγους τινὰς πολιτικούς, ἱκανοὺς νὰ ἐρμηνεύσωσι τὴν σύγχρονον ἀντανακοπὴν τῶν παθῶν εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν; Ἐκ τῆς παραθέσεως, ὁ ἀναγνώστης ἂς ἐξαγάγῃ τὸ εὐλαγοφανέστερον.

Αἱ περὶ τὴν Βιρηνὴν πλεκτάναι τῶν αὐλικῶν ἤρξαντο ἀκριβῶς ἀπὸ τελευτῆς τοῦ Κωνσταντίνου· ἀλλὰ συνα-

ηθσία ἀνεκαλύφθη τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ συζύγου τῆς, ἐν ἣ ἡ προσωπικῶς περιεπλέκετο καὶ αὐτῇ. Κατεδικάσθησαν δὲ τότε ὡς εἴρηται, πολλοὶ τῶν προϋ-
χόντων, Ἰάκωβος ὁ Πρωτοσπαθάριος, ὁ Πάππας, ὁ Στρα-
τήγιος, ὁ Θεοφάνης, καὶ Ἐξακουσίτορες καὶ Λογοθέται,
καὶ Κουβικουλάριοι, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν λογάδων. Τὴν
δὲ κρυφίνουσαν Εἰρήνην ὁ βασιλεὺς καλέσας, εἶπεν αὐτῇ.
«Οὕτως ὤμοσας τῷ πατρὶ μου τῷ βασιλεὶ ἐπὶ τῶν ορι-
κτῶν καὶ ἀχράντων τῆς πίστεως μυστηρίων; » Καὶ ἀ-
πώσας αὐτὴν οὐκέτι ἠθέλησεν ἰδεῖν αὐτὴν κατὰ πρόσω-
πον. — Μετὰ παρέλευσιν ἑξ μηνῶν ὁ Λέων ἀπανθρακού-
ται (144), ἄγοντος τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ τὸ
δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας. Αὐθωρεὶ δὲ ἀναβαίνει
ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ Εἰρήνη, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου παι-
δός, καὶ ἀντιβασιλὶς. οὕτω βιάλουσα τὸ πρῶτον βῆμα
πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν φιλοδοξῶν ὀνείρων τῆς. Ἄλλ'
εἰς πλήρη τῶν ὀνείρων αὐτῶν πραγματοποίησιν, ὥρει-
λεν ἡ Εἰρήνη νὰ προεξομαλίσῃ τὸν δρόμον τῆς κατορ-
θοῦσα δύο τινὰ, ὥσχύτως δύσκολα· νὰ συμφιλιώσῃ, δη-
λαδὴ τῶν Ἀνατολῆν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὴν Δύσιν, καὶ
νὰ προκαλέσῃ τῶν εἰκόνων τὴν ἀναστήλωσιν. Περὶ τοῦς
δύο τούτους στρόφιγγας στρέφεται ὁ θίς καὶ ἡ πολι-
τεία αὐτῆς.

Καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸ πρῶτον μέσον, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ
δευτέρου ἔτους τῆς ἀντιβασιλείας τῆς ἀπέστειλεν ἡ Εἰ-
ρήνη πρέσβεις εἰς Γαλλίαν Κωνσταντῖνον τὸν Σακελλά-
ριον καὶ Μάμαλον Πριμμικήριον, προτείνουσα ἐπιγαμβρί-
αν, ζητοῦσα δηλαδὴ τὴν Ῥωθρούδαν, ἣ κατὰ τοὺς ἡμε-
τέρους Ἐρυθρῶ, θυγατέρα τοῦ Καρόλου, εἰς νύμφην τοῦ

υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου. Ὁ ἀρράβων, μαρτυρία χρονογράφων τινῶν, ἐταλέσθη ἐν Ῥώμῃ δι' ἐπιτροπῆς, αὐτοῦ τοῦ Πάπᾱ ἱεροτελοῦντος. Ὁ δὲ εὐνοῦχος Ἐλισχίος, ἀνὴρ ἐκ τῶν πεπαιδευμένων, διέμεινε παρὰ τῇ μνηστῇ, ὅπως διδάξῃ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἔθιμα τῶν Γραικῶν, καὶ τὰς τάξεις τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς. Ἐνεκεν, ὅμως, ἐνδοιασμῶν, ὁ ἀρράβων μετ' ὀλίγον ἀνεστάλη. Ἡ δὲ Εἰρήνη «τὸ τοιοῦτον κῆδος καταλιποῦσα διὰ τὸν φόβον καὶ φιλαρχίαν, ἵνα μὴ, διὰ τὴν ἀγχιστεῖαν, τὴν τῶν Φράγκων δύναμιν ὁ υἱὸς αὐτῆς περιβάληται» (145), ἥ ἐν ἄλλαις λέξεσι, συλλαβοῦσα τῆς ἀπολύτου βασιλείας τὸ ἀπάνθρωπον σχέδιον, διέλυσε τοὺς γάμους παντάπασιν. Ἑτέρα δὲ τις πρεσβεία πρὸς τὸν Πάπκν ἀπέβη τελεσφόρος. Ἡ αὐτοῦ Μακκαρίστis ἀπέστειλε τὰς εὐχὰς τῆς πρὸς μητέρα καὶ υἱόν, καθ' ἃ καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, καὶ τοι μεμψιμοιροῦσα διὰ τὴν ἐπὶ Ἰσαύρων γενομένην κατὰσχεσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων.

Οὕτω δὲ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων προοιμισθέντων, ἡ ἀντιβασιλὶς ὁσημέραι τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τῆς ἐσωτερικῶς ἐπεκτείνασα, εὐκαιρον ἔκρινε νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν εἰκόνων. Μὴ τολμῶσα δὲ νὰ διακυβεύσῃ διὰ τολμήματός τινος αἰφνιδίου τὴν ἔκθασιν τηλικούτου σκοποῦ, ὤθεν καὶ ἡ ἐπιτυχία ἐξήρτητο τῆς σχεδίαζομένης παρανομίας τῆς, ἀλλὰ θέλουσα βραδέως τὴν ἀναστήλωσιν νὰ προετοιμάσῃ, ἐπελήφθη τῆς συνήθους τῶν χρησμῶν ἀγυρτείας, τῶν δημωδῶν χρησμοδοτημάτων, ἅπερ δραστηρίως πάντοτε τῇ φαντασίᾳ τοῦ πλήθους ἐπενήργησαν. Εἰς τὰ μακρὰ τεῖχη τῆς Θράκης, ἀνθρώπος τις ὀρύττων εὗρε λάρνακα καὶ γράμμα-

τα κεκολλημένα οὕτως ἔχοντα « Χριστὸς μέλλει γεν-
 νᾶσθαι ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ πιστεύω εἰς αὐ-
 τόν. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, τῶν βασιλέων,
 ὃ *Πατριε*, πάλιν ὤψει με! Ὁ χρησμὸς οὗτος διεκωδωνίσθη
 ὑπὸ παλινωδούντων μοναχῶν, ὥστε πολὺς περὶ αὐτοῦ
 ἐγένετο λόγος· ὡς φαίνεται, ὁμοίως, μεγάλην ἐντύπωσιν δὲν
 ἐποίησε. Μεταξὺ γὰρ τοῦ ἡραιστείου τῆς Θήρας καὶ τῆς
 ἐσχάτως ἀνασκαφείσης λάρνακος ἐμεσολάβουν ἐξήκοντα
 περίπου εἰκονομαχικοὶ ἐνικυτοί. Ἀλλ' ἡ πορεία τῆς Εἰ-
 ρήνης οὐχ' ἦττον προὔχῳρει θαρρᾶλῶς. Ὁ Πατριάρχης
 Παῦλος, κατελίμπανεν ἀπροσδοκῆτως τὸν θρόνον του
 καὶ αἰφνης μακρὰν τῆς πρωτευούσης ἀπέθνησκεν, ἐνῷ
 λόγος εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων διεδίδετο ὅτι
 πρὸ τοῦ θανάτου ἤρνεϊτο τὴν Εἰκονομαχίαν (146). Τίς
 δὲ τὸν Παῦλον διεδέχετο; Ὁ Ταράσιος, υἱὸς τοῦ Ἐπάρ-
 χου Κωνσταντινουπόλεως, ὕπατος αὐτὸς οὗτος, πρῶτος
 δὲ μυστικὸς σύμβουλος καὶ φίλος τῆς βασιλείσεως Εἰρή-
 νης· ὁ ἅγιος ἐκεῖνος Ταράσιος ὁ ἀπὸ τῆς λαϊκῆς καταστά-
 σεως διὰ μιᾶς εἰς τὴν Πατριαρχικὴν κορυφὴν ἀνυψωθείς,
 αὐτὸς ὁ πρῶτος τὰς πύλας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταν-
 τινουπόλεως ἀνοίξας πρὸς τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἐξόχους δι-
 πλωμάτας τῆς Ἀνατολῆς.

Οἷα συζυγία ἀνδρὸς ἁγίου, πεπαιδευμένου, θαυμαστοῦ,
 καὶ γυναικὸς παρὰ νόμου! Ἐξ οἷας συμμιξεως ἀληθείας
 καὶ ψεύδους, ἀρετῆς καὶ πλημμελήματος προέρχονται
 συνήθως αἱ σπουδαιότεραι τῆς ἱστορίας μεταβολαί,
 τὰ συντελεστικώτερα τῶν ἐθνῶν συμβάντα! — Κατὰ
 γνώμην τῶν συμβούλων τῆς Εἰρήνης, τὰ πράγματα
 προὔχῳρουν καθ' ἐκάστην ἐπὶ τὸ βέλτιον. Ὁ χρησμὸς

τῆς λάρνακος, ἔλεγον οὗτοι, πολλοὺς ἤδη μετέπεισε τῶν δημάρχων, καὶ Πριμικηρίων τῆς βασιλευούσης. Ἴδου δὲ τὸ ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ λείψανον τῆς μάρτυρος Εὐφημίας θλύζει μῦρον θεσπέσιον! πλήθη συβρέουσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ φήμη, ὅτι ὁ σεβάσμιος Παῦλος, πρὶν ἢ ἐκπνεύσει, ὡμολόγησε τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ συντετριμμένος παρήγγειλε τὴν συγκρότησιν μιᾶς Συνόδου Οἰκουμενικῆς, πρὸς κατάργησιν τῆς Εἰκονομαχίας, καὶ ἡ φήμη αὕτη ἐπισυνήρῃ παρὰ τῷ λαῷ. Διότι ἐκ μὲν τῶν στρατιωτικῶν, προσέλεγον οἱ σύμβουλοι τὴν Εἰρήνην παρακινοῦντες, οὐκ ὀλίγοι μεταμελοῦμενοι κλίνουσιν αὖθις πρὸς τὸ σέβας τῶν εἰκόνων· ἐκ δὲ τῶν ἀξιοματικῶν τῆς αὐλῆς, οἱ πλείονες συμπροσδοκῶσι τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστηλώσεως. Τί γοῦν πλεον ἀπομένει; Πρὸς τί τῇ ὀρθοδοξίᾳ; ἡ νίκη ἀναβήλεται; Ἐμπρὸς! Ὡς ὠφελήθωμεν τῆς εὐκαιρίας, ἕωσθὺ τὰ πάντα ῥέπουσιν αὐθορμήτως πρὸς τὴν τῶν προγεγενημένων ἐπανόρθωσιν;

Εἰσοδος ἀμαρτίας τὸ οὖς τῆς γυναικός. Ἄλλως τε, ἡ Εἰρήνη δὲν ἐκάθευδε. Παρακολουθοῦσα προσεκτικῶς τὴν νέαν φάσιν τοῦ δράματος οὗ ἐσκόπει νὰ ἀναδειχθῇ πρωταγωνίστρια, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐπείθετο, ὅτι πρὸς ἐαυτὴν ὀρθοδοξία καὶ φιλοδοξία κατ' οὐδὲν ἄλλο διέφερον, ἢ καθ' ὅσον ὁ σκοπὸς διαφέρει τοῦ μέσου. Ἐπὶ τέλους, ὑπὸ τῶν ἐκυτῆς συμβούλων ἐπαναγκαζομένη, καὶ τὴν ὥραν τῆς κρίσεως εὐθετον αὐτὴ ἐκείνη νομίσασα, τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 785, συγκαλεῖ ἄρχοντας, ἀξιοματικοὺς, καὶ Ἐπισκόπους εἰς τὴν Μαгнаύραν, τὰχ πρὸς διορισμὸν καὶ ἀντικατάστασιν νέου Πατράρχου.

Ἡ ἐκλογὴ ἦτο προδιατεταγμένη πάντες ἐκ συνθήματος

καὶ ὁμοφώνως ἀνέκραζαν τὸν Ἀσηκρήτην Ταράσιον. Ἄλλ' ὁ Ἀσηκρήτης ὀρθούμενος ἀποποιεῖται τὴν ψῆφον· τὴν δὲ παραίτησίν του δικαιολογεῖ εἰς τινα λόγον ἔντονον, ἅμα καὶ θεσπέσιον, οὗ τὴν μνήμην ἐφύλαξεν ὁ Θεοφάνης. « Ἐν ὧ τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας διαρκεῖ, λέγει, ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τῆς ἱερωσύνης τὸ μέγεθος. Ὅρῳ γὰρ καὶ βλέπω τὴν ἐπὶ τὴν πέτραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τεθεμελιωμένην Ἐκκλησίαν διεσχισμένην νῦν καὶ διηρημένην· ἡμᾶς δὲ ἄλλοτε ἄλλως λαλοῦντας καὶ ἐτέρως τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὁμοπίστους ἡμῶν χριστιανοὺς, συμφωνοῦντας αὐτοῖς τοὺς τῆς Δύσεως, ἀλλοτριωμένους δὲ ἡμᾶς ἐκείνων ἀπάντων, καὶ καθ' ἑκάστην ὑπ' αὐτῶν ἀνα θεματιζομένους. Δεινὸν ἐστὶ τὸ ἀνάθεμα· πόρρω τοῦ Θεοῦ βάλλει, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκδιώκει ἀπύχον εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Οὐκ οἶδε γὰρ ὁ τῆς Ἐκκλησίας ὅρος καὶ νόμος ἔριν, ἢ φιλονεικίαν· ἀλλ' ὥσπερ οἶδεν ἐν βάπτισμα, μίαν πίστιν, οὕτω καὶ συμφωνίαν μίαν ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐκκλησιαστικοῦ. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἀπόδεκτον καὶ εὐάρεστον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ ἐνωθῆναι ἡμᾶς, καὶ γενέσθαι μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, καθὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς εἰλικρινοῦς ἡμῶν πίστεως ὁμολογοῦμεν ἀδελφοί. » Περιβαίνει δὲ τὸν λόγον συνιστῶν τὴν συνάθροισιν Οἰκουμένης Συνόδου, « ἵνα γίνωσιν οἱ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐν, καὶ οἱ εἰς τὴν Τριάδα πιστεύοντες γενῶσιν ἡνωμένοι καὶ ὁμόφυχοι καὶ ὁμότιμοι. » Καὶ εἰ μὲν οἱ βασιλεῖς ἐπινεύωσιν εἰς τὴν αἵτησίν του, συγκατατίθεται, καὶ τὴν ψῆφον ἀσπάζεται· ἄλλως, δὲν θέλει νὰ καταδικασθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Χριστοῦ. — Οἱ περιστῶτες πάντες εὐφήμε-

σαν, καὶ συνεφώνησαν ὁμοθυμαδὸν τοῦ γενέσθαι Σύνοδον. ὁ δὲ Ταράσιος αὐθημερὸν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως χειροτονηθεὶς, ἀποστέλλει εἰς Ῥώμην τὰ συνοδικὰ αὐτοῦ καὶ τὸν λίβελον τῆς πίστεως, ἐνῶ συγχρόνως ἡ Εἰρήνη Ἐπίσκοπόν τινα Σικελὸν (147) πρὸς τὸν Ἀδριανὸν Πάπαν διαπρεσβευομένη αἰτεῖται πρὸς συγκρότησιν τῆς Συνόδου τὴν τούτου αὐτοπρόσωπον ἔλευσιν. Καὶ ἡ μὲν αἵτησις δὲν ἐπακούεται· ἔρχονται δ' ἐκ Ῥώμης ἐπὶ τούτου δύο ἐπίτροποι Ῥωμαῖκοί, ὧν ὁ μὲν Ἰταλὸς, ὁ δ' Ἕλλην, εἰς τῶν ὀρθοδόξων φυγάδων. Ἀλλὰ διὰ τὴν τυραννίδα τῶν Ἀράβων, τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς δὲν δύναται ἐπισήμους νὰ στείλῃσιν ἐπιτρόπους εἰς Σύνοδον, ὥρισμένην νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ πρὸς τὰς εἰκόνας σέβας (148). Ἀφικνοῦνται, ὅμως, εἰς Κωνσταντινούπολιν δύο τοποτηρηταὶ τῶν Πατριαρχείων Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας, οἰκονομικῶ τῷ τρόπῳ ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἱερέων καὶ μοναχῶν (149)· τοῦ θ' ὅπερ παρέσχε μετέπειτα λαβὴν τοῖς διαμαρτυρομένοις, ἵνα παράνομον κρίνωσι τὴν Ζ', Σύνοδον, λόγῳ ὅτι ἐκ τῶν πέντε καθολικῶν θρόνων δύο μόνοι ἐννόμως ἐν αὐτῇ παρεστάθησαν καὶ τὸ κῦρος ἐπέφερον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τῷ ἐπομένῳ ἔτει, 786, συνέρχονται εἰς Κωνσταντινούπολιν πάντες ἀδιακρίτως οἱ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Εἰρήνης ἐπίσκοποι τε καὶ ἡγούμενοι· τῇ δὲ 17 τοῦ Αὐγούστου μηνὸς προκαθίσαντες οὗτοι ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἄρχονται τὴν συνήθη τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν, τῆς μὲν ἀντιβασιλίδος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἐφορώντων ἐκ τῶν κατηχομένων, τοῦ δὲ Ταρασίου προεδρεύοντος τὴν Σύνοδον. Καὶ ἤδη πρῶτον ἐβαινεν ἡ συζήτης, ἀφόδως

μὲν ἀλλ' ἄλυσιτελῶς ἀντιτεινόντων τῶν Εἰκονομάχων ἐπισκόπων ἤδη τὰ πάντα προεμήνυον αἰσιωτάτην τὴν ἔκβασιν τῆς Συνόδου, ὅτε θόρυβος μέγας, ποδουκρουστία, καὶ κολοσυρτὸς ἀκούονται πέριξ τῆς ἐκκλησίας. Ἐπέπρωτο τῇ Εἰρήνῃ νὰ μάθῃ, ὅτι φωνὴ ἀρχόντων δὲν εἶναι πάντοτε φωνὴ λαοῦ. Κραυγαί, βλασφημίαι, κατάραι, ἀναθέματα περιηχοῦσιν ἐν τῷ ναῷ, αἱ θύραι τοῦ ὁποίου κλείονται παραυτίκα. Ἀλλὰ πλῆθος ἄπειρον λαοῦ, ἄνθρωποι πάσης τάξεως καὶ φύλου καὶ ἡλικίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ Ἐπίσκοποι, καὶ βασιλικοὶ σωματοφύλακες, καὶ ἀρχηγοὶ ταγμάτων, καὶ ἕτεροι ἄρχοντες, οὗτοι τὰς θύρας βιάσαντες, καὶ τὰ ξίφη γυμνώσαντες, καὶ εἰσπηδήσαντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, μανιωδῶς ἐπιτάσσουσι τῷ Πατριάρχῃ τῆς Συνόδου τὴν διάλυσιν, ἂν δὲν ᾔθελε καὶ αὐτὸς νὰ θανατωθῇ, καὶ πάντες ὁμοῦ οἱ ὁμόφρονές του νὰ πέσωσι θύματα τῆς γενικῆς ἀγανακτήσεως· ὁ γὰρ λαὸς δὲν συγκατετίθετο εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν *εἰδώλων*, καὶ τὴν τῆς μοναρχοκρατίας ἀποκατάστασιν. Ἰπὸ τοιαύτης ἀπροόπτου ἐπαναστάσεως ἡ Εἰρήνη καταπτοουμένη ἐν τοῖς Κατηχουμένοις, ὅθεν ἀδιόρατος τοῦ συνεδριάζοντος ἐπηρέαζεν, ἀποστέλλει ἐν τάχει τοὺς συνετωτέρους τῶν οἰκιακῶν τῆς πρὸς ἀναστολὴν τοῦ θορύβου. Ἀλλ' οἱ στασιάρχαι Σχολάριοι καὶ Ἐξκουσίτορες, ὑπὸ τῆς ἀπειθείας τοῦ Ταρσίου καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐξαγριούμενοι, καὶ τοὺς Πατέρας βλέποντες ἀταράχως ἐμμένοντας εἰς τὴν θέσιν των, τὴν μὲν βατίλισσαν ἐξυβρίζουσιν, ἄπιστον, ἐπίορκον, εἰδωλομανῆ, καὶ ἀναξίαν προσονομάζοντες, μόνον δὲ βασιλέα εὐφημοῦσι τὸν Κωνσταντῖνον· εἶτα τὰς εἰκόνας λυσσωδῶς ἀναθεματίζουσι, τοὺς δὲ ἀπεσταλμένους τῆς

βασιλείας κολαφίζουσι, καὶ ἀποπέμπουσιν. Ἡύξανεν ἐν τούτοις ἡ ταραχή· ἄλλα γὰρ στίφη ἐπ' ἐκείνων προσήρχοντο, τῶν προτέρων μανιωδέστερα, φρικτὰς ἀοὰς ἐξευοῦντα κατὰ τῶν Συνοδικῶν, οὓς ἐπωνείδιζον ὡς βεβήλους, ἐπίορκους, ἀπκνθρώπους, σιμωνιακοὺς. Ἡ στάσις ἤθελε μεταβληθῇ βέβηχια εἰς αἵματηρὰν σκηνὴν, ὃ οἶκος Κυρίου ἐυαίνετο φόνους. Ἄν ὁ Πατριάρχης ἐγειρόμενος δὲν εἰδοποιεῖ νεύματι ἐπισκόπους τε καὶ ἡγουμένους ὅτι καιρὸς ἦτο νὰ καταφύγῃσι πρὸς ἑαυτῶν σωτηρίαν ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι. Τῶν πατέρων δὲ ἀποχωρησάντων, ἡ Σύνοδος διελύθη. Τότε δὴ ἐπίσκοποι καὶ λαῖκοι **Ἐκκληνομάχοι**, σύσσωμοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξερχόμενοι, διαπεοῶσι τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως φωνάζοντες ἐν θοιύμῳ· *Νενικήκαμεν, νενικήκαμεν!* — Ἡ ποώτη ἀπόπειρα τῆς ὑπὲρ εἰκόνων Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποτυγχάνει.

Ἄλλ' ἡ ἀπρτυγία τῆς Συνόδου προεμήνυε τῇ βασιλείσσει τὴν διάλυσιν τῶν σχεδίων της. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἐφόβησεν αὐτὴν, ἥτις νῦν ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Αἰγοθέτου βοηθουμένη, εἰς πέρας ἀποφασίζει νὰ φέρῃ τὴν Σύνοδον. Καὶ δὴ, τὰ στρατιωτικὰ τάγματα τῆς Θράκης, πιστὰ τῷ ἐπιστηθίῳ αὐτῆς στρατηγῷ, προσκλήσασα τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἄλλως τε δὲ πλασμένη πόλεμον κατ' Ἀράβων, καὶ ἐπὶ τούτου ἐξαποστείλασα « τὸν δυσσεβῆ στρατὸν, ὃν ὁ ἀλάστωρ Κωνσταντῖνος ἐστράτευσέ τε καὶ ἐπείδευσε » (149), ἐποίησε τὴν Βιθυνίαν, τὴν Θράκην, καὶ Κωνσταντινούπολιν ὑποχειρίους εἰς τὰς βουλῆσεις της, καὶ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ εὐνοουμένου της Νικηφόρου. Οὕτω δὲ προασφαλισθεῖσα, συνεκάλεσε τὸ ἐπόμενον ἔαρ τοὺς Ἐπισκόπους, οὐχὶ δι'

ἐπισήμων προσκλητηρίων, ἀλλὰ διὰ βασιλικῶν ταχυδρόμων, καὶ οὐκέτι ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἀλλὰ πόρρω Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Νικαίᾳ· ἐνθα πραγματικῶς συνέρχονται οἱ Πατέρες, 367 τὸν ἀριθμόν. Τότε δὲ Οἰκουμενικῆς Συνόδου κροτηθεΐσης ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τῆς ἐβδόμης καὶ τελευταίας Οἰκουμενικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, θεσπίζεται τῶν εἰκόνων ἡ ἀναστήλωσις, καὶ ἐν γένει ἀφορισμὸς ἐκδίδεται κατὰ παντὸς προσησάντος, ἡ ἀφαιρέσαντός τι ἐκ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας. Συμπεριλαμβάνονται ἐν τῷ ἀναθέματι οἱ τρεῖς Πατριάρχαι τῆς Εἰκονομαχίας, ὁ Ἀναστάσιος, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Νικητάς, καὶ πάντες οἱ ὁμόφρονες αὐτῶν· τὰ δὲ βιβλία τῶν εἰκονοκλαστῶν, τάχα πρὸς διχφύλαξιν, μετακομίζονται ὅλα ἐν τῷ πατριάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀφορισμὸς ἐπιβάλλεται παντὶ τῷ μὴ πικραδίδοντι αὐτά· ὅθεν προῆλθεν ἡ ἀπώλεια πολυτίμων ἱστορικῶν μνημείων. Ἐπὶ τέλους, ὑπογράφεντος τοῦ τόμου παρὰ τῶν βασιλέων ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ φιλοδωρημάτων τοῖς ἱερεῦσι διανεμηθέντων πολλῶν, ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τὸν ἀρχαῖόν κόσμον αὐτῆς ἀπέλαβεν.

Ἡ Εἰκονομαχία ἐψηφίσθη πανδήμως εἰς Κωνσταντινουπόλιν, καὶ καταργεῖται σχεδὸν λαθραίως εἰς τὴν Βιθυνίαν. Ἡγνόησεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὰ θεσπισθέντα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ λαός. Ὡς δὲ τὰ πεπραγμένα διεθρυλήθησαν, οἱ μὲν στρατῶνες τῶν ὑπὸ τῶν Ἰσαύρων μορφωθέντων Ἀνατολικῶν εὗρέθησαν κενοί, ἐπολιόρχει δὲ τὰς ἐξόδους, πλατείας, λεωφόρους τοῦ Βυζαντίου στρατός νέηλος καὶ βάρβαρος. Διεύθυνον τὰς ἐργασίας τῆς ἱστορικῆς ταύτης Συνόδου, καὶ κυρίως διέπρεψαν ἐν αὐτῇ, δύο ἄνδρες πολιτικοί, σύμβουλοι τοῦ στέμματος, ὑπὸ τὸ

σχῆμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀμφότεροι κρύψαντες τὴν πείραν τῶν ἐγκοσμίων, τὴν τέχνην τῆς κυβερνήσεως, καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἐαυτῶν ἐποχῆς· λέγομεν, ὁ Ἀσκηρῆτης Ταράσιος, καὶ ὁ τὴν θέσιν τούτου παρὰ τοῖς βασιλεῦσι διαδεχθεὶς αἰδιδίμος Νικηφόρος, ὁ καὶ μετέπειτα Πατριάρχης γενόμενος Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς ὁ μετριώτερός τε καὶ ἑλληνικώτερος τῶν ἱστορικῶν τοῦ μεσαιῶνός μας. Οἱ κλητοὶ οὗτοι τῆς Ὀρθοδοξίας, πρὸ ποδῶν ἰδόντες τὸ βάρβαρον, εἰς τὸ ὁποῖον ὠδήγει καὶ πίστιν καὶ πατρίδα τὸ σχῆμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· προνοήσαντες τοὺς κινδύνους, τὰς συμφορὰς, τὸν ὀλεθρον ἴσως, ὅστις τὸ γένος περιέμενεν ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ προκεχαρχαγμένης ὁδοῦ· Θεῷ δὲ πνεῦματι προαισθανθέντες, ὅτι χωρὶς ἐνότητος πίστεως, χωρὶς ταῦτότητος πικραδόσεων, λατρείας, ἐθίμων, προσκυνήσεως, ἡ πολιτικὴ ἐνότης τῶν ὁμογενῶν ἤθελεν ὅσον οὐπω διαρρήχῃ, καὶ ἵνα περ σκεῦος εὐθραυστον εἰς χεῖρας θρέφους, ὥρμηταν εὐτόλμως ἐπὶ τοῦ πηδελίου τοῦ κινδυνεύοντος πλοίου, καὶ διὰ τῆς ποιμενικῆς ῥάβδου, ἣν ἤρπάζαν ἀπὸ χειρῶν ἀνικάνων, πατάζαντες δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ τοὺς μὴ συντιθεμένους τῇ ὀρησκειτικῇ καὶ πατριωτικῇ ὁλομείλειᾳ, ἔσωσαν καὶ σάκος καὶ πλήρωμα, ἡγαγον ἀβλαβῆ εἰς τὸν λιμένα τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀλλὰ, λέγουσί τινες, οὗτοι λαῖκοι ὄντες, ἐσφετερίσθησαν τὸ Πατριαρχικὸν ὠμοφόριον. Καὶ τί πρὸς τοῦτο; Αἰεὶ δὲ, πολιτικὸς διπλωμάτης ἀνέβη τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ ὁ μέγας Φώτιος! Ναι μὲν εἰσέτι τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἡ Εἰκονομαχία δὲν ἐξεπλήρωσεν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τῆς Εὐρώπης μετεβλήθη· ἡ κοινωνία, ἡ Ἐκκλησία, ἡ πολιτεία τῶν Γραικῶν

μετέβησαν εἰς φάσιν καινὴν. Ἄν δὲ κληρικὸς καὶ λαϊκὸς ἀπὸ τοῦδε διακρίνονται κατ' ἐνδυμασίαν, ὅμως ἐν φρόνημα, ἐν αἴσθημα, ἐν μόνον πάθος κινεῖ νῦν τὰ ἐκλεκτὰ μέλη τῆς πολιτείας· ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐμμέσως διὰ ταύτης ἡ ἰδιοπροσωπία τοῦ γένους τῶν Γραικῶν, ὁ ἰδανικὸς οὗτος τύπος τῆς ἐλληνικῆς ἐθνότητος. Τί ἐγένοντο τὰ φιλόδοξα τῆς Εἰρήνης σχέδια; Κονιορτός. Ἄλλ' οἱ ὀπισθεν τῆς φιλοδόξου γυναικὸς ὑπὲρ ἐνότητος πίστεως ἐνεργήσαντες μετέδωκαν τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς γενεάς καὶ γενεάς. Ἐάν γὰρ ὑπάρχῃ σήμερον παρ' ἡμῖν ὁμογένεια καὶ ὁμοδοξία, τὸ θαῦμα κατὰ μέρος ὀφείλεται πρὸς τρεῖς λαϊκοὺς παραθύστους, τὸν Γαράσιον, τὸν Νικηφόρον, καὶ τὸν Φώτιον.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι τὴν ἐνότητα αὐτὴν ποθήσαντες οἱ Ἀσηκρῆται τῆς Εἰρήνης, ἐδίωξαν γενικὴν, ἀφρηρημένην τινα, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις οἰκουμενικὴν ἐνότητα, συνέλαβον τὸν ἔρωτα μιᾶς χριστιανωσύνης ἀδιαχωρίστου, ἧς ἡ Κωνσταντινούπολις θάττον ἢ βράδιον ἤθελε κηρυχθῆ, ὡς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πάπα Μαρτίνου, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ κεφαλὴ. Ἀλλὰ, τάχα τὸν παράβολον τοῦ αἰῶνος ἐκείνου πατριωτισμὸν δὲν ἐδικαιολόγει τὸ στέμμα τὸ Ῥωμαϊκόν, ὅπερ ἐστόλιζεν ἔτι τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων τὸ μέτωπον; Ἡδύναντο, ἄρά γε, οἱ πρωθυπουργοὶ τῆς Εἰρήνης, ὅσω μεγαλόνοας ἂν ὑποθέσωμεν αὐτοὺς, ἡδύναντο, τοιαύτην ἐνότητα προσχεδιάζοντες, νὰ προγνώσῃσι λεπτομερῶς τὰς ἐνδεχομένας καὶ βραδύτερον ἐπισυμβάσας τοῦ σχίσματος περιπετείας; Προέτεινον οὗτοι, ἀπεφάσιζε δ' ὁ θεός. Θεία δὲ οἰκονομία ἐθέσπιζε τὸν χωρισμὸν τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Παρὰ τὸν ὅριον καὶ τὰς εὐ-

χὰς τῆς Ζ'. Οἰκουμένης, ἥτις κατ' ἰδίαν ἐναπέδλεψεν εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, θεὸς ἀπεφάσιζεν, ὅτι τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος ἡ διέπραξις ἀντέκειτο πρὸς ὥραν τῷ νόμῳ τῆς προόδου. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν, ἰδοὺ ἕτερόν τι καὶ μεῖζον σκάνδαλον ἐπεκρέματο. Ἐκρουεν ἤδη τὰς θύρας τῆς Εὐρώπης· ἡ μᾶλλον πολυχρόνιος καὶ πεισματώδης τῶν ἀνθρωπίνων διχονοιῶν, τὸ ζήτημα περὶ ἐκπορεύσεως Πνεύματος Ἁγίου.

Ἐνῷ τοιοῦτοι περὶ Ῥωμικῆς πανηγεμονίας σκοποὶ διεννοοῦντο εἰς Κωνσταντινούπολιν, συμβάντα κατ' ἄλλαν τρόπον ἀναστατικά προητοιμάζον ἐν τοσούτῳ τῆς Δύσεως τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν. Διηγοῦνται οἱ χρονογράφοι ὅτι ἕως ἀπὸ τοῦ 774 ἔτους ὠρέξατο ὁ μέγας Κάρολος νὰ μεταβῇ ἀπὸ Παυίας εἰς Ῥώμην, ὅπως προσκυνήσῃ τὸν τάφον τοῦ Ἀγίου Πέτρου, καὶ συνάψῃ φιλίαν μετὰ τοῦ Πάπᾶ πρωτωπικῆν. Ἡ πρώτη αὕτη περιοδία δεινὰς ὑπονοίας ἤγειρεν εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ τότε βασιλεύοντος Κωνσταντίνου. Λαβὼν ὁ Κάρολος μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς λογάδας τοῦ γένους του, Δούκας, Κόμητας, Ἀρχόντας, Ἀρχιερεῖς, Νοταρίους, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἐβδομαδάς ὁδοιπορήσας ἀφ' ἧθις εἰς Ῥώμην τῇ περχαμονῇ τῶν Χριστογέννων. Ὁ δὲ Πάπας, τὴν ἄφ' ἧς αὐτοῦ μαθὼν, πρόεπεμψεν εἰς ἀπάντησίν του τὴν Βουλὴν, τοὺς Ἀρχοντας Ῥώμης, τοὺς δημάρχους τῆς πόλεως, στίφη νεανίσκων, φερόντων κλάδους βετίων καὶ ἐλαίης. Τῆς δὲ ἀκολουθίας ὕλης προεπορεύοντο τὰ σύμβολα τῆς πολιτείας, καὶ οἱ Σταυροὶ τοῦ Λατinhανοῦ, ὡς ἔπρεπεν εἰς Ἰππатор, καὶ Πατρίκιον Ῥωμαῖον.

Ὡς εἶδεν, ὁ Κάρολος τοὺς Σταυροὺς, πιζεύσας μετὰ τῆς

συνοδίας του, ἐπορεύθη πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἔνθα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κλήρου ὁ Ἀδριανὸς Α΄. περιέμενεν αὐτόν, ψαλλόντων τῶν ἀναγνωστῶν τὸ « Εὐ- λογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. » Πάπας καὶ Ῥῆξ Γαλλίας ἐγκαρδίως εἰς τὰ προπύλαια τῆς ἐκκλησίας συμπεριπτύσσονται, εἴτα δὲ κα- ταβάντες ἀμφότεροι εἰς τὸ ὑπόγειον, ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Ἅγιος Πέτρος ἐμαρτύρησεν, ἐκεῖ, τῇ ἀμυδρᾷ λάμπει λύ- χνου τινός, Κάρολος καὶ Ἀδριανὸς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κο- ρυφαίου φιλίαν ὁμνύουσιν ἀτελεύτητον. Τὰ δὲ σπουδαῖα ἐφεξῆς. Μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἡμερῶν, ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς προσκλεῖ τὸν πνευματικὸν υἱὸν του ἐπισή- μως νὰ προσεπικυρώσῃ τὰ παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρός του χορηγηθέντα τῇ Ἐκκλησίᾳ Ῥώμης ἀφιερῶματα, τοῦτο ὅπερ, ὡς ἄδεται, ἀσμένως ὁ Κάρολος ἐποίησεν. Ἀλλὰ τί ἐγένετο τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπικυρώσεως; Ἄδελον· οὐδέ- ποτε ἢ Ῥώμη ἐφάνέρωσεν αὐτό. Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιο- θηκάριος, ὁ τῶν Παπῶν βιογράφος, βεβαίως, ὅτι ὁ Κάρο- λος, πλὴν τῶν προεπικυρωθέντων δωρημάτων προσέ- θηκεν ἔτι τὴν νῆσον Κύρνον, τὸ Σπολέτον, τὴν Βενεβεν- δὸν, τὴν Ἐνέτιαν, τὴν Μαντούην, καὶ Ἰστρίαν, εἶχε βε- θαίως ὑποβολιμαῖόν τι καὶ πλαστὸν ἔγγραφον πρὸ ὀφθα- λμῶν (154). Καὶ τί τὸ παράδοξον; Ὁ αἰὼν ἐκεῖνος τῆς Ῥώμης ἦτο αἰὼν πλασματογραφίας ἐπιτηδαιοτάτης. Τό- τε γὰρ ἐπενοήθησαν, καὶ τότε ἐψευδογραφήθησαν, ἡ τοῦ- λάχιστον οὐσιωδῶς ἐνοθεύθησαν αἱ συλλογαὶ τῶν ἐκκλη- σιαστικῶν κανόνων τῶν πρώτων αἰώνων, αἵτινες γινώσ- κονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Δεσχετάλαι*, αὐταὶ δυνάμει τῶν ὁ- ποιῶν ὁ Πάπας αὐτεχειροτονήθη δεσπότης ἀπόλυτος καὶ

ἀνεύθυνος τῆς Ἐκκλησίας καὶ παντὸς τοῦ κλήρου. Γνω-
στὸν, ὅτι ὁ μέγας Κάρολος ἔλαβεν ἐν ἀντίγραφον τῶν συλ-
λογῶν αὐτῶν παρὰ τοῦ Ἀδριανοῦ ὅμοις ἡ νόθευσις τοῦ πρω-
τοτύπου εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μεταγενεσιτέρω.

Ἐν ἔτει 780 ὁ Κάρολος, πάλιν ἔρχεται πανοικεῖ εἰς
Ἰταλίαν, διαχειμᾶζει ἐν Παυίᾳ, τὴν δὲ μεγάλην Ἑβδα-
μάδα τοῦ ἐπομένου ἔτους παραγίνεται εἰς Ῥώμην, ὅπου
αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ προσυποδέχονται αὐτὸν ἐπισήμως, ὡς
τὸ πρῶτον. Κατὰ δὲ τὴν περίστασιν ταύτην, ὁ Πάπας
τὸν μὲν ἕνα υἱὸν τοῦ Καρόλου βαπτίζει, καὶ εἶτα στέφει
ἰδιοχείρως Ῥῆγα Ἰταλίας, τὸν δ' ἕτερον χρίει Ῥῆγα
Ἀκουϊτανίας. Ἀκολούθως ἄρχεται συζήτησις περὶ δι-
καιομάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὁ Κάρο-
λος ἐλέγχει πικρῶς τὴν σπατάλην τῶν ἱερῶν κτημάτων,
καὶ τῶν λατινεπισκόπων τὰς καταχρήσεις (152).

Διέτριβε τότε ἐν Παυίᾳ ὁ Ἀγγλος Ἀλκουίνος, διὰ-
κονος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βαράκου, ἄκρος τῶν ἐλληνικῶν
καὶ λατινικῶν γραμμάτων ζηλωτής. Ὁ Κάρολος ἐθύ-
μασεν οὐκ ὡς γνῶσις καὶ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ ἀνδρὸς,
ὥστε προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Γαλλίαν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ
Ἀλκουίνου, ὁ Κάρολος ἐδιδάχθη τακτικῶς τὴν ῥητορικὴν,
τὴν διαλεκτικὴν, καὶ στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας, ἀλλ'
ὠρελήθη καὶ ὑπὸ τῆς τερπνῆς τοῦ διακόνου συλλαστρο-
φῆς, συνήθως στρεφομένης περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ γραμ-
ματολογίαν τῶν ἀρχαίων. Ἡ φιλομάθεια τοῦ βασιλέως
ἐνέπνευσε τὸν ἔρωτα τῆς σοφίης καὶ εἰς πολλοὺς τῶν ἀ-
ξιοματικῶν τῆς αὐλῆς, ὥστε ὁ κύκλος τῶν ἀκροατῶν ἐ-
πλατύνθη καθ' ἑκάστην. Ὀνόματα ποιητῶν ἐλλήνων καὶ
λογογράφων λατίνων ἀντήχηται ἅμα τῇ κλαγγῇ τῶν

ἐπλων ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν ἀνγκτήρων τῆς Ἀκουϊτανίας. Καὶ ἐξίστατο μὲν ὁ Κάρολος ἀκροώμενος τὰ τῶν Ῥωμαίων· μανθάνων δὲ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν σοφίαν τῶν διδασκάλων τῆς Ἀττικῆς ἐστέναζεν ὅτι αἱ Ἀθήναι παρήκμασεν, πρὶν ἢ λάβωσι τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ. « Ἀρ' οὖν ἀπεκρίνατο ποτὲ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ, ἀφοῦ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηναίων ἐπιποθεῖς, παρὰ σοὶ κεῖται τὸ καταστῆσαι τὴν Φραγκίαν σου χριστιανικὰς Ἀθήνας » (153). Ἐν τούτοις ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀλκουίνου, καὶ ἐν γένει τῶν φιλεπιστημόνων, ἡῤῥησε μετ' ὀλίγον οὕτως, ὥστε ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Καρόλου καὶ Ἀκαδημία ἐπὶ τὸ ἀττικώτερον καθιδρύθη, ἐνθα συνεζητήθησαν θέσεις φιλολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαί, Ἀκαδημία, τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἤμειψαν τὰ χριστιανικὰ αὐτῶν ὀνόματα ἀντὶ ἀρχαίων ὀνομάτων. Καὶ π.χ. ὁ Θεόδουλος, εἰς τῶν ἐπιστηθίων τοῦ Καρόλου καὶ συγγραφεὺς στίχων λατινικῶν, παρέλαβε τ' ὄνομα τοῦ Πινδάρου· ὁ δὲ περίφημος Ἐγινάρδος, γραμματεὺς αὐτοῦ, ἐκλήθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς Θεᾶς τῆς εὐγλωττίας, Καλλιόπης· Δαμαίτας δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μαγουντίας (Mayence) Ῥίκουλφος, καὶ Αὐγουστῖνος ὁ Ἀδελάρδος, ἐπὶ τέλους δὲ Λαβίδ ὁ Κάρολος αὐτός (154). Κόσμος ἑλληνικὸς παρὰδόξος, χώραν καὶ χρόνον μεταλλάξας! Ἀττικὸς κόσμος ἀστειῶς τὴν φραγκογαλλικὴν πανοπλίαν ἐπενδύμενος!

Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀναδρομὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα περπατοῦμεν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ χρόνῳ καὶ εἰς Βυζάντιον. Ἐκ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οὐδεὶς πρὸ τῆς Η΄. ἐκατονταετηρίδος ἐτόλμησε νὰ κατάρχησῃ,

ἡ καὶ νὰ τροπολογήσῃ τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ νομισματικὸν σύστημα τῆς πολιτείας ῥωμαϊκὰς συνηθείας, αἵτινες ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦ βασιλέων ἐθεωρήθησαν ὡς ἱερὰ μνημόσυνα, ὡς σύμβολα ἀπαρραβίστα τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου, καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Δὲν ἐξαίρουνται δὲ τῆς κατηγορίας οὔτε οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ, τῶν ὁποίων αἱ Νεχροὶ διατάξεις συνετάχθησαν ἑλληνιστί. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων, οἱ τίτλοι τῶν βασιλέων, τὰ συνήθη πολυχρόνια ἐτυπώθησαν λατινιστί ἕως Θεοδοσίου τοῦ Γ'. τοῦ προκατόχου Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ἂν καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνίδος εἰσεχώρησεν ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν γραμματείαν τοῦ ἀνακτοβουλίου. Ἀλλὰ πρὸς συντήρησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπισημότητος, καὶ χάριν ἐθιμοταξίας, τὸ νομισματοκοπεῖον ἐφύλαττε τὴν γλῶσσαι ἐκείνην ἣν οὐδεὶς ἐνόει πλέον ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ μονάρχου μὴ ἐξερημένου. Ἡ φορὰ τῶν Εἰκονομαχικῶν μετακινήσεων ἐπήγαγε τέλος καὶ τὴν νομισματικὴν ἐπανάστασιν. Πρῶτος τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὁ τῆς Εἰκονομαχίας ὑποκινητῆς ἐπιγράφεται εἰς τινὰ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ LEON, γλώσση μὲν χρώμενος ἑλληνικῇ, στοιχείοις δὲ ῥωμαϊκοῖς, καὶ οὐχὶ LEO λατινιστί, τὸ λοιπὸν, ἄλλως τε, τῆς ἐπιγραφῆς παροδίδων εἰς τὴν ἐπικρατοῦσιν ῥωμαϊκὴν συνήθειαν. Δεύτερος δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, καθιεροῖ καὶ πλατύνει τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνίδος ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς νομίσμασι. Τέλος πάντων, τὸ ἔσχατον λείψανον τῆς ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, ἡ τῆς λατινικῆς γλώσσης ἡγεμονία, ἐπισήμως ἀποκηρύσσεται ἐν ταῖς ἡμέραις Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ὁποίων τυποῦται μετὰ

τοὺς χρόνους τοῦ Μουμίου καὶ τοῦ Σκύλλα τὸ πρῶτον αὐτόνομον καὶ διόλου ἑλληνικὸν νόμισμα. Ἡ γραφή, κατὰ πᾶσαν ἀλήθειαν, ὀρθὴ δὲν εἶναι, τὰ δὲ ἑλληνικὰ στοιχεῖα συμμιγνύονται ποῦ καὶ ποῦ λατινικοῖς τισιν. Ὅμως, ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων ὀριστικῶς ἐπανωρθώθη. Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, τὸ μέταλλον θέλει μετὰ τοῦ χάρτου σιμμερτυρήσει τὴν προαγωγὴν τῆς νέας ἀλλ' αἰνιγματώδους ἐκείνης, Ἑλλάδος, τοῦ μεσαιῶνος ἣν οἱ λατινίζοντες Λυτικοὶ *Graeciam*, *Γραικίαν* ἀποκαλέσουςι κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ῥωμαίων (155).

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας κατ' εὐχὴν τῶν συνεργῶν καὶ συμβούλων ἡ Εἰρήνη διευθετήσασα, ἔτρεψε τέλος τὰς φροντίδας πρὸς τὸ οὐσιώδες, πρὸς τὴν παγίωσιν τῆς ἐξουσίας τῆς. Ὁ βασιλόπαις Κωνσταντῖνος, μεираκσιωδῶς ἕως τότε εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς πᾶσαν τῆς μητρὸς διαταγὴν· ἀλλ' ἥδη γενόμενος ἐνῆλιξ ἀφηνίαζεν, οἱ δὲ λαοὶ αὐτὸν ἀνέκραζον, αὐτὸν ἠθελον βασιλέα. Ἡ γὰρ οὖν ἡ ὥρα καθ' ἣν ὤφειλεν ἡ μητρικὴ κηδεμονία νὰ παραδῶται τὴν ἀρχὴν· τοῦτο δὲ μυχόθεν ἐτάραττε τὴν ψυχὴν τῆς γυναικὸς, ψυχὴν ἄκαμπτον καὶ φίλαρχον, εἰς τὸν ἔρωτα τῆς ἐξουσίας πᾶν ἕτερον πάθος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ μητρικὸν φίλτρον ὑποβάλλουσαν. Ὅπως λοιπὸν, ἐπ' ἀορίστῳ παρατείνῃ τὴν ἀντιβασιλείαν, καὶ καιροφυλακτῆσιν τὴν ἀρμοδίαν τοῦ πλήρους σφετερισμοῦ περιστασιν, τί βουλευέται; Διὰ φοβερисμῶν ἀναγκάζει τὸν υἱὸν νὰ λάβῃ εἰς σύζυγον ἀπειρόκαλον καὶ σχεδὸν εὐήθη τινὰ γυναῖκα, Μαρίαν ταύνομα, θυγατέρα πτωχοῦ τινος Ἀρμενίου. Καὶ οἱ μὲν γάμοι τελοῦνται ἄκοντος τοῦ ἀθλίου Κωνσταντίνου, καὶ ἐπενεργοῦντος τοῦ Νικη-

φόρου Σταυραχίου εταίρου τῆς βασιλείσσης, ὅστις, τῆς στρατηγικῆς του θέσεως καταχρώμενος, ἐξ ἄλλου μέρους πρὸς ἴδιον συμφέρον ἐσκευώρει. Ἐντεῦθεν ὁμῶς ἐξερράγη διχρόνοια μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ· ἡ δὲ συμμορία τοῦ Νικηφόρου τὴν ἀμοιβαίαν ἀποστροφὴν ἐπιπαρώξυνε, τούτῳ μὲν καταδεικνύουσα τὸ παράνομον καὶ ταπεινωτικὸν τῆς μητρικῆς τυραννίδος, ἐκείνην δὲ διὰ χρησμῶν καὶ προγνώστικῶν πείθουσα « ὅτι οὐκ ἔστιν ὠρισμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνῳ κρατῆσθαι τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ τῇ Εἰρήνῃ ἔστιν αὕτη ἐκ Θεοῦ δεδομένη. » Τοῦ οὖν βασιλέως, ὡς ὁ Θεοφάνης διηγεῖται. « γεγνήτο· εἰκοσταετοῦς Ῥωμαλέου τε ὄντος καὶ ἱκανοῦ, πᾶν ἐὼς ἐκυτὸν μηδὲν ἐξουσιάζοντα, καὶ ἐλυπεῖτο θλέπων Σταυράκιον τὸν Λογοθέτην τὰ πάντα κατέχοντα, καὶ πρὸς αὐτὸν προτεροχομένους, καὶ μηδενὸς τολμῶντος τῷ βασιλεῖ συχνάει. » Ὅθεν, συμβουλευθεὶς ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς οἰκείους του, ὀλιγοστοὺς ὄντας τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὸν φόβον τῆς μητρὸς, ἔδωκε διαταγὴν ἵνα πιάσῃσι τὴν Εἰρήνην, καὶ ἐξορίσωσιν αὐτὴν εἰς Σικελίαν, ὅπως μόνος αὐτὸς καθέξῃ τὰ βασίλεια. Ἄλλ' ὁ Σταυράκιος πληροφορηθεὶς περὶ τούτου, καὶ οὐχ ἥττον φοβούμενος περὶ ἐαυτοῦ, συγκινεῖ τὴν Αὐγούσταν κατὰ τοῦ υἱοῦ. Αὕτη δὲ πιάσασα τοὺς φίλους τοῦ βασιλέως, τοὺς μὲν μαστιγοῖ, τοὺς δὲ ἐξορίζει, αὐτὸν δὲ τὸν αὐτοκράτορα, τὸν εὐγενῆ γόνον τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου, τύπτει, λοιδορεῖ, καὶ φυλακίζει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Εἰς ταῦτα δὲ μὴ ἀρκουμένη, βάλλει καὶ βῆμα τολμηρότερον· προσκαλεῖ τὸν στρατὸν εἰς ὄρκον, ὅτι μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῆς, οὐδένα ἄλλον κύριον πλὴν αὐτῆς ἤθελον ὑπακούσει καὶ ἀναγνωρίσει. Ἀλλὰ πρᾶξις τοιαύτη παρορ-

γίξει τὸν Νικηφόρον, δολίους τρέφοντα περὶ τοῦ θρόνου σκοπούς· ὁ ὄρκος ἐπιφέρει τὴν ἀναρχίαν. Οἱ μὲν δῆμοι κηρύττουσι πρῶτον βασιλέα τὸν εἰκονομαχίας ἔζοντα Κωνσταντῖνον, οἱ δὲ ἄρχοντες ἀνευφημοῦσι τὸν εἰκονόφιλον Σταυράκιον· ὀλίγοι δὲ τὴν Εἰρήνην ἀνακράζουσιν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ συνχθέντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρμενιακῶν θεμάτων καὶ τοῖς δῆμοις συμφρονήσαντες, κοινῇ γνώμῃ τὸν Κωνσταντῖνον ἐπιζητοῦσι βασιλέα· ἡ δὲ Εἰρήνη, ἰδὸν ὄρμημα φοβουμένη τοῦ λαοῦ, ἀπολύει τὸν υἱόν, ὃν τότε σύμπας ὁ στρατὸς κυροῖ αὐτοκράτορα, τὴν δὲ μητέρα πάντως ἀποκηρύττει. Ἐπανελθὼν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὰ βασιλεια, ἐξορίζει τὸν Σταυράκιον, τὸν Ἀέτιον, καὶ πάντας τοὺς οἰκιακοὺς τῆς μητρός· ταύτην δὲ περιορίζει ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ἐλευθερίου, ὅπου αὕτη, πάντα κίνδυνον ἐνδεχόμενον προνοήσασα, κατέκρυψε προηγουμένως τοὺς βασιλικούς θησαυρούς (156).

Ἀρχεται ἐντεῦθεν σειρά παρχνομιῶν, στάσεων, φόνων, προδοσιῶν τοιαύτη, ὥστε ὁ κάλαμος τοῦ ἱστορικοῦ ἀποστρέφεται τὴν περιγραφὴν, καὶ παραδίδει τὴν ὕλην τῷ μυθωστοριογράφῳ. Ἡ παράνομος τῆς Εἰρήνης διαγωγὴ, κλονήσασα τὸ σέβας αὐτὸ πρὸς τὴν βασιλείαν, ὅπερ τὸ γένος τῶν Ἰσχυρῶν ἐνσπέδωκεν, εἰσήγαγεν εἰς τ' ἀνάκτορα τὴν ἀπιστίαν τὴν ἐπιβουλήν, τὴν διαφθοράν, αὐθις τὰς συνήθεις καὶ δὴ παροιμιώδεις δολοπλοκίας τῆς βυζαντινῆς Αὐλῆς ἐνεθάρρυνεν. Διὸ αἱ ὀλίγαι σελίδες, τὰς ὁποίας ἀφιερροῦσιν οἱ χρονογράφοι εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς παρούσης περιόδου, γέμουσιν ἐγκλημάτων φρικωδῶν. Ποῦ δὲν βλέπεις τὴν προδοσίαν ὑποκώφως τὸν ἄθλιον Κωνσταντῖνον ἐπιβουλεωμένην, ἄλλοτε δὲ καὶ ἀναιδῶς

στασιάζουσιν; Γυναίκες, στρατηγοί, πατρίκιοι, εὐνοῦχοι ἀντεξάπατῶνται, ἀλληλομαχοῦσι, σφάττονται, ἐξορίζουσιν ἀλλήλους περὶ πίστεως, ἐνῷ πᾶς δεσμός πίστεως, σεβασμοῦ, θρησκείας, καὶ στοργῆς ἐλύθη. Ἡ μὲν πορφύρα ἐκτίθεται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς δημοπρασίαν, ὁ δὲ εὐσεβέστερος γίνεται κάτοχος αὐτῆς. . . . Ἀλλ' ὑπομονή! Οὕτως ὁ μεσαιὼν προβαίνει· τοιοῦτος ὁ χαρακτηρ πάσης προκαταρκτικῆς ἐποχῆς. Μὴ γὰρ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν προηγήθησαν οἱ Ἀτρεΐδαι, οἱ Λόιοι οἱ Οἰδίποδες, τὰ φοικωδέστατα κακουργήματα τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων;

Παρατρέχομεν οὖν τὰς λεπτομερείας, διότι σκοπὸν δὲν ἔχομεν νὰ θαρύνωμεν τὸν ἀναγνώστην τῇ ἐξιστορήσει περιπετειῶν, ὅθεν οὐδὲν ἐξάγεται σημαντικὸν πρὸς τὰς τύχας τοῦ γένους μας. Ἡμεῖς ζητοῦμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἰδέας περιεκτικὰς, οὐχὶ δὲ ὄχλον ὀνομάτων, κυκεῶνα αὐλικῶν ἐγκωσίων, ἐσμὸν εὐνούχων, κατὰ τὴν εὐστοχον λέξιν τοῦ Κεδρηνοῦ. Ὁ δὲ περὶ ταῦτα φιλοπραγμονῶν, οἶκοθεν ἅς διεξέλθῃ τοὺς ὀγκώδεις τόμους τῆς Βυζαντίδος. Σπεύδομεν ἡμεῖς ἐν τοσούτῳ πρὸς τὴν τοῦ δράματος καταστροφὴν, ἀναφέροντες σχεδὸν κατὰ λέξιν τὴν εὐκατάληπτον τοῦ Θεοφάνους μαρτυρίαν.

Τῇ 15 Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 797 « ἐξ ἱππικοῦ ἀγῶνος περάσαντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Ἀγίῳ Μάρμαντι, ἐπέρχαν κατ' αὐτοῦ αἱ τῶν ταγμάτων προλαλημένοι ὥστε πιᾶσαι αὐτόν. Ὁ δὲ τοῦτο μαθὼν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ χελάνδιον αὐτοῦ, καὶ ἐπέρχεν εἰς Πύλας, βουλόμενος εἰς τὸ θέμα τῶν Ἀνατολικῶν προσφυγεῖν· συνῆσαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ τῆς μητρὸς αὐτοῦ φίλοι, ἀγνοοῦμενοι παρ'

αὐτοῦ, οἵτινες συμβουλεύθεντες ἀλλήλοις, εἶπον πρὸς ἐ-
αυτοὺς ἐὰν ἐπισωρευθῇ αὐτῷ ὁ λαός, οὐκέτι κυριεύεται
(ὁ βασιλεὺς), καὶ οὐ λανθάνομεν αὐτῷ, καὶ ἀπολεῖ ἡ-
μᾶς. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἐπισωρεύσασα ἐν τοῖς Ἐλευθε-
ρίοις τοὺς τῶν τεγμάτων προλαληθέντας αὐτῇ, εἰσῆλθεν
ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ μαθοῦσα τὴν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν βα-
σιλέα συνδρομὴν, ἐφοβήθη λίαν, καὶ ἐσκέπτετο ἀπολύ-
σαι ἐπισκόπους πρὸς αὐτὸν, καὶ λαβεῖν λόγον, καὶ κα-
θίσαι εἰς γωνίας. Ἐγραψε δὲ λάθρα τοὺς συνόντας αὐτῷ
(τῷ βασιλεῖ) φίλους αὐτῆς, ὅτι εἰ μὴ ποιήσητε τινὰ τρό-
πον, καὶ παρὰδώσητε αὐτὸν, τοὺς λόγους οὓς ἔχετε μετ'
ἐμοῦ, μηνύσαι ἔχω τῷ βασιλεῖ. Οἱ δὲ φοβηθέντες, ἐκρά-
τησαν αὐτὸν εἰς παράκλησιν· καὶ εἰσενέγκαντες εἰς χε-
λάνδιον κατέλαβον (τὸν βασιλέα) ἐν τῇ πόλει, τῷ σαβ-
βάτῳ τοῦ αὐτοῦ μηνός· καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸν ἐν τῇ
Πορφύρᾳ ἐν ᾗ ἐγεννήθη· καὶ περὶ ὥραν ἐνάτην ἐκτυ-
φλοῦσι δεινῶς πρὸς τὸ ἀποθανεῖν αὐτὸν, γνῶμη τῆς μη-
τρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων αὐτῆς. Καὶ οὕτω
κρατεῖ ἡ Εἰρήνη, ἡ μήτηρ αὐτοῦ (157). Τοῦ δὲ
ἀγίου Πάσχα τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ προῆλθεν ἡ βασίλισσα ἀπὸ
τῶν ἀγίων Ἀποστόλων ἐπὶ ὀχήματος χρυσοῦ ἐποχομέ-
νη τέσσαρσιν ἵπποις λευκοῖς συρωμένου, καὶ ὑπὸ τεσσά-
ρων Πατρικίων κρατουμένου, ῥίψασα ὑπατεῖαν ἀφθό-
νος (158.) »

Ἐν περιλήψει, βουλευθεῖσα ἡ Εἰρήνη νὰ τελεσιουργή-
σῃ τὸν σφετερισμὸν, καὶ ἄλλως πως μὴ δυνηθεῖσα νὰ κα-
τορθώσῃ τὴν παρανομίαν, ἡ διὰ τῆς τεκνοφονίας, συνέ-
στησεν αὐλικὴν συμμορίαν, συνεργεῖα τῆς ὁποίας τὸν
υἱὸν ἐκράτησε καὶ ἀπετύφλωσεν ἕως θανάτου τὰς αὐτάς

ἡμέρας καθ' ἃς οὗτος ἐθρήνει τὸν θάνατον τοῦ τέκνου του. Μετὰ δέ τινας ἡμέρας, ἡ μήτηρ αὐτὴ ἐργεταί εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ χρυσοῦ ὀχήματος, ὑπὸ τεσσάρων Πατρικίων κρατουμένου, ἐνῶ, φροντίσι τῶν προδοτῶν Σταυρακίου καὶ Ἀετίου, φόβος καὶ τρόμος βασιλεύει ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως!

Τίς δ' μὴ φοικᾷζων ἐν τῇ ἀναγνώσει ταῦδε τοῦ χωρίου; Ὅμοιον θέμα τραγωδίας οἰκιακῆς οὐδ' αὐτὴ τῶν μυθωδῶν χρόνων ἡ ἱστορία παρέχει! Κατεπατήθησαν οὐ μόνον νόμοι πολιτείας καὶ δοκοὶ ἐπὶ τιμίων ξύλων καὶ λειψάνων δοθέντες, καὶ ὑποσχέσεις πρὸς κεκοιμημένους, τὴν Εἰρήνην ἐξαγαγόντας ἐκ τοῦ μηδενὸς, καὶ πολλαχῶς αὐτὴν εὐεργετήσαντας, ἀλλ' εἰς αἰῶνας χριστιανικοῦ παρεβιάσθησαν ἡσύχως τε καὶ ἐσκεμμένως οἱ ἀγαπητότεροι νόμοι τῆς φύσεως. Ἄν ὅμως τέσσαρες Πατρικιοὶ συνώδευσαν τὴν ἁμαζαν τῆς Εἰρήνης εἰς τὸν ναόν, ἡ συνείδησις τοῦ αἰῶνος ἐκεῖνου ἐστιγματίσας τὴν ἀνδροφόνον, τὴν ἀπάνθρωπον γεννήτριαν, τὴν ἀμαυρώσασαν τὸ ἔνδοξον ὄνομα τῆς πατρίδος της, πολλὰ οὐράνια σημεῖα κατὰ τῆς θρησκείας της ἐξαγορεύσασα. «Ὁ ἥλιος, λέγει ὁ αὐτὸς χρονογράφος, τὴν τραγικὴν διήγησιν περαίνων, ἐσκοτίσθη ἐπὶ ἡμέρας δεκάεπτά, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὥστε πλανᾶσθαι τὰ πλοῖα, καὶ φέρεσθαι, καὶ πάντας λέγειν καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ βασιλέως ὁ ἥλιος τὰς ἀκτῖνας ἀπέθετο. . . . » Καὶ ὅμως, παράδοξον! δυσερμηνευτον τῷ ὄντι! Αὐτὸς οὗτος ὁ χρονογράφος, καὶ τίς; ὁ ἐν ἁγίοις Πατρὶς ἡμῶν Θεοφάνης τὴν μοναρχίαν τῆς Εἰρήνης ἀκολούθως ἱσορῶν, ἀποκαλεῖ τὴν βασιλίσσαν ταύτην εὐσεβῆ, μάλιστα εὐσεβεστάτην, ἀλλαχρὺ δὲ μακαρίαν καὶ αἰ-

γίαν, καὶ σοφὴν καὶ θεοφιλή· οὐχὶ δ' ἅπαξ, ἀλλ' ἐπανειλημμένως (159). Τί ἐσήμαινε τότε ἡ λέξις εὐσέβεια; τί δε ἡ ἀγιότης; Ὁμολογοῦμεν τὴν ἀπορίαν μας. Ἐὰν ἡ εὐσέβεια δὲν δηλοῖ τὴν ἀγάπην, τὸ ἔλεος, τὴν θρησκαίαν, τὴν ἀγαθοεργίαν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν πᾶσιν πρακτικὴν ἀρετὴν, οὐκ οἶδαμεν τὴν σημασίαν της.

Σκέψις ὠριμωτέρα διαλύει τοῦ Θεοφάνους τὴν ἀντίφασιν.

Αἱ φοβεραὶ τῆς Αἱρέσεως προσβολαί, ὁ ἐφιάλτης αὐτός τῆς Εἰκονομαχίας, ὁ τρόμος τῆς ἀναρχίας, ἡ πρόοψις διαλύσεως κοινωνικῆς ἅμα καὶ ἐθνικῆς μετέβαλον ἐχθρομυθὸν τὴν συνήθη τῆς Εὐσεβείας σημασίαν. Ὁ νέος ὁρισμὸς τῆς λέξεως ἀποβαίνει χρήσιμος πρὸς ἐρμηνεύσιν τῶν τότε συμβάντων. Εὐσεβής, ἅγιος, ὁσιος ἐλογίσθη κατὰ λόγον πολιτικὸν (par raison d'Etat) ὁ σεβόμενος καὶ κρατύνων τὰ προδεδογμένα, ὁ λόγῳ τε καὶ πράγματι συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς πνευματικῆς ἐνότητος. Τὴν δὲ κατ' ἀρετὴν πράξιν, τὴν τιμιότητα, τὴν ἀκριβεῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ παραγγέλματος « ὃ σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσης » οἱ Κορυφαῖοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου, οἱ τὴν πολιτείαν διευθύνοντες, μὴ δυνάμενες ἐνίοτε νὰ συμβιβάσῃσι πρὸς τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ πατρίου δόγματος ὅθεν ἐξεπορεύετο πᾶσα μέλλοντος αἰσιωτέρου προσδοκία, ἐβιάσθησαν ὑπεράνω τῆς ἀτομικῆς πίστεως, ὑπεράνω τῆς ἠθικῆς, τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, νὰ θέσωσι τὴν Πίστιν τὴν ἰδανικὴν, δηλαδὴ τὴν ἐνότητα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, τὴν Θεὰν ταύτην Ἀνάγκην τοῦ μεσαιῶνος, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαγγελίας. Τάχα προῆλθεν ἐντεῦθεν ἡ ἀπώλεια τῆς λέξεως Ἠθικὴ ἀπὸ τῆς ἀγοραίας καὶ δημώδους συνηθείας; Πρέπει τάχα

νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δυνάμει τοιαύτης ἱστορικῆς ἀνάγκης ὠρύχθη χάσμα μεταξὺ θρησκείας καὶ λαϊκῆς ἡθιοποιήσεως;

‘Οπωσδήποτε, δέον νὰ μὴ περναίψωμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀπὸ βασιλείας Λέοντος τοῦ Χαζάρου καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, πολλαὶ τῶν προηγουμένων ἀσυμφωνιῶν διεσκεδάσθησαν, καὶ κοινωνικαὶ τραχύτητες ἐξωραλίσθησαν, καὶ συμβούλια συνεκροτήθησαν, ἐνθα λαϊκοὶ τε καὶ κληρικοὶ ὁμοθυμαδὸν τὸν καινὸν πολιτικὸν λόγον τῆς ἐπικρατείας συνεμαρτύρησαν εἰς σωτηρίαν τοῦ λοιποῦ πληρώματος. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, τοὺς λογάδας ὅλους τῆς ἐποχῆς περιλαβοῦσα, καὶ τούτοις συμβουλευθεῖσα, σχεδιάζει ἀπὸ τοῦδε τὴν διπλωματίαν τῆς, προχαράττει τὴν πολιτικὴν γραμμὴν, ἣν θέλει ἐφεξῆς ἀκολουθήσει. Σύνθημα τίθεται τὸ ἐν καὶ ἀδιαχώριστον τῆς ἑλληνικῆς πίστεως. Ἐν τούτῳ οἱ νόμοι καὶ οἱ προφῆται. Ἀπέναντι τῆς Καινῆς τῆς Διθήκης τοῦ αἰῶνος, ἔμπροσθεν τοῦτου πανυπερτάτου θησαυροῦ, πᾶν ἕτερον καθήκον ὑποχωρεῖ, πᾶν ἀγαθὸν ἐπίγειον ἀποτιμᾶται καὶ θυσιάζεται. Βασιλεὺς, δυναστεία, Αὐλὴ, ὄρκοι, προσωπικὴ ἀφοσίωσις, ταῦτα δὲν ἐκτιμῶνται, εἰμὴ καθ’ ὅσον συνάδουσι πρὸς τὴν καθιερωθεῖσαν ἀρχήν. Ἡ ἐνεστῶσα ὑπαρξίς μετὰ πάντων τῶν συμφερόντων αὐτῆς ἀνατίθεται ἱερεῖον εἰς τὸν θωμὸν τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ· ἡ σήμερον σφαγιάζεται ὑπὲρ τῆς αὔριον.

Ἐν τούτοις ἡ Εἰρήνη ἐνεπλέχθη εἰς τὸν βίαιον θάνατον τοῦ συζύγου τῆς, τοῦ υἱοῦ τῆς, καὶ τοῦ ἐγγόνου τῆς. Τὸ γένος τῶν Ἰσαύρων κατεστράφη. Ἡ ὀρθοδοξία θριαμβεύει. Τρεῖς πτώματα συγγενῶν ἐγένοντο ὑποπόδιον εἰς τὴν

ἀνύψωσιν τῆς Ἀθηναίας. Ἄλλ' ὁ σπείρας τὸν ἄνθρωπον, θερίσει τὴν ἀνεμοζάλην. Ἡ βασιλεία τῆς Εἰρήνης κακῶς, ἐπέπρωτο νὰ τελειώσῃ κατὰ τὸ Γραφικὸν ῥητόν.

Καὶ λοιπὸν, ἰδοὺ, γύναιον ἐπὶ τῆς ἑδρας τῶν Αὐγούστων καθήμενον! Πότε γυνὴ ἐχρίσθη ἐν Ἀγίῳ θήματι, πότε γυνὴ, καὶ γυνὴ τοιαύτη, περιεβλήθη τοῦ Κωνσταντίνου τὴν πορφύραν; — Πρόφασιν εὐλογωτέραν ταύτης ὁ ἐν Ῥώμῃ Λέων Γ'. δὲν ἤθελεν εἰς κρυφίαν τῆς Ανατολῆς καταμαρτύρησιν, καὶ εἰς προαγωγὴν τῶν Παπικῶν σχεδίων. Καταμηνύει γοῦν εἰς Γαλλίαν ἐν ἀπορρήτῳ τὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρανομίας, συγχρόνως δὲ γράφουσιν ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Λῆμος τῶν Ῥωμαίων, λέγοντες, ὅτι δαυτοκρατορικὸς θρόνος χηρεύει, ἀφ' οὗτου γύναιον παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀνέβη ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ χερίστον, γύναιον μεμολυσμένον ὑπὸ ἀνδροφονίας, καὶ τεκνοφονίας ἀπαραδειγματίστῳ· ὅτι ἡ Νέα Ῥώμη, πρὸς τηλικαύτην ἀσέβειαν συμπράξασα, ἀπώλεσεν ὀριστικῶς πᾶν πρεσβεῖον ἐπὶ τῆς Δύσεως μητροπολιτικόν· ἐπομένως, ἐλήλυθεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἀνυπερθέτως ὤφειλεν ἡ Ἐκκλησία νὰ διαζευχθῇ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ νὰ δώσῃ πάλιν εἰς τὸν κόσμον ἰδιοσύστατόν τινα καὶ ἰδιότακτον αὐτοκράτορα. Ἐπέραινον δὲ κληρικοὶ τε καὶ λαϊκοὶ προσκαλοῦντες τὸν Κάρολον εἰς Ῥώμην, ὅπως παραδεχθῇ τὴν ὀρκοπιστίαν τῶν εὐσεβῶν, τῶν ἀφωσιωμένων ὑπηκόων του.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἐγινάρδου Γραμματέως, ὁ Κάρολος ἐδίστασε νὰ παραδεχθῇ τὰς προπάσεις τῶν Ῥωμαίων, μὴ βουλόμενος νὰ δυσαρεστήσῃ παρρησίᾳ τοὺς Γραικοὺς, πρὸς οὓς τότε φιλικῶς διέκειτο. Ἀλλὰ μετ' ὅ-

λίγον προφασισθεὶς τὴν τακτοποίησιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀνάκρισιν τοῦ Γραικοκατηγόρου Πάπα, ὅστις ἐνοχοποιεῖτο ἐπὶ φαυλότητι, ὁρέγεται πάλιν τὴν πόλιν τῶν Ῥωμαίων νὰ ἐπισκεφθῇ, καὶ παραγίνεται εἰς Ἰταλίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 800.

Ἦν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Ὁ Κάρολος τὴν σπολὴν τοῦ Πατρικίου Ῥώμης φορέσας κατὰ συνήθειαν, εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Πέτρου πρὸς μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Πλῆθος ἀσύνηθες τὸ τέμενος τοῦ Κορυφαίου πληροῦ. Προσεγγίζοντες δὲ τοῦ Κοινωνικοῦ, ὁ Κάρολος προσέρχεται ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, κλίνει τὸ γόνυ, καὶ προσεύχεται. Ἀλλ' ἐν ᾧ προσηύχετο γονυπετής, εἰς ἕκστασιν οὐράνιον, ὡς λέγουσιν, ἀφηρπαγμένος, ἰδοὺ ὁ Πάπας Λέων, ὁπισθεν ἡρέμα προσελθὼν σὺν ἀρχιερεῦσι καὶ βουλευταῖς, ρίπτει ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ προσευχομένου τὴν ἀλουργίδα, χρίει ἐλαίῳ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἕως ποδῶν, καὶ στέμμα τιθέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Φράγκου Ῥηγὸς ἀδαμαντοκόλλητον, ἀνακράζει τὸν Ῥῆγα Φραγκίας Αὐτοκράτορα!

Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος τῶν Ῥωμαίων, εἰς τὴν παραστάσιν αὐτὴν ὡς ἐνδέχεται προδιαταθειμένοι, ἀνευφημοῦσι παρὰ χροῆμα « Ζωὴ καὶ νίκη τῷ εὐσεβεστάτῳ Καρόλῳ, τῷ Αὐγούστῳ, τῷ μεγάλῳ, τῷ εἰρηνοποιῷ Αὐτοκράτορι Ῥωμαίων! » Τὰ πολυχρόνια ἐπαναλαμβάνονται τρεῖς, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Πάπας λαμβάνων τὸν αὐτοκράτορα ἀσπάζεται αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον (160).

Ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα. Ἐχομεν οὖν ἀπὸ τοῦδε δύο Αὐτοκράτορας Ῥωμαίων, ὡς ἔχομεν ἕως τοῦ νῦν καὶ δύο εἶδη διάφορα Ῥωμαίων πολιτῶν, τοὺς τῆς πρεσβυτέρως

Ῥώμης δηλαδή, καὶ τοὺς τῆς Νέας. Μεταίχμιος δὲ τῶν δύο τούτων θρόνων θέλει καθήσει ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς, ὅστις εἰς τὸ ἐξῆς ἀποκαθίσταται ἡγεμὼν πνευματικὸς ἅμα καὶ κοσμικὸς. Ἐντεῦθεν γὰρ ἀκριβῶς ἄρχεται ὁ Παπισμὸς, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν μεταβαίνει εἰς ἑτέραν φάσιν. Ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἡμέραν παρ' ἡμέραν χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Ἀπὸ τοῦδε, λαλῶν περὶ Ῥώμης καὶ Ῥωμαίων ὁ Πάπας θέλει εἰπεῖ « *Nostra Romana civitas, Populum nostrum Romanum*, ἡ ἡμετέρα Ῥωμαϊκὴ πόλις, ὁ ἡμέτερος Ῥωμαϊκὸς λαός. »

Τὸ αὐτοκρατορικὸν χρῖσμα τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων δὲν ἔμεινε, λοιπὸν, ἀπλῆ διατύπωσις. Ἐγκαινίζει νέαν τάξιν πραγμάτων ἐν Εὐρώπῃ, καθιεροὶ ἀξιώσεις καὶ δικαιώματα, αἱ συνέπειαι τῶν ὁποίων εἶναι ἐπαίσθηται μέχρι τοῦ νῦν. Τὸ χρῖσμα αὐτὸ ποιεῖ τὸν μὲν Κάρολον χορηγέτην τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἡγεμόνων, τῶν Ῥηγῶν Ἰσπανίας, Βουργουνδίας, καὶ ἀνωτέρας Ἰταλίας, τὴν δὲ Ῥώμην καθιστᾷ ἄλλοτρίαν τοῖς Ἀνατολικοῖς. Διό, τὰ μὲν ἐπίσημα τῶν Ῥωμαίων ἐγγράφα ἀπὸ τῆς στέψεως ἐκείνης εἰς τὸ ἐξῆς χρονολογοῦνται, οἱ δὲ τῆς Δύσεως ἄνακτες, εἴτε ὑποτελεῖς, εἴτε μὴ, ἐπονομάζουσι τὸν νεόστεπτον αὐτοκράτορα *Πατέρα καὶ Κύριον*, διὰ τοιαύτης προσαγορεύσεως νομιμοποιοῦντες, τρόπον τινά, τὴν ἑαυτῶν κυριαρχίαν ἐπὶ μερίδων τῆς πάλαι Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας. Ἐκτοτε, τὸ ὄνομα *Φράγκος* πρωτεύει καθ' ὅλην τὴν Ἑσπέραν, ἐντεῦθεν δὲ ἡ φήμη αὐτοῦ μεταδίδεται καὶ εἰς Ἀνατολήν. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ἐν τῷ ἐθνικῷ τούτῳ ὀνόματι συμπεριέλαβεν ἡ Νεο-

ελληνική διάλεκτος πάντα ἀδιακρίτως τὰ Νεολατινικά γένη τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅτι ὁ κοινὸς ὄχλος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀντέταξε τὸν *Φράγκον* πρὸς τὸ ἴδιον ἐθνικὸν ὄνομα; *Φράγκος* καὶ *Ῥωμαῖος* ὑπῆρξαν δύο λέξεις, τὰς παλαιὰς ἀντιζηλίας τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς συγκεραλαώσασαι, λέξεις πνέουσαι παμπάλαιον διχόνοιαν, τὴν ἀμιλλαν σημειοῦσαι τῶν δύο ἀντικειμένων θρόνων.

Σπουδαίότατα, λοιπὸν, τῆς Ῥωμαϊκῆς καινοτομίας τ' ἀποτελέσματα· ἀλλὰ τίς ὁ προκαλέσας αὐτὴν ἀληθινὸς σκοπός, καὶ πῶς ἐκρίνον τὴν καινοτομίαν οἱ μεταγενέστεροι; Κατὰ τρεῖς τρόπους διαφόρους ἡρμήνευσαν οἱ νεώτεροι κριτικοὶ τοῦ λόγου τοῦ κεφαλαϊώδους τούτου πολιτικοῦ διαχωρισμοῦ. Οφείλομεν νὰ διεξέλθωμεν αὐτοὺς, ὡς ἀμέσως διαφέροντες τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς πηγὰς τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ὑπάρξεως.

Α'. Τῇ γνώμῃ τῶν Παππολατρῶν, ὁ Πάπας Λέων Γ'. ἐπίτροπος ὢν τοῦ Κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅθεν πνευματικὸς ἡγεμὼν τῆς οἰκουμένης, ἀφείλετο τοῦ γένους τῶν Γραικῶν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν ἕνεκα τῆς αἰρέσεώς των, τῆς ἀπειθείας εἰς τὰς διατάξεις του, καὶ τῆς ἐξευτελίσεως τοῦ στέμματος διὰ γυναικειᾶς ἐκλογῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο θεωρεῖ, λοιπὸν, τὴν στέφιν τοῦ Καρόλου ὡς μετὰστασιν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπ' Ἀνατολῆς εἰς Δύσιν, *translationem imperii*, καὶ ἐπομένως, δυνάμει τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας τοῦ Πάπα ἐπὶ παντὸς ἐγκοσμίου καθιδρύματος, κρίνει κατηργημένον ἔκτοτε τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ φωτισμὸς τῶν ἡμερῶν μας ἀνεσκεύασεν ἀποχωρῶτως τὴν γνώμην τῶν Παπιστῶν. Οὐδεὶς πιστεύει σήμερον εἰς τὸν ἀ-

νεξέλεγκτον πνευματικὸν τῆς Ῥώμης δεσποτισμὸν. Ἄλλως τε διαψεύδουσι τὴν ἐρμηνείαν καὶ αὐτὰ τὰ γεγονότα. Μὴ γὰρ ἡρνήθησαν οἱ μετέπειτα Πάπαι ν' ἀναγνώρισωσιν αὐτοκράτορας τοὺς βασιλεῖς τῶν Γραικῶν; Τοῦναντίον. Αἱ συλλογαὶ τῶν Παπικῶν ἐπιστολῶν μαρτυροῦσι τὰς ἀδιαλείπτους σχέσεις τῆς Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Θέλομεν δ' ἐφεξῆς ἀναφέρει καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου τεκμήρια πάντως ἀδιαφιλονείκητα.

Β'. Ἄλλοι δέ τινες τῶν Λατίνων γνωματεύουσιν, ὅτι ὁ Πάπας δὲν ἀφείλε τῶν Γραικῶν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἐπανόρθωσεν ἀπλῶς τὸν θρόνον τῆς Δύσεως, πεσόντα ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Λυγουστύλου· ὅθεν ἡ στέφισ τοῦ Κιρόλου δὲν ἐπέφερε τὴν μεταβίβασιν τῆς ἔδρας ἀπὸ τῆς νέας Ῥώμης εἰς τὴν πρεσβυτέραν, οὐδ' ἐστέρησε τοὺς Γραικοὺς τῆς κληρονομίας τοῦ Ἀρκαδίου, ἀλλὰ μόνον ἀνεκαίνισε τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Ὀνωρίου, ἐπήγαγε *Renovationem imperii*. — Ἡ γνώμη πλησιάζει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀρθῇ καθόλου καὶ αὕτη δὲν εἶναι. Διότι, ἐὰν ζητήσωμεν τὸν αἴτιον τὸν ἀληθινὸν τῆς γενομένης ἀνακαινίσεως, εὐρήσομεν αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὸ ἐνδοξὸν ξίφος τῆς γενεᾶς τοῦ Μαρτέλλου, ἢ εἰς τὴν πνευματικὴν αὐθεντίαν, καὶ τὴν αὐθόρμητον τοῦ Πάπα ἐκλογὴν. Ἦτο γὰρ ὁ Κάρολος Θεόστεπτος καὶ πρὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ τελετῆς δὲν ἐξεπλήρωσε δὲ ὁ Πάπας εἰμὴ φιλὴν διατύπωσιν, ἐμπράκτως γνωρίσας τὸ γαλλικὸν ῥητόν, *Dieu est toujours pour les gros bataillons*.

Γ'. Ἄλλοι δέ τῶν νεωτέρων λέγουσιν ὅτι παραλόγως ἀπεδόθη τῷ Πάπᾳ ἡ τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἐπανόρθωσις, καθότι αὐτουργὸς τοῦ νεωτερισμοῦ ἀληθινὸς εἶναι

ἡ πολιτεία τῶν Ῥωμαίων, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς, ὅστις χα-
ριζόμενος τῷ Καρόλῳ, εἰς τὸν τίτλον τοῦ Ῥηγὸς προσέ-
θηκε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ἔγγιστα καθ' ὁ-
ν τρόπον ἡ Ῥωσικὴ Γερουσία ἀπένειμεν ἐν ἔτει 723 τὴν
ἀξίαν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν Καίσαρα Πέτρον Α΄.
καὶ τοὺς διαδόχους του. — Ἀλλὰ τὰ πράγματα, ἀλλ'
αἱ μᾶλλον ἀξιόπιστοι τῶν μνηστειῶν διαψεύδουσι καὶ
τὴν γνώμην ταύτην. Ἐσχατος πάντων ὁ λαὸς τῆς Ῥώ-
μης ἀπεκήρυξε τὴν προστασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλε-
ως, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ διάσημοι τῶν νεωτέρων ἱστορι-
κῶν (161). Τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντίου ἤχησεν ἡδέως ἐπὶ
χρόνον μακρόν. Δὲν ἠφρανίσθησαν δὲ τὰ ὕστερα ἔχνη τῆς
Γραικικῆς ἀναμνήσεως, πάρεξ ὅτε τὸ σχίσμα τῶν Ἐκ-
κλησιῶν ἐνεποίησεν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λα-
οῦ αἶσθημα ἀποστροφῆς πρὸς πᾶν τὸ Ἀνατολικόν. Ὅθεν,
εὐχαρίστως ὁρῶμεν τὴν τότε Ῥώμην ἀνακάμπτουςαν εἰς
τὴν πρὸς τοὺς Γραικοὺς εὐμένειαν καθ' ἑκάστον ἐσωτερι-
κὸν σπασμὸν καθ' ἑκάστην νέαν ξενικὴν ἐπέμβασιν. Ἐ-
παπειλοῦσιν αὐτὴν οἱ Σαρακηνοί; Ἰκετεύουσιν οἱ προῦ-
χοντες τὴν ἐπικουρείαν τοῦ Ἀνατολικοῦ αὐτοκράτορος.
Ἐπιβαρύνουσι δὲ τὸν ζυγὸν οἱ Γάλλοι. ; Οἱ ὀφθαλμοί
τῶν Ῥωμαίων στρέφονται πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἡ συμ-
πάθεια αὕτη διαρκεῖ ἐφ' ὅλην τὴν βασιλείαν τῶν Καρολι-
δῶν, καὶ παρατείνεται μέχρις ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ
Γερμανοκρατείας. Ἀσμένως δὲ χάριν παραδείγματος ἀ-
ναμνησκόμεν ἐνταῦθα τὴν περίστασιν, ὅτε κόμμα τι
δυνατὸν προσέτεινεν ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Γραικι-
κῆς ἐξουσίας, καὶ τῶν Γάλλων τὴν ἀποδιώξιν. Ὁ Γρα-
τιανὸς, πρῶτος πολίτης Ῥωμαίων (162), ἀναβὰς τὸ

ἔφημα, διὰ λόγων πειστικῶν προβάλλει τὴν κατάργησιν τῆς Φραγκικῆς προστασίας, καὶ τὴν ἐκ νέου ἀντικατάστασιν τῆς Βυζαντινῆς. « Διατί, ἐκφωνεῖ, εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ, τίνος ἔνεκα δὲν ἀνακαλοῦμεν τοὺς Γραικοὺς, καὶ δὲν ἐνούμεθα αὐτοῖς ἐν εἰρήνῃ καὶ συμμαχίᾳ, ὅπως ἀποσχυθάλισωμεν τῆς πολιτείας μας τὸν Ῥῆγα τῶν Φράγκων, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ; Οἱ Φράγκοι ἀντὶ τοῦ εὐεργετῆσαι ἡμᾶς, ἀντὶ τοῦ παρέχειν ἡμῖν βοήθειαν τὴν παραμικράν, θιαστικῶς τὰ ἡμέτερα καταστρέφουσιν! » (163) Ὁ Γρατιανὸς ὀνομάζει τὸν διάδοχον τοῦ μεγάλου Καρόλου Ῥῆγα Φράγκων. Δὲν εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι πεντήκοντα περίπου ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν στέψιν τοῦ προγόνου, ὁ *Magister militum, et Romani Palatii superista*, τοῦτέστιν ὁ ἀρχιστράτηγος, καὶ διοικητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Παλατίου, ἀρνεῖται νὰ δώσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν προσηγορίαν πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Πάπα χειρισμένον (:), ἀλλὰ Ῥῆγα ψιλόν, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Βυζαντινῶν ἀποκαλεῖ εἰς ἐπήκοον τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ τὸν τῆς Ἰταλίας Κύριον. Ὁμολογητέον, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης πολλάκις τὰ πάθη ἐπεσκέασαν τὴν ἀλήθειαν (164).

Τὸ καθ' ἡμᾶς, μηδεμίαν τῶν ἀνωτέρω τριῶν ἐρμηνεύσεων παραδεχόμενοι, νοαίζομεν, ὅτι οὐδεὶς κατὰ μόνας αὐτεσχεδιάσας τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας τὴν ἐπανόρθωσιν, οὔτε Πάπας, οὔτε Φράγκοι, οὔτε Ῥωμαϊκὸς λαὸς, ἀλλὰ συνήργησαν πάντες συμφώνως, καὶ Λέων, καὶ Κάρολος, καὶ Γρατικοὶ, καὶ Ἰταλοὶ, συνυπακούοντες εἰς τινα θεῖαν καὶ ἀναποκάλυπτον τότε διαταγὴν. Ἡ ὥρα τῆς ἀνακινίσεως εἶχεν ἐλθεῖ· πᾶσαι τῆς γῆς αἱ δυνάμεις

ἔρρεπον πρὸς τὴν ἰδιοπροσωπίαν, πρὸς τὴν διχστολήν, πρὸς τὴν διάκρισιν, ἡ δὲ *Renovatio* τοῦ Αυτικοῦ θρόνου ἔρχεται ἐγκαίρως, ἵνα προκαλέσῃ τὴν γενικὴν τῆς Εὐρώπης ἀνακαίνισιν διὰ τῆς βλαστήσεως διαφόρων ἐθνοτήτων. Ἄρτι γὰρ σχεδιογραφοῦνται τὰ ὄρια, τὰ μέλλοντα νὰ διαστείλωσιν εἰς τὸ ἐξῆς τὸ *Νεολατινικόν*, ἢ *Νεορωμαϊκόν* ἡμικόσμιον ἀπὸ τοῦ *Νεοελληνικοῦ*. Ἄρτι ἀποθαίνουσιν ἐπαισθηταὶ αἱ ἱστορικαὶ, ἐθνικαὶ, πολιτικαὶ, ἐκκλησιαστικαὶ, καὶ γλωττικαὶ ιδιότητες ἐκεῖναι, αἵτινες μετ' ὀλίγον θέλουσι ποικίλλει τὰς ἐφαμιλλοὺς δύο ἐστίας τοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ, τοὺς δύο τούτους πόλους τῆς χριστιανικῆς ἀναγεννήσεως.

Ἀπὸ καταλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Αὐγουστύλου καὶ βαρβάρων εἰσβολῆς, ἤγουν ἐπὶ τριακοτίους δεκατέσσαρας ἐνιαυτοὺς (486 — 800 M. X.), αἱ λέξεις ΔΥΣΙΣ καὶ ΑΝΑΤΟΛΗ εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευσαν, ἢ εἰς διάκρισιν τῶν δύο διχονοούντων ἐκκλησιαστικῶν κέντρων, Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε, ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη τῶν λέξεων σημασία, — πρόσχωμεν εἰς τοῦτο — μεταβάλλεται βαθμηδὸν εἰς ἐθνολογικὴν. Δύσις καὶ Ἀνατολὴ ἀποθαίνουσιν ὅροι γεωγραφικοὶ, σημασίαν ἔχοντες τινὰ ἔμπλεων οὐσίας ἱστορικῆς καὶ πολιτικῆς. Αποσύρονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον τῆς σκηνῆς οἱ ἱεράρχαι, τὰ σύμβολα, αἱ ἀφηρημέναι διατυπώσεις διασκεδάζοντα, ἀντὶ δὲ τούτων εἰσέρχονται δράματος πρόσωπα διπλωμάται, πολιτικοὶ, λαῖκοι, βασιλεῖς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ κόσμος, ἀπεκδυόμενος τὸν μοναχικὸν χιτῶνα, παρίσταται αὐτόχρομα κοσμικός.

Ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ θέλομεν διαγράψει τὸν δρι-
στικὸν ἀποχωρισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὁροθεσία.

Ἡ ἀνεμοζάλη, τὴν ὑποίχιν ἡ ἀχαλίνωτος τῆς Βιρῆνης
σπουδαρχία, καὶ ἡ καταψήφισις τῆς Εἰκονομαχίας διή-
γειρον, μαίνεται ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ
ἀνίστατον ἐπὶ χρόνον οὐ βραχὺν ποιεῖ τὴν πολιτείαν
ὅλην. Θρόνος, Ἐκκλησία, ἐγκυκλία παιδείους, οἰκο-
γένεια, στρατός, ἐπαρχία, πάντα τὰ μέλη τῆς βυζαντι-
νῆς κοινωνίας ἐσαλεύθησαν, ταλαντεύονται ἀνισορρόπως,
συγκροούνται ὡς δένδρα παράφυτα ὑπὸ πνοᾷ καταιγί-
δος, εὐρίσκονται εἰς τὴν κρισιμωτάτην τῆς μεσαιωνικῆς
ὑπάρξεως στιγμήν. Ἐὐ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, ὡς ἄν-
τις εἴποι, μάχονται τῇ ὥρᾳ ταύτῃ περὶ κατοχῆς τῆς χώ-
ρας τοῦ ἐνεστώτος. Ὀλίγον ἔτι, καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἑλλά-
δος θέλει μάθει ἂν πεπρωμένος ἦναι εἰς θάνατον, ἢ εἰς
ζωήν.

Ἐλεεινὸν ἄρα θέαμα ταραχῆς, συγχύσεως, καὶ ὄργα-
σμοῦ κοινωνικοῦ παριστάνει τῆς Βιρῆνης ἡ πενταετής
μοναρχία. Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν της, φί-
λοι, σύμβουλοι, συνένοχοι, εὐνοούμενοι καταλείπουν τὸ
κόμμα της, καὶ στασιάζοντες καὶ συνομνύοντες, ἕκαστος
προσπαθεῖ κατ' ἰδίαν τοὺς καρπούς τῶν ἐγκλημάτων της

νὰ στρατηγισθῇ. Ἐνῷ δὲ ὁ Σαρακηνὸς Ἀβιμέλεχ, κατὰ Ῥωμανίας ἐξελθὼν, φθάνει μέχρῃ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἵπποτροφείου, ἕτερος δὲ στρατὸς Ἀράβων τὸν Κόμητα τοῦ Ὀφικίου εἰς Λυδίαν κατακόπτει, ἐνῷ πάλιν ἐξωτερικῶς τὰ βάρβαρα γένη κατὰ Γραικῶν λυσσῶσι, κίνδυνοι διαφόρου φύσεως ἐσωτερικῶς τὴν Εἰρήνην ἐπαπειλοῦσι. Διότι οἱ μὲν κάτοικοι τῆς βασιλευούσης, καὶ τοὶ ὑπ' ἀλλοφύλων ταγμάτων περιστελλόμενοι, διὰ γογγυσμῶν ἀφόβων προαγγέλλουσι τὴν ἑαυτῶν ἀγανάκτησιν, οἱ δὲ τοῦ Ἑλλαδικοῦ Θέματος λαοὶ, αὐτοὶ οἱ ἐπὶ Ἀέοντος ὑπὲρ ὀρθοδοξίας ἐκστρατεύσαντες ἄλλοτε, συμφορήσαντες νῦν Ἀκαμήρῳ, τῷ ἄρχοντι τῶν Σκλάβων, ἀποκηρύττουσι τὴν βασιλείαν τῆς εἰκονοφίλου γυναικὸς, καὶ αὐτοκράτορας εἰκονομάχους εὐφημοῦσι τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἀδελφοὺς Λέοντος τοῦ Χαζάρου, γόνους τελευταίους τοῦ οἴκου τῶν Ἰσαύρων, οὓς ἀπ' ἀρχῆς ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας ἡ αὐτοκράτειρα. Ἀλλ' ἡ συνωμοσία διὰ προσθέτου πάλιν ἐγκλήματος διαλύεται. Σύδηρος πεφυρακτωμένος ἀφαιρεῖ τὴν ὄρασιν, εἰμὴ καὶ αὐτὴν τὴν ζῶην, τῶν δύο ἀντιποιομένων· ὥστε ἀπὸ τοῦ δε πᾶν ἔχνος ἐξαλείφεται τῆς Ἰσαυρικῆς ἐκείνης δυναστείας, ἥτις ἐπ' ἐνιαυτοὺς ἐβδομήκοντα δύο ἐπίφοβον κατέστησε καὶ σεβαστὸν τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα κατὰ τε Εὐρώπην, καὶ Ἀσίαν, καὶ Ἀφρικὴν. Ἀπ' ἀνομίας δὲ εἰς ἀνομίαν ἡ βασιλὶς ἐπισυρομένη τότε, καὶ συγγενεὶς ἐνοχοποιεῖ, καὶ ἱερεῖς εἰκονομάχους διὰ τῆς τριχοκουρείας ἀτιμάζει, καὶ Πατρικίους ἐξορίζει, καὶ πιστοὺς ἄλλοτε φίλους τῆς κολαφίζει, ἢ ἀπειθοῦντας ἀποκτείνει, συντόμως ἀντὶ τῆς ἀνδρείας καὶ πεπειθαρχημένης πολιτείας τῶν

Ἰσαύρων ἀφόρητον πηρευσάγει τυραννίδα κατασκοπέυσεως, διαβολῆς, καὶ διωγμοῦ.

Ὅτι τῆς εἰκονομαχίας ὁ κρατὴρ ἐκάλχαιεν ὑπὸ τὸν θρόνον τῆς σφαγισθείσης οἰκογενείας τῆς· ὅτι ὁ ἄφηνιασμός τοσούτων παθῶν ἤθελε θάττον ἢ βράδιον καταβάλει τὴν Εἰρήνην, διότι γυνὴ δύναται μὲν νὰ προκαλέσῃ πολιτικὰς θυέλλας, ἀδυνατεῖ δ' ἐκραγεῖσας νὰ κατευνάσῃ αὐτάς· ταῦτα χωρὶς πολλῆς ὀξυνοίας προενοοῦνται. Ἀλλ' ἂν τὸ πλεῖστον τοῦ ὑπερκόου δυσμενῶς πρὸς τὴν αὐτοκρατείαν διέκειτο, διὰ λόγους πηγάζοντας ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτείας, πόσω δὲ μᾶλλον ὁ νεωτερισμός τῆς Δύσεως, ἡ στέψις τοῦ Καρόλου, ἡ ἐπίσημος τῆς Δύσεως ἀποστασία, ὁ ἀθεράπευτος, ἐκεῖνος τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ἀκροτηριασμός, ὥφειλον νὰ ἐπαυξήσωσι τῶν γυναικοκρατουμένων τὴν δυσἀρέσκειαν!

Ἡ ἀγανάκτησις ἐκορυφώθη, ὅτε κατὰ τοὺς συνήθεις τύπους ὁ Κάρολος ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ρώμῃ στεφηφορίας του, ἅμα τῷ νέῳ ὑπολογισμῷ τῆς Ἰνδικτιῶνος, ἐπὶ κεφαλῆς ἐχούσης ἐξ ὀνόματος αὐτοκράτορος ἁρρητος τὴν ἐξῆς πρωτοφανῆ ἐπιγραφὴν· « *Imperator Romanorum gubernans imperium* » (164). Ἐκτοτε ἡ εἰρωνεῖα ἐξεκαλύφθη, χλευασμοὶ τὴν βασίλισσαν ἠκολούθησαν εἰς τὰ στρατιωτικὰ παρατάξεις, εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον, εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετάς. « Ἡ μὲν Ῥώμη, τινὲς τῶν Πατρικίων ἔλεγον, τοὺς Φράγκους πεποίηκεν ἀρσενικοὺς, αἱ δὲ Ἀθηναὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀρσενικοὺς ὄντος, εἰς θηλυκοὺς μεταβάλλουσιν. » « Ἡ εἰρήνη τῆς Ζ' . Συνόδου, διεθρύλλουν οἱ εἰκονομαχοὶ τ' ὄνομα τῆς βασίλισσης εἰρωνευόμενοι,

σβέσαι τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Αἰώντος, οὐκ ἠδυνήθη· ἔτι γὰρ σλέγουσιν ὑπὸ τὴν αἰθάλην, καὶ καύσουσι πάντως τὰς χεῖρας αὐτῆς. » Ὁ εὐνοούμενος Σταυράκιος ἐξανίσταται, καὶ τὰ σκῆπτρα ποθῶν, κατὰ τῆς δεσποίνης του μηχανορραφεῖ. Ἀλλὰ καρδιόπληκτος γενόμενος ἀποθνήσκει, οἱ δὲ στασιασταὶ συλληφθέντες, ἐξορίαις καὶ τιμωρίαις ὑποβάλλονται.

Μᾶλλον ἢ ἡ τύψις τοῦ συνειδότης, ἐφιάλτης νυκτερινὸς ἐντεῦθεν προσεκολλήθη τῇ Εἰρήνῃ τὸ μειονέκτημα τοῦ φύλου τῆς, ἐλλάτωμα τοῦτο τρανῶς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν παράδοσιν ἀντιτασσόμενον, καὶ τὰ τῆς πολιτείας ἔθιμα παραβιάζον. Τίς ὁ τρόπος τοῦ θεραπεύσαι τοιοῦτον ἁμάρτημα; Μόνος ὁ γάμος ἦτον ἱκανός. Ἀλλὰ πῶς ὤφειλεν ἡ Εἰρήνη νὰ ζητήσῃ νομφίον ἀκινδύνως; Ἰδοὺ τὸ ζήτημα.

Γόττε, νομίζομεν, ἐπενοήθη τὸ σχέδιον τῆς συγχωρεύσεως τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν δι' ἐπιγαμυρίας, σχέδιον εφευρεθὲν μᾶλλον εἰς κατὰπαυσιν τοῦ θορύβου, ἢ καὶ πρὸς ἐξευμένισιν τῆς Δύσεως, παρὰ ἐν εἰλικρινεῖ διαθέσει τῶν δύο μερῶν. Οἱ γάμοι τοῦ Κάρολου καὶ τῆς Εἰρήνης φαίνονται τοσοῦτον παράδοξοι καὶ δυσοικονόμητοι ὥστε διστάζομεν νὰ θεωρήσωμεν αὐτοὺς ἄλλως, ἢ ὡς αὐλικὸν ἐφεύρημα, ἐξυφανθὲν πρὸς φανακισμὸν τῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ γάρ, πότερον, ὁ Κάρολος, ἢ ἡ Εἰρήνη ἤθελεν ἀναδειχθῇ μονάρχης τῶν συζευχθέντων δύο ἡμικοσμιῶν; Πῶς δὲ ἤθελον οἱ σύζυγοι συμβασιλεύσει, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἢ εἰς Ἀκουῖσγράναν, ἢ ἕκαστος κατὰ μόνος εἰς τὴν ἑθρὸν του; Ἐστεργεν, ἄλλως τε, ὁ Κάρολος νὰ νομφεῖται τὴν δηλητηριάζουσαν τὸν σύζυγον αὐτῆς,

καὶ δολοφονήσασαν τὴν γενεάν της, αὐτὸς ὁ Κάρολος, ὅστις, κακοήθη διὰ ταῦτα κρίνας τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς γυναικὸς, καὶ πλὴν τούτου εἰκονομάχος ὢν εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας, δὲν ὑπεστάλη νὰ κηρύξῃ ψευδοσυνέδριον τὴν ἐν Νικαίᾳ Ζ'. Σύνοδον;

Ἄν ὅμως ταῦτα πάντα ἦσαν καὶ σήμερον ἐτιφίνωνται δυσοικονόμητα, οὐχ ἦτον λόγος πολὺς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις περὶ τοιαύτης ἐπιγαμβρίας, ὥστε καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀναφέρουσι τὸ περιστατικόν. 'Ο Κάρολος βούλεται νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ Σικελίας· ἡ Εἰρήνη ἐξαποστέλλει πρέσβεις καὶ δῶρα πρὸς τὸν Κάρολον μεγαλοπρεπῶς, σὺν τοῖς ἄλλοις τράπεζαν χρυσῇν, ἐγκεκολλημένην ἔχουσαν τὴν τοπογραφίαν τοῦ Βυζαντίου, χάριν τῶν ὁποίων ὁ αὐτοκράτωρ μετὰβαλλόμενος προτιμᾷ «ζευχθῆναι τῇ Εἰρήνῃ, πρέσβεις εἰς τοῦτο πέμπων.» Ἐτεροι δὲ πρέσβεις εἰς Φραγκίαν ἀπέρχονται, καὶ πάλιν ἄλλοι ἐντεῦθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν παραγίγνονται. Τί τρέχει; Τίς ὁ σκοπὸς τῆς συνδιαλλαγῆς; 'Ο Πάπας καὶ ὁ Κάρολος, κατὰ γνώμην τῶν ἡμετέρων, προθυμούμενοι διὰ τινος μέτρου συμβιβαστικοῦ νὰ προλάβωσι τὰ δυσάρεστα τοῦ σχίσματος ἀποτελέσματα, συνέλαβον τὴν ιδέαν τοῦ συνδυάσαι τὰς δύο αὐτοκρατορίας εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν 'Ρωμαϊκὴν ἐπικράτειαν, συνάπτοντες εἰς γάμον τὸν νεόστεπτον αὐτοκράτορα καὶ τὴν βασίλισσαν πάσης 'Ανατολῆς. Ἄλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεμάτων, προῖδόντες τοῦ γένους τὴν δουλείαν, καὶ μῆτε γυναικοκρατίαν θέλοντες, μᾶτε Φραγκοκρατίαν, ἐδήλωσαν τὴν ἀποδοκιμασίαν των. Τὸν Κάρολον νὰ ὁμολογήσῃ νόμιμον αὐτοκράτορα! Τὸν 'Ρῆγα Φράγκων νὰ ὀνομάσῃσι κληρονό-

μον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ διαδήματος, αὐτὸν ὅστις ἐτόλμα νὰ καλέσῃ *fraternum* ἀδελφικὸν τὸν θρόνον τοῦ Βαζαντίου ! φεῦ τῆς βλασφημίας ! — Οἱ φόβοι τῶν Παιτρικίων, οἱ ἐνδοιασμοὶ τῶν στρατηγῶν ἐντὸς κύκλου σιδήρου τὴν Εἰρήνην καὶ τοὺς ἐπιστηθίους τῆς περιέφραζον. Ἴσως δὲ εἰς τούτους τῶν Γραικῶν τοὺς φόβους καὶ ἐνδοιασμοὺς ὁ Ῥηγινάρδος ἀποβλέψας ἐγράψεν, ὅτι τῶν Φράγκων ἡ δύναμις ὑποπτρὸς ὑπέστη πάντοτε Γραικοῖς τε καὶ Ἰταλοῖς, « *semper Romanis et Graecis suspecta fuit Francorum potentia* » (166).

Τέλος πάντων, οἱ γάμοι ἀποτυγχάνουσιν, ἡ ἀκριβέστερον, ἡ φήμη τοῦ προταθέντος συνοικεσίου διασκεδάζεται, τῇ προσπαθείᾳ τοῦ Ἀετίου, ὅστις « πᾶσιν κινεῖ μηχανὴν εἰς τὸ μὴ ἀποτελεσθῆναι τὴν συζυγίαν » (167). Ἐκ δὲ περιτροπῆς ἔρχεται καὶ ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἡ προδοσίᾳ πρέπει νὰ λάβῃ εἰς ἀνταμίσθιν τὴν προδοσίαν. Ἀποστατεῖ καὶ ὁ Ἀέτιος αὐτός, ἔσχατος τῶν ἐπιστηθίων τῆς Εἰρήνης, βασιλέα πειρώμενος νὰ κηρύξῃ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λέοντα, στρατηγὸν ἤδη προβληθέντα Θράκης καὶ Μακεδονίας. Τὸ σχέδιον ἀποτυγχάνει διὰ τὴν κουφότητα τοῦ στρατηγοῦ· ἀλλ' ἡ Εἰρήνη δῆθεν ἀπομένει ἀνεπικουρήτος, μεμονωμένη, εἰς παντοίας προσβολὰς ἐκτεθειμένη. Φόβοι τότε χαρίζονται, ὑπατεῖται διανέμονται, δῶρα καὶ χρήματα θαυσιλῶς μοιράζονται, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἐν τούτοις, συνεγεροθέντες ἐπὶ τοιαύτῃ φήμῃ οἱ λαοὶ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τῷ παρασταθμεύοντι στρατῷ συμφρονήσαντες, καὶ τὸν Πατρίκιον Νικηφόρον παραλαβόντες, τοῦτον εἰς αὐτοκράτορα Ῥωμαίων ὡς τάχος ἔχουσιν ἀναγορεύουσιν. Εἶτα δὲ δι' αὐτῆς τῆς νυκτὸς ὄχλον

ἀθροίσαντες σύγκλυδα, τὴν βασιλείαν ἀνδρὸς ἐν κραυγαῖς καὶ ἄσμασι καὶ ὀργάνοις εὐφημούντων, ποιοῦσι τοῦ Νικηφόρου τὴν προχείρισιν διὰ πάσης τῆς ἀγορᾶς, ἁσμένως τῶν Εἰκονομάχων συναινούντων εἰς τὰ διαπραττόμενα.

Τὴν πτώσιν τῆς Εἰρήνης, οὐδεὶς, πλὴν τινων περισσο-
θρήσκων καὶ ψευδοχρίστων, ἐθρήνησεν· ὅθεν ἡ στέψις
τοῦ Νικηφόρου γέγονεν ἀφορμὴ δημώδους εὐφροσύνης.
Συνέρρευσε εἰς τὴν τσιτετὴν πᾶν τὸ πλῆθος τῆς βασιλευ-
ούσης, αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου ποιοῦντος τὰς
εὐχάς.

Ἀλλ' ἡ Εἰρήνη, ἐν τῷ μεγάλῳ Παλατίῳ κατακεκλεισ-
μένη, ἦτο εἰσέτι κἀτοχὸς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν. Τῇ
ἐπιούσῃ παρουσιάζεται αὐτῇ ὁ νέος αὐτοκράτωρ, καὶ
προσπαθεῖ δι' ὄρκων καὶ λόγων ἐπιτηδεῖων νὰ μάθῃ τὸ
μυστικόν· «Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, ἐξεφώνη-
σεν ἡ πεπιωκυῖα βασιλὶς, ὡς εἶδε τὸν πρῶτον δοῦλόν της,
καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως τότε πρῶτον ἐν τῇ
ταπεινώσει συναισθανθεῖσα ! Ὁ Θεὸς μὲ ἀναβίδωσεν
ὀρφανὴν οὖσαν εἰς τὸν θρόνον τῆς βασιλείας, νῦν δὲ μὲ
καταβιβάζουσιν αἱ ἁμαρτίαι μου ! » Ὁρκίσασα δὲ εἰς
τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα αὐτὰ, ἐφ' ὧν ὤμοσεν ἄλλοτε
πίστιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πενθερὸν καὶ τὸν σύζυγον,
ἐφάνέρωσε τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, καὶ τοὺς θησαυροὺς πα-
ρέδωκεν ἕως ὀφθαλμοῦ. Παρευθὺς δ' ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ
τῆς Πριγκίπου, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Λέσβον, ὅπου τὸ λοι-
πὸν ἐτελείωσε τοῦ βίου ἐν μετανοίᾳ καὶ προσευχῇ, ἰδιο-
χείρως συνήθως ἐργαζομένη, καὶ νῆμα νήθουσα.—Ἀ-
στεία ἀσχολία αὐτοκράτορος Ῥωμαίου!

Μεγάλως, φρονοῦμεν, ἐπετάχυνε τὸ τέλος τῆς Ἀθηναί-

ας ἡ διαδοθεῖσα φήμη τῶν δευτέρων γάμων της. Καὶ γὰρ ἐν μέσῳ τῆς ἀναρχίας ἥτις καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν ταύτην ἐπικρατεῖ, ἐκ τοῦ κυκεῶνος τῶν παθῶν, τῶν φρονημάτων, τῶν γεγονότων τῆς ἐνεστώσης περιόδου ἐξίνατέλλει αἰσθημά τι τοῖς πᾶσιν ὡς φαίνεται κοινόν, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου συμπεριληπτικῶς διερμηνεύον. Εἶναι δὲ τὸ αἶσθημα τοῦτο—ἐπικαλούμεθα διαφέρουσιν ἐπ' αὐτοῦ προσοχὴν— ἡ γενικὴ τῶν Ἀνατολικῶν ἀμηχανία, ἡ πίνθημος ἀγκνιάκησις διὰ τὸν νεωτερισμὸν τῆς Δύσεως, διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα πλυσθεῖσαν διουσίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· τέρως αὐτὸ δικέφαλον, αἰνιγματιῶδες, δράκων φύσεως μετέχων σατανικῆς, ὑπὸ τοῦ μισοκάλου διαβόλου κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας ἀποσταλεῖς, εἰς τιμωρίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ κατὰ λυσιν τῆς εὐσεβεῖας. Ἰσως ἡ ἐμφάνησις τοῦ Μωάμεθ δὲν ἐκλόνησεν οὕτω τραχέως τὰς καρδίαις τῶν πατέρων μας, οὔτε αἱ κατακτήσεις τῶν Σαρακηνῶν κατεπτόησαν αὐτοὺς τοσοῦτον, ὅσον ἡ πρόψις τῶν ἐκ τοιαύτης καινοτομίας ἐνδεχομένων κινδύνων, ὅσον ἡ ζήλοτυπία, καὶ ὁ φθόνος, καὶ ὁ φόβος, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἑαυθάρους τῆς Δύσεως παλαιὰ δυσμένεια συνετάραξαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπὶ τῇ διακοινώσει τοῦ πράγματος. Ἡ διακοίνωσις ἐξῆψε τὸ μῖσος τῶν λαῶν κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἤνοιξε πληγὰς ἀπηρχαιωμένας, παρώξυνε τὸ κοινὸν αἶσθημα. Ἡ διακοίνωσις ἠρέθισεν οὕτω τὰ πνεύματα, ὥστε ἐν ὀλίγῳ καὶ βασιλίστα, καὶ Πάπας, καὶ Φράγκοι ὁμοῦ καὶ Σαρακενοὶ καὶ Εἰκονόφιλοι συνυπέπεσαν ἐν τῇ αὐτῇ ἀποστροφῇ.

Σημειοῦμεν τὸ αἶσθημα αὐτὸ, καθὸ ἀρχὴν, πλείστα δυναμένην ἵσως ἐκ τῶν ἄλλοι τοῦδε ἀνερμηνεύτων τοῦ

ἐλληνικοῦ μεσχιῶνος νὰ μεθερμηνεύσῃ. Σύμπτωμα τὸδε τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ἀξιοθησαύριστον, ὅθεν ἀπορρέουσι πλῆθος ἐτέρων αἰσθημάτων, καὶ σημείων δηλωτικῶν ζωῆς. Τί γὰρ ἐντεῦθεν ἐκφαίνεται, τί ὑποδηλοῦται; Ὅτι ἡ συναίσθησις τοῦ ἐθνισμοῦ, ἐν τῷ περικαλύμματι εἰσέτι τετυλιγμένη τῆς Ῥωμαϊκῆς ἰδέας, ἤγουν τῆς Ἀνατολικῆς αὐθυπαρξίας καὶ ὑπεροχῆς, πρέθυμος ἦτον ἤδη καθάπερ χουσαλίς ἐν τῷ μεταθῆναι εἰς κατάστασιν ψυχῆς, νὰ μεταδιακιτηθῇ εἰς φάσιν ὑπάρξεως ἐναργεστέρην, ἱστορικωτέραν. Ἀπέναντι τοῦ σερραϊῶντος Ἰσλαμισμού, ἀπέναντι τῆς Παπασίνης, ἀπέναντι τῆς γαυριώσης Φραγκίας τῶν Μαρτέλλων, τὸ Βυζάντιον, καὶ διὰ τούτου τὸ ἐπίλοιπον γένος τῶν Ἑλλήνων, συναισθάνονται πρῶτην φοράν, καὶ τοὶ συγκεχυμένως ἔτι, ἔφισιν τινὴ πολιτικὴν, ἱστορικὴν, ἐθνικὴν, γεωγραφικὴν, οὐκ οἶδμεν πῶς ἀκριβῶς κατονομάσαι τὴν ὧθησιν· συγγινώσκουσι τὴν ἀνάγκην ἰδιοπροσωπίας· Πόλις τε καὶ πολιτεία. Αἰὲς ἡ ὀρθοδοξία τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπὸ τοῦ νῦν χρωματισμῶν τινὰ κοσμικὸν λαμβάνουσα, ἀνεπιστρέπτει πλέον εἰσορμᾷ εἰς τὸ μακρὸν καὶ πολυώδυνον στάδιον τῆς Νεοελληνικῆς πολιτείας.—Ἰσως ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐλληνικοῦ μεσχιῶνος δὲ, προβαίνει ταχέως καὶ ὀφθαλμοφανῶς ὅσοι εὐχονται οἱ ἀκκρτέρητοι· ἀλλὰ δρῶς βαθύρριζος ἀποκεκορμένη βραδυτάτην ποιεῖται τὴν ἀναελάστησιν.

Οἱ πρέσβεις, τοῦς ὁποίους, ὁ Κάρολος εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τὴν Εἰρήνην, ἐγένοντο μάρτυρες αὐτόπται τῆς βασιλικῆς μεταβολῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλῆθος εἰς τὴν κακοβουλίαν τῶν Φράγκων ἀπέδυσεν ἐν ὧρᾳ παροξυσμοῦ

τὰ αἰτία τῆς ἀνησυχίας του, οἱ πρέσβεις αὐτοί, πρὸ πάντων ὁ ἐπίσκοπος Αἵττος (Helle), ὑπέκυψαν εἰς πικρὰς λαιμοδαμίας καὶ κικώσεις, ὥστε ἐλεείσθησαν ἐν οἴκῳ μέχρι τέλους τῆς ὀχληγωγίας, ἀνδρὲς ὑπέστησαν καὶ ὕβρεις σωματικάς, μέχρι ζυλοκοπήσεως. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος, ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὰ θεκίλεια, γνοὺς τὰς συμβάσεις ἀταξίας, εὐμενῶς τοῦς πρέσβεις ὑπεδέξατο, καὶ πολλὰς εἰς ἀποζημίωσιν καὶ δικαιολόγησιν ἀπένευμε τῷ ἐπισκόπῳ τιμὰς. Δὲν ἐξέλεωσαν, ὅμως, τοὺς Φράγκους, οἵτινες ἐμπρόκτως δοκιμάσαντες τὴν πρὸς τὰ γένη τῆς Δύσεως δυσμένειαν τῶν Γραικῶν, καὶ διὰ τοῦτο δυσπιστήσαντες εἰς τὴν φιλοφροσύνην αὐτὴν τοῦ βασιλέως, ἐξέφισον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς Ἰταλίαν τὸ πολυθύλλητον ἐκεῖνον ῥητὸν «Cave Græcorum officiosa verba, » τουτέστι, φεῦγε τὰ τῶν Γραικῶν προσαγορεύματα. Ἄλλως τε δέ, παρόμοιόν τι ῥητὸν κατὰ Φράγκων εἰς Κωνσταντινοῦπόλιν περιελαλεῖτο. Διέσωσαν ὁ Ἐπιτάκτορ, γοαυλῆς καὶ διογρᾶρς τοῦ Κερόλου, δηλοῦν τὴν παρουσίαν τοῦ καίρου ἐκείνου, σαφῶς τὸ φρόνημα τοῦ τότε Γραικοῦ λαοῦ περὶ τῆς Φραγκικῆς φιλίας ἐρμηνεύουσιν.

«Τὸν Φράγγον φίλον ἔχης,

Γέγονα σὺν ἔχης» (469).

Τοιοῦτον περὶ Φραγκικῆς φιλίας ἐλπίσαν καὶ ὁ διάδοχος τῆς Εὐφρόνης λογισμὸν, φρόνημα ἔκρινε νὰ προσποιηθῇ διαλλαγὴν πρὸς τὸν Κέρουλον, ἵνα σύμμαχον κτήσῃ καὶ βοηθὸν ἀπὲς ἐχθροῦ. Διὰ φιλοδοξήσας τοῦς πρέσβεις του, ἀντέπεμψεν αὐτοὺς εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλίαν συνοδίᾳ ἐτέρων πρέσβιων Γραικῶν, πρὸς οὓς διέταξε ὡς πᾶντα λήθον νὰ κινήσῃται, ὥπως ἐφευκώσῃ.

σι τὴν φιλίαν τῶν Φράγκων πρὸς ἑαυτόν. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐπιτετραμμένοι, ὥς ἰσχυρίζονται οἱ Δυτικοί, νὰ συνέλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ἀκριβοῦς ὁροθετήσεως τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν, ὅπως γνωρίσῃ μὲν ἕκαστος τῶν βασιλέων τὴν περιφέρειαν τῆς ἐπικρατείας του, ἐκλείψῃ δ' ἑκατέρωθεν διὰ παντὸς πᾶσα φιλονεικίας ἀφορμή.

Τίς ὁ πρῶτος ὑποκινητὴς τοῦ ζητήματος τῆς ὁροθετήσεως, ὁ Κάρολος, ἢ ὁ Νικηφόρος; Οἱ χρονογράφοι τῆς Δύσεως θέλουσι τὸν Βυζαντινόν. Τὸ καθ' ἡμᾶς, νομίζομεν, ὅτι ἡ πρότασις προῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τοῦ Καρόλου ἔτι πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Εἰρήνης, ἥτις τὴν φήμην τῶν γάμων πιθανῶς διέδωκεν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἐπιπροσθῆσαι ὅσον οἶόν τε τὴν ἐπικειμένην καὶ ἀναπόφευκτον τῶν Ἰταλικῶν θεμάτων ἀπώλειαν.

Ο αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως ἐδέξατο τοὺς πρέσβεις τοῦ Νικηφόρου ἐν ἔτει 803, διατρίβων εἰς τ' ἀνάκτορα, τὰ ἀποῖα εἶχεν οἰκοδομήσει ἐν τινὶ πύλει τῆς Ἀλσατίας (Seltz). Κατὰ τὴν μαρτυρίαν μοναχοῦ τινος, συγγράψαντος τοὺς πολέμους τοῦ Καρόλου πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὴν τούτου ἀποθίωσιν, ὁ αὐτοκράτωρ κομίσας τοὺς Γραικοὺς εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον διὰ σχολιῶν καὶ δυσβάτων ὁδῶν, διὰ χειμερινῆς καὶ πολυμύχθου ὁδοιπορίας, ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τὰς κακώσεις ὅσας ὑπέστησαν οἱ πρέσβεις του εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διηγεῖται ὁ χρονογράφος ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Ἀρσάκιος, πρύτανις τῶν βυζαντινῶν διπλωματῶν, καὶ οἱ συνάδελφοί του πρέσβεις ἔφθασαν ἐκεῖ, διβρώγωντα ἔχοντες τὰ ἱμάτια, καταπεπνημένοι, πεινα-

λέει, μήτε τὸν ὀβολὸν ἐξουσιάζοντες. Ὁδηγηθέντες δὲ παρὰ τοῦ αὐλάρχου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα διήλθον τέσσαρας ἀχανεῖς αἰθούσας, πλήρεις ἀξιοματικῶν καὶ στρατηγῶν ἐν λαμπροτάτῃ στολῇ καὶ μεγαλοπρεπεῖ παρατάξει. Οἱ ταλαίπωροι βυζαντινοί, (φράσις τοῦ χρονογράφου) ἐξέστησαν, ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τοσαύτῃ πολυτελείᾳ. Ἰδόντες δ' ἐν τῇ πρώτῃ τῶν αἰθουσῶν ἀρχηγόν τινα καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ἔπεισαν παραυτίκα προσκυνήσαντες τὸν παντοδύναμον τῆς Γαλλίας κύριον. Ἀλλὰ πόσον ἡσχύνθησαν ἀκούσαντες, ὅτι ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ πολὺς οὐδὲν ἄλλο ἦτο, ἢ ὁ ταπεινὸς τῆς Αὐλῆς Κοντόσταυλος (Comes stabuli)! Εἰς τὴν δευτέραν αἶθουσαν, νέον λάθος. Ἑτεροί: τις ἀρχηγὸς ἐκάθητο· προσκυνοῦσιν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τίνα προσκυνοῦσι; τὸν Κουροπαλάτην (Comitem Palatii). Οὕτως εἰς τὴν τρίτην αἶθουσαν, οὕτω καὶ εἰς τὴν τετάρτην, ἔνθα ὑποκλίνονται, ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῆς Τραπεζῆς (Magistris mensæ Regiæ) καὶ τοῦ Πριμικλήριου τῆς αὐλῆς, ἐκάστοτε παρὰ τῶν ὀδηγῶν ὠθούμενοι πρόσω διὰ βραπισμάτων(!) φθάνουσι, τέλος πάντων, εἰς τὸ τέρμα τῆς ἀναξιοπίστου κωμωδίας. Δύο ἀξιοματικοὶ εἰσάγουσιν αὐτοὺς εἰς πέμπτην τινα αἶθουσαν ἀσυγκρίτως τῶν ἄλλων πολυτελεστέραν, ἐνθα εὐρίσκουσι τὸν Κάρολον περιστοιχούμενον ὑπὸ τῶν υἱῶν καὶ θυγατέρων του, ὑπὸ ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, κομητῶν, στρατηγῶν, ἐνδεδυμένων ἱματισμὸν χρυσοῦφαντον. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔστεκεν ὀρθος, οἰκείως ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἐπισκόπου Αἰττου, τοῦ πρότινος ἐν Κωνσταντινουπόλει κακοπαθήσαντος. Οἱ πρέσβεις ὀρῶντες τὴν διακεκριμένην εὐμένειαν ἧς ἔχαιρεν ὁ παρὰ

τοῦ βυζαντινοῦ ὄχλου ἐξονειδισθεῖς, πίπτουσι κατὰ γῆς ἀσπαζόμενοι τοὺς πόδας τοῦ αὐτοκράτορος. Ἄλλ' ὁ Κάρολος ἀνορθοῖ αὐτοῦ, λέγων, « Ὁ Αἵττος συγχωρεῖ ἡμῖν· κἀγὼ δὲ συγχωρῶ τῇ δεήσει αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰς τὸ ἐξῆς μάθετε νὰ σέβησθε τὸ πρόσωπον ἐπισκόπου, καὶ τὸ ἔνδυμα πρεσβυτοῦ. » (170).

Μετὰ τὰς πομπώδεις τελετάς, ἤρξαντο αἱ περὶ ὁροθεσίαις διαπραγματεύσεις αὐταί, συναπεῖα τῶν ὁποίων συνωμολογήθη ἡ ἀξιομνημόνευτος συνθήκη τῆς Διαιρέσεως, δι' ἧς ἀπεχωρίσθησαν τὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ὅρια τῶν δύο ἀντιζήλων αὐτοκρατοριῶν. Συνωμολογήθη ἡ ἀθησικύριτος, καὶ καθ' ἀπλὴν παράδοσιν περιωθῆσα ἐκείνη συνθήκη, δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐλή, ἐκοῦτα ἄκουσι, φανερώς, ἢ ὑποκεχυμένως ὡμολόγησε τῆς Νεολατινικῆς αὐτοκρατορίας τὴν ὑπαρξίν, ἀνηγόρευσε τὸν ἐπίσημον καὶ ἡγεμονικὸν χαρακτῆρα τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Καρόλου (171).

Κατὰ τοιαύτην συνδιαλλαγὴν, ὁ μὲν ἀνατολικὸς αὐτοκράτωρ ἔλαβε κληρὸν τὴν Σικελίαν, καὶ τὰς παραθαλάσσιους πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας· ἐκυρώθη δὲ περιπλέον εἰς τὰ ἡγεμονικά αὐτοῦ προνόμια ἐπὶ τῶν Δουκάτων Νεαπόλεως, Γαλιῆς, Ἀμάλφης, Σαλέρνου, Βενεβενδοῦ, καὶ τινῶν μικροτέρων· ἀπέλαβε δὲ προσέτι τὴν Ἰστροίαν, τὴν Δαλματίαν, τὴν Λιβουρνίαν, καὶ Βενιτίαν, πλὴν τῆς Γραδίσκης, ἧς οἱ Φράγκοι ἀπέσπασαν προηγουμένως τῆς ἐπικρατείας του, καὶ τέλος ἐγνωρίσθη νόμιμος δεσπότης ἀπάσης Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς. (172) Ὁ δὲ Αὐτικὸς Αὐτοκράτωρ ὡμολογήθη κύριος τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Δουκάτου τῆς, ἢ μᾶλλον Προστίας, αὐτῶν βασιλεὺς

δὲ τῆς ἀνωτέρας Λογγοβαρδίας, ἤγουν Ἰταλίας, καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν, ὅσας ἡ αὐτὸς ἐκεῖνος διὰ δόρατος ἐκτίσαστο, ἡ παρέλαβεν ἐκ πατρικῆς κληρονομίας. Τέλος πάντων, ἐρρύθμισεν ἡ συνθήκη τὸν πλοῦν τῆς μεσαιούου θαλάσσης ὑπὲρ τῶν Δυτικῶν.

Τί ἡνάγκασε τὸν Νικηφόρον νὰ συνάψῃ τοιαύτην αἰτιμον συνθήκην, παραβλέπων τὸ θλιβερὸν τῆς Εἰρήνης παράδειγμα, ἥτις εἰς τι μοναστήριον ἐγκλεισμένη, καὶ νῆμα νήθουσα, διῆγε βίον πᾶσης ἀναπαύσεως ἐστερημένον; Τὸ ἄσφατον τῆς ἐξουσίας του, ἡ ἀπλετος δύναμις τοῦ μεγάλου Καρόλου, ἡ ἀθλία τῆς ἐπικρατείας κατὰστασις. Ἐνῶ γὰρ ἡ Δυτικὴ αὐτοκρατορία προσέβαιεν ὀσημέραι εἰς ἔκτασιν καὶ κράτος, ἡ ἀνατολικὴ ἐσωτερικῶς μὲν ἐσφάδαν ἐν ἀναρχίᾳ, ἐξωτερικῶς δὲ ὑπὸ βαρβάρων ἐμαστιζέτο. Καὶ τῷ ὄντι ἐντεῦθεν οἱ Ἀγαθηνοὶ ἐπιστρατεύοντες ἐκάλειζον τὴν χώραν, κατελάμβανον πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Εὐχαιτῶν, ἐκείθεν δὲ οἱ Βούλγαροι περιέτεμνον τὰ ἐσπέρια. Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐνδεχομένως, ὁ Νικηφόρος συνέλαβε τὴν ὑποψίαν, μὴ ὁ τῆς ἀρκτώας Ἰταλίας κατακτητῆς καταλάβῃ διὰ τῶν ὀπλων καὶ τὸ τῆς Ἀπουλίας θέμα τῶν Γραικῶν, αὐτὸ τὸ θέμα, ὅπερ τότε ἐλογίζετο μόνη καὶ τελευταία Ῥωμαϊκὴ τῆς αὐτοκρατορίας μερίς, ἐπαρχίᾳ διὰ τῆς κατοχῆς τῆς ὁποίας ὁ μονάρχης Κωνσταντίνουπόλει· ἐτιμνύνετο φέρων ἔτι τὸ περικλεῖς ὄνομα τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος.

Ἀθελον, ἂν ὁ Νικηφόρος ὑπῆρξεν ἀρεθόδοξος εὐσυνείδητος, ἡ μᾶλλον περισπεπνημένος εἰκονομῆρος, ὡς ὁ Θεοφάνης αὐτὸν εἰκονίζει, καὶ ὡς πιστεύομεν ἡμεῖς αὐ-

τοί, συλλογιζόμενοι μάλιστα τὴν διαταγὴν, ἣν ἔδωκεν ὁ
 Θεοσεύς οὗτος τῷ Πατριάρχῃ τοῦ διακόψαι πᾶσαν πρὸς
 Πάπαν τε τοὺς Λατίνους σχέσιν ἐκκλησιαστικὴν. (173)
 Ἀναμνήσκοντες ὅμως, ὅτι ἐβασίλευσεν ὡς θαυματολόγος,
 καὶ φιλοπόλεμος. Ἀλλὰ τὰ θεσπίσματα, ἅπερ κατὰ τὴν
 ἐννεατῇ πολιτείαν του ἐξέδωκε πρὸς ἀποθησαύρισιν χρη-
 μάτων, ἀναγκαίων εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐχθρῶν, ἡλλο-
 τρώσαν αὐτῷ καὶ τὴν εὐνοίαν ἅμα τῶν πλουσίων, καὶ
 τὸ σέβας τῶν κληρικῶν, καὶ τὴν εὐμένειαν τῶν χο-
 νογράφων. Ἐθέσπισε πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τινος Διατά-
 ξεως, Ἀλληλέγγυον ὀνομασθείσης, οἱ μὲν ἄποροι τῶν ἐ-
 παρχιῶν νὰ κατατάσσωνται βίαιστικῶς εἰς τὸν στρατὸν
 πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας, τὰ δὲ τέλη τῶν ἀπόρων νὰ
 συνεισφέρωσιν οἱ εὐποροῦντες, οἱ δὲ δυνάτωροι νὰ χορη-
 γῶσι τὰ ὅπλα, τὴν δαπάνην, καὶ τὴν ἀναγκαίαν συσκευὴν.
 Δι' ἐτέρου δὲ θεσπίσματος, ὀνομασθέντος Καπνικοῦ, ἐπ-
 ἔβαλε φόρους εἰς τὰ ἕως τότε ἀρρολόγητα ἱερὰ κατα-
 στήματα, εἰς τὰς Ἐκκλησίας, εἰς τὰ Γηροκομεῖα, εἰς τὰ
 Πτωχεῖα, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐπικνησθόμενα μοναστήρια,
 τοῦθ' ὅπερ παρώξυνεν οὕτω τοὺς μοναχοὺς, ὥστε εἰς
 τούτων, μανίαν ὑποκριθεὶς, ὥρμησε νὰ δολοφονήσῃ τὸν
 αὐτοκράτορα. Ἐπὶ τέλους, κατηγοροῦσιν αὐτὸν οἱ σύγ-
 χρονοι, ὅτι « ἐπροστάτευσε τοὺς βλασφημῆσαντας κατὰ
 τῶν σεπτῶν εἰκόνων· ὅτι διέταξε τοὺς στρατιωτικούς
 ἄρχοντας δουλικῶς χρᾶσθαι τοῖς Ἐπισκόποις καὶ κληρι-
 κοῖς ὅτι ἔψεξε τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀναθεμένους τῷ Θεῷ χρυ-
 σὰ ἢ ἀργυρὰ· ὅτι ἐδογμάτισε, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἱερὰ
 σκεύη ἄξιον κοινοῦσθαι, κ. τ. λ. » Πράγματα πάντα ταῦ-
 τα θεοστύγητα καὶ ἀσεβέστατα.

ἑτέρα τις διαλλαγή συμβαίνει ἐν ἔτει 811, ἕξ μῆνας πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Σπαθάριος, Ἀρσάκιος διέτριβεν εἰς Φραγκίαν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, δευτέραν φορὰν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλὲς ἐκεῖ πρὸς διαπραγματεύσιν τοῦ Βενετικοῦ ζητήματος. Τοῦτον δὲ ὁ Κάρολος ἀντιπροσθεύει ἐν συνοδίᾳ τοῦ Ἄττωνος ἐπισκόπου Βασιλείας, τοῦ Κόμητος Οὐγώνος, καὶ τοῦ Ἀγίου Λογγοβάρδου, δίδων αὐτοῖς καὶ γράμμα αὐτοκρατορικόν, παρεμβληθὲν ἐν τοῖς συγράμμασι τοῦ Ἀλκουίνου (174). Ἡ πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐπιστολὴ τοῦ Καρόλου ἐστρέφετο κυρίως περὶ τὴν παρὰχώρησιν τῆς Βενετίας· ἦν δὲ κυρίως σημαντικὴ διὰ τὰς ἐμπειροχόμενας διατυπώσεις. Ὁ δυτικὸς αὐτοκράτωρ ἐγκαταβάλλει πᾶσαν περὶ τὰς λῆξεις μελέτην, ὥπως μὴ αὐθομολογήτως φανῇ ὑποδεέστερος κατ' ἀξίαν τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ λαλήσῃ ἴσος πρὸς ἴσον. Διὸ δὲν προσαγορεύει, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐθιμοταξίαν, *Πατέρα* τὸν Αὐτοκράτορα Γραικῶν, ἀλλ' ἀποτόμως ἀποκαλεῖ αὐτὸν *Ἀδελφόν*. — Πρῶτον τεκμήριον τῆς παρεγκλήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ἀπέναντι τῆς ἡβώσης Δύσεως. Ὁ περιορισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, ἐκτοπίζων τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῶν προτέρων του βάσεων, ἐνείσαγει τὸν Ἑλληνισμόν τοῦ μεσαιῶνος, ἢ κατὰ τὴν λατινικὴν συνήθειαν τὸν *Γραικισμόν* εἰς τὸ καινὸν δίκαιον τῶν ἐθνῶν Εὐρώπης. Βασιλεὺς Γραικῶν καὶ βασιλεὺς Γάλλων ἀδελφοποιοῦνται. — Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; Πέπρωται δι' ἄλλης ὁδοῦ, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς, νὰ πολιτογραφηθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν συμπολι-

τείαν. Ἀπὸ τοῦ Νικηφόρου τούτου μέχρι Βαλδουίνου, ἡ
ὁδὸς κατωφερής.

Ἐμείλλον δὲ οἱ πρέσβεις οὗτοι τοῦ Καρόλου νὰ παρευρε-
θῶσιν εἰς τὴν κατατροπὴν τοῦ Νικηφόρου καθὼς οἱ προ-
ηγούμενοι παρενβέβησαν εἰς τὴν πτώσιν τῆς Εἰρήνης. Γνω-
στὸν τὴν ἔλκεσθαι τέλος τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος. Νικη-
θεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐξωγρήθη καὶ ἀπηνῶς ἐθανατώθη,
ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου ἡμέρας ἱκανάς.
Κροῦμμος ὁ τούτων ἀρχηγός, ἐν τῷ ἐορτάσκει τὴν νίκην
συνευχρήθη μετὰ τῶν συμμάχων του Σλάβων, προπιῶν
εἰς τι ποτήριον ἀργύρῳ περιενδεδυμένον. Τὸ ποτήριον αὐτὸ
ἦτο τὸ κερνίκιον τοῦ ὑπογράφαντος τῆς αὐτοκρατορίας τὸν
ὑποδιδασκόν!

Ἐδράπη τὴν ἀπορρίθαι ἐκείνην ἡμέραν ὑπὸ τοῦ Βουλ-
γαρικοῦ ἀκινάκου τὸ ἕωτον τῆς βυζαντινῆς νεολαίας. Ὁ
Σταυράκιος, καὶ ὁ Μηχάηλ Κουρουπαλάτης, ὁ μὲν υἱός,
ὁ δὲ γαμβρός τοῦ Νικηφόρου, κατὰ θυμὸν ἐσώθησαν· ἀλλ'
ὁ διάδοχος οὗτος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ φο-
ρείου, τετρωμένος ὢν εἰς τοῦ μηροῦ καὶ τὰ σκέλη.
Ἐνῷ δὲ οἱ μὲν τῶν Πατρικίων ἀνηγόρευον τοῦτον αὐτο-
κράτορα, οἱ δὲ παρεκάλουν τὸν Μηχάηλ νὰ δεχθῇ τὴν
βασιλείαν ἀντὶ τοῦ Σταυρακίου, ἵσως φοβούμενοι τοῦ
πρώτου τὸ ἀσύνετον ἦθος, καὶ τὰς πρὸς τὴν εἰκονομα-
χίαν ῥοπὰς, αἵφνης ἡ παραίτησις τοῦ γαμβροῦ ἀναβιβάξει
τὸν νόμιμον κληρονόμον ἐπὶ θρόνου. Πλὴν τί τὸ ὕψελος;
Ἡ πληγὴ τοῦ Σταυρακίου εἴτε φυσικὴ, εἴτε πονηρὰ τινι
ἐνεργείᾳ, προσέειπεν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Προκισθαιθεὶς δὲ
οὗτος μετὰ δύο μῆνας τὸν θάνατον καὶ ἔπεις ὢν ἄλ-
λως τε πρὸς αὐτοῦ μὴ βλέπον, εἰμὴ συγγενεῖς, ἀνιπαριό-

νος προσδιδόντας τὴν ὄραν τῆς ψυχῆς ῥαχίς τοῦ, ὅπως
 ὀραχθῇσι τοῦ βασιλικῆς θησαυροῦ, ἢ ἐπιβόρους, καὶ δι-
 εφθορεμένους, ἀπεράσεις, πρὶν ἢ ἐκπνεῖσθαι, νὰ καταργήσῃ
 διὰ ψήφισματος τὴν μοναρχίαν, καὶ ἀντὶ ταύτης νὰ κη-
 ρύξῃ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, « δημοκρατίαν ἐγείρει
 Χριστιανοίς. » (175) Ἐῖχεν ὁ βασιλεὺς συνεργούς καὶ
 συμβούλους εἰς τὸ παραδοξώτατον σχέδιον; Ἀδελφον. Ἐ-
 ξεδόθη τὸ ψήφισμα; Ὁ χρονογράφος περὶ τούτου σιγᾷ.
 Τοῦτο μόνον γινώσκουμεν, ὅτι πτοκθέντες ἐπὶ τοιαύτῃ
 διαθέσει Νικηφόρος ὁ Πατριάρχης, οἱ τῆς Συγκλήτου Βου-
 λῆς καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ Παλατίου, καὶ τὰς ἀμοιβαίας
 ἔχθρας χαίρειν ἔδσαντες, συνδιέγνωσαν νὰ παραλύσωσι
 τὸ σκουρόμενον τοῦ Σταυρακίου καὶ τῶν ὀπαδῶν του,
 πρὶν ἢ αὐτὸ διακοιναθῇ πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν.
 Ὅθεν, ἐλθόντες εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, καὶ ἀπεγνωσμένον ὑπὸ
 τῶν ἱατρῶν κηρύττοντες τὸν βασιλέα, ἐξαίφνης ἀναγο-
 ρευσσιν αὐτοκράτορα τὸν Κουροπαλάτην Μιχαήλ. Τὰ
 τάγματα καὶ τὸ ἐπίλοιπον πλήθος, ἀληθινὴν νομίζοντας
 τὴν ψυχῆς ῥαχίαν τοῦ Σταυρακίου, ἀνιψήμευσι τὸν προ-
 βεβλημένον. Ὁ δὲ παράλυτος βασιλεὺς συλληφθεὶς ἐν
 τῷ παλατίῳ, ἔκων ἄκων κουρεύεται μοναχῇ· ἐν τινι μο-
 ναστηρίῳ, ἐνθα μετ' ὀλίγον ἀποβίσι. Ὁ δὲ Μιχαήλ, ἐγ-
 γραφον ἀπόδειξιν τῆς ὀρθοδόξιας του, προσέτι δὲ πεν-
 τήκοντα λίτρας χρυσοῦ δοὺς τῷ Πατριάρχῃ, « πάντας
 δὲ τοὺς Πατρικίους, καὶ συγκλητικούς, ἀρχιερεῖς τε
 καὶ ἱερεῖς, καὶ μοναχοὺς, στρατευομένους τε καὶ πτω-
 χοὺς, τοὺς τε κατὰ τὴν βασιλίδαν πόλιν καὶ ἐν ταῖς θέ-
 μασι φιλοδωρήσας » (176), τέλος διὰ φορικτῶν ὀρκῶν
 ὑποσχέθει, μὴ ζημιῶσαι « ἱερατικοῦ, ἀνθρώπου, ἢ μο-

ναχοὺς, ἢ ἄλλους τινάς, ὅπωςδὴποτε ἀνήκοντας τῷ ἐκ-
κλησιαστικῷ καταλόγῳ, » στέφεται βασιλεὺς ἐν τῷ ἁμ-
βωνί τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῇ α΄ Ὀκτωβρίου τοῦ
811. — Χρυσοῦ λαλοῦντος, πᾶς ἀπρακτεῖτω λόγος. Τὸ
ταμεῖον τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Σταυρακίου μετ' ὀλίγας
ἡμέρας ἀποσπατάλῃται εἰς καλλωπισμὸν τῆς Ἀγίας Σο-
φίας. Ἐν γὰρ τῇ στεφηφορίᾳ τοῦ Θεοφυλάκτου, υἱοῦ τοῦ
Μιχαήλ, ὁ ναὸς οὗτος λαμβάνει δῶρον σκεύη χρυσᾶ διὰ-
λιθα, τετράβηλα ἀρχαιότητα, ἐκ χρυσοῦ καὶ πορφύρας
λαμπρῶς καθυφασμένα, καὶ θαυμασταῖς ἀγίαις εἰκόσι
πεποικιλμένα, πλὴν ἑκατὸν λιτρῶν χρυσοῦ, τὰς ὁποίας
αἰδούμενος ὁ Πατριάρχης εἰσέπραττεν ἐν ἐπιμέτρῳ διὰ τὰς
ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ πρέσβεις τοῦ Καρόλου, μάρτυρες τῶν θορύβων γε-
νόμενοι, εὐφημοῦσιν αὐτοκράτορα τὸν Μιχαήλ. Οὗτος
δὲ εἰς ἀμοιβὴν τε καὶ εὐγνώμοσύνην πολυχρονίζει αὐτο-
κράτορα τὸν Κάρολον. Ἀλλ' ἡ στέψις τοῦ Θεοφυλάκτου
εἶχεν ἄλλον σκοπὸν, παρὰ τὴν ἀπλὴν ἀνύψωσιν τοῦ βα-
σιλόπαιδος. Συνέλαβε γὰρ ὁ Μιχαήλ τὴν ιδέαν, ἅμα ὡς
ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν, νὰ συμφιλιώσῃ τὴν Ἀνατολὴν
πρὸς τὴν Δύσιν, καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν μοναρχίαν του διὰ
τινος δυτικῆς ἐπιγαμβρίας. Οἱ δὲ πρέσβεις ὁσφρανθέν-
τες τὴν μεγαλοδωρίαν του, ἐκολάκευσαν αὐτόν, ὀνομά-
σαντες θυρατέραν τινὰ, ἢ ἀνεψιάν τοῦ μεγάλου Καρό-
λου, ὡς κατάλληλον μελλονύμφην καὶ νυόν. Διὸ τελεσ-
θείσης τῆς στέψεως, αὐθημερόν ἀναχωροῦσιν οἱ πρέσβεις
οὗτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔχοντες μετ' ἑαυτῶν καὶ
δύο ἀποκρισιχαίρους Γραικοὺς, τὸν ἐπίσκοπον Μιχαήλ,
καὶ τὸν Θεόγνωστον, κομιστὰς αὐτοκρατορικοῦ ἰδιοχεύ-

ρου. Ὁ Κάρολος ὅστις διέμενεν εἰς Ἀκουίςγραναν, ὑποδέχεται φιλοφρόνως τοὺς Γραικοὺς, καὶ ἔγγραφον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας παραδίδει αὐτοῖς τῆς ἀμοιβαίας εἰρήνης τὴν ἐπικύρωσιν. Οὗτοι δὲ, ἐὰν δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν Γραμματέα του, « Κατὰ τὸ ἔθος αὐτῶν, ἡγουν Ἑλληνιστί, ἐκφωνοῦσι πρὸς τὸν Κάρολον *πολυχρόνιον, αὐτοκράτορα αὐτὸν καὶ Βασιλέα προσορομάζοντες*» (177).

Πλὴν τῆς εἰρήνης, ὅμως, καὶ τῶν εὐφημήσεων, οὐδὲν ἄλλο τελεσφορεῖται. Ἀπέτρεπε γὰρ τὸν Κάρολον ἀπὸ τῶν προτεινομένων γάμων αὐτὸς ὁ παρὰ τοῦ Μιχαήλ φιλοδωρηθεὶς ἐπίσκοπος Βασιλείας Ἀττῶν, ὅστις ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἰδὼν τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου τὸ εὐμετάβολον, καὶ γνοὺς τὴν ἀποστροφὴν τοῦ Γραιικοῦ λαοῦ πρὸς τὸ ὄνομα τὸ Φραγκικόν, παρέστησε τῷ δεσπότῃ του τὴν συγγένειαν ὡς ἐπικίνδυνον πρὸς τὴν βασιλόπαιδα.

Πολὺ περὶ βασιλέων καὶ περὶ πρεσβεῶν ἀπὸ Εἰρήνης καὶ ἐφεξῆς ἡττολήθημεν, ἦττον δὲ περὶ λαοῦ καὶ δημῶδους λατρείας. Ἀλλ' ὅστις ἐντεῦθεν εἰκάσει τὴν πικτελῆ τῆς Εἰκονομαχίας κατάλυσιν, ἡπατήθη. Ἡ Ζ' Σύνοδος, ὡς εἶδομεν, συνεκροτήθη αὐτοσχεδιστί, ὥστε εὐτε καὶ χειρὸν νύδρακίμῃσεν. Ἀλλ' ὑπὸ πόδῃς αὐτῆς ἐπάφλαξε πῦρ ἡφαίστειον. Τοὺς θησαυροὺς τῶν Ἰσαύρων καὶ τοὺς τοῦ Νικηφόρου ἀνωφελῶς εἰς δωροδοκίας κατηνάλωσαν ἡ Εἰρήνη, καὶ ὁ ταύτης γυναικωδέστερος Μιχαήλ. Οὐχ' ἦττον τὰ τῆς Εἰκονομαχίας ἔθιμα ἐξάνισταντο ὑπὸ σχῆμα στάσεως πολιτικῆς, ἢ στρατιωτικῆς. Παράξυνε δὲ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ ἡ τρομερὰ νίκη τῶν Βουλγάρων. Τότε τὰ προγενέστερα τρόπαια τὸ πλήθος ἀναμνήσθην, τὸν μὲν Σαρακηνομάχον Λέοντα, καὶ τὸν υἱὸν του,

νικητὴν Βουλγάρων ἐνχαίρει, τὰς δὲ παρούσας συμφορὰς ἐνὸς ἡμερησίου, ἐλέγχουσιν τῶν ἀρχόντων τὴν εἰδωλοκρατείαν. Οἱ εἰκονοσκόπιστοί νικοὶ πάλιν ἀπομένουσιν ἀφαιτῆται. Σπάνιοι οἱ νηστεύοντες, ὀλίγοι οἱ ἀργοῦντες τὰς ἡμέρας τῆς κανονισμένης ἀργίας, εὐχάριστοι δὲ καὶ οἱ ἐυεργάζοντες τὰς μνημῆς τῶν ἁγίων. Καὶ Ἰερεῖς μὲν αὐθις κινουσι τὰς γλώσσας κατὰ τοῦ μοναδικοῦ σχήματος καὶ τῶν σεπτῶν εἰκονισμάτων· μοναχοὶ δὲ ζήνουςιν εἰκόνας τῆς Παναγίας Θεοτόκου, τινὲς δὲ τῆς βασιλίδος εἰς αὐτοκράτορας ἀνακράζοντες τοὺς πεπρωμένους τὴν ὄψιν υἱοῦ τοῦ Κορσυνύμου, πειρῶνται διὰ νυκτὸς νὰ κλεψῶσιν αὐτοῦ· ἐκ τῆς Πανόρμου νήσου, ἐνθα πρὸ πολλοῦ φρουροῦνται. (178). Τέλος πάντων, ἐπίσκοποι τινες ἀποστάται πανθῆμοι· χρησιμοῖς τὴν γνώμην διαφημίζουσιν, ὅτι ἡ συγκροτηθεῖσα Ἑνωσις καὶ ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δυσάρεστος ἀποβαίνει τῇ Θεότητι.

Ἐκρηγῖς τοῦ κοινοῦ φρονήματος συμβαίνει τὸ δεῦτερον ἔτος τῆς ἀνάνδρου βασιλείας τοῦ Μιχαήλ, ὅστις ὑπὸ τοῦ Κορσυνύμου νικηθεὶς, ἐκὼν ἄκων παραιτεῖται τοῦ στέμματος, καὶ τὸ πηδάλιον τῆς πολιτείας παραδίδει Λέοντι τῷ Ἀρμενίῳ στρατηγῷ τῶν Ἀνατολικῶν, ὅστις ἤδη κατὰ Σαρακηνῶν ἠνδραγάθισεν. Ὁ Λέων οὗτος εἰσέρχεται εἰς Βυζάντιον διὰ τῆς χρυσῆς Πύλης, προδικαθευμένων ὦν νὰ καταβάλλῃ παντοιοτρόπως τῶν εἰκόνων τὴν προσκύνησιν, καὶ τὰς μηχανορραφίας τῶν Συγκλητικῶν. Αἱ παραινήσεις τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου δὲν ἰσχύουσι καθόλου. Ἡμέραν παρ' ἡμέραν ὁ ἀρτίστεπτος βασιλεὺς ἀφίσταται τῆς ὀρθοδόξιας, τινὰς ἔτι τῶν Ἐπισκόπων σύρων εἰς τὸ δόγμα του. Ἐν τούτοις νικήσας τοὺς

Βουλγάρους, τροπώσας τοὺς Ἀραβίας, καὶ τὰ τῆς πολιτείας ἐπὶ τὸ δεσποτικώτερον διοργανώσας, ἄρχεται τῆς Εἰκονομαχίας τὴν ἐπανόρθωσιν. « Διὰ τὴν οἱ Χριστιανοὶ κατακυριεύονται ὑπὸ τῶν ἐθνῶν, ἔλεγε συνήθως ἀγορεύων τοὺς δῆμους; Ἐμοὶ δοκεῖ, διὰ τὸ προσκυνεῖσθαι τὰς εἰκόνας, καὶ ἄλλο οὐδέν· ὅθεν βούλομαι αὐτὰς καταστρέψαι. Βλέπετε γὰρ, ὅτι ὅσοι τῶν βασιλέων προσεκύνησαν αὐτάς, πάντες ἀπέθانون, οἱ μὲν ἐκδιωχθέντες, οἱ δὲ πεσόντες ἐν πολέμῳ, μόνοι δὲ οἱ μὴ προσκυνήσαντες αὐτάς ἰδίῳ θανάτῳ ἕκαστος εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐτελεύτησε, καὶ μετὰ δόξης κομισθεὶς εἰς τὰ κοιμητήρια τῶν βασιλέων ἐτάφη ἐν τοῖς Ἀποστόλοις. Ἐκείνους λοιπὸν, (180) καὶ ἐγὼ βούλομαι μιμῆσασθαι, καὶ καταστρέψαι τὰς εἰκόνας, ἵνα, πολὺν ζήσας χρόνον καὶ ὁ υἱός μου, κρατήσῃ ἡ βασιλεία ἡμῶν ἕως τετάρτης καὶ πέμπτης γενεᾶς » (181)!

Τίς ἡ τύχη τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου κατὰ τὸ Εἰκονομαχικὸν τοῦτο ἐπεισόδιον; Ἀπεσύρθη θεληματικῶς τῆς πατριαρχικῆς αὐτοῦ θέσεως; ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ, τὴν ῥοπὴν βλέπων τοῦ Λέοντος; ἢ διὰ βίας ἀπεπέμφθη εἰς Χρυσοῦπολιν, ὡς χρονολογεῖται; Ἀβέβηχον. — Τὴν ἐπιούσαν, ὅμως, τῆς καθαιρέσεώς του χειροτονεῖται Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Θεόδοτος τις Σπαθαροκανδηδάτος, τῷ δόγματι τῶν εἰκονομάχων συντεθειμένος. Οὗτος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον εἰσελθὼν, ἄρχεται ποιεῖν ἀριστόδειπνα διὰ κρέατος, καὶ προσκαλὼν Ἐπισκόπους, κληρικούς, μοναχοὺς, ἐκ νέας ἡλικίας μὴ κρεωφγῆσαντας, ποιεῖ αὐτοὺς ἐσθίειν. Μετὰ δὲ τὸ Πάσχα τοῦ ἔτους 815 ἀ. τοῦ Ἀπριλίου μηνός, αὐτοκράτωρ τε καὶ Πατριάρχης συγκρο-

τοῦσιν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ Σύνοδον Οἰκουμενικὴν (:) εἰς τὴν ἀναθεματίσει, καὶ ἀκυρώσει τὴν προηγουμένην τῆς Νικαίας Σύνοδον. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐκτελεῖται. Σκανδαλώδης συνόδων παλιντραπελία! Οἱ συνεδριάζοντες ἐπίσκοποι ὁμνύουσιν ἐπὶ Σταυροῦ νὰ μὴ προσκυνήσωσι πλέον εἰκόνας, ἢ λείψανα, ἀναθεκατίζουσι τοὺς ἀποστατήσαντας Πατριάρχας, καὶ ὅσους ἔτι κληρικοὺς ὑπέγραψαν τὸν ὅρον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἴδιον δὲ ὅρον ἐκδίδοντες τῆς Ζ'. Συνόδου τῆς ἐν Βλαχέρναις, ἐπικυροῦσι μέγα μέρος τῶν θεσπισθέντων ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ ἐπὶ Κωνσταντινίου κροτηθείσῃ, καὶ οὕτω τὸ δόγμα τῶν Ἰσχυρῶν αὐθις ἀποκathίσταται.

Αὕτη ἡ Γ'. καὶ ἀγαθὴ τύχη τελευταία περὶ Εἰκόνων σύνοδος τῶν Γρῆκων. Ἀλλὰ μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ προγενεστέρας ἵσταται ἡ Σύνοδος τῆς Φραγκοφόρης, ἐν ἣ τῷ 794 παρευρέθησαν ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπικρατείας τοῦ μεγάλου Καρόλου. Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἡ Δύσις ἐνταῦθα, ὁμοφώνως ἀποκhrύξασα τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, συνεφρόνησε τότε πρὸς τὴν ἐπὶ Κωνσταντινίου συναθροισθεῖσαν Σύνοδον.

Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀρθοδόξων, μέγας καὶ σφοδρὸς ὑπῆρξεν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ὁ τῶν εἰκονοφίλων καὶ μοναχῶν διωγμός. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, εἰς τῶν μᾶλλον δεινοπαθησάντων τότε μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ σφοδρότερος τῶν ὀρθοδόξων, γοερῶς ἐλεεινολογεῖ τὴν κατὰ στάσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὰς δημεύσεις τῶν μοναστηρίων, τὴν ἐξορίαν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὴν σκοτόμαιναν τῶν πνευμάτων. « Οὐσιαστήρια, λέγει, κατεσκαμμένα· ἱεροὶ νχοὶ ἡμαρτωμένοι· σκευὴ ἱερά ἐμπεπρισιμένα,

οὐκ ἔστιν ὅτι μὴ ἐλλέλειπται μέρος τῆς πολιτείας ἐκ τῶν ἀκαθαίρετον. Ἀλλ' εἴπω εὐρεθείη τις ἐγκεκρυφώς σεπτήν εἰκόνα, ἣ δέλτον περὶ αὐτῆς λεκτόν τι ἔχουσιν, ἀνάρπαστος εὐθύς, μάστιγι καταξινόμενος, καὶ πᾶν ἄλλο δεινὸν ὕφιστάμενος. Ἐντεῦθεν δείματα, καὶ τρόμοι, καὶ ἐκστάσεις περὶ πάντα ἄνθρωπον· ὥς καὶ χαίρειν λέγειν ἀδελφῷ ἀδελφόν, καὶ φίλῳ φίλον ἐκτρέπεσθαι. Σύνοδος κυροῦσθ τὴν πάλαι ἀσεβεστάτην, καὶ καταναθεματίζουσθ τὴν ὀρθόδοξον. Ἱερεῖς ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν, ἀλλὰ τὸ τῷ Ἀχχάβ δόξαν συνεκρότησαν. Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, πλὴν ὀλίγων κομιδῇ. Τί τὰ τῆς βλασφημίας; Κωμωδεῖται ἡ σεπτή καὶ φρικτὴ εἰκὼν Χριστοῦ, ὥς βδέλυγμα ἐρημώσεως, ὥς εἰδωλον πλάνης. . . . Οἱ μὲν τέλειον περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, οἱ δὲ, εἰ καὶ τοῖς λογισμοῖς οὐ κατεποντίσθησαν, ὁμως τῇ κοινωνίᾳ τῆς αἵρέσεως συνόλλυνται. Ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ νοῦν ὀρθοδοξοῦντες, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ διωγμοῦ ἰλιγγιωσὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν· ὥσπερ οἱ ὑπὸ τρικυμιῶν θαλάσσης ἀπειρία πλεύσεως σκοτούμενοι. Ἐλθεῖν αὖ τὰ πάντα ἡμῖν, καὶ ὀδυρμῶν ἄξια! Παραστέλλονται ψαλμοὶ ἀρχαιοπαράδοτοι, ἐν αἷς περὶ εἰκόνων ἄδεσται· ἀντάδεται τὰ ἀσεβῆ νέα δόγματα εἰς προὔπτον κείμενα· ἄλλα τοῖς παισὶ παρὰ τῶν διδασκάλων διδόμενα· καὶ μετὰ στοιχείωσις τῶν ἀπάντων ἀθροιστάτη. » (182) Ταῦτα μὲν ἐν περιλείψει περὶ ἀναδόσεως Εἰκονομαχίας.

Περὶ δὲ σχέσεων διπλωματικῶν, ἀποτυχούσης τῆς ἐπιγαμβρίας, ἦν Μιχαήλ ὁ Ῥαγκάβης ἐπενόησε, περῆλθον δύο ἔτη ψυχρότητος μετὰ τὴν Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Αὐλῆς. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ βασιλεὺς οὗτος παρεσκευάζετο

εἰς πόλεμον κατὰ Βουλγάρων, ἰδοὺ Μαΐω μηνὶ τοῦ ἔτους 813, τουτέστιν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀποθέσεώς του, πρέσβεις τοῦ Καρόλου ἤκουσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἀμαλλέρος ἐπίσκοπος, καὶ ὁ Πέτρος, Ἀββᾶς Νοναντύλης (Γραικὸς νομίζομεν ἐκ τῶν φυγάδων). Ἐμελλεν αὕτη νὰ ᾔηται ἡ τελευταία πρεσβευτικὴ σχέσις τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς πρὸς τὸ Βυζάντιον. Εὐκαιρίαν μὲν οἱ ἀπεσταλμένοι δὲν ἔλαβον νὰ συνδιαλεχθῶσιν ἀμέσως τῷ Μιχαήλ, ἕνεκα τῆς τότε ἀπαρτιζομένης ἐκστρατεύσεως· μετ' ὀλίγον δὲ ἡ νίκη τῶν Βουλγάρων ἐκρήμνισεν, ὡς εἶδομεν, τὸν ἀπόλεμον βασιλέα ἀπὸ τοῦ θρόνου· ἀλλὰ τοὺς πρέσβεις ἐδέξατο Λέων ὁ Ἀρμένιος ἀμέσως μετὰ τὴν στέψιν του. Διέμειναν οὗτοι ἐν Κωνσταντινουπόλει μῆνας ἱκανοὺς, σπουδάζοντες τὰς διαθέσεις τῶν Πατρικίων, καὶ τὰ ἔθη τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ μαθόντες τὸν θάνατον τοῦ δεσπότη των, ὅστις συνέβη τῇ 28 Ἰανουαρίου 814, ἐζήτησαν τῷ Λέοντι τὴν ἄδειαν τοῦ ἐπανακάμψαι εἰς Φραγκίαν. Τοὺς Φράγκους δὲ τούτους ἀντεπρεσβεύσατο ὁ Λέων ἐν Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, μετὰ Χριστοφόρου τοῦ Σπαθαρίου, καὶ Γρηγορίου τοῦ Διακόνου, ἀποκρισιαρίων του, ἐπιφορτισμένων νὰ ἐγχειρίσωσι παραμυθητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς Λουδοβίκον, υἱὸν τοῦ Καρόλου, καὶ νὰ αἰτήσωσιν ἐπικουρίαν εἰς τὸν κατὰ Βουλγάρων πόλεμον. Ἡ ἐπικουρία δὲν ἐστάλη ἐκ Φραγκίας· ἔσπευσεν ὁμοῦς ὁ Λουδοβίκος νὰ ἀντιπέμψῃ τοὺς Γραικοὺς ἐκεῖνους πρέσβεις πρὸς τὸν Λέοντα, ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου Νορβέρτου, καὶ τοῦ Ῥικοῖνου, κόμητος Πικταυῆας, οἵτινες ἐν ἀνέματι τοῦ κυρίου των τὰς σπονδὰς καὶ τὴν συμμαχίαν ἀνεκαίνισαν (813). Τὸν δὲ Μάιον μῆνα τοῦ ἔτους

816 ἐτέρᾳ τῇ πρεσβείᾳ ἀπέρχεται ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν ἐν Ἀκουῖςγράφῳ διαικρίβοντα Λουδοβίκον, πρόεδρος τῆς ὁποίας, κατὰ τινὰ δυσεξηγήτον μαρτυρίαν τῶν Δυτικῶν, ἐτέθη ὁ ἀποβληθεὶς Πατριάρχης Νικηφόρος. Ἀλλὰ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης οὐδὲν βέβαιον.

Διεξήλθομεν ἐμπεριστατωμένως ὅσον οἶόν τε τὰς σχέσεις τοῦ Καρόλου πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν. Εὐθέτον δ' ἄρτι κρίνομεν, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκθεσεώς μας, νὰ ἐπισυνάψωμεν ἐνταῦθα ἐπίτομον ἐκθεσιν ἐτέρου τινὸς περιστατικοῦ, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καρόλου προκινηθέντος, καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος ἀμέσως ἀναφερομένου. Ἐννοοῦμεν τὸ πρόβλημα περὶ Ἐκπορεύσεως Ἀγίου Πνεύματος.

Ἐπέπρωτο, σκάνδαλα ἐκκλησιαστικὰ, ἀδιαιρέτως ἀναφυόμενα, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον νὰ περιπλέκωσι τὰς τότε διεθνεῖς σχέσεις. Τὸν Νοέμβριον μῆνα τοῦ ἔτους 809, ἤθροισεν ὁ Κάρολος Σύνοδον ἐν Ἀκουῖςγράφῳ εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος ἐὰν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ Πατρὸς ἐπίσης καὶ ἐξ Υἱοῦ, καθ' ἃ ἐδογματίσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἰωάννης τις μοναχὸς (184), ἡ ἐκ Πατρὸς μόνου. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ, διὰ τινος Βερνάρδου ἐπισκόπου, καὶ τοῦ Ἀββᾶ Ἀδελάρδου ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην ἐπιστολὴν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Σιμράχδου συντεταγμένην, ἣτις ἀπεθασύριζε πᾶσαν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Δυτικῶν Πατέρων ὑπὲρ τῆς διττῆς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως. Οἱ ἀποκρισιάριοι, ἐλθόντες παρὰ τῷ Πάπᾳ Λέοντι τῷ Γ', ἀνέγνωσαν τοῦ Δυτικοῦ θεολόγου τὴν ἐπιστολήν. Ὁ δὲ Πάπας ἐκὼν ἄκων ἐπελήφθη τοῦ προβλή-

ματος. Ἐντεῦθεν μεταξὺ Πάπα καὶ ἀποκρισιαρίων ἤρξατο συνδιάλεξις ἐπὶ τοῦ πολυμαχήτου ζητήματος, ἥν διὰ τὸ σοφισματικὸν καὶ λεπτολόγον ἀσμένως ἀναφέρομεν ὡς δείγμα τῆς τότε διχλεκτικῆς.

Ὁ Πάπας — Οὕτω καὶ γὰρ πιστεύω ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων.

Ἀπόκρισ. — Ἄφου, λοιπόν, καὶ σὺ ὁμολογεῖς, ὅτι αὕτη ἡ ὀρθὴ περὶ Πνεύματος δόξα, εἶπε, ἔδεν ὀρεῖλομεν νὰ διδάξωμεν τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ νὰ στερεώσωμεν ἐν τῇ δόξῃ αὐτῇ τοὺς εὖ φρονοῦντας;

Πάπας — Ναί.

Ἀπόκρισ. — Δύναντί τις νὰ σωθῇ μὴ πιστεύων εἰς τὴν ἀλήθειαν ταύτην;

Πάπας. — Ὅχι θέβαια, ἐὰν ἱκανὸς ᾖ νὰ καταλάβῃ αὐτήν, καὶ δὲν πιστεύσῃ· διότι τινὰ τῶν μυστηρίων ἀποβαίνουσι δυσκατάληπτα τοῖς νηπίοις, ἢ πτωχοῖς τῷ πνεύματι. Τοιοῦτο δὲ καὶ τὸ περὶ Πνεύματος ἐκπορεύσεως.

Ἀποκρ. — Ἄρα, ἐπιτρέπεται νὰ διδίδωμεν, καὶ νὰ ψάλλωμεν ὅ,τι καθήκει νὰ πιστεύσωμεν.

Πάπας — Ἐπιτρέπεται μὲν ὑμῖν νὰ ψάλλετε, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ προσθέσητε λέξεις ἀπηγορευμένας.

Ἀποκρ. — Λέγεις ὅτι ἀπαγορεύεται ἡμῖν πᾶσα προσθήκη εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ μὲν διότι οἱ τοῦτου συντάχται δὲν εἶπον τὴν φράσιν Καὶ Υἱοῦ (Filioque) τὸ δὲ διότι αἱ ἐπακάλουθι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἀπείργον οἶανδῆποτε προσθήκην. Ἀλλ' ἂν κατὰ τύχην εἶχον οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι παρεμβάλοι τὴν φράσιν Καὶ Υἱοῦ, ἐρωτῶμεν, ἥτοι τότε κακὸν νὰ ψάλλωμεν αὐτήν;

Πάππς — Ἦθελεν εἶσθαι νόμιμον.

Ἀπόκρ. - Δὲν ἔσφαλον, λοιπὸν, οἱ Πατέρες διὰ τῆς προσθήκης ὀλίγων συλλαβῶν μὴ ἀποκαλύψαντες τὸ μέγα μυστήριον πρὸς τὰς ἐπερχομένας γενεάς;

Πάπας — Δὲν τολμῶ περὶ τούτου νὰ μεμψιμοιρήσω, οὔτε τολμῶ νὰ εἶπω, ὅτι δὲν ἐγνώρισαν οἱ Πατέρες τὸ μυστήριον καθὼς τὸ γνωρίζομεν ἡμεῖς. Ἀπηγόρευσαν ὁμῶς, πᾶσαν ἔρευναν περὶ τῆς παραλήψεώς των. Ἀλλ' ἡμεῖς δοκησιοσφεῖτε, ἐγὼ δὲ, κατώτερος ὢν αὐτῶν, δὲν πολυπραγμονῶ περὶ τὴν δογματίσιν.

Ἀπόκρ. - Ἄπαγε! δὲν δοκησιοσφοῦμεν· προθυμούμεθα μόνον νὰ φωτίσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν. Διότι ἀκούσαντες τινὰς ψάλλοντας τὸ σύμβολον μετὰ τῆς προσθήκης, καὶ ἐντεῦθεν διδασκόμεντας τοῦ μυστηρίου τὴν ἀλήθειαν, ἐνομίσαμεν ὡρελιμώτερον τὸ ψάλλειν αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν πρό τινας συνήθειαν, ἢ κατὰ τὴν ἀρχαίαν. Ἦθελες δὲ, νομίζομεν, σὺ αὐτὸς μᾶς ἐπαινέσει, ἂν ἐγίνωσκας τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, οἵτινες παρεδέξαντο τὴν προσθήκην.

Πάπας — Ἀλλ' εἰπέτε, πρκακαλῶ τάχα φρονεῖτε, ὅτι πρέπει νὰ προσθέτωμεν ἑαθμηδὴν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ὅλας τὰς ἀληθείας, ὅσαι τότε δὲν ἐμπεριελήφθησαν ἐν αὐτῷ;

Ἀπόκρις. — Ὅχι· διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὅλαι αἱ ἀλήθειαι δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι.

Πάπας — Ἀλλ' ἐὰν ὅλαι δὲν ᾔναι ἀναγκαῖαι, ὑπάρχουσιν, ὁμῶς, τινὲς, εἰς τὰς ὁποίας ἐὰν δὲν πιστεύσωμεν, ὁρθόδοξοι δὲν εἴμεθα.

Ἀποκρ. — Δὲς ἡμῖν παράδειγμα ἀληθείας τινός, μὴ ἐμπεριεχομένης ἐν τῷ συμβόλῳ!

Ὁ Πάπας ἐδίσταζε ν' ἀποκριθῇ, μὴ θέλων νὰ ἐκφέρῃ γνώμην ἐσπευσμένην ἐπὶ τοῦ σοβαροῦ ζητήματος· ἐζήτησε δὲ τὴν ἀναβολὴν τῆς συνδιαλέξεως μέχρι τῆς αὐριον, ὅπως σκεφθῇ καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν ἐπιούσαν ἤρξατο πάλιν ἡ διακοπιεῖσα διατριβὴ ὡς ἐφεξῆς.

Πάπας — Λέγοντες ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἂν ἐλέγομεν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ Σοφία τεχθεῖσα παρὰ τῆς Σοφίας, ἡ Ἀλήθεια τεχθεῖσα παρὰ τῆς Ἀληθείας; Ἀλλ' ἡ Σοφία δὲν εἶναι διπλῇ.—Μία καὶ ἡ αὐτὴ πέφυκεν ἡ Ἀλήθεια. Τοῦτο δὲ περὶ οὐσίας τῆς θεότητος. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα παραδείγματα ὡσαύτως ἰσχυρὰ δύνανται νὰ δώσω περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐνσαρκώσεως.

Ἀπόκρισ. — Δύξω τῷ ἁγίῳ Θεῷ, ἡ γινώσκωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ πρὸς τῶν ἄλλων ἐγνωσμένα, ἡ ἀγνοοῦντες αὐτὰ ζητοῦμεν νὰ τὰ μάθωμεν.

Πάπας — Καὶ διὰ τοῦτο θαυμάζω, ὅτι πολυπραγμονεῖτε δυνάμενοι νὰ ἡσυχάσητε.

Ἀπόκρ. — Φοβούμεθα μὴ ἐξ ὀλιγωρίας στερηθῶμεν μισθοῦ μεγάλου. Κρείττονα γὰρ κρίνομεν τὴν ἁμαρτίαν τῆς σιγῆς ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου, ἢ τὴν προερχομένην ἐκ τῆς διασαφητικῆς ἐκείνης προσθήκης εἰς τὸ σύμβολον.

Πάπας — Οἷοσδῆποτε ἂν ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς τῆς προσθήκης, ἐπαινέτος δὲν εἶναι. Διότι δὲν πρέπει, διασαφήσεις προφασιζόμενοι, νὰ μεταμορφῶμεν τὸ αὐτόχρημα

ἀληθές, οὔτε, παρεκτρέπομενοι τῆς συγκεχωρημένης ἐρμηνείας, νὰ διδάσκωμεν ὅ,τι δὲν διδάσκεται χωρὶς οἰήσεως. Οἱ Πατέρες, πᾶσιν ἀδιακρίτως, προσθήκην ἀπαγορεύσαντες ἑν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, ἔκλεισιν τὴν ἔξοδον εἰς τε τὰς εἰλικρινεῖς καὶ τὰς δολίας διαθέσεις τῶν μελλόντων πολυπευθῶν.

Ἀπόκρ.— Καὶ ὁμῶς, σὺ αὐτὸς συνεχώρησας νὰ ψάλληται τὸ σύμβολον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Μήπως παρ' ἡμῶν προήλθεν ἡ συνήθεια;

Πάπας.— Ναὶ, ἔδωκα μὲν τὴν ἄδειαν νὰ ψάλλωσι τὸ σύμβολον αὐτὸ, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ προσθέτωσιν, ἢ νὰ ἀραιώσῃ τι ἐξ αὐτοῦ. Ὅθεν ἕωσοῦ καὶ ὑμεῖς ἐψάλλετε αὐτὸ κατὰ τὸν τρόπον τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐσίγησα. Νῦν δὲ λέγετε, ὅτι ψάλλετε τὸ σύμβολον μετὰ τῆς προσθήκης, πλείστους ἄλλους ἀκούσαντες ἀλλαχοῦ ψάλλοντας οὕτως. Ἀλλὰ τοῦτο διαφέρει νῦν. Ἡ Ἰσπανία παρεδέξατο τὸν νεωτερισμὸν παρὰ τῆς Γ'. Τολητιανῆς Συνόδου (Tolledo), τῆς εἰσαγαγούσης τὴν προσθήκην *Καὶ Υἱοῦ*. Ἡμεῖς ὁμῶς ἐνταῦθα δὲν ψάλλομεν τὸ σύμβολον, ἀλλ' ἀναγινώσκομεν ἀπλῶς αὐτὸ, τὸ ἀναγινώσκομεν δὲ καὶ χωρὶς προσθήκης. Τὰς δὲ ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένας ἀληθείας ἐρμηνεύομεν κατὰ μέρος, ὅταν ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τὸ καλέσωσιν.

Ἀπόκρ.— Ἐάν, λοιπὸν, ἀφαιρέσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν προσθήκην, ἔχομεν ἄδειαν νὰ ψάλλωμεν, καὶ νὰ διερμηνεύωμεν τὸ σύμβολον, ὥς ἡμῖν δοκεῖ.

Πάπας.— Οὕτως ὁρίζω, καὶ πᾶς περακινῶ νὰ πράξῃτε.

Ἀπόκρ.— Ὅταν, λοιπὸν, κατὰ τὴν εὐχὴν σου ποιή-

σωμεν τὴν ἀφίρῃσιν δὲν θέλομεν ἀμαρτήσῃ ψάλλοντες αὐτό.

Πάπας— Ὅχι· ἀνεχόμεθα τὸ ἄσμα, δὲν διατάσσομεν αὐτό.

Ἀπόκρισις.— Καὶ ὅταν τὸ ψάλωμεν ἄνευ προσθήκης, τάχα δὲν θέλουσιν ἐκφωνήσῃ πάντες οἱ πιστοὶ, ὅτι ἡ ἄδειά σου ἀντιθίνει πρὸς τὰ δεδογμένα; Τί μᾶς συμβουλεύεις πρὸς ἀποφυγὴν τοιοῦτου ἀτοπήματος;

Πάπας— Ἄν εἶχον οἱ πιστοὶ ζητήσῃ τὴν ἄδειάν μου πρὶν ἢ ψάλωσι τετροπολογημένον τὸ σύμβολον, ἤθελον βεβηλῶς συμβουλεύσει αὐτοὺς νὰ ἀποφύγῃ τὴν καινοτομίαν. Νῦν δὲ τοῦτο φρονῶ, ὅτι δέον ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐκλείψῃ ἐν τῷ πηλατίῳ ἡ συνήθεια τοῦ ἁσματος. Ὡς δὲ ἡμεῖς ἀποβάλλομεν τὴν παράλογον προσθήκην, αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι θέλουσι μιμηθῇ τὸ καλὸν παράδειγμα. Τοιοῦτοτρόπως, σωζομένης τῆς ἐρμηνείας, θέλει καταργηθῇ ἐντὸς ὀλίγου ἡ περὶ τὴν ἀποδόξασα κακοζήλος συνήθεια.

Γνωστὴ ἡ κατὰ συνέπειαν τῆς περιβοήτου ταύτης συνδιαλέξεως ἀπόφασις τοῦ Λέοντος Γ'. τοῦ Πάπα αὐτοῦ, ὅστις παρὰ τῶν Λατίνων συνετάχθη ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων (185). Πρὸς αἰωνίαν καὶ ἀπαράσφατον ὀρθότησιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὁ Πάπας οὗτος ἐχάραξε τὸ Πιστεύω, χωρὶς τῆς προσθήκης *Καὶ Υἱοῦ*, ἐπὶ δύο ἀργυρῶν πινάκων, καὶ εἰς τὰς δύο ἀρχαιοπρεπεῖς γλώσσας τοῦ χριστιανισμοῦ, ἑλληνιστί τε δηλαδὴ καὶ λατινιστί. Τοὺς δὲ πίνακας αὐτοὺς ἐνέπηξε δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου τοῦ Κορυφαίου. « Εὐλαβεία, λέγει Ἀναστάσιος ὁ Βελιθηγκάριος, καὶ προφυλάξει τῆς ὀρθοδοξίας τῆς πί-

στεως, δύο θυρεούς, ἡ πίνακς ἀργυροῦς πεποίηκεν, ἐγχαράχθέντος ἐν ἐκάστῳ τοῦ συμβόλου, τῷ μὲν γράμμασιν Ἑλληνικοῖς, τῷ δὲ Λατινικοῖς, καὶ τούτους ἔθηκεν ἐξ ἀριστερῶν καὶ δεξιῶν τῆς εἰσόδου » (186).

Τὰ παρεπόμενα μαρτυροῦσιν, ὁ Φλουρῆς παρατηρεῖ, πόσον φρόνιμον ἦτο καὶ προνοητικὸν τὸ μέτρον τοῦ Λέοντος. Ἀλλ' οἱ διάδοχοι τούτου, ἄλλην ὁδὸν ἐχάρισαντες, παρὰ τὴν ἀνέκαθεν κεχαραγμένην, καὶ τὴν σύμβολον τροπολογήσαντες ἀναλόγως πρὸς τὰς θεοκρατικὰς ἀντιποιήσεις τοῦ Παπισμοῦ, τοὺς μὲν ἀργυροῦς ἐκείνους πίνακς μετ' ὀλίγον ἀποκαθήλωσαν, τοὺς δὲ Γραικοὺς ὠνόμασαν διὰ τὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὸ δόγμα τῶν Πατέρων σχισματικούς.—Σχισματικὸς ὁ Φώτιος ! Τί, λοιπὸν, συνεπῶς κρίνοντες, δὲν καλοῦσι σχισματικὸν καὶ τὸν δμόφρονα τοῦ Φωτίου, τὸν ἅγιον τοῦτον Λέοντα;

Ἀλλ' ἀρκοῦσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ νύξεις αὗται περὶ Τριαδικῆς Θεαρχίας. Μεταβαίνομεν αὖθις εἰς τὰς ἀμοιβαίας τῶν αὐτοκρατόρων πολιτικὰς διαλλαγὰς, ἵνα παρakoλουθῇσωμεν τὰς φάσεις τῆς προϋύσης τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ἐξἑλληνίσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.

Σχέσεις τῶν δύο Αὐτοκρατοριῶν,
καὶ τέλος Εὐκοινομαχίας.

Τὰ ἄπειρα τῆς βυζαντινῆς χρονολογικῆς ἐλλείμματτι
δὲν μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ διακριβώσωμεν τὴν ἀνάγκην, ἥτις
ἐβίβασε τὸν Νικηφόρον καὶ τὸν Λέοντα Ἀρμένιον νὰ ὁμο-
λογήσωσιν Αὐτοκράτορα Ἀύσεως τὸν Κάρολον καὶ τὸν
υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου, εἴτε αὐτοφώνως εἴτε διὰ πρέσβεων.
Ἄν δὲ τοιοῦτό τι συνέβη πραγματικῶς εἰς χρόνους βασιλι-
κῆς ἀκαταστασίας, ὁμῶς ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τα-
πείνωσις ἔχνη δὲν κατέλιπεν ἐν τῇ γραπτῇ ἱστορίᾳ· πάντα
γὰρ συμφώνως τὰ χρονικὰ διαβεβαιουῖσιν, ὅτι ἐντὸς τῆς
βυζαντινῆς ἐπικρατείας, οὐδέποτε, Αὐτοκράτωρ ἢ Βασι-
λεὺς, ἄλλος παρὰ τὸν Εὐσεβῆ βασιλέα καὶ Αὐτοκράτορα
Ῥωμαίων, ἤτοι τὸν Ἀνατολικὸν μονάρχην, προσηγο-
ρεύθη. Μόνην δ' ἐξάίρεσιν σημειοῦσι τὴν ὑπὲρ τοῦ ἡ-
γεμόνος τῶν Βουλγάρων, ὅστις εἰς τοὺς μετέπειτα χρό-
νους περιεβλήθη τὴν βασιλικὴν ἀξίαν καὶ προσχγόρευ-
σιν, ὡς παρκατιόντες ὀψόμεθα, διὸ καὶ παρὰ τῶν ὑπομνη-
ματιστῶν τῆς Αὐλῆς ἐπεκλήθη Βασιλεὺς. Ἀλλὰ, πλὴν
τοῦ ἡγεμόνος τούτου, οὐδεὶς ἡξιώθη ἐπισήμως τηλικαύ-
της τιμῆς. Πάντες γὰρ τῆς Δύσεως οἱ ἄνακτες, οὐδενὸς
ἐξηρημένου ὠνομάσθησαν μέχρι τελικῆς Ἀλώσεως Ῥῆ-
γες ἀπλῶς ἢ ἐκ τινος λέξεως λατινικῆς, ἥς τὸ ταῦτοσῆ-
μαντον κατ' ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὴν κενοδοξίαν τῶν ἐσ-
περίων ἡγεμόνων, καὶ ἐπέτυχεν ἐπὶ τινι χρόνῳ νὰ κα-
τευνάσῃ τὴν εὐερέθιστον φιλοτιμίαν των. Ῥῆγα δὲ, καὶ

οὐχὶ ἄλλως, ἐπώνομασαν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ αὐτὸν τὸν ἐπίφοβον Κάρολον, τὰς ἀνδραγαθίας τοῦ ὀποίου δὲν ἀπέχουσι τοῦ ἐκθιάσαι πεζῇ τε καὶ ἐμμέτρως·

« Καὶ πανταχόθεν ἀπογνοὺς προσφεύγει τῷ Καρόλῳ·

Ἦν δὲ τῶν Φράγγων φύλαρχος ὁ Κάρολος ἐκεῖνος·

‘Ρῆγας τοὺς σρῶν κατάρχοντας οἷδ’ αἰ Φράγγοι λέγειν. » (187)

Ἐὰν δὲ τὸν Κάρολον καὶ τοὺς διαδόχους τοῦ ‘Ρῆγας ψιλῶς ἡ βυζαντινὴ συνήθεια μέχρι τέλους προσχγορεύῃ, πόσον ἄρα ἀληθεύουσιν αἱ μαρτυρίαι τῶν δυτικῶν λέγουσαι, ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς τίτλος ἐν διπλωματικῇ ἐπιστημότητι ἀπενεμήθη ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τοὺς ἐν ‘Ρώμῃ ἐστεμμένους; Ἀληθεύει τάχα ὅτι οἱ τούτων ἀπεσταλμένοι ἔλαβον παρὰ τῶν κυρίων τῶν ἐντολὴν οὕτω νὰ εὐφημήσωσι τοὺς ἀπογόνους τοῦ Καρόλου; Δύσκολος ἡ τοῦ πράγματος διασάφησις. Καὶ ὅμως, μνημεῖα, ἐφ’ ὧν ἀνυπόπτως δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν, τεκμαίρουσιν, ὅτι οὐδέποτε τῶν βυζαντινῶν ἡ κολακεία ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐξευτελισμοῦ. Ἀναφέρομεν δὲ πρὸ πάντων αὐτὸν τὸν μισέλληνα Λιουτπράνδον, ὅστις ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς πρὸς Νικηφόρον Φωκᾶν πρεσβείας τοῦ μεμψιμοιρεῖ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, περὶ τῆς ἀκάμπτου ἰσχυρογνωμοσύνης, μὲθ’ ἧς οἱ βυζαντινοὶ πρέσβεις, ἀπρεπῶς φερόμενοι, ἐπιμένουσιν ἐν τῷ προσφωνεῖν τοὺς Δυτικοὺς ἡγεμόνας εἰς τὰς ἰδίας τῶν ἐθιμοταξίας, ἕως καὶ κάλυμμα φορεῖν ἐπὶ κεφαλῆς ἐν τῇ τούτων παρουσίᾳ. Ἄν δὲ τὸ ἀκάμπτον τῆς βυζαντινῆς ἐθιμοταξίας διεφυλάττετο εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ μεγάλου

53
14
212
53
942

88
260
140
220

Ἰθῶνος, τί δεῖ συμπεράσθαι περὶ χρόνων πραγμάτων
στέρων;

Ἰθῶντες κατὰ μέρος τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας, λέ-
γομεν ἡμεῖς ἐν πεποιθήσει ὅτι τοιοῦτον διηνεκῶς ὑπῆρξεν
τὸ σέβας τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν τοῦ
μεγάλου Κωνσταντίνου παράδοσιν, ὥστε ἑκπτωτον, ἀπο-
κρήρυκτον, αὐτόφρονον ἤθελε νομίσει ἑκυτὴν, ἂν τὴν αὐτο-
κρατορικὴν αὐτὴν ἀξίαν ἀπένεμεν ἅπαξ πρὸς θάρβαρον
μονάρχην. Ὁ ἰδιωσμὸς οὗτος ἐπεκράτησεν ἀπὸ πτώσεως
τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπὶ Αὐγουστύλου, οἷς, τῆς
μοναρχίας ἐκείνης διαλυθείσης, πᾶν γένος Βασιλικὸν καὶ
Αὐτοκρατορικὸν αὐτῇ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν θαρβάρων μετε-
βιβάσθη πρὸς τὴν ἐκ τοῦ γενικοῦ κατακλυσμοῦ διασω-
θεῖσαν μοναρχίαν τοῦ τότε βασιλεύοντος Ζήνωνος. Πρα-
τηροῦμεν δὲ τὴν πρόσθετον στολὴν ἕως ἀπὸ Τιβερίου καὶ
Μαυρικίου ἐν τῇ ἐποχῇ Εὐαγρίου τοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις γρά-
φων περὶ Ὀδοάκρου λέγει· « Ὀδοάκρος τὰ Ῥωμαίων ἐ-
πιχειρίζεται πράγματα, τῆς μὲν Βασιλείων προσηγορίας
ἑαυτὸν ἀρελὼν, Ῥῆγα δὲ προσειπὼν », περικαπὴ ὅθεν
προκύπτει ἡ διαφορὰ, τὴν ὁποῖαν ἑκτοτε πεποίηκεν ἡ
συνήθεια μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς λέξεως Βασιλεὺς καὶ
τῆς λατινικῆς Rex, καὶ ὅθεν, ἀφ' ἑτέρου, προέρχεται ἡ-
μῖν ἡ δυσκολία τοῦ ἐξακριβῶσαι ἐμπεριστατωμένως, καὶ
δικαιολογήσαι τὴν διττὴν ἐκείνην τοῦ Βασιλέως καὶ
Αὐτοκράτορος τιτλοφορίαν τῶν Ἀνατολικῶν, ἐὰν δὲν
ὑποθέσωμεν τὴν μὲν πρώτην ἰδιαιτέρως προσδιορίζουσαν
τὸ χρίσμα καὶ τὴν στέψιν τῆς Ἐκκλησίας σὺν τῇ ἐξελ-
ληνίσει τὴν δὲ δευτέραν ἐνθυμίζουσαν τῆς Ῥωμαϊκῆς
κατακτῆσεως τὴν ἀρχήν.

Ἡ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς βασιλικῆς νομιμοποιήσεως ἐ-
 φεύρεις τῆς Γραικορωμαϊκῆς λέξεως *Ῥήξ* ἡπάτησε κατ'
 ἀρχὰς τοὺς Δυτικούς, οἵτινες ἐξέλαβον τὴν νεολογίαν
 ταύτην συνώνυμον τῆς λατινικῆς *Rex*, ἢ καὶ τῆς *Impera-*
tor, μὴ ὑποπτεύσαντες τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀρι-
 ζομένην τῶν τίτλων διαφοράν. Προτόντος, ὅμως, τοῦ
 χρόνου, καὶ συχνωτέρων γενομένων τῶν ἀμοιβαίων σχέ-
 σεων, ἡ διαφορὰ τῆς σημασίας ἀπεκαλύφθη, ὥστε ἡ
 οἴησις τῶν Γραικῶν καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν Λατίνων ἤλθον
 εἰς σύγκρουσιν. Ἡρξάντο τότε πικραὶ μεμψιμοιρίαι, καὶ
 αἰτιάσεις καὶ φιλονεικίαι περὶ νομιμότητος· αἱ δὲ περὶ
 τούτου διενέξεις συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀμοιβαί-
 αν ἀντιζηλίαν καὶ ἀποστροφήν. Βιθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγοι
 οἱ Λατῖνοι, πρὸς ἀντίσπασιν τῆς Ἀνατολικῆς οἰήσεως,
 παύουσι τοῦ ἀποκαλεῖν Ῥωμαίους Αὐτοκράτορας τοὺς βα-
 σιλεῖς, καὶ Ῥωμαίους ὑπηκόους τοὺς κατοίκους τῆς Ευ-
 ζαντινῆς πολιτείας, ὀνομάζουσι δὲ τούτους Γραικοὺς,
Græcos, οἶονεῖ ξένους τῇ Ῥωμαϊκῇ τιμῇ, παρανόμως τε
 σφετεριζομένους τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος τὴν
 παράδοσιν, ὡς ἐκ πολλῶν ἐξάγεται τεκμηρίων, καὶ μά-
 λιστα ἐκ τινος φράσεως Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου,
 ὅστις ἀπὸ Θ'. ἑκατονταετηρίδος ποιεῖται τὴν διάκρισιν
 λέγων « *Illi Imperatores Romani, qui nunc Græ-*
corum appellantur » (188). Αἱ ἀντιζηλίαι ἐκορυφώθη-
 σαν εἰς τοὺς χρόνους τῶν Σταυροφοριῶν. Ὁ Οὐίλλέλμος Τύ-
 ρου δυσανασχετεῖ κατὰ τῆς ἀποκλειστικῆς σημασίας. ἢν εἰς
 τὸν πολύζηλον τοῦ αὐτοκράτορος τίτλον δίδουσιν οἱ Γραι-
 κοί, καὶ περιγράφει τὴν τούτων ἀγανάκτησιν ἀπέναντι
 τοῦ Γερμανικοῦ σφετερισμοῦ, λέγων· « *Molestè siquidem*

ferunt, quod eorum Theutonicorum *Rex Romanorum* se dicit *Imperatorem*: in hoc enim suo detrahi videtur Imperatori, quom ipsi Monarcham, id est, singulariter principari omnibus dicunt, tanquam *Romanorum unicum et solum Imperatorem* » (189). Δυσχεραίνει δὲ καὶ ὁ Ἐτμόλδος κατὰ τῆς ἀποτροπαίου ταύτης συνηθείας τῶν Ἀνατολικῶν, ἀποφαινόμενος, ὅτι « *est quædam detestabilio consuetudo Regi Græcorum, qui etiam propter nimium fastum divitiarum suarum Imperatorem se nominat* » (190). Τί πλέον; Ἠρέθισε καὶ αὐτοῦ τοῦ μετριοπαθοῦς Dufresne τὴν χολὴν ἢ Ἄννα Κομνηνὴ, « κατὰ τὸ ἔθος τῶν ὁμογενῶν της, καὶ ἔνεκα μίσους προγονικοῦ κατὰ Λατίνων, more gentis suæ, et avito quodam odio et invidia adversus Latinos » (191), μὴ ἐπονομάσασα Αὐτοκράτορα ἢ Βασιλέα τὸν Ἑρρίκον Δ΄. Γερμανίας, ἀλλ' ἀπλῶς Ῥῆγα. Ὁ δὲ Τζέτζης, ὁ Χωνιάτης, ὁ Γλυκᾶς, ὁ Κίνναμος, ὁ Ἀκροπολίτης, καὶ συνελόντι εἰπεῖν ἅπαντες οἱ Βυζαντινοὶ μέχρι Φαντζῆ καὶ Λαονίκου, καταλεπτῶς ἀκολουθοῦσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ παράδειγμα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ταῦτα μὲν περὶ χρονογράφων. Ὅτι δὲ ἡ περὶ ἧς λόγος συνήθεια ἐπεκράτησεν οὐ μόνον παρὰ τοῖς λογίοις καὶ χρονογράφοις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς διπλωματικὰς τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς διατυπώσεις, τοῦτο ὑποσημαίνεται καὶ ἐκ τῶν σωζομένων διαπρεσβεύσεων.

Ἡ βασιλεῖα Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ὑπῆρξε μᾶλλον πολιτάρακτος, ἢ πολυχρόνιος· δὲν διήρκεσεν εἰμὴ ἑπτὰ περίπου ἐνιαυτούς. Ὁμολογοῦσιν, ὅμως, τοῦ ἀνδρὸς τὰ σπάνια προτερήματα αὐτοῖς οἱ ἀντίπαλοι τοῦ θρησκευμα-

τικοῦ φρονήματός του (192). Ἄλλ' οἱ ἐκκλησιαστικοὶ περισπασμοὶ διηρέθισαν οὕτω τὴν προδοσίαν, ὥστε οὔτε ἡ πολιτικὴ σύνεσις ἔσωσεν αὐτὸν, οὔτε ἡ κατορθωθείσα ἀναμόρφωσις τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐντεῦθεν προελθοῦσα περὶδοξὸς νίκη του κατὰ Βουλγάρων ἐν ἔτει 817, οὔτε ἡ ἀκραιφνὴς δικαιοσύνη του, οὔτε τέλος, ἡ τακτοποίησις τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου τῆς πολιτείας. Εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ τῇ παραμονῇ τῶν χριστουγέννων τοῦ ἔτους 820, ἤρξατο ψάλλειν τὰς ἐωθινὰς ᾠδὰς, εὐφρωνος ὦν καὶ φιλόμουσος, ἐνῶ συνωμόται ἐν γωνίᾳ τινὶ καὶ σκότῳ ἐνεκρύπτοντο, μετημφισμένοι ἐν σχήματι κληρικῶν. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ὁ εἰκονομάχος ἐξεφάνει τὸν ὕμνον « Τῷ παντάνακτος ἐξεφάυλισαν πόθῳ, » ἐπιπεσόντες ξιφήρεις οἱ ὀρθόδοξοι τῇ συμμορίᾳ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν ἐν τῷ Ἀγίῳ Βήματι. Καὶ τὴν μὲν ἐπιούσαν ὁ ἀρχιερεὺς τῆς συνωμοσίας τὴν ὀρθοδοξίαν προσποιούμενος στέφεται βασιλεύς· ἀλλ' ἡ ὑπόκρισις ἀποκαλύπτεται, διότι μετ' ὀλίγον ἐκδίδει τὸ ἔξῃς Σελέντιον. « Οἱ πρὸ ἡμῶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα ἐρευνήσαντες θέλουσι δώσει λόγον τῷ Θεῷ ἢ καλῶς ἢ κακῶς ἐθέσπισαν. Ἡμεῖς δὲ, ὡς εὖρομεν βαδίζουσιν τὴν Ἐκκλησίαν, οὕτω καὶ διαφυλάττειν αὐτὴν προκρίνομεν. Τὸ γὰρ τιμᾶν τὰς εἰκόνας καὶ μὴ τιμᾶν, ἀδιάφορον ἔστω καὶ τὸ αὐτό. » Σημειωτέον, ὅτι ἐπατριάρχην ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Εἰκονομάχος Ἀντώνιος (193).

Ἐν ἔτει 824 (194) Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καταβαλὼν μετὰ τριετὲς ἀγῶνας Θωμᾶν τὸν ἀποστάτην, διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν Λαυδευτικὸν Α'. Φραγκίαν, διατρέχοντα

εἰς Rohan ἐπὶ σκοπῷ τοῦ προκαλέσαι Σύνοδον περὶ εἰ-
κόνων, καὶ αἰτήσασθαι, ὡς ἔθος ἦν, τῶν προηγουμένων
σπονδῶν τὴν προσκύρωσιν. Στέλλει δὲ ἀποκρισιαρίους,
τοὺς σοφωτέρους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Θεό-
δωρον πρωτοσπαθάριον καὶ τὸν στρατηγὸν Νικήταν
μητροπολίτην Μύρων, τὸν Θεόδωρον διάκονον καὶ οἰ-
κονόμον τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, τὸν Λέοντα Κανδιδά-
τον, μεθ' ὧν καὶ τινα Φορτουνάτον, ἐπίσκοπον Βενετίας,
φέροντας αὐτοκρατορικὴν ἐπιστολὴν, καὶ τινα δῶρα
συνιστάμενα ἐκ χρυσοῦφάντων ἱματίων ἑλληνικῆς κατα-
σκευῆς. Τὸ γράμμα σώζεται, ἀλλὰ τὸ ὕφος αὐτοῦ ἀντι-
φάσκει πρὸς τὰ Πολυχρόνια ἐκεῖνα, ἅπερ ὁ Ἐγινάρδος,
ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τίθησιν εἰς τὸ στόμα τῶν πρέσβεων
τοῦ Μιχαὴλ Ῥαγκαβῆ. Διότι, ὅσω ἀμφίβολος καὶ ἐπι-
τετηδευμένη ἂν φανῇ ἡ προσιμωδὴς τῆς ἐπιστολῆς, προσ-
φώνησις, ἀλλὰ συμφωνεῖ πρὸς τὰς διατυπώσεις, ὅσας
ἐλέπομεν ἰσχυρούσας ἔτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ πρεσβευτοῦ
Λιουτπράνδου, καὶ ἐμπεριέχει πρόδηλον τὴν ἐπιφύλαξιν
τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς ὡς πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν τί-
τλον τοῦ Λουδοβίκου. ἔχει δὲ οὕτω τὴν λατινικὴν λέ-
ξιν ἢ προσαγόρευσις.

« In nomine Patris, et Filio, Spiritus Sancti,
unius, solius, veri Dei. — Michael et Theophilus
fideles in ipso Deo, Imperatores Romanorum, di-
lecto, et honorabilis fratri H. Ludovico, glorioso
Regi Francorum, Longobardorum, et vocato eorum
Imperatori. »

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἐρίθει Γραφικῶν ῥητῶν,
ὅζει δ' εὐσέβειαν ἐνθερμον. Ὁ Μιχαὴλ ἀποδίδει τὴν

δολοφρόνησιν τοῦ Λέοντος οὐχὶ εἰς ἑαυτὸν, ἀλλ' εἰς τινὰ στρατιωτικὴν συνωμοσίαν, καὶ διηγεῖται τὰ τῆς μακρᾶς ἀνταρσίας τοῦ Θωμᾶ, οὗ τὰς ἀγυρτείας καὶ τὴν ἐπιβουλήν στιγματίζει. Καὶ ἡ μὲν θρησκευτικὴ αὐτοῦ ἐμολογία φαίνεται ἐκ πρώτης ἀφειρητῆς ὁρθόδοξος· ἀλλ' ἀπτόμενος τοῦ θέματος περὶ εἰκόνων ψέγει τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν Λατίνων, καὶ δὲν συναριθμεῖ μετὰ τῶν προηγούμενων Οἰκουμενικῶν Συνόδων τὴν ἐπὶ Εἰρήνης ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν. α' Ἀγγέλλομέν σοι, γράφει, ὅτι πολλοὶ τῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀποτραπέντες τῶν ἀποστολικῶν παρὰδόσεων, ὁλεθροῦς εἰσήγαγον νεωτερισμούς. Ἀφεῖλον γὰρ ἐκ τῶν νεῶν τοὺς Σταυροὺς, καὶ ἀντὶ τούτων ἐγκαθήλωσαν εἰκόνας, ἃς ἐτίμησαν ἐξίσου, ἔμπροσθεν κανδύλας ἀνάψαντες, καὶ θυμίσμα καύσαντες. Ἐψαλον ἐνώπιον σανάδων, προσεκύνησαν ξύλα καὶ τὴν βοήθειάν των ἐπεκαλέσθησαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὀθόναις περιενδύσαντες ἐποίησαν σύντεκνα τοῖς νηπίοις αὐτῶν. Οἱ γονεῖς ἐκόλλησαν τὰς τρίχας τῶν υἱῶν ἐπὶ τῶν εἰκονισμάτων, οἱ μοναχοὶ, τὸ καλογηρικὸν σχῆμα λαβόντες, προσήνεγκον τούτοις θυσίαν τὴν κόμην αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἱερέων, τὰς βαφὰς τῶν εἰκόνων, ξέσαντες, καὶ ἀναμύζαντες τῇ ἀγίᾳ κοινωνίᾳ, ἔδοσαν μετὰληψιν τοῖς πιστοῖς· οἱ δὲ, τὸ τίμιον σῶμα εἰς τὰς χεῖρας τῶν εἰκονισθέντων ἀγίων παρὰθέσαντες, εἶπον πρὸς τοὺς πιστοὺς ἐκείθεν ἅψ' ἑαυτῶν νὰ μετὰλάβωσιν, ὡς ἐκ χειρὸς μακαρίας. Ἄλλοι δὲ τινες ἔλαβον τὰς ἐξωγραφημένας σανάδας, καὶ θυσιαστήρια αὐτὰς ποιήσαντες, ἐτέλεσαν οἴκοι τὴν μυσταγωγίαν. — Διὰ τοῦτο οἱ εὐσεβεῖς τῶν βασιλείων, καὶ οἱ τοῦ ἱεροῦ συλλόγου ἐ-

κλεκτοί, σύνοδον συγκροτήσαντες, ἀπηγόρευσαν τὰς καταχρήσεις αὐτάς, τὰς δὲ εἰκόνας ἀφελόντες χαμόθεν, ἐγκαθήλωσαν εἰς τόπους ὑψηλοῦς, ὅπως χρησιμεύσωσι μὲν εἰς φωτισμὸν τῶν πιστῶν, δὲν ἀπολάβωσι δὲ τοῦ λοιποῦ θυσίαν ἐλαίου καὶ λιθάνου. Ὅμως, τινὲς τῶν ἀπαιδεύτων, τὰς ἐπιτοπίους Συνόδους μὴ πρὸς δεχθέντες, προσέφυγον εἰς Ῥώμην, ἔνθα τὴν Ἐκκλησίαν ἐσυκοφάντησιν. Τὸ καθ' ἡμᾶς, περιφρονοῦντες τοὺς τοιοούτους, προβαίνομεν εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἡμετέρας πίστεως. Πιστεύομεν εἰς τὸ τρισσὸν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Λόγου, εἰς τὰς δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας του. Ἰκετεύομεν τὴν μεσιτείην τῆς Παναγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν Ἀγίων. Τιμῶμεν τὰ λείψανα αὐτῶν, ὁμολογοῦμεν δὲ πάσας τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις, καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἐξ οἰκουμενικῶν Συνόδων. »

Πρὸ πάντων δὲ ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ τρόπος ὃν ὁ Μιχαὴλ εὕρισκει ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς προσηγορίας. Διότι, ὡς φαίνεται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ λατινικῷ κειμένῳ, καλεῖ μὲν ἐπισήμως τὸν Λουδοβικὸν ἀγαπητὸν καὶ ἔντιμον ἀδελφόν· (πάντες οἱ χριστιανοὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ)· ἐνῶ ὅμως προσονομάζει ἐαυτὸν *Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*, δὲν ἐπιγράφει τὸν Λουδοβικὸν εἰμὴ *Ῥῆγα Φράγκων καὶ Λογγοβάρδων*, καὶ μόνον παρὰ τούτων ἀνηγορευμένον αὐτοκράτορα. Τί μέλλομεν ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῶν ἀπεσταλμένων; Τάχα πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐν τῷ προσφωνήσῃ *Αὐτοκράτορα τὸν Ῥῆγα Φράγκων*

ἀντέβησαν οὗτοι εἰς τὴν ἐγγράφως προσδιορισθεῖσαν διατύπωσιν τοῦ κυρίου των ;

Λήγει τὸ γράμμα διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν δώρων. Πέριεργος ἡ ἀπογραφὴ.

« Ἐνεκα μνήμης τῆς ἐν Ἡμῖν ἀγάπης, διὰ τῶν αὐτῶν ἀποκρισιαρίων ἀποστέλλομεν πρασινοβλάττην ἓνα, μηλινοβλάττην ἓνα, δύο Τύρια ἱμάτια, δύο γνήσια βλάττια, δύο δὲ διαρόδινα καὶ διβέλλια (195).— Ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον, ἡμέρᾳ δεκάτῃ τῆς Β'. Ἰνδικτιῶνος· ἐκ τῆς Ἡμετέρας Θεοφρουρήτου βασιλίδος πόλεω; » (196).

Ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τῶν δώρων δὲν ἐξάγεται, ἂν ὁ Μιχαὴλ ἔπεμψε πρὸς Λουδοβίκον τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου, καθὰ μαρτυροῦσι πάντες οἱ χρονογράφοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Καὶ ὅμως, γνώμη γενικὴ ἐπικρατεῖ σήμερον ἔτι, ὅτι ὁ Λουδοβίκος ἐναπετάμβευσεν αὐτὰ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου τούτου προστάτου τῶν Φράγκων, (197) ὅθεν πρὸς λαβὼν τὰς βιβλους ἐπὶ Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ ὁ τότε περιβόητος ἑλληνιστὴς καὶ πλατωνίζων Σκῶττος, ὁ τὴν Ἑλλάδα περιηγηθεὶς ἐκ νεότητος, λατινιστὶ μετεγλώττισε, καὶ οὕτω γνωστάς πεποίηκεν αὐτάς τοῖς δυτικοῖς θεολόγοις. Ἐκτὸς δὲ τῶν δώρων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἔπεμψεν ὁ Μιχαὴλ καὶ πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ῥώμης ἐν Εὐαγγέλιον παλυτίμοις λίθοις κεκοσμημένον, ἐν δισκάριον, καὶ ἐν ποτήριον « διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Πέτρου », εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὁποίων ἐξήτησε τὴν ἐξ Ἰταλίας ἐκδιώξιν τῶν προσφύγων Γραικῶν, τῶν ἐπιβούλως συκοφαντούντων τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸ γράμμα τοῦ Μιχαήλ, καὶ αἱ ζωηραὶ τῶν πρέσβων τοῦ Βυζαντίου παραστάσεις προὔξενησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Φράγκων ἐπισκόπων, καὶ τοῦ Λουδοβίκου αὐτοῦ. Δύο ἐπίσκοποι, ὁ Φρέκουλφος καὶ ὁ Ἀδεγάριος, ἀμέσως ἐξαποστέλλονται εἰς Ῥώμην, ὅπως ζητήσωσι τὴν ἄδειαν τοῦ συναθροῖσθαι συνόδιόν τι, ὠρισμένον νᾶ ἐρευνήσῃ τὴν γνώμην τῶν Πατέρων περὶ προσκυνήσεως εἰκόνων· τοὺς δὲ Φράγκους συνοδεύουσιν οἱ πρέσβεις τοῦ Μιχαήλ.

Συνεκροτήθη ἡ συνέλευσις εἰς Παρισίους, ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν ἀνακτόρων, τῇ 1 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 825. Ἐκάθησαν δὲ οἱ ἐλλογιμώτεροι τῶν κληρικῶν τῆς Φραγκίας, ὁ Ἱερεμίας ἐπίσκοπος Sens, ὁ Ἰωνᾶς τῆς Orleans ὁ Ἀλιτγάριος τῆς Cambray, ὁ Ἀμχάριος τῆς Trèves ὁ Φρέκουλφος, ὁ Ἀδεγάριος, καὶ τινες ἄλλοι· συνεκάθησαν δὲ καὶ οἱ Γραικοὶ μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Πάπα Εὐγενίου. Ἀνεγνώσθησαν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἡ μὲν πρὸς Κωνσταντῖνον καὶ Εἰρήνην, ἡ δὲ πρὸς τὸν μέγαν Κάρολον, καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαήλ καὶ Θεοφίλου πρὸς Λουδοβίκον· συνηθροίσθησαν καὶ διεζητήθησαν αἱ μαρτυρίαι τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν Πατέρων· συμπαραβλήθησαν οἱ κανόνες τῶν ἑξ οἰκουμενικῶν Συνόδων, οὗσης ἀμφισβητουμένης ἔτι τῆς Ζ'. καὶ ἐπὶ τέλους μετὰ σύσκεψιν, διαρκέσασαν τριάκοντα τρεῖς ἡμέρας, ἀπεφασίσθη παρὰ τῆς συνελεύσεως ἡ κατάλυσις τῶν εἰδώλων, ἵνα μόνῳ τῷ Θεῷ προσφέρωσιν εἰς τὸ ἔξῃς οἱ χριστιανοὶ τὴν ὑπερτάτην λατρείαν καὶ θυσίαν. —Τὰ πρακτικὰ τῆς συνδιαλέξεως ταύτης ἔμειναν ἄγνωστα μέχρι τοῦ ἔτους 1586, καθ' ὃν καιρὸν λουθηρι-

νός τις άνευρών τὸ χειρόγραφον, ἐδημοσίευσεν αὐτὸ ἐν Φραγγοφόρτῃ.

Τούτου συμψηφισθέντος, οἱ συνεδριάσαντες ἐπίσκοποι, πιθανῶς κατὰ τὸν προδιαταχθέντα ἔρον, συντάξαν δύο ἐπιστολάς, ὧν ἡ μὲν ἔπρεπε νὰ σταλῇ παρὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τὸν Πάπαν, ἡ δὲ παρὰ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Μιχαὴλ καὶ Θεόφιλον. Διὰ τῆς πρώτης, ὁ Λουδοβίκος παρώτρυνε τὸν Εὐγένιον νὰ συντεθῇ πρὸς τοὺς Γραικοὺς, καὶ νὰ ἀποπέμψῃ τοὺς σκανδαλοποιοὺς καὶ ταραξίας πρόσφυγας τοῦ Βυζαντίου. Διὰ δὲ τῆς δευτέρας, ὁ Πάπας, προσφωνῶν Σεβαστοὺς Ἡγεμόνας τῆς οἰκουμένης, καὶ πηδαλιούχους τῆς Ἐκκλησίας τοὺς βασιλεῖς Μιχαὴλ καὶ Θεόφιλον, προέτεινε πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς χριστιανωσύνης τὸν ἐξῆς συμβιβασμόν. Α'. Νὰ μὴ ἀπαγορευθῶσιν αἱ εἰκόνες ἐκτὸς τῶν ναῶν ν' ἀπαγορευθῇ, ὅμως, ἡ τούτων προσκύνησις. Β'. Οἱ ἀποστρεφόμενοι τὴν εἰκονοπροσκύνησιν νὰ φέρονται ἀνεκτικῶς πρὸς τοὺς εἰκονοφίλους.— Ἐρθασεν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐγενίου εἰς Κωνσταντινούπολιν ; Ἄδῃλον. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ἐμίσησε τὰς εἰκόνας, ὁ δὲ Πάπας, ὑποκεκρυμμένως, ἢ ἀναφανδόν, ὡμολόγησε τὴν Ζ'. Σύνοδον (198).

Τὰ ἔσχατα τῆς ἐννεαετοῦς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ὑπῆρξαν δεινά. Οἱ Ἄραβες κυριεύσαντες τὴν Σικελίαν διὰ τινος προδοσίας, διέβησαν εἰς Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν, τὰς ὁποίας κατέστρεψαν· εἶτα δὲ περάσαντες ἐντεῦθεν πρὸς τὴν ἀπέναντι Δαλματίαν, ἤγειρον τοὺς λαοὺς εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Γραικῶν. Ἐξεστράτευσεν μὲν ὁ Μιχαὴλ κατὰ τῶν ἀπίστων εἰς Κρήτην καὶ τὰς

Κυκλάδας νήσους διὰ τοῦ ἀνδρείου Κρατεροῦ· ἀλλ'οἱ ἑάρ-
βαροι κρατήσαντες ἐννεήκοντα κώμας, πάντας τοὺς
Κρήτας ἡδραπόδισαν, καὶ τὴν νῆσον ἐκυρίευσαν, κτί-
σαντες τότε καὶ πόλιν ἔκτοτε *Χάνδακα* (*Candia*) κλη-
θεῖσαν. Αἱ δὲ περὶ ἐκκλησίας διαπραγματεύσεις ἔλαβον
πέρας, ὡς εἰκάζομεν, ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας
του, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Θεόδωρος, οἰκονόμος τῆς Ἀγίας
Σοφίας, καὶ οἱ προειρημένοι αὐτοῦ συνάδελφοι πάλιν ἀ-
πέρχονται εἰς Γαλλίαν παρὰ Λουδοβίκῳ, ἐπὶ σκοπῷ
τοῦ πειθαναγκάσαι τὸν Πάπαν εἰς τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκ-
κλησιῶν. Οἱ πρέσβεις ἐπανῆλθον ἐν Κωνσταντινουπόλει
τὸν Μάιον μῆνα τοῦ 828, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀλιτγα-
ρίου ἐπισκόπου, καὶ τοῦ Ἀββᾶ Νοναντύλης (199). Καὶ
αὕτη ἡ τελευταία Φραγκογραικικὴ πρεσβεία ἐπὶ Μιχαήλ.
Ἀπεβίωσε γὰρ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐκ δυσουρίας τῇ 4 Ὀκτω-
βρίου 829, καὶ διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς του Θεοφίλος.

Τὴν πολιτείαν τοῦ Θεοφίλου αὐτοκράτορος ὁ Κεδρη-
νὸς συγκεφαλαιοῖ εἰς λέξεις ὀλίγας, ἀλλὰ περιεκτικὰς.
« Ἀντιποιοῦμενος, λέγει, τῆς δικαιοσύνης, ἅπασιν ἦν
τοῖς πονηροῖς φοβερός, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς θαυμαστός· τοῖς
μὲν, ὅτι μισοπόνηρός τε καὶ δίκαιος ἐδόκει, τοῖς δ' ὅτι
ἐμβριθής τε καὶ αὐστηρός. Οὐκ ἦν δὲ πάντως αὐτὸν πάν-
των τῶν κακῶν καθαρεύειν· εἵχετο μὲν γὰρ τῆς ἐπὶ Θεὸν
πίστεως, εἵχετο δὲ πλεόν τῆς πατροπαράδοτου μιαρᾶς
τῶν εἰκονομάχων αἰρέσεως, καὶ τὸν εὐσεβῆ καὶ πανά-
γιον ἐκάκου λαόν, παρὰ πάντα τὸν τῆς βασιλείας αὐ-
τοῦ χρόνον ἡρεμῆσαι μὴ συγχωρήσας· ὅθεν οὐδ' ἐν πο-
λέμοις εὐτύχησέ ποτε, αἰεὶ δὲ ἡττητο, καὶ οὐ κατὰ
βασίλειά ὑπέστρεφεν ». Ἡ πρὸς τὰ κοινὰ ἐπιμέλεια τοῦ

Βασιλέως τούτου εἶναι τῷ ὄντι παραδειγματική. Εξήρχετο ἐπιππος διὰ τῆς λεωφόρου ἀπ᾽ τῆς ἐβδομάδος, προσκαλῶν τοὺς ἀδικουμένους καθ' ὁδὸν νὰ διηγῶνται τὰ πάθη των, καὶ ἀκωλύτως νὰ αἰτιῶνται τοὺς ἄρχοντας. Διήρχετο τὴν ἀγορὰν, θεατῆς γενόμενος τῶν ὧνίων, ἡρώτα δὲ περὶ ἐκάστου τῶν πιπρασκομένων, πόσου πωλεῖται· ἄλλοτε δ' ἐπεσκέπτετο τὰ δικαστήρια, καὶ ἄλλοτε τοὺς ναοὺς. Ἐνέκειτο δὲ καὶ ταῖς οἰκοδομαῖς. Διότι, καταστρέψας τὰ χαμηλότερα τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀνύψωσεν αὐτὰ, καὶ ἄβατα κατέστησε τοῖς ἐχθροῖς (200). Τὰς πόρνas δ' ἀπελάσας ἐξ οἰκημάτων τινῶν, καὶ καθάρας τὸν τόπον, Ξενῶνα πεποίηκε, φέροντα τὴν ἑαυτοῦ προσηγορίαν. Κατεσκεύασεν ἀνάκτορα διὰ τὰς θυγατέρας του, ἔκτισε τὰ θασίλεια τοῦ Βριάντος, καὶ περὶ τὴν οἰκοδόμησιν ἐτέρων καταστημάτων ἐφάνη ὄντως μεγαλοπρεπής. Ἄλλ' ἔαν, ὁμολογοῦντες οἱ χρονογράφοι τὰς ἀρετάς του, μέμφωνται συγχρόνως καὶ τὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν, σήμερον ἡμεῖς ἀξιούμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀδειςιδαιμόνως τε καὶ ἀδεκάστως τὰς ὀρθὰς κατηγορίας ἀπὸ τῶν συκοφαντιῶν, σκοποῦντες πρὸς μόνην τὴν ἀλήθειαν. Γὰρ δὲ αἰτιάματα πολλά. Καταμηνύουσιν οἱ βυζαντινοὶ αὐτοῦ, ὅτι καθεῖλε τὰς εἰκόνας ἀπὸ πάσης ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἱεροὺς γραφεῖς κατεδίωξεν· ὅτι σκευὴ λειτουργικὰ ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐνυβρίσθησαν· ὅτι ἐπλήρωσε τὰ δεσμωτήρια ἀββάδων, ἡγουμένων, ἐπισκόπων τε καὶ ἱερέων· ὅτι ἐθέσπισεν, οἱ μοναχοὶ νὰ μὴ εἰσέρχωνται εἰς πόλεις, μῆτε νὰ περιέρχωνται τὰς ἀγοράς· ὅτι τὰ μοναστήρια μετέβαλεν εἰς πολυάνδρα καὶ κοσμικὰ καταγώγια· ὅτι τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους εἰς

πολέμου, δυστυχεῖς κατηνάλωσε. Ταῦτα περὶ αὐτοῦ ἀναγινώσκουμέν· ἂν ὅμως ἐπαθὲν ἡ ὀρθοδοξία, πῶς ἄλλως τε δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὸν ἄνδρα ὥς δικαιοκρίτην καὶ ἐξοχὸν ἀναμορφωτὴν;

Τρεῖς πρεσβεῖαι ἀπέστειλεν ὁ Θεόφιλος εἰς Φραγκίαν κατὰ καιρούς. Ἀπῆλθεν ἡ πρώτη τὸν Ὀκτώβριον μῆνα τοῦ 832, τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας του. Μάρκος, ἀρχιεπίσκοπος Ἐνετίας, καὶ τινες Πρωτοσπαθάριοι παρουσιάσθησαν, οἱ μὲν λέγουσι πρὸς Λουδοβίκον, οἱ δὲ πρὸς Λοθαρίον, διατρίβοντα εἰς Κομπένδιον, καὶ ζητήσαντες ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου των ἐπικουρεῖαν κατὰ Σαρακηνῶν (201), ὑπέστρεψαν ἄπρακτοι. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔτους 839, πάλιν πρὸς Λουδοβίκον, εἰς Ingelheim διακείμενα, ἀποστέλλονται Θεοδόσιος ὁ τοῦ πικλῆν Βαβούτζικος καὶ ὁ Σπαθάριος Θεοφάνης, μετὰ τῶν πρέσβεων Χαγάτου τινὸς συμμάχου, εἰς τὰ ἴδια διὰ Γερμανίας ἐπανερχομένων (202). Ἐπὶ τέλους, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του καὶ μετὰ τὴν νίκην τῶν Ἀγαρηνῶν, ὁ Θεόφιλος πέμπει τὸν αὐτὸν Θεοδόσιον συγγενῇ του παρὰ Λοθαρίῳ εἰς τρίτην πρεσβείαν, ἧς μνημονεύουσιν ὁ Γενέσιος, ὁ συμπληρωτὴς τῶν χρονικῶν Κωνσταντίνου τῷ Πορφυρογεννήτου, καὶ ὁ Κεδρηνός. Πρὸς κρείττονα διευκρίνησιν τῆς ἐπιζομένης τότε διακρίσεως τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Ῥηγὸς ἀνοίκειον δὲν εἶναι ν' ἀναφέρωμεν τὴν τούτων μαρτυρίαν. «Οὐκ ἤρεμεῖν ὁ βασιλεὺς ἐκεκρίκει, λέγει ὁ Γενέσιος, συγγραφεὺς τῆς 1'. ἑκατονταστηρίδος, ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀμορίου καταστροφῇ χαλεπῶς ἀνιώμενος. Διὸ καὶ στέλλει πρὸς τὸν Ῥῆγα Φραγγίας τὸν Πατρικιον Θεοδόσιον τὸν ἐκ Βαβουτζίκων φρεντά καὶ αὐτοῦ

ἀγχιστέα, τοῦ κατ' ἐπικουρίαν συνθέσθαι αὐτῷ πολυάν-
θρωπον στράτευμα καὶ τινὰς ὑποστρατήγων αὐτοῦ, χω-
ρῶν τε καὶ πόλεων τινὰς Σαρρακηνῶν τῶν μεταξὺ Λιβύ-
ης καὶ Ἀσίας καταλήσασθαι » (203). Τούτῳ συμφω-
νεῖ καὶ ὁ τοῦ Πορφυρογεννήτου συμπληρωτής, σύγχρονος
νομίζομεν, τοῦ Γενεσίου. « Οὐ φέρων ὁ Θεόφιλος, γράφει
οὗτος, τὴν ἐκ τῶν Ἀγαρηνῶν ἦτταν καὶ ἀδοξίαν, Πι-
τρίκιον Θεοδόσιον, ὃς οὕτως ἐλέγετο ὁ Βαβουτζίκος,
πρὸς τὸν *Ῥῆγα Φραγγίας* ἐξαποστέλλει, στρατεύματα
ἐλεῖ αἰτῶν γενναῖα τε καὶ πολυάνθρωπα. Οὐδὲ γὰρ
χειρῶν ἀσθενεία, ἢ ψυχῆς μαλακότητι τοὺς ἑαυτῶν κέ-
κρικεν ἡττᾶσθαι ποτε· φιλομαχία δὲ καὶ ταυτόν εἰπεῖν,
προδοσία τοῦτο πάσχειν αἰεί. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔλαβε πει-
ραν, καὶ τῶν ὧν προσεκαλεῖτο ἐθνῶν δύναμιν καὶ ἰσχὺν
(ἤσθετο). Μετ' εὐφροσύνης γὰρ τὴν πρὸς *Βασιλέα* ἐπι-
κουρίαν ὁ *Ῥῆξ* ἀπεδέδεκτο, καὶ αὐθις κατὰ τῶν Ἀγα-
ρηνῶν ἐστράτευσεν ὁ Δυστυχῆς Θεόφιλος. Ταύτην δὲ τὴν
προσηγορίαν ἐκ τοῦ αἰεί πως ἡττᾶσθαι κατὰ πόλεμον
ἐκπληρώσατο, εἰ μὴ ὁ ἀποσταλεὶς Θεοδόσιος ἐκ τοῦ
βίου γενέσθαι προέφθασεν. Ἐκείνου τε γὰρ ἡ ἀποβίωσις
τὸν στρατὸν ἐκείνον πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐλθεῖν οὐ
πεποίηκε· καὶ τοῦ βασιλέως ἐπικρατήσασα ἡ τῆς δυ-
σεντερείας νόσος θανατεῖ· ἐποίει, ἀλλ' οὐ πρὸς ὄπλα
χωρεῖν » (204).

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τοῦ Θεοφίλου ἀποδίδεται
κοινῶς πρᾶξις τις παρρησιώδης. ἀναμιμνήσκουσα πως
τὰ ἱπποτικά τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος μυθιστορήματα.
Βουλῆθεις, λέγουσι, νὰ εἰσοικίσῃ ἑαυτῷ γυναῖκα, πολ-
λὰς πολλαχόθεν ὥραίας Κόρας συνήγαγεν, ἐν αἷς καὶ τὴν

Εἰκασίαν, παρθένον, καὶ τὸ εἶδος ὡραιότητην, καὶ τὸν λόγον εὐφραδῆ, καὶ τὸ γένος ἐπίσημον. Περιῆλθε δὲ τὸν παρθενικὸν ἐκείνον σύλλογον, θεώμενος τὰς κόρας καθ' ἑκάστην, καὶ κρητῶν μῆλον χρυσοῦν, ἵνα δώσῃ αὐτὸ μνηστρον τῇ ἀρεστωτέρᾳ. Φθάσας ἐκ περιτροπῆς πρὸς τὴν Εἰκασίαν, εἶπεν αὐτῇ· « πᾶν κακὸν ἐκ γυναικὸς προῆλθεν ἐν τῷ κόσμῳ »· ἡ δὲ ἡρέμα καὶ μετὰ σεμνοῦ ἐρυθρήματος ἐτοίμως ἀπεκρίνκτο· « ἀλλὰ καὶ ἐκ γυναικὸς πηγάζουσι τὰ καλλιώτερα. » Τὸ εὖστοχον τῆς ἀπαντήσεως ἐτάραξε τὸν Θεόφιλον, εἰς τὸ μνημονικὸν τοῦ ὁποῖου ἀπαισίως εἰκονίζοντο ἡ ἐτοιμότης, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ φιλοδοξία τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης. Ὅθεν ἐν τῷ ἄμα στραφεὶς πρὸς τινὰ προσεχῇ παρθένον, ἧς ἡ ὄψις ἐξέφραζεν ἄκραν πρᾶότητα ψυχῆς, ταύτῃ τὸ μῆλον τὸ χρυσοῦν παρέσχεν. Ἄν δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Θεόφιλος μετενόησεν ὅτι ἀντὶ τῆς εὐφυοῦς καὶ νουνεχοῦς Εἰκασίας ἐξέλεξάτο τὴν ὑπερεულαιῇ Θεοδώραν, ὅμως δὲν ἐπέζησεν ἵνα μάθῃ ὅτι εἶχεν ἡ θεία Πρόνοια βουλευθῇ καὶ τὴν φιλοδοξίαν τῆς Ἀθηναίας γυναικὸς καὶ τὴν πρᾶότητα τῆς Παφλαγίνος ἐξίσου νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ἡ μὲν Εἰκασία, τῆς βασιλείας ἀποτυχοῦσα, ὠκοδόμησεν ἡσυχαστήριον, ἐνθα μέχρι τέλους ζωῆς περιησκῆθη εἰς διανοητικὰς μελέτας, καὶ συνέταξε φιλοπονήματα. Ἡ δὲ Θεοδώρα, λίαν ἐθελόθρησκος οὖσα, ὑπὸ τοῦ γελωτοποιοῦ τῆς αὐλῆς συνελήφθη μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπ' αὐτοφώρῳ προσκυνοῦσα τὰ νικρία της (205), τὰς εἰκόνας οὕτω καλέσασα· ὅθεν ὁ Θεόφιλος οἰωνίσσατο κακὰ μεγάλα. Διὰ τοῦτο, προκισθανθεὶς τὸν θάνατον ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας

του, ἔκραξε παρ' ἑαυτῷ τὴν συμβίαν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Κανικλείου (206) Θεόκριστον, οὓς ἐσκόπευε νὰ διορίσῃ κηδεμόνας τοῦ ἀνηλίκου παιδὸς τοῦ Μιχαήλ, καὶ ἀμφοτέροισι ὑπέβαλεν εἰς ὄρκους φρικτοὺς, ὅτι οὐδέποτε ἤθελον παραχωρήσει « ἀναστηλωθῆναι τὰς εἰκόνας, ἣ ἐκδιωχθῆναι τῆς Ἐκκλησίας τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην » (207).

Τίς χεὶρ ὑπόκρυφος, ἢ μᾶλλον τίς οὐρανία καταδίκη δρέπει τὴν νεότητα, καὶ τὸν θρόνον ἀνατρέπει τῶν βασιλέων, ὅσοι δὲν συντίθενται τῇ ὀρθοδοξίᾳ, τουτέστι τῇ πνευματικῇ τῶν Ἑλλήνων ἐνότητι; Ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Ἰσαύρου, οὐδεὶς τῶν αὐτοκρατόρων ἐγήρασε μοναρχῶν. Ὁ Χάζαρος ἀπανθρακκοῦται· ὁ υἱὸς τοῦ καὶ ὁ ἔγγονός τοῦ δολοφονοῦνται· ἡ Εἰρήνη ἀποθνήσκει μονάστρια· τὸν Νικηφόρον σφάττουσιν οἱ Βούλγαροι, τοῦ δὲ υἱοῦ τοῦ τὰς πληγὰς δηλητηριάζουσιν οἱ τῆς Αὐλῆς. Καὶ ὁ μὲν Ἀρμένιος ἀποκτείνεται ἐν τῷ ναῷ, ὁ δὲ Μιχαήλ τελευτᾷ ἐκ δυσουρίας, ὁ δὲ Θεόφιλος ἐκ δυσεντερείας. Ἐπὶ τέλους, ὁ Μιχαήλ Γ'· δολοφονεῖται καὶ αὐτὸς, μετὰ τὸν ὅποιον ἡ Ὀρθοδοξία στερεοῦται, καὶ αὐτοκράτορες ἕκτοτε φθάνουσιν εἰς ἔσχατον ἡλικίας τέρμα. Πάνσοφες Θεοὶ, πόσοι αἰῶνες, πόσχι πρόσωπα θυσιάζονται, πόσχι ἀθωότητες καὶ ἰκανότητες σὺ θελήματι συντρίβονται ὑπὸ τοὺς τροχοὺς τῆς ὀχουμένης πνευματικῆς ἐνοποιήσεως!

Μετὰ τὴν ὑποπτον ἀποβίωσιν τοῦ Θεοφίλου, ἡ βασίλισσα Θεοδώρα ἀγκυαίᾳ οὕτω ἔτι τὴν ἡλικίαν, καὶ εὖειδῆς προσέθηκε τρίτον συγκληδεμόνα τοῦ βασιλόπαιδος Μιχαήλ, τὸν Μάγιστρον Μανουήλ, ὅστις, (κατὰ τοὺς χρόνονόγράφους) ἐπὶ ῥῥεπῆς ὦν πρὸς τὴν Εἰκονομοχίαν, ἀπὸ

πρώτης ἀρχῆς ἀντεπολιτεύθη τὴν εὐχὴν τῆς δεσποίνης του ὑπὲρ ἀναστηλώσεως εἰκόνων, διὸ καὶ ἡ πράξις ἐπιμόνως ἀνεβάλλετο. « Ἀλλὰ γὰρ, ὁ διηγητὴς ἐκφωνεῖ, ἡ ΠΡΟΝΟΙΑ θραύει νῦν τὸν Μανουήλ· καὶ ἡ νόσος ἦν κραταιά, καὶ ἀπέγνωστο αὐτῷ ἡ ζωὴ. » Καλόγηροι δέ τινες τοῦ Στουδίου τὴν νόσον μαθόντες τοῦ παντοδυνάμου Μαγίστρου, σπεύδουσιν εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ εἰσδύοντες ἐν τῷ θαλάμῳ ἔνθα κλινήρης ὁ ἄρρώστος ἔκειτο, ἐρωτῶσιν αὐτὸν πῶς ἔχει; Ὁ Μανουήλ λεπτῇ καὶ ἀδρανεῖ τῇ φωνῇ ἀποκρίνεται, κακῶς. Οἱ δὲ ὑπέλαβον ἔνν συγκατανεύσης εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων, καὶ παρακροτήσης εἰς τοῦτο τὴν βασιλίσσαν « οὐκ εἰς μακρὰν ἔσται σοι καὶ ῥῶσις σώματος, καὶ σωτηρία ψυχῆς. » Ὁ Μάγιστρος ὑπεσχέθη, ἡ δὲ νόσος ὡς ἐκ θαύματος ἔπαυσεν. Ἡδὴ δὲ τὴν ὑγίειν ἀπολαβὼν, προσήλθε τῇ βασιλίσῃ, καὶ ὑπὲρ εἰκόνων ἡγόρευσε ταῦτα συμπρεσβευόντων καὶ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ τῶν συγγόνων Πατρικίων. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἔπειτα, ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης ἐξορίζεται, καὶ ἐγκαρτερῶν εἰς τοὺς ὄρκους, ἐπιμένων εἰς τὴν ἀποστροφὴν τῶν εἰκόνων, διαταγῇ τῆς Θεοδώρας ἀποτυφλοῦται. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Μεθόδιος, τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τοῦ 842 ἦν καὶ Κυριακὴν Ὁρθοδοξίας ἔκτοτε λέγουμεν, εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐν Βλαχέρναις Θεοτόκου, εἰκόναις ἤδη καὶ λειψάνοις προκεκοσμημένῳ, καὶ λόγον ἐκφωνήσας πανηγυρικὸν εἰς τὴν εὐσέβειαν τῆς Θεοδώρας, ἦν ὡς ἁγίαν διὰ τοῦτο σεβόμεθα, πανδήμως ἐκήρυξεν ἀπ' ἁμβωνος τὴν ὀριστικὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἀποκατάστασιν, καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰ-

κόνων. Τὰ Πατριαρχεῖα τῆς ἀνατολῆς συνεορτάζουσι τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἡμέραν. Ὁ δὲ Πάπας Βενέδικτος Γ' γράφει μακροτάτην μετὰ τινὰ χρόνου παρέλευσιν καὶ ἐγκωμιαστικὴν πρὸς τὴν βασίλισσαν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ λέγει συναγαλλόμενος; « Οἱ αἵρετικοί, ἄνασσα χριστιανικωτάτη, εὖρον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ καρδίᾳ ἀνδρὸς καὶ ἥρωος καρδίαν. Θαυμάζοντες τὴν δύναμιν, δι' ἧς κατέβαλες τὴν μωρίαν των, αὐτοὶ οὗτοι ἀμφιβάλλουσιν ἐὰν ὑπῆρξες βασιλεὺς ἢ βασίλισσα » (208).

Ἡ Εἰκονομαχία ὀριστικῶς ἐντεῦθεν ἀποκηρύσσεται, θαθμηδὲν δὲ καὶ κατ'ὀλίγον ἐκλείπει διὰ παντὸς ἀπὸ γῆς Ἑλλάδος. « Ἡ Εἰρήνη, μαρτυρεῖ ὁ Ζωναράς, προσέταξε γενέσθαι ζήτησιν περὶ τῆς Διρέσεως, καὶ γενομένης, ἡ τῶν ὀρθοδόξων ὑπερέσχε πληθὺς. »

Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰς ἔποψιν ναυιγείου ἀναποφεύκτου, τὸ βυζαντινὸν πλήρωμα ἐπεκαλέσθη πάλιν τοῦ ἀπολελακτισμένου ναυκλήρου τὴν βοήθειαν. Τὸ παλίντροπον τῆς πίστεως ἐπηρέασε τὴν πολιτείαν· ἡ ἀλληλομαχία περὶ τὰ δόγματα παρέλυσε πάντα κλάδον τῆς δημοσίου διαχειρίσεως. Καὶ ὁ μὲν θρόνος, ἐγένετο κλῆρος γυναιῶν καὶ γυναικεραστῶν, ἔρμαιον ῥαδιούργων καὶ προδοτῶν· ἡ δὲ ποιμενικὴ ῥάβδος ἐνεχειρίσθη πρὸς ἄνδρας, θέλησιν ἰδίαν μὴ ἔχοντας, ἀλλὰ τυφλῶς ὑπακούοντας τοῖς αὐλοκολάκοις. Ἡ Αὐλὴ αὐτὴ εἶχε καταντήσει καταγῶγιον καταμηνυτῶν, δολοφόνων, ἀντιποιοιμένων· ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις ἐτέθη μεταξὺ δύο χασμμάτων· σχίσμα γὰρ ἀναμέσον αὐτῆς καὶ τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, σχίσμα δὲ καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας. Ἰδοὺ, ἐν συντόμῳ ἡ ἔποψις τῆς βυζαντινῆς πολιτείας! Ἐνῶ

δὲ τὸ κράτος τῶν Ἀγαρηνῶν προήγατο ἐξ ἀνατολῶν, ἐκ δὲ δυσμῶν τὸ κράτος τῶν Φράγκων ἐγίγαντια ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ἢ Ἑλλάς, ὑπὸ τοσοῦτων πληγῶν ἀπηυδμήνη, οὔτε τοὺς πολεμίους ἀνδρείως ἀντέκρουεν, οὔτε πρὸς τοὺς φίλους ἀξιοπρεπῶς συνδιηλλάσσετο. Τοιαύτη δὲ κατάστασις πολλοὺς τῶν Εἰκονομάχων ἀπεδιλίκαε, πολλὰς ἐκλόνησε στερεὰς καὶ πεφωτισμένας συνειδήσεις· ὥστε τοῦ πλήθους ἡ γνώμη βαθρυνθὸν ἀναρρήυσκα πρὸς τ' ἀνέκαθεν νενομοθετημένα, ἀντὶ μέλλοντος αἰσιωτέρου καὶ ἀβεβαίου, τὴν βεβαίαν τῆς πατροπαροδότου πίστεως ἐπροτίμησε μετριότητα.

Ἐὰν τὴν Εἰκονομαχίαν κατὰ λόγον ἱστορικὸν ἐπιθεωρήσωμεν, θέλομεν ὡσαύτως θαυμάσει καὶ τὸ μεγαλεπήβολον τοῦ σκοποῦ τῆς, καὶ τὸ ἀστραπαῖον τοῦ προσηλυτισμοῦ αὐτῆς. Ὁ κόκκος οὗτος τῆς χριστιανικῆς ἐξελέγξεως ἀναφύεται εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μεσαιωνικῆς νικτὸς, βλαστάνει ἐν τῷ σκότει, ὀρθοῦται ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, καὶ δένδρον ἤδη γινόμενον, ἐπεκτείνει τὴν σκιάν τῶν κλάδων αὐτοῦ πέραν ὠκεανοῦ, ἅμα ὡς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας ἀνατείλει ἐπὶ στερεώματος Εὐρώπης. Ὅντως ἀξιοθαύμαστος ἡ ἀνόρθωσις αὕτη τῆς διανοίας ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ τότε κυκῶνος! Ἀναντίρρητον, ὅμως, ὅτι ἡ ἀναπτέρωσις αὐτῇ τοῦ λόγου ὑπερέβαινε τὰς δυνάμεις τῆς ἐποχῆς, τὴν οἰκονομίαν τοῦ μεσαιῶνος, τὰ συμφέροντα τῶν τότε λαῶν. Δὲν εἶχεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος εἰς διάθεσίν του μέσα δραστήρια πρὸς ἐδραίωσιν τῶν ἐλευθερίων ἐπινοημάτων, τύπον, Ἀμερικὴν, ἀτμὸν, πυρίτιδα, πυξίδα, καὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα ὅσα σήμερον ὁ πολιτισμὸς κατέχει πρὸς

διάθεσιν καὶ διατήρησιν τῶν διανοητικῶν κατακτήσεων. Ἡ ἀλήθεια, σήμερον, ἐξελέγχεται ὑπὸ τοῦ τύπου, ἐξελεγχθεῖσα δὲ διαδίδεται παραχρῆμα διὰ τοῦ ἀτμοῦ, ἐφεξῆς δὲ φρουρεῖται ὑπὸ τοῦ πυροβόλου. Ἀλλὰ τότε, ἐν ἐλλείψει μέσων τοιούτων, μόνον ὄργανον συγκοινωνίας, συμπνοίας, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐνότητος, μόνον ὁρμητήριον προόδου καὶ διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦτον ἡ πίστις, ἡ πίστις δέσποινα τοῦ λόγου, ἡ ἀνεξέλεγκτος πίστις, ἧς ἄνευ εἶπετο διάλυσις ἀναπόφευκτος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Εἰκονομαχία, καὶ τοι ἀπλῶς στραφεῖσα περὶ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν, κατέστρεψεν, ἢ διέσεισε πεποιθήσεις ἐρριζωμένας πρὸ πολλοῦ, καὶ οὕτως ἔτεμε τὴν ὁδὸν εἰς διαζητήσεις λίαν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπικινδύνους πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ φωτισμοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἀπέτυχεν. Ἐπρεπε γὰρ διὰ μόνης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἀκέραιαι, ἑωσοῦ ἔλθῃ κρίσεως ἡμέρα, νὰ σωθῶσιν αἱ εἰς ἀναγέννησιν ὠρισμέναι ἐθνικαὶ ὁμάδες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἐπρεπεν ἄλλως τε νὰ μὴ ἐκλείψῃ καὶ ἡ καλλιτεχνία, τὴν ὁποῖαν ὁ πόλεμος κατὰ τῶν εἰκόνων παρέδιδεν εἰς τέλειον ἀφανισμόν. Διὸ, πᾶσα ἀπόπειρα κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ὁμοιομορφίας ἦτον εἰς τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐγκλημα καθοσιώσεως κατὰ ἱστορίας, Τέχνης, ἐξευγενισμοῦ.

Καὶ ὅμως, πόσοι ἐξ ὧσων συνήθως παρευρίσκονται εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς πρώτης Κυριακῆς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, πόσοι οἱ συλλογιζόμενοι, ὅτι ἡ λεγομένη ἐκείνη τελετὴ τῆς ὀρθοδοξίας, τελετὴ ἐκκλησιαστικὴ κατὰ φαινόμενον, ἔχει τὴν μεγίστην πολιτικὴν βαρύτητα εἰς τὴν βιολογίαν τῆς Νεοελληνικῆς ἀναγεννήσεως; Ὁ ἀπαί-

δευτοῦ ἀκροάζεται τὴν λειτουργίαν ἀνεξετάστως· ὁ ἡμιμαθὴς ἐπαίρεται ἐν ἑαυτῷ, καὶ μεγαλύνεται ἐπὶ εὐφυΐᾳ καὶ ἀγχινοΐᾳ, οἰκτείρων τὴν μισαλλοδοξίαν τῶν πατέρων μας. Καὶ ὅμως, ἐὰν ὑπάρχωμεν σήμερον, ἐὰν ἔχωμεν τὴν εὐκαιρίαν δικαίως ἢ ἀδίκως νὰ κρίνωμεν τὰ παρελθόντα, τοῦτο πάντως ὀφείλεται εἰς τὴν περισσο-
 θρησκείαν τῶν праπατόρων μας. Χωρὶς γὰρ τοιούτου ζήλου συντηρητικοῦ, ἐνωτικοῦ, συναφομοιωτικοῦ, ζήλου εἰς χρόνους ἀναρχίας καὶ ἀσυνταξίας τὸ γένος περιδέσαντος ἐν δεσμοῖς ὁμοδοξίας ἀδαμαντίνοις, τίς ἄλλη πίστις δραστηκωτέρα, τίς ἄλλη δύναμις τῆς δογματικῆς ἐνότητος ἀρμοδιωτέρα ἤθελεν ἐπιτύχει κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἀγῶνος ν' ἀναπτέρωσῃ τὸν πάτριον ἐνθουσιασμόν, καὶ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐξαγόρασιν τῆς Πολιτείας αὐτῆς, τοὺς παρακτικοὺς λόγους τῆς ὁποίας στομφολογοῦντες καὶ πυρρῶνίζοντες ἡμεῖς οἱ ἀμεριμνότεροι διερμηνεύομεν;

Σκοπὸς ἐν οὐσίᾳ τῆς Ἐκονομαχίας! ὑπῆρξεν ἢ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Αὐτοκράτορος συγκέντρωσις πάσης εἰασοῦν ἰκμάδος καὶ ζωτικότητος ἐθνικῆς, ὑπὸ τῆς Θείας Οἰκονομίας παλαιῶθεν ταμειευθείσης καὶ παραδοθείσης εἰς τὸν ζῆλον, εἰς τὴν στοργὴν δύο τάξεων διαφόρων, τῆς ἐγχωρίου Ἐκκλησίας, καὶ τῆς φιλέλληνος Σχολῆς, τῆς ἄνω καὶ κάτω Βουλῆς ταύτης τοῦ Βυζαντινοῦ συντάγματος. Ἄς ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμήν ὅτι ὁ σφετερισμὸς οὗτος τῆς μοναρχίας ἠυδοκίμησε κατ' εὐχὴν τῶν Ἰσαύρων, ὥστε αἱ τύχαι τῆς δογματικῆς καὶ αἱ τῆς ἐλληνικῆς ἐνότητος περιήλθον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐκπροσωποῦντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν ἀπολυτισμὸν τῶν Σεβήρων καὶ

Διοκλητιανῶν. Ἄς ὑποθέσωμεν περιπλέον, ὅτι ἡ καινό-
τροπος αὕτη μοναρχία τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, γῆν
πχτοῦσα χριστιανικὴν, καὶ μὴ Ῥωμαϊκὴν, δίκαιωμένη δὲ
μηκέτι ἐν τῷ αἰῶνι τῶν Πραιτωριανῶν, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ
ἔρατοῦ ἰθαγενεοῦς καὶ Γραικικοῦ κατὰ μέγα μέρος, ὅτι ἡ-
ναγκάσθη ν' ἀσπασθῇ τὴν δογματικὴν καὶ ἑλληνικὴν παρά-
δοσιν τοῦ ὑπηκόου, προτιθεμένη, ὅμως, αὐτὴ καὶ μόνη ἡγε-
μονικῶς, αὐθαρέτως, ἀνεξελέγκτως νὰ κυβερνήσῃ καὶ
πολιτεῖαν, καὶ συνείδησιν, καὶ διάνοιαν. Ἐστῶσαν ταῦτα·
ἀλλὰ τίς βεβαιοῖ, ὅτι ὁ τὸ σύνταγμα τοῦ μεγάλου Κων-
σταντίνου διαλύσας ἀπολυτισμὸς αὐτὸς θέλει τύχει πάν-
τοτε βραχυστάτων ἀνδρείων καὶ θεοσεβῶν, ἐκ τοῦ φυράμα-
τος τῶν Ἰσχυρῶν; Ἄν δὲ κατὰ τύχην καταλάβῃ τὸν
θρόνον ἀνάξιοι, τί γίνεται τὸ γένος, ἥδη ἀποστερηθὲν ἁρω-
γῶν, ὡς ἄλλοτε προθύμων, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν
ἐθνικὴν ἐνότητά τῆς φυλῆς νὰ ὁμολογήσωσιν εἰς βασι-
νιστήρια, καὶ ὀλοκαυτώσεις; Καὶ ἐὰν Σταυροφόρων σμῆνος
ἐπιπέσῃ καὶ ἐξόριστος ἡ μοναρχία καταφύγῃ εἰς Νίκαι-
αν, τίς τότε ἐν τῇ Φραγκοκρατουμένῃ Θράκῃ, καὶ Μακε-
δονίᾳ, καὶ Πελοποννήσῳ θέλει θεραπεύσει τὸν ὀρφανισθέν-
τα Ἑλληνισμόν, τὴν ἐπιβουλευομένην Ὀρθοδοξίαν, ἣ εἰς
τίνα στηρίγματα θέλει ἐπεραιοθῇ αὐτὴ ἡ μοναρχία προσ-
σπαθοῦσα ν' ἀνορθωθῇ, καὶ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἔδραν τῆς
νὰ ἐπανακτήσῃ;

Ἀγαθὴ τύχη, λοιπὸν, τὸ σκάνδαλον ἐξέλιπεν.
Ἄν, ὅμως, ἡ ἐν Ἑλλάδι πρῶτον ἐπιλάμψασα τῆς Εἰκono-
μαχίας πυρκαϊὰ ἐσβέσθη καθ' ὅν διηγοῦμεθα τρόπον, ἀλ-
λὰ χρόνον μικρὸν διήρκεσαν ἐν τῇ Δύσει τὰ ζώπυρα αὐ-
τῆς. Τριακόσια περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἐν Βλαχέρναις

παλινόρθωσιν τῶν εἰκόνων, Πέτρος τις Βρουῆς (Pierre de Bruis) ἀναιθύσσει κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν τὸν εἰκονομαχικὸν σπινθῆρα, διδάσκων τὴν κατάργησιν πάσης ἐξωτερικῆς λατρείας, ἐμπράκτως δὲ παραδίδων εἰς τὸ πῦρ εἰκόνας, λείψανα, σταυροὺς, σκευὴ ἐκκλησιαστικά, καὶ ὅ,τι ἄλλο κατ' αὐτὸν συνέτεινεν εἰς τὸν ὑλισμὸν τῆς πίστεως, εἰς τὴν παραποίησιν τῆς καθαρᾶς, τῆς πνευματικῆς λατρείας. Ὁ Πέτρος οὗτος, καταδικασθεὶς, εἰς τὸ πῦρ ἐκάνη ὡς αἰρετικὸς. Ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ πάλιν ἡ φλόξ τῆς ὁγδόης ἑκατονταετηρίδος ἀνερρίπισθη. Ὁ Ἐρρίκος, μαθητὴς αὐτοῦ, διαδίδει τῆς Εἰκονομαχίας τὰ σπέρματα εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἑλβετίας· καὶ ἴσως τὸ δόγμα τῶν Ἰσαύρων τελείως ἤθελε τότε ριζοβολῆσει, ἂν ὁ ἅγιος Βερνάρδος, ὑπὸ τοῦ Πάπα Εὐγενίου Γ'. ἐπὶ τούτου εἰς Λαυγαυδοκὴν ἀποσταλὴς, δὲν ἐπενήργει διὰ τοῦ κηρύγματος, ἢ ὡς θέλουσιν οἱ Λατῖνοι, διὰ φοβερῶν θαυμάτων. Τὴν αὐτὴν δὲ κατὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν ἀπαστροφὴν ἀναδεικνύουσιν ὀλίγον ἔπειτα οἱ ἄθλιοι Ἀλβιγαῖοι καὶ οἱ Βαλδαῖοι (Albigensis et Vaudois), οἱ εἰκονομάχοι οὗτοι τῆς IB' ἑκατονταετηρίδος, ὁ τραγικώτατος ἀφηνισμὸς τῶν ὁποίων πενθίμῳ κύκλῳ περιβάλλει μίαν τῶν σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ χριστιανισμοῦ. Μετὰ παρέλευσιν διακοσίων ἐνιαυτῶν, οἱ μαθηταὶ τοῦ Βικλέφου αὐθις ἀνακαινίζουσιν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν Εἰκονομαχίαν, ὅθεν αὕτη εἰς Βοημίαν μεταβαίνουσα ἐνισχύεται ὑπὸ τῶν Οὐσσιτῶν. Ἐπὶ τέλους, οἱ μαθηταὶ τοῦ Σβιγγλίου καὶ τοῦ Καλβίνου, εἰς χρόνους νεωτέρους ἀκμάζοντες καὶ διδάσκοντες, ἀλλὰ καὶ βοηθούμενοι

ὑπὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Γουττεμβέργου, ἀναπλάττουσι καὶ εἰς ἑκδοσιν νέαν δημοσιεύουσι τὸν Τόμον τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου συγκροτηθείσης Εἰκονομαχικῆς Συνόδου. Ὅθεν προκύπτει, ὅτι τὸ δόγμα τῶν Διαμαρτυρομένων συνέχεται καὶ συγγενεύει πρὸς τὸ φρόνημα αὐτὸ, ὅπερ ἐπρέσβευσαν οἱ πατέρες μας ἐπὶ περίπου ἑκατὸν εἴκοσιν ἐνιαυτούς.

Ἰστέρος γόνος τῆς ἀνωμάλου ταύτης περιόδου εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Θεοφίλου καὶ τῆς Θεοδώρας. Τοῦ Μιχαήλ Γ. ἡ διχωγὴ παρὶς τάνει τρανὸν παράδειγμα τῆς ἀσεβείας, ἥ κἄλλιον εἰπεῖν τῆς ἀθρότητας, εἰς ἣν ἅπαν τὸ ἀπαράσκευον γένος ἤθελε πιθανῶς περιτέσει μετὰ καιρὸν, λυθείσης ἅπαξ τῆς ἀναγκαίας πρὸς τὰς παραδόσεις ὑποταγῆς, καταβληθείσης ἅπαξ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Φθάσας ὁ βασιλόπαις εἰς τὴν ἡλικίαν, ὅτε τὰ πάθη ὀργῶσι δυσχαλίνωτα, ἐμίσησε τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς, καὶ παραλαβὼν τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς εἰς θεράπευσιν τῶν ὀρμῶν του, ἐξώκειλεν εἰς πᾶν εἶδος ἀσωτείας, καὶ ἀθεμιστίας. Αἱ παιδικαὶ διασκεδάσεις του περιστρέφονται εἰς τὸν θεατρισμὸν τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, τὴν χλευασίαν τῶν ἱερῶν. Ἐλαστος τῶν ἐταίρων του λαμβάνει ὄνομά τι μητροπολιτικόν, αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς αἰσχρολόγως ἐπονομάζεται ἀρχιεπίσκοπος Κωλονίας, ἐνῶ Πατριάρχης τῆς ἐκκλησιαστικῆς κομῆδίας διορίζεται. Θεόφιλός τις γελωτοποιῶν, Ἡμερὸς ἐπικληθεὶς. Ἡ ἐταιρία ἠρέσκετο καθ' ἐκάστην ἐμπαΐζουσα τὸν Ἰγνάτιον, ἀληθινὸν Πατριάρχην, καὶ διακωμωδοῦσα τὰς ἱεροπραξίας του. Ὅσάκις δὲ ἐξήρχετο ὁ ἱεράρχης εἰς λιτανίαν μετὰ τοῦ κλήρου, ἡ σπεῖρα τῶν παρασίτων

αὐτῶν, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα τὸν αὐτοκράτορα, ἐξέβαινον ἐπὶ πώλου ὄνου εἰς συναπάντησιν τῆς τελετῆς, κρούουσα ὄργανα μουσικῇ, ἄδουσα ψαλμοὺς ἀπρεπεῖς, καὶ πειοῦσα αἰσχρὰς χειρονομίας. Μιᾶ τῶν ἡμερῶν, ὁ Μιχαὴλ προσκαλεῖ τὴν μητέρα του παρ' ἑαυτῷ, ἵνα λάβῃ τὴν εὐλογίαν τοῦ Πατριάρχου. Ἡ Θεοδώρα προσκυνεῖ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀσπάζεται τὴν δεξιὰν αὐτοῦ. Ἀλλὰ πόσον ἐκπλήττεται, γνωρίζουσα μετ' ὀλίγον, ὅτι ὁ Πατριάρχης, οὗ τὴν δεξιὰν ἥσπασθη, ἦτον ὁ γελωτοποιὸς Θεόφιλος ! Ἀπῆλθε τετραγαμμένη, τοῦ υἱοῦ τῆς καὶ τῶν φίλων του μέχρι λειποθυμίας καγχαζόντων· ἀκολούθως δ' ἐξορίζεται εἰς τι μοναστήριον καταλείπουσα μοναχάτορα τὸν μέθυσον Μιχαήλ.

Ἡ αὐλικὴ ραδιουργία, ἣτις ἐβίασε τὴν Θεοδώραν νὰ περδεχθῇ τὸ σχῆμα τὸ μοναχικόν, συνεπέφερεν ἕτερον ἀποτέλεσμα πολλοῦ λόγου ἄξιον. Ἀπέβηκε τῆς πατριαρχικῆς ἑδρας τὸν Ἰγνάτιον, υἱὸν Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου καὶ ἀντικατέστησεν ἐκόντα ἄκοντα Πρωτοσπαθάριον τινα καὶ Πρωτασηκρήτην, ἄνδρα σοφώτατον ἐν τε τῇ ἰεραῇ, καὶ τῇ θύραθεν παιδείᾳ, αὐτὸν, ὅστις, ὑπέρμαχος εἶτα τῶν πατρίων δογμάτων γενόμενος ἀπέναντι τῆς Παπικῆς πλεονεξίας, ὠρισμένος ἄνωθεν ἦτο νὰ προκινήσῃ νέαν καὶ δεινότεραν σχίσματος ἀφορμὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. Προέβη ἐπὶ σκηνῆς πολιτισμοῦ ὁ κορυφαῖος τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος, ὁ ἐνδοξος ἐγκαινιστῆς τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος Φώτιος, οὗ τὸ κλέος πληροῖ τὴν ἱστορίαν, τὴν γραμματολογίαν, καὶ τὴν θεολογίαν τοῦ μεσαιῶνος· ὁ Φώτιος αὐτὸς, ὃς οἱ ὁμοεθνεῖς καὶ σύγχρονοι προσῆψαν τὴν κατηγορίαν, ὅτι κατὰ τὴν

λειτουργίαν « οὐδέποτε ἤκουσαν αὐτοῦ λαλοῦντος εὐχῆς, ἀλλὰ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ὑποψιθυρίζοντος ῥήματα » (209)· αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις, σεισμοῦ πρὶς γενομένου ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος, Πατριάρχης ὢν, καὶ εἶπεν ἀτρόμητος τῷ περοβισμένῳ λαῷ, « ὦς οὐκ ἐκ πλήθους ἀμαρτιῶν οἱ σεισμοί, ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὑδάτων. » Ὁ Φώτιος οὗτος, ἑλληνιστῆς ἄμα καὶ Θεολόγος, τῆς ἱστορικῆς ἅμα καὶ τῆς πνευματικῆς παραδόσεως φύλαξ καὶ διερμηνεὺς, ἀνοίγει καὶ νῦν στάδιον εἰς τὸν μεσχιῶνα τῆς Ἑλλάδος.

Ἠγγικεν ἡ ὥρα τῆς παντελοῦς ἀποχωρίσεως. Ὁ Πάπας Νικόλαος Α΄ παντοίοις τρόποις τότε ἠγωνίζετο νὰ πλατύνῃ τὴν Χαπικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ προεδρευομένην Ἐκκλησίαν νὰ καταστήσῃ παγκόσμιον μοναρχίαν. Ἡ πατριαρχικὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταβολὴ ἐπ' ὀλίγον αὐτῷ πρέχει λαβὴν εἰς τὸ ποιῆσαι ἐπιστητὴν τοῖς Γραικοῖς τὴν ἀνεξέλεγκτον πνευματικὴν ἡγεμονίαν του. Ἀγανάκτησιν οὖν ἐντεῦθεν προφασίζομενος κατὰ τοῦ παραβύστου Φωτίου, συγκαλεῖ ἐν Ῥώμῃ σύνοδον, δι' ἧς παύει τὸν ἀρτιχειροτόνητον τῆς ἀσκήσεως τῶν πατριαρχικῶν καθηκόντων, ἐπαπειλεῖ δὲ αὐτῷ καὶ τὸν ἀφορισμὸν, ἂν ἐπέμενεν εἰς τὰς ἀξιώσεις του. Ὁ Φώτιος δὲν ἐκπτοεῖται. Ἐτέραν ἐναλλάξ Σύνοδον συναθροίσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀφορίζει τὸν Νικόλαον.

Συγχρόνως δὲ ὁ ἐλληνίζων Μιχαὴλ ἐπιστολιμαίῳ ἀπειλεῖ τὴν πόλιν τῶν Ῥωμαίων, ἐξυθρίζει τὸν Πάπαν, καὶ τοὺς γραμματεῖς του, ῥητὰ καὶ ἄρρητα ὥσπερ ἐξ ἀμάξης λέγων αὐτοῖς, τὸ δὴ χεῖρον, μᾶλλον προσάπτων τῇ λατινικῇ διαλέκτῳ, ἣν βάρβαρον ἀποκαλεῖ, καὶ γραμματείας αὐτοκρατορικῆς ἀναξίαν. Ἐκ τῆς τοῦ Νικολάου ἀν-

ταπαντήσεως συνεκμαιρόμεθα τινὰς τῶν ῥήσεων τοῦ Μιχαήλ. « Τιμὴν μεγίστην λέγεις ὅτι περιεποίησας ἡμῖν, ὁ Πάπας ἀντεπιστέλλει, καταξιώσας τὴν ἀγίαν μας Ἐκκλησίαν Ἱμετέρου γράμματος, καὶ πράξας ὑπὲρ ἡμῶν ὃ, περ οὐδεὶς τῶν πρὸ ὑμῶν βασιλέων ἔπραξεν ἀπὸ τῆς 5'. Συνόδου μέχρι τοῦ νῦν. Ἀλλὰ, πρὸς Θεοῦ, τίνα κατασχύνει τῶν ἡμετέρων σχέσεων ἡ διακοπὴ, εἰμὴ τοὺς προκατόχους σου, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐπολιτεύθησαν ὡς αἰρετικοὶ καὶ ἀσεβεῖς; Σὺ δὲ διασύρεις τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ὡς βάρβαρον τάχα καὶ δυσγενῆ. Ἐὰν οἱ χλευασμοὶ σου προέρχωνται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐδιδάχθης αὐτὴν, οἴμοι πόσον γελοῖος εἶ, *Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων* σαυτὸν ἐπιγράφων, καὶ ὅμως τὴν εὐγενῆ τῶν Ῥωμαίων διάλεκτον ἀγνοῶν (209 δις)! Ἄγε δὴ, *Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ*, ἐξόρισον τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων σου καὶ ἐκ τῆς ἐγχωρίου ἐκκλησίας, ἐὰν περ ἀληθεύῃ ὅτι τὸν Ἀποστολὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκετε εἰσέτι ἐλληνιστί τε καὶ λατινιστί! » Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα λήγει ὡς ἑξῆς « Ὅστις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλων, ἢ συμβούλων τοῦ βασιλέως Μιχαήλ ἀναγνώσῃ τὴν λατινικὴν ταύτην ἐπιστολὴν, καὶ ἀποκρύψῃ τι τῶν ἐν αὐτῇ, ἀνάθεμα ἔστω! » Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐπαναπολήσας ὁ ἀκρόχολος Νικόλαος τὰς ἀπειλὰς καὶ λοιδορίας τοῦ ἀλατινίτου Μιχαήλ, γράφει αὐτῷ « Ἐλάβομεν πέρυσιν ἐπιστολὴν, φέρουσαν τ' ὄνομά σου, καὶ βρῖθουσιν τοσούτων ὕδρεων, ὥστε ὁ γράψας αὐτὴν φαίνεται βάψας τὸν κάλαμον εἰς ὄφρεως φάρυγγα. Ἀποκρούομεν παντὶ σθένει περιφρόνησιν τοιαύτην τῆς ἐξουσίας μας, σὲ προτρέπομεν δὲ νὰ καύσῃς δημοσίᾳ τὴν αἰσχρὰν ἐκείνην ἐπι-

στολήν, ὅπως ἀπαλλαχθῇ τῆς ἀτιμίας ὅτι διέταξας τὴν σύνταξιν τῆς. Ἄλλως, (ἔστω πρὸς γινῶσίν σου), θέλομεν ἀναθεματίσαι τὸν αὐτουργὸν τοῦ γράμματος ἐν πλήρει Συνόδῳ τῆς Δύσεως ἀπάσης. Ἀφοῦ δὲ τὸ γράμμα αὐτὸ ἀνακρεμάσωμεν ἐπὶ πασσάλου, θέλομεν εἰς ὑμέτερον αἶσχος ἐμπυρίσει αὐτὸ, παρόντων πάντων τῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου Πέτρου παρεπιδημούντων ξένων ! » Πόσον τὸ ἀπότομον ὕψος τοῦ Νικολάου Α΄. διαφέρει τοῦ ἡπίου ὕψους τοῦ Γρηγορίου Β΄. ! — Ὁμολογητέον, ὅτι καὶ χρόνοι, καὶ ἥθη, καὶ πρόσωπα μετεβλήθησαν !

Ἐντεῦθεν ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἐκτραχυνθεὶς, καὶ πνέων κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ὑπεροψίας ἀγανάκτησιν, συντάττει λαμπροτάτην πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς Πατριάρχας ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, οὕτω πως ἔχουσιν ἐν περιλήψει. « Ἡ κακοδοξία ἐφάνη καταβεβλημένη. Ἀπὸ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως ἤρξατο πάλιν ἡ πίστις νὰ διαδίδηται πρὸς ἔθνη καὶ λαοὺς. Οἱ Ἀρμένιοι παρεδέξαντο τὴν ὀρθοδοξίαν· οἱ Βούλγαροι τὸν Χριστιανισμόν. Ἄλλ' ὅμως, ἄνθρωποι τινες, ἐκ τῆς ζοφώδους Δύσεως ἐγερεθέντες, ἰδοὺ ἀποπειρῶνται νὰ καταστρέψωσι τὸ νεόφυτον δένδρον, καὶ τὴν ἀμώμητον πίστιν νὰ φθείρωσι διὰ νεωτερισμῶν. Διατάσσουσιν οὗτοι, παρὰ πᾶσαν παράδοσιν, τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου, ἀφαιροῦσι τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τὴν πρώτην ἐβδομάδα· ἀποστρέφονται τοὺς νομίμως νυμφευθέντας ἱερεῖς, αὐτοὶ οἱ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν ἀκολασταίνοντες· τὸ δὲ ἔπικρον τῆς ἀσθεΐας, προσέθηκαν λέξεις εἰς τὸ ἱερώτατον σύμβολον τῆς πίστεως, λέγοντες, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δὲν ἐκπορεύεται ἐκ μόνοι τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ προσέτι . . . »

Ὁ Φώτιος, ἐν τῇ πολυθρυσλήτῳ ταύτῃ ἐγκυκλίῳ στιγματίζων, καὶ πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς ἀνατολῆς καταμηνύων τὰς δυτικὰς καινοτομίας, ἀνασκευάζων εὐστόχως τὴν ἑτεροδιδακτικὴν τῶν Λατίνων περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορευτικῆς ιδιότητος, ὑπερασπίζων τὴν πατριὸν δόξαν καὶ τὰς ἀποράσεις τῶν Πατέρων, ὀρθοῦται τῷ ὄντι εἰς ἀνάστημα γίγαντος. Κατὰ τὴν θερμουργὸν αὐτοῦ διέλεγγιν, ὅμως, οὕτως ἐκφέρεται πρὸς ὀργήν, ὥστε τοὺς Λατίνους ἱεράρχας ὀνομάζει οὐ μόνον νιόους σκοτούς, ἀλλὰ σχεδὸν ἀρνεῖται αὐτοῖς καὶ τὴν ὀνομασίαν τὴν χριστιανικὴν. — Ἐν τούτοις ὁ Πάπας, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Φραγκίας ἀποτεινόμενος, δικαιολογεῖ τὰς λατινικὰς συνηθείας, ἀντεγκαλῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν Φώτιον, ὅτι Πατριάρχην *Οἰκουμενικόν* ἐκ τὸν ἐπιγράφει, ἐνῷ ὁ Αἰνεῖας ἐκ Παρισίων, καὶ ὁ Ῥατρίμης βιβλία συντάσσουν ὀγκώδη κατὰ τῶν δοξασιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ τοῦ Παπικοῦ πρωτείου.

Προκύπτουσιν ἀπὸ τοῦδε διαφωνίαι ἀσυμβίβατοι μετὰ τὴν Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Θεολογία ἐπεμβαίνει καὶ τὴν ἐκρηγείσαν ἤδη πολιτικὴν διχόνοιαν τελεσιουργεῖ. Ἐπῆλθε γὰρ τῶν ἐθνικῶν διακρίσεων ἡ ὥρᾳ. Ἰδοὺ, ἐκ τοῦ καπνισμοῦ ἔτι κρατῆρος τῆς Εἰκονομαχίας ἀνέρχονται δύο σχίσματος ἀφορμαί, Πατριάρχαι λαϊκοί, καὶ ὁ ἀδιέξοδος κύκλος τοῦ ζητήματος περὶ ἐκπορεύσεως Ἁγίου Πνεύματος!

Τοῦ Μιχαὴλ τούτου βασιλεύοντος ἐν τοσούτῳ, σπουδαῖα συμβαίνουσι γεγονότα τροπολογοῦντα τῆς Εὐρώπης τὴν κατὰστασιν. Ἐρίδες οἰκίαι καὶ διασχίζουσι τὴν κληρονομίαν τοῦ μεγάλου Καρόλου, ὅθεν ὁ Πάπας ὠφελεῖται

πρὸς ἐδραίωσιν τῆς κοσμικῆς καὶ ἀποστολικῆς αὐταρχίας του. Ἐν τῷ μεταξῷ, οἱ μὲν Βούλγαροι παραδέχονται τὸν Χριστιανισμόν. τὸ δὲ βάρβαρον γένος τῶν Ῥώσων ἐπιτίθεται τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ. Καὶ οἱ μὲν Σαρακηνοί, θρασυθέντες, καὶ τινὰ καταλαβόντες ἔν τε Ἀνατολῇ καὶ Ἰταλίᾳ τῆς ἐπικρατείας φρούρια, προχωροῦσιν ἐπαπειλοῦντες τῆς Χρισταιωσύνης ὅλης τὴν περινομήν. Ἔτερον δὲ ἄλλοθεν φύλον βάρβαρον προβαίνει, τὸ τῶν Νορμανδῶν, προωρισμένον καὶ τοῦτο μεγάλας μεταβολάς· νὰ ἐπαγγάγῃ εἰς τὴν γεωγραφίαν τοῦ αἰῶνος. Ἐνῷ δὲ τῶν Καρολιδῶν τὸ κράτος βιθμηθὸν παρκαμάζει, εἰς βασιλικὸς κλάδους διαιρούμενον, τὸ Γερμανικὸν γένος ἐτοιμάζεται νὰ σφετερισθῇ τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας. Ἐμβαίνομεν ἐνὶ λόγῳ, εἰς κύκλον ἱστορικόν, ὅτε τὸ σύστημα τὸ Εὐρωπαϊκόν, προδιαιρεθὲν, ὡς εἶδομεν τὰ εἰκονομαχικὰ διεξελθόντες, εἰς δύο τμήματα μεγάλα, τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικόν, ἄρχεται νῦν νὰ ὑποδιαιρῇται εἰς ἕτερα τμήματα μικρότερα, ἕκαστον τῶν ὁποίων διαμορφοῦται προβάδην, καὶ κατ' ἴδιον κανόνα ρυθμίζεται. Ναὶ μὲν οἱ χαρακτηριστῆρες ἐνὸς ἐκάστου γένους εἰσέτι καλῶς δὲν διακρίνονται· ἀσχημάτιστα, συγκεχυμένα φαίνονται τῶν ἐθνῶν τὰ γνωρίσματα, διότι ὁ νόμος τῆς ἐπιμιξίας διατελεῖ ὧν εἰσέτι ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ. Ὅμως δυνάμεθα ἕως ἀπὸ τοῦδε νὰ διαγνώρισωμεν ἐν τῇ Δύσει τρία κύρια ἐθνικὰ στοιχεῖα συνερχόμενα πρὸς σχηματισμὸν μιᾶς ὁμάδος πεποικιλμένης· τὸ Λατινοβάρβαρον τῆς Ἰταλίας, τὸ Φραγκοκελτικὸν τῆς Γαλλίας, καὶ τὸ τῆς Γερμανίας Γοτθικόν, ἢ Σαξωνικόν· αὐτὰ ταῦτα, ἅπερ καὶ τὴν κρείττονα δόσιν συνεισφέρουσιν εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν νεωτέρων

ἐσπερίων γλωσσῶν. Κατὰ δὲ λόγον δευτερεύοντα, καὶ εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, ἀνμφαίνονται ἕτερα ἐθνικὰ στοιχεῖα, ἄνισα πρὸς ἄλληλα κατὰ δύναμιν, καὶ εὐφυΐαν, τὸ Σκανδιναυικόν, ἐξ οὗ καὶ τὸ Νορμανδικόν, τὸ Σλαβικόν, τὸ Οὐγγρικόν, τὸ Βλαχικόν, κ. τ. λ. Ἡ διάκρισις τῶν ἐθνοτήτων τούτων προχωρεῖ διὰ τῆς ἐπιμιξίας καὶ συγχωνεύσεως, ἡ δὲ συγχώνευσις, ἣν ὅροι δυσευκρίνητοι προκαλοῦσι καὶ διευκολύνουσι, συμβαίνει συνήθως διὰ κατακτήσεων καὶ ἀποικισμῶν. Ὡς ἐκ τούτου, χρόνος οὐ βραχὺς περέρχεται, πρὶν ἢ τὰ ἑτερογενῆ στοιχεῖα προσοικειωθῶσι, καὶ συναχθῶσιν εἰς μίαν ἐθνικὴν ὀνομασίαν. Διὸ οἱ Γάλλοι καλοῦνται εἰσέτι Γαλλοφράγκοι, ἢ Φράγκοι, ἢ Φραγκοτεύθονες. Ἡ Ἰταλία ὀνομάζεται συνήθως Λογγοβαρδία. Τὴν Γερμανίαν ἐκπροσωποῦσιν οἱ Σάξονες, καὶ οἱ Σουηβοί. Ἡ Ἰσπανία κατοικεῖται ὑπὸ Ἰσπανοαράβων, ἡ δὲ Ἀγγλία, ὑπὸ Ἀγγλοσαξόνων. Καθὼς δὲ ἄμορφοι εἰσέτι φαίνονται οἱ χαρακτῆρες τῶν τῆδε κακεῖσε ἰδρυομένων ἐθνοτήτων, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀσχημάτιστα καὶ εἰς ἀδιάκοπον τροπὴν ὑποκείμενα ὑφίστανται καὶ τὰ ἰδιώματα αὐτῶν. Αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ἔνθα προΐσται καὶ πρωτεύει ἡ ἐθνότης τῶν Ἑλλήνων. Ὁ νόμος τῆς συμφύσεως, ὁ γενικὸς τῆς ἀναπλάσεως νόμος, πᾶσαν ἀδιακρίτως γωνίαν διερχόμενος τῆς χριστιανωσύνης, δὲν ἐξαιρεῖ τὴν ἡμετέραν γῆν. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἀπανταχοῦ τῆς εὐαγγελισθείσης γῆς, τὰ μέλλοντά ποτε νὰ σχηματίσωσι τὸν Νεολληνισμόν στοιχεῖα, καὶ τοι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος ἀπὸ βαρβαρικῆς ἐπιμιξίας ὑπερμέτρου προφυλαττόμενα, οὔτε τὴν νεωτέραν ὁ ἰάλεκτον συνέταξαν εἰσέτι κανονικῶς.

οὔτε νοσπρεπὲς πολίτευμα συνέστησαν, οὔτε ὄρια γεωγραφικὰ διέγραψαν ἀνάλογα πρὸς τὰς μελλούσας αὐτῶν ἀνασκοπὰς. Οὐχ ἦττον ὁμῶς καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἀλλαχοῦ, τὸ παλαιὸν φύραμα ἀνασχοιγεῖται καὶ εἰς νεώτερον εἶδος διαμορφοῦται. Ἐνεργεῖα τοῦ καθολικοῦ νόμου τῆς ἀνακαινίσεως, σφριγῶσιν ἐνθάδε καὶ οἱ μικτὴν ἔχοντες τὴν ἐθνικὴν ὀνομασίαν *Γραικορωμαῖοι*, καθὼς ὀργῶσι κατὰ Δύσιν οἱ ἰδίαν ἱστορίαν, ἰδίαν γλῶσσαν, ἴδιον πολίτευμα διασκευάζοντες, καὶ μὴ εἰσέτι μονομερῆ καὶ διεκεκριμένην ἔχοντες τὴν ἐθνικὴν προσηγορίαν *Γαλλοφράγκοι*, *Ἀγγλοσάξονες*, *Ἰταλολογγοβάρδοι*, *Ἰσπανοάραβες*. Καὶ ἀληθὲς μὲν, ὅτι ἡ ἔλλειψις μεγάλης τινὸς κατακτῆσεως, ἔλλειψις ἐκτεινομένη μέχρι **ΙΓ'** ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἡ ἐντεῦθεν πηγάζουσα ἀνεμιπιξία, βραδύνουσιν ὅπως οὖν παρ' ἡμῖν τὸν ὀργασμὸν, μετριάξουσι τὴν ἐνέργειαν τῆς ποικιλίας, καὶ ἀλλαχοῦ γίνεται πρόξενος ἀναπτύξεως πρωΐμου, ταχυτέρας συγκράσεως. Ἀλλὰ τὸ ἀσυγκοινωνήτον τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος διασπᾶται μετὰ τινα χρόνον ὑπὸ Σταυροφόρων, ἐφεξῆς δὲ καὶ καταλύεται ὑπὸ Ὀθωμανῶν ἐπὶ τέλος ὁ ἑλληνικὸς μεσαιὼν ἐλευθεροκοινωνεῖ τοῖς λοιποῖς χριστιανωμένοις ἔθνεσι διὰ τοῦ ἑπταετοῦς ἀγῶνός του. Τότε τῆς σαθρᾶς στέγης καταπεσοῦσης, τὰ μὲν ἐνδότερα τοῦ κατηρειπωμένου οἰκοδομήματος ἀποκαλύπτουσι τὴν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας παραλόγως ἐμφωλεύσασαν *Ῥωμαϊκὴν* ψευδωνυμίαν, ὁ δὲ Νεοελληνισμὸς λαμβάνει τὴν *Εὐρωπαϊκὴν* πολιτογράφησιν Ἀλλὰ μὴ ὑπερπηδῶμεν τοὺς ὅρους τοῦ χρόνου. Τὰ ἐνεσῶτα κατεπεύγουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Συνέχεια τῶν σχέσεων Ἀγατολῆς καὶ Δύσεως.

Καθ' ἣν στιγμήν ὁ εὐπατρίδης Φώτιος, ἀπὸ τῆς λαϊκῆς καταστάσεως ἐξορμῶν, κατελάμβανεν ἐν τῇ κρισιμωτέρᾳ ἡμέρᾳ τοῦ γένους ἡμῶν τὸν θρόνον τοῦ ἐναρέτου μὲν, ἀλλ' ἀνικάνου Ἰγνατίου, ἕτερός τις ἀνὴρ, ἄγνωστος τὸ πρὶν, καὶ χυδαῖος τὴν καταγωγὴν, ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀνέδυσε καταλαμβάνων τὸν θρόνον τῶν Αὐγούστων, καὶ ἀρπάζων τῆς πολιτείας τὸ πηδάλιον ἀπὸ χειρῶν τοῦ μειοκλειουμένου Μιχαήλ. Εἶχεν ὁ βασιλεὺς οὗτος ἵππον γενναῖον καὶ ἀδάμαστον, ὃν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἱππεύσῃ. Στρατηγὸς τις Θεοφιλίτζης εἰσάγει παρὰ τῷ Μιχαήλ ἵπποκόμον τινὰ ἀνδρεῖον, τοῦνομα Βασίλειον. Οὗτος, τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ κρατήσας τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου, τῇ δὲ ἐτέρᾳ δραξάμενος τοῦ ὠτός, μεταβάλλει τὸ κτῆνος εἰς ἡμερον πρόβατον. Ὁ βασιλεὺς, θαυμάσας τὴν ἀξίαν, εἰσάγει παραχρῆμα τὸν νέον πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ, λέγων «δεῦρο, μήτερ, ἄνθρωπον, ὃν ἐπελαβόμην νῦν!» Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο «Οὗτός ἐστι, τέκνον μου, ὁ μέλλων τὴν γενεὰν ἡμῶν ἀφανίσαι» (209). Ὁ Βασίλειος διορίζεται Πρωτοστράτωρ, μετ' ὀλίγον δὲ Παρακοιμώμενος, ἐφεξῆς δὲ παρὰ τοῦ Μιχαήλ υἱοθετούμενος, στέφεται καὶ συμβασιλεὺς, «ὡς πιστὸς φύλαξ τῆς βασιλείας, καὶ τοῦ βασιλικοῦ προσώπου.» Ἀλλὰ μετὰ τινας μῆνας ὑποπτευθεὶς ὁ Μιχαήλ, εἰς τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἀναγορεύει καὶ τινὰ Βασίλισκιανόν, ἐχθρὸν τοῦ Βασιλείου. Ὁ καιρὸς λοιπὸν ἐπει-

γεν, ἡ ζωὴ τοῦ Βασιλείου ἐξετίθετο εἰς κίνδυνον. Μεθύσαντες ἐν τινι δείπῳ καὶ χειροκρατούμενον εἰς τὸν κοῖτωνα ἀγαγόντες τὸν οἶνομανῆ βασιλέα, δολοφονοῦσιν αὐτόν. Ὁ πρῶν ἱπποκόμος δράττεται τῆς μοναρχίας ἐν ἔτει 867, ὡς ἐδράξατο πρότερον τῶν χαλινῶν τοῦ δυσεξημερώτου ἵππου.

Ἡ ἐποχὴ, τὴν ὁποῖαν σημειοῦσιν ἐσωτερικῶς μὲν ἡ παῦσις τῆς Εἰκονομαχίας, καὶ ἡ ἀνάβασις τοῦ μεγαληπυθόλου Βασιλείου, ἐξωτερικῶς δὲ τὸ περὶ Ἐκπορεύσεως κινήθην ζήτημα, ὁμοιάζει ὅπως οὖν τῇ νεωτέρᾳ ἐκείνῃ, ἥτις παρέπεται τῇ Γαλλικῇ ἐπαναστάσει. Οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἡ Γαλλία τοσοῦτον συμπαγῆς καὶ κραταιᾶ, τοσοῦτον Γαλλικῇ, ὅσον ὅτε κατὰ συνέπειαν τῶν νεωτερισμῶν τῆς ὑπ' ἐχθρῶν περικυκλωθεῖσα, ἠναγκάσθη ν' ἀγωνισθῇ κατὰ πάντων αὐτῶν. Καθὼς δ' ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν συνεφιλιώθησαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινῆς πατρίδος τ' ἀλληλομαχήσαντα κόμματα, οὕτω καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ληξάντων τῶν Εἰκονομαχικῶν ἀγώνων, καὶ κακῶς πρὸς τοὺς Γραικοὺς διακειμένων Ἀσίας τε καὶ Δύσεως, αἱ τρεῖς ἀλληλομαχήσασαι ἀρχαί, μοναρχία, ἐρθοδοξία, καὶ σύλλογος πεπαιδευμένων, συνάπτουσιν ὁμοθυμαδὸν συμμαχίαν ἀδιάρρηκτον.

Ἐξοχονοῦν τῆς καινῆς περιόδου γνῶρισμα εἶναι ἡ σύμπτωσις τῶν τριῶν τούτων τοῦ βυζαντινοῦ συστήματος στοιχείων. Διὰ τῆς συμπτωσίας ταύτης περαιοῦται τὸ Σχίσμα. Ἄμεισον δὲ τοῦ σχίσματος ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ προφανὴς τῆς Νεοελληνικῆς ἰδιοπροσωπίας σχηματισμός.

Ὁ δαίμων τοῦ Νεοπλατωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις διὰ πολυειδῶν αἰρέσεων τὸ δόγμα τῆς Νικαίας ἐπὶ τοσαύτας

ἐκατονταετηρίδας καταπολεμήσας, τὴν πολιτείαν ὅλην εἰς ἀσταςίαν ἐτήρησεν, οὗτος ἀπηύδῃσεν ἤδη, ἢ μᾶλλον ἐξέπνευσεν ἐν μέσῳ τῶν Εἰκονομαχικῶν ἀγώνων. Ἐκλείφαντος δὲ τοῦ σκανδάλου τούτου, ὁ λαϊκὸς λόγιος, ὁ εὐγενὴς πεπαιδευμένος, ὁ γραμματικὸς ἀρχὼν καὶ διπλωμάτης ἐμπράκτως ἐγνώρισαν, ὅτι κοινὰ συμφέροντα πολιτείας τὴν τάξιν αὐτῶν συνέδεον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν παγίωσιν τῆς ὀρθοδοξίας· πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν ἣτις ἤδη συνησθάνετο τὴν χρεῖαν ἀνδρῶν πεπαιδευμένων, καὶ περὶ τὸ γράφειν ἱκανῶν, ἀφ' οὗτου ὁ διωγμὸς παρέλυσεν τὴν ἱερομάθειαν, καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἑλληνισμόν. Τὴν συνοχὴν τῶν δύο τάξεων ἤδη ἐσημειώσαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, παρατηρήσαντες τὴν εἰσοδὸν τῶν λογίων λαϊκῶν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἔχομεν νῦν ἀνάγκην νὰ παρατηρήσωμεν καὶ τινα κρείττονα τῆς λογίας τάξεως προαγωγὴν. Πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὴν ἀναπτέρωσιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἣτις τιμᾷ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν, δεῖον νὰ δεῖξωμεν ἓν πρόβλημα σημαντικὸν τῆς τάξεως αὐτῆς, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἐθεωρήσαμεν ὡς ἐξαιρετικῶς ἐκπροσωποῦσαν ἐν τῇ βυζαντινῇ διαίτῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν.

Αἰνιττόμεθα τὴν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ συμβαίνουσαν εἰσβολὴν τῶν ἑλληνιστῶν καὶ πεπαιδευμένων τῆς ἐπικρατείας εἰς τὴν δευτερεύουσαν πολιτικὴν ἀρχὴν, εἰς τὴν Σύγκλητον Βουλὴν.

Τὸ λείψανον τοῦτο τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτῆσεως, ὅπερ ἔως ὀλίγου δείγματα ζωῆς πολιτικῆς δὲν ἔδωκεν, ἢ μόνον εἰς τινας περιπτώσεις κρίσιμους, κατὰ δὲ τὸ σύνθημα ὑπῆρξεν ἀπλοῦν ὄργανον αὐτοκρατορίας, δὲν ἠδύνατο εἰς

περίοδον ἐθνικῆς ἀναστοιχειώσεως ὡς ἀποφύγη τὴν σφραγίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐνῷ λοιπὸν βλέπομεν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Βασιλείου καταργουμένην τὴν Ὑπατείαν, ὡς ἀποβάσαν πάντως περιττήν, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς πράξεως διακοπτομένην τῆς Ῥωμαικῆς παρὰδόσεως τὴν ἀκεραιότητα, βλέπομεν ὡσαύτως τὴν Σύγκλητον ἐγειρομένην ἐκ τῆς προτέρας ταπεινότητος, σχηματιζομένην ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ λογάδων ἑλληνιστῶν, καὶ περὶ τὰ πολιτικὰ ἐξησχημένων, λαμβάνουσιν καὶ χρωματισμὸν ἐγχώριον καὶ κυβερνητικὴν ἐμβρίθειαν, κατέχουσιν, ἐνὶ λόγῳ, θέσιν ἀληθῶς περιβλεπτομένην εἰς τὰ τῆς ἐπικρατείας. Ὁ μεσαίων εὐρίσκει τὴν ἱστοροσίαν του, προάγων τὸν Ἀττικισμὸν εἰς τ' ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς πολιτείας, ὡς ἤδη προϋβίβασεν αὐτὸν καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἑκκλησίας. Ἡ Σύγκλητος ἀπὸ τοῦ νῦν, τῇ Ἑκκλησίᾳ καὶ τῇ Μοναρχίᾳ συμπολιτευομένη, ἐκτυποῖ τὴν σχεδιογραφίαν Νεοελληνικῆς τινος ἐθνοσυνελεύσεως. Τόσῳ δὲ μάλλον τὸ πολιτικὸν τοῦτο σῶμα ἐξελληνίζεται, ὅσῳ τὸ Ῥωμαϊκὸν δράμα βαίνει πρὸς τὴν καταστροφὴν. Ὁ Λάσκαρις, ὁ Λαόνικος, ὁ Φραντζῆς, οἱ λαϊκοὶ συγγάδες τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ῥώμης, εἶναι τὰ ὑστερὰ μέλη τῆς ἐπὶ Μωάμεθ διαλυμένης Συγκλήτου.

Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς πολιτείας καταστάσις, αἱ σχέσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὴν Δυτικὴν αὐτοκρατορίαν ἀνοίγουσιν ἐν τούτοις μέγα στάδιον εἰς τὴν σύμφυτον ἐνέργειαν τῆς νεοσυστάτου βυζαντινῆς τριαρχίας.

Τὴν ἀκμὴν τοῦ κινδύνου ἐπισταθμήσας ὁ Βασιλεὺς καὶ παρὰτροπον εὐρών οὐ μόνον τὴν μοναρχίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑκκλησίαν αὐτήν, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀκα-

ταστασίαν, τὸ δὲ διὰ τὰς ἀπηνεῖς καταδιώξεις τῶν Σαρακηνῶν, ἔσπευσε νὰ συνάψῃ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου Β΄. Γαλλίας συμμαχίαν, οὐκέτι τυπικὴν, ἀλλὰ σωτηριώδη, καὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτεύματος ἀπαραίτητον. Ἡ συμμαχία αὕτη παριστάνει ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τὴν πρώτην τῶν κατ' Ἀράβων Σταυροφοριῶν.

Αἱ δύο Αὐτοκρατορίαι, Γαλλία, καὶ Γραικία, διότι σαφηνείας χάριν οὕτω δυνάμεθα εἰς τὸ ἐξῆς τὴν Βυζαντινὴν πολιτείαν νὰ ὀνομάσωμεν, ἦσαν τότε αἱ δύο κραταιότεραι τῆς Εὐρώπης ἐπικράτειαι, ἡ μὲν Ἀνατολικὴ ὑπερέχουσα κατὰ θάλασσαν, ἡ δὲ Δυτικὴ κατὰ ξηράν. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πολεμικὴ συμμαχία συνεπλήρου τὴν ἐκατέρωθεν ἑλλειψιν, διότι τοῦ μὲν Βασιλείου τὰ στρατεύματα εἶχον ἐξέλθει εἰς Ἀσίαν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Ἀγαρηνῶν, ἡ δὲ Γαλλία, ἐξ ἄλλου μέρους, ἔχρηζε στόλου πολυαρίθμου ὅπως ἀποκλείσῃ τὰς ὑπὸ τούτων ἤδη κατεχομένας παραθαλασσίους πόλεις τῆς Ἀπουλίας, καὶ οὕτως ἐπιταχύνῃ τῆς ἐνδοτέρας χώρας τὴν ἄλωσιν. Ἀλλήλους οὖν ἐπικουρήσαντες ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Λουδοβίκος Β΄. καὶ στρατηγήσαντος τοῦ Γάλλου βιαιότως, ὅστις εἰς Καλαυρίαν ἤρακεως κατ' ἀλήθειαν ἠγωνίσαιτο, ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη κατὰ ξηράν καὶ θαλάτταν ἐπολέμησαν τοὺς Σαρακηνούς, ἕως οὗ, τοῦ Ἀμπερᾶ τούτων παραδοθέντος εἰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν, ἡ Ἀπουλία ἐπ' ἀνῆλθεν εἰς τὸ Γραικικὸν κράτος. Ἐν τοσούτῳ, οἱ κοινοὶ κίνδυνοι, καὶ οἱ ἀμοιβαῖοι ἀγῶνες κατήνασαν ὅπως οὖν τὴν ἀμοιβαίαν ἀντιπάθειαν, συνεφιλίωσαν τοῦλάχιστον τοὺς δύο αὐτοκράτορας. Γραικοὶ καὶ Φράγκοι, συναγωνισθέντες, ἐγνωρίστησαν ἐκ τοῦ σήμερος.

Ἡ σύμμαχία καὶ ἐπιμαχία, ὁμῶς, ὀλίγον διήρκεσε μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Βάριος. Διχόνοιαί νέαι ἐμελλον νὰ ἐκραγῶσιν οὐ πολὺν χρόνον ἔπειτα ἀναμέσον τῶν δύο ἀντιζήλων μερῶν.

Οἱ χρονογράφοι τῇ εἰλικρινεῖ ἢ προσπεποιημένῃ εὐσεβείᾳ τῶν κατὰ καιροῦ βασιλέων χαριζόμενοι, συνήθως κατ' οὐδὲν ψῆφοῦσι τὴν προδοσίαν καὶ δολοφονίαν δι' ὧν ὁ ὀρθόδοξος σφετεριστὴς τὴν ἑξουσίαν περιίσταται. Ὁ ὑπερφυῆς οὗτος ζήλος τῆς ὀρθοδοξίας ἐξέλιπε σήμερον, ὥς-τε τοὺς βασιλεῖς δυνάμεθα νὰ δικάσωμεν ἡμεῖς καὶ ὡς ὀρθοδόξους ἅμα τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, καὶ ὡς ἐν γένει χριστιανούς. Ἐάν, ὁμῶς, ἐντόνως κατακρίνωμεν τὴν ἀγαριστίαν καὶ πατροκτονίαν τοῦ Βασιλείου, πρέπον, ἄλλως τε, νὰ ὁμολογῶμεν καὶ τὰ μεγέλα τοῦ προτερήματα, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὴν πρᾶνομον τοῦ Φωτίου ἐπείσασαυγὴν σημειοῦντες θαυμάζομεν τὴν ἱεραρχικὴν πολιτείαν του.

Ο Βασίλειος,

« Ἀμφοτέρων, βασιλεὺς τ' ἀγαθός, κράτερός τ' αἰχμητής, » διέπρεψεν ἀναμφιβόλως ἐπὶ πολιτικῇ μεγαλοφυίᾳ, καὶ φιλελληνισμῷ, γνήσιος Ἕλλην τὸ γένος ὢν, νουνεχέστατος δὲ τὴν φύσιν καὶ πολὺπειρος ἐξ ἐπιτηδεύματος. Τ' ἀνδραγαθήματά του, ἡ περ' αὐτοῦ ἐνεργηθεῖσα τῆς πολιτείας οἰκονομικὴ ἀντιμόρφωσις ἡ κατὰ διαταγὴν του τακτοποιηθεῖσα, ἑλληνιστὶ δὲ συνταχθεῖσα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἀστυκὴ νομοθεσία ἡ ἐπὶ τῆς βασιλείας του τελεσθεῖσα καθίδρυσις ἀγχιθρογῶν καταστημάτων παντοῦ εἶδους ἡ περίχλιψις ἣν προτήνεγκε τῇ ἐλληνικῇ παιδείᾳ, ὁ καλλωπισμὸς τῆς βασιλευούσης, πρὸ πάντων δὲ ἡ στερέωσις τοῦ σαλευθέντος θρόνου, καὶ ἡ τοῦ κοινῶς πνεύματος ἀνόρθωσις, ταῦτα τὸν ἄνδρα δικαίως κατατάσ-

σουσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εὐεργε-
τῶν, καὶ παρ' ὀλίγον ἰσοβάθμιον αὐτὸν ποιοῦσι τοῦ προακ-
μάσχοντος μεγάλου Καρόλου.

Ἄρκει νὰ ρίψῃ τις τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν *Παραινετικῶν*
Κεφαλαίων πρὸς τὸν υἱὸν του, ἵνα γνωρίσῃ ἐν τῷ ἅμα τὸν
Βασιλέα τῆς καινῆς πολιτείας τοῦ μεσαιῶνός μας, τὸν
ἄνδρα τῆς ἀναγεννήσεως, τὸν ἐφάμιλλον τῶν ἑλληνιστῶν
συγχρόνων. Ἡ διαθήκη του αὐτῇ τιμᾷ τὸν αἰῶνά του,
καὶ δύναται εἰσέτι νὰ διδάξῃ πολλοὺς τῶν σήμερον ἡγε-
μόνων, ὧν τινὲς ὅταν σχολάζωσιν ἄλλα παραινετικά κε-
φάλαια, πλὴν τῶν τοῦ Πρέγκιπος τοῦ Μακιαθέλλου, δὲν
ἀνχινύσκουσιν ἁσμένως. Διάτρεξον τὰς σελίδας αὐτάς·
δράττεται ἐπ' αὐτοφώρῳ τὰ γνωρίσματα τῆς μεταβάσεως·
ἐμβατεύεις εἰς τὰς ἀνασκοπὰς τῆς ἐποχῆς· προαισθάνεσαι
οὐκ οἶδα τίνα νοσελληνικὴν ἀναβίωσιν. Καθήκοντα βα-
σιλέως, καθήκοντα ὀρθοδόξου χριστιανοῦ, καθήκοντα Ἑλ-
ληνος, ἰδοὺ αἱ τρεῖς ἀφετηρίαι τῆς πρὸς τὸν ἐπίδοξον διὰ-
δοχον νοθεσίας του. Ἀρχεται τὸ βιβλίον ἀπὸ τῆς
παιδεύσεως, καὶ τῆς ἑλληνικῆς διδασκαλίας· Ἡ αὕτη
γάρ, λέγει, καὶ βασιλείαν κοσμεῖ, καὶ τοὺς βασιλεύοντάς
ἀειμνήστους ἀποτελεῖ. Ὡς περ γὰρ ἡλίου ἐπὶ γῆς μὴ
παρόντος, σκοτεινὰ τὰ πάντα καὶ ἀδιάκριτα, οὕτω καὶ
παιδεύσεως ἐν ψυχῇ μὴ παρούσης, πεφυρμένα τὰ πάντα
καὶ ἀδιόρθωτα. Δράζαι οὖν παιδείας τῆς ἐναρέτου· μόνη
γάρ ἀρετὴ τῶν κτημάτων ἀπάντων ἀθάνατος. . . Ἄγα-
θούς παιδας ἐκτρέφω· ὁ βασιλεὺς, ἅπασαν τὴν βασιλείαν
εὐεργετεῖ· οὕτως ὁ πονηροὺς καὶ ἀπαιδευτοὺς ἔδων, ἅπα-
σαν τὴν πολιτείαν ἀδικεῖ. Πείθου οὖν, τέκνον, τοῖς πα-
τρικοῖς μου λόγοις, ἵνα καὶ σεαυτὸν ὠφελήσῃς, καὶ τὴν

Βασιλείαν εὐοδώσης, καὶ ἐμοὶ χάριν τῆς παιδείας τὴν ἀγαθὴν μνήμην χάρις. » Μεταβιβάζει ἀκολουθῶς πρὸς τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ τὴν τιμὴν εἰς τὴν ἐγγχώριον Ἐκκλησίαν. Ἀξιωματημόνευτος ἡ περὶ ἱερατείου παραγγαλία του. « Σῶον ἔχε τὸ φρόνημα, λέγει, πρὸς τὰ ὀρθόδοξα δόγματα, καὶ τίμω περισσῶς τὴν μητέρα σου τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι σὲ ἐτιθηνήσατο, καὶ σὺν ἐμοὶ διὰ Χριστοῦ ἐν Θεῷ τῇ κεφαλῇ σου τὸ στέφος ἐπίθηκεν. Εἰ γὰρ τοὺς σαρκικοὺς γονεῖς ὀφείλεις αἰδεῖσθαι καὶ τιμῆν, πολλῶ πλεον τοὺς ἐν Πνεύματι Θεοῦ σε γεγεννηκότας ὑπερτιμᾶν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πρόσκαιρον τὴν ζωὴν τοῖς τέκνοις χαρίζονται· οὗτοι δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως προξενοῦσιν. » Λαμπρὸν ἐπὶ τέλους τὸ περὶ βασιλείας κεφάλαιον. « Πολλοὶ βασιλεῖς τὰ βασιλεία ταῦτα παρώκησαν, ἀλλ' ὀλίγοι τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν κατώκησαν. Σπουδαῖζε οὖν, τέκνον ἡγαπημένον, μὴ μόνον ταύτην τὴν βασιλείαν κατορθῶσαι διὰ τῆς τῶν τρόπων καλοκαγαθίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομήσαι διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἀγαθουργίας. Σήμερον γὰρ εἰσὶ τὰ βασίλεια σὰ, καὶ αὖριον ἔσονται οὐ σὰ, μετὰ δὲ τὴν αὖριον ἑτέρου, καὶ τὴν μετ' ἐκείνην, τοῦ μετ' ἐκείνον, ὥστε οὐκ εἰσὶν οὐδέποτε οὐδενός. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὺς ἀμείβουσι τοὺς δεσπότες, οὐδένα ἄρα τὸν γνήσιον ἔχουσι δεσπότην. Ἐπεὶ οὖν μεταβῆναι χρὴ τῆς ἐντεῦθεν ἐξουσίας, σπεύσωμεν ἀμείψασθαι δι' ἀρετῆς τὴν ἐκεῖθεν βασιλείαν, ἥτις μόνη τὸ ἀθάνατον κέκτηται καὶ ἀδιάδοχον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα ρεῖ καὶ παρέρχεται. » Φιλοσοφίαν πολιτικὴν τοιαύτης φύσεως βέβαια δὲν εἶχεν ὁ πρεσβύτερος ἑλληνισμός.

Καὶ ὁμῶς, ὡς πάντες ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἐκ τοῦ μηδενὸς ὑψωθέντες εἰς τὴν ὕπατον ἐξουσίαν, ὡς πάντες οἱ περὶ κλεῖς ἐπέσαντο, ὁ Βασίλειος ἦτο φίλαυτος ὑπεράγαν περὶ τὸ κλέος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κτεθέντος στέφους του, ἢ μᾶλλον, ὁρμηδὸν ἐνεδύετο τὸ αἶσθημα τῆς τῶν ὑπὸ κούων του φιλοπρωτίας. Ἐνίσχυσαν δὲ τὸ πάθος του αὐτὸ καὶ τὰ καθ' ἑσπέραν τότε διατρέχοντα. Ἡ γὰρ ὑπόληψις καὶ τὸ κράτος τῶν Γάλλων παρήκμαζον ἐν Ἰταλίᾳ ἐφθαλμοφικρῶς. Αἱ ἐπάλληλοι τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας διαιρέσεις καὶ οἰκογενειακαὶ διχόνοιαι κατεκερμάτισαν ἤδη τὸ κληροδοτήμα τοῦ Καρόλου· ὥστε, ὁ μὲν Πάπας, ἀσθενῶς ὑπὸ τῶν Φράγκων βοηθούμενος, παρὰ μικρὸν καθήρει τοὺς Καρολίδας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίως, βάλλων εἰς ἀχρησίαν τὴν συνήθη χρίσιν καὶ στεφνοφορίαν των. Οἱ δὲ Ἰταλικοὶ λαοὶ ὑπὸ τῶν Φράγκων Κομῆτων μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον φορολογούμενοι, ἐπεπόθουν τὴν προτέραν κατάστασιν, καὶ κατὰ τῆς ξενοκρατίας ἡγανάκτουν. Ταῦτα δὲ συνέβαινον πότε; Ἐνῶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνέθαλλεν ἐπὶ Βασιλείου, ἐνῶ ἡ πολιτεία μετερρύθμιζετο, καὶ ἡ μὲν ἐγχώριος Ἐκκλησία τοὺς ἐν Δαλματίας Σλάβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλους ἔτι λαοὺς χριστιανίζοντα ἐπλατύνετο καὶ ἀνελάμβανε τὴν ἰσχὺν, ὁ δὲ στρατὸς ἐπανέκτα τὰ ζῆν καὶ θάρρος. Τοιαύτη πραγμάτων ἀντιπαράθεσις ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἀνατολικῶν περὶ ἐπανορθώσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρεσβείου, ἡ δὲ φιλονεικία περὶ τοῦ ἀν ὥφειλεν ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία νὰ ὑποταχθῇ τῇ Λατινικῇ ἢ τῇ Γραικικῇ δικαιοδοσίᾳ, καὶ ἀνέπρεπεν ἐνταῦθα νὰ καθιερωθῇ ἡ λειτουργία ἡ ἐλληνι-

κῆ, ἢ ἡ λατινικῆ, ἐπισυντείνει εἰς τὴν ἑξῆς τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας (211).

Ἐν ἔτει 874, συμπληρουμένης δηλαδὴ τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς εἰς Ῥώμην πρώτης εἰσόδου τοῦ Καρόλου, ὁ Λουδοβίκος Β'. ἀνήγγειλεν ἐπιστολιμαίως πρὸς τὸν Βασίλειον τὴν ἄλωσιν τῆς Βάριος, καὶ τὰς προόδους τῆς κοινῆς ἐκστρατείας. Τὸ γράμμα δὲν ἐσώθη· ἄρα ἀγνοοῦμεν ἂν ἀληθῶς ὁ Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκᾶριος ἀπεστάλη τότε παρὰ Λουδοβίκου πρὸς Βασίλειον, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ προτείνειν γάμον μεταξὺ τῆς θυγατρὸς τοῦ Λουδοβίκου αὐτοῦ, καὶ Κωνσταντίνου, τοῦ βυζαντινοῦ βασιλόπαιδος, γάμον, ἄλλως τε ἀποτυχόντα (212), ὡς ἀγνοοῦμεν ἔτι τὰς ὑπὸ τῆς Φραγκικῆς αὐλῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐνεργηθείσας διατυπώσεις καὶ τιτλοφορίας. Δέον ὁμῶς ἐκ τῶν ἐπομένων νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι πλὴν τῶν διενέξεων, αἵτινες ἀνέκυψαν μεταξὺ συμμάχων, σχετικῶς πρὸς τὴν ψιλὴν κυριαρχίαν τῆς Καπύης καὶ τῆς Βενεβενδοῦ, ὁ *Ῥῆξ Φραγκίας* καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐσκανδάλισε τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ ἀδελφόν, ὡς εἶωθεν ἐπιγράφειν τὸν Βασίλειον, ἐπειδὴ, ἐν τῷ διαγρεῖλαι τὴν χαροποιὰν εἵδησιν τῆς νίκης, ἐσεμνύνατο ἐπὶ τῇ *ὀνομασίᾳ τοῦ Αυτοκράτορος Ῥωμαίων*.

Καινοφανῆς, ὡς εἶδομεν, ἡ ἀξίωσις αὕτη δὲν ἦτον ἐκ μέρους τῶν κεχρισμένων Καρολιδῶν, οἵτινες οὕτως ἀπὸ Καρόλου ἑαυτοὺς ἐπέγραψαν ἀντεπιστεΐλαντες ἢ πρεσβευθέντες πρὸς τοὺς προκατόχους τοῦ Βασιλείου. Ἀλλὰ παρῆλθον οἱ χρόνοι τῆς εἰκονομαχίας, καὶ τῆς Παπικῆς τερατείας. Οἱ Γραικοί, τὰς ῥοπὰς τῆς Ῥώμης πρὸς τὴν κοσμοκυβέρνησιν ἐπιγόνοντες, τὴν γνώμην μετέβαλον. Ἡ

Ῥώμη αὐτὴ κατελαμβάνετο καὶ ἐλαφυραγωγεῖτο ὑπὸ
 Λαμβέρτου, τυράννου τοῦ Σπολέτου, ἡ δ' ἐπίλοιπος Ἰ-
 ταλία διήγεν ἐν ἀναρχίᾳ, ἐνῶ ὁ Ῥαβέννης ἀρχιεπίσκο-
 πος, τῆς Παπικῆς ἐξουσίας ἀποστατήσας, ἐπανέκαμπτεν
 ὑπὸ τὴν βυζαντινὴν ὑπακοήν. Ποῦ δὲ τὸ κράτος τῆς
 Φραγκικῆς βασιλείας; Ὁ ἀπόγονος τοῦ Καρόλου δὲν ἔ-
 λαβε κλῆρον, εἰμὴ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Προβέντζαν, ἐφ' ὧν
 οὐ πᾶν στερεῶς βασιλεύων, παρζλόγως ἐπέμενεν εἰς τὰς
 αὐτοκρατορικὰς ἀξιώσεις του. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ
 νικητὴς τῶν Ἀράβων Βασίλειος, α ὁ ἀεὶ τοῖς κοινοῖς ἐ-
 νασχολούμενος πράγμασι, καὶ πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐπιμέ-
 λειαν διηνεκῶς τὴν διάνοιαν τεταμένην ἔχων » (213),
 ἡδύνατο, ἀρ' ἥς ἐπέστη περιωπῆς, ἀρτίως ν' ἀναλογισθῇ
 τὴν διαφρὰν τῶν περιστάσεων. Κακῇ τύχῃ ἀπώλετο καὶ
 τοῦ Βασιλείου ἡ ἀπάντησις, ὡς ἐφθάρη καὶ τοῦ Λουδο-
 βίκου τὸ γράμμα, ὥστε περιπίπτομεν εἰς ἀπλᾶς εἰκασίας
 ἐπὶ τῆς προκειμένης ἔριδος. Ἐκ τῆς σωθείσης, ὅμως, ἐν-
 ταπαντήσεως τοῦ Ῥηγὸς Γαλλίας ἐξάγουμεν, ὅτι ἐμφαν-
 τικαὶ ὑπῆρξαν τοῦ Βασιλείου αἰμορραεῖαι περὶ τῆς ἰδιοποι-
 ῆσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς προσαγορεύσεως, ἣν ἐπεχει-
 ροῦν οἱ Φράγκοι, λόγῳ ὅτι ἀξία καὶ τιμὴ τοιαύτη ἔπρεπε
 μόνον εἰς τοὺς λαβόντας τὴν πορφύραν καὶ τὴν ἱέρωσιν
 παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ παρ' ἀνθρώπων. Προέτρεπε δὲ, ὡς
 φκίνεται, ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Ἀρχοντα Φραγκίας, οὕτω γὰρ
 αὐτὸν προσφωνεῖ, νὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ καταχρώμενος τῶν
 ἱερῶν προνομίων, καὶ νὰ περιστείλῃ τοὺς τίτλους αὐτοῦ
 εἰς τὰ ἀνέκαθεν τεταγμένα.

Ἐθεράπευσεν ὁ Βασίλειος ἀπλοῦν αἰσθημα κενοδοξίας
 προσωπικῆς, τὴν Ῥωμαϊκὴν τῆς πανηγεμονίας παρὰ δὲ

σιν αὐθις ὑπὲρ ἑαυτοῦ διεκδικῶν; Ἀνάγων αὐθις εἰς τῶς
τάς παλαιὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ προνομίαις ὥρματο μόνον
ὑπὸ κουφότητος, a Græca levitate, κατὰ τῆν ῥῆσιν τοῦ
λατινόφρονος Ἀναστασίου (214) περὶ τῶν ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει συνεδριασάντων Πατέρων, ἢ μᾶλλον ἐγένετο
τῆς κοινῆς γνώμης, ἔστω δὲ καὶ τῆς κοινῆς φιλοδοξίας;
διερμηνεύς; Κλίνομεν ἀσμένως πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο
στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ τοῦ Ἀναστασίου.
Ὁ Ληγάτος οὗτος τοῦ Λουδοβίκου καὶ τοῦ Πάπα Ἀδρια-
νοῦ αὐτήκοος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἤκρασάτο τοὺς
Γραικοὺς, κληρικοὺς τε καὶ λαϊκοὺς, ἐν τῇ κατὰ τοῦ Φω-
τίου ψευδοσυνόδου, τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν ἀρνούμενους
πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως Ῥώμης κεχρισμένον. Καὶ γὰρ
ῥητῶς παρὰ τοῦ Πάπα προσκληθείσης τῆς Συνόδου, ἥ-
τις συνηθροίσθη πρὸς καταδίκασιν τοῦ Φωτίου εἰς τὸ
προσπρῶνῃσαι τοῦ Λουδοβίκου *Αὐτοκράτορα*, αὕτη προ-
φασισθεῖσα, οἱ περὶ ἱερῶν αἱ Σύνοδοι συγκαλοῦνται, καὶ
οὐχὶ περὶ κοσμικῶν ἀντικειμένων, ἀπέφυγεν ὁμοφῶνως
τὴν προσφώνησιν (215).

Καθ' ἃ γινώσκομεν, οὐδεὶς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει
βασιλευσάντων μετὰ τὴν καθίδρυσιν τῆς Νεολατινικῆς
αὐτοκρατορίας ἐκίνησεν ἐπισήμως τὸ ζήτημα τοῦτο, ζή-
τημα ἀληθῶς δυσοικονόμητον, καὶ ὅμως πολλοῦ λόγου ἄ-
ξιον τὴν σήμερον καθεστηκός εἰς διευκρίνησιν τῶν ἐθνι-
κῶν γνωρισμάτων, καὶ εἰς φιλοσοφωτέραν τοῦ μεγάλου
σχίσματος δικαιολόγησιν. Ὡλιγώρησαν δὲ περὶ τὸ ζήτη-
μα τοῦτο καὶ οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ, παριδόντες τὴν ἀ-
νάγκην τοῦ ἰχνοσκοπῆσαι ὅσον οἶόν τε ἐπιμελέστερον
τὴν πορείαν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐρίδων,

αἵτινες ἀποπεραίνουσι τὸν χωρισμὸν, καὶ διὰ τοῦ χωρισμοῦ συναποτελοῦσιν ἐντεῦθεν μὲν εἰς τὴν τῆς Νεοελληνικῆς ἰδιοπροσωπίας σχεδιογράφησιν, ἐκείθεν δὲ εἰς τὴν σύστασιν τῶν Νεολατινικῶν καὶ ἑτέρων νεοφωτίστων ἐθνοτήτων. Τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βασιλείου ὁ Λουδοβίκος ἀνταπαντᾷ θρασέως τε ἅμα καὶ ἀπαλῶς. Ποῦ μὲν δικαιολογεῖ τὸν κληρονομικὸν του τίτλον διὰ ῥητῶν ἀρυομένων ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ποῦ δὲ, ἀντιφιλοτιμούμενος, μέμφεται τῶν Γραικῶν ἐπὶ κακοδοξία. Ἡ οὕτως, ἢ ἄλλως, οὔτε κεραῖαν ὑποχωρῶν ταῖς ἀξιώσεσι τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, διαψεύδει τὴν μαρτυρίαν Γάλλων τινῶν ἱστορικῶν, εἰπόντων, ὅτι οὐδέποτε ἐπέγραψεν ἑαυτὸν Ῥωμαίων αὐτοκράτορα (216). Μάλιστα εἰς ταύτην του τὴν ἐπιστολὴν τίθησι καὶ τινα λεκτικὴν διάκρισιν ἐπαισθητὴν μεταξὺ τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσηγορίας καὶ τῆς τοῦ Βασιλείου, διότι ἑαυτὸν μὲν ὀνομάζει ἀπλῶς, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, *Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*, τὸν δὲ ἀντίζηλον ἀποκαλεῖ ὡσαύτως *Νέας Ῥώμης αὐτοκράτορα* (217), ἰδοὺ αἱ λέξεις του.

« *Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ αἰδίου Θεοῦ, Λουδοβίκος, Θεῖω ἐλέει, Αὐτοκράτωρ Αὐγουστος Ῥωμαίων.*

Τῷ προσφιλεστάτῳ καὶ πνευματικῷ ἡμῶν ἀδελφῷ Βασιλείῳ, τῷ ἐνδοξοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ὡσαύτως Νέας Ῥώμης Αὐτοκράτορι » (218).

Μετά τινας εἰσαγωγικὰς προσφθέξεις, ὁ Λουδοβίκος ἐπιλαμβάνεται τοῦ περὶ ἰσοθιμίας θέματος. « Οὐδαμοῦ, λέγει, τῆς ἱερᾶς ἢ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τίθενται ὅροι, ἢ τύποι, ἢ δόγματα, ἵνα μὴδεὶς ὀνομάζεται Βασιλεὺς,

πλὴν τῶν κατὰ καιροὺς ἰθύνοντων ἐν Κωνσταντινουπόλει τοὺς οἵκας τῆς ἐπικρατείας. Τοῦναντίον, ἐξ ἀφθόνων, ἀλλὰ παραβλεπομένων, τῆς Ἀγίας Γραφῆς παραδειγμάτων ἐξάγεται, ὅτι πλείστοι παρέλαβαν ἐν τῷ κόσμῳ τὴν βασιλικὴν ὀνομασίαν, ἐξ ὧν οὐ μόνον οἱ κλητοὶ Θεοῦ, ὡς ὁ Μελχισεδὲχ καὶ ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ τινες ἐπείσκωτοι, ὡς οἱ προϋστάμενοι τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Μωαβιτῶν, καὶ ἄλλων ἐθνῶν, ὧν τὰ ὀνόματα διὰ τὸ πολυάριθμον παρκαλείπομεν. Ἐπειδὴ γοῦν πολλοὶ, κατὰ χρόνους καὶ τόπους διαφόρους, Βασιλεῖς ἐπεκλήθησαν, πολλοὶ δ' ἕτεροεῖς τὸ ἐξῆς οὕτως ἐπικληθήσονται, μὴ φθόνει, ἀδελφε, τὸν τίτλον ἡμῶν, μηδὲ σφετερίζου τὴν ἀξίαν, ἣν κοινὴν ἔχεις οὐ μόνον μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ μετ' ἄλλων τινῶν ὑπερτάτων ἀρχόντων». — Οὕτως τὴν ἱερὰν ἱστορίαν ὁ Λουδοβίκος ἐπικαλούμενος εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἀξίας του, μεταβαίνει εἰς πραγματικώτερα ἐπιχειρήματα. Ὁ αὐτοκρατορικὸς τίτλος κατ' αὐτὸν, δὲν ἦτο νεωτέρισμα ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, διότι καὶ ὁ δίσπαππὸς του Κάρολος ὁ μέγας ἀδιαφιλονεικῆτως τοῖς πατρίσιν ἔφερεν αὐτόν. Ἰσχυρίζεται δὲ, ὅτι τὸ αὐτοκρατορικὸν πρεσβεῖον, ἔτι δὲ ἡ βασιλεία τῆς Ἰταλίας περιῆλθον αὐτῷ, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ἀπογόνοις μεταδοθήσονται, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὸ χρίσμα, ὅπερ παρέσχεν ὁ Ῥώμης Ποντήφιξ. « Εἰ λοιπὸν ὡς λέγεις, συμπεραίνει, Ῥωμαίων Αὐτοκράτορες οὐκ ἐσμὲν. ἀλλ' οὐδὲ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Φράγκων ἐσμὲν Βασιλεῖς. Διότι συγχρόνως παρελάβομεν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τό τε ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα » ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶν, παρ' οἷς πρῶτον ἡ ὑπερτάτη αὕτη ἀρχὴ ἐνιδρύθη, αὐτῶν, ὧν τὴν πόλιν καὶ τὸ γένος θεοῖεν

ἐκλήθημεν κυβερνήται καὶ διαλαμπρῦναι. . . . Καὶ καθὼς οἱ Χριστιανοὶ, διὰ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν, οὐχὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ἐτάχθησαν υἱοὶ Ἀβραάμ (219), οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἔνεκα τῆς ὀρθοδοξίας ἡμῶν θεόθεν ἐλάβομεν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ σκάφους τὴν κυβέρνησιν, ἐνῷ οἱ Γραικοί, διὰ τὴν πλάνην αὐτῶν, τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στέμματος ἐστερήθησαν ».

Τὸ σπουδαιότερον τῆς ἐπιστολῆς χωρίον, περὶ τὰ τέλη. Ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Δυτικοῦ μεταίωonos καὶ εἰς ἐπίσημην ἔγγραφον ἱστορικὸν, ὁ δυσέγγονος τοῦ μεγάλου Καρόλου, πρῶτος ἀπάντων, διαγορεύει καὶ προκηρύττει τὴν τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ στοιχείου συγχώνευσιν εἰς τὸ γένος τῶν Γραικῶν· πρῶτος οὗτος τῶν ἀλλοεθνῶν ἅμα καὶ ὁμογενῶν ῥητῶς διαγινώριζει τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος τὰς πηγάς. « Ἀλλὰ πλὴν τούτων, λέγει, καταλιπόντες οἱ Ῥωμαῖοι πάλαι ποτὲ τὴν μητρόπολιν, τὴν φρικτὴν τῆς ἐπικρατείας ἑδραν, καὶ εἰς ἑτέραν πόλιν ἀπόκεντρον μεταναστεύσαντες, δὲν ἀπώλεσαν, προῖόντος τοῦ χρόνου, τὸν Ῥωμαϊκὸν ΕΘΝΙΣΜΟΝ, ὁλίγον δὲ κατ' ὁλίγον καὶ τὴν ΠΑΤΡΙΟΝ ΓΛΩΣΣΑΝ;» — Ὁ Λουδοβίκος, καὶ οἱ γραμματεῖς του, αἰνιττόμενοι τὴν τότε διαπραττομένην τοῦ πατρίου φρονήματος ἀνόρθωσιν, καὶ τὴν ὑπερτέρησιν τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, διακριβοῦσιν εὐστόχως τὰ δύο διεγερτικώτερα στοιχεῖα τῆς ἡμετέρας ἐν Χριστῷ παλιγγενεσίας !

Καὶ ἐπειδὴ λόγος περὶ γλώσσης συνέπεσε, πάρεργον δὲν εἶναι νὰ ἐπιφέρωμεν ἐμπαρόδως πρόχειρόν τινα πικρατήρησιν. Καθ' ἣν διεξερχόμεθα κρίσιμον τοῦ μεταίωonos στιγμὴν, ὅτε τὸ γένος, ὑπὸ λόγων ἐσωτερικῶν,

τε καὶ ἐξωτερικῶν ἅμα παροτρυνόμενον, ἀποκρίνει τὴν ἑτερογενῆ σκωρίαν, καταδύεται βαθμηδὸν εἰς τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις του, μετὰ τοσούτους αἰῶνας ἑλληνικῆς ἀπαθείας ἐπανακάμπει εἰς τὸ ἐθνικὸν ἐγὼ, κατὰ τὴν κρίσιν μου, λέγομεν, ταύτην ὥραν ἢ ἡμετέρα κοινωνία φαίνεται, σχετικῶς πρὸς τὴν γλῶσσαν, διαιρουμένη εἰς δύο ἄνισα τμήματα, εἰς δύο τινὰ συστήματα, τὸ μὲν φαινόμενον ἀντίθετα, ὅμως συμφυῇ καὶ συνδιαιτώμενα. Ἐκ τούτων, τὸ μὲν, ὅπερ καλοῦμεν Ἀττικόν, λελογισμένως ἀνατρέχει πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, παλινδρομεῖ πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Ἀθηνοῦ καὶ πολιτισμοῦ, ἀνακυκλᾷ τὴν κόριν τάφων καὶ μνημείων συντετριμμένων, πειρᾶται νὰ ἀνασκάψῃ καὶ ἀναζωογονήσῃ τὴν νεκρὰν Ἀττικὴν διάλεκτον. Τὸ δὲ ὅπερ *Πανελληνικὸν* δύναιται νὰ ὀνομασθῇ, ὁρμῶν αὐτομάτως ἐκ πηγῶν ἀρχαιότητος δημοτικῆς, οὐδεμίαν ἄλλην παρὰδοσιν ἀναγνωρίζον, ἢ τὴν προφορικὴν ἐξεληθοῦσαν ἐκ τοῦ συμφυεμοῦ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν γλωσσῶν, ἄρχ πρὸς οὐδένα βλέπον κλασικὸν σκοπὸν, ἢ τινα προτεθειμένον ὑπογραμμὸν, διανύει τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν του, οὐδέποτε στρεφόμενον πρὸς τὸ παρελθόν, ἀνεπιφυλάκτως παραδίδει τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν εἰς μόνην τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων ἐκείνων, οἵτινες διέπουσιν, τρέπουσιν, ἀναπλάττουσιν κατὰ τὰς ἀνάγκας ἐκάστου γένους, καὶ ἐπὶ τὸ ἀναλυτικώτερον πάντοτε διατυπῶσι τὰς διαλέκτους τῶν νεωτέρων ἐθνῶν.

Τὴν δευτέραν τῶν ὁδῶν τούτων ἀνύει σύμπαν τὸ γένος, σύνολος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν συνυποτασσόμενος εἰς τινα κοινὸν καὶ ἀπαραβάτον κανόνα, παρ' ἡμῶν εἰς ἐπίτηδες κεφάλαιον ζητηθησόμενον. Ἐρ-

χόμεθα εἰς τὸ σύστημα τῆς Ἀττικῆς ἀνακαινίσεως, φαινόμενον ἐπικρατοῦν ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τῆς κοινωνίας, ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ τῶν σοφῶν.

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι, χάριν τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς ἠδελφίσθησαν ἀπὸ πρώτης ἐν Ἀνατολῇ, ὅτι ἂν ἡ σοφία τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Βασιλείου, τῶν Γρηγορίων ὑπὲρεκράτησε, τοῦτο κατὰ μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν φιλόσοφον γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος; Αἱ τύχαι τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς θύραθεν παιδείας διέμειναν ἔκτοτε παρ' ἡμῖν ἀδιαχώριστοι· ἑλληνισμὸς τε καὶ θεολογία ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καλάμου ἐδιακονήθησαν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν τοῦ θυσιαστήριου σκέπην συνεβίωσαν, καὶ συνειργάσθησαν. Διὰ τοῦτο, ὁ καταδιωγμὸς ὃν ὑπέστη ἡ ὀρθοδοξία ἐπὶ περίπου μίαν ἑκατονταετηρίδα, ἐξημύωσεν ἐξίσου τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀρχιομάθειαν. Ἡ ἐπὶ Ἀέσοντος κατὰλυσις τῆς Οἰκουμενικῆς Σχολῆς, ὁ ἀφνισμὸς τῶν μοναστηρίων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διατηρουμένων βιβλίων τε καὶ παπύρων, ἡ ἐνεργηθεῖσα τῆς ἑλληνικῆς λειτουργίας τροποποίησις, ὁ παρεισαχθεὶς ἐν τῷ ἄμβωνι χυδαῖσμός, ἐνεκα τῆς ἐπικρατησάσης ἀπεριόριστου τοῦ κηρύγματος ἐλευθερίας (220), ἡ εἰς Ἱταλίαν φυγδεῖα κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν λογίων, ταῦτα πάντα παρέλυσαν τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐπέφερον πληγὴν καιρίαν τῷ ἀττικισμῷ. Ἀλλ' ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὀρθοδοξίας ἐπανώρθωσε τὴν ἀρχιομάθειαν, περιέστειλεν ὁπωσοῦν τὸν χείμαρρον τοῦ χυδαῖσμοῦ. Καταβληθέντος δὲ τοῦ πρᾶγματος, ὅστις ἀντέκοψεν ἐπὶ τοσοῦτον τῆς προγονικῆς γλώσσης τὴν ἐκμάθησιν, εἰσώρμησεν ὁ πρεῖβύτερος Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ διὰ ῥαχδαίας καὶ ἀκατασχέτου ὑποτροπῆς.

Βλέπομεν τότε τὴν παιδείαν ἀναβαίνουσαν ἐπὶ τὸν κοσμικὸν καὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, τιμωμένην εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὁδηγοῦσαν τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς εἰς τὰ ὑψηλότερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, προάγουσαν λαϊκοὺς εἰς τὴν ὕπατον ἱεραρχίαν. Ἡγεμόνες ἑλληνισταὶ καὶ φιλόμουσοι διαδέχονται τοὺς ἀγραμμάτων. Ὁ Μιχαὴλ Α΄ λαμβάνει συμβούλους τοῦ τὸν Θεόδωρον Στουδίτην, καὶ τὸν Θεόκτιστον. Αἰών ὁ Ἀρμένιος, καὶ τοὶ στρατιωτικὸς, προχειρίζει τὸν νομομαθῆ καὶ λόγιον Ἀντώνιον. Ὁ Θεόφιλος βραβεύει τὸν Ἰωάννην Σύγκελλον διδάσκαλόν του, τὸν περιβόητον Λεκανομάντιν, καὶ σπεύδει νὰ προσδιορίσῃ μερίδα τινὰ τοῦ παλατίου τοῦ Μαγναύρας εἰς διδασκῆριον, ἔνθα τὴν νεολαίαν ἐκπαιδεύουσι περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ὁ φιλόσοφος Λέων, ὁ Θεόδωρος, ὁ Κομητᾶς, ὁ Θεοδήγιος. Ὁ προθυπουργὸς Βάρδας ἀναλίσκει τὴν περιουσίαν του εἰς περίθαλψιν τῶν σοφῶν. Αὐτὸς ὁ μάταιος Μιχαὴλ Γ΄ ἐκθειάζει τὴν ἑλληνίδα, περιποιεῖται τοὺς καθαρολογούτας ἀττικιστάς, ἐπισκέπτεται τὰ παιδευτήρια. ; Τί δὲ περαιτέρω εἰπεῖν περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (221), τοῦ κατευθύναντος τὴν δεξιὰν πρὸς τὸν κάλαμον τὸν ἑλληνικόν, τοῦ ὀριστικῶς ἐξοστρακίσαντος τὴν χρῆσιν τῆς Λατινίδος, γλῶσσαν δ' ἐπίσημον τῆς Αὐλῆς, καὶ τῆς πολιτείας ἀπάσης κηρύξαντος τὴν ἑλληνικὴν; Ἡ τί προσθέσαι εἰς ἔπαινον τῶν τούτου ἀπογόνων καὶ διαδόχων, οἵτινες συγγράφουσιν ἑλληνιστὶ διατάξεις, χρονογραφίας, πολεμικὰς πραγματείας, βιβλιοθήκας τε καθιδρύουσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ σύλλογον συσταίνουσιν ἱστοριογραφικόν, καὶ τὰ λατινικὰ τῆς Αὐλῆς ἀξιώ-

μάτα εἰς τὴν ἡμετέραν μεθερμηνεύουσιν; Ἡ διέρευνα τῆς ἀρχαιότητος, ἐν βραχυλογίᾳ, ἡγεμονικῶς κατὰ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν ταύτην ἐποχὴν βασίλευει καὶ ἐν τῇ Αὐλῇ, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις. Ἀνιχνεύσεις περὶ τὴν γλῶσσαν, λεξικογραφήματα, ἐπικρίσεις, καὶ συντομεύσεις συγγραφεῶν, ἱστοριογραφικοὶ διαγωνισμοί, πραγματεῖαι περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, φιλοπονήματα ποιητικὰ κατατρίβουσι τὸν βίον τῶν τότε διασκηπτέριον ἀνδρῶν. Καὶ πάλιν ἐπισκευαί, διορθώσεις νόμων, συστήματα ἱατρικῆς, γεωργίας, φιλοσοφίας, καὶ μεθοδικωτέρας θεολογίας ἀπορροφῶσι μόχθους πολυχρόνιους. Τί, δὲ, μακρὰ λέγειν; Ἰδέαν ἀκριβῆ τῆς ἐργασίας ταύτης τοῦ πνεύματος ἀναδρομῆς πρὸς τὴν Ἀριστοτελικὴν πολυμαθεῖαν καὶ τὴν τοῦ προελθόντος θεριπείην παρέχουσι τὰ συγγράμματα τοῦ Φωτίου, τοῦ μυριογράφου αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἔλαβε τὴν δυνάμειν ὁ φιλομαθέστατος αἰὼν, τοῦ Φωτίου, ὃν ἔως οὐκ ἀστόχως ὁ τῆς μεταϊωνικῆς γραμματολογίας ἱστορικός ἤλελεν ἐπονομάζει Θεόρρατον τῆς Θ' ἑκατονταετηρείδος.

Ἐνθα αἱ παρῶναι τοῦ Νεοελληνικοῦ σχήματος γραμμὴ σκιαγραφοῦνται καθ' ὃν βλέπομεν τρόπον ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ φιλονεικία περὶ τίτλων αὐτοκρατορικῶν, περὶ Οἰκουμηνικόπλητος, περὶ ἐθνισμοῦ Γραικικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ, περὶ ἐκπαρέυσεως Ἀγίου Πνεύματος διὰ ἀκοῆς εἰσέτι ἀκάμειον Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ὁ νεώτερος κόσμος, καὶ ὁ μεσαιὼν δυσδιαικρίτως εἰς τὰς ἀξιώσεις ταύτας συγχέονται. Παράδοξον! Ἡ βυζαντινὴ αὐτὴ ἡμέραν πρὸ ἡμέραν ἐξέλληνιζεται, καὶ ὁμῶς περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὴν λατινικὴν παράδοσιν ἐντὸς μὲν α-

προκαλύπτως, ἐπισήμως ἀποτάσσεται τῷ Ῥωμαϊσμῷ, ἔξω δὲ συνερίζει περὶ Ῥωμαϊκοῦ πρεσβείου. Τίς κατὰ τὴν ἀλλόκοτον ταύτην δίκην, ἔνθα τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ἀδιαγνώστως πρὸς ἄλληλα διαμάχονται, τίς ὁ συνήγορος τοῦ Ἑλληνισμοῦ; Ἡ ἀντίζηλος Δύσις, ὁ τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης λατινισμός, ἡ νεολατινικὴ αὐτοκρατορία. Ἐπὶ σκοπῷ τοῦ διαστεῖλαι τὴν ἑαυτοῦ ἰδιοπροσωπίαν, καὶ καταστῆσαι αὐτὴν προφανεστέραν, ἀπτήν τρόπον τινὰ καὶ ὁρατὴν, ὁ ἀντίπαλος οὗτος πειρᾶται διὰ παντοίων ἐπιχειρημάτων νὰ ποιήσῃ φανεράν τὴν ὕπαρξιν, ἀναντίρρητον τὴν προσωπικότητα, εὐδιάστολα τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀνχτολικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ τίς ἐτέρωθεν ὁ ἀντιτείνων πρὸς ἀπόδειξιν τοιαύτην; Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γραικῶν, ὁ Ἕλλην τὸ γένος, καὶ ἑλληνιστὴς τὴν γραφὴν Βασίλειος. αὐτὸς ὁ πολυμύχθως ἐργαζόμενος εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ περιτειχίσματος, ὅπερ ὠρισμένον εἶναι νὰ περιβᾷλη, καὶ διοχυρώσῃ διὰ παντὸς τὴν ἐθνότητα τῶν ὁμογενῶν του.

Ἡ ἔρις, ἣν ὁ Βασίλειος ἀνεκίνησε περὶ τίτλων ἀπέβη χαλεπωτέρα καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον δεινὴ. Ἄν γὰρ ἡ Δύσις μέχρὶ τοῦ νῦν ὑπεράσπισεν ἑαυτὴν, ἀπὸ τοῦδε, ὅμως, γίνεται ἐπιθετικὴ. Περὶ τίνος ἐπρόκειτο κατὰ τὰς προηγουμένας φιλονεικίας; Περὶ τοῦ ἂν νομίμως, ἢ παρανόμως, ἔφερον οἱ Ῥῆγες Φραγκίας τὸ ὄνομα τὸ Ῥωμαϊκόν, καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος, Πάπας καὶ Φράγκοι, ἀντιζητοῦντες, ἐρωτῶσι τοὺς ἀνχτολικοὺς, τίνοι ποτὲ λόγῳ βασιζόμενοι ψευδεπιγράφως καλοῦσιν ἑαυτοὺς Ῥωμαίους, καὶ διατί τὸ αὐτοκρατορικόν τῶν Ῥωμίων ἐπίθετον σφετερίζονται αὐτοί,

εἴτινες καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀπώλεσαν ἐθνισμόν, καὶ τη-
χρήσιν ὡς ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου; — Ἀστεία,
τῷ ὄντι, ἡ μακροτάτη αὕτη φιλονεικία τοῦ μεσαιῶνος.
Ἐκ τῶν τριῶν ὑπερμάχων τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, οἷδεῖς ὁ
ἔχων Ῥωμαϊκὸν τι ἐν ἑαυτῷ. Ὁ Πάπας, ἐπίτροπος τοῦ
Ἐβραίου Πέτρου, ὁ Θράξ ἢ Μακεδὼν Βασίλειος καὶ ὁ
Γαλλογοργάκος ἡγεμῶν τῆς Προβέντζας, ἰστάμενοι καὶ οἱ
τρεῖς οὗτοι ἐπὶ τὰ μεθόρια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου
κόσμου διόκουσι γίμναιραν, ἥς οὐδὲν ἴχνος μετ' ὀλίγον
θέλει ἀπομείνει ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης.

ὑπὸ τοιαύτης πολιτικῆς ἐμπνεόμενος καὶ ὁ Βασιλεὺς,
τὴν εὐμένειαν ἄλλως τε τοῦ Πάπᾳ ποθὼν διὰ τὴν γίμναι-
ραν αὐτὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος, ἐξοκέλλει εἰς ἀνο-
μίας ἀμαυρούσας ποῦ καὶ ποῦ τοὺς πρώτους χρόνους
τῆς βασιλείας του. Καὶ δὴ, πρῶτον θυμᾷ εἰς ἐξίλεω-
σιν τοῦ πνευματικοῦ τῆς Δύσεως ἀρχηγοῦ γίνεται ὁ
Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λατινοκατήγο-
ρος Φώτιος, αὐτὸς ὅστις ἀπ' ἐκκλησίας ἐτόλμησεν εἰπεῖν
τῷ Βασιλεῖ· σάνάξιος εἶ τῶν θείων μυστηρίων, σὺ ὁ
τὰς χεῖρας μολύνεις ἐν τῷ αἵματι τοῦ εὐεργέτου σου, ὁ
Φώτιος καθαιρεῖται, προφάσει ὅτι διατίθεται νὰ εὐφημήτῃ
τὸν Λουδοβίκον αὐτοκράτορα, καὶ πάλιν ὁ Ἰγνάτιος καθί-
σεται. Τριάκοντα ἀρχιερεῖς ὑπογράφουσιν ἐν Ῥώμῃ τὴν
καταδίκην αὐτοῦ. Πατήσαντες οὗτοι καὶ προπηλακίσαντες
τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ἥτις ἀμφίβολον ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει πεποίηκε τὴν Παπικὴν πληρεξουσιότητα,
τέλος εἰς πῦρ ρίπτουσιν αὐτά. Πρὸς μεῖζονα δὲ παραδει-
γματισμὸν διατάσσεται κατὰ τοῦ Φωτίου καὶ σύνοδός
τις ἀνακριτικὴ ἐν αὐτῷ τῷ Βυζαντίῳ συγκροτηθεῖσα

νῆ. Ἐπρεπε γὰρ ὁμῶς ἰδίῳι νὰ πειθῶσιν οἱ Γραικοὶ περὶ τῆς τοῦ Πάπα πικτοδυναμίας, ἔπρεπεν εἰς πᾶν κοινὸν παραδειγματισμὸν νὰ καταδειχθῇ ὅτι δύναμις ἀνθρώπινη οὐκ ἰσχύει κατὰ τοῦ θελήματός του.

Ἡ ψευδοσύνοδος συναθροίζεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ τὸ ἔτος 869, πικρόντων τῶν Ληγάτων τοῦ βασιλευτάτου Πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου. Ἀπειράριθμα τῆς κατηγορίας τὰ κεράλεια κύριον ὅμως, ἡ τοῦ λατινικοῦ δόγματος ἐξύβρισις. Ὁ ἐξόριστος φῶτιος σύρεται δέσμιος ἐνώπιον τῶν δικαστῶν του, ἐρειδόμενος ἐπὶ βακτηρίᾳ καὶ ὠχρίῳ τὴν ὄψιν ὑπὸ τῆς κακουχίας, ἀλλὰ τὸ ἦθος ἀτρόμητος. « Ἀπάρχτε, φωνάζει μαινόμενος ὁ πρεσβύτερος τῶν Ληγάτων εἰς τὴν τότε λατινοβάρβαρον γλῶσσάν του, ἀμέσως ἀπάρχτε τὴν ῥάβδον αὐτὴν, ἥτις αἰνίττεται τὴν πνευματικὴν ἀξίαν· καὶ γὰρ λύκος πέφυκεν ὁ ὑπόδικος αὐτός, μᾶλλον ἢ ποιμὴν. » Οἱ σωματοφύλακες λαμβάνουσι τὴν βακτηρίαν τοῦ Φωτίου, ὅστις ἐπανειλημμένως ἐρωτηθεὶς ἀντιτάσσει σιγὴν θαυμάτην, καὶ μόνον εἰς δύο λέξεις κατὰ τῆς βίας διαμαρτύρεται. Μετὰ τινος συνεδριάσεως οἱ συναθροισθέντες, νομιμοποιοῦντες τὴν καθαίρεσιν, ὑπογράφουσι τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦ Φωτίου, καὶ τῶν ὁμοφρόνων του.

Ἐντεῦθεν θρύνεται πᾶς δεσμός. Ὁ ἀναθεματισμὸς οὗτος ἐγείρει τὸ πρῶτον μεσότηχον ἀναμέσον Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. Μετ' ὀλίγον, οἱ τῇ πιέσει τῶν Ληγάτων ὑποκύψαντες ἐπίσκοποι προσέρχονται τῷ βασιλεῖ, δεινολογοῦντες ὅτι παρανόμως τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν τῇ Δυτικῇ καθυπέβαλον, καὶ δεόμενοι τοῦ ἀποσύραι τὰς ὑπογραφὰς, αἵτινες αὐτοῖς ἠρπάγησαν δόλῳ τε καὶ βίᾳ.

Ἡ βία, ὅμως, ὑπερισχύει, ὁ δὲ Φώτιος, ἔνσαρκον σύμβολον τῆς πολυπαθοῦς πατρίδος του πέμπεται εἰς ὑπερορίαν πολυετή. πῶς δὲ παρηγορεῖται; Τὰς ἐπιστίμας θεραπεύων καὶ τὰ γράμματα ἐπιμελούμενος, ἐκ διαλειμμάτων δὲ γράφων πρὸς τοὺς αὐτοῦ φίλους ἐπιστολάς, ἀποπνεούσας τὴν ἀκλόνητον καρτερίαν τῆς ψυχῆς του, ἐπιστολάς ἀποζούσας τὴν ἀκαταμάχητον ἐκείνην πεποίθησιν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἑλληνικαῦ φρονήματος, ἥτις ὑφίσταται τὸ κυριώτατον χαρακτηρισμα τοῦ ἐθνικοῦ μας μαρτυρολογίου. Ὡ φίλοι καὶ τέκνα, καὶ ἀδελφοί, γράφει σχεδὸν προφητικῶς ἐκ τῆς ἐξορίας πρὸς τινας μητροπολίτας! «Ὁ Ἰῶβ ὁ γενναῖος διὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ὑπομονῆς καὶ ἀνδρίας ἐθριάμβευσε· τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ὁ λαὸς ἅγιος Χριστοῦ, καὶ βασιλείον ἱεράτευμα, ὥσπερ μέχρι νῦν, οὕτω καὶ διαπαντός, τουτουοὶ τοὺς ἐκείνου γνησίους καὶ κορυφαίους μαθητάς, ὀδυρομένους καὶ ἀμνηγνοῦντας ἐπιδείξωμεν! καὶ γὰρ, τῶν εἰς τέλος ἀγωνιζομένων ἐστὶ τὰ βραβεῖα καὶ οἱ στέφανοι καὶ ἡ σωτηρία!» (222) «Ὁ διωγμὸς βαρὺς, ἀλλ' ὁ τοῦ δεσπότης μακαρισμὸς ἡδύς. Μάκάριοι, οἱ δεδιωγμένοι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ μέλλοντος. Πολλοὶ αἱ θλίψεις, ἀλλ' ἡ ἐκείθεν χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, οὐ μόνον κουφίζειν οἶδεν αὐτῶν τὴν ἡριμύτητά, ἀλλὰ τοῖς πρὸς ἐλπίδας τῶν ἄνω βιοῦσι καὶ εἰς εὐθυμίας ὑπόθεσιν αὐτὰ μετατίθησιν. Ἐχώμεθα τοιγαροῦν τῶν ἁθλῶν, ἀδελφοί, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπάθλων, ἵνα γένηται καὶ ἡμῖν μετὰ Παύλου βοᾶν· τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ στέφανος τῆς δικαιοσύνης!» Κλάδος εὐθαλῆς, (ἀλλαχοῦ γράφει, ἵσως

τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν παλιγγενεσίαν τῆς πατρίδος τοῦ
 ὁ θεόπνευστος αἰνιττόμενος), κλάδος, εὐθελής, καρποῦς
 ὡραίους ἐνεγκὼν, περιήρηται· ἀλλ' ἡ ρίζα μένει· οἷται
 πάλιν οὐκ ἐλάττων. Ἀπῆλθεν ἡ κελὴ καὶ θαυμασία εἰ-
 κὼν· ἀλλ' ὁ Γραφεὺς ἔτι τὴν χεῖρα κινεῖ, καὶ γράψει γε
 πάντως, ἐραστὴς ὢν τοῦ καλοῦ, οὐκέτι τὴν αὐτὴν, ἀλ-
 λα καὶ τελειοτέραν. »

II λύσις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δράματος ἤγγικε.

Τελευταίαντος τοῦ Ἰγνατίου, ὁ Φώτιος ἀνακαλεί-
 ται εἰς τὸν θρόνον τοῦ ὀλίγον δ' ἔπειτα Σύνοδον, εὐ-
 χὴ τοῦ Βασιλείου, συναθροίζει πρὸς ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῶν
 ἐκκλησιαστικῶν σκανδάλων. Τριακόσιοι ὀγδοήκοντα τρεῖς
 ἐπίσκοποι συνευρίσκονται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν Νο-
 εμβρίῳ τοῦ ἔτους 879. Οὗτοι πολυχρονίσαντες πρῶτον
 τὸν *Οἰκουμενικὸν Διδάσκαλον* Φώτιον, δεύτερον δὲ τὸν
 Πάπαν Ἰωάννην (223), ἄρχονται τῆς συζητήσεως, ἣν
 ἐκτείνουσιν εἰς ἡμέρας ἕξ. Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδριάσει
 λαβὼν τὸν λόγον ὁ Βασιλεὺς συνιστά, πρὸς εἰρηνοποίη-
 σιν τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν καθιέρωσιν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐ-
 τοῦ συμβόλου, ὑπὸ Λατίνων τε καὶ Γραικῶν ὁμολογηθη-
 σομένου. Συναινοῦσι πάντες οἱ Πατέρες, αἰδούμενοι δὲ
 συναινοῦσι καὶ οἱ Ἀγγάτοι αὐτοί. Τότε ὁ Φώτιος ἀνατεί-
 νων τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν, καὶ ἐπικαλούμενος τοῦ
 Θεοῦ Πνεύματος τὴν ἀντίληψιν, προτείνει τὸ σύμ-
 βολον τῆς Νικαίας, προτάσσων τὸ ἐξῆς αξιομνημόνευτον
 προοίμιον.

« Ἡμεῖς τηροῦμεν τὴν θεῖαν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, ἔτι δὲ τὰ θεσπίσμα-
 τα τῶν ἐπτά οἰκουμενικῶν Συνόδων ὁμολογοῦντες μὲν

πανθ' ὅσα αὐται παρεδέξαντο, ἀπορρίπτοντες δὲ τὰ παρ' αὐτῶν μὴ παρδεχθέντα. Διό, ἀσπαζόμεθα τὸν ὄρον τῆς πίστεως, ὃν ἐλάβομεν πατροπαραδότως, μηδὲν ἀφαιροῦντες, μηδὲν προστιθέμενοι, ἢ ὅπωςδήποτε παραλλάττοντες, ἵνα μὴ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἀρνηθῶμεν, καὶ ὕβριν μὲν ἀδικαιολόγητον αὐτοῖς προσάψωμεν, βλάβην δὲ προξενήσωμεν τοῖς ἀπογόνους. — Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Νικαίου συμβόλου, ὁ Φώτιος ὑψῶν τὴν φωνὴν συμπεραίνει ὡς ἑφεξῆς.

« Οὕτως ἡμεῖς πιστεύομεν ἐν ἡ πίστει συνεβαπτίσθημεν· δεχόμεθα δὲ ὡς πατέρας καὶ ἀδελφοὺς πάντας ὅσοι πιστεύουσι τὸν αὐτὸν ὄρον. Ἐἴρ τις δὲ νεωτεριστῆς ἄλλην ὁμολογίαν συντάξῃ παρὰ τὴν ἱερὰν ταύτην, καὶ προτελῇ αὐτὴν τοῖς πιστοῖς, ἢ τοῖς κατηγουμένοις βαρβάροις, τοῦτον, ἡμεῖς, κληρικὸν μὲν ὄντα καθαιροῦμεν, λαϊκὸν δὲ ἀναθεματίζομεν κατὰ τὰ θεσπίσματα τῆς Συνόδου ταύτης » (224).

Ὑπερφιάλος πίστεως ἐγώ· ἡμῶς! — Οἱ Πατέρες ἅπαντες, ὀρθοστατοῦντες, καὶ ἄμφω τὰς χεῖρας πρὸς Θεὸν ἀνατείνοντες, κραυγάζουσι μετὰ φωνῇ·

« ἝΝΑΙ, ΝΑΙ! Πάντες οὕτω πιστεύομεν· ἐν τῇ πίστει ταύτῃ πάντες συνεβαπτίσθημεν, καὶ ἐχειροτονήθημεν. Ἀναθεματίζομεν οὖν πάντα τὸν μὴ πιστεύοντα τὸν αὐτὸν τρόπον. »

Οἱ ἐπίτροποι τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς καὶ αὐτοὶ εἰς οὐρανὸν ἀποβλέποντες συνεχφωνοῦσιν. « Ο μὴ πιστεύων εἰς τὸ κοινὸν σύμβολον τῆς πίστεως, ἀνάθεμα ἔστω! »

Πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὑπογράφει τὸ σύμβολον· ὑπογράφει ὁ Φώτιος, ὑπογράφουσιν οἱ συνοδικοί,

τὰ δὲ μὴ τοῖς πᾶσι γνωστὸν, ἀλλ' ὅμως ὑπ' αὐτῶν τῶν λατίνων ἐμολογούμενον, ὑπογράφουσι καὶ οἱ Ληγάτοι (225). Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν πρακτικῶν, ὁ Πάπας Ἰωάννης Η΄. γράφει πρὸς τὸν Φώτιον ἐπιστολὴν, δι' ἧς καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν Ληγάτων του καθομολογεῖ τὴν Νικαιανὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τοῦ συμβόλου (226).

Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τοῦ Σχίσματος ἦτον ἰσχυροτέρα πάσης Συνόδου. Οὐδεὶς ἴσχυε δεσμὸς πρὸς συνάφειαν δύο κόσμων, ὧν ὁ μὲν ἔρρεπεν ἐντεῦθεν, ὁ δ' ἐκείθεν. Ἡ Ῥώμη λοιπὸν ἐπιμένει εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν Ληγάτων καὶ εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου Η΄. ὅτον ἐνέμεινε καὶ εἰς τὴν προγενεστέραν ἀπόφασιν τοῦ ἁγίου Λέοντος, καὶ τὴν παρεπομένην ἐκείνην τοῦ Λέοντος Γ', ὅστις τὸν ὅρον τῆς πίστεως ἐνεχάραξεν εἰς πίνακας ἀργυροῦς. Ἐξ ἄλλου μέρους, ἡ ἀρχιερεῖς τῆς προσυήκης καὶ Ῥίου κατ' οὐδένα λόγον συνέφερε τῷ Παπισμῷ. Ὁ Πάπας ἐπεγράφετο ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Πέτρου, διὰ δὲ τοῦ Κορυφαίου τούτου, ἐπεγράφετο Χριστοῦ ἐπίτροπος. Ἄν λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐξεπόμευε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, αὐτοδικαίως ἄρα καὶ ὁ Πάπας ἐξεπόμευεν αὐτό. — Ἰδοὺ νομίζομεν ὁ λόγος τῆς Παπικῆς στρεψοδικίας, ἡ ἀδιόρατος τῆς Αυτικῆς καινοτομίας ἀρραμὴ. Οὕτως ἢ ἄλλως, ἀναντιρρήτον, ὅτι ὑπὸ ταιούτης καινοτομίας κυροῦται καὶ μεταδίδεται εἰς Ῥώμην ὁ ἐκκλησιαστικὸς δεσποτισμὸς, ἐνῶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας διασώζεται ἡ ἡγεμονία τῆς πολυμελοῦς Συνόδου, ὁ τύπος οὗτος τοῦ ἀντιπροσωπευκοῦ τῶν Ἀποστόλων πολιτεύματος. Διὸ, τῷ 885 ὁ Φώτιος

τὰ δὲ μὴ τοῖς πᾶσι γνωστὸν, ἀλλ' ὁμῶς ὑπ' αὐτῶν τῶν λατίνων ὁμολογούμενον, ὑπογράφουσι καὶ οἱ Ληγάτοι (225). Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν πρακτικῶν, ὁ Πάπας Ἰωάννης Η΄. γράφει πρὸς τὸν Φώτιον ἐπιστολὴν, δι' ἧς καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν Ληγάτων τοῦ καθομολογεῖ τὴν Νικαιανὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τοῦ συμβόλου (226).

Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τοῦ Σχίσματος ἦτον ἰσχυροτέρα πάσης Συνόδου. Οὐδεὶς ἴσχυε δεσμός πρὸς συνάφειαν δύο κόσμων, ὧν ὁ μὲν ἔρρεπεν ἐντεῦθεν, ὁ δ' ἐκείθεν. Ἡ Ῥώμη λοιπὸν ἐπιμένει εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν Ληγάτων καὶ εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου Η΄. ὅσον ἐνέμεινε καὶ εἰς τὴν προγενεστέραν ἀπόφασιν τοῦ ἁγίου Λέοντος, καὶ τὴν παρεπομένην ἐκείνην τοῦ Λέοντος Γ', ὅστις τὸν ὄρον τῆς πίστεως ἐνεχάραζεν εἰς πῖνακας ἀργυροῦς. Ἐξ ἄλλου μέρους, ἡ ἀρχιερεῖς τῆς προσβήκης καὶ Ῥίου κατ' οὐδένα λόγον συνέφερε τῷ Παπισμῷ. Ὁ Πάπας ἐπεγράφετο ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Πέτρου, διὰ δὲ τοῦ Κορυφαίου τούτου, ἐπεγράφετο Χριστοῦ ἐπίτροπος. Ἄν λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐξεπόρευε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, αὐτοδικαίως ἄρα καὶ ὁ Πάπας ἐξεπόρευεν αὐτό. — Ἰδοὺ νομίζομεν ὁ λόγος τῆς Παπικῆς στρεψοδικίας, ἡ ἀδιόρατος τῆς Δυτικῆς καινοτομίας ἀρρητή. Οὕτως ἢ ἄλλως, ἀναντίρρητον, ὅτι ὑπὸ ποιαύτης καινοτομίας κυροῦται καὶ μεταδίδεται εἰς Ῥώμην ὁ ἐκκλησιαστικὸς δεσποτισμὸς, ἐνῶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας διασώζεται ἡ ἡγεμονία τῆς πολυμελοῦς Συνόδου, ὁ τύπος οὗτος τοῦ ἀντιπροσωπεῖ καὶ τῶν Ἀποστόλων πολιτεύματος. Διὸ, τῷ 885 ὁ Φώτιος

εκδίδει ἐτέρων κατὰ τοῦ λατινικοῦ κλήρου φλογερὰν ἐπιστολήν, αἴτιον διὰ τὸ ὅποιον ὁ μὲν Πάππας Στέφανος Ε΄ δὲν ἀναγνώριζει αὐτὸν Πατριάρχην, ὡς τάχα λαϊκόν, ὁ δὲ Λέων ὁ Σιρρός πάλιν πέμπει αὐτὸν εἰς ὑπερορίαν.

Ἀλλ' ὁ κύβος ἐρρίθη· τὸ Σύστημα ἐξεπερχιώθη, οὔτε πλέον ἐπιδέχεται διόρθωσιν. Ὁ Φώτιος καταβαίνει εἰς τὸν τάφον ὁμολογητῆς τῶν πατρῶν παραδόσεων· ὁ μὲν τὸ ψήφισμα τῆς Η' ἐκείνης Συνόδου, ἡ καινὴ αὕτη διαθήκη τῆς ἐλληνικῆς ἐνόστητος, ἐπιζῇ, ἐπικρατεῖ, ἡγεμονεύει, καὶ τὸ γένος μας θωρακίζει ἐπὶ γυλίου ἐνιαυτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΤΕΥΤΟΝ

Συνέχεια τῶν σχέσεων.

Δοκίμιον συγγράσαντες ἱστορικὸν μᾶλλον, ἢ ἱστορίαν τελείαν καὶ ἐπεξεργασμένην, οὔτε εὐκαιρίαν ἔχομεν, οὔτε τόπον ἱκανόν, ὅπως ἰδιαιτέρων ἐπιστήσωμεν προσοχὴν, ὡς εἶδος ἦν, εἰς τὴν νομοθετικὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνασκευὴν, ὅθεν τρανῶς ἤθελεν ἀποδειχθῇ ἡ ἐπενέργεια τῶν ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντων ἐπὶ τῶν ἡθῶν, τῶν φρονημάτων, τῶν θεσμῶν, καὶ διακλιβρωθῇ ἡ μετάδοσις τῆς πολιτείας εἰς ἄλλην τινὰ φάσιν κοινωνικὴν. Ἐὰν ἐφεξῆς δὲν ἐπιτύχωμεν ἐπὶ τούτου πραγματεῖαν νὰ συντάξωμεν ἡμεῖς, καὶ τὸ σπουδαιότατον θέμα πρεπόντως νὰ μελετήσωμεν, προσκαλοῦμεν ἐν ὀνόματι τῆς κοινῆς πατρίδος πάντα φιλέσωνον ὁμογενῆ, αὐτὸς νὰ πληρώσῃ τὴν

ἔλλειψιν εἰς διαφώτισιν τῶν ἐθνικῶν μας γενεθλίων.

Ἀρκούντως, ὁμῶς, ἐλπίζομεν, ἐσκιαγραφῆθῃ ἕως τοῦδε ἡ πορεία τῶν γεγονότων καὶ ἐσημειώθησαν τοῦ αἰῶνος αἱ ῥοπαί, ὅπως αὐτόθεν ὁ νουνεχῆς ἀνγκνῶστης τὴν ὕλην ἐπὶ τὸ θέλτεον ἐπιρρυθμίση, καὶ συμπερασματικῶς ἐπινοήσῃ τινὰς τῶν χαρακτήρων τοῦ σώματος, οὓς πειρώμεθα μὲν ἡμεῖς νὰ ἐξανασπάσωμεν ἐκ βάθους τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως ἀδυνατοῦμεν δὲ, ὥς προσφύγωμεν εἰς τὴν ἐπικουρείαν τοῦ καλῶν. Εἶδομεν ἤδη τὴν Ἀττικὴν παιδεῖαν τοῦ Βυζαντίου ἀκραιότεραν ἀναδυομένην ἐκ τοῦ βαράθρου, ἐνθα ἡ Εἰκονομαχικὴ ἀνεμοζάλη κατεβύθισε τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τὸ σύνταγμα. Εἶδομεν τὸ Οἰκουμενικὸν, τὸ πανάνθρωπον Δόγμα τῆς Δ'. ἐκατονταετηρίδος, λαμβάνον, χάριν τοῦ Παπικοῦ Σχίσματος, χρωματισμὸν τινὰ ἐξαιρετῶς Ἑλληνικόν, ἐγχώριον, ἐντόπιον, περιστελλόμενον ἐντὶς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνσαρκούμενον ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἕως τότε ἀφηρεμένην Χριστιανικὴν Ἑλλάδα, καὶ ζωογονοῦν αὐτήν. Εἶδομεν ἐκ τρίτου τὴν Μοναρχίαν ἐμβαινούσαν διὰ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα εἰς στάδιον ἀστυκῆς καὶ πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως πάντως καινόν. Τὸν αὐτοκράτορα αὐτὸν ὁρθῶς δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν *Νέον Κωνσταντῖνον*, ἐπειδὴ ἡ μοναρχία τὴν ὁποῖαν ἐγκαινίζει ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὸ μέλλον τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, ἢ εἰς τὸ παρελθόν τῆς πολυθεϊκῆς Ῥώμης. Καθὼς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ προσέβλεπε τὴν Περσίαν, οὕτως ὁ ἀνδρὶς τοῦ Μακεδόνα τοῦτου τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον ἔχει πρὸς τὸν ὑπὲρ ἀνέξαρτησίας ἀγῶνά μας. Ὁ Βασίλειος κλείει τὴν περίοδον τῶν αἰρετικῶν, ἢ ἀπολυτοφρόνων αὐτοκρατόρων, καὶ ἀ-

Φριουλίαις, ὅστις ἐν ἔτει 915 ἔλαβεν παρὰ τοῦ Πάπα Ἰωάννου Γ' τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον, καὶ ἀπέδιώξεν τοὺς Σαρακηνούς ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' οἱ Κόμηται τοῦ ἡγεμόνος τούτου μὴ ἀνεχθέντες τοὺς νόμους, οὓς ὁ κύριος αὐτῶν ἐπανώρθωσεν, ἐπανεστάτησαν, τὴν ἐπικουρίαν ἐπικαλέσθentes τοῦ 'Ροδόλφου Β'. Βουργουνδίαις, ὅστις ἐπιστρατεύσας, καὶ νικητὴς ἐξελθὼν, ἐκράτησε τῆς Ἰταλίας ἐν ἔτει 926. Ὀλίγον, ὁμῶς χρόνον καὶ οὗτος ἐβασίλευσεν. Ἐπελθὼν γὰρ ὁ Οὐγος, κόμης Προβέντζας, καὶ ἐκδιώξας αὐτὸν, καὶ καταλαβὼν τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας, ταύτην εὐκλεῶς τε καὶ συνετῶς ἐπὶ δεκαεῖς ἐνιαυτοὺς ἐκυβέρνησεν.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὐγος ἀνέβη ἐπὶ θρόνου, καὶ ἐστέφθη ἐν Πάβια, εὐλογίαν ἔχοντες τὴν ἀναγόμενσιν του νὰ διαγγείλη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως. Οὐ μὴν ἀλλὰ βουλόμενος φιλίαν καὶ συμμαχίαν νὰ συνάβῃ μετ' αὐτοῦ, ἐξελέξατο πρεσβευτὴν ἔμπειρον, καὶ περὶ τὰς πολιτικὰς ἀλλαγὰς ἐξησκημένον, τὸν πατέρα τοῦ Λιουτπράνδου, αὐτοῦ τοῦ μετέπειτα προβληθέντος Κρεμίωνος ἐπισκόπου. Τὰ περὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην διηγεῖται ὁ υἱὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, (227) διακεκριμένους ἐπαινοὺς ἀπονέμων πρὸς τὸν 'Ρωμανὸν τὸν συμβασιλεύοντα τότε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κωνσταντίνου, οὗ ὁμῶς οὐδεμίαν ὁ Λιουτπράνδος ποιεῖται μνηῖαν. (920 — 944) Πιθανόν, ὅτι ὁ 'Ρωμανὸς περιεποιήθη τὸν πατέρα τοῦ Λιουτπράνδου ὅτι, προσδοκῶν ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ κυρίου του διὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐν Καλαβρίᾳ Σαρακηνῶν, καὶ Σλάβων, εὐηργέτησε τὸν πρεσβευτὴν (228). Ἀλλὰ τὰ ἐπὶ

θετα μεγαλοφυής, συνετός, ανδρείος, μεγαλοδωρος, χα-
ριέστατος, καὶ τὰ λοιπὰ, ἅπερ πρὸς τὸν Ῥωμανὸν ἐπιθα-
ψιλεύει ἀφειδῶς ὁ Γραικοκατήγορος τῆς εἰρημένης
ἱστορίας συγγραφεύς, καταφανεπτέραν ποιουσι τὴν ἄκρα-
τον ἐκείνην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φωκᾶν ἐμπάθειαν
ἣν ἐδειξεν ἔπειτα περὶ τὴν ἐκθεσιν τῆς ιδίας αὐτοῦ προ-
σθείας. Διηγείται πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Λιουτπράνδος καὶ
τοῦτο περὶ τοῦ πατρὸς του. Μεταξὺ τῶν δώρων, ἅπερ δ
προσθευτής τοῦ Οὔγου ἐκόμισε τότε πρὸς τὸν Γραικὸν
αὐτοκράτορα ἦσαν καὶ Σλάβοι τινὲς αἰχμαλῶται, οὓς ἐζώ-
γρησε καθ' ὁδόν, ἐν ἀνταρσίᾳ ὄντας κατὰ τῆς αὐτοκρα-
τορίας, καὶ τινες κύνες ἀγνώστου εἵδους ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει, μέγαν ἔχοντες τὸ ἀνάστημα, οἵτινες, ὥς εἶ-
δον τὸν ἀλλόκοτον βυζαντινὸν ἀμυρεσμὸν, ὥρμησαν αἰ-
φνης κατὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ, καὶ παρ' ὀλίγον ἔ-
σχιζον αὐτόν (229). Ἐὰν τὸ συμβεβηκὸς δὲν ἀνάγεται εἰς
τὴν σειρὰν τῶν ἱστορίων μυθρίων, ὧν γέμει ἡ ἱστορία
τοῦ Λιουτπράνδου, εἶναι βέβαια προμήνυμα τῆς ὄντως
κυνώδους δῆξεως ἐκείνης, δι' ἧς ὁ υἱὸς τοῦ προσθευτοῦ
τούτου ἐμελλέ ποτε νὰ σπαράξῃ τὴν μαχίμην ἐνὸς τῶν
διαδόχων τοῦ Ῥωμανοῦ! Ἀλλ' ἴσως εἶναι καὶ τοῦτο ἀ-
ληθές, ὅσον ἴσως ἀξιόπιστον εἶναι καὶ τὸ παρεμβληθὲν
εἰς τὴν ἱστορίαν του διήγημα περὶ τῆς ἐκτεσευούσης
τῷ Θεοδόλῳ Ἑλληνίδος. Ὁ Θεοδόλδος οὗτος, ἀνεψιὸς
τοῦ βασιλέως Οὔγου, στρατηγὸς δὲ ανδρείος ἀλλ' ἀπάν-
θρωπος, ὑπεστήριξε τὴν ἀνταρσίαν τῆς Βενεβενδοῦ κατὰ
Γραικῶν, καὶ ἐξουνοῦχιζε πάντα στρατιώτην τοῦ αὐτο-
κράτορος αἰχμαλωτίζομενον. Ἐνθὲν τὴν βάσανον ταύτην
ὕφιστατο τὸ τάγμα ἐνὸς τῶν ἀλωθέντων φρουρίων, γυνή

ἄσμενως ἤθελεν ὑποδεχθῆ ἐν τῇ βασιλίδι αὐτοῦ πρεσ-
 βευτὴν τινα τοῦ Βερεγγαρίου. Ἡ εὐμενὴς τοῦ Κωνσταν-
 τίνου προσφώνησις ἔθελλε τὸ φιλότιμον τοῦ Ἰταλοῦ,
 ὅστις ἐκὼν ἄκων ἀπεφάσισεν ἕκτοτε ν' ἀντιπρεσβευθῇ εἰς
 Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ, λίαν φιλόργυρος ὢν, καὶ μὴ
 διατιθέμενος ἰδίαις δαπάναις νὰ κατορθώσῃ τὸ πρᾶγμα,
 διότι, ὡς ἔλεγε προπασιζόμενος, πρὸς οὐδένα ἄλλον σκο-
 πὸν ἀπέβλεπεν ἢ τοιαύτη πρεσβεία, ἣ πρὸς ἀπλὴν ἐκ-
 πλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀνέβαλλε
 τῆς ἐπιστυλῆς τὴν ἐκτέλεσιν. Διέτριβε δὲ τότε εἰς τὴν
 αὐλὴν του, καθὼ γραμματεὺς, ἢ ὑπογραμματεὺς ὁ Λι-
 ουτπράνδος, ὁ υἱὸς ἐκείνου, ὅστις προηγουμένως ἐστάλη
 παρὰ τοῦ Οὐγού πρὸς τὸν Πορφυρογέννητον. Ἀποβιώ-
 σαντος τοῦ πατρὸς, τὸ τέκνον ἔμεινεν ἄπορον εἰς ἡλι-
 κίαν παιδικήν. Ἀλλ' ὁ Οὐγος τὴν ἀγάπην ἣν εἶχε πρὸς
 τὸν γεννήτορα ἔστρεψε τότε πρὸς τὸν ὀρφανόν· καὶ ἐπειδὴ
 ὁ βασιλεὺς ἠρέσκετο τῇ μουσικῇ, καὶ πανταχόθεν ἄοι-
 δούς παρ' ἐαυτοῦ προσεκάλει, ὁ γλυκὸφῶνος καὶ πανοῦρ-
 γος νεανίας παρεισήχθη διὰ τῆς ψαλτικῆς εἰς τὴν εὐνοίαν
 τοῦ κυρίου του. Μετ' ὀλίγον ὁ θάνατος τοῦ Οὐγού δρέπει
 πᾶσαν ἀγαθὴν ἐλπίδα τοῦ νέου Λιουτπράνδου. Διότι, με-
 ταβιβασθείσης τῆς Λογγοβαρδικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸν
 Βερεγγάριον, ὁ νέος, οὐ μόνον ἀπώλεσε τὴν ἐν τῇ Αὐλῇ θέ-
 σιν καὶ σύνταξιν, ἀλλ' ἀπέμεινε καὶ ἀπροστάτευτος. Μό-
 νον δὲ διὰ δώρων ἀδρῶν ἐπέτυχον οἱ συγγενεῖς νὰ διο-
 ρίσωσιν ὑπογραμματέα τοῦ Μαρκίωνος Ἰβραίως τὸν ὑ-
 ποδιάκονον Λιουτπράνδον, ὅστις ἐπὶ ἐτοιμότητι καὶ φι-
 λομαθείᾳ διέπρεπεν ἤδη μετὰ τῶν ὁμηλικῶν του.

Ὁ Λιουτπράνδος, μεираκιον ἔτι ὢν, πολλὰ καὶ παρὰ-

δοξα περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ περὶ Γραικικῶν εἶχεν ἀκούσει διὰ ζώσης φωνῆς παρὰ τοῦ πατρὸς του. Μαθὼν δὲ τὴν διάθεσιν τοῦ Βερεγγαρίου περὶ τίνος πρὸς ἐκείνους τούτους τόπους σχεδιαζομένης ἀποστολῆς, καὶ γινώσκων ἂν ἐτέρου τὸ φιλοχρήματον αὐτοῦ τοῦ κυρίου του, συνέλαβε τὸν πόθον νὰ ἀναδεχθῇ αὐτὸς οἰκοθεῖν τὴν πρεσβείαν καὶ ἰδίᾳ δαπάνη νὰ ἐκτελέσῃ αὐτήν. Οἱ συγγενεῖς του παρέστησαν πρὸς τὸν Βερεγγάριον τὴν περίστασιν ὡς ἄρμοδιαν, ἵνα ὁ γραμματεὺς διὰ τῆς περιηγήσεως ἐπεκτείνῃ τὴν πείραν καὶ τὰς γνώσεις του, καὶ διδαχθῇ προσέτι τὴν ἑλληνικὴν, ἀναγκαίαν τότε περὶ τὰς διπλωματικὰς διαλλαγὰς. Τοῦ δὲ Βερεγγαρίου στέρξαντος τῇ γενναίᾳ καὶ ἀφιλοκερδεῖ πρατάσει, ὁ Λιουτπράνδος ἡτοιμάσθη πρὸς τὴν ἀποδήμειν. Ἐφοδιασθεὶς δὲ τῶν χρειωδῶν, καὶ δῶρα ἀγοράσας ὑπὲρ τῶν βασιλικῶν φίλων τοῦ πατρὸς του, περιχαρὴς ἀπῆλθεν ἀπὸ Λογγοβαρδίας τῷ ἔαρι τοῦ ἔτους 948, καὶ ἀποπλεύσας ἀφίχθη μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τῆς πρώτης ταύτης πρεσβευτικῆς περιηγήσεως ἡ διήγησις ἐπισυνήφθη παρὰ τοῦ Λιουτπράνδου ἐν τῷ ς'. βιβλίῳ τῆς ἱστορίας του. Μανθάνομεν δ' ἐξ αὐτῆς τὰ περὶ τῆς περιοδίας του, τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν ἧς ἔτυχεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον, τὰς διασκεδάσεις τῆς Αὐλῆς, ἣν ὑπερβολικῶς ἐγκωμιάζει, τὰ δῶρα, ἅπερ ἰδίᾳ δαπάνη, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ Βερεγγαρίου, προσέφερε τοῖς βασιλεῦσι, μὴ θέλων νὰ φανῇ ὑποδεέστερος τῶν πρέσβεων τοῦ βασιλέως Γερμανίας Ὁθωνος, (ἐτ. 945) καὶ τῶν τοῦ βασιλέως τῶν Ἰσπανοαράβων (ἐτ. 946) καὶ ἄλλα παλλὰ. Διέτριψεν ἱκα-

νὸν καὶ ῥὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπὸ μὲν τοῦ νεωτέρου αὐτοκράτορος φιλοξενούμενος, ὑπὸ δὲ τῶν ἐκεῖ εὐπατριδῶν καὶ λογίων παντοιοτρόπως τιμώμενος καὶ διακρινόμενος. Τότε δὲ ἐδιδάχθη καὶ τὴν ἀπλοελληνικὴν, ἧς ἄλλως τε ἐγκρατὴς οὐδέποτε ἐγένετο, ὥς εἰκάζομεν ἐκ τῶν λέξεων, ὅσας ἐπιδεικτικῶς παρεμβάλλει εἰς τὰ συγγράμματα του, στρεβλῶν ἢ παρεξηγῶν αὐτάς. Ἐπὶ τέλους ἄλλα δῶρα, ἀντὶ τῶν δοθέντων λαβὼν, ἐξ ὧν καὶ πολλὰ βιβλία πολύτιμα, ἐπανεκαμψεν εἰς τὰ ἴδια μετὰ πολύμηνον ἀπουσίαν (236).

Ἡ ἔκβασις τῆς πρεσβείας ταύτης ἀνύψωσε τὸν διάκονον Λιουτπράνδον εἰς μεγάλην ὑπόληψιν, ἀκολούθως δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἀξίαν. (237) Ἀλλὰ μετὰ χρόνον οὐ μακρὸν ὁ ἀρτιχειροτόνητος ἐπίσκοπος Κρεμώνης, ἐκτράχηλος ὢν, ὑποπίπτει εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ κυρίου του, τοὺς ἄρχοντας κακολογήσας καὶ αἰσχρολογήσας κατὰ τοῦ Βερεγγαρίου καὶ τῆς τιμῆς τῆς Βίλλας, συμβίας αὐτοῦ. Τότε δὲ ὑπερόριος εἰς τι μοναστήριον πεμφθεὶς, συνέταξε κατὰ τὰς σχολὰς τῆς ἐξορίας τὴν γνωστὴν Ἱστορίαν του, ἐνθα πολλὰ καὶ ἀθέμιτα ἐξετραγώδησε κατὰ τῶν εὐεργετῶν αὐτοῦ.

Ἐνῶ δὲ ὁ Λιουτπράνδος κατεγίνετο τὰ τοῦ αἰῶνός του ἐξιστορῶν μεγάλαι μεταβολαὶ τὴν κατάστασιν ἀνέτρεπον τῆς Ἱταλίας. Ὁ φιλοπόλεμος Ὀθων, βασιλεὺς Γερμανίας, καὶ υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Πτηνοθήρου, δαμάσας τοὺς Οὐγγρους, καταβαλὼν τοὺς Βοημοὺς, καὶ τακτοποιήσας τὴν πολιτείαν του, ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Βερεγγαρίου, σφστερισθέντος ἤδη τὸ στέμμα τῆς Ἱταλίας, ὅπως εἰσβάλλῃ εἰς τὴν χώραν αὐτὴν, καὶ κρατήσῃ αὐτῆς. Κρο-

τήσας δὲ μάχην, νικᾷ τὸν Βερεγγάριον, στέφεται βασιλεὺς Λογγοβαρδίας ἐν ἔτει 961, πορεύεται εἰς Ρώμην πανστρατιᾷ, ἰδιοποιεῖται τὸ ὄνομα τῶν Kaisάρων καὶ τῶν Αὐγούστων, καὶ ἀναγκάζει τὸν Πάπαν Ἰωάννην ΙΒ'. ἀρχιερατεύοντα τότε νὰ ὀρκίσῃ πίστιν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγίου Πέτρου, καὶ νὰ στέψῃ αὐτὸν Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων. Ἡ ἐπιθυμία του ἐξετελέσθη. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ὄθων ἐμάχετο ἐν Λογγοβαρδίᾳ κατὰ τινων ἀνταρτῶν, ὁ μὲν Πάπας πιροτρύνει τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Ὄθωνος, οἱ δὲ δυσανασχετοῦντες Ῥωμαῖοι προσκχλοῦσιν εἰς Ῥώμην τὸν Ἀδάλδερτον, υἱὸν τοῦ καθαιρεθέντος Βερεγγαρίου, διατρίβοντα εἰς ἐξορίαν, καὶ παρασκευάζονται εἰς ἀντίστασιν. Ταῦτα ὁ Ὄθων μαθὼν, σπεύδει εἰς Ῥώμην, συγκαλεῖ σύνοδον, ἣν διευθύνει ὁ Λιουτπράνδος ἐκ τῆς ὑπερορίας του ἀνακληθεὶς, καὶ εἰς ἀξίαν ἀναβιβασθεὶς, καθαιρεῖ τὸν Πάπαν Ἰωάννην, καὶ ἀντὶ τούτου αὐθαιρέτως ἐκλέγει ἐν ἔτει 963 τὸν Λέοντα Η'. (238), ὅστις ἅμα τῇ Βουλῇ καὶ τῷ κλήρῳ παραχωρεῖ τῷ Ὄθωνι καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν Πάπαν, μητροπολίτας, καὶ ἐπισκόπους καθ' ὅλην τὴν Ἰταλικὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ἅμα ὡς ὁ κύριος τῆς Ῥώμης ἔστρεψε τὰ νῶτα, ἰδοὺ, ὁ ἀποβληθεὶς Ἰωάννης ἐπανελθὼν, διεγείρει τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀνταρσίαν, καὶ ἐξορίζει τὸν Λέοντα. Πάλιν ὁμοῦς ἐφορμᾷ ὁ αὐτοκράτωρ, πολιορκεῖ τὴν Ῥώμην, κυριεύει αὐτὴν καὶ καθυποβάλλων πάντας τοὺς πολίτας εἰς ὄρκον, ἀπέρχεται εἰς Γερμανίαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πάλιν ἐξάνιστανται κατὰ τοῦ τότε ἀρχιερατεύοντος Ἰωάννου ΙΓ'. καὶ κατὰ τοῦ Ὄθωνος, πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα νῦν διατι-

θέμενοι. Ἐπὶ τέλους, ὁ Ὄθων διαβὰς τὰς Ἀλπεῖς ἐν ἔτει 967, ἀπαγχονίζει τινὰς τῶν Βουλευτῶν, καὶ ἄλλους μὲν τῶν ἀρχόντων φυλακίζει, ἄλλους δ' ἐξορίζει, ὥστε τὴν ἀνταρσίαν καθόλου πνίξας ἐν τῷ αἵματι, ἐπανακάμπτει εἰς τὰ ἴδια θριαμβευτής.

Ἄν ἡ Φραγκικὴ δεσποτεία περιέθαλψε τὴν πνευματικὴν τῆς Ῥώμης ἐξουσίαν, ἀλλ' ἡ Γερμανικὴ καθίστησι τὴν Ἰταλίαν ἐπαρχίαν αὐτόχρημα Γερμανικὴν, ποιεῖ τὴν κληρονομίαν τοῦ μεγάλου Καρόλου Σαξωνικὴν. Ὁ Ὄθων Α. ἐν τῷ μεταξῷ, ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς του τύχης μεθυσθεὶς, καὶ τὰ ὄρια τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας βουλούμενος νὰ ἐπεκτείνει, συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν τοῦ γενέσθαι κύριος τῆς ὅλης Ἰταλίας. Μὴ ἐξαρκούμενος, ὅτι κατέβαλε τὴν σπουδαρχίαν τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων, ὁρέγεται προσέτι νὰ καθάρισῃ τὴν χώραν ἐκείνην ἀπὸ πάσης ἐξουσίας ἀλλοτρίας, καὶ μὴ ὑποτελοῦς αὐτῷ, ἵνα ἡ γεωγραφία τῆς Ἰταλίας τοῦ ἐκείνης ἀξιοπρεπῶς ἐπὶ τέλους ἀναλογήσῃ πρὸς τὴν τῆς Νεολατινικῆς αὐτοκρατορίας ἐπανόρθωσιν. Ἀλλὰ πῶς ἡδύνατο σχέδιον τοιοῦτο νὰ ἐκτελεσθῇ; Τὸ Λογγοβαρδικὸν λεγόμενον Θέμα, τουτέστι τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῆς Ἰταλίας, κατεῖχον ἔτι οἱ Γραικοί. Κύριοι δὲ ὄντες οὗτοι τῆς θαλάσσης διὰ στόλων ἰσχυρῶν, εὐκόλως ἐκείθεν δὲν ἀπεδιώκοντο. Καὶ ὅμως, ἡ ὀχληρὰ αὕτη τῶν Γραικῶν κυριαρχία ὥφειλε παντοιοτρόπως ν' ἀποσκυβαλισθῇ· τὸ τελευταῖον τοῦτο λείψανον τῆς κατακτήσεως τοῦ Βελισσαρίου ἀπέβαινε πρόσκομμα εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἰταλογερμανικῆς ἐνότητος. Πῶς γὰρ ἦτον ἀνεκτὴ, πῶς ἦτο νόμιμος ἐν Ἰταλίᾳ ἡ συνύπαρξις δύο Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων; Ὁφείλεν οὖν ὁ ἕτερος νὰ παύ-

ση τοιοῦτοτρόπως ἐπιγραφόμενος. Τίς δὲ οὗτος; Ὁ ψευ-
δεπίγραφος βασιλεὺς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς ὁ τὴν
Ῥωμαϊκὴν ἀξίαν καὶ ὀνομασίαν σφετεριζόμενος διὰ τῆς
ἀστάτου κατοχῆς φρουρίων τινῶν εἰς τὴν ἄκραν Ἰταλίαν.

Ἦρχε τότε τῶν Γραικῶν ἀνὴρ τις δεινὸς περὶ τὸν πρό-
λεμον, ἔμπειρος μὲν ὕπερ τις καὶ ἄλλος περὶ τὴν πολι-
τικὴν, ἄκαμptos δὲ τὸ ἦθος, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, γόνος
εὐκλεοῦς οἰκογενείας βυζαντινῆς, αὐτὸς δ' οὗτος χάριν
τῶν ἀνδραγαθημάτων του, καὶ τῆς ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ νε-
ωτέρου στρατιωτικῆς κυβερνήσεώς του ἀποβάς περίφη-
μος. Ὁ δίσπαππός του Νικηφόρος, ὁ πατήρ του Βάρδας,
ὁ πατράδελφός του Λέων, ὁ ἕτερος Λέων ἀδελφός του,
διαπρέψαντες καὶ ὡς ὑπουργοὶ καὶ ὡς ἑξοχοὶ στρατηγοί,
προσέφερον λαμπράς ὑπηρεσίας τῇ πολιτείᾳ. Ὁ δὲ νεώ-
τερος Νικηφόρος, Μάγιστρος καὶ Δομέστικος ἤδη τῶν
ἀνατολικῶν σχολῶν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως
προβεβλημένος, καὶ πολλὰ τρόπαια στήσας κατὰ τῶν
ἐφ' ὧν Σαρακηνῶν εἰς Ταρσὸν, εἰς Χαλὲπ, εἰς Τρίπολιν,
ἐπέμφθη παρὰ Ῥωμανοῦ ναύαρχος καὶ ἀρχιστράτηγος
κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ βαρβάρων. Πασίγνωστα τὰ τρόπαιά
του. Πολιορκεῖ ἐνταῦθα τὴν ὀχυρωτέραν τῶν πόλεων,
νικᾷ τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, αἰχμαλωτίζει τὸν Ἀμνηρᾶν
τῶν Σαρακηνῶν, καὶ τὴν νῆσον ὅλην ἐλευθερῶν, μυριάδας
ἐμογενῶν ἀπαλλάττει τῆς ἀνυποπόρου δουλείας. Καὶ ὁμῶς,
ἀδίκως καταμνηυθεὶς παρὰ τῷ Ῥωμανῷ ὡς ἐπιβουλευ-
όμενος τὴν βασιλείαν, δὲν συγχωρεῖται νὰ εἰσέλθῃ εἰς Κων-
σταντινούπολιν. Κελεύεται δὲ νὰ μεταβῇ πανστρατιᾷ εἰς
Συρίαν, ὅπου δρομάδην ἀπελθὼν, καὶ κατὰ κράτος
τὸν Ἀμνηρᾶν τοῦ Χαλὲπ, ἡττήσας, καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα ἀπε-

λάσας, τὴν πόλιν Βέρραν ἐκπορθεῖ, καὶ τοὺς ἐκεῖ δεσμίους χριστιανούς ἀπελευθεροῖ. Ἐν τούτοις, ἀπέθνησκεν ὁ Ῥωμανός, ἄγων τὸ 24 τέταρτον ἔτους τῆς ἡλικίας, καὶ ἀπολείπων δύο ἄρρενα ἀνήλικα, καὶ τοὶ ἐστεμμένα ἤδη, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, ἐν δὲ θήλῃ, τὴν Θεοφανώ, ὁμώνυμον τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς Θεοφανοῦς, ἧτις παρὰ τοῦ Πατριάρχου Πολυεύκτου καὶ παρὰ τῆς Συγκλήτου διωρίζετο τῶν βασιλοπαίδων ἐπίτροπος, ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Ἰωσήφ. Ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευεν αὔθις νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας γυναικὸς, εἰς διάθεσιν πατρικίων, ῥαδιούργων. Καὶ πότε μάλιστα; Καθ' ἣν στιγμὴν ἔχρηζεν ἡ πολιτεία κυβερνήτου νουνεχοῦς, δεξιᾶς τινος δραστηρίας. Φωνὴ ἐγείρεται τότε γενικὴ ὑπὲρ τοῦ Καλλινίκου, δηλαδὴ τοῦ Νικηφόρου, οὕτω γὰρ τὸ πλῆθος αὐτὸν ὠνόμαζε, « τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ ἐκτόπως αὐτὸν στέργοντος, τοῦ δὲ δήμου θαυμάζοντος » (239). Οἱ φίλοι τὸν ἔνδοξον στρατηγὸν παρακινοῦσιν εἰς σωτηρίαν τῆς πατρίδος νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα· « ἀκνοῦντα δὲ καὶ ἀναδυόμενον, καὶ αὐτοχείρως ἀπειλοῦσι διαχειρίσασθαι αὐτόν. » Μετὰ δὲ μικρὸν δισταγμὸν, ὁ Νικηφόρος τὴν πρόσκλησιν ὑποδεχθεὶς, εἰς τοῦτο προτρέποντος καὶ τοῦ ἀνεψιῦ του Τσιμισχῆ, τῇ 16 αὐγούστου τοῦ ἔτους 963 εἰσέρχεται διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου δημοτελῶς ἀναγορεύεται Αὐτοκράτωρ ἅμα καὶ ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων βασιλέων. Τότε, ἀποτιθέμενος τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ὅπερ ἐφόρει εἰς σημεῖον πένθους διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ, νυμφεύεται τὴν βασίλισσαν Θεοφανώ, καὶ τοὶ ἀνάδοχοι τῶν ἐνὸς τῶν παίδων αὐτῆς.

Ὀλίγοι τῶν Γραικῶν αὐτοκρατόρων ἐνήργησαν ἐν ἑρα-

χει χρόνου διαστήματι τοσαῦτα γενναῖα καὶ συνετὰ, ὅσα τε καὶ οἷα ὁ Νικηφόρος διέπραξε κατὰ τὴν ἐνναετῇ βασιλείᾳ του. « Καὶ γὰρ ἐν πολέμοις ἀνατραφεὶς ἐκ νεότητος, ὡς Λέων ὁ Διάκονος ἱστορεῖ, καὶ φοβερὸς ἀναδειχθεὶς ἐν τοῖς κατὰ τάξιν καὶ μάχας ἀνδραγαθήμασιν, οὐ μόνον τὴν ἀλκὴν ἄμαχος ἐτέλει· καὶ περιδέξιος, ἀλλὰ καὶ τὴν φρένα κατηρτυμένος καὶ τὴν παντοδαπὴν ἀρετὴν ἀπαράμιλλος. » Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἡρακλείου, ὁ στρατιωτικὸς νοῦς Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, μετενεψυχώθησαν τρόπων τινὰ εἰς τὸ σχῆμα τοῦ μεγαθύμου τούτου διαδόχου των. Ὁ αὐτὸς πατριωτισμὸς, ἡ αὐτὴ τοῦ ἥθους ἀνεξαρτησία, ἡ αὐτὴ στρατηγικὴ περίνοια. Μία τῶν πρωτίστων τοῦ Νικηφόρου διατάξεων ἀφορᾷ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς πολεμικῆς δυνάμεως δι' ἄρμοδιωτέρας τοῦ δημοσίου πλούτου διανομῆς. Ὁ τολμηρὸς νομοθέτης ἐκκόπτει μέρος τι τῶν παρεχομένων τῇ Συγκλήτῳ φιλοτιμημάτων· καταργεῖ τὰς παρά τινων εὐσεβῶν βασιλέων συγχωρηθείσας δόσεις πρὸς οἴκους εὐαγεῖς (240)· ἀπαγορεύει τὸν πλουτισμὸν τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν διὰ κτημάτων ἀκινήτων, « ἵνα μὴ τὰ πτωχικὰ χρήματα ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων σπαταλῶνται. » διατάσσει καὶ τὴν διαταγὴν πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων ὑπογράφουσι, νὰ μὴ ψηφίζηται, ἢ προχειρίζηται ἐπίσκοπος χωρὶς τῆς γνώμης καὶ προτροπῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου· ἀπολύει, παρὰ τὸν κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, πάσης πνευματικῆς τιμωρίας καὶ ἀκοινωνησίης τοὺς ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως φονεύσαντας ἐχθροὺς ἐν πολέμῳ, τοὺς δὲ ἀποθνήσκοντας ὀρίζει μαρτυρικῶν ἀξιοῦσθαι γερῶν « ἐν μόνῳ τῷ πολέμῳ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ διὰ τοῦτο βαρυ-

θυμοῦντος Κεδρηνοῦ, ἐν μόνῳ τῷ πολέμῳ τιθέμενος, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τινί, τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν. » Καί τοι δὲ τιμῶν διαφερόντως τοὺς μοναστάς, περιστέλλει τὴν τούτων ἀπληστίαν· (καὶ γὰρ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου μεγάλως ἐξ ὑποβολῆς ἐπλάτυνον οἱ μοναχοὶ τὰς προσόδους τῶν μοναστηρίων)· ἀφαιρεῖ τῆς Αὐλῆς τὸ μάταιον τῶν ἀξιώματικῶν περισσεύμα· τέλος πάντων, μεταρρυθμίζει τὸ νομισματικὸν σύστημα. καὶ τροποποιεῖ τὸ δασμολόγιον εἰς ἀνακούφισιν τῶν πενήτων. Μεταρρυθμίσεις τοιαύτης φύσεως προκαλοῦσι κατ' ἀρχὰς τὸν γογγυσμὸν τῶν ἀρχόντων. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος ἀφόβητος εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν προβαίνει. Θλίβει δὲ πλέον τῶν ἄλλων τοὺς ὀλιγάρχας τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἢ οἰκοδομὴ τοῦ τείχους, δι' οὗ καινοτόμως περιβάλλει τὰ βασιλεία, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ θρόνου, καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Τὰ γὰρ παλαιὰ τεῖχη καταστρέψας, ἀκρόπολιν κατὰ τῶν προδοτῶν οἰκοδομεῖ, ἀποθήκας καὶ σιτοβολῶνας ἔνδοθεν καὶ κλιβάνους κατασκευάζων, καὶ παντοίων πληρῶν εἰδῶν. Τὰ δὲ μὲν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτείας του.

Ἐνδοξα δὲ καὶ τὰ τοῦ αὐτοκρατοροῦντος πολεμικὰ κατορθώματα. « Ἀδοξίαν γὰρ δοκῶν προστρίβεσθαι ἑαυτῷ, εἰ αὐτοῦ κρατοῦντος, ἢ Ῥωμαίων βασιλεία ἐδασμοφόρει τοῖς Σαρακηνοῖς » (241), ἔω; ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς κυβερνήσεώς του ἀποστέλλει εἰς Σικελίαν κατ' Ἀράβων στρατὸν πολυάριθμον. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία ἀποτυγχάνει μετὰ τινος νίκης, ἔνεκα τῆς ἀπειρίας τοῦ στρατηγοῦ. Νικᾷ ὁμῶς εἰς Κιλικίαν τοὺς Σαρακηνοὺς ὁ γενναῖος Τσιμισχῆς, καὶ πάντας τοὺς ἐχθροὺς κατασφάζει. Τὸ δὲ ἀκόλουθον ἔτος, αὐτοπροσώπως ὁ αὐτοκράτωρ ἐξελθὼν

εἰς Ἀσίαν, καὶ πολλὰ καταστρέψας τῶν Ἀράβων φρουρία, τροπαιοῦχος ἐπανερχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ πάλιν ἕαρος ἐπιστάντος, εἰσβάλλει εἰς Συρίαν, ἧς τινὰς παρὰ τὸν Λίβανον κειμένας χώρας ποιεῖ κατανάλωμα πυρὸς, ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐπχνακτῶσι τὴν Κύπρον, καὶ καταφλέγουσι τοὺς στόλους τῶν ἀπίστων. «Τοιοῦτος ὁ Νικηφόρος ἦν, ὁ Κεδρηνὸς μαρτυρεῖ, καὶ τοιαύταις ἐχρήσατο στρατηγίαις, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τὰ Ῥωμαίων ἠύξησε πράγματα!» Κατέσχε γὰρ πλεον τῶν ἑκατὸν πόλεων, καὶ φρουρία Κιλικίας τε καὶ Συρίας, Φοινίκης καὶ Λιβανισίας ὧν μέγιστα καὶ ἐπισημότερα ἡ Ἀνάβαρζος, καὶ ἡ Ἄδανα, ἡ Μόφου ἐστία, ἡ Ταρσός, τὸ Παγρὰς, τὸ Συνέφιον, ἡ Λαοδίκεια, τὸ Χαλέπ. Ἔθετο δὲ καὶ ὑποφόρους τὴν τε ἐν Φοινίχῃ Τρίπολιν, καὶ τὴν Δαμασκόν. (242) Τί πλέον; Τῇ γνώμῃ τοῦ Κεδρηνοῦ συμφωνεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Γραικοκατήγορος Γίββων, γράφων, ὅτι τὰ δώδεκα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου Τζιμισχῆ συνιστῶσι τὴν ἐνδοξοτέραν ἐποχὴν τοῦ Γραικοῦ μεταιδῶνος. Κρίνει δὲ τὰς νίκας τῶν δύο τούτων αὐτοκρατόρων οὕτως ἀξιολόγους, ὥστε ποσῶς δὲν διστάζει Ῥωμαίους αὐτοὺς ν' ἀποκαλέσῃ!!»

Ὁ Ὄθων καλῶς ἐγίνωσκε καὶ τὴν ἱκανότητα τοιοῦτου ἀνταγωνιστοῦ, ἡ ἐπενέργεια τοῦ ὁποίου ἦκεν ἄχρι Ῥώμης καὶ Παύας, καὶ τὰς διαθέσεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ κράτος τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ τὴν σπουδὴν ἔτι, ἢν ἡ αὐλὴ τῆς Μαγναύρας περιῆπτεν εἰς τὴν τῆς Ἀπουλίας κατοχὴν. Τὰ παραθαλάσσια τῆς ἐπαρχίας ταύτης φρουρία ἦσαν ἡ μόνη δίοδος, δι' ἧς ἡ Κωνσταντινούπολις ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς Δύσεως, καὶ νὰ πολιτευθῇ πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην ὡς δύναμις πρῶ-

της τάξεως. Ἡ δὲ φήμη τῆς Γραικικῆς θαλασσοκρατίας, ὃ τρόμος ὃν ἐνεποίει τοῖς ἐχθροῖς ἢ χρῆσις τοῦ ὕγρου πυρὸς, αἱ πρόσφατοι κατὰ Σαρακηνῶν ναυμαχίαι, ταῦτα ἐντεῦθεν μὲν ἐνέφραττον τὴν πρόδον τῆς Ἐνετίας, ἣτις ἤρχιζεν ἤδη νὰ διαπλήρῃ τολμηρῶς τὴν μεσόγειον, ἐκεῖθεν δ' ἀνεχαίτιζον τὴν λύσσαν τῶν θρῆσκων ἐθνῶν. Ἄλλως τε, ἡ ἀσφάλεια τῶν παραλίων τῆς Ἡπείρου, τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου πελάγους, τοῦ Λογγοβαρδικοῦ Θέματος αὐτοῦ, ἵνα μὴ εἴπωμεν καὶ τι περαιτέρω, ἐξήρτητο ἐκ τῆς Ἰταλικῆς ταύτης κατοχῆς, ἣτις ἐχρησίμευε συγχρόνως καὶ ὡς ναύσταθμος τῶν ἐν τῇ μεσογείῳ στόλων, καὶ ὡς ὀρμητήριον πολεμικόν, ἀπαραίτητον εἰς τὴν προστασίαν τοῦ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐμπορίου. Τὰ μετέπειτα γεγονότα τρανῶς ἀπέδειξαν πόσον ὀρθῶς ἐξετίμων οἱ τότε Γραικοὶ τὸν μαργαρίτην ἐκείνον τῆς Ἀπουλίας. Ὡς γὰρ κατέκτησαν οἱ Νορμανδοὶ τὴν χώραν αὐτὴν, τὸ θαλάσσιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κράτος ἐξέκλινεν ἐν τῷ ἄλλῳ τούτου δὲ παρακμάσσαντος, ἡ αὐτοκρατορία ἀπεμονώθη, διελύθη τὸ στράτευμα τοῦ μεγαλείου της, ὁ θρόνος τῶν Αὐγούστων περιέπεσεν εἰς ἀκαταλογίστους συμφοράς, ἕως οὗ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Βυζαντινῆς δυνάμεως ὠρθώθησαν τὰ σύμβολα τῶν τῆς Ἐνετίας ἐμποροδημοκρατῶν.

Πολλὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ μυστικοσυμβούλια συνεκροτήθησαν περὶ τοῦ πῶς ἔπρεπε νὰ διωχθῶσιν οἱ Γραικοὶ ἀπὸ Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἀπέβη μᾶλλον ἀκανθώδες ἔτι, ἂν ἦς στιγμῆς ὁ ἀρειμανῆς Νικηφόρος, τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως ἀρπάξας ἀπὸ χειρὸς γυναικείας, φοβερὰς δυνάμεις στρατιωτικὰς ἀνέπτυξεν

εἰς διάστημα ὀλίγων μηνῶν. Ἐντεῦθεν, δύο τρόποι διάφοροι ἀπέμενον τῷ Ὄθωνι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθομένου. Ἡ νὰ συνάψῃ διὰ πρέσβειων ἐπιτηδεῖων συμμαχίαν μετὰ τοῦ Νικηφόρου προσπεποιημένην, καὶ πᾶσαν οὕτως ὑποψίαν τῶν Γραικῶν διασκεδάσας, αἰφνης, τὴν εἰρήνην διαῶρηγνύων, νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς ἐν Ἀπουλίας φρουρᾶς, καὶ ἀμαχητὶ νὰ κυριεύσῃ τὰς πόλεις ἐκεῖνας· ἢ τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας τὴν κατοχὴν νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τινος μέσου νομίμου καὶ θεμιτοῦ, φέρ' εἰπεῖν, δι' ἐπιγαμίας καὶ προικοδοτήσεως.

Τὸ δεύτερον μέσον ἐκρίθη αἰρετώτερον. Ὁ Ὄθων Β'. υἱὸς τοῦ Ὄθωνος Α'. ἦτον ἄγαμος· ἄγαμος δὲ ἦτο καὶ ἡ Θεοφανώ, θυγάτηρ τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἀλλὰ τίς ὁ ἐπιτροπεύων τὴν παρθένον; Ὁ Νικηφόρος· ὁ ἄγρυπνος αὐτὸς Νικηφόρος, ὅστις ἄλλως τε ἀνεξελέγκτως ἐβασίλευε. Μέχρι τίνος οὖν ἦτο πιθάνον, ὅτι ὁ παιπαλίμος οὗτος κηδεμὼν καὶ αὐτοκράτωρ ἤθελε παραδεχθῇ προτάσεις γάμων, τῶν ὁποίων αἱ συνέπειαι, ἂν τὸ σχέδιον τοῦ Ὄθωνος κῦδοκίμει, ἐκτὸς ὅτι ἤθελον στερήσῃ τὴν πολιτείαν ἐπαρχίας πολυτίμου, ἀλλ' ἔμελλον ἔτι νὰ ἐνθαρρύνωσι, χάριν τῆς συναφθείσης συγγενείας, τὰς ἐνδεχομένας ἀντιποιήσεις τῶν ἀνηλίκων τέκνων τοῦ Ῥωμανοῦ; Δὲν ἤθελον, ἄρά γε, παρεμβληθῇ μυρία παρὰ τοῦ Νικηφόρου προσκόμματα πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐπιγαμίας; Ἀλλὰ καὶ ἂν οὗτος συγκατάθεσιν ὑπεκρίνετο κατὰ τύχην, τάχα δὲν ἤθελεν ἐπιτηδεῖως πικρατεῖναι τὴν ἐκτέλεισιν τῶν γάμων ἐπὶ χρόνον ἀπροσδιόριστον;

Εὐνοούμενος, ὁμοτράπεζος, καὶ σύμβουλος ἐπιστήθους τοῦ Ὄθωνος τότε ἦτον ὁ γνωστὸς ἤδη Κρεμύνης ἐπίσκοπος, ὅστις, καὶ ὡς ἄλλοτε φοιτήσας εἰς τὴν Γραικικὴν αὐλὴν,

καὶ ὧς φίλος πολλῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων, καὶ ὧς ἐπί-
δοξος ἔτι ἑλληνιστῆς, ἐπεῖχεν ἐν τῷ ἀνακτοβουλίῳ θέσιν
οἶονεῖ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἀνατολικῶν. Ὁ Λιουτπράνδος,
ἄνθρωπος δξύνους καὶ τοι διπλωμάτης κάκιστος, ἐκφέρει
ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος τρίτην τινὰ γνώμην, συμ-
βιβάζουσιν, κατὰ φαινόμενον, ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους
τῆς ἐπιτυχίας. Παραινεῖ τὸν κύριόν του ν' ἀποστείλῃ ἐξ
Ἰταλίας παρὰ Νικηφόρῳ ἀποκρισιάριον τινὰ ἐπιτετραμμέ-
νον τὴν τῆς ἐπιγαμίας διεξαγωγὴν, νὰ στείλῃ δ' ἐτι ἔνο-
πλόν τινὰ ἐπίδειξιν παρὰ τὰ Γραικικὰ τῆς Καλαβρίας με-
θόρια διευκολύνουσιν τὴν ὑπὲρ Γερμανῶν ἐκείνην διαπραγ-
μάτευσιν. Καὶ ἂν μὲν οὕτως ἡ ἐπιγαμία ἡυδοκίμει καὶ ἐδί-
δετο ἡ Ἀπουλία εἰς προῖκα τῇ Θεοφανῳ, τότε πᾶν αἷτιον
διχονοίας ἐξέλειπεν. Ἄλλως, προέτεινεν ὁ Λιουτπράνδος
νὰ σταλῇ πληρεξούσιος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τού-
του ἀνὴρ τις ἱκανὸς οὐ μόνον εἰς τὸ ἀντιτάξαι τὴν πα-
νουργίαν καὶ τὴν ἀφοβίαν τῇ αὐθαδεῖα τοῦ Νικη-
φόρου, ἀλλὰ καὶ ἐπιτήδειος συγχρόνως εἰς τὸ διο-
πτεῦσαι τὴν κατάστασιν τῆς ἐκεῖ πολεμικῆς δυνάμεως, καὶ
τὴν τῶν ὑπηκόων διάθεσιν πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ ἂν ὁ
μὲν Νικηφόρος ἀνεπιφυλάκτως ἔστεργε τότε εἰς τὴν ἐπι-
γαμβρίαν, καὶ τὰς περὶ προικὸς ἀξιώσεις τοῦ Ὄθωνος, ὁ
πρεσβευτῆς ἐπέστρεφε πολλῶν γνώσεων ἐγγυάρων ἐγκρα-
τῆς. Ἄλλως, ἤθελε μυστικῶς εἰδοποιήσῃ τὸν κύριον αὐ-
τοῦ περὶ τῆς ἀνοικονομήτου δυσδιαθεσίας τοῦ Φωκά, καὶ
ἐν τούτοις, ἐπιδεξιῶς παρατείνων τὴν περὶ φιλιώσεως δια-
πραγμάτευσιν, ἤθελε δώσει πρὸς τὸν Ὄθωνα καιρὸν, ὅπως
βιαιῶς ἐφορμήσῃ κατὰ τῆς Ἀπουλίας, καὶ καταλάβῃ τὴν
χώραν ἀναιμωτί. Πᾶσα δὲ σχέσεων διακοπὴ, ἢ παρεμπό-

δισις γραμμάτων μεταξὺ πρεσβευτοῦ καὶ Ὀθωνος, ἦτο σημεῖον δυσμεναίας τοῦ Νικηφόρου, ἐπομένως σύνθημα πολέμου πρὸς τοὺς Γερμανούς.

Τὸ σχέδιον τοῦ ἐπισκόπου ἐνεκρίθη. Ἐν ἔτει 967, ὁ Ὀθων μεταβαίνει εἰς Ἰταλίαν, τὸ μὲν ἵνα καθυποτάξῃ τοὺς στασιάζοντας Ῥωμαίους, τὸ δὲ ἵνα ἕτοιμος ᾗ κατὰ τὸ προτεθειμένον σύνθημα εἰς τὴν ἐν Καλαβρίᾳ ἔνοπλον ἐπίδειξιν. Διὸ καὶ ἐκπέμπεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποκρισιάριός τις παρὰ Νικηφόρῳ, κομιστὴς γραμμάτων, καὶ τῆς προκειμένης ἐπιγυχίας συμβιβαστής. Ἀλλὰ τῆς διαπραγματεύσεως παραταθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τινὰς μῆνας, ὁ Λιουτπράνδος, ἀριστεύσας ἐπὶ εὐστοχίᾳ, διορίζεται τὸ ἐπόμενον ἔαρ τοῦ 968 πρεσβευτὴς πρὸς Νικηφόρον, ἥτοι πληρεξούσιος ἐπιτετραμμένος τῆς ἰδίας αὐτοῦ μηχανορραφίας τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἀλλ' ἐνῶ ταῦτα ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μετέπειτα ἐν Ἰταλίᾳ ἐσκευωροῦντο, ἡ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣτις ἄγρυπνον ἐτήρει τὸν ὀφθαλμὸν ἐπὶ παντὸς κινήματος τοῦ Ὀθωνος, καὶ διὰ κατασκόπων ἀδρῶς ἀμειβομένων οὐ μόνον ἐθησαύριζε τὴν πᾶσαν ἀδέσποτον φήμην, ἀλλὰ καὶ ἐγίνωσκεν αὐτὰ τὰ ἐν τῷ ἀνακτοβουλίῳ διαζητούμενα, ἡ αὐλή, λέγομεν, τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τάχους προειδοποιεῖτο περὶ τε τῆς σχεδιαζομένης ἐνόπλου τοῦ Ὀθωνος ἐπιδείξεως καὶ περὶ τοῦ ἀληθινοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διαθέσεως τοῦ παλαιοῦ καὶ εὐμενοῦς τῆς φίλου Λιουτπράνδου. Ὡστε, ὁ Νικηφόρος διέταξε τὴν ὀχύρωσιν τῆς Ἀπουλίας, καὶ ἔλαβε μέτρα προφυλακτικὰ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀποκρισιαρίου, καὶ τοῦ δευτέρου πληρεξουσίου, πρὶν ἢ τὸ σχέδιον τοῦ Ὀθωνος ἐνεργηθῇ.

Εὐχερὲς τότε δὲν ἦτον ὁ διάπλους ἀπὸ τῆς παραλίου Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πρεσβευτὴς Λιουτ-
 πράνδος ἐνελεμίνισεν ἐν τῷ Κερατείῳ κόλπῳ τῇ 4 Ἰου-
 νίου τοῦ 968, ἔχων ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτοῦ γραμματεῖς τι-
 νας Ἰταλοὺς, καὶ ὧς τιμητηρίου· σωματοφύλακας ἄγων
 πέντε πελωρίους κλητῆρας ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ δεσπότη
 του, προθύμους, κατὰ τὴν γερμανικὴν συνήθειαν, εἰς τὸ δια-
 λύσαι πᾶσαν ἐνδεχομένην φιλονεικίαν διὰ ξιφομαχίας, ἥ καὶ
 δοκιμασίας πυκτικῆς. Ἀναπολὼν τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν,
 ἧς ἔτυχε πρὸ δεκαετίας ἐν τῇ Μαγναύρᾳ, μὴ ὦν τότε ἡ
 ἀποκρισιάριος τοῦ Βερεγγαρίου καὶ ἀπλοῦς διάκονος, τιμὰς
 ὑπερεξόχους ἐπὶ τοῦ παρόντος προσεδόκα ὁ πληρεξούσιος
 αὐτοκράτορος ἐπιφόβου, νῦν δὲ Κρεμώνης ἐπίσκοπος.
 Ἀλλὰ φεῦ τῆς ἀπάτης! Ὁ ἐπίσκοπος ἐξίσταται, ἀπορεῖ,
 μένει κεραυνόβλητος ὁρῶν τὰ ἐπιπλά του, τὴν ἀκολου-
 θίαν του, καὶ τὸ σεξαστόν του πρόσωπον περιωρισμένα
 ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόβαιον ἐντὸς μεμνωνμένης τινὸς, καὶ
 ἐπαγρυπνουμένης οἰκίας. Τί ἐσήμαινε, τί προεμήνυε, πό-
 θεν ἐπήγαζεν, ἐπὶ τίνων ποτὲ ὑποψιῶν ἐστηρίζετο ἡ τοιαύ-
 τη ὑποδοχή; Πολλὰκὶ παρέρχονται ἡμέραι, καὶ πολλὰς ἐθι-
 μοταξίας ἐπιτετηδευμένας διατρέχει ὁ ἐπίσκοπος, πρὶν ἡ
 λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ παραδώσῃ τὰ πληρεξούσιά του. Οἰώ-
 νοι τοιοῦτοι ἤθελον θεθαίως εἰδοποιήσῃ πάντα ἄλλον τοῦ
 αἰῶνος ἐκείνου πρεσβευτὴν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ δια-
 σκεδᾶσαι οἰανοῦν ἐνδεχομένην ὑποψίαν τῶν Γραικῶν, καὶ
 ἐξευμενίσαι τὴν φιλύποπτον αὐλήν διὰ συμπεριφορᾶς ἡ-
 πίας καὶ εὐδιαλλάκτου. Ἀλλ' αἱ ὑπόνοιαι τῶν Γραικῶν,
 αἱ βεβιασμένοι τῆς ὑποδοχῆς διατυπώσεις, καὶ πρὸ πάν-
 των ὁ ἀπροσδόκητος ἐκεῖνος περιορισμὸς ἐρεθίζουσι μᾶλ-

λον ἢ περιστέλλουσι τὴν ὀργὴν τοῦ πληρεξουσίου, ὅστις φύσει κενόδοξος ὢν, ἀντὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ του, προετίμα τὴν πλήρωσιν τῆς φιλαυτίας του. Ἐλέγξεις καὶ ἀντελέγξεις ἐκατέρωθεν ἐκρηγνύονται ἕως ἀπὸ τῆς πρώτης συνεντεύξεως. Ὁ μὲν Νικηφόρος, παροξυνόμενος, ἐπιπλήττει τὸν Λιουτπράνδον, ὡς ἐνεργοῦντα ἀναξιοπρεπεῖα κατασκοπεΐαν· οὗτος δὲ, ἐχυτὸν καὶ τὰς βιαιοπραγίας τοῦ κυρίου του δικαιολογῶν εἰς τρόπον ὄντως ἀπρόσλογον, καὶ διὰ στομφαστικῆς ἐπιδείξεως, δεινοποιῶν τὸ κράτος τῶν Γερμανῶν, ἐπιταχύνει τῆς πρεσβείας τὴν ἀποτυχίαν. Ἡ συνέχεια τῶν τοῦ Νικηφόρου καὶ Λιουτπράνδου συντυχιῶν οὐδὲν ἄλλο παρίστησιν ἐφεξῆς, ἢ τὴν ἀμοιβαίαν ἀντιζηλίαν τῶν μερῶν, εἰκονίζει πιστῶς τὴν δυσδιάλλακτον δυσμένειαν, ἣτις ἐχώριζεν ἕκτοτε τὸν Λατῖνον ἀπὸ τοῦ Γραικοῦ.

Ἀπρονόητον δέ τι συμβεβηκὸς συνήργησεν ἐπιπλέον εἰς τὴν πλήρη τῆς ἀποστολῆς ἀττοχίαν. Διαμένοντος ἔτι τοῦ Λιουτπράνδου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Πάπας Ἰωάννης, ἤδη πρὸς τὸν Ὄθωνα συντεθεὶς, ἔπεμψε προτρεπτικὴν ἐπιστολὴν τῷ Νικηφόρῳ, παρακινῶν αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιγαμίαν. Ἀλλ' οἱμοὶ! Τοῦ γράμματος ἡ προσφώνησις ἔμελλε σκάνδαλα ἐπὶ σκανδάλων νὰ παρεμβάλη. Ὁ Πάπας ἐπεγράφετο ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκείνῃ *Οἰκουμενικὸς ἐπίσκοπος*, βέβαια ἐκ προμελέτης, καὶ πρὸς ἐξάίρεσιν τοῦ *Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως*, τοῦ κατὰ συνήθειαν οὕτω πρὸ πολλοῦ προσφωνουμένου. Ἐνῷ δὲ τὸν Νικηφόρον προσηγόρευεν *Αὐτοκράτορα Γραικῶν*, ἐκάλει τὸν Ὄθωνα *Σεβαστὸν Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*. Αἱ ἔριδες ἀπέβησαν ἐντεῦθεν πικρότεραι. Διαζήτησις πε-

περὶ πρεσβείων, περὶ ὀρθοδοξίας, περὶ ἐθνοτήτων συστηθείσα, τρέπει τὰς περὶ συμμαχίας διαπραγματεύσεις εἰς λογομαχίαν λίαν ἐμπαθῆ. Διὸ καὶ Λιουτπράνδος καὶ ὀπῆδοί του καθυποβάλλοντι εἰς περιορισμὸν αὐστηρότερον τοῦ προτέρου, ἕωσοῦ δοθείσης τῆς ἀπολυτηρίου γραφῆς ὁ πρεσβευτὴς καὶ οἱ γραμματεῖς του ἀποχωροῦσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄπρακτοι.

Ἡ θεολογικὴ ἥτις ἠρέθισε τὸν δοκησίσοφον λατῖνον· ἡ ἀποτυχία τοῦ σχεδίου του καὶ τῆς ἀποστολῆς του παρ' ὀλίγον περιέτρεψαν αὐτὸν εἰς μανίαν. Ὁργὴν οὖν πνεύσας ἀδυσώπητον κατὰ τοῦ Νικηφόρου, κατὰ Πατριάρχου, κατ' ἀρχόντων, καὶ ἐν γένει κατὰ Γραικῶν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ταπεινωθεὶς λατινεπίσκοπος, ἅμα ὥς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐδραν του ἔλαβε τὸν κάλαμον, καὶ θάψας αὐτὸν εἰς χολὴν, ἀπὸ μνήμης ἐξέθεσε τὰ τῆς πρεσβείας του, ἣν προσεφώνησε τῇ αὐτοκρατορικῇ τοῦ κυρίου του οἰκογενείᾳ· λέγομεν εἰς χολὴν, διότι τὸ μῖσος μᾶλλον ἢ ὁ ἔρως τῆς ἱστορίας ὑπηγόρευσαν αὐτῷ τὴν ἰδέαν τῆς συγγραφῆς. Δυσθυμήσας ὁ φιλέκδικος διὰ τὴν ἀποτυχίαν, τὸν μὲν ἀληθινὸν τῆς ἀποστολῆς του σκοπὸν ἐντέχνως ἀπέκρυψε, τὴν δὲ ἱστορίαν πολλάκις ἀνέμιξε ψευδολογήμασι, τὴν δὲ διήγησιν ἐπεκαρύκευσε σαρκασμοῖς, καὶ γελοιασμοῖς θαναύσοις κατὰ αὐλῆς, κατὰ λαϊκῶν τε καὶ ἱερωμένων, κατὰ παντὸς ἀντικειμένου, τὸ Γραικικὸν ὄνομα φέριντος. Τοιοῦτός τις ὡς ἔγγιστα, τῆς Πρεσβείας του ὁ γενικὸς χαρακτήρ.

Ἀλλ' ἐὰν ἐνταῦθα τὴν ἀλήθειαν συχνάκις τὸ ψεῦδος ἐπιπροσθῇ, τὴν δὲ εἰλικρίνειαν παραποιῇ ἢ ἐμπάθεια, ὥστε κατὰ τινα μέρη ἡ ἱστορία μεταμορφοῦται εἰς σάτυραν,

οὐχ ἥττον ἐρίθει τὸ ὑπόμνημα τοῦ Λιουτπράνδου ἀξιολόγων διηγημάτων, οὐχ ἥττον περιγράφει πρόσωπα, πράγματα, τεκνῆς, ἔθιμα τῆς τότε Γραικικῆς κοινωνίας, παρέχοντα ἡμῖν τὴν ἀφορμὴν τοῦ περὶ συνάψαι χάριν διασαφήσεως σπουδαίας ἐπικρίσεις καὶ παρατηρήσεις. Ἱστορία ἀναμάρτητος οὐδέπω συνετάχθη. Ποῦ μὲν πολὺ, ποῦ δ' ὀλίγον, καὶ νῦν μὲν ἐπίτηδες, νῦν δ' ἀπρομελετήτως ἡ ἀπάτη πάντοτε συνανεμίχθη τῇ ἀληθείᾳ. Βέβαια εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦτο πλεονάζουσιν οἱ ἀναπλάσμοι. Ἄλλ' ἐλπίζομεν, ἡ ἀμερόληπτος τῶν συμβάντων ἐκτίμησις καὶ ἡ ὀρθὴ κρίσις θέλουσιν ἐν τοῖς ἔπισθεν διαχωρίσει τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ μύθου.

Ἐάν οὖν πλείστα κατὰ λόγον ἱστοριογραφικὸν τὰ τοῦ ὑπομνήματος ἐλαττώματα, ὑπάρχει, ὅμως, ἐν αὐτῷ καὶ τις πραγματικὴ ἀξία. Ἰσως εἰς οὐδὲν μνημεῖον τοῦ μεσαιῶνος διαδραματίζεται τοσοῦτον ἀρελῶς ὁ νόμος τῆς χριστιανικῆς ἀναμορφώσεως, ὅσον ἐν αὐτῷ. Ὁ Λιουτπράνδος, ἡγὼ τῶν χόλων, τῶν ἀμοιβαίων ἀποστροφῶν, τῶν αἰτιαμάτων, τοῦ ὀργασμοῦ, τῶν σπαραγμῶν τοῦ αἰῶνός του, ἐξαγγέλλει τὰς δυνάεις τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας, καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη διαμελίζεται εἰς ἐθνικά ἄθροίσματα, ὧν ἕκαστον τὰς ἰδίας αὐτοῦ παραδόσεις ἐναγκαλίζεται καὶ ὁρμάται ἐκ ῥοπῶν ἐνδομύχων. Ἀδύνατον νὰ τύχωμεν ἀλλαχοῦ ἐξεικονιτέως τιнос δραματικωτέρας τῶν ὅσα μέχρι τοῦ νῦν ἐξέθηνεν περὶ προβαίνοντος χωρισμοῦ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ἢ καθ' ἡμᾶς, περὶ προεούσης ἀναστοιχειώσεως τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος. Ἡ σκηνὴ τίθεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῆς Ἰ. ἑκατονταετηρίδος, μετὰξὺ δύο ἀναγεννήσεων, τῆς Νεοελληνι-

κῆς, καὶ τῆς Νεολατινικῆς. Ἀπέραντος ὀρίζων ἀμφοτέ-
ρωθεν ἐξαπλοῦται. Ἀλλὰ σημαντικὰ καὶ τὰ τοῦ δρά-
ματος πρόσωπα. Ἐντεῦθεν γὰρ ὁ ἄσπονδος διώκτης τοῦ
Μωαμεθισμοῦ, ὁ φερώνυμος Νικηφόρος, πολίτης συγχρόνως
καὶ βασιλεὺς, ἄνθρωπος δὲ τῆς πραγματικῆς ἐνεργείας
μᾶλλον, ἢ φαντασιόκοπος τοῦ αἰῶνός του, ὁ Νικηφόρος,
ἐκπροσωπεῖ τὴν ὀρμέμφυτον κλίσιν ἐκείνην τοῦ γένους
μας πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν πατρίδος ἑλληνικῆς, ἥτις θέ-
λει ποτὲ σκάψει λάκκον μεταξὺ Τούρκου καὶ Γραικοῦ.
Ἐκείθεν δὲ, ὁ Λιουτπράνδος, εἴτε Ἰσπανὸς ὢν, εἴτε Ἰτα-
λὸς, εἴτε ἄλλο τι, ὁ Λιουτπράνδος, ἔχων συνάμχ καὶ
τὸν ἐπισκοπικὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς
ἡμιεξοχόρου κοινωνίας του, θεραπεύων τὸν Παπισμὸν,
κολακεύων τοὺς Γερμανοὺς, περιθάλλων τῶν Ἰταλῶν τὰ
πάθη, ὁ Λιουτπράνδος, ὅστις τὴν γλῶσσαν ψελλίζων τοῦ
Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀθανασίου, τοὺς μὲν Γραικορωμαίους
ἐξυθρίζει, τοὺς δὲ Σάξωνας, καὶ Λογγοβάρδους, καὶ
Φράγκους, καὶ Βουργουνδίους καὶ ἄλλους τοιούτους λαοὺς
ἐπαινεῖ οὗτος, λέγομεν, ἐκπροσωπεῖ τὴν Δύσιν, κερματι-
ζομένην εἰς πολλὰς νηπιώδεις ἐθνότητες, ἐν εὐρωστίᾳ,
καὶ τόλμῃ, καὶ θρασύτητι ἀναδυομένης ἐκ τοῦ καθαρ-
τηρίου τοῦ μεσαιῶνος.

Τὴν Β'. ταύτην Πρεσβείαν τοῦ Λιουτπράνδου ἐξελλη-
νισθεῖσαν καὶ σχολιασθεῖσαν ἐπισυνάπτομεν ὡς τεκμήριον
τρηνωτικὸν τῶν παρ' ἡμῖν ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντων, καθὼς
φωνήν, δι' ἧς ὁ μεσαιὼν αὐτόφωνος ὁμολογεῖ τὰ γενέθλια
τῆς ἐθνότητός μας, ἀναγορεύει τὸν ἐν ἐνότητι πίστεως
ἀναγεννώμενον ἓνα καὶ ἀδιαχώριστον Ἑλληνισμόν (243).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Πρεσβεία Λιουτπράνδου πρὸς Νικηφόρον Φωκά

(Ἐκ τοῦ Λατινικοῦ.)

Α'. Πρὸς ΟΘΩΝΑΣ, τοὺς ἀητιήτους Σεβαστοὺς
Ῥωμαίων Αυτοκράτορας, καὶ πρὸς ΑΔΕΛΑΙΔΑ τὴν
εὐκλειστάτην Σεβαστὴν Αυτοκράτειραν, Λιουτπράν-
δος, ὁ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Κρεμώνης Ἐπίσκοπος,
ὕγειαν, εὐημερίαν, θρίαμβον ἐφίεται, εὐχεται, ἐπι-
θυμεῖ!

Β'. Ἡ αἰτίχ, δι' ἣν οὗτ' ἐπιστολὰς, οὔτε ἄγγελον ἐλά-
θετε παρ' ἐμοῦ μέχρι τοῦδε, ἐκ τῶν ἐπομένων δήλη γε-
νήσεται. — Τῇ 4 Ἰουνίου ἀνέχθημεν εἰς Κωνσταντινού-
πολιν· ἀλλὰ πρὸς ἐξύβρισιν Ἰμῶν ἀτίμως ὑπεδέξαντο, καὶ
χαλεπῶς μετεχειρίσθησαν ἡμᾶς οἱ Γραικοί. Καὶ δὴ πρῶ-
τον, ἐνέκλεισαν ἡμᾶς ἐντὸς ἀχανοῦς τινος καὶ ἀναψαπτα-
μένου παλατίου, οὔτε ἀπὸ ψύχους, οὔτε ἀπὸ θάλπους
ἡμᾶς προφυλάττοντος· εἴτα δὲ ταῖς θύραις ἔταξαν φρου-
ροὺς, τοῖς ἐμοῖς μὲν πᾶσι τὴν ἔξοδον, τοῖς ἄλλοτρίοις
δὲ τὴν ἔσοδον ἀποκωλύοντας. Ἡ οἰκία αὐτῇ, ἥς ἡ
θύρα μόνοις ἡμῖν τοῖς ἐν αὐτῇ φρουρουμένοις ἠνοίγετο,
ἀπείχε τοσοῦτον τῶν ἀνακτόρων, ὥστε ἡ ἀναπνοή μας
ἀπεκόπτετο, ὁσάκις πεζοί, καὶ οὐχὶ ἔφιπποι, προσεπορευ-
όμεθα. Πρὸς δὲ ταῖς λοιπαῖς συμφοραῖς, ὁ Γραικικὸς
οἶνος, ἔνεκα τῆς πίσεως, ῥητίνης καὶ γύψου κράσεως,

παντάπασιν ἄποτος ἡμῖν καθίστατο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὕδατος στερουμένης ἐκείνης τῆς οἰκίας, ἄλλως τὴν δίψαν ἡμῶν δὲν ἡδυνάμεθα ν' ἀποσβέσωμεν, εἰμὴ ἀγοράζοντες τὸ ὕδωρ αὐτό. Ἔτερον δὲ δυστύχημα τοῖς δυστυχήμασι ταῦτοις προσετίθετο· ἦν δὲ ἡ παρουσία τοῦ φύλακος Σικελοῦ, τοῦ πορίζοντος ἡμῖν τὸ ἡμερούσιον ὀψώνιον (244). Ἐν τῷ Ἄδῃ, ἴσως, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄνθρωπος ὁμοιος αὐτῷ βεβαία δὲν ἐντυγχάνεται. Ὅσας γὰρ ἀρπαγὰς ὅσα ἀναλώματα, ὅσας βλαβὰς καὶ κακώσεις ἡδυνήθη ὁ καταχθόνιος οὗτος νὰ ἐπινοήσῃ, πάσας ἀθρόως ἐφ' ἡμῶν ἐξεκένωσεν· ὥστε, καθ' ἐκάστην τῶν ἐκατὸν εἰκοσιν ἡμερῶν τῆς διαμονῆς μας πρόξενος ἡμῖν ἐγένετο θρήνου καὶ πένθους.

Γ'. Τῇ 4 Ἰουνίου, ὡς εἴρηται, ἀφίχθημεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέναντι τῆς Χρυσῆς Πύλης (245). Ἐφιπποὶ δὲ περιεμείναμεν ἐκεῖ ὑπὸ ῥυγδαῖον ὑστὸν ἄχρι τῆς ἐνδεκάτης ὥρας. Ὁ Νικηφόρος, τὸν ἡμέτερον πρεσβευτικὸν χαρακτῆρα περὶδὼν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναξίους ἡμᾶς κρίνας ἵνα ἔφιπποὶ διὰ τῆς Πύλης ἐκείνης εἰσέλθωμεν, προσέταξε νὰ ἐμβιβάσωσιν ἡμᾶς πεζοὺς, καὶ ἀγάγωσιν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνωτέρω μαρμαρίνον, μισητὴν, ἀσκεπῇ καὶ ἐστερημένην ὕδατος οἰκίαν. Τῇ δὲ 6, δηλαδὴ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς Σαββάτου, ἡγαγόν με ἐνώπιον Λέοντος τοῦ Κουροπαλάτου καὶ Λογοθέτου, ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος (246), ἐνθα πεισματωδῶς αὐτῷ συνεφιλονείκησα περὶ τῆς ἡμετέρας Αὐτοκρατορικῆς τιτλοφορίας. Καθότι, οὗτος μὲν, οὐχὶ Βασιλέα (sic), κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διάλεκτον, ἀλλὰ Πῆγα (sic), κατὰ τὴν ἡμετέραν, ἡμᾶς ἀπεκάλει. Ἠρῶς ἐμὲ δὲ εἰπόντα, ὅτι ναὶ μὲν

αἱ δύο αὐταὶ λέξεις ὑπάρχουσι ταυτοσήμαντοι, διάφορον, ὁ μὲν, ἐν τῇ Γραικικῇ συνηθείᾳ τὸ ὑπανιττόμενον αὐτῶν, ἀπῆντησε λέγων ἐκ συμπεράσματος, ὅτι ἦλθον εἰς Κωνσταντινοῦ πόλιν ἐγὼ οὐχὶ πρὸς εἰρήνην, ἀλλὰ πρὸς φιλονεικίαν. — Τοῦτο δὲ ἀνκρωνήσας, ἐξανέστη ὠργισμένος, καὶ τὰς Ὑμετέρας ἐπιστολάς μετὰ πλείστης ὅσης ἀγανακτήσεως ἐδέξατο οὐχὶ ἰδιοχείρως, ἀλλὰ διὰ χειρὸς διερμηνέως τινός. Πέφυκε δὲ ὁ Λέων οὗτος ἀνῆρεὺς μήκης τὸ ἀνάστημα, καὶ ψευδοταπεινόφρων τὸ ἦθος (*false humilis*). ἄνθρωπος ὅμοιος τῇ καλαμίνῃ καὶ τεθλασμένῃ ἐκείνῃ ῥάβδῳ τοῦ Προφήτου, ἐφ' ἧς « εἰάν τις ἐπιστηριχθῇ, εἰσελεύσεται εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ τρήσει αὐτήν » (274).

Δ'. Τῇ δὲ 7, δηλαδή τῇ ἀγίᾳ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἤγαγόν με εἰς τὴν οἰκίαν τὴν καλουμένην *Στεφανὰ* (*sic*) (248), ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Νικηφόρου. Οὗτός ἐστιν ἄνθρωπος τετρατῶδεστος, πυγμαῖος, χονδροκέφαλος, ἀσπασκός, ἔχων τὴν μὲν γενειάδα βραχείαν, πλατεῖαν, πυκνὴν, μυζοπόλιον καὶ ῥυπαράν, τὸ δὲ μέτωπον διδοκτυλιαῖον· αὐχμηρὸς μὲν τὴν μακρὰν καὶ δασεῖαν κόμην, αἰθιοπίζων δὲ τὴν ὄψιν, ὥστε νῆ Δία δεινὸς ἰδέσθαι τὸ μεσονύκτιον· προγαστῶρ μὲν, ἰσχνόγλουτος δὲ· μικροὺς μὲν ἔχων τοὺς μηρούς, ἐλαχίστας δὲ ἀναλόγως τὰς κνήμας, τὰς πτέρνας καὶ τοὺς πόδας· ἡμφιεσμένος μανδύαν βύσσινον, λίαν τετριμμένον, ἄρα δυσώδη καὶ ἐξίτηλον, ὑποδεδεμένος δὲ Σικυώνια· θρασύστομος, ἀλωπεκόνους, Ὀδυσσεὺς τὴν ἐπιτοκίαν καὶ τὸ ψεῦδος (249). Ἄν πάντοτε, Κύριοι καὶ Σεβαστοὶ μου Αὐτοκράτορες, ἐφάνητέ μοι περικαλλεῖς, ἀλλὰ πόσω περικαλλέστεροί μοι

ἐφάνητε, συγκρινόμενοι πρὸς ἐκεῖνον! Ἄν πάντοτε κόσμιοι, πόσω τότε κοσμιώτεροι! Ἄν πάντοτε ἰσχυροί, πόσω ἰσχυρότεροι! Ἄν δὲ ἥπιοι, πόσω ἥπιώτεροι. Εἰ δ' ἀρετῆς ἔμπλεοι, πόσω μᾶλλον ἔμπλεοι τότε. — Εξ εὐωνύμων τοῦ Νικηφόρου, οὐχὶ δὲ κατ' ἴσιν σειρὰν, ἀλλὰ πόρρω καὶ κατωτέρω, ἐκάθηντο δύο Αὐτοκρατορίσκοι (250), τὸ πρὶν μὲν δεσπόται, νῦν δὲ ὑπήκοοι αὐτοῦ. Ο Νικηφόρος ἤρξατο τῆς ὀμιλίας ὡς ἑφεξῆς.

Εἰ. Ἐπρεπε, μάλιστα ἐπροτιθέμεθα, ὦ πρεσβευτὰ, εὐμενῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς νὰ σὲ ὑποδεχθῶμεν· ὅμως τὸ ἀπαγορεύει ἡμῖν ἡ ἀσέβεια τοῦ δεσπότη σου· ὅστις κατέλαβε μὲν τὴν Ῥώμην δι' ἐχθρικῆς εἰσβολῆς, παρὰ νόμους δὲ καὶ ἀθεμίτως τῆς ζωῆς ἀφῆρπασε τὸν Βερεγγάριον καὶ τὸν Ἀδάλθερτον (251)· τῶν δὲ Ῥωμαίων, τοὺς μὲν ζίφει, τοὺς δὲ ἐρόγῳ, ἀνῆρσε· καὶ τούτους μὲν τῶν ὁμμάτων ἐστέρησεν, ἐκαίνους δ' ἐξώρισε, καὶ ἐπὶ τέλους αὐτὰς τοῦ Ἡμετέρου Κράτους τὰς πόλεις ἐν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ ἐπειράθη νὰ καθυποδουλώσῃ (252). Τούτου δὲ τοῦ βδελυροῦ τοῦ σκοποῦ ἀποβάντος ἀτελεσφορήτου, ἰδοὺ, νῦν ὑπὸ πρόσχημα εἰρήνης ἀποστέλλει πρὸς Ἡμᾶς κατάσκοπον (sic) σὲ, τὸν ὑποβίλεα καὶ εἰσηγητὴν τῆς βασιουργίας του (253).

ΣΤ'. Ἐφην δ' ἐγώ. — Ὁ Κύριός μου δὲν ἐπῆλθεν, ὡς λέγεις, βιαιῶς καὶ τυραννικῶς κατὰ τῆς Ῥώμης· τοῦναντίον, ἀπῆλλαξεν αὐτὴν ἐκ τοῦ ζυγοῦ ἐνός, ἢ ὀρθότερον, ἐκ τοῦ ζυγοῦ πλείστων τυράννων. Ἄραγε δὲν ἐδεσπόζετο ἡ Ῥώμη ἐκείνη ὑπὸ ἐκτεθλημένων ἀνδρῶν, καὶ δὴ τὸ χαλεπώτερον καὶ αἵσχιστον, ὑπὸ τινων μεγάλων (254); Ὑπνωττε τότε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἢ ἰσχυρὸς Σοῦ, καὶ

ἢ ἰσχύς τῶν προκατόχων σου, οἵτινες ὀνόματι μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ πράγματι, διετέλουν ὄντες Ῥωμαίων Αὐτοκράτορες (255). Ἄν γὰρ ἦσαν οὗτοι ὄντως ἰσχυροί, ἂν καὶ πραγματικῶς ἦσαν Αὐτοκράτορες. Ῥωμαίων, πρὸς τί τὴν Ῥώμην ἐγκατέλιπον εἰς πορνῶν χεῖρας; Σὺ δὲ αὐτὸς, τίνι τρόπῳ πρὸς τοὺς ἀγιωτάτους Πάπας ἐπολιτεύθης; Τοὺς μὲν τούτων ἐξώρισας, τοὺς δὲ κατέθλιψας οὕτως, ὥστε καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐστερήθησαν· ἀλλ' ἀφυστερίσθησαν καὶ αὐτῆς τῆς κοινῆς ἐλεημοσύνης (256). Ἄν ἀπηύθυνεν ὁ Ἀδελφερτος λοιδοροὺς ἐπιστολὰς πρὸς Ῥωμανὸν καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς προκατόχους σου; Δὲν ἀπεγύμνωσεν, ὁ ἄρπαξ, τὰς Ἐκκλησίας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων; Τούτων δὲ γενομένων, ἰτίς ἐξ Ὑμῶν τῶν Αὐτοκρατόρων ἐφρόντισέ ποτε, θείῳ ζήλῳ κινούμενος, νὰ ἐκδικήσῃ ἀσέβειαν τηλικαύτην; ἰΤίς ἐξ Ὑμῶν ὁ τοῦλάχιστον ἐν τῷ ἰδίῳ Κράτει ἐπανορθώσας τὴν Ἀγίαν Ἐκκλησίαν; Ὑμεῖς οὖν ἐς τὸ οἶ τὴν Ἐκκλησίαν παραμελήσαντες, Ὑμεῖς, οὐχὶ δὲ ὁ Κύριός μου· ὅστις ἐκ περάτων ἐξεγερθεῖς, καὶ εἰς Ῥώμην εἰσεληλυθώς, τοὺς μὲν ἀνοσίους ἀνήρεσε, πρὸς δὲ τοὺς Τοποτηρητὰς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἀπέδωκε τὴν προσήκουσαν ἰσχὺν καὶ τιμὴν; (257). Ἄν κατέστρεψεν οὗτος τοὺς κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ Ἀποστολικοῦ Πυχτρὸς ἐπαναστάντας, τοὺς ἱεροσύλους, τοὺς ἐπιόρκους, τοὺς ἄρπαγας, τοὺς βασανιστήρας τῶν ἀποστολικῶν πατέρων; Ἄν ἀπέσφαξεν, ἀπηγχόνισεν, ἐξώρισε τοὺς ἀντάρτας, συμφώνως πρὸς τὰ δόγματα τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων, Ἰουστινιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ, Θεοδοσίου καὶ τῶν λοιπῶν; Εἰ δὲ μὴ ἐπραττεν οὕτως, ἀσεβὴς ἂν εἴη καὶ σκληρὸς καὶ ἄδικος

καὶ τύραννος. Ὁ Βερεγγάριος καὶ ὁ Ἀδάλθερτος, ὑποτα-
 λεῖς αὐτοῦ γενόμενοι, ἐκ χειρῶν αὐτοῦ παρέλαβον τὴν
 Ἰταλικὴν βασιλείαν καὶ τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον· ἐνώπιον
 δὲ πάντων τῶν ἐτι ζώντων καὶ οἰκούντων ἐν τῇδε τῇ
 πόλει δούλων σου ἔνορκον ἐπὶ τούτου πίστιν ὑπέσχοντο.
 Ἀλλ' ἐπειδὴ, πειρασμῷ διαβόλου, ἀπίστως τοὺς ἑαυτῶν
 ὅρκους πηρέευσαν, δικαίως ὁ Κύριός μου ἀπεκήρυξεν αὐ-
 τοὺς, ἀντάρτας ἀποδειχθέντας καὶ ἀποστατάς. Τὸν αὐτὸν
 δὲ τρόπον, θεοβλαβῶς, ἤθελες πράξει καὶ σὺ αὐτὸς πρὸς ὑ-
 πηκόους πιστοὺς, μετέπειτα ἀποστατήσαντας.

Ζ'. — Αὐτά σου ταῦτα, ὁμῶς — ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξε-
 φώνησεν — ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Ἀδαλθέρτου δὲν ὁμολο-
 γεῖ. — Ἐὰν ἄλλως ὁ ὑπασπιστὴς εἴπῃ — ἀνέλαβον ἐγὼ
 — εἰς τῶν λεόντων ὀπαδῶν μου θέλει, τῇ σῇ ἀδείᾳ, κα-
 ταδείξει διὰ μονομαχίας αὐρίον, ὅτι ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς
 καταφαίνομαι ἐγὼ (258).

Ἔστω — εἶπεν — ὅτι νομίμως ὁ Κύριός σου ταῦτα διέ-
 πρᾶξεν, ὡς ἰσχυρίζεσαι. . . . Ἀλλ' ἄγε λέξον, « πῶς οὐ
 ὁ Δεσπότης σου αὐτὸς προσέβαλεν ἐν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ τοῦ
 Ἡμετέρου Κράτους τὰ μεθόρια; Φιλικῶς συνδικεῖμεθα μέ-
 χρι τῆς ὥρας ἐκείνης, καὶ ἄλλως τε διετρίβομεν συνδιαπραγ-
 ματευόμενοι συμμαχίαν ἀδιάρρηκτον δι' ἀγχιστείας (259).

Η'. — Ἡ χώρα — ἀπήντησα — ἦν λέγεις ἀνήκου-
 σον εἰς τὸ Σὸν Κράτος, αὐτῇ, διὰ τε τὴν ἐθνότη-
 τα καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων τῆς, φαίνεται
 φυσικώτερον ὑπαγομένη εἰς τὸ Ἰταλικὸν βασίλειον | 260 |.
 Τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐκράτησάν ποτε οἱ Λογγοβάρδοι, ἀφ'
 οὗ Λουδοβίκος, ὁ τῶν Λογγοβάρδων εἴτε Φράγκων Αὐ-
 τοκράτωρ (261), καταβαλὼν τὰ βάρβαρα ξίφη, ἡλευθέ-

ρωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν Σκρακηνῶν. Ἀλλὰ καὶ Λάνδολφος (262), ὁ τῆς Βενεβενδοῦ, καὶ Καπύης ἡγεμὼν, ἐπὶ ἐπταετίαν ὅλην ἐξουσιαστικῶς ὑπεζύγωσεν αὐτὴν. Τὴν δὲ τούτου τυραννίδα καὶ τὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡ Ἰταλία δὲν ἤθελε μέχρι τῆς σήμερον ἀποσεῖσαι, ἂν ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ διὰ τεραστίου ποσότητος χρημάτων δὲν περιποιεῖτο τὴν φιλίαν τοῦ Βασιλέως ἡμῶν Οὐγου. Καὶ διὰ τοῦτο δὴ ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ συνέζευξεν εἰς γάμον νόθον τινὰ τοῦ αὐτοῦ Οὐγου πρὸς τὸν ἔγγονόν του Ῥωμανόν, οὗ τὸ ὄνομα ἀναμιμνήσκει τὸ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα τοῦ ἡμετέρου Ῥωμαίων βασιλέως (263). Ἀλλὰ, καθ' ὅσον δοκεῖ μοι, σὺ ἀποδίδεις μᾶλλον εἰς τὴν χαυνότητα, ἢ εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Κυρίου μου ὅτι, κατασχὼν οὗτος τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥώμην, ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη πρὸς σὲ κατέλιπε τὴν χώραν αὐτὴν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν φιλίαν, ἣν λέγεις ὅτι ὠρέχθης νὰ συναψῇς μεθ' ἡμῶν, καὐτὴν ἡμεῖς δολίαν καὶ ἀπατηλὴν φιλίαν ὑπολαμβάνομεν. Ἀπαιτεῖς, ἐξ ἄλλου μέρους, ἐκχειρίαν (264)· ἀλλὰ κατ' ὀρθὸν λόγον, οὔτε σοὶ πρέπει ἀπαίτησις τοιαύτη, οὔτε ἡμῖν συμφέρει νὰ παρχωρήσωμεν αὐτὴν. . . . Πλὴν, τί τὰ πολλὰ; Ὅπως διασκεδάσωμεν πᾶσαν ἀπάτης ὑποψίαν, καὶ τὴν ἡμετέραν καταδείξωμεν εἰλικρίνειαν, ἰδοὺ πρὸς Σὲ ἀποστέλλομαι παρὰ τοῦ Κυρίου μου, ἵνα, σοῦ συναινοῦντος, ἡ θυγάτηρ τοῦ Αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας Θεοφανοῦς συνέλθῃ εἰς γάμον μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, τοῦ Σεβαστοῦ Αὐτοκράτορος Ὀθωνος· τούτου δὲ δοθέντος, σὺ μὲν ἐνόρκως διαβεβαιώσης ἐμὲ περὶ τῆς προθέσεώς σου, ἐγὼ δ' ἐτέρωθεν ἐνόρκως σοὶ ὑποσχεθῶ,

ὅτι εἰς ἀμοιβὴν τοιαύτης εὐμενείας ὁ Κύριός μου τὰ καὶ τὰ θέλει πράξει καὶ τηρήσει (265). Ἀλλὰ καὶ κάλλιστον ἤδη φιλίας ἀράβωνα (arabonam) ὁ Κύριός μου τῇ σῇ ἀδελφότητι (fraternitati tuæ) προσήνεγκεν, ὅτε τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθεῖσαν Ἀπουλίαν ὅλην σοὶ ἐπέστρεψε (266), τῇ ἐπεμβάσει ἐμοῦ, οὗ τινος τῇ ὑποβολῇ, ὡς λέγεις, τὸ ἀπαίσιον γεγονός συνέβη. Μάρτυρες δὲ τούτου ὑπάρχουσιν ἀπαξάπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀπουλίας

Ἡ δευτέρα ὥρα παρήλθεν, ὑπέλαβεν ὁ Νικηφόρος διακόπτων με, ἀνάγκη δὲ νὰ τελέσωμεν τὴν προέλευσιν (sic) (267). Τὰ κατεπεΐγοντα ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐν καιρῷ δὲ τῷ πρέποντι θέλομεν ἀνασκευάσει τὰ παρὰ σοῦ ἰσχυριζόμενα] (268).

Θ'. — Καὶ νῦν μὴ θαρυνθῶμεν, Κύριοί μου, ἐγὼ μὲν νὰ περιγράψω τὰ περὶ τὴν προέλευσιν (sic) ταύτην, ἱμεῖς δὲ ν' ἀκροασθῆτε αὐτά. Συρροὴ παμπληθὴς καπῆλων καὶ πάντως χυδαίων, ἕνεκα τῆς πομπῆς συναγερθεῖσα, διπλοῦν, οὕτως εἰπεῖν, τεῖχος ἐσχημάτιζεν ἐκχτέρωθεν τῆς ὁδοῦ. Πρὸς ὑποδοχὴν δὲ καὶ τιμὴν τοῦ Νικηφόρου, ὅστις ἔμελλεν ἀπὸ τῶν ἀνυπόδρων νὰ πορευθῇ πρὸς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ὁ συρφετός οὗτος ἔφρεν ἀσπιδίσκους ἐλαφροὺς καὶ θραχείας λόγχας. Ἔτι δὲ, (ἀγνοῶ ἂν πρὸς μεῖζον αἵσχος, ἢ πρὸς δοξασμὸν τοῦ Αυτοκράτορος), τὸ πλεῖστον τοῦ ὄχλου ἐκείνου ἐπορεύετο ἀνυπόδητον, τὴν ἀνυποδησίαν κρῖνον πιθανῶς καλλωπισμὸν καὶ προσκόσμησιν τῆς προελεύσεως (sic). Ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ τοῦ Νικηφόρου ἐν μέσῳ τοῦ χυδαίου καὶ ἀνυποδήτου ἐκείνου πλήθους ὁδεύοντες ἦσαν περιβεβλημένοι καὶ αὐτοὶ πλατεῖς, ἕνεκα δὲ πολυχρονιότητος κα-

τερρῶν κωμένους χιτῶνας. Πόσω, μὰ τὴν ἀλήθειαν, εἰ-
πέστεροι ἤθελον ἐπιδειχθῆ, ἂν εἶχον φορέσει τὴν συνήθη
καὶ καθημερινὴν ἐσθῆτα, ἀντὶ τοῦ χιτῶνος ἐκείνου τῆς
πομπῆς, ὅν, ὡς νομίζω, οὔτε οἱ δίσπαπποι τῶν ἀρχόντων
αὐτῶν καινόν δὲν ἐφόρεσαν. Οὐδεὶς ἐκεῖ διὰ χρυσοῦ οὐ-
δεὶς διὰ τιμαλφῶν λίθων κεκοσμημένος ἦν, πλὴν τοῦ Νι-
κηφόρου μόνου, ὅν, ἄλλως, τ' Αὐτοκρατορικὰ ἄμφια ἀ-
πετέλειον τερατωδέστερον ἀνάρμοστα παντάπασιν ὄντα τῷ
ἀναστήματί του. Μὰ τὴν ὕμετέραν ὑγίειαν, τὴν ἐμοὶ
προσφιλεστέραν καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας μου ὑγείας, τοῦτο
βεβαιῶ, ὅτι μία καὶ μόνη ἐκ τῶν πολυτίμων ἐσθῆτων
τῶν μεγιστάνων Σου ὑπερβαίνει κατ' ἀξίαν, οὐ μόνον
ἐκατὸν ἐκ τῶν ἀρχοντικῶν ἐκείνων στολῶν, ἀλλὰ καὶ αὐ-
τὴν ἔτι τὴν ἐσθῆτα τοῦ Αὐτοκράτορος.— Ἀχθεῖς οὖν
καὶ γὰρ εἰς τὴν προέλευσιν (sic), κατέστην παρὰ τοῖς ψάλ-
ταις, ἐφ' ὕψηλοῦ τινοῦ θεωρεῖον, ὅθεν ἐπεσκόπευσα τὴν
πανήγυριν.

I. Ἐνῷ τὸ τέρας ἐκεῖνο, ὁ Νικηφόρος, ἐρπετωδῶς
πρὸς προῦχώρει, οἱ κόλακες ψάλλται ἀνεβόων « Ἴδου ὁ Ἐω-
σφόρος ἐπιτέλλει, ἡ Ἡὼς προβαίνει ! ἰδοὺ προσέρχεται ὁ
ἐν τοῖς βλέμμασιν αὐτοῦ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἀνταν-
κλῶν ! Ὁ ἀργαλέος τῶν Σαρακηνῶν θάνατος, *Μέδων* (sic)
(269) Νικηφόρε ! » Ἐψάλλετο δὲ ἐκ διαλειμμάτων *Μέδοντ*,
(sic) Νικηφόρῳ *πολλὰ ἔτη* (sic) (270) ! Αὐτὸν λαοὶ λα-
τρεύετε, αὐτὸν σέβετε, αὐτῷ τὸν τράχηλον κύψατε ! »
— Φεῦ ! πόσω, κατ' ἐμὴν γνώμην, εὐστοχώτερον ἤθελον
οἱ Γραικοὶ ψάλλει τὸ ἐξῆς προσφώνημα, « Πρόβχλλε, ἄν-
θραξ ἐσβεσμένε, *Μέλλε* (sic) (271), γρατίδιον τὸ εἶμα,
Αἰγίπαν τὸ πρόσωπον, ὀρεσίνομε, ἀλσοδίχιτε, αἰγόπους,

κερατᾶ, ἀνδρογύνης, μαλλιαρὲ, ἀνήμερε, χωριάτα, βάρ-
 θαρ, ὦ μὲ, τριχῶδης, ἀποστάτχ, Κηππαδόκα ! » (272)
 — Ὑπὸ τοιούτων ψευδῶν δοξολογημάτων ὁ Νικηφόρος
 τυφωθείς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, παρακολουθούν-
 των καὶ τῶν ποτὲ δεσποτῶν αὐτοῦ Αὐτοκράτορίσκων,
 οἵτινες μέχρις ἐδάφους ἐν φιλήματι εἰρήνης αὐτὸν προ-
 σέκνησαν. Ὁ δὲ ὑπασπιστὴς του, ἀκόντιον ἐμβραπτίσας
 τότε εἰς μελανοδόχην, ἐσημείωσεν ἐν τῷ Ναῷ τὴν χρο-
 νολογικὴν συνέχειαν τῆς ἐορτῆς. Τὸ χρονολόγημα ἄρ-
 χεται ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ βασιλέως, καὶ ἀγγέλλει
 πρὸς τοὺς μὴ κατὰ τύχην παρευρεθέντας τὴν προΐουσαν
 τῶν πανηγύρεων σειρὰν.

ΙΑ'. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μὲ προσεκάλεσεν εἰς γεῦμα. Ἀλλὰ νο-
 μίσας με ὁ Νικηφόρος μηδενὸς τῶν μεγιστάνων του ἄξιον
 προτιμήσεως, ἐκάθισέ με ἐκτὸς τῆς ἐπιτραπέζιου ὀθόνης
 (273), τὴν τάξιν δέκατον πέμπτον· ἐκ δὲ τῶν ὀπαδῶν
 μου, οὐ μόνον οὐδεὶς προσεκληθὲν εἰς συνεστίασιν, ἀλλ' οὐ-
 τε καὶ εἶδε τὴν οἰκίαν, ἔνθα συνηριστιζόμεν ἔγω. Διαρ-
 κοῦντος τοῦ μακροῦ καὶ αἰσχροῦ συμπόσιου ἐκείνου, καθ' ὃ
 ὥς ἔθος τοῖς μεθύσοις, διεχύθη τὸ ἔλαιον καὶ ἐξέρρευεν
 ἕτερόν τι ἐξ ἰχθύων ναυσιωδέστατον ὑγρὸν, πολλὰ περὶ
 τῆς δυνάμεως ὕμνων, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν Βασιλείων
 καὶ τῶν ὀπλιτῶν ὕμνων ὁ Νικηφόρος ἐπύθετο. Εἰλικρι-
 νῶς δὲ καὶ εὐστόχως πρὸς ἐμὲ, εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν ἀπο-
 κριθέντα· Ψεῦδεςσαι— εἶπε· τοῦ Δεσπότη σου οἱ στρα-
 τιῶται περὶ τε τὴν ἵππομαχίαν καὶ τὴν πεζομαχίαν ἀ-
 πείρως ἔχουσι· διότι τὸ μέγεθος τῶν ἀσπίδων, τὸ βάρος
 τῶν θωράκων, τὸ μῆκος τῶν ξιφῶν, ἡ τῶν κορύθων βαρύ-
 της κωλύουσιν αὐτοὺς τοῦ εὐχρήστως μάχεσθαι. Ἐξαι-

ρέτως δέ — σκρκάζων προσέθηκε — κωλύει τοὺς
στρατιωτάς σας ἢ γαστριμαργία, τουτέστιν ἡ τῆς κοιλίας
ἀκροία. Καὶ γὰρ, Θεὸν μὲν ἔχουσιν αὐτοὶ τὴν γαστέρα,
θάρρος δὲ τὴν κραιπάλην, τόλμην δὲ τὴν μέθην, ἀθυ-
μίαν δὲ τὴν νηστείαν, φόβον δ' ἐπὶ τέλους ἔχουσι τὴν
ἐγκράτειαν. Ἀλλὰ μὴν καὶ δυνάμειω θαλασσίας στερεῖται ὁ
Δεσπότης σου· ἐγὼ δὲ μόνος ἔχω στόλους καὶ δύναμιν ναυ-
τικὴν, μεθ' ἧς θέλω ἐπιπέσει κατ' αὐτοῦ, τὰς μὲν παρα-
θαλασσίους πόλεις του καταφρανίζων, τὰς δὲ παραποτα-
μίους πυρπολῶν. Ἀλλὰ καὶ τίς ὀλιγοδύναμος — εἰπέ —
δύναται ν' ἀντιπαραταχθῇ εἰς ἐμὲ καὶ κατὰ ξηράν; Συ-
νξεστρατεύσατε πάντες ἐναντίον μου. Ἄν δὲ ὁ υἱὸς
τοῦ βασιλέως σας δὲν ἠκολούθησεν, ὅμως συνέϊπετο
καὶ ἡ συμβία αὐτοῦ. Σάζωνες, Σουηβοί, Βαυαροί, Ἴτα-
λοι, αἰφυλαὶ πᾶσαι συνέρρευσαν μετὰ τοῦ Δεσπότης σου.
Μὴ ἐπιστάς δὲ τότε, ἢ κάλλιον μὴ δυνηθεῖς οὗτος; νὰ
καταλάβῃ ἐν καὶ μόνον ἐκ τῶν ἀνθιστάντων πολυχνίων,
πῶς ἂν ᾔθελεν ἀντιπαραταχθῇ πρὸς ἐμὲ, πανστρατιᾷ
πρὸς αὐτὸν κινουῖντα, πρὸς ἐμὲ οὐ τὰ παρακολουθοῦντα
στίφη ὑπάρχουσι τοσαῦτα,

« Ὅσα λήϊα ἐν τῷ Γαργάρῳ, βότρυς τε ἐν Μεθύμνῃ,
« Ἀστέρες τε ἐν οὐρανῷ, καὶ κύματα ἐν θαλάσσῃ (274);

ΙΒ'. Ἐτοιμαζόμεν νὰ δώσω ἔντονον ἀπάντησιν,
ν' ἀντιθέσω κατάλληλόν τινα ἀπολογίαν πρὸς το-
σαύτην κομπορρημοσύνην· ἀλλ' ὁ Νικητὴρ μοι τὸ ἀπη-
γόρευσε, τόδε προσθεῖς εἰς ὕβριν — Ὑμεῖς οὐκ ἐστέ Ρω-
μαῖοι, ἀλλὰ Δογγοβάρδοι (275). — Τότε δὴ καὶ γὰρ πρὸς
αὐτὸν, βουλόμενον προσεπαγορεῦσαι καὶ διὰ τοῦ δείκτου
ἐπιτάττοντά μοι σιγὴν, ἐξερράχην δυσανασχετῶν, καὶ

οὕτως ἀπεκρινάμην· Ὁ ἀδελφοκτόνος Ῥωμύλος, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα ἔσχον οἱ Ῥωμαῖοι, γνωστός ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πορνου-
γέννητος ὢν. Τὴν Ῥώμην ἄσυχον οὗτος πεποίηκεν εἰς
χρεωκόπους, καὶ φυγάδας, καὶ δούλους, καὶ φονεῖς καὶ
κακουργοὺς ἀξιοθανάτους· τὴν δὲ συμμορίαν του ταύτην
Ῥωμαίους ἀπεκάλεσεν. Ἐκ τοιούτων δ' εὐπατρίδων τὸ γέ-
νος ἔλκουσιν ἐκείνοι, εἰς ὧς Ἰμεῖς Κοσμοκράτορας ὀνομάζεσθε.
Ἐντοσούτῳ, ἡμεῖς, ταυτέστιν οἱ Λαγγοδόρδοι, οἱ Σάξωνες,
οἱ Φράγκοι, οἱ Λοθαρίγιοι, οἱ Βαυαροὶ, οἱ Σουηβοὶ καὶ οἱ
Βουργούνδιοι, οὕτω τοὺς εὐπάτριδας αὐτοὺς περιφρονοῦμεν,
ὥστε ὅταν ὀργιζόμενοι μεγάλην τινὰ λοιδορίαν βουλόμεθα
τοῖς ἐχθροῖς νὰ προσάψωμεν Ῥωμαίους καλοῦμεν αὐτούς·
ἐν γὰρ τῇ ἐπικλήσει ταύτῃ συμπεριλαμβάνομεν πᾶν ὅ, τι
αγενές, καὶ δειλὸν, καὶ φιλάργυρον, καὶ ἄπιστον καὶ
ἀσελγές· συμπεριλαμβάνομεν πᾶσαν καθόλου πονηρίαν!

II. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ἀπόλεμον καὶ ἀνάσκητον τοῦ
ἱππικοῦ μας, προσέλαβον, τοῦτο σοὶ λέγω· ὅτι ἐὰν διὰ
τὰς ἁμαρτίας τῶν Χριστιανῶν ἐπιμείνης ἐν τῇ ἰσχυρο-
γνωμίᾳ σου, αἱ προσεχεῖς μάχαι θέλουσι καταδείξει τί-
νες οἱ ἐμπειροπόλεμοι, ἐάν, ὅλησιν, οἱ ἀνδρειότεροι,
ἔστε ὑμεῖς, ἢ ἐσμέν ἡμεῖς — Ἐκ τῶν λόγων μου τούτων
ὁ Νικηφόρος παροξυνθεὶς, ἐμοὶ μὲν ἐπέταξε διὰ τῆς χει-
ρὸς νὰ παύσω δικαιολογούμενος, τοῖς δὲ ὑπηρέταις ἐνευσε
ν' ἀφαιρέσωσι τὴν μακρὰν καὶ στενὴν τράπεζαν· εἶτα δὲ
πρὸς τινὰς ἀξιωματικούς στραφεὶς, ἐκέλευσε νὰ μὲ ἐπαν-
αγάγωσι πρὸς τὸ μυταρὸν κατ' ἀλυσμὰ μου, ἢ κυριολεκτι-
κώτερον, πρὸς τὸ δεσμωτήριόν μου, ἔνθα μετὰ παρέλευ-
σιν δύο ἡμερῶν κατελήφθην ὑπὸ ἀτονίας ἐνεκα τῆς
χολῆς, τοῦ καύσωνος, τῆς δειψῆς. Οὐδὲ ὑπῆρξέ τις τῶν

παρὰδῶν μου, τὸ αὐτὸ ποτήριον καταπίων, μὴ φοβηθεῖς ὅτι ἐλήλυθεν αὐτῷ ἡ ὥρα ἡ ἐσχατή. Ἄλλως τε, πῶς ἔνδυνατόν νά μὴ νοσήσωσιν οὗτοι, ἀντὶ μὲν οἴνου καλλίστου πίνοντες ἄλμην, ἀντὶ δὲ στρωμάτων, οὐκ ἄχυρα, οὔτε σιβάδα ἔχοντες οὔτε ξηρὰν γῆν, ἀλλὰ μάρμαρον σκληρὸν, ἀντὶ δὲ προσκερυχλαίου, λίθον, καὶ οἰκούντες οἰκίαν ἀσκεπῆ, οὔτε ἐκ τοῦ θάλλπου, οὔτε ἐκ τοῦ ψύχου, οὔτε ἐκ τοῦ ὑετοῦ ἡμᾶς προφυλάττουσαν; Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ περιττῆς ὑγείας ἂν ἔσκων, κατὰ τὴν παροιμιώδη φράσιν, οἱ τάλανες, νῆ Δία, οὐκ ἂν ἐσώθησαν. Ἀπαυδῆσας λοιπὸν ὑπὸ τῶν παθημάτων ἐμοῦ καὶ τῶν ἀκολούθων μου, προσεκάλεσα τὸν φύλακα, ἢ μᾶλλον τὸν βασανιστῆρά μου, παρ' οὗ διὰ ἱκεσιῶν ἅμα καὶ χρημάτων ἐπέτυχον νά διαβιβάσω πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νικηφόρου τοιαύτην τινὰ ἐπιστολήν.

« Λέοντι, τῷ Κουροπλάτῃ καὶ Λογοθέτῃ τοῦ δρόμου (sic) Λιουτπράνδος Ἐπίσκοπος.

Ἐάν ὁ Γαληνόςτατος (Serenissimus) Αὐτοκράτωρ εὐδοκῇ νά παραδεχθῇ τὴν αἵτησιν, ἧς χάριν ἀφίχθην ἐνταῦθα, τὰ παθήματα ὅσα νῦν ὑποφέρω δὲν μὲ κατατρώγουσι. Τοῦτο δὲ μόνον ἐξαιτοῦμαι· διὰ τῶν ἐπιστολῶν μου καὶ τοῦ γραμματοκομιστοῦ μου νά πληροφορηθῇ ὁ Κύριός μου, ὅτι ματαίως ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν χρονοτριβῶ. Ἐάν δ' ἄλλως ἔχωσι τὰ πράγματα, ἃς μοὶ ἐπιτραπῇ ν' ἀποπλεύσω διὰ τινος Ἑνετικῆς δολκάδος, ἐτοιμῆς οὔσης πρὸς ἀναχώρησιν, διότι ἀσθενῆς εἰμί· καὶ ἐάν ὥρα θανάτου ἐπικεῖται μοι, τοῦλάχιστον εὐχομαι νά μὲ δεχθῶσι τὰ προγονικά μου χρώματα » (276).

ΙΔ'. Γαῦτα ὁ Λέων ἀναγνοῦς, ἐκέλευσε μετὰ παρέλευ-

σιν ἡμερῶν τεσσάρων νὰ μεταβῶ παρ' αὐτῶ. Συνεκαθέ-
ζοντο πρὸς διάσκεψιν, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἄνδρες τινὲς
σοφώτατοι, καὶ τῆς Ἀττικῆς φωνῆς ἐγκρατεῖς, Βασίλειος
ὁ Παρακοιμώμενος (277), ὁ Πρωτασηκρήτις, ὁ Πρωτο-
βερσιτάριος, καὶ δύο Μάγιστροι. Ἦρξαντο δ' οὗτοι τῆς
ὁμιλίας οὕτω·

α Πρὸς τί, ἀδελφὲ, ἐκοπίασας ἵνα μεταβῆς ἐνταῦθα; —

Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· ἦλθον ἵνα συνάψω δι' ἀγχιστείας
εἰρήνην αἰωνίαν — ἀπεκρίναντο· Οὐδέποτε ἠκούσθη Πορ-
φυρογεννήτου Πορφυρογέννητος θυγάτηρ νὰ συνέλθῃ εἰς
γάμον μετ' ἄλλοφύλων. Μέγα ὁμῶς αἰτοῦντες, θέλετε
τύχαι τοῦ ποθουμένου, ἐὰν τὰ προσήκοντα παραχωρή-
σῃτε· ἐὰν, δηλαδή, παραδώσῃτε τὴν Ῥάβενναν, τὴν
Ῥώμην καὶ τὴν ἐπίλοιπον ἄχρι τῶν ἡμετέρων ὁρίων κρα-
τουμένην χώραν (278). Ἄλλως δὲ, ἐὰν τὴν ἡμετέραν
φιλίαν χωρὶς ἀγχιστείας ἐπιθυμῆτε, ἐλευθέραν ὁ Κύ-
ριός σου τῇ Ῥώμῃ ἃς καταλείψῃ· τοὺς δὲ ποτε δού-
λους τοῦ Θεοπροβλήτου Κράτους ἡμῶν, τοὺς ἡγεμόνας
Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ, ἃς σπεύσῃ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν
προτέραν ὑποταγὴν.

ΙΕ.' Πρὸς οὓς ἀπήντησα — Ὑμεῖς αὐτοὶ βέβαια δὲν
ἀγνοεῖτε, ὅτι ὁ Κύριός μου ἔχει καὶ πλείονας καὶ ἄν-
δρειοτέρους Σκλάβους τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Πέ-
τρου (279), ὅστις ἐνυμφεύθη εἰς τὴν Πορφυρογέννητον θυγα-
τέρα Χριστοφόρου, τοῦ ὑμετέρου Αὐτοκράτορος. — Τού-
των δ' εἰπόντων εἰς ἀπολογίαν, ὅτι ὁ Χριστόφορος οὗτος
δὲν ἦτο Πορφυρογέννητος· — Ἡ Ῥώμη — ἀπεκρίθην —
ἦς τὴν ἐλευθερίαν μεγαληγόρως ἐπιζητεῖτε, τίνι ὑπο-
τάσσεται; τίνι δὲ φόρους τελεῖ; Δὲν περιέστηκε πρό τι-

νος· εἰς ἑταίρων δουλείαν; Δὲν ἡλευθέρωσε δὲ αὐτὴν ὁ Κύριός μου καὶ Αὐγουστος Αὐτοκράτωρ, ὑμῶν ὑπνωτ-
τόντων, καὶ ῥαθυμούντων; Ὁ Σεβαστὸς Αὐτοκράτωρ
Κωνσταντῖνος, ὁ κτίσας τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἐκ τοῦ
ιδίου ὀνόματος ἀποκαλέσας αὐτὴν, πολλὰ, Κοσμοκρά-
τωρ ὢν, προσήνεγκε δωρήματα τῇ Ἀγίᾳ Ἀποστολικῇ
τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ, ἀναθήματα κείμενα, οὐ μόνον
ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν ἅπασιν σχεδὸν τοῖς Λυτικοῖς, Ἀνατο-
λικοῖς καὶ Μεσημβρινοῖς βασιλείοις, ἐν Ἑλλάδι δηλ. καὶ
Ἰουδαίᾳ καὶ Περσίδι καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ
καὶ Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, ὡς μαρτυροῦσι τὰ παρ' ἡμῖν
διατηρούμενα προνόμια (280). Ὅσα δὲ κτήματα ἀνῆκον
τῇ Ἀγίᾳ τῶν μακαρίων Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ κατὰ
Σαζωνίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ Βαυαρίαν καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν
ἐπικράτειαν τοῦ Κυρίου μου, πάντα ταῦτα ὁ νῦν Κύριός
μου προσέφερε τῷ Τοποτηρητῇ τῶν Ἀγιοτάτων Ἀποστό-
λων. Εἰ δὲ ἐκ τῶν χωρῶν τούτων, εἴτε πόλιν, εἴτε ἀγρὸν,
εἴτε στρατιώτας, εἴτε οἰκογένειάν τινα, ἐσφετερίσθῃ, νὰ
μὴ ἀποθάνῃ Χριστιανός! ἵνα τί λοιπὸν καὶ ὁ σὸς Αὐ-
τοκράτωρ δὲν πράττει τὸ αὐτὸ, ἀποδίδων τῇ Ἀποστο-
λικῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας του κείμενα
κτήματα αὐτῆς; ἵνα τί δὲν ἀποκαθιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν
αὐτὴν μᾶλλον ἀνεξάρτητον καὶ πλουσίαν, παρ' ὅ,τι χρη-
ματίζει ἐπὶ τοῦ νῦν, γενόμενος οὕτω συνεργὸς τῆς ἐλευ-
θεριότητος καὶ τοῦ ζήλου τοῦ Κυρίου μου;

ΙΣΤ'. Τοῦτο θέλει πράξῃ — ἀπεκρίνατο Βασιλεὺς ὁ
Παρακοιμώμενος, — ὁπόταν ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ
Ἐκκλησία διοργανωθῶσι κατ' ἀρέσκειαν αὐτοῦ. — Ἄν-
θρωπός τις, ἐγὼ τότε παρὰβολικῶς ἐξεφώνησα, ὅφ' ἐτέ-

ρου τινός· πολλές ὑπομείνας ὕδρεις, προσῆλθε τῷ Θεῷ, αὐτῷ δεόμενος· « Κύριε τιμώρηταί μου τὸν ἐναντίον ! » Τοῦ Θεοῦ δὲ εἰπόντος « Τοῦτο ποιήσω ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, » ὁ ἄνθρωπος προσεφθέγγατο « Θεέ μου, ἀργὰ παραπεπολύ ! »

ΙΖ' Πάντες διὰ τοῦτο, πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, πλατυγελάσαντες, καὶ τὴν ἀμφισβήτησιν διακόψαντες μὲ παρέπεμψαν πρὸς τὴν μυσταρὰν οἰκίαν, ἔνθα, κατὰ προσταγὴν αὐτῶν, μετ' ἄκρας αὐστηρότητος ἐτηρήθην μέχρι τῆς χαρμοσύνου πᾶσι τοῖς εὐσεβέσιν ἡμέρας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Κατὰ δὲ τὴν πανήγυριν ταύτην προσέταξεν ὁ Νικηφόρος ἐμὲ, λίαν ἤδη ἀσθενούντα, καὶ τινὰς πρέσβεις τῶν Βουλγάρων ἀφιχθέντας τῇ προτεραίᾳ, νὰ προὔπαντήσωμεν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου περ ἀφιχθέντες, ἡκροάσθημεν τὰ φλυαρώτατα τῆς Ἀκολουθίας μυρολόγια, καὶ τὴν τέλει τῆς Λειτουργίας. Ἀκολούθως δὲ προσεκλήθημεν εἰς συνεστίασιν. Εἰς τὰ ἔσχατα τῆς μακροτάτης καὶ στενῆς τραπέζης, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐμοῦ, ἐκάθισαν τὸν πρεσβευτὴν τῶν Βουλγάρων, κεκουρευμένον ὄντα, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Οὐγγρων, περιεζωσμένον δὲ χαλκὴν ἄλυσιν, καὶ ὅσον διὰ μνήμης φέρω, ἀπλῶς ὄντα κατηχούμενον. Πρόδηλον, ὅτι τοῦτο οἱ Γραικοί, πεποίηκαν πρὸς ὄνειδος Ἱμῶν, τοῦ Σεβαστοῦ μοι Κυρίου, πρὸς ὑμετέραν καταφρόνησιν, πρὸς ὑμέτερον προπηλακισμόν, πρὸς ὑμέτεραν ἐκφάυλισιν. Ἀλλ' ὅμως, χάριτας ὁμολογῶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὃν Ὑμεῖς πάσῃ τῇ ψυχῇ λατρεύετε, ὅτι ἄξιον ἐλόγισέ με νὰ ὑποστήσω παντοίαν ὕβριν ἕνεκεν Ἱμῶν. Ὅθεν, ὦ Κύριοι μου, συλλογισθεῖς οὐχὶ τὴν πρὸς ἐμὲ, ἀλλὰ τὴν

πρὸς Ἑμᾶς ἀποτελειομένην προσβολήν, κατέλιπον τὸ συμ-
πόσιον. Ἐνῷ δὲ δυσχεραίνων ἐξηρχόμην, Λέων ὁ Κου-
ροπλάτης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ὁ Πρωταση-
κρήτης Συμεὼν μὲ παρηκολούθησαν, τοιαῦτά τινα ἀμφυ-
λακτοῦντές μοι — Ὅτε Πέτρος, ὁ τῶν Βουλγάρων Βα-
σιλεὺς ἐνυμφεύθη τῇ θυγατρὶ τοῦ Χριστοφόρου Αὐτο-
κράτορος, διὰ γραπτῆς συνθήκης τε καὶ ὀρκωμοσίας
συνεφωνήθη, οἱ τῶν Βουλγάρων πρέσβεις νὰ προτιμῶν-
ται, προκαθιένται καὶ θεραπεύονται ὑπὲρ πάντας τοὺς
ἄλλους πρέσβεις. Ὁ δὲ παρὼν τῶν Βουλγάρων πρεσβευ-
τῆς, καίτοι, ὡς ὀρθῶς λέγεις, κεκουρευμένος, ἄλουτος,
καὶ περιεζωσμένος χαλκῇν ἄλυσιν, ἀλλ' ὅμως εἶναι Πα-
τρίκιος τὸ ἀξίωμα· διὸ, πάντως ἀθέμιτον κρίνομεν νὰ
προτιμῶμεν αὐτοῦ Ἐπίσκοπον, καὶ μάλιστα Φραγκε-
πίσκοπον. Βλέπομεν ὅτι σὺ βχρέως τοῦτο φέρεις· οὐχ
ἦ-τον δὲ σοὶ ἀπαγορεύομεν νὰ ἐπανέλθης, ὡς διατίθεται,
εἰς τὸν ξενῶνά σου, ἀναγκάζοντές σε νὰ συναριστήσης ἐν τῷ
καπηλείῳ μετὰ τῶν ἀνδραπόδων τοῦ Αὐτοκράτορος· (281).

ΙΗ'. Κατελήφθη ὑπὸ τοιαύτης ὀργῆς κατακαρδίου,
ὥστε οὐδὲν ἡδυνήθη ν' ἀποκριθῶ αὐτοῖς· ἐξετέλεσα δὲ
τὰ προστεταγμένα, ὑποντοθόρῳ μόνον κατὰ τῆς προ-
φάσεως, ἥς ἕνεκα προὔτιματό, οὐχὶ ἐμοῦ, τοῦ Ἐπισκό-
που Λιουτπράνδου, ἀλλὰ τοῦ Ἑμετέρου πρεσβευτοῦ ὁ
Βουλγάρων ἄγγελος. Ἐμετρίασεν, ὅμως, τὴν ἀγανάκτησίν
μου ὁ Ἅγιος καὶ μεγαλόδωρος Αὐτοκράτωρ, ὅτε ἐκ τῶν
παρ' αὐτῷ νοστιμωτάτων φαγητῶν ἔπεμψέ μοι χάρισμα
παχὺ ἐρίφιον μετὰ σκορόδων, κρομμυδίων καὶ πράσων
θαυμασίως ὠνθυλευμένον, καὶ διὰ χαβιαρίου κεκαρυ-
κευμένον, οὗτινος ἐγέγυθη πρῶτον αὐτός. Εἶθες, Κόρισί μου,

τὸ φαγητὸν αὐτὸ παρετίθετο καὶ ἐπὶ τῆς Ὑμετέρας τραπέζης, ἵνα πεισθῇτε καὶ Ὑμεῖς, οἱ μὴ πιστεύοντες, εἰς τὸ ἀβροδίατον τοῦ Ἀγίου Αὐτοκράτορος !

ΙΘ'. Μετὰ παρέλευσιν ὀκτὼ ἡμερῶν, καὶ ὅτε οἱ Βούλγαροι ἀπῆλθον, νομίσας ὁ Νικηφόρος ὅτι ἐγὼ περὶ πολλοῦ ἴσως ἐποιοῦμην τὰ συμπόσια αὐτοῦ, ἠνάγκασέ με, καὶ περ ἀσθενοῦντα, νὰ συμμεθέξω τοῦ γεύματός του ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. Ἐκεῖ μετὰ πολλῶν Ἐπισκόπων συμπαραυρέθη καὶ ὁ Πατριάρχης (282)], ὅστις εἰς ἐπήκοον πάντων πολλὰ προσέβαλέ μοι ζητήματα ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ζητήματα οἷς, ἐπιφοιτήσει Πνεύματος Ἁγίου, εὐφραδῶς ἀπήντησα. Μὲ ἠρώτησε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, εἰς κατάγγελων Ὑμῶν, καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Συνόδων, ἃς ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. Ἐμοῦ δὲ ἀπαντήσαντος, τὴν τῆς Νικαίας, τῆς Χαλκηδόνος, Ἐφέσου, Ἀντιοχείας, Καρχηδόνος, Ἀγκύρας καὶ Κωνσταντινουπόλεως (283)—
 Α, Α, Α, ἐκάγχασεν ὁ Πατριάρχης σαρκάζων Ἐπελάθου τῆς Σαξωνικῆς (284) ! Ἐν δ' ἐρωτήσης, προσέθηκε, τίνας ἔνεκα τὴν Σύνοδον αὐτὴν δὲν κατεγράψαμεν ἡμεῖς εἰς τὰ δίπτυχα, θέλω σοὶ ἀποκριθῆ ὅτι, ἀγύμναστος εἰσέτι οὖσα εἰς τὸ θαίνειν, ἔνεκα νηπιότητος, ἡ Σύνοδός σας αὐτὴ οὐδέπω μέχρις ἡμῶν ἐλήλυθε.

Κ'. Τὸ νοσοῦν μέλος, ὑπεφθεγξάμην ἐγὼ, διὰ καυτηρίου καίεται. Ποῦ ἐφύσαν, καὶ ἤκμασαν, Κύριοι, αἰρέσεις παντοδαπαί; Παρ' ὑμῖν. Ὑπὸ τίνων δὲ κατεστάλησαν καὶ διεστράφησαν; Ὑφ' ἡμῶν τῶν Ἐσπερίων. Τὰς ἐν Ῥώμῃ καὶ Τικίνῳ (Παύτῃ) συνόδους δὲν συνήριμῃ μετὰ τῶν προτέρων, εἰ καὶ πολλάκις αὗται συνεδρίασαν (285). Κληρικός τις Ῥωμαῖος, ὁ εἶτα Οἰκουμε-

νικὸς Πάπας (Universalis Papa) Γρηγόριος γενόμενος, ὁ καὶ παρ' ὑμῶν Διάλογος ἐπικληθεὶς, ἀπήλλαξεν ἐκ τινος αἵρέσεως Εὐτύχιον, τὸν ὑμέτερον αἰρετικὸν Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην (286). Ἐλεγεν ὁ Εὐτύχιος οὗτος, οὐ μόνον δ' ἔλεγεν, ἀλλὰ γε καὶ ἐδίδασκε, καὶ ἐφληνάφει, καὶ ἐπολυγράφει (287), ὅτι ἐν τῇ τῶν νεκρῶν Ἀναστάσει δὲν θέλομεν οἱ ἄνθρωποι ἀναλάβει τὴν αὐτὴν σάρκα ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχομεν, ἀλλὰ ἐτέραν τινὰ τῇ ἀφῇ μὴ ἐσικτὴν (288)· τῇ δὲ ὀρθοδοξίᾳ χαρίζομενος ὁ Γρηγόριος, παρέδωκε τῷ πυρὶ τὴν βίβλον, ἥτις περὶ τῆς πλάνης ταύτης ἐπραγματεύετο. Ἀλλὰ καὶ Εὐόδιος ὁ Ἐπίσκοπος Τικίνου, παρὰ τοῦ Ῥωμαίων Ἀρχιερέως (a Romano Patriarcha) ἀπεστάλη ἐνταῦθα εἰς Κωνσταντινούπολιν, πρὸς ἀναχαίτισιν ἄλλης τινὸς αἵρέσεως (289)· ἥς ὡσαύτως κατασταλείσης, Ὀρθόδοξον καὶ Καθολικὴν τὴν πόλιν ταύτην ἀποκατέστησεν. Ἐν τούτοις τὸ ἔθνος τῶν Σαζώνων, ἀφ' ὅθου τὸ σωτήριον ἔσχε βάπτισμα (290), καὶ τὴν θεογνωσίαν ἐνεκολπίσθη, οὐδέποτε δι' αἵρέσεων κατεσπιλώθη· ὥστε, μὴ τυχοῦσης πλάνης τινὸς, μήτε Συνόδου χρείαν ἔλαβεν. Ὅτι δὲ οἱ Σάξωνες νεάζουσιν ἔχουσιν ἔτι τὴν πίστιν, ὡς ἔφη, τοῦτο, θεβαιῶ καὶ γῶ. Ἐπειδὴ νέα καὶ ἀκμαία ἀείποτε ἡ πίστις, ὅπου αἱ πράξεις τῇ πίστει συνάδουσιν. Ἐκεῖ δὲ μόνον ἡ πίστις παρακμάζει, ὅπου αἱ πράξεις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰ δόγματα, ἔνθα ἡ πίστις περιφρονεῖται, καθάπερ ἐστῆς ἐκ παλαιότητος τετριμμένη, κατηναλωμένη. Μία καὶ μόνη Σύνοδος ἐν Σαζωνίᾳ συνεκροτήθη· αὐτῇ δὲ ἡ συζητήσασα καὶ ἀποφασίσασα ὅτι τιμιώτερος ὁ τῶν ξισῶν, ἢ ὁ τῶν καλάρων πόλεμος, καὶ ὅτι, αἰρετώτερον

τὸ θανεῖν ἢ νῶτα δοῦναι τοῖς ἐχθροῖς (291). (Προσέθηκα δὲ κατ' ἐμαυτέν· τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Συνόδου ὁ στρατὸς σου, Νικηφόρε, ἐγνώρισεν ἤδη· εἶθε δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐμπράκτως δοκιμάσῃ ὅπως οἱ εἰσὶν αἱ Σάξωνες ἀριμανεῖς !)

ΚΑ'. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, μετὰ μεσημβρίαν, προσέταξε με ὁ Νικηφόρος νὰ προῦπαντήσω αὐτὸν ἐπανερχόμενον εἰς τ' ἀνάκτορα. Ἦμην τοσοῦτον ἄρρωστος, οὕτως ἡλλοιωμένος τὴν ὄψιν, ὥστε αἱ καθ' ὁδὸν γυναῖκες, αἵτινες πρότερον ἐλέπουσάί με ἐφώναζον ἐξιστάμεναι *Μάια Μάια* (292), νῦν ὀρώσαι τὴν ἀθλιότητά μου, ἔκοπτον τὰ στήθη καὶ ἀνεβόων, *ταπεινὲ καὶ ταλαίπωρε* (sic) ! Ἀλλ' εἶθε τύχῳσι τῶ μὲν Νικηφόρῳ τὰ κακά, τοῖς δ' ἀποῦσιν ὑμῖν τ' ἀγαθὰ ὅσα, αὐτοῦ προερχομένου, κατηνυχήθην διὰ τῆς πρὸς οὐρανὸν ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ! Κύριοί μου, πιστεύσατε, ἄσβεστον γέλωτα προῦξένησέ μοι ὁ νάνος ἐκεῖνος Λύτοκράτωρ, ὀχούμενος ἐπὶ ἵππου μεγαλοσώμου τε καὶ θρασέως καὶ ἀρηιμάζοντος· ὥστε ἀνεμνήσθην τῆς παιδιᾶς τῶν Ἰμετέρων Σκλάβων, οἵτινες πλαγγὸνα συνάπτοντες ἐπὶ τινος πωλαρίου, καὶ τὸν πῶλον ἀπολύοντες ἔπειτα, ὀρώσιν αὐτὸν δρομάδην καλπάζοντα πρὸς τὴν προπορευομένην μητέρα.

ΚΒ'. Τούτων πληρωθέντων, ἐπκνήγαγόν με πρὸς τοὺς πέντε λέοντας (Leones) συμπολίτας καὶ συνοίκους μου· ἐν τῇ εἰρημένῃ μισητῇ οἰκίᾳ, ἐνθα ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἐβδομάδας οὐδένα ἄλλον εἶδον, ἐκτὸς τῶν ἐμῶν· ὅθεν ἐφαντάσθην, ὅτι ὁ Νικηφόρος δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπέλευσί μου. Τὸ δὲ πάλυ τῆς θλίψεως τοσαύτην τότε σωματικὴν ἀθυμίαν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ἀγωνίᾳ προσέθηκεν, ὥστε

καὶ τὸν βίον αὐτὸν ἠθελον καταλύσει, εἰ μὴ ἡ Θεομη-
τωρ ἐξητεῖτο τὴν ἐμὴν ζωὴν παρὰ τοῦ Πλάστου καὶ
Υἱοῦ αὐτῆς, ὥσπερ δῆλόν μοι ἐγένετο, οὐχὶ ἐν νοερᾷ
ἀλλ' ἐν πραγματικῇ τινι ὀπτασίᾳ.

ΚΓ'. Διαρκουσῶν τῶν τριῶν τούτων ἐβδομάδων ὁ
Νικηφόρος διητήθη (*habuit metastasin*) ἐκτὸς τῆς Κων-
σταντινουπόλεως, ἐν τῇ εἰς Πηγὰς (*sic*) (293) καλου-
μένῃ θέσει, ὅπου διέταξε νὰ παραπεμφθῶ καὶ γὰρ. Ἡμην δὲ
ἀπηυδαχμένος τοσοῦτον, ὥστε οὐ μόνον ἰστάμενος, ἀλλὰ
καὶ καθήμενος ἀπέκαμνον. Οὐχ ἤττον, ὅμως, ἠνάγκασέ
με μετὰ βλάβης τῆς υἰείας μου ὄρθιος νὰ μείνω καὶ ἀ-
σκεπὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. Οὕτω δέ με προσηγόρευεν — Οἱ
πρέσβεις τοῦ Πηγῶς σου Ὁθωνος, (*Domini tui Regis*) οἱ
πρὸ σοῦ τὸν παρελθόντα ἀφιχθέντες ἐνιαυτὸν (294)
ἐνόρκως μοὶ ὑπεσχέθησαν (ὑπάρχουσι δὲ εἰς τῆς χειρὸς
μου τὰ ἐγγράφα τοῦ ὄρκου), ὅτι ὁ Κύριός σου αὐτός δὲν
θέλει ἐφεξῆς σκανδαλίσαι τὴν Αὐτοκρατορίαν μου εἰς τὸ
παρμικρόν. Καὶ ὅμως, τί μεῖζον σκάνδαλον τοῦ προσ-
φωνεῖν ἐαυτὸν Αὐτοκράτορα, καὶ ἰδιοποιεῖσθαι τοῦ Ἡμε-
τέρου Κράτους τὰ Θέματα (295); Ἀμφότερα δυσφόρητα
καὶ ἀβάττακτά εἰσι, μάλιστα τὸ πρῶτον, τὸ περὶ τι-
τλοφορίας Αὐτοκρατορικῆς, ὕπερ οὐ μόνον δυσφόρητον,
ἀλλὰ καὶ ἀκροάτεως ἀνάξιον. Τούτων οὕτως ἐπὶ τοῦ νῦν
ἐχόντων, ἰδοὺ ἡ γνώμη μου. Ἐὰν καὶ σὺ ἐπικυροῖς πάνθ'
ὅσα οἱ προηγούμενοι πρέσβεις ἐπεκύρωσαν, εὐδαίμονά τε
καὶ πλούσιον θέλει σὲ ἀποπέμψει ὅσον οὕτω τὸ Ἡμέτε-
ρον Κράτος. — Ταῦτα δὲ εἶπε μᾶλλον ὥπως καταλάβῃ
ἐπιχειρήματι πρὸς ἐαυτοῦ δόξαν καὶ πρὸς Ἡμέτερον αἰ-
σχος ἀποβησόμενον, ἢ ἐν τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἡ ἐνδεχομέ-

νη ἀνοησία μου ἤθελεν ὑποχρεώσει καὶ Ἰμαξ.— Ὁ ἀγιώ-
τατος Κύριός μου— ἀπεκρινάμην — σοφώτατος ὢν καὶ
Πνεύματος Ἁγίου ἔμπλεως, προσεῖδε τὸ ἐνδεχόμενον τοι-
αύτης προτάσεώς σου· ἵνα δὲ μὴ ὑπεβῶ τοὺς προσδιο-
ρισθέντας ὅρους μου, ἔδωκέ μοι *ἐντολήν* (sic) τινα, τῇ
ιδίᾳ αὐτοῦ σφραγίδι κεκυρωμένην, πλὴν τῆς ὁποίας οὐ-
δὲν νὰ διαπραγματευθῶ μοι ἐπετρέπετο.— Μετὰ τίνος
δὲ θάρρους νομίζετε, Σεβαστοί μοι Κύριοι, ὅτι στρα-
φίς τότε πρὸς τοὺς ἀκολούθους μου εἶπον αὐτοῖς· Ἐκθέ-
σατε τὴν *ἐντολήν* (sic) μου, ὅπως ἐνόρκως ἐπικυρώσω
ὅ, τι τὸ ἔγγραφον προστάσσει!— Ἄν οἱ πρῶτοι πρέσ-
βεις ὑπεσχέθῃσαν, ὥρکیσθῃσαν, ὑπέγραψαν παρὰ τὴν ἐν-
τολήν τοῦ Κυρίου μου, οὐ μέλλει μοι· ἀλλὰ τοῦτο ὁπω-
σοῦν συνάδει τῷ τοῦ Πλάτωνος, ἡ μὲν εὐθύνη παρὰ
τῷ εὐχομένῳ, ὁ δὲ Θεὸς ἀνεύθυνος » (296).

ΚΔ'. Λόγος συνέπεσε μετὰ ταῦτα περὶ τῶν εὐγενεστά-
των Ἡγεμόνων Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ, οὓς ὁ Νικηφόρος
δούλους ἀποκαλεῖ, καὶ περὶ ὧν ἐκ βάθους ψυχῆς ὡς
ἔοικε συνταράσσεται.— Ὁ Δεσπότης σου, εἶπεν ἔλαβε
τοὺς ἐμοὺς δούλους ὑπὸ τὴν προστασίαν του· ἔως
οὐδὲν ἀποπέμψῃ καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὴν προτέ-
ραν δουλείαν, τῆς Ἡμετέρας φιλίας θέλει στερηθῇ. Ἀλλὰ
καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ἐπιποθοῦσιν ἤδη τὸ 'Ἡμέτερον Κράτος'
τοῦθ' ἔμως, 'Ἡμεῖς ἀποποιούμεθα, ὅπως γνῶσωσιν οἱ
δοῦλοι καὶ ἐμπράκτως δοκιμάσωσιν ὅποσον κινδυνώδεις
ἀποβαίνουσιν τῇ ἀποστασίᾳ καὶ ἡ τῆς δουλείας ἀπο-
φυγή (297).

ΚΕ'. Ἀξιοπρεπέστερον οὖν ὁ Δεσπότης σου θέλει πρά-
ξει παρὰ δίδων φιλικῶς τοὺς δούλους, ἢ βεβιασμένως ἀ-

κολούθως ἀποπέμπων αὐτούς· οἵτινες ἄλλως τε, μικρὸν εἰ ζήσωσιν ἔτι, θέλουσιν ἰδεῖ τί δηλοῖ ἡ πρὸς τὸν Κύριον ἀπάτη, καὶ τί ἡ τῆς δουλείας ἀπόδρασις. Ἀλλὰ νομίζω, συναισθάνονται ἤδη τὴν ἰσχὺν τῶν λόγων μου, καθ' ὅσον πέραν θαλάσσης δοκιμάζουσι τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν μου τὴν ἐνέργειαν.

ΚΣΓ. Ἀπάντησιν εἰς τοὺς λόγους τούτους δὲν συνεχώρησε νὰ δώσω. Ἡθέλησα ν' ἀποσυρθῶ· ἀλλὰ πάλιν μὲ κατέσχε παρ' ἑαυτῷ πρὸς συνεστίασιν. Συνεγεγέτο δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ ὁ πατήρ του (298), ἀνὴρ, ὡς μοι ἐφάνη, ἑκατομπενηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, πρὸς ὃν οἱ Γραικοί, καθάπερ καὶ πρὸς τὸν υἱόν, ἠύχοντο δι' αἰνῶν καὶ κολακευμάτων ἔτη διπλάσια. Ὅθεν ἐξάγεται ὁ πόσον βλάβες, καὶ δοξομανεῖς, καὶ αὐλόδουλοι, καὶ φιλόπλουτοι εἰσὶν οἱ Γραικοί, (299) μὴ τοῦ τάφου τὴν ἀνάπαυσιν ἐπευχόμενοι τῷ ἀθλίῳ τυμβογέροντι, ἀλλὰ τὰ παρὰ φύσιν. Ἦδετο δὲ καὶ τὸ γερόντιον (*silicernium*) ταῖς εὐχαῖς ἐκείναις, καὶ τοι συγγινῶσκον ὅτι δεήματα τοιαῦτα παρὰ τοῦ θεοῦ δὲν εἰσάκούονται, καὶ ὅτι, τούτου τεθέντος, ἡ περαιτέρω μακροβιότης μᾶλλον ἢ ἐπωφελὴς, βλαβερὰ ἂν ἀπέβαιναν αὐτῷ (300). . . . Ἀλλὰ τὸ ἀποκαλεῖν ἀνδρεῖον τὸν ἀπόλεμον, σοφὸν τὸν εὐήθη, μέγαν τὸν βραχὺν, λευκὸν δὲ τὸν μέλανα, καὶ ἅγιον τὸν ἀμαρτωλὸν. τοῦτο ὕβρις ὑπάρχει μᾶλλον. ἢ ἔπαινος· ὅστις γὰρ ἡδεταί ἐγκωμιάζόμενος ἐπὶ ἀρεταῖς μὴ ἰδίαις, ὁμοιάζει παντάπασιν τοῖς πινηνοῖς, ὧν τὴν ὄψιν ἡ μὲν νύξ ρωτίζει ἡ δὲ ἡμέρα ἀποτυφλοῖ.

ΚΖ'. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Κατὰ

την ἐστίασιν ταύτην ἀνεγνώσθη λατινιστὶ παρὰ τὸ σύ-
νηθες (301) ὁμιλία τις τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσό-
στόμου εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Τῆς ἀναγνώ-
σεως περαιωθεὶς σκε, ἐξητησάμην ἵνα ἐπανέλθω οἴκαδε· ὁ
δὲ Αὐτοκράτωρ, ἐπινεύσας, προσέταξε τῷ βασανιστῇρί
μου νὰ μὲ ἐπαναγάγῃ πρὸς τοὺς λέοντας συνοίκους καὶ
συμπολίτας μου. Μετὰ ταῦτα, οὐκέτι εἶδον αὐτὸν μέ-
χρι τῆς 20 Ἰουλίου. Ἐκτοτε γὰρ αὐστηρῶς ἐφυλακί-
σθην, ἵνα μὴ συνδιαλεχθῶ πρὸς οὐδένα, παρ' οὗ μάθω
τὰ περὶ τοῦ Αὐτοκράτορος.

ΚΗ'. Ἐν τούτοις ὁ Νικηφόρος προσκαλέσας τὸν τοῦ
Ἀδελφέρτου πρεσβευτὴν Γριμιζῶνα, ἐκέλευσεν αὐτὸν ν'
ἀποπλεύσῃ μετὰ θαλασσίου δυνάμεως, συγκεκριμένης ἐξ
εἰκοσιτεσσάρων χελανδίων (302), δύο Ῥωσσικῶν καὶ
δύο Γαλλικῶν νηῶν (303)· εἰ δὲ καὶ πλείονας ἀπέστει-
λεν, ἀγνοῶ. Ἀλλὰ τῶν Ὑμετέρων στρατιωτῶν ἡ ἰσχὺς,
Κύριοί μου Σεβαστοὶ Αὐτοκράτορες, χρειαν οὐκ ἔχει τῆς
τῶν πολεμίων ἀσθενείας· ὁ δὲ γὰρ ἐκ πείρας ἤδη γέ-
γονεν, ὅτι οἱ ἔσχατοι, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, οἱ ἀπολεμώτε-
ροι τῶν Ὑμετέρων στρατιωτῶν κατέβηλον καὶ ὑποτε-
λές ἐποίησαν τῶν Γραικῶν τὸ Κράτος. Ἀλλὰ, καθὼς
δὲν ἤθελον σᾶς ἐκπτοήσῃ, εἰ ἀπεκάλουν ἰσχυροτάτους,
καὶ αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ ἰσοδυνάμους τοὺς Γραι-
κοὺς, τὸν αὐτὸν πάλιν τρόπον ἐνθαῤῥύνω Ὑμᾶς, τὴν
πραγματικὴν χαυνότητα διαζωγραφῶν τοῦ ἥθους των.
Ἐπεθύμουν νὰ πιστεύσητε, καὶ πέποιθα θέλετε πι-
στεύσει, ὅτι ἐὰν τάφρος, ἢ τεῖχη δὲν ἐμποδίσωσι, μετὰ
μόνον τετρακοσίῳ ἐκ τῶν Ὑμετέρων σύσσωμον τὸ στράτευ-
μα τὸ Γραικικὸν δύνασθε νὰ καταστρέψῃτε. Τοῦ στρατεύ-
ματος γὰρ ἐκείνου πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡγεῖται μία ἄνθρω-

πος. Ναί, λέγω μία (304) ἀντὶ ἐνός, ἐπεδὴ ἀπέχει τοῦ ἀνδρός ὁ στρατηγός, ὥς πάλιν οὔτε γυνὴ δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Ἐν τοσούτῳ ἀνήγγειλεν ὁ Ἀδάλθερτος τῷ Νικηφόρῳ, ὅτι ἔχει ὀκτὼ χιλιάδας θωρακοφόρων, δι' ὧν μετὰ τοῦ Ἀργείου (305) ἐπικουρικοῦ στρατεύματος καυχᾶται ὅτι θέλει τροπώσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν Ἰμάς· ἱκέτευσε δὲ τὸν ἀντίπαλόν σας νὰ τῷ ἀποστείλῃ χρηματικὰς βοηθείας, ὅπως διὰ τοιούτου μέσου κάλλιον ἐμψυχώσει τοὺς στρατιώτας του.

ΚΘ'. Ἀλλ' ἀκούσατε νῦν, Κύριοί μου.

» Τῶν Δαναῶν τοὺς δόλους, καὶ τούτους πάντας

α Κρίνατε ἐξ ἐνός ἐγκλήματος » (306)

Τῷ δουλαρίῳ ἐκείνῳ, πρὸς ὃ τὸ νεοσύλληκτον καὶ μισθωτὸν στρατεύμα του ὁ Νικηφόρος ἐνεπιστεύθη, ἐνεχειρίσθησαν καὶ χρήματα πολλὰ, ὠρισμένα νὰ διανεμηθῶσι πρὸς τὰς ἐπὶ τῇ πλείονας χιλιάδας τῶν τοῦ Ἀδάλθερτου θωρακοφόρων, εἰ πραγματικῶς προσήρχετο εἰς βοήθειαν, ὥς ἡγγέλθη, τοσοῦτος ἐπικουρικός στρατός. Ἐν τούτοις, Κώνας (307), ὁ τοῦ Ἀδάλθερτου ἀδελφός, μέλλει νὰ προσβάλῃ Ἰμάς μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Ἀργείου συνάμα, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ἀδάλθερτος ἐπὶ τινι μυστικῇ διαταγῇ θέλει μείνει διακεκρατημένος ἀπαραλλῶς ἐν τῷ φρουρίῳ Βάριως, ἕως οὗ νικητὴς φθάσῃ ὁ ἀδελφός. Ἄν ὅμως, κατὰ τὸ σύνθημα, τὰ ἐπικουρικά στρατεύματα δὲν ἀφίγῃσι, τότε ὁ Ἀδάλθερτος ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως του μέλλει δέσμιος νὰ παραδοθῇ πρὸς Ἰμάς, ὁμοῦ μετὰ τῶν χρημάτων, ἅπερ ὠφείλοντο νὰ παραδῶσιν αὐτῷ. — Ὡς τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς ἀγχαπιστίας τοῦ Νικηφόρου! Ἐντεῦθεν μὲν προσλαμβάνει ὑπερασπιστὰς, ὡς ἐν

δομῶχος προτίθεται νὰ προδώσῃ, κάκειθεν δὲ θηρεύει
 συμμάχους, οὓς ἐτοιμάζεται νὰ παραδώσῃ εἰς ἀπώλειαν.
 Πρὸς οὐδένα τὴν εἰλικρίνειαν, πρὸς ἀμφοτέρους τὴν ἀπι-
 στίαν. Πράττει μὲν τὰ περιττὰ, τὰ δὲ ὠφέλιμα παρα-
 γινώσκει.... Τί τὰ πολλά; Πράττει κατὰ τὸ ἔθος τῶν
 Γραικῶν.... (308). Ἐπανέλθωμεν, ὅμως, ἔνθα ἐξέβημεν.

Λ'. Τῇ 19 Ἰουλίου ἐθεάθην ἀπὸ τῆς οἰκίας μου
 ἐξορμιζόμενον τὸν ἀρτισύντακτον στόλον. Τῇ δὲ 20,
 ὅτε διὰ θεατρικῶν θεαμάτων πανηγυρίζουσιν οἱ κοῦφοι
 Γραικοὶ (309) τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάβασιν τοῦ προφή-
 του Ἡλιοῦ, ὁ Νικηφόρος μετεπέμψατό με, καὶ οὕ-
 τως ἐλάλησε. — Τὸ Ἡμέτερον Κράτος διατίθεται νὰ
 ἐκστρατεύσῃ· οὐχὶ δὲ κατὰ λαῶν Χριστεπωνύμων,
 ὥς ὁ Δεσπότης σου πράττει, ἀλλὰ κατὰ Μωαμε-
 θανῶν (310). Τοιαύτην τινὰ ἐκστρατείαν καὶ κατὰ τὸ πα-
 ρελθὸν ἔτος ἐσχδιάζομεν· ἀλλὰ μυχόντες ὅτι ὁ Δεσπότης
 σου προϋτίθετο νὰ προσβάλῃ τὴν ἡμετέραν χώραν, ἐάσαντες
 τότε χαίρειν τοὺς Μωαμεθανοὺς ἀναγκαίως ἐστρέψαμεν τὰ
 ὅπλα κατ' αὐτοῦ. Τότε δὲ, ἄγγελός τις αὐτοῦ, Δομίνικος
 Βενέδικος καλούμενος, προὔπαντήσας ἡμᾶς ἐν Μακεδε-
 νίᾳ πολλῶ μόχθῳ καὶ πόνῳ μετέπεισεν Ἡμᾶς, διαβεβαι-
 ώσας ὅτι ὁ Δεσπότης σου οὔτε ἀνέλαβεν, οὔτε ἤθελέ ποτε
 ἐπιχειρήσει τοιοῦτόν τι ἐχθρικὸν κατ' ἐμοῦ. Ἐπάνελθε οὖν
 — προσέθηκεν ὁ Νικηφόρος — καὶ διάγγειλον τὰ δέοντα τῷ
 Κυρίῳ σου! Ἐὰν δὲ μὲ ἐκανοποιήσῃ αὐτὸς (si me compo-
 tem fecerit), ἐπίστρεψον σὺ αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν. —
 (Γαῦτα ἀκούσας χάριν ὡμολόγησα τῷ Θεῷ κατ' ἐμαυτόν).

ΛΑ'. Ἐπειδὴ οὕτω διατάττεις — προσεφθεγξάμην
 ἐγὼ — ἃς κελεύτῃ γοῦν τὸ Ἀγιώτατον Κράτος σου ἵνα

μεταβῶ ὅτον τάχιον εἰς Ἰταλίαν· ἀφ' οὗ δὲ κατακτείσω τὸν Δεσπότην μου νὰ συγκατατεθῇ τοῖς ἀρέσκουσί σοι, εὖθυμος θέλω ἐπανακάμψαι πρὸς Σέ. — Ἀλλ' οἴμοι, τὸν Νικηφόρον δὲν ἠπάτησαν οἱ προσπεποιημένοι λόγοι μου! Διὸ ὑπομειδιῶν ἐπένυσέ μοι, ὅτε θαθέως αὐτὸν προσεκύνησα ἀποσυρόμενος. Καὶ ὅμως, ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι, προσέταξέ με νὰ παραιμείνω κατ' ἀντίθυρον ὅπως αὖθις συναριστήσω εἰς τὴν ὄζουσαν σκορόδων καὶ πράσων, εἰς τὴν ἐξ ἐλαίου καὶ χαθιαρίου θρομώδητου τράπεζαν. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ αὐτῇ διὰ πολλῶν παρακλήσεων κατώρθωσα νὰ δεχθῇ τὸ δῶρόν μου, ὅπερ πολλάκις ἄλλοτε ὑπεροφρυόμενος ἀπεποιήθη.

ΑΒ'. Ἐκθαθέσθημεν εἰς τράπεζαν μακρὰν καὶ στενὴν, ἥτις κατὰ μὲν τὸ πλάτος ἦτο κεκαλυμμένη ὑπὸ σπιθαιμιάας ὀθόνης, τὸ δὲ μῆκος ἔμενεν ἡμισκεπής. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Νικηφόρος εὐηρεστήθη νὰ περιπαίξῃ τοὺς Φράγκους, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἀδικρίτως περιελάμβανε Λατίνους τε καὶ Τεύθονας· εἴτα δὲ πρὸς ἐμὲ στρέψας τὸν λόγον, ἠρώτησε, ποῦ κεῖται καὶ πῶς ὀνομάζεται τῆς ἐπαρχίας μου ἡ πόλις. — Κρεμῶνη — ἀπήντησα — παρὰ τῷ Ἡριδανῷ, τῷ θασιλεῖ τῶν τῆς Ἰταλίας ποταμῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Σὸν Κράτος σπεύδει ν' ἀποστείλῃ χελάνδια πρὸς τὰς χώρας ἐκείνας, δοξάζω τὸν θεὸν ὅτι σὲ εἶδον, εὐχαριστῶ τὸν Κύριον ὅτι σ' ἐγνώρισα. Δὸς εἰρήνην, Κραταίε, τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ, ὅπως σωθῇ τῇ μεγάλῃ σου χάριτι, ἄλλως νὰ σωθῇ μὴ δυνάμενος. . . . — Ἄλλ' ὁ παμπόνηρος, νοήσας ὅτι, *εἰρωνικῶς* (sic) ἐλάλουν, ἐσκυθρώπασε. Βεβαιώσας δὲ ὅτι οὕτω πῶς ἤθελε πράξει, καὶ τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους ἐπιθέσας, ὥρ-

κίσε τὴν δύναμιν τοῦ Ἀγίου Κράτους αὐτοῦ, ὡς οὐδὲν
δεινὸν ἤθελε μοι συμβῆ καθ' ὁδὸν, ἀλλ' αἰσίως μετὰ τῶν
χελανδίων του ἤθελον ἐλλιμενίσει εἰς Ἀγκῶνα. — Καὶ
ὁμως, Σεβαστοὶ μου Κύριοι, ἀκούσατε πόσον ἀσεβῶς ἐ-
πιώρκησεν. Ἐπράττοντο ταῦτα καὶ ἐλέγοντο τῇ 20 Ἰ-
ουλίου, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ (311). Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας
ἐκείνης μέχρι τοῦ παρεπομένου μηνὸς οὐδεμίαν ἔλαβον
παρ' αὐτοῦ βοήθειαν. Καὶ ποῖτε; ἐν ᾧ μάλιστα τὴν
Κωνσταντινούπολιν τοιοῦτος ἐμάστιζε λιμὸς (312), ὥστε
τοὺς εἰκοσιπέντε ὁπαδοὺς μου καὶ τοὺς τέσσαρας φύλα-
κας Γραικοὺς οὐδὲ διὰ τριῶν χρυσίων δαπάνης ἡδυνά-
μην καθ' ἕκαστον γεῦμα νὰ χορτάσω. Τῇ Τετάρτῃ τῆς
αὐτῆς ἐβδομάδος ὁ Νικηφόρος ἐξῆλθε τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως πρὸς παρασκεύασιν τῆς κατὰ τῶν Μωαμεθικῶν
ἐκστρατείας του.

ΔΓ'. Τῇ δὲ ἐπομένῃ Πέμπτῃ προσεκλήθη παρὰ τοῦ
ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅστις μοι ὠμίλησεν οὕτω. Προέπεμψα
τὸν Ἅγιον ἡμῶν Αὐτοκράτορα, καὶ μένω σήμερον οἴκοι
τῇ ἐπιταγῇ αὐτοῦ. Εἰ δ' ἐπεθύμεις νὰ ἴδῃς προσωπικῶς αὐ-
τὸν ἵνα εἴπῃς τι, ὅπερ εἰσέτι δὲν ἐξήγγειλας, φέρε νῦν,
ἐξηγου πρὸς ἐμὲ αὐτόν. Οὔτε ὀρεξίν ἔχω — ἀπήντησα
— νὰ ἴδω τὸν Ἅγιον Αὐτοκράτορα, οὔτε μοι ἀπομένει
τι νὰ διαγγείλω αὐτῷ. Τοῦτο μόνον ἐξαιτοῦμαι· νὰ δι-
ακομισθῶ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Αὐτοκράτορος, πρὸς
τὸν λιμένα Ἀγκῶνος. — Τοῦτό μου ἀκούσας ὁ Λέων ὤμο-
σεν, (οἱ Γραικοὶ προθύμως ὁμνύουσι τὴν κεφαλὴν τῶν ἁλ-
λων, 312 δις) ὥμοσε μὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Αὐτοκράτο-
ρος ἀδελφοῦ του, μὰ τὴν ἰδίαν του ζωὴν, μὰ τὴν ζωὴν
τῶν τέκνων του, τὰ ὅποια οὕτω καὶ ὁ θεὸς νὰ φυλάξῃ

ὡς ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν), ὅτι τὴν ὑπόσχεσιν ἐκείνην ἤ-
θελε τηρήσει καὶ αὐτός. — Ἐρωτήσαντός μου δὲ, πότε;
ἀπεκρίνατο — Ἄμα τῇ ἀναχωρήσει τοῦ Αὐτοκράτορος.
Θέλει περὶ τούτου φροντίσει ὁ Δρουγγάριος τοῦ Στόλου
(313), ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ὁποῖου τὸ ναυτικὸν ἀνα-
τίθεται. — Δελεασθεὶς ὑπὸ ταιαύτης ἐλπίδος, εὐθυμὸς
ἀπῆλθον.

ΑΔ. Τῇ δὲ ὑστερίᾳ, δηλ. τῷ Σχέβδάτῳ, ὁ Αὐτο-
κράτωρ μὲ προσεκάλεσεν εἰς Βρίαν (314), θέσιν ἀπέχου-
σαν ὀκτωκαίδεκα μίλια τῆς Κωνσταντινουπόλεως. —
Σ' ἐνόμιζον, μοὶ εἶπεν, ἄνδρα ἐμπειρον καὶ τίμιον, ἐν-
ταῦθα παραγενόμενον, ὅπως συμμορφωθῇς πληρέστατα
πρὸς τοὺς σκοποὺς μου, καὶ οὕτως αἰδίδιον συνάψης φιλίαν
μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Δεσπότη σου. Τοῦτο δὲ, βλέπω,
δὲν θέλεις νὰ πράξῃς σκληρογνώμων! Τοῦλάχιστον, ἐν καὶ
μόνον, ὅπερ καὶ δίκαιον, κατόρθωσον, Νὰ μὴ συνδιατεθῇ
ὁ Δεσπότης σου πρὸς τοὺς Ἡγεμόνας Καπύης καὶ Βενε-
βενδοῦ, τοὺς δούλους μου αὐτοὺς, οὓς προτίθεμαι νὰ πο-
λεμήσω. Ὁ μὴ δαψιλεύων τὰ ἴδια, ἐσάτω τοῦλάχιστον
χαίρειν τὰ τῶν ἄλλων. Μὰ τὴν ἀλήθειαν — προσ-
έθηκεν — εἶναι καὶ νόστιμον. Οἱ Πατέρες καὶ οἱ πάπποι
τῶν Ἡγεμόνων ἐκείνων ἐτέλουν φόρους τῷ Ἡμετέρῳ
Κράτει. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐκόντες ἄκοντες θέλουσι
μετ' ὀλίγον πράξει τὸ αὐτό.

ΔΕ'. Πρὸ πάντων — ἀπάντησα — οἱ περὶ ὧν ὁ
λόγος Ἡγεμόνες διατελοῦσιν ὄντες εὐγενεῖς, ἔτι δὲ ἀξίω-
ματικοὶ (315) τοῦ Δεσπότη μου. Ὡς δὲ μάθη οὗτος ὅτι
ὁ στρατός σου ἐφώρμησε κατ' αὐτῶν ἰδὲν θέλει τάχα
σπεύσει νὰ τοῖς πέμψῃ βοηθείας; Ἐπειτα δὲ, τὰ στρατεύ-

ματα αὐτοῦ : δὲν θέλουσιν ἄρα ὑπερισχύσει τοσοῦτον, ὥστε καὶ πάντας τοὺς σοὺς νὰ κατακόψωσι, καὶ τὰ δύο θέματα προσέτι νὰ κυριεύσωσιν, ἅπερ πέραν θαλάσσης τοῖ ἀπομένουσιν (316).

ΛΣΓ'. Τότε, λαβὼν τὸ σχῆμα πεφουσημένου καὶ μαινομένου γελοιοποιοῦ — Ἐξελθε — ἀνεβόησεν · 'Ορκίζομαι εἰς τὴν ζωὴν μου, εἰς τὴν ζωὴν ἐκείνων, οὔτινες μ' ἔβαλον εἰς τὸν Κόσμον, ὅτι θέλω οὕτω πως ἐνεργήσει, ὥστε πᾶσαν ἄλλην ιδέαν ὃ Κύριός σου νὰ συλλάβῃ, ἢ τὴν ὑπεράσπισιν δούλων λειποτακτῶν. — Ἐμοῦ δὲ ἀπερχομένου, εἶπε τῷ διερμηνεῖ ὅτι πάλιν ἤθελέ με συνέστιον. Καὶ κράξας, ἐν τοσοῦτῳ, δύο Ἰταλιώτας, τὸν ἀδελφὸν τῶν Ἡγεμόνων ἐκείνων, (317) πρὸς δε Βυζάντιον τὸν Βαριώτην, τούτοις διεκελεύσατο ἵνα, συναριστῶντες, ἐξεμέσωσι τὰ ἐξ ἀμάξης καθ' Ὑμῶν, καὶ κατὰ τοῦ γένους ὧν τῶν Λατίνων καὶ τῶν Τευθῶνων. Διὸ, εἰς τὸ τέλος τοῦ σικχαμνηροῦ ἐκείνου συμποσίου κρυφίως οὔτοι δι' ἀγγελίας μ' ἐπληροφόρησαν, ὅτι οὐχὶ οἰκεῖα διαθέσει περιύβρισαν Ὑμᾶς, ἀλλ' ἐπιταγῇ καὶ ῥητῇ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπειλῇ.

ΑΖ'. Κατὰ τὸ γεῦμα ἐκεῖνο μὲ ἠρώτησεν ὁ Νικηφόρος ἐὰν Ὑμεῖς ἔχητε περιβόλια (perivolia id est brolia,) καὶ τούτου δοθέντος, ἂν εἰς τὰ περιβόλιά Σας αὐτὰ τρέφητε ὀνάγρους καὶ ἄλλα ζῶα (318). 'Ο Κύριός μου, ἀπεκρίθην, ἔχει καὶ περιβόλια, καὶ κτήνη ἐντὸς τῶν περιβολίων αὐτῶν, πλὴν ὀνάγων. — Θέλω δὴ ἤσῃ φέρει, προσέθηκέν εἰς τὸ Ἡμέτερον περιβόλιον ὅπως θαυμάσης καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ, καὶ τὸ πλῆθος ἔτι τῶν ἐμπεριεχομένων ὀνάγων. Ἦχθην, τῷ ὄντι, εἰς τὸ περιβόλιον ἐκεῖνο. Ἦτο

εὐρύτατον, ὀρεινόν, καρποφόρον. οὐχὶ δὲ καὶ τερπνόν.
 Ἀλλ' ἰδὼν με μακρόθεν ὁ Κουροπχλάτης ἰππεύοντα καὶ
 ἐσκεπασμένην ἔχοντα κατὰ τὸ σύνηθες τὴν κεφαλὴν, μοί
 ἀνήγγειλε σπουδῇ διὰ τοῦ υἱοῦ του, ὅτι ὅπου πάρεστιν ὁ
 αὐτοκράτωρ, ἐκεῖ δὲν ἐπιτρέπεται ὁ πῖλος, ἀλλὰ τὸ θε-
 ρίστριον (*non pileatum, sed teristratum*). Πρὸς τοῦτο
 παρητήρησα, ὅτι μόναι αἱ γυναῖκες ἰππεύουσι παρ' ἡμῖν
 τιανοφοροῦσαι καὶ θεριστροφοροῦσαι, οἱ δὲ ἄνδρες πιλο-
 φοροῦντες ἰππεύουσιν, ὅτι δίκαιον ἐπομένως δὲν ἦτο νὰ
 βιάσωσιν ἐμὲ ἵν' ἀποθέσω τὰ πάτριά μου ἔθιμα, ἐν ᾧ εἰς τὰς
 χώρας ἡμῶν ἐπιτρέπεται πρὸς τοὺς ἀφικνουμένους πρέσβεις
 τῶν Γραικῶν ἡ διαφύλαξις τῶν πατρῶν αὐτῶν ἐθίμων.
 Καὶ πραγματικῶς, οἱ Γραικοί, εἴτε ἔφιπποι, εἴτε πεζοί,
 ἄγουσι παρ' ἡμῖν χειριδωτοί, καὶ περιδεδημένοι, καὶ κο-
 μῶντες, καὶ φοροῦντες ποδήρεις χιτῶνας· ὁμοίως δὲ καὶ
 παρὰ τὴν ἡμετέραν τράπεζαν κάθηνται. Ἀλλὰ τὸ ἀ-
 πρεπέστατον, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ εἴθε (κατ' ἐμαυτὸν ἐ-
 σκέφθην) μὴ συγχωρηθῇ τοῦ λοιποῦ τοιαύτη κατάχρησις,
 οἱ πρέσβεις τῶν Γραικῶν κακαλυμμένην ἔχοντες τὴν κε-
 φαλὴν προσκυνοῦσι τοὺς ἡμετέρους Αὐτοκράτορας. Ὡς
 ἐκ τοῦ περιστατικοῦ τούτου, ἠναγκάσθην νὰ ἐπιστρέψω.
 Εἶδον δὲ καθ' ὁδὸν μικτὰ μετὰ τῶν αἰγῶν τὰ ζῶα, ἅπερ
 ὀνάγρους οἱ Γραικοὶ ἐκάλουν. Ἀλλὰ πρὸς θεοῦ, τί εἶδος ὀ-
 νάγρου ἦτον ἐκεῖνος; Τὸ αὐτὸ εἶδος τῶν ἡμετέρων ὄνων
 ὅπερ ἐν Κρεμῶνῃ κοινῶς γινώσκεται· τὸ αὐτὸ χρῶμα, ἡ
 αὐτὴ μορφή, τὰ αὐτὰ ὦτα, ὁ αὐτὸς ὀγκηθμός τὸ αὐτὸ
 μῆκος, ἡ αὐτὴ ταχύτης, πλὴν ὅτι οἱ λεγόμενοι ὀνάγροι
 ἦσαν πρᾶοι, καθάπερ λύκοι.

ΑΗ'. Τοιούτους ὀνάγρους, εἶπον τότε πρὸς τὸν παριπ-

πεύοντα Γραικὸν, ἐν Σαζωνίᾳ δὲν εἶδον ποτέ μου. — Ἐὰν ὁ Κύριός σου, ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν, εὐαρεστήσῃ τὸν ἅγιον ἡμῶν Αὐτοκράτορα, θέλει λάβει δῶρον πολλοῦς ἐξ αὐτῶν· οὐ μικρὰ δὲ δόξα πρὸς τὸν Ῥῆγά σας τὸ κατέχειν πράγματα, ἅπερ οὔτε καὶ εἶδε τις τῶν προκατόχων του. — Πιστεύσατέ μοι, Δεσπότηι Σεβαστοῖ, ὅτι ὁ συνάδελφός μου καὶ συνεπίσκοπος Κυρ Ἀντώνιος δύναται νὰ προμηθεύσῃ ὑμῖν ἐκ τῶν ἀγορῶν Κρεμώνης ὀνάγρους παρομοίους· ἐκτός, ὅτι οἱ τῆς Κρεμώνης δὲν εἶναι ἄγριοι, ἀλλὰ ἡμεροὶ, καὶ δὲν περιπατοῦσιν ἄφροτοι, ἀλλὰ πεφορτωμένοι. Ὡς ἡγγέλθησαν τῷ Νικηφόρῳ οἱ πρὸς τὸν παριππεύοντα Γραικὸν ἀνωτέρω λόγοι μου, ἔλαβον εἰς δῶρον δύο αἶγας, καὶ τὴν ἁδεῖαν τοῦ ἀποπλεῦσαι. — Τὴν δ' ἐπιούσαν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπῆλθε πρὸς Συρίαν (319).

ΛΘ'. Ἀκούσατε δὲ, παρακαλῶ, καὶ τὸ αἷτιον, οὗ ἕνεκα κατὰ Συρίας ἐξεστράτευσεν. Ἐχρυσιν οἱ Γραικοὶ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ βιβλίᾳ τινὰ, ἅπερ ἐκεῖνοι μὲν ὀράσεις (sic), ἡγουν ὀπτασίας τοῦ Δανιὴλ ὀνομάζουσιν, ἐγὼ δὲ ἀπλῶς Σιβυλλεῖους χρησμούς ἀποκαλῶ. Τὰ βιβλία αὐτὰ χρησμοδοῦσι τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς ἐκάστου Αὐτοκράτορος, τὰ μέλλοντα γενέσθαι ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ, τὴν εἰρήνην, τὸν πόλεμον, τὰ αἵσια ἢ ἀπαίσια κατορθώματα τῶν Σαρακηνῶν. Καὶ λοιπὸν, ἐνταῦθα ἀναγινώσκεται σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ οἱ Ἀγαρηνοὶ κατατροπωθήσονται· ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ βιώσεται ἐπὶ ἑπταετίαν (320), καὶ ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν τούτου ἕτερος ἡγεμὼν χεῖρων τὸ ἦθος, (περὶ οὗ ἀμφιβάλλω), ἀναγορευθήσεται· οὗ βασιλεύοντος, οἱ Ἀγαρηνοὶ ὑπερισχύσουσιν ἐπὶ τέλους, καὶ κυριεύσουσι πάντα τὰ μέχρι τῆς οὐ πόρρω Κων-

σταντινουπόλεως κειμένης Χαλκηδόνος χωρία. Τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ σημεῖα ταῦτα ἑκάτεροι διερμηνεύοντες, οἱ μὲν Γραικοὶ, θαρρόυντες, καταδιώκουσι τοὺς Ἀγαρηνοὺς, οἱ δὲ Ἀγαρηνοὶ ἀφ' ἑτέρου, δειλιῶντες, δὲν ἀνθίστανται, ἀλλὰ μόνον προσδοκῶσι, κατὰ τοὺς χρησμοὺς, τῶν χρόνων τὴν τροπὴν, ὥστε, τ' ἀνάπαλιν, οὗτοι μὲν νὰ καταδιώξωσι τοὺς Γραικοὺς, οἱ δὲ Γραικοὶ τέλος πάντων νὰ νικηθῶσι (321).

Μ'. Χρησμοὺς παρομοίους περὶ τοῦ Ἡμετέρου Κράτους καὶ περὶ τοῦ γένους ἡμῶν (ἡμέτερον δὲ γένος καλῶ ἅπαντα τὰ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν Σας συνδιατελοῦντα γένη), χρησμοὺς ὁμοίους, λέγω, καὶ τις Ἰππόλυτος, Σικελίας ἐπίσκοπος, ἔγραψεν. (322) Εἶθε δὲ πραγματοποιηθῶσι πάνθ' ὅσα οὗτος προλέγει περὶ τῶν ἐνεστώτων χρόνων, καθὼς ἤδη συνέβησαν τὰ πλεῖστα τῶν πρό τινος παρ' αὐτοῦ προφητευθέντων, τοῦλάχιστον, ὡς ἐπληροφορήθηεν παρὰ τῶν ἀναγνόντων τὰ βιβλία του. Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων χρησμῶν ἃς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρω ἕνα. Λέγει ὁ Ἰππόλυτος οὗτος, ὅτι τὸ θρυλλοῦμενον

« Λέων καὶ σκύμνος διώξουσιν ὄναγρον » (sic) (323) ἐν τῷ παρόντι μέλλει νὰ πληρωθῇ. Τοῦτο δὲ παρὰ τῶν Γραικῶν οὕτω πως ἐρμηνεύεται. Ὅτι ὁ *Λέων*, τουτέστιν ὁ τῶν Ῥωμαίων, ἢ, ἄλλως, ὁ τῶν Γραικῶν Αὐτοκράτωρ, καὶ ὁ *Σκύμνος*, τουτέστιν ὁ τῶν Φράγκων Ῥῆξ (324) συμφώνως θέλουσιν ἐπὶ τῶν νῦν χρόνων καταστρέψει τὸν ὄναγρον, τουτέστι τὸν Ἀφρικανὸν Ῥῆγα τῶν Σαρακηνῶν. Ἡ ἐρμηνεία, ὅμως, δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθή. Καθότι, ὁ λέων καὶ ὁ σκύμνος, καὶ τρι διαφόρου μεγέθους ὄντες, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς μετέχουσι φύσεως· ζῶα γὰρ εἰσιν ἀμφοτέρω τῷ

αὐτὸ ἔχοντα εἶδος καὶ ἦθος. Ἄλλως τε, φρονῶ, ὅτι καὶ ἀπρε-
πές ἐστὶν ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ Γραικῶν νὰ ὀνομάζεται λέων,
ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Φράγκων νὰ καλῆται σκύμνος. Ναὶ
μὲν ἀμφοτέροι εἰσὶν ἄνθρωποι ὠσχύτως, καθὼς ὁ λέων
καὶ ὁ σκύμνος ζῶα εἰσὶν ἐπίσης ὁμογενῆ· ἀλλ' ὁμῶς, το-
σούτῳ σὶ δύο ἡγεμόνες τὸ ἦθος διίστανται, ὅσω διαφέρει,
δὲν λέγω εἶδος εἶδους, ἀλλὰ ἀναίστητον αἰσθητοῦ· ἐνῶ
ὁ σκύμνος κατ' οὐδὲν ἄλλο διαφέρει τοῦ λέοντος, ἢ μό-
νον κατὰ τὴν χαιτήσσαν κεφαλὴν, τὸ δὲ σχῆμα πέφυ-
κε παρ' ἀμφοτέροις τὸ αὐτὸ, ἡ ὀργὴ μία, ὁ αὐτὸς ὠρυγ-
μός. Καὶ ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ τῶν Γραικῶν φέρει μακρὰν
τὴν κόμην, φορεῖ χλαμύδας, χειρίδας καὶ σκιαδία· εἶναι
δὲ ψευδής, εἶναι δόλιος, ἀνελεήμων, περιπόνηρος,
ἀγέρωχος, ψευδοταπεινόφρων, φιλοχρήματος, πλεονέκτης,
τρώγει σκόροδα, κρομμύδια, πράσα καὶ ῥοφεῖ βάλνιον
(325). Ὁ δὲ τῶν Φράγκων, ἐξ ἐναντίας, κείρεται κοσμί-
ως, φορεῖ ἐσθῆτα μὴ γυναικοπρεπῆ, καὶ πιλοφορεῖ· εἶναι δὲ
ἄφ' ἐτέρου φιλαλήθης, ἔδολος, ἐλεήμων ὅπου δεῖ, αὐστη-
ρὸς ὅπου πρέπει· εἶναι πάντοτε ταπεινὸς, οὐδέποτε φιλάρ-
γυρος· πρὸ πάντων, δὲν τρώγει σκόροδα, κρομμύδια καὶ
πράσα, ὅπως ἀποθησαυρίζῃ χρήματα, κατὰ τὴν συνή-
θειαν τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γραικῶν, ὅστις ἀπέχει συ-
νήθως τῆς κρεωφαγίας, ἵνα πωλῇ τὰ ἐδώδιμα ζῶα εἰς τὴν
ἀγοράν. (326) Ἴδου ἡ διαφορὰ. Καὶ λοιπὸν μὴ παραδε-
χθῆτε τὴν ἀνωτέρω τοῦ χρησμοῦ ἐρμηνείαν· διότι, ἢ ὁ
χρησμός δὲν μέλλει νὰ πληρωθῇ εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἢ
δὲν εἶναι διόλου ἀληθής. Ἀδύνατον δ' ἄλλως τε φαί-
νεται μοι, ὁ μὲν Νικηφόρος, καθὼς λέων, ὁ δὲ Ὁθων,
καθὼς σκύμνος, νὰ συμμαχήσωσιν, ὥς οἱ Γραικοὶ

μετεωρολεσχοῦσι, πρὸς καταστροφὴν οἰουδὴ ποτέ τινος.

» Θέλουσιν ἐξωκείλει τῶν φυσικῶν αὐτῶν δρίων ὁ Ἄραρος καὶ ὁ Τίγρις,

α Καὶ ἐκ τοῦ μὲν πίεται ὁ Πάρθος, ἐκ τοῦ δὲ ὁ Γερμανὸς (327),^ο

πρὶν ἢ συναφθῇ φιλία καὶ συγκροτηθῇ συμμαχία μεταξὺ τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Ὄθωνος.

ΜΑ'. Καὶ αὕτη μὲν τῶν Γραικῶν ἡ ἐρμηνεία. Ἀκούσατε δὲ νῦν καὶ τὴν ἐξήγησιν Αἰουτπράνδου, Κρεμώνης Ἐπισκόπου. Λέγω λοιπὸν, οὐ μόνον δὲ λέγω, ἀλλὰ καὶ βεβαιῶ, ὅτι ἐὰν ὁ χρησμὸς ἐκεῖνος μέλλῃ ἐν τῷ νῦν χρόνῳ νὰ πληρωθῇ, ὁ Λέων καὶ ὁ Σκύμνος, τουτέστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἢ ἄλλως ὁ Ὄθων Α'. καὶ ὁ Ὄθων Β'. κατ' οὐδὲν ἄνιτοι, ἢ κατὰ μόνην τὴν ἡλικίαν, συγκαταστρέψωσιν ὅσον οὕτω τὸν ὄναγρον, τουτέστι Νικηφόρον, τὸν ὄντως ὑλαῖον ὄναγρον (328), μὴ ἀνοικεῖως παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ζῶον τοῦτο, ἕνεκα τῆς ματαίας καὶ ἀπεράντου αὐθαδείας του, καθὼς προσέτι ἕνεκα τῆς ἀνοσίτου συζεύξεώς του σὺν τῇ Δεσποίνῃ καὶ συντέκνῳ αὐτοῦ (329). Ὅθεν ἐὰν ὁ ὄναγρος οὗτος δὲν καταδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Σκύμνου, δηλ. ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος Πατρὸς καὶ τοῦ Ὄθωνος υἱοῦ, τῶν Σεβαστῶν Ῥωμαίων Αυτοκρατόρων, οὐδὲ τὰ παρὰ Ἱππολύτου χρησμοδούμενα θέλουσί ποτε πληρωθῇ, οὔσης ἀπορρίπτειας τῆς ἀνωτέρω Γραικικῆς διερμηνεύσεως.

ΜΒ'. Ἰησοῦ πολυμέλες, αἰδῖε Θεέ, Λόγε τοῦ Πατρὸς, ὁ τοῖς ἀναξίοις ἡμῖν, οὐ λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ Πνεύματος ἐπιφοιτήσῃ φεγγόμενος, μή τινα ἄλλην, ἢ τὴν ἐμὴν ἐξήγησιν παραδέχου! Κέλευσον, ἵνα ὁ Λέων καὶ

ὁ σχύμνος ἐξολοθρεύσῃσι καὶ ταπεινώσῃσι τὸν ὄναγρον, ἕως ὅτου, μεταμεληθεὶς, καὶ τῶν Δεσποτῶν αὐτοῦ, τῶν νομίμων Αὐτοκρατόρων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, ὑπὴκοος αὐθις τασσόμενος, δώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐν ἡμέραις Κυρίου !

ΜΓ'. Αὐτὴν δὴ ταύτην τὴν πρόγνωσιν περὶ 'Υμῶν καὶ περὶ Νικηφόρου ποιοῦσι καὶ οἱ ἀστρονόμοι. Παράδοξαν εἰπεῖν ! Ἠρώτησα περὶ τούτου ἀστρονόμον τινὰ, λεπτομερῶς περιγράψαντά μοι τὰ ἦθη καὶ τὴν μορφήν 'Υμῶν, τοῦ Σεβαστοῦ μοι Δεσπότη, καὶ τὴν τοῦ δμῶνύμου Υἱοῦ Σας. Ἀλλὰ μὴν καὶ πάντα τὰ ἐμὰ, τὰ ἐν τῷ παρελθόντι συμβάντα, παρ' αὐτοῦ ὡς ἂν ἦσαν ἐνεστῶτα ἐξεικονίσθησαν· οὐδὲ παρέλειψε νὰ διαγράψῃ τὴν ἐσθῆτα, τὴν μορφήν, τὰ ἦθη τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἐπερχομένων φίλων, ὅσας τις περὶ ἑνὸς ἐκάστου τούτων ἠρώτησα. Μοὶ προεῖπε δ' ἔτι πάσας τὰς κηκουχίας, ὅσας ἔμελλον νὰ ὑποστήσω κατὰ τὸν προσεχῆ μου πλοῦν. Ἀλλὰ περὶ τῶν λοιπῶν προρρήσεων τοῦ ὀλίγον μέλλει μοι ἄρκει μόνον ἐκ τῶν ὅσα εἶπε τόδε νὰ ἀληθεύσῃ, δηλαδὴ, τ' ἀνδραγαθήματα, ἅπερ 'Υμεῖς μέλλετε κατὰ τοῦ Νικηφόρου νὰ διαπράξητε. Ναί, γένοιτο, γένοιτο, καὶ δὴ τότε ἐπιλήσομαι πάσης δεινοπαθείας μου.

ΜΔ'. Γράφει προσέτι ὁ αὐτὸς 'Ιππόλυτος, ὅτι οἱ Γραικοὶ δὲν θέλουσιν ἰσχύσει κατὰ Σαρακηνῶν, ἀλλὰ κατὰ Φράγκων (330). Ἐντεῦθεν δὲ θαρρήσαντες οἱ Σαρακηνοὶ πρὸ τριετίας, μάχην παρὰ τῇ Σκύλλῃ καὶ Χαρόβδι τῆς Σικελικῆς θαλάσσης συνῆψαν πρὸς Μανουὴλ τὸν Πατρικίον, τὸν τοῦ Νικηφόρου ἀνεψιόν, οὗτινος καὶ κατέστρεψεν τὰ πολυάρθμα στίφη (331). Καὶ τοῦ-

τον μὲν συνέλαβον, καὶ καρτομηθέντα ἐκρέμασαν· τὸν δὲ φίλον αὐτοῦ καὶ συστρατιώτην αἰχμαλωτίσαντες, ἀπηξίωσαν νὰ θανατώσωσιν, εὐνοῦχον ὄντα. Ἀφοῦ δμως κατεδέσμευσαν αὐτὸν καὶ ἐν μακρᾷ δουλείᾳ κατεβασάνισαν, τοιοῦτον ἐζητήσαντο λύτρον διὰ τὴν ἐξαγοράν, οἷον οὐδεὶς τῶν φρονίμων ἤθελε προσφέρει (332). Μετ' οὐ πολὺ δὲ, καὶ θρασύτεροι παρὰ τοῦ πληρωθέντος χρησμοῦ γενόμενοι, οὐκ' ἀσθενέστερον ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ ἐξάρχοντος Μαγίστρου (333), ὃν εἰς φυγὴν ἔτρεψαν, καὶ οὗ τὸν στρατὸν μυριοτρόπως κατέκοψαν.

ΜΕ'. Πλὴν ἀλλὰ, καὶ ἑτερόν τι παραινεῖ τὸν Νικηφόρον εἰς ἐπιστράτευσιν κατὰ Μωαμεθανῶν. Τὴν χώραν ἔλην τῶν Ἀργείων τοιοῦτος ἐπὶ τοῦ παρόντος, Θείᾳ ὀργῇ, μαστίζει λιμὸς, ὥστε ἀντὶ νομίσματος (334) οὐδὲ δύο Τικίνιοι μέδιμοι (sextaria) σίτου ὠνοῦνται· καὶ τοῦτο μάλιστα ὅπου εὐθηνία ἐπικρατεῖ. Τὴν δὲ πληγὴν ταύτην, συνεργούντων ἔτι τῶν μυῶν, ὁ Νικηφόρος σκληροτέραν πεποίηκεν, ἀγοράσας ἐν καιρῷ θέρους καὶ ἀποθηκώσας τὸν σῖτον ὅλον τῆς ἐπικρατείας του, ἰδίως τὸν σῖτον τῆς Μεσοποταμίας, ὅπου διὰ τὴν ἔλλειψιν μυῶν, ἐγένετο καρπῶν ἀφθονία· ὥστε τὸ πλῆθος τοῦ ταμειευθέντος σίτου πρὸς τὴν θαλασσίαν ἔμμενον ἐξίσωσε. Τί οὖν; Ἐνεκα τοιαύτης αἰσχροῦς καπηλείας ἐνσκηψάσης τῆς σιτοθείας ἀπανταχοῦ, ὁ Νικηφόρος εὐχερέστερον ἐστρατολόγησεν ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν οἷς τοκογλυπτικῶς ἐπώλησε καθ' ἑκάστον μῆνα ἀντὶ δύο, ὅ,τι πρότερον ἀνθ' ἑνὸς χρυσίνου εἶχεν ἀγοράσει (335). Ἰδού, Κύριοί μου, ὁ λόγος, ὅστις τὸν Νικηφόρον ἐνεθάῤῥυνεν εἰς τὴν κατὰ Μωαμεθανῶν ἐκστρατείαν. Ἀλλ'

οἱμοὶ καὶ τῆς ἐκστρατείας ἅμα καὶ τῶν στρατευμάτων του! Εἰδὼλα μᾶλλον ἢ ἀνδρῶν πλήθη, ὧν ἡ μὲν γλῶσσα θρασεῖα, ἡ δὲ χεὶρ ἀπόλεμος. Ὁ γὰρ Νικηφόρος δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ποιότητα, ἀλλὰ εἰς τὴν ποσότητα τῶν ἀνδρῶν, τοῦθ' ὅπερ μέγαν κίνδυνον θέλει εἰς αὐτὸν ἐπιφέρει, καὶ περὶ οὗ θέλει μεταμνηθῆ ὅταν οἱ εἰς μόνον τὸν ἀριθμὸν θαβροῦντες ἄψυχοι στρατιῶταί του ἐκείνοι ἀντιπαρταχθῶσι πρὸς τοὺς ὀλιγίστους ἡμᾶς, καὶ κατατροπωθῶσι ὑπὸ τῶν ἐμπειροπολέμων καὶ φιλομάχων στρατιωτῶν τῆς Ὑμετέρας Βασιλείας.

ΜΣΤ'. Ὅτε Ὑμεῖς διεμένετε τὴν Βάριν πολιορκοῦντες (336), τριακόσιοι μόνοι Οὐγγροὶ συνέλαβον παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην πεντακοσίους Γραικοὺς, οὓς εἰς Οὐγγρίαν ἤγαγον. Ἐκ τῆς αἰσίου ἀποβάσεως τοῦδε τοῦ τολμήματος θαρρήσαντες ἕτεροι διακόσιοι Οὐγγροὶ, παρεκινήθησαν τὸ αὐτὸ νὰ πράξωσιν ἐν Μακεδονίᾳ, οὗ μακρὰν Κωσταντινουπόλεως (337). Ἀλλὰ τεσσαράκοντα τούτων, ἐν τῷ διαβῆναι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν φάραγγά τινι στενόχωρον, ἐξωγρήθησαν. Τούτους δὴ νῦν ἐξαγαγὼν ὁ Νικηφόρος τῆς φυλακῆς, καὶ διὰ πολυτελῶν ἱματίων περικοσμήσας, ἄγει μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ὑπερμάχους καὶ προστάτας ποιησάμενος. Ἐντεῦθεν οὖν δύνασθε νὰ συμπεράνητε περὶ τῆς ἱκανότητος ἀπάσης τῆς στρατιᾶς, ἔχοντες περιπλέον πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι οἱ ὀπλαρχηγοὶ εἶναι Ἐνετοὶ καὶ Ἀμαλφίται (338).

Μ'Ζ. Παραλείψωμεν ἐν τοσοῦτῳ τὰ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, καὶ ἀκούσατε τί ἕτερον μοὶ συνέβη.— Τῇ 27 Ἰουλίου, παρουσιασθεῖς τῷ Νικηφόρῳ, τῷ ἐκτὸς Κωσταντινουπόλεως ἐν Βρύξ διαγόντι, ἔλαβον τὴν ἄδειαν

τοῦ ἐπανακάμψαι πρὸς Ἱμάξ. Ἐπανελθόντος μου δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ Βρύας, Χριστόφορός τις Πατρίκιος εὐνοῦχος, ὅστις ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Νικηφόρου διώκει τὰ τοῦ κράτους, μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι δὲν ἡδυνάμην ν' ἀναχωρήσω, καὶ αὐτοῦ τοῦ Λύτοκράτορος ἐπιτρέποντος τῶν μὲν Σαρακηνῶν ἀποκλειόντων τότε τὴν θάλασσαν, τῶν δὲ Οὐγγρων κατεχόντων τὴν γῆν· ὅτι, ἐπομένως ὥρηνον νὰ ἀναβάλω τὴν ἐπάνοδον μέχρις οὗ ἀποκλίνωσιν οὗτοι. Φεῦ τῶν ψευδολογημάτων! Γάττουςι τότε φύλακας, ὅπως κωλύσωσι τὴν ἐξοδὸν ἐκ τῆς οἰκίας ἐμοί τε καὶ τῇ συνοδίᾳ μου· ἐκ δὲ τῶν Λατίνων ἐπαιτῶν, οἵτινες ἐλεημοσύνης ἕνεκα συνήθως προσήρχοντο, τοὺς μὲν μαστιγοῦσι, τοὺς δὲ καθεύρουσιν εἰς φυλακὴν. Οὐδὲ κἄν ἐπιτρέπουσι τὴν ἐξοδὸν τῷ διερμηνεῖ μου (339) ἔστω καὶ διὰ τὸ καθημερινὸν ὀψώνιον· ἀλλ' ἐπιφορτίζουσιν εἰς τοῦτο μάγειρόν τινα ἀγνοοῦντα τὴν γλῶσσαν τὴν Γραικικὴν, ὅστις, μὴ δυνάμενος νὰ συγκοινωνήσῃ προφορικῶς πρὸς τοὺς πωλητάς, διὰ χειρονομιῶν καὶ κεφαλῆς νευμάτων μόνον ἐξεφράζετο. Ὡς ἐντεῦθεν, ὁ μάγειρος τοσοῦτον ὀψώνιον (obsonium) ἀντὶ τεσσαρῶν νομισμάτων ἠγόραζε καθ' ἐκάστην, ὅσον ἐπρομηθεύετο πρότερον ὁ διερμηνεύς μου ἀντὶ ἐνὸς μόνου νομίσματος.

ΜΗ'. Πέμψαντός μοι δέ τινος τῶν συνήθων μου ἀρώματα καὶ ἄρτον καὶ οἶνον καὶ μῆλα, οἱ φύλακες, ταῦτα πάντα διαβρίψαντες, ἐκολάφισαν καὶ ἀπεδίωξαν τῶν δωρημάτων τοὺς κομιστάς· ὥστε, εἰ μὴ τὸ θεῖον ἔλεος « *ἤτοίμαζεν ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐλεητηρίας τῶν θλιβόντων με* » (340), μόνος ὁ θάνατος ἔθελεν ἀποβῆ ἐμπρόσδεκτος ἐμοί. Καὶ ὅμως, ὁ φιλοικτιρυμόνως ἐμῆα-

λὼν με εἰς τοιαύτην δοκιμασίαν Θεός, αὐτὸς ἠυδόκησε καὶ νὰ με ἐφοπλίσῃ μετὰ καρτερίας καθ' ὅλας τὰς βα-
σάνους ὅσας ὑπέστην ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ 4^{ης}
Ἰουνίου, μέχρι 2^{ας} Ὀκτωβρίου, τουτέστιν ἐπὶ ἑκατὸν εἴ-
κοσιν ἡμέρας! Εἰς ἐπίμετρον δὲ τῶν συμφορῶν μου, ἄγ-
γελοι ἦκον μετ' ἐπιστολῶν παρὰ τοῦ Ἀποστολικοῦ Δε-
σπότης καὶ Οἰκουμενικοῦ Πάπα Ἰωάννου, τῇ ἡμέρᾳ τῆς
Μεταστάσεως τῆς Ὑπερενδόξου Θεομήτορος καὶ ἀειπαρ-
θένου Μαρίας. Διὰ τῶν γραμμάτων τούτων, α Νικη-
φόρος ὁ τῶν Γραικῶν Αὐτοκράτωρ παρεκινεῖτο νὰ
συνάψῃ ἐπιγαμίαν καὶ φιλλίαν ἀδιάρρηκτον μετὰ τοῦ
προσφιλοῦς καὶ πνευματικοῦ υἱοῦ Ὁθωνος, τοῦ Σεβα-
στοῦ Ῥωμαίων Αὐτοκράτορος. » (341) Ἀπορῶ δι-
ῦρος τοιοῦτον, ἐξίσταμαι ὅτι τοιαύτη τις ἀσεβής καὶ προ-
πετής, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Γραικῶν, ἐπιγραφὴ ἐπι-
στολῆς δὲν ἐπέφερε θάνατον πρὸς τὸν γραμματοκομι-
στὴν, δὲν κατελώβωσεν αὐτὸν καθ' ὁδὸν, πρὶν ἢ πάθῃ
ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑτεράν τι χεῖρον. Ἐγὼ, ὅστις ἐπὶ
τὸ πλεῖστον στόμαξ εἰμι καὶ σπερμολόγος (*spermolo-
gus et multisonus*) (342) ἐπὶ τοῦδε τοῦ προκειμένου
ἄφωνος μένω, ὥσει ἰχθύς. Ἐβλασφήμουν οἱ Γραικοὶ τὰ
πελάγη, κατηρῶντο τὴν θάλασσαν, καὶ ἐξίσταντο, ὅτι ἡ
ναῦς τοῦ Πάπα κατευωδῶθη, ἀνοσιύτητα τηλικαύτην εἰς
Κωνσταντινουπόλιν κομίζουσα· ὥφειλον γὰρ τὰ νῶτα τῆς
θαλάσσης νὰ σχισθῶσιν εἰς δύο καὶ τὸ πλοῖον ἐκεῖνο νὰ
καταβροχθίσωσι.

ΜΘ'. Καὶ δὲν αἰσχύνεται, ἐκραύγαζον οἱ Γραικοί, δὲν
αἰσχύνεται ὁ Πάπας, τὸν μὲν σεβαστὸν, καὶ μέγιστον, καὶ
μόνον νόμιμον Ῥωμαίων αὐτοκράτορα ν' ἀποκαλῇ Αὐτο-

κράτορα *Γραικῶν*, ποταπὸν δέ τινα καὶ βάρβαρον νὰ
 ὀνομάζῃ *Ἀυτοκράτορα Ῥωμαίων*! Φρίξον ἤλιε! Στέ-
 ναξον γῇ! Ἀλλὰ, προσετίθεντο, τί τὸ πρακτέον κατὰ
 τοιούτων κακούργων καὶ ἀλιτηρίων; Πένητες οὗτοι·
 κτείνοντες δὲ αὐτούς, τὰς χεῖρας ἡμῶν μιάνομεν ἐν αἵ-
 ματι ἀχρεῖω. Ῥακενδύται οὗτοι, καὶ δοῦλοι καὶ χωριά-
 ται· αὐτούς δὲ μαστιγοῦντες, ἡμᾶς αὐτούς κατασιγύνο-
 μεν· ὡσάυτως γὰρ εἰσὶν ἀνάξιοι καὶ τῆς ἐπιχρύσου Ῥω-
 μαϊκῆς μάστιγος, καὶ τῆς σταυρώσεως. Ἄν ἐκ τῶν ἀπε-
 σταλμένων τούτων ὁ μὲν ἦτον Ἐπίσκοπος, ὁ δὲ Μαρκί-
 ων, αἱ, τότε ἄλλως ἐπράττομεν! Τότε, καταμαστιγώσαν-
 τες αὐτούς, εἴτα δὲ μαδίσαντες τὸν πώγωνα καὶ τὴν κε-
 φαλὴν αὐτῶν, ἐρῶχμένους ἐντὸς σακκίων ἠθέλομεν τοὺς
 βυθίσαι εἰς τὴν θάλασσαν (343). Ἐν τοσούτῳ, ἃς διακρα-
 τῶνται καλῶς, καὶ, ἕως εὖ ὁ Ἀγιώτατος Ἀυτοκράτωρ
Ῥωμαίων Νικηφόρος μάθῃ τὰ νέα κακουργήματα, ἃς
 σήπωνται ἐντὸς δεσμοτηρίου.

Ν'. Ταῦτα μαθὼν ὁ τάλας ἐγὼ, ἐμακάριζον τοὺς ἀπε-
 σταλμένους, ἀσημάντους καὶ πτωχοὺς ὄντας, ἐλεεινολό-
 γουν δ' ἐμαυτὸν, ὡς πλούσιον (344). Ὅτε διέτριβον ἐν
 τῇ πατρίδι μου συνησθανόμην τὴν πενίαν, νῦν δὲ δια-
 τρίβων ἐν Κωνσταντινουπόλει φαντάζομαι ὑπὸ φόβου ὅτι
 κατέχω τοῦ Κροίσου τοὺς θησαυροὺς. Καὶ δυσφόρητον
 μὲν ἐνόμισα πάντοτε τὴν ἔνδειαν· νῦν δὲ τὴν ἔνδειαν
 κρίνω ἀνεκτὴν, κρίνω εὐπρόσδεκτον, κρίνω ἀρεστήν. Εὐ-
 πρόσδεκτον βέβαια, διότι, χάριν αὐτῆς δὲν φθείρονται
 καὶ δὲν μαστιγοῦνται οἱ ἀσήμαντοι. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Κων-
 σταντινουπόλει μόνη ἡ πενία ὑπερασπίζει τοὺς φίλους

της, εἴθε ἡ πενία ἀπομείνῃ εἰς μόνον τὸν τόπον ἐκεῖνον
ζητητέα καὶ ἀξιοθήρευτος!

ΝΑ'. Οἱ Ἀηγάτοι τοῦ Πάπα ἐνεβλήθησαν ἐπὶ τούτοις
εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἡ δὲ Θεοκάπηλος ἐκείνη ἐπιστολὴ
ἀπεστάλη πρὸς Νικηφόρον εἰς Μεσοποταμίαν. Ἐκτοτε μέ-
χρι τῆς 9 Σεπτεμβρίου ταχυδρόμος δὲν ἐπανῆλθε φέρων
τάς ὁδηγίας τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἦλθε δέ τις τὴν ἐπι-
οῦσαν, ὡς ἔπειτα ἐπληροφορήθην. Μετὰ δὲ τέσσαρας
ἡμέρας, δηλ. τῇ 14 Σεπτεμβρίου, κατώρθωσα διὰ δεήσε-
ων ἅμα καὶ δώρων νὰ προσκυνήσω τὸ τίμιον καὶ ζωο-
ποιὸν ξύλον τοῦ Σταυροῦ (345). Τότε μόνον, ὠφελούμε-
νοι τοῦ θορύβου τῶν συρρέόντων ὄχλων, τινὲς τῶν φίλων,
λαθόντες τοὺς φύλακας μ' ἐπεσκέφθησαν, καὶ διὰ τοιαύ-
της λαθραίας συνεντεύξεως ἔτρεψαν ἐπὶ μικρὸν τὴν πεν-
θήρη ψυχὴν μου εἰς εὐθυμίαν.

ΝΒ'. Τῇ δὲ 17 Σεπτεμβρίου, νεκρὸς μᾶλλον ἢ ζῶν
μετεκλήθην αὐθις εἰς τὰ βασιλεια ἐνώπιον Χριστοφόρου
Πατρικίου τοῦ Εὐνούχου, ὅστις μετὰ ἱερῶν ἐτέρων ἀξιω-
ματικῶν συγκαθήμενος εὐνοϊκῶς προσεδέξατό με, ὑπανα-
στάς κατὰ τὴν εἰσέλευσίν μου. Ἦρξατο δὲ τῆς ὁμιλίας
ὡς ἐφεξῆς.

ΝΓ'. Ἡ ὠχρότης τοῦ προσώπου σου, πανιερώτατε, ἡ
φθίσις τοῦ σώματός σου, ἡ ἀκούρευτος κόμη, ἡ παρὰ τὸ
ἔθος σου ἀξύριστος γενειάς, ταῦτα πάντα τεκμαίρουσι
τὴν βαθυτάτην τῆς καρδίας σου θλίψιν διὰ τὴν παράτα-
σιν τῆς πρὸς τὸν Δεσπότην σου ἐπιστροφῆς. Ἀλλὰ, πρὸς
Θεοῦ, μὴ ὀργίζου μήτε κατὰ τοῦ ἀγίου Αὐτοκράτορος,
μήτε καθ' ἡμῶν. Αἴτιος τῆς ἀναβολῆς ταύτης ὑφίσταται
ὁ Πάπας Ῥώμης, (ἐὰν Πάπας πρέπη νὰ ὀνομασθῇ ὁ συγ-

κοινωνός καὶ συλλειτουργός ἄλλοτε γενόμενος τοῦ ἀποστάτου, τοῦ μοιχοῦ καὶ ἱεροσύλου ἐκείνου υἱοῦ τοῦ Ἀλβερίκου (346), ὁ Πάπας λέγομεν αὐτός, ὅστις ἐπέστειλε τῷ Ἀγιοτάτῳ ἡμῶν Αὐτοκράτορι ἐπιστολάς, ὄντως ἀξίας ἐαυτοῦ, ἄλλως δ' ἀναξίας τούτου, ἐν αἷς τὸν Νικηφόρον προσονομάζει Αὐτοκράτορα Γραικῶν καὶ οὐχὶ Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων. Τὸ δὲ ἀνόσιον τοῦτο, οὐκ ἀμφισβήτητον (sic), ἐξετελέσθη προτροπῇ τοῦ Δεσπότη σου.

ΝΔ'. (Γί ἀκούω — εἶπον κατ' ἐμαυτὸν — ἐχάθην ! Τώρα δὲ πορεύομαι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ πραιτώριον !). Ἄκουσον, λοιπὸν, ἐξηκολούθησε λέγων ὁ προλαλήσας· ὁ Πάπας αὐτὸς εἶναι βέβαια ὁ ἡλιθιώτερος τῶν ἀνθρώπων. Ὁμολογεῖς τοῦτο καὶ σὺ, ὦς καὶ ἡμεῖς τ' ὁμολογοῦμεν; — Ἄπαγε ! ἀπήντησα οὐ μὴ ὁμολογήσω τοῦτο. — Πῶς γάρ ! προσέθεντο, ἐπέφυκε, λοιπὸν, ὁ Πάπας σου αὐτὸς οὕτω μωρὸς, οὕτως ἀβέλτερος, ὥστε ἀγνοεῖν ὅτι ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος εἰς Κωνσταντινούπολιν μετεβίβασε τὰ σκήπτρα τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἅμα δὲ τοῖς συμβόλοις τὴν Γερουσίαν ὅλην, καὶ σύμπασαν τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατιὰν αὐτόσε μετέθηκε, μὴ καταλιπὼν ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ ἢ εὐτελῆ τινα ἀνδράποδα, χειρογάστους, δηλ. τινὰς, καὶ ἀλιεῖς, καὶ ὀψοποιούς, καὶ ὀρνιθοθήρας, καὶ νόθους, καὶ χυδαίους, καὶ δούλους; Ἀδύνατον ! ὁ Πάπας πάντα ταῦτα γινώσκει ! Ἐντεῦθεν γοῦν συμπεραίνομεν, ὅτι μόνον καθ' ὑφήγησιν τοῦ Δεσπότη σου συνέταξε τὴν ἀπρεπεστάτην ἐκείνην ἐπιστολήν. Ὅπόσον δὲ βλαβεραὶ θέλουσιν ἀποβῆαί συνέπειαι ἀνουσιουργήματος τοιούτου, τοῦτο ὅσον οὐπω φανερωθήσεται.

ΝΕ'. Ἀλλ' ὁ Πάπας, Κύριοι, ἀπεκρινάμην, ὁ Πάπας

αὐτὸς ὅστις ἐπ' ἀρελείᾳ διαπρέπει, ταῦτα μᾶλλον πρὸς ἐπικρινον, ἢ πρὸς ὕβριν τοῦ Αὐτοκράτορος ἐγράψεν. Ἐπιστάμεθα καὶ ἡμεῖς οὐχ ἥττον ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ μετεβιβάσθη ἐνταῦθα μετὰ πικρῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, κτίσας τὴν πόλιν ταύτην, ἣν καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος μετεκάλεσεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁμοῖα καὶ γλῶσσαν, καὶ ἔθιμα, καὶ ἐνδυμασίαν ἔκτοτε μετεβάλετε, (347) ὁ ἀγιώτατος Πάπας ἐσυμπέρανεν ὅτι καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα σᾶς ἀπῆρσεν, ὡς ἤδη σᾶς ἀπῆρσεν ὁ Ῥωμαϊκὸς ἀμφιεσμός. Ὅμως, ἡσυχάσατε περὶ τούτου. Ἐν ταῖς ἐξῆς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὁ Πάπας τὸ ἱκανὸν ποιήσει. Καὶ γὰρ οὕτως ἐπιγράψει τὰ πρὸς ὑμᾶς γράμματα τοῦ α Ἰωάννης Πάπας Ῥώμης, Νικηφόρου, Κωνσταντίνου καὶ Βασιλείου, τοῖς κραταίοις Αὐγούστοις καὶ Αὐτοκράτορσι Ῥωμαίων. »

Ἴδου δὲ ὁ ὑποκεκρυμμένος τοῦ λόγου μου σκοπός.

ΝΣΤ'. Ὁ Νικηφόρος περιῆλθεν εἰς τὴν βασιλείαν διὰ μοιχείας καὶ ψευδορκίας. Ἐπειδὴ δὲ τῶν Χριστιανῶν ἀπάντων ἡ ψυχωφέλεια εἰς τὰς πνευματικὰς μερίμνας τοῦ Πάπα Ῥώμης ἐναποτίθεται, πρέπον κατ' ἐμὴν γνώμην ν' ἀποστείλῃ οὗτος πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐπιστολήν, ὁμοίαν ὅπως οὖν ἐπιθυμῖοις τισὶ λίθοις, οἵτινες ἐξῶθεν μὲν μαρμαίρουσιν, ὑποκάτω δὲ γέμουσιν ὀστέων καὶ σηπεδόνος (347 δις). Διὰ τοιαύτης ἐπιστολῆς θέλει κατελέγξει τὸν Νικηφόρον αὐτὸν, ὅτι ἐπιορκία καὶ μοιχεία ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον τῶν Κυρίων του· συγχρόνως δὲ θέλει ἐγκαλέσει αὐτὸν ἐνώπιον Συνόδου, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, εἰ μὴ τυχὸν παρευρεθῇ. Τοῦτο ἐγὼ κρίνω ἀναγ-

καὶ ὅν' χωρὶς δὲ τοιαύτης ἐπιγραφῆς, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα οὐδὲ καὶ ἤξει εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἄρχαγος.

ΝΖ'. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν. Ὡς ἤκουσαν οἱ ῥηθέντες Ἄρχοντες τὴν ὑπόθεσίν μου περὶ τῆς μελλούσης ἐπιγραφῆς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πάπα, μὴ ὑποπτεύσαντες ὑποκεκρυμμένον τινὰ δόλον — Χάριν σοὶ ὁμολογοῦμεν, ὦ Ἐπίσκοπε, ἐξερώνησαν! Πρέπον ἂν εἴη τῇ σῇ σοφίᾳ μεσιτεῦσαι εἰς πράγματα σπουδαῖα ἐπὶ τοσούτον! Μόνος γὰρ τῶν Φράγκων ὢν νῦν φιλοῦμεν, εἰ σύ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Φράγκοι αὐτοὶ εὐγνωμονήσουσιν, ἐπὶ τῇ σῇ μετολαβήσῃ, τὰ διάστροφα ἐπανορθωθῶσι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ τῶν ἐπιστολῶν. Γίνωσκε δὲ, ὅτι, εἰ πάλιν πρὸς ἡμᾶς πρεσβευτὴς ἐπανέλθῃς, ἀφιλοδώρητος οὐκ ἀποχωρήσεις — (Ὅταν ἐπανέλθω, εἶπον κατ' ἐμαυτὸν, ὁ Νικηφόρος ἃς μοὶ δωρήσῃ στέμμα χρυσοῦν καὶ σκήπτρον!)

ΝΗ'. Ἄρ' οὖν, ὑπέλαβον οἱ Ἄρχοντες, διατίθεται ὁ εὐσεβέστατος Δεσπότης σου νὰ συνάψῃ μετὰ τοῦ ἡμετέρου Αὐτοκράτορος φιλίαν δι' ἀγχιστείας; — Καὶ μάλα δὴ, ἀπεκρίθην, διετίθετο, ὅτε τὸ πρότερον ἀφίχθην πρὸς ὑμᾶς. Νῦν δὲ, μηδεμίαν λαβὼν ἐπιστολὴν καθ' ὅλην τὴν πολύμηνον ἀπουσίαν μου, τὴν ἐμὴν σιγὴν φυσικῶς τῷ λόγῳ ἀποδίδει εἰς ὑμῖν σφάλμα (sic), τουτέστι πταῖσμα. Δεσμώτην γὰρ ἔν τινι εἰρκτῇ ὑπολαμβάνων ἐμὲ τὸν πρεσβευτὴν τοῦ, ἐξαγριοῦται, ὥσει λέξινα, ἣ ἡρπάγησαν οἱ σκύμνοι, τοὺς δὲ γάμους ἀπεχθαίραν φρουάσει καθ' ὑμῶν ἕως οὗ λάβῃ δικαίαν καὶ αὐστηρὰν τὴν ἐκδίκησιν. — Ἐὰν ὁ σὸς Αὐτοκράτωρ ἐπισκῆψῃ εἰς ἡμᾶς, ἀπεκρίθη τότε παρωξυμένος ἐκ τῆς παρρησίας μου ὁ

Χριστόφορος, οὐ μόνον ἐν Ἰταλίᾳ ἀλλ' οὐδὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς πειναλέοις καὶ διψηροφόροις (348) ὁμογενέσιν αὐτοῦ, τοὺς Σάξωνιν, εὕρησει τόπον καταφυγῆς. Διὰ γὰρ χρημάτων, οἷς ἡμεῖς ὑπερισχύομεν, σύμπαντα τὰ ἔθνη θέλομεν ὑποκινήσει, ἕως οὗ συντρίψωμεν αὐτὸν, ὥσπερ κέραμον (sic) οὐκέτι ἀναπλάσιμον. Ὡς δὲ πρὸς σὲ τὸν, φιλόνηικον ἐπρηφορήθημεν ὅτι εἰς σκευασίαν τοῦ δεσπότη σου αὐτοῦ ἡγόρασας ἄμφορά τινα πολύτιμα. Προστάττομεν οὖν νὰ φέρωσιν αὐτὰ ἐνώπιόν μας, ἵνα τὰ μὲν τοῖς ἄλλοφύλοις ἐπιτρεπόμενα ἀρίσμεν σοι διὰ μολυβδίνης βούλλας ἐσφραγισμένα, τὰ δὲ παρ' ἡμῶν τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὰ λοιπὰ γένη κωλυόμενα (sic) διακρατηθῶσιν, ἀποτιθέντος, ἄλλως τε, τοῦ ἀντιτίμου. — Κατὰ συνέπειαν τοιαύτης ἐπιταγῆς μοὶ ἀφῆρεσαν πέντε πορφύρας πολυτελεστάτας, προφασιζόμενοι δὴθεν, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Σάξωνες, οἱ Φράγκοι, οἱ Βαυαροὶ, οἱ Σουηθοὶ, καὶ πάντα καθόλου τὰ ἐσπέρια φύλα ἀνάξιοι ἐσμέν τοῦ κοσμεῖν ἑαυτοὺς τοιούτοις ἱματίοις. Καὶ ὅμως, τί ἄλλο ἀπρεπέστερον, τί ὑβριστικώτερον, ἢ βλέπειν πορφύραις κεκοσμημένους τοὺς μαλακοὺς καὶ γυναικῶδεις, τοὺς πλατεῖαις χειρῖσι καὶ τιάραις καὶ σκιαδίοις σκεπαζομένους, τοὺς ἀδρανεῖς, τοὺς ψεύστας, τοὺς εὐνούχους; πορφύρας δὲ νὰ στερώμεθα ἡμεῖς οἱ ἥρωες, οἱ ἀριμανεῖς, οἱ ἐμπειροπόλεμοι, οἱ πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ἀρετῶν ἐμπεπλησμένοι, οἱ τῷ Θεῷ συντασσόμενοι; Εἰ μὴ τοῦτο ὕβρις, ποῦ, λοιπὸν, ἡ ὕβρις;

ΝΘ'. Οὕτως οὖν, ἀνεφώνησα τότε, οὕτω παρ' ὑμῖν τηρεῖται ὁ βασιλικὸς λόγος, ἡ ἡγεμονικὴ ὑπόσχεσις; Ἐν τῷ προεικυνῆσαι τὸν Αὐτοκράτορα, ἐκέλευσα αὐτὸν νὰ μοι ἐ-

πιτρέψη διὰ τὸ κλέος τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀγορὰν ἀμφίων καὶ ὠμορροίων οἰασθήποτε τιμῆς (349)· εἰς ἣν ἱκεσίαν, ἀπεκρίνατό μοι, Ἀγόρασον ἄμφια ὅσα τε καὶ οἷα θέλεις· ἐνόηται· βεβίχως τὴν τε ποιότητα καὶ ποσότητα (sic) τῶν ἀμφίων, οὐδεμίαν δὲ θεῖς περὶ τούτου ἐξαίρετιν καὶ διακρίσιν. Μάρτυρες, Λέων ὁ Κουροπαλάτης, ὁ αὐτάδελφος τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ὁ Εὐοδίσιος· διερμηνεὺς (interpretas Evodisius) Ἰωάννης Ῥωμανός, μάρτυς δὲ καὶ γὰρ αὐτός, ὅστις καὶ χωρὶς τῆς βοήθειας τοῦ διερμηνεύως ἤθελον καταλάβει τὰ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος λεχθέντα μοι (350). — Οὐχ ἦττον ὁμως — ἀνέλαβον αὐτοὶ, τὰ ἄμφιά σου εἰσὶ κωλυόμενα (sic). Ἐνδέχεται ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ εἶπεν ὅσα νῦν διαβεβαιοῖς, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἐνόησε περὶ τῶν ἱματίων, καὶ περὶ τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν καθ' ἣν σὺ ὀνειρεύεσαι ἐρμηνεῖαν. Ὡς γὰρ κατὰ πλοῦτον καὶ σοφίαν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀρμόζει τοῖς Ῥωμαίοις ἡμῖν καὶ κατ' ἀμφοτερόν τῶν ἄλλων ἐθνῶν νὰ διαφέρωμεν. Δέον, ὅσοι διαπρέπουσιν ἐπ' ἀρετῇ, καὶ ἐπὶ ἱματισμῷ νὰ διαπρέπωσι.

Ε'. Κύριοί μου, ἀνέλαβον, τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος, ἱμάτιά σας δὲν εἶναι δὴ ἐξίσια καὶ θαυμαστά τοσοῦτον ὅσον ἰσχυρίζεσθε. Τοιαῦτά τινα παρ' ἡμῖν φοροῦσι καὶ αἱ ὀβολομαῖαι γυναικες, καὶ οἱ μανδρογέροντες (351). — Καὶ πόθεν λαμβάνετε αὐτά, μὲ ἠρώτησαν; — Παρὰ τῶν Ἐνετῶν καὶ Ἀμαλφιτῶν μεταπρατῶν, ἀπεκρίθην, οἵτινες αὐτὰ ἐμπορευόμενοι, παρ' ἡμῶν εἰς ἀνταλλαγὴν λαμβάνουσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν. — Οἱ μεταπράται, ἐξεφώνησαν ἐκεῖνοι, δὲν θέλουσι πράξειν οὕτω τοῦ λοιποῦ, διότι ἐάν τις ἐξ αὐτῶν συλληφθῇ, θίλει ἀποτίσει τὴν δίκην μαστιγώσει

καὶ τριχοκυρία. — Τῷ κχιρῷ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ Αὐτοκράτορος, ὑπέλαβον ἐγώ, μετέβην ἐνταῦθα οὐχὶ Ἐπίσκοπος ὢν, ἀλλὰ Διάκονος, καὶ οὐχὶ Αὐτοκράτορων ἢ Βασιλέων πρεσβευτῆς, ἀλλ' ἀπλοῦς ἀπεσταλμένος τοῦ Μαρκιῶνος Βερεγγαρίου. Τότε δὲ πολλῷ πλείονα καὶ πολυτελέστερα ἱμάτια ἐπιδράμην, ἅπερ οὔτε ὑφ' ὑμῶν τῶν Γραικῶν διηρηνήθησαν, οὔτε διὰ βούλλας ἐσφραγίσθησαν μολυβδίνης . . . Νῦν δὲ, Ἐπίσκοπον ἐλέω Θεοῦ, καὶ πρεσβευτὴν ὄντα τῶν μεγαλοπρεπῶν Αὐτοκράτορων Ὁθωνος Α΄. καὶ Ὁθωνος Β΄., πατρός τε καὶ υἱοῦ, οὕτω νῦν εὐτελῇ, οὕτως εὐκαταφρόνητον μὲ κρίνετε, ὦστε οὐ μόνον κατασημαίνετε τὰ ἱμάτιά μου, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Βενετικῶν (*Veneticorum more*), ἀλλὰ καὶ ἀφαιρεῖτε ὅσα κρίνετε πολυτελῇ, ἂν καὶ ἦναι διωρισμένη εἰς εὐπρέπειαν τῆς ἐμπιστευθείσης μοι ἐκκλησίας; Καὶ δὲν ἐντρέπεσθε ἐξυβρίζοντες τοὺς Κυρίους μου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πρεσβευτοῦ τῶν; Δένυσυτέλλεσθε κατείργοντές με εἰς εἰρκτὴν, βασανίζοντές με πείνῃ καὶ δίψῃ; Δέν θέλω, λοιπὸν, μετὰ τοσαύτην χρονοτριβὴν ἐπανέλθει πρὸς τοὺς Κυρίους μου, εἰμὴ, πρὸς μείζον αἷσχος αὐτῶν, ἀπεστερημένος καὶ τῶν ἰδίων μου ἐπίπλων; Λάβετε ἐὰν θέλητε ὅσα ἄμφια ἠγόρασά· τοῦλάχιστον ἀφήσατε ὅσα μοι ἐδώρισαν οἱ φίλοι.

ΞΑ΄. Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ἀπήντησαν, οὐ τὴν συγκατάβασιν ἐπιμαρτύρουν, ἀνὴρ μαλακὸς καὶ εἰσαεὶ ἐγκλειστός διαμείνας ἐν τοῖς παλατίοις, ἐπειρᾶτο διὰ τοιούτων μέσων νὰ καθιστᾷ τοὺς ἀλλοδαποὺς εὐνοϊκοὺς πρὸς αὐτὸν (352). Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς Νικηφόρος, ἀνὴρ ταχύχειρ (*sic*) (353) ὢν, ἀποστρέφεται τὴν ἐγκλειστον διαί-

ταν, ὡς λοιμὸν, θένει καὶ παρ' ἡμῶν ἀπεκλήθη φίλε-
χθρος καὶ ἀντιλογικός. Οὗτος δὲν ἀγοράζει διὰ μέσου
χρημάτων τὴν φιλίαν τῶν ἐθνῶν. ἀλλὰ ποθεῖ μᾶλλον
τὴν διὰ φόβου καὶ ἔιρους καθυποδουλώσιν των. Ὅπως
δὲ ἔδης νῦν ὁ πόσον ἡμεῖς ὡς ἔγγιται ἐκτιμῶμεν τοῦς
Αὐτοκράτορας καὶ Δεσπότας σου, ἰδοὺ, θέλομεν διακρα-
τήσαι ἐκ τῶν ἱματίων σου οὐ μόνον τὰ ἔχοντα ἀπηγο-
ρευμένον τὸ χρῶμα, καὶ ἅπερ σὺ ἐξ ἰδίων ἡγόρασας, ἀλ-
λὰ περιπλέον καὶ πάνθ' ὅσα δωρεὰν ἔλαβες παρ' ἡμῶν.

ΞΒ'. Τοῦτων ῥηθέντων καὶ τελεσθέντων ἔδωκάν μοι
Χρυσοβούλιον (sic), ὃ ἐστὶν ἐπιστολὴν χρυσοῖς γράμμα-
σι γεγραμμένην καὶ ὑπογεγραμμένην, χρυσοβούλιον πρὸς
ὁμᾶς διευθυνόμενον, ἀλλὰ τῆς Ἰμετέρας Βασιλείας ἀνά-
ξιον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. Εἴτα δὲ, λαβόντες καὶ τινὰ ἀργυρο-
βουλλα, προσέθεντο— Τὸν Πάπαν σας (Papam vestrum)
(354) ἀνάξιον ἐκρίνομεν ἐπιστολῶν τοῦ Αὐτοκράτο-
ρος ἡμῶν. Διὸ, ἀντεπιστέλλει αὐτῷ ὁ τοῦτου ἀδελφὸς
Κουροπαλάτης· ἀντεπιστέλλει δὲ οὐχὶ διὰ τῶν ποταπῶν
ἐκείνων πρέσβεων, οὓς ἐξέπεμψεν ἡμῖν ἡ Ῥώμη, ἀλλὰ τῇ
σῇ μεσιτείᾳ. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης, ἥτις ἀρμόζει
κατὰ πάντα πρὸς τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, ὁ Πάπας θέλει
διδαχθῇ ὅτι, εἰμὴ σωφρονήσει, ἀπόλλυται κατὰ κράτος
(funditus se periisse).

ΞΓ'. Καὶ ἐγὼ μὲν παρέλαβον τὴν ἐπιστολὴν, ἐκείνοι δὲ
τότε προσφωνήσαντές με καὶ ἀσπάσαντες, λίαν ἐρασμῶς
καὶ φιλοφρόνως μὲ ἀπέπεμψαν. Ἄλλ' ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι,
ἀνήγγειλάν μοι ἕτερόν τι, μᾶλλον ἄξιον αὐτῶν, ἢ ἐμοῦ· ὅτι
δηλαδὴ, ἤθελον χορηγήσει ἵππους μόνον εἰς χρῆσιν ἐμοῦ
καὶ τῶν ἀκολουθούντων με, οὐδὲν δὲ ζῶον φορτηγὸν εἰς

μετακόμισιν τῆς ἀποσκευῆς μου. Ὅθεν, σφόδρα ταρα-
χθεὶς ἐβιάσθην νὰ δώσω ἐξ ἰδίου μου πεντήκοντα νομίσ-
ματα τῷ διασώστῃ (sic) (355), τουτέστι τῷ ἀγωγιά-
τῃ μου. Μὴ δυνάμενος δὲ τότε ἄλλως πῶς νὰ ἐκδικηθῶ
τὰς κακουχίας, αἱ ὑπέστην ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, τοὺς ἐ-
ξῆς στίχους ἔγραψα ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς μισητῆς οἰκίας
μου, καὶ ἐπὶ τῆς ξυλίνης τραπέζης,

Σφαλερὰ τῶν Ἀργείων ἡ πίστις ! Λατῖνε, ἀπέχον αὐτῶν !

Μνησθῆτι, μὴ ἐμπιστευθῆς, μηδὲ προσέξῃς τοῖς λόγοις αὐτῶν·

Εἰς μόνην γὰρ τὴν ἐπιτυχίαν τὸ Ἄργος ἀποβλέπον οὐ φείδεται

Ψευδορκίας ! Εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην οἰκίαν

Τὴν ποικιλομάρμαρον, καὶ πλατυπαράθυρον,

Τὴν ὑπὸ ψύχους ὡσαύτως καὶ καύσωνος μαστιζομένην,

Εἰς τὴν ἀπροσπέλαστον ταύτην καὶ ἀνύδατον οἰκίαν

Ἐγὼ, Λιουτπράνδος, ὁ Κρεμῶννης Ἐπίσκοπος,

Κήρυξ εἰρήνης ἐλθὼν ἐξ Ἀύσονίας,

Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας θειρινοὺς ἔμεινα κατάκλειστος,

Χάριν τοῦ Αὐτοκράτορος Ὁθωνος, ὅστις τῇ Βάρι ἐπετέθη,

Τὴν χώραν πειραθεὶς δουλῶσαι πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ.

Ὅθεν εἶτα ταῖς ἐμαῖς ἱκεσίαις ἀποσυρθεὶς,

Νικητὴς ἐπανῆλθε πρὸς τὰς Ῥωμαίων πόλεις.

— Ἡ ψευδορκος Γραικία (356) μνηστὴν ἐτάξατο·

Εἶθε ἡ μνηστὴ αὕτη μὴ εἶχε γεννηθῇ,

Ἴνα μὴ νῦν θρηνηῶ τὴν ἐνταῦθα ἔλευσίν μου,

Καὶ μὴ σταθμῶμαι, Νικηφόρε, τὴν μῆνιν

Σοῦ, τοῦ κωλύοντος τοὺς γάμους τῆς προγόνου σου

Καὶ τοῦ βασιλόπαιδος Ὁθωνος !

— Ἀλλ' ἰδοῦ, ἤγγικεν ἡ ὥρα (εἰ μὴ Θεὸς ἀπειρήγῃ),

Καθ' ἣν ὁ Ἄρης, ὑπὸ τῶν στυγερῶν Εὐμενίδων ἐξαρθεῖς,

Χαλεπανεῖ τὴν οἰκουμένην ὅλην,

Ἡ δὲ περιπόθητος εἰρήνη τοῖς σοῖς κρίμασι παραλυθῆσεται !

ΞΔ'. Ἀφ' οὗ, τῇ 8 Σεπτεμβρίου, περὶ δεκάτην ὥραν, ἐπέγραψα τοὺς στίχους τούτους, ἐξῆλθον μετὰ τοῦ διασώστου μου ἐκ τῆς ποτὲ μὲν πλουσιωτάτης καὶ ἀκμαιωτάτης, νῦν δὲ πειναλέας, ἐπιόρκου, ψευδοῦς, ἄρπαλέας, δολιόφρονος, φιλαργύρου, κενοδόξου καὶ πλεονεκτικῆς ἐκείνης Πόλεως. (357) Ὁχούμενος δ' ἐπὶ τε ὄνου καὶ ἵππου, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἑννέα ἡμέρας περιπλανώμενος, νηστεύων, διψῶν, στενάζων, δακρύων, μυρολογῶν (358), ἀφίχθην εἰς Ναύπακτον, πόλιν ἀνήκουσαν τῇ ἐπαρχίᾳ Νικοπόλεως (359). Ἐνταῦθα ὁ διασώστης μου καταλιπὼν με καὶ ἐμβιβάσας με μετὰ τῶν ὁπαδῶν εἰς δύο πλοιάρια, συνέστησέ με πρὸς δύο μανδάτορας (360) ἐφείλοντας νὰ μὲ ἀγάγωσιν εἰς Ἰδρουῦντα διὰ θαλάσσης. Ἀλλὰ μὴ λαθόντες οὗτοι παρὰ τῶν Γραικῶν ἀρχόντων, ἀσφαλιστήριον ἐντολὴν διὰ τὴν ὁδοιπορίαν (361) ἅπανταχοῦ περιεφρονήθησαν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐτρεφόμεθα ἡμεῖς παρὰ τῶν μανδατόρων αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὶ παρ' ἡμῶν ἐτρέφοντο, πολλάκις ἀγανακτῶν ἀνεπόλησα τὸ τοῦ Τερεντίου·

« Χρῆζουσι κηδεμόνων οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν προστασίαν σου (362) »

ΞΕ'. Τῇ 24 Νοεμβρίου ἀπῆλθον ἐκ Ναυπάκτου, καὶ μετὰ διήμερον περιοδίαν ἀφίχθην παρὰ τὸν Ὀφίδαριν ποταμόν. (363) τοῦ πλοίου μὴ χωροῦντος τοὺς ὁπαδούς μου, ἀπεβιβάσθησαν οὗτοι εἰς τὴν στερεὰν καὶ παρηκολούθησαν ἡμᾶς πεζοί. Ἐκεῖ δὲ πλησίον τοῦ Ὀφιδάρεως ποταμοῦ διημερεύσαντες, εἶδομεν εἰς τὴν ἀντιπέραν παραλίαν τὰς Πάτρας. Καὶ ἐπειδὴ, ἐπεσκέφθημεν καὶ πρᾶσεκυνήσαμεν τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐμκρτύρησεν, ὅτε μετεβάνομεν εἰς Κωνσταντινού-

πολιν, ἡμελήσαμεν (ὁμολογῶ τὸ ἁμάρτημά μου) νὰ ἐπισκεφθῶμεν τότε καὶ προσκυνήσωμεν αὐτὸν ἐκ νέου. Αἰτία δὲ τῆς ἐλλείψεώς μας, Σεβαστοί μοι Κύριοι, ἐγένετο ὁ ἄρρητος πόθος τοῦ ἐπανακάμψαι καὶ ἰδεῖν ὅσον τάχιον Ὑμᾶς. Εἰ γὰρ ἡ ἐπιθυμία αὕτη δὲν μ' ἐξωογόνει, ἤθελον, νομίζω, ἀπολεσθῇ διὰ πνυτός.

ΕΣΤ'. Ἐπάλαισεν ὁμως καθ' ἡμῶν Νότος λυσσώδης, ἐκ μυχῶν ἐγείρας τὴν θάλασσαν ταῖς πνοαῖς αὐτοῦ. Τοῦτου δ' ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ νύκτας κατὰ συνέχειαν συμβαίνοντος, ἐνόησα τῇ παραμονῇ τῆς Ἰνδικτιῶνος Δεκεμβρίου, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, ὅτι τὸ δυστύχημα προέβαινεν εἰς κόλασιν τῆς ἁμαρτίας μου· ἡ δὲ κόλασις πραγματικῶς κατήνοιξε τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σφοδρὸς λιμὸς μᾶς ἐστενοχώρησεν· οἱ δὲ τῆς χώρας ἐγκάτοικοι, ἵνα λυτθῶσι τὰ ἡμέτερα, ἐσχεδίασαν νὰ μᾶς φονεύσωσιν, ἐνῶ καὶ ἡ θάλασσα αὐτὴ ἐμαίνετο καθ' ἡμῶν. Τότε κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἐστράφην πρὸς τὴν ἀπέναντί μου ἐκκλησίαν, καὶ ἀνεβόησα· « Ἄγιε Ἀνδρέα Ἀπόστολε, δοῦλός εἰμι καὶ γὰρ τοῦ συναλιέως σου καὶ συναποστόλου σου Σίμωνος τοῦ Πέτρου! Οὐτε ἀποστροφῆς, οὔτε ὑπεροψίας ἔνεκεν ἐξέκλινα ἀπὸ τοῦ τόπου τῶν παθημάτων σου, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τῆς ἀγάπης φλεγόμενος τῆς πρὸς τοὺς Αὐγούστους μου, καὶ ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἐπανίδω αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα ἀνακάμπτων. Εἰ σὲ διτήγειρεν εἰς ἀγανάκτησιν ἡ ἁμαρτία μου, ἃς σὲ κινήσῃ εἰς ἔλκος τῶν Αὐγούστων μου ἡ ἀρετὴ! Ἐπειδὴ δὲ ὁ συνάδελφός σου Πέτρος χρεῖαν οὐκ ἔχει τῆς προστασίας σου, σπεῦσον τοιλάχιστον εἰς βοήθειαν πρὸς τοὺς Αὐγούστους μου, οἵτινες δοξάζουσιν αὐτὸν, συντασσόμενοι τῷ

Παντογνώστη Θεῷ ! Δὲν ἄγνοεῖς, Ἀπόστολε, μετὰ πόσων πόνων καὶ μόχθων, μετὰ πόσων ἀγρυπνιῶν τε καὶ δαπανῶν τὴν ἐκ χειρὸς ἄσεβων ἐλευθερωθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ ἀδελφοῦ σου Πέτρου ἐπλούτισαν οὗτοι καὶ ἐτίμησαν καὶ ἰσχυροποίησαν καὶ προήγαγον εἰς τὴν προσήκουσαν περιωπὴν. Ἐάν αἱ πράξεις μου, Ἄγιε, μ' ἐνοχοποιῶσιν, ἃς μὲ σῶση ἢ ἀξία τῶν Δεσποτῶν μου, πρὸς οὓς ὁ εἰρημένος ἐν πίστει καὶ αἵματι ἀδελφός σου, ὁ τῶν Ἀποστόλων ἡγεμὼν Πέτρος, ἐκπέμπει εὐχάς, ἵνα εὐφραίνωνται μὲν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα, μὴ λυπῶνται δὲ περὶ ἐμοῦ, τοῦ δεινοπαθοῦντος ὑπὲρ αὐτῶν.»

ΕΖ'. Δὲν σᾶς κολακεύω, Κύριοί μου· ὅχι δὲν σᾶς κολακεύω, Σέβαστοί μου Αὐτοκράτορες· τὴν μόνην ἀλήθειαν ὑμῖν ἐκφράζων οὐ *συρράπτω προσκεφάλαια ἐπὶ πάντα ἀγκῶνα χειρὸς, οὐδὲ ποιῶ ἐπιδόλγια ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν πάσης ἡλικίας τεῦ διαστρέφειν ψυχάς* (364). Τὸ πρᾶγμα ἐπαναλαμβάνω, εἶναι ἀληθές.— Μετὰ δύο ἡμέρας τοσοῦτον ταῖς Ἱμετέραις χάρισιν ἡ θάλασσα ἐγαληνίασεν, ὥστε, καὶ τοι ἀποδράντος τοῦ πληρώματος, διεπλεύσαμεν μόνοι μέχρι Λευκάδος, ἀπεχούσης ἑκατὸν τεσσαράκοντα μιλίων, οὐδένα κίνδυνον ἀπαντήσαντες, εἰ μὴ τι δυσάρεστον παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἀχελώου, ἐνθα τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἀναρροίβδουν τὰ κύματα τῆς θαλάσσης σφόδρα κατεσάλευσε τὸ ἄλλως εὐοδούμενον πλοῖόν μας.

ΕΗ'. Οὕτω τῶν πραγμάτων διατρεξάντων, τί, ἰσχυρότατοι Αὐγουστοί, θέλετε νῦν ἀνταποδώσει τῷ Κυρίῳ ἀντί τῆς σωτηρίας, ἧς ὑμῖν χαριζόμενος μὲ κατηξίωσε; Θέλω τὸ εἰπεῖ ἐγώ ! Θέλω σᾶς εἰπεῖ ὅτι Θεός βούλεται (365)

καὶ ἀπαιτεῖ, ὁ Θεὸς αὐτὸς, ὅστις καὶ τοὶ δυνάμενος οἴκοθεν νὰ τὸ ἐνεργήσῃ ἀλλὰ διὰ τῆς χειρὸς Ὑμῶν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκτελεσθῇ αὐτὸς, ὅστις παρέχει τὰ ἐπαγγελλούμενα, ἐξοικονομεῖ τ' ἀναγκαῖα, καὶ τὰς ἐντολὰς διανέμει πρὸς δοξασμὸν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ.— Πρόσχετε λοιπὸν, σᾶς παρακαλῶ !

ΞΘ'. Ὁ Νικηφόρος, ἀσεβῶς πρὸς ἀπάσας τὰς ἐκκλησίας διακεείμενος, καὶ ἐκ τοῦ πλεονάσαντος καθ' Ὑμῶν μίσους ὀρμηθεὶς, προσέταξε τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως νὰ προαγάγῃ τὴν Ὑδροῦντος ἐκκλησίαν εἰς τὸ μητροπολιτικὸν ἀξίωμα, κατ' νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τοῦ λοιποῦ ἵνα τελῶνται Λατινιστὶ κατὰ πᾶσαν Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν, ἀλλ' Ἑλληνιστὶ, τὰ ἱερὰ μυστήρια (366). Δικαιολογεῖται δὲ προφασιζόμενος, ὅτι οἱ ἄχρι τοῦδε Πάπαι ἐπολιτεύθησαν ὡς Πνευματοκάπηλοι, ἐμπορεύθησαν δηλαδὴ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, αὐτὸ τὸ ζωοποιῶν καὶ ἐθῦνον, τὸ τὰ πάντα πληροῦν, τὸ ἔχον τῶν γλωσσῶν τὴν γνῶσιν, τὸ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συναΐδιον καὶ ὁμοούσιον, τὸ ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον, καὶ αἰωνίως διαρκές, τὸ ἀνεκτίμητον, τὸ τοσοῦτ' φωτίζον τὸν κόσμον, ὅσ' ὁ κόσμος ἐπικαλεῖται αὐτό. Καὶ δὴ, ὁ Πατριάρχης Πολύευκτος Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψε προνόμιον, δι' οὗ ποιεῖ μὲν Μητροπολίτην τὸν Ἐπίσκοπον Ὑδροῦντος, χορηγεῖ δὲ αὐτῷ καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν ἐπισκόπους εἰς Ἀχαιρωντύλην (Acerentila) εἰς Τουρκικὴν εἰς Γραβίαν, Μακηρίαν καὶ Τρικάριον, ἐν ᾧ τῶν Ἐπισκόπων τούτων ἡ χειροτονία προδήλως ἀνήκει τῷ Ἀποστολικῷ Πατρί.

Ο'. Ἀλλὰ πρὸς τί ἀναφέρω τοὺς τόπους τούτους, ἐν ᾧ

καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησία ὑπόκει-
ται νομίμως τῇ Ἀγίᾳ, Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ ἡ-
μετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ; Γνωστὸν τοῖς πᾶσι καὶ τοῖς πᾶσι κα-
ταφανές, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως δὲν δύνα-
ται νὰ φορέσῃ ὠμοφώριον, εἰμὴ παραλάβῃ αὐτὸ ἐκ χει-
ρῶν τοῦ Παναγιωτάτου Πάπα. Μόνον δὲ, ὅτε ὁ πολὺς
τὴν πλεονεξίαν καὶ ἄσεβέστατος ἐκεῖνος Ἀλβέρικος τὴν
Ῥώμην κατέλαβε, καὶ ἔγκλειστον, ὡς ἴδιον δοῦλον, κα-
τεκράτησε τὸν Ἀποστολικὸν πατέρα· ὅτε, ἀφ' ἑτέρου, ὁ
Αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς, Πατριάρχην ἀναγορεύσας τὸν Εὐ-
νουχον υἱὸν τοῦ Θεοφύλακτον (367) διὰ δώρων ὀψιλῶν
πρὸς τὸν ἄπληστον Ἀλβέρικον ἀποσταλέντων, κατώρ-
θωσε νὰ πεμφθῶσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Πάπα ἐπιστολαὶ
πρὸς τὸν πατριαρχεῦοντα υἱὸν τοῦ, ἐξουσιοδοτοῦσαι τοῦ-
τον καὶ τοὺς διαδόχους τοῦ νὰ περιβάλλωνται ὠμοφώρια
χωρὶς ἀδείας τοῦ Πάπα· μόνον ἔκτοτε, λέγω, καὶ συνε-
πείᾳ τοιαύτης αἰσχυρᾶς σιμωνίας, ἐπεκράτησε καθ' ὅλην
τὴν Γραικίαν ἡ ἀξιώμεμπτος συνήθεια, τοῦ νὰ φορῶσιν ὠ-
μοφώρια οὐ μόνον οἱ Πατριάρχαι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ
Ἐπίσκοποι, ὅπερ ἄτοπον καὶ παράνομον. Προτείνω, λοι-
πὸν, διὰ ταῦτα πάντα τὴν συγκρότησιν Ἀγίας τινὸς Συ-
νόδου, ἐν ᾗ καὶ ὁ Πολύευκτος προσκληθήσεται. Τούτου
δὲ μὴ συνερχομένου, ἢ μὴ θέλοντος διορθῶσαι κανονικῶς
τὰ ἀνωειρημένα ἐλαττώματά του καὶ *υγάρματα* (sic),
προτείνω νὰ ψηφισθῶσι κατ' αὐτοῦ ὅσα οἱ ἱεροὶ κανόνες
διαλαμβάνουσι.

ΟΑ'. Ἐντοσούτω ἐξακολουθήσατε, Ὑμεῖς Κραταιοὶ Αὐ-
γουσσοι, ἐπιμελούμενοι, ὡς ἤρξασθε, τὰ τῆς Ἐκκλησίας·
τὸν δὲ Νικηφόρον, ὃν καὶ κανονικῶς ἡμεῖς ἐτοιμαζόμεθα

νά ἐξελέγξωμεν, ἀναγκάσατε ἵνα ὑποταχθῇ ὑμῖν, εἰς τὰς δυνάμεις τῶν ὁποίων, ἄλλως τε, ὁ νεκροφανῆς οὗτος ὡς ἀντιταχθῇ δὲν ἀποτολμᾷ. Τοῦτο ἡμεῖς οἱ Ἀπόστολοι Κυρίου, τοῦτο καὶ πάντες οἱ συλλειτουργοὶ ἡμῶν ἀπαιτοῦμεν κυρίως, ἵνα μὴ ἐξευτελίζηται παρὰ τῶν Γραικῶν ἢ γῆ τῶν Ῥωμαίων, ἢ Ἰταλία ἐκείνη, ὅθεν ἐξῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ νὰ κατασταθῇ δεδοξασμένη καὶ σεβαστὴ καὶ ἀξιοτίμητος ἐσαεῖ, καθόσον μάλιστα ἐν τῇ Ἰταλίδι ταύτῃ χώρα ἦλθον ἵνα μαρτυρήσωσιν οἱ ἄγιοι διδάσκαλοι καὶ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

ΟΒ'. Ἀλλ' ἄλλις νῦν περὶ τούτων, μέχρις οὗ τῇ θείᾳ χάριτι, καὶ μεσιτείᾳ τῶν Ἀγιωτάτων Ἀποστόλων, ἀπαλλαγθῶ ἀπὸ χειρῶν τῶν Γραικῶν, καὶ ἀπαχθῶ πρὸς Ὑμᾶς. Τότε δὲν θέλω ὀκνήσει νὰ διηγηθῶ προφορικῶς πάνθ' ὅσα νῦν βαρύνομαι νὰ γράψω.— Ἐπανέλθωμεν οὖν εἰς τὴν διήγησιν τῆς περιουσίας μου.

ΟΓ'. Τῇ 6 Δεκεμβρίου προσωρμίσθημεν εἰς Λευκάδα, ἔνθα παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς νήσου ταύτης, Εὐνούχου (368), καθάπερ καὶ ἀπανταχοῦ τῆς Γραικίας παρὰ τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων, ἀπανθρωποτάτην ἐλάβομεν τὴν ὑποδοχὴν καὶ προὔπαντησιν. Λέγω τὴν ἀλήθειαν, δὲν ψεύδομαι (369), φιλόξενον Ἐπίσκοπον καθ' ὅλην τὴν Γραικίαν δὲν εὔρον. Οἱ Ἐπίσκοποι οὗτοι εἶναι συγχρόνως καὶ πλούσιοι καὶ πτωχοί. Πλούσιοι μὲν κατὰ τὰ χρήματα, ὧν ἐρίθουσι τὰ κιθώτιά των, πτωχοὶ δὲ κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν οἰκιακὴν ἀποσκευήν. Κάθηνται μονώτατοι εἰς ἀσκεπὲς τραπεζίδιον, κοκκαλίζοντες παξιμάδιον, (370) καὶ διὰ μικρῶν, μικροτάτων ποτηρίων οὐχὶ πίνοντες ἀλλὰ μυζῶντες τὸ βάλνιον. Αὗτοι ὀψωνίζουσι, καὶ αὐ-

τοὶ πωλοῦσι τὰ εἰσοδήματά των· αὐτοὶ ἀνοίγουσι τὴν θύραν τῆς οἰκίας καὶ αὐτοὶ τὴν κλείουσιν· αὐτοὶ καὶ ἀγχοφόροι τῶν σιτηρῶν, καὶ ὀνηλάται καὶ κάπωνες (caro-pes Τί λέγω; (caurones), καπήλους ἤθελον νὰ γράψω, ἡ δὲ γλῶσσα ἀμαρτάνουσα τ' ἀληθῆ εἶπεν. Ἀλλὰ μὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ κάπωνες τουτέστιν εὐνοῦχοι, καὶ καπήλοι, ταῦτοχρόνως, ὑπάρχουσιν αὐτοὶ, πράγματα ἀμφοτέρω τοῦ κανόνα παραβαίνοντα. Τὸ γλίσχρον συμπόσιον αὐτῶν ἀμειψόμενως ἄρχεται καὶ παύει διὰ μαρουλίων (μαρϋουλίων, θριδακίνης).

«Ἄτινα τὸ πάλαι μόνον πρὸς τὸ τέλος τοῦ γεύματος παρετίθεντο» (371)

Καὶ εἰ μὲν τοῦτο ἐπράττετο κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ πενίας, εὐδαίμονας ἤθελον καλέσει τοιοῦτους πένητας· ὅμως, τῆς φειδωλίας αἴτιον εἶναι τὸ δεινὸν ἀργύριον, ἡ βδελυρὰ τοῦ χρυσοῦ ἐπιθυμία (372). Ἀλλὰ φεισθήτω ὁ Θεὸς αὐτῶν! Ἐπειδὴ, φρονῶ, πράττουσιν οὕτω φορολογουμένους ἔχοντες τὰς ἐκκλησίας των. Μοὶ ὥρκισεν ὁ Δευκάδος, ὅτι ἡ Ἐκκλησία του ὤφειλε νὰ τελῇ φόρον ἐτήσιον ἑκατὸν χρυσίνων· ἀναλόγως δ' αἱ λοιπαί, ὡς ἐκάστη δύναται (373). Ὅπόσον δὲ ἄδικον τοῦτο, αὐταὶ αἱ πράξεις τοῦ ἀγιοτάτου ἡμῶν πατρὸς Ἰωσήφ τὸ ἀποδεικνύουσιν· ὅστις, σιτοδείας οὔσης ἐν Αἰγύπτῳ, ναι μὲν τὴν χώραν ὑπόφορον πεποίηκε τῷ Φαραῶ, ἀλλὰ τὰ κτήματα τῶν ἱερέων ἀφῆκεν ἀσύδοτα.

ΟΔ'. Τῇ δὲ 14 Δεκεμβρίου (373) ἀπεπλεύσαμεν ἀπὸ Δευκάδος, καὶ μόνοι θαλασσοπορήσαντες (ἐπειδὴ, ὡς ἐρρήθη, ἀπέδρασαν οἱ ναῦται) ἀφίχθημεν τῇ 18 εἰς Κορυφῶν (375). Ἐνταῦθα, πρὶν ἢ ἀποβιβασθῶμεν τοῦ πλοίου,

ἔδραμεν εἰς προὔπάντησίν μας στρατηγός τις, ὀνόματι Μιχαήλ, ἐκ Χερσῶνος ὀρμώμενος· ἀνὴρ πολιδότριξ, ἱλαροπρόσωπος, ἀρεσκευτικός μὲν τοὺς λόγους καὶ φαιδρός αἰέποτε τὸ μειδίαμα, ἄλλως δὲ (ὥς ἔπειτα ἐφανερώθη, ἦ, ὡς ὁ Θεὸς διὰ σημείων μοὶ τὸ ἐδήλωσεν, οὐδέποτε ἐμοῦ δυναμένου νὰ ὑποπτεύσω τοιοῦτόν τι) ἄλλως δὲ, λέγω, διαβολάνθρωπος (*mente diabolus*). Καθότι, ἅμα μοὶ ἔδωκεν οὗτος τὸν ἀσπασμόν τῆς εἰρήνης, ἣν ἄλλως οὐκ εἶχεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἅπαντα ἡ μεγάλη νῆσος Κορυρῶ ἐσείσθη, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρεῖς τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον καὶ ἕτερον προσετέθη. Μετὰ γὰρ παρέλυσιν τριῶν ἡμερῶν, δηλ. τῇ 21 Δεκεμβρίου, ἐνῷ ἐγὼ μὲν συνειστιαζόμεν ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Μιχαήλ αὐτοῦ, οὗτος δὲ κατακλινόμενος ἐπεξέτεινεν ἐπ' ἐμοῦ τὴν πτέρυν τούτου, ὁ ἥλιος, τοικύτην ἴσως βδελυρὰν πρᾶξιν αἰσχυνθεὶς, τὴν λάμψιν τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ ἀπέκρουεν. Ἐκλείψεως γενομένης (376), ὁ Μιχαήλ ἐτρόμαξεν, ἀλλὰ δὲν μετεβλήθη.

ΟΕ'. Ἐν τούτῳ θέλω διηγηθῆ τί τούτῳ χαριζόμενος ἔπραξα καὶ τί ἀπέλαβον εἰς ἀνταμοιβὴν παρ' αὐτοῦ. Ὅτε διέβην ἐντεῦθεν πρώτην φοράν (377), ἐφιλοδώρησα τῷ υἱῷ τοῦ Μιχαήλ τὴν θαυμασίως ἐπικεχρυσωμένην, τὴν παναίολον ἐκείνην καὶ πολύτιμον ἀσπίδα, ἣν μετ' ἄλλων δώρων μοὶ ἐδώσατε Σεβαστοὶ Κύριοι, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ διανεῖμαι αὐτὰ πρὸς φίλους μου Γραικοὺς. Νῦν δ', ἐκ Κωσταντινουπόλεως ἐπανελθὼν, ἐδώρησα τῷ πατρὶ ἰμάτιον πολυτελέστατον. Ἀνθ' ὧν, ἀκούσατε, τίτι τροπῶ ἀντημεσίφθην. Ὁ Νικηφόρος ἐγγράφως τῷ Μιχαήλ τούτῳ διέταξε νὰ μ' ἐμβιβάσῃ εἰς χελάνδιον καθ' οἷανδ' ἡ-

ποτε ὦραν ἤθελον ἀφιχθῆ ἑνταῦθα, καὶ νὰ μὲ ἀπευθύνῃ πρὸς Λέοντα τὸν Κοιτωνίτην (378). Τοῦτο ὅμως ὁ Μιχαήλ δὲν ἐνήργησεν. Ἐπὶ εἴκοσιν ὅλας ἡμέρας ἀναβαλὼν τὴν ἀναχώρησίν μου, μ' ἔθρεψεν οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ μου δαπάνῃ, ἕως οὗ μηνυτῆς παρὰ τοῦ εἰρημέ-
νου Λέοντος τοῦ Κοιτωνίτου φθάσας ἐπέπληξεν αὐτὸν διὰ τὴν χρονοτριβήν.

Μὴ δυνάμενος δὲ τότε νὰ ὑποφέρῃ τὰς λοιδορίας, τοὺς ὀδυρμοὺς, τοὺς στεναγμοὺς μου, μετέβαλε γνώμην. Ἀλλ' ὅμως, τί ἐποίησε; Μὲ συνέστησε πρὸς τινα ἄνδρα παμπόνηρον καὶ μοχθηρὸν, ὅστις δὲν μοὶ ἐπέτρεψε ν' ἀγοράσω οὔτε τὰς πρὸς τὸν πλοῦν ἀναγκαίαις ζωοτροφίας, εἰ μὴ ἐλάμβανε προλαβόντως εἰς δῶρον λέβητά τινα ἱσότημον μιᾷ λίτρᾳ ἀργυρίου. Μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας, τέλος πάντων, ἀπῆλθον· ἀλλ' ὁ μηνυτῆς ἐκεῖνος, πρὶς ὃν ἔδωκα τὸν λέβητα παρεκίνησε δολίως τὸν ναύκληρον νὰ μὲ καταθέσῃ ἐπὶ τινος ἐρήμου ἀκρωτηρίου, ὅπως ἀποθάνω ἐκ πείνης. Ἐπραξε δὲ τοῦτο πρὸς ἐκδίκησιν ὁ μηνυτῆς, διότι τὰ ἱμάτιά μου πρὸ τῆς ἀπελεύσεως ἀναποδογυρίσας ὅπως διερευνήσῃ μήπως ἐνεκρύπτοντο πορφύρι, καὶ σκοπεύσας κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην νὰ σφετερισθῇ ἐν ἱμάτιον, τοῦτο ἀπεποιήθη νὰ συγχωρήσω ἐγώ.

ΟΣΕ΄. Ὁ Μιχαῆλοι, Μιχαῆλοι! ποῦ σᾶς εὔρον τοσοῦτους καὶ τοιούτους ἐμπρός μου! Ὁ Κωσταντινουπολίτης φύλαξ Μιχαῆλος παρέδωκέ με πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του Μιχαῆλον, ὁ κακὸς τῷ κακίστῳ, ὁ κάκιστος τῷ παγκακίστῳ. Μιχαήλ δὲ ὠνομάζετο καὶ ὁ διασώστης μου, ἀνὴρ ἀπόνηρός τε καὶ ἀπλοϊκός, τοῦ ὁποῖου ἡ εὐθεία (379)

τοσαύτην σχεδὸν ζημίαν προϋξένησέ μοι ὅσην μοι ἐπέφερεν ἡ τῶν ἄλλων ὁμωνύμων του πονηρία. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἐλαχίστων τούτων Μιχαήλων ἐνέπεσα πρὸς σὲ τὸν μέγαν Μιχαήλον, τὸν ἡμερημίτην καὶ ἡμικαλόγηρον Ὅγ, μὰ τὴν ψυχὴν μου, οὐδόλως θέλει σὲ ὠφελῇ σαι τὸ βάλνιον, ὅπερ καταπίνεις, εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον ταχθεῖς. Οἱ γὰρ προσπεποιημένως τὸν θεὸν ζητοῦντες, οὐδέποτε εὐρεῖν αὐτὸν ἀξιοθήσονται (380).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ,

Γλώσσης περιπέτεια.

Ἐξ ὅσων συντόμως προετάξαμεν εἰς τὴν Πρεσβείαν τοῦ Λιουτπράνδου, ἐκ τοῦ κειμένου τῆς Πρεσβείας αὐτῆς, ἅμα δὲ καὶ ἐκ τῶν σχολίων, ἅπερ τῇ μεταφράσει τοῦ ὑπομνήματος ἐπεσυνάψαμεν, ὁ ἀναγνώστης συνήγαγεν ἥδη ὕλην ἀποχρῶσαν, ὅπως οἴκοθεν ἐκφέρῃ κρίσιν ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ὁθωνος, τοῦ Νικηφόρου, καὶ τοῦ Λιουτπράνδου, καὶ ἀποφασίσῃ, ἐὰν δίκαια ᾖναι ἢ κατὰ τοῦ Φωκᾶ ἱμπαθῆς τῶν νεώτερων ἱστορικῶν καταφορὰ, ὅτι τάχα δυσπρεπῶς ἐδέξατο ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Λατινἐπίσκοπον πρεσβευτήν. Ἀρκούντως δὲ περὶ Λιουτπράνδου πραγματευθέντες ἥδη, καὶ τὴν δίκην αὐτοῦ εἰς τὴν ὀρθόνοιαν τοῦ ἀναγνώστου ἀποτιθέμενοι, βαίνομεν νῦν εἰς ἑτέραν τινὰ μελέτην, οὐχ' ἥττον ἀξιόλογον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὸν μεσαιῶνα, καὶ

ιδίως καθ' ἣν διεξερχόμεθα περίοδον. Ἐν τῶν ἰσχυροτέρων ἐπιχειρημάτων τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου καὶ τοῦ Λιουτπράνδου κατὰ τῆς παραλόγως ὑπὸ τῶν Γραικῶν σφρι-
τεριζομένης *Ρωμαϊκῆς* ἐθνότητος, ὑπῆρξεν ὡς εἶδομεν, καὶ ὅτι οἱ Γραικοὶ οὖτοι τὴν λατινικὴν διάλεκτον ἀπο-
μαθόντες ἐλάλουν τὴν Ἑλληνίδα. Καθῆκον οὖν ἡμῖν ἐπί-
κειται τὴν σπουδαιοτάτην παρατήρησιν τοῦ Λατίνου ὅσον οἶόν τε νὰ διατρανύσωμεν, μήπως ἐν αὐτῇ τυχόντως περιέ-
χεται τὸ κεφαλαίότατον γνῶρισμα τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλλη-
νισμοῦ.

Δὲν ἁμαρτάνομεν, λέγοντες τὸ κεφαλαίότατον. Ἡ κοινὴ καὶ καθομιλουμένη γλῶσσα, ὁ ἄγραφος μὲν, ἀλλ' ἀπα-
ραβίαστος οὗτος νόμος τῆς ἐπὶ τεσσαράκοντα περίπου αἰῶνας πολιτευθείσης ἑλληνικῆς φυλῆς· ἡ παράδοσις αὕτη τῶν ἀλληλενδέτων ἐθνικῶν μας φάσεων, εἶναι πραγμα-
τικῶς τὸ μόνον λείψανον τῆς ναυαγησάσης ἀρχαιότητος, ἡμῖν ὑπὸ τῶν μέσων χρόνων μεταδοθὲν, τὸ μόνον ἔμβιον μνημόσυνον, ἐν ᾧ συγκεφαλαιοῦται σχεδὸν ὁ σύνολος βίος τοῦ γένους, ἐν ᾧ ὀλομελῆς ἐσοπτρίζεται ἡ κατὰ καιροὺς ὑπὸ παντοδαπῶν περιστάσεων διαμελισθεῖσα ἑλληνικὴ διάνοια. Τί ἐγένετο τὸ θρήσκευμα τῶν ἐνδόξων μας προ-
πατόρων; Ἀπῆλθεν ὡσεὶ μετέωρος ἀστραπή. Μετεβάλο-
μεν θρησκείαν, καθὼς ὁ προσκεκλημένος εἰς τινὰ χορὸν ἀλ-
λάσσει στολὴν. Ποῦ αἱ νομοθεσίαι τοῦ Σόλωνος, τοῦ Λυ-
κούργου, τοῦ Περικλέους; ποῦ τοῦ Θεοδοσίου, τοῦ Ἰουστι-
νιανοῦ, τοῦ Βασιλείου τὰ διατάγματα; Καθεύδουσι ταῦτα εἰς βιβλιοθήκας, ἢ διερευνῶνται μόνον ὑπ' εὐαρίθμων τι-
νῶν σοφῶν. Ποῦ δὲ τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα τοῦ παρελθόντος, ποῦ τὰ καθιδρύματα, τὰ πάθη, τὰ φρονήματα τοσούτων

γενεῶν; Πάντα ταῦτα παρῆλθον. Ὁ χρόνος τὰ μὲν κατέστρεψε κατὰ κράτος, τὰ δὲ μετέπλασε, τὰ δὲ διέσπειρε καὶ ἀπηλλοτριώσεν εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς γῆς. Τόδε μόνον ἐξέφυγε τὸν ὄλεθρον· ἡ κοινὴ λέξις, ἡ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς ἀδιχώριστος αὐτῇ ψυχῇ καὶ γνώμῃ. Ἐσώθη θαυμαστῶς ἡ γλῶσσα, καθ' ὅν τρόπον ἐσώθη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, καθὼς ἐσώθη ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς; Τίς βεβαιοῖ ὅτι τῇ λέξει ταύτῃ δὲν ἐναποκλείεται ὁ μόνος πειστικὸς λόγος τῆς σωτηρίας μας, ἡ ἐρμηνεία τῶν πολλῶν καὶ δεινῶν μας περιπετειῶν, ἡ διαθήκη τῶν σκοτεινῶν μας αἰώνων, τοῦ ἑλληνικοῦ δήμου ἡ σοφία καὶ εὐφυΐα, ὅτι ἐν αὐτῇ δὲν ἐγκρύπτεται τὸ μυστήριον τῆς παλιγγενεσίας μας, ἐὰν ἀληθῶς ἡ λέξις αὕτη ὑπάρχῃ ὁ στερρότερος τῶν δεσμῶν, ὅσοι συνείρουσι τὴν νῦν Εὐρώπην πρὸς τὴν μουσοτρόφον πατρίδα τοῦ Ὀμήρου, καὶ τοῦ Πλάτωνος; Καὶ ὅμως οἱ μάταιοι ἡμεῖς καὶ ἀφιλόκαλοι, καὶ μηδεμίαν ἐμβριθῆ σπουδὴν κεκτημένοι, ἀφροντίστως σχίζομεν τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἡ σπαράττομεν τὰ φύλλα του, ἢ ἀπορρίπτομεν αὐτὸ ὡς χαμερπές τι καὶ μηδαμινόν. Ὅταν, ὅμως, ἔλθῃ καιρὸς ἐπιστήμης· ὅταν ἡ συγκριτικὴ φιλολογία ἀναβιβάσῃ τὸ ἀσύρραπτον χειρόγραφον εἰς τὴν πρέπουσαν αὐτῷ περιωπὴν· ὅταν ἐκ τοῦ χοῦ καὶ τοῦ εὐρώτος, οἵτινες περικαλύπτουσιν αὐτὸ, νέον φῶς ἀληθείας ἐξατράψῃ, καὶ εἰς τὰ ὅμματα τῶν γλωττολόγων ἐκπηδήσῃ ὁ εἰσέτι ἀδιερμηνεύτος νόμος τῆς ἑλληνικῆς ἐνότητος, τότε, θαρροῦμεν, ὁ ἐξηγενησιμὸς κόσμος ἀκριβέστερον ἢ ἀλλαχοῦ θέλει ἀναγνώσει ἐν αὐτῷ, τὴν μέθοδον δι' ἧς ἡ θεία Πρόνοια ἀδιαλείπτως διετήρησε τὸν βίον τὸν ἑλληνικὸν εἰς κοινωνίαν πνεύματος μετὰ πάν-

των τῶν ἐν Χριστῷ πολιτευθέντων, καὶ σήμερον διαπρεπόντων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Μεγάλως οὖν ἠθέλομεν ἁμαρτήσῃ, παραλείποντες τοιαύτην ἔρευναν ἐν τῇδε τῇ μελέτῃ τοῦ μεσαιῶνος. Ἀπεθσαυρίσαμεν τὰ ἐλάχιστα συμπτώματα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀναβιώσεως· περιήλθομεν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν εἰς ζήτησιν ἱστορικῶν ὑποδείγματων· ἠκροάσθημεν ξένων τε ἅμα καὶ ὁμογενῶν· ἐτείναμεν τὸ οὖς εἰς ἤχους νῦν μὲν ἐναρμονίους, νῦν δ' ἄσημάντους. Ἀλλὰ τὸ βεβαιότερον καὶ μᾶλλον ἀναντίρρητον δείγμα τῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐθνικῆς ἀναστοιχειώσεως ὑπάρχει εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους γλώσσης. Χρεῖαν ἐνταῦθα δὲν ἔχεις εἰκασίων, πιθανολογημάτων, συμπερασμάτων, πλαγίων ἀποδείξεων, οὔτε ἀναγκάζεσαι νὰ καταφύγῃς εἰς Λατίνων καὶ ἄλλογενῶν μαρτυρίας, ἢ εἰς παρεξηγήσεις χρονογράφων σχολαστικῶν.

Τὸ ἱστορικὸν τῆς γλώσσης μνημεῖον σώζεται ἀκέραιον εἰς ἔποψιν πάντων· παρῥησιάζεται αὐτοφανὲς ἐν μέσῳ τῶν πέριξ τετριμμένων ἐριπίων, ὡς δ' ἐν Ἀθήναις τοῦ Θεσέως νχὸς διαπρέπει ἐν μέσῳ τῆς περικειμένης φθορᾶς. Ἐρείπια τῆς ἀρχαιότητος δεξιόθεν, θραύσματα τοῦ μεσαιῶνος ἀριστερόθεν, πανταχόθεν θραύσματα καὶ περπτώματα. Βλέπεις εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐν εἶδει τροπαίου καταβεβλημένην τὴν οἰκτρόβιον καὶ πτωχαλαζόνα Ῥωμαϊκὴν ἐκείνην μανίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, ἐπέκεινα δὲ βλέπεις πεπτωκυίας σωρηδὸν τὰς ἐπαλλήλους κατακτήσεις, τὴν Ῥωμαϊκὴν, τὴν Ἑνετικὴν, τὴν Φραγκικὴν, τὴν Ὀθωμανικὴν, καὶ τὰς ἐλάττονας ἄλλας. Ἀνάβλεψον δὲ καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ μνημείου ! Ἡ

σημαία τῆς ἐλληνικῆς ἀναγεννήσεως ἀνεμοῦται σύμῃ-
λον νίκης καὶ ἀναβιώσωνος. Εἰς τὸν Σταυρὸν αὐτὸν εἰ-
κονίζονται αἱ τρεῖς μεγάλαι τῆς πατρίδος μας ἡλικίαι !

Δὲν προτιθέμεθα τὴν προάσπισιν ιδέας, τινος προτυπη-
ματισθείσης, ἢ συστήματός τινος οὔτω πως ἢ ἄλλως
περὶ νεοελληνικῆς γλώσσης δογματίζοντος. Ἐνῷ πάντες
οἱ πρὸ ἡμῶν ἐξέθεντο διδασκαλικῶ τῷ τρόπῳ τὴν γνώ-
μην αὐτῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, οἱ μὲν κανόνας διαγρά-
ψαντες ἀδικαιολογήτους, οἱ δὲ διὰ δοξοκοπίαν καὶ ἐπί-
δειξιν ἀρχαιολατρείας καταπατήσαντες τὰς στοιχειωδε-
στέρας τῆς ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας ἀρχάς, τὸ ἐφ' ἡμῖν
θέλομεν ὅσον οἶόντε δοκιμάσαι νὰ ἀνάξωμεν τὸ περὶ
γλώσσης θέμα εἰς τινὰς ἀρχὰς γενικὰς, ἐξ αὐτοῦ τοῦ
ἐθνικοῦ βίου ἀπορρέουσας· θέλομεν διασαφήσει τὸ μελέ-
τημα διὰ πραγμάτων ἀναμφιλέκτων, ὥστε χαράξαι περὶ
τὴν σπουδαιοτάτην ἔρευναν δρόμον τινὰ, ἴσως οὐχὶ τὸν
συντομώτερον, ἀλλὰ, θαρρόμεν, τὸν ἀσφαλέστερον, καὶ
μᾶλλον ὀρθοπόρον.

Ἐὰν παραβάλωμεν τὴν φύσιν τῶν ἀρχαίων διαλέκ-
των πρὸς τὴν τῶν νεωτέρων, θέλομεν ἐκ πρώτης ἀρ-
χῆς πεισθῆ, ὅτι τὰ συγκρινόμενα διαφέρουσι πρὸς ἄλ-
ληλα οὐσιωδῶς. Αἱ ἀρχαῖαι γλώσσαι, μηδεμιᾶς ἐξαιρου-
μένης, φαίνονται ὑπ' ὀλίγων τινῶν ἀνθρώπων κατεσκευ-
ασμέναι, καὶ εἰς χρῆσιν ὀλίγων τινῶν διωρισμέναι. Ἐπε-
φοίτησεν ἐν τῷ σχηματισμῷ αὐτῶν πνεῦμα ὀλιγαρχι-
κόν, ἢ ἀριστοκρατικόν, εἰμὴ συχνάκις καὶ τυραννικόν,
ἀνδραποδῶδες. Ὀλίγοι οἱ ὀρθῶς λαλήσαντες καὶ γράψαν-
τες τὰς γλώσσας αὐτάς, διότι ὀλίγοι τότε ἦσαν οἱ τυγ-
χάνοντες ἀνατροφῆς ἐλευθερίας, εὐάριθμοι οἱ εὐκαιροῦν-

τες εἰς τὸ διδασκῆναι τὴν χαλεπὴν καὶ ἐπίπονον τέχνην τῆς καλλιτείας καὶ ὀρθοεπείας. Ἀπ' ἐναντίας, αἱ γλῶσσαι τοῦ νεωτέρου κόσμου, καὶ ἐξαιρέτως αἱ τῆς χριστιανικῆς συμπολιτείας, φαίνονται ἐν τε τῇ οὐσίᾳ καὶ ἐν τῷ σχήματι αὐτῶν, ἐργοπονήματα τοῦ πλήθους, τοῦ δχλου, τοῦ λαοῦ. Αὗται κινοῦνται, ῥυθμίζονται, καὶ προβάδην ἀπαρτίζονται, ὀρμώμεναι ὑπὸ τινος ἐμφύτου δημοκρατικῆς ῥυθμῆς· τείνουσι πρὸς τὴν γενικότητα, καὶ τὴν διάδοσιν· φιλοῦσι τὴν ἐξάπλωσιν, καὶ τὴν διαστολήν. Διὸ, αἱ μὲν ἀρχαῖαι διάλεκτοι ὁμοιάζουσι ποταμὸν σκολιοδρόμον, ποῦ μὲν τὰς διερχομένας χώρας γονιμοποιοῦντα, ποῦ ὅμως εἰς χαράδρας καὶ βυθοὺς κατακρημνιζόμενον· αἱ δὲ γλῶσσαι τῶν νεωτέρων δύνανται νὰ παραμοιασθῶσιν εἰς ποταμούς, εὐθεῖαν μὲν καὶ τακτικὴν ἀνύοντας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς τὴν πορείαν, πολλάκις δὲ καθ' ὁδὸν ἐκ τοῦ χρώματος τῆς γῆς αὐτῆς χρωματίζοντας τὰ ρεύματα αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν γονιμότητα καὶ τὴν εὐφορίαν διὰ πλημμύρας δωρουμένους πρὸς χώρας παντάπασιν ἀγνώστους τῇ ἀρχαιότητι.

Τίς ὁ λόγος τῆς διαφοράς αὐτῆς; Ποθεν τ' ὀλιγαρχικὸν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, καὶ τὸ δημῶδες τῆς νεωτέρας; Διὰ τὸ κατ' ἄλλον μὲν τρόπον συνελάβανον τὰς ιδέας καὶ ἐξέφραζον αὐτὰς οἱ παλαιοὶ, ἄλλως δὲ συλλογιζόμεθα, καὶ λαλοῦμεν ἡμεῖς σήμερον;

Εὐρίσκομεν τὴν ἐξήγησιν εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἣ πρὸς ἀποφυγὴν μακρολογίας ζητοῦμεν τὴν ἐξήγησιν αὐτὴν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ὅπερ ἀρτίως συγκεφαλαιοῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ Εὐρωπαίου πολιτισμοῦ. Ἐπεκράτησε τὸ πάλαι γλῶσσα ὀλιγαρχικὴ, διότι ὁ λόγος ἐν ἀρχῇ οὐκ ἦν, ἢ πρὸς τοὺς ὀλίγους, ἐξ

ὧν συνέκειτο ἡ διανοητικὴ τῆς πολιτείας ἡγεμονία. Θ ὕτο, καὶ μόνοι ἦσαν κύριοι τοῦ νοῦ, μονάρχαι τῆς διανοίας, νομοθέται τοῦ γραπτοῦ λόγου, διανομεῖς τῆς ἐλευθερίας τῆς παιδείας, τοῦ φωτισμοῦ τῶν πολλῶν. Μεταξὺ δὲ τῆς γλώσσης τῶν ὀλίγων νομοθετῶν αὐτῶν καὶ τῆς γλώσσης τοῦ χυδαίου, τοῦ ἀκατονομάστου πλήθους, ἐμεσολάβει τάφρος βαθύτατος. Οὐδεμία ἀμοιβαία ἐπικοουρία, οὐδεμία συνεννόησις καὶ συνανάμιξις. Ἄνω μὲν μετάρσιος, ἔντεχνος, πολυσύνθετος, δυσσύμβολος, ἀπρόσιτος ὁ λόγος τῶν ὀλίγων κλητῶν καὶ ἐκλεκτῶν· κάτω δὲ χαμερπῆς, ἄκοσμος, παρημελημένος ὁ λόγος τῶν ὄχλων· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ ἀνυπέρβατος τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας φραγμός.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων· ὁ ἐπισυμβὰς ἐντεῦθεν παγκόσμιος ἐκεῖνος τοῦ μεσαιῶνος ὄργανός· ἡ εἰσβολὴ τῶν πολλῶν, τοῦ πλήθους, τῶν ὄχλων εἰς τὰ ἄδύτα τῆς σοφίας, εἰς τ' ἀπόρρητα τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος, εἰς τὸ ἱερὸν τῆς παγκοσμίου ἀπολυτρώσεως· ἡ συμμετοχὴ τοῦ σύγκλυθος λαοῦ εἰς τὸν δαίμονα τῆς κοινωνίας, ταῦτα ἀνέτρεψαν τὰ καθεστῶτα, ὥστε μεγίστη ἐπηκολούθησε μεταβολὴ κατὰ τὰς σχέσεις τῶν ἀρχόντων τῆς διανοίας, καὶ τῶν ἀρχομένων. Ἀνατροπὴ λοιπὸν περὶ τὸν ἰδεαλογικὸν μηχανισμόν, μετασκευὴ περὶ τὸν τρόπον τοῦ λαλεῖν, τοῦ γράφειν, τοῦ διδάσκειν, καὶ νομοθετεῖν τὸν πλησίον. Τί διηγείται τρανῶς πᾶν ὅ,τι βλέπομεν, ὅ,τι ἀκούομεν; Ὁ Λόγος τῶν ὀλίγων ἐγένετο σάρξ, ἐννηθροπίσθη εἰς τὴν συνεργίαν τῶν πολλῶν, συνεμερίσθη τὰ τε ἀγαθὰ καὶ τὰ δεινὰ τῆς πραγματικότητος, συνεβάδισε πεζὸς μετὰ πεζῶν, ἀνεπτερώθη μετὰ

ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, ἔλαβεν, ἐνὶ λόγῳ, τὸ χρίσμα τῆς ἱστορικῆς ἱερωσύνης, τὴν σφραγίδα τῆς δημοτικότητος, τὴν λαοσωτήριον ἐκείνην συναίσθησιν τῆς Ἐνότητος, ἐν ἣ πάντα τὰ μέλη τῆς ἀγίας πολιτείας λόγῳ τε καὶ πράξει ἀδελφοποιούμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Εἵπομεν τὴν Ἐνότητα. Ἀνάγκη νὰ σαφηνίσωμεν τὴν λέξιν.

Τί ἐστὶν ἐνότης; Ἀπλότης; Τί δὲ ἡ πρὸς τὴν ἐνότητα ῥοπή; Ῥοπή πρὸς τὴν ἀπλοποίησιν; Ὁ Θεὸς ὁ ἐνικός, ὁ εἷς καὶ μόνος Θεός, ὑφίσταται τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀπλούστατον τῶν ὄντων. Ἡ τελειοποίησις ἄρα τῶν ἀνθρωπίνων ὑποθέτει καὶ τὴν ἀπλοποίησιν. Ἀπλῶν γὰρ ὄντων τῶν νόμων τῆς Προνοίας, πρὸς τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ ἀπέριτον βαδίζει ὁ ἀνθρώπινος λογισμός. Ἐσχατος ὁρος προόδου, τέρμα βελτιώσεως εἶναι, κατὰ τὴν ῥῆσιν τὴν ἀποστολικήν, ἡ ἀπλότης ἢ εἰς τὸν Χριστόν (381).

Ἡ σκέψις αὕτη μᾶς ἀναγκάζει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι, καθὼς πάντα τὰ ἐπίγεια, ἀπλοποιούμενα βαθμηδὸν καὶ ἀποσυνθετόμενα, τείνουσιν ἐπὶ σκοπῷ ἁρμονίας πρὸς τινα σύνθεσιν ἑλλογον, καὶ ἐξ ὁμοειδῶν μερίδων ἀπαρτιζομένην, τουτέστι μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον διὰ τῆς διαστολῆς καὶ τῆς ἀναστοιχειώσεως τελειοποιοῦνται, τὸν αὐτὸν τρόπον, ἡ προϋστα τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀπλοποίησις πέφυκε σύμπτωμα χριστιανικῆς ἀναγεννήσεως, ἄρα καὶ σημεῖον ἀλάνθαστον παιδείας, ἐξευγενισμοῦ.

Οὕτω πως τὸν νόμον τῆς προόδου διανοοῦντες, εὐκολὰ τὴν αἰτίαν ἐρμηνεύομεν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐν μὲν τῷ παρελθόντι, καὶ βασιλευόντων τῶν Θεῶν, οἵτινες κατὰ τὸν ποιη-

τὴν *Δίχα θυμὸν ἔχουσι*, βασιλεύει διφυΐα περὶ τὴν ἔκφρα-
σιν τοῦ στοχασμοῦ, καὶ περιπλοκὴ συμβόλων, καὶ ἀνω-
μαλία τύπων, καὶ πέδαι ἐπὶ πεδῶν ἀνὰ πᾶν βῆμα περὶ τε
τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἐκφώνησιν ἐπιπροστίθενται· ἐν δὲ τῷ
παρόντι βλέπομεν, τοῦναντίον, κρατυνόμενον, καὶ ὁση-
μέραι διαδιδόμενον τὸν κανόνα τῆς ἀπλοποιήσεως, αὐ-
τὸν τὸν καθολικὸν τοῦ σήμερον πολιτισμοῦ κανόνα, ὅστις
βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκποδὼν ποιῇ πᾶν τὸ ἔτερο-
εἶδές, καὶ ἀνώμαλον, καὶ πολὺ πλοκον, καὶ δυσέφικτον
τῇ τῶν πολλῶν διανοίᾳ, πᾶν τὸ δυσμεταχείριστον ἐν
τῷ στόματι τοῦ πλήθους, τῇ κοινῇ χρήσει τῶν ἀδελφῶν,
τῶν οἰκείων, τῶν ὁμογενῶν. Ἡ δὲ ἐρμηνεία μας αὕτη ἀπο-
θαίνει τοσοῦτῳ εὐλογος, ὅσω παλινδρομοῦμεν πρὸς τὰ
παρελθόντα, ἐρευνῶντες τὰς πηγὰς τῆς γενικῆς Φιλολο-
γίας. Τί γὰρ παρατηρεῖς εἰς τοὺς ἀπωτάτους χρόνους
τῆς ἱστορίας ἀνατρέχων; Τὴν κυριαρχίαν τῆς γλώσσης
τοῦ ἱερατείου, τῆς τοῦ ποιητικοῦ μύθου, τοῦ συμ-
βόλου, τῶν ἀλληγοριῶν τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν τῆς
ἐπιτετηθευμένης, καὶ, εἰ ἔξεστιν οὕτως εἰπεῖν, πεπλασ-
τουργημένης ἐκείνης γλώσσης τῶν ἀριστίνδην παιδευ-
θέντων, ἥτις ἐπωνομάσθη ποῦ μὲν *ἱερατικὴ*, ποῦ δὲ *ποι-
ητικὴ*. Οἱ δὲ ταπεινότεροι, ὁ χύδην ὄχλος, οἱ βάνανσοι,
ἐν οἷς καὶ τῶν δούλων ἡ πληθὺς, λαλοῦσι τὴν δημώδη καὶ
ἀγενῆ γλῶσσαν τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἀγορᾶς, τὴν γλῶσσαν
τῶν συναλλαγμάτων, τὴν ἀπερικόσμητον τῆς ὕλικῆς ἐ-
νεργείας διάλεκτον. Εἰς μὲν τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς
κοινωνίας ἐπικρατεῖ ἡ διὰ τέχνης κατεσκευασμένη, ἡ ἐ-
ξωτικὴ καὶ ἐπιτηδευτὴ γλῶσσα τῆς προνομιοῦχου παι-
δείας· παρὰ δὲ τῷ λαῷ ἐν ἀστασίᾳ καὶ ἀδιακόπῳ μετα-

Βολῇ κυμαίνονται αἱ ἰδιώτιδες διάλεκτοι. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου τὸ διαιρετικόν, καὶ ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀπλότητα πνεύμα τῆς πολυθείας, ὅπου αἱ κοινωνικαὶ βάσεις, τὸ μὲν φαινόμενον δημοκρατικαί, πράγματι δὲ ὀλιγαρχικαί, παρήγαγον ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων δύο τινὰς γλώσσας, πολλῶ διῃσταμένας ἀπ' ἀλλήλων, τὴν λογίαν, δηλαδή, ἣτις τὴν ἐμπνευσιν, καὶ τὸν λόγον ἐξυπηρέτησε, καὶ τὴν ἀγοραίαν, ἣτοι δημοτικὴν· τοῦθ' ὅπερ ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Πλούταρχον ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ (Ἡθ. Γ. 2. 978)· «τῶν διδασκόντων οἱ μὲν πρὸς τὸν ὄχλον καὶ τὸν δῆμον γράφουσιν, οἱ δὲ τοῖς ὀλίγοις. » Εἰς ἀπόδειξιν δὲ ὅτι τὸ θρησκευμα, ἐπομένως ὁ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς, τὰ μάλιστα παρ' ἡμῖν συνέβαλον εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς διχοφωνίας, ἔρχεται ἡ φιλολογία τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, φιλολογία εἰς μίαν μόνην καὶ δημώδη γλῶσσαν συντεταγμένη. Τί ἐστὶν ἡ Ἑξοδος; Ἀπόδρασις τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Αἰγυπτίων, τῆς κατὰ φυλὰς διηρημένης, πρὸς τὴν χώραν τῆς μονοθείας, ἥγουν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἐν τῇ ἱερατικῇ πολιτείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ εἰς τὴν ἀφηρημένην ἐνότητα, ἐμπεριείχοντο σπέρματά τινα δημοκρατικά· καὶ ἐπειδὴ ἡ μονοθεΐα ἐνοποιεῖ, ἡ μονοθεΐα εἰσῆγαγεν ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῶν Ἑβραίων τὴν μονογλωσσίαν. Διὸ, ἐνῶ οἱ ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος θεωροῦσιν εἰς διάλεκτον καὶ μετρικὴν τετεχνασμένην, ὁ Μωϋσῆς γράφει τὴν Πεντάτευχον εἰς γλῶσσαν ἀπλὴν καὶ πασίγνωστον, οἱ δὲ Προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰς ἑαυτῶν ἐμπνεύσεις ὡσαύτως παραδίδουσιν εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ λαοῦ.

Προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ τῆς παιδείας πλατυνομένης, οὐσιώδεις προέκυψαν διαφοραὶ μεταξὺ γλώσσης πεπαιδευμένης, καὶ γλώσσης ἀγραμμάτων.

Ἡ τάξις τῆς διανοητικῆς ὀλιγαρχίας ἐθάρρευσεν ἐν Ἑλλάδι τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλατυσμόν, τὴν διαλογικὴν χάριτα, τὴν εὐρυθμίαν περὶ τοὺς φθόγγους καὶ τοὺς γραμματικούς σχηματισμούς. Ἐπλάσε γλῶσσαν μελωδικήν, σύμμετρον, ἐπιδεικτικὴν, καὶ πλουσίαν ὑπὲρ πάντα λόγον. Ὁκοδόμησε πολυτελέστατόν τινα Παρθενῶνα, εἰργάσατο τῷ γλυφεῖ τοῦ Φειδίου ἀξιοθαύμαστον, ὥς ἔπος εἰπεῖν, ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, καύχημα καλλιτεχνικῆς ἐντελείας, τοῖς Θεοῖς ἀνατεθὲν εἰς χρῆσιν τῶν ἐπουρανίων κατοίκων. Τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ γένους, ὁ ἀπρόσωπος λαὸς, αὐτὸς ὁ μέλλων ἐπιζῆσχι τῇ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ τὴν περιουσίαν ταύτης κληρονομῆσαι, ἡγάπησε τῆς φράσεως τὴν συντομίαν, τὸ ἔντονον καὶ δραστικὸν τοῦ ὕφους, τὸ οἰκτεῖον, καὶ πρόχειρον τοῦ λόγου. Ἀντὶ τῆς εὐεπειίας προὔτιμήσας τὴν ταχυλογίαν, ἀντὶ τῆς καλλιρρήμοσύνης τὴν ἀνεπιτήδευτον ἐτοιμότητα. Φύσει δ' εὐμετάβολος ὢν, καὶ πρὸς τὴν τῶν καθεστώτων τροπὴν ἐπιρρέπης, δὲν ἠὺλαβήθη τοὺς γλωττικούς τῆς ὀλιγαρχίας κανόνας, ἀλλ' ἐλάλησεν ὅπως ἐβουλήθη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χάριν τῶν ἀσχολῶν του, μᾶλλον εἰς τὴν εὐκόλον καὶ συνεπτυγμένην ἐκφορὰν τῆς ιδέας, ἢ εἰς τὴν τετορνευμένην εὐφράδειαν ἀρεσκόμενος, τὴν μὲν γραμματικὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπὶ καθαρισμῷ σεμνυνομένων ἡμέλησεν, ἐτήρησε δὲ τοὺς ἀγοραίους καὶ ἐμφαντικούς ιδιωτισμούς του, τοὺς πνευματώδεις τρόπους, τὰς καθημαξυμένας, ἀλλ' εὐστόχους καὶ διαβατικὰς του φράσεις· ὁ λαὸς, ἐν βρα-

χυλογία, ἐσολοίκισεν ἀκαταπαύστως. Καὶ ὅμως, ὁ σολοικισμὸς αὐτὸς, ὃν ἀπέφυγεν ἡ τάξις τῶν ἀρίστων οὐ πάντοτε ἐπιτυχῶς, ἀνήγετο εἰς νόμους ιστορικοὺς, τοὺς ὁποίους μόλις σήμερον δίδεται ἡμῖν ἐρμηνεῦσαι. Τάχα δὲν ἐξέφραζεν αὐτὸς τὴν κλίσιν τοῦ γένους πρὸς τὴν κατὰ-
 λυσιν τῆς τυραννίδος, δὲν ἦτο ἐθνικῆς συνειδήσεως προ-
 μήνυμα, οἰωνὸς προσεχοῦς βασιλείας τοῦ Λαοῦ; Ὁ σο-
 λοικισμὸς, ὅστις ἐπὶ τέλους ἐνίκησε τοῦ λόγου τὴν γεω-
 μετρίαν, καὶ ἡγεμὼν μετ' ὀλίγον ἀνηγορεύθη ἐπὶ τῶν
 ἐρειπίων ταύτης, ἄρα δὲν ἦτο σπóρος μελλούσης
 ἀναμορφώσεως, *jus publicum* τρόπον τινὰ τῆς δημώ-
 δους εὐφυΐας; Σῶζονται παρὰ τινος ἀρχαίου γραμματι-
 κοῦ συντεταγμένοι οἱ τολοικισμοὶ διαφόρων λαῶν ἐλ-
 ληνικῶν· μνημεῖον ἀξιοσπούδαστον τοῦ δυσκρατήτου καὶ
 φιλομεταδόλου πνεύματος τῆς φυλῆς τῶν Ἀχαιῶν, τῆς
 ῥοπῆς τοῦ γένους πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας καὶ
 τὸ ἀδέσμευτον τῆς φράσεως·

« Τράχηλος Ἑλλήν εἰς ζυγὸν τινάσσεται ».

Ἀλλὰ μὴ περιορίζωμεν τὰ πράγματα. Παρατηροῦμεν
 τὴν ῥοπὴν εἰς τὸν σολοικισμόν παρὰ πᾶσιν ἐν γένει
 τοῖς λαοῖς, καὶ μᾶλλον ἢ ἦττον καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς
 ἐπικρατοῦσαν. Ὁ λόγιος ἐπεζήτησε πάντοτε τὸ καλόν,
 τὸ δὲ πλῆθος ἐπιθυμεῖ τὸ χρήσιμον. Λεπτολόγησον ὁ-
 σον θέλης· τῶν δημοτικῶν ἰδιωμάτων ὑπέροχον χαρα-
 κτήρισμα ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ἡ πρακτικὴ, ἡ πρόχειρος,
 ἡ δραστηρία χρησιμότης τοῦ λόγου.

Τὴν βλάβησιν, ἄλλως τε, τῶν ἐλλληνικῶν διαλέκτων
 νομίζομεν οὐκ ὀλίγον συντελέσασαν εἰς τὴν τῆς ἐλευθερίας
 ὁμιλίαν ἀνάπτυξιν. Ἀπ' ἀρχῆς ἡ ἐγχώριος διάλεκτος,

γέννημα τῆς Ἑλληνικῆς ποικιλίας, προϊόν τοῦ δημοτικοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὅπερ παρ' ἡμῖν ἐπλαστούργησε τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτείας τὸ πρότυπον, ἡ ἰδιώτης γλῶσσα ἀπ' ἀρχῆς ἐπελήφθη τῆς ποιήσεως, ἐπάλαυσε κατὰ τῶν Ἀσιανῶν παραδόσεων, εἰσέδυσεν εἰς τὸν ναόν, διανομοθέτησε τὰ γενέθλια καὶ τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν Θεῶν, καὶ ἐπίκουρον τὴν φλογεράν φαντασίαν τῶν ὕμνοπόλων καὶ ἐποποιῶν ἀναλαβοῦσα, ἤγειρεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μύθου τὸ ἐντελέστερον μνημεῖον ἱστορίας ἅμα καὶ ποιήσεως. Οὕτως, ἡ Ἰλιάς εἰς τοὺς χρόνους τῆς ὁποίας

Οὐδ' ἴα γῆρυς,

Ἀλλὰ γλῶσσ' ἐμέμικτο, πολύκλητοι δ' ἔσαν ἄνδρες (362),
χαράττει εἰς τὰ χρονικά τῶν ἐπαναστάσεων τὴν πρώτην διὰ τεκμηρίων ἀναμφισβητήτων ἀποδεικνυομένην μετάστασιν γλώσσης· σημειοῖ τὴν μετάβασιν τοῦ ἰδιώματος ἀπὸ τῆς ἱεροκρατικῆς διαίτης πρὸς τὴν πάνδημον κατάληψιν, ἢ ἄλλως, ἀπὸ τοῦ ἀφεγγοῦς θυσιαστηρίου πρὸς τὸ τηλαυγὲς τοῦ Πανελληνίου φῶς.

Ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν προοιμιακῶν τούτων, ἐξ ὧν προκύπτει ἡ μεταξὺ τῆς γλώσσης τῶν κορυφαίων καὶ τῆς γλώσσης τῶν δήμων διαφορὰ, καὶ ὁ χαρακτήρ ἀμφοτέρων προσδιορίζεται, δὲν θέλομεν πολὺ δυσκολευθῇ περὶ τὴν ἀναδιφὴν τῶν ἀποτελεσμάτων, ὅσα ἡ διὰ Χριστοῦ συμβάσα κραταιοτάτη ἀναστάτωσις εἵμαρτο ἀναγκαίως νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν γλωσσῶν.

Τίς ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπικυρώσωμεν, ὅτι ὁ παγκόσμιος οὗτος κλόνος ἀνέστρεψε τὴν κοινωνικὴν πυραμίδα, ὥστε κατεβιβάσθησαν μὲν τὰ ἄνω, ἀνυψώθησαν δὲ τὰ ταπεινά; Ὁ Θεὸς Λόγος Λόγος καθολικὸς, καὶ οὐδὲν μερικὸς.

Αἶγος παντός τοῦ λαοῦ, καὶ οὐχὶ τῶν ἀρχόντων, παρέ-
 λυσε βαθμηδὸν τὴν εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις πίστιν,
 εἴτα δὲ τὸ ἔργον τῆς ἀνατροπῆς ἐπλήρωσεν, εἰς κάμινον
 θελκτικῶν δογμάτων ἀναλύσας σύμπασαν τὴν ὕλην καὶ
 τὴν οὐσίαν τῆς παλαιᾶς κοινωνίας. Ἐνθυμούμεθα τὴν ἁλ-
 ληγορικὴν καὶ ἀρμοδιάν ἐνταῦθα φράσιν τοῦ Εὐαγγελι-
 στοῦ· ἐγένετο *λαίλαψ ἀνέμου μεγάλης*, τὰ δὲ κύματα
ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖον. Ὁ ἀνεμοστρόβιλος οὗτος τὴν
 θάλασσαν ὅλην ἀνατινθάσας, ἀνύψωσεν εἰς τὴν ἐπιφά-
 νειαν ὕδατα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου κοιμώμενα ἐν τῷ
 πυθμένι. Πῶς δὲ ἦτο δυνατόν τοιαύτη λαίλαψ νὰ μὴ ἐμ-
 ποιήσῃ καὶ εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων ἀνάλογόν
 τινα μεταβολήν; Ἄν ὁ νοῦς ἐτροποποιήθη πρὸς τὸ καθο-
 λικώτερον, ἄρ' οὖν ὥφειλε καὶ ἡ γλῶσσα, τὸ ὄργανον
 τοῦ νοῦ, νὰ τροποποιηθῇ.

Καὶ βέβαια. Τίνα τὰ θεμέλια τῆς χριστιανικῆς διδα-
 σκαλίας; Μήπως ἡ ἀνωμαλία, ἡ περιπλοκή, ἡ ἀσάφεια,
 ὁ ὄγκος; Μήπως τὸ αὐθαίρετον τοῦ λογισμοῦ, ἢ τὸ αὐ-
 θαίρετον τοῦ αἰσθήματος, ἢ τὸ αὐθαίρετον τῆς διαλέξεως;
 Ἄπαγε! — Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ῥυθμὸς, καὶ ῥυθμὸς ὡς
 ἔνεστι γενικὸς, καὶ φιλοδημοτικὸς· εἶναι γνώμων ὑπέρ-
 τatos, εἰς τὸν ὅποιον ὑποβάλλεται πᾶν τὸ αὐθαίρετον,
 δι' οὗ πᾶν τὸ ἀνώμαλον ἐξομαλίζεται, καὶ τοῖς προσεξω-
 μαλισμένοις ἤδη συναρμολογεῖται. Καθὸ Φῶς τοῦ κόσμου,
 ὁ Χριστιανισμὸς ἀσπάζεται τὸν φωτισμὸν, ὅστις ἐπιτα-
 χύνεται δια γλώσσης εὐκαταλήπτου καὶ εὐκαταμαθήτου·
 φιλεῖ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ λόγου, τὸ ἐλευθέριον καὶ ἀφε-
 λές, καὶ ἀνεπιτήδευτον· ἀγαπᾷ πρὸ πάντων τὴν δημο-
 σιότητα, ἥτις διδᾷ καὶ τὸ εὐκρινές ἅμα καὶ πρόχειρον

τῆς φράσεως, τὸν ὅσον ἔξεστιν ἀκριβῆ καὶ ὠρισμένον τῆς ιδέας σχηματισμὸν, τὴν δημοσιότητα αὐτὴν, ἣτις ἀναγκάζει τὸν πεπαιδευμένον νὰ παραλείψῃ τὰς σχολιάς καὶ συνεσκιασμένας διόδους τῆς σχολαστικῆς, ὅπως συμμορφώσῃ τὰ περὶ τὸν συλλογισμὸν, τὴν λέξιν, τὸ ὕφος πρὸς τὴν ἐπιδεκτικότητα τοῦ πλήθους, πρὸς τὰς διαθέσεις τοῦ αἰῶνός του, πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς κοινῆς καταλήψεως. Μὴ πολλά· ὁ Χριστιανικὸς ῥυθμὸς κατήργησε τὴν ἀσύντακτον ποικιλίαν, καὶ ἀντικατέστησε τὴν ὁμοιόμορφον ἐνότητα. Παύεται δι' αὐτοῦ τὸ αὐθαίρετον, τὸ ἰδιότροπον τοῦ ὕφους, καὶ ἄρχεται ἡ βασιλεία τῆς ἀπλότητος ἐν ὁμοιοτυπίᾳ. Καὶ πραγματικῶς· τί ἄλλο ἀπλούστερον τῆς Χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως. « *Ἡ Καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστίν, ὅτι ἐν ἀπλότῃ καὶ εἰλικρινείᾳ Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ* » (183)

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν αἱ παλαιαὶ γλῶσσαι ὑπετάχθησαν τῷ νόμῳ τῆς ἀναλύσεως, τῆς ἀπλότητος, τῆς σαφηνείας, τῆς δημώδους εὐκαταληψίας. Ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον, ὁ παντοδύναμος οὐτοῦ τῆς ἀναμορφώσεως μοχλὸς, συνέτριψε τὰς πύλας τῆς εἰρκῆς, ὅπου Προμηθεὶς δεσμῶται ἀπ' αἰῶνος διεκρατοῦντο ὁ κοινὸς λόγος, καὶ ἡ κοινὴ διάλεκτος. Τῶν δὲ φραγμῶν καταβληθέντων, ὁ σολοικισμὸς ἐξεπήδησεν ἀπελεύθερος, χειράφετος· περιῆλθε τὴν ἀγορὰν, ἀνέβη τὸ βῆμα, εἰσῆχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ δὴ θρασύτερον, ἐλάλησε καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος. Ἄρα δὲν ἐνόμισαν οἱ σοφισταὶ τῶν πρώτων αἰώνων σολοικισμὸν ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ θρησκείᾳ αὐτὴν τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ὃ σοφὸς Ἰουλιανὸς ὕστερος πάντων· Καὶ ὁμως, ὁ σολοικισμὸς αὐτὸς ἐθριάμβευσεν. Ἐκτοτε

ἄνθρωποι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, πάντες, μᾶλλον ἢ ἦτον, γλῶσσαν σόλοικον ἐλάλησαν. Σόλοικον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτό. Σόλοικοι δὲ, ἀλλὰ καὶ μιξοβάρβαροι περιπλέον, ἅπασαι αἱ κατὰ τὴν ἐξηγηνισμένην Εὐρώπην σήμερον γραφόμεναι γλῶσσαι. — Παρ' ἡμῖν, ἐν τοσοῦτῳ, ἡ μοναρχία τῆς προνομιούχου διαλέκτου κατήργηται, ἀφ' οὗτου « Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος τῷ Παύλῳ προσεκλήρωθησαν. »

Ὅθεν, πλήρεις σοφίας οἱ λόγοι δι' ὧν ὁ Ἀπόστολος διηγείται τίνι τρόπῳ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἅπαντες οἱ μαθηταὶ Πνεύματος ἐπλήσθησαν Ἁγίου. ᾤφθησαν, λέγει, αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὥστε πυρὸς, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἑνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι τὸ δὲ πλῆθος ἤκουον εἰς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλοῦντων αὐτῶν. » — « Ἀδελφοί, διδάσκει ὁ ὑπέρσοφος Παῦλος, ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἐρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γενέσθω. Εἴτε γλώσση τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἰς διερμηνευέτω (384) Καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε (385) Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν » (386). — Ἡ πολυγλωττία τῆς Ἀποστολῆς, καὶ ἡ ἐκ τῆς πολυγλωττίας προκύψασα ἐπιμιξία διαλέκτων, ἐπήγαγον ἐντὸς ὀλίγου τὸν περὶ τὴν λέξιν κοσμοπολιτισμὸν διὰ πίστεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Τὸ ὄργανον τῆς συγκοινωνίας, καταφλεχθὲν, καὶ καθάπερ σίδηρος πεπυρα-

κτωμένος καμφθέν, παρεδέξατο ἐν τοιαύτῃ καταστάσει μορφὰς ἀπειραρίθμους.

Αὐτὴν ταύτην τὴν κάμψιν, τὸ εὐκαμπτὸν καὶ ἐλαστικὸν αὐτὸ τῶν νεωτέρων γλώσσῶν ἐπιζητοῦμεν. Ἐρευνῶμεν τὴν προῖοῦσαν τοῦ Πνεύματος ἐπιφοίτησιν εἰς τὴν κρᾶσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν καθομιλουμένων διαλέκτων. — Φέρε δὴ ἐν ὀλίγοις τ' ἀρχαῖα πρὸς τὰ καινὰ συμπαραβάλλωμεν.

Καὶ δὴ πρῶτον, τί παρατηροῦμεν; Ἀντὶ τῆς συνθετικῆς τοῦ λόγου ὕφης, ἀπαυγάσματος διανοητικῆς ὀλιγαρχίας, καθίσταται εἰς τὰς νεωτέρας γλώσσας ἡ σύνταξις ἡ ἀναλυτικὴ, σημεῖον ἰσονομίας, καὶ διαλεκτικῆς ἀπλότητος. Δὲν ἐκηρύχθησαν πάντες ἴσοι, πάντες ἀδελφοί; δὲν ἐγένοντο πάντες ἱερεῖς Χριστοῦ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Τερτυλλιανοῦ; Ἄρα, πάντες οἱ εἰς τὸν ἕνα κοινὸν Πατέρα πιστεύσαντες, τῇ αὐτῇ ὡς ἔγγιστα τάξει καὶ ὕψει τοῦ λόγου τοὺς διαλογισμοὺς των ἐξέφρασαν. Ἡ δὲ τάξις αὕτη, ἡ φυσικὴ καὶ ὁμαλὴ, ἡ πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ σύμπαντος καὶ πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς διανοίας κατάλληλος, ἀντέκειτο εἰςβαῖα πρὸς τὴν περίπλοκον καὶ περιπεπτυγμένην καὶ λαβυρινθώδη ἐκείνην τῆς προηγουμένης περιόδου, ἣν ἠκύρωσεν ὁ νόμος τῆς ἐξαγοράσεως.

Παράβαλε πρὸς τὴν ἀρχαίαν λατινικὴν τὰς νεολατινικὰς διαλέκτους, ἢ πρὸς τὰς ἀρχαίας τῆς Γερμανίας γλώσσας τὰς ἐκ τούτων παραγομένας καὶ σήμερον καθομιλουμένας· ἀπανταχοῦ τε καὶ πάντοτε ρυθμίζει τὰς θυγατέρας ὁ νόμος τῆς ἀναλύσεως. Ναὶ μὲν σώζονται ποῦ καὶ ποῦ τινὲς τῶν ἀρχαίων ιδιοτήτων, ἀλλ' ὁμοως

ἀναλελυμένοι, ἡλλοιωμένοι, διεφθαρμένοι. Ἀντὶ τῶν πτωτικῶν λ.χ. καταλήξεων, συχνότερον βλέπομεν εἰσαχθεῖσιν τὴν οἰκονομίαν τῶν προθέσεων ἢ τῶν μορίων· ἀντὶ δὲ τῶν ἐγκλίσεων καὶ τῶν χρόνων, τὴν εὐμεταχείριστον τῶν βοηθητικῶν ῥημάτων ἐπικουρίαν. Καὶ διαφέρει μὲν ὁ μηχανισμὸς μεταξὺ γλωσσῶν, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἀρχὴ ἐπικρατεῖ διαρκῶς. Πάντοτε δηλαδὴ, ἡ ἀνάλυσις, εἴτε ὅταν συνθετικὴ τις διάλεκτος περιέρχεται εἰς χρῆσιν λαοῦ βαρβάρου, ὅστις τὴν φύσιν αὐτῆς ἀγνοῶν, καταργεῖ τοὺς πρότερον κανόνας, καὶ ἄλλους ἀντὶ τούτων καθίστησιν, εἴτε ὅταν ἡ διάλεκτος αὐτὴ, τὴν πορείαν τῶν αἰώνων ἀκωλύτως διατρέξασα, καὶ ἐξ ἱστορικῆς ποικιλίας ἐμπληθεῖσα, οἴκοθεν ἀποσυνέθεσε τὰ σχήματα τῆς διανοίας, καὶ τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν λογισμῶν κατὰ τάξιν διάφορον ἠθθέτισεν.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερβολικὴν τῶν Γραμματικῶν σχημάτων πλοκὴν, καὶ τὴν πολλάκις ἀνώμαλον τροπὴν τῶν καταλήξεων, καὶ τὸ ἀκανόνιστον αὐτὸ τῶν κανόνων τοῦ λόγου, καὶ τὸ περισσὸν τῶν συνθετικῶν προθέσεων, καὶ τὸ ἐπιζήμιον εἰς τὴν εὐκρίνειαν συνθετικῶν μορίων παντοδαπῶν τὰς περιόδους συναρτώντων εἰς ἐνότητά πεπυκνωμένην, ἐτέρα τις διεδέξατο μέθοδος, ἀσυγκρίτως εὐκολωτέρα, μᾶλλον τοῖς ἀνεπιστήμοσιν ἐφικτὴ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πρόχειρος τοῖς συνηγόροις τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ ῥήτορες καὶ ἀπολογισταὶ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Πίστεως ὀφείλοντες νὰ ἐκλέξωσιν ἐκ δύο πρακειμένων, δὲν ἐδισταξαν ν' ἀσπασθῶσιν ἀντὶ τῆς ὀρθολογίας τὴν ὀρθοπραγίαν, ἀντὶ κανόνων λόγου, κανόνας πρακτικῆς ἠθικῆς, ἀντὶ δὲ καθαρῶν σχημάτων, καθαρότητα ἔργων καὶ συ-

νειδῆσεως. Ἐάσαντες οὖν χαίρειν τὴν καθαρολογίαν, ἀπέ-
βλεψαν ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν τῶν ἀν-
θρώπων παλιγγενεσίαν, τὸ κυριώτατον καθῆκον τοῦ χρι-
στιανοῦ, τοῦ πολίτου, τοῦ λόγῳ τε καὶ πράξει σοφοῦ.

Πλὴν δὲ τούτων, ὑπέστη καὶ τὸ λεκτικὸν σημαντικὰς
μεταβολάς. Ὅπως ἐκλείψῃ, ἡ μετριασθῇ ὁ τῆς μετεωρο-
λεσχίας τύφος, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν στάδιον ἐνερ-
γείας καὶ πραγματικῶν ἀγώνων νέον ἄμα καὶ εὐρύχωρον
εἰς τὸν κόσμον ἠνοίγετο, αἱ μὲν τῶν περιστῶν λέξεων
ἀπεβλήθησαν, αἱ δὲ τῶν πολυσυνθέτων ἢ πολυσυλλάβων
συνετμήθησαν, ἄλλαι δὲ ποιητικαὶ ὡς ἄχρηστοι πλέον
ἐξωβελίσθησαν, καὶ ἄλλαι πάλιν ἔπαθον ἄλλως πως, κα-
τὰ τὴν ῥύμην τῶν συμβεβηκότων, καὶ τὴν ἀλληλουχίαν
τῶν ἀνατροπῶν. Παραβάλλων τις τὴν λεκτικὴν πολυτέ-
λειαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πρὸς τὸ λιτὸν τῆς νεωτέρας,
ἀδυνατεῖ νὰ πιστεύσῃ κατὰ πρῶτον, ὅτι πατεῖ τὴν αὐ-
τὴν γῆν, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν χώραν διατρίβει. Μετ' ὀλίγον
ὁμως μεταπίθεται. Σεμνότερον μὲν τὸ πρόσωπον τῆς
νεωτέρας οἰκίας, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον τὰ ἐσωτερικὰ δια-
μερίσματα ἐπενόηθησαν, ἀλλὰ τὸ οἰκόπεδον μένει τὸ αὐτό.
Ἀναντίρρητον, ὅτι πολλαὶ τῶν λέξεων ἀπέβαλον τὴν προ-
τέραν σημασίαν, νῦν μὲν τὴν φυσικὴν ἔννοιαν εἰς μεταφο-
ρικὴν μεταβαλοῦσαι, νῦν δὲ τ' ἀνάπαλιν· ὅτι καινολεξίαι
δυσετυμολόγητοι παρεισέδυσαν, ὅτι βρίθουσιν οἱ πηρα-
σχηματισμοί. Πλὴν, τί πρὸς τοῦτο; Ἐχουσιν αἱ γλῶσσαι
τὰς ἡλικίας των, καθὼς οἱ ἄνθρωποι, καθὼς αἱ πολιτεῖαι.
Μὴ γὰρ οἱ συμπολῖται τοῦ Μενάνδρου συνδιελέχθη-
σαν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὀμήρου, ἢ συνέγραψαν ἴσως
τὰ βιβλία των οἱ ἀττικίζοντες Πατέρες εἰς τὴν διάλεκτον

αὐτὴν τοῦ Πλάτωνος; Καὶ ὅμως, Ἕλληνες ἐξίσου πάντες οὗτοι ἐπεκλήθησαν. Ἕλλην δὲ σήμερον ὑπάρχει ὁ λαλῶν τὴν νεοελληνικὴν βιοσκόη, ὅσον Ἕλλην ὑπῆρξεν ὁ τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν καθιδρύσας καὶ εἰς ἰδιώτιδα συγγράψας ἀπλοκῆς Ἡρόδοτος.

Παρατηροῦμεν καὶ τετάρτην τινὰ μετασκευὴν, τὴν περὶ τὴν φωνητικὴν τῆς γλώττης μελωδίαν. Καταργηθείσης γὰρ τῆς πολυθεΐας, παρήκμασεν ὁ μῦθος, ἡ ψυχὴ αὐτῆς Ποιήσεως, τὸ ἰσχυρότατον τῆς ἐλληνικῆς φαντασίας ἐγεστήριον. Ἡ δὲ παρακμὴ τῆς Ποιήσεως καὶ τῆς στιχοιουργίας ἐντεῦθεν μὲν προῦκάλεσε τοῦ πεζοῦ λόγου τὴν ὑπερίσχυσιν, ἐκείθεν δὲ συνεπέφερε τὴν ἀλλοίωσιν, τὴν ὀργανικὴν μεταβολὴν τοῦ μέτρου καὶ τῆς προσωδίας. Διὰ τοῦτο, ὁ πολὺς ἐκεῖνος τῆς χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως φιλόσοφος, ὁ ἱερομάρτυς Ἰουστίνος, τὰς τύχας τῆς ἐλληνικῆς Ποιήσεως καὶ λογογραφίας ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς προμηντεύσας, παρῆναι τοῦς νεοφωτίστους προγόνους μας, λέγων, « Ἐπειδὴ περ, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, οὐκ ἐν ποιητικοῖς μέτροις τὰ τῆς ἀληθοῦς Θεοσεβείας πράγματα, οὐδὲ ἐν τῇ παρ' ὑμῶν εὐδοκιμούσῃ παιδεύσει, ἀφόμενοι, λοιπόν, τῆς τῶν μέτρων καὶ λόγων ἀκριβείας, τοῖς ὑπ' αὐτῆς εἰρημένοις ἀφιλονείκως προσέχοντες, γινώτε πόσον ὑμῖν ἀγαθῶν αἰτία ἔσται τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀφίξιν σαφῶς καὶ φανερώς προσαγορεύουσα. . . » Καὶ ἐβέβαια, παρῆλθον οἱ μυθικοὶ καὶ ἥρωικοὶ αἰῶνες, παρῆλθον οἱ χρόνοι τῆς ἡδονικῆς ἀπάτης, τῶν τερπνῶν ὀνείρων, τῶν κυλλιπλοκάμων καὶ φιλομειδῶν Μουσῶν. Ἐξέλιπον οἱ γίγαντες, οἱ κύκλωες, οἱ ἡμίθεοι, τὰ στίφη τῶν Θεῶν, καὶ τὰ ἐπίλοιπα παίγνια τῆς

βρεφικῆς περιόδου. Ἀντὶ θεῶν καὶ ἡμιθέων, ἄνθρωποι νῦν ἐπὶ σκηνῆς εἰσέρχονται πρὸς παράστασιν τοῦ μεγάλου δράματος, ἄνθρωποι κατὰ σάρκα καὶ αἷμα πεπλοσμένοι ἐργάζονται καὶ συνδιαλέγονται. ἄνθρωποι ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς, ἀσθενεῖς ὄντες τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ γε καὶ ἀρετὰς πραγματικάς, οὐκέτι μυθολογικάς διαδογματίζοντες, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν διώκοντες, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς κατ' ἄλλον τρόπον γιγαντομαχοῦντες ἀπέναντι πυρὸς καὶ μαχαίρας καὶ πάσης βασάνου. Ὅποια προσώπων ἀλλαγὴ, καὶ παραστάσεως τροπὴ, καὶ θεάτρου μεταθεσις ! Καὶ λοιπὸν, εἰς τὸν ἀνθρώπινον τοῦτον ἄγωνά, ὅπου ἄθλοῦσι πάθη νέα, καὶ πάντως ἄγνωστα τὸ πρῖν, ὅπου τὸ πνεῦμα πάλιν ἀκαταγώνιστον κατὰ τῆς σαρκὸς ἀντιτείνει, ὅπου πίστις ἥρωϊκὴ, καὶ ζῆλος ἔντονος, καὶ ἐνθουσιασμὸς φλογώδης μαρτυροῦσιν οὐκέτι ποιητικὴν καὶ μυθικὴν τινα παράστασιν, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν αὐτὴν τοῦ δράματος ὑπαρξίν, πῶς ἡδύνατο ἡ γλῶσσα τῶν ἀγωνιστῶν νὰ μὴ ἀπολακτίσῃ τὴν μυθοπλαστικὴν τῆς ιδιότητά, τὴν περισσοίπειαν, τὴν σκηνογραφικὴν πολυτέλειαν, τὸν ἀρχιτεκτονικὸν, ἐνὶ λόγῳ, καλλωπισμὸν αὐτῆς, ἅμα δὲ τὴν ἀνυπόφορον ἐκείνην δύσπνοιαν τῆς προσφθίας, ἣτις καθιστάνουσα τὸν ἄνθρωπον μηχανικὴν τινα ἐντατοσύριγγα, ἕκαστον φθόγγον τῆς φωνῆς καθυπέταττεν εἰς τὴν θάσανον τῆς ἐπιστήμης τῶν πνευμόνων; Ἡ ἀσθματικὴ αὕτη καὶ ἀδιαχώριστος τοῦ μέτρου ιδιότης τῆς γλώσσης μᾶλλον ἢ κτῆμα πάνδημον, ἦτο ἄλλως τε πλεονέκτημα προνομιούχων τινῶν μελοποιῶν, ἢ μουσοδιδασκάλων, ἢ πεπαιδευμένων, ἦτο χάρισμα κτώμενον δι' ἐπιμελείας καὶ μακροῦς μελέτης. — Ὁ λαὸς ἀποβλῶν αὐτὴν, ἄλλο

σύστημα εὐφωνίας καὶ ἀπλούστερον καὶ δημοτικώτερον ἀντικατέστησεν.

Ἄλλοιώσεις σημεῖα περὶ τὸ λεκτικόν, τὴν προφορὰν, τὴν τεχνολογίαν ἐπιφαίνονται ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἡτολεμαίων προανακρούσματα τῆς ἐπικειμένης ἀναστατώσεως. Ἡ μετὰφρασις τῶν Ο'. (284 Π. Χ) ἐναργῶς ἤδη τεκμαίρει, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διάνοια μεθέστηκεν ὁπωσοῦν τῆς προτέρας θέσεως, καθάπερ πλανήτης ἐκ τινος ἐλκυστικῆς δυνάμεως προαχθεῖς ἐν τῇ τροχῇ αὐτοῦ. Ἡ γλῶσσα μετατίθεται εἰς στάδιον προφανῶς δημοτικώτερον, εἰς δρόμον ἀπλούστερον, ὁμαλώτερον, εὐθύτερον τοῦ προτέρου. Ὁρμήσαντος ἅπαξ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν νεωτερισμὸν, ἡ ἡγεμονία τοῦ Ἀττικισμοῦ, ἡγεμονία γεγενηκυῖα ἤδη ὅσων ἡ τῆς πολυθείας, δὲν ἡδυνήθη νὰ παρακολουθήσῃ κατὰ βῆμα τὸν Ἀλεξάνδρινόν καινοτόμον, ἀκμαῖον ὄντα τὴν ἡλικίαν, καὶ προτιμῶντα ἐν τῷ δόγματι τοῦ Ἐνὸς Θεοῦ, τὴν κοινὴν πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας γλῶσσαν, μᾶλλον ἢ τὴν τῆς Ἀττικῆς ἀποκλειστικῶς. Ἡ Μετὰφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς Ἀλεξάνδρινήν, ἡ ὀρθότερον εἰς πάνδημον διάλεκτον, μαρτυρεῖ τρανῶς τὴν ῥοπὴν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ καθολικόν, καὶ προμηνύει τὴν πτώσιν τῆς μυθοθεΐας. Τὸ μέρος καθαιρεῖται ὑπὲρ τοῦ ὅλου. Ἀντὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὑπερκρατεῖ τὸ Πανελλήνιον. Χάριν εὐκόλου μεταδόσεως, πλεῖστοι θυσιάζονται τῶν Ἀττικῶν ἰδιωτισμῶν, καὶ γραμματικοὶ κανόνες, ἕως τότε βασιλεύσαντες, παραβιάζονται, καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ λόγου ἀρχιυῖται ἐπαισθητῶς. Ὁ μεταφραστὴς φρονεῖ, ὅτι ἡ θεηγευτικὴ ἀλήθεια φιλεῖ τὴν κοινολογίαν μᾶλλον τῆς καθηρολογίας. Διὸ, τὸ συν-

θετικὸν τῶν προθέσεων ὑποχωρεῖ τῇ ἀναλύσει, αἱ ἀναφο-
ρικαὶ ἀντωνυμίαι διὰ τὴν εὐκρίνειαν κατακόρως ἐπανα-
λαμβάνονται, καὶ νεολογία οὐκ ὀλίγαι παρεισέρχονται,
καὶ φράσεις οὐ καθαρεῖν οὐσαι πλεονάζουσι, καὶ ἡ ὑφή τῆς
περίοδου παριστάνει νεοκατάσκευόν τι καὶ μὴ κλασι-
κόν.— Τί πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ἐντεῦθεν; Ἰάχα ὅτι οἱ
Ἐξδομήκοντα μετεγλώττισαν τὴν Παλαιὰν εἰς διάλεκτόν
τινα ὅλως ἐγχωρίαν καὶ σχεδὸν πρόσωπικὴν, εἰς ὕφος
μὴ ὑπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας καθιερωμένον, καὶ μηδὲν
ἄλλο μαρτυροῦν, ἢ τῶν μεταφραστῶν τὸ ἀφιλόκαλον,
ἢ μάλλον, ὅτι ἡ γλῶσσα, ἦν συμφώνως καὶ ὁμοιομόρ-
φως οὗτοι παρεδέξαντο, ἦν αὐτὴ ἡ καθ' ὅλην τὴν Ἑλ-
λάδα τότε ὁμιλουμένη, καὶ κοινῶς ἐννοουμένη; Πιθανώ-
τερον βέβαια τὸ δεύτερον. Δὲν λέγομεν, ὅτι ἐγχωρίων
ἰδιωτισμῶν καὶ σολοικισμῶν ἐστερεῖτο ἡ τότε ἐκ πάσης-
ἐλληνικῆς καὶ βαρβαρικῆς ἄμα φυλῆς κατοικουμένη Ἀ-
λεξάνδρεια νομίζομεν, ὅμως, πολλῶ συντελέσασαν εἰς
τὴν κρᾶσιν τῶν διαφόρων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ μικρᾷ Ἀ-
σίᾳ δημοτικῶν διαλέκτων τὴν μεγάλως εἰδοποιήσασα-
τὸν ἐλληνικὸν κόσμον Μακεδονικὴν πολιτείαν. Ὡστε, κα-
τὰ πᾶσαν εὐλογοφάνειαν, τὸ ὕφος τῶν Ἐξδομήκοντα τεκ-
μαίρεται τὴν κατάστασιν εἰς ἣν ἡ συμβᾶσα κρᾶσις τῶν
ἰδιωτῶν εἶχεν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους περιαγάγει τὴν
ἐλληνικὴν ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὑποδειγματίζει τὸ εἶδος
μιας τινος χυδαιοτέρας κοινῆς ἐλληνίδος, σχηματισθεί-
σης, ἢ σχηματιζομένης, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς Πανελ-
ληνίου ἐπιμιξίας, τῆς ὑπὸ Μακεδόνων προκινήσεως.

Τὴν δὲ ἐπιμιξίαν αὐτὴν τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν φυ-
λῶν, καὶ τὴν συνεπομένην σύγκρασιν τῶν δημοτικῶν

διαλέκτων, ἐντονώτερον προάγει μετέπειτα ὁ ὑπὸ Κλεο-
 μένους καὶ Ἀράτου προβιβασθεῖς, καὶ τὴν ἑλληνικὴν
 συνειδήσιν κλονήσας γενικὸς ἐκεῖνος ἀναβρασμός. Ἴσως
 ἡ Ἀχαϊκὴ συμμαχία, ἡ αἰφνίδιος αὕτη ἐκρηξίς τοῦ κοι-
 νοῦ τῆς ἐθνότητος αἰσθήματος, ἦν πάντες κατὰ λόγον
 ἱστορικὸν ἐμελετήσαμεν, οὐχὶ δὲ καὶ πάντες κατὰ λό-
 γον γλωττικόν, ἴσως ἡ ἔνδοξος ἀπόπειρα τῆς Ἀχαϊκῆς
 ὁμοσπονδίας ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπικρά-
 τησιν διαλέκτου τινὸς, μήτε Ἀττικῆς οὔσης τὸ παράπαν,
 μήτε Δωρικῆς, ἢ Αἰολικῆς, ἢ ἄλλο τι κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ
 μᾶλλον ἢ ἥτερον μετεχούσης πασῶν τῶν χυδαίων διαλέ-
 κτων, ἐννοουμένης δὲ καὶ προβάδην λαληθείσης ὑπὸ παν-
 τὸς Ἕλληνας. Πῶς γὰρ δυνατόν τὴν λεπτομέρειαν καὶ
 τ' ἀποτελέσματα τῆς συμμαχίας αὐτῆς ν' ἀναγνώσω-
 μεν εἰς τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Πολύβιον, καὶ νὰ μὴ
 συμπεράνωμεν, ὅτι ἰργασμὸς οὕτω γενικὸς καὶ κραται-
 ὸς, ὅτι τροπὴ φρονημάτων, θεσμῶν, ἡθῶν τοιαύτη, πα-
 ρήλθον, μηδὲν ἔχνος λιπόντες, ἔστω καὶ τὸ εὐτελέστερον,
 εἰς τὸ γλωττικὸν τῆς Ἑλλάδος σύστημα; Εἰς νέος ἀρ-
 χηγὸς Ὀλύμπου, καὶ πατὴρ Θεῶν τὴν ἐθνικὴν ἐκείνην
 ὁμογένειαν προστατεύει, Θεότης ἄγνωστος τὸ πρὶν πρὸς
 τὰς διχονοοῦσας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὁ *Ὁμῆριος Ζεὺς*
 κηδεμὼν ἐνότητος, ὁμοιογενείας, συμψυχίας (ὁμὸς — ἰρα-
 ρίσκω), τὸ ἀτελὲς τοῦτο πρότυπον τοῦ μετέπειτα
 τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων καταρτίσαντος Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ. Ἐν ὀνόματι τῆς Θεότητος ταύτης, πᾶν
 μεσότοιχον καταβάλλεται τὸν Ἑλληνισμόν διαχωρίζον. Οἱ
 τὸ πάλαι διχοστατοῦντες λαοὶ κοινῇ γνώμῃ συμπολιτεύ-
 ονται, καὶ συνδιαίτῳνται· οἱ αὐτοὶ θεομοὶ τοῖς πᾶσι

προσδιορίζονται, οἱ αὐτοὶ σταθμοί, τὸ αὐτὸ νόμισμα, οἱ αὐτοὶ ἄρχοντες· διότι πάντες μιᾷ ψυχῇ καὶ μιᾷ γλώσσῃ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τοῦ γένους προσδοκῶσιν. Ὅθεν οὐκέτι Ἀθηναῖοι, ἢ Θηβαῖοι, ἢ Σπαρτιάται, ἢ Ἀργεῖοι, ἢ Μεγαρεῖς, ἢ Ἀχαιοὶ, ἢ Ἀρκάδες, ἀλλ' Ἕλληνες πάντες ἀπὸ τοῦ νῦν· μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς ἑλληνικῆς πατρίδος τέκνα συναριθμοῦνται οἱ πολῖται τῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν, τὰ μέλη τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φυλῶν, εἰ λαλοῦντες τὴν ἑλληνίδα διαφοροτρόπως·

«Ἄπας μοι πύργος Ἑλλήνων πατρίς.»

Ἐνῶ τὰ πάντα ὑπὸ μιᾶς μόνης ῥοπῆς ὁτρύνονται πρὸς ἓν κέντρον κοινόν, τίς, ἐρωτῶμεν, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς καθομιλουμένης γλώσσῃς ἐνέργεια τοῦ Ὁμαρίου Διός; Τὸ φρόνημα μετεβλήθη· τὸ θρήσκευμα τῆς πολυθεΐας, μετακινήθην, ἐστηρέχθη ἐπὶ ἑάσεως καινῆς, ἐπὶ ἑάσεως πολιτικῆς ἐνόητος οὐ πάντως ἀρισταμένης, οὔτε πάντως ἑτεροειδοῦς τῆς Ἑβραϊκῆς μονοθεΐας· τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα ἐτροποποιήθησαν· οἱ θεσμοὶ συναφρωμοιώθησαν· μίᾳ ἑλληνικῇ συμπολιτείᾳ συνεκροτήθη. Ἐν μέσῳ τοῦ ἡραιστείου κρατῆρος, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ οὐσία καυχλάσασα διελύθη καὶ συνεχωνεύθη, τάχα δὲν ἐνέβρασε καὶ ἡ διάλεκτος; Τάχα, ἐκ τῆς γενικῆς ἐκείνης μετατροπῆς μόνῃ ἡ γλῶσσα ἐξῆλθεν ἀνέπαφος, ἀπαράλλακτος; Ἡ καὶ νῦν αὕτη φάσις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξελληνίσις, εἶναι, λοιπὸν, δύο γεγονότα πολλοῦ λόγου ἄξια περὶ τὴν βιολογίαν τῆς Ἑλλάδος φωνῆς.

10 Καὶ σύμπτωσις οὐχ ἥττον ἀξιόλογος!

Ἡ μετάφρασις τῶν Ο΄. καὶ ἡ προοιμιώδης καθίδρυσις τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας εἶναι γεννήματα τοῦ αὐτοῦ

ἔτους. Ἐκτοτε, μέχρι τῆς Θείας Ἐνσαρκίσεως παρῆλ-
 θον 284 ἑνιαυτοί, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλάς, εἴτε ὑπὲρ
 αὐτονομίας παλαίεσσα, εἴτε δουλαγωγούμενη, δὲν ἔ-
 παυσε προσδοκῶσα τὴν περιπόθητον τῆς ἰδίας ἐθνικῆς
 ἐνότητος ἐπανόρθωσιν. Καὶ ὧς μὲν πρὸς τὴν γλῶσσαν,
 ἰσχυροὺς ἔχομεν λόγους ἵνα ἐξαικάσωμεν, ὅτι ἐν τῷ
 διαστήματι τούτῳ, τοιαύτη πέφυκε διὰ τὴν συμφυτι-
 κὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς δεσποτείας ἐνέργειαν ἡ συμπροσέγ-
 γισις τῶν ἐγχωρίων ἰδιωμάτων, ὥστε προερχομένου τοῦ
 χρόνου ἡ ἑτερότης ἐξηλείφθη κατὰ μέγα μέρος· μία δὲ
 διάλεκτος ἐλαλήθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα πάνδημος,
 καὶ μᾶλλον χυδαῖζουσα, ἢ καθαρεύουσα. Τεκμήριον
 τῆς μονοειδοῦς καὶ χυδασιολόγου ταύτης λέξεως ὑφί-
 σταται τὸ Εὐαγγέλιον, οὗ τὸ ὕψος τρανῶς ὑποσημαίνει
 τὴν ἐν Ἑλλάδι, Αἰγύπτῳ, καὶ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπερίσχυ-
 σιν τυγκεκριμένης τινὸς καὶ καθόλου κοινῆς φωνῆς, πολ-
 λῶ δισταμένης ἢ δὲ τῆς τῶν δοκίμων λογογράφων τῆς
 Ἀττικῆς. Ἡ σύνταξις τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου εἶναι σχε-
 δὸν παντάπασιν ἀπλὴ καὶ ἀναλελυμένη. Ἡ χυδαιολογία
 τοῦ ὑπερβαίνει τὴν τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο΄ αἱ δὲ συ-
 χναὶ μεταβολαὶ περὶ τὴν σημασίαν τῶν ῥημάτων, οἱ ὑ-
 ποκορισμοί, οἱ ἕτεροι ἰδιατισμοί, οἵτινες ἐπιφαίνονται,
 καὶ πάντα συλλήβδην τὰ χαρακτηρίσματα τοῦ προμη-
 νύουσι τὰ γενέθλια τῆς λεγομένης ἀπλοελληνικῆς. Μᾶλ-
 λον δ' ἐπαληθευτὴ γίνεται ἡ γλωττικὴ μεταποίησις ἐν
 τῷ μεταγενεστέρῳ τῶν Εὐαγγελίων, τῷ τοῦ Ἀγίου Ἰω-
 ἀννου, ὅπου καὶ ἡ σύνταξις ἀποβαίνει πλέον ἀναλυτικὴ,
 καὶ αἱ χυδαῖαι λέξεις πλεονάζουσι, καὶ ὁ σολοικισμὸς
 παροισθῶν εἰς ἐκάστην σχεδὸν περίοδον, ὥστε τὸ ὕψος

φαίνεται ἐνιαχοῦ νεοελληνικόν, ἡ σύγχρονον τῶν πρώτων Ἀποστόλων. Καὶ πραγματικῶς ἡ συντακτικὴ ὑπὲρ οὔτε πε-
 πυκνωμένη πλέον εἶναι, οὔτε θεβιασμένη καὶ στρυφνὴ·
 ἡ δὲ ιδέα, ὡς ἀπὸ πηγῆς κρυσταλλίνης, στιλπνὴ καὶ κα-
 θαρὰ ἀναβρύουσα, ἀκολουθεῖ ὡς ἐγγιστα τὴν αὐτὴν τάξιν
 τῶν νεωτέρων διαλέκτων. Ἀλλὰ καὶ τὸ λεκτικὸν ἀρύε-
 ται φράσεις καὶ ὀνόματα εἰς τὸ γλωσσάριον τῶν δῆμων,
 εἰς τὴν συνήθειαν τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς οἰκίας, φωνὰς ἐ-
 παρχιώτιδας, τὰς ὁποίας ἀμφιβάλλομεν ἀνῆλθον νοήσει
 δ' Ἀριστοφάνης, ἢ ὁ Μένανδρος, οἱ ἔρασται ἐκεῖνοι τῆς ἐν
 Ἀθήναις λαληθείσης βανυστώδους γλώττης.

Πρόδηλον ἐντεῦθεν γίνεται, ὅτι ἡ διὰ Χριστοῦ τῆς
 Ἑλληνικῆς ἐθνότητος διοργάνωσις ἐν ἐνοποιήσει, καθὰ
 συντόμως ἐν τοῖς προλεγομένοις ἐξέθημεν, καὶ ἡ ἀπλοποι-
 ησις ὑπὸ σχῆμα νεώτερον τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς ὑπάρχουσι
 γεγονότα ταυτόχρονα.

Καὶ ἐπιπλέον παρατηροῦμεν. Ὅσω ἡ γλωττικὴ τῆς
 Ἑλλάδος ποικιλία συνήγετο εἰς ἐνότητα πάγκοινον, καὶ
 μία μόνη διάλεκτος, ἐξ ὁμοιογενῶν στοιχείων συντεθει-
 μένη καθιερούτο ἐν τῇ δημώδει συνηθείᾳ, τοσούτῳ ἡ λο-
 γία Ἀθῆς ἀπηρχαιοῦτο καὶ παρήκμαζεν, ἕως οὗ τέλος
 ἀπέμεινε γλῶσσα νεκρὰ καὶ ἄπνους, οὐκέτι κυριαρχοῦσα
 εἰμὴ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ βιβλίοις. Τὴν ἀπονέκρωσιν αὐτῆς
 ἐπετάχυνεν ἡ διέδοσις τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἡ ἐντεῦθεν
 προσελθοῦσα μεταρρύθμισις, ἥτις τὴν ἐναρχθεῖσαν ἤδη
 τῆς ἑλληνικῆς ζύμης μετάπλασιν ἀρτίως ἐτελεσιουργήσε
 καὶ συνεπλήρωσε. Συμπληροῖ λέγομεν τὴν μετάπλασιν ὁ
 χριστιανισμὸς, ἐνεργῶν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν ἀπαι-
 δεύτων, ἀλλὰ γε καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς διανοίας τῶν πεπαιδευ-

μένων. Πῶς δὲ μεθαρμόζει τὸν ἐνδιάθετον λόγον, πῶς τροποποιεῖ τὴν μέθοδον τοῦ συλλογίζεσθαι; Ἀποτρέπων τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς λατρείας τοῦ σχήματος καὶ τῆς μορφῆς, τὴν πᾶσαν δὲ δύναμιν τοῦ πνεύματος προσαπευθύνων εἰς τὴν ἔρευναν τῆς οὐσίας, εἰς τὴν διαζήτησιν τῆς ἀπειρου ἀληθείας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ λογία ἀτθίς, ἡ γεωμετρικὴ οὕτως εἰπεῖν ἐκείνη γλῶσσα τοῦ Ἰσοκράτους, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῆς εἰδωλολατρικῆς περιόδου περὶ τὸν πιστῶς ἐξετύπου τὴν κλίσιν τοῦ γένους πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ σχήματος καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦτο ὁ χριστιανισμὸς, τὸ θρήσκευμα τῆς οὐσίας, τῆς ἐμβριθοῦς ἐρεύνης, ὁ πολέμιος τοῦ τετεχνασμένου σοφίσματος καὶ τῆς εἰκαιομυθίας καὶ πάσης ῥητορικῆς περιττότητος, μάχην ἐκίνησεν ἐκ προοιμίων κατὰ τῆς διαλέκτου αὐτῆς. Λέγοντες δὲ τὸν χριστιανισμὸν δὲν ἐννοοῦμεν ἐνταῦθα τὸν ἐν ὕδατι μόνον πρηνεχόμενον. καὶ λόγοις ψιλοῖς ἐγκωμιαζόμενον, τὸν χριστιανισμὸν ἐκείνον π.χ. ὅστις ἀπράκτως τε καὶ ἀτελεσφορῆτως εἰς τὰς τετορνευμένας φράσεις τῶν βυζαντινῶν ἀττικιστῶν μεγαλορῥημονεῖ, ὅστις ὡς ἐκ περισσοῦ ἐπιδεικνύεται εἰς τὰς ὀγκύδεις καὶ περυστημένας σελίδας τῶν πάσης ἐποχῆς ἀρχαιολατρῶν, ἀλλὰ μὴν τὸν ἀληθινὸν τοῦ πνεύματος, τῆς καρδίας, τῶν ἡθῶν νοοῦμεν τὸν χριστιανισμὸν τῆς πράξεως, ὅστις ἐγκαθίδρυσε τὸ θέατρον τῆς ἐνεργείας του οὐχὶ εἰς τόμους πολυβίβλους, ἀλλ' εἰς τὴν ζώσαν καὶ πάλλουσαν καρδίαν τῶν λαῶν, εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ὅλης ἐθνικῆς ἀδελφότητος. Ναι, τὸ θρήσκευμα αὐτὸ τοῦ λαοῦ ἐκίνησε πόλεμον ἀδιάλλακτον κατὰ τῆς γλώσσης, ἥτις τὴν ἀποκαλυπτομένην ἀπειρον οὐσίαν τῆς Ἐνσαρκώσεως διὰ μέτρων καὶ σταθ-

μῶν, καὶ κινόνων, καὶ πεδῶν παντὸς εἶδους ἐφυλάκιζε, κατέσφιγγεν, ἐπνιγεν εἰς παντοδαπὰ βασανιστήρια. Ὁ χριστιανισμὸς οὗτος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπάλασσε σφοδρὸς δὲ καὶ μακρὸς ὑπῆρξεν ἑκατέρωθεν ὁ ἀνταγωνισμὸς. Διότι ἀπειθήσαντες εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν χρόνων, εἰς τὰς προτροπὰς τῆς πείρας οἱ θιασῶται τοῦ παρελθόντος, ἀντέταξαν τὴν αὐθεντικὴν παραδόσεων ἐλληνικῶν ἅμα καὶ ῥωμαϊκῶν, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν σεβαστῶν ἀναμνήσεων. Καὶ ὅμως ἂν ἡ μάχη διήρκεσε χρόνον πολὺν, τιμιώτερος ἀπέβη μετέπειτα ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ θρίαμβος. Τὴν γὰρ λατρείαν τῆς μορφῆς διεδέξαντο μετὰ τινὰ χρόνον ὁ ζῆλος τῆς κοινωφελείας, ὁ ἔρως τῆς χρηστομαθείας, καὶ τῆς ταχείας μεταδόσεως· ἀντὶ δὲ τῆς ἐξωτερικῆς κομψότητος καὶ τῆς τῶν λέξεων συμμετρίας, ἀντὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ὕφους καλλονῆς, ὅπου ἄλλο τι πρότερον δὲν διέπρεπεν, ἢ ὁ ἐγωϊσμός καὶ τὸ κακόζηλον τοῦ καλλιτέχνου, ὑπερίσχυσαν ἡ ἀπλότης τοῦ λόγου, καὶ ἡ ἀκαριαία τῆς μαθήσεως διάδοσις. « Οὐ γὰρ αἱ λέξεις, ὡς συνετῶς ἔγραψεν ὁ ἐπίσκοπος Ἐλενουπόλεως, ἢ αἱ συλλαβαί, ἢ τὰ μέτρα εἰσὶ διδασκαλία, ἃς ἔχουσιν ἐνίοτε καὶ οἱ ἐπὶ πλεῖστον φαῦλοι· ἀλλὰ τοῦ ἥθους τὰ κατερθώματα. Διὸ, οὐ τῇ εὐλεξίᾳ τοὺς ἀποστόλους ὁ μέγας διδάσκαλος ἐρρύθμισεν, ἀλλὰ τῇ εὐσεβείᾳ τοῦ ἥθους » (Ἐπισ. πρὸς Λαῦσον).

Σκοπὸν δὲν ἔχομεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ νὰ ἐξιστορήσωμεν τὴν καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἐπικρατήσασαν ἀντενέργειαν τοῦ Ἀττικισμοῦ, ἢ νὰ καταδείξωμεν τὰς ἐκ τῆς ἀντενεργείας ταύτης προελθούσας εἰς τὸ γένος ἡ-

μῶν ἀγαθὰς καὶ κακὰς συνεπείας, διότι ἔργον τοιοῦτον χρησιμώτατον, ἄλλως τε, καὶ διδακτικώτατον, χαρίζεται συγχρηφῆς ἰδιαιτέρας, καὶ διαφερούσης προπαρσκευῆς. Ὅθεν, εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἀναβαλλόντες τὴν ἱστορίαν τοῦ μετὰ Χριστὸν περακμάσαντος Ἀττικισμοῦ, θέλομεν, καθ' ὅσον τὰ ἡμέτερα ὅρια ἐπιτρέπουσι, διερευνῆσαι τὴν γλῶσσαν τῆς δημοτικῆς καὶ ὄντως χριστιανικῆς Ἑλλάδος, τὰς περιπετείας τῆς διαλέκτου αὐτῆς ἥτις ἐπέζησε, καὶ πάσας τὰς προηγουμένας τοῦ ἡμετέρου γένους ἐκληρονόμησεν.

Εἰς τρεῖς περιόδους νομίζομεν δύναται τις ὁρθῶς νὰ διαιρέσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς. Ἀρχεται ἡ πρώτη περίοδος ἀπὸ Χριστοῦ καὶ φθάνει μέχρι τῆς Εἰκονομαχίας, καθ' ἣ διάστημα ἡ γλῶσσα βαίνει βραδέως πρὸς τὸ νεώτερον, πορεύεται πρόσω ῥάθυμος καὶ οἶονεὶ ἀπολελεγμένη, φέρει δὲ συνάμα καὶ τῆς δυσγενείας τὸν τύπον, καὶ τὴν σφραγίδα τῆς ἀναβιώσεως. Τὴν δευτέραν περίοδον ἐγκαινίζει ἡ Εἰκονομαχία, καὶ κλείει ἡ πρώτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσις, ὅτε, χάριν τοῦ διωγμοῦ ὃν ὑφίστανται συγχρόνως καὶ ὁ ἄττικισμὸς καὶ ἡ θεολογία, νέαι τις δυνάμεις τὴν δημώδη γλῶσσαν ὠθεῖ καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν αὐτῆς βάσεων ἐδράζει. Ἡ δὲ τρίτη περίοδος, ἐναγκαλιζομένη τὴν Σταυροφορικὴν ἐποχὴν, τὸν αἰῶνα τῆς ἐπιμιξίας, καὶ τῆς τῶν δυτικῶν ἀπομιμήσεως, διέρχεται τὴν βασιλείαν τῶν Παλαιολόγων καὶ τὰς ἡγεμονίας τῶν Φράγκων κατακτητῶν, καὶ λήγει εἰς τὴν τελικὴν ἄλωσιν Κωνσταντινουπόλεως.—Ἔπονται δύο ἕτεραι περίοδοι τῆς γλώσσης, ἡ ἀπὸ ἁλώσεως ἐπὶ Μωάμεθ Β'. μέχρι τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτη-

σίας ἀγῶνος, καὶ ἀπὸ τοῦδε μέχρι τῆς σήμερον· ἀλλ' ἡ ἔρευνα τῶν περιόδων τούτων ἀνάγεται μᾶλλον εἰς τὴν γυνικὴν ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς φιλολαγίας, ἢ εἰς τὸν γενεθλιακὸν τῆς διαλέκτου σχηματισμόν.

Ποῦ στηρίζομεν τὸν κανόνα τῆς διαιρέσεώς μας; Τίνα μέθοδον ἀκολουθοῦντες θέλομεν δοκιμῶς ἀνιχνεύσει τὴν κατὰ τὸν μεσαιῶνα πορείαν τῆς νεοελληνικῆς; Εἰς τοιαύτην νυκτοπορείαν, μὴ ζητῶμεν ὁδόν· μόλις δὲ ἀδόξαια πατήματα. Δυστυχῶς, ἄλλον ὁδηγὸν περὶ τὴν ἰχνηλασίαν δὲν ἔχουμεν, παρὰ βραχέα τινὰ καὶ ἀτελῆ τεκμήρια διαφυγόντα τῶν λογίων τὴν ὕβριν, καὶ τοῦ χρόνου τὸν ὄλεθρον. Εἰς ταῦτα μόνον ἀνγκασζόμεθα νὰ προσφύγωμεν κατὰ τὴν ἀναδιφὴν, ἐν ἐλλείψει μνημείων ἀκριβοστέρων. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ φῶς ἀμυδρὸν νυκτὸς ὠφελεῖ, ὅταν μάλιστα ἡ προσδοκία τῆς αὐγῆς ἐνθαρρύνῃ, ἡμεῖς καὶ τῶν ὀλίγων ἀρκούμενοι, θέλομεν ἐκθέσει ἐπὶ τοῦ προκειμένου σκέψεις τινὰς καὶ εἰκασίας, καὶ μαρτυρίας, εἰς ἄλλους ἱκανωτέρους ἀνατιθέμενοι τὴν ἐπιμέλειαν τῆς συμπληρώσεως ἢ καὶ τῆς ἐξελέγξεως.

Ἰχνη τῆς Νεοελληνικῆς ἀδόξαια ἐντυποῦνται εἰς τὴν ἔγγραφον ἱστορίαν, ἅμα τῇ καθιδρύσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς χρονογραφίας τοῦ Βυζαντίου, τουτέστιν ἕως ἀπὸ τῆς μεταθέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Περιεσώθησαν ὑπὸ τῶν ιστοριογράφων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πατρωνυμικάι τινες λέξεις ἀρχόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξ ὧν συμπεραίνομεν, ὅτι οὐ μόνον ἦσαν Ἕλληνες οἱ φέροντες ὀνομασίας τοιαύτας, συμφώνως πρὸς τὴν ὀμολογίαν τοῦ Ἰουλιανοῦ, τοῦ γράφοντος (Λόγος Γ') « Ἕλληνες ἐσμέν οἱ

περὶ τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἰωνίαν οἰκοῦντες ἔκγονοι, ἀλλὰ τὸ μείζον, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς τότε Θράκης ὄθην παρήγοντο αἱ πατρωνυμῖαι αὐταί, εἶχεν ἤδη σημαντικῶς ἐπὶ τὸ νεοελληνικώτερον τροποποιηθῆ. Οὕτω, λ. χ. ἡ πατρωνυμία τοῦ Ἐπαρχοῦ Κωνσταντινουπόλεως *Ka.lo-κύρη* μᾶς ὑποδεικνύει τὴν μετὰ βασιν τοῦ ἐπιθέτου *Ka.loῦ* ἀπὸ τῆς φυσικῆς σημασίας εἰς τὴν ἠθικὴν, ἐν ἧ καὶ σήμερον ἐκλαμβάνεται, ἔτι δὲ τὴν συγκοπὴν τῆς λέξεως *Κύριος* εἰς *Κύρις*, καθὼς ἐν ταῖς γνωσταῖς τῆς καθομιλουμένης *Οἰκοκύρις*, *Καραβοκύρις* (386 δις). Καὶ τὸδε σημεῖον ἐλάχιστον τῆς εἰσαχθείσης εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος τρανῆς ἐκείνης διαφθορᾶς, ἣτις παρεκίνησε τὸν αὐτὸν Ἰουλιανὸν αὐτοκράτορα νὰ εἴπῃ περὶ μὲν τῶν συγχρόνων του· « δεῖξον ἡμῖν ἄνδρα ἐν Καππαδόκαις καθαρὸν Ἑλληνα, » περὶ δὲ ἐκυτοῦ· « τὰ δ' ἐμὰ, εἰ καὶ φθειγγείμην ἑλληνιστὶ, θαυμάζειν ἄξιον· οὕτως ἐσμέν βεβαρβρωμένοι διὰ τὰ χωρία! » (Ἐπιστ. Δ'. καὶ ΝΕ').

Εἷς τινες Σικελικὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς, τὰς ὁποίας οἱ Ἱταλοὶ ἀρχαιολόγοι, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ὕφους καὶ τῶν παλαιογραφικῶν σημείων, ἀνήγαγον εἰς τὴν Δ'. μ. X. ἑκατονταετηρίδα, παρατηροῦμεν τοὺς ἐξῆς νεοελληνικοὺς χυδαῖσμούς (G. Crispi, Letterat. Gr—Sic).

<i>Οὐλπία</i>	ἡ	<i>Ἀξίας</i>		<i>Ἐχοιμήθη</i>	ἡ	<i>Μαξιμίλα</i>
<i>Ἐζησεν</i>	Θ'.	<i>μῆρες</i>		<i>Τές</i>	<i>πέντε</i>	τοῦ <i>μηρός</i> <i>Ἰουλίου</i>
<i>Ἡμέρες</i>	<i>Κ'.</i>					<i>κ. τ. λ.</i>

Ἐρταῦθα κεῖται

Κωσταντῆς Βοριγατίου.

Κωσταντῆς ἀντὶ Κωνσταντίνου, ὡς εἰς ἑτέρων τινὰ ἐπι-

γραφὴν ἀναγινώσκουμεν *Κλόδις* ἀντὶ *Κλόδιος*, καὶ *Γάιος* ἀντὶ *Γάιος*, ἀκριβῶς ὥς ἡ κοινὴ συνήθεια λέγει σήμερον *Γιώργιος* ἀντὶ *Γεώργιος*, *Δημήτρις* ἀντὶ *Δημήτριος*.

Τεκμήριον δὲ τι πλατύτερον, καὶ περ οὐχὶ ὠσαύτως γνήσιον καὶ ἀπαρραπτότερον τῆς κατὰ τὴν Δ'. ἑκατονταετηρίδ᾽ κοινολιξίας σώζεται εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου (387). Ὁ Λούκιος καὶ ὁ Βερνικιανός, ἄρειανοὶ τὸ φρόνημα, ὅθεν ἐχθροὶ τοῦ Ἀθανασίου, ἐπωφθάλμιζον εἰς τὴν ἑδραν τὴν ἐπισκοπικὴν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰοβιανοῦ εἰς Ἀντιόχειαν, οἱ ἄρειανοὶ καὶ τὸ δροδόζον πλῆθος συντυγχάνουσιν αὐτῷ, οἱ μὲν τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας καταμηνύοντες, οἱ δὲ ὑπερασπιζόμενοι αὐτόν. Τέσσαρες ἐπάλληλοι ἐντυχίαι συμβαίνουσιν ἐπὶ τούτου εἰς Κάμπον, ἐν τῇ Ῥωμανησίᾳ Πύλῃ, μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ διχονοοῦντος τῆς Ἀντιοχείας λαοῦ. Ἀναφέρομεν τὰς ἐντυχίας αὐτάς κατὰ λέξιν.

Ἐντυχία Πρώτη.

Ἀρειανοί— Δεόμεθά σου τοῦ κράτους, καὶ τοῦ βασιλείου σου, καὶ τῆς εὐσεβείας σου, ἄκουσον ἡμῶν!

Βασιλ.— Τίνες ἐστέ, καὶ πόθεν;

Ἀρειανοί— Κύριε, χριστιανοί.

Βασιλ.— Πόθεν, καὶ ἐκ ποίας πόλεως;

Ἀρειαν.— Ἀλεξανδρείας.

Βασιλ.— Τί θέλετε;

Ἀρειαν.— Δεόμεθά σου τοῦ κράτους καὶ τῆς βασιλείας σου, ἐπίσκοπον δὲς ἡμῖν!

Βασιλ.— Ἐκέλευσα τὸν πρότερον, ὅνπερ εἶχετε, τὸν πρότερον Ἀθανάσιον, καθέζεσθαι ἐν τῷ θρόνῳ.

Ἀρειαν.—Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· καὶ ἐν ἐξορισμῷ καὶ ἐν κατηγορίᾳ ἐστὶν ἔτη πολλά!

(Στρατιώτης ἐσχίφνης ζηλώσας ἀπεκρίνατο).— Αὐτὸς ἐξέτασον· τίνες εἰσὶ, καὶ πόθεν; Οὗτοι γὰρ εἰσὶ τὰ λείψανα καὶ ἡ παραβολὴ τῆς Καππαδοκίας, τὰ ὑπολοιπα τοῦ ἀνοσίου ἐκείνου Γεωργίου· οἱ τὴν πόλιν καὶ τὸν κόσμον ἐρημώσαντες.

(Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐπτέρνισε τὸν ἵππον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν κάμπον).

Ἐντυχία Δευτέρα.

Ἀρειαν.— Κατηγορίας καὶ ἀποδείξεις ἔχομεν κατὰ Ἀθανασίου· ὅστις πρὸ δέκα καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐξωρίσθη ἀπὸ τῶν αἰμνήστων Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου, φιλοσοφωτάτου, καὶ μακαριωτάτου Ἰουλιανοῦ ἔσχε τὴν ἐξόρισιν.

Βασιλ.— Αἶ πρὸ δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ τριάκοντα ἐτῶν κατηγορίαι ἤδη παρῆλθον· ἐμοὶ μὴ λέγετε περὶ Ἀθανασίου· οἶδα γὰρ διατί κατηγορήθη, καὶ πῶς ἐξωρίσθη.

Ἐντυχία Τρίτη.

Ἀρειαν.— Καὶ νῦν πάλιν κατηγορίας ἔχομεν ἄλλας τινάς κατὰ Ἀθανασίου.

Βασιλ. Οὐκ ἐκ τῆς πολυοχλίας καὶ ἐκ τῶν πολυφωνημάτων τὰ δίκαια φανήσονται· ἀλλ' ἐκλέξασθε δύο ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐκ τῶν τοῦ πλήθους ἑτέρους δύο· οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς ἓνα ἕκαστον ὑμῶν ἀποφαίνεσθαι.

Οἱ ἐκ τοῦ πλήθους.— Οὗτοι εἰσὶ οἱ τὰ λείψανα ἀπὸ τοῦ ἀνοσίου Γεωργίου, τοῦ ἐρημώσαντος τὴν ἐπαρχίαν

ἡμῶν, καὶ ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτὴν μὲν ἔασαντες οἰκῆσαι.

Ἀρειαν.— Δεόμεθά σου, εἴ τινα ἀνθέλης χάρις Ἀθανασίου!

Βασιλ.— Εἶπον ὑμῖν, ὅτι τὰ περὶ Ἀθανασίου ἤδη διοίκησιν ἔσχε. (Καὶ ὀργισθεὶς, εἶπε)· Φέρι, φέρι! (Πάταξον, πάταξον!)

Ἀρειαν.— Δεόμεθά σου, ἐὰν πέμψῃς τὸν Ἀθανάσιον, λυμαίνεται ἡ πόλις ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συνέρχεται.

Βασιλ.— Καὶ τοι περιεργασάμενος, ἔγνων ὅτι καλῶς φρονεῖ, καὶ ὀρθόδοξος ἐστὶ, καὶ καλῶς διδάσκει.

Ἀρειαν.— Τῷ μὲν στόματι καλῶς φθέγγεται, τῇ δὲ ψυχῇ δολίως φρονεῖ.

Βασιλ.— Τοῦτο ἀρκετὸν ἐστὶ, ὅτι ὑμεῖς ἐμαρτυρήσατε περὶ αὐτοῦ, ὅτι καλῶς φθέγγεται καὶ καλῶς διδάσκει.

Εἰ δὲ τῇ γλώσσει καλῶς διδάσκει καὶ λέγει, τῇ δὲ ψυχῇ κακῶς φρονεῖ, πρὸς τὸν Θεὸν ἔχει· ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, τὸν λόγον ἀκούομεν, τὰ δὲ ἐγκάρδια ὁ Θεὸς οἶδεν.

Ἀρειαν.— Δεόμεθά σου, αἰρεσιώτας καὶ δογματιστάς ἡμᾶς ἀπαγγέλλει.

Βασιλ.— Ἔργον αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ τῶν καλῶς διδασκόντων.

Ἀρειαν.— Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· τοῦτον βαστάσαι οὐ δύναμεθα· καὶ τὰ τεμένη τῶν Ἐκκλησιῶν περιῆρυν.

Βασιλ.— Οὐκ οὖν ἐνεκα χρημάτων ἤλθατε ὧδε, καὶ οὐχ ἕνεκεν πίστεως;— Ἀπέλθετε, καὶ εἰρηνεύετε! Ἀπέλθετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Αὐριον σύναξις ἡμῖν ἐστὶ.

Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν εἰσι ὧδε ἐπίσκοποι καὶ Νεμεσίνας ὧδε ἐστίν. Ἐκαστος ὑμῶν καθὼς πιστεύει, ὑπογράψει. Καὶ Ἀθανάσιος ὧδε ἐστίν. Ὁ μὴ εἰδὼς τὸν λόγον τῆς πίστεως, μάθη παρὰ Ἀθανασίου. Ἐχετε

τὴν αὐρίαν καὶ τὴν μεθύριον ἐκθρίνω γὰρ ἐγὼ εἰς κάμπον.

Σχολαστικὸς τις κυνικὸς τῷ βασιλεῖ — Δέσμιαι τοῦ βασιλείου σου παροῦσαι Ἀθηνασίου τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ἤρεν.

Βασιλ. — Εἰ καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ἤρε, τί κοινὸν Ἀθηνασίῳ ;

Ἐτερός τις σχολαστικὸς Παταλᾶς τῷ βασιλεῖ — Κατηγορίαις ἔχω κατὰ Ἀθηνασίου.

Βασιλ. — Καὶ σὺ τί κοινὸν ἔχεις πρὸς χριστιανοὺς, Ἑλλήνων ;

(Τινὲς δὲ τοῦ πλήθους τῶν Ἀντιοχείων κατέσχον Λούκιον, καὶ προσήνεγκον τῷ Βασιλεῖ, λέγοντες) Δεόμεθα τοῦ κράτους σου καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἵδε ποῖον ἠθέλησαν ποιῆσαι ἐπίσκοπον !

Ἐντυχία Γετάρτη τῶν Ἀρειανῶν πρὸς τῷ Πυλῶνι τοῦ Παλατίου γενομένη παρὰ Λουκίου.

Λουκ. — Δεόμαί σου τοῦ κράτους, ἄκουσάν μου !

Ὁ Βασιλ. ἐστάθη καὶ εἶπε — Σοὶ αὐτῷ Λουκίῳ λέγω· πῶς ἦλθες ὧδε, πλοῦ, ἢ πεζί ;

Λούκ. — Δεόμαί σου, πλοῦ.

Βασιλ. — Πρὸς σὲ λέγω, Λούκιε· ὁ Θεὸς τοῦ κόσμου, καὶ κομήτης ἡλίου, καὶ σελήνη ὀργισθεῖη αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐμπλεύουσιν ἅμα σοί, ὅτι οὐκ ἔρριψάν σε εἰς τὴν θάλασσαν ! Καὶ ἡ ναὺς δὲ ἐκτίη, μὴ ἴσχη εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἐθδρόμους πνοάς ! Μῆτε χρειμαζομένη μετὰ τῶν ἐμπλεόντων τύχοι λιμένος ! (388).

(Καὶ οἱ Ἐβζώτου ἡζύωσαν τοὺς περὶ Προβατίου, τοὺς

διαδόχους Εὐσεβίου, καὶ Βαρδίωνος τοὺς εὐνούχους
βασανίσας, εἶπε·

Βασιλ. — Εἴ τις ἐντυχεῖν βούλεται κατὰ χριστιανῶν
τοιαῦτα πάθαι !

(Καὶ οὕτως ἀφῆκεν).

Ἦας, ἕκαστος βλέπει τὴν ἀρελὴν φράσιν, τὴν ἀναλυ-
τικὴν σύνταξιν τὰς συντόμους καὶ διακεκομμένας περιό-
δους τοῦ διαλόγου. Χυδαῖσμοι δὲ καὶ σολοικισμοὶ οὐκ
ὀλίγοι εἰσῆχθησαν ἤδη εἰς τὴν κοινῶς καθομιλουμένην,
καὶ παρὰ τῶν πολλῶν νοουμένην, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ διάδο-
χος τοῦ Ἰουλιανοῦ λαλεῖ. Ἀλλὰ καὶ τινες τῶν φράσεων
προσομοιάζουσι τὸν σήμερον τρόπον τοῦ λέγειν, ἕτεροι
δὲ ἀφίστανται κατὰ σημασίαν τῶν ὁμοίων ἀττικῶν.

Ἀπὸ τῶν ἀειμνήστων ἀντὶ ὑπὸ τῶν ἀειμνήστων.

Τί θέλετε — τί βούλεσθε ;

Οἶδα διατί κατηγορήθη — δι' ὅ,τι κατηγορήθη.

Κύριε !

Καὶ πῶς ἐξωρίσθη — ὅπως ἐξωρίσθη.

Ἴδε ποῖον ἠθέλησαν — ὃν ἠθέλησαν.

Δεόμεθά σου εἴ τινα ἄν θέλῃς — ὃν ἄν.

Τοῦτο ἀρκετὸν — ἱκανόν.

Τοῦτον βαστάσαι — φέρειν.

*Ὅ μὴ εἰδὼς . . . μάθῃ — μαθέτω, ἢ μανθανέτω,
ἢ ἄφες μάθῃ.*

Ὅ βασιλεὺς ἐστάθη — ἔστη.

*Πλοῖ, ἢ πεζί — τὸ πλοῖ εἶναι ἡ δοτικὴ τοῦ πλοῦς,
πλοῦς, τὸ δὲ πεζί γραπτέον πεζῇ.*

Παραβολή — παράβλημα, ἀπίβλημα (περικάθαρμα), κ. τ. λ

Μὴ λησμονήσωμεν, ὅμως ὅτι ἐγγίζομεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Διθανίου, τοῦ Χρυστοστόμου, καὶ τοῦ Συνεσίου, καθ' οὓς ὁ ἐκ τῶν Ἀθηναϊκῶν γυμνασίων εἰς Κωνσταντινούπολιν μετεμμενόμενος ἀττικισμὸς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ μαθητευόντων πκτέρων, καὶ θρασὺς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἀπὸ τῶν βιβλίων ἐπερχόμενος, καθιστάνει ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας προφανεστέραν τὴν μεταξὺ λογίας καὶ χυδαίας γλώσσης διαφορὰν ἢ κάλλιον εἰπεῖν, χαράττει χάσμα φανερόν καὶ δυσδιέξοδον ἀναμέσον τῆς ὑπεραιωρουμένης καὶ φιλαθηναίου διαλέκτου τῶν ἱεροκηρύκων, καὶ τῆς ταπεινῆς γλώσσης τῶν ἀκροατῶν — Γυνή τις ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου παρουσιάζεται μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τὸ κελλὶν τοῦ Χρυστοστόμου, μεμψιμοιροῦσα ἐκ μέρους αὐτῆς καὶ ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν καὶ γνωρίμων της, ὅτι διὰ τὸ *χαλεπὸν* τοῦ λόγου, δὲν κατελάμβανε πολλὰ χωρία ἐκ τῶν Ὀμιλιῶν τοῦ ῥήτορος· παρεκάλει δὲ τὸν Πατριάρχην νὰ ἀπλοποιήσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν λέξιν καὶ τὸ ὕφος, χάριν τῆς τῶν ἀκροατῶν ψυχωφελείας. Ὁ δὲ Χρυσόστομος, ἴσως ἀναμνησθεὶς τῆς ἀποστολικῆς παραγγελίας· « Καὶ γὰρ εἰς ἀδελφὸν φωνὴν σάλπιγξ δῶ, τίς παρασκευάζεται εἰς πόλεμον ; Οὕτω καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης εἰς μὴ εὐσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον ; Ἔσσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες. . . . διόπερ ὁ λαλῶν γλώσση προσευχέσθω ἵνα διερμηνεύῃ » (389), ὁ Χρυσόστομος, λέγομεν, τῇ συμβουλῇ τῆς γυναικὸς μετριάσας ἔκτοτε τὸ ἀλαζὸν καὶ σχολαστικὸν τῆς φράσεως, παρέλαβες, χάριν εὐκαταληψίας, ὕφος

ἐπιεικὲς, λέξιν τε ἐφικτοτέραν πρὸς τὸ ἀπαιδοτρίβητον ἀκροατήριον (390).

Ἀλλ' ἤδη ἐβραττεν εἰς τὰς φλέβας τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας ὁ τῆς μοναχικῆς δικίτης πυρετὸς, ὁ φλογερὸς ἐκείνος πόθος τῆς θεαπτείας, τῆς ἀπαθείας, τῆς ἀπλότητος καὶ αὐταπαρνήσεως, ὅστις νέαν τινὰ τάξιν ἡρώων εἰσάγων εἰς τὸν κόσμον, τὴν τῶν φιλοσόφων τῆς ἐρήμου, ἔμελλε τὸ φανταστικὸν τῶν ὄχλων νὰ καταπλήξῃ διὰ πρωτοφανῶν θαυμάτων, καὶ νέον εἶδος ποιήσεως ἀμέτρου, τοῖς ἀρχαίοις ἄγνωστον, νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν φιλολογίαν τῶν πολλῶν. Ἐν τῇ εἰδήσει, ὅτι ἄνθρωποι πτωχοὶ, καὶ γυμνόποδες καὶ ἀμαθεῖς, καὶ μηδεμίαν δόξαν ἐπίγειον κεκτημένοι, ἄνθρωποι πάντως ἄσχετοι καὶ πρὸς βασιλεῖς, καὶ πρὸς ἄρχοντας, καὶ πρὸς σοφοὺς, ἄνθρωποι τὴν ἐρημον οἰκοῦντες θαυματουργοὺσι, μόνον ἐξ ἰδίας ἀρετῆς ἐνεργοῦντες ἀλλ' ὑπὸ χάριτος θείας ἐνισχυόμενοι, ἡ εὐέξαπτος καρδιά τῶν λαῶν καταφλέγεται, τὸ κοινὸν πνεῦμα αἰφνιδίως εἰς ὕψη μεσουράνια ἀναπτεροῦται καὶ ἡ συνειδήσις τῆς χριστιανικῆς ἰσότητος ἐνθαρρύνεται, ἐνῶ ἡ φαντασία νέον τινὰ κόσμον πρᾶδοξον ὑπεράνω τοῦ ἐπιδέξαι τούτου κοσμοῦργεῖ, καὶ σχήμασιν ἐκτόποις προσφιλοκαλεῖ. Ποιητικὴ δημιουργία, μύθος, τερατολογία ὑπερφυῆς καὶ πληκτικὴ, εὑρεσις ὑπερβατῆ, πᾶσαι αἱ ἐκ τῆς ἐξημμένης τῶν πιστῶν φαντασίας ἀνακηδύουσαι δυνάμεις συνέρχονται πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ τεχνητοῦ τούτου παραδείσου, ὃν μέλλουσι νὰ κατοικήσωσιν οἱ ἥρωες τῆς ἀποταγῆς, οἱ ἡμίθεοι τῆς ἀπλότητος καὶ χυδαιότητος, οἱ Ἡρακλεῖς καὶ Θησεῖς τοῦ ἡρωικοῦ κύκλου τῆς Σωτηρίας. Εἰς ἔποψιν δὲ ταιούτου δημώδους

ιδανικοῦ τὰ ἤθη μετ' ὀλίγον μετασχηματίζονται εἰς τὸ φανταστότερον, νέοι δὲ βιωτῆς ὑπογράμμοι παρὰ τοῦ μοναχισμοῦ πλαστουργοῦνται, καὶ διάφοροι τύποι ἡρωϊσμοῦ παραδειγματίζονται. Ἡ κοινὴ αὕτη ποίησις διαγράφει τὸν ὑπογράμμὸν τοῦ ἀναχωρητοῦ, σχεδιάζει τὴν εἰκόνα τοῦ κοινοβιώτου, δὲν παραλείπει τὴν μονάστριαν, τὴν ἐγκοσρίαν παρθένον, τὴν ἑγγαμον γυναῖκα· ἐνὶ λόγῳ, τὸν μὲν παλαιὸν ἄνδρα ἀνακαινουργεῖ, τὴν δὲ ἀστοιχείωτον τῆς παλαιᾶς κοινωνίας γυναῖκα εἰς ὑπαρξιν ἡθικὴν ἀνακαλεῖ.

Ἀτεχνος, ἀτελής, ἀκατέργαστος, ἐὰν θέλωμεν, ὁ φανταστός οὗτος κόσμος τοῦ μοναχισμοῦ! Ἀφιλόκαλα, βαρβαρώδη τὰ περικοσμήματά του! Ἀλλ' οἰαδήποτε ἂν ᾖ ἡ χώρα αὕτη ἐντεῦθεν ἡ χριστιανωσύνη περάσασα ἤλθεν ὅπου σήμερον εὐρίσκεται· ἐπὶ τὸν ὑπογράμμὸν δὲ αὐτὸν ἡ Ἑλλάς σχηματισθεῖσα ἐπέτυχε νὰ διέλθῃ τῆς ἱστορικῆς ἀνυπαρξίας τὴν περίοδον, νὰ διαπλεύσῃ τὸ πέλαγος τῶν αἰώνων ὅπως εἰς εὐλίμενον κόλπον γῆς εἰσορμισθῇ. Καὶ ἂν' ἑτέρου ποῦ ἐντυποῦται, ποῦ πρῶτον μετὰ τοσαύτην ἀμαύρωσιν ἀποκαλύπτεται ζωηρότερος καὶ ἀνατέλλει ὁ τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος χαρακτήρ; Μὴ φανῇ παράδοξον· εἰς τὴν φιλολογίαν τοῦ μοναχισμοῦ. Τὸ σκιαγράφημα τοῦτο, καίπερ ἔργον μειρακιώδους τέχνης, παριστάνει τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννωμένης ἐλληνικῆς ἰδιοπροσωπίας, τὸ πρῶτιστον καὶ μόνον γνήσιον προγύμνασμα τῆς νεωτέρας καὶ αὐτόχρημα ἐθνικῆς ἡμῶν γραμματολογίας.

Φιλολογίαν δὲ τοῦ μοναχισμοῦ νοοῦμεν τὴν Ὀσιογραφίαν, καὶ ἐξαιρέτως αὐτήν, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς εἰς δη-

μῶδῃ γλῶσσαν συνετάχθη πρὸς οἰκοδομὴν τῶν εὐσεβῶν
πάσης τάξεως. Τὴν Ὀσιογραφίαν αὐτὴν, βίου, ὁσίων
καὶ ἀναχωρητῶν τὸ πλεῖστον διηγουμένην, καὶ τὰ διά-
φορα μοναστικά καθιδρύματα περιγράφουσιν, ποιήμα
μεστὸν μὲν πίστεως, ἀφελές δὲ καὶ ἀνεπιτήδευτον ὑπὲρ
τὸ μέτρον, οὐκ ἀνοικείως ἤθελέ τις ὀνομάσει πρῶτην
ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας διαμαρτύ-
ρησιν τῆς κοινῆς συνειδήσεως κατὰ τῆς ἀλγεβρώδους
τῶν τότε λογίων γλώσσης, πρῶτην τοῦ λαοῦ φωνὴν κα-
τὰ τῆς τυραννίδος τοῦ αἰτικισμού. ὅστις εἰς τὴν κενό-
δοξίαν ὀλίγων τινῶν χαριζόμενος σύμπαν τὸ γένος ἐτή-
ρει ἐν πιαντελεῖ σκοτία καὶ ἀπαιδευσίᾳ, οὐ μόνον περὶ
τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ θύραθεν γράμματα.
Δημῶδες ὦν τὴν φύσιν ὁ μοναχισμὸς, δημῶδες δὲ προ-
σέτι καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὰ ἥθη, καὶ τὴν γλῶσσαν,
ἅμα ὥς ἡλικιάσθη, καὶ συνησθάνθη τὴν εὐρωστίαν τῆς
νεότητος, τὸ νεοελληνικὸν ἔνδυμα περιβληθεὶς, καὶ τὰ
δικαιώματα τοῦ πλήθους ἀσπασθεὶς, προῆλθεν ἀντίπα-
λος τῶν δύο προνομιούχων τάξεων τῆς τότε κοινωνίας,
τῶν θεολόγων, δηλαδή, καὶ τῶν λαϊκῶν πεπαιδευμένων,
οἵτινες πρὸς τὰ ὀπίσω πάντοτε τὴν ὀφθαλμὸν ἐπεστη-
μένον ἔχοντες, καὶ διάλεκτον ἤδη νενεκρωμένην μετα-
χειριζόμενοι, οὐδὲ καὶ ἐπυθάνοντο περὶ τῶν ζώντων,
περὶ παρόντος, περὶ μέλλοντος, ἀλλ' ἐκαρκίνοβάτου
ματαίως ὄνειρους ἐπιδιδώσκοντες, καὶ τάφους ἀποθαμμέ-
νων τυμβωρυχοῦντες. Τὴν δὲ παρρησίαν ταύτην τοῦ
μοναχισμού, καὶ τὴν διὰ τούτου χρῆσιν τῆς χυδαίας,
ἢ τοῦλάχιστον τῆς τότε κοινῶς νοουμένης γλώσσης,
παρατηροῦμεν ἕως ἀφ' ἡμερῶν τοῦ Τιβερίου, ἢ ὀλίγον

πρότερον, ὃ ἐστὶν ἀπὸ μεσοῦσης τῆς ΣΤ'. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καθ' ἃ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία διηγείται, ἤρξαντο οἱ ἀσκηταὶ καὶ μοναχοὶ νὰ συρρέωσιν εἰς τὰς πόλεις, διὰ τερατωδῶν τῆς ἐρήμου διηγημάτων, καὶ παραδόξων ἀρηγήσεων τὴν κοινὴν πίστιν ἐξάπτοντες, καὶ τὴν φαντασίαν ἐμπιμπρῶντες. Καὶ ἰδοὺ ἡ συγγένεια ἣν ἔχει τὸ ὑπερφυεῖς, τὸ τερατωδές, τὸ παράδοξον, ἵνα μὴ τις εἴπῃ τὸ διαβολικόν, καὶ μυθολογικόν τῆς 'Οσιογραφίας πρὸς τὴν γένεσιν, πρὸς τὴν φιλολογικὴν ὑπαρξιν τῆς χυδαίας, ἢ νεωτέρας ἑλληνικῆς. Προϊόντα ταῦτα βρεφικῆς ἡλικίας, ἀναρθρα εἰσέτι ψελλίσματα τῆς ἐν σπαργάνοις βατταρίζουσης νηπίου, παράφοροι λογισμοὶ διανοίας, ἀμορφώτου μὲν καὶ ἀπαιδευτοῦ, ἀλλὰ προωρισμένης εἰς ὠριμότητα. Τὸ ἀρτιφανές τοῦτο εἶδος τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας σημειοῖ, ὡς ἔφημεν, τὴν πρώτην τοῦ δημοσίου αἰσθήματος ἐξέγερσιν, προσδιρίζει τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μέλλοντος κεκλημένη 'Ελλάς τοῦ ἀκατονομάστου καὶ περιφρονουμένου πλήθους ἀφίησι τοὺς 'Ρωμαίους Πρωτοβεστιαρίους καὶ Κουροπαλάτας τραγελαφικῶς ἀττικίζοντας, αὐτὴ δὲ ψελλίζει γλῶσσον ἰδίαν, τὴν γλῶσσαν τῶν τότε ἀδόξων τῆς παθημάτων, τῶν μελλόντων ἀγώνων, τῆς ἀναστάσεως.

Δείγματα τῆς κατὰ τὴν ΣΤ'. ἑκατονταετηρίδα παρὰ τῶν πλείστων νοουμένης, καὶ τοι μὴ πάντως χυδαίας διαλέκτου, δίδοσιν ἡμῖν ἡ Οσιογραφία τοῦ Ἰωάννου Μόσχου, αὐτὴ, ἣτις συνήθως *Λειμωνάριον* ὀνομάζεται βιβλίον οὐκ ἀνάξιον μελέτης εἴτε κατὰ λόγον ἱστοριονομικόν, ἐπειδὴ ἐν ἀφελείᾳ, συχνάκις περισσῇ, εἰδωποιεῖ

τ' ἀρχέτυπα τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπλάσεως τοῦ μεσαιῶνος, εἴτε κατὰ λόγον φιλολογικόν, ἔνεκα τοῦ ὕφους του, τῆς τεχνολογίας, τῶν φράσεων, τοῦ λεκτικοῦ του. Ἐὰν ὁ ἀναγνώστης ἐπιτρέπη, θέλομεν ἐμπαρρόδως ἀναφέρει ἐν τεκμήριον τοῦ ὕφους. Ἰδοὺ τίνι τρόπῳ ὁ ἀπλοῖ-κὸς καὶ ἀπόνηρος οὗτος μιμητὴς τῆς *Λαυσιακῆς* τοῦ προγενεστεροῦ Παλλαδίου παρδειγματίζει τὴν ἀσκητικὴν σεμνότητα τῆς γυναικὸς (394). Ἐννοεῖται, ὅτι τὴν σεμνότητά του ταύτην δὲν δίδομεν ὡς ὑπογραμμὸν ἀξιολίμῳ.

« Μονάστριά τις, διηγεῖται, ἐκάθητο εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἡσυχάζουσα καὶ φροντίζουσα τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἐν νηστεαῖς καὶ προσευχαῖς καὶ ἀγρυπνίαις διατελοῦσα, καὶ πολλὰς ἐλεημοσύνας ποιοῦσα. Ἀλλὰ αἰεὶ πολλεῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὁ διάβολος, μὴ φέρων τὰς τοιαύτας ἀρειὰς τῆς παρθένου, ἐπέσυρε κατ' αὐτῆς κονιορτάν. Ἀνέβρισε γάρ τινι νεωτέρῳ πόθον εἰς αὐτὴν σατανικόν· ἔμενεν δὲ ἔξωθεν τοῦ οἴκου ὁ νεώτερος. Ὅτε οὖν ἐβούλετο ἡ μονάστρια ἐξελθεῖν, καὶ τοῦ οἴκου αὐτῆς ἀπιοῦσα εἰς τὸν εὐκτήριον οἶκον εἰς τὸ εὐξασθαι, οὐκ εἶα ὁ νεώτερος, ὀχλῶν καὶ θλίβων αὐτήν, οἷα ἀρμόζει τοῖς φιλέρωσι, ὥστε λοιπὸν ἀναγκασθῆναι τὴν μονάστρικὴν ἐκ τῆς ὀχλήσεως τοῦ νεωτέρου μὴ ἐξιέναι τοῦ οἴκου αὐτῆς. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ πέμπει ἡ μονάστρια τὴν ὑπηρετοῦσαν αὐτῇ πρὸς τὸν νεώτερον, λέγουσα· ἐλθέ, θέλει σε ἡ κυρία μου. Ὁ δὲ νεώτερος ἀπῆλθε πρὸς αὐτὴν χαίρων, ὡς ἐπιτυχὸν τοῦ ἰδίου σκοποῦ. Ἡ δὲ μονάστρια καθέζετο εἰς τὸ ἱστάριον αὐτῆς· λέγει οὖν τῷ νεωτέρῳ, κάθου. Καὶ καθίσκασα, λέγει αὐτῷ· ὄντως σὺ, κύριε ἀδελφε, διατὶ οὕτως μὲ θλίβεις, καὶ οὐκ ἔας με

ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ οἴκου μου; Ἀπεκρίθη ὁ νεώτερος λέγων· ὄντως, δέσποινα, πάνυ σὲ ποθῶ, καθ' ὅτι σε εἶδω (ὅταν σὲ εἶδω) ὁλος ὡς πῦρ γίνομαι. Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπεν· τί γὰρ εἶδές μου καλὸν, ὅτι οὕτως με ἀγαπᾷς; Ὁ δὲ νεώτερος λέγει· τοὺς ὀφθαλμούς σου, αὐτοὶ γὰρ καὶ ἠπάτησάν με. Ἡ δὲ μονάστρια ὡς ἤκουσεν, ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς ἠπάτησαν τὸν νεώτερον, κρατοῦσα τὸ κερκίδιον αὐτῆς ἔδρακε, καὶ ἐξέβαλε τοὺς δύο ὀφθαλμούς αὐτῆς. Καὶ τοῦτο ἰδὼν, ὅτι δι' αὐτὸν ἐξέβαλεν ἡ μονάστρια τοὺς ἑ. ὀφθαλμούς, κατακυγείς ἀπῆλθεν εἰς Σκῆτιν, καὶ ἐγένετο καὶ αὐτὸς δόκιμος μοναχός.»

Ἡ γλῶσση τοῦ Λειμωναρίου, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν ἦτο καθόλου ἡ ἀγοραία τῆς ΣΙ'. ἑκατονταετηρίδος, ἀλλ' ὀπωσοῦν κεκαθαρισμένη ἐπὶ τὸ ὀρθοεπέστερον, ὡς συμπεραίνομεν, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ἀνομοίου ὕψους τοῦ Μόσχου, εἶτα δὲ ἐκ τινῶν ἄλλων σωθέντων τεκμηρίων τῆς ἐποχῆς. Τὸ ἀνόμοιον τοῦ ὕψους εἶναι μέγα σημεῖον γλῶσσης, μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσυνήθους. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ συμβαίνει σήμερον καὶ ἡμῖν ὅσῳ γράφομεν ἢ λαλοῦμεν τὴν ἀσυνήθη γλῶσσαν τῶν βιβλίων, ἀντὶ τῆς συνήθους τοῦ λαοῦ· ποῦ μὲν ἀττικίζομεν, ποῦ δὲ χυδαίζομεν. Τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα λ.χ. τοῦ Λειμωναρίου εἶναι συντεταγμένον εἰς ὕψος οὐκ ὀλίγον τοῦ προηγουμένου διάφορον (392).

« Ἐν μιᾷ ἐκαθήμεν εἰς τὸ κελλίον μου, καὶ ἔκαμνον τὸ ἐργόχειρόν μου· ἐκέντουν κανίσκια (393) καὶ ἐστιχολόχουν. Καὶ ἰδοὺ εἰσῆλθε διὰ τῆς θυρίδος παῖς Σαρακηνός, φορῶν μαζάριον· καὶ σταθεὶς ἔμπροσθέν μου ἤρξατο ὀρχεισθαι... καὶ λέγει μοι· τί νομίζεις κακώγηρε, ὅτι μέγα πρᾶγμα ποιεῖς; »

Πλείστα; ὅσας λέξεις τῆς χυδαίας, νῦν δ' ἔτι σω-
ζομένας ἐν τῇ καθομιλουμένῃ, σημειοῦμεν εἰς τὸ Λειμω-
νάριον· φέρ' εἰπεῖν, τὸν *πραγματευτὴν* (ἔμπορον), τὸν
πιστικὸν (ὑπηρέτην), τὸ *καρτερῶ* (περιμένω), τὸ *κρυ-
όω* (ρίγῳ), τὸ *κοντόρασσον*, τὸ *τρώγω* (ἐσθίω), κ.τ.λ. Ἀλ-
λὰ τὸν περιέργον ἀναγνώστην παραπέμπομεν, συντομίας
χάριν, εἰς τὸ βιβλίον αὐτό.

Ἐξέδωκεν ὁ κλεινὸς *Boissonade* ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς
αὐτοῦ ἀνεκδότοις τὸν βίον τοῦ μάρτυρος Ἀρέθα, ἀκμά-
σαντος ἐπὶ Ἰουστίνου αὐτοκράτορος (566 — 578 M.X.).
Ὁ ἁγιογράφος, ὅστις καθ' ἡμετέραν γνώμην ἔζησεν ὀλί-
γον ἔπειτα, παρενδύει τὸν ἐξῆς διάλογον μεταξὺ νηπίου
τινὸς χριστιανοῦ καὶ τινος βασιλέως Ἰουδαίου.

« Νήπ. — Ἀμμά, Ἀμμά! (μητέρα, μητέρα)

Βασιλ. — Γινώσκεις τὸν λεγόμενον Χριστόν;

Νήπ. — Ναί.

Βασιλ. Πόθεν γνωρίζεις αὐτόν;

Νήπ. Ἀληθῶς, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐώρων αὐτὸν ἐν
τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅταν ἀπῆειν (; ἀπηρχόμην) μετὰ τῆς
μπαρός μου· καὶ ἐν θέλῃς, ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἐγώ
σοι ὑποδείξω αὐτόν.

Βασιλ. — Ἐμὲ ἀγαπᾷς, ἢ ὃν καλεῖτε Χριστόν;

Νήπ. — Ἀληθῶς τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ αὐτὸν προσκυ-
νοῦμεν.

Βασιλ. — Ἐμὲ ἀγαπᾷς ἢ τὴν μητέρα σου;

Νήπ. — Τὴν μητέρα μου. Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν
πρὸς τὴν μητέρα μου!

Βασιλ. — Καὶ διατί, ἐάσῃς αὐτήν, ἥλθες καταφιλῶν
τοὺς πόδας μου;

Νήπ. — Σὲ ἐνόμιζον χριστιανόν, καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου.

Βασιλ. — Ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι· ἀλλ' ἐὰν θέλῃς μένειν ἐγγύς μου, δίδω σοι κάρυα, καὶ θάσια, καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις.

Νήπ. — Ἐὰσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου. Οὐδὲν λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι Ἰουδαῖος εἶ.

Βασιλ. — (Στραφεὶς πρὸς τοὺς περιεστῶτας) Βλέπετε τὴν κακὴν ρίζαν, πῶς μετὰ συνέσεως ἀποκρίνεται!»

Ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν εἶναι βέβαια ἡ πάντως καθημα-
ξευμένη καὶ συνήθης ἐν τῇ τότε λαλίᾳ, διότι ὁ ἀγιογρά-
φος, τὴν γραμματικὴν διδασχθεὶς, καθαρίζει ποῦ καὶ ποῦ
τὴν φράσιν καὶ θέλῃ, καὶ μὴ θέλῃ. Ὅπως δὴ ποτε, ἐλέ-
πει καθείς, ὅτι ἡ λέξις ἀπέχει καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕφους τοῦ
Εὐαγγελίου, πρὸς τὸ χυδαιότερον ἀποκλίνουσα. Ἦθελε
νομίζομεν, νοήσῃ αὐτὴν καὶ ὁ σήμερον ἀπαίδευτος.

Ἄν δὲ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθομιλουμένη κατὰ
τὴν ΣΤ'. καὶ τὴν Ζ'. ἑκατονταετηρίδα διέφερεν ὁπωσοῦν
τῆς καὶ ὑπὸ τῶν χυδαιοφίλων αὐτῶν γραφομένης, βέβαιον
ἄλλως, ὅτι καὶ τῆς σήμερον καθομιλουμένης ὑπερεῖχεν
ἐν ἀρχαιοτροπία, καὶ γραμματικῇ κανονικότητι. Καὶ
γὰρ, ὥς ἐκ τεκμηρίων ἀξιοπίστων βεβαιούμεθα, ἐσώζετο
τότε ἡ χρῆσις τῶν ἀπαρεμφάτων, τῆς προστακτικῆς, τοῦ
ἀπλοῦ μέλλοντος, τοῦ παρκειμένου, τῆς δοτικῆς, καὶ
ἄλλων τινῶν γραμματικῶν ιδιοτήτων, αἵτινες μετ' ὀλίγον
κατήντησαν εἰς ἀχρησίαν, καὶ βαθμὴδὸν ἐξέλιπον.

Παράδειγμα. Ἀναστάσιος ὁ Δίκωρος ὁ αἵρετικὸς (394),
ὅστις ἀπεβίωσε τῷ 518 Μ.Χ. λέγουσιν ὅτι ἐφώνάζε καθ

ἐλάσσειν ἐκ τοῦ τάφου του· «*Ἐλεήσατε ἐλεήσατε, καὶ ἀνοίξατε. Τῶν δὲ φυλάκων εἰπόντων, ὅτι ἄλλος ἤδη βασιλεύει, ἔφη· οὐδὲν μοι μέλει, εἰς μοναστήριον ὑπάγετε με, καὶ ποιήσατέ με μοναχόν.* Μετά τινα δὲ χρόνον εὗρέθη τὸ μνήμα ἀνοικτόν. Ὁ βασιλεὺς ἔφαγε τοὺς βασιλικάς του καὶ τὰ καλήγιά του (ὑποδήματα) ἔκραξε δὲ μεγάλως. » Ω *Μάνα*, ἀπὸ τῆς αὔρας ἀπόλλυμαι. » Τὸ χωρίον εἰς δὲν ἀπατώμεθα μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν διαφορῶν γραμματικῶν προσόντων, εἰς ἀχρηστίαν πεσόντων μετ' ὀλίγον.

Τοιούτου εἶδους τεκμήριον, ἀλλ' ἀξιολογώτερον ἔτι, εἶναι καὶ ὁ διάλογος ἐκεῖνος μεταξὺ *Μενδάτορος* καὶ *Πρασίνων* ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, τὸν ὁπεῖρ ἐκτερον σύγγραμμα ἐδημοσιώσαμεν (395), τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοῦ, ὅστις «*τὴν τε γλῶσσαν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διάνοιαν ἐβαρβαρίζε* » (Προκὸπ. Ἀνέκδ. Κεφ, ΙΔ').

Τὴν πάνδημον χρῆσιν γραμματικῶν κανόνων, ἐν ἀχρηστίᾳ μετ' οὐ πολὺ περιπεπτωκότων, σημειοῦμεν καὶ εἰς ἕτερόν τινα διάλογον γενόμενον εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Μαυρικίου μεταξὺ τῶν Πρασίνων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ διάλογος οὗτος, πολῦτιμον, νομίζομεν, δείγμα τοῦ κατὰ τόνον ἀπλοῦν δημοτικοῦ ἱάμβου τῆς ἐποχῆς, διελύθη οὐκ οἶδα μὲν πως καὶ διὰ τίνα λόγον παρὰ τοῦ ἀναφέροντος αὐτὸν χρονογράφου, καὶ παρενεβλήθη εἰς σχῆμα πεζογραφικόν. Ἀλλὰ διαφέρουσιν ἐπ' αὐτοῦ προσοχὴν ἡμεῖς ἐπαγαγόντες, καὶ τὸν ῥυθμὸν διὰ τινων ἀσημάντων ἐπισκευάσεων εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπανορθώσαντες, εὐχαρίστως πρὸς τὴν ἐθνικὴν γραμματολογίαν ἀποδίδομεν. Ἡ σκηνὴ ἔχει χώραν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον· ἡ δὲ διήγησις ἀναφέρεται παρὰ Θεοφάνους (Χρον. σελ. 241).

Πολυχρονίζουσιν οἱ Πράσινοι·

« Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Δομεντίολος,
Βασιλεῦ τῶν Ῥωμαίων εὐσεβέστατε,
Τῷ οἰκίῳ σου ὄημῳ παρενοχλοῦσιν,
ἵνα ὁ Κρούκης διοικήσῃ
Εἰς ἃς ἔχομεν τῷ Θεῷ ἁμαρτίας.
Ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα δημιουργήσας,
ὑποτάξει σοι ἐχθρὸν καὶ πολέμιον
Ἐμφύλιόν τε καὶ ἀλλόφυλον πάντα
Χωρὶς αἱμάτων ! »

Ὁ δὲ Μαυρίκιος ἀποκρίνεται τοῖς Ἀῆμοις· « Μὴ δὲν
ὑμᾶς ταραξῇ ἀλόγων στρατιωτῶν ἀκοσμία καὶ ἀτα-
ξία ! » Τότε οἱ Βένετοι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Πρα-
σίνων ἐμμέτρως εὐφημίζουσι καὶ αὐτοί, ὥς ἑξῆς·

« Ὁ Θεὸς, ὁ καλεῦσας σε βασιλεύειν,
ὑποτάξει σοι πάντα τῶν πολεμούντων
Τὴν θεοφιλεστάτην βασιλείαν σου !
Εἰ δὲ Ῥωμαῖος ἐστὶν ὁ ἀγνωμονῶν
Εἰς δουλείαν σοι τοῦτον ὑποτάξει
Χωρὶς αἱμάτων ! »

Ἔτερον δεῖγμα τῆς περὶ τὰ τέλη τῆς ΣΓ'. καὶ τὰς
ἀρχὰς τῆς Ζ'. ἐκατονταετηρίδος ἐν Κωνσταντινουπόλει
καθομιλουμένης διασώζει ὁ Θεοφάνης εἰς τὰ Χρονικά
του. Αναφέρεται δὲ πρὸς τὰ ἔσχατα τῆς πολιτείας τοῦ
ἀθλίου Μαυρικίου, αὐτὴν συμβίαν Κωνσταντίναν, καὶ
τὸ βασιλικὸν πρόσωπον ἀναιδῶς τὸ ἀπαίδευτον, ὥς ὁ
Σιμοκάττας λέγει, καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ταῖς τροπαῖς
ἐμμανές, δυσνοητέτητόν τε καὶ τοῦ συνοίσοντος λίαν
ἀμύητον πλῆθος σατυρίζει περὶ τὰς ἀγυῖας. « Εὐρόντες·

γὰρ οἱ Δῆμοι ἄνδρα προσομοιοῦντα τῷ βασιλεῖ, καὶ βῆλλοντες αὐτῷ σπῆλον μαῦρον (λέξεις τοῦ Θεοφάνους, ἀντὶ μέλαν, 750 μ. Χ.), καὶ ἀπὸ σκόρδων πλέξαντες στέφανον (ἀξιοσημείωτος ἢ σύνταξις τῆς προθέσεως), εἰς ὄνον (ἕτερος σολοικισμὸς) τοῦτον καθίζοντες,» διέπαιζον ψάλλοντες τὸ ἐξῆς δημῶδες ᾠσμάτιον·

« Εὖρηκε τὴν δαμαλίδα ἀπαλήν· καὶ ὡς τὸν καινὸν ἀλεκτόριν αὐτὴν πεπήδηκε· καὶ ἐποίησε παιδία ὡς τὰ ξυλοκούκονδιν· καὶ οὐδεὶς τολμᾷ λαλῆσαι, ἀλλ' ὅλους ἐφίμωσεν. "Αγίέ μου, ἄγίέ μου φοβερὲ καὶ δυνατέ· ὁδὸς αὐτὸν κατὰ κρατίου, γὰ μὴ ὑπεραίρηται· κἀγὼ σοὶ τὸν βοῦν τὸν μέγαν προσαγάγω εἰς εὐχήν. »

Τὸ χωρίον ἔχει καὶ λέξεις καὶ φράσεις ἐναργῶς χυδαίας. Ἀλλὰ, πλὴν τούτου ὑποπτεύομεν, μήπως εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἔσχε τὸν αὐτὸν ῥυθμὸν, ὃν συνήθως ἀκούομεν εἰς τὰ τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας, διότι αἰσθανόμεθα μελισμὸν τινα εἰς τὴν δίεσιν τῶν περιόδων, καὶ εἰς τὸν τονισμὸν (395 δις). Τίς ὅμως θεσβαιοῖ, ὅτι ὁ κῆλαμος τοῦ Θεοφάνους δὲν διώρθωσεν, ἔστω καὶ χωρὶς προθέσεως κακοζήλου, κακοσυντάκτους τινὰς ῥήσεις τῆς ἀγοραίας συνηθείας, εἰς τὸν νυκτερινὸν ἐκείνον θόρυβον ἐκφωνηθείσας, ἀλλὰ σκανδαλισάσας μετὰ παρέλευσιν 150 ἐνιαυτῶν τὸ οὕς, ἢ καὶ τὴν σεμνότητα τοῦ Ἀγίου ἀρχιεπισκόπου; Δηλοῦμεν τὴν ἀμφιβολίαν μας. Τοιαύτη τις, ὅμως, ὑποψία δὲν ἐγείρεται περὶ τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ δημῶδους ἐκείνου διστίχου, εἰ οὐ οἱ αὐτοὶ Πράσινοι ἐχλεύασαν ὀλίγον ἔπειτα τὸν δικόδοχον τοῦ Μαυρικίου, τὸν τύραννον Φωκᾶν. Ἐλθόντες οἱ Δῆμοι ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ κατὰ τὸ 609 Μ.Χ.

καὶ τὸν μέθυσον αὐτοκράτορα θέλοντες νὰ θεατρίσωσιν,
ἐψαλλον τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα.

« Πάλιν στὸν καῦκον ἐπίεσ

Πάλιν τὸν τοῦν ἀπώλεχας! »

Καῦκος, ἡ ὑποκοριστικῶς καυκίον, ἦτο τὸ ποτήριον.
(« Καυκίον παρ' ἡμῖν, κάλιξ δὲ παρὰ σοφοῖς, » ὁ Σου-
ῖδας λέγει). Πλὴν τοῦ ῥήματος ἀπόλλυμι, ὅπερ εἰς τοὺς
χρόνους ἐκείνους ἐτώζετο, ὡς παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῇ
ἀνωτέρῳ προσαχθείσῃ ἐπιφωνήσει τοῦ Ἀναστασίου Δι-
κόρου, πῶς ἄλλως καὶ ὁ νῦν ἐλληνικὸς λαὸς ἤθελε στι-
χοιργήσει τὸ αὐτὸ νόημα; Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ μέτρον πε-
ριέσωσεν ἀρκούντως ἀνόθευτον τὴν λέξιν, εἰ καὶ ὁ Θεο-
φάνης, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χυδαίας αἰτιατικῆς Στὸν
καῦκον (εἰς τὸν), εὐλογον ἔκρινε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ
ἀσαφέςτατον καὶ παράλογον Τὸν καῦκον, ὡς ἂν ἡδύ-
νατο ὁ Φωκᾶς νὰ καταπίῃ ἅμα τῷ οἴνῳ καὶ τὸ ὑέλινον
ποτήριον (396).

Τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλυτικότητα περὶ τὴν τεχνολογίαν
καὶ τὴν σύνταξιν, τὴν αὐτὴν σαφηνιστικὴν τοῦ νοήματος
ἀνάπτυξιν, τὸν αὐτὸν ἀπλοελληνικὸν τοῦ λόγου τύπον,
παρατηροῦμεν καὶ εἰς ὅσα ἄλλα ἀποφθέγματα, ἐν ἰδι-
ωτικῇ διαλέκτῳ ρηθέντα, κατὰ τύχην ἀγαθὴν διεφύ-
λαξαν οἱ τῆς χυδαίας γλώσσης καταπρουνηταὶ χρονογρά-
φοι τοῦ Βυζαντίου. Ἀτῶπον δὲν ἦναι νὰ ἐπισυνάψωμεν
δύο ἢ τρία δείγματα. — Ἐλπίδιος ὁ Ἐπάνω τοῦ ἀρμα-
μάντου (Θεοφ. σελ. 249) ἐποίησεν ἐπιβουλήν τοῦ ἀνε-
λεῖν ἐπὶ Ἱπποδρομίῳ τὸν Φωκᾶν· εἶπε δὲ πρὸς τοὺς συν-
ωμότας. « Οὐ θέλετε, ἵνα ἐν ὅσῳ κάθηται ἐν τῷ σίν-
τζῳ ἐπὶ ἱπποδρομίας πιάσω αὐτὸν, καὶ ἐκκορακίσω

τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ, καὶ οὕτως αὐτὸν ἀποκτείνω;» —
 Λέων ὁ Ἰσαυρὸς, (714 Μ.Χ.) στρατηγὸς ὢν ἐπὶ Ἀρμε-
 νίᾳ, προτεκλεῖται εἰς συνέντευξιν παρὰ τοῦ Σουλεϊμάν
 ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων. Ἐὰν θέλῃς ἵνα (râ;) ἔλθω πρὸς
 σέ, ἀπήντησαν ὁ Γραικός, καὶ ἵνα λαλήσωμεν τὰ πρὸς
 εἰρήνην, διατὶ παρασκευάζεις τὴν πόλιν; (397). — Ἐν
 ἔτει 786, Κίεδαμος ὁ Κύριος Βουλγάρων δηλοῖ τῷ
 Βασίλει Κωνσταντίνῳ «Ὁ δε βασιλεὺς, κατὰ τὴν λέξιν
 τοῦ αὐτοῦ Θεοφάνους (398) δέλλων καβαλλίρας ἀλό-
 γων εἰς μαρδύλιν πέμπει αὐτῷ λέγων· «οἶα σοὶ
 ἀτίσσειλε γέρων δὲ εἰ, καὶ οὐ θέλω ἵνα (râ;) κηπι-
 άης ἕως ὧδε ἀλλὰ ἔρχομαι ἐγὼ ἕως Μαρκέλλων,
 καὶ ἔξεσθαι.»

Ἐνταῦθα συντομίαις, δὲν πασεκταινόμεθα εἰς παραδείγμα-
 τα, διότι τὰ ὅρια τῆς πραγματείας μας στενά. Ὅμως,
 πολλὰ τοιαῦτα δύναται ἡ ἀποθησαυρίση ἐν τῶν χρονο-
 γραφῶν τοῦ μεσαίου, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν κληρι-
 κῶν συγγραφέων καὶ ιστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας μὴ λα-
 τῶν, ὁ βουλούμενος νὰ ἐμπιθύνῃ εἰς τὰς περιπετείας
 τῆς Νεοελληνικῆς. Ὁ Εὐστάθιος, ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζό-
 μενος, ὁ Εὐαγγέλιος, ὁ Θεοδώρητος, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς αὐ-
 τῆς τάξεως ιστορικοί, περιέχουσιν ὅλην ἀξιοταμίετον.

Ἐν τούτοις κατηντήταμεν προχάδην εἰς τὸν Εἰκο-
 νομαχικὸν αἰῶνα. Ἐχομεν ἐνταῦθα χρεῖαν νὰ ἐπαναλά-
 βωμεν ὅσα ἐν ταῖς προηγουμέναις εἵπομεν; Ἀνακεφα-
 λαιοῦμεν εἰς δύο λέξεις. Ὁ πέλεκυς τῆς Εἰκονομαχίας ἐ-
 πιφέρει τὴν θανατηφόρον πληγὴν εἰς τὴν Γραμματικὴν
 τῆς κοινῆς συνηθείας. Λέξεις, φράσεις, προφορᾶ, σύνταξις
 προσωδία, μετρικὴ, πάντα μετασχηματίζονται. Αἱ φλό-

γες τῆς πυρκαϊᾶς, ἐν ᾗ τὰ χειρόγραφα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος καὶ πάμπολλα δογματικὰ βιβλία τῆς Θεολογικῆς ἐποχῆς ἀποτεφροῦνται, εἶναι σχετικῶς πρὸς τὴν διάλεκτον τῶν πολλῶν αἱ τελευταῖαι λαμπρόνεις, τὰ ὕψιστα τῆς πολυθεϊκῆς ἡμέρας σελαγίσματα. Ἀπὸ τοῦ νῦν τὰ πάντα γίνονται καινά.

Εὐκόλουν δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κυκεῶνος τῆς βυζαντινῆς γραμματολογίας νὰ καταλάβωμεν τὸν τρόπον, ᾧ νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις, δι' ὧν περαιοῦται τοιαύτη μεταβολὴ ἐντὸς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐνιαυτῶν. Συνέβη γὰρ ἡ φυσιολογικὴ κρίσις ἐντὸς τοῦ σώματος, ἀμφίβολα ἔχνη ἐξωτερικὰ ἀρίσιστα τοῦ προκαλέσαντος αὐτὴν ὄργασμοῦ. Αὐτὸς δὲ πολυμαθέστατος, ὁ Λεξικογράφος Φώτιος, ὅστις ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ συχνάκις ἐξελέγχει τοὺς χυδαῖσμούς ἀνακρεομένων τινῶν συγγραφέων, εὐλογον δὲν ἔκρινε νὰ περιγράψῃ μερικώτερον τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν ἣτις συνέβαινεν εἰς τὰς ἡμέρας του περὶ τὴν γλῶτταν. Ἀναντίρρητον, ὅμως, ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἡ ἀρχαιότυπος ἑλληνικὴ ἀποβαίνει νεκρά πρὸς τὸ πλεῖστον τοῦ γένους, εἰς τὸ πολυτελέστατον τοῦ μέλλοντος μαυσωλεῖον αὐτῆς ἐμβαίνουσα· ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων, ἡ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀφηρημένης ἐννοίας, ἡ γλῶσσα τῆς ἱστορίας, τῶν γραμμάτων, τῆς ἐπιστήμης ὀριστικῶς ἀποχωρίζεται τῆς γλώσσης τῆς οἰκίας, τῆς ἀγορᾶς. Οἱ μὲν πεπαιδευμένοι, κληρικοὶ τε καὶ λαϊκοί, γράφουσιν ἀττικιστὶ πονήματα φιλολογικά, ἱστορικά, νομολογικά, πραγματείας περὶ βυζαντινῶν καθολικόντων, ἥτοι γράφουσιν αὐτοὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν, μηδὲν τῆς ἀπαιδεύτου μερίδος κηδόμενοι· οὕτως ἔμελλε νὰ σωθῇ

τὸ νῆμα ὅπερ εἰς τὸν λαβύρινθον τοῦ παρελθόντος ὥρσει-
λε ποτὲ νὰ καθοδηγήσῃ τὸν νεώτερον Ἕλληνα περὶ τὴν
ἀνεύρεσιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητός του. Ὁ δὲ λαὸς λαλεῖ
τὴν γλῶσσαν τῆς ζώσης παραδόσεως, δηλαδὴ κατασκευά-
ζει ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πραττομένου τὴν διάλεκτον τῆς ἀναγεν-
νήσεως.

Περιελθοῦσα λοιπὸν ἡ γλῶσσα κατὰ τὸν λαμπρὸν αἰ-
ῶνα τοῦ Φωτίου εἰς τὸ στάδιον, ὅπερ ἀγγραμματίκευτον
δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν, φέρει ἤδη οἰκείαν τινα φυσιογνω-
μίαν· ἡ ἰδιώτης ὀρθοῦται, καὶ αὐτοδυνάμως βηματίζει.
Δὲν ἀλλοιοῦται δὲ κατὰ μόνην τοῦ λόγου τὴν ὑφῆν, ἀλλὰ
καὶ κατὰ τὸ λεκτικόν, καὶ τὰς καταλήξεις τῶν πτώσεων
καὶ τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων, ὑποτασσομένη εἰς τὸν κα-
νόνα αὐτὸν ὅστις καὶ σήμερον ἐν τῷ στόματι τῶν πάν-
τως ἀγγραμμάτων ἐπικρατεῖ. Οὕτω λ. γ. σημειοῦμεν
ἕως ἀπὸ τοῦδε τὴν ἐκλειψίν πλείστων ῥημάτων ἀνωμά-
λων, καὶ τὴν ἀντικατάστασιν ἄλλων τινῶν, περὶ τὴν
κλίσιν ἐμαλωτέρων. Ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς, ἡ εὐκτική ἐγκλι-
σις, ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀβοήθητος Μέλλων οὐδαμοῦ ἀναφαί-
νονται τῶν τεκμηρίων τῆς Ι΄. καὶ ΙΑ΄. ἑκατονταετηρίδος.
Περὶ δὲ προστακτικῆς, ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω τὴν χρῆ-
σιν τοῦ συγκεκριμένου παρακελευσματικοῦ Ἀς. Ἐν
τοῖς χρόνοις τοῦ Βασιλείου Μακεδόνης (867—886
Μ. Χ.) ἡ αἰτιατική τῶν περιπτοσυλλάβων ὀνομάτων εἶχεν
ἐν τῇ κοινῇ συνθηεῖᾳ μεταβληθῆ εἰς ὀνομαστικὴν, ὡς βε-
βαιοὶ μετέπειτα καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος
ἐν τῷ *Περὶ Θεμάτων*· ἔλεγον ὁ *δαίμονας*, ὁ *ἄρχοντας*,
ὁ *κόρακας*, ἀντὶ ὁ *δαίμων*, ὁ *ἄρχων*, ὁ *κόραξ*. Τοῦτο
δὲ συνεξάγεται καὶ ἐκ τινῶν πατρωνυμικῶν τῆς αὐτῆς

ἐποχῆς, οὕτω δηλωδῶς προφερομένων. Συμμεών ὁ Μάγιστρος (ἴσως δ' αὐτὸς ὅστις συνέταξε τὸ Μέγα Συναξάριον, ὁ καὶ Μεταφραστὴς λεγόμενος) ἀναφέρει τὸ ἐπίθeton Θεοφάνους τινός, λεγομένου ὀνομαστικῇ ἢ Σφηνοδαίμονας (399). ἕτερον δὲ δείγμα ὅμοιον ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Κεδρηνόν.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ πατρωνυμικῶν λέξεων ὁ λόγος, ἀσμένως δραττόμεθα τῇ; εὐκαιρίας ἵνα ἀποδείξωμεν τὴν βοήθειαν, ἣτις προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς ἐρεύνης εἰς τὴν ἑλληνικὴν τοῦ μεσαιῶνος γλωττογραφίαν, μάλιστα ἐν ἐλκεῖται ἄλλων τεκμηρίων βεβαιωτέρων. Ἰχνη γὰρ δυσεξάλειπτα, καὶ τὴν στρέβλωσιν τῶν χρονογράφων συχνότερον ἐκφυγόντα, κατέλιπεν ἡ καθομιλουμένη διάλεκτος εἰς τὰ κύρια ὀνόματα. Ἀναφέρομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις τὴν πατρωνυμίαν Σαραντάπηχος ὡς δείγμα γνωρισματικὸν τῇ; κατὰ τὴν II'. ἑκατονταετηρίδα τροπῆς τῆς γλώσσης. Ζητοῦμεν δὲ νῦν τὴν ἄδειαν νὰ δώσωμεν καὶ ἕτερά τινα παραδείγματα τῆς μεθόδου, δι' ἧς δυνάμεθα, τὰς κατὰ καιροῦ πατρωνυμίας ἀποθησαυρίζοντες καὶ ἐν χρονολογικῇ τάξει εὐθετίζοντες, νὰ σχηματίσωμεν εὐλόγα συμπεράσματα περὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ λεκτικού κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Τὴν ἔρευναν ἐπιστῶμεν κυρίως εἰς τὴν προκειμένην ἐποχὴν, εἰς τὰς ἐπομένας τῇ Εἰκονομαχίᾳ δύο ἑκατονταετηρίδας. Ἀνοίγομεν δὲ δύο ἢ τρεῖς τῶν χρονογράφων, τοὺς τυχόντας, ἐπιτροχάδην διεξερχόμενοι τὰς σελίδας των.

Καὶ ἐν πρώτοις, ἐκ τῆς πατρωνυμίας Βοῦδίτζης (Γεωρ. Μοναχ. εἰς Θεόφιλον §. 22). εἰκάζομεν, ὅτι ὁ βοῦς κατὰ τὸν Θ'. αἰῶνα ἐλέγετο ὑποκοριστικῶς Βοΐδιον. Τὸ

κύριον ὄνομα *Λαδάς* (Κεδρ. σελ. 610), ὅπερ ὁ χρονογράφος τρέπει εἰς *Ἑλαδάν*, καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἰωάννης Κουροπαλάτης (σελ. 85) τρέπει τὸ *Σαραντάπηχος* εἰς *Τεσσαρακοντάπηχος*, μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ ἔλαιον εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος ἐλέγετο ἀποβολή τοῦ ἀρχικοῦ φωνήεντος *Λάδι* ἢ *Λάδιον*. Ἐκ δὲ τοῦ *Κρασᾶς* (Κεδρ. 553), ὅτι ὁ οἶνος ἐλέγετο *Κρασί*, καὶ ἐκ τοῦ *Πασπαλᾶς* (Κεδρ. 620), ὅτι ἡ παιπάλη ἐλέγετο καὶ *Πασπάλη* καθὼς τὴν σήμερον·

α "Όταν ὁ σκύλλος γλυκαθῇ σ' τὴν πασπάλη,
Ἡ τὸ σκύλλο σκότωσε, ἡ τὸ μύλο χάλασε. »

Κωνσταντῖνος ὁ Κομρῶνυμος καθ' ὕβριν τῶν Μοναχῶν ὠνόμαζε χλευαστικῶς *Μοιήν* Ἰφανελαίου τὴν ἀγίαν τοῦ Μυρελαίου Μονήν· ἄρα τὰ ὀψάρια τοῦ Ἰωάννου Εὐαγγελιστοῦ ἐλέγοντο *Ψάρια* κατὰ τὴν *Η'*. ἐκατονταετηρίδα· ἀπόδειξις, ὅτι ἔκτοτε, χάριν συντομίας, ἀπεβάλλοντο ἐν ἀρχῇ λέξεως τὰ φωνήεντα (βλ. Κωνσταντινιάδα, σελ. 99). Οὕτω λέγομεν κοινῶς τὴν σήμερον, *πωρικόν*, *δὲν*, *ποκάμισον*, *γιερὸς* ἀντὶ ὀπωρικόν, οὐδὲν, ὑποκάμισον, ὑγιηρός.

Ἐξ ἐτέρων δὲ παραδειγμάτων τοιοῦτου εἶδους μανθάνομεν, ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Νικηφόρου (802-811 Μ. Χ.) τὸ δάσος ἐλέγετο *Λόγγος* (Κεδρ. σελ. 707), παρὰ τὸ ἀρχαῖον *λόχος*, *λόχμη*,

α Ἐν λόχμῃ πυκινῇ κατέκειτο μέγας σῦς (400),
ὁ δὲ τέτιξ ἐλέγετο *Τζίτζικος* (Αὐτόθι, σελ. 711), ὁ δὲ ἀλέκτωρ *Πετεινός* (Αὐτ. 633), ὁ δὲ ὀβελὸς *Σουβλίον* (Λατ. *Subula*), τὸ δὲ ἄλσος *Λιβάδιον*, ὅθεν ἡ ὀνομασία *Βαλτο.λιβάδι* (Ἰωάν. Κουροπαλ. σελ. 832), ἐκ τοῦ *βάλ-*

τος ἔλρε καὶ *Λιβάνι ἄλρος*· καὶ τὸ θέρος *Καλικαίριον* (Θεοφάνης, σελ. 326), καὶ ὁ πηρὸς *Κουτσος*, ὅθεν καὶ ὁ *Κουτσοδάκτυλος* (Θεοφάνης, 378)· καὶ τὸ ἱππεύω *Καβαλλικεύω* (Αὐτ. 325), καὶ τὸ ἐνέχυρον *Σημάδιν* καὶ ἡ δέσποινα *Κυρά* (Κωνστ. Πορφυρογ. § 23). Μανθάνομεν ὡσαύτως, ὅτι τὸ ἔρος ἐλέγετο *Βουρὸν* (Ζωναρᾶς, 203), καὶ ὁ ἄστρος *Ψωμίν* (Inc. Contin. Const. Porph 267), καὶ ὁ οἶκος *Ὀσπίτιν* (Αὐτόθι), καὶ ἡ τῆς κλίνης ἀποσκευὴ *Κραβδατοστρῶσι* (Αὐτόθι), καὶ τὸ χρηματικὸν *Λογάριν* (Αὐτόθι, σελ. 273). *Δαρμός* δὲ ἡ μαστίγωσις (Αὐτόθι, 274), καὶ *Σηκῶνω* τὸ ἐγείρω (Αὐτ. 292, καὶ Συμεὼν Μιχ. 408), καὶ *Ἄγουρος* ὁ ἔφηβος (Γεώργ. Μοναχ. εἰς Μιχ. καὶ Θεοδ. § 11), καὶ *Ἀδειος* ὁ κενὸς (Θεοφάν. χρον. 354), καὶ *Παπᾶς* ὁ ἱερεὺς (Γεώργ. Μοναχ. εἰς Ἀλέξανδρον, § 6.) καὶ *Βέργα* ἡ ῥάβδος (Λατ. *virga* Κεδρ. σελ. 702), καὶ *Μαροῦλι* ἡ *Μαῖουλι* ὁ θρίδαξ, (Σουΐδας Λεξ.) καὶ *Ἀσήμι* ὁ ἄργυρος, ὁ δὲ χρυσοῦς *Μαλαγματένιος*, τὸ δὲ ὕδωρ *Νερὸν* (400 δις).

Ἐὰν ὁ ἀναγνώστης συγχωρῇ θέλομεν ἐνδιατρίψαι δλίγον ἔτι περὶ τὴν λεξιθρίαν. Διότι, γλωσσάριον δλόκληρον καὶ λίαν διδακτικὸν δύναται τις νὰ σχηματίσῃ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν κυρίων ὀνομάτων. Οὕτω παρὰ τὰ *Στραβοπόδης* καὶ *Πλατυπόδης* καὶ *Ποδοπάγουρος* μανθάνομεν ὅτι ἕως ἀπὸ Η΄. καὶ Θ΄. ἐκατονταετηρίδος ὁ ποὺς ἐλέγετο *Πόδι*, ὅθεν τὸ ὑποκαριστικώτερον *Ποδάριον*, καὶ τὸ ὑπερυπεροριστικὸν *Ποδαράκιον*· παρὰ δὲ τὸ *Στραβομύτης* τοῦ Κεδρηναῦ, ὅτι *μύτην* ἔλεγον τὴν ῥίνα πρὸ χιλίων ἐνιαυτῶν· παρὰ δὲ τὸ *Κοντοσέφαρος*

(Κεδρ. 695, « διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας· καὶ Θεοφάνης, 200), ὅτι ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄. Κοιτὸν ἐκάλουν οἱ Γραικοὶ τὸν βραχύν. Ἡ πατρωνυμία *Μεσανύκτης* (Κεδρ. 700) μᾶς ὑποδεικνύει, ὅτι τὸ μεσονύκτιον ἐλέγετο *Μεσάνυκτα* πρὸ ἑνδεκα περίπου αἰώνων, ὅτι δὲ ὁ λεπτός ἐκαλεῖτο *Φτερός* (Πτηνός) καὶ ὁ ἰσχνός *Λιγνός*, καὶ ὁ ἐρυθρός τὴν τρίχα *Ῥοῦσος*, κτλ.

Ἐξήστε, καθ' ἡμετέραν γνώμην, ὁ Ψευδηρωδιανὸς ἐν τῇ 1'. ἑκατονταετηρίδι, ὑπῆρξεν ἄρα σύγχρονος τοῦ Νικηφόρου Φωκά. Ἐκ τοῦ πονήματός του συνάγομεν ἀξιόλογα διδόμενα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς τότε καθομιλουμένης. Τόπος δὲν μᾶς περισσεύει, ἵνα συνάψωμεν ἐνταῦθα πάνθ' ὅσα τὸ σημειωματάριόν μας περιέχει· ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, χάριν παραδείγματος, ἐξάγομεν τινάς· Εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ συγγραφέως τούτου, ἡ αἰδὼς ἐλέγετο *ἐντροπή*, ἡ αἰῖα *αἰγίδα*, ἡ αἰθάλη *στάκτη*, τὸ αἶρω *ἐπαίρω*, ὁ σύαγρος *ἀγριόχοιρος*, ὁ βλεσσὸς *στραβοπόδης*, ἡ περιουσία *βίος*, τὸ βύω *ἀσφαλίζω*, ὁ βοῦς τὸ *βοΐδιον*, ἡ πηγὴ *βρύσις*, ἡ ἐστία τῆς οἰκίας *γωνία*, τὸ ἔγκυον *ποιῶ ἐγγαστρῶ*, ὁ μονώτατος *ὀλομόναχος*, τὸ ἐσθίω *τρώω*, τὸ ἔτος *χρόνος*, ὁ ἰὸς *φαρμάκιον*, ἡ ἰγνὺς *ἀρτίς*, ὁ ἥλος *καρφίον*, καὶ τὸ ἡλῶ *προσκαρφῶ*, ἡ ἱμάτθλη *βίτζα*, ὁ ἱπνὸς *φουρνός*, ὁ διαλείπων πυρετὸς *θερμόρριγον*, καὶ *ριγοπύρετος*, τὸ ἰστίον *ἄρμενον*, καὶ ὁ ἰσθὸς *κατάρτιον*, ὁ θώμιγξ *σχοινίον*, τὸ κελλητίζω *καβαλλικεύω*, τὸ κιρρὸν *κίτρυνον*, τὸ κῆδος *συμπενοθερία*, ἡ κλίνη *κραθβάτιον*, ἡ κλίμαξ *σκάλα*, ἡ κλεῖς *κλειδίον*, ἡ κνίδη *τζουκνίδα*, ἡ κριθὴ *κριθάριον*, ὁ κρείττων ἢ βελ-

τίων καλῶτερος, ὁ κτελεῖ τῆς κεφαλῆς κτένιον, ὁ κα-
λριὸς γαρίλα, ὁ ἐερὸς θηταυρὸς κορβωνᾶς (Γοργωνᾶς
σήμερον), τὸ κορέννυμι χορταίνω, καὶ ὁ κόρος χορτασία,
ἡ κορύνη ματσοῦκα, ὁ κώδων κωδώνιον, ἡ κλοπὴ κλε-
ψία, ὁ κύων σκύλλος, ὁ κύαμος τὸ φάβα, ὁ λίνος λινά-
ριον, τὸ λήϊον χωράφιον, ἡ λήμη τζίμβλα, καὶ ῥῆμα
τζιμβλώττω, ὁ μελισμὸς τραγωδία (τραγουδισμα σή-
μερον), ὁ μάσχος μοσχάριν, ὁ μῦς πορτικὸς, ἡ ξηρότης
ξερασία, ὁ ξυρὸς ξουράφιν, τὸ ὄζω βρωμῶ, τὸ ὀμόρ-
γνυμι αποργίζω, ὁ ὄνος αἰίδαρος, ἡ ὄχνη ἀπιδέα, τὸ
ὄψον προσφάριον, ἡ περσέα ροδακινέα, τὸ πλέον περισ-
σότερον, ἡ πήρξ σικρούλλιον, ἡ πλειὰς τὸ ἐξάστερον,
ἡ ῥίν ἡ μύτης, ἡ ροὰ ροῦδία, ἡ σελήνη φέγγος, ἐξ οὗ
τὸ φεγγάριον, ἡ σελίς καταϊβατὸν βιβλίου, τὸ σαίρω
φιλοκαλῶ, ὅθεν τὸ τῆς συνηθείας φιλόκαλον ἢ φιλο-
κάλιον, ὁ σιμὸς πατζὸς, ἡ σισύρα γούρα, ὁ σίτος σιτά-
ριον, ὁ ἐμετὸς ἐξέφρασμα, τὸ σήθω κοσκινίζω ὁ λῶρος
σειρομάστιξ, ὅθεν τὸ ἐφαρμένον σχρομπάτζι, ὁ τέμα-
χος κομμάτιον, τὸ τρυβλίον σκουτέλιον, τὸ ὕω βρέχω
καὶ ὁ ὑετὸς βροχή, κτλ.

Τινὲς τῶν πατρωνυμικῶν καταλήξεων, αἱ νομίζομεν
ἀρτιτύπους, ἔχουσι τὴν ἐλληνικὴν πολιτογραφίαν πρὸ
δεκαεξῶ αἰώνων. Τοιαύτη ἡ κατάληξις εἰς ἂς, π. χ. Ἀμ-
πελάς (Κεδρ. 670), Γαριδᾶς (Αὐτ. 612), Τοξαράς,
Ἄροτράς, Χειλάς, Κουφαράς, Κεφαλάς, Βελωνᾶς.
Κοινὸν δὲ καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν σχῆμα εἰς ἰτζης, ἢ οὐ-,
τζης, παραγόμενον ἴσως ἐκ τῶν ἰθης καὶ ὑθης, εἰμὴ ἐκ
τοῦ Σλαβονικοῦ πατρωνυμικοῦ ἰτζ καὶ βίτζ, καὶ προσαρ-
μοζόμενον εἰς ὀνόματα ἀνθρώπων βραχείος ἀναστήματος.

τοιαῦτα τὰ Διακονίτζης, Πετρίτζης, Βασιλίτζης, Νεστορίτζης, Νικολιτζᾶς («ὑποκοριζόμενος διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας», Κεδρ. (704), Χαλκούτζης (Κεδρ. 638), Ηλίτζης (Αὐτ. 709), Βαβούτζικος. Ἡ κατάληξις εἰς τζης ἀναλογεῖ πρὸς τὴν ἑλληνικωτέραν εἰς πῶλος ἢ ποῦλος, ἔγουν υἱὸς νέος, ἔφηβος, τῆς ὁποίας πολλὰ παραδείγματα εὐρίσκωμεν εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους· Γαβριηλόπωλος (Κεδρ. 608), Λογγιβαρδόπουλος, Φραγρόπωλος, καὶ Κομητόπωλος («Κόμητος ὢν παῖς», Κεδρ. 694). Ἐτέραν δὲ ὑποκοριστικὴν κατάληξιν σημειοῦμεν τὴν νῦν κοινοτάτην εἰς ἀκης, ἣν ἐνίοτε οἱ χρονογράφοι μεταβάλλουσι ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον εἰς ἀκιος, οἷον Βασιλάκης, Σταυράκης, Μαρτινάκης, Μουσιλάκης (Κεδρ. 476), ἢ Μαρτινάκιος (Γεώργ. Μοναχ. εἰς Λέοντα Σοφ. μβ'), καὶ Γογγύλιος ἀντὶ Γογγύλης (Κεδρ. 641 — 642), καὶ Μαχμούτιος (Τουρκικὸν) ἀντὶ Μαχμούτης (Ἰωάν. Κουροπαλ. 826)... Ἀλλ' ἀρκοῦσι τὰ ὀλίγα ταῦτα. Ἐντεῦθεν ὁ νουνεχὴς ἀναγνώστης θέλει οἶκτοθεν ὑπονοήσῃ τὰ περὶ τῆς καθομιλουμένης καθ' ὃν διεξερχόμεθα χρόνον, ἐὰν μάλιστα παραβάλλῃ τὰ πατρωνυμικά τεκμήρια πρὸς τὰ δείγματα τῆς γλώσσης τῶν προηγούμενων αἰώνων, ὅπως ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ λεκτικοῦ συμπεράνῃ ποῦ καὶ ποῦ τὰς ἀλλοιωσεις τῆς γραμματικῆς, τῆς τεχνολογίας, καὶ τῆς προφορᾶς.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀσυναρτήτων τούτων, καὶ ἑτερά τινα πειστικώτερα, κατ' ἀγαθὴν τύχην διασωθέντα, μαρτυροῦσι τὴν εἴσοδον τῆς ζώσης διαλέκτου εἰς τὸ στάδιον τῆς νεωτέρας ἀποσυνθέσεως. Ἀναφέρωμεν δὲ δύο ἢ τρία.

Διῆγμ. τῆς Η'. ἑκατονταεταρίδος. Πρὶν ἢ συναθροισθῇ

ἡ Ζ'. Σύνοδος, ὁ ἀσκητὴς Ἰωαννίκιος, καὶ ὁ ἅγιος Ἀρσένιος ἀπῆλθον εἰς τὸν πύργον τῆς Μικρομηδείας, καὶ εὗρον τὸν ἀσκητὴν Ἡσαΐαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· « Ὁρίξει ὁ Θεὸς καὶ πορευθῶμεν καὶ εὐρώμεν τὴν βασιλίτισσαν καὶ τὸν Πατριάρχην Μεθόδιον, καὶ στήσωμεν τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκότων, οὗτοι ἔπαυσαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, ἔπαυσεν ἡ Εἰκονομαχία, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται εἰρήνη καὶ εὐσέβεια ».

Χωρικὸς τις, ἐπίτηδες ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ ἐπιφορτισθεὶς (820—829 Μ. Χ.) νὰ διαρθείρῃ τὸν Οἰκονόμον τῆς πολιορκουμένης Σαμιάνας, ἔψαλεν ὑπὸ τῇ χῆτῃ τῆς πόλεως τὸ ἑξῆς· δημῶδες ἀσμάτιον (401)·

Ἄκουσον κύρ Οἰκονόμε

Τὸν Γυβέρν τι σοῦ λέγει.

Ἄν μοῦ δώσης τὴν Σαρζάταν

Μητροπόλιν σὲ ποίσω,

Νζοκαισάριαν σοῦ δώσω. »

Ἐνταῦθα καὶ ἡ τεχνολογία τῆς Ἀττικῆς ἀνατρέπεται καὶ προφορὰ τροποποιεῖται χάριν εὐφωνίας, καὶ μέτρον καινὸν παρυσιάζεται. Ναι μὲν σῶζεται εἰσέτι ὁ ἀπλὸς μέλλων, ἀλλ' εἰς ὁποίαν συνοδίαν !

Ἅλλο δειγματὶς τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος ἐψυχορράγει. Φοβούμενος δὲ μήπως αὐτοῦ τελευτήσαντος, καταστήσωσιν οἱ Γραικοὶ βασιλέα Θεόφροδόν τινα Πέρσην, ἀποστείλας ἤγαγεν αὐτὸν, καὶ ἀπεκεφάλισεν. Ἰδὼν δὲ τὴν ἀποτετμημένην κεφαλὴν, ἀνέκραξεν· « Ἄρτι Θεόφροδε καὶ σὺ ἀνεπάηκες κ' ἐγὼ ἀπεφρόντισα ! » (402). Τὸ ἀνεπάηκες, ἀντὶ τοῦ ἀνε-

παύθης, ἢ ἀνεπκύσω, τάχα δὲν εἶναι νεοελληνικὸν καθόλου;

Ὁ δόλιος Σαρταβαρηρὸς διέβαλε τὸν βασιλόπαιδα Λέοντα, τὸν εἶτα σοφὸν ἐπικληθέντα, πρὸς τὸν πκτέρα αὐτοῦ Βασίλειον (885 Μ. Χ.), εἰπὼν· «*Εὐσεβέστατε, ὁ Λέων ὁ υἱὸς σου βασιτάζει παρχμῆριον (μάχαιραν μεγάλην), καὶ ὅταν μοναξευθῇ μετὰ σοῦ ἔχει ὁρμῶν τοῦ σφάξαι σε.*» (Συμ. Μάγ. εἰς Βασίλ. § 21).

Τεκμῆριον τῆς ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδος. Ἀναγορευθέντος βασιλέως τοῦ Ἰσακίου Κομνηνοῦ, ὁ Πατριάρχης Κηρουλάριος ἐμήνυσε Μιχαὴλ τῷ Στρατιωτικῷ ἀναχωρῆσαι τῶν ἀνκτόρων. Οὗτος δὲ ἠρώτησε· «*Καὶ ποίαν ἀμοιβὴν μοῦ πιούσιν;*» Ὁ δὲ Πατριάρχης ἀποκριθεὶς, εἶπε· «*Τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*» (403).

Συνάπτομεν, ἐπὶ τέλους, τὸ πολύτιμον ἐκείνο ῥητὸν τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου Κηρουλαρίου, παρ' οὗ ἀναμφιλέκτως ἐξάγεται, ὅτι κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἡ νεοελληνικὴ διάλεκτος ἔφθασεν ἤδη κατὰ λόγον λεκτικόν τε καὶ γραμματικὸν εἰς ἣν σχεδὸν κατὰστασιν καὶ σήμερον εὐρίσκεται. Τὸ ῥητὸν αὐτὸ χρησιμεύει περὶ τὴν βαθμολογίαν τῆς γλωττικῆς ἀπλοποιήσεως ὡς γνώμων ἐπιστημονικὸς, διὸ καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν τῶν τιμαλφεστέρων λειψάνων τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας μας.—Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς (1059 Μ. Χ.) περιεβλήθη, ὡς γνωστὸν, τὴν πορφύραν τῇ συστάσει καὶ ῥοπῇ τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου Πατριάρχου. Ἀλλὰ διχονοίας τινὸς μετ' ὀλίγον ἐκτραγείσης μεταξὺ τῶν δύο φίλων, ὁ Πατριάρχης, δυσχεραίνων, ἐξεφώνητε κατὰ τοῦ ἀπόντος βασιλέως τὴν ἐξῆς ἰδιωτικὴν περριμίαν (404).

« Ἐγὼ σ' ἔκτισα φουρνέ μου καὶ ἐγὼ καὶ σὲ χαλάσω. »

Ὁ Ἀττικιστὴς βυζαντινὸς ἤθελεν εἰπεῖ ὡς ἔγγιστα·

« Ἐγὼ ἔκτισά σε, κλίβανέ μου, ἐμοὶ δὲ πρέπει καταλύσαι σε ! » Οἷα ἀπόστασις ! — Ἐτέρων δειγμάτων βαθμολογικῶν δὲν χρῄζομεν. Βλέπει πᾶς ἕκαστος, ὅτι, κατέβημεν ἤδη εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος μας. Διότι, εἰς τὸ διάστημα χιλίων περιπυρρινῶν ἡ καθομιλουμένη δὲν ὑφίσταται, εἰμὴ τινὰς ἀσημάντους, ἐπιπολαίους μεταβολάς. Ἀπὸ τῆς περιωπῆς τοῦ θρόνου τῶν Κομνηνῶν ὁ μεσαιὼν, ἀκροποδητὴ ὀρθούμενος, ἐξανοίγει τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα τῶν ἡμερῶν μας.

Ἐν τούτοις, πλὴν τοῦ ὕφους, παρατηροῦμεν εἰς τὴν δημώδη παροιμίαν τοῦ Κηρουλαρίου καὶ χρῆσιν πρωτοφανοῦς τινος μέτρου ποιητικοῦ. Εἶναι ὁ πολιτικὸς λεγόμενος στίχος τῆς δημοτικῆς μουσικῆς. Τίς ὁ στίχος οὗτος καὶ διατί ὠνομάσθη πολιτικὸς;

Εἶπον τινὲς, καὶ μετ' αὐτῶν συμφωνεῖ ὁ ἡμέτερος Ἀλάτιος, (405) ὅτι ὠνομάσθη ὁ στίχος οὗτος πολιτικὸς πρὸς διάκρισιν τοῦ τραγικοῦ ἱαμβικοῦ, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀποδῆ ἱερὸς, διὰ τὴν χρῆσιν τῆς ἐκκλησίας· γνωστὸν γὰρ ὅτι ἐν ἱάμβοις συνήθως ἐγράφοντο τῶν ἀγίων τὰ ἐγκώμια, καθὰ βλέπομεν ἐν τοῖς Μηναίοις, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐκάστης βιογραφίας. Ἀλλὰ ὁ Λάγγιος νομίζει, ὅτι ἐκλήθη πολιτικὸς ὁ στίχος αὐτός, ὡς λαϊκὸς καὶ τοῖς πᾶσι κοινός, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι ἐκπεπορνευμένος (406), ἐπειδὴ, πολιτικῆς ἐκάλουν τὴν πόρνην οἱ Βυζαντινοὶ (407) καὶ πολιτικὸν ὕψος τὸ χυδαῖον ὅθεν καὶ ὁ Φώτιος, ἐπικρίνων σύγγραμμά τι τοῦ Κυρήνης Συνεσίου, λέγει, « τὴν μὲν φράσιν ὑψηλὴς καὶ ὄγκον ἔχων, ἀποκλίνων

ἀρχαῖος

πολιτικὸς
στίχος
ἐκπεπορνευμένος
πολιτικὸν ὕψος

δὲ καὶ πρὸς τὸ πολιτικώτερον. » Ἡ γνώμη τοῦ Λαγ-
γίου φαίνεται πιθκνωτέρα, ὅταν μάλιστα προσέξωμεν
εἰς τὴν ἄκρην περιφρόνησιν, ἐν ἣ περιτετραμμένα παρὰ
τῶν τότε διδασκάλων ἦσαν πάντα ἀδιακρίτως τὰ γεν-
νήματα τῆς δημώδους εὐφυΐας, ὥστε καὶ ἀποφεύγειν
τοῦ ὀνομάσκει αὐτά. Τοῦτο δὲ μόνον ἡμεῖς προσθέτο-
μεν εἰς ἐξакρίβωσιν τῆς γνώμης του. Ἐξερρέρομεν ἀνω-
τέρῳ τὴν ὑποψίαν, μήπως ὁ ρυθμὸς, εἰς ὃν ἐξ ἀμνημο-
νεύτων χρόνων ἐμελίσθησαν τὰ κοντάκια καὶ τροπάρια,
καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄσματα τῆς ἐκκλησίας, ρυθμὸς οὗτος
κατὰ πάντα λόγον ἀρχαιοτύπος, καὶ ἀπορρέων εὐλο-
γοφανῶς ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μελοποιίας, ὡς γνω-
ματεύουσιν, ἄλλως τε, μετὰ κρείττονος ἐμβριθείας οἱ
ἐσχάτως περὶ τὰ τοιαῦτα καταγενόμενοι (408), μήπως
λέγομεν, ὁ ρυθμὸς αὐτὸς δὲν ἦτον ἀνέκαθεν εἰς μόνην
τὴν ἐκκλησιαστικὴν ψαλμωδίαν διωρισμένος, ἀλλ' ὑπῆρχεν
ὡσχύτως ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ, τῷ νομίμῳ τούτῳ
συγκληρονόμῳ καὶ συγκατόχῳ παντὸς λειψάνου τῆς προ-
γονικῆς μουσικῆς. Ἐκτὸς ὅτι ἀνυπόστατον αὐτὴν καθ'
ἑαυτὴν δὲν νομίζομεν τὴν τοιαύτην εἰκασίαν, ὅταν οὐχ ἡ-
κιστα συλλογισθῶμεν τὸ πλῆθος τῶν σεπτῶν συντριμμά-
των, ὅσα ἐκ τῆς ἀνατροπῆς περιέσπασαν ἢ γλῶσσαι, καὶ
ἢ προφορὰ, καὶ ἢ μετρικὴ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ
τὴν εἰκασίαν προσεπιχυρίζουσιν ἔτι τὰ παραδείγματα
ἅπερ ἐδώκαμεν ἀνωτέρῳ, μάλιστα ἢ κατὰ Μαυρικίου σά-
τυρα τῶν Πρασίνων, καὶ ἢ μονωδία τοῦ Σιμοκάττα
ἐξ ὧν καὶ ἐπήγασεν ἡ ὑποψία μας. Ἐάν δέ ποτε ἡ φιλέ-
ρευνος κριτικὴ ἐπαληθεύσῃ τὴν τοιαύτην μας εἰκασίαν, τὴν
τὸ πόρισμα; Βέβαια θέλομεν, τότε συμπεράνει, καὶ ἄχρι

τοῦ νῦν ἐξέθημεν, ὅτι, ἀλλοιωθείσης βαθμῆδὸν τῆς καθομιλουμένης, ὃ ἐστὶ μεταποιηθείσης ἐπαισθητῶς τῆς ζώσης οἰκονομίας της, ὁ ἀρχαίotypos ῥυθμὸς τῆς ἱερᾶς καὶ δημῳδους μουσουργίας, οἱ κανόνες ἐκεῖνοι τῆς μελοποιίας, καθ' οὓς ἡ Ἐκκλησία παραδοσίμως ἐξηκολούθει ῥυθμίζουσα τοὺς οἴκους καὶ τὰ τροπάριά της, ἔπαυσαν ἤδη ἀρμόζοντα πρὸς τὴν παντοδαπῶς νεωτερίσασαν γλῶσσαν τῆς κοινῆς συνηθείας, ὥστε ἡμέραν παρ' ἡμέραν περιέπεσαν ἐν ἀχρηστία, μεχριστοῦ καὶ παντελῶς ἐκ τῆς δημοτικῆς μελογραφίας ἀπεβλήθησαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ χωρὶς τινος μέτρου ποιητικοῦ ἢ καθομιλουμένη δὲν ἡδύνατο νὰ διαιτηθῇ, στίχος δὲ πρὸς τὴν νεοελληνικὴν ἐκείνην πρόσφορος, οἰκεῖος, ἀρμολιώτατος, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον εὐάρμοστος εἰς λόγον ἀπλοῖκόν, αὐτόματος παρουσιάζετο ὁ κατὰ τόνον τροχαῖκος, διὰ τοῦτο ἡ δημῳδὸς Πολύμνια παρέλαβε τὴν δεκαπεντασύλλαβον, καὶ ἡγεμόνα κατέστησεν αὐτὸν τῆς χυδαίας μετρικῆς. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μελοποιία καὶ ἡ ἀγοραία ἀπεχωρίσθησαν ἕκτοτε. Πρὸς διάκρισιν δὲ τῶν δύο διαφορῶν εἰδῶν, ἡ μὲν πρώτη διετήρησε τὴν *ἱερὰν* ὀνομασίαν, ἡ δὲ δευτέρα ὀνομάσθη *πολιτικὴ*, τουτέστι λαϊκὴ, ὡς ἔφημεν, κοσμικὴ, μὴ ἐκκλησιαστικὴ, ἀνέρος.

Ὅτι δὲ ἡ καθ' ἀπλοῦν τόνον στιχουργία ἦν ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τοῦτο ἤδη παρὰ τῶν φιλολόγων διετρανώθη. Οἱ Γερμανοὶ Reisch καὶ Ritsch παρρητήρησαν σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ δημῳδὸς ἀσμάτιον τῶν γυναικῶν τῆς Λέσβου, παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ Συμποσίῳ τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἀναφερόμενον, ἄλλον κανόνα μετρικὸν δὲν ἔχει, παρὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ποδῶν.

Ἄλει, μύλα, ἄλει,
Καὶ γὰρ Πιττακὸς ἄλει,
Μεγάλας Μυτιλάνας βασιλεύων.

—'υ —'υ —'υ

—'υ —'υ —'υ —'υ

υ —'υ — υ —'υ — υ —'υ

Ἄν ὁμῶς πεποιθᾶμεν ὅτι ἡ κατὰ τόνον στιχουργία ἀνέ-
καθεν καὶ ἀδιαλείπτως συνεπολιτεύθη τῇ δημῳδαί γλώσσῃ,
ἀγνοοῦμεν, ἄλλως τε, πότε ἀκριβῶς καὶ ποῦ ἡ κατὰ χρῆ-
νον μετρικὴ ἐξέλιπε τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας. Καθὼς ἔτι
ἀγνοοῦμεν, ἂν ὁ ἐξ ἑπτὰ διποδιῶν καὶ μιᾶς πλεοναζούσης
συλλαβῆς συγκείμενος τροχαϊκὸς αὐτὸς τῆς ἰδιώτιδος μετε-
δόθη παρὰ τῶν χυδαίων τοῖς λογίοις, ἢ ἂν παρὰ τῶν δευτέ-
ρων διασωθεὶς μετεδόθη τῷ λαῷ. Προσφυῇ τὸν σίχον αὐτὸν
εὐρόντες εἰς τὸ ἀναλυτικὸν τοῦ ὕφους οἱ πρὸς τὸν χυδαϊ-
σμὸν ἀποκλίνοντες λόγοι, συνέγραψαν κατ' ἀρχὰς ὕμνους
θρησκευτικούς, ψαλμοὺς, ᾄσματα ἱερογραφικά, τὰ ὁποῖα
ταχέως διὰ τὸ εὐκατάληπτον διαδοθέντα, καὶ ὑπὸ τῶν
πολλῶν ἀναγνώσθέντα, ἐνετύπωσαν εἰς τὴν ἀκοήν τῶν
τε δημοτικῶν στιχουργῶν καὶ τῶν ἀκροατῶν τὴν μετρι-
κὴν ἁρμονίαν των, καὶ τέλος καθιέρωσαν ἐν τῇ κοινῇ
συνηθείᾳ τὸ μέτρον εἰς ὃ συνετάχθησαν. Εἰς τῶν πρῶ-
των μελογράφων τοιούτου εἶδους, εἰμὴ καὶ ὁ πρῶτιστος
πάντων, (διότι ἀμφιβάλλομεν ἐὰν οἱ εἰς πολιτικούς στί-
χους συντεταγμένοι Χρησμοὶ περὶ Τυχῶν βυζαντινῆς
πολιτείας ἦναι ἀληθῶς ἔργον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ
αὐτοκράτορος), εἰς, λέγομεν, τῶν πρώτων δημῳδῶν στι-
χουργῶν εἶναι Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς, ὁ σύγχρονος οὖ-
τος καὶ διὰβολεὺς τοῦ Φωτίου, ποιητὴς ἔμχ καὶ λογο-

γράφος, καὶ ἱστορικὸς, καὶ θεολόγος τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος, ἀνὴρ ἐπέχων χώραν ἔξοχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας διὰ τὴν πρὸς τὸ δημῶδες ὕφος κλίσιν του, διὰ τὴν προθυμίαν τοῦ διαδοῦναι τὸν ἔρωτα τῆς ἀναγνώσεως χάριν μεταφράσεων δημωφελῶν, καὶ ἐξεγείραι τὴν ἀπαίδευτον τοῦ γένους μερίδα ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς διανοητικῆς ἀπαθείας. Ὁμοιόμορφος βέβαια ἡ γλῶσσά του δὲν εἶναι καθ' ὅλα τὰ συγγράμματα, διότι ποῦ μὲν χυδαίζει, ποῦ δὲ καθαρολογεῖ· πάντοτε, ὅμως, ὁ λόγος του ἐξέρχεται ἀπλοῦς, ἀναλυτικὸς, καὶ ἀπερίστρεπτος, ὥστε, πλὴν τινῶν λέξεων ἀπηρχαιωμένων ἐν τῇ συνηθείᾳ, πᾶς ἕκαστος τοῦ χύδην ὄχλου ἠδύνατο καὶ ἴσως ἔτι σήμερον δύναται νὰ καταλάβῃ τὸ νόημα. Ἰδοὺ δειγμὰ τι τοῦ πολιτικοῦ του στίχου·

« Ἀναλογίζου, ταπεινὴ ψυχὴ μου παναθλία,

Βῆμα τὸ φρικωδέστατον κρίσεως τῆς μεγάλης·

Γυμνὴ γὰρ μέλλεις ἵστασθαι καὶ τετραχληλισμένη

Διδόναι λόγον ὑπὲρ ὧν ἐπράξαμεν ἐν βίῳ,

Εἴτ' ἀγαθῶν, εἴτε κακῶν, ἀδίκων, ἢ δικαίων...»

Ἐν τούτοις, ὁ τραγιάμβος, καὶ ἐκ διαλειμμάτων ὁ ἐξάμετρος, δὲν ἐπαυσαν συνεπικρατοῦντες ἄμα τῷ τροχαϊκῷ μέχρι τῆς ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδος, ὡς βεβαιούμεθα ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς Ἀνθολογίας, καὶ ἐκ τινῶν δημῶδων χρησμῶν, ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἐν τῷ μεταξὺ ἀναφερομένων, καὶ προφανῶς ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν συνθεθειμένων εἰς ὕφος εὖ τε καὶ χεῖρον τῷ πλήθει καταληπτόν. Ἀλλὰ συνήργησε μεγάλως εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτικοῦ στίχου ὁ κορυφαῖος τῆς ΙΑ'. ἑκατονταετηρί-

Θος ὁ πολὺς ἐκεῖνος τὴν ἱεράν καὶ ἐγκύκλιον παιδείαν Μιχαήλ Ψελλός, ὅστις ἐξέδωκεν εἰς τροχαῖκούς δημώδεις οὐ μόνον πονήματα ἱερογραφικὰ, ἰατρικὰ, γραμματικὰ, ἠθικὰ, ἀλλὰ, τὸ παράξενον, καὶ νομικὰ. Εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον, πολλὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς γλῶσσαν ἀπλουστέραν, καὶ εἰς στίχον κατάλληλον μεταγλωττίζονται, ὡς τὸ Ψαλτήριον, τὸ Ἄσμα ἁσμάτων, καὶ ἄλλα ἄττα, ἐξ ὧν τινὰ μὲν εἶδον ἤδη τὸ φῶς, τὰ δὲ ἀνέκδοτα τηροῦνται ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης· καὶ τραγούδια δημοτικὰ συντάσσονται κατὰ τὸν κινὸν ρυθμόν· καὶ ἡ ἔμφυτος τοῦ λαοῦ γνωμολογία διατυποῦται εἰς ῥητὰ, καὶ παροιμίας, καὶ γνωμικὰ πνευματωδέστατα, καθόλου νέας ἔχοντα καὶ τὴν φράσιν καὶ τὴν τεχνολογίαν, καὶ τὴν μετρικὴν κατασκευήν. Τὸ δὲ εὐμετάδοτον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ εὐανάμνηστον καὶ διδακτικὸν τοιαύτης στιχουργίας, συμβάλλουσιν ἐντοσούτῳ εἰς τὸ κατὰσπῆσαι τοῖς πᾶσιν ἐφικτὰς, καὶ ἀρεστὰς πλείστας ὅσας τῶν ἰδεῶν ἐκείνων, αἵτινες τὸ πρὶν, εἰς ὕψος καὶ μέτρον ἀρχαῖκόν παραδεδομέναι, διέμενον ἄγνωστοι πρὸς τὸ κοινόν. Διὸ, καὶ γνώσεις ποικίλαι διαδίδονται, καὶ τινε φιλοκαλία ἀναφύεται, καὶ ἡ γλῶσσα, εἰς εὐρυθμὺν τύπον προσαρμοζομένη, τὰς τραχύτητας ἐξομαλύνει, καὶ τινες τῶν προπαιδικῶν προλήψεων ἐξαλείφονται διὰ τῆς ἐμμέτρου διαδοχῆς. Ἀφελὴς ὁ τρόπος, δι' οὗ ὁ Ψελλός, ἐν τῷ παροιμίᾳ τῆς τοῦ ψαλτηρίου μεταφράσεώς του, διασαφίζει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μονομάχον τὴν ἱστορίαν τῆς μελογραφίας τοῦ Προφητάνακτος.

« Οὐκ ἔστι τὸ Ψαλτήριον, Δέσποτά μου, βιβλίον,

ὥς οἱ πολλοὶ νομίζουσι πάντως ἐξ ἀγνοσίας,
 Ἄλλ' ἦν τὸ πρὶν δεκάχορδον ὄργανον, ὡς κιθάρα... »
 Προέκυψε τοιαύτη μέτρων σύγχυσις, ὥστε ἐνίοτε δὲ
 κατὰ χρόνον στίχος συνδυάσθη τῷ στίχῳ κατὰ τόνον, οἱ
 δὲ τραγῳχοὶ τοῖς δεκαπεντασυλλαβοῖς ἀνεμίχθησαν.
 Τοῦτο δὲ χρησιμεύει εἰς τὰς χρονολογικὰς διαγνώσεις.
 Δίδομεν παρὰδειγμα. Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς συνέταξε πρὸς
 τοὺς ἄλλοις καὶ αἰνίγματα εἰς λέξιν καθαρεύουσιν, ἐξ ὧν
 τὸ ἐπόμενον αἰνίττεται οὐ πᾶν εὐφυῶς τὸ ἐν τῇ Ἐρυ-
 θρᾷ θαλάσῃ θαῦμα τοῦ Μωϋσέως·

Εὐλου μὲν ἡ κλείς, ἡ δὲ κιγκλὶς ὑδάτων.

Διέδρα λαγῶς, καὶ κύων συνεσχέθη.

Βασίλειος ὁ Μεγαλομύτης, ἕτερος τῆς αὐτῆς ἑκατον-
 ταετηρίδος συγγραφεὺς αἰνιγμάτων εἰς ἑλληνικὴν ἀρχαί-
 αν, τὸ δίστιχον τοῦ Ψελλοῦ μετεγλώττισεν εἰς δύο στί-
 χους χυδαίους, ὧν ὁ μὲν πρῶτος τραγῳχος, ὁ δὲ πολι-
 τικὸς (Boissonade, Anecd. Gr. T. 3).

Εὐλον τὸ κλειδί, ὕδωρ τὸ κατηνάρει·

Ὁ μὲν λαγῶς ἐκλύτῳσιν, ὁ κυνηγὸς δ' ἐσχέθη.

Ἴδου ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, πλὴν τοῦ ὕδατος ὅμως, δι-
 περ ἐλέγετο καὶ τότε, καθὼς τανῦν, νερόν! Τί οὖν; Εὐ-
 γενεῖς, Συγκλητικοί, λόγιοι ἀπτικισταὶ καταδέχονται
 ἤδη νὰ στιχουργῶσιν εἰς τὴν ἀγενῆ τοῦ συρροτώδους ὄχ-
 λου διάλεκτον! Οἷα παρὰδοξος ἡθῶν μεταβολή! Οἷα δυ-
 σεξίγητος δημοκοπία! Οἷα ἀσέβεια καὶ ἀθεΐα! Καὶ ση-
 μειωτέον· οὐδέπω ἤλθεν ὁ αἰὼν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ,
 καὶ τῶν Σταυροφόρων. Ἀπέχει ἐντεῦθεν ὁ Πτωχοπρόδρο-
 μος ὅλης μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ὁδόν

Εἰς τὴν ΙΑ'. ὡσαύτως ἑκατονταετηρίδα, φρονοῦμεν

ἡμεῖς, ἀνάγεται ὁ καὶ σήμερον δημοτικὸς ἐκείνος ἀλλ' ἀνέκδοτος ἔτι διάλογος μεταξὺ Σώματος καὶ Ψυχῆς, ὃν εἰς στίχον πολιτικὸν συνέταξε Φίλιππος ὁ Ἑρμηίτης. Ὁ χυδαῖσμός σημαντικῶς ἤδη προώδευσεν. Οἱ λόγιοι μεμψιμοιροῦσι πικρῶς.

Διὸ, Λέων ὁ Φιλόσοφος ἕως ἀπὸ τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος θρηνεῖ τὴν σβέσιν τοῦ λόγου, καὶ ὡς ἀρχιολάτρης διάσημος, ὡς Ἀττικιστῆς, ὡς ποιητῆς, εἰς ἱαμβικὸν μέτρον ἐλεεινολογεῖ τὴν ἔκπτωσιν τῆς παιδείας, καὶ ἐν γένει τὴν ἀξιοδόκοντον κατὰστασιν τοῦ αἰῶνός του. Ὅπαδός τις τῆς βασιλικῆς φατρίας, καὶ φυγὰς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν δὲν ἤθελεν ἄλλως θρηνήσῃ πρό τινων ἐτῶν τὴν παράλυσιν πάσης ἀρετῆς καὶ παιδείας εἰς τὰς ἡμέρας τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (408 δίς).

Ἐρρεῖ τὰ σεμνὰ τῷ χρόνῳ τῷ παμφάγῳ.

Διέφθορε τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ τίμια.

Ὅλωλεν ἡ παιδείη· ἔσθη καὶ λόγος,

Φροῦδος δὲ καὶ νοῦς. Οἴχεται θεωρία,

Λέλοιπεν εὐσέβεια, καὶ τελεστική

Θέμις δ' ἀπέστη, καὶ δίκη, καὶ πᾶν καλόν!

Παῖρρησιάζεται δὲ νῦν πανουργία,

Καὶ ψευδὸς ἄρχει, καὶ τυραννὶς καὶ βία.

Ἐρπει δὲ πρὸς πᾶν θεῖον ἔργον ὁ φθόνος.

Τῆς δυσσεβείας ἠνέωκεται τὸ στόμα.

Ῥοιβδεῖ δὲ χανδὸν ἡ Χάρυβδις τῆς πλάνης,

Ἐμεῖ δὲ πᾶς τις δόγματα βλασφημίας.

Ὁ δὲ Μανασσῆς μέμφεται τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Βοταναιάτου (1078—1081 M. X.),

Ὅτι τὰ πράγματα χερσὶν ἐπίστευεν ἀνθρώπων

Βαρβαρίζοντων τὴν φωνὴν μὴδ' ὀρθορρήμονούντων,
Καὶ σκυθογλώσσους λαλιάς δυσφράστως λαλα-
γούντων (409).

Ἐν τοσοῦτῳ καὶ ὁ Μαννασῆς αὐτὸς καὶ ὁ Τζέτζης,
ἀμφοτέροι τροφίμοι τῆς IB'. ἑκατονταετηρίδος, ἐμμέτρως
ἱστοριογραφοῦντες παραδέχονται τὸν στίχον τὸν πολιτι-
κόν. Καὶ περ ὅμως ὑπακούοντες εἰς τὴν ὑπερκρατήσα-
σαν ἀνάγκην τῆς χυδαιότητος, δὲν παύουσι μεμψιμοι-
ροῦντες διὰ τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἀρχαίας προσωδίας, καὶ
τὴν ἐκβαρβαρώσιν τῆς μετρικῆς. Ὁ Τζέτζης μάλιστα,
ὅστις καὶ πόνημα συνέγραψε περὶ ποδῶν καὶ μέτρων
ποιητικῶν, εἰς τὸ προοίμιον τῶν *Χιλιᾶδων* προσπαθεῖ
παντοίαις δυνάμεσι νὰ δικαιολογήσῃ πρὸς τοὺς συναδέλ-
φους τοῦ λογιωτάτου, τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα τῆς
παρδοχῆς μέτρου χυδαίου, θέλων δὲ νὰ ἐξαλείψῃ
ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν πᾶσαν ὑποψίαν τῆς περὶ τὰ μέ-
τρα ἀνικανότητός του, προτάσσει τὴν ἀπολογίαν τῆς ἀ-
τέχνου μετρικῆς του εἰς στίχους ἱαμβικοὺς ἀθλιωτάτους,
καὶ καθ' ἡμᾶς πολλῶ κατωτέρους τῶν χυδαίων του. Ἴδου
τὸ προοίμιον· ἀξιόλογον ἐνταυτῷ μνημεῖον τῆς δεημέρας
πραγομένης Ἀγυρτίδος Νεοελληνικῆς, καὶ μυρολόγιον
ἅμα παρატράγωδον ἀρχαιολατρικῆς μανίας.

« Ἡ Βίβλος Ἄλφα Τζέτζεων πονημάτων
Μούσαις φέρουσα μέτρα τῆς Ἀγυρτίδος,
Ἡ τῶν ποδῶν εὐρύθυμον οὐ τηρεῖ βᾶσιν,
Πάσας δὲ μίσει διχρόνους καὶ τριχρόνους,
Κανὼν δὲ τέχνης οὐδαμῶς αὕτη φίλος.
Καὶ τοι γὰρ ἂν τις τεχνικῶ γράφῃ μέτρῳ

Πόδας τε τηροῖ πανταχοῦ καὶ διχρόνους;
 Καὶ πάντα λεπτῶς ὥς χρεῶν ἀποξέοι;
 Ἴσως δοκούντων τεχνικῶν καὶ βαρβάρων
 Μᾶλλον δὲ πολλοῦ βαρβάρων τιμωμένων,
 Καὶ τῶν ἀτέχνων, ὥς σοφῶν, κροτουμένων.
 Καὶ ταῦτα ποίοις; τοῖς δοκοῦσι πανσόφοις.
 Οὕτω τὸ καλὸν ἐξάπεστη τοῦ βίου.
 Οὕτω κατεκράτησεν ἡ χυδαιότης!

Δὲν μακρύνομεν τὴν ἔρευναν ἐπιπλέον. Μᾶλλον γὰρ
 ἢ ἱστορίαν γλώσσης, ἀπλὴν σκιαγραφίαν ἱστορικὴν ἐπε-
 χειρήσαμεν. Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐκθέσεως, ἐν το-
 σούτῳ, ἐξαναφύεται ζήτημά τι ἀξιομελέτητον. Ἰδυνάμεθα
 ἐλλόγως μεταξὺ τῶν νεωτέρων τῆς Εὐρώπης γλωσσῶν
 νὰ κατατάξωμεν διάλεκτόν τινα, ἥτις κατὰ μὲν τὴν ἰδι-
 οσυγκρασίαν διαφέρει πάσης ἄλλης τῶν λαλουμένων, μὴ
 δὲν ἢ μόνον μερίδα τινὰ πάντως ἀσήμαντον χρεωστοῦσα
 πρὸς γλώσσας ἑτερογενεῖς, κατ' ἀρχαιότητα δὲ ἀναγρά-
 φει τὰ γενέθλιά της, (ἐὰν ὄντως ἀναγεννᾶται, καὶ δὲν
 προβαίνει εἰς ἄλλην ἡλικίαν) εἰς χρόνους πολὺ προ-
 γενεστέρους τῶν κοινῶς λεγομένων νεωτέρων, τέσ-
 σαραι, ἢ τρεῖς αἰῶνας τοῦλάχιστον πρὶν ἢ ψελλίσῃ τὰς
 πρώτας λέξεις ἢ ἀρχαιοτέρα τῶν τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος
 διαλέκτων, ἢ πρόγονος ἐκείνη τῆς Γαλλίδος, τῆς Ἰσπα-
 νίδος καὶ τῆς Ἰταλίδος, ἢ φιλόμολπος Προβεντσα-
 λικῆς; Καὶ τοῦλάχιστον, ἐὰν πρέπη γλῶσσαν νεωτέραν
 νὰ καλέσωμεν τὴν παρὰ σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ
 σήμερον ὁμιλουμένην, ἀλλ' ἀποβλέποντες, ἄλλως τε, εἰς
 τὴν βαθμιαίαν καὶ ἀνεπαίσθητον μεταστοιχείωσιν αὐτὴν,
 ἄρα πρέπει συγχρόνως νὰ ὁμολογήσωμεν διὰ τὸ αὐτο-

Ἀρχαῖος

νεώτερος

ματον καὶ διόλου αὐτότυπον τῆς ἀναπλάσεώς της, ὅτι διὰ τὸ εὐτακτον τῆς πορείας της περὶ τὴν ὀργανικὴν ἀλλοίωσιν, πρὸ πάντων δὲ, διότι ἐφ' ἑκαστον μέλος αὐτῆς προφανῆ φέρει τὸν τύπον τῆς ἀπροσμίκτου ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ πολιτεύσεως, ὅτι μόνη λέγομεν αὕτη τῶν καθομιλουμένων διέτρεξεν ἀφ' Ὀμήρου μέχρι τοῦ νῦν ἅπαντα τὰ στάδια τῆς ἀνθρωπίνης ἐξευγενίσεως, διὸ καὶ μόνη δύναται ποτε νὰ ἐρμηνεύσῃ μετ' ἐπιστημονικῆς πειθοῦς τὸ αἰνίγμα τῶν ἐλληνικῶν μεταμορφώσεων ;

Ἔστω, ὅτι θυγάτηρ εἶναι καὶ αὕτη, θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας ἐλληνίδος, καθὼς ἡ Ἰταλικὴ φέρ' εἰπεῖν εἶναι θυγάτηρ τῆς λατινικῆς ! Ἔστω, ὅτι εἶναι νεωτέρα καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ αἰῶνός μας, καὶ οὐχὶ ἡ ἀρχαία αὕτη ἐκείνη, περιβληθεῖσα ὁμῶς τὴν χριστιανικὴν στολὴν ! — Ἀλλ' οἷα ἀπόστασις μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν ἐτέρων ἑρτιγενῶν γλωσσῶν !

Ἄς ρίψωμεν πρὸς στιγμὴν τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν λογίων τοῦ νῦν χρόνου διαλέκτων ! Τίς ἡ γλῶσσα, ἣν ὁ Γάλλος λαλεῖ ; Μὴ χρισθῶμεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς της, προκειμένου λόγου περὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίης της. Ἄπεπτον δυσάρμοστον κράμα χυδαϊολατινικῆς, λατινικῆς λογίας, ἀρχαίας γερμανικῆς, κελτικῆς, προβεντσαλικῆς, ἐλληνικῆς, καὶ ἰταλικῆς. Ἰδοὺ ἡ γλῶσσα τοῦ Ῥακίνα ! — Τίς δὲ ἡ Ἰσπανικὴ ; Μίγμα λατινίδος, προβεντσαλικῆς, ἀραβικῆς, ἀρχαίας καστιλλανικῆς καὶ ἐλληνικῆς.

Ἡ δὲ Ἰταλικὴ ; Κύκημα ὠσαύτως ἀρχαίων καὶ νεωτέρων γλωσσῶν, κέρασμα ἰδιωμάτων νεκρῶν τε καὶ ζώντων, ἀπαρχιτήτως τῷ ἐλληνικῷ ἅλατι ἐπικεκαρυ-

κευμένων. . . . Μὴ παρεκτείνωμεν τὴν γενεαλογίαν· ὁ αὐτὸς ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης κυκεών.

Ἄλλ' ὅμως, ἐξαιρουντες ἐκ τῆς γλώσσης ἡμῶν τῆς μὴ νεκρᾶς τῆς δέκκῃ ἡ εἴκοσι λατινικὰς λέξεις, ὡς ἐνεφύτευσεν ἡ Ῥωμαϊκὴ κατὰκτησις, οἷον σπῆτι, πόρτα, σκάλα, κάρβουνο, διαφεντεύω, ἀκουμπῶ, καβαλλικεύω, κ.τ.λ. ἐξαιρουντες δ' ἔτι Φραγκικὰς τινὰς ἢ Τουρκικὰς, αἵτινες εἰσῆχθησαν ἀπὸ Σταυροφορίας μέχρι τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, καὶ τὰς ὁποίας πᾶς ἕκαστος, ἔστω καὶ ὁ ἀμυθέστερος, διακρίνων ὡς παραβύστους καὶ βαθεβαρικὰς, φιλοτιμεῖται ν' ἀποφύγῃ, τίνα ξένα στοιχεῖα, ποῖόν τι κεφάλαιον ἑτερογενὲς εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς γλώσσης αὐτῆς εὐρίσκομεν; Οὐδὲν μὴ ἑλληνικὸν, μὴ ἰθαγενέστατον. Αἶμα καὶ σὰρξ ἑλληνικὴ, αἶμα διὰ παντὸς χρόνου κυκλοφορῆσαν εἰς τὰς φλέβας τοῦ Πανελληνίου, αἶμα κατ' ἀνάγκην τροποποιηθὲν ὑπ' ὄργανοῦ πολυχρονίου, ἀμιγρὲς ὅμως καὶ αὐτόκρατον ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων ἄχρι τοῦ νῦν διατηρηθέν. Ἡ γλῶσσα αὕτη, καὶ τοι τὸ χυδαῖον ἐνδυμα κατὰ τὴν συνήθη φράσιν, περιβεβλημένη, ἀλλ' ἔχει τοσαῦτα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγένειαν τὴν ἱστορικὴν, ἀλλὰ συγκερνᾷ τὰ προτόντα τῶν συνεχομένων ἑλληνικῶν πολιτισμῶν οὕτω προχείρως, οὕτως ἐπιδεξιῶς καὶ παρρησιωδῶς, ὥστε ἀρχαία συνάμα καὶ νεωτέρα, παρὰ τοὺς γνωστοὺς νόμους τῆς γλωσσογραφίας, ἀναδεικνυμένη παρίσταται ὥς τις ἀνωμαλία πρωτοφανής, ὡς μνημεῖον μακροβιότητος ἑτερότροπον συνάμα καὶ δυσερμήνευτον. Τίς ὁ μὴ πάντως ἀπαίδευτος δὲν αἰσθάνεται, ὅτι τὴν γλῶσσαν αὕτην λαλῶν πολιτογραφεῖται εἰς πάντα δῆμον τῆς Ἑλλάδος πολυθεϊκόν τε καὶ χριστιανικόν

δομοῦ, ὅτι συνομιλεῖ νῦν μὲν μετὰ ῥαψωδῶν ὁμηρίδων, νῦν δὲ μετὰ θεσπεσίων ἱεραρχῶν, ὅτι κοινωνεῖ ἐξίσου καὶ πρὸς στρατηγοὺς δημοκρατίζοντας καὶ πρὸς αὐτοκράτορας Ῥωμαίους, ὅτι κατὰ τινα τρόπον εἶναι καὶ ζῶν ἐν μέσῳ νεκρῶν, καὶ νεκρὸς μετὰ ζώντων; Θεέ μου, οἶαν ἰσχὺν σχεδὸν ὑπεράνθρωπον θέλει ἀναπτύξει ἡ γλῶσσα αὐτῇ, ἐπὰν φοβᾶται ποτὲ νὰ γνωρίσῃ ἐκ τῆς βιογραφίας τῆς ὅτι μόνη τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἔχει, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ παρόντος, τὸ προνόμιον τοῦ συμπορίζεσθαι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τοῦ ἐμβατεύειν δικαιοματικῶς εἰς τὴν σκότη τοῦ παρελθόντος, ἵτως περικιτέρῳ καὶ αὐτῷ τῶν ἱστορικῶν ἀρχαίων, ὅπως ἐνταῦθα προσεπικτᾶται καθ' ἑκάστην νέον ἔρανον ἀνακαινίσεως, τρόπους καλλωνῆς ἀπαρμιλλήτου, ἰδιόρρυθμόν τε καὶ ὑπέραλλον χαρακτῆρα πανελληνικόν.

Ἐκ τῆς ἰδιότητος ταύτης τῆς Νεοελληνικῆς ἀπαραίτητον ἡμῖν προκύπτει καθήκον, διεξελθόντες ἤδη δρομάδην τὰς κατὰ τὸν μεσαιῶνα περιπετείας τῆς, νὰ παραμείνωμεν ὀλίγον ἔτι διερευνῶντες καὶ τὴν κατάστασιν εἰς ἣν σήμερον εὐρίσκεται, ἐξετάζοντες τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς. Ἀφοῦ, πρὸς ἀνέυρεσιν τῶν πηγῶν τῆς ἐθνότητος ἀνεσκαλεύσαμεν τοῦτε ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος τὴν γῆν, ἀφοῦ δοκιμῆς χάριν ἐπέζητήσαμεν καὶ τῆς Γραικορῶμαικῆς μοναρχίας τὴν ἐνέργειαν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὴν πολιτείαν, καὶ τῆς λογίας τάξεως τὸ σύστημα, ἄτοπον ἦθελεν εἶσθαι νὰ περάνωμεν τὴν μελέτην, πρὶν ἢ ἀπὸ τοῦ ὑπερώου τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καταβῶμεν εἰς τὴν τρίβον αὐτὴν, ἐνθα διατιᾶται καὶ συνδιαλέγεται τὸ ἔτερον καὶ οὐσιωδέστερον τοῦ νεοελληνισ-

μοῦ στοιχεῖον, ὁ ἀνερμηνεύτος λαός, αὐτὸς ὅστις διὰ τῆς ζώσης αὐτοῦ φωνῆς βαθύτερον παρά πᾶσαν ἄλλην τάξιν ἐνεκόλαψεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παλιγγενεσίας μας τὴν σφραγίδα τῆς ἐλληνικῆς ταυτότητος, τὸ διαγνωστικὸν σημεῖον τῆς ἰδιοπροσωπίας. Καὶ γὰρ, φρονοῦμεν δυνάμει λόγων ἱστορικῶν δεινῶν, ἡ ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς διαλέκτου ἔχει πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος, ἀκριβῶς ὡς ὁ προφορικὸς λόγος ἔχει πρὸς τὸν λόγον τὸν ἐνδιάθετον.

Θέλομεν οὖν διακριθῶσαι τὰ μέχρι τοῦδε ῥηθέντα, μερικώτερον τὴν νεοελληνικὴν σπουδάζοντες ὑπὸ τρεῖς ἐπόψαι εἰς τὰς κεφαλαιωδεστέρας· τὸ *Λεκτικόν*, τὴν *Γραμματικὴν*, καὶ τὴν *Σύνταξιν*. Τὸ δὲ περὶ Νεοελληνικῆς Ἀρμονίας καὶ Μετρικῆς θέμα εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν.

ΛΕΚΤΙΚΟΝ

Διηγοῦνται οἱ χρονογράφοι, ὅτι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέμενος τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνωκοδομήθη καὶ περικυκλωθῆναι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τῇ συνδρομῇ ἀναριθμητῶν ὄσων λειψάνων ἀρχιτεκτονικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἦλθον στῆλαι ἐξ Ἐφέσου, Ἀντιοχείας, καὶ Ἡλιουπόλεως· ἦλθον κιονόκρανα ἐκ Ῥόδου, μάρμαρα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Πάρου, καὶ Τρωάδος, στήθεά τε καὶ ἀβάκια καὶ συστάματα ἐκ πάσης χώρας ἐλληνίδος. « Πάντες γὰρ οἱ στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἀπὸ εἰδωλικῶν ναῶν, καὶ ἀπὸ πελαγίων λουτρῶν καὶ οἰκῶν ἐπεμφαν τῷ βασιλεῖ, ὥστε πλῆθος ἄπειρον καλλωπισμάτων ἀπεταμιεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ πάντων τῶν θεμάτων ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως, βορρᾶς τε καὶ νότου, καὶ πασῶν τῶν νήσων. »

Τὸν σχηματισμὸν τῆς Νεοελληνικῆς προσφυῶς ἀπει-
κονίζει ἡ τῆς Ἀγίας Σοφίας κατασκευή. Συνέρχονται
εἰς τὴν σύνθεσίν της πᾶσαι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος
αἱ διάλεκτοι, ἐκάστη συνεισφέρουσα ποῦ μὲν καλλωπίσ-
ματα ἀκέραια, ποῦ δὲ λείψανα ὡς εἶχε συντετριμμένα,
ἐνίοτε δὲ καὶ θραύσματα σκευῶν, οὐδὲν ἄλλο τηροῦντα
πλέον, ἢ τ' ὄνομα καὶ τὸν τύπον τοῦ καλλιτέχνου. Τίς ὁ
τ' ἀσυνάρμοστα ταῦτα λείψανα συνάψας εἰς ὁμοιομορ-
φίαν, καὶ συσκευάσας εἰς χρῆσιν πρόχειρον; Ἡ αὐτὴ ἐκεί-
νη μυστηριώδης δύναμις ἡ συμφυτικὴ, ἥτις συνήγαγεν
εἰς ἐθνικὴν ὁμοιομέρειαν τ' ἀσυνάρτητα μέλη τῆς πο-
λυθεΐκῃς Ἑλλάδος.

Τῷ ὄντι ἐκ τῶν χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν, μό-
νον τὸ ἡμέτερον ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς ὁμογλωτ-
τίας. Ἀπ' ἄκρας εἰς ἄκραν τῆς Ἑλλάδος, καὶ χωρὶς
ἐξαιρέσεως πολιτικῶν ὁρίων βεβιασμένων, ἡ αὐτὴ λα-
λεῖται φωνή, ἡ αὐτὴ προφορὰ ἰσχύει, οἱ αὐτοὶ ὡς ἔγ-
χιστα ἰδιωτισμοὶ, καὶ φράσεις, καὶ παροιμίαι ἐπικρα-
τοῦσιν. Ἡ Ἀγγλία ἀριθμεῖ τέσσαρας κυρίας καὶ πάν-
τως ἑτεροφθόγους διαλέκτους· ἡ Γαλλία ἔχει πέντε κυ-
ρίας, πλὴν τῶν ἀπείρων καὶ ἀνομοίων ὑποδιαλέκτων
της· ὁ Φλωρεντινὸς ἐν Ἰταλίᾳ δὲν δύναται νὰ συνανα-
στραφῇ πρὸς τὸν Ἐνετὸν, ἢ τὸν Σικελὸν, ἢ τὸν Βονωνόν,
ἢ τὸν Γενουήτην, οὔτε ὁ Σουηδὸς ἐν Γερμανίᾳ πρὸς τὸν
Σάξωνα, ἢ τὸν Γερμανίζοντα Ἐλβετόν. Ἀλλὰ παρ' ἡ-
μῶν, καθὼς μία ἡ πολιτικὴ ἱστορία, καὶ ἐν μόνον τὸ
δόγμα τὸ θρησκευτικόν, οὕτω μία καὶ ἡ αὐτὴ γλῶσσα
συνάγει πάντας τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐθνικὴν ἐνότητα, καὶ
πολιτικὴν συμφωνίαν. Τίνας ἐκέρυξε πολίτας ἡ πρώτη

τῶν Ἑθνοσυνελεύσεων ; Πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν, καὶ λαλοῦντας τὴν ἑλληνίδα. Ἄρα, δεσμὸς πολιτικός (δεσμὸς πηγάζων ἐξ αὐτῆς τῆς νομοθετιούσης συνελεύσεως), δεσμὸς χριστιανικός, δεσμὸς ὁμογλωττίας· πάλιν ἐμποδὼν ἔχομεν τὴν ἀδιάλειπτον ἐκείνην τριαρχίαν τοῦ μεσαιῶνος ! Πῶς γὰρ οὐ ; Καὶ μήπως ἄλλοθεν προῆλθεν ἡ νεοελληνικὴ ἀναστασιχείωσις ; Οὐδόλως. Εἰς τὴν συνοικονόμησιν τῶν ἀρχῶν τούτων, βέβαια, εἰς τὴν ἀδιαχώριστον συμβάδισιν τῶν τριῶν τούτων τοῦ μεσαιῶνος αὐθεντιῶν ὀφείλει τὸ γένος ἡμῶν τὸ μοναδικὸν καὶ τιμαλφέστατον προτέρημα τῆς ὁμογλωττίας, ὅθεν ἐξηλθεν ἡ τῆς ἐθνεγεροσίας σύνθεσις, ἐφ' οὗ ἐστηρίχθη τὸ ζωτικώτερον τῆς συστατικῆς συνελεύσεως κεφάλαιον, καὶ ἐξ οὗ κατὰ πάντα λόγον ἱστοριονομικὸν ἅμα καὶ χριστιανικὸν ἐξαρτᾶται ἡ πλήρης τοῦ γένους ἀπελευθέρωσις. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐνότης πλατύνασα, συσφίγγασα, καὶ μέχρις οὐδοῦ μεσαιῶνος περισώσασα τὴν γεωγραφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος, ἀπαραβίαστον διετήρησεν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἐνότητα τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅθεν ἐμελλέ ποτε νὰ προκύψῃ τὸ οὐσιωδέστατον τῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρμονίας γνωρισμάτων. Ἐξώθεν μὲν ὁ φλοιὸς, ὑπὸ πολυκαιρίας ἐφθαρμένος· ἐντὸς δὲ ὁ σπόρος, περιτετυλιγμένος ἐν πολλοῖς ἐλύτροις. Τί δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ περὶ τῶν Ἀττικιστῶν ; Ἡ ὁμοδογματία καὶ ἡ ὁμοφυία περὶ τὴν συγγραφὴν συνεπλήρωσαν ἐκατέρωθεν τὴν ὄντως θαυμαστὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος ἀποστολήν.

Πολλὰ καὶ μεγάλα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐθνολογίας ἀπόρρητα ἡ ἀρτιφανὴς ἐπιστήμη τῆς Συγκριτικῆς Φιλο-

λογίας θέλει φανερώσει πρὸς τοὺς σοφοὺς. Αἱ πρῶται κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης ταύτης κατέστρεψαν ἡδὴ προλήψεις περὶ γλωσσῶν οὐκ ὀλίγον ἐπιζημίους, ἀλλὰ δὲ συστήματα ἀντὶ τῶν ἀπληραίων ἐγκαθίδρυσαν. Πόσας ιδέας ἐσφαλμένας, πόσας δοξασίας πατροπαράδοτους, καὶ ὁμῶς ἀνυποστάτους, διέλυσεν ἔως τοῦ νῦν ἡ συγκριτικὴ τῶν λέξεων ἐτυμολογία! Ὅποιον δὲ νέον ἐθνολογικὸν πανόραμα ὑπὲρ τῶν ἀπογόνων ἡ γνῶσις τῆς ῥιζολογίας προστοιμάζει! Σήμερον αἱ γλῶσσαι δὲν θεωροῦνται μόνον καὶ μόνον ὡς ὄργανα συγκοινωνίας, ἐπιμιξίας, ἐθνικῆς ἐξευγενίσεως. Εἶναι περιπλέον ἐκάστη μία καὶ βιβλίον, εἰς χαρακτῆρας ἀγράφους διηγούμενον ὅσα τε τὰ χρονικὰ καὶ αἱ παραδόσεις ἀπεταμίευσαν, καὶ ὅσα πολλῶν λόγων ἕνεκεν ὑπὸ τούτων παρελείφθησαν· βιβλίον, διὰ συμβόλων καὶ τινων σημείων συνθηματικῶν διηγούμενον τὰς ἠθικὰς καὶ ψυχολογικὰς τοῦ γένους ὁρμάς, τὴν ἔμφυτον τοῦ λαοῦ ῥοπὴν πρὸς τι τέρμα περιπόθητον, τὰς συνεχομένας φάσεις τῆς ἐθνικῆς διανοίας, τὴν πορείαν ιδεῶν καὶ αἰσθημάτων, τὴν τροπὴν τῶν ἠθῶν, τὴν μετέβασιν ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλο στάδιον πολιτεύσεως, τὴν ἐπενέργειαν ἐκάστης τῶν κατακτῆσεων· βιβλίον ἀποκαλύπτον, ἐν ἐλίγαις λέξεσι, νέον τι εἶδος ἱστορίας, οὔτε καὶ ὑποπτευομένης ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν, τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνεκπροσωπήτου πλῆθους, ἧς αὐτουργός, καὶ συντάκτης, καὶ φύλαξ αὐτὸς εὖτος ὁ Λαός. Οὕτω λ. γ. ἡ γλῶσσα ἡ ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ ὁμιλουμένη τανῦν, ὁδηγεῖ τὸν ἐρευνητὴν καθ' ὅλας τὰς σκολιάς καὶ σκοτεινὰς διόδους τῆς ἐθνικῆς ὁδοιπορίας, ὅπου ἔχνη χρονογραφίας δὲν ἀναφαίνονται, ὅπου ποῦς γραμματικοῦ

οὐδέποτε περιεπάτησεν· ἐρμηνεύει τοὺς τρόπους, καὶ προσδιορίζει τὰς ἐποχὰς τῶν ἐπαλλήλων ἐθνομιξιών, συγκράσει τῶν ὁποίων Γαλλικὸν γένος συνέστη· ἀποδίδει πρὸς ἕκαστον τῶν συστατικῶν αὐτῶν στοιχείων τὸ γλωττικὸν κεφάλαιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνδρομῆς, ὅθεν διὰ τῆς ἀνχλύσεως, καὶ συμπαραβολῆς τῶν μερίδων ἐπιστήμων συμπεραίνει τὴν τοῦ ὅλου συστήματος σύνθεσιν, ἐγκρατῆς δὲ γενόμενος τῶν τρόπων, δι' ὧν ἡ γλωττικὴ σύνθεσις αὐτὴ ἐξετελέσθη, ἐπανερχεται εἰς τὴν γραπτὴν ἱστορίαν, καὶ τὰ μὲν ἐσφαλμένα αὐτῆς ἐπιδιορθοῖ, τὰ δὲ ἀθέβαια διατρανοῖ, τὰ δὲ κενὰ πληροῖ καὶ ἀπαρτίζει. Αὐτὴν ταύτην τὴν διαγνωστικὴν μέθοδον ἀκολουθεῖ ἡ Συγκριτικὴ Φιλολογία καὶ περὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς Γερμανικῆς, τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Ἰταλικῆς, καὶ πάσης ἄλλης γλώσσης ἀποβλεπούσης εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐπιστήμης. Ἰσως δ' οὐ μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅτε ἡ βιολογία τῶν λαλουμένων διαλέκτων ἐφέξει τὴν θέσιν τὴν μᾶλλον περιέβλεπτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γενεθλίων καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸν πέπλον ὅστις πρὸς ἡμᾶς ἔτι καλύπτει τὰς μελλούσας κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης δὲν τολμῶμεν νὰ ἀναπετάσωμεν. Οὐτε δυνάμεθα νὰ προμαντεύσωμεν οἶον φῶς ἀπροσδόκητον εἰμαρταὶ νὰ διαυγάσῃ ποτὲ εἰς τὴν ὁμιχλώδη γενεαλογίαν τῆς Νεοελληνικῆς ἡ ἐτυμολογικὴ λαμπράς. Τίνες καὶ πόσαι αἱ γλῶσσαι τῆς προγονικῆς ἀρχαιότητος, ὅσαι συνῆλθον εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς; Κατὰ τίνα δ' ἐποχὴν, καὶ διὰ τίνας ἱστορικὰς αἰτίας ἡ σύγκρασις συνέβη; Τίνα δὲ τὰ ὑπερκρατήσαντα

κατὰ τὴν ἀναστοιχείωσιν αὐτὴν τῆς ἐλληνικῆς ἰδιωτικῆς καὶ στοιχεῖα, ποῦ δὲ τοῦ λόγου ἐξήσκησε τὴν τρανωτέραν ἐνέργειαν ἕκαστον τῶν στοιχείων αὐτῶν; Ἐπὶ τέλους, τίς ὁ γενικὸς κανὼν ὃν ἡ ἀποσύνθεσις καὶ ἡ ἐπακόλουθος ἀνάπλασις ἠκολούθησαν περὶ τὴν ἀφομοίωσιν τῆς ἀπλέτου γλωττικῆς ὕλης;

Ἴσως μικρὸν ἔτι, καὶ τὰ ἐρωτήματα ταῦτα θέλουσι λάβει παρὰ τῶν φιλολόγων τὴν προσήκουσαν λύσιν, διότι οὐπω καιρὸς ἦλθεν ἡμῖν τοιούτων σοβαρῶν μελετῶν. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, οὐδὲν πρόωρον, οὔτε παράτολμον ἐὰν ἕως ἀπὸ τοῦδε θαρρόντως προαγορεύσωμεν, ὅτι κύκλον ἐθνικόν, κύκλον καθόλου ἐλληνικόν καὶ μηδ' ὅλως ἀλλότριον, μέλλει κατ' ἐξαίρεσιν πρωτοφανῆ, νὰ περιτρέξῃ ἡ ἐπιστήμη περὶ τὴν ἐκμελέτησιν τῆς χυδαίας μας· δι' ὃν ἔφημεν ἱστορικὸν λόγον, ὅτι μόνῃ αὕτῃ τῶν συγχρόνων τῆς Εὐρώπης γλωσσῶν συνετέθη παντάπασιν ἐκ στοιχείων ὁμογενῶν τε καὶ ὁμοουσίων, ἠΰξησεν ἐπὶ τῆς οἰκείας γῆς, καὶ ἐπαγιώθη πρὶν ἢ ἰσχύσῃ κατ' αὐτῆς σημαντικῶς ἢ μετὰ ἀλλογενῶν ἐπιμιξία. Τίς ἄγνοεῖ ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἡ Φραγκικὴ κατάκτησις διαπρέπουσι διαφερόντως ἐν τῇ ἰδιοσυγκρασίᾳ τῆς Γαλλικῆς, ἢ Κελτογαλλικῆς διαλέκτου; Βλέπεις συντρέχοντα εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Ἱταλικῆς στοιχεῖα λατινικά, στοιχεῖα τῶν ἐγγυρίων τῆς ἀρχαίας Ἱταλίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, στοιχεῖα Αἰολίδος καὶ ἕτερα τινά. Ἀλλεπάλληλα δὲ στρώματα γλωττικὰ τοιαύτης φύσεως παρατηρεῖς καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς Ἀγγλικῆς, ἐξ ὧν διαπρέπουσι τὸ Σαξωνικόν καὶ τὸ Νορμανδικόν. Ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν γλωσσῶν. Πού,

ὅμως, αἱ περὶ τὸ λεκτικὸν δεῖναι μεταβολαί, δι' ὧν τὴν ἐγχώριον διάλεκτον ἐνόθευσαν αἰῶνι Δ'. Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀδικόπως ἔκτοτε εἰς 'Ελλάδα εἰσβαλοῦσαι, ἢ προσκληθεῖσαι καὶ ἀποκατασταθεῖσαι βαρβαρικάι φυλαί, π. χ. αἱ τῶν Σαρματῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου (Ἀμμ. Μαρκελ. Β. 17. Κ. 13), τῶν Σλάβων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων, Φράγκων, Καταλάνων, Ἀράβων, Τούρκων, καὶ λοιπῶν; Οὐδὲν τοιοῦτον. Μόνον εὐαρίθμους τινὰς λέξεις εἰσέγαγον οἱ βάρβαροι εἰς τὴν συνήθη μας ὁμιλίαν, ἀλλ' ἡ χρῆσις τῶν λέξεων αὐτῶν δὲν ἀποδεικνύει τὸ ἑτεροσύνθετον τῆς γλώσσης μας. Ἀρὰ γε μὲν τέχει τῆς 'Εβραϊκῆς ἢ 'Ελληνικῆς, παραλκδοῦσα διὰ τῆς 'Εκκλησίας τὸ ὡσαννά, τὸ ἀμήν, τὸ ἀ.λ.ι.η.λοῦια, τὸ Σαβαώθ, τὸ χερουβείμ, καὶ εἰκοσιν, ἢ τριάκοντα ἑτέρως λέξεις ἑβραϊκάς; Ἐμειναν αὐταὶ πάντοτε βαρβαρισμοί, δὲν συνουσιάζθησαν τῇ γλώσσῃ, ἥτις ἀνόθευτος ἐσώθη καὶ ἀπερίσπαστος. Διὰ τοῦτο, ὁ νεώτερος 'Ελλην καὶ Ἀθηναῖος τὴν γλῶτταν ἐστὶ, καὶ Λάκων ἐνταυτῷ, καὶ Βοιωτὸς, καὶ Ἀρχαῖς, καὶ Αἰτωλὸς, καὶ Θετταλὸς, καὶ Μακεδὼν, καὶ Ἀλεξανδρινὸς, καὶ εἴ τι ἄλλο κατὰ καιροὺς ἐν τῷ 'Ελληνισμῷ ἐνεσφραγίσθη, ἀλλὰ βεβαίως οὔτε Ἀραψὺς ὑπάρχει, οὔτε Φράγκος, ἢ Τούρκος, ἢ Ἀλβανός, ἢ ἄλλο τι παραπλήσιον. Καθὼς δὲ γραμμικτολόγος θεωρεῖ τὴν 'Ιλιάδα, τὸ πρῶτον αὐτὸ δοκίμιον τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἐγχωρίων διαλέκτων, ὡς 'Ελληνικῆς ὁμοιοφάνειας προκινάκρουσμα, τὴν αὐτὴν τρόπον ἀναγκάζεται τὴν Νεοελληνικὴν γλῶτταν νὰ θεωρήσῃ ὡς συμπλήρωμα τοῦ Πανελληνίου διὰ μακρᾶς ἱστορίας τελεσθέν. Ἡ μὲν γὰρ ῥαψωδία προεμήνυσε τὴν ἐθνικὴν ἁρμονίαν διὰ τῆς Ποιήσεως,

ἡ δὲ γλῶσσα τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος ἐρμηνεύει τῆς συνενώσεως τὸ τελεσιούργημα διὰ τῆς πεζῆς ἱστορίας.

Παραλείποντες οὖν τοὺς βαρβαρισμοὺς, οὔτινες μέρος συστατικὸν τῆς γλώσσης δὲν ἀποτελοῦσιν, εἰς τρεῖς κατηγορίας κεφαλαϊώδεις, νομίζομεν ὅτι πρέπει τὸ λεκτικὸν τῆς Νεοελληνικῆς νὰ διαιρεθῇ.

Α'. Λέξεις κατὰ τε τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν σημασίαν ἀνήκουσαι εἰς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἰδιώματα, ἃς θέλει ποτὲ μεθερμηνεύσει καὶ γενεαλογήσῃ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐτυμολόγησις.

Β'. Λέξεις προφανῶς ἀρχαιοτύποι τοὺς φθόγγους καὶ τὴν κατασκευὴν, ὧν τὴν σημασίαν μᾶλλον ἢ ἥττον μετέβαλεν ἡ τριβὴ τῶν αἰώνων, μετεποίησεν ἢ ἀλλαγῇ τῶν ἡθῶν.

Γ'. Λέξεις ἰδιότυποι καὶ νεοποίητοι, ὧν ὁ σχηματισμὸς ὀφείλεται μέρος μὲν εἰς λείψανα καὶ εἰς ἰδιωτισμοὺς ἀρχαιοπαράδοτους, μέρος δὲ εἰς τὸ συνθετικὸν τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ χριστιανισμοῦ, εἰς τὰς ἡθικὰς καὶ κοινωνικὰς περιπετείας τοῦ μεσαιῶνος.

Τὴν διαίρεσιν ταύτην ὑπαγορεύει ἡμῖν ἡ πεποίθησις, ὅτι τὸ λεκτικὸν τῆς χυδαῖζούσης ἑλληνίδος ἀνήκει κατὰ μέγα μέρος εἰς πηγὰς παναρχίας, ἀνάγεται εἰς ἐποχὰς προκαταρκτικὰς, εἰς ρίζας καὶ τύπους καὶ σχηματισμοὺς τῆς ὑπὸ τῶν γλωσσογράφων λεγομένης Πρωταιολίδος διאלέκτου. Συχνάκις γὰρ ἀπαντῶμεν ἐν αὐτῇ τύπους ῥηματικούς, συνήθεις μόνον παρὰ τοῖς ἀρχαῖζουσιν ποιηταῖς, καὶ ρίζας ἀρχαιοτύπους, καὶ σημασίας λέξεων ὁμηρικῆς, καὶ μεταφορὰς μαρτυρούσας χρόνους, ὅτε τὴν δρεθὴν τῶν προηγουμένων οὐσίαν ἢ πεῖρα καὶ ἡ φιλοσοφία εἰσέτι δὲν

ἐφανερώσαν, καὶ λέξεις παραγομένας ἐξ ὀνομάτων, ἀπο-
 βληθέντων τῆς συνηθείας πρὸ τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐξευγενί-
 σεως· πλὴν δὲ τούτων καὶ τονισμὸν αἰολικώτατον, ἀλ-
 λαχοῦ δὲ καὶ προφορὰν τινα πρεσβυγενῇ, τὴν τῆς Λατι-
 νίδος καὶ τὴν τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν ἀναμιμνήσ-
 κουσιν, ἐπὶ τέλους, προσωδίαν ἰδιωματικὴν, χρῆσιν
 διγαμμάτων καὶ πνευματισμῶν, καὶ ἕτερα τοιαῦτα, τεκ-
 μαίροντα τὴν ὠγύγιον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Ἑλλάδος ἐπο-
 χήν. Λέγομεν *Παλαῖω*, τὸ *Παλαίω*· *Κρύβω* καὶ *Κρού-*
βω, τὸ *Κρύπτω*· *Θρέφω*, ἰωνιστί, τὸ *Τρέφω*, καὶ *Πλά-*
θω τὸ *Πλάττω*· *Κλαίγω* καὶ *Καίγω*, τὰ *Κλαίω*, καὶ
Καίω· *Τάζω*, *Βράζω*, *Ταράζω*, *Τινάζω*, ἐπὶ τὸ δωρι-
 κώτερον, τὰ *Τάσσω*, *Βράσσω*. κ. τ. λ. *Λαβαίνω*, *Λα-*
χαίρω, *Μαθαίρω*, ἀρχαϊκῶς, τὰ *Λαμβάνω*, *Λαγχάνω*
Μκνθάνω· *Κουφάλαρ* αἰολιστί, τὴν *Κυφάλην*, *Κύφαλον*,
 καὶ *Τουλούπαρ* τὴν *Τολύπην*· *Ἄγουρον*, ἢ *Ἀγωρον*
 ὁρακιστί, τὸν ἔφηβον· *Αὐτόφουον* αἰολιστί τὸν αὐτοφυῆ,
 ἀκέραιον, ἀκερμάτιστον· *Ναουρίζω*, τὸ νηυρίζω καὶ
 μηνυρίζω· *Ἀκέρηον*, *Παληδόν*, *Γρήαν* Βοιωτικῶς τὸν
Παλαιόν, τὸν Ἀκέραιον, τὴν *Γραίαν*· *Βραγίαν* αἰολιστί
 τὴν Ῥαγίαν, ῤαγὴν (ξίχον, γραμμὴν)· *Ζορκάδιον* δωρισ-
 τί τὴν δορκάδα· *Σκουτίον* κατὰ Θετταλοὺς τὸ σκύτινον
 ἱμάτιον, καὶ κατ' ἑκτασιν τὸ ἔνδυμα· *Φέλλαν* μακεδο-
 νιστί τὴν ἐπιδερμίδα, τὸ λεπτὸν δέριμα, ὅθι τὸ *Φελλίον*
 (συγγενὲς τοῦ Λατ. *Offella*) καὶ ἡ *Φελλὰς*, κατ' ἀρ-
 χὰς μὲν δερμάτιον περικάλυμμα βιβλίου, εἴτα δὲ βιβλι-
 ᾶριον, κακῶς λεγόμενον *Φυλλάδα*· καὶ *Σκαμβάζω*, τὸ
 ἐννοῶ, ἐκ τοῦ μακεδονικοῦ *Σκαμβή*, ἡ κεφαλὴ (Ὅρ. Ἡ-

σύχ.) καὶ *Τάβαρον* αἰολιστὶ τὸν οἶστρον, καὶ *Μουρτάριον* λακωνιστὶ ὁ ὕπερος.

Ὑπάρχουσι πάμπολλαι λέξεις ἐν τῇ καθομιλουμένῃ, στενὴν μὲν ἔχουσαι τὴν συγγένειαν πρὸς λέξεις ἀνηκούσας τῇ Γερμανικῇ, ἢ τῇ Γαλλικῇ, ἢ τῇ Ἀγγλικῇ, καὶ ὁμῶς ξέναι οὖσαι τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ. Τοιαύτη, π. χ. ἡ λέξις *Σκάνια*, σημαίνουσα τὴν ἀγανάκτησιν, ἣν ὁ Ἑσύχιος, γράφων Ἀσκάνην ἐπὶ τὸ νεοελληνικώτερον ἐρμηνεύει. Ἐκ τῆς *Σκάνιας* ἐσχηματίσθησαν διάφοροι τύποι ῥηματικοί, τὸ *Σκανιάζω*, *Σκαριόρω*, καὶ μέσον *Σκαριόρομαι*, τύποι συγγενεῖς οὐ μόνον τῷ ἀττικῷ Ἀσκάλλω (ἐκ τοῦ ὑποθετικοῦ Ἀσχος, πόνος, ὀδύνη, λύπη) ἀλλὰ προσέτι τῷ Κελτικῷ *Aschē*, ὅθεν παράγονται αἱ ἄχρηστοι σήμερον Γαλλικαὶ λέξεις *Hahai*, καὶ *Hache*, συγγενεῖς δὲ καὶ τῷ ἀρχαίῳ γερμανικῷ *Asck*, καὶ τῷ ἀγγλικῷ *Ake*, καὶ ἄλλοις τισί. Ἄλλας, δὲ πάλιν λέξεις ἐμφαντικὰς, καὶ ἀξιοθησχυρίστους ἐσχημάτισεν αὐτὴ τῶν αἰώνων ἡ συνήθεια. Τίς δὲν αἰσθάνεται χριστιανικῆς τιнос εὐαισθησίας καὶ πνευματικότητος ἄρωμα προφέρων τὰς ἐκ πηγῶν ἀρχαίων παραγομένης *Γλειχοχειλίω*, *Πικροκαρδίζομαι*, Ἐλαφροκαρδίζομαι, Ὀλιγοκαρδίζω, (συνώνυμον σχεδὸν τοῦ Ὀλιγοθυμῷ) *Βαρυνγῶμῳ*, Ἀροσταίνω, Νοστιμεύομαι, Ξεροδουλεύω, Ἀγαπητικὸς καὶ Ἀγαπίζω, Ἀδελφοποίητος, Ὁμοιοιάζω, Ἐταιρειιάζω, Οὐρανοφωτίζομαι, Γλυκομίλητος, Ἀνασαίνω, Ψυχοπορῶ, Ψυχομαχῶ, Ψυχοιδὸς, καὶ ἄλλας παρομοίας; Ἡ τίς θέλει φιλονεικῆσαι τὴν ἰθαγένειαν καὶ εὐφυΐαν τῶν ἐφεξῆς· Ψαχνὸς, Γυρεύω, Ἐντρέπομαι, Θαλασσομαχῶ, Κακόβολα (ἐπίρρ.) Ρεμβεύομαι, (ἀναπολῶ, ἐπιποθῶ) Συμ-

παράγωγος (προφ. Συμπραγός, ὁ δίδυμος) Ῥοβολῶ, Κόττα (ἡ ὄρνις ὄρ. Ἠσύχ.), Φαλλομανῶ, (φαλλός—μυ-
νιῶ, προφ. Φαρομανῶ), Ξυλοδόρος (ὁ σῆς), Ὀλογυρίζω,
Ὀφιδοστροφίζομαι, Ψεκαλίζει (Ψεκαλὶς, Ψεκάς), Παρα-
κόρη, (θετὴ θυγάτηρ, καθὼς Παραμύρα, Παραβῶς, Πα-
ρὰ-ἄβῶς, ὁ παρὰ τὸν πατέρα κατὰ συγγένειαν ὢν, ὁ
θεῖος, ὅθεν τὸ χυδαῖον Βάρβας, ἡ Μπάρμπας), Παραμο-
νεύω καὶ Ὑπομονεύω, Παραπροσωπίζομαι (se far-
der) Ἐλαφιάζω καὶ Ἐξιπιάζω καὶ Σκιάζω (ἐκφοβίζω),
Λακτάρω καὶ Λακταρίζω, Πιαγιάζω, Ποδοκόπιον (Ποδο-
κρουστής), Χονδρίον (μέγας λίθος), Ξενιτεύομαι, Ὡ-
μοζήτης, Ποδία καὶ Ποδόγυρος (κράσπεδον), Φαγοπό-
τιον, Φεγγάριον (ἡ σελήνη), ὅθεν καὶ τὸ Φεγγαριάζο-
μαι, Ἐξανοίγω, Φιλοποδέχομαι, Αἰνάζω καὶ Γληκιά-
ζω (μολύνω, παρὰ τὸ Αἰνῶ), Ῥιγιάζομαι (frissonner)
Ἀνατριχιάζω, Αἰανός (λειαίνω), Μοναξία, Μακροκαι-
ρίζω, κτλ.

Ἀνάγονται, τέλος πάντων, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν
προφανῶς ἀρχαίων, ἀλλὰ μεταβέβλημένην τὴν σημασί-
αν ἐχουσῶν, αἱ λέξεις Μαρτυρῶ, καταμηνύω, Μελετῶ,
προτίθεμαι, Παιδεύω, κολάζω, κακῶ, Στραβός, τυφ-
λός, Σκοτῶ, ἡ Σκοτόνω, φονεύω, Καρτερῶ, περιμένω
Λείψανον, νεκρός, Αἰλῶ, ἐπὶ κελαδήματος πτηνοῦ,
ἡ κρούσεως μουσικοῦ ὀργάνου, Κρίνω ἡ Κραίρω, λα-
λῶ, Κρασίον, οἶνος, Κέντημα, ποικιλμός, Κ.λ...
πέρδω, Πειράζω, ἐνοχλέω, Πληρόω, ἀποτινύω, κ.τ.λ.

Ἐὰν τὸ λεκτικὸν τῆς καθομιλουμένης τρανῶς μαρτυ-
ρῇ τὴν συνδρομὴν πλείστων ὅσων ἀρχαίων γλωσσῶν,
οὐχ ἥττον ἢ ποικιλία τῆς περφορας μαρτυρεῖ τὴν ποτὲ

γενομένην κράτιν. Ὁ αὐτὸς φθόγγος, ἡ αὐτὴ ἐνίοτε λέξις πολλαχῶς ὑπὸ τῶν διαφορῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος προφέρονται. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι τὸ στοιχεῖον *ε* ποῦ μὲν προφέρεται ὡς τὸ λατινικὸν *V*, ποῦ δὲ ὡς τὸ λατινικὸν *B*, ὡς εἰς τὰ *Μπουμπούκιον* (Βομβύκιον, Βόμβυξ), *Μποῦφος* (Βούφος), *Μπουμπώριον* (Βουβών), *Μπα!* *Bā!*; ὅτι τὸ μὲν *γ* προφέρεται ἐνιαχοῦ ὀωριστὶ, καθὼς τὸ γαλλικὸν *G*, τὸ δὲ *K* ὡς τὸ λατινικὸν *C*, τὸ δὲ *X* ὡς τὸ γαλλικὸν *CH*; Τρεῖς προφορὰς διαφορῶν ἔχει τὸ *Υ* ποῦ μὲν ὁμοιάζει τὸ *Ι*, ποῦ δὲ τὴν εἴφθογγον *ου*, καὶ ποῦ πάλιν τὸ γαλλικὸν *U*. Καὶ τὸ μὲν *η*, ἐνταῦθα μὲν προφέρεται ὡς *ι*, καθὼς εἰς τὰ *μῆνες*, *μῆλα*, *βήχω*, ἐκεῖ δὲ ὡς *ε* ὡς εἰς τὰ *ξηρὸς* (ξηρὸς), *σίδερα* (σίδηρα), *νερὸν* (νηρὸν) *γνέμα* (νῆμα) *πλερόνω* (πληρώω) . . . Ἄλλ' ἡμεῖς ἀκροθιγῶς ἀπτόμεθα τῆς μελέτης, δὲν ἐπιχειροῦμεν εἰς ὀλίγας τινὰς σελίδας νὰ πραγματευθῶμεν τὸ μέγα μάθημα. Ἄλλοι τὴν σπουδαίαν ὕλην μερικώτερον ἀλλαχοῦ ἄς μελετήσωσιν.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν δημῶδων διαλέκτων εἰς τὴν χώραν τῆς Ἀττικῆς ἀριστοεπεΐας, πλὴν τῆς περὶ τὸ λεκτικὸν μεταβολῆς, ἐπέφερεν, ὡς ἔφημεν ἀνωτέρω, καὶ τὴν σοβαρωτέραν ἄλλην τῆς γραμματικῆς ἀλλοίωσιν. Ἡ τέχνη τοῦ ὀρθῶς λαλεῖν καὶ ὀρθῶς γράφειν, ἡ μᾶλλον, ἡ ἰδέα τῆς περὶ τὸ λέγειν ὀρθότητος, ὑπέστη προΐόντος τοῦ χρόνου τὴν αὐτὴν ἐκείνην μεταβολήν, ἣν ὑπέστησαν αἱ νεώτεροι κοινωνίαι, πρὸς τὰς πρεσβυτέρας τῶν Ἀθηνῶν καὶ Ῥώμης παραβλλόμεναι. Δέον γὰρ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι δὲν ἐτροποποίησε τὴν ἰδέαν ἡ τροποποίησις

τῆς τέχνης· ἀλλ' ἡ τροπὴ τοῦ λογισμοῦ συνεπήγαγεν ἀναγκαίως τῆς γραμματικῆς τέχνης τὴν μεταρρύθμισιν.

Ἐν ἐξ ὑψηλῆς περιωπῆς ῥίψωμεν τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ τεχνολογικοῦ συστήματος τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, ἐντεῦθεν δ' ἀκολουθῶς μεταβλέψωμεν εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἀρχαίου λόγου, ταύτην ἀμέσως παρατηροῦμεν μεταξὺ τῶν ὑποκειμένων συστημάτων τὴν διαφορὰν· ὅτι ὁ μὲν ἀρχαῖος λόγος ἐκτυλίσσεται δυσανάλυτος, περιπεπτυγμένος, σκολιὸς, μακρὸς, μονομερὲς τρόπον τινά, ὁ δὲ νεώτερος φιλεῖ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν συντομίαν· ὅτι τὰ μὲν πάθη τῆς ἀρχαίας λέξεως εἶναι καὶ ἀνώμαλα περὶ τὸ βαίνειν, καὶ πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, τὰ δὲ τῆς νεωτέρας, ὁμαλότερα καὶ ὀλιγώτερα. Κύρια πάσης μὴ νεκρᾶς διαλέκτου γνωρίσματα σήμερον εἶναι ἡ *Ἀπλότης* καὶ ἡ *Συντομία*· εἰς τὰς δύο ταύτας λέξεις, νομίζομεν, συγκεφαλαιοῦται ἡ οἰκονομία οἵουδήποτε τῶν συγχρόνων ἰδιωμάτων. Ἐξέτασον ἔν πρὸς ἔν τὰ διάφορα μέρη τοῦ νεωτέρου λόγου, καὶ παράβαλε τὴν ἐνεστῶσαν αὐτῶν κατάστασιν πρὸς τὰς ἀρχαίας πηγὰς, ὅθεν ἕκαστον ἀπορρέει! Τὴν αὐτὴν ὕλην ποῦ μὲν πολὺ, ποῦ δ' ὀλίγον, βλέπεις ἐκατέρωθεν· ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ ἡ ὕλη αὐτὴ συνεθλάσθη ὑπὸ τῆς τριβῆς τῶν αἰώνων, τ' ἄκρα κυρίως ἠκρωτηριάσθησαν, τὰ διάφορα μέρη τῆς ἀπεξεύχθησαν ἀπ' ἀλλήλων, ὁ δὲ μηχανισμὸς τοῦ λόγου οὕτω πως ὑπὸ τῆς θλίψεως ἀπλοποιήθη, ὥστε κατέστη οὐ μόνον εὐδιάγνωστος πρὸς πάνθ' ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εὐκατασχεύαστος. — Στερεώσωμεν τὴν σχέψιν διὰ παραδείγματος!

Οὐδεὶς θέλει ἀρνηθῆ, ὅτι ἡ οὐσιωδεστέρα τοῦ ἀνθρω-

πίνου σώματος ἀνάγκη ὑπάρχει ἢ καθημερινή τροφή, ἢ ἀνάγκη αὐτῇ, ἥτις, κατὰ τὴν φράσιν συχρόνου τινὸς πολιτικοῦ, κυβερνᾷ τὴν οἰκουμένην. Τί μᾶλλον ἀπαραίτητον, τί δ' εὐκολώτερον καὶ ἀπλούστερον τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἄλλως τε κοινὴν ὁ ἄνθρωπος ἔχει μετὰ τῶν λοιπῶν ζώων; Χρῆζει τροφῆς ὁ πλούσιος, χρῆζει δὲ καὶ ὁ πτωχός· χρῆζει ὁ πεπαιδευμένος, καθὼς καὶ ὁ ἀπείδευτος· χωρὶς δὲ τροφῆς, παραλύεται καὶ αὕτη ἡ ἐπιστήμη. Καὶ ὅμως, παράδοξον! Ὅπως ὁ πρεσβύτερος Ἕλλην ἐκφράσῃ τὴν ἀπλουστάτην πράξιν τοῦ τρέφεσθαι κατὰ τοὺς διαφόρους ὅρους τοῦ χρόνου, ὥφειλεν, εἰμὴ διὰ προσοχῆς καὶ μελέτης, τοῦλάχιστον διὰ τῆς ἔξεως, ἀλλὰ πάντοτε οὐκ ἄνευ δυσκολίας, νὰ γείνη ἐγκρατὴς μικρᾷ τινος ἐπιστήμης, ρυθμιζούσης τὰς ἐγκλίσεις, τοὺς χρόνους, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ ῥήματος Ἐσθίω. Τίς ὁ παρατατικὸς τοῦ ἀτάκτου τούτου ῥήματος, τοῦ ἐκφράζοντος τὴν τακτικωτέραν ἐργασίαν τοῦ κόσμου; Ἡσθιον· ὁ τύπος ἐσθίω ἕως τοῦδε τρώγεται. Ἀλλὰ τίς ὁ μέλλων; Ἐδομαι, ἢ Φάγομαι ἢ ποιητικῶς Ἐδοῦμαι. Ὁ δὲ πρκακειμένος; Ἐδήδοκα. Ὁ δὲ ὑπερσυντελικός; Ἐδηδόκειν. Ὁ δὲ ἀόριστος ἄ; Ἡδέσθην. Ὁ δὲ ἀόριστος ᾖ; Ἐφαγον. Παραλείπομεν τοὺς περὶ τὴν κλίσιν τοῦ ῥήματος ἀττικούς καὶ ποιητικούς ιδιωτισμούς· ἀλλὰ καὶ μόνον εἰς τὰ βραχέα ταῦτα περιοριζόμενοι βλέπομεν, ὅτι πρὸς ἔκφρασιν τῆς ιδέας τοῦ ἐσθίειν ὁ ἀρχαῖος ὥφειλε νὰ προσφύγῃ εἰς τρία θέματα διάφορα, ἀτάκτως ἀλλήλοις συνδυαζόμενα, καὶ περιπλεκόμενα.

Ὅποία λοιπὸν δυσκαταμάθητος ἀνωμαλία, καὶ περιττὴ

ποικιλία κατὰ σημασίαν ἄμεσον καὶ ἔμμεσον, κατὰ τοὺς σχηματισμοὺς, τὰς ἐγκλίσεις, τοὺς χρόνους, τὰ πρόσωπα, τοὺς ἀριθμούς. Σχηματισμοὶ διπλοὶ, διπλᾷ καὶ τριπλᾷ θέματα· σχηματισμοὶ ἀρχαῖοι καὶ σχηματισμοὶ νεώτεροι· σχηματισμοὶ ποιητικοί, σχηματισμοὶ λογογραφικοί, σχηματισμοὶ ἀνήκοντες εἰς διαλέκτους, ἐπὶ τέλους σπάνιοι, ἄχρηστοι, καὶ εὐχρηστοί. Καὶ τὰδε μὲν περὶ ῥημάτων. Τί δὲ περὶ τῆς ποικιλίας καὶ ἀνωμαλίας τῶν λοιπῶν τοῦ λόγου μερῶν; Ἐρωτῶμεν τὸ μνημονικὸν τῶν ἀθλίων μαθητῶν, ὅπερ συνήθως κατατρέχεται εἰς τὴν ἐκμάθησιν τοσούτων κανόνων, ὅσων σχεδὸν καὶ ἐξαιρέσεων.

Ἀλλ' ἀντιστρόφως πορεύεται τὸ σύστημα τῶν νεωτέρων γραμματικῶν. Ἀντὶ τῆς ἀνωμαλίας, τῆς πολυειδίας, τῆς περισσότητος, τοῦτο θηρεύει τὴν ὁμαλότητα, τὴν συντομίαν, τὴν κοινοχρησίαν, ἢ μᾶλλον τὴν ἀπόλυτον εὐχρηστίαν. Οὐδὲν τὸ περιττόν, ἢ τὸ ἄχρηστον ἐν αὐτῷ· μονοτυπία, ἀπλότης περὶ τὴν τροπὴν τῶν καταλήξεων, εὐστροφία περὶ τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων, καὶ τὰς συζυγίας τῶν ῥημάτων, σχηματισμοὶ ὁμοιόπρωτοι καὶ πάσης ἐξαιρέσεως ἀπηνλλαγμένοι, ἐνὶ λόγῳ, μηχανισμὸς τεχνολογικὸς, ὅσον οἶόν τε εὐχερὲς, ἀπέριτος, ἀσύμπλοκος. Εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἢ τέχνη τοῦ ὀρθολογεῖν, *ars loquendi* χάριν οἰκονομίας χρόνου ἐσυνθηκολόγητε τῇ τέχνῃ τοῦ ταχυλογεῖν, *rapide loqui*. Ἄλλος γὰρ ὠροδείκτης, παρὰ τὸν ἀρχαῖον, ἐμέτρησε τὸν χρόνον, ἀφ' ὅτου τὸν κόσμον ἐδίδαξεν ἢ πείρα, ὅτι δούλη τοῦ προφορικοῦ λόγου δὲν εἶνα· ἢ πράξις, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ λόγος αὐτὸς δουλεύει τῇ πράξει, τῇ ταχυεργίᾳ, τῇ δραστηριότητι. Ὑπομονή. Οὕτω

διέταξεν ἡ μοῖρα τὰ πράγματα. Οἱ φιλόμυθοι πρόγονοί μας ἠὲ καίρου εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν λέξεων συμμετρίαν· ἀλλ' ἡμᾶς κατεπειγόντως ὠθεῖ καὶ προσελαύνει ὁ ῥοῦς τῶν πραγμάτων. Αὐτοὶ μὲν τὰς ἀνωμαλίας τοῦ βίου καὶ τῆς γῆς τὰς τραχύτητας ὑπερέβαινον ἀεροβατοῦντες ἐπὶ πτερύγων ἀελλόποδος λόγου, ἡμεῖς δὲ κατεδικάσθημεν πεζῇ πορεύεσθαι, πεζῇ γράφειν τε καὶ διαλέγεσθαι καὶ διδάσκεισθαι. Σήμερον ὁ λόγος δὲν περιόδεύει, μετεωριζόμενος καὶ ἀμφιπτερυγίζων ὡς αἰτὸς, ἀλλὰ προβαίνει καὶ πάντοτε προβαίνει τῆς γῆς ἀπτόμενος. Ὁ νεώτερος λόγος ἀκολουθεῖ τοῦ αἰῶνος τὴν ῥοπήν· χαράσσει κατ' εὐθυρίαν ὁδοὺς μακροτάτας, καὶ τὴν ἀτμομηχανὴν εἰς φειδωλίαν καιροῦ μεταχειριζόμενος, ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλαν χώραν καὶ ἀπὸ κλίματος εἰς κλίμα πόλιν αὐτκνδρον εἰς βραχύτατον χρόνον διάστημα μετακομίζει.

Ἀξίωμα γενικὸν, καὶ παρὰ παντὸς λαοῦ φιλοπροόδου ὁμολογούμενον· ὅσω ὁμαλὴ, καὶ σύντομος, καὶ εὐμεταχείριστος ἡ τῆς λαλουμένης γλώσσης Γραμματικὴ, τόσω ταχύτερον διὰ τῆς πανδήμου χρήσεως πλουτίζεται, καθαρίζεται, λειαίνεται καὶ μελωδικωτέρᾳ ἀποβαίνει ἡ ὁμιλία, τόσω μᾶλλον ἐθνωφελὴς καθίσταται ἡ μεταξὺ τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τῆς διανοητικῆς μειονότητος συγκοινωνία, χάριν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐμφύτων τοῦ πλήθους δυνάμεων, καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς συνεργασίας. Πότε τὸ γένος ἐξευγενίζεται; Ὅταν ἡ τέχνη τοῦ λόγου δὲν εἶναι μυστήριόν τι Αἰγυπτιακὸν εἰς τινὰς ὀλίγους ἱερεῖς ἐμπεπιστευμένον καὶ ταῖς πλείοσιν ἀπρόσιτον· ὅπου τῶν λογίων ἡ ἡγεμονία δὲν κωλύει τῆς

αὐτοφουῶς ἀγχινοίας τὴν ἐξόρμησιν, τῆς εὐφυΐας τὴν αὐτόματον ἀναπτέρωσιν, οὔτε διὰ πεδῶν πολυπλόκων περιστέλλει τὴν πρόθυμον τοῦ λαοῦ συνεργασίαν εἰς τὴν βελτίωσιν τὴν ἐθνικὴν. Προβαίνει ταχὺς ὁ φωτισμὸς ἐκεῖ ὅπου, μᾶλλον ἢ μαθηματικὴ ἐπιστήμη, σύντομος οὔσα καὶ περιορισμένη ἢ γραμματικὴ, εἰς ὀλίγα τινὰ μαθήματα διδάσκεται, ὅπου τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μαθόντες ἐκ τοῦ προχείρου, εἰς μελέτην ἄλλων γλωσσῶν συνήθως τρέπονται οὐ μόνον οἱ πεπαιδευμένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ βάνανσοι αὐτοί, ὠφελοῦντες οὕτω τὴν ἐπιστήμην, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὴν πολιτικὴν, καὶ τὴν πρόοδον τοῦ γένους ἐπιταχύνοντες.

Ἴδου ἡ ῥοπὴ τοῦ νεωτέρου κόσμου, ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ πρεσβυτέρου! Ἴδου διατί οἱ μὲν ἀρχαῖοι προώδευον κατὰ λόγον ἀριθμητικόν, οἱ δὲ σήμερον Εὐρωπαῖοι προάγονται ῥυθμῶ τινι γεωμετρικῷ, οἱ δὲ τούτων ἀπόγονοι θέλουσι ποτὲ τρέξει διὰ ταχύτητος ἀκαταλογίστου. Μεταξὺ λοιπὸν Εὐαγγελίου καὶ εἰσασδήποτε Γραμματικῆς, καθὼς ἔτι μεταξὺ τῆς γραμματικῆς ἔθνους τινὸς καὶ τῆς τούτου διανοητικῆς καταστάσεως, ὑπάρχουσι σχέσεις καὶ ἀναλογίαι ἅς ὁ μὲν ὄχλος τῶν λογίων δύναται νὰ ἀγνοήσῃ ἀλλ' ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφία ἐξετάζει καὶ διερᾷ. Πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία, πᾶσα δυσκολία, τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν προσκόπτουσα, ἀντίκειται τῇ θρηκεῖα τῶν φώτων καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Θεὸς Λόγος εἰσέγαγε τὴν ἰσονομίαν, ἄρα τὸ Εὐαγγέλιον ἰσοπέδωσεν ὀριστικῶς τὴν Γραμματικὴν.

Ἐκ τῶν συγχρόνων ἐθνῶν οὐδὲν ἕως ἔλαβε θεόθεν τοσαῦτα δωρήματα πρὸς ἐπίσπευσιν πολιτισμοῦ καὶ ἀπό-

λαυσιν ἐλευθερίας, ὅσα περ ἔλαβε τὸ Ἑλληνικόν. Εὐγένειαν, ἀπαρადείγματιστον μακροβιότητα, πολυχρόνιον πείραν, ἔλαβε παρ' ὀλίγον πάντα τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὰ προτερήματα, πλὴν τῶν ἰδιαιτάτων, καὶ μοναδικῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ διατὶ τοσαῦτα σπάνια προσόντα ἄγονα καὶ ἀτελεσφόρητα σχεδὸν ἀπέβησαν ἐπὶ εἴκοσιν αἰῶνας, διατὶ εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐξευγενίσεως προωδοποίησαν ἄλλα γένη, οὐχ οὕτω καλῶς ἀπηρτίσμενα, γένη θάρρα καὶ ἀνεξιστόρητα πρὸ πεντακοσιῶν ἐτῶν; Ζήτημα πρὸς τὸν νεώτερον Ἕλληνα μέγα καὶ κύσιωδέστατον. Ἐβραδυπορήσαμεν ἐπὶ ὅλους εἴκοσιν αἰῶνας διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἔβη μὲν ὁ ποῦς ἡμῶν εἰς τὰ πρόσω, ἀλλ', ἔνεκά τινος βασκανίας ἢ ἀνάγκης, ἣν ἄλλως τε δὲν τολμῶμεν νὰ καταδικάσωμεν, ἡ κεφαλὴ, ὁφθαλμοί τε καὶ ἐγκέφαλος, διέμεινον ἐστραχμμένοι πάντοτε πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐβροδοπορήσαμεν, διότι ἀρχαιολεκτῆσαμεν σφόδρα, διότι ὁ λαὸς δὲν συνεκάθησεν εἰς τὸν δεῖπνον τῆς κοινωνίας μετὰ τοῦ λογίου· διότι ἀπεγνωκότες οἱ πεπαιδευμένοι τὸν σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς ὁδοιπορίας, ἀπώρρησαν ἀκαταπαύστως τὴν διάνοιαν, ἀνέθεντο τὴν πᾶσαν ἐλπίδα εἰς κόσμον ὀνειρωδῶν ἀναμνήσεων. Οὕτω δὲ πῶς τὸν ἀγῶνα τῆς χριστιανικῆς ἀναπλάσεως ὑποδυθέντες, τὸ μὲν βάπτισμα γενόμενοι νεωτερισταί, τὸ δὲ φρόνημα μείναντες εἰδωλολατρῶν εἰδωλολάτραι, οὔτε γλῶσσαν ἰδίαν ἐφροντίσαμεν νὰ ρυθμίσωμεν, γλῶσσαν ἀνάλογον πρὸς τὰς παρούσας ἀνάγκας, οὔτε λαὸν αὐτοδύναμον καὶ αὐτοενέργητον ἐμορφώσαμεν, οὔτε σκέπη νέαν, ἀντὶ τῆς κατερειπωμένης ἐκείνης προγονικῆς, ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἀνωκοδομήσαμεν· ἀλλὰ, νέοι συνάμα

καὶ γεγηρακότες, ἐθνικοὶ τε καὶ χριστιανοί, Ἀθηναῖοι τε καὶ Ῥωμαῖοι, ζῶντες τε καὶ νεκροί, ἀμφίβιοι δὲ πάντοτε, καὶ ὅπωςδὴποτε, προετιμήσαμεν κουφοδοξίας χάριν προσκεκολλημένας εἰς ἕκαστον τῶν ποδῶν νὰ σύρωμεν δύο ἀλύσαις ἐσκωριασμένας, ἐντεῦθεν μὲν τὴν προπατορικὴν, ἐκεῖθεν δὲ τὴν Λατινικὴν, παρὰ νὰ τεθῶμεν ὡς ἡμῖν ἔπρεπεν, ἐπὶ κεφαλῇς τῆς διαμορφουμένης χριστιανωσύνης, ἰδίον, καὶ αὐτόζωνον δημιουργοῦντες πολιτισμόν.

Καὶ ὅμως, ἂν ἡ ἀπρόσωπος αὕτη τοῦ λαοῦ κατάστασις ἐφ' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος, διεκώλυσε τὸν σχηματισμὸν προσφόρου γλώσσης, καὶ γραμματολογίας πρωτοτύπου, — μικτὰ τοῖς κακοῖς τ' ἀγαθὰ — ἡ ἐθνικὴ ἀνεπιμιξία, ἣτις διακρίνει τὴν βυζαντινὴν πολιτείαν ἀπὸ τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν γενῶν, ἐτήρησεν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἰδιώτιδος χαρακτῆρα τινὰ ἀρχαϊκόν, μαρτυροῦντα τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τῆς παραδόσεως, τὴν διαρκῆ ἐμποίτησιν τοῦ παρελθόντος εἰς τὴν πολιτεύσιν τοῦ μεσαιῶνος. Τίνα ποτὲ κατὰκτησιν μεγάλην ὑπέστημεν ἡμεῖς ὁμοιάζουσαν τὴν Φράγκικὴν τῆς Γαλλίας, ἢ τὴν Γερμανικὴν τῆς Ἰταλίας, τίνα, πλὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἧς οὐδὲν ἔχνος μετ' ὀλίγον ἀπέμεινε, καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτῆς, τὴν ὁποῖαν οἱ ἔγγονοί μας θέλουσι βέβαια ὀνομάσει κατοχὴν μᾶλλον, ἢ κατὰκτησιν; Διὰ τοῦτο, τὰ ἔχνη τῶν ἠθικοκοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπαναστάσεων, ἅπερ θαθέως ἐντυποῦνται εἰς τὰς γραμματικὰς τῶν ἐτέρως χριστιανῶν, δὲν ὁμοιάζουσι καθόλου τὰ ρυτιδώματα ἅπερ ποῦ πολὺ, ποῦ δ' ὀλίγον ἀροτριῶσι τὸ μέτωπον τῆς ἡμ. ετέρας. Ἐκεῖ μὲν βλέπεις πληγὰς ἐνίοτε αἰμοσταγεῖς,

ἀκροτηριάσεις, μελῶν στρεβλώσεις· ἐνταῦθα δὲ, ἀμυ-
χὰς τινὰς μόνον, ἢ τὸ πολὺ, παραρθρώσεις καὶ εὐθερα-
πεύτους στραγγαλισμούς. Τόπος οὗτος οἰκεῖος εἰς παραλ-
ληλισμὸν τοιαύτης φύσεως δὲν εἶναι. Ἀλλὰ φέρε ἐρω-
τήσωμεν· πλὴν τῆς Μετοχῆς, ἥτις ἐξέλειπεν, εἰς ποῖον
τῶν τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου μερῶν ὁ συγκριτικὸς φιλο-
λόγος δὲν εὐρίσκει μᾶλλον ἢ ἥττον διατετηρημένον τὸν
ῥυθμὸν τῆς ἀρχαιότητος; Αἱ νεοελατινικαὶ διάλεκτοι
ἀπώλεσαν τὴν τροπὴν τῶν ληκτικῶν συλλαβῶν περὶ
τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων· ἡ δὲ ἡμετέρα, καίτοι μετα-
βαλοῦσα τὰς πτωτικὰς καταλήξεις ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον,
ἐτήρησεν, ὅμως, τὴν μεταξὺ πτώσεως καὶ πτώσεως δια-
φοράν. Ἐκεῖναι μὲν ἀπέβαλον τὰς καταλήξεις τῶν συγ-
κριτικῶν καὶ ὑπερθετικῶν ἐπιθέτων, ἡ δὲ ἡμετέρα, δια-
σώζει αὐτὰς, ὡς ἔτι διασώζει τὰ ἄρθρα, καὶ τινὰς τῶν
ἀναγκαιοτέρων ἀντωνυμιῶν. Ἀλλὰ διαφυλάττει ἡ ἡμε-
τέρα γραμματικὴ καὶ δύο ἕτερα γνωρίσματα ἀρχαιοτυ-
πίας· τὸν σχηματισμὸν καὶ τὰς καταλήξεις τῶν πέντε
Διαθέσεων, ἔτι δὲ τὸν αὐτὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων, διὰ
καταλήξεως καὶ διὰ συνθέσεως, πλεονεκτήματα τιμαλ-
φέστατα, ἀπεριόριστον ὀρίζοντα καὶ θησαυροὺς ἀνεξαν-
τλήτους ἐπαγγελλόμενα πρὸς τὴν μέλλουσαν πολιτείαν
τοῦ Πανελληνίου. — Διὸ, « διαστέλλουσα, ὡς ὁ Κ. Ἀ-
σώπιος παρατηρεῖ (Προλεγ. εἰς τὸ περὶ Ἑλλήν. Συντ.),
ἰδιαιτέρον τύπον παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου, δὲν συγχέει
αὐτοὺς, ὡς ἡ γερμανικὴ καὶ ἀγγλικὴ, διὰ τοῦ *schrieb*
καὶ *writ* ἢ *wrote* ἐκφέρουσαι τὰ ἔγραφα καὶ ἔγραψα· ἔ-
χουσα ἰδιαιτέρον τύπον τοῦ παθητικοῦ, *τύπτομαι*, ἀ-
γαπῶμαι, κτλ, δὲν ἀναγκάζεται νὰ λέγῃ *io vengo*

hattuto, io son amato. Ἐχουσα ἰδιαίτερον σχηματισμὸν τοῦ μέσου, ὅμοιον ὅμως τῷ παθητικῷ, ὡς καὶ ἡ ἀρχαία ἐν πολλοῖς, λούομαι, κτενίζομαι, δὲν ἔχει χρεῖαν τῆς ἀντωνυμίας mi lavo, mi pettino, ὡς δύναται νὰ εἴπῃ καὶ ἀπλῶς ἀγαπῶ, καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀναγκαίως ἐγὼ ἀγαπῶ, διότι ἕτερον ἐκάτερον ». Καὶ ταῦτα μὲν ἐμπαρόδως περὶ ἀρχαιοτυπίας.

Ἀλλὰ ποῦ πρὸ πάντων ἡ χριστιανικὴ ἀναστοιχειώσις, ποῦ ἡ ἐπενέργεια τῶν αἰώνων, ποῦ ἡ εἰς τὸν ὄργανισμὸν τοῦ ἀρχαίου λόγου ἐγκατάσκηψις τῆς δημώδους πολιτεύσεως, καὶ συντόμως, ὁ τύπος τῶν μεσαιωνικῶν ἐνεργειῶν καὶ παθήσεών μας ἐνεκολάφθη; Εἰς τὸ Ρῆμα. Ἐνεχαράχθη ἐξαιρέτως εἰς τὰς ιδιότητες ἐκείνας τοῦ ῥήματος, ὅσαι ἢ ὑπερεῖχον ἀνωμαλίᾳ καὶ ἰδιοτροπίᾳ, ἢ ἐπλεόνασαν ἐν τῇ χυδαίᾳ συνηθείᾳ· εἰς τὴν Ἑγκλισίν, δηλαδή, τὸν Ἀριθμὸν, τὸν Χρόνον καὶ τὴν Συζυγίαν. Εἰάν ἡ γλῶσσα τὴν ὅποιαν συνήθως λαλοῦμεν καὶ γράφομεν πρέπη νεωτέρα νὰ ὠνομασθῇ, καὶ δὴ μετὰ τῶν νεωτέρων νὰ συγκαταταχθῇ, τοῦτο κυρίως ἀποδοθήσεται εἰς τὰς ῥηματικὰς ἀλλοιώσεις Ἐνταῦθα μόνον ἐναργῶς ἐπισημαίνεται ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου κόσμου πρὸς τὸν νεώτερον, τὸ χάσμα, τὸ χωρίζον τὰ ἡμισφαίρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ μεταμόρφωσις τῶν τεσσάρων τούτων τοῦ ῥήματος ιδιοτήτων, εἶναι εἰ ἔξεστιν οὕτως εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ μεσαιών. Ἀπόδωσον, εἰ δύνασαι, τὰ ἀπολωλότα καὶ ἀποκατάστησον τὰ μεταβληθέντα αὐτά, ἐπανόρθωσας εὖτε καὶ χεῖρον τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν σύνταξιν τῶν ἑλληνιστῶν συγγραψάντων Εὐαγγελιστῶν.

Ὅτι ἡ μετὰ Χριστὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας συμπλα-
σις ἐκόντων ἀκόντων τῶν λογίων ἐπηρέασε τὴν τέχνην
τοῦ λόγου, τοῦτο ἱστοριονομικῶς ἐξηγεῖται, καὶ ἤδη ἐξέ-
θημεν ἐπὶ τούτου τὰς σκέψεις μας. Ἀλλὰ πῶς ἐξηγεῖ-
ται τὸ φαινόμενον, ὅτι αἱ αὐταὶ ὡς ἔγγιστα ῥηματικαὶ
τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς ἀλλοιώσεις συνέβησαν καὶ
εἰς τὰς λοιπὰς νεωτέρας γλώσσας τῆς Εὐρώπης; Ἀνυ-
πόθετος ἡ δι' ἐπιμιξίας καὶ μιμήσεως μετάδοσις· ἐπειδὴ
ἐκτός, ὅτι ἐθνομιξίαν Ἑλλήνων καὶ Φράγγων λ. χ. ἡ
ἱστορία καὶ ἡ φιλολογία δὲν ἀναφέρουσιν εἰς χρόνους καθ'
οὓς ἡ Γλῶσσα ἐσχηματίζετο, ἀλλ' ἡ νεοελληνικὴ γραμ-
ματικὴ εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς ἣν σήμερον ὑπάρχει κα-
τάστασιν πολὺν καιρὸν πρὶν ἢ σχηματισθῶσιν αἱ νεολα-
τινικαὶ καὶ νεοσαξωνικαὶ διάλεκτοι. Καὶ π. χ. διατί τὸ
ἀπλοῦν σχῆμα τοῦ Μέλλοντος, τὸ ἐν πάσῃ ἀρχαίᾳ γλῶσ-
σῃ ἐνυπάρχον, ἐξέλιπεν ἐντελῶς ἐκ πάσης νεωτέρας δια-
λέκτου τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ συστήματος. Σύμπτωσις οὕτω
γενικὴ ἐπέχει ἰσχὺν νόμου, καὶ ἔπρεπε νὰ μὴ παρέλθῃ
ἀνεξέταστος. Ὡς συνέδραμεν εἰς τὴν μεταβολὴν, ὡς
εἰς πολλὰ ἄλλα, ὁ κανὼν τῆς ἀπλοποιήσεως, ἡ τὴν μετα-
βολὴν ἐπέφερεν ἐτέρα τις ἀνάγκη φιλοσοφωτέρα. Ὁ νεώ-
τερος τοῦ Μέλλοντος σχηματισμὸς διαφέρει τοῦ ἀρχαίου
κατὰ τοῦτο, ὅτι χρήζει βοηθητικῶν τινῶν ῥημάτων,
ἔχω, εἰμι, θέλω, σφείλω, ὥστε ἡ βούλησις, ἡ ἠθικὴ
διάθεσις, ὁ σκοπὸς ἀποχωρίζονται τῆς πράξεως (414).
Ἐνὼ λοιπὸν ὁ τῆς θεᾶς Ἀνάγκης δουλεύων εἰδωλολάτρης ἐν
τῇ λέξει *Πράξω* συμπεριελάμβανε *πρόσωπον ἄμα καὶ*
βούλησιν, καὶ μέλλουσιν *πράξιν*, ὁ χριστιανὸς, τὴν
δουλείαν τῆς συνειδήσεως ἀποβάλλων, καὶ τὴν συναίς-

θησιν κτήσας τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλὰ καὶ τὴν ιδέαν τοῦ μέλλοντος συλλαβὼν καθαρωτέραν, διέκρινε τὴν ἰδίαν βούλησιν ἀπὸ τῆς προτιθεμένης πράξεως, ὅπως ἐπὶ τοῦ τελεσθημένου ἔργου ἐπιβάλλῃ τρόπον τινὰ τὴν σφραγίδα τῆς θελήσεώς του, ἢ τῆς ὑπάρξεώς του, ἢ τοῦ καθήκοντος. Γνώμην ἐκφράζομεν, δὲν δογματίζομεν. Ἀλλὰ τίς οἶδε μὴ ὁ σύνθετος οὗτος τοῦ Μέλλλοντος σχηματισμὸς ὑποσημαίνει τὴν νίκην τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς πολυθεικῆς ἀνάγκης, τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς ἀτομικότητος αὐτῆς, ἥτις τοσαύτην ἔσχεν ἀνάπτυξιν ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς σήμερον;

Εἰ δὲ τὸν ἀρχαῖον τύπον τοῦ μέλλοντος δὲν διεφύλαξεν ἡ νεοελληνικὴ, ἔχει ὁμως, καθὼς ὀρθότατα ὁ αὐτὸς Κ. Ἀσώπιος σημειοῖ, «διπλοῦν μέλλοντα, τῆς συνεχείας καὶ συντελείας, θὰ γράφω, καὶ θὰ γράψω, ὅπερ οὐδεμία τῶν γνωστοτέρων γλωσσῶν τῶν νεωτέρων, ἀκριβῶς δὲ εἰπεῖν οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἔχει, διότι διάφορον τὸ μέλλω γράφειν τοῦ θέλω γράφει ἢ θὰ γράφω. Ὡσαύτως λέγει διαστέλλουσα νὰ γράψῃ καὶ νὰ γράψῃ, νὰ ἔρχεται καὶ νὰ ἔλθῃ. Περίεργον δὲ ὅτι ἀνωμάλως μετένεγκε τὸ προστακτικὸν καὶ εἰς τὸ παρελθόν, λέγουσα ἄς ἔγραφεν, ἄς ἤρχετο, τὸ ὁποῖον μόνον περιφραστικῶς δυνατόν ἄλλαι νὰ ἐξηγήσωσι, διατί δὲν ἔγραψε; διὰ τί δὲν ἤρχετο; ὥσπύτως ἄς ἤλθεν, ἄς ἀνέχωρησεν, ἄς ἀπέθανεν. »

Οἷς προσθέτομεν ἡμεῖς καὶ ἕτερόν τινα τύπον, ἐν χρήσει συνήθως ὄντα ἀντὶ προστακτικῆς· τὸ νὰ ἔλθῃ, διάφορον κατὰ δύναμιν τοῦ ἄς ἔλθῃ, καθόσον τοῦτο μὲν ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐλθέτω, τὸ δὲ πρῶτον ἐα-

φαίνει δεσποτικώτεραν τὴν κέλευσιν, ὡς ἂν ἔλεγε θέλω ἢ διατάσσω ἵνα ἔλθῃ. Μεταβολαὶ τοιούτου εἶδους τε-
λειοποιούσι τὰς γλώσσας, δὲν ἐκβαρβαρεῦσιν αὐτάς.

Ὅπως δὴ ποτε, ὑπὸ τῶν ἐσχάτων τῆς Γλωσσολογίας ἀνακαλύψεων καὶ μελετῶν ἀναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογή-
σωμεν, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῶν νεωτέρων
γραμματικῶν, οὐδεμία ὑφίσταται ἐν ταύταις ιδιότης,
ἔστω καὶ ἡ εὐτελεστέρα, μὴ ὀφείλουσα τὸν λόγον τῆς
ὑπάρξεώς της εἰς τὴν ἱστορίαν, διὰ μέσου δὲ τῆς ἱστορί-
ας εἰς τινὰ Νόμον ὑπέρτατον, προνοητικόν, διοικοῦντα
καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γραμματικῶν προβιβάζοντα τὸν ἄνθρω-
πον εἰς τὸ βέλτιον. Μεταβάλλονται ἐκ διαλειμμάτων οἱ
κανόνες τῆς Ἠθικῆς, μεταβάλλονται τὰ θρησκευματα καὶ
αἱ θεότητες· μεταβάλλονται φιλοσοφαί καὶ νομοθεσίαι.
Τί λέγομεν; καὶ αὐτὸς ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, ὁ κατ' ὁμοί-
ωσιν τοῦ Πλάστου σχηματισθεὶς μεταβάλλεται καθ' ἐ-
κάστην... Μόνη δὲ ἡ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου Γραμ-
ματικὴ θέλει μείνει ἀμετάβλητος, ἀπαράβιαστος εἰς
τὸν αἰῶνα.

Θιασῶται καὶ μιμῆται τῆς παλαιᾶς τεχνολογίας, ὑμεῖς
ἐπανορθωταὶ τῆς Ἀττικῆς γραμματικῆς, σωτῆρες τοῦ
Α' καὶ Β' καὶ Μέρου Μέλлонτος, διὰ τοὺς οἰκτειρμούς
τοῦ Χριστοῦ μὴ λησμονήσητε, ὅτι οἱ πρόγονοί μας ἐ-
θεοποίησαν τὸν Χρόνον καὶ μάλιστα εὐφύμησαν αὐτὸν
προπάτορα θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν. Βλέπετε! Τῶν ἄλλων
ἀθανάτων οἱ βωμοὶ κατηδαφίσθησαν, ἀλλ' ὁ βωμὸς τοῦ
Μάντεως αὐτοῦ, ὡς ὁ ποιητὴς τὸν Κρόνον ὠνόμασεν,
ἀνέπαφος καὶ ἀπερίπτωτος διεφυλάχθη ἐν τῇ δευτέρᾳ
κοσμογονίᾳ, οὗτος μόνος τῶν λοιπῶν ἐν τῇ κέντρῳ τῆς

ἱστορίας ἀναστηλωθεῖς, ἐξαγορεύει ὡς πάλαι ποτὲ χρησμοὺς λαοσωτηρίους, καὶ τὰ μὲν βιώσιμα τῶν ἐθνῶν καλεῖ εἰς ζωὴν καὶ ἀνακαίνισιν, τὰ δὲ γεγηρακότα εἰς θάνατον καταδικάζει. Αὐτοῦ, λοιπὸν, τοῦ χρόνου τὴν ἡγεμονίαν συνεπῶς ἔχοντες καὶ ὑμεῖς εὐφημήσατε σκεπτόμενοι καὶ διδάσκοντες. Αὐτὸν οὖν τὸν μάντιν ἐρωτήσατε, ἐὰν ἡ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος γραμματικὴ ᾖ καθειμαρμένη εἰς πρόβασιν ἢ παλινδρομίαν, ἐὰν πρέπη νὰ παρατείνῃ τὸν βυζαντινὸν μεσαιῶνα καὶ νὰ ματαιώσῃ τὰς ἐλπίδας μας, ἢ θέλει γείνει ὄργανον ἀναζωώσεως, παλιγγενεσίας, πραγματικῆς ἐξευγενίσεως, ἀναπλάτews, ὕλικῆς τε καὶ πνευματικῆς τοῦ ἐκβαρβαρωθέντος γένους μας. Διότι φοβοῦμαι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, μὴ χάριν ἀρχαιολογικῆς τιнос κουφότητος καὶ σχολαστικῆς δουλοπρεπείας διατίθεσθαι ἀσυμβουλευτῶς νὰ πέμψῃτε ποτὲ αὐτὴν, ὡς ἐπέμφθησαν ἤδη τὰ πρὸ τιнос ἐν Πεντέλῃ ἀνασκαφέντα προκατακλυσμαῖα ἀπολιθώματα, εἰς τι μουσεῖον παλιοντολογικὸν τῆς φιλαρχαίου καὶ ὁμῶς προοδευτικῆς Εὐρώπης.

ΣΥΝΤΑΞΙΣ.

Ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ζῶσαν ἔχουσιν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν θεάν, ἥτις πιστώτερον ἴσως πάσης ἄλλης παρίστησιν εἰκονικῶς τὴν μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νεωτέρας συντάξεως διαφορὰν. Ἀπὸ μὲν θαλάσσης ἡ Ἐπτάλοφος θεωρουμένη, ὡς μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν ὕρᾳσιν ἀναδύει! Πρὸς καθωράϊσιν τοῦ ἀριστουργήματος, φύσις τε καὶ τέχνη φαίνονται σοναμιλληθεῖσαι. Καὶ ὁμῶς, πόρρωθεν μόνον διαπρέπει ἡ τεραστία τῆς πόλεως καλλονή, ἐκ δὲ τοῦ σύνεγγυς τὸ γοήτευμα διαλύεται,

πάντως ὄντος ἀθλίου τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ὡς γὰρ εἰσέβης τὸ Τουρκικὸν Βυζάντιον, ναοὶ, θόλοι, πύργοι κυπαρισσῶνες ἐγένοντο ἄφαντοι ἐν μέσῳ δάσους χαμηλῶν στεγῶν. Ἀντὶ μνημείων ἀρχιτεκτονικῶν, καὶ λόφων καταφύτων, οὐδὲν ἄλλο βλέπεις τότε, ἢ ξυλίνων οἰκίσκων καὶ καλυβίων κυκεῶνα, λεωφόρους κοχλιοειδεῖς, ἀτραποὺς στενάς καὶ σκοτεινάς, παρόδους σκολιοδρομοῦσας, ὅπου χωρὶς ὁδηγοῦ κινδυνεύεις νὰ διαμαρτήσης εἰς λαβύρινθον ἀδιέξοδον. Ἀλλὰ διελθὼν τὴν μεγάλην γέφυραν, μετέβης πάλιν ἀπὸ τοῦ Γαλατᾶ εἰς τὸ λεγόμενον Σταυροδρόμιον; Ἐπανῆλθες εἰς τὸν νεώτερον κόσμον. Ἐνταῦθα, τὸ σχέδιον τῆς πόλεως ὑποφαίνει προγεγραμμένον τινὰ καὶ νενομοθετημένον ῥυθμὸν, ᾧ πάντες ὀφείλουσιν οἱ οἰκοδομοῦντες νὰ συμμορφωθῶσι. Τὸ αὐθαίρετον καὶ ἰδιότροπον ἀπελακτίστησαν· εὐδοκιμοῦσι δὲ, συμμετρίας χάριν, τὸ κανονικὸν καὶ ὁμοιόρρυθμον. Διὸ, καὶ χωρὶς ὁδηγοῦ ἀνέτω; τε καὶ συντόμως διατρέχεις ὁδοὺς εὐρυχώρους, εὐθυώρους, μακράς, ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φωτιζομένας, καὶ ἐκ παραλλήλου διασταυρουμένας. Ἐπίδειξις μὲν ναῶν ὑψιπύργων κατ' ἀλήθειαν δὲν γίνεται, ἀλλ' οἴκοι λίθινοι ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον ὠκοδομημένοι, καὶ ἐν εὐταξίᾳ στοιχηθὸν πάντες τεταγμένοι, τὴν ἰδέαν ἐγείρουσι πολιτείας εὐνομουμένης, φιλοκοίνου, προοδευτικῆς. Ἰδοὺ τὸ σχέδιον καθ' ὃ καὶ αἱ παλαιαὶ τῆς Εὐρώπης πόλεις ἀνακινίζονται, καὶ νέαι οἰκοδομοῦνται. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ ῥυθμὸς κανονίζει καὶ τοῦ λόγου τὴν σύνταξιν. Ὑπερίσχυσε κατὰ πάντα ἡ εὐθύτης, μέσον ταχυπορίας καὶ εὐκοινωνησίας, ἡ δὲ τῆς σκολιοδρομίας μέθοδος ἀπέμεινε δείγμα βραδύτητας.

Ἡμετέρος σκοπὸς δὲν εἶναι διὰ τοιαύτης εἰκονικῆς παρχολῆς νὰ ἐγκωμιάσωμεν τοῦ χυδαίου νεοελληνικοῦ λόγου τὴν σύνταξιν, τὴν τοῦ Ἀττικοῦ ἀποτιμῶντες. Ἀπαγε! Ὡχυμάζομεν καὶ ὑπερθαυμάζομεν τὰς ἀπαραιμίλους ἐκείνας λεπτότητας καὶ αἰθεροειδεῖς, οὕτως εἰπεῖν, βαφάς, δι' ὧν ἡ σύνταξις τοῦ ἀρχαίου λόγου ἐπετύγγανεν ἐκφράζουσα τὰς σχέσεις τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πραγμάτων τὰς ἤττον ὑποκειμένους τῇ κοινῇ αἰσθήσει, διακριβοῦσα ἰδιότητος τόπου, χρόνου, διαθέσεως διὰ τινος ἀριστοτεχνίας ὄντως ὑπερφυοῦς. Ἀλλὰ καὶ δὲν αἰδούμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐκ τῶν ζώντων καὶ πνευθεῖ λαλουμένων τῆς Εὐρώπης ἰδιωμάτων ἴσως τὸ ἡμέτερον παρέχει τὴν σύνταξιν τὴν μᾶλλον ἀσαφεῖ, καὶ ἀτελεῖ, καὶ ἀναρμόδιον εἰς ἐπιστημονικὴν ἀκριβολογίαν, εἰς λογογραφικὴν ἐρμηνείαν, εἰς ἱστορικὴν ἐνάργειαν. Ἡ ἀποβολὴ σημαντικῆς μερίδος ἀρχαίου λεκτικοῦ, ἡ ἀντικατάστασις πλείστων ὅσων λέξεων ἰδιωτικῶν, καὶ ἡ σύνθεσις ἐτέρων λέξεων, ἡ εἰσβολὴ φράσεων, ῥήσεων, ἰδιωτισμῶν νεωτέρων, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀποσύνθεσις τῆς γραμματικῆς ἐπὶ ἡγεγον ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τὴν διάλυσιν τῆς παλαιᾶς συντάξεως, συνεπέφερον, ὥς ἦν συνεπές, δεινὴν διάρρηξιν εἰς τὴν ὑφὴν τοῦ ἀρχαίου λόγου. Ἐκτοτε, τῶν μὲν ἐκ τῶν ἀναγκαίων μίτων ἐκλιπόντων, ἄλλων δὲ μεταποιηθέντων, καὶ ἄλλων πάλιν δυσαρμόστων ὑπελθόντων εἰς τὸν ἱστὸν, χάσματα καὶ νήματα παράρρυθμα καὶ ἄμματα ἐτερέζοντα πᾶμπολλα εἰσεχώρησαν ἐν τῷ ὑφάσματι. Τὸ δὲ ἑλκεϊνότερον, ἡ συμβῆσα ἀναστάσις ἐν τῇ γενικῇ τῆς γλώσσης οἰκονομίᾳ εἰσῆγαγε τὴν ὀχλαγωγίαν. Διότι, οὐ μόνον ὑπερεπλεόνασαν ὡς ἐκ τούτου οἱ

εγγάριοι ιδιωτισμοί, καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν στερεῶν ὕφους ὑπογραμμῶν ἐπερίσσευσαν αἱ περὶ τὴν σύνταξιν τῶν δια-
αφόρων τοῦ λόγου μερῶν ἰδιοῤῥυθμίαι, ἀλλὰ, προιούσης
τῆς χυδαιότητος, ἕκαστος αὐθαιρέτως καὶ κατ' ἀρέσκειαν
τὸν λόγον αὐτεῦ συνέταξεν, ἕωσοῦ ἐπεκράτησεν ἀναρχία
παντελής.

Παρετήρησαν οἱ φιλόλογοι, ὅτι κατὰ τὰς προοιμιώδεις
τῶν ἐθνῶν ἐποχάς, ἡ διάλεκτος σχηματίζεται καὶ προ-
βαίνει ὁρμεμφύτως πῶς, καὶ μόνον ἕκ τινος ἐνδομύχου
δυνάμεως κινουμένη. Τὸ γένος, ἐλθὼν ἄρτι εἰς ζωὴν, εἰς-
έτι προστεκολλημένον ὄν, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τῆς μητρὸς
τὴν κοιλίαν, αἰσθάνεται μόνην τὴν ὀργανικὴν ὑπαρξίν
του, λατρεύει, πιστεύει, τρέφεται δι' ἐλπίδων, ἀλλ' ὀ-
λίγον σκέπτεται. Μὴ συλλογιζόμενον δὲ, οὔτε διαγιγνώ-
σκει τὴν ἀνάγκην τοῦ τελειοποιεῖσαι τὴν γλῶσσαν, ὄργα-
νον λογισμοῦ καὶ δικνοητικῆς ἀνκπύξεως. Βαθυκδὼν,
ὁμως, μετριάζεται τὸ αἶσθημα. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον,
ἀπέναντι τῆς πίστεως ἀνεγείρεται ἡ σκέψις, σημεῖον ἡλι-
κίας ἀνδρικῆς. Τότε δὴ καὶ ἡ γλῶσσα μεταπορεύεται
εἰς ὁδὸν ἀπαρτισμοῦ· διότι τὸ αἶσθημα τιθηνεῖ τὰς δια-
λέκτους, ἀλλὰ μόνη ἡ σκέψις τακτοποιεῖ καὶ ἐπισχη-
ματίζει αὐτάς. Σκέψις καὶ γλῶσσα, νοῦς καὶ διάλεκτος
μέχρι τινὸς ἐν καὶ τὸ αὐτό. Δύνανται μὲν αἰῶνες πί-
στεως νὰ γεννήσωσι μεγάλους ποιητάς· ἀλλὰ γλώσσης
νομοθέτας, ἡγεμόνας τοῦ πεζοῦ λόγου, κοσμήτορας
γραφικῆς τέχνης, ἁρμοδίους εὐφυίας καὶ φιλοκαλίας δι-
καστῆς δὲν γεννῶσιν, εἰμὴ αἰῶνες ἐπιπόνου σκέψεως, ἐ-
ποχὰι φιλοσοφικῆς ἐρεύνης. Οὔτε ὁ Ὀμηρος ἀπῆρτησε
τὴν ἑλληνικὴν, οὔτε ὁ Δάντης ἐνομοθέτησε τὴν Ἰταλι-

κὴν, ὡς ᾔδεται. Μήτηρ ἀμφοτέρων ἡ δημοκρατία. Διὸ, τὸ ὕφος τῆς Ἰλιάδος ἀπέχει τῆς Κύρου Ἀναβάσεως, ὅσον τὸ Κλέφτικον λιμέρι τοῦ Ἀγχιμένωνος ἀποδιίσταται τῆς πολυτελοῦς πεστιάδος τοῦ Περικλέους.

Εἰς τοιαύτην βρεφικὴν ἡλικίαν διῆγε τὸν μεσαιῶνα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, φαγὼν « τὰ φύλλα τοῦ ξύλου, τὰ εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν » (412). Καὶ δὴ, τοὺς ἱστορικοὺς περὶ ἐθνοτήτων καὶ διαλέκτων νόμους σεβόμενοι, μὴ δεινολογήσωμεν τῶν τότε γρχυμάτων τὴν περχυμὴν· μὴ ψέξωμεν τὴν ἀπάθειαν τῶν λογίων, οἵτινες τῇ χρήσει γλώσσης ἤδη νενεκρωμένη; ταχθέντες, οὐδέποτε ἐφρόντισαν τὴν ἐν ἀναρχίᾳ καὶ ἀστασίᾳ ταλαντευομένην διάλεκτον τοῦ δήμου νὰ καθάρίσωσι, νὰ τακτοποιήσωσι καὶ εἰς ἐκπαίδευσιν τῶν πολλῶν νὰ καταστήσωσι πρόσφορον, εὐχρηστον, κανονικὴν. Βίβαια, ἡ κακοσυνταξία, χάριν τοιαύτης ἀνελγησίας, ἐκρυφώθη· ἐπόμενον δὲ τῆς ἀφηνιάσεως προῆλθεν ἡ ἐκβαρβαρίσις, ὥστε ἀντὶ τῆς τῶν προγόνων ἀριστοτεχνίως εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἀγοραίαν σύνταξιν ἀγροικικὴ τις καὶ ἀπεριόριστος φράσεων μονοτυπία, κανόνων ἀντινομία, ἔνδεια ἀκριβολογίας ἀπαράδειγματιστος. Τίς δὲν θρηνεῖ τὴν ἀπώλειαν τῶν μορίων, τοῦ οὐσιωδεστάτου μέρους τῆς συντάξεως, ὧν, τὰ μὲν ἀπεβλήθησαν καθόλου, σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ συνηθέστεραι τῶν προθέσεων, τὰ δὲ τῶν διασωθέντων, νῦν μὲν ἀναπληροῦσι τὴν λειτουργίαν τῶν ἀποβληθέντων, νῦν δὲ, καὶ συχνότερον, εἰς ἄλλην παρὰ τὴν ἀρχαίαν λειτουργίαν τραπέντα, ἄλλως πως τὰς σχέσεις τῶν λέξεων συνδυάζουσιν ἐν τῇ χυδαίᾳ συναναστροφῇ; Λέγο μεν τὴν χυδαίαν, διότι ἐν ἐλλείψει τινὸς γραμματολογίας νεοελλη-

νικῆς, πολιτικῆς ἐλευθερίας, δημώδους ἐξευγενίσεως, ἡ διάλεκτος τῶν βιβλίων πολὺ, ὥς μὴ ὤφειλεν, ἀπέσχε τῆς ἀγοραίας ὁμιλίας. Κάντεῦθεν προέκυψαν τὰ συνήθη τῆς ἐξαχρειώσεως ἀποτελέσματα· ἡ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Μετοχῆς κατακορῆς τῶν ἀναφορικῶν καὶ δεικτικῶν ἀντωνυμιῶν ἐπανάληψις, τὸ κακόρρυθμον τῆς περιόδου, ἡ ἀσάφεια περὶ τὴν ἔκφρασιν, τὸ ἄστατον καὶ πολύμορφον τῆς αὐτῆς ῥήσεως, τὸ αὐθαίρετον τοῦ ἰδιωτισμοῦ, καὶ τινες μονότονος, στερεότυποι· χρήσεις ἡκρωτηριασμένων μορίων, ὅπερ πᾶν ἄλλο τῆς ἡμετέρας ἰδιώτιδος χαρακτηρισμα καταγγέλλουσα τῆς συντάξεως τὴν χρεωκόπησιν.

Τὴν ἀρχαίαν οὖν ὕφην πρὸς τὴν νεωτέραν ἀντιπαρβαλόντες διὰ τοῦ εἰκονικοῦ ἐκείνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑποτυπώματος, μᾶλλον ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν τὰς λογίξας καὶ ἐξηυγενισμένας τῆς νῦν Εὐρώπης διαλέκτους ὅσαι καὶ διὰ τριβῆς πολυχρονίου αὐτομάτως ἐτακτοποιήθησαν, καὶ παρὰ συγγραφέων ἐπιφανῶν περιεκοσμήθησαν καὶ εἰς πολιτικοὺς ἀγῶνας ἐκτήσαντο τὴν ἡγεμονίαν, τῆς εὐφραδείας, ἢ τὴν ἡμετέραν δημοτικὴν, ἥτις ἄρτι τῆς βαρβαρώδους ἀναρχίας ἐξῆλθε πολλὴ μὲν τὴν εὐστροφίαν καὶ ἐλαστικότητά, ἀκανόνιστος δὲ, καὶ ἀδιόριστος, καὶ ἀπερικόσμητος. Ἐξαιρέτως προσεβλέπομεν εἰς τὴν Γαλλικὴν, ἡ σύνταξις τῆς ὁποίας ἐξόχως παραδειγματίζει τοῦ σήμερον κόσμου τὴν ῥοπὴν πρὸς τὴν εὐρυθμον ἀπλότητα τοῦ λόγου, πρὸς τὴν χρυσταλλοφανῇ διαύγειαν τῆς φράσεως, πρὸς τὴν σπουδὴν τοῦ καταστήσαι τὴν μᾶλλον ἀφηρημένην ἰδέαν καθάραν, διωρισμένην, καὶ ἀπὲν τρόπον τινά, ὅπως εὐκόλα μεταδοθῇ, καὶ πᾶ-

σαν ἑλληνίαν τοῦ γένους περιέλθῃ. Καὶ διατί ἡ Γαλλικὴ περιῆκεν εἰς χρῆσιν παγκόσμιον, ἐγένετο γλῶσσα κοσμοπολίτις; Διότι τὸ πνεῦμα τῶν Γάλλων, πνεῦμα κατ' ἐξοχὴν θετικόν, διακριβωτικόν, εἰς ἐπιστημονικὴν σαφήνειαν ἐπιτηδεύον, καὶ φιλοδημοτικὸν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῆς Εὐρώπης, διέπλασεν εἰς ἐρμήνευσιν καὶ διάδοσιν τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ ἀγώνων τὴν γλῶσσαν τὴν μᾶλλον ὠρισμένην εἰς κυριολεξίαν, εὐκαταμάθητον εἰς γραμματικὴν, καὶ ἀναλυτικὴν εἰς σύνταξιν. Ἐπὶ τοιούτων βάσεων ἡ Γαλλικὴ στερεωθείσα, οὐ μόνον ὑπερέβη τὰς ἄλλας ἀδελφὰς εἰς καθαρότητα, ἀλλ' ὄργανον γενομένη προσέειπε τῆς εὐπροσηγόρου συγκοινωνίας, τῆς φιλοφροσύνης, τῆς ἀσπασίας συμπεριφορᾶς, τῆς ἐξευμενίσεως, καὶ πάσης ἀγάπης εὐμεταδότου, κάλλιον τῶν ἄλλων προσήγγισεν εἰς τὸν οὐσιώδη τῆς ἀνθρωπίνης ἐξευγενίσεως σκοπὸν, πρὸς ὃν ἀποβλέπει καὶ ἡ Ἀγάπη τοῦ πλησίον, τὸ κεφαλαίωτατον ἐκεῖνο τῶν παραγγελημάτων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπειδὴ, καθὰ καὶ τις τῶν φιλοσόφων εἶπεν, ἡ εὐπροσηγορία ἄγει πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν· ἡ δὲ φιλανθρωπία χαρακτηρίζει τὸν χριστιανόν, δηλαδὴ, τοῦ νεωτέρου κόσμου τὸν ἀριστόβιον.

Οἶον, ἄρα, τὸ πνεῦμα γένους τινός, οἷαι αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ ῥοπαί, ὃ ἱστορικὸς αὐτοῦ προορισμὸς ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἐξευγενίσεως, τοιαύτη καὶ ἡ γλῶσσά του. Πρὸς τί γὰρ ἄλλο ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς γραμματολογίαις ἰχνοσκοποῦμεν τὸν νοῦν, τὴν κατάστασιν, τὰς κλίσεις τῶν παρελθουσῶν ἐποχῶν, ἢ διότι, εἰς τὸ ὕψος τῶν λογίων, εἰς τὸν συνήθη τρόπον τοῦ τεχνολογεῖν καὶ τὰς ιδέας μεταδίδειν, αὐτόφωρον δράττομεν τὸ πνεῦμα τοῦ

αἰῶνος, τὰς διαθέσεις, τὴν ἐπιδεκτικότητα τῆς κοινωνίας, ἣ ἀνήκουσιν οἱ ἐπικρινόμενοι συγγραφεῖς; Ἡ γλῶσσα ἔχει πρὸς τὸ γένος τὸ λαλοῦν καὶ γράφον αὐτὴν, ὡς ἔχει τὸ γραμματικὸν ὕφος πρὸς τὸ ἄτομον. Ὁ φιλόλογος συμπεραίνει ἐξ αὐτῆς τὴν ἐνεστῶσαν τοῦ γένους ἀνάπτυξιν, καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἅμα εὐεπιφροῖαν του. Γλῶσσα γὰρ πέφυκεν ἐθνότητος φιλοπόνημα. Δικάζεις ἕκαστον ἔθνος ἐκ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καθὼς κρίνεις τὸν συγγραφέα ἐκ τῆς συγγραφῆς του. Ἐῖναι μὲν ἡ ἐν χρήσει διάλεκτος τετακτοποιημένη, συμπαγῆς, εὐεπίτακτός τε καὶ εὐήγητος, ἐντὸς ὁρίων ἁρμοδίων περιεσταλμένη; Ὁμοιάζει τότε πείθαρχον στρατιάν, ἐφορμῶσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀκαταπαύστως δὲ προχωροῦσαν, καὶ οὐδέποτε σταθμεύουσαν, ἢ ὀπισθοδρομοῦσαν. Ἐῖναι δὲ τοῦναντίον ἀπειθάρχητος, ἀκανόνιστος, ἑκδοτος εἰς τὴν ἀναρχίαν, εὐπρόσιτος εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ, ἀνεπίδεκτος ὀρισμένης τινὸς καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένης ἡγεμονεύσεως; «Τῷ οἴκῳ τούτῳ οὐκέτι ἐγένετο σωτηρία».

Ὅταν λοιπὸν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἡμεῖς περὶ τοῦ ἱεροῦ προορισμοῦ μας μεγαλορῥημονῶμεν, δέον, ἐνταυτῷ, τὸν στόμφον ὀλίγον μετριάζοντες, τὴν κατάστασιν τῆς ἡμετέρας γλώσσης νὰ διαζητῶμεν. Ὅταν δὲ ὁρίων ἐπέκτασιν, κατακτήσεις, ἀνατολικὴν ἀποστολὴν, καὶ ἄλλα παρόμοια προεπγγελλώμεθα, δέον προσέτι νὰ ἐρωτῶμεν καὶ διὰ τίνος ποτὲ ὀργάνου θέλομεν κατορθώσαι τοιαύτην ἔνδοξον μὲν, ἀλλὰ τὰ μάλιστα δυσεξέργαστον ἀποστολὴν; Ἀλλως, κινδυνεύομεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δικαιοματικῶς ἐξελεγχόντων τὴν ἡμετέραν ἁρμοδιότητα νὰ φα-

νώμεν ὄνειροπολοῦντες, καὶ μεираκιεῦόμενοι. Ἀξιεπαινον γὰρ τὸ ὀρέγεσθαι κράτους καὶ δόξης· αἰνετώτερον ὅμως τὸ προπαρασκευάζειν αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ὑπολήψεως καὶ κράτους. Τί δὲ εἰργάσθημεν ἕως τοῦδε, προετοιμασίας χάριν; Τίνα γλῶσσαν κατάλληλον διεμορφώσαμεν πρὸς διάδοσιν τῆς ἐθνότητός μας, εἰς ἐπικραταίωσιν τῶν ἐλπίδων μας; Ποῖον τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκυκλοφόρησεν ἄχρι τοῦ νῦν εἰς τὰς φλέβας τοῦ γένους, τὴν θεραπείαν τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας καὶ τῆς πεφωτισμένης πίστεως εἰταγαγὼν εἰς τὴν καλύβην τοῦ γεωργοῦ, εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ποιμένου, εἰς τὸ κελλίον τοῦ χωρικοῦ ἱερέως, τὸν δὲ σπινθῆρα τῆς ἐπιστήμης, τῶν γραμμάτων, τοῦ πατριωτισμοῦ κοινωνήσας πρὸς τὰς ἀνελληνίστους πολλὰς τῆς δούλης πατρίδος μυριάδας; Φεῖ τῶν ἀξιώσεων καὶ προσδοκιῶν μας! Ὀλίγον, ἢ οὐδὲν εἰς τὸ προτεχὲς μέλλον προητοιμασθήμεν. Πῶς ἡμεῖς οἱ συγγράφοντες φωτίζομεν τοὺς ὀλογενεῖς; Πειρώμενοι ὅσον οἶόν τε νὰ πιθηκίσωμεν τὴν διὰ τῶν υπερβατῶν, καὶ τῶν ἀτυνδέτων, καὶ πολυειδῶν σχημάτων παράτροπον περίοδον τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Δημοσθένους, καὶ τῶν ἐν εἰρήνῃ κεκοιμημένων Βυζαντινῶν. Φιλενδεῖκτοῦντες σύνταξιν σκαλιὰν, λαβυρινθώδη, καρκινοεατικὴν, ὑπ' αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἀκυρωθεῖσαν. Ἐκκενοῦντες εἰς τὰς σελίδας μας τὸ λεξικὸν καὶ τὴν φρασολογίαν τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, παντάπασι δ' ἀμεριμνοῦντες ἐὰν εἰς λαοί, διὰ τοὺς ὁποίους ἐξαιρέτως τὴν τυπογραφίαν ἢ θεία Πρόνοια παρεχώρησε, καὶ ὑπὲρ ὧν ὀφείλομεν ἀνενδότως, ἕκαστος κατὰ δύναμιν, νὰ συνεργασθῶμεν, ἐὰν ἦναι κάτοχοι τῶν λεξικῶν μας καὶ τῆς

βιβλιοθήκης μας ὕπως μᾶς καταλάβωσιν, ἢ, εἰς ἀσχολί-
 ας βαναύσους ὄντες οἱ τάλανες περιτετραχμμένοι, ἐὰν εὖ-
 καιρῶσι νὰ ἀνασκαλίζωσι τὸν Ἑρῳϊκὸν Στέφαννον, τὸν Βα-
 ρτῖνον, τὸν Σκρεβέλιον. Εἰργάσθημεν ἕως τοῦδε θηρεύσαν-
 τες τὴν ἐπιδεικτικὴν κυριολεξίαν, ἀντὶ τῆς δημωφελοῦς
 καὶ προακτικῆς κοινολεξίας. Εἰργάσθημεν ἐπιτηδεύοντες
 τὸ ὕψος μᾶς εἰς τὸ ἀρχαϊκώτερον, καὶ συνερίζοντες τοῖς
 βυζαντινοῖς λογίοις τὸ καύχημα τοῦ καταττεῖσαι ἀκατάλη-
 πτα τὰ νοήματά μας τοῖς ἀγραμματοκεύτοις δημοθρῆσκοις
 καὶ ὁμογενέσιν. Ἐρημον εὐρόντες καὶ ἀνεωγμένην τὴν προ-
 γονικὴν οἰκίαν, εἰσέδωμεν θαρρῶκέως, τὴν θύραν ἐν τῷ
 ἅμα κλείσαντες· ἐκαθήσαμεν δὲ, καὶ συμπόσιον πολυτελὲς
 παρασκευάσαντες· ἐν πάσῃ διψιλείᾳ καὶ ἀφθονίᾳ, φηγη-
 σιποτροῦμεν καὶ συνευχούμεθα οἱ καλότυχοι, μηδὲ ὅλως
 μεριμνῶντες, ὅτι οἱ ἀποκλεισθέντες ἀδελφοί μας στενάζου-
 σιν ἔξω ἐν πείνῃ καὶ δίψῃ, καὶ γυμνότητι, καὶ παντε-
 λεῖ ἀπαιδεύσι· ὅτι καλοῦνται Ἕλληνες, καὶ ἐν τούτοις
 ἀγνοοῦσι τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας· ὅτι ὀνομά-
 ζονται χριστιανοί, καὶ τί ἀκριβῶς ἐστὶ Χριστὸς οὐκ
 οἶδασιν· ὅτι συναριθμοῦνται μετὰ Ἑβραίων, καὶ πλὴν
 τῆς ἐμφύτου ἀχχινόιας, καὶ τοῦ βηπτίσματος, κατ' οὐδὲν
 ἴσως διαφέρουσι τῶν Τούρκων. Τοῦτον αὐτὸν μᾶς τὸν
 ἐγωῖσμον θεὸν νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ παρά-
 δεῖγμα τῶν ἀττικιστῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵ-
 τινες ἀπαίδευτον, ἔσω καθ' ἱστορικὴν ἀνάγκην καὶ ἐπ' ἀγα-
 θῷ τοῦ μέλλοντος, εἶχσαν τὸ γένος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, νὰ
 μὴ μιμώμεθα, ἡμεῖς υἱοὶ φώτων καὶ Ἀναγεννήσεως, ὅσάκις
 ἀνακυκλῶμεν τῆς πατρίδος τὸν προορισμὸν, ἀποστόλους
 φώτων ἑαυτοὺς καλοῦντες. Καθὼς γὰρ ὁ ἐκ γενετῆς σιτε

ρούμενος ἀκοῇ, ἄλαλος διὰ τοῦ ἀπομένει, οὕτω λαὸς παι-
δείας προκαταρκτικῆς στερούμενος, ἢ ἔθνος ὀρφανὸν ἀ-
πλῆς καὶ εὐκαταμαθήτου γλώσσης εἰς ἀτελεύτητον πέ-
πρωται βαρβαρότητα. Ἀξιοθρήνητον τὸ γένος, ὅπου
ἡ γραφομένη γλῶσσα λάκκον ὀρύττει βαθὺν μεταξὺ
γραμματικῶν καὶ ἀγραμματικέων, μεταξὺ ἀκαδημίας
καὶ ἐργοστασίου! Ἀλλ' ἀξιοθρήνητοι καὶ ἡμεῖς αὐτοί, ὅτι
εἰς ὀλίγους χαρισθέντες, καὶ τὴν λοιμώδη ψώραν τῆς λε-
ξιθρείας καὶ ἡμεῖς νοήσαντες, τόδε τὸ πόνημα συνετά-
ξαμεν εἰς λέξιν ποῦ μὲν σόλοικον καὶ ἀνομοιόμορφον, ποῦ
δὲ δυσπρόσοιστον καὶ μὴ κοινήν.

ὡς ἔφαρ'

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Συγκεφαλαίωμα.

Καθὼς δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὑψώσε ταπεινούς.»

ΛΟΥΚ. α'. 52.

Διεθέταμεν τὸ πρῶτον τοῦ βιβλίου κεφάλαιον εἰς προ-
ερεΐνησιν τῶν ὀργάνων, ἅπερ ὤφειλον νὰ λειτουρ-
γήσωσιν ἐν τῇ βυζαντινῇ πολιτείᾳ κατὰ θεωρίαν ἀπλῶς
ἱστορικὴν. Νῦν δὲ τὴν συγγραφὴν περαίνομεν ἐπιθεω-
ροῦντες ἐν τινι πανοψίᾳ συντόμῳ τὸν μεσαιῶνα σνηρη-
μοσμένον πρὸς τὴν ἀναγέννησιν.

Συνάγομεν ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε διεξελιχθέντων, ὅτι τὸν
μεσαιῶνα τὸν ἐλληνικὸν οἰκονομοῦσι τρεῖς κεφαλαιώδεις

ἀρχαί. Α'. Ἡ ἀρχὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ πολιτικῆς ἐνότητος. Β'. Ἡ ἀρχὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος. Γ'. Ἡ ἀρχὴ τῆς Ἀττικῆς παιδείας, ἡγουν ἡ τῆς ἐθνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐνότητος.

Τὰς ἀρχὰς δὲ ταύτας ἐκπροσωποῦσι τρεῖς διάφοροι τάξεις προνομιούχοι. Παρίστησι μὲν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας ὁ σεβαστὸς χαρακτήρ τοῦ αὐτοκράτορος, ἔμβιος προσωποποιήσις τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποικιλίᾳ ἐγκεντριθείσης ἐνότητος τῶν κατακτητῶν.

Τὴν δὲ ἐνότητα τῆς πίστεως, τὸν ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν δεσμὸν, παρίστησιν ἡ ὁδοδοξία τῆς Ἐκκλησίας, ἡγουν τὸ εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Πατέρων ἐγκαρτεροῦν ἱερατεῖον.

Ἐπὶ τέλους, τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχὴν προασπίζεται καὶ ἐμπολιτεύει ὁ σύλλογος τῶν πεπαιδευμένων, ἡ τάξις τῶν Ἀττικιστῶν.

Ἐρχεται μετὰ ταῦτα ὁ στρατός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ δύναμις, ἡ στρατιωτικὴ μὴ ὁρμωμένη ἐκ τινος σταθερᾶς ἀρχῆς, ὑπακούει εἰς τὴν ἄτακτον φορὰν τῶν συμβάντων, διὰ τοῦτο κατωτέραν ἔχει τὴν ἱστοριονομικὴν ἀξίαν ἐν τῇ τοῦ μεσαιῶνος διεξαγωγῇ.

Ἄλλη εὐγένεια, δραστικότης ἱστορικὴ, προσωπικότης ἐκτὸς τῶν τάξεων τούτων ἢ δὲν ὑπάρχει, ἢ ὑφίσταται εἰς κατάστασιν στοιχειώδη, καὶ ἐμβρυολογικὴν, οὕτως εἰπεῖν. Τὰ πάντα ἐν τῇ τριαρχίᾳ ταύτῃ, καὶ διὰ ταύτης. Πολιτεία, ἐκκλησία, γράμματα, ἢ ἐν ἄλλοις λέξεσι, Πατρίς, Πίστις, Παιδεία, ὑπὸ ταύτης περιφρου-

ροῦνται καὶ ρυθμίζονται. Ἐξω δ' αὐτῆς ἀδόξως ὑποπολιτεύεται ἡ *Misera contribuens plebs*, ὁ ἀκατονόμαστος λαός, τὸ ἀπρόσωπον πλῆθος, ὁ χυδὴν ὄχλος.

Ἄλλ' ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν, αἵτινες τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας προΐστανται, οὐδεμία ἀναθρύει ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος, οὐδεμία συντόνως ἐν τῷ παρόντι προσφύεται, οὐδεμία τῆς ἐθνικῆς σαρκός, τοῦ ζῶντος λαοῦ συμμετέχει τρανῶς. Ἰπτανται καὶ αἱ τρεῖς αὗται ὑπερθε τῆς πραγματικότητος, μετεωρίζονται ἄνω τῆς κοινωνικῆς ἀτμοσφαίρας. Ἰδέαι μᾶλλον φαίνονται, ἢ ὄντα πραγματικὰ καὶ αὐτοδύναμα. Δὲν παραλαμβάνουσι δὲ σαρκὸς ἐνδυμα, πρόσχημα ζωῆς, αἰσθήματος, πάθους, ἢ ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων, καὶ μόνον κατὰ τινὰς ἐκτάκτους περιπτώσεις· ἔθεν, εἰς κρεῖττον διὰ κρίβωσιν, καὶ ἀναμνήσεις τὰς ἀρχὰς αὐτὰς δυνάμεθα νὰ προσονομάσωμεν· ἐπειδὴ, τῷ ὄντι, καὶ αἱ τρεῖς πηγάζουσιν ἐξ αὐθεντιῶν παραδοσίων, τὴν δύναμιν ὡσαύτως πορίζονται εἰς τὴν ἀνάμνησιν ἐξουσίας τινὸς προγεγεννημένης, δὲν ὀρμῶνται ἐκ τῆς ἐνεστώσης, ἀλλ' ἐκ τῆς προηγουμένης ὑπάρξεως. Πολιτεία Ῥωμαϊκὴ, Ἐκκλησία Συροδική, Γλῶσσα Ἀιτικὴ τρεῖς πυραμίδες οὐρανομήκεις ἱερογεγλυμμέναι, εἰς ἀπώτατον τοῦ παρελθόντος ὀρίζοντα ἐγκεκτισμέναι!

Ἡ παράδοσις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος, ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἡγεμονία τῆς Λατινικῆς παιδείας καὶ φωνῆς (τριαρχία ἀναλογοῦσα πρὸς ἣν ἐν τῷ ἑλληνικῷ μεσαιῶνι ἐσημειώσαμεν), δὲν ἔλειψαν καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ μεσαιῶνος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐνταῦθα ὁμῶς ἡ βαρβαρικὴ κατὰκτησις εἰσεκόμισε πρὸς τὰς τρεῖς ἄλλας τετάρτην τινὰ ἀρχὴν φύσεως πάντως διαφόρου τῆς

ἤν παρ' ἡμῖν εἰσήγαγεν ἡ Ῥωμαϊκὴ δορυκρατία, ἐνεκατέστησε τὴν κλιμακώδη ἡγεμονίαν, τὸ πολύαρχον ἐν τῇ μοναρχίᾳ, ἀρχὴν ὀρθοῦσαν κλίμακα ἱεραρχικὴν ἀπὸ δούλου μέχρι βασιλέως, δι' ἧς αἱ ὑποδεέστεραι τάξεις ἐκοινωνήσαν ἀδιαλείπτως πρὸς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, ὥστε καὶ προβάδην ἀνέβησαν ἕως τοῦ κολοφῶνος τῆς κοινωνίας· ἐνεκέντισεν, ἐνὶ λόγῳ, τὸν τιμαριωτισμόν.

Ὁ τιμαριωτισμὸς βραβεύσας τὴν προσωπικὴν ἀνδρίαν, ἀγωνοθετήσας τὴν τόλμην, στέψας τὴν ἀτομικὴν δραστηριότητα, ἐκθειάσας πρὸ πάντων τὴν εὐστοχίαν εἰς πᾶν ἐπιχείρημα νόμιμον ἢ ἄνομον, πρὸς τὰς τρεῖς ἐκείνας παραδόσεις, ἡ αὐθεντίας, ἡ ἀναμνήσεις τοῦ προγενεστέρου κόσμου ἔστησε τὸ αἶσθημα τῆς ἀτομικῆς αὐτοπρξίας καὶ ἰδιοπροσωπίας, τὴν ἀξίωσιν τοῦ κοινωνικοῦ ἐγώ. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ προσωπικότης τοῦ τιμαριούχου ἡγέρθη προπετιᾶς ἀπέναντι τοῦ Ῥωμαϊζόντος μονάρχου· ἀπέναντι δὲ τοῦ Πάπα ἀνωρθώθη διαμαρτυρομένη ἡ προσωπικότης τῶν Λευθέρων καὶ Καλβίνων· ἀπέναντι δὲ τῆς λατινιζούσης σχολαστικότητος ἐξανέστησαν δεινοὶ ἐράμιλλοι δόξης καὶ κοινῆς ὑπολήψεως οἱ γράφοντες εἰς πάνδημον γλῶσσαν ποιηταί, ἱστορικοί, πολιτικοί, μυθογράφοι. Τοιοῦτοι ἀγῶνες σώματος καὶ διανοίας ἐξευγενίζουσι τὸν λαόν, ἀνοίγουσι τῇ μὲν δουλείᾳ στάδιον ἐλευθερώσεως, τῇ δὲ τάξει τῶν εὐγενῶν στάδιον πλατύτερον κράτους καὶ φήμης, καὶ φωτισμοῦ. Κατ' ἐλίγον, ἡ αὐθεντία τῆς ἀρχαίας παραδόσεως ἐκνευρίζεται, ἀντὶ δὲ ταύτης νέον ρυθμὸν πολιτικόν, πνευματικόν, γλωττικόν ὑποκαθιστῶσιν ἢ συνχέσθῃσι τοῦ ἐνεστῶτος, ἡ σήμερον ἀνάγκη, ἡ πρὸς τὴν βελτίωσιν ἀ-

κατάσχετος ῥοπή. Ἀρχεται λοιπὸν ὁ λαὸς ἐνεργῶν, συλλογιζόμενος, πιστεύων, λαλῶν, ποθῶν ἅφ' ἑαυτοῦ, καὶ χωρὶς μεσολαβήσεως ἀνικάνων, ἢ δολίων ἢ δεισιδαιμόνων, ἢ δυσμενῶν διερμηνέων, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁ Δυτικὸς λαὸς τὴν μὲν πολιτείαν αὐτοῦ ρυθμίζει ἀναλόγως πρὸς τὰς παρούσας διαθέσεις του, οὐκέτι δὲ κατὰ τὸν ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν ὑπεγραμμὸν, τὰ δὲ τῆς λατρείας του κανονίζει συμφώνως πρὸς τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν βαθμιαίαν τῆς εὐαγγελικῆς σοφίας ἀνάπτυξιν, μὴ διατηρῶν τὴν λατρείαν στερεότυπον, ἐνεκεν ἀρχαιολατρείας καὶ ἐθελοθρησκείας. Ὁ Δυτικὸς λαὸς τέλος πάντων, ἔχ' σχολαστικούς τινας λαλοῦντας ἐτι καὶ γράφοντας ἐν τῇ νεκρᾷ λατινικῇ, αὐτὸς δὲ λαλεῖ, γράφει, ἄδει, διδάσκει ἐναλλάξ καὶ διδάσκεται εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἐνεστῶτος, εἰς τὴν διάλεκτον τῆς ἐνεργείας, τῆς ζωῆς, τῆς προόδου, τῆς καθημερινῆς αὐτοῦ ἐξευγενίσεως.

Διαφέρει, λοιπὸν, τῆς Δυτικῆς ἡ ἐλληνικὴ κοινωνία κατὰ τοῦτο· ὅτι παρ' ἡμῖν μὲν λαὸς οὐκ ἔστι· παρὰ δὲ τοῖς ἐσπερίοις λαὸς ἐργάζεται· ὅτι ἡμεῖς μὲν ἐζήσαμεν μᾶλλον ὀνειροπολοῦντες, ἢ αὐτοπραγυῦντες· ὀνειροπολοῦντες τὴν *πρεσβυτέραν* Ῥώμην, τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας τὴν τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος Κωνσταντινούπολιν, οἱ δὲ Ἑσπερίοι καὶ τοις ἐβδόμοις τὴν χθὲς προσκειμένως ἀφιερῶσαν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ νῦν αἰῶνος προμηθευθέντες τήν τε σήμερον καὶ τὴν αὔριον. Τίς ὁ παρ' ἡμῖν χρησιμοδοτήσας Θεός; Μόνος ὁ Σαβωῶθ τοῦ παρελθόντος. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις ἐλάλησεν ὁ θεὸς τοῦ μέλλοντος. Ἡ δὲ Θεία Πρόνοια φιλεῖ διαφερόντως τοὺς ἐπιμελουμένους

τὴν αὔριον, διότι καὶ τὸ προνοεῖν αὐτὸ σημαίνει κήδεσθαι τοῦ μέλλοντος, χάρισμα τῆς Θεότητος ὑπερφύστατον.

Ἰ Τάχα λοιπὸν ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως ἔπεται, ὅτι ἡ μὲν κοινωνία τῶν Ἑσπερίων προώδευσεν, ἡμεῖς δ' ἐμείναμεν πάντως ἀκίνητοι;

Ἄπαγε! Προωδεύσαμεν καὶ ἡμεῖς. Ὅμως προήχθημεν κατὰ διάφορον τρόπον. Ἄλλοι γὰρ οἱ νόμοι οἱ διέποντες τὴν ἱστορίαν ἡμῶν, καὶ ἄλλα τὰ μέτρα τὰ μετροῦντα τὴν πρόοδον ἐκείνων.

Ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὰ ἐλατήρια, εἰς τὰ μέσα τῆς προαγωγῆς, ἐκ τῆς σχετικῆς δυνάμεως τῶν ὁπείων καὶ ἡ βαθμολογία τῆς ταχυτέρας ἢ βραδυτέρας ἀναπτύξεως ἐξαρτᾶται.

Ἡ πρόοδος τῶν Δυτικῶν πέφυκεν αὐτόματος, αὐτοκρατῆς, ἐνεργητικῆ· ἡ δὲ ἡμετέρα ἐπέρχεται συνήθως ἐξ ἀντικοπῆς, προέρχεται μάλλον ἐκ κινητηρίων ἐξωτερικῶν, ἢ ἐσωτερικῶν εἶναι πρόθεσις παθητικῆ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προοδεύουσι, θέλοντες καὶ προσπαθοῦντες νὰ προοδεύσωσιν· ἡμεῖς δὲ προχωροῦμεν ὡς ἐπὶ τῷ πλεῖστον ἄκοντες, ὠθούμενοι ὑπ' ἐχθρῶν, κεντριζόμενοι ὑπ' ἀνταγωνιστῶν καὶ ἐφαμύλλων.

Ἰ Τάχα ἴσως ὑπῆρχε σήμερον Ἑλλάς χωρὶς Περσῶν, Σαρακηνῶν, Παπισμοῦ, Εἰκονομαχίας, χωρὶς Φραγκοκρατίας, Σταυροφορῶν, Βενετῶν, Ὀθωμανῶν; Ἀμφιβάλλομεν. Διάτρεξον κατὰ τάξιν χρονολογικὴν τὰς ἀλλεπαλλήλους ταύτας πληγὰς! Διεξῆλθες βαθμηδὸν τὴν ἱστορικὴν προέβασιν τῆς ἐθνότητός μας. Ἴδού ὁ λόγος διὰ τὴν ὁποῖον ὁ βίος ὁ Νεοελληνικὸς ὑπὲρ πάντα ἄλλον

χριστιανικὸν συμπεριπλέκεται τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ἀπρόσμικτος, μονήρης, ἀπρόσοιστος ὢν τὸ φαινόμενον, ἐναποτίθησι τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῆς προκοπῆς του εἰς τὴν ἀντενέργειαν Δυτικῶν ἔμψα καὶ Ἀνατολικῶν ἐθνῶν. Ἡ ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος ὁμοιάζει τὸ τριγωνικὸν πρίσμα· αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ, ὕψος ἀχρώματος· ἀλλ' ἐκτεθέν εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας, ἀντανεκλᾷ ζωηρῶς πάντα τὰ χρώματα, καὶ διαδεικνύει τὴν βαθμιαίαν σύγκρασιν ὅλων τῶν βαφῶν.

Ἐν, λοιπόν, τὴν προκοπὴν τοῦ ἡμετέρου μεσαιῶνος, ἄρα καὶ τὴν παροῦσάν μας ταύτην ὑπαρξιν, δὲν χρεωστώμεν πάντως εἰς κινητήρια ἐσωτερικὰ, εἰς λόγους ἀμέσως πηγάζοντας ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, τίς δὴ ἡ ἱστορικὴ ἀνάγκη τῶν προειρημένων τριῶν ἀρχῶν, τί ὄφελος ἦν τῶν παρὰδόσεων, τί καλὸν προῆλθεν ἐκ τῆς μακροῦς ἐκείνης λατρείας τοῦ παρελθόντος;

Ὁ Ἀττικισμὸς, ὁ Ῥωμαϊσμὸς, καὶ ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ τριπλῇ ψυχὴ τοῦ μεσαιῶνός μας ἀπέβη λυσιτελεῖς κατὰ δύο λόγους·

Α', Ἡ πίστις εἰς τὰς τρεῖς ταύτας παρὰδόσεις ἐγέννησε τρεῖς ζωηφόρους πεποιθήσεις· ἐτήρησε τεταχμειμένην εἰς τὸν μυελὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ἐκείνην τὴν αἰσθαντικότητα, ἣτις ἐκ διαλεξιμμάτων ὑπ' ἀντενεργειῶν προσβαλλομένη ἐξωτερικῶν, εἴμαρτο νὰ κοινωνῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐπίλοιπα μέλη, καὶ οὕτω νὰ παράγῃ καθ' ὀρισμένους περιόδους τὴν πρόδωσιν ὅλου τοῦ σώματος. Χωρὶς τῆς τριπλῆς ταύτης θρησκείας, τὸ βυζαντινὸν σῶμα βέβαια ἦτο πρὸ πολλοῦ ἐκελετός.

Β'. Τρανωτέραν δὲ σημειοῦμεν τῶν τριῶν αὐτῶν παραδόσεων τὴν ὠφέλειαν εἰς τὴν γενικὴν ἔποψιν τοῦ μισαιῶνός μας καὶ τῆς Νεοελληνικῆς παλιγγενεσίας.

1) Εὐηργέτησε γὰρ τὸ γένος ἡμῶν ὁ 'Ρωμαιοὺς, ὑπὸ τῆς πτέρυγας τῆς αὐτοκρατορίας συγκαλέσας καὶ συναρμόσας τὰ παράκοπτα μέλη τῆς 'Ελλάδος· εἰς τὴν ἀναρχον προπατορικὴν ποικιλίαν ἐπιβαλὼν τὸν νόμον, ἐγκολάψας τὸν τύπον τῆς Λατινικῆς ἐνότητος· ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐθνικὴν ὀνομασίαν συναθροίσας καὶ συνυποτάξας πᾶσαν ἑλληνικὴν καθόλου γενεάν, καὶ ἐξελληνίσας τὰς μὴ παντάπασιν ἑλληνικάς.

2) Εὐηργέτησε δὲ ὁ Ἀττικισμὸς, καθόσον πε-
ριέσωσε τὰ ζώπυρα τῆς προγονικῆς παιδείας, τὸν ἔρωτα τῆς ἐγκυκλίου μαθήσεως, καὶ διετήρησεν ὡς ὄργανον ἐθνικῆς τε καὶ παγκοσμίας ἔτι ἀναμορφώσεως τὴν γλῶσσαν ἐκείνην τῶν πατέρων, ἐν ᾗ ἐγράφησαν τὰ πρῶτα δοκίμια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐκείνην ἣτις ἔμελλέ ποτε νὰ ἀναζωπυρῇ καὶ διασκευάσῃ τὸν λόγον τῆς Νεοελληνικῆς ἀναγεννήσεως.

3) Συνεισέφερεν ἐπὶ τέλους ὁ Χριστιανισμὸς, εὐλογήσας τὴν Ἀτικοῦ ῥωμαϊκὴν ταύτην ἀδελφοποίησιν εἰς τὸ ὄνομα τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαχωρίστου Τριθείας· συσφίγξας ἐν δεσμοῖς ἀδιαρρήκτοις τὴν συμμαχίαν τῶν δύο ἡμικοσμίων τῆς ἀρχαιότητος ἕως τῆς τελείας αὐτῶν συγχω-
νεύσεως καὶ ἀνακαινίσεως· πολιτογραφήσας τὴν ἀρχαιότυπον ταύτην πολιτείαν εἰς τὸν χάρτην τοῦ μέλλοντος, καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἐπισφραγίσας ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ἐν ἐπαγγελίᾳ φώτων, ἀγάπης, παντελοῦς ἐξυγοράσεως.

Ἰδοὺ πῶς κινεῖται, πῶς ἐργάζεται καὶ ποῦ τὸ βῆμα διεκθύνει ὁ μεταίων αὐτός, ἐν νομίμως ἤδη οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, ἔνδεκα αἰῶνας ὑπάρξεως διεκδικοῦντες, δύνανται νὰ μετονομάσωσιν Ἑλληνικόν !

Ἀλλ' ἡ ἐργασία καὶ ἡ συνεργασία τῶν τριῶν Ἑνωτικῶν στοιχείων οὔτε αὐτόδηλοι γίνονται ἐν τῇ χρονογραφίᾳ, οὔτε εὐτάκτως εἰς τὴν βυζαντινὴν πολιτευσιν προχωροῦσιν. Ἀπαιτοῦνται ἀγῶνες πολυχρόνιοι πρὸς διερμηνεύσιν καὶ κατανόησιν αὐτῶν. Ὁ δὲ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας καιρὸς ἤγχικε.

Κατ' ἀρχὰς μὲν ἀσυμφώνως αἱ τρεῖς παρὰδόσεις ἐργάζονται, ἀσυγκροτήτως τὸ τρισσὸν τοῦτο πνεῦμα τῆς Ἑνότητος ἐνεργεῖ. Νῦν μὲν ἡ παρὰδοσις ἡ Ῥωμαϊκὴ συγκρούει τὴν Ἑκκλησιαστικὴν, ἄλλοτε δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς προσβάλλει τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἄλλοτε δὲ περιτροπάδην ἀντιμάχεται τῷ Ἑλληνισμῷ συμμαχοῦσα τῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἡ ἐνδημοποιεῖ τὴν μοναρχίαν συμμαχοῦσα τῷ Ἑλληνισμῷ. Μετάρσιοι, ἀνεφάρμοστοι, εἰς κατὰστασιν οἶονεῖ ἰδανικὴν εἰσέτι διακείμεναι αἱ δυνάμεις αὗται, δὲν προσωκοιώθησαν ἀλλήλαις, οὔτε συνεκέντρωσαν τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν πρὸς τινα σκοπὸν κοινωνικόν, ἱστορικόν.

Ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἱ τρεῖς αὐθενταὶ συνεικνύονται· προσοικειούμεναι δὲ συγκατέρχονται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς ἰδανικῆς αὐτῶν χώρας ἐπὶ τὴν γῆν, σάρκα λαμβάνουσαι καὶ μορφήν κοινωνικὴν. Τότε ἕκαστος σπασμὸς ἐσωτερικὸς, ἡ ἕκαστον προὔσμα, ἔξωθεν προερχόμενον ἐπιταχύνουσι τὴν συμφιλίωσιν. Καὶ ἕκαστος βαθμὸς, ἀφ' ἐτέρου, τῆς προοιούσης συμμαχίας σημειοῖ ἀνά-

θασίν τινα τῆς ἐθνότητος, προκαλεῖ μίαν ὄθησιν προ-
κτικὴν, ἐκ τοῦ εἵδους ἐκείνων, ἃς ἐν τοῖς πρότερον διε-
σημάναμεν, ἐν τῷ ἰχνηλατῆσαι τὰς πρωτορρίζους τοῦ
νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ πηγάς. Ἐρχεται ὥρα καθ' ἣν Ὁρ-
θοδοξία, Μοναρχία, καὶ Ἀττικὴ λογιότης ὑπὸ πικρο-
δαπῶν ἀφορμῶν ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς προσελκυ-
θεῖσαι, οὕτως ἥδη συναφωμοιώθησαν, ὥστε δυσδιάκρι-
τος ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων ἀποβαίνει. Φάσιν δὲ τοιαύ-
την παρατηροῦμεν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο ἀλώσεων Κων-
σταντινουπόλεως, τῆς Φραγγικῆς καὶ τῆς Ὁθωμανικῆς.

Ἐν τοσούτῳ ὁ νόμος τῆς προόδου ταχύνει τὸ βῆμα.
Ἐνῶ τὸ κράτος τὸ Γραικικὸν ἐπιθάνατον κατασπαράσ-
σεται, ἡ Εὐρώπη τῆς ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδος ἐξεγείρεται,
τῇ βροντῇ τοῦ πυροβόλου, τῷ τριγμῷ τοῦ τυπογρα-
φικοῦ πιεστηρίου. Τῶν Σταυροφόρων οἱ κληρονόμοι κα-
τέχουσιν ἔτι χώρας τινὰς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατο-
ρίας. Ὁ Πάπας Εὐγένιος ἀπαιτεῖ τὴν κατάργησιν τῆς
ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας, ὁ δὲ Ἀμουράτης πολιορκεῖ τὴν
Κωνσταντινούπολιν. — Μεγίστη κρίσις πραγμάτων ἐπί-
κεῖται.

Τίς ἡ τῆς προκειμένης ἐποχῆς ῥοπή; Τί ζητοῦσιν οἱ
Λυτικοί; Τί θέλουσιν οἱ Τοῦρκοι; Τί μέγιστον ὁ παρὼν
χρόνος ἐγκυμονεῖ;

Ἄλλην ὥραν κρισιμωτέραν ταύτης δὲν ἀναφέρει ἡ ἱστορία
τοῦ πολιτισμοῦ. Ὡρα καθ' ἣν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Λατι-
νοβάρβαρος συμπολιτεία μέλλουσι νὰ συγκοινωνήσωσιν
ἀλλήλοις, χωρὶς συγχωνεύσεως καὶ ἀφομοιώσεως, ὅπως
ἀκέραιοι καὶ ἀναπηρέαστοι διασωθῶσι κατὰ τὴν συμπλη-
σίαν οἱ ἐκαστέρωθεν ἔθνησμοι. Ἦλθε καιρὸς, ἡ μὲν παι-

δεῖα καὶ ἡ γλῶσσα τῆς Βυζαντινῆς Σχολῆς νὰ ζωογονήσωσι τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς διαλέκτους τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἐν πάσῃ ὁμῶς ἀσφαλείᾳ τῆς πνευματικῆς ἐνό- τητος τῶν Ἑλλήνων· ἡ δὲ Δυτικὴ Εὐρώπη, εἰς ἀμοιβὴν τοιαύτης θεραπείας, νὰ παρασκευάσῃ ἐν καιρῷ τῷ δέ- οντι καὶ ὑποστηρίξῃ τοῦ ἀφρημένου ἐκείνου Ἑλλη- νισμοῦ τὴν σαρκοποίησιν.

Ἄν ἡ συμπλησίασις συνέβαιnen εἰς Κωνσταντινούπο- λιν ἐπὶ Ἰβαλδουίνου, ἢ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, εἴτε διὰ Φραγκικῆς κατακτῆσεως, εἴτε διὰ τινος ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως εἰλικρινοῦς, ὁ Ἑλλη- νισμὸς ἦτο ἐξ ἁπαντος ἡρανισμένος· εἶπετο βέβαια συγ- χώνευσις, καὶ κατόπιν ἐξουδένωσις Ἑλληνισμοῦ. Πρὸς ἀ- ποφυγὴν λοιπὸν τοῦ κακοῦ, τί οἰκονομεῖ ἡ Θεία Πρό- νοια; Πήγνυσι τὸ θέατρον τῆς διανοητικῆς ταύτης συγ- κοινωνήσεως ἐκτὸς Ἑλλάδος, πόρρω καὶ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἀνάγκη νὰ μὴ ἔλθω- σιν οἱ μαθηταὶ τῆς Δύσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν· αὐ- τοὶ οἱ διδάσκαλοι θέλουσι μεταβῆ φυγάδες εἰς τὴν ἀλ- λοδαπήν.

Ἴδοῦ ἡ τῆς Τουρκικῆς μάστιγος ἱερανάγκη! Ὁ Ὄθω- μανδὲς, ὕλικὸν ὄργανον προόδου, ἐντεῦθεν μὲν διώκει τοὺς Βυζαντινοὺς λογίους καὶ τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα πρὸς τὴν πατρίδα τοῦ Γουττεμβέργου, τοῦ Κολόμβου, καὶ τοῦ Λέοντος Ι΄. ἐκεῖθεν δὲ προστάτης ἄγνωστος τοῦ Ἑλ- ληνικοῦ Πιστεῖν προχειριζόμενος, παρεμποδίζει πᾶσαν πνευματικὴν οἰκειότητα μεταξὺ Λατίνων καὶ Ὀρθοδό- ξων ὑπηκόων του (413).

Διαλθσεως προκειμένης, ὁ ἀκατονόμαστος ΛΑΟΣ ἐνδύε-

ται τὴν Νεοελληνικὴν στολὴν του, καὶ παρὰ τῶν ἑτε-
ρων τριῶν ἀρχῶν ἀρχὴ τετάρτη ἀναγορευόμενος, προσέρ-
χεται ἵνα δώσῃ τὴν ἐπικρατεστέραν ψῆφον.

Τίς ἡ ιδέα, ποῖον τὸ πνεῦμα, τίς ὁ χαρακτήρ τῆς τε-
τάρτης ταύτης ἀρχῆς συγκριτικῶς πρὸς τὰς ἀνέκαθεν
δεσποζούσας;

Ὁ Λαὸς τῇ ὥρᾳ ταύτῃ παριστάνει τὸ ἐνεστὼς καὶ τὸ
μέλλον τῆς κοινωνίας ἀπέναντι τριῶν διαφορῶν ὤψεων
τοῦ παρελθόντος. Ὑπὸ τινος θεόρτου δυνάμεως ἐμψυ-
χούμενος, σύρει τὸ παραπέτασμα τῆς σκηνῆς, ὅπερ ἀπέ-
κρυπτεν ἕως τότε τὴν θέαν τῆς σήμερον καὶ τῆς αὔριον,
καὶ τὸ βλέμμα εἰς τὰ πρόσω ἀπὸ τοῦ ὀπισθεν στρέ-
φων, διασκοπεύει πέρα μεσαιῶνος τὴν γῆν τῆς κληρονο-
μίας του, ὁραματίζεται πόρρω νυκτὸς τὸν ὀρθρον τοῦ Εὐ-
αγγελισμοῦ.

Τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ὁ Λαὸς συνεδριάζει μὲν μετὰ τῶν
τριῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἐκπροσωποῦσι τὰς εἰρημένας Ἐνό-
τητας, τὴν πολιτικὴν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ τὴν ἱστο-
ρικὴν, ὅμως οὐδεμιᾶς τὴν γνώμην πρεσβεύει κατ' ἰδίαν.
Δὲν εἶναι μὲν Ῥωμαῖος, διότι ἡσπάσατο ἤδη τὴν Ἑλ-
ληνικὴν ὀνομασίαν· δὲν εἶναι δὲ δοῦλος τοῦ ἀρχιερατι-
κοῦ συλλόγου, διότι ἐξουσίαν ἔχει τοῦ ἀκυρῶσαι Σινό-
δους Φλωρεντινάς, καὶ αὐτοκρατορικὰ μονοκονδύλια·
ἀλλ' οὔτε θιασώτης εἶναι τῶν Ἀττικιστῶν λογίων, διό-
τι ἀντὶ τῆς γλώσσης τοῦ παρελθόντος, λαλεῖ τὴν ζῶ-
σαν διάλεκτον τῶν προσεχῶν ἀγωνισμάτων του.

Προσεξηγούμεθα. Ὁ Λαὸς, ἐμψυχὸς ἀντιπροσώπευσις
τῆς φυλῆς, τῶν ἐμφύτων ῥοπῶν, τῆς γλώσσης τοῦ παλαιοῦ
Πανελληνίου, μόνον ὃν ὑπαρκτὸν, ἐμπνουν, ἐνεργὸν ἐν

μέσω παρὰδόσεων καὶ ἰδεῶν ἀφηρεμένων, ἐμβληματί-
ζει ἐπὶ τῆς ψυχροφροσύνης βυζαντινῆς πολιτείας τὴν
συνοχὴν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, τὴν συμ-
φιλίωσιν δύο κόσμων διακεχωρισμένων ἕως τοῦδε, τοῦ
πρεσβυτέρου Ἑλληνικοῦ, καὶ τοῦ νεωτέρου Εὐρωπαϊκοῦ.
Ὁ χρόνος ἔσφησε τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου. Θεὸς
καθαίρει δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὑψοῦ ταπεινοὺς.
Ἦλθεν οὖν τὸ τέλος τῆς Γραικοῤῥωμαϊκῆς ἀρχῆς.

Ἡ μοναρχία τοῦ Κωνσταντίνου πίπτει κατὰ νόμον
ἱστορικὸν καὶ Πρόνοιαν, πίπτει προτροπῇ τοῦ νεωτέρου
κόσμου, καὶ ψήφῳ τοῦ Νεοελληνικοῦ λαοῦ, οὗ τὸ θέλη-
μα ὑπερισχύει τῶν τε σφαιρῶν τοῦ Τουρκικοῦ πυροδό-
λου, καὶ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου ἀειμνήστων ἀνδραγα-
θημάτων. Καὶ γὰρ, ὡς αἱ χρονογραφίαι μαρτυροῦσιν, ὑ-
περάνω καὶ Τούρκων πολιορκητῶν, καὶ Ῥωμαίων πολι-
ορκευμένων ἐρίπταται, καὶ τὸ στερέωμα ἐν εἴδει φλογε-
ρᾶς ρομφαίας περιαυγάζει, τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαγγελλο-
μένης Ἀναγεννήσεως.

Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, διάδοχος τῆς βασιλείας ἐπίδο-
ξος ὑπὸ τὴν ἐξαγνιστικὴν τοῦ Τούρκου κηδεμονίαν, κλη-
ρονόμος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος ἀπομένει ὁ νεοφρηνῆς
Λαὸς, ὃ ἄλλως τε συμμαχοῦσιν ἀναποσπᾶστος ἦδη, καὶ
ὑπὲρ ἐθνεγεροσίας συναγωνίζονται οἱ λογάδες τῆς Ἐκκλη-
σίας, καὶ οἱ Γραμματικοί. Τίτι τὸ 1821, πρῶτον Εὐ-
ρωπαϊκοελληνικῆς πολιτείας δοκίμιον, τίτι ὀφείλεται;
Τῇ συμφώνῳ συμπράξει τῆς καινῆς ταύτης ἱστοριοноми-
κῆς τριαρχίας. Δεξιόθεν μὲν τοῦ Λαοῦ, ὁ λόγιος Ῥῆγας,
ἀριστερόθεν δὲ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανός !

.

Ἀλλ' ὁ νόμος τῆς προόδου δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸ πρῶτον ἐκεῖνο δοκίμιον. Ναὶ μὲν ὁ Λαὸς τοῦ μεσαιῶνος ἐξηγέρθη τῆς πολυχρονίου του νωθρότητος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν, ἔλαθε μέρος ἐπίσημον εἰς τὴν πρᾶξιν· ὅμως εἰσέτι δὲν ἐγένετο τοῦ ἑαυτοῦ δράματος πρωταγωνιστῆς, κύριος αὐτόβουλος καὶ αὐτοδύναμος τῆς ἱστορικῆς του ἐνεργείας.

Ἡ πλήρης συναίσθησις τοῦ ἰδίου προορισμοῦ δὲν ἀναπτύσσεται, ἡ φιλοτιμία δὲν ἀναπτέρεται τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς τῶν ἐθνῶν δυνάμεις, οὔτε ἀναβιβάζει τὰς κοινωνίας εἰς περιωπὴν ἐλευθερίας ἀληθινῆς, φωτισμοῦ, κράτους, εὐπορίας, ἂν μὴ πρῶτον αἱ ἀφηρημέναι παραδόσεις ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἀδέκαστον τοῦ παρόντος ἐξέλεγχιν, ἂν μὴ λάθωσιν αἱ αὐθενταὶ τοῦ παρελθόντος τὸ κύρος τῆς πραγματικῆς κοινωφελείας, συμμορφωθῶσι ταῖς ἀνάγκαις τοῦ αἰῶνος, καὶ συνυποταχθῶσι καθόλου εἰς τὴν σύσσωμον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἐξόρμησιν.

Αἱ δύο λειπόμεναι καὶ ἐπιζήσασαι αὐθενταὶ τοῦ βυζαντινοῦ μεσαιῶνος λόγον εἰσέτι δὲν ἀπέδωσαν εἰς τὸ κριτήριον τῆς χριστιανικῆς προόδου περὶ τῆς ἑαυτῶν ἀνυπερθέτου συντελεστικότητος.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ παράδοσις ἐξέπνευσεν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἐτάφη διαπαντὸς ὑπὸ τὰ συντρίμματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπῆλθον οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀντὶ τούτων ἀνεφάνησαν οἱ Ἕλληνες.

Ἀλλ' ἂν ἀπῆλθον οἱ Ῥωμαῖοι, ὅμως εἰσέτι δὲν ἔληξεν ὁ Μεσαιῶν! Ἡ ἀναβιώσασα γενεὰ εἰσέτι κατασκηνοῖ ἐν τῇ νεκροπόλει τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλὰ φωναὶ καὶ ὀλολυγμοὶ εἰδωλολατρῶν, φθόγγοι σοφιστῶν συγ-

κεχυμένοι πλήττουσιν ἔτι τὴν ἀκοὴν ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύ-
τῃ τῶν ζώντων καὶ τῶν κεκοιμημένων!

Ἰότε δὴ θέλει διαπρέψει ὁ λόγος τοῦ Πανελληνίου ;
Ἐπὶ ὁ ἡμέτερος λαός, σφραγίσας τοὺς λίθους τῶν τά-
φων του, ἀπέβη τοῦ κοιμητηρίου, μὴ τηρῶν, εἰς ἀπόδει-
ξιν τῆς ταυτότητός του ἢ μόνην τὴν ἀνάμνησιν τῆς μα-
κρᾶς κοιμήσεως ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἀναστάσεως.

Ἐσόμεθα πάλιν στύλος ἐν τῷ ναῷ Κυρίου, ὅταν ὁ
νοῦς τῆς Νέας Ῥώμης, καὶ ὁ δαίμων τῶν Ἀθηναίων
συμπεριβληθῶσιν ἐν τῇ καθειμαρμένη πόλει τὴν ἱερὰν
τῆς ἀναγεννήσεως στολὴν, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίω-
σιν τῆς ἐπιλαμψάσης Νεοελληνικῆς ἰδιοπροσωπίας!

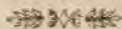
Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἰταλίας, εἶπεν ὁ φιλέλλην τῆς
Ἀγγλίας ποιητῆς, ἔσεται ποτε ἡ ποίησις τῆς ἐλευθερίας,
ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἔσεται ἡ ποίησις τῆς πίστεως.

Ἐμπνευσις χρησιμοφόρος, ἀναπνῆδῆσασα ἐκ μυχῶν καρ-
δίας τοῦ αἰῶνός μας, καὶ προμαντεύσασα τὰ μάλλον
δυσεκλόγιστα πορίσματα τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας!

Ἀμὴν, ἀμὴν, ἐὰν μὴ ἐπανέλθῃ τὸ Πιστεύω ἐν τῇ
ἑδρᾷ αὐτοῦ, οὐ μὴ ἐπιλάμψῃ φῶς ἀγίας δόξης εἰς ἀπο-
κάλυψιν ἐθνῶν!

Τ Ε Λ Ο Σ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ.

(1) Ἐκ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος περιλήψεως ἐξάγεται, ὅτι ὁ ὑποψήφιος ἐκνροῦτο παρὰ τοῦ Πριμικηρίου, ἢ ἐταιρειάρχου, καὶ παρὰ τῆς λοιπῆς κοινότητος, οἵτινες ἐγκατέγραφον τὸ ὄνομά του εἰς τὸ καταστατικόν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξηκρίβουν τὰς νομικὰς του γνώσεις, καὶ ἐβεβαιοῦντο περὶ τοῦ γραφικοῦ ὕφους, καὶ τῆς χρηστοθείας του. Τούτων ἐξετασθέντων, ὁ ὑποψήφιος παρουσιάζετο πρὸς τὸν Ἐπαρχον τῆς πόλεως, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πριμικηρίου καὶ τῶν Νοταρίων, ἢ συμβολαιογράφων, οἵτινες ὤμνον ἐπ' Εὐαγγελίου, ὅτι ὁ νεοσύλλεκτος δὲν ἐγένετο δεκτὸς τῇ εὐνοίᾳ τινός, ἀλλ' ἰδίᾳ ἱκανότητι. — "Ορα Ζαχαρίαν Βιβλ. c. σελ. 117—119 καὶ Mortreuil, Hist. du Dr. Byz. T. 2. σελ. 316 καὶ Guizot, Cours d' Hist. Mod. T. 3. σελ. 201.

(2) Χρον. Πασχ. ἔνθα ἡ χρονολογία τῶν Ῥωμαϊκῶν τούτων πατριῶν. — "Ορα δὲ καὶ τὰ σχόλια τοῦ Goar εἰς τὸν Θεόφ. ἐκδ. Παρ. σελ. 586.

(3) Θεοφ. Χρον. σ. 243.

(4) Ἀωνύμου Σχολ. εἰς τὰ Βασιλ. Basil. Heimb. III. σ. 687.

(5) Europe in the Middle Ages. T. 3. Ch. V.

(6) Μελέτ. Ἐκκλ. Ἱστορ. T. 2. σ. 133.

(7) Θεοφ. Χρον. σελ. 259. — (8) Αὐτόθι, σελ. 260.

(9) Αὐτόθι, σελ. 265. — (10) Αὐτόθι, σελ. 275.

(11) Divers Med. Ævi opuscula. Διήγησις περὶ τῆς Ἀκαθίστου. σελ. 805.

(12) Μεσοῦσης τῆς 5. ἑκατονταετηρίδος, οἱ Φράγκοι διεπρέσβυνσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὅπως δὲ διευκολύνῃ τὴν ἐπιτυχίαν τῆςδε τῆς ἀποστολῆς ὁ κληρὸς τῆς Ἰταλίας, ἀπήντησε

τότε πρὸς τοὺς Φράγκους πρέσβεις μυστικὰς τινὰς πληροφορίας περὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἰδοὺ τὸ περὶ Ἐπισκόπων τοῦ Ὑπομνήματος κεφάλαιον. «Οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι (Episcopi Græci, ἀξιοσημείωτος ἡ ἐθνικὴ ὀνομασία κατὰ τοιαύτην ἑκατονταετηρίδα) κατέχουσι μεγάλας καὶ πλουσίας Ἐκκλησίας, δὲν ἀνέχονται δὲ νὰ πανθῶσιν οὔτε ἐπὶ δύο μῆνας ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς των κυβερνήσεως. Ὅθεν τὸν καιρὸν ἐξοικονομοῦμενοι, καὶ εἰς τὰ θελήματα ὑποτασσόμενοι τοῦ βασιλέως, ἀφιλονεικῶντες ὑποχωροῦσι πάντοτε». Ὅρα Mausi, Concil. T. 9. σελ. 153.—Τὴν δὲ ἀμάθειαν τοῦ κλήρου, ἣ αὐτολεξεῖ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ χριστιανικῆς καταστάσεως, ἐλεεινολογεῖ αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐν τῇ Περὶ Ψήφων καὶ Κληρικῶν διατάξει. «Οὐκ ἔστι, λέγει, ἀναζήτησις τοῦ ὁρθοδόξου κηρύγματος, οὐκ ἔστιν ἔφσεις τῆς καταλήψεως τούτου, ἀλλ' ὥς ἐν σκότει πάντες σχεδὸν διαπορευόμεθα· κινδυνεύομεν πάντες ὁμοῦ, οἳ τε τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταλόγου, τοῦ μοναχικοῦ, καὶ τοῦ λαϊκοῦ, καὶ εἰς χάος ἐξοφωμένον καὶ ἀχανὲς κατακρημνίζομεθα· ἡ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα παράκλησις περὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν πιστευόντων εἰς ἐκείνον, διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν ἀπρακτεῖ. Πῶς γὰρ πιστεύουσι διὰ τοῦ λόγου τῶν ἀποστόλων εἰς ἐκείνον αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ ἀδίδακτοι καὶ ἀμύητοι τοῦ τῆς εὐσεβείας μυστηρίου καταλιμπανόμεναι; Ὡς γὰρ τὸ κρυβὲν ἐν Εὐαγγελίοις τάλαντον, οὔτω σχεδὸν τὸ ὁρθόδοξον δόγμα κρύπτεται, καὶ κρυπτόμενον οὐκ ἀναζητεῖται, ἀλλὰ τὸ μείζον τοῦτο τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀσυγκρίτως δεύτερον παρὰ πᾶσι σχεδὸν νομίζεται». Zach. jus Gr—Rom. σελ. 415.

(13) Χρον. Πασχ. τέλος.

(14) Zach jus Gr—Rom. Pars III. p 36. Ὅρα καὶ Δοσίθεον, περὶ τῶν Ἱεροσ. Πατριαρχ. σελ. 512.

(15) Θεοφ. Χρον.—Ἰσως ἐννοεῖ τὸν Μωάμεθ, οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ Λέοντα τὸν Ἀρμένιον.

(16) Zach. jus Gr—Rom. Lips. 1857. σελ. 292.

(17) Γρηγορ. τοῦ Διαλ. Ἐπισ. Βιβλ. Γ'. Ἐπισ. πρὸς Μανρίκιον 65.

(18) Ὅρα τὴν ΙΗ'. Ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ ad Eustachium.

(19) Ἰωάννου Μόσχου, Λειμωνάριον· Κεφ. ΝΒ' καὶ ἐφεξῆς.

(20) Κοράνιον, κεφ. Θ'. — (21) Ἀβούλ Φεδᾶς, σελ. 94.

(22) Δοσίθεος, Περὶ τῶν ἐν Ἱερὸς. Πατρ. Βιβλ. 5'. κεφ. ΙΘ'.

(23) Θεοφ. Χρον. σελ. 276.

(24) Ἰωάνν. Χρυσός. Εἰς τοὺς μάρτ. Ἰουβεντ. καὶ Μαξιμῖνον.

(25) Θεοφ. Χρον. σ. 295. (26) Αὐτόθι σ. 307.

(27) * Σουλεϊμάν δὲ καὶ Βάκχαρος γράφουσι πρὸς Λέοντα στρατηγὸν τῶν Ἀνατολικῶν. Οἶδαμεν, ὅτι ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων σοὶ ἀρμόζει· ἐλθὲ οὖν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἌΣ καλήσωμέν σοι τὰ πρὸς εἰρήνην». Ἀξιοσημεῖωτον ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ Θεοφάνους τὸ παρακελευσματικὸν αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ. Ἡ σύνθλιψις, λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Η'. ἑκατονταετηρίδι, οἷα καὶ σήμερον ὑπάρχει παρὰ τῷ λαῷ. Τὴν χρῆσιν τοῦ ἌΣ ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ ἀνωνύμῳ συγγραφεῖ τοῦ βίου Λεόντος τοῦ Ἀρμενίου, ὅστις, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, ἤκμασε κατὰ τὴν Θ'. ἑκατονταετηρίδα· «ἌΣ καταβάσσωμεν ἐκείθεν τὴν εἰκόνα». — Ὅρα Βυζαντίδα, Τ. 9. σελ. 348, Ἐκδ. Βεν.

(28) Νικ. Κωνσ. Ἱστορ. σελ. 34. — (29) Θεοφ. Χρον. 331.

(30) Νικηφ. Κωνσ. σελ. 35. — (31) Θεοφ. Χρον. σελ. 333.

(31 δις) Τὴν ἀκατάσχετον καὶ ἀξιοδάκρυτον ῥοπὴν τῶν πατέρων μας πρὸς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις οἱ πλείστοι τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἔως ἀπὸ Δ' καὶ Ε'. ἑκατονταετηρίδος ἐμμέτρως τε καὶ πεζῶς ἐστηλίτευσαν. Ὁ Βασίλειος, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Χρυσόστομος ἐλεηνολογοῦσι τὴν κακὴν αὐτὴν ἐπιδημίαν, ἣ ὡς ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς λέγει, τὴν νόσον αὐτὴν τοῦ γένους τῶν Γραικῶν, νόσος, ἥτις, φοβούμεθα, φάσιν μὲν καὶ μορφήν ἠλλαξεν ἔκτοτε, ἀλλ' ὅμως εἰσέτι δὲν ἔπαυσε μαστίξουσα τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν. Ἰδοὺ πῶς ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς εἰκονίζει διὰ στίχων τὴν κατάστασιν τῶν τὴν τοιαύτην νόσον νοσοῦντων συγχρόνων του, καὶ νοουθετεῖ (Ἄσμ. Τ. 2. σελ. 19.) τοὺς πάσχοντας τὸ ἐπιδήμιον κακὸν τῆς Θεολογομανίας.

Ἄλλοις οὗτος τῆς ἐμῆς παιδείσεως
Νόμος σαφῶς τε καὶ καλῶς γεγραμμένος,
Μὴ μίαν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας εἰδέναι,
Τὴν εὐχολόν τε καὶ κακὴν γλωσσαλγίαν.
Μὴδ' ἐν θεάτροις καὶ πότοις καὶ συμπόταις
Ὅμοῦ γελῶντας ἄσμασι χαννουμένους,

Πρὶν καὶ πλυθῆναι γλώσσης ἐξ αἰσχροῦ λόγου,
Μήδ' ἐν βεβήλοις ὡς καὶ Χριστοῦ ξένοισ
'Ρίπτειν ἀφειδῶς τῶν λόγων τοὺς μυστικούς,
Παίζοντας ἐν τοῖς καὶ πόνῳ θηρωμένοις.

Ἀλλ' εἰ φιλόγλωσσός τις, ἢ ζήλου πλέως,
Καὶ δεινὸν εἴ σοι μὴ ῥησεται λόγος;
(Ἀνθρώπινον γὰρ εὐχομαι ἀνταῦθά σοι)
Δάλει μὲν, ἐν φόβῳ δὲ· μηδὲ πάντοτε,
Μὴ πάντα, μήδ' ἐν πᾶσι, μηδὲ πανταχοῦ.
Ἀλλ' ἔστιν οἷς, ὅσον τε, καὶ πού, καὶ πότε.

Κατὰ τὸν Κικέρωνα, ἡ αὐτὴ νόσος ἐβασάνισε τοὺς πρεσβυ-
τέρους Ἑλληνας· «Verbi controversia torquet Græculos homines,
contentionis cupidiores quam veritatis». — «Les Grecs, εἶπεν ὁ
Μοντέσκιος, grands parleurs, grands disputeurs, naturellement
sophistes» (Grand. Decad. Rom. Ch. 22).

(32) Θεοφ. σελ. 335. — Ὁ Κ. Edouard de Mural, συγγρα-
φεὺς τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας (S. Pétersbourg, 1855),
γράφει «Marie est mariée à Léon, après lui avoir donné un fils».
Ἀπατᾶται, νομίζομεν, διερμηνεύων τὸ χωρίον τοῦ Θεοφάνους·
Ἡ Μαρία δὲν στέφεται σύζυγος τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ Αὐγού-
στα. Οὕτως εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ παραγράφου ἀποκαλεῖ καὶ
ὁ Θεοφάνης αὐτήν.

(33) Ἐκ τοῦ παρωνυμίου Σαραντάπηχος (Κεδρ. Χρον. Β.
Ε' καὶ Ἰωάνν. Ἱεροσολυμ. Διήγησις περὶ ἀρχῆς Εἰκονομ.) δι-
καίως συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ λέξις Τεσσαράκοντα προσφέρετο
κατὰ συγκοπὴν καὶ σύνθλιψιν Σαράντα, καθὼς καὶ τὴν σή-
μερον· ὅθεν ἔλεγον ὡσαύτως Τριάντα, Πενήντα, Ἐξήντα,
ἐντὶ Τριάκοντα, Πεντήκοντα, Ἐξήκοντα καὶ Σαρακο-
στὴ ἐντὶ τῆς Τεσσαρακοστῆς, κ.τ.λ. Διὰ τὴν νὰ μὴ προσέξει-
κάσωμεν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῆς σήμερον καθομιλου-
μένης ἰδιωτισμοὶ ἦσαν εἰς τὸ στόμα τοῦ Λέοντος καὶ τῶν συγ-
χρόνων του;

(34) Θεοφ. Χρον. σελ. 336. — Ζωναρ. Χρον. Βιβλ. ΙΕ'. 3.

(35) Θεοφ. Χρον. αὐτόθι.

(36) Ἐσφαλμένως ἡ τῆς Πετροπόλεως Βυζαντινὴ Χρονο-
γραφία ἐν σελ. 341 τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἀναφέρει εἰς τὸ ἔτος

Μ. Χ. 726. 'Η ἔκρηξις κατὰ τὸν Θεοφάνην ἐγένετο τῷ δεκάτῳ ἔτει τῆς τοῦ Λέοντος βασιλείας, ὃ ἔστι τῷ 725. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος, ἱστορικὸς μετριώτερος τοῦ Θεοφάνους, καὶ πολλῶν ἄλλων ἱστορικῶν ἀξιοπιστότερος, ποιεῖ τὸ περὶ εἰκονομαχίας ψήφισμα μεταγενέστερον τοῦ Θηραΐκου φαινομένου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐξεδόθη ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ τοῦ 725, ἔπεται ὅτι ἡ ἡφαιστεία ἔκρηξις συνέβη ἐν Ἀνγούστῳ μηνὶ τοῦ ἔτους 724.

(37) Ὁ ἱατρὸς Κ. Βούρος ἐδημοσίευσεν πρὸ τινος ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι, τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἀνθολογία τῶν Κοινωφελῶν Γνώσεων (Μάρτιος 1837), ἀνέκδοτόν τι χρονικόν, εἰς τὴν ἰδιώτιδα συντεταγμένον, καὶ διηγουμένον περιπαθῶς τὴν ἡφαιστείαν ἔκρηξιν ἣτις ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συνέβη κατὰ τὴν ΙΣΤ'. ἑκατοντ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Χρονικοῦ (κληρικὸς ὡς φαίνεται), τὴν κοινὴν γνώμην διερμηνεύων, ἀποδίδει τὸ φαινόμενον εἰς τὰς ἀμαρτίας τῶν συγχρόνων του.

(38) Νικηφ. Κωνσ. Χρον. 36. «Ἐκδιδάσκειν δὲ τὸν λαὸν τὸ οἰκεῖον ἐπεχειρεῖ δόγμα».

(39) Θεοφ. Χρον. σελ. 340. — Κεδρ. Χρον. σελ. 455.

(40) Silentium, μυστικοσυμβούλιον, ἢ ἀπλῶς συμβούλιον.

(41) Κεδρ. Χρον. σελ. 454.

(42) Νικηφ. Χρον. σελ. 38. «Ὁ βασιλεὺς ἀθροίζει πλεῖστον λαὸν περὶ τὰ βασίλεια». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐναργῶς ἐξάγεται ἡ σύμπνοια τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πολιτῶν. Διότι πῶς ἄλλως ἤθελεν ὁ Λέων συγκαλέσει τὸν λαόν, ἂν τὸ πλῆθος διετίθετο ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν ἐκβασιν τοῦ Σελεντίου; Ἄν δὲ ὁ λαὸς τῆς βασιλίδος ἡμαντιοῦτο τοῖς φρονήμασι τοῦ Λέοντος, πῶς ἐπὶ τῇ προσκλήσει τούτου συνήρχετο περὶ τὰ ἀνάκτορα, ἢ συνελθὼν, πῶς μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ψηφίσματος, καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου δὲν ἐξέφρασεν ἐντόνως τὴν ἀγανάκτησίν του; Ὁ ἀνωτέρω χρονογράφος σημειοῖ μὲν τοῦ λαοῦ τὴν συζήσιν, περὶ ἀποδοκιμασίας, ὅμως, τοῦ λαοῦ αὐτοῦ οὐδὲν ἐκφέρει. Διὰ ταῦτα, ἡμεῖς θεωροῦμεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μαρτυρίαν τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου ὡς σημαντικωτάτην καὶ ἐμφαντικωτάτην ὑπὲρ τινος καὶ ἄλλην τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. Εἶναι γνώμων, δι' οὗ πλεῖστα ἕτερα χωρία δύνανται νὰ σαφηνισθῶσιν ἐν τῇ περιόδῳ τῆς εἰκονομαχικῆς πολιτείας.

(43) Κεδρ. Χρον. σελ. 454. — (44) Θεοφ. Χρον. σελ. 341.

- (45) *Αυτόθι*, σελ. 342. — (46) *Ζωναρ. Χρον.* σελ. 104.
 (47) *Κεδρ. Βιβλ. Γ'.* — *Γλυκ.* σελ. 522. — *Πρὸς τὰ πολλὰ περὶ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης διαθρυλληθέντα, καὶ δὴ μυθολογηθέντα λέγεται ἡ ἀπώλεια ἐνὸς σώματος τῶν τοῦ Ὁμήρου ἐπῶν, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους χειρογραφήθεντος ἐπὶ δέρματος δρακοντείου 120 ποδῶν μήκους. Οὐχ ἦττον ὑπερβολικὸν νομίζομεν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμπρησθέντων βιβλίων.* — *Bl. Berington, Hist. Litter. des Grecs*, σελ. 57. — *Shoell*, 'Ις. τῆς 'Ελλ. *Γραμματολ. Τ. 5. Μέρ. Ι.* σελ. 15. — *Gibbon*, *Κεφ. 49.* — *Anecd. du Bas — Emp. Τ. 3.* σελ. 293.
 (48) *Θεοφ.* σελ. 339. — (49) *Νικηφ. Χρον.* σελ. 41, καὶ 42.
 (50) *Θεοφ. Χρον.* σελ. 346.
 (51) *Ζωναρ. Χρον.* σελ. 457 — *Νικηφ. 38* — *Θεοφ. 343.*
 (52) *Θεοφ. Χρον.* σελ. 345.
 (53) *Κεδρ.* σελ. 458 — *Ζωναρ.* σελ. 106. — (54) *Θεοφ.* σελ. 346.
 (55) Ἀποδίδεται τῷ μεγάλῳ Καρόλῳ σύγγραμμά τι ἐπιγραφόμενον *Καρόλεια Βιβλία (Libros Karolinos)*, ἐνθα πολλὰ νοήματα ἐκφέρονται κατὰ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. Ὁ *Καλβίνος* καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κήρυκες τοῦ *Προτεσταντισμοῦ* ἠρῶσθησαν ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου χωρία καὶ μαρτυρίας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας των.
 (56) Ἐπισ. *Θεοδ. Στουδ. Jacop. Sirmond. Op. Var. Τ. 5. σ. 159.*
 (57) *Sism. Hist. des Republ. Ital. Ch. 3.*
 (58) *Murat, Ann. Dom. 728.*
 (59) *Le Beau, Βιβλ. 63 Κεφ. 44.* — (60) *Θεοφ. Χρον.* σελ. 343.
 (61) Ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως *Laureata*, ὁ δάφνινος τοῦ αὐτοκράτορος στέφανος, κατὰ συνήθειαν δὲ, ἡ τῆς αὐτοκρατορικῆς διατάξεως σφραγὶς, ἢ ἡ εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος. «Τούτῳ τῷ ἔτει ἐβασίλευσεν Ἀνθήμιος, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ εἰσῆλθε τὰ *Λαβράτα* αὐτοῦ ἐν *Κωνσταντινουπόλει* διὰ *Φερεντίου Ἐπαρχου*». *Πασχ. Χρον.* σελ. 323.
 (62) *Φράσις βυζαντινῇ, ἰσοδυναμοῦσα τῇ γαλλικῇ A' bas... A' bas le Roi.*
 (63) Οἱ *Γαλάται* δὲν ἐξεστράτευσαν. *Διὰ τοιαύτης δεινώσεως ὁ Γρηγόριος ἐπειράτο νὰ καταπτοήσῃ τοῦ Λέοντος τὸ πνεῦμα.*
 (64) *Αἰνίττεται τὴν Ἰταλικήν, ἣτις καὶ Ῥωμανία (Romagna)* μετέπειτα ὠνομάσθη· ἐπαρχία συμπεριλαμβάνουσα τινὰς τῶν

πόλεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι μέρος τῆς λεγομένης Μάρκας (Marche). Δὲν ἐννοεῖ δὲ τὴν Δεκάπολιν τῆς Ἰουδαίας, τὴν ὁποίαν ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω κατέδραμον οἱ ἀντάρται τοῦ Λιβάνου.

(65) Τὴν Ἀπουλίαν, καὶ τὰς λοιπὰς ὑποτελεῖς ἐπαρχίας τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας.

(66) Ἀὖ ἐξάγεται ἐκ τῆς περιόδου ταύτης ἡ ὑποταγὴ τῆς Ῥώμης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα; Ἐὰν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν, ἣν ἀναφέρει ἡ Βυζαντινὴ χρονογραφία τῆς Πετρονπόλεως, σελ. 343, παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἔγραψε τῇδε τὴν ἐπιστολὴν ἐν ἔτει 729, ὅπερ ἄλλως τε ἀπίθανον, καθ' ἡμᾶς, διότι δὲν ἤ-
ωκλεν ὁ Πάπας ἀφήσει νὰ παρέλθωσι τέσσαρες ἐνιαυτοὶ χωρὶς τινος ἀποστολικῆς νουθεσίας, ἔπεται προδήλως, το μὲν, ὅτι ἡ ἀποστασία τῆς Ῥαβέννης καὶ τῆς Δεκαπόλεως δὲν συνεπέσθην τῆς Ῥώμης τὴν ἀποστασίαν, τὸ δὲ, ὅτι οἱ Λογγοβάρδοι τῆς μέσης Ἰταλίας δὲν προέτρεψαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀποκηρύξιν τῆς βυζαντινῆς ἀρχῆς, ἢ, τοῦτο ποιήσαντες, ἀπέτνχον, καθόσον ἡ Ῥώμη διατηρεῖται ὑποτελὴς τῷ αὐτοκράτορι ἕως τοῦ 729. Ἡ γνώμη, λοιπὸν, τοῦ Σισμάνδου, καὶ τοῦ Μουρατώρου περὶ συστάσεως Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἡμιανεξαρτήτου, ἢ εἶναι ἐσφαλμένη, ἢ ἡ σύστασις αὕτη πρέπει νὰ προσδιορισθῇ εἰς χρόνον μεταγενέστερον, ὥσως ἐν τῇ πολιτείᾳ Γρηγορίου τοῦ Γ', πρὸς ὃν ὁ Φλουρὴς ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ Πανύλου τοῦ Διακόνου, ἐσφαλμένως ἀποδίδει καὶ τὰς περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιστολάς.

(67) Ὁ Πάπας Μαρτῖνος, ὡς γνωστὸν τοῖς πᾶσι, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὅτι τὸν Μονοθελητισμὸν ἀνεθεμάτισε. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Κώνστας μετέβαλε τὴν ποινὴν εἰς ἐξορίαν, ἔνθα καὶ ὁ Πάπας ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 655.

(68) Βαρών. Ἑκκλῆς. Ἱστορ. ἔτ. 726. . . 28 — Rodotà, Rito Gr. in Italia, T. I. σελ. 139.

(69) Fleury, Ἱστ. Ἑκκλ. Βιβλ. 42. Κεφ. Θ'.

(70) Γεώργ. Κεδρ. Χρον. σελ. 450.

(71) «Τοὺς τε Καλαύρους καὶ τοὺς Σικελοὺς φόροις νέοις ἐβάρυνε, κεφαλῆτιῶνα τελεῖν κατὰ τοὺς Ἰουδαίους δογματίσας αὐτοὺς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς τικτόμενα ἄρῶνα ἀπογράφεσθαι». Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ' σελ. 105.

(72) Rodotà, Rito Gr. in Ital. Βιβλ. Β'. Κεφ. 3.

(73) Αὐτόθι, T. I. σελ. 153.

(74) Μουρατώρ. *Rer. Ital. T. A'. Μέρος Β'. εἰς τὰς σημειώσεις περὶ Ἰωάν. Διακόνου.*

(75) « Per illud itaque tempus cum tota Calabria, et Lucania Provincia Constantinopolitano subdita erat Imperio, omnes Ecclesiæ, et Episcopatus ipsius Provinciæ, Metropolitanæ Ecclesiæ Rheginæ subiacebant. Metropolitanus vero Rhegii per vim, ac dominationem Græcorum a Constantinopolitano Patriarcha consecrationem habebat ». Ughelli de *Episc. Gatac. T. 9. σελ. 358.*

(76) Rodotà, *Rit. Gr. in Ital. T. I. σελ. 158, 160.*

(77) *Αὐτόθι, σελ. 268.* — (78) *Κεδρ. Χρονογρ. σελ. 457.*

(80) Ὁ Ἱεροσολύμων Θεόδωρος ἐπεμψε πρεσβύτερόν τινα Κωνσταντῖνον εἰς Φραγκίαν, ζητῶν παρηγορίαν εἰς τὸν διωγμὸν ἐπὶ Κορωναύμου.

(80) Ἀφθονα δειγμάτων τοιούτου ὕφους δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ συνάξῃ εἰς τὰς πρὸς τὸν Πάπαν ἐπιστολὰς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ εἰς τὰς κατὰ Εἰκονομάχων διατριβὰς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἴδου ἀπόσπασμά τι ἐκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Στουδίτου αὐτοῖ πρὸς Πασχάλιον Πάπαν Ῥώμης. « Ἄκουε, ἀποστολικὴ κἀρα, θεοπρόβλητε ποιμὴν τῶν Χριστοῦ προβάτων, κλειδοῦχε τῆς οὐρανῶν βασιλείας, πέτρα τῆς πίστεως, ἐφ' ἣ ὀκοδόμηται ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Πέτρος γὰρ σὺ, τὸν Πέτρον θρόνον κοσμῶν καὶ διέπων. Δεῦρο ἀπὸ δυσμῶν ὁ Χριστομίμητος. (Ἐπισ. ΠΝΕ.) — « Ὑμεῖς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ ἀθόλωτος καὶ ἀκαπλήντος πηγὴ ἐξ ἀρχῆς τῆς ὀρθοδοξίας· ὑμεῖς ὁ πάσης αἰρετικῆς ξάλης ἀνθρωσιμῆς εὐδίας λιμὴν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας· ὑμεῖς ἡ θεόλεκτος πόλις τοῦ φυγαδευτηρίου τῆς σωτηρίας, κ. τ. λ. » (Ἐπισ. ΠΝΣΤ.)

(81) Ἀξιοπαρατήρητος ὁ συγχρονισμός. Εὐλόγως ἐντεῦθεν ὑποπτευομεν μὴ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Λέοντος κατὰ Ἰταλίας εἶχε προσέτι σκοπὸν νὰ προβῇ μέχρι τῶν Ἀλπεων, ὅπως ἐκεῖ φράξῃ τὴν εἰσόδον τῶν Ἀράβων εἰς Εὐρώπην. Οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι σιγῶσι περὶ τούτου· ἀπίθανος, ὅμως, δὲν εἶναι ἡ συνεννόησις τοῦ Μαρτέλλου καὶ τοῦ Λέοντος ὑπὲρ σωτηρίας τῆς Χριστιανώσεως. Παρομοία τις συνθήκη συνωμολογήθη μεταξὺ Γάλλων καὶ Γραικῶν ἐπὶ Ῥωμανοῦ· Στρατευνόντων αὐτῶν τότε τῶν Σαρακηνῶν, οἱ μὲν Γάλλοι παρετάχθησαν ἐπ' ἐκείναις τῶν Ἀλπεων, οἱ δὲ Γραικοὶ ἀνέλαβον τὴν ὑπόσχεσιν νὰ φρουρήσωσι τὰς διόδους τῶν ὁρέων τούτων.

(82) «Cid che nessuno Papa aveá ancora fatto,» λέγει ὁ Ἰστορικὸς Giannone. «C'était de la part du Pape, ὁ Le Beau παρὰ-τηρεῖ (Βιβλ. 63 § 63.) une action de souveraineté, dont on n'avait point d'exemple».

(83) «Epistolam quoque, decreto Romanorum principum, sibi prædictus Præsul Gregorius miserat; quod sese Populus Romanus, relicta Imperatoris dominatione, ad suam defensionem et invictam clementiam convertere voluisset». Duchesn. in Collect. Hist. Franc.

(84) Βλ. Gioberti, Primato del Papa; εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Ππίνου.

(85) «Διὰ ταῦτα, γράφει ὁ Ζωναράς (Βιβλ. Ε': σελ. 104), ὁ τῆς πρεσβυτέρας 'Ρώμης τὴν Ἐκκλησίαν ἰδύνων Γρηγόριος, τῆς πρὸς τὸν τῆς Νέας 'Ρώμης προεδρεύοντα, καὶ τοὺς ἐκείνῳ ὁμόφρονας ἀποστάς κοινωνίας, ἐκείνους μὲν σὺν τῷ βασιλεῖ συνοδικῷ καθυπέβαλεν ἀναθέματι, τοὺς δὲ μέχρι τότε τῇ βασιλείᾳ κομιζομένους ἐκείθεν φόρους ἐπέσχε, τοῖς Φράγκοις σπεισάμενος. Ὅθεν αὐτοῖς ἀφορμὴ γέγονε τοῦ κυριεύσαι τῆς 'Ρώμης».

(86) Θεοφ. Χρον. σελ. 322.

(87) «Η περίοδος αἰνίττεται τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Γρηγορίου πρὸς Λέοντα, ἔνθα γίνεται μνεία τῶν διαφόρων φυλῶν, αἵτινες παρεπεδήμουν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Περιγηγῆς τις τῆς ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδος οὕτω περιγράφει τὴν ἀνατολικὴν βασιλίδα. «La ville de Constantinople contient dans son enceinte dix-huit milles, en telle sorte que la mer en baigne la moitié, et que l'autre tient au continent, et qu'elle est placée entre deux bras de mer, l'un de côté de la Russie, et le second du côté de l'Espagne. C'est un lieu fort fréquenté par toute sorte de marchands, tant des provinces et régions de Babylone, de Mésopotamie, de Médie, de Perse, que des royaumes et contrées d'Égypte, de Canaan, de Russie, d'Hongrie, aussi bien que de Psianki, de Burie, de Lombardie, et d'Espagne. Cette ville est commune à tout le monde sans distinction des marchands qui s'y rendent de toute part. Il n'y en a point sur la terre qui puisse s'égalér à elle. Si on en excepte Bagdat, la plus puissante place des Ismaélites». Ὅρα ἐν τῷ Recueil de l'Academie des Inscriptions τ. 28.

σίν τινα τοῦ Danville περὶ ἐπτάσεως Κωνσταντινουπόλεως, Νο-
εμβρίου 1764.

(88) Cantù, St. Univers. T. 3. σελ. 763.

(89) Fleury, Hist. Eccles. Βιβλ. 40 — Κεφ. 4.

(90) Αὐτόθι, Κεφ. 42.

(91) Ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Ἁγίου τούτου Ἀρχιεπισκόπου
τῆς Ἀγγλίας (Cantorbery) ἀνέκρουσιν ἐξίσου εἰς τὴν ἐκκλησια-
στικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γραμματολογικὴν. Ἐγεννήθη ἐν Ταρσῷ
τῆς Κιλικίας, ἐπαιδεύθη εἰς Ἀθήνας, καὶ χειροτονήθη ὑπὸ τοῦ
Πάπα Βιταλιανοῦ ἐν ἔτει 668. Ὁ Ἰάκωβος Petii ἐξέδωκε τῷ
1677 τὴν τελειότεραν ἐκδοσὴν τῆς Συλλογῆς Κανόνων τοῦ
σοφοῦ τούτου ἀνδρός. — (92) Marat. Ann. 731—741.

(93) Ἐξ μόνου πρὸς αὐτοῦ ἐκ τῶν τριάντων ὁ μέγας Κων-
σταντίνος, Θεοδοσίος ὁ Β', Αναστάσιος ὁ Α', Ἰουστινιανὸς, Ἡ-
ράκλειος καὶ Κωνστάντος. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Λέοντος, Κωνσταντίνος,
ἐβασίλευσε 34 ἔτη.

(93 bis) Tassin, Numism. Imperat. Roman. p. 414. Θαυμάζο-
μεν, ὅτι ὁ Eckel καὶ ὁ Sautcy δὲν ἀναφέρουσι τὰ δύο νομί-
σματα αὐτά.

(94) Ὅτι πολλὰ παρὰ τῶν Εἰκονομάχων ἐγράφησαν πονή-
ματα κατὰ ὀρθοδόξων, τοῦτο πιθανώτατον οὐδὲν ὅμως διε-
σώθη, πλὴν τινων ἱμῶν, οὓς παρεμβάλεν ἐν τῇ συλλογῇ αὐ-
τοῦ ὁ ἐκδύτης τῶν ἐπιστολῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, καὶ
τὸ πόνημα, ὅπερ εἰς τὰ σχόλια τοῦ Εὐναπίου πρότινων ἔτων
ἐδημοσίευσεν ὁ φιλέρενος Boissonade, ποίημα σατυρίζον τὴν πί-
στιν εἰς τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων καὶ Μαρτύρων, καὶ λίαν ἀστείως
περιχλευάζον τὴν μανίαν λειψανοθήρου τινὸς Ἀνδρέα μοναχοῦ.
Τὸν συγγραφέα τῆς σατύρας ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς νομίζει γραμ-
ματέα αὐτοκράτορός τινος ἀγνώστου, ἡμεῖς δ' εὐλογοφανέστερον
τὸ ποίημα ἀποδίδομεν εἰς τὸν Χριστόφορον, Ἐπίσκοπον Μιτυ-
λήνης, ἀκμάσαντα βέβαια κατὰ τὸν Εἰκονομαχικὸν αἰῶνα. Παρ-
ενεῖρομεν δ' αὐτὸ κατ' ὁλοκληρίαν, ὥς μνημεῖον καὶ ἐξιόλογον
ἐνταντῷ καὶ θυσεύρετον.

ΙΗΣΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥ.

Στίχοι ρλβ'.

Τοῦ Μιτυλήνης, πρὸς τινα μοναχὸν τὰ τῶν ιδιωτῶν λείψανα
ὡς ἅγια ἐξωνοῦμενον.

Πολλοὶ λέγουσιν (εἰ δ' ἄληθεῖς οἱ λόγοι
 Οὐκ οἶδα), πλην λέγουσι, καὶ πείθουσίν με,
 Ὡς σφόδρα χαίρεις, ὦ Μοναστὰ καὶ Πάτερ,
 Εἴ τις σε σεπτοῖς δεξιούται λειψάνοις
 Ἀνδρῶν μαρτυρῶν ἢ σεβαστῶν μαρτύρων,
 Θήκας δὲ πολλὰς λειψάνων θείων ἔχεις,
 Ὡς ἐξακνοίγων τοῖς φίλοις σου δεικνύεις·
 Τοῦ Προκοπίου μάρτυρος χεῖρας δέκα,
 Θεοδώρου δὲ πέντε καὶ δέκα γνάθους,
 Καὶ Νέστορος μὲν ἄχρι τῶν οὐτῶ πόδας,
 Γεωργίου δὲ τέσσαρας κάρας ἅμα,
 Καὶ πέντε μαστοὺς Βαρβάρας ἀθληφόρου,
 Καὶ νῦν μὲν ὅσα δώδεκα βραχιόνων
 Τοῦ καλλινίκου μάρτυρος Δημητρίου,
 Νῦν δ' αὖ καλάμους εἴκοσι σκελῶν ὅλων
 Τοῦ Παντελεήμονος (ὃ τῆς πληθύος!)
 Λέγεις δὲ πιστεῖ ταῦτα πάντα λαμβάνειν,
 Οὐκ ἐμριβάλλων, οὐκ ἀπιστῶν οὐδ' ὄλως,
 Αἰδῶ τέ πολλήν τοῖς κιβωτίοις νέμεις,
 Καὶ προσκυνεῖς ὡς ὄντα Χριστοῦ μαρτύρων.
 Βαβαὶ ξεύσης πίστεως σῆς, Ἀνδρέα,
 Ἦτις σε πείθει τοὺς μὲν ἀθλητάς, ὕδατος,
 Τὰς μάρτυρας δὲ, θήκας οἶσθαι κύνας,
 Τοὺς μὲν κεφαλὰς μυρίας κεκτημένους,
 Τὰς δ' αὖ γε μαστῶν πληθος, ὥσπερ οἱ κύνες!
 Ἐκ πίστεως σῆς καὶ πρὸς ἰχθὺν ἐτράπη
 Νέστορ ὁ μάρτυς οὐτάπους δεδειγμένος.
 Καὶ Προκόπιον πίστις ἡ σὴ δεικνύει
 Βριάρεω κομῶντα χειρῶν πληθύϊ!
 Λέγεις ὁ σεμνὸς καὶ Θέκλας τῆς πρωταθλοῦ
 Ὁδόντας ἐξήκοντα (φεῦ πλάνης!) ἔχειν,
 Καὶ τοῦ μεγίστου Προδρόμου λευκὰς τρίχας·
 Αὐχεῖς δὲ καὶ σὺ πάσας ὡς νῦν ἐπρίω
 Ἐκ τῶν γενεῶν τῶν σφαγέντων νηπίων
 Ἐν Βηθλεὲμ πρὶν τῆς Ἰουδαίας πόλει·
 Φάσκεῖς δὲ τιμᾶν ταῦτα, πιστοῖς ὡς νόμος.
 Ὡς πίστις ὁρθή, πίστις ἡνθρακωμένη,

"Ἡ τοὺς πατεράους οὐκ ἀπαρνείται νόμον,
 Τῶν Μακκαβαίων τὸ ζέον μιμουμένη!
 "Ὡ πίστις οὐκ ἔχουσα μῶμον οὐδένα,
 Τάξεις ἀνατρέπουσα καὶ φύσεις μόνον,
 Νῦν μὲν γυναῖκα δεικνύουσα πρεσβύτιν
 "Υλὴν ὀδόντων σχοῦσαν ἐξηκοντάδα,
 Νῦν δ' αὖ γε λευκαίνουσα τὴν κόμην νέω,
 Καὶ νηπίοις διδοῦσα παγώνων πλάτη!
 Καὶ ταῦτα πιστῶς ὡς ἀληθῆ προσδέχη,
 Καὶ χρημάτων νέμῃσιν ἡδέως δέχη·
 Οὐκ ἂν γε τοι λείψει σε πληθὺς λειψάνων·
 "Ἔσται γὰρ, ἔσται λειψάνων ἔτι προῖσις,
 Ἔως ἂν ἡχῇσεις σάλπιγξ ἐσχάτη,
 Ἐνοῦσα ταῦτα καὶ συναθροίζουσά πως,
 "Αφθαρτον εἰς σύμπηξιν ἄλλης οὐσίας
 Σφίγγουσα τὰ πρὶν ἐσκορπισμένα,
 Πνοὴν διδοῦσα πᾶσιν ἐκπεπνευκόσιν,
 Καὶ πάντας εἰς τὸ βῆμα συγκαλουμένη,
 Τὸ φοικτὸν ὄντως βῆμα καὶ φοβούμενον,
 Ἐν ᾧ περ αὐτὸς πράξεως οὐκ ἐνθέου
 Ὁρθῶς ὑπόσχῃς ἀξίαν τιμωρίαν,
 Ἀνθ' ᾧ παρηνόμεσας οὐτως ἀφρόνως,
 Ὅσα βεβήλων οἶα σεπτῶν μαρτύρων
 Ὡνούμενός τε καὶ κατακλείων πίθῳ.
 Τί καὶ τοσεῦτον ἐκκενοῖς οὖν χρυσίον;
 "Ἐξεστι καὶ γὰρ δωρεάν σε λαμβάνειν
 Πρὸς τοὺς τάφους τρέχοντα τοὺς ἐν τῇ πόλει.
 Εἰ περ σὺ μισθὸν οὐ κομίζεσθαι λέγεις
 Ὡς ὅσα προῖκα λαμβάνεις ἐκ μνημάτων,
 "Ἰδι πρὸς ἐξώνησιν, ἡδέως ἔθι·
 Ῥᾶν κενώσεις ἅπαν τὸ σὸν χρυσίον,
 Ἡ τοὺς τάφους ἅπαντας οἱ νεκροπράται·
 "Ἐγωγε τοίνυν τοῦτο θαυμάζεις ἔγνω,
 Πῶς οὐκ ἀπιστεῖς τοῖς πράταις τῶν ὁστέων,
 Τοῦναντίον δὲ καὶ προσηνῶς προσδέχη
 Ἀπαντας αὐτοὺς καὶ μεθ' ἡδονῆς ὅσης!
 "Ἡκουσα δ' αὐτὸς πρὸς τιμὸς τῶν σῶν φίλων,

ἴθις γνοὺς πλάνος τις πίστεως σῆς τὸ ζέον
 Ὅστουν προβάτου μηριαῖον λαμβάνει,
 Ἄπαν δὲ κύκλω βάμματα χρίσας κρόκου,
 Καὶ θυμιάσας καὶ περιστείλας ἅμα,
 Πρόσεισιν εὐθὺς καὶ δίδωσί σοι, λέγων·
 «Ὅστουν ὑπάρχει τοῦτο μάρτυρος Πρόβου.»
 (Τὸ δ' ἦν προβάτου μᾶλλον, ἀλλ' οὐχὶ Πρόβου.)
 «Δεῖ τοιγαροῦν σοι χρυσίνων ἐκκαίδεκα.»
 Λαβεῖν τι χρῆμα θεῖον ἀήθης, Πάτερ,
 Ἐκ πίστεως καὶ τοῦτο ποιήσας τάχα.
 Πολλὴ γάρ ἐστι πίστις ἡ σὴ καὶ λίαν,
 Καὶ μὴν δυνηθῇ καὶ μεθιστᾶν τὴν κτίσιν
 Ὅπου γε μικρὰ πίστις ἀκραιφνεστάτη,
 Ὡς κόκκος εἰς νάπυος, ὁ Χριστὸς λέγει,
 Ὅρη μεθιστᾶν εὐκολώτερον σθένει.
 Πλὴν ἀλλ' ἐπεὶ σε πιστὸν ἔγνωαν εἰς ἄκρον,
 Οὐκ ἀμφιβάλλειν οὐδὲ διστάζειν ὅλως
 Πρὸς τὰς δόσεις θέλοντα τὰς τῶν λειψάνων,
 Παρέξομαί σοι προῖκα χρῆμά τι ξένον·
 Ἐνδὲχ τὸν ἀντίχειρα τοῦ τρισολβίου,
 Καὶ γλουτὸν αὐτὸν Ἡλίου τοῦ Θεσβίτου.
 Βούλει παράσχω, λειψάνοις τοῦτοις ἅμα,
 Καὶ δάκτυλόν σοι Μιχαὴλ ἀρχαγγέλου;
 Ἔσται παράσχω τοῦτου ἐκ Χάων ἔχων.
 Μόνον σύ μοι πίστευε ταῦτα λαμβάνων,
 Ὡς εἰσὶ τοῦτων ὧν ἐγὼ διδοὺς λέγω.
 Δώσω σὺν αὐτοῖς καὶ βραχὺ, Πάτερ, μέρος
 Τοῦ Γαβριὴλ σοι τοῦ μεγίστου τῶν νόων.
 Ἐν Ναζαρετ γὰρ πρὶν κατελθὼν τῇ πόλει,
 Πτεροῦρῶν ἔξανεπτυ πρὸς πόλον.
 Ἦχθησαν οὖν ἐκεῖθεν ὧδα τὰ πτεῖλα
 Ἐγὼ δὲ ταῦτα πάντων ἔχων ἐσχάτως
 Καὶ σοι παράσχω, πιστὲ λειψάνων φίλε!
 Ἄλλ' οὐκ ἐκείνων φείσομαι τῶν κρειττόνων,
 Οὕτω σε πιστεύοντα πρὸς ταῦτα βλέπων,
 Τὸν ἡδὺν ὄντως ἐν μοναστοῖς Ἀνδρέαν,
 Δώσω δέ σοι κἀκεῖνα σὺν προθυμίᾳ·

Ἐνὸς Λερουβίμ τριῶν ὁμμάτων κορᾶς,
 Καὶ τῆς φλογίνης χεῖρα ῥομφαίας μίαν,
 Ἦν ἑξανάψας ἐν μέσῳ τῶν λειψάνων
 Ἄλλου παρ' αὐτὴν οὐ δεηθήσῃ λύχνου.
 Φιλοῦ οὐσα καὶ γὰρ οἶδε καὶ φῶς ἐκφέρειν,
 Καὶ πάντα νικᾷ φῶτα λαμπρῶν ἀστέρων·
 Ἐξεῖς ἐκείνην τοιγαροῦν σὺ καὶ λύχνον
 Καὶ λείψανον κάλλιστον, εἴπερ ἄλλο τι.
 Καὶ πάντα ταῦτα προῖκα καὶ χωρὶς πόνου
 Λοιποῖς συνάψας σοῖς ἀπείροις λειψάνοις,
 Θῆσεις με πρῶτον τοῦ χοροῦ τῶν σῶν φίλων,
 Εὐεργέτην καλῶν με πάντα τὸν χρόνον.
 Οὕτω γὰρ ἔστιν, ὥσπερ οἶμαι, καὶ πρέπειν.
 Ἀπογραφεὺς σοι ταῦτα τῶν βασιλέων,
 Ὁ Χριστόφορος, ὃν καὶ γινώσκειν ἔχεις,
 Ἀρχοῦ μὲν οἰκῶν τοῦ νεῷ Προτασίον,
 Ἀμφ' αὐτὸ φημί τὸ στρατήγιον, Πάτερ,
 Ποθῶν δὲ καὶ σε γνώριμον σχεῖν καὶ φίλον,
 Ὡς ἂν γελῶν ἡδέως καθ' ἡμέραν,
 Τῶν θλίψεων εὐρών σε φάρμακον μέγα.

Τοιαῦτά τινα ὡς ἔγγιστα νοήματα ἐκφράζει καὶ ὁ σοφιστὴς
 Εὐνάπιος, συγγραφεὺς τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὸν βίον
 τοῦ Αἰδεσίον, τὰ ἔθιμα κατακρίνων τῶν τότε χριστιανῶν.
 «Ἐπεισῆγον, λέγει, τοῖς ἱεροῖς τόποις τοὺς καλουμένους μονα-
 χούς, ἀνθρώπους μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὁ δὲ βίος αὐτοῖς συνάδης,
 καὶ εἰς τὸ ἔμφανες ἐπασχόν τε καὶ ἐποίουν μυρία κακὰ καὶ
 ἄφραστα. Ἀλλ' ὅμως τοῦτο μὲν εὐσεβεῖς ἐδόκει, τὸ καταφρονεῖν
 τοῦ θείου· τυραννικὴν γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν τότε πᾶς ἄνθρωπος
 μέλαιναν φορῶν ἐσθῆτα, καὶ δημοσίᾳ βουλόμενος ἀσχημονεῖν·
 ἐς τοσόνδε ἀρετῆς ἤλασε τὸ ἀνθρώπινον! Ἀλλὰ περὶ τούτων
 μὲν καὶ ἐν τοῖς καθολικοῖς τῆς ἱστορίας συγγράμμασιν εἴρηται·
 τοὺς δὲ μοναχοὺς τούτους καὶ εἰς τὸν Κάνωβον καθίδρυσαν,
 ἀντὶ τῶν νοητῶν θεῶν εἰς ἀνδραπόδων θεραπείας, καὶ οὐδὲ
 χρηστῶν, καταδήσαντες τὸ ἀνθρώπινον. Ὅστέα γὰρ καὶ κεφα-
 λὰς τῶν ἐπὶ πολλοῖς ἀμαρτήμασιν ἐαλωκότων συναλίζοντες, οὗς
 τὸ πολιτικὸν ἐνόλαξε δικαστήριον, θεοὺς τε ἀπεδείκνυσαν, καὶ
 προσεκαλινδοῦντο τοῖς. . . . καὶ κρείττους ὑπελάμβανον εἶναι

μολυνόμενοι πρὸς τοῖς τάφοις. Μάρτυρες γοῦν ἐκαλοῦντο καὶ διάκονοί τινες καὶ πρέσβεις τῶν αἰτήσεων παρὰ τῶν θεῶν, ἀνδράποδα δεδουλευκότα κακῶς, καὶ μάστιγι καταδεδαπανημένα, καὶ τὰς τῆς μοχθηρίας αἰτείας ἐν τοῖς εἰδώλοις φέροντα· ἀλλ' ὅμως ἡ γῆ φέρει τούτους τοὺς θεοὺς!» (Eunap. Sard. Boisson. p. 45. el. Annotat. p. 277).

(95) Τὴν ἐφήμερον ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων, ἣν λέγουσιν οἱ χρονογράφοι (Θεοφ. 348) γενομένην ἐπὶ Ἀρταβάσδου τοῦ ἀντάρτου, τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου, ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς ἀπίθανον πλάσμα τῶν μετέπειτα ἱστορικῶν. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ἡμετέρας γνώμης ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς χρονογραφούμενον συμβεβηκός. Διηγούνται οἱ αὐτοὶ, ὅτι τρωπῶσας ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς ἀντάρτας, καὶ εἰσελθὼν νικητῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔλαβε τὴν Πατριαρχὴν Ἀναστάσιον, συμφρονήσαντα τῷ Ἀρταβάσδῳ προηγουμένως, καὶ τυφλώσας, ἢ κατ' ἄλλους τύψας αὐτὸν δημοσίως, ἐπόμπευσεν εἰς τὸ Ἰπποδρόμιον ἐπὶ ὄνου ἐξανάστροφα καθήμενον. Ἀλλ' ἂν τοσούτω ἀποτροπαίως ὁ Κωνσταντῖνος ἐτιμώρησεν, ὡς λέγουσι, τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀποστασίαν τοῦ Ἀναστασίου, πῶς πάλιν ὁ Ἀναστάσιος οὗτος χαίρει τῆς εὐμενείας τοῦ κυρίου καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου; Πῶς ὁ δημοσία τυφθεὶς, καὶ εἰς τὸ Ἰπποδρόμιον πομπευθεὶς Πατριαρχὴς διευθύνει ἐπὶ ἑτέροισ δέκα ἐνιαυτοῖς καὶ μέχρι τέλους ζωῆς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰσαύρων καθιδρυθεῖσαν Εἰκονομαχικὴν Ἑκκλησίαν; Ἀποπολογίῳ τοιούτων γέμουσιν αἱ βυζαντιναὶ χρονογραφίαι. Τοιαύτη λ. χ. εἶναι καὶ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ὁ αὐτὸς Θεοφάνης ἐκφέρει ὡς οὐκ ἐνὸν εἰς τὰ γενέθλια Λέοντος τοῦ Χαζάρου. «Ἀνῆλθε ζωὸν μουχικὸν, ἄσπιλον, λαλοῦν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ, προμηνύον τοῦ ἔθνους ἐπιδρομὴν ἐκ τῆς ἐρήμου κατὰ τῶν Ἀράβων,» σελ. 358. — Ἀλλ' ὠφελοῦσι κατὰ τι καὶ αὐτὰ τὰ τερατολογήματα. Ἐκ γὰρ τοῦ χωρίου μανθάνομεν μετὰ θετικότητος τὴν ἐτυμολογίαν τῆς νεοελληνικῆς λέξεως ἄσπιρος, ἐτυμολογία, ἄλλως τε, συμφωνοῦσα καὶ πρὸς ἕτερον χωρίον τοῦ αὐτοῦ χρονογράφου, λέγοντος «ἵππος ἄσπιλος ὥσει χιῶν,» ὃ ἐστὶ λευκός.

(96) Ζωναρ. Χρον. σελ. 113. — (97) Αὐτόθι, σελ. 110.

(98) Αὐτόθι, σελ. 110. — Maimbourg, Hist. des Iconoclastes. p. 197. — (99) Κεδρ. σελ. 465. — Ζωναρ. σελ. 110.

- (100) Κεδρ. Μέρ. Β'. σελ. 460. — Ζωναρ. σελ. 86.
 (101) Θεοφ. Χρον. σελ. 292—298. — Κεδρ. σελ. 467.
 (102) Mansi, Conc. Collect. XII. σελ. 543.
 (103) "Ορα τὰς περὶ τούτου παραπομπὰς τῆς χρονογραφίας Muralt, σελ. 356. — (104) Κεδρ. Χρον. σελ. 463.
 (105) Θεοδ. Στουδ. Ἐπιστολὴ Β'. πρὸς τὸν Πάπαν Λέοντα Β'.
 (106) Κεδρ. Χρον. σελ. 467. — (107) Ἐπισ. Στουδίτου ΡΚΒ'.
 (108) Τότε πρῶτον, κατὰ τὸν Ἀρδουϊνον, ἐκτίσθησαν ἐν Ἰταλίᾳ Ἑλληνικὰ μοναστήρια. Οἱ ἡγούμενοι τῆς Ἀνατολῆς παρουσιασθέντες τῷ Πάπᾳ Μαρτίνῳ εἶπον αὐτῷ, Generalitas habitantium, in hac antiqua alma Urbe Roma, Græcorum Abbatum, et monachorum seriorum vestrae sanctitatis docemus, ut subter.... » Harduin. T. 3. Concilior. σελ. 719.
 (109) Rodotà, Rito Gr. in Italia. T. 2. σελ. 62.
 (110) Baronius, Ann. 761. ἀριθ. 15. — Rodotà T. II. σελ. 63. — Mabillon, Annal. Benedict. T. 2. Libr. 23, ἔτει 757.
 (111) « Erat enim extorrium haud exiguus numerus monachorum, ut non sufficerent alia, quæ in Urbe erant Græcorum monasteria. » Baron. Ann. 818. ἀριθ. 13.
 (112) Anast. Bibl. βίος Πασχ. Α'.
 (113) "Ορα τὰς περὶ τούτου παρατηρήσεις τοῦ Ροδότᾳ. T. 2. σελ. 71—75.
 (114) Ὁ Mabillon ἀναφέρει μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἀδριανοῦ Α'. ἐν ᾗ παραλείπονται οἱ στειχωιδέστεροι κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας. — Append. in Rem diplom.
 (115) Rerum Italicar. Pars. II. T. 2. Cap. 124.
 (116) Gian-Girolamo Gradenigo, Teatino, Prospetto della Letteratura Greco-Italiana· βιβλ. ὀπσεύρετον, ἀλλὰ τηρούμενον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀθωνείου Πανεπιστημείου.
 (117) « Οὐ γὰρ χριστιανὸς, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος ἐτύγγα-
 νεν ὧν, ἀλλ' ἀσεβείας τις κνικεὼν, καὶ σὶα τὰ Λιβνικὰ θηρία ιστό-
 ρηται φύεσθαι ἐκ μίξεως ἐτέρογενῶν, πολυειδῆ καὶ σύμμικτα τὴν
 ἰδέαν καὶ τὴν θηριωδίαν γενόμενα ». Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 106
 — Γεώργ. Μοναχ. σελ. 503. — Πάντες συμφώνως οἱ λοιποὶ χρονο-
 γράφοι ἔξαντλοῦσι κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου τὸ λεξικὸν τῶν ὕβρεων.
 (118) Θεοφ. Χρον. σελ. 360. — Νικηφ. Κωνσ. σελ. 41. — Χρον.
 Πετροῦπ. σελ. 357. — (119) Γεώργ. Κοδινὸς κερ. ΣΤ'. καὶ ΙΓ'.

(120) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 114. — Θεοφ. σελ. 378, 379.

(121) « Ἐνεχθέντος Ἀντιμυσίου », περὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς λέξεως βλ. Γλωσσ. Γραικορωμαϊκῶν Μεουσίου, σ. 153, καὶ 570.

(122) Zachariæ a Lingenth. *jus Græc. Rom. Pars III. p. 49.*

(123) Προφανεστάτη ἡ τῶν ὀρθοδόξων χρονογράφων παρὰ πλάσις τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ Κωνσταντίνου διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ Ἀγίου. — Ὅρα Κεδρ. σελ. 468. — Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ χρονογράφοι δὲν συμφωνοῦσι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκφωνήσεως, ἄλλα μὲν οὗτος ἀναφέρειν, ἄλλα δ' ἐκείνος. — Παρβλ. Θεοφ. χρον. σελ. 378. — (124) *Europe in the Middle Age. T. 2. σελ. 276.*

(125) *Mural. Script. III. σελ. 92. — Mansi, Cone. Collect. XII. σελ. 537 — 545. — (126) Ἡσαΐας, Κεφ. Α'. 7 — 9.*

(127) Ἡ δωρεὰ τοῦ Πεπίνου συμπεριελάμβανε τὰς ἐξῆς πόλεις, ἃς χάριν ἐνκαταληψίας γράφομεν ἰταλιστί· Ravenna, Rimini, Pesaro, Fano, Cesena, Sinigaglia, Jesi, Forlimpopoli, Forlì. ἔτι δὲ τὰ ἐξῆς φρούρια· Sussubio, Montefeltro, Acerragio, Monte di Lucaro, Cerra, San Marino, Bobbio, Urcino, Cagli, Luceolo, Gabbio, Comacchio, Narni. — Ὅρα Ancillon, *Tabl. des Révol. de l'Europe, T. I. σελ. 46, 47. — Miller, history philosophically illustr. T. I. σελ. 65, καὶ Sismondi, Republ. Ital. T. I. σελ. 9.*

(128) « Annunte Deo rempublicam dilatans, et universam dominicam plebem ». *Anast. Bibl. Vit. Steph. T. 3. σ. 172. ἔτος 755.*

(129) « Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, γράφει ὁ Fleury, *Hist. Eccles. L. 45. § 17.* περισπώδαστος εἶναι πρὸς διάγνώσιν ἐκείνου τοῦ αἰῶνος· βλέπομεν γὰρ ἐντεῦθεν μέχρι τίνος ἄνδρες, σοβαροὶ ἄλλως τε, ἐχρῶντο ὑποκριαίᾳ καὶ πλάσματι χάριν ἰδιοτελείας ». Ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐπιβαίνει καταδεικνύων τὰς ἀντιλογίας καὶ τὴν ἐπιτετηδευμένην τοῦ ἐγγράφου ἀσάφειαν.

(130) *Μελέτ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Κεφ. ΙΘ', σελ. 128.*

(131) « Et dum hæc agerentur convenit Romam Joannes Imperialis Silentarius, deferens eidem sanctissimo Pontifici regiam jussionem, simulque et aliam ad nomen prædicti Regis impii detulit adhortationis annectens jussionem, ut reipublicæ loca diabolico ab eo usurpata ingenio, proprio restitueret dominio. Quem vi deli- cet Imperialem missum confestim sæpefactus sanctissimus Papa cum suo germano sanctissimo Paulo Diacono ad eundem misit nequissimum Aistulphum Ravennam... » *Anast. Bibl. Vit. Pont. Ann. 752.*

(132) Maimbourg, *Hist. des Iconoclastes*, σελ. 178 — Mansi, *Conc. Collect.* XII, 695. — Ἡ χρονογραφία τῆς Περουπόλεως ἀποδίδει τὸ γεγονός εἰς Στέφανον τὸν Δ'. Ἀποροῦμεν, πῶς συγγραφὴς πονήματος ὀξυλόγου περιπίπτει εἰς τοιοῦτο λάθος. Ὁ Πάπας Στέφανος Δ' προεχειρίσθη τῷ 816 Μ. Χ. τουτέστι χρόνον πολὺν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος· ἅρα ἡ διαπραγματεύσις συνέβη εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Στεφάνου Γ'. ὅστις ἐξελέχθη τῷ 768, καὶ ἀρχιεράτευσεν ἄχρι τοῦ 772. Δὲν δυνάμεθα δὲ οὔτε εἰς Στέφανον τὸν Β'. ν' ἀποδώσωμεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος; ῥαδιουργίαν, διότι ὁ Πάπας οὗτος ἀνηγορεύθη ἐν ἔτει 742, καὶ ἀπέθανε τῷ 757, ἔτει καθ' ὃ τῇ μαρτυρίᾳ Γαλλικῶν τινων χρονικῶν, ἐγεννήθη ἡ Γυζίλλα, θυγάτηρ Περίνου. Ἐντεῦθεν οὖν τυμπεραίνομεν, ὅτι ἡ περὶ ἐπιγαμίας πρώτη αὕτη διαπραγματεύσις μεταξὺ Γραικῶν καὶ Φράγκων συνέβη ἐπὶ Στεφάνου τοῦ Γ'. τοῦ μὲν Περίνου θανόντος πρὸ ὀλίγου, ζῶντος δ' ἔτι τοῦ Κωνσταντίνου αὐτοκράτορος. Καθ' ὑπολογισμὸν τοιοῦτον, ὁ μὲν βασιλόπαις Λέων ἦγεν, ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν διαπραγματεύσεων, τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἡ δὲ Γυζίλλα ἦγε τὸ δωδέκατον. — (133) Le Beau, *Βιβλ.* 65. § 1.

(134) *Αὐτόθι*, *Βιβλ.* 65. § 1. — (135) *Cod. Carol. Epist.* 36.

(136) Guizot, *Cours d'hist. mod.* T. 3. p. 27.

(137) *Mural. Ann.* 798.

(138) *Αὐτόθι*. — Τινὲς τῶν δυτικῶν ἀποδίδουσι τὸ ὄνομα τοῦτο πρὸς Κωνσταντίνον τὸν Κοπρώνυμον, ἢ ἄλλως λεγόμενον Καβαλλῖνον. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀπεβίωσε τῷ 775. Πρόδηλον οὖν, ὅτι πρόκειται περὶ Κωνσταντίνου, τοῦ υἱοῦ Εἰρήνης, εἰς τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου (790 μ. Χ.) τὸ μωσαϊκὸν κατεσκευάσθη. Ἀγνοοῦμεν δὲ τὸν λόγον, δι' ὃν συνήθως οἱ ἱστορικοὶ καλοῦσι Κωνσταντίνον Ε'. τὸν Κοπρώνυμον. Ἡ προιοῦσα τάξις τῶν Κωνσταντίνων αὐτοκρατόρων ἔχει καθ' ἡμᾶς οὕτω· Α'. ὁ μέγας Κωνσταντῖνος· Β'. ὁ Ἡράκλειος· Γ'. ὁ νεώτερος Ἡράκλειος, ἢ Παγανάτος· Δ'. ὁ υἱὸς Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου· Ε'. δὲ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος υἱὸς τῆς Εἰρήνης. Ἐκτὸς ἐὰν μετὰ τούτων πρέπει νὰ συναριθμήσωμεν καὶ τὸν Τιβέριον, ὅστις ἔφερε μὲν τ' ὄνομα αὐτὸ, οὐδέποτε ὅμως ἐκλήθη Κωνσταντῖνος.

(139) Angelo Cinagll, *Le monete de' Papi*, p. 2. 3.

- (140) Biogr. Univers. de Michaud—vie d'Adrien.
 (141) Epist. Hadr. ad Const. et Iren. et ad Taras. Patr.
 (142) Mansi XII, 1036, 1037—XIII, 527, 568.
 (143) Θεοφ. Χρον. σελ. 382. — Ζωναρ. Β. βλ. ΙΕ'. σελ. 114.
 (144) Κεδρ. Χρον. σελ. 469. — Θεοφ. Χρον. σελ. 383.
 (145) Ζωναρᾶς. Χρον. σελ. 115.
 (146) Ὁ τρόπος δι' οὗ ὁ σεβάσμιος οὗτος Πατριάρχης ἀπο-
 σύρεται τῆς ἔδρας του ἐγείρει ὑποψίας τινὰς ἐνισχυομένας ὑπὸ
 τῶν παρεπομένων. Δὲν ἀναφέρομεν δὲ τοὺς λόγους, οὓς ψυχορ-
 ραγῶν ἐξεφώνησε, διότι χρήσουσιν οὗτοι κριτικῆς βασιάνου.
 (147) Anast. Bibliot. εἰς τὸ Προοίμιον τῆς Β'. Νικαϊανῆς
 Συνόδου. — (148) Maimbourg, Hist. des Iconoclastes, p. 239.
 (149) Θεοφ. Χρον. σελ. 389. — (150) Αὐτόθι, σελ. 390.
 (151) Anast. Bibliothec. in Vita Hadr. p. 108.
 (152) Fleury. Hist. Eccles. L. 44. Ch. 17.
 (153) Gaillard, hist. de Charlemagne T. 2. p. 84. — Guizot. hist.
 de la Civilis. en Europe, T. 2. p. 109. — Schlosser, *Is. Εἰζονοχλ.*
 (154) Hegewisch, Charlemagne, p. 183—190.
 (155) Ἰδού τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος πρώτα ἑλληνικὰ νομίσματα Ἄ.
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣ. ΙΡΙΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΗ—Ξ'. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ S
 ΙΡΙΝΙ ΕΚ ΘΕΟΥ ΒΑΣΙΛΑΙΣ. Περὶ τῶν χαλκίων τούτων ἐπίτηδες
 συνέταξε διατριβὴν ἐν τῇ Νέᾳ Πανδώρα τῶν Ἀθηνῶν ὁ ὁμο-
 εθνῆς νομισματολόγος Κ. Παῦλος Ἀάμπρος. "Ὅρα τὰ φυλλάδια
 τοῦ τρέχοντος ἔτους. — (156) Θεοφ. Χρον. σελ. 393—94.
 (157) Αὐτόθι, σελ. 398. — Κεδρ. χρον. σελ. 476.
 (158) Θεοφ. σελ. 400.
 (159) Αὐτόθι, σελ. 401, 402, 403, 404, 408, 417.
 (160) Anast. Bibliot. V. Leo III. p. 126.
 (161) Sismondi, hist. des Republ. Ital. T. I. p. 41.
 (162) « One of the most eminent citizens of Rome ». Gibbon
 Ch. 52. p. 519. « Εἰς τῶν διασημοτέρων πολιτῶν τῆς 'Ρώμης ».
 (163). « Quia Franci nihil nobis boni faciunt, neque adjuto-
 rium præbent, sed magis quæ nostra sunt violententer tollunt, quare
 non advocamus Græcos, et cum eis fœdus pacis componentes.
 Francorum Regem, et gentem de nostro regno et dominatione
 expellimus? » Anast. Bibl. Vit. Leonis IV. p. 199.
 (164) Ἡ Γαλλικὴ κυριαρχία ἀποτυγχάνει ἐν 'Ρώμῃ καὶ Ἰτα-

λία τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Πρὸς τὸν τιμαριωτικὸν τῶν Λογγοβάρδων ὀργανισμόν ἐπιπροστίθεται τὸ Φραγκικὸν τιμαριωτικὸν σύστημα, ὅπερ καὶ φορτικώτερον ἀποβαίνει παρὰ τῷ Ἰταλικῷ λαῷ. Ἐνῷ γὰρ οἱ πρῶτοι κατακτητῆται παρέδιδον τὴν χώραν εἰς διάθεσιν ὀλίγων τινῶν Δουκῶν, οἱ Φράγκοι, πρὸς τοὺς Δούκας τῶν Λογγοβάρδων, εἰσήγαγον καὶ Μαρκησίους, καὶ Κόμητας, καὶ ὑποκόμητας, ὃ ἔστι σμῆνος τιμαριούχων φορολόγων ἀπορροφούντων τῆς γεωργικῆς τάξεως τοὺς ἰδρωτάς καὶ τὰς προσόδους τῶν ὑποτελῶν. Ὁμολογούμενον δὲ, ὅτι τὸ γένος τῶν Καρολιδῶν, κατ' οὐδὲν τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας λογιζάμενον, καὶ μόνον τῷ ἱερατικῷ τὰς προνομίας διανεῖμαν ἐπέσυρε τὴν ἐπανάστασιν τῶν λαϊκῶν. Ἐτερον τῆς Φραγκοκρατίας ἀμάρτημα. Ἡ νεολατικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Καρόλου, καὶ ἡ ἐπὶ τὸ ἀρχαικώτερον ἐνότης αὐτῆς, ἀντέκειντο πρὸς τὴν ἐνεστώσαν τοῦ πληθυσμοῦ διανομήν, πρὸς τὰς νεωτερικὰς μετ' ἄλλοθεν ὄντων σχέσεις, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὰς ἐγγχωρίους τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις, αἵτινες ἤθελον τὴν Ῥώμην πρωτεύουσάν τοῦ ἐγκαινισθέντος συστήματος. Ὡς ἐκ τούτων, οἱ λαοὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ στενάξωσι τὴν πρῶν τῶν Γραικῶν μετριοτέραν Κυβέρνησιν, καὶ νὰ ἐπιποθήσωσι φίλον, ὑπὸ τὴν ἀδρανῆ προστασίαν τοῦ ὁποίου ἀκωλύτως ἐβλάστησαν τὰ πρῶτα βλαστήματα τῆς ἐλευθερίας των. Οἰαδήποτε γὰρ ἂν ὑπῆρξεν ἡ φύσις τῆς Γραικικῆς προστασίας εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦλάχιστον αὕτη δὲν ἐκύρωσε τὸν ἀνχένα τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τὸν βαρβαρικὸν τοῦ τιμαριωτισμοῦ ζυγόν, οὔτε κατέθλιψε τὰς ἐγγχωρίους ἐλευθερίας, λείψανα τῆς Λατινικῆς ἀρχαιότητος. Τοσαύτην δὲ μάλιστα δύναμιν ἡθικὴν ἀνέπτυξαν αἱ Ἰταλικαὶ Κοινότητες ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἡ νεωτάτη κριτικὴ τῶν ἡμερῶν μας ὁμολογεῖ, ὥστε τὰς πρώτας ὁρμὰς πρὸς τὴν δημοκράτησιν τῆς κατωτέρας Ἰταλίας δικαίως ἀπέδωσαν οἱ ἐμβριθέστεροι τῇ τῶν Γραικῶν περιθάλψει. Μὴ γοῦν θαυμάσωμεν, ὅτι τὰ σπέρματα τῆς εἰγνωμοσύνης ἐπέξησαν ἐν Ἰταλίᾳ χρόνον μακρὸν, ὅτι ἐκ διαλειμμάτων ἀνεξωογονήθησαν, καὶ ἐγένοντο ἐμπόδια τῷ Παπισμῷ, τῇ Φραγγοκρατίᾳ, καὶ αὐτῇ τῇ Γερμανοκρατίᾳ. Γνωστὸν τὸ περὶ τὰ τέλη τῆς 1. ἑκατονταετηρίδος τραγικώτατον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀνεξαρτησίας ἐπεισόδιον, τὸ αἵματηρὸν ἐκεῖνο δράμα, καθ' ὃ ὁ Κρεσκέντιος, ἡ ἡρωὺς σύζυγός του, καὶ ὁ Γραικὸς Φιλάγαθος ἀναδεικνύονται πρωταθληταί. Τὸ

αἷμα Γραικῶν καὶ Ἰταλῶν ῥέει συγχρόνως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως· ἐν κοινὸν μαρτυρολόγιον ἐνθυμίζει τὴν ἀπόπειραν, ἣτις ἐγένετο πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς νομίμου βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀπόπειρα, συνεπεία τῆς ὁποίας παρ' ὀλίγον αὕτη ἀντικατέστη καὶ ἀπεσκορακίσθη τῶν Σαξόνων ἢ τυραννίδος. Ἐὰν δὲ ἡ ἀνάμνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλὰκις ἐν Ἰταλίᾳ συνδυάζεται πρὸς ἐξορμήσεις πατριωτικὰς, πῶς δυνάμεθα τάχα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀξιόπιστον τὴν σκέψιν τοῦ K Thierry (Dix aus d'Ét. Hist. 2de Part. II) λέγοντος ὅτι « Si Rome avait été la patrie de l'indépendance, Constantinople fut la patrie de la servitude ; »

(165) Hegowiseh. hist. Charlemagne, p. 352.

(166) « Invidiam tamen suscepti nominis Constantinopolis imperatoribus super hoc indignantibus magna tulit patientia, vicit que eorum contumaciam.... Mittendo ad eos crebras legationes, et in epistolis Fratres eos appellando ». Eginhardi, C. 26. p. 128. — Ὁ Γίββων (Κεφ. 49) ἐκφέρει, ὅτι οἱ Γραικοὶ προσηγόρευσαν τὸν Κάρολον Βασιλέα καὶ Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων. Τίς ἡ μαρτυρία ἐφ' ἧς βασίζεται; Οὐδαμοῦ τῆς Βυζαντινῆς χρονογραφίας εἶδομεν αὐτὸν ὀνομαζόμενον ἄλλως, ἢ Ῥῆγα, ἢ Ἀρχηγὸν Φράγκων, ἢ ἀπλῶς Κάρουλλον. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν προσηγόρευσιν τῶν βυζαντινῶν πρέσβων πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Καρόλου, περὶ ἧς ὁ Γίββων ἐν τῇ ὑποσημειώσει, ταύτην θέλομεν σχολιάσει κατωτέρω. — (167) Ζωναρ. Χρον. Β. ΙΕ'. σ. 123.

(168) Οὐδεὶς τῶν δυτικῶν χρονογράφων μνημονεύει τῶν περὶ τοῦ γάμου τούτου διαπραγματεύσεων. Ὁ K. Gaillard, ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ μεγάλου Καρόλου, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ πρότασις ἦλθε παρὰ τῆς Εἰρήνης, ἀλλὰ τὴν γνώμην του δὲν δικαιολογεῖ διὰ μαρτυριῶν.

(169) Eginh. Vit. Car. Mag. — Ὅρα Maimbourg, hist. des Icon. p. 327. — « Καὶ γὰρ ἄπιστον καὶ ἄπληστον τὸ γένος τῶν Φράγκων, λέγει Ἰωάννης ὁ Κουροπαλάτης (σελ. 830), μᾶλλον δὲ καὶ ἀχάριστον, καὶ πολλοῖς πταίσμασι μεγάλας αἰτίας ἐπεγεῖρον, καὶ ταραχὰς καὶ ἀποστασίας, αἷς ἐν τρυφήμασι γάννυται ». Βλέπε τὴν ἀπάντησιν τῶν Φράγκων εἰς τὸ περὶ ἀπιστίας καὶ ἀπληστίας θέμα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ 356 Σημειώσει. — « Non tantum differentia dogmatum, εἶπε βραδύτερον ὁ Βαβλαῦμ πρὸς τὸν

Πάπαν Βενέδικτον IB'. (Allatii, Cons. Perp. Eccl. 794), *separat corda Græcorum a vobis, quantum odium quod intravit in animos eorum contra Latīnos ex multis et magnis malis, quæ per diversa tempora passi sunt Græci a Latinis, et adhuc patiuntur per singulos dies*. Τάχα δὲν ἰσχύει καὶ σήμερον ἔτι τὸ ῥητὸν τοῦ Βαβλαάμ, et adhuc patiuntur;

(170) Ὅρα τὴν διήγησιν τοῦ μοναχοῦ τοῦ Ἁγίου Γάλλου εἰς Hegewisch, hist. de Charlemagne. p. 370. καὶ εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Gaillard.

(171) Τὸ κείμενον, ἡ ἡ ἐπίσημος περίληψις τῆς συνθήκης ταύτης δὲν ὑπάρχουσι. Περί τῆς συντάξεως, ὅμως, τοῦ ἐγγράφου συμφωνοῦσι πάντες οἱ δυτικοὶ χρονογράφοι, εἰ καὶ οἱ ἡμέτεροι παρασιωπῶσιν, ἢ ἀγνοοῦσι τὸ γεγονός. Ὑποπεύομεν ἔτευνθεν μὴ ἡ συνθήκη ἔγένετο μυστική, καὶ ἀπέμεινεν, ὡς ἐκ τούτου, ἀδημοσίετος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἐγινάρδος λέγει ῥητῶς, ὅτι ὁ Κάρολος ἔλαβε πλῆρον «*Italiam totam, quæ ab Augusta Prætoria usque in Calabriam inferiorem, in qua Græcorum et Beneventanorum constat esse confinia, decies centum et eo amplius passuum millibus passuum longitudine porrigitur*». Σημειοῦμεν, ὅμως, ὅτι ἐν τῇ Γ'. ἐκατονταετηρίδι ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἀγνοεῖ ἢ τοῦλάχιστον ὑποκρίνεται ἀγνοῶν τὴν ὑπαρξιν τοιαύτης ὁμολογίας. Ἐν τῇ πρεσβείᾳ γὰρ τοῦ Λιουτπράνδου θέλομεν ἰδεῖ αὐτὸν μεμψιμοιροῦντα τῷ ἀπεσταλμένῳ τοῦ Ὁθωνος διὰ τὴν παράνομον τοῦ κυρίου του κατακράτησιν τῆς Ῥώμης καὶ μέσης Ἰταλίας. Ἡ δὲ ἀπάντησις τοῦ Λιουτπράνδου δὲν δικαιολογεῖ καταπειστικῶς τὸ νόμιμον τῆς κατοχῆς. Καὶ πάλιν, ἐὰν σαφὴς ἦναι ἡ μεμψιμοιρία τοῦ Φωκά δυνεξήγητον ἄλλως ἀποβαίνει τὸ χωρίον τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς κοσμικῆς τοῦ Πάπα ἡγεμονίας, καὶ τῆς διαχωρίσεως τῶν αυτοκρατοριῶν. «*Ἡ Σικελία, λέγει, οὐκ ἦν τὸ πρότερον ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε ἡ Ῥώμη ἐβασιλεύετο· νῦν δὲ ἐγένετο ἡ καινοτομία αὕτη διὰ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἀποθίσθαι τὸ βασίλειον κράτος, καὶ ἰδιοκρατορίαν ἔχειν καὶ δεσπόζεσθαι κυρίως παρὰ τινος κατὰ καιρὸν Πάπα*» (Περὶ Θεμ. Θέμα Γ'). Δὲν ὑπέκειτο, λοιπὸν, ἡ Σικελία πρὸ τῆς Η'. ἢ τῆς Θ'. ἐκατονταετηρίδος εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βυζαντίου! Ἀλλὰ τοῦτο ἀντιβαίνει πρὸς πᾶσαν ἱστορικὴν βεβαιότητα.

- (172) Mausi. XIII, p. 973. — (173) Θεοφ. Χρον. σελ. 419.
 (174) Murat. Ann. d'Ital. ann. 811.
 (175) Θεοφ. Χρον. σελ. 417. — (176) Αὐτόθι, σελ. 418.
 (177) More suo, id est lingua Graeca, laudes dixerunt, Imperatorem eum et Βασιλέα (sic) appellantes. — Murat. ann. 812.
 (178) Θεοφ. Χρον. σελ. 420.
 (179) Φράσις τοῦ Γενεσίου-σελ. 7. 'Ενετ. εκδ.
 (180) Ἀξιοσημείωτος ἐν τῇδε τῇ φράσει τοῦ συγγραφέως ἡ θέσις καὶ ἡ σημασία τοῦ συνδέσμου ΛΟΙΠΟΝ, ἀντὶ τοῦ "Ἀρα, ἡ Γοῦν, ἡ Οὐκοῦν. Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ σύνδεσμος οὗτος τῆς καθομιλουμένης ἑλληνίδος ἦν ἀπαρallaλῶτως ἐν χρήσει ἕως ἐπὶ τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος, τουτέστι πρὸ χιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν, εἰμὴ καὶ πρότερον, ὡς ἀξιούμεθα ἴσως νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς ἐξῆς περικοπῆς, «ὁ στόμαχος παράκειται τῇ τραχείᾳ ἄρτηρίᾳ, καὶ λοιπὸν αὐτὴ τὸν στόμαχον θλίβει» — Ἀλεξ. Ἀφρ. Πρόβλ. α'. — "Ορα Ἐρρ. Στέφ. Θεσ. Ἑλλ. Γλωσσ.
 (181) Ἀνωνύμου βίος Λέοντος, υἱοῦ Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου. σελ. 435. — (182) Θεοδ. Στουδ. Ἐπισ. ΣΕ'. καὶ ΣΜΓ'.
 (183) Murat. Ann. 814. — Chronogr. Byz. p. 403 καὶ 404. — Ann. Franc. Ducange. Fam. Byz.
 (184) Μεταφέρομεν αὐτολεξεῖ σχεδὸν τὸ 48 Κεφ. τοῦ 45 Βιβλίου τῆς Ἑκκλ. 'Ις. τοῦ Ἀββᾶ Φλουρῆ, πεπειθότες τῇ ἀξιοπιστίᾳ τοῦ συγγραφέως.
 (185) Ὁ Πάπας Λέων Γ'. ἐτάχθη ἐν ἀγίοις τῷ 1673, ἑορτάζουσι δὲ οἱ Λατῖνοι τὴν μνήμην αὐτοῦ τῇ 11 τοῦ Ἰουνίου μηνός.
 (186) Anast. Bibl. in Vit. Leonis III. Μαρτυρεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ Λομβάρδος ἐν τῷ Α'. Βιβλ. τῶν Γνωμῶν, διαίρ. 11. σελ 26. — "Ορα Μελέτ. Ἑκκλ. 'Ις. Τ. 2. σελ. 252.
 (187) Μανασσῆς, Χρον.
 (188) Anast. Bibl. in præfat. at Conc. Constantinop. IV. ap. Harduin T. 5. col. 757. — Rodotà, T. 1. p. 150.
 (189) Βιβλ. 16. Κεφ. 21.
 (190) Chron. Slav. Βιλ. 2, Κεφ. 15. — "Ορα περὶ τούτου καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Γερβασίου, τὸ ἐπιγραφόμενον Οὐία Imperialia, ἐνθα εὐφυνῶς αἱ ἀξιιώσεις τῶν δύο μερῶν ἀντιτίθενται.
 (191) Βλέπε τὰς σημειώσεις τοῦ Dufresne εἰς τὴν "Ανναν Κομνηνὴν.

(192) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 20. — Γενέσ. Βιβλ. Α'. ἐν τῷ βίῳ Λέοντος.

(193) Συμ. Μάγ. ἐν τῷ βίῳ Μιχαήλ τοῦ Τραυλοῦ, σελ. 412.

(194) Ὁ Κύριος Edouard de Muralt, συγγραφεὺς τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας (Πετρονπόλει, 1855) ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐκκλησιαστικῶν χρονογράφων ὁδηγούμενος, τίθησι τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐν τῷ ἔτει 824, τουτέστι πρὸ τῆς στέψεως Θεοφίλου, τοῦ υἱοῦ Μιχαήλ. Ἄλλ' ἢ ἐπιστολὴ, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος πέμπει ἐν τῇδε τῇ περιπτώσει πρὸς Λουδοβίκον, συντάσσεται ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοκρατόρων. Ἐξάγεται δὴ, ὅτι ἡ πρεσβεία εἶναι μεταγενεστέρα τῆς στέψεως τοῦ Θεοφίλου, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει τὴν στέψιν νὰ χρονολογήσωμεν εἰς τὸ προηγούμενον ἔτος.

(195) Δυσδιερμηνευτος ἡ λατινικὴ λέξις *diventa*. Ὁ Δουναγμιος προτείνει τὴν διόρθωσιν *divellia*. Βλ. Κωδινον, Ὁφρικ. κ.τ.λ.

(196) Ὅρα τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἰς τὸν Βαρώνιον ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ Μιχαήλ Τραυλοῦ. Ἐτέρας δὲ περὶ αὐτῆς Μαρτυρίας ἀναφέρει ὁ Fleury, *Hist. Christ* 47. Ch. 1.

(197) Λέγουσιν ὅτι παρέλαβε τὰ βιβλία ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος Χιλδουίνος, νομίσας αὐτὰ οὐρανόθεν καταβάντα, Fleury, L. 47. Ch. 2. — Arcop. Ape. Sur. 9. Octobr. — Maimbourg. *hist. des Iconocl.* p. 413.

(198) *Psendosyn.* Paris. T. 7. Oncil. Ἐκδ. Παρις.

(199) Bertin. *Hist. Eccl. Ann.* 827.

(200) Σῶζονται εἰσέτι ἐπὶ τῶν τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως τ' ὄνομα καὶ ἡ μνήμη τοῦ Θεοφίλου «Θεόφιλος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων».

(201) Bertin, *Ann.* 832.

(202) Prudence, *Ann. de St. Bertin, ann.* 839.

(203) Γενέσ. ἐν τῷ βίῳ Θεοφίλου, σελ. Ἐνετ. ἔκδ. 34.

(204) Συμπλήρ. Χρον. Κωνσ. Πορφ. Βιβλ. Γ'. σελ. 83.

(205) Ζωναρ. Χρον. Βιβλ. ΙΕ'. Κεφ. 25.

(206) Ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου ἐπεῖχε τὴν γ'. τάξιν τῶν ἀνλικῶν ἀξιωμάτων, ἐφύλαττε δὲ τὴν ἐρυθρὰν τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑπογραφῆς βαφὴν.

(207) Αὐτόθι, Κεφ. 28. — Ὁ Ζωναρᾶς ἐξαιρεῖ τοῦ ὅρκου τὸν

Μανουήλ, τρίτον κηδεμόνα τοῦ βασιλόπαιδος, διότι ὁ Μανουήλ ἀνεφάνη μετ' ὀλίγον πρῶτος ὑποκινητῆς τῆς ἀναστηλώσεως.

(208) Ἐπισ. Βενεδ. Γ'. 14. — Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὴν δεχθεῖσαν τὸ μοναχικὸν σχῆμα Θεοδώραν ἐν ἔτει 866.

(209) Συμεὼν Μάγ. σελ. 444.

(209 δις) Τὰ Μούλτους Ἄνους (Multos annos), καὶ ἕτερα πολυχρόνια Λατινικὰ τοῦ Βυζαντίου δὲν ἀποδεικνύουσι τὸ ἐπίβιον τῆς λατινικῆς. Ἐσώθησαν ταῦτα, καθὼς ἐσώθησαν ἐν τῇ Ἀγγλικῇ αὐτῇ λέξεις τινὲς Νορμανδικαὶ χρόνον πολὺν ἀφοῦ πᾶν ἔχνος Νορμανδικὸν ἐξέλιπεν. Ὅτι δὲ οὐδεὶς τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐγίνωσκε τὴν λατινικὴν πρὸ πολλῶν αἰώνων, τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Πορφυρογέννητος τὸ λατινικὸν *Vivite* μεταφράζει *πίετε* (Τέλ. Βυζ. Αὐλ. Β. Α' Κεφ. 75.). — (210) Συμεὼν Μάγ. σελ. 434.

(211) Τὰς περὶ ἑλληνικῆς ἀναστοιχειώσεως ἀποσκοπὰς τοῦ αἰῶνος ἐπικυροῖ καὶ ἡ νομισματολογία. Ἐν τῇ συμβασιλείᾳ Μιχαήλ καὶ Βασιλείου ἐνυπόθῃ δυσεξηγήτως πῶς τὸ ἐξῆς Γραικολατινικὸν νόμισμα ἀφ' ἑνὸς, ἡ εἰκὼν τοῦ Μιχαήλ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΜΙΧΑΗΛ IMPERAT. ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἡ εἰκὼν τοῦ Βασιλείου, καὶ περίξ BASILIUS REX. Παράδοξος ἡ ἐπάνοδος αὕτη πρὸς τὸν Λατινισμὸν μετὰ τὴν ἐπὶ Εἰρκῆς εἰσαγωγὴν τῆς ἑλληνίδος ἐν τῇ βυζαντινῇ νομοθεσίᾳ. Ἀλλ' ὅμως, τοῦ Βασιλείου μόνου βασιλείως ἀναγορευθέντος, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα πάλιν ἐννευσάγεται. Ἐκτοτε δὲ, μέχρι τέλους τῆς Γραικικῆς αὐτοκρατορίας τυποῦνται νομίσματα ἀμυγῶς ἑλληνικά, ἐξηρημέναν τῶν κατὰ καιροὺς καὶ τόπους Σταυροφορικῶν, ἢ κατ' ἰδίαν Φραγκικῶν.

(212) Anast. Bibliot. in vita Hadr. II. p. 229.

(213) Συμπληρ. ἀνών. Κωνσ. Πορφυρογεν. σελ. 198.

(214) Anast. Bibl. Vit. Hadr. p. 229.

(215) «Quapropter epistolam sedis Apostolicæ fraudolenter corruptam, summis clamoribus couqueruntur, fatentes se nullo modo synodalibus actionibus subscripturos, nisi totius Epistolæ integritas gestis Synodicis jungeretur, hoc modo Romanis certantibus, Græcis vero, non esse in Synodo de laude Imperatoris, sed de solius Dei tractandum altisono respondentibus, nomenque Imperialis nostre Cæsari penitus invidendum. Ἀνθεθι, σελ. 230.

(216) «Les troubles qui brouillaient alors l'Italie forcèrent le Pape Jean VIII. de venir en France. Il y couronna de nouveau Louis-le-Bègue; mais on ne voit pas qu'il lui ait donné le titre d'empereur, ni que ce prince l'ait jamais pris». Anquetil, Hist. de Fr. T. I. 299.

(217) «Æque Imperatori Novæ Romæ».

(218) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Λουδοβίκου ἐδημοσίευσεν κατὰ πρῶτον ὁ Καρδινάλιος Βαρώνιος (Annal. Eccles. Ann 871 Ἀριθ. 51-71.) Ἐξήγαγε δ' αὐτὴν ἐκ τινος ἐν τῷ Οὐάτικανῷ σωζομένου χειρογράφου τοῦ ἀνωνύμου Σαλερνίτου χρονογράφου. Ἐτυπώθη δὲ καὶ δεύτερον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων Μουρατώρου.

(219) «Γινώσκετε, ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ.» — Παῦλ. πρὸς Γαλάτ. Γ'. 7.

(220) Ἐκ τινος κανόνος τῆς Ζ'. οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπαγορεύοντος τοῖς λαϊκοῖς τὴν ἀπ' ἁμβωνος διδασχὴν, ἐξάγεται ἡ ἐπὶ Εἰκονομαχίας ἐπικρατήσασα τοῦ κηρύγματος κατάχρησις.

(221) Συνέχ. Κωνσ. Πορφυρογεν. σ. 193. — Βλ. Gibbon, Κεφ. 53.

(222) Φωτίου ἐπισ. 126, Εὐσθέμονι καὶ Γεωργίῳ μητροπολίταις, καὶ ἐπισ. 188. — Ὅρα καὶ τὴν 85ην ἐπιστολὴν αὐτοῦ Ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον 91ην.

— (223) Fleury, Hist. Eccles. L. 53. Ch. XII.

(224) Αὐτόθι, Κεφ. 22. — (225) Αὐτόθι, Κεφ. 23, καὶ Κεφ. 46.

(226) Αὐτόθι, Κεφ. 24. — (227) Liutprandi, His. Lib. 3. C. 5.

(228) Murat. Rer. Italiae P. II. T. I. (Chron. Arabicum).

(229) «Queste bestie, allorchè furono presentate all'Imperadore, al vedere quella strana figura, quasi mirassero non un uomo, ma un mostro, a cagion dell'abito de' Greci Imperadori che tuttavia comparisce ne' bassi rilievi e nelle monete d'allora, troppo straniero agli occhi di genti e bestie avrezze all'Italia: con poca creanza s'avventarono contra di sua maestà Imperiale; e se non erano presi colle braccia da molti, faceano un bruttissimo scherzo al dominator de' Greci». Murat. Ann. d'Ital. Ann. 927. — «Ma Liutprando era persona, che si dilettaua forte di tagliare i panni addosso agli altri, e di rallegrare i suoi lettori con delle piacevoli, ma non sempre vere avventure.....» Αὐτόθι. Ἔτ. 935.

(230) Liutprandi. Hist. L. IV. 4. Ἡ ὁμιλία τῆς γυναικὸς ταύτης

ὑπὲρ τῶν μελῶν τοῦ συζύγου της ἐκτίθεται παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Κρεμώνης διὰ τσαύτης αἰσχρολογίας, ὥστε ἡ μετάφρασις ἀποβαίνει ἀσυγχώρητος. Ὅρα τὸ κείμενον εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Μουρατῶρου *Rerum Italia scripti*. T. I. P. I. 453, 454, τὴν δὲ μετάφρασιν εἰς τὸ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως πόνημα *Annali d' Italia*, Ann. 935, καὶ παρὰ Γίββωνι, *Κεφ.* 56.

(231) Murat. Ann. 941.—Liutpr. Hist. 4. 5. C. I.

(232) Murat. Ann. 941.

(233) Liutpr. Hist. L. 5. C. 5.—Murat. Ann. 943.

(234) Βλ. τὰς ἡμετέρας σημειώσεις εἰς τὴν πρεσβείαν του Λιουτπράνδου. — (235) Murat. Ann. 942.

(236) Ἡ ἐκθεσις τῆς πρεσβείας ταύτης διακόπτεται, πιθανῶς ἔνεκα φθορᾶς τοῦ χειρογράφου. Δὲν καταχωρίζομεν δὲ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πονήματι τὰ ταύτης παραλειπόμενα καθὸ περιέχοντα ὕλην τερπνὴν μᾶλλον, ἢ ἱστορικὴν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὕλη αὕτη οὐχ ἥττον διαφέρει τὴν ἱστορίαν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν ἐξεικόνισιν τῶν αὐλικῶν ἐθίμων τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, διὰ τοῦτο ἐπιφυλαττόμεθα νὰ μεταγλωττίσωμεν, καὶ εἰς ἐπίτηδες πονημάτων νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ ἀξιόλογον αὐτὸ μνημεῖον τῆς Ἰ. ἑκατονταετηρίδος μας.

(237) Ἡ πατρις τοῦ Λιουτπράνδου φιλονεικεῖται. Οἱ μὲν θέλουσιν αὐτὸν Ἰσπανὸν, ἔνεκα τῶν πολλῶν του καὶ στενῶν σχέσεων πρὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον, οἱ δὲ λέγουσιν αὐτὸν Ἰταλὸν, πολίτην Πανύας, τοῦθ' ὅπερ, καθ' ἡμετέραν γνώμην, πιθανώτερον. Τὸ δὲ ὄνομα του γράφουσι καὶ προφέρουσι κατὰ τρόπους διαφόρους οἱ κατὰ καιροὺς συγγραφεῖς Λουῖτπράνδου, Λιουτπράνδου, Λιτοβράνδου, Εὐτράνδου, Λιούζιον, κ.τ.λ. Τοὺς βουλομένους νὰ μελετήσωσι τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ πολυθρῦλλήτου ἐπισκόπου παραπέμπομεν πρὸς τοὺς ἐξῆς συγγραφεῖς. Al. Fabricii, *Biblioth. Lat. Med. et Inf. aetati*. — Michaud, *Biograph. Univers.* — Murat. *Rer. Ital. Scripti*. T. I. P. I. καὶ Ann. d' Ital. T. 7. 8. — Tiraboschi, *Stor. della Letterat. Ital.* — Le Beau, *Hist. du Bas-Emp.* L. LXXIV, § 19. — Fleury, *Hist. Eccles.* B. 56, § 32. — Schlosser, *Hist. Génér.* 2. 2. σελ. 258. — Gibbon, *Ἰς. Παρ. καὶ Πτ.* Ρωμ. (οὗτος συγγέει, ὡς φαίνεται, τῶν δύο πρεσβειῶν τὴν περιγραφὴν). — Rodotà, *St. del Rito Greco in Ital.* T. I. — Schoell, *Ἰς. τῆς κατὰ τὸν Μεσ.* Ἑλλ. Γραμμάτ. —

Millers, Philos. of Hist. T. I. 774—962. — Δύο υπάρχοντα τα γνήσια καὶ λόγον ἄξια συγγράμματα τοῦ Λιουτπράνδου. Ἡ ἱστορία τῶν ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων τῆς ἐποχῆς του διαπραχθέντων (*Historia de gestis Regum et Imperatorum sui temporis*) καὶ ἡ Πρεσβεία πρὸς Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν. Καὶ τὴν μὲν ἱστορίαν συνέγραψεν, ὡς λέγει, χαριζόμενος Ῥηγιμούνδῳ τινι, ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Ἑλιβεριτανῆς Ἐκκλησίας. Ἀρχεται αὕτη ἀπὸ τῆς γενομένης ὑπὸ Σαρακηνῶν ἀλώσεως τοῦ Φρασινέτου ἐν ἔτει 891, καὶ λήγει εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον. Συνέκειτο δέ, κατὰ τὸν Τριθέμιον, ἐκ βιβλίων ἐπτὰ, ὧν μόνα ἕξ διεσώθησαν. Μάλιστα τὰ ἕξ τελευταῖα κεφάλαια τοῦ 5. βιβλίου εἶναι, κατὰ τινες, ὑποβολιμαῖα. Ὅρα περὶ τούτου τὸν Οὐόσιον, σελ. 345, καὶ Βαρόνιον, E. K. 963, ἀριθ. 3. Τὸ ὕφος τῆς συγγραφῆς ταύτης δὲν διαφέρει τοῦ παρατηρουμένου ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Β'. Πρεσβείας. Ἐναπεταμένους ὁ Λιουτπράνδος πάσας τὰς κακολογίας τῶν Ἀνδῶν, ὡς ἐπεσκέψατο, συνηρανίσθη πᾶν εἶδος σκανδάλου κατὰ Παπῶν, καὶ ἡγεμόνων, καὶ ἀρχόντων, καὶ γυναικῶν ὑπάνδρων, οὐ μὴν ἄλλα καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἰδίων του φίλων. Αἱ αἰσχροτότες τῆς Ῥωμαίας Μαρωντίας καὶ τοῦ φανυλοβίου Πάπα Σεργίου πολλὰς πληροῖσι σελίδας τοῦ βιβλίου του. « Prestava, ὁ Μουρατῶρης λέγει, fede a tutte le pasquinate, e a tutti i libelli infamatorii di que' tempi, che neppure allora mancavano ». « Ἡ ἐμπάθεια, σημειοῖ ὁ Ἐρύνκιος Πουτεανὸς, ἵνα ἀναφέρωμεν καὶ ἑτέραν κρίσιν δυτικοῦ συγγραφέως, ἡ ἐμπάθεια, ἥτις ἀπεσκοτίσεν τὸν νοῦν τοῦ Λιουτπράνδου, δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι οἱ ἀναγνώσται του πολλάκις ἤθελον ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀξιοπιστίας του. Μᾶλλον, ἢ ἀληθές, εἶναι ἡ ἱστορία του σύγγραμμα παράξενον (*Curiosum scriptum*). » — Ἡ δὲ Β'. πρεσβεία τὴν μνημὴν τῆς ὁποίας οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων χρονογράφων ἐτήρησε, συνετάχθη μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν Ἰταλίαν, προσεφωνήθη δὲ πρὸς τοὺς δύο αὐτοκράτορας Ὀθῶνας, πατέρα καὶ υἱόν, καὶ πρὸς τὴν ὄντως κλεινὴν αὐτοκράτειραν Ἀδελαΐδα. Ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ Ἑβρίκου Κανισίου, ἐν Ἰγγολσταδίᾳ ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἀλλόκοτον ἐπιγραφὴν.

« Legatio Liutprandi, Cremonensis Episcopi, ad Nicephorum Phocam, Imperatorem Constantinopolitanum, pro Ottonibus, Au-

gnstis, et Adelhaida ad illorum temporum usum, et Græcorum eum fastum, tum insolentiam plusquam barbaricam intelligendam».

Ἐξεδόθη δὲ τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ πολυμαθεστάτου Βαρονίου ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς αὐτοῦ χρονικοῖς, εἰτα δὲ ἐν τῷ Λιουτπράνδῳ τοῦ 'Ραμηρεσίον, Ἀντβερπία 1640, καὶ ἐν τῷ Β'. Τόμῳ τῶν Rerum Italicarum Scriptores τοῦ Μουρατόρου. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ μεταφράσεις αὐτῆς εἰς τινὰς τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Ἐχει ἡ Γαλλία τὴν μετάφρασιν τοῦ προέδρου Κουσίνου, ἣτις κατεχωρίσθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν Β'. Τόμον τῆς ἱστορίας τῆς δυτικῆς αυτοκρατορίας. Ὁ δὲ πανιερώτατος Σαρνέλλης ἐδημοσίευσεν μετάφρασιν Ἱταλικὴν ἡμερησίαν, τὴν ὁποίαν ἴσως ὁ Κ. Καντούς διαμελίσας ἐπεσύναψεν εἰς τὰ παραρτήματα τῆς 5^{ης} ἐκδ. τῆς Καθολικῆς ἱστορίας του. Καθ' ὅσον, ὅμως, γινώσκωμεν, μεταφράσεις πιστὴ καὶ ἀκριβὴς τῆς Β'. ταύτης πρεσβείας εἰσέτι δὲν ἐγένετο.

(238) Τὴν ἱστορίαν τῆς σκανδαλώδους ταύτης Συνόδου, ἔνθα πολλὰ περὶ Λιουτπράνδου γράφονται ἀνάγνωθι εἰς Fleury, Hist. Eccles. Βιβλ. 56, Κεφ. 5. 6. 7.

(239) Κεδρ. Χρονογρ. σελ. 648 — Λέων Διάκονος, Βιβλ. Β'. 11. καὶ Βιβλ. Γ'. 6.

(240) Ὅρα τὴν ἐν τῷ Δ'. Κεφαλαίῳ ἐπισυναφθεῖσαν ταύτην τοῦ Νικηφόρου Διάταξιν «ὁ γὰρ Νικηφόρος, εἴτε τὰ θεῖα πρὸς τινῶν τῶν ἱερῶν κινούμενα βουλόμενος διορθοῦν, ὥς ᾤετο, εἴτε κατεξουσιάζειν καὶ τῶν ἱερῶν ὅπερ ἐκσποδὸν ἦν, νόμον σχεδιάσαι τοὺς ἱεράρχας κατεβιάσατο, μή τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐκτὸς τῆς ἐκείνου ῥοπῆς ἐνεργεῖν.» Λέων Διάκονος (Βιβλ. 6. § δ').

(241) Κεδρ. Χρον. σελ. 650. — (242) Αὐτόθι, σελ. 656.

(243) Μετεφράσθη ἐκ τῆς λατινίδος ἐπὶ τοῦ κειμένου, ὅπερ ὁ Βαρόνιος ἐπεσύναψεν ἐν τῇ Ἐκκλησ. ἱστ. αὐτοῦ. Ἐλάβομεν δ' ἔτι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ κείμενον τοῦ Μουρατόρου, καὶ τὴν ἐκδοσιν τῆς Βόρνης (Pars XI).

(244) Siciliorum custos. Πιθανῶς, τάγμα στρατιωτικὸν ἐκ Σικελῶν συγκείμενον. Ὁ φύλαξ οὗτος τοῦ Λιουτπράνδου ὠνομάζετο Μιχαήλ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος παραγράφου περὶ τὰ τέλη τῆς Πρεσβείας.

(245) Ἡ περίφημος θριαμβευτικὴ ἀψις, ἣτις ἐχορηγίμουν αἰετοὶ εἰς τὰς θριαμβευτικὰς εἰσελεύσεις αυτοκρατόρων τε καὶ

στρατηγῶν, ἢ εἰς ἐπισήμους καὶ ἐκτάκτους τῆς Αὐλῆς τελετάς. Ἀνυψώθη καὶ περιεχρυσώθη ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐν ἔτει 379, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐγγλυφθεῖσα λατινικὴ ἐπιγραφὴ. Ἐκ τοῦ μεσαίου καὶ ἀνωτέρου θυρέτρου τῆς Πύλης ταύτης, καθὰ διηγεῖται ὁ τοῦ Πορφυρογεννήτου συμπληρωτῆς (Βιβλ. Α', σελ. 96) εἰσῆλθε καὶ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν θριαμβευτής. Περί τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀψίδος ὄρα Κωνστατίνου Παιτριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντινιάδα, σελ. 26, καὶ Σκαρλάτου Βυζαντίου Κωνσταντινούπολιν, σελ. 321.

(246) Λέων ὁ Φωκᾶς, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βάρδα. Ἀνεδείχθη διοικητῆς Καππαδοκίας, καὶ Κουροπαλάτης, καὶ Λογοθέτης τοῦ Ἀρόμου ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ νεωτέρου, ὅτε μετὰ στρατοῦ πεμφθεὶς εἰς Συρίαν, ἐνίκησε τὸν γυναικάδελφον τοῦ Σουλτάνου Βεῤῥοίας, καὶ συλλαβὼν αὐτὸν ἐν τῇ μάχῃ, ἤγαγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ του ἐπεκυρώθη εἰς τὰ αὐτὰ ἀξιώματα. Ἀλλὰ τελευτήσαντος τοῦ Νικηφόρου, ἐξωρίσθη παρὰ τῷ ἐξαδέλφῳ του, καὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Τσιμισχῆ εἰς Λέσβον, ἔνθα αὐτὸς τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος, συνομόσαντες, κατεδικάσθησαν εἰς τὴν ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν, τυχόντες δὲ συγγνώμης, διέφθειραν τοὺς φύλακας, καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ καταλάβωσιν αἰφνης τὴν βασιλεύουσαν. Συνελήφθησαν, ὅμως, ὑπὸ Λεοντίου, τοῦ Δρουγγαρίου τῶν Πλωϊμῶν, καὶ τότε πλεον, πηρωθέντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπερόριοι ἐστάλησαν εἰς τὴν νῆσον Πρώτην, (Familia Augusta Byzanti). — (247) Ἡσαῖον Α5'. 6.

(248) Τουτέστι τὸ Τρίκλινον τοῦ Μεγάλου Παλατίου, κείμενον παρὰ τὸ ἐνκτήριον τοῦ Ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ὅπερ ἡ Πουλχερία ὀικοδόμησε, τοῦ ἁγίου τὸ λείψανον ἐγκαταθέσασα. Ἡμαρτημένως τὸ λατινικὸν κείμενον γράφει Στεφάνα, ἀντὶ τὰ Στεφάνου, (Constantinopolis Christiana), ἢ τὰ Στεφανᾶ, ἐπειδὴ τὰ περίχωρα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μονῶν συνήθως ἐκάλουν οἱ βυζαντινοὶ πληθυντικῶς ἐκ τοῦ κτίστων, ἢ τοῦ παραπεμπέντων ναοῦ. Οὕτως ἔλεγον τὰ Φλώρα, τὴν περιέχουσαν τὰ λείψανα τοῦ μάρτυρος Φλώρου μονήν. Καὶ τὰ Ἀρχαδίας, ἢ ὑπὸ Ἀρχαδίας, ἀδελφῆς Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου πισθθεῖσα μονὴ καὶ τὰ Ἀβραμίον, ἥτοι ἡ μονὴ τῶν Ἀβραμιτῶν. Ἐκ τινος δὲ χωρίου τοῦ Ζωναρᾶ (Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 126) μανθάνομεν,

ὅτι ἡ μὲν ἔτι βασιλεὺς Σταυράκιος τέθνηκεν, ἐκλήθη τοῦ Σταυρακίου, « βαρβαριζομένου δὲ τοῦ ὀνόματος παρὰ τοῦ συρφετώδους ὄχλου λέγεται Σταυρακῆς, παρὰ τινων δὲ τὴν ἀληθῆ κλησὶν ἀγνοησάντων, μεταγρόντων δὲ ταύτην δῆθεν πρὸς τὸ ἑλληνικώτερον, ὀνομάζεται τὰ Ἑβραϊκά ». ὁ δὲν ἐξάγεται, ὅτι τὸ σήμερον ἐστὶ σωζόμενον ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ τοπικὸν στα, συγκοπῇ τοῦ εἰς τὰ, ἣν ἐν χρήσει κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι ἐπομένως ἐλέγετο τότε, καθὼς σήμερον ὁ λαὸς λέγει, στα λαγκάδια, στα χωράφια, κ. τ. λ.

(249) « Ante Nicephorum sum deductus, hominem satis mon-
struosum, pygmæum, capite pinguem, atque oculorum parvitate
talpinum, prolixitate et densitate comarum satis hirtum, colore
Æthiopum, cui per mediam nolis occurrere noctem, ventre exten-
sum, natibus siccum, coxis ad mensuram ipsam brevem longis-
simum, crudibus parvum, calcaneis pedibusque æqualem, byssino
sed nimis veterinoso, vel diuturnitate ipsa foetido et pallido orna-
mento indutum, Syconii calceamentis calcæatum, lingua pro-
cacem, ingenio vulpem, perjurio seu mendacio Ulysæum ». — Τῇ
γελοιογραφίᾳ τοῦ Λιουτπράνδου ἀντιθέτομεν τὴν ἐξῆς ἐξει-
κόνισιν, ἣν χρονογράφος τις, Ἕλληνα καὶ σύγχρονος τοῦ Νικηφόρου,
παρέδωκεν εἰς τὴν ἱστορίαν του. « Τὴν ἰδέαν τοῖος δὲ τις ἦν
ὄψις αὐτῷ πρὸς τὸ μέλαν μάλλον, ἢ τὸ λευκὸν ἀποκλίνουσα·
κόμη δὲ βαθεῖα καὶ κυανῇ· ὀφθαλμοὶ μέλανες ἐπὶ συννοίας
πεφροντικότες, δασεῖαις ταῖς ὀφρύσιν ὑποκαθήμενοι· ῥῖς μέσως
ἔχουσα λεπτότητος καὶ παχύτητος, ἡρέμα περαιομένη γρυπό-
τητι· ὑπὲρ σύμμετρος, ἀραιὰν παρὰ τὰς γνάθους προβαλλο-
μένη τὴν πολιάν· ἀγκύλεος τὴν ἡλικίαν καὶ στιβαρός· εὐρύτατος
τὸ στέφνον, καὶ ὥμους ὡς μάλιστα τὴν μέντοι ἀνδρίαν καὶ
ῥώμην κατὰ τὸν θρυλλούμενον Ἑρακλῆν· φρονήσει δὲ καὶ σω-
φρονήσει καὶ τοῦ τὸ δέον ἀνεπισφαλῶς ἐπιφράσσασθαι πάντων
κατευμεγέθει τῶν κατ' ἐκείνου τὴν γενεὰν γεγεννημένων ἀνδρῶν.
Λέων Διάκονος, Βιβλ. Γ'. 8.

(250) Parvuli imperatores. Τα δύο τέκνα Ῥωμανοῦ τοῦ νεω-
τέρου, Βασίλειος, ὁ μετὰ ταῦτα περιβόητος γενόμενος, καὶ Βουλ-
γαροκτόνος ἐπικληθεὶς, καὶ Κωνσταντῖνος· οἳτινες, ἀνήλικοι ὄν-
τες, ὀλίγους μῆνας κατ' ἀρχὰς ἐβασίλευσαν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν
τῆς μητρὸς Θεοφανοῦς· εἶτα δὲ, τοῦ Νικηφόρου ἀναβῆθέντος

διέμειναν εἰς θείσιν ὄντως ἀμφίβολον, μήτε ὅλως ὑπήκοοι ὄντες, μήτε τὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτορες.

(251) Ὁ Βερεγγάριος, ἡ Βερεγγέρης, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς, ἦν υἱὸς Ἀδαλβέρτου, τοῦ Μαρκίωνος Ἰβραίης, καὶ Γιζέλης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Βερεγγαρίου, ἐπομένως καὶ ἀπόγονος ἐκ μητρὸς τοῦ μεγάλου Καρόλου. Διαδεχθεὶς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὑπέπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Οὔγου, ὅστις φιλίαν ὑποκριθεὶς, προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλήν, ἵνα κρυφίως τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύξῃ. Τοῦτο μαθὼν Λοθάριος, ὁ ὑστερότοκος υἱὸς τοῦ Οὔγου, εἰδοποίησε τὸν Βερεγγάριον, ἀγνοῶν, ὅτι οὕτω πρώτων προητοιμάζεν ἑαυτῷ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ στέμματος τὴν ἀπώλειαν. Ὁ Βερεγγάριος κατέφυγε τότε εἰς Γερμανίαν, παρὰ τῷ Ὁθωνί, ὅστις ἔλαβεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν του· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, πεποιθὼς εἰς τὰς ἐχθρίας τῶν Ἰταλῶν διαθέσεις κατὰ τοῦ Οὔγου, εἰσέβαλεν εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἠθδοκίμησεν. Ὁ δὲ Οὔγος μὴ φέρων τὴν ταπεινώσιν, ἀπῆλθε τῆς Ἰταλίας, ἀφίς ἐνταῦθα βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λοθάριον ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Βερεγγαρίου. Αἱ μεσιτεῖαι τῆς ἀγαθῆς Βέρθας, καὶ αἱ παρακλήσεις Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ὑπὲρ τοῦ ἀγγλικίου Λοθαρίου ἀπέβησαν μάταιαι. Ὁ Βερεγγάριος, τὸν μὲν Λοθάριον ἀνῆρσε δηλητηρίῳ, τὴν δὲ ὥραιαν, καὶ ἀνδρείαν, καὶ συνετὴν σύζυγόν του Ἀδελαΐδα ἐνέβαλεν εἰς δεσμοτήριον. Ὅτε δὲ, ἐπὶ προφάσει θρησκευτικῆς τιнос περιοδείας ὁ Ὁθων εἰς τὴν Ἰταλίαν εἰσεχώρησεν, ἡ ἐννεακαιδεκίς Ἀδελαΐς, ἐκ τῆς εἰρκτῆς ἐποδράσα, κατέφυγε πρὸς αὐτὸν, ὅστις, εἴτε διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς, εἴτε ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς γοητευθεὶς, ἐνυμφεύθη αὐτήν. Τότε ὁ Βερεγγάριος νοήσας, ὅτι οὐδὲν ἕτερον σωτηρίας μέσον ἀπέμενε, πλὴν τοῦ ἐλέους τοῦ Ὁθωνος, προσέδραμεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐνώπιον τῆς Αὐλῆς καὶ ἅπαντος τοῦ στρατοῦ ἔδωκεν ἔρκον ἐμπιστοσύνης καὶ ὑποτελείας. Καὶ οὕτω μὲν ἀνέλαβε τὸν ἄρδνον του· τυραννικῶς δὲ μετέπειτα πολιτευθεὶς, διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων, καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΙΒ'. Ὁθων, ὑπὸ τῶν φίλων του ἐγκαταλειφθεὶς, ἐνέπεσε μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ὁθωνος καὶ ἀπεστάλη εἰς Γερμανίαν, ὅπου καὶ ἐτελευτήσεν. Ὁ δὲ υἱὸς του Ἀδαλβέρτος, ἄξιος τύχης ἀγαθωτέρως, ἀφ' οὗ μετὰ τοῦ πατρὸς ἐπαρρηγόνησε, καὶ ἀνδρείως ἐπολέμησε τὸν Ὁθωνα, διήγειρε

τον λοιπὸν βίον ταλαιπωρούμενος καὶ περιπλανώμενος, ματαίως παρακινῶν τοὺς Γραικοὺς αὐτοκράτορας νὰ τὸν βοηθήσωσιν εἰς τὴν ἐπανάκτησιν τῆς ἡγεμονίας του.

(252) Λέγων ὁ Νικηφόρος τοῦ ἡμετέρου Κράτους τὰς πόλεις αἰνίττεται βεβαίως τὰς τῆς 'Ρωμαϊκῆς πολιτείας καὶ Πενταπόλεως, ὅσας δηλαδὴ ὁ Πιπίνος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐσφε-
τερίσθησαν, δωρησάμενοι τῷ Πάπᾳ, ἢ τῷ Πατριμονίῳ τοῦ 'Αγίου Πέτρου· φράσις δηλοῦσα, ὅτι οἱ Γραικοὶ τὰς ἀξιώσεις αὐ-
τῶν ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης εἰσέτι δὲν ἀπέθεσαν. "Οτι δὲ πολλὰς παρενομίας καὶ βιαιοπραγίας ὁ "Οθων ἐνήργησεν, εἰσβαλὼν τὴν φορὰν ταύτην εἰς Ἰταλίαν, τοῦτο παρὰ πάντων ὁμολογούμενον. 'Ερμᾶνος ὁ Κόντρακτος, χρονογράφος τῆς IB'. ἑκατονταετηρί-
δος, λέγει ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ προγενεστέρων ἱστορικῶν, ὅτι ὁ "Οθων «*Romam veniens, injurias Domini Papæ graviter in au-
ctoribus sceleris, partim exsiliis, partim patibulis, variisque pœ-
nis et abhominacionibus judicavit*». Ὡς δὲ πρὸς τὴν φράσιν τὸ
'Ἡμέτερον Κράτος, ἦτον αὕτη ἡ συνήθης τιμητήριος προσ-
ηγορία τῶν τότε αὐτοκρατόρων Γραικῶν τε καὶ Λατίνων. "Ελε-
γον οὗτοι λατινιστὶ *Imperium nostrum*, ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἐπι-
στολῇ Θεοδεβέρτου τοῦ 'Ρηγὸς πρὸς 'Ιουστινιανὸν τὸν αὐτο-
κράτορα «*Amorem nostrum erga Imperium vestrum*, ἢ πρὸς τὸ
'Ὑμέτερον Κράτος ἀγάπη μας. Πάντα δὲ ἐν γένει τὰ
χρυσόβουλλα κυροῦνται παρὰ πόδας διὰ τοιαύτης προσηγορίας.
Αναφέρομεν ὡς παράδειγμα τὸ σπουδαῖον ἐκεῖνο τοῦ πρεσβυ-
τέρου 'Ανδρονίκου περὶ ὀνθμίσεως τῆς 'Ηπειρωτικῆς 'Εκκλησίας,
ὅπερ ὁ μὲν κλεινὸς Μουστοξύδης ἐξέδωκεν ἐν τῷ Η'. φυλλαδίῳ
τοῦ 'Ελληνομνήμονος, ὁ δὲ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου ἀνέ-
θηκε τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ 'Αθηναίου πανεπιστημείου.

(253) Ὁ Λιουτεπράνδος ἀπεστέλλη παρὰ τοῦ "Οθωνος εἰς
'Ρώμην ὡς διερχομένους καὶ πρόεδρος τῆς Συνόδου, ἣτις ἐμελλε
νὰ δικάσῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πάπα 'Ιωάννου IB'. Ἐκ τῶν λό-
γων, οὓς ἐξεφώνησε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐν ὀνόματι τοῦ
κυρίου του, καὶ οἵτινες σώζονται εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου
αὐτῆς (Fleury, Hist. Eccles. L. 56), φαίνεται τὸ ταραχοποιῶν
καὶ ὀξυδιούργον τῆς διαγωγῆς του, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πληρεξού-
σιον τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ. 'Αναμφίλεκτον, ὅτι ὁ Κρεμάνης ἐπίσκο-
πος, εἰσχωρήσας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν σύμνευσιν τοῦ "Οθωνος, ἐνε-

πιστεύθη τὰ μᾶλλον δυσοικονόμητα τῆς πολιτείας. Τότε, διὰ δίκης ἐμμερτύρου καὶ συνοδικῆς ἀποδείξας τὸν Ἰωάννην IB'. δολοφόνον, ἐπίορκον, ἱερόσυλον, προδότην, αἱμομίκτην, φίλον ἐπιστήθιον τοῦ διαβόλου, προσφωνητὴν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης (Act. Conc. T. 9. p. 648), κ.τ.λ. καθήρεσεν αὐτόν... Ὁ Λιουπράνδος ἐφεῦρε περὶ τὰς δυσφημίσεις νέον λατινικὸν γλωσσάριον, ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ μεταφράσωμεν κυριολεκτικῶς τὰς κατὰ μέγα μέρος δικαίας, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα λόγον αἰσχροῦς κατὰ τοῦ Πάπα κατηγορίας του.

(254) Ἡ Ῥώμη, καὶ ἅπανα ἡ τῷ Ποντίφει ἀνήκουσα χώρα εἶχον πραγματικῶς ὑποπέσει τῇ τυραννίδι τῆς ἐμπεύρου μὲν, ἀκολάστου δὲ Θεοδώρας, καὶ τῶν ἔτι ἀκολαστοτέρων θυγατέρων αὐτῆς Μαρωντίας, καὶ Θεοδώρας, Καὶ ἡ μὲν πρώτη Θεοδώρα δεσποτικῶς τὴν Ῥώμην ἐκυβέρνησεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, ὅτε καὶ τὸν ἐραστὴν αὐτῆς Ἰωάννην Πάπαν ἀνηγόρευσε. Ἡ δὲ Μαρωντία ἐγένετο σύζυγος τοῦ Μαρκίωνος Ἀλβερίκου· ἀλλ' ὑπὸ μοιχείας κατασπιλωθεῖσα, ἐγέννησεν ἐν τοῦ Πάπα Σεργίου Γ'. υἱὸν τινα, ὃν ἐφεξῆς ἀνύψωσεν εἰς τὸ Παπικὸν ἀξίωμα. Ὁ Ποντίφηξ οὗτος, ὁ καὶ ψευδοποντίφηξ ὑπὸ τοῦ Βαρωνίου καλούμενος, ὠνομάσθη Ἰωάννης ΙΑ'. Θανόντος δὲ τοῦ Ἀλβερίκου, ἡ Μαρωντία, ὅπως διαφυλάξῃ τὴν ἐξειδικασθεῖσαν ἐξουσίαν, συνῆψε γάμον πρὸς Γυῖδον (Guido) Μαρκίωνα Τοσκάνης. Ἀλλ' οἱ νεόνυμφοι, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν καταδίωξιν τοῦ Πάπα Ἰωάννου Ι'. (τοῦ λαβόντος ποτὲ σχέσεις ἀθεμίτους μετὰ Θεοδώρας, μητρὸς τῆς Μαρωντίας), συνέλαβον τὸν Πάπαν, καὶ μετὰ τινα φυλάκισιν ἐπνίξαν αὐτόν, ὡς ἄδεται, διὰ προσκεφαλαίων. Ὁ ἄστρος τοῦ Γυῖδου θάνατος πολλὰς ἡγείρε μετ' ὀλίγον ὑπονοίας περὶ δηλητηρίου. Συνάψασα δὲ καὶ τρίτους γάμους ἡ Μαρωντία πρὸς Οὐγον τῆς Προβέντσας, τοῦτον κύριον Ῥώμης προσεφώνησεν. Ἀλλὰ ῥαπίσας ὁ τρίτος σύζυγος τὸν υἱὸν τῆς Ἀλβερίκου, ἀπεδιώχθη· καὶ τότε οἱ Ῥωμαῖοι μετεξέθυσαν τὴν πολιτείαν αὐτῶν πρὸς τὸ ὀρχαικώτερον, ὑπάτους καὶ δημάρχους ἀντικαταστήσαντες.

(255) Ὁ Λιουπράνδος ἐναργῶς εἰρωνεύεται τοὺς Γραικοὺς, ὅτι καὶ τοὶ ἀποβαλόντες τὴν πραγματικὴν τῆς μέσης Ἰταλίας κατοχὴν, ἐπέμενον ἔτι προσφωνοῦντες τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν Σεβαστοὺς Ἀυτοκράτορας Ῥωμαίων.

(256) Τίνα Πάπαν ὁ Νικηφόρος ἐξώρισεν, ἢ κατέθλιψεν, ἢ

ἄλλως πως ἐδίωξεν; Οὐδένα, βεβαίως. Πρὸ πολλοῦ τῶν Γραικῶν τὸ κράτος ἐξέλιπεν ἐν 'Ρώμῃ· ὥστε, οὔτε τὰ χρονικά τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀσχολοῦνται πλέον περὶ Παπῶν, ἢ παρεμπιπτόντως, καὶ ὡς ἐκ περισσοῦ, οὔτε ἡμεῖς γινώσκομεν πῶς καὶ δικαιολογήσωμεν τοῦ πρεσβευτοῦ τὴν αἰτίασιν. Πιθανότερον, ὁ Λιουτπράνδος ὑποσημαίνει τὴν διὰ τῶν ἡγεμόνων Καπύης, Σαλέρνου, καὶ Βενεβενδοῦ ἔμμεσον κατὰ Παπῶν ἐπενέργειαν τοῦ Νικηφόρου. Γνωστὸς δὲ ὁ πόλεμος τοῦ 'Ιωάννου ΙΒ'. κατὰ τῶν ὑποτελῶν τούτων τῆς Γραικικῆς αυτοκρατορίας. Ἄλλως τε, ἡ ἱστορία τῆς ἐκλογῆς, καθαιρέσεως, καὶ θανάτου τῶν Παπῶν τῆς Ι'. ἐκατονταετηρίδος γέμει ἀκαταστασίας καὶ ἐγκλημάτων. Σιγεῖ, ὅμως, ἡ δυτικὴ χρονογραφία περὶ τῆς ἀμέσου, ἢ ἐμμέσου τῶν Γραικῶν ἐπεμβάσεως, ὅσα σχεδὸν σιγαῖ καὶ ἡ ἀνατολική.

(257) Ὁ Ὄθων θριαμβευτῆς εἰς 'Ρώμην τὸ τρίτον εἰσελθὼν, καὶ τοὺς δημοκρατικούς ἐχθροὺς αὐτοῦ καὶ τοῦ Πάπα 'Ιωάννου πατάξας, ἐπεκύρωσεν ἐπισήμως τὰ τοῦ Πιπίνου, Καρόλου, καὶ Λοθαρίου ἀφιερώματα, μὴ ὀνομάσας, ὅμως, διακριδὸν τ' ἀφιερώματα αὐτά. Κατὰ Βολταῖρον, ἐπέθεσεν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τὴν ἐξῆς ἐπιφύλαξιν· « Ἐπιφυλαττομένης τῆς ἡμετέρας ἐξουσίας, τῆς τοῦ διαδόχου μας, καὶ τῶν ἀπογόνων μας ». Ἡ πρᾶξις ἐγγράφη χρυσοῖς γράμμασι, καὶ ὑπεγράφη παρὰ ἑπτὰ ἐπισκόπων, πέντε κομήταν, κ.τ.λ. — Guizot, Rome et ses Papes, p. 63.

(258) Λέοντας, leones ὠνόμαζον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τοὺς εὐρώστους καὶ γιγαντιαίους ὀπαδοὺς τῶν πρέσβων, ἢ στρατηγῶν, τὰ παλληκάρια ταῦτα πρόθυμα ἦσαν κατὰ πᾶσαν περίστασιν νὰ συνέλθωσιν εἰς δοκιμαστικὴν μονομαχίαν, ὅπως διὰ τῆς σωματικῆς αὐτῶν ῥώμης ἀποδείξωσι τὴν ἐλλικρινεῖαν τοῦ κυρίου των, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν παρὰ τούτου λεγομένων. Ὅτε τῷ 962 ὁ Λιουτπράνδος ἦλθεν εἰς 'Ρώμην μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Λανδοχάρδου πρὸς δικαιολόγησιν τῆς διαγωγῆς τοῦ κυρίου του, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τινὰς τῶν λεόντων τούτων, ὠρισμένους ν' ἀποδείξωσιν ἐν μονομαχίᾳ τὴν ἀθωότητα τοῦ Ὄθωνος, ἂν ὁ Πάπας δὲν ἐδέχετο τὰς τούτου δικαιολογήσεις. Ὁ Πάπας ἀπέκρουσε καὶ τὰς δικαιολογήσεις καὶ τὴν μονομαχίαν (Liutpr. Hist. I. 6. C. 6. Παράρ. Regin ἔτ. 963).

(259) Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν, ὅτι ἐνῷ ἀποκρισιάρχος ἐπέμπετο τῷ 967 παρὰ Νικηφόρου, ὁ Ὄθων διέβανεν μετὰ

στρατοῦ τὰ Γραικικὰ μεθόρια, καὶ προφασισζόμενος ἐκστρατεῖαν κατὰ Σαρακηνῶν, εἰσέβαλλεν εἰς Καλαβρίαν ἄγων καὶ φέρων· Ἀναφέρει ὁ Μουρατώρης, ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ συμπληρώσαντος τὸ χρονικὸν τοῦ Ῥηγίνωνος (Ann. d' Ital. A. D. 967), ὅτι, διατρίβοντος τοῦ Ὀθωνος ἐν Ῥαβέντῃ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 967, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς ἀπέστειλεν αὐτῷ πρέσβεις, κομίζοντας δῶρα, καὶ ζητοῦντας εἰρήνην· ὅτι ἔτυχον οὗτοι μεγάλης ὑποδοχῆς, καὶ ἀνταπεστάλησαν, ἀλλ' ἴσως διὰ μόνων χαριτολογημάτων, διότι ὁ Ὀθων ὑπέκρυπτε τότε σκοπούς τινας περὶ τῆς Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας. Ὄθεν ὁ Νικηφόρος χολωθείς ἤθελε κυρῆξει πόλεμον, χωρὶς τῆς μεσιτείας Ἑνετοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Ὀθωνος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλέντος, καθὰ διηγείται αὐτὸς ὁ Λιουτπράνδος. Τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ῥηγίνωνος, ἢ μᾶλλον τὴν τοῦ συμπληρωτοῦ του, ἐπικυροῦσι χωρὶα τινὰ τῆς Πρεσβείας ταύτης. Βέβαιον, ὅτι πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Λιουπράνδου εἰς Κωνσταντινούπολιν σχέσεις διπλωματικαὶ ἐμεσολάβησαν ἀναμέσον Ὀθωνος καὶ Νικηφόρου· ἐκ στόματος δὲ τούτου, καὶ τῇ προσομολογήσει τοῦ συντάξαντος τὴν Πρεσβείαν Λιουτπράνδου μαρτυρούμεν, ὅτι σκοπὸν εἶχον αἱ σχέσεις αὗται τὴν δι' ἐπιγαμίας συμμαχίαν. Ἰδοὺ τὸ λατινικὸν κείμενον τῆς περικοπῆς. Nunc, cur Imperii nostri terminos bello incendioque aggressus sit, expedi. Amici eramus, societatemque indissolubilem, nuptiis interpositis, facere cogitabimus. Μέμφεται ὁ Νικηφόρος τὴν προδοτικὴν τοῦ Ὀθωνος διαγωγὴν, ὅτι προκειμένης συμμαχίας δι' ἀγχιστείας, καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης, εἰσέδραμεν οὗτος εἰς τὴν Γραικικὴν χώραν, καὶ κατέστρεψεν αὐτήν. Ἡ χρονογραφία τῆς ἐποχῆς ἔρχεται πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων αἰτιυμάτων τοῦ Νικηφόρου. «Ὁ Ὀθων, γράφουσι τ' ἀνώνυμα χρονικά τοῦ Σαλέρνου, ἐπῆλθεν ἄχρὶ Καλαβρίας, ἣν ἐμάστισε διὰ λεηλασίας καὶ πυρπολήσεως, ἐπήγαγε δὲ καὶ εἰς τὸ Πριγκιπάτον τοῦ Σαλέρνου μυρίας ζημίας, ἧτοι καταθλίψεις» (Murat. Ann. 968—969). Λαλῶν δὲ παρκατιῶν ὁ αὐτὸς περὶ τῆς τοῦ Ὀθωνος εἰς Ἀπουλίαν εἰσβολῆς, οὕτως ἐκφράζεται· «Ἦλθεν ὁ Ὀθων εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀπουλίας, καὶ δεινῶς κατεπολέμησεν αὐτήν· ἐπολιώρκησε δ' ὅπως οὖν καὶ τὴν Βάριν (ei civitatem Barii aliquantulum obsedit.), ἣν ὅσον ἔξ αὐτοῦ περιώρισε». Συμφωνεῖ πρὸς ταῦτα καὶ Λούπος ὁ Πρωτοσπαθάριος (Chron. T. V. Rer. Ital.), μαρτυρῶν, ὅτι α

25
Ὁθων εἰσῆλθεν εἰς Ἀπουλίαν κατὰ Μάρτιον μῆνα καὶ ματαίως
τὴν Βάριν ἐπολιόρησεν. Ἀλλὰ τί πλέον; Ὁμολογεῖ τὴν εἰς Ἀπου-
λίαν εἰσβολὴν τοῦ Ὁθωνος καὶ αὐτὸς ὁ Λιουτπράνδος ἐν τῷ
Η'. παραγράφῳ τῆς Πρεσβείας του ταύτης.

(260) Terram, quam Imperii tui esse narras, gens incola et
lingua Italici regni esse declarat. — Μία τῶν σπουδαιοτέρων,
καὶ δυστυχῶς σκοτεινότερων ἅμα περιόδων τῆς Πρεσβείας. Περὶ
τίνας χώρας ὁ λόγος; Αἰνίττεται ὁ Λιουτπράνδος τὴν χώραν, ἧς
τὰ μεθόρια παρηνόμως ὁ Ὁθων διέβη, τουτέστι τὴν Καλαβρίαν,
καὶ περιεκτικῶς τὰς ἐπαρχίας ὅλας τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας;
Ἀλλὰ τούτου δοθέντος, ὁ λατινεπίσκοπος ματαιολογεῖ, ἰσχυρι-
ζόμενος ὅτι γλῶσσα κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην ἐπικρατοῦσα τότε
ἦτον ἡ Ἰταλική. Μνημεῖα ἀρχαιολογικὰ, νομισματικὰ, ἱστορικὰ
συμφώνως μαρτυροῦσι τὴν κατὰ τὰς ἐπαρχίας καὶ τοὺς χρόνους
ἐκείνους γενικὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνίδος, οὔτε περὶ τούτου τὴν
ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ἀνεχόμεθα. Διήρκεσε μάλιστα ἡ χρῆσις
τῆς ἡμετέρας εἰς Ἀπουλίαν, Καλαβρίαν, Νεάπολιν καὶ Σικελίαν
ἕως τῶν νεωτέρων χρόνων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πολλοῦ λόγου
ἀξίων πονημάτων τοῦ Ῥοδοῦ (Istoria del Rito Greco in Italia),
τοῦ Πανιερωτάτου Κρίστη (Discorso intorno al dialetto parlato
e scritto in Sicilia), τοῦ Λεόνη (Della Magna Grecia, e delle tre
Calabrie), καὶ τοῦ Γραικοκαλαβροῦ Περήφανου (Del dialetto
Neoellenico). Ἄν ἐδημοσίευσεν δὲ ὁ βασιλεὺς Φριδερίκος ὁ Β'.
τὴν νομοθεσίαν του καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὡσαύτως φωνήν,
ὅπως οἱ νόμοι γίνωσι γνωστοὶ καὶ τοῖς ὑπηκόοις
αὐτοῦ τοῖς λαλοῦσιν ἑλληνιστί; Ἄν δὲ ἐσώζετο εἰσέτι τῆς
ἑλληνίδος ἡ χρῆσις εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Φριδερίκου (ἀπεβίωσεν
οὗτος τῷ 1337), πόσῳ μᾶλλον ἦτο γενικωτέρα εἰς τοὺς χρόνους
τοῦ Λιουτπράνδου; — Ὡς ἐκ τούτου, ἐὰν δὲν θελήσωμεν τὸν
ἀντίλογον πρεσβευτὴν νὰ ἐκλάβωμεν ὡς πάντως γλίσχρον καὶ
ἀμαθέστατον στρεψοδίκην, δεόν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐνταῦθα
δὲν αἰνίττεται τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν μέσην,
ἢ καὶ τὴν ἀρκτέαν ἔτι, ἐνθα βεβαίως γλῶσσα ἐπικρατοῦσα ἦτον
ἡ Ἰταλική, καὶ οὐχὶ ἡ Ἑλληνική. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ἐλλογώ-
τερον εἰκάζοντες ἐκρίνομεν τὴν περίοδον ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων.
Ἐντεῦθεν γὰρ προκύπτει (πρώτην φορὰν διαβρῆδην τε καὶ ἐπι-
σήμως εἰς ἔγγραφον. πολιτικὴν ἔχον ἐντανυτῶ καὶ ἱστορικὴν ἀξίαν),

ἡ ἐθνικὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν γενῶν τοῦ μεσαιῶνος διάκρισις κατὰ λόγον ἱστορικῆς παραδόσεως, ἡγουν αἰσθήματος πατριωτικοῦ, καὶ κατὰ λόγον γλώσσης, Ἐὰν δ' οὕτως ὁ Λιουτπράνδος ἐννόησεν, ὡς διὰ πᾶσαν πιθανότητα νομίζομεν, καὶ ὡς συμπεραίνομεν προσέτι ἐκ τῆς παρακειμένης φράσεως, ἔνθα λέγει πρὸς τὸν Νικηφόρον «non gratiam, sed impotentiam adscribis domino meo, quod post Italæ seu Romæ acquisitionem tot annis eam (terram Imp. tui?) tibi dimiserit», ἔάν, λέγομεν, δὲν ἀπατώμεθα περὶ τὴν ἀληθινὴν ἐννοιαν τῆς ἀνταπαντήσεως, οὐδέποτε ἐξηλθε τοῦ στόματος τοῦ Λιουτπράνδου λόγος ὀρθότερος, δικαιοτέρος, ἀρμοδιώτερος. Διὰ γὰρ τῆς φράσεως ταύτης ὁ Λογγοβάρδος πρεσβευτῆς ἐρμηνεύει σαφῶς τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῶν ἔτι ἀσυντάκτων καὶ συγκεχυμένων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνότητων, ὁρίζει τὸν τρόπον ἀρετίας τινὸς διακρίσεως, καὶ ἐκ τῆς ὑψηλῆς τῆς Ι'. ἐκατονταετηρίδος περιωπῆς ἀναφαίνει καὶ προσχεδιάζει συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἱστοριονομίας τὴν πολιτικὴν γεωγραφίαν τῶν ἐθνῶν, τὴν προσήκουσαν ὁροθεσίαν ἐκάστης ἐθνικῆς οἰκογενείας. Τί δ' ἐξάγεται ἐκ τοιαύτης φιλοσόφου ἀρχῆς; Ὅτι Γένος ἔχον ἴδιον ἐθνισμόν, ἰδίας δηλαδὴ πατριωτικὰς καὶ θρησκευτικὰς παραδόσεις, καὶ λαλοῦν γλῶσσαν ἰδίαν, αὐτοδικαίως ἀναγορεύεται εἰς ἡγεμονικὴν ἀξίαν Ἕθνους, παριστάνει ἐν τῷ ἄτλαντι τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας μίαν ἐθνότητα βιώσιμον, κατὰ λόγον τῆς ἰδιοσυγκρασίας τῆς θάττον ἢ βράδιον ἀναπτυσσομένην ἐντὸς τῶν γεωγραφικῶν αὐτῆς ὁρίων. Ἄρα προσδιορίζων ὁ Λιουτπράνδος τὸν ἐθνισμόν καὶ τὴν γλῶσσαν ὡς σημεῖα γνωριστικὰ ἐκάστης τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ὡς γνώμονας ἅμα τῆς τούτων γεωγραφικῆς περιφερείας, προδιαγράφει ἐν πνεύματι ὄντως διαβατικῷ τὰ ὅρια τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, τῶν δύο τούτων διασήμεων ἐθνότητων τοῦ μεσαιῶνος, ὧν ἡ ἱστορία ἡ ἀπογινώσκειται, ἡ παρερμηνεύεται. Ἄτοπον ἴσως δὲν ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐξετάσωμεν ὡς ἐκ περισσοῦ, μέχρι τίνος ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὁ Λιουτπράνδος προσαρτιμειῖ ὡς γνώρισμα ἴδιον τῶν κατοίκων τοῦ Ἰταλικοῦ Βασιλείου, ἦτον εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας Ἰταλική, καθ' ἣν ἔχομεν σήμερον γνῶσιν τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης, κατὰ πόσον δ' ἄλλως τε ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνότης, ἣτις περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν εἶχε διάλεκτον σχεδὸν ἑκράτον, βεβαίως δὲ πολλῶ μᾶλλον τῆς Ἰταλίδος εὐρυθμον καὶ

ἀπερτισμένην (νοοῦμεν τὴν χυδαίαν), κατὰ πόσον λέγομεν, ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνότης ὑπερεῖχε, διὰ λόγον γλωττικόν, τῶν λατινοβαρβάρων ἐθνοτήτων τοῦ τότε χρόνου. Ἀλλὰ φοβούμεθα μὴ ὑπερπηδήσωμεν τοὺς ὅρους σημειώσεως ἀπλῆς. Τοῦτο δὲ μόνον λέγομεν ἐν συντόμῳ, ὅτι ἡ Νεοελληνικὴ, εἰ καὶ εἰσέτι δὲν ἐγράφετο, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐλαλεῖτο κατὰ τὴν Γ'. ἑκατονταετηρίδα ὡς ἔγγιστα οἷα καὶ σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ· ἐνθ' ἡ τότε Ἱταλική, ἄπεπτον κρᾶμα Λατινικῆς διεφθαρμένης, Γοτθικῆς, καὶ Λογγοβαρδικῆς διαλέκτου, κνκεῶν δυσδιόριστος καὶ δυσκατονόμαστος ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἰδιωμάτων, ἐτέμνετο εἰς τόσας διαλέκτους, καὶ ἰδιώτιδας, ὅσας πόλεις καὶ κώμας εἶχε τὸ τότε Ἱταλικὸν βασίλειον. Εἰς ἐπίτηδες σύγγραμμα, ὅπερ ἤδη ἐξεργάσθημεν μετὰ πολυχρόνιον ἀγῶνα, θέλομεν διαδείξει μέχρι τίνος ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἣτις ἀνέκαθεν καὶ μέχρι ΓΔ'. ἑκατονταετηρίδος ἐπεκράτησε κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἱταλίαν καὶ Σικελίαν, ἐπιστατεῖ εἰς τὰ γενέθλια καὶ συμβάλλει εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς λογίᾳς Ἑρρουρικῆς, καὶ τῶν ἑτέρων ἀγοραίων διαλέκτων τῆς Ἱταλίας.

(261) Λουδοδίκος ὁ Β'. Φραγκίας, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν ἡγεμόνων προσκληθεὶς ἀπεδίωξε τοὺς Σαρακηνοὺς ἄχρι Ταράντου, ἐφεξῆς δὲ, τῇ ὑποβολῇ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, ὡς ᾔδειται, συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Λουκῆ τῆς Βενεβενδοῦ, Ἀδελγίζου, δέσμιος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διεκράτηθη.

(262) Ὁ Λάνδολφος οὗτος ἀριθμεῖται Α'. ἦν δ' υἱὸς τοῦ Ἀτενόλφου ἐκείνου, ὅστις τὸ 900 ἔτος ἀνεξέφθη ἡγεμὼν Βενεβενδοῦ, ἀφοῦ ἐπὶ δεκατρεῖς ἐνιαυτοὺς ἐκυβέρνησε τὴν Καπύην ὡς Κόμης, καὶ ὅστις ἀκολούθως τὰς δύο ταύτας πολιτείας εἰς μίαν συνήρωσε. Τὸν Λάνδολφον ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ Ἀτενόλφος εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς Λέοντα τὸν σοφόν, ὅπως ζητήσῃ ἐπικουρίαν, καὶ διὰ ταύτης ἐκδιώξῃ τῶν ἐπαρχιῶν τοὺς Σαρακηνοὺς, προχωρήσαντας ἤδη μέχρι τοῦ Αἰρίου ποταμοῦ (Gariglione). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐνοϊκῶς ὑπεδέξατο αὐτὸν, ἔδωκε στρατὸν ἐπικουρικὸν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ποικίλου, κατὰ δὲ τὴν βυζαντινὴν πολιτικὴν, ἣτις περιέθαλπε τοὺς Ἱταλοὺς ἡγεμόνας, ὅπως αὐτοὺς ἀποσπᾷ τῆς πρὸς τοὺς Λυτικοὺς αὐτοκράτορας πίστεως, ἀνόμασε τὸν Λάνδολφον Πατρίκιον. Τὴν αὐτὴν τότε τιμὴν προσήψεν ὁ Λέων Γρηγορίῳ Λουκῇ Νεαπόλεως, καὶ Ἰω-

άννη τῷ Δουκὶ Γαλιτῆς (Gastia), ἐμπειδώσας οὕτω τὴν δεσποτεῖαν αὐτοῦ (Suzeraineté) ἐπὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἰταλίας.

(263) Χαριεντίζεται ὁ Λιουτπράνδος χρῶμενος ἐνταῦθα ταῖς δύο λέξεσι 'Ρωμανὸς καὶ 'Ρωμαῖος λατινιστὶ Romanus, "ονομα κύριον, καὶ Imperator Romanus, 'Ρωμαῖος Ἀυτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ χλευάζει προσέτι τὴν Γραικικὴν αὐτὴν ἀναμιμνήσκων τὴν νόθον τῆς Βέρθης καταγωγὴν, καὶ τοὺς δυσκλεεῖς γάμους τοῦ 'Ρωμανοῦ. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς στιγματίζει τὰ γενέθλια τῆς Βέρθης, τὴν ἀρετὴν της, καὶ τὴν μετὰ τὸν γάμον τηρηθεῖσαν παρθενίαν της μὴ σεβόμενος ("Ορα Γίββωνα, Κεφ. 53. — Κεδρ. σελ. 494, καὶ τὰς εἰς Κεδρ. Poster. not. σελ. 49 — Κωνσ. Πορφυρογ. De adm. Imp. Κεφ. 26.). 'Ο Κ. Καντοῦς, ὅστις ἐν τῇ ἕκτῃ ἐκδόσει τῆς καθολικῆς ἱστορίας του προσέδωκεν ἄσφατεστάτην τινὰ παράφρασιν μέρους τινὸς τῆς Πρεσβείας τοῦ Λιουτπράνδου, παρενόησε διόλου τὸ λογοπαίγνιον περὶ 'Ρωμανοῦ καὶ 'Ρωμαίου. Ἴδου πῶς ἐξέθηκε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον « Per questo al nipote suo Ottone diè sposa uua spuria di Ugone stesso » τοῦθ' ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὴν ἱστορίαν ἅμα καὶ πρὸς τὸ κείμενον.

(264) Pausanias exigit φράσις χαλκευθεῖσα παρὰ τοῦ Λιουτπράνδου. 'Ο Δουκάγγιος (Gloss. Med. et Inf. Latin.) μόνον τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀναφέρει, καὶ ἐρμηνεύει « induciæ, cum bellum panssat, cessat ». Ἀλλὰ, τὸ παράδοξον ὅτι ὁ Λιουτπράνδος, ἀποδίδων τῷ Νικηφόρῳ ἐπιθυμίαν ἐκχειρίας, ὑποτίθῃσι μετὰ τῶν αὐτοκράτορων κατὰστασιν πολέμου, ὑπόθεσις αὕτη, ἀπάδουσα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πρεσβείας του, ἀλλ' ὅμως ὑποδηλοῦσα τὴν δολερὰν καὶ ἀμφίστομον τοῦ Κυρίου του πολιτικὴν. Ἄλλως, μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι τὴν ἐκθεσιν τῆς Πρεσβείας του ἀπέτεινεν ὁ Λιουτπράνδος πρὸς τὸν δεσπότην αὐτοῦ, πόρρω Κωνσταντινουπόλεως διατρίβων, καὶ ὅτι στόμαξ ὧν ὑπενέβαλεν οὐκ ὀλίγους μύθους.

(265) Τὸ κείμενον ἐνταῦθα διακόπτεται, ἢ τοῦλάχιστον, νομίζουσιν αὐτὸ διακεκομμένον οἱ μεσαιωνογράφοι. Τὸ καθ' ἡμᾶς, φρονοῦμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει, ἢ ἀπλῆ λόγον μεταβάσις. Ἐὰν δὲ πραγματικῶς τὸ κείμενον ἐλλείπη, ἐκ τῆς ἀμέσου συνεχείας ἐξάγεται τὸ ἀσήμαντον τῆς ἐλλείψεως.

(266) Cum Apuliam omnem, potestati subditam (contulit tibi). meo interventu, cujus hoc suggestione malum factum esse dicis.

Κακοσύντακτος ἡ περίοδος. Προδήλως, ὅμως, ἐντεῦθεν προκύπτουσι ἡ τοῦ Ὁθωνος εἰς Ἀπουλίαν ἐισδρομή, καὶ ἡ κομποστική τοῦ Λιουτπράνδου μεσιτεία ὑπὲρ Γραικῶν. Ἀληθές, ὅτι ὁ Ὁθων διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Βάριως, ἀφοῦ ματαίως ἐπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον. Ἐκτοτε δὲ, τὸν πόλεμον παύσας, καὶ τὴν ἔκβασιν τῆς ἀποσταλείσης πρεσβείας προσδοκῶν, περιωρίσθη εἰς τινα στρατιωτικὴν κατὰ Γραικῶν ἐπίδειξιν.

(267) Προέλευσις, ἢ Πρόοδος, ἢ Πρόκενσος, καὶ Πρόκεσσος, ἐκ τοῦ λατινικοῦ Processus, ὅθεν καὶ τὸ γαλλικὸν procession. Ὁ Εὐστάθιος (Ψ. 1. σελ. 762) γράφει: «πομπή, ὁ θρίαμβος, ὃν προέλευσιν ἡ κοινὴ γλῶσσα καλεῖ». Ὁ δὲ Ἰωάννης Τσέτσης (Χιλ. 6. 5. σελ. 492) λέγει:

»Ὁ Κόμοδος ἠθέλησε προέλευσιν ποιῆσαι».

Καὶ ὁ Κεδρηνὸς εἰς Λέοντα τὸν σοφὸν «συνήθους δὲ προελεύσεως γενομένης κατὰ ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Μωκίου». Στεφηφοροῦντες ἐν τοιαύταις θρησκευτικαῖς τελεταῖς προήρχοντο συνήθως οἱ αὐτοκράτορες (Κεδρ. 5. 33).

(268) Ὡς φαίνεται, ὁ Νικηφόρος ἐπίτηδες προσδιώρισεν εἰς πρώτην ὑποδοχὴν τοῦ Λιουτπράνδου τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἡμέραν δημῶδους λιτανείας. ἠθέλησε νὰ προδοκιμάσῃ τὸ ὕψος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ πρεσβευτοῦ ἐν τινι προκαταρκτικῇ συνεντεύξει, τὴν πρόφασιν τῆς διακοπῆς ἔχων πρόχειρον ἕνεκα τῆς προελεύσεως. Τί δὲ προσεκάλεσε τὴν διακοπὴν; Φανερόν ἐστι οἱ προσπεποιημένοι τοῦ Λιουτπράνδου λόγοι περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεσολαβήσεως ἐκανδάλισαν τὸν Νικηφόρον.

(269) Ἡ ποιητικὴ αὕτη λέξις τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, βεβαίως, δὲν ἦτον ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λιουτπράνδου παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ παρὰ τῷ λαῷ, ὅθεν, συμπεραίνομεν, εἶναι τοῦ λατινεπισκόπου λογισματικὴ ἐπίδειξις. Βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ ἦσαν αἱ μόναι προσφωνήσεις τῆς συνηθείας. «Ἐπεὶ δὲ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο Βασιλεὺς Ῥωμαίων, βασιλεῖς Ῥωμαίων καλοῦνται μέχρι τοῦ νῦν καὶ οἱ ἐκείνου διάδοχοι βασιλεῖς» (Κοδινός, Κεφ. 5.). Ἐκτὸς ἂν τὸ μνημονευόμενον τοῦτο προσφώνημα ἦναι ἀπόσπασμά τι κεκολοβωμένον στιχουργήματος ἐλληνικοῦ, παραδόξως τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συμφυρθέντος μετὰ πολυχρονίων ἐκκλησιαστικῶν, ὥς

μβ'.

ἤθελέ τις ἴσως ἐξεικάσει ἐκ τοῦ παρεπομένου, καὶ πιθανῶς τὸν αὐτὸν τρόπον κεκολωμένον λάμβου·

«Μέδοντι Νικηφόρου πολλὰ (τὰ) ἔτη!»

(270) Τὸ πολυχρόνιον ἐψάλλετο συνήθως εἰς διαφόρους γλώσσας, πρὸς ταῖς ἄλλαις καὶ Ἀγγλιστὶ ἢ Ἰγγλινιστὶ παρὰ τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ Βαράγγων, ὡς ὁ μεταγενέστερος Κοδινὸς μαρτυρεῖ. Τὸ δὲ λατινικὸν πολυχρόνιον εἶχεν οὕτω «Κονσέρβετ Δέους Ἰμπέριουμ Βέστρουμ! Βίτωρ σὺς σέμπερ. Βίβητε Δόμινοι Ἰμπεράτορες ἔν μοῦλτος ἄννος!» (Cerim. Cap. 75. p. 215). Τὸ ἑλληνικὸν ἐψάλλετο τρεῖς, καὶ προβάδην κατὰ τρόπον διάφορον. «Πολυχρόνιον ὁ Θεὸς ποιῆσαι τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας, πολλὰ τὰ ἔτη! Πολυχρόνιον ὁ Θεὸς ποιῆσαι τὴν κραιταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν σας, πολλὰ τὰ ἔτη». Πολυχρόνιον ὁ Θεὸς ποιῆσαι τὴν Θεοπροβλήτον, Θεόστεπτον, καὶ Θεοφρούρητον βασιλείαν σας, πολλὰ τὰ ἔτη!» (Κοδινὸς, Κεφ. ΙΓ'. καὶ Gretseri Observ. in Georg. Cod. Cap. X.).

(271) Μέλλε, ἐπιφώνημα ὡσανύτως ἄχρηστον ἐν τῇ συνηθείᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, καὶ ὅσον σχολαστικότητος.

(272) Carbo extincte, veni, Μέλλε, anus incessu, Silvanns vultu, rustico, lustrivage, capripes, cornute, himembris, setiger ndocilis, agrestis, barbare, dure, villose, rebbellis, Cappadox! «Ἡ λέξις Κερατᾶ, δι' ἧς ἐρμηνεύομεν τὸ Cornute, εἶναι μὲν χυδαία, οὐχὶ δὲ καὶ πάντως νεωτέρα. Ἀπαντῶμεν, μάλιστα, κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ τὸ πληθυντικὸν Κερατάδες, ὡς τὴν σήμερον αἰσχρολογεῖται. «Ἐκείσε γὰρ καμάρα χαλκῇ ἦν, καὶ ἴστατο ἄνωθεν αὐτῆς στήλη, ἔχουσα ἐν τῇ κεφαλῇ κέρατα τέσσαρα. Θάυματα δὲ ἐγένοντο ἐν αὐτῇ. Εἰ γάρ τις εἶχεν ἐν αὐτῷ ὑπόληψιν εἶναι κερατᾶς, ἐκείσε ἀπερχόμενος καὶ προσεγγίζων τῇ στήλῃ, εὐθέως ἐγυρῖζετο ἕως τρίτου· εἰ δὲ ἐκτὸς ὑπολήψεως ἦν, ἴστατο ἀσάλευτος ἡ στήλη· καὶ οὕτως ἠλέγχοντο οἱ Κερατάδες». (Ἄνων. ἀρχ. Κωνσταντινουπ. σελ. 57). Ἐρχόμεθα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐπίθετα. Ὁ ἡμέτερος Θεοφάνης, ὁ Νικηφόρος, καὶ ἔτεροι ἱεράρχαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπέστησαν κατὰ τὴν Εἰκονομαχίαν ὕβρεις, μυριάκις τραχυτέρας τῶν ὅσας ὁ Λιονπράνδος προσποιεῖται ὅτι ὑπέφερε παρὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ· καὶ ὅμως, ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτῶν, οὐδέποτε οἱ Πατέρες οὗτοι, κατὰ τῶν βασιλείων μεψιμοιρή-

σαντες, ἐξώκειλαν εἰς αἰσχρολογίας, ἀναξίας τοῦ ἐπισκοπικοῦ χαρακτήρος. Ἀρκεῖ ἡ σύντομος αὕτη ἀντιπαράθεσις πρὸς ὑπόδειξιν τῆς ἐλληνικῆς ἀξιοπρεπείας, καὶ φιλοκαλίας.

(273) Λατινιστὶ gausape. Μινσάλιον ὁ Κοδινὸς καλεῖ τὴν τοιούτου εἵδους ὀθόνην, ἴσως παρὰ τὸ Μίνσος, φαγητόν, λίαν ἐν χρήσει κατὰ τὸν ἡμέτερον μεσαιῶνα. Τὸ δὲ μίνσος πιθανῶς ἐκ τοῦ mensa. Εἰς τινα τῆς Ἑλλάδος μέρη λέγεται εἰσέτι Μισσάλιον, ἢ Μεσσάλιον, ἀλλαχοῦ δὲ ἐλληνικώτερον τραπεζομάνδηλον.

(274) «Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos, Quot coelum stellas, quot mare inflatibua undas».

Εἶδος κέντρωνος. Ὁ μὲν πρῶτος στίχος καὶ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἀνήκουνσι τῷ Ὀβιδίῳ (De Arte amandi, Lib. V. 57. καὶ 59), τὸ δὲ ἐπίλοιπον προσετέθη ὑπὸ τοῦ Λιουτπράνδου. Καὶ ὁ μὲν Ὀβίδιος παραβάλλει τὰ περὶ οὗ λόγος ἀντικείμενα πρὸς τὰς Ῥωμαίας παρθένους, ὁ δὲ λατινεπίσκοπος ἀμαρτύρως τὴν παραβολὴν ἐφαρμόζει πρὸς τὰ στρατεύματα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. Λέγομεν ὁ λατινεπίσκοπος, διότι βεβαίως ὁ Νικηφόρος οὔτε τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐγίνωσκεν, οὔτε διὰ μνήμης εἶχε τὴν Ἑρωτικὴν τέχνην τοῦ ὑπερορίου ποιητοῦ.

(276) Ὁ Νικηφόρος, διακρίνων τὸν Ῥωμαῖον τοῦ Λογγοβάρδου ἥτοι τὸν εὐγενῆ τοῦ βαρβάρου, ἀπευθύνεται προσωπικῶς πρὸς τὸν Λιουτπράνδον, ἐπίσκοπον πόλεως Λογγοβαρδικῆς, δὲν αἰνίττεται δὲ ὀνομαστὶ τὸν Ὀθωνα καὶ τοὺς Γερμανοὺς ἡ διαφθορὰ τῶν Λογγοβαρδικῶν ἡθῶν εἶχεν ἀποβῆ παροϊμώδης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους· ἐξ ἰδίας πείρας δ' ἐγίνωσκον οἱ Γραικοὶ τὰ ἐλαττώματα, ὅσα ὁ Μουρατώρης ἀπαριθμεῖ καὶ ἀποδίδει τῷ γένει τούτῳ, δηλαδὴ τὴν σιμωνίαν, τὴν μέθην, τοῦ κλήρου τὴν ἀκολασίαν, τὴν κατὰθλιψιν τῶν πενήτων, τὴν περὶ τὰς μονομαχίας ἀκράτητον ῥοπὴν, τὰς ἐμφυλίους ἔριδας, καὶ ἄλλα παρόμοια (Ant. Italiane, Dissert. XXIII). Ἄλλ' ὁ ἐπίσκοπος, τὴν διάκρισιν ἀναπεμπάσας χρόνον πολὺν, καὶ ἐφ' ἀπάντων τῶν φυλῶν τῆς Λύσεως δεινωτικῶς αὐτὴν ἐφαρμόσας, ἔλαβε δι' ἑν ἀφορμὴν εἰς μετὰχρονον ἀντεπίθεσιν. Ἐπετα ἡ ἐν Παντᾷ ἐπινοηθεῖσα καὶ γραφθεῖσα παρατρέγῳδος καὶ δι' ἡ διαφθόρου μὲν ἐκείνη κατὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων gasconnade τῶν Quidquid καὶ Quidquid, ἥτις κατηγορήθη πλειστάκις ἐπὶ Γραι-

κῶν, εἰ καὶ ὁ Λιουμπράνδος αὐτὸς ὠνόμασε πάντοτε τοὺς Ἑλληνας, Γραικοὺς, Graecos, καὶ οὐχὶ Ῥωμαίους. Εἰς ἀπάντησιν τῶν Quidquid καὶ quidquid τούτων, ἀλλὰ καὶ εἰς δικαιολόγησιν τοῦ φρονήματος τοῦ Νικηφόρου περὶ Λογγοβάρδων, παραθέτομεν τὴν ἐξῆς μαρτυρίαν τοῦ Λιτμάρου, χρονογράφου Λογγοβάρδου, τῶν ὁμοφύλων του τὸν χαρακτῆρα περιγράφοντος «Multa sunt, λέγει οὗτος στενάζων, proh dolor! in Romania atque Longobardia insidiae. Cunctis hac advenientibus exigua patet caritas. Omne quod ibi hospites exigunt venale est, et hoc cum dolo; multique toxicati cibo pereant (Lib. VII.).

(276) Γνωὺς ὁ πρεσβυτεὺς μετὰ τὴν πρώτην συνέντευξιν τὰς διαθέσεις τοῦ Νικηφόρου, εὐκαιρὸν ἔκρινεν ἤδη νὰ πληροφορηθῇ μυστικῶς τὸν κύριόν του περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρεχόντων, καὶ, κατὰ τὸ σύνθημα, νὰ παρακινήσῃ αὐτὸν εἰς μέτρα θρασυτερώτερα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοπομένου. Ἐκ τῆς ἐπομένης ὁμῶς συνδιαλέξεως ἐξάγεται, ὅτι περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς πολιτικῆς κατασκοπέυσε ὡς ὁ φλύαρος Λιουμπράνδος ἡλίσκετο εἰς τὰς ἰδίαις του παγίδας. Ἐρεθίζοντες γὰρ τὴν φιλαυτίαν του οἱ μεγαπάνες τῆς Αὐλῆς, καὶ τὸ κράτος τοῦ δεσπύτου του ἐπιτεταγθευμένου ἀμφιλογούμενοι, διαλύουσι τὴν γλῶσσάν του εἰς λόγους ἀπεισιδέπτους.

(277) Ὁ Βασίλειος οὗτος «ὁ δυσχερεῖαις πραγμάτων εἰδὼς εὐφυῶς προσαρμόζεσθαι, καὶ πλειστάκις κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ἐκστρατεύσας», ἦν νόθος υἱὸς τοῦ πρεσβυτέρου Ῥωμανοῦ, ἕκτινος δούλης Βουλγαρίδος τεχθεῖς. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, νόμιμος αὐτοῦ ἀδελφός, ὡς ἔτυχε τῆς μοναρχίας, ἐκτομίαν αὐτὸν ἐποίησε (Ζωναρ. σελ. 194, καὶ Κεδρ. σελ. 639), ὁ δὲ Νικηφόρος Πρόεδρος τετίμηκε (Κεδρ. 663). Πολλὰ εἰς ὁ Λιουμπράνδος διηγεῖται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ (Βιβλ. Γ'. Κεφ. Η'. καὶ περὶ τοῦ ἐτέρου Βασιλείου τοῦ Παρakoιωμένου, ὅστις ἤκμασεν ἐπὶ Ῥωμανοῦ, καὶ ἀνηγορεύθη κηδεμὼν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐκ τῶν παρόντων δύο Μαγίστρων, ὁ μὲν ἦτον ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὃν πρό τινας ἐξέπεμψεν ὁ Νικηφόρος εἰς Κιλικίαν, καὶ οὗ τὴν ἀνδραγαθίαν ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρει ἐν σελ. 654, ὀνομάζων νεοελληνιστὶ βουνὸν αἵματος τὸν λόφον ὅπου ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰωάννου αὐτοῦ κατεσφάγησαν πεντακισχίλιοι Ἀγαρηνοί· ὁ δὲ, πιθανῶς

ἦτον ὁ ἑπαρχος Σισίνιος. Τὸν δὲ Πρωτασηκρήτην ὀνομάζει κατωτέρω Συμεῶνα. Οὗτος δ' ἐστὶν ὁ λόγιος συντάκτης τῆς κατὰ μοναστηρίων Νεαρᾶς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ.

(278) Εἰ μέγα, κατὰ τὸν Πρόεδρον Βασίλειον, ὁ πρεσβευτὴς ἐξητεῖτο, ἀλλὰ βεβαίως μεῖζον τὸ παρὰ τοῦ Νικηφόρου ζητούμενον. Πρὸ πολλοῦ τὰ ὅρια τῆς Γραικικῆς αὐτοκρατορίας εἶχον χωρισθῇ τῶν ὁρίων τῆς Λυτικῆς, ὥστε οἱ ἡμέτεροι δὲν κατεῖχον εἰμὴ τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαβρίαν (ἀλλὰ καὶ τὴν διντέραν ταύτην ἀναπολαύστως), αἵτινες συνετέλουν τὸ Λογγοβαρδικόν, καὶ ἑνδέκατον, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, καλούμενον Θέμα. Προφανῶς οἱ Αὐλικοὶ παρώξυνον τὸ εὐερέθιστον τοῦ Λιουτπράνδου, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ προκαλέσαι τὴν Ἰσπανικὴν, ἢ καὶ Ἱταλικὴν στρωμνὴν του.

(279) Τὸ ἔκτακτον περιστατικὸν τοῦ γάμου τούτου ἐγένετο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ δεινὸν ἐπιχείρημα παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις, ὅσοι ἐζήτησαν εἰς γάμον ἑλληνίδα Πορφυρογέννητον. Ὁ Πέτρος οὗτος ἦν υἱὸς Συμεῶνος τοῦ Βουλγαρίας· ὁ δὲ Συμεὼν ὑπῆρξε δευτέρος τῶν λαβόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Βασιλικὴν τιτλοφορίαν. Πρῶτος γάρ ἦν ὁ Τσάμιος, ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου «προεχειρίσθη καὶ ἐστέφθη Βασιλεὺς Λαζῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου, φορέσας στέφανον Ῥωμαίων, καὶ χλαμύδην ἄσπρον (λευκὸν) ὀλοσηρικόν...» (Πασχ. σελ. 332). Ὁ δὲ Πέτρος, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐνυμφεύθη, καθὼς υἱὸς βασιλέως, καὶ βασιλεὺς αὐτὸς, εἰς Μαρίαν, τὴν καὶ Εὐρήνην κληθεῖσαν, θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Χριστοφόρου, (υἱοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ Ῥωμανοῦ, ἥτις κατὰ Κεδρηνὸν «ἦν ὑπερφυῆς τῷ κάλλει», Ὁ Χριστόφορος οὗτος ἐτεκνογόνησε τὴν Εὐρήνην μετὰ τῆς θυγατρὸς Νικήτα, τοῦ εὐπάτριδος ἐκείνου Πελοποννησίου, οὗ τὴν εὐγένειαν ἐπισκόπων ὁ Γραμματικὸς Εὐφῆμιος ἔγραψε τὸ δημῶδες ἐκείνο λαμβεῖον·

«Γαδαροειδεῖς (οὐχὶ δὲ Γαρασδοειδῆς) ὄψις ἐσθλαβωμένη».
(Κ. Πορφυρ. Θεμ. ε'. Θέμα).

Τὸν ἀθέμιτον τούτον γάμον βαρβάρου καὶ ἀλλοφύλου μετὰ Βυζαντινῆς βασιλόπαιδος στιγματίζει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (De Adm. Imp. σελ. 66), παρακινῶν τὸν διάδοχον αὐτοῦ νὰ μὴ μιμηθῇ παράδειγμα τοιοῦτον· «ἐπεὶ, λέγει, ἔξω τοῦ κανόνος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ τῆς του

μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου διαταγῆς τε καὶ ἐντολῆς τοῦτο πεποίηκεν ὁ Βασιλεὺς, ιδιότης καὶ ἀγράμματος ἄνθρωπος ὢν... διὸ πολλὰ καὶ ζῶν ὠνειδίσθη ὁ Κύρης Ῥωμανὸς καὶ διεβλήθη καὶ ἐμισήθη παρὰ τε τῆς Συγκλήτου Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου παντὸς καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, ὥς καὶ τὸ μῖσος ἐπὶ τέλους γενέσθαι καταφανές, καὶ μετὰ θάνατον ὁμοίως ἐξουθενεῖται καὶ διαβάλλεται καὶ ὑποκαταγνώμην τίθεται καὶ οὗτος, ἀνάξιον πρᾶγμα καὶ ἀπρεπὲς εἰς τὴν εὐγενῆ πολιτείαν Ῥωμαίων καινοτομήσας».

(280) Οὐδεὶς πλέον ἀγνοεῖ, ὅτι ψευδῇ καὶ παράπλαστα τὰ προνόμια ταῦτα οἱ νεώτεροι τῶν κριτικῶν ἀπέδειξαν, πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Μουρατώρης, ὅστις τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Λιουτπράνδου καλεῖ *ridicola sparata* (Dissert. 69). Βέβαιον, ὅμως, ὅτι ὁ μέγας Κωνσταντῖνος οὐ μόνον ἐσεβάσθη τοῦ τότε ἱερατείου τὰ κτήματα, ἀλλὰ καὶ κῦρος ἐπίσημον δέδωκε τισὶν ἐξ αὐτῶν. Τὸ ἐν Μεδιολάνοις ψήφισμα (E. K. 313) προσεπικυροῖ τὰ κτήματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων ἕτερον δὲ ψήφισμα τοῦ ἔτους 321 προβαίνει καὶ περαιτέρω, παραχωροῦν τοῖς ὑπηκόοις τὴν ἄδειαν τοῦ κληροδοτεῖν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν. Εὐσεβίαν τοιαύτην ἐμιμήθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν διαδόχων του. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα περιέστηκε κατὰ τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην εἰς ἄκραν κατάχρησιν. Οἱ Ῥήγες τῆς πρώτης καὶ δευτέρας Γαλλικῆς δυναστείας, ἡ Σαξωνικὴ τῶν αὐτοκρατόρων Γερμανίας, οἱ βασιλεῖς Ἰσπανίας καὶ Ἀγγλίας πᾶν ὅριον εὐσεβείας ὑπερέβησαν τὰς ἐκκλησιαστικὰς κοινότητας μεγαλοδορήσαντες. Ἐκκλησίαι τῶν χρόνων ἐκείνων οὐκ εὐάριθμοι κατεῖχον ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ χιλιάδας γεωργικῶν καταστημάτων, ἡ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν μὴ ἔχουσα, εἰμὴ δύο μόνας χιλιάδας μοναστηριακῶν ἀγρῶν, ἄπορος σχεδὸν ἐλογίζετο. — Μένεται ὁ Λιουτπράνδος τοὺς Γραικοὺς ὅτι ἐσφετερίσθησαν τὰ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας των κείμενα κτήματα τῆς Ἐκκλησίας. Τίνος Ἐκκλησίας; Τῆς Ἀποστολικῆς, λέγει, ἐννοῶν οὕτω τὴν Αὐτικήν. Ἀλλὰ τίνα τὰ κτήματα ταῦτα, καὶ ποῦ ἔκειντο; Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται λόγος περὶ τῶν ἐν Καλαβρίᾳ καὶ Σικελίᾳ μοναστηριακῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀγρῶν. Ἔχομεν περὶ τούτου πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Νικολάου Α΄. πρὸς τὸν Μιχαὴλ αὐτοκράτορα. «*Præterea*, λέγει ὁ Πάπας αἰτούμενος τὴν ἀπόδοσιν

των 'Ρωμαϊκῶν κτημάτων, Calabritanum Patrimonium, et Siculum, quæque nostra Ecclesiæ concessa fuerunt, et ea possidenda obtinuit, et disponendo per suos familiares regere studuit, vestris concessionibus reddantur, quoniam irrationabile est, ut Ecclesiastica possessio, undò luminaria et concinnationes Ecclesiæ Dei fieri debent, terrena quavis potestate subtrahantur». "Ορα Giannone, Ist. di Nap. Βιβλ. Β'. Κεφ. Η'.—Gibbon, Κεφ. ΙΕ',—Fra Paolo, dei Benefizj, Κεφ. Δ'.—Schmidt, T. Β'. σελ 205.—Murat. Dissert. LXV, καὶ LXX, καὶ LXIX—Du Cange, ἐν τῇ λέξει Eremus.

(281) "Οσφ ἀλλόκοτον ἐν ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν ὡς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν πρέσβεων, διστάζοντες δίδομεν πίστιν εἰς τὸ διήγημα τοῦτο τοῦ Λιουτπράνδου, ἐξαιρέτως ὅσον ἀφορᾷ τὴν περὶ τοῦ καπηλείου ἀναξίαν διαταγὴν τοῦ Κουροπαλάτου Λέοντος, οὗ τὴν εὐφυΐαν καὶ εὐπροσηγορίαν μαρτυροῦσι πάντες οἱ χρονογράφοι. "Αλλως τε, ὁ Νικηφόρος ἦτον ἄνθρωπος ἐχέφρων, περικοητικὸς, συνεσταλμένος, καὶ οὐδόλως ἐκδοτος εἰς ὀργὴν, ὥστε δὲν ἤθελε συγχωρήσει τοιαύτην ποταπὴν ἐκδίκησιν κατὰ Ἐπισκόπου Ἀπαξ μόνον ἐν τῇ ζωῇ ἐξεργάγη εἰς ἀγανάκτησιν κατὰ πρεσβευτοῦ. Τοῦτο δὲ συνέβη ὅτε ἄγγελοι τῶν Μυσῶν ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἀπαιτήσωσιν ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου των τοὺς ἐλθισμένους φόρους. Τότε, Λέων ὁ Διάκονος διηγεῖται, (Βιβλ. 4. 5) «Θυμῶν παρὰ τὸ εἰλωθῶς πληρωθεὶς (ἰσχυρογνώμων γάρ τις ἦν, καὶ μὴ εὐείκτως ὀργῇ ἀλισκόμενος), καὶ ἀνοιδήσας ὑπὲρ τὸ μέτριον, γεγωνότερα τε χρησάμενος, ἤπερ εἴθιστο, τῇ φωνῇ, δεινὰ 'Ρωμαίοις, ἔφη, περιέστηκε νῦν, εἰ τοῖς ὀπλοῖς τὸ ἀντίξουν ἅπαν καταστρεφόμενοι, ἔθναι Σκυθικῷ, πενιχρῷ τε τὴν ἄλλως καὶ μισρῷ, δίκην ἀνδραπόδων φόρους ἐκτίσουσι.... 'Ραπίξιν οὖν κατὰ κόρῃς θᾶττον τοὺς ἀγγέλους προσέτατε, καὶ, "Απιτε, ἔφη, καὶ τῷ σκυτοτρῶκτῃ καὶ διφθερίᾳ ἡμῶν ἄρχοντι ἀπαγγεῖλατε, ὡς ὁ τῶν 'Ρωμαίων κρᾶτιστος καὶ μέγιστος βασιλεὺς ἐξαυτῆς τὴν σὴν μετελεύσεται χώραν, ἐντελεῖς σοι τοὺς φόρους ἀποδιδούς· ὡς μάθης, τριδουλος ὢν ἐκ προγόνων, δεσπότης τοὺς 'Ρωμαίων ἡγεμόνας ἀνακηρύττειν, οὐχ ὡς ἀνδράποδα τούτους

φόρους αλτεῖν». Ὅτι δὲ ὁ Λιουτπράνδος δαινοποιεῖ ἦν ἔλαβε κακὴν ὑπόδοχὴν εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Νικηφόρου, τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ μίαν ἐβδομάδα πάλιν εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν προσεκληθῆ, καὶ τραχύτερον πάλιν ὑψαδίασεν.

(282) Ὁ ἑκτομίας Πολύευκτος, ὅστις προεχειρίσθη «διὰ τὸ τοῦ ἡθους σεμνὸν, καὶ τὸ τῆς σοφίας ὑπερβάλλον, καὶ τὴν ἀκτημοσύνην» (Κεδρ. σελ. 639), «ὁ λόγῳ διαπρέπων καὶ ἀρετῇ» (Ζωναρ. σελ. 195), «ἀνὴρ τὴν τε θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φιλοσοφίαν εἰς ἄκρον ἐκμελέτησας, καὶ βίον αἰρετισόμενος ἐκ νεότητος μοναδικὸν τε καὶ ἄσκειον, καὶ παύρησιαν ὑπὲρ ἀνθρώπων κερτημένος, ἦν οὐχ ἡ φύσις ἐνεποίει αὐτῷ μόνον, τομιά γε ὄντι καὶ εἰς ἑσχατον γῆρας ἐλάσαντι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκτησία, καὶ τὸ ἀνεπλήπτον, καὶ τὸ λιτὸν τοῦ βίου καὶ ἀπέριπτον» (Λέων Διάκ. Β'. 11). Ἐπατριαρχευσεν οὗτος ἔτη 14, καὶ μῆνας πέντε. Τὴν δὲ σεπτὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς τελεῖ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τῇ 5 Φεβρουαρίου.

(283) Ἀλλόκοτος Οὐκουμενικῶν Συνόδων ἀπαρίθμησις! Ἄλλως τε, περιπίπτει ὁ πνευματοφόρος Λιουτπράνδος εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα, εἰς ὃ καὶ ἡ ἐν Φραγγοφόρτῃ σύνοδος ἐνέπεσε, θείσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν ἐβδόμην Οὐκουμενικὴν Σύνοδον (Ora Teury, Hist. Eccl. Βιβλ. 44. Κεφ. 58).

(284) Αἰνύτεται πιθανῶς τὴν ἐν Φραγγοφόρτῃ συνεδριάσασαν Σύνοδον, ἥτις ἐν τινι κανόνι κατεδίδασκε τὰ ἐν τῇ Δευτέρᾳ Νικαίας θεσπισθέντα περὶ εἰκόνων. Ὁ τότε ἀρχιερατεύων ἐν Ῥώμῃ Ἀδριανὸς ἐνθερμον ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀνατολικῶν πατέρων, εἴτε σχετικῶς πρὸς τὴν εἰκονοπροσκύνησιν, εἴτε σχετικῶς πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία τοῦ καιροῦ ἐκείνου συνῆδε πληρέστατα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν κατὰ πάνθ' ὅσα μετέπειτα συνέβαλον εἰς τὸ σχίσμα.

(285) Ἰσως ἐννοεῖ τὰς Συνόδους, ὅπου ἡ Εἰκονομαχία κατεδικάσθη.

(286) Ὁ Παπῆς οὗτος προσέθηκε τῇ ἰδίᾳ ὑπογραφῇ τὴν ψευδοταπεινότητα προσηγομένην ἐκείνην Δούλος τῶν Δούλων τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἀναμνησκαί τὸ παρά τινος πρὸς τὸν κυνικὸν Διογένην περὶ τοῦ ὑποκεκρυμμένου τύφου του ρηθέν.

Κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβὴν του, ὅμως, ἐπέτυχε νὰ ἀνασκευάσῃ τὴν αἵρεσιν τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου, τοῦ διδάσκοντος ὅτι μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ἤθελον ἐνδυθῆ ἄλλον μορφήν. Καί τοι δὲ μὴ θεολογῶν ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος, ἀλλὰ συνήνεσε τῷ Γρηγορίῳ, κατέπεισε δὲ καὶ τὸν Εὐτύχιον νὰ ῥίψῃ εἰς τὸ πῦρ τὰς αἵρετικάς του βίβλους, — Γνωστὴ ἡ πάλῃ τοῦ Πάπα τούτου κατὰ τῆς Οἰκουμενικῆς προσηγορίας, ἣν ἐλάμβανον τότε οἱ Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὅμως, ὁ Λιουτπράνδος ἀποκαλεῖ τὸν Γρηγόριον τοῦτον Οἰκουμενικόν. Τινὲς τῶν νεωτέρων μεγάλῃν προσήψαν σπονδαιότητα εἰς τι ὑποτεθειμένον προνόμιον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φωκᾶ χορηγηθὲν τῷ Πάπᾳ Βονιφάτιῳ Γ' (Α. Κ. 607) περὶ τῆς Οἰκουμενικῆς προσονομασίας. Ἀλλ' ὁ Κ. Χάλλαμ (Europe in the Middl. Ag. T. 2. Κεφ. 6) ἀνῆρσεν ἐπιτυχῶς τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξίν τῆς τοιαύτης παραχωρήσεως.

(287) Nec solum aiebat, sed etiam docebat, clamabat, scriptitabat. Τὸ ἑλληνικὸν Γραψείω, avoir envie d'écrire, δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ λατινικὸν scriptito, ἢ scripto, ὅπερ δηλοῖ τὸ συνεχῶς γράφειν.

(288) Phantasticam quamdam carnem, σάρκα κατὰ φαντασίαν ἄλλον.

(289) Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Τικίνου, ὁ ἡμαρτημένως παρὰ τοῦ Ἁγίου Θεοφάνους Ἐννόδιος καλούμενος (Χρον. σελ. 137), ἤκμασε κατὰ τὴν 5' ἐκατονταετηρίδα, καὶ συνέγραψε διάφορα πονήματα. Ἐπίσκοπος γενόμενος, δις παρὰ τοῦ Πάπα Ὁρμίσδου ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐπίτροπος Ῥώμης ἐν τῇ Συνόδῳ, ἣτις ἐμελλεν ἐπὶ Ἀναστασίου νὰ ἐπαναγάγῃ τὰς Ἐκκλησίας εἰς συνένωσιν καὶ συμφιλίωσιν. Τὸν δὲ βίον καταλύσας τῷ 521, κατετάχθη ἐν ἀγίοις. Αἰεξοδικῶς περὶ τούτου πραγματεύεται ὁ Τιραβόσκιος (St. della letterat. Ital. T. 3. τῆς Ἑνετ. ἐκδ.).

(290) Οἱ Σάξωνες, ἡ μέγα μέρος τοῦ γένους τούτου, ἡσπᾶσαντο τὸν Χριστιανισμόν ἐν ἔτει σωτ. 777. — Fleury, Βιβλ. 44. Κεφ. 12.

(291) Ὁ λογιώτατος Λιουτπράνδος εἰρωνεύεται τὸν λογιωτατισμὸν καὶ τὴν περὶ τὸν πόλεμον δειλίαν τῶν Γραικῶν....

παρόντος τοῦ Νικηφόρου Φωκά!!! — Δικαίως, μὰ τὴν ἀλήθειαν, καλεῖ τὴν πίστιν ἡμῶν μὴ νηπιώδῃ. Εἰς πάντα τοῦ τὰ ὑποβολιμαῖα νεανιεύματα δὲν πιστεύομεν νηπιωδῶς. Ὅρα δὲ καὶ τὴν σημείωσιν 31 εἰς.

(292) Ἴσως τὸ παράξενον τοῦ λατινεπισκόπου φόρεμα εἰκίνει τὰς παρθένους εἰς θαυμασμόν. Μάνα λέξις τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς συνηθείας, σημαίνουσα Μήτηρ, ἐν χρήσει, καθὰ ἐκ τῶν σωζομένων μνημείων ἀποδεικνύεται, ἕως ἀπὸ τῆς πέμπτης, καὶ προβάδην ἕως τῆς ὀγδόης καὶ ἐνάτης ἐκατονταετηρίδος. Ὁ Ἀναστάσιος ὁ Δίκωρος (491—518 Μ. Χ.) ἔγραψε μεγάλως ἀπὸ τοῦ μνήματός του. «Ὁ Μάνα, ὑπὸ τῆς αὔρας ἀπόλλυμαι.» (Anonym. Antiq. Constantinopl. σελ. 10). «Ὁ δὲ παρὰ τὴν Μάναν ἔφησαν εἶναι, τὴν Δέσποιναν οὕτω καλῶν Θεοδώραν.» — «Ἡμεῖς τὴν Σκλήραιναν οὐ θέλομεν βασιλίσσαν. οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ Μάναι ἡμῶν αἱ Πυρφορογέννητοι Ζωὴ καὶ Θεοδώρα θανοῦνται» (Κεδρ. 761). Ἀναγινώσκομεν δὲ εἰς τὴν Θηρησιδα τὸν ἐξῆς στίχον.

«Ῥηγῶν γυναικες ἦσας, ἄλλη ἀδελφὴ καὶ Μάνα.»

Εἰς δὲ τὸν Θρηνον Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ὑπὸ Δουκαγγίου ἀναφερόμενον ἐν τῇ λέξει Μάνα, παραδειγματίζεται ὁ ἐξῆς στίχος, καθόλου ὁμοίος τισι τῆς νεωτέρας δημοτικῆς ποιήσεώς μας.

«Ἐχασ' ἡ μάνα τὸ παιδί, καὶ τὸ παιδί τὴ Μάνα.»

Ὅρα Δουκαγγίου καὶ Μεουρσίου Γλωσσ. πρὸς περαιτέρω πληροφορίαν. Χρηται δὲ τῇ λέξει καὶ ὁ Φρ. Ῥηκουπέριος in *Miraculis B. Ambrosii Senensis*, num. 89 ei 128. Διότι παρὰ τοῖς Σηναίοις (Sienesi di Toscana) *Man a* è nome d'honoranza per le donne di bassa condizione, a cui non convenga titolo di *Madonna*.» Οὕτως ἡ Ἀκαδημία τῆς Κρούσκας.

(293) Μεταστάσεις, ἢ Μεταστασίματα ἐκάλουν οἱ Βυζαντινοὶ τοῖς ἔξω τῶν τειχῶν καὶ οὐ πόρῳ Κωνσταντινουπόλεως ἀναπαύσεως καὶ ἡδονῆς τόπους (Κωνστ. Πορφυρογ. Κεφ. 51.) Παρὰ δὲ τὴν καλουμένην Πηγὴν ναὸς περικαλλῆς τῇ Θεοτόκῳ δεδόμεται ἔνθα καὶ λιτανεῖα πάντοτε κατὰ τὴν τοῦ Σωτήρος ἀνάληψιν ἐτελεῖτο (ὅρα τὰ περὶ τίνος στάσεως ἐνταῦθα συμβάσης ἐπὶ Νικηφόρου εἰς Λέοντα τὸν Διάκ. Β. 4.7.)

(294) Σημαντικὴ ἡ μαρτυρία αὕτη, καθ' ὅσον ἀκριβῶς ἐξέ-

γονται ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προηγουμένης διαπρεσ-
βεύσεως τοῦ Δομινίκου Βενεδίκτου, περὶ οὗ ὄρα Lebau, T. 19.
σελ. 45 καὶ Murat. Ann. 967.

(295) Vis maius scandalum, quam quod se Imperatorem vo-
cat, imperii nostri Themata sibi usurpat! — Διὰ τὴν πληθυντικῶς
τὰ θέματα, ἐνῶ ἔν μόνον Γραικικὸν θέμα ἀπέμενεν ἐν Ἰταλίᾳ;
Ἀντεποιεῖτο ἀληθῶς ὁ Νικηφόρος καὶ τὰς ἑτέρας Ἰταλικὰς ἐ-
παρχίας, ὥς ἀπέβαλε πρὸ πολλοῦ ἡ Βυζαντινὴ Κυβέρνησις, ἢ
μᾶλλον εἶναι καὶ αὕτη μία τῶν πολλῶν ἐκείνων ὑποβολῶν, ὥς
ὁ Λιουτπράνδος τίθησι χάρις ἐμφάσεως εἰς τὸ στόμα τοῦ Νικη-
φόρου; Προτιμῶμεν τὴν δευτέραν γνώμην, ὥς πιθανωτέραν,
καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ, παρκατιῶν, μὴ ἀντιποιοῦμενος ὁ Νι-
κηφόρος τῆς Ἰταλίας ὅλης τὴν κυριαρχίαν, δυσχεραίνει ἀπλῶς
ὅτι ὁ Ὀθων ἀπῆλλαξε τῆς δουλείας τοὺς ὑποτελεῖς τῷ Γραικικῷ
κράτει ἡγεμόνας Καπύης καὶ Βεναβενδοῦ.

(296) Ut Plato ait: Causa penes optantem, Deus extra culpam.

(297) Servos a dominis declinasse, servitutem effuggere. Ἀπο-
ρεῖ ὁ Λιουτπράνδος ὅτι δοῦλους ὁ Νικηφόρος ὀνομάζει τοὺς
Λογγοβάρδους ἡγεμόνας τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τὸ λε-
ξικὸν τῆς ἑλληνίδος ἦτο ξένον πρὸς ὅλας ἐκείνας τὰς λέξεις καὶ
φράσεις τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος, δι' ὧν οἱ ἐσπέριοι ἀκρι-
βῶς προσδιώριζον τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν τάξεων τῆς τι-
μαριωτικῆς ἱεραρχίας. Σήμερον ἐτι, μετὰ τοσούτους αἰῶνας, ἀ-
ναγκάζομεθα καὶ οἱ νεώτεροι ἡμεῖς νὰ πλάττωμεν ἀσαφεῖς ἢ
μυθοπλαστὰς νεολογίας, πρὸς ἐκφράσιν τῶν διαφόρων φεου-
δαλικῶν θεσμῶν, οἵτινες ἦσαν πάντως ἄγνωστοι τοῖς προγόνοις
μας. Τὰ λίκρια, τὰ ὁμάζια, καὶ τὰ βασσαλίτια τῆς Φραγ-
κικῆς κατακτήσεως ἔχθη δὲν ἄφησαν, εἰμὴ εἰς τοὺς στίχους τῶν
χρονικῶν τοῦ Μορέως ἀπελθόντων δὲ τῶν κατακτητῶν
ἐξέλιπον ἐκ τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ αἱ ἐπέσαντο λέξεις,
καθὼς θέλουσί ποτε ἐξαλειφθῇ ἐκ τῆς κοινῆς συνηθείας καὶ αἱ
ἑτεραι Ἰταλικαὶ καὶ Τουρκικαὶ, ὅσας ἡ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἑλλά-
δος διάβασις εἰσῆγαγεν εἰς τὴν νεοελληνικὴν. Πῶς, λ. χ. θέλο-
μεν ἐρμηνεύσει τὴν Γαλλικὴν λέξιν prince vassal; Ἡ ἀντιδρο-
μία τινῶν δὲν ἀναλογεῖ πρὸς τὴν σημασίαν. Δὲν ἤθελον ἴσως
εἰσθαι καταλληλότεραι ἢ ὑφηγεμονία καὶ ὁ ὑφηγεμῶν; Τοι-
οῦτοι ἦσαν ὡς πρὸς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἡγεμόνες

Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ, « principi vassalli e tributarij dei Greci Imperadori », ὡς ὁ Μουρατώρης λέγει (Ann. 968), Δούκες, δηλαδὴ, ἐμμέσως ἐξαρτώμενοι, καὶ τέλος συνεισφέροντες τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῶν Γραικῶν. Οὗτοι, τὴν ἐξουσίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δεχόμενοι, παρεδέχοντο, συγχρόνως, τὰ ἥδη, τὴν ἐνδυμασίαν, καὶ αὐτὴν τὴν ἰδιαιτέραν κουρὰν τῶν Γραικῶν. Ὁ Πάπας Ἀδριανὸς Α'. γράφων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον περὶ τοῦ Ἀρξίγιζου, Δουκὸς τῆς Βενεβενδοῦ, λέγει (ἐπιστ. 88.), ὅτι ὁ Πρίγκηψ οὗτος ἐξήτησε τοῖς Γραικοῖς « auxilium et honorem Patriciatus una cum Ducatu Neapolitano sub integritate. Pro qua re pollicitus est tam in tonsura, quam in vestibus usu Graecorum perfrui, sub eiusdem Imperatoris ditione. » Εἶτα δὲ ἀκολουθεῖ « Haec audians autem Imperator, emisit illi suos Legatos, κ. τ. λ. ferentes secum vestes auro textos, simul et spatam, vel pectinem, et forcipes, sicut illi praedictus Arrichisus in dui et tonderi pollicitus est. » Τελετὴ ἀρχαιότητι, ἐνεργουμένη ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θεοδορίου αὐτοῦ, ὃν κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἁγίου Εὐδορίου, educaverat in gremio civilitatis Graecia!

(298) Βάρδας Φωκῆς, ὁ Πατρίκιος, υἱὸς τοῦ περιφήμου Νικηφόρου Φωκῆ, πάππου τοῦ βασιλεύοντος, υἱὸς, δηλαδὴ, τοῦ « στρατηγικωτάτου, κατὰ Ζωναρᾶν καὶ γενναιοτάτου ἀνδρὸς ἐκείνου, ὃς πολλὰ κατὰ τῶν τῆς Ἀγαρ ἐκγόνων ἐστήσατο τρόπαια, ὅτε παρὰ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης ἐξεπέμφθη μετ' ἀξιωμαχόν δυνάμεως » (σελ. 172). Ὁ Βάρδας οὗτος, Μάγιστρος μὲν τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Δομέστικος τῶν Σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀναρρήθεις, προσεφωνήθη Καῖσαρ, ὅτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος περιῆλθεν εἰς τὴν ὑπατον ἐξουσίαν. Ἦγε δὲ ἐν ἔτει 968 τὸ 89 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Καθὼ στρατηγὸς δὲν ἔδωκε δείγματα πολεμικῆς μεγαλονοίας. Ἴδον ἡ κρίσις τοῦ Κεδρηνοῦ περὶ αὐτοῦ « προχειρισθεὶς Δομέστικος τῶν Σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς (ἥτοι ἀρχιστράτηγος κατὰ βαρβάρων) οὐδὲν ὅ,τι καὶ λόγου ἄξιον ἀπειργάσατο· ὁπότε μὲν γὰρ ὑφ' ἐτέρους ἐτάττετο, θανμαστὸς ἀνεφαίνετο, ὁπνῆκα δὲ ἡ ἐξουσία τῶν στρατευμάτων ἀπάντων τῆς ἐαυτοῦ γνώμης ἐξήρτητο, ὀλίγα, ἢ οὐδὲν ὤνησε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν » (σελ. 637). Ὅρα καὶ Λέοντα τὸν Διάκονον, Βιβλ. Β'. καὶ

Ε'. καὶ Ζωναρ. σελ. 199, καὶ Δουκάνγιον Fam. Aug. Byzantinæ.

(299) Quam sint Graeci stulti, quamve hujus gloriae amatores, quamve adulatores, quam cupidi. Ὅρα τὴν 356 Σημεΐωσιν.

(300) Ἡ σειρὰ τῆς διηγήσεως διακόπτεται ἐν τῷ χωρίῳ τοῦτου τοῦ κειμένου, ὥστε ἀναγκασόμεθα νὰ παραλείψωμεν τὰ δύο δυσάρμοστα καὶ δυσεξηγήνευτα τοῦ χωρίου κῶλα. Τὸ λατινικὸν ἔχει οὕτω: Quod, quæso, Nicephorum gaudere pacis illum et phosporum clamabant. Περὰ δόξον, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐκδοτῶν τῆς πρεσβείας ἐσημείωσε τὸ κενόν. Ἐξάγεται μόνον ἐκ τοῦ δευτέρου κώλου, ὅτι οἱ κόλακες Γραικοὶ καὶ Φωσφόρον τὸν Νικηφόρον προσεφώνουν, τοῦθ' ὅπερ καὶ προηγουμένως ἀνεγνωμεν εἰς τὸ κατὰ τὴν προέλευσιν πολυχρόνιον. Ecce venit stella matutina, surgit Eous, reverberat obtutu solis radios!

(301) Οἱ μὲν γράφουσι voce latina, οἱ δὲ voscellatus (?) Δὲν πιστεύομεν ὅτι ἀνεγνώσθη λατινιστὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Χρυσοστόμου, οὐδενὸς ἴσως τῶν συνεστίων Γραικῶν νοοῦντος τὴν γλῶσσαν αὐτήν. Ὅθεν, ἀντι τῆς φράσεως ταύτης προτείνομεν τὴν πιθανωτέραν voce lenta, δηλαδή, βραδείᾳ τῇ φωνῇ, d' uue voix lourde, trainante. Τοῦτου δὲ δοθέντος, τὸ ἀσύνηθες τῆς περιόδου ἀποδίδεται καθόλου εἰς τὴν γενομένην κατὰ τὸν δεῖπνον ἐκείνον ἱερὰν ἀνάγνωσιν, καὶ ἐπιφέρεται παρὰ τοῦ φιλοσκώμμου Διουτπράνδου οἰονεὶ χλευασμὸς κατὰ τῆς συνήθους τῶν Γραικῶν ἀπαθείας περὶ τὴν προσευχὴν καὶ ἀνάγνωσιν τοῦ ἀποδείπνου. Τὸ κείμενον, ὅπερ ὁ Γίββων ἀναφέρει εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ 53 κεφαλαίου του ἔχει οὕτως: elata voce non latina, τουτέστι γεγωνυῖα τῇ φωνῇ, μὴ λατινιστὶ. Ὁ νουνεχὴς ἀναγνώστης ἃς ἐκλέξῃ τὴν εὐλογωτέραν τῶν διορθώσεων.

(302) Chelandium χελάνδιον, εἶδος πλοίου, οὗ τ' ὄνομα συνήθως ἐντυγχάνεται παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀπὸ Θ'. ἑκατοντατηρίδος καὶ ἑξῆς.

(303) Russorum naves duæ, Gallicæ duæ. Μαρτυροῦσιν ὁ Κεδρηνὸς, καὶ Λέων ὁ Διάκονος (Βιβλ. Β'. § α.) ὅτι δυνάμει συνθήκης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καλοκύρου μετὰ τῶν Ῥώσων συνμολογηθείσης, οἱ βάρβαροι οὗτοι, σύμμαχοι τῶν Γραικῶν γενομένοι, εἰσέβαλον εἰς Βουλγαρίαν ἐν Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ ἔτους 968, τουτέστι διατρίβοντες τοῦ Διουτπράνδου εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατέστρεψαν πλείστας πόλεις τῆς χώρας ἐκείνης,

ἐχθρικῶς τότε πρὸς τὸν Νικηφόρον διακειμένης. Ἐὰν λοιπὸν, μεταξὺ τῶν θαλασσίων δυνάμεων, ὥς ἀπέστελλεν ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ Γερμανῶν, φαίνονται καὶ δύο Ῥωσσικὰ πλοῖα, τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐξηγεῖται. Ἀλλὰ φοβούμεθα μὴ, σχετικῶς πρὸς τὰ δύο ἑτερα Γαλλικὰ πλοῖα, περὶ ὧν ὁ λόγος, αἱ πηγαί, ὅθεν ὁ ἐγκλειστος Λιουτπράνδος ἐπορίσθη τὴν κατασκοπεῖαν του, ἥσαν σφαλεραί, διότι, οὔτε ἡ θαλασσία δύναμις τῶν Φράγκων διέπρεπε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὥστε καὶ πλοῖα παρέχειν εἰς ἐπικουρίαν τοῖς Γραικοῖς, οὔτε οἱ Γραικοὶ αὐτοὶ, οἱ ἐξοπλίσαντες εἰκοσι χελάνδια, εἶχον ἀνάγκην νὰ προσφύγωσιν εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Φράγκων, ὧν, ἄλλως τε, ὁ ἡγεμὼν ἐχθρικῶς διέκειτο πρὸς τὸν Ὅθωνα.

(304) *Hominem quamdam, sed quamdam eo dixi, quia mas esse desiit, mulier fieri requirit, praeposuit.* Εὐφυνὴς φράσις ἀναμνησκούσα πὺς τὸ τῶν ἀρχαίων δημοτικῶν ἀσμάτων «ἀνὴρ τε κοῦκ ἀνὴρ.» *Anthol. Lyrica. Ed. Theod. Bergk. σ. 415.*

(305) Ἀργεῖον καλῶν τὸν Γραικὸν στρατὸν ἐπὶ τὸ ὀμηρικώτερον, περιπαίξει τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Νικηφόρου, καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν ἡμετέρων. Καὶ ποῦ μὲν εἰρωνεύμενος προσονμάζει τούτους Ἀργεῖους *Argives*, ποῦ δὲ Δαναοὺς *Danaos*. Χολὴ λατινικὴ, ἢ κάλλιον εἰπεῖν λατινοβάρβαρος, ἀφορμὴν, ἄλλως, ἡμῖν παρέχουσα εἰς τινα παρατήρησιν σπουδαίαν. Διὰ τὴν ὁσάκις ὁ λατινεπίσκοπος κερτομεῖ τὰς ἐμφύτους ῥοπὰς, τὰ ἥθη τὰς πράξεις τῶν συγχρόνων τῶν Γραικῶν, τὴν ὕλην τῆς εἰρωνείας ἀρνεῖται πάντοτε ἐκ τῆς προγονικῆς τούτων ἱστορίας, ὑπολόγους, καὶ τρόπον τινὰ ἀλληλεγγύνους καθιστῶν τοὺς τότε ψευδωνύμους Ῥωμαίους τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἐλαττωμάτων, ἀπερ εἰ ποιεῖται καὶ λογογράφοι τῆς ἀρχαίας Ῥώμης τοῖς Ἑλλησιν ἐκατηγόρησαν; Ἐναργὴς ὁ λόγος. Διότι, κατὰ γνώμην τοῦ Λιουτπράνδου, κατὰ τὸ φρόνημα τοῦ αἰῶνος, κατὰ συνείδησιν καθολικὴν, ὁ Γραικὸς τῆς Γ'. ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐλογίζετο γόνος νύθος, σκότιος, μοιχίδιος, ὑπόβλητος, οὐ ἄγνωστος μὲν, ἢ ταυλάχιστον ἀβεβαία ἢ καταγωγὴ, διαφιλονεικούμενοι δὲ τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν, ὥς τινες τῶν νεωτέρων παραδοξολογίας χάριν διεθρύλλησαν· οὔτε κἄν ἦτο Γραικὸς τις ἰδιογενὴς καὶ ἑτερότροπος, *Græcus quidam, Græcus sui generis*, ὡς κατὰ τύχην ἠθέλει τις εἰνᾶσαι ἐκ τῆς Γραικικῆς ὀνομασίας.

τὴν Ἰνκα φιλῆς ιστοριονομικῆς διακρίσεως συνήθως καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα τῷ δίδομεν· ἀλλ' ἐνομίζετο καὶ ὁμολογούμενως ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐθεωρεῖτο γνήσιος ἀπόγονος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φυλῆς, καὶ δὴ κληρονόμος τε καὶ συμμετοχὸς τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ γένους του. Τὴν εἰλικρινῇ ταύτην καὶ ἄδολον ἀπόφασιν τῆς I. ἑκατονταετηρίδος, τῷ φιλέλληνι Κυρίῳ Φαλμεραῦέρῳ προσφυνέστερον ἀπευθύνομεν.

(306) Ὁ ἀναγνώστης δυσκόλως ἐνταῦθα διακρίνει τοὺς στίχους τοῦ Βιργιλίου.

Accipio nunc Danaum insidias, et crimine ab uno

Disce omnes. — Βιβλ. Β'. στ. 65.

Γνωστὴ ἡ τοῦ περικλειοῦς Βουλγάρεως μετάφρασις τῆς Ἀνειαῖδος. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀκριβέστερον καὶ ἐλληνικώτερον, καθ' ἡμᾶς, ὑπάρχει τὸ δοκίμιον, ὅπερ πρό τινας ἐξέδωκεν ὁ σοφὸς Φιλητᾶς, ἀναφέρομεν ἐκ τοῦ πονήματός του τὴν ἐξῆς τῶν ἀνωτέρω στίχων μετάφρασιν.

« Δέχυνσο νῦν Δαναῶν ἐνέδρας τε δολοφροσύνας τε,

Καὶ ἀπ' ἀλιτροσύνης γε μιᾶς καταμάνθανε πάντας ».

Φιλολογ. Παράργων Β'.

Εὐχόμεθα δὲ νὰ ἴδωμεν ὅσον οὕτω ἐκδεδομένην καὶ τὴν συνέχειαν τῆς πιστῆς ταύτης ἐξελληνίσεως τοῦ Βιργιλίου.

(307) Κῶνας, ἢ Κόνων κατὰ συγκοπὴν τοῦ Κονράδου, ἢ Κοζράδου, δευτέρου ἀδελφὸς τοῦ Ἀδαιβέρτου, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Βερεγγαρίου εἰς Κωνσταντινούπολιν προσφυγὼν, ἐξητήθη βοήθειας παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ, παραιτηθεὶς ἀκολούθως τῶν ἀντιποιήσεών του, ὑπετάγη τῷ Ὀθωνί, καὶ ἀπεβίωσεν ἡσύχως ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅρα Muratori, Antichità Ital. Dissert. 41.

(308) Fecerit, ut Græcos decui. Φράσις νομίζομεν Κικερώνειος. Ὅρα τὴν 356 Σημεΐωσιν.

(309) Quo die leves Græci raptionem Eliæ Prophetæ ad cælos ludis scenicis celebrant. Σκηνικὰ ἢ θεατρικὰ θεάματα ὁ Κρεμώνης ἐπίσκοπος ὀνομάζει τὰς ἐπισήμους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τελετάς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταύτην ὁ Κοδινὸς δὲν ἀναφέρει μετὰ τῶν βασιλικῶν ἐορτῶν, ἐλλόγως ἡμεῖς τὴν πανηγύριν ὑποθέτομεν δημῳδῇ ἀπλῶς, καὶ μὴ ἐπίσημον. (Ὅρα Μηναῖον 20 Ἰουλίου.) Ὅπως δὴ ποτε, τίς ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράστασις ἡ σκανδαλίσασα

το ὑπερυσυνειδητον τοῦ παριτωτάτου; Ὑπερέβη ἄρα γε ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν παράστασιν, τὰς ὄντως θεατρικὰς, (ἵνα μὴ εἰπωμέν τι χεῖρον), παραστάσεις τῆς Ἱταλικῆς Ἐκκλησίας; Περί τῶν ἡμετέρων τελετῶν ὁ Λιουτπράνδος τοῦτο γράφων δὲν ἀνεπὼλει τοῦλάχιστον τὴν ἐπιστολήν, ἣν ὁ ἅγιος Βονιφάτιος ἔγραψε πρὸς τὸν Πάπαν Ζαχαρίαν, σχετικῶς πρὸς τὰ ἔθιμα τῆς τότε Δυτικῆς Ἐκκλησίας (Ἐπιστ. 132); «Βλέπω, λέγει, in die vel nocte, paganorum consuetudine, choros Jucere per plateas, et acclamationes ritu Gentilium, et cantationes sacrilegas celebrare; et mensas celebrare, etc.» «Ἀμετρα, παρατηρεῖ καὶ εἰς τῶν ἡθικολόγων τῆς Ἱταλίας (Gioia, Nuovo Galateo), τὰ ἄσμενα καὶ σκανδαλώδη ἔθιμα, ὅσα συνῆψεν ἡ ἀμάθεια πρὸς τὴν λατρείαν, ἔθιμα, πρὸ ὀλίγου μόνον καταργηθέντα ὑπὸ τοῦ φωτισμοῦ. Ἀξιωμακρόνεντος ἔσεται αἰὲ ἡ ἐπικληθεῖσα τῶν Τρελλῶν ἑορτὴ, ἣτις ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐτελέσθη καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Αἱ γελοιωδέστεραι παραστάσεις ἀνεμίχθησαν τότε μετὰ ἱεροτελετῶν οὕτως ἀσέμνων, ὥστε οὐδεὶς ἤθελε σήμερον πιστεύσει εἰς τὴν πραγματικότητα τοιαύτης πανηγύρεως, ἂν ἡ ὑπαρξὺς αὐτῆς δὲν ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ συγγραφῶν σοφῶν τε καὶ ἀξιοπιστῶν. Κατὰ τὴν λεγομένην Ἑορτὴν τοῦ ὄνου (Festum Asinorum), παρθένος τις μεγαλοπρεπῶς ἐνδεδυμένη, καὶ βρέφος εἰς τὰς ἀγκάλας φέρονσα, ἐκάθητο ἐπὶ πάλου ὄνου λαμπρῶς σεσαγμένου, ὅστις ἐν πάσῃ πομπῇ μέχρι τοῦ Ἁγίου Βήματος ἐκομίζετο. Τότε ἤρχετο ἡ λειτουργία, καὶ ὕμνοι εἰς τὴν Θεοτόκον ἀνεπέμποντο. Εἰς δὲ τιμὴν τοῦ ζώου, ὅπερ εἶωθε νὰ κλίνη κατὰ τινὰς στιγμὰς τὰ γόνατα, ἐψάλλετο τροπάριον, ἀσεβεῖς ἅμα καὶ παιδαριῶδες.» Προσλαμβάνομεν παρὰ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως καὶ τὴν ἐξῆς περικοπήν. «Ἡ γυμνότης τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐνομιζέτο ὅρος ἀπαραίτητος τῶν νυκτερινῶν καὶ μεθήμερινῶν λιτανειῶν. Ὅθεν, οὐ μόνον γυμνὰ μεράκια, ἀλλὰ καὶ γυμνοὶ νέοι παρίστανον ἕως ὀλίγου ἐν Ἐκκλησίᾳ τὸ σχῆμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· καὶ νέαι, ὡσαύτως γυμναί, ὅτε μὲν ὑπεκρίνοντο τὸ πρόσωπον ἄδουσῶν καὶ ὀρχομένων Σειρήνων, ὅτε δὲ παρίστανον τὴν Μαγδαληνὴν, καὶ Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν. Ὑπὸ ἀνδρῶν δὲ ἡμιγύμνων ἐτελοῦντο αἱ τῶν Μαστιγοφόρων λιτανεῖαι, αἵτινες ἤρξαντο μετὰ τὸ 1200 καὶ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας διήρκεσαν.» Τούτοις καὶ ἡμεῖς προσθέτο-

μεν, ὅτι χρόνος παρήλθεν οὐ πολὺς, ἀφ' οὗτου κατηγορήθη ἐν Κερκύρα λιτανεῖα τις, ὑπὸ τῶν παροικούντων λατίνων τελουμένη· ἐν ἣ μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ὄντως θεατρικῶν παραστάσεων, στιχηδὸν προεπορεύοντο νέοι τινὲς ἡμίγυμνοι, τὰ διάφορα τῶν ἀγγέλων τάγματα ὑποκρινόμενοι, ἡμολούθουν δὲ αἱ Μυροφόροι, καὶ ἔκλειε τὴν πομπὴν αὕτῃ ἡ Θεοτόκος, λαμπρῶς ἐν σερικαῖς ἱματίοις, καὶ ψιμμυθίῳ κεκαλλωπισμένη. — Περαινομεν τὴν σημείωσιν παρατηροῦντες, ὅτι ὁ Λιουτπράνδος, ἀποκαλῶν *leves*, κούφους καὶ κόλακας τοὺς Γραικοὺς, ἀναπεμπάξει τὰ παρὰ τοῦ Κικέρωνος περὶ τούτων ῥηθέντα· *Græci leves ei fallaces, ei diuturna servitute ad nimiam assentionem eruditi*. Ἀλλὰ, παρὰ τίνων, εἰμὴ παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἔλαβον οἱ Ἑλληνες τὰς δουλοπρεπεῖς ἐθιμοταξίας τῆς Ἀυλῆς, τὰς ἀνδραποδώεις ἐκείνας διατυπώσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὧν ἡ μεθερμηνεύσις κατήσχυνεν εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τὴν ἀρῶντων τοῦ Δημοσθένους διάλεκτον; Πόθεν ἦλθεν, ἡ γενεὰ τῶν Κουβικουλαρίων, τῶν Δομεστίκων, τῶν Μαγίστρων, τῶν Κοροσταύλων, ἐξ Ἀθηῶν, ἢ ἐκ Ῥώμης;

(310) Οἱμοὶ! χίλιοι καὶ ἑκατὸν ἑνιαυτοὶ παρήλθον ἔκτοτε, καὶ ὅμως αἱ διαθέσεις τῶν ἡγεμόνων ὀλίγον, ἢ οὐδὲν μεταβλήθησαν. Σήμερον ἔτι χριστιανοὶ μάχονται κατὰ χριστιανῶν πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς Μωαμεθανικῆς πολιτείας.

(311) *Decimotertio Kalendas Augusti, secunda feria*. Τῇ ἡμέρᾳ τοῦ προφήτου Ἰησοῦ.

(312) «Γέγονε δὲ, τοῦ Φωκᾶ βασιλεύοντος, καὶ κλόνος τῆς γῆς φρικωδέστατος, ἐξ οὗ περ ἡ μὲν Κωνσταντίνου οὐ πᾶν τι πέπονθε· πόλεις δ' ἕτεραι καὶ σφόδρα πεπόνθασι· ἔπνευσαν δὲ γε ἄνεμοι κατὰ Μάιον μῆνα, δι' ὧν ἐφθάρησαν οἱ καρποὶ, καὶ γέγονε λιμὸς ἰσχυρὸς» (Ζωναρ. Β. ις'. § 28). Κατὰ δὲ τὸν Κεδρηνὸν (σελ. 660), «γένοντο καὶ ἄνεμοι κατὰ τὸν Μάιον μῆνα τῆς αὐτῆς (ιᾶ) Ἰνδικτιῶνος σκληροὶ καὶ καυματώδεις, οἵτινες τοὺς καρποὺς διέφθειραν αὐτοῖς ἀμπέλοις καὶ δένδρεσιν ὥς ἐντεῦθεν κατὰ ιβ'. Ἰνδικτιῶνα σφοδρότατον ἐπενεχθῆναι λιμόν». Ταῦτά διηγείται καὶ Λέων ὁ Διάκονος.

(312 δις) Πολλαχοῦ κατεδείξαμεν τὴν λογοκλοπίαν τοῦ ἀγίου Κρεμώνης, ὅστις, ὡς δοκεῖ, πάντας ἀνεκύκωσε τοὺς σατυρικοὺς λατίνους εἰς ἀποθησαύρισιν ῥητῶν ἀνθελληνικῶν. Ἰδοὺ καὶ ἔ-

τερον ἀδεσπότης παρεντειρόμενον τοῦ Ἰουβενάλου, ἐκ τῆς Σα-
τύρας 5. στ. 16.

«Sed Jove nondum

Barbato, nondum Graecis iurare paratis

Per caput alterius.»

(313) Τὸ κείμενον γράφει Delongaris, ὄνομα δοθὲν εἰς το
αὐτὸ Βυζαντινὸν ἀξίωμα καὶ παρὰ τοῦ Ἑνετοῦ χρονογράφου
Ἀνδρέα τοῦ Δανδόλου (Chron. ann. 804). Δικαίως ὁ Δουκῆ-
γιος καὶ ὁ Μεσούρσιος προτείνουνσιν ἀντὶ τῆς λέξεως ταύτης τὴν
ὀρθοτέραν Drungarius. Ὁ Δρουγγάριος τοῦ στόλου ἐλέγετο καὶ
Δρουγγάριος τοῦ Πλωτμον· ἐτίθετο δὲ μετὰ τοῦ Ἀμυραλίου,
τοῦ Πρωτοκόμητος, καὶ τῶν ὑποδεσξέων Δρουγγαρίων καὶ Κο-
μητῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μεγάλου Δουκῆς, ὡς σημειοῖ ὁ
Κοδινὸς (Κεφ. ΙΕ') ἐν τῇ περὶ Ὀφφικιαλίων βιβλίῳ του· ἐνθα
προσέτι λέγεται ὅτι δύο ἦσαν οἱ μεγάλοι Δρουγγάριοι, ὁ τῆς
Βίγλης, καὶ ὁ τοῦ Στόλου. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἀξίωμα κατεῖ-
χεν ἐπὶ Νικηφόρου Λέων ὁ Πατρικίος (ὄρα Mortreuil Hist. Gr.
Byz. T. 3. p. 87). Ἀλλὰ πόθεν παράγεται ἡ λέξις Δρουγγά-
ριος; Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τῶν Βασιλικῶν, ἔρχεται παρὰ τὰ
Δρόγγος, ἢ Δροῦγγος, ὅπερ δηλοῖ «τὸ ἐκ ταγματάων, ἤτοι
ἀνδρῶν, τῶν λεγομένων κομητῶν, συγκείμενον πλῆθος», πρὸς
ἣν ἐτυμολογίαν συμφωνεῖ καὶ ὁ Κοδινός. Ἄλλοι δὲ τινες παρή-
γαγον τὸ Δροῦγγος, παρὰ τὸ ῥύγχος, ἢ ῥοῦγχος, rostrum
(Γλωσσ., εἰς τὴν ἐρμην. τῶν ὀφφικ. τῆς Μεγ. Ἑκκλ. Ἐκδ. Ἑ-
νετ. σελ. 135), τὴν παραγωγὴν ἐξηγοῦντες διὰ τινος αἰολοδα-
ρικῆς προφορᾶς. Καὶ ἀπίθανος διόλου δὲν φαίνεται ἡ ἐτυμο-
λογία αὕτη. Δρόγγον γὰρ καλεῖ καὶ ἡ Νεοελληνικὴ εἰδὸς τοῦ
μεγάλου ἐγγέλους, μακρὸν ἔχοντος τὸ ῥύγχος. Ἀλλὰ καὶ τὸ
Γαλλικὸν Requin εἶναι, καθ' ἡμᾶς συγγενὲς οὐ μόνον κατὰ πα-
ραγωγὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ φθόγγον καὶ κατὰ φυσικὴν ἱστορίαν
τοῦ ἡμετέρου Δρόγγου. Τάχα ὁ τρομερὸς διὰ τὸ ῥύγχος του
Requin, ὁ Καρχαρίας, δὲν εἶναι συμπαράγωγος τῆς ἑλληνικῆς
Ῥυγχαίνης, εἰ καὶ τινες ἀστείως παρήγαγον αὐτὸν ἐκ τοῦ
λατινικοῦ Requiem;

(314) Ἀμαρτάνει ὁ Λιουτπράνδος γράφων in Umbriam, ἀντὶ
in Bryam, καὶ θανμάζομεν ὅτι ὁ σοφὸς Χάσιος δὲν ἐδιόρθωσεν
ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ τὴν ἐσφαλμένην γραφήν. Ἡ Βρύα, ἢ ὡς

ἄλλως ἐλέγετο, τὰ παλάτια τοῦ Βρύαντος, ἦτο κήπος βασιλικὸς κείμενος ἐν Βιθυνίᾳ, οὐ μακρὰν τῆς Κωνσταντίνου, ὡς διὰ λόγων πολλῶν ἀπέδειξεν ὁ Δουκάγγιος, ἀνασκευάσας τὸν Ὁρθόκληον, ὅστις παραλόγως ἐθετε τοὺς κήπους τούτους ἐν Ἀφρικῇ. Ἀναφέρει περὶ τοῦδε τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁ Πορφυρογέννητος (De Admin. Imp. Κεφ. 91). «Ἐπεὶ δὲ ὁ μακάριος βασιλεὺς ὅλα τὰ πλείονα αὐτοῦ μετασπείματα εἰς τὰς Πηγὰς ἐποίη, διὰ τὸ καὶ ὑπ' αὐτοῦ κτισθῆναι τὰ τοιαῦτα Παλάτια, ὁμοίως καὶ εἰς τὸ Ἑβδόμου καὶ εἰς τὴν Ἱέρειαν καὶ εἰς τὴν Βρύαν εἰσήρχετο εἰς τὸ ἀγρᾶριον κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον». Οἱ χορογράφοι δὲν συμφωνοῦσι περὶ τοῦ κτίτορος τῶν τῆς Βρύαν Παλατίων· οἱ μὲν γὰρ ποιοῦσι τὸν Τιβέριον, οἱ δὲ τὸν Θεόφιλον. Ἐκφέρει τὴν δευτέραν γνώμην καὶ Γεώργιος, ὁ Μοναχὸς, γράφων «Καὶ ἔλθων (ὁ Θεόφιλος) μέχρι τοῦ Βρύαντος, προσέταξεν οἰκοδομῆσαι παλάτιον, καὶ παραδείσους φυτεῦσαι, καὶ ὕδατα ἀγαγεῖν, ἃ καὶ γέγονε» (Βίος Θεοφ. §. 18.) Ὑρα καὶ Βανδουρίου Σημ., εἰς Antiquit. Constantinop. σελ. 786, καὶ Ἀνωνύμου, Ἀρχαιότ. Κωνσταντινουπ. σελ. 59.

(315) Domini mei sunt Milites. Εἶδος ἀξιωματικῶν, τεταγμένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον χάρις ἀπλῆς τιμῆς, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Παλατίου. Ἐλάμβανον οὗτοι παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν ζώνην καὶ ἐτιμῶντο τῇ Ἱπποτικῇ ἄξίᾳ. Ἦσαν δὲ Milites πολλῶν εἰδῶν, Abbates, in Armis, Caligati, Ecclesiastici, Feudales, Gaudentes, κ. τ. λ. Ὁ Δουκάγγιος σημειοῖ, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τῆς Πρεσβείας οἱ Milites ἰσοδυναμοῦσι τοῖς Vassalos, δηλαδὴ τοῖς Ὑποτελέσι (λέξει Milites).

(315) Ἀξιοπαρατήρητος ἡ ὁμολογία αὕτη τοῦ Λιουτπράνδου περὶ τῆς κυριότητος τῶν δύο Γραικικῶν ἐν Ἰταλίᾳ Θεμάτων, διότι πολλάκις ὁ πρεσβευτὴς εἴτε παῤῥησίᾳ, εἴτε περιπεφρασμένως ἀμφισβήτησε τὴν κυριότητα αὐτὴν, εἰ καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς του ἐστρέφετο περὶ τὴν μετὰθεσιν τῆς ταιαύτης κατοχῆς λόγῳ ἐπιγαμβρυνέσεως καὶ προικοδοτήσεως.

(317) Ἀδελφὸς τοῦ Λιανδόλφου ἦν ὁ Πάνδολφος Capodiferra (Σιδηροκέφαλος), ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, ἐσφετερίσθη καὶ ἐπλάτυνε τὴν κληρονομίαν τῶν ὁφθαλμῶν ἀνεπιφῶν του. Mnat. Ann. 957.

Καὶ πάλιν ἀμφότεροι οἱ χρησμοὶ οὗτοι συμφωνοῦσι πρὸς τὸν ἕτερον καὶ οὐ πᾶν γνωστὸν ἐκείνον περὶ εἰμαρμένης Κωνσταντινουπόλεως καὶ τύχης Γραικῶν, ὃν ἐκδίδει εἰς τὸ τέλος τῶν σημειώσεών του ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ζωναρᾶ. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν Νικηφόρον, οὗτος, ὡς λέγουσι, φίλος ἦν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος μονάζοντος, παρ' οὗ προεξέμαθε τινὰ τῆς τύχης του. Κατὰ τὸ ἀνέκδοτον χειρόγραφον τῆς Παρισινῆς βιβλιοθήκης, ὅπερ ὁ Χάσιος ἀναφέρει ἐν τινι σημειώσει εἰς Λέοντα τὸν Διάκονον, «ὁ Φωκᾶς τὴν προφοίβασιν ἔλαβε παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ὄντος εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος, ὅτι μέλλει εἰς τέλος ὀλέσκει τὰ πλήθη τῶν Σαρακηνῶν, καὶ ἐκδιώξει αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Ῥωμαϊδος γῆς. Ἀπελθὼν δὲ ἐν τῇ Κρήτῃ ὁ Φωκᾶς, καὶ σκυλεύσας τοὺς Ἀραβας ἐπεμψε τῷ ἁγίῳ ἱκανὰς λύτρας χρυσοῦ, ἵνα οἰκοδομήσῃ μοναστήριον.» Προέγνω δὲ καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ ἦτταν τῶν στρατευμάτων του, παρὰ τίνος μοναχοῦ, Πρασινακίου καλουμένου, προειδοποιηθεὶς (Mas. Not. in L. Diac. 442). Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του τέλος πάντων, μοναχὸς τις ἀνέδυσσε λίβελλον αὐτῷ, ἐν ᾧ ταῦτα ἐγγράφητο «ἐμοὶ τῷ σκώληκι παρὰ τῆς Προνοίας ἀπεκαλύφθη, βασιλεῦ, μεταναστεῖναί σε τῶν τῆδε τῷ μετὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον τρίτῳ μηνί.»

(322) Ὁ Ἰππόλυτος οὗτος εἶναι, νομίζομεν, ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἐπίσκοπος Σικελίας, ὅστις ἔγραψε τὸ «Περὶ Ἀντιχρίστου» βιβλίον.—Ὅρα τὴν ἐκδοσιν Marquardi Gudii Parisiis, 1661, in-8°.

(323) Αἱ γραφαὶ πᾶσαι φέρουσι τὸν χρησμὸν ὡς ἐξῆς· Λέων καὶ σκύμνος ὁμοδιώξουσιν ὕναγρον. Ἀλλὰ ῥῆμα ὁμοδιώξω ἢ ὁμοδιώκω ἢ ἐλληνικὴ δὲν ἔχει. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ἱαμβὸν τὸν χρησμὸν αὐτὸν, τὸ πρῶτον μέρος τοῦ συνθέτου ῥήματος ὁμοδιώξουσιν πλεονάζει. Καὶ ἱαμβὸς εὐλογοφανὲς ἐστὶ, διότι εἰς ἱαμβικοὺς στίχους ἐγράφησαν πάντες τοῦ καιροῦ ἐκεῖνον οἱ χρησμοί. Διὰ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ ἀνοικονομήτου ὁμοδιώξουσιν, ἀντικαθιστῶμεν τὸ ἀπλοῦν καὶ ὀρθοεπέστερον, καὶ μετρικώτερον διώξουσιν, συμπεραίνοντες ἐνταυτῷ, ὅτι ὁ Σικελὸς Ἰππόλυτος, οὐ οἱ χρησμοὶ ἢ ἀπωλέσθησαν ἢ ἄγνωστοι διαμένουσιν ἐτι, συνέταξεν εἰς μέτρον ἱαμβικὸν τοὺς στίχους του, ὡς ἐποίησε καὶ Λέων ὁ σοφὸς (ἢ ὁ ἐν τῷ ὀνόματί του χρησμορθήσας), καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν βυζαντινῶν προφητῶν.

(324) Ἐξαγγέλλων ὁ Λιουτπράνδος τὴν ἐρημνείαν τῶν βυζαντινῶν εἰς τὸν ἀνωτέρω χρησμὸν διατηρεῖ καὶ τὴν συνήθη τοῦτων βαθμολογίαν περὶ τὰς τιτλοφορίας· διότι, τὸν μὲν Νικηφόρον καλεῖ Ἀὐτοκράτορα Ῥωμαίων ἤτοι Γραικῶν, Romanorum sive Graecorum Imperatorem, τὸν δὲ Ὀθωνα προσαγορεύει Ῥῆγα Φράγκων, Regem Francorum, κατ' οὐδεμίαν ἀξίαν διαφέροντα τοῦ Ῥηγὸς Σαρακηνῶν, Regis Saracenicorum. Παρατηρητέον, ὅμως, ἀκριβείας χάριν ὅτι οὐδέποτε παρεχώρησαν οἱ ἡμέτεροι τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα, ἢ τὸ τοῦ Ῥηγὸς εἰς ἡγεμόνας μὴ χριστιανούς. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Σαρακηνῶν ἐκαλεῖτο συνηθῶς ἢ Ἀμυρᾶς, ἢ ἀρχηγὸς Ἀράβων, ἢ φύλαρχος καὶ ἐνίοτε ἐθνάρχης αὐτῶν.

(325) Πρώτιστον παράπονον τοῦ πανιερωτάτου, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς πρεσβείας, ὑπῆρξεν ἡ κακίστη ποιότης τοῦ Γραικικοῦ οἴνου, ὅστις πίση, θητίνη, καὶ γύψω συγκεκερασμένος ὢν, ἀνίδιξεν αὐτὸν ἄχρι ναυτίας. Ἀνυπόμειθα διὰ τὸν καλὸν ἐπίσκοπον, ὅστις ἐν Κρεμῶνῃ εἰδισμένος ἦν in chrystallinis vasculis adulterata mille vina bibere. Νῦν δὲ μυρολογεῖ τὸν Νικηφόρον ὅτι πίνει βάλνιον. Τρὶς ἐν τῇ Πρεσβείᾳ γίνεται λόγος περὶ Βάλνιου. Ἦτο δὲ εἰδὸς τι ποτοῦ, δύναμιν οἶνονπνευματικὴν μὴ ἔχον, minime delicati, κατὰ Δουκάγγιον (Gloss. Med. Inf. Latin). Μνημονεύει αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀθηναῖος περὶ τὰ τέλη τοῦ Α'. βιβλίου, ἀναφέρων τὸν στίχον «ἐψεῖν βαλάνιον, λῆρος δοκεῖ», ἐὰν ὅμως τὸ παρὰ τοῦ Ἀθηναίου λεγόμενον ᾦναι τὸ αὐτὸ ὥπερ ἔχρῳντο οἱ πατέρες ἡμῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Φαίνεται, ὅτι ἔπινον τὸ βάλνιον, ἢ βαλάνιον ὅσοι νηφαλιότητος, ἢ μετανοίας χάριν, ἢ καὶ διὰ λόγον ὑγαιωνδύ, ἀπειχόν παντάσι τῆς οἶνονποσίας, οἷς δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ τοὺς ὑποσχομένους Ἀγίῳ τινὶ προστάτῃ τὴν ἐγκράτειαν, ~~ἐξ~~ ὧν εἰς καὶ ὁ αὐτόχρημα καλόγηρος τὴν δίαιταν καὶ μέχρι τινὸς τὸ φόρεμα, κρομυδοφάγος, καὶ βαλανιοπότης Νικηφόρος. Ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς Πρεσβείας, ὅτι ὁ τῆς Κερκύρας Στρατηγὸς Μιχαὴλ ἐρῶφα τὸ βάλνιον in amore beati Joannis precursoris, οὗ ὁ ναὸς, πολλάκις ἴσως ἐκ βάρθρων ἔκτοτε ἀνοικοδομηθεὶς, σήμερον ἐτι σώζεται ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἐν τούτοις σημειωτέον ὅτι κατὰ τινα παράδοσιν ἀρχαίαν, ἡ τοῦ οἴνου κατάλυσις ἀπαγορεύεται ἢν ἡμέραν ἐορτάζεται ἡ μνήμη τῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἀποκεφαλίσσεως.

να κυριεύσῃ, ὥς μανθάνομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐξ ὁμολογίας τοῦ Νικηφόρου. — (237) Παράδοξος ἡ γεωγραφία του !

(238) Μεταξὺ τῶν στρατηγῶν ταύτης τῆς ἐκστρατείας, ὅσων οἱ χρονογράφοι μνημονεύουσιν, οὐδὲν ὄνομα Ἰταλικὸν ἀναφαίνεται, οὐδὲ γίνεται λόγος περὶ τινος Ἰταλοῦ ὀπλαρχηγοῦ.

(389) *Graecolonon meum, id est Graecae linguae gnarum*. Τίς ἡ παραγωγή τῆς λατινοβαρβάρου ταύτης λέξεως; Ἀπορεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Δουκάγγιος « an Graecolonus, pro Graecolatinus, qui Graecam linguam in Latinam vertit, vel qui Graece et latine loquitur » (Gloss. Med. Inf. Latin). Τὸ καθ' ἡμᾶς, νομίζομεν, ὅτι ἡ λέξις Graecolonus εἶναι πιθανῶς ἀμάρτημα γραφῆς ὅθεν, προτείνομεν ἀντ' αὐτῆς τὴν Graecologus, Γραικολόγος, ὁ λαλῶν ἑλληνιστὶ, καὶ διερμηνεύων τὴν γραιικὴν πρὸς τοὺς λατίνους πρέσβεις, ξένους, ἢ προσκυνητάς. Ὅπωςδὴποτε, ὁ σχηματισμὸς τῆς λέξεως εἶναι λατινικὸς, διότι οἱ ἡμέτεροι τὴν ἐαυτῶν γλῶσσαν ἄλλως δὲν ἐκάλουν, ἢ ἑλληνικὴν, καὶ ῥωμαϊκὴν, οὐδέποτε δὲ γραιικὴν. — (340) Ψαλμ. ΚΒ'.

(341) Εἶδομεν τὸν Ἀντικὸν αὐτοκράτορα, καὶ τοὺς πρέσβεις αὐτοῦ, νῦν δὲ βλέπομεν καὶ τὸν Πάπαν, κατὰ λόγον ἐθνότητος τὰς δύο αὐτοκρατορίας διακρίνοντα. Ὁ Ῥωμαῖσμός μετηνέστησεν ὀριστικῶς πρὸς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην· οἱ δὲ πάλαι Ῥωμαῖοι τῆς Ἀνατολῆς δὲν διαγνωρίζονται πλέον εἰμὴ ὑπὸ Γραιικὴν ὀνομασίαν. Ὅθεν, ὁ μὲν Νικηφόρος προσαγορεύεται παρὰ τοῦ Πάπα *Imperator Graecorum*, ὁ δὲ Ὁθων καλεῖται *Imperator Augustus Romanorum*. Ἡ κατὰ λόγον ἐθνότητος ἐπίσημος αὕτη διάκρισις εἶναι φαινόμενον ἀξιωμαλέτητον.

(342) Οὕτως ὁ Ὁθων χαριεντιζόμενος ὠνόμαζε τὸν πρεσβευτὴν του. Ὁμολογῶν δὲ διαρρήδη τὴν ἐαυτοῦ φλυαρίαν ὁ Λιουτεπράνδος, καὶ τὰ ἐπίθετά του ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς εἰλικρινείας ἐπιδεικνύμενος, κολακεύει καὶ ἐξευμενίζεται τὸν δεσπότην του.

(343) Ποινὴ τῶν ὑπόπτων ἦσαν ἡ μαστίγωσις καὶ ἡ τριχοκουρία. Ἐτερον δ' ἐφεξῆς χωρίον τῆς Πρεσβείας ἀναφέρει περὶ τοιαύτης τιμωρίας. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἐμαστίγωσε καὶ ἔκοψε τὰς τρίχας τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παιδῶν Ἐλπιδίου, στρατηγοῦ Σικελίας « ὑπόπτου γενομένου ὅτι τὰ τῶν Καيسάρων φρονεῖ » (Ζωναρ. σελ. 115).

(344) Δυσανασχετεῖ ὁ Λιουτπράνδος ἀνωτέρω, ὅτι ἐπὶ τινος ἡμέρας κατέλιπον αὐτὸν οἱ Γραικοὶ χωρὶς τινος χρηματικῆς βοήθειας Ἐνταῦθα δὲ, περιαντολογῶν καὶ εὐτραπελευόμενος, λέγει ἑαυτὸν πλούσιον, quia divitem me judicavi. Ἦτο, λοιπὸν, καὶ πλούσιος ὅμα καὶ ἐνδεής, κατ' ἀρέσκειαν. Ἀλλὰ πραγματικῶς, εἶχε τὸ βαλάντιον μεστὸν χρημάτων, διότι, ὡς ἐν τοῖς ὑστερον ὀφόμεθα, ἠγόρασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄμφια πολύτιμα διὰ τὸν δεσπότην του.

(345) Ἡμέρα καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ξεροτάξει διὰ μακρᾶς τελετῆς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὅρα Κοδινὸν, Κεφ. ΙΔ'. 25, καὶ Μηναῖον 14 Σεπτεμβρίου.

(346) Ἔχει ὁ λόγος περὶ τοῦ νῦν ἀρχιερατεύοντος Ἰωάννου ΙΓ'. διαδόχου τοῦ Λέοντος Η'. ὅστις μᾶλλον κατὰ γνώμην τοῦ Λιουτπράνδου, ἢ κατὰ γνώμην τοῦ Χριστοφόρου Πατρικίου, συλλειτουργὸς ἐγένετο τοῦ μοιχοῦ, αἰμομήκτου, καὶ ἀνιέρου Ἰωάννου ΙΒ', υἱοῦ τοῦ Ἀλβερίκου, καὶ ἐγγόνου τῆς ἐπὶ λαγνείᾳ περιβοήτου Μαρωντίας. Ἡ μνήμη τοῦ Πάπα τούτου αὐτοῖς τοῖς λατίνοις κατέστη ἀποτρόπαιος. Διηγούνται τινὲς τῶν ἱστορικῶν, ὅτι ἔφθιψε τὰς δύο του ἀδελφάς, καὶ ἐμοίχενσε δημοσίᾳ μετὰ τῶν δεσποινῶν τῆς Ρώμης, ὅτι ἡ ἄκρα του ἀσέλγεια διεκώλυε τὰς χήρας καὶ παρθένους τοῦ πληροῦν τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐπὶ τέλους ἐπ' αὐτοφῶρ συλληφθεὶς μοιχὸς μετὰ τινος ἐγγάμου γυναικὸς, ἐφανεύθη παρὰ τοῦ ἀτιμωθέντος συζύγου (Sismond. Hist. Republ. It. Moyen Age).

(347) Λόγος ἀξιωματιμωμένου τὸ ἱστορικὸν καὶ ἐπίσημον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, δίπλωμα τῆς Νεοελληνικῆς ἐδνότητος. Sed quia linguam, mores, vestesque mutastis. Εἰς τὸ mores αὐτὸ τοῦ Λιουτπράνδου ὅλος τις νεώτερος κόσμος ἐμπεριέχεται. Ἐνθ' ὁ βασιλεὺς τῶν Γραικῶν, ὁ προκατόχος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἐνθ' ὁ ἐνδοξος Νικηφόρος μάχεται λεοντωδῶς εἰς Ἀσίαν κατὰ Μωαμεθανῶν, τον μακρότατον ἀγῶνα τοῦ γένους συναγωνιῶν, καὶ τὸν μέλλοντα τοῦ χριστιανισμοῦ θρίαμβον προσοιμαζόμενος, ἰδοὺ φωνὴ ἐξ ὕψους Δύσεως, ἡ φωνὴ τῆς ἐν Χριστῷ τῇ Θεῷ Ἑυρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως ἐξαγορεύει διὰ στόματος Λατίνου πρὸς τὸν πηρεῶντα θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, πρὸς τοὺς θεοσυνάκτους τῆς Ἑλλάδος λαοὺς, τὸν νόμον τῆς

ξη.

ιστορίας των, τὰ στοιχεῖα τῆς μελλούσης των ἀναβιώσεως, καὶ τὸν χρησμὸν τῆς ἐαυτῶν ἀδιαπτωσίας. Οἱ βυζαντινοὶ ἄρχοντες ἐπιμένουσιν ἀντιποιοῦμενοι τὴν Ῥωμαϊκὴν, τὴν ξένην, τὴν ἐπίβλητον, τὴν ὑποβολιμαίαν ἐκείνην ἐθνικὴν ὀνομασίαν. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Δύσεως, ὁ τοῦ νεωτέρου κόσμου διερμηνεὺς, ὁ ἀγγελοφύλος τῶν ἐπαναστάσεων καὶ μεταβολῶν τοῦ μεσαιῶνος προσπαθεῖ νὰ καταπέσῃ αὐτοὺς περὶ τῆς ματαιᾶς ἐθελοδοξίας των, καὶ περὶ τῆς ψευδωνυμίας, ἣν ἀδίκως καὶ παραλόγως ἐγγράφουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ἀναγεννωμένης φυλῆς. Διάλογος θανμαστὸς, τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ὃν ὁ τῶν Ἑλλήνων κατήγορος, καίπερ ξένος ὢν, ἀλλὰ τὸ ἀπαρξάστων τοῦ πρεσβευτοῦ ἔνδυμα περιβεβλημένος, παντοίαις δυνάμεσιν ἀπολογεῖται τὴν ὑπαρξιν, τὰς ιδιότητας, τὴν εὐρωστίαν τοῦ ἀρετιτοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ εἰς ἔποψιν πάντων ἀποκαλύπτει τὸ μυστήριον τῶν ἐθνικῶν μας γενεθλίων· οἱ δὲ λογάδες τοῦ Παλατίου, οἱ ὁμοεθνεῖς τε καὶ ὁμόθρησκοι, καὶ ὁμόγλωσσοι, οὗτοι περὶ πᾶν ἐθνικὸν ζήτημα ἐθελοτυφλώττοντες, καὶ τὴν ἰδίαν ἀναστοιχείωσιν ἀπογινώσκοντες, προτιμῶσιν, ἀντὶ τῆς διαγγελλομένης παλλογενεσίας, τὸν πορφυρόστρωτον τάφον τῆς Ῥωμαϊκῆς παραδόσεως, τὸν σκοληρόβρωτον, καὶ τοι ξεστεμμένον, τῆς αὐτοκρατορίας σκελετόν. Ἀλλὰ δὲν ἐψεύδετο τῆς Δύσεως ἡ ἐπαγγελία. Ἐνῷ τὰδε ὁ λατινεπίσκοπος εἰς τὰ βασίλεια Κωνσταντινουπόλεως διηγόρευεν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ Ῥωμαϊσμός τῶν ἀνακτόρων διετέλει ἤδη κἀτωθιν πολιορκούμενος ὑπὸ δύο ἐχθρῶν ἀκαταμαχέτων, ὑπεσκάπτετο παρὰ δύο τινῶν ἐλληνισμῶν, ἐμπράκτως βεβαιούντων καὶ προσμαρτυρούντων τοῦ ἀγγελοφύρου τὴν φωνήν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ Ἀττικισμοῦ, ἐκείθεν δὲ ἡ παρρησία τῆς δημώδους ἐλληνίδος διεμαρτύροντο κατὰ τῆς γνώμης τῶν Πατρικίων, καὶ ἀνευφήμουν τοὺς λόγους τοῦ πρεσβευτοῦ.

(347 δις) Φράσις ἐκ τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. «Ὡς περ τῶν τάφων ὅσοι τὰ ἔξωθεν ὄντες εὐπρεπεῖς καὶ ὡραῖοι μυδῶσι νεκροῖς τὰ ἔνδον, καὶ πολλὴν δυσωδίαν περικαλύπτουσι». (Ομιλ. εἰς τὸν πατέρα σιωπῶντα).

(348) *Gunnata Saxonia*. Γουναράς ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν περιφρονητικῶς ἐκαλεῖτο πᾶς Ῥῆξ ἢ πρεσβυτῆς ἄλλοεθνῆς, καὶ *Pelliti Reges* ὀνομάζοντο παλαιῶθεν ὑπὸ τῶν πολιτῶν Ῥ...

μαίων οἱ ηγεμόνες τῶν Γότθων, Φράγκων, Οὐννων, Οὐανδήλων καὶ λοιπῶν βαρβάρων, τοῦ δεσπότου 'Ρώμης 'Ρικιμέρου μὴ ἐξηρημένον. "Οθεν, ἐν τῷ περὶ Προνοίας λατινικῷ ποιήματι, ὅπερ ἐγκατεχωρίσθη εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀγίου Προσπερου, λέγεται·

Rogesque Gatarum

Respico, quois ostro contento et vellere Serum,

Eximius decor est tergis horrere ferarum.

Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ πρεσβυτέρου Λανδύλφου (Hist. L. 2 Cap. 18), Ἀρνολφος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων, αὐτὸς ὅστις παρὰ τοῦ "Οθωνος Γ'. διεπρεσβεύθη πρὸς Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον τῷ 1001, τουτέστι 33 ἔτη μετὰ τὸν Αἰουτπρίανδον, ὁ Ἀρνολφος, λέγομεν, παρουσιάσθη εἰς τὴν αὐλὴν *magno ducatu militum stipatus* (ὑπὸ πλήθους εὐπατριδῶν καὶ ἱπποτῶν ἀκολουθούμενος), quos pellibus martulinis, aut cibellinis, aut rhenonibus variis et hermellinis ornauerat. Ἔτερος δὲ τις χρονόγραφος, ὁ Γαλβανὸς Dalla Fiamma (Manip. Flor. Cap. 135) οὕτω περιγράφει τὸ συμβεβηκός· «*Fueruntque cum Archiepiscopo Mediolani Duces duo; prælati multi diversorum graduum, induti aureis et sericeis vestibus, cum pellibus armellinis, aut zibellinis, vel darsibus variis vel marturinis*». Ὀλίγον, ὁμῶς, κατ' ὀλίγον τὰ πολύτιμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑφάσματα διεσπάρησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου ἀπανταχοῦ τῆς Αὔσεως, ὥστε εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν ἐφόρουν οἱ ἄρχοντες λατίνοι στολὰς μεγαλοπρεπεῖς, καὶ μὴ ἐντοπίου κατασκευῆς. Ὁ Ἀλβερτος (Hist. Hierosol. Libr. II. Cap. 16), διηγούμενος τὰ εἰσόδια τῶν Φράγκων Σταυροφόρων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, λέγει, ὅτι *Imperator Godofrido tam magnifico Duce viso, ejusque sequacibus, in splendore et ornatu pretiosarum vestium, tam ex ostro, quam auriphrygio, et in niveo opere hermellino, et ex mandrino, grisioque, et vario, quibus Gallorum præcipue principes utuntur, vehementer admirans,* » κ. τ. λ.

(349) Γνωστὸν τὸ χωρίον τοῦ Προκοπίου (Γοτθ. Β. 4. Κ. 17), ἐνθα ἐξιστορεῖται ἡ πρώτη εἰσαγωγή τῆς μετάξης εἰς Εὐρώπην· Ἐκτοτε, καὶ σχεδὸν μέχρι ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδος, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ μᾶλλον ἡ Ἑλλὰς, κατέσχε τὸ μονοπωλεῖον παντὸς εἶδους σηρικῶν ὑφασμάτων. Δὲν διεδόθη δὲ ἡ μεταξοργία εἰς

τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, εἰμὴ ἐπὶ 'Ρομερίου, βασιλέως Σικελίας, ὅτε, ἀλώσας οὗτος τὰς Ἀθήνας, τὴν Κόρινθον, τὰς Θήβας, ἔλαβεν ἐντεῦθεν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἑλλήνας ἐργάτας, τὴν τέχνην τοὺς Ἰταλοὺς εἶτα διδάξαντας ('Οδων Φοισιγγεὺς, 'Ις. Φριδερ. Β. Α'. Κ. 33). Τὸν αὐτὸν, ὡς ἔγγιστα χρόνον, ὁ Γάλλος Foulkes de Chartres ἐπεσκέπτετο τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὗτος δὲ διηγεῖται, ὅτι ἡ βασιλεύουσα ἐκείνη διέσωξεν εἰσέτι τὸ μονοπωλεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀμφίων τε καὶ σκευῶν, κατὰ καιροὺς ὠρισμένους ἐπιδεικνύουσα τὴν λαμπροτέραν ἀγορὰν τῆς οἰκουμένης. «Tedium est quidem magnum, γράφει, recitare quanta sit ibi opulentia honorum omnium, auri et argenti, palliorum multiformium, sacrarumque reliquiarum, omni etiam tempore navigio frequenti cuncta hominum necessaria illuc afferuntur» (Du Chesne Script. Gall. T. IV. p. 822). Ὅρα καὶ Daru, Hist. de Venise T. I.

(350) Ὁρθῶς ἤθελέ τις δῆθεν εἰκάζει, ὅτι τινὰ τῶν ὅσα ὁ Λιουτπράνδος εἰς τὴν διήγησιν τῆς Πρεσβείας του ὑπὸ σχῆμα διαλογικὸν παρενέθηκε, καὶ διὰ ποικίλων σχημάτων ἐπὶ τὸ εὐτραπέλωτερον ἐκαρτέρησεν, ἴσαν περιουσίαι συνδιαλέξων, εἰς τὴν νεοελληνικὴν διάλεκτον γενομένων μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἀρχόντων του. Οὗτοι δὲ βεβαίως ἡγνόνουν, ὅτι ὁ πρεσβευτῆς ἐνόει τὴν ιδιότητά, ἐπειδὴ ὁ Λιουτπράνδος, ὡς ἐπιτήδειος κατὰ σκοπὸν, ἢ οὐδέποτε ἀληθῶς ἐδήλωσεν ὅτι κατελάμβανεν ὅπως οὖν τὴν νεοελληνικὴν, ἢ μόνον περὶ τὰ τέλη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβῆς αὐτοῦ ἐφανερώσει τὴν τοιαύτην ἱκανότητά του. Μέχρι τίνος δὲ ἐνόει τὴν κοινῶς τότε λαλουμένην, τοῦτο δυσδιόριστον. Ἀμφιβάλλομεν, ὅμως, περὶ τῆς ἀξιολογίας του εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν συνήθη γλῶσσαν τῆς Ἀυλῆς, σημειοῦντες λέξεις τινὰς, παρ' αὐτοῦ διδομένας ὡς νεοελληνικάς, ὡς ῥήσεις τῆς κοινῆς ὁμιλίας, καὶ, ὅμως, οὐσας ἀναμφιλέκτως ἀπηρχαιωμένας καὶ ἀχρηστοὺς τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Τοιαῦται λ. χ. εἰσὶν αἱ λέξεις κωλυόμενα, μέδων, ταχύχειρ, κτλ. Αἱ λέξεις Κουτσοχέρης καὶ Χρυσόχέρης ἃς τρέπουσιν οἱ λογίταιοι χρονογράφοι μας εἰς Χειρότμητον (Κεδρ. 707) εἰς Κουτσόχειρα καὶ Χρυσόχειρα (Κεδρ. σελ. 570), εὐρίσκονται ὡς παρωνύμια ἢ ὡς παρωνύμια ἕως ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἐκατονταετηρίδος· ἡ δὲ χεῖρ δὲν γίνεται χέρρᾱ, ἢ χέρρα, χέριον καὶ χέριν, καὶ χέρι εἰς τὸ διάστημα ὀλίγων ἐτῶν.

(351) Obolariae mulieres et manducgerontes. Μάνδρα, τὸ μοναστήριον, ὅθεν καὶ ὁ παρὰ τοῦ Μεουρσίου ἀναφερόμενος Θεόδωρος Ἀναγνώστης λέγει ἐν τῇ Α'. Ἐκλογῇ· «Δανιὴλ ὁ θανμάσιος, ἐκ τῆς Συμεώνος μάνδρας ἐλθὼν, ἐν τῷ στύλῳ ἐπέβη τῷ ἐν Ἀνάπλῳ». Ἄρα, μανδρογέρων σημαίνει μοναχὸς, καλόγηρος· διὸ καὶ ὁ Δουκάγγιος ἐρμηνεύει διὰ τοῦ senes monachi. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης.

(352) Constantinus Imperator, homo lenis.... Τὴν κρίσιν ταύτην τοῦ Χριστοφόρου κυροῦσι πάντες οἱ χρονογράφοι. «Ἦν, ὁ Ζωναρᾶς λέγει (Βιβλ. ε'. § 21), τὰ πρὸς θεὸν εὐσεβής, καὶ λόγοις προσκείμενος.... ὡς ἔστι καταμαθεῖν ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ..... περὶ δὲ τὴν τῆς βασιλείας διοίκησιν διέκειτο μαλακώτερον».

(353) Ταχύχειρ, id est militiae deditus (!) Γράφων περὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ὁ Ζωναρᾶς χρῆται τῇ ἐξῆς φράσει· «τὸ πᾶν τῇ στρατιωτικῇ μεταχειρίσει ἐπιγραφόμενος» (Βιβλ. ε'. § 25) Ὁ δὲ Λέων Διάκονος ἐκφράζει τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν βραχιόνων του. «Λέγεται γὰρ πρωταγωνιστοῦ τινος τῶν ἀλκιμωτάτων βαρβάρων ἀντικαταστάντος αὐτῷ ποτὲ, τὸ δόρυ κατὰ τῶν στέρνων τοῦ Νικηφόρου ἰθύναντα καὶ ἀμφοτέρους ὠσάμενον, οὕτω γενέσθαι σφοδρὰν τὴν ἀντέρεισιν, ὥς καὶ διαμπερὲς τὸ δόρυ διελθεῖν, καὶ ἄμφω διατεμεῖν τὰ μέρη τοῦ θώρακος». Ἐπικυροῖ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λέοντος καὶ ὁ Θεοδόσιος Διάκονος (Ἄλ. Κρήτης Ἀκρ. Β'), ὅστις τὴν δεξιὰν τοῦ Νικηφόρου ὀνομάζει Ἐκτορος χεῖρα (Ἄλ. Α'. ε. 151).

Εἰς οὗν ἐκείνων (τῶν Ἀράβων) ἦν ἀνὴρ Κρής ἱππότης,

Γιγαντοειδής, ὃς λαβὼν τὴν ἀσπίδα,

Καὶ τὴν μάχαιραν, τῷ στρατηγῷ τῆς μάχης

Ἐναντίως ἤλανε, προσβολεῖν θέλων

Ἄλλ' οὐκ ἀφῆκεν ἡ δίκη τοῦτον φθίσαι·

Πλήττει γὰρ αὐτὸν ὁ κρατὼν Νικηφόρος

Τῆς ὀσφύος κάτωθεν, ὀμφαλοῦ μέσον.

Καὶ τοῦ μὲν εἶχε νεκρὸν ἡ κόνις,

Τοῦ κλέος μέγιστον ὁ πλατὺς στόνυξ.»

Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι κατὰ παραγγελίαν τοῦ Νικηφόρου, καὶ πρὸς ὁδηγίαν τῶν μελλόντων ἐκστρατεῦσαι κατὰ Σαρακηνῶν, συνετάχθη ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τὸ πολεμικὸν σύγγραμμα

οβ'.

«Περὶ Παραδρομῆς Πολέμου», ἔνθα ἐξεικονίζεται ἡ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους γενομένη πρόοδος τῆς Τακτικῆς, καὶ διαπρέπει τὸ στρατηγηματικὸν τοῦ Ἑλληνος ἀπέναντι τῶν ἐνεδρῶν καὶ τῶν ἐφρόδων τοῦ Σαρακηνοῦ.

(354) Ἀξιοσημεῖωτος ἡ προσαγόρευσις αὕτη *Param vestrum* τὸν Πάπαν σας. Τὸ σχίσμα τῶν Ἑκκλησιῶν, παρακολουθοῦν τὰς περιπετείας τοῦ πολιτικοῦ σχίσματος, βαίνει πρὸς τὴν λύσιν. Ὁ αἰὼν τοῦ Νικηφόρου Φωκά ἵσταται ἀναμέσον Φωτίου καὶ Κηρουλαρίου. Ὁ Ῥωμαῖος συνετάσσετο τῷ Πάπα, ὁ δὲ Γραικὸς ἀποτάσσεται τῷ Παπισμῷ.

(355) Διασώστης, ἡ Διασωστής, ἡ Ἀποσώστης, ὡς διαφοροτρόπως ἐλέγετο τότε ὁ σημερινὸς ἀγωγιάντης. Ἀπαντᾷται ἡ λέξις καὶ εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον, «καὶ ἐπιζητεῖν ὀψίδας παρ' αὐτῶν καὶ Διασώστας.» Τὸ διασώζειν ἐξελαμβάνετο ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὁδηγεῖν. Ὅρα Μεουρς. Gloss. Græcobarb.

(356) *Argolicum non tuta fides.... Græcia mendax.... Vincere dum possit, quam sancto peierat Argos.!* — Τὴν δευτέραν τῶν φράσεων τούτων, ἀποβίβσαν παροιμιώδη καὶ περιαντον φανερώς ὁ Λιουτπράνδος μετέγραψεν ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου στίχου τοῦ Ἰουβενάλου (Σάτ. Γ'. στ. 174—175)

Quidquid Græcia mendax audet in historia,
στίχος, οὗ ἄλλως τε ἡ ἀρχὴ ἀναμνησκει καὶ τὰ προηγούμενα ἐκείνα τοῦ Λιουτπράνδου *quidquid ignobilitatis, quidquid timiditatis, quidquid avaritiæ, u. t. l.*

Πολλάνης ἀπὸ Βιοργιλίου καὶ Ἰουβενάλου καὶ Κικέρωνος ἄχρι Βιλλαρδουίνου καὶ Τάσσου καὶ Βολταίρου, μέχρι τῆς ἀγίας Βοργίδος αὐτῆς (διότι κατὰ δυστυχίαν καὶ τοὺς λατίνους ἀγίους ἔλαβε σκκοφάντας ἡ Ἑλλὰς), ἠρέσαντο οἱ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης λογογράφοι καὶ ποιηταὶ νὰ δυσφημῇσωσι τὸ ἥθος τῶν Γραικῶν, οὓς καὶ Γραικύλους *Græculos* δῆθεν ὠνόμασαν, ἰδίως δὲ νὰ στιγματίσωσι τὸ φανῶλον καὶ ἄπιστον αὐτῶν εἰς στίχους, εἰς ῥητὰ δημώδη, εἰς παροιμίας, παντοιοτρόπως. Ὁ Ἰουβενάλης εἶπε (Σάτ. Γ'.)

Græculus esuriens in cælum, jusseris, ibit.
ὁ δὲ φιλέλλην Κικέρων, βουλόμενος νὰ στηλιτεύσῃ τοῦ Ἑλληνος τὸ αἰσχροκαρδὲς καὶ ψεύδορμον, ποῦ μὲν ἀποφαινέται λέγων,

ὅτι «Græci, omnes vias pecuniæ norunt, omnia pecuniæ causa faciunt», ποῦ δὲ βεβαίοι, ὅτι «Græcorum familiaritates parua fideles sunt», ἀλλάχου δὲ προστίθῃσιν ὅτι οἱ Γραικοὶ «Nominā adorant, ut jurant», καὶ πάλιν λέγει «Græcis arte damus, scientiarum inventiones plurimas ipsi tribuimus, sed jurejurando fidem non habent». Γνωστὴ ἡ περίακτος φράσις τοῦ Πλαύτου Græca fide morantur, χρημασι προκαταβεβλημένοις ἔμπορεύεσθαι. Τοὺς Ἕλληνας πόντες οἱ ἀρχαῖοι Λατίνοι διέσυρον. Εἰβλίον ὑλόκληρον ὡς καὶ ὁ Κ. Ἀσώπιος παρατηρεῖ (Ἱστορ. Ἑλλ. Ποιητ. καὶ συγγραφ.), ἡδυνάτο τις νῦν συντάξῃ ἐκ τῶν παρὰ τοῖς Λατίνοις σατυρικοῖς, καὶ ἰδίως παρὰ Κικέρωνι ἀμενούντων τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα νοσημάτων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νεότεροι οὐχ ἤπτον διέβαλον τὴν τῶν Γραικῶν ἀναξιοπιστίαν καὶ κακοήθειαν. Δημῶδεις ἐγένοντο οἱ στίχοι τοῦ Τάσσου,

La Greca fede a chi non è palese?

(Ὁ Ποιητὴς πρὸς τὴν δούλην Ἑλλάδα)

O: se tu se' vil serva, è il tuo servaggio

(Non ti leguar) giustizia e non oltraggio!

Τὴν λατινικὴν παροιμίαν Græca fides, nulla fides, ἡσπάσαντο πᾶσαι σχεδὸν αἱ νεότεραι γλώσσαι. Ἐχει ἡ Βενετικὴ διάλεκτος, ὡς καὶ ἡ τῶν Γερουσιῶν, πλεῖστα ὅσα γνωμικὰ τὴν Γραικικὴν ἀπιστίαν στιγματίζουντα. Ὁ Κ. Βοέριος ἐν τῇ λέξει Greco τοῦ Βενετικοῦ Γλωσσario του ἀναφέρει δύο τῶν τοιούτων δημῶδων ῥητῶν

« Chi crede a Grego

No già il cervello in trego».

τουντέστιν, ἀνόητος ὁ πιστεύων εἰς λόγους Γραικοῦ. Τὸ ἔτερον ῥητὸν ἐκφράζει ἀράν τινα ἀγοραίαν τοῦ Βενετικοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Γραικοῦ γένους, Grego mal abbia!», ἤτοι, ἐς ὕλεθρον ὁ Γραικός! Παρίγνωστον δὲ, καὶ δὴ πανταχοῦ θρυλλούμενον, τὸ τοῦ Βενετοῦ Παύλου Σάρπη παράγγελμα πρὸς τὴν Γερουσίαν τῆς πατρίδος του περὶ τοῦ πῶς δεῖ κυβερεῖν τοὺς Γραικοὺς, οὓς καὶ Gregugna περιφρονητικῶς ἀνόμαζε: Pane, e bastone, ἄρτον καὶ ῥαβδοκοπίαν δύτε τοῖς Ἕλλησι. Παροιμία τις Ὀλανδικὴ συμφωνεῖ πρὸς τὴν Ἱταλικὴν ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν πίστιν. Φελέχθητι, λέγει, ἀπὸ Γραικοῦ, ὅτι πονηρότατος

ἔστι. Γραικὸν (Greek) οἱ Ἀγγλοι κατ' ἀντονομασίαν καλοῦσι τὸν ὑπερέτην λαθροπαικτικοῦ καταστήματος, οὗ τὸ ἐπιχείρημα συνίσταται εἰς τὸ θηρεύειν εὐάλωτα θύματα ἐν τῇ τάξει τῶν ἀπείρων νέων, τῶν ἀνηλίκων κληρονόμων, τῶν ξένων, ἢ ἐπαρχιωτῶν. Τίς δ' ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Γραικὸς τῆς Γαλλικῆς συνηθείας (Grec) σημαίνει τὸν πανοῦργον, τὸν δόλιον, τὸν πλεονέκτην; Εἰς τινὰς τῆς Γερμανίας ἐπαρχίας Grische χυδαῖσσι καλοῦσι τὸν ἐν πορνεῖᾳ ἀπατήσαντα. Ἡ δὲ δυσφημία τοῦ Γραικικοῦ χαρακτῆρος ἔφθασε σχεδὸν ἄχρις ἀντιπόδων. Οἱ Ἰνδοὶ ὁμολογοῦσι τοὺς Ἕλληνας ἀπογόνους τοῦ Ἰωάν, υἱοῦ τοῦ Ἰάφεθ· θεωροῦσιν, ὅμως αὐτοὺς ἀξίους πάσης περιφρονήσεως, κρίνουσιν ἀπεικταίαν τὴν εὐφυΐαν των, καὶ συχνάκις περιγράφουσιν αὐτοὺς ὡς φθονοῦντας καὶ λαθραίως δολιευομένους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς γῆς. Παραλείψαμεν ν' ἀναφέρωμεν τὴν Οὐβερετίνον Πούσκουλον, σιχουργὸν λατῖνον τῆς ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδος, ὅστις ἐν τινι ποιήματι, περιγράφοντι τὴν ἄλωσιν τῇν Κωνσταντινουπόλεως (Ellisson, Analekten, Dritter Theil), ἀποδίδει τὴν πτώσιν τοῦ θρόνου εἰς τὴν ἀσέβειαν τῶν σχισματικῶν Γραικῶν, εἰς τὰς παρανομίας τῶν ἀρχόντων, εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἡθῶν. Ἡ Παπιστικὴ χολή τοῦ ὑπερβαίνει πάντα ὅρον. Τρομερὰ ἡ εἰκὼν τῆς τότε Κωνσταντινουπόλεως·

«Cogere in omne nefas scelerata pecunia Graecos.

Jura magistratus venundare: non locus ullus

Justitiae. Obscoena sanctae pietatis in urbe

Nec species, nec forma fuit, nec gratia recti,

Nec virtutis amor. Sanctis celebrare diebus

Consuere foras, et merces tractare nefandas

Cerdones, populusque omnis. Sacrataque templa

Numquam, vel raro visebant: omnia primo

Ante dei cultum peragebant» (Lib. II. 139.)

Τίνα δικαιολόγησιν θέλομεν ἀντιτείνει ἐπὶ τοιαύτῃ γενικῇ καταφορᾷ; Μηδεμίαν. Πρασυνάπτομεν, ὅμως, εἰς ἀπάντησιν τοὺς λόγους τοῦ Ἰταλοῦ Θωμασαίου, ὅστις, ἄλλως τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν μελετήσας, ἄλλως ἐν τινι φυλλαδίῳ τῆς Φλωρεντινῆς *Ἀνθολογίας* τὸ περὶ ἑλληνικῆς πίστεως κεφάλαιον ἐσχολίασεν. «Ἄδικος, λέγει, καὶ σκληρὰ φήμη τὴν πίστιν τὴν Ἑλληνικὴν παλαιόθεν καταδικάζει. Βέβαιον ἄξιον οὐδ' ἡμεῖς νομίζομεν τὸν

Ἑλληνικὸν λαόν. Τίς γὰρ ἡ πόλις ἡ ἐντελεστάτη, τίς ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτ' ὁ ἀναμέσσητος, τίς ἡ ἐν μόνων ἀρετῶν καὶ βραβείων πεπλεγμένη ἱστορία; Ὅπου δόξα, ἐκεῖ καὶ ὄνειδος ὅπου ἀγχίνοια, ἐκεῖ συνήθως καὶ κατάχρησις ἀγχινοίας ὅπου ὄρος καὶ κοιλάς.... Ὅμως, οὐαὶ τοῖς ἀθλίοις καὶ κακοδαίμοσι! Τῶν εὐτυχοῦντων τὰ ἐλαττώματα περικαλύπτονται, ἐὰν δὲν τύχῃσι καὶ μιμητῶν τῶν δε δυστυχοῦντων μεγαλύνονται ὑπὸ τῆς συγκοφαντίας, θεατρίζονται ὑπὸ ῥητόρων, περιάγονται ὑπὸ δημοδῶν παροιμιῶν. Ἡρέσθησαν νὰ διασῶσιν ὡς ἀπίστους τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ἐν τῶν ἐτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἔθνων ποῖον τοῦτου πιστότερον τῷ Θεῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ προγόνοις; Ἡ πίστις τῶν νεηλῶδων ἡμῶν εἶναι πίστις χθερσινή· ἀλλ' ἡ τῶν Ἑλλήνων ἔχε τὴν αὐτὴν γενεαλογίαν τῆς θρησκείας, ἔχει τὴν ἀρχαιότητα τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὴν προτέρησιν τοῦ φωτισμοῦ.» — Ὅρα καὶ τὴν ἐν τῇ 169 Σημειώσει ἀντιπαράθεσιν.

(357) Ex illa quondam opulentissima et florentissima, nunc famelica, periurata, mendace, dolosa, rapace, cupida, avara, cono-
daxa civitate.

(358) Asiando, ambulando, equitando, jejunando, sitiendo, suspirando, flendo, gemendo, Naupactum veni. Ἐξαίρετον εὐφραδείας δείγμα!

(359) Τὸ γεωγραφικὸν τοῦτο σφάλμα τοῦ Λιουμπράνδου προστιθεται εἰς τὸ προηγούμενον περὶ Μακεδονίας, ὁ μόνον οὐσης τῆς Κωνσταντινοπόλεως! Ἡ Νικόπολις ἦτο μὲν πρωτεύουσα, ἀνεγράφετο ὁμως εἰς τὸ Η'. Θέμα τὸ ὁμωνύμως καλούμενον. Ἡ δὲ Ναύπακτος συμπεριλαμβάνετο εἰς τὸ Ε'. Θέμα τῆς Εὐρώπης, τὸ καλούμενον Ἑλλὰς (Κωνσ. Πορφυρογ. Περὶ Θεμ.).

(360) Οἱ τοιοῦτοι Μανδάτορες διαφέρουσι τῶν τοῦ στρατοῦ Μανδατέρων, διό καὶ Μηνυταὶ ἄλλως ἐκλήθησαν. Ἦσαν δὲ κατὰ τὸν Λεξιλογόφον Κήρυλλον (Gloss. Graecobarb.) «ἡμερόδρομοι, οἱ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι ταχύτητα διακονούμενοι, ταυτέστι βασιλικοὶ Ταχυδρόμοι.

(361) Praeceptum jus captionis, id est, Entolin. τὸ γαλλιστὶ λεγόμενον sans-conduit.

(362) Tutore opus est, quos defensores paras.

(363) Αἰτίαι καὶ αἰτίαι τοῦ καμμένου.

δώσωσιν ἀπὸ Ἀπουλίας εἰς τὴν ἐπίλοιπον μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὡς ἡμεῖς εἰκόζομεν, τὰ σπέρματα τῆς Γραικικῆς ἐθνότητος καὶ κυριαρχίας. Ἀλλὰ, μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι τὴν πρεσβείαν ταύτην ὁ Λιουτπράνδος συνέγραψε μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Κρεμώνην, δηλαδὴ, παρελθόντος τοῦ ἔτους 968, καὶ πιθανῶς ἀρχομένου τοῦ 969. Τοῦ δὲ Λιουτπράνδου διατρίβοντος εἰσέτι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἤγουν τρέχοντες τοῦ ἔτους 968, ὁ Πάπας Ἰωάννης ΙΓ'. αὐτὸς οὖν οἱ νῦν Βυζαντινοὶ ἀπογινώσκουσιν, ἐπὶ τῆς Γερμανικῆς λόγχης στηριζόμενος, καὶ τὴν εὐκαιρίαν χρήσιμον κρίνων, συνιστᾷ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν δύο νέας Ἀρχιεπισκοπὰς, ἃς βούλεται νὰ ποιήσῃ ἐστίας Ἰταλισμοῦ καὶ Παπισμοῦ, τὴν τῆς Καπύης, δηλαδὴ, ἐνθα καὶ κατέφυγεν ὑπὸ Ῥωμαίων διωχθεὶς, καὶ τὴν τῆς Βενεβενδοῦ, ἣν ὁμως εἰς ἀρχιεπισκοπικὴν ἀξίαν δὲν ἤγειρεν, ἢ μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἐπάνοδόν του. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἡγεμὼν Βενεβενδοῦ Πάνδολφος, ἐκτὸς τοῦ ὁμοφορίου, ἔλαβεν ἐν παρὰ τοῦ Πάπα καὶ τὸ προνόμιον τοῦ χειροτονεῖν δέκα ἐκ τῶν ψηφοφόρων ἐπισκόπων του (suffraganei), ὧν τὰς ἐπαρχίας ἐπαριθμῶσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἱστορικοὶ, (Fleury, Βιβλ. 56, Κεφ. 26), ὥστε, διὰ τοιαύτης ἀντενεργείας, καὶ δι' ἄλλων μέσων ἐπακολούθων, τὸ σχέδιον τοῦ Νικηφόρου ἢ ἀπέμεινεν ἀτελεσφόρητον, ἢ δὲν ἐξετελέσθη πάρεξ εἰς μόνας τὰς πόλεις ὅσαι ὑπέκειντο τοῖς Γραικοῖς. Ἀληθὲς, ὅτι αἱ πόλεις αὗται, μάλιστα αἱ παραθαλάσσιαι τῆς Ἀπουλίας, ἐπὶ ἑτέρα ἑκατὸν ἔτη ἐχρησίμευσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γραικῶν ὡς ὀρμητήρια προσηλυτισμοῦ ἑλληνικοῦ, κέντρα διαρκοῦς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν λατινικῶν ἐθιμῶν καὶ διαταγμάτων. Ἡ ἱστορία τῆς ἐποχῆς γέμει ἀντιζηλιῶν, ἐρίδων, συχνάκις μικροῦ λόγου ἀξίων, ἀγώνων ἐν κύριος σκοπός, ὡς ἐναργῶς σήμερον φαίνεται, ἤτο μᾶλλον ἢ ἐπιθυμία τοῦ ὑπεριβεῖν κατὰ τὰς χώρας ἐκεῖνας, ἢ ὁ ζήλος τῆς αἰθρείας. Οἱ ἡμέτεροι λ. χ. ψέγουσι τοὺς λατίνους διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀγύμων, διὰ τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου ὅτι ἐσθίουσι ζῶα πεπνυγμένα· οἱ δὲ λατῖνοι ἀποστρέφονται ἡμᾶς, διότι χειροτονοῦμεν εὐνούχους Πατριάρχας, καὶ καλοῦμεν Οἰκουμενικοὺς τοὺς ἐκτομίας αὐτοὺς, κτλ. Ὁ ανταγωνισμὸς καὶ τὸ Γραικικὸν κράτος ἐκνευρίζονται, ἅμα ὡς ἐμφανισθῇ ἐπὶ σκηνῆς Εὐρώπης ἡ νέα καὶ τρομερὰ τῶν Νορμανδῶν ἰσχὺς. Οἱ

Ἀραβες οὗτοι τῆς Χριστιανωσύνης, ἥρωες ἄμα καὶ πειραταί, βασιλεῖς τε καὶ φερέοικοι τυχοδιῶνται, ἐξελάσαντες ποῦ μὲν τοὺς Ἀραβας, ποῦ δὲ τοὺς Γραικοὺς ἐκ Σικελίας, Ἀπουλίας, καὶ Καλαβρίας, ἐπανάγαγον τὰς Ἐκκλησίας τῶν τόπων τούτων εἰς τὴν προτέραν τῆς Ρώμης ὑποταγήν. Ἡ δὲ τύχη τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, ὅθεν καὶ ἡ τῆς Γραικικῆς ἐθνότητος, ἠκολούθησε πιστῶς τὴν τύχην τῆς ὁρθοδόξου λειτουργίας. Διότι ἐν μὲν τῇ Ἰταλικῇ ἡπεύρω, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἔθιμα τὰ ἀνατολικά ἐξασθενίζονται βαθμηδὸν καὶ χαννοῦνται, διὰ τὴν ἄμεσον τῆς Ρώμης ῥοπήν, καὶ τὴν τῶν Νορμανδῶν ἡγεμόνων περισσοφρονησίαν, εἰ καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖ μοναστηρίων ἐπὶ διακοσίους ἔτι καὶ ἐπὶ κείνα ἐνιαυτοὺς διαφυλάττουσι τὰς συνήθεις τῆς Ἐκκλησίας μας τελετὰς, καὶ τὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνίδος ἐν τῇ λειτουργίᾳ, εἰ καὶ πλείστοι τῶν κληρικῶν, τὸ ἐπικρατοῦν τότε σχῆμα τοῦ Ἁγίου Βενεδίκτου ἀποφεύγοντες, διαμένουσι πιστοὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, καὶ μονάζοντες πολιτεύονται μᾶλλον ὡς Γραικοὶ, ἢ ὡς Λατίνοι (Ὁρα περὶ τούτων τὸ πολῦτιμον σύγγραμμα τοῦ Rodolà, Storia del Rito Greco in Italia, T. I.). Πρόσθετε καὶ τὰς συνεχεῖς παλιρροίας τοῦ πληθυσμοῦ, τὰς ἀποιμίας, τὰς μεταναστεύσεις, καὶ ἄλλα παρόμοια, δι' ὧν ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνίδος ταχύτερον ἐξέλιπεν ἐν τῇ Ἰταλικῇ ἡπεύρῳ, ἢ ἐν τῇ νήσῳ Σικελίᾳ. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ τῶν νήσων μόνωσις πολλὰκις ἀπήλλαξεν, ἢ τοῦλάχιστον ἔσωσεν ἐπὶ μακρότερον τοὺς ἑγκατοίκους ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐκεῖνων ἐπιμιξιῶν, αἵτινες εἰς τὰς ἡπεύρους ἐπέφερον ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαστήματι τὴν ἀλλοίωσιν τῶν ἰθαγενῶν χαρακτηρισμάτων; Ἡ διάλεκτος καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων ἐπιζῶσιν ἐν Σικελίᾳ σχεδὸν ἄχρι τελικῆς ἐλώσεως Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπιγραφαὶ τῆς Σαρακηνικῆς ἐποχῆς οὐκ ὀλίγαι μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ, ἡ γλῶσσα τοῦ ἡμετέρου μεσαιῶνος, κοινῶς τότε ἐπεκράτει. Λάβε τὸ Ἀρχαῖον Πάνορμον τοῦ Ἀββᾶ Μόρδον, καὶ διάτρεξον, περιεργείας χάριν, τὰ ἐπισυνημμένα συμβολαιογραφικὰ μνημεῖα. Ἐξάγεις ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων περᾶξων, ὅτι ἂν καὶ εἰσῆχθῃ ἡ Ἀραβικὴ, ἂν καὶ χρῆσις ἐγένετο τῆς Λατινίδος ἐπὶ τὰς Ἀράβων καὶ Νορμανδῶν, ὅμως ἡ ἑλληνικὴ τοσοῦτον ἕως τότε τῶν ἄλλων ὑπερίσχυεν, ὥστε τὰ πλείστα τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ διπλωμάτων συνετάς-

σαντο παρὰ τῶν κυριαρχούντων ἑλληνιστί. Συμφωνεῖ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἡ νομισματικὴ. Τινὰ γὰρ τῶν Νορμανδικῶν νομισμάτων φέρουσιν ἑλληνικὴν τὴν ἐπιγραφήν, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτὰ τὰ δημοσιευθέντα ἤδη χάλκινα τοῦ Βοημούνδου καὶ τῆς δυναστείας του. Πῶς δ' ἐκαλεῖτο ὁ Γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας ἐπὶ Νορμανδῶν; Υπεγράφητο ἑλληνιστί Κληρικὸς Γραικὸς καὶ Λατῖνος· ὅθεν καταφαίνεται, ὅτι ὁ τοιοῦτος ἀξιωματικὸς ὤφειλε νὰ λαλῇ ὡσαύτως καὶ νὰ γράφῃ ἀμφοτέρως τὰς γλώσσας, ὡς ἦτο ἐπὶ Κικέρωνος, ὅτε ὁ ἑξοχος θήτωρ προσεελήθη παρὰ τοῦ Σικελικοῦ δικαστηρίου ὡς ἀγορεύσῃ καὶ ἑλληνιστί. Διγλωσσον εἶναι τὸ δίπλωμα ὑπὸ χρονίαν 7 Νοεμβρίου 1086, δι' οὗ ὁ Δοῦξ 'Ρογέριος, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ροβέρτου Οὐνσκόρδου, παραχωρεῖ κτήματά τινα τῇ 'Αρχιεπισκόπῳ τῆς Ἐκκλησίας Πανόρμου. Διγλωσσον ὡσαύτως καὶ τὸ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ ἔτους δίπλωμα, δι' οὗ ὁ Κώμης Καλαβρίας καὶ Σικελίας Ρουκερῆς καθιδεῖναι θρόνον ἐπισκοπικὸν ἐν τῇ πόλει Σικελίας Μιλήτῳ (Vito Capialbi, Memorie per servire alla Storia della Santa Chiesa Miletese, Napoli, 1835). Ἰδοὺ δείγμα τῆς γλώσσης ἐν ᾗ συνετάχθη τὸ δίπλωμα αὐτό. «Ὅτι αἱ ἐκκλησίαι»
 » τῆς Βιβώνης καὶ τῆς Ταυριανῆς ἐπισκοπῆς διὰ τὰς πραχθεί-
 » σας ἀμαρτίας ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰδὼν ἀνατοίνηται καὶ ὁ-
 » λεσμέναι κατὰ 'Ρουκερῆς, Θεοῦ χάριτι Κώμης Καλαβρίας
 » καὶ Σικελίας, προνοίᾳ Θεοῦ ἡμῖν ἐγγίσασα, ὡς ἐπέγνω, ἠθέ-
 » λησα αὐτὰ τὰ δύο καθήματα εἰς μίαν ἐκκλησίαν ἀνεγείρειν τοῦ
 » Μιλήτου· καὶ αὐτὴ ἡ μία οὔτε τῆς Βιβώνης, οὔτε τῆς Ταυ-
 » ριανῆς ὀνοματίζεσθαι, ἀλλὰ τοῦ Μιλήτου, ἣν Θεοῦ εὐδοκοῦν-
 » τος εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς καὶ ἀρχιε-
 » ρεῶς Νικολάου πεποίηκα· ταύτην ἕνεκα εἰς τὸ στερεῶσαι εἰς-
 » ἡλθον εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τοῦ ἐνδόξου
 » Κορυφαίου Πέτρου, Πάπα Γρηγορίου ἐβδόμου, ὅστις δικαίαν
 » ἡμῶν αἵτησιν πληρωματίσαι ταγείς, ἰδὼκεν ἡμῖν τετιμημένον
 » ἄνδρα, κύριον Ἀρνούλφον ὄνομα, καὶ εἰς ἐπίσκοπον κατέστησε
 » τῆς αὐτῆς ἀγιοτάτης ἐκκλησίας τῆς Μιλήτου»
 Ἐπεταὶ ἡ ὁροθεσία τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὅπου ἑλληνικὰ τὰ πλεῖστα, ὀνόματα τῶν τόπων οἷον ποταμὸς Σκατόπλητος, χωράφια τῆς Παρασκευῆς, θυσία τῆς Ταννοῦς, κουλτούρα τοῦ Μικροῦ Χρήματος, κ.τ.λ. Ἐπίσης, ἑλληνικὰ διατηροῦν-

ται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Βελλάνων, ἢ γεωργῶν οὓς ὁ 'Ρογέριος δωρεῖται τῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ, Νικηφόρος Ἀδανλίτης, Ἰωάννης Ἀναφάγας, Νικόλαος Στραβοπόδης, ὁ Μελαργῖνος σὺν τῶν παίδων του, ἱερεὺς Πέτρος τῆς Χιονάτης, τὰ παιδία τοῦ ἱερέως Εὐπράξῃ, παπᾶ Κωνσταντῖνος Χρυσοϊάννης, Βασίλειος Κουτσοχέρης, κ.λ.—Δι' ἑτέρου διπλώματος τοῦ ἔτους 1095 ὁ αὐτὸς 'Ρογέριος ἀφιεροῖ τῇ ἐκκλησίᾳ Πανόρμου 75 Σαρακηνοὺς γεωργοὺς, καὶ 11 βόας. Τὸ μὲν κείμενον ἐγγράφῃ ἑλληνιστὶ, ἢ δὲ καταγραφῇ τῶν Σαρακηνῶν ἀραβιστὶ (Vincenzo MontiHaro, Catalogo de Diplomi esistenti nel Tabulario della Cattedrale di Palermo. Palermo, 1842). «Τὸν » φευρουάριον μῆνα εἰς τὰ ιβ, ὅντος ἐμοῦ Κόμητος » 'Ρωκερίου εἰς τὴν Πάνορμον, δέδωκα εἰς τὴν ὑπερ- » αγίαν Θεοτόκον ὑπὲρ ψυχικῆς μου σωτηρίας, καὶ ὑ- » πὲρ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ ἐμοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰορ- » δάνου, ἀγαρηνοὺς σέ, δέδωκα αὐτῇ καὶ βοῦθια ἰά κ.τ.λ.» — Ἐν ἔτει 1141 ὁ νεοφώτιστος 'Ρογέριος Ἀχμέτ δωρεῖται τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Πανόρμου τρεῖς ἀγροὺς· ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς περιόδου ἑκατονταετηρίδος ἡ ἑλληνικὴ προφορὰ καὶ γραμματικὴ ἐπαισθητῶς παρεφθάρησαν. Φυλάττομεν τὴν ὀρθογραφίαν. «'Ο- » φείλει τὸν ἐν ἀληθείᾳ χριστιανὸν ὄντα καὶ καλούμενον τῷ τοι- » οῦτῳ ὀνόματι, τὰ σωτήρια καὶ αἰώνια καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βα- » σιλείαν ἐξελέξασθαι, ἢ μᾶλλον τὰ πρόσκερα, καὶ μὴ μένοντα ἐπι- » θυμᾶν καὶ συνάγειν περιφερόμενα πρὸς τὴν τῆς προσκέρου ζωῆς » χρήσιν. Ὅθεν ἐγὼ 'Ρογέριος ὁ ἐν τῇ τῶν Ἀγαρηνῶν θρεσκέα » πετὲ καλούμενος Ἀχμέτ, ὁ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ » ἡμῶν καὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας » μητρὸς αὐτοῦ, καὶ τῇ ῥηγικῇ χάριτι πρὸς τὸ ἅγιον φῶτισμα » ἀνακαλεσθεῖς, καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καταξιωθείς, καὶ » παρὰ τοῦ κράτους τῆς ῥηγικῆς ἐξουσίας πλήστα καὶ διάφορα » χαρίσματα ἀναλαβὼν, διὰ τοῦ παρόντος ἐμοῦ σιγλλίου δῆλα » ποιῶ τοῖς πᾶσιν.» Ἐπεταί τοῦ ἀπτικίζοντος προοιμίου ἡ ὁροθεσία, συντεταγμένη εἰς ὕψος πάντως νεοελληνικόν. Ἐν ἑτέρῳ δὲ διπλώματι τοῦ ἔτους 1145 καταγράφονται τα ὀνό- ματα χωρικῶν τινῶν δωρηθέντων τῇ ἀνωειρημένη Ἐκκλησίᾳ· » Οἱ παῖδες τοῦ Χαττούνη, Ἀρκουδία τοῦ λευκοῦ, σὺν τῶν » παιδῶν αὐτῆς, οἱ παῖδες Βασιλείου Κουτσοχερίου

» Νικόλαος ὁ Κονδὸς, Πέτρος ὁ Θυριάρης σὺν τῶν ἀδελ-
 » φῶν, ὁ Λαμπάσης..... ὁ Γλυκομαχέρης, ὁ Λέων τοῦ
 » Προκόπη, ὁ Μοῦλος, ἡ συγγένησα αὐτοῦ σὺν τοῦ νιοῦ, »
 κ.λ. Βέβαια ἡ γλῶσσα τῶν λογίων ἐτηρήθη καθαρεύουσα μέχρι
 τέλους, καὶ ἀρκούντως ἀττικίζουσα, ὡς ἡ τοῦ Γλυκᾶ, τοῦ ἐκ
 Σικελίας χρονογράφου, ὡς ἡ τῶν Ὑμνων τοῦ Ἰωσήφου, καὶ
 μέχρι τινὸς ἡ τῆς μεταφράσεως τῶν Νόμων Φριδερίκου τοῦ Β'.
 βασιλέως Σικελίας, ἣτις κατὰ δυστυχίαν ἀδημοσίευστος εἰσέτι
 μένει. Ἡ ἀγοραία, ὅμως, καὶ καθομιλουμένη παρήμασεν ἀπὸ
 14'. ἐκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς ἐν δὲ τῇ γραφῇ οὕτως ἡλ-
 λωιώθη καὶ ἡ ὀρθογραφία ἔνεκα τῆς ὁσημέραι νοθευομένης
 προφορᾶς, ὥστε αἱ σωζόμεναι ἐν τοῖς κοιμητηρίοις ἐπιγραφαὶ
 καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν ἐκκλησιῶν πράξεις οὐδεμίαν πλεον
 ποιοῦσι διάκρισιν ματαξὺ τοῦ Κ καὶ τοῦ Χ, τοῦ d Ἰταλικοῦ
 καὶ τοῦ δ ἑλληνικοῦ, ἀναμέσον τοῦ ι, τοῦ υ, τοῦ η, τοῦ οι,
 τοῦ νι, καὶ τῶν ὁμοφώνων διφθόγγων. Τοῦτ' αὐτὸ ὡς
 ἔγγιστα παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἐπὶ βαμβακίνου χάρτου πολύ-
 τιμον ἐπιγραφὴν, ἣτις διατηρεῖται ἐν τῇ τῆς Πανόρμου μονῇ
 τοῦ Σωτῆρος. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἣν πάντες ἀποδίδουσι πρὸς
 τὴν γνωστὴν προστάτιδα Σικελίας, τὴν Ἀγίαν Ῥοσαλία, καὶ
 ἣτις ἐνιαυσίως ἐκτίθεται ἐπὶ τοῦ θνυσιαστηρίου μετὰ τῶν λειψά-
 νων τῆς Ἀγίας, ἔχει οὕτως: « Ἐγὼ, ἀδελφὴ Ῥωσαλία
 Σινηβάλδῃ, βάνω ἐτοῦτο τὸ ξύλο τοῦ ἐδικοῦ μου
 Ἀφεντὸς εἰς τὸ μοναστήρι τὸ οποιόν παντοτινὰ τὸ
 ἀκολούθησα. » Ἦμασεν ἡ ἁγία Ῥοσαλία εἰς τοὺς χρόνους
 τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Γλυκᾶ, ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1160.
 Ὅτι δὲ ἡ νεοελληνικὴ ἐπέξησεν ἐν Σικελίᾳ εἰς τὴν ἄλωσιν Κων-
 σταντινουπόλεως, καὶ τὴν δουλείαν τοῦ γένους ἡμῶν, τοῦτο
 καὶ ὑφ' ἐτέρων ἐτι μνημείων ἐξάγεται (βλ. τὸ τοῦ Πανιερωτά-
 του Κρίσπου, ἐφημερίου τῆς ἐν Πανόρμῳ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου
 Νικολάου τῶν Γραικῶν, Discorso intorno al dialetto parlato
 e scritto in Sicilia, etc.) Καὶ ἴσως ἡ χρῆσις τῆς ἡμετέρας
 γλώσσης ἐσώζετο σήμερον ἐτι παρὰ τοῖς Σικελοῖς, χωρὶς τῆς
 Βούλλας τοῦ Σίξτου Δ'. ἣτις, τελοῦσης τῆς 1Ε'. ἐκατονταετη-
 ρίδος, κατήργησε διόλου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς μεσημβρινῆς
 Ἰταλίας καὶ Σικελίας τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἀντικαταστήσα-
 σα εἰς τὰς ἱερὰς ἐλετὰς τὴν λατινικὴν. Ἐκλειψάσης τῆς ἑλλη-

πιδος φωνῆς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, ἐπληρώθη τοῦ Πλάτωνος τὸ ῥητόν, εἰς τινὰ τῶν ἐπιστολῶν του παραδεδωμένον· « ἤξει δὲ εἰς ἑρμῖαν Ἑλληνικῆς φωνῆς Σικελία πᾶσα. »
 'Αλλ' ἂν καὶ κατὰ Μόσχον (Ἐπιτάφ. Βίωνος, Εἰδ. Γ'.)

« . . . τὸ μέλος τέθνακε, καὶ ὤλετο Δωρὶς αἰοιδά, »
 τὸ Σικελικόν, ὅμως, Γλωσσάριον (Mortillaro Dizionario del Dialetto Siciliano, T. 2.) ἐμπεριέχει λείψανα τῆς νεωτέρας δωρίδος καὶ τῆς νεοελληνικῆς ἀνεκτίμητα, περιμένοντα τοῦ Ἑλληνος ἐτυμολόγου τὴν ἔρευναν. Ἐν αὐτῷ λέξεις πάμπολλαι σώζονται τῆς νῦν παρ' ἡμῖν καθομιλουμένης, ἰταλικὴν λαβοῦσαι τὴν κατάληξιν καὶ τὴν προφορὰν. Τὰ ὀνόματα φυτῶν, ἰχθύων, πτηνῶν, γεωργικῶν τινῶν ἐργαλείων, διαφυλαχθέντα εἰς τὸ στόμα τῶν ἀπηλλοτριωμένων ἐκείνων ὁμοειδῶν μας, καλλωπίζουσιν ἐνίοτε τοὺς περιπαθεστέρους στίχους τῆς δημώδους αὐτῶν λυρικῆς. Διὸ, ἡ διερμηνεύσεις καὶ γενεαλόγησις τῶν λειψάνων τούτων τῆς Σικελιζούσης ἑλληνίδος ἀποτελεῖ μερίδα οὐκ εὐκαταφρόνητον τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου. Καθὼς γὰρ νομίσματα τινὰ τῆς ἀρχαιότητος, εἰς ἄλλον αἰῶνα, ἢ διάφορον δυναστείαν μεταβάντα, ἔλαβον μὲν τὸ προσεπίσημον τοῦ νέου ἔρχοντος, ἐτήρησαν δὲ καὶ τὸν προγενέστερον τῆς πολιτείας τύπον, τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις τοῦ Σικελικοῦ, καὶ Νεαπολιτικοῦ Γλωσσαρίου, καὶ τοι στολὴν Ἰταλικὴν ἐνδυθεῖσαι, ἀλλὰ διαφυλάττουσιν εἰς τοὺς φθόγγους αὐτῶν τὴν μνήμην τῆς καταγωγῆς των, μαρτυροῦσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν οὐσίαν, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἑστέατη πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ὑφίσταται τοῦ πανδαμάτορος χρόνου τὰς βολάς.

(367) Τὴν αἰσχρὰν καὶ σκανδαλώδη τοῦ Πατριάρχου τούτου διαγωγὴν ἀνάγνωθι εἰς Ζωνναρὰν, Βιβλ. 5'. § 22, καὶ εἰς Κεδρηνὸν σελ. 638.

(368) Αἱ γραφαὶ πᾶσαι φέρουσιν ἐσφαλμένως, τὴν λέξιν Eunuco διὰ κεφαλαίου στοιχείου. Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔλαβε Πατριάρχας τε καὶ ἐπισκόπους εὐνούχους τὸ σῶμα, οὐκ ἔτι δὲ καὶ τ' ὄνομα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, μάλιστα, ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐνούχων ἐπερίσσευσεν οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀσσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς ἐπικρατείας. Ὁ Κεδρηνός, τὰ τῆς Εἰρήνης διηγούμενος, κατηγορεῖ « τὸν πολὺν τῶν εὐνούχων ἑσμὸν, » καὶ ἀναφέρει γνωμικόν τι τότε διαφθυλλού-

μενον περὶ τῆς τῶν ἑκτομῶν κακοηθείας. Ἀποδίδεται ἀντὶς πρὸς τινα Χρυσοόριον, ὃν ὁ χρονογράφος καλεῖ θαυμασιώτατον, καὶ ὅστις εἶπε πρὸς τινα μεγιστάνα « Εἰ μὲν ἔχεις εὐνοῦχον, φόνευσον· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις ἀγόρασον καὶ φόνευσον » Ἡ ἐπὶ πλούτῳ περιβήτος Ἀναγιῆς ἐδωρήσατο σὺν τοῖς ἄλλοις τῷ αὐτοκράτορι Βασιλείῳ ἑκατὸν εὐνούχους « Ἥδη γάρ, ὡς ἔοικεν, ἢ πλουτοκράτωρ ἐκείνη γραῦς, ὅτι αἰεὶ τυγχάνει χάρα τοῖς σπάδοσι τούτοις εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἐν τούτοις ὑπὲρ τὰς μνίας ἐν ἑαρος ὥρα κατὰ προβάτων σηκὸν ἀναστρέφονται » (Κων. Πορφυρογ. § οδ'). Μὴ λησμονήσωμεν δὲ καὶ τὸ περιστατικὸν τοῦ σπουδογελοῖον ἀλλὰ καὶ σκληροῦ ἐκείνου Μαρκιῶνος Καμερίνου, περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνωτέρω, ὅστις ἑκτομίας πεποίηκε πάντας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας Γραικοὺς, προτιθέμενος, ὡς ἔλεγε, νὰ φιλοδωρήσῃ πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν του, τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως, ὁλόκληρον Εὐνούχων τάγμα, ὅπως διὰ τούτων στολίσῃ τοὺς κοιτῶνας τῶν ἀνακτόρων του. Γνωστὸν, ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρχον μοναστηρία τινα ὑπ' εὐνούχων κατὰ μέρος συντεθειμένα. Ὅπως δὴποτε, ἂν ὁ τότε ἐν τῇ νήσῳ Λευκάδι ἀρχιερατεύων ἦν κατὰ γνώμην τοῦ Λιοντοπράνδου ἑκτομίας, βέβαια, ὅμως, Εὐνοῦχος δὲν ὠνομάζετο. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν Μητροπολιτῶν Λευκάδος, ὃν ὁ Κ. Παγκαβῆς ἐδημοσίευσεν (Ἑλληνικά, Τ. 2-) οὐδὲν ὄνομα τοιοῦτον ἀναφέρεται. Ἀληθές, ἄλλως τε, ὅτι περὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λιοντοπράνδου, διακρίνεται τῶν ἀρχιεπισκόπων ἡ σειρά.

(369) Veritatem dico, non mentior. Συχνάκις αἱ ἐπιβεβαιώσεις ἐπαναλαμβάνονται. Τὰ συνήθη μαρτυρήματα τῶν ψευστῶν.

(370) Paximacium. Ὅρα Κοραῖ, Σημ. εἰς Πτωχοπρόδρομον, σελ. 259, καὶ τὰ Γλωσσάρια Γολδάστον, Ριγαλτίου, Δουκαγίου καὶ Μεουρσίου. Ὁ Τσέτσης (Ποικ. Ἰστ. Χιλ. ΙΑ.) καλεῖ τὸν δίπυρον ἄρτον παξάματιον, διαφόρως τοῦ Σουΐδα, ὅστις καλεῖ αὐτὸν Παξάμαῦν, τὴν λέξιν ἀποδίδων εἰς λατινικὴν ἀρχὴν,

« Μὴ γὰρ τὸ παξάματιον μάζαν, ἀλλ' ἄζαν λέγε ».

(371) Στίχοι ἴσως Ὅρατινοί.

« Incipit et claudit coenam lactuca tenacem,

Claudere, quæ coenas lactuca solebat avorū ».

Ἀφού ὁ εὐτραφὴς καὶ φιλοτρῶπεξος ἑπαρχος Κρεμῶνης, ὁ σὺν-

θειπνος καὶ συμπότης τοῦ αὐτοκράτορος Ὀθωνος, κατακόρως ἐχλεύασε τὴν λιτὴν τράπεζαν τοῦ Νικηφόρου, ἰδοὺ νῦν ἐπιχλευάζει καὶ τοὺς ἡμετέρους ἐπισκόπους ὅτι κοκκαλίζουσιν παξιμάδιον, πίνουνσι βάλνιον εἰς μικρότατα ποτήρια, καὶ διάγουνσι βίον ἀπέριττον, νηφάλιον τε καὶ ἀπλοϊκόν. Δικαίως δὲ θαυμάζει ὁ παχυτρόχηλος λατινεπίσκοπος τ' ἀσνεύαστα ἦδη τῶν ἡμετέρων, αὐτὸς ὅστις, ὥς ἀλλαχοῦ ὁμολογεῖ, τὴν ἀνθρωπίνην μακαριότητα συνησθάνετο ἐνώπιον ὀπτοῦ χοιριδίου. Πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς εἰκόνης ταύτης τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπισκόπου, παραθέτομεν τῆς ἐξῆς περιγραφῆν τῶν ἡθῶν τῶν τότε ἐκκλησιαστικῶν, τῆς Δύσεως, ἣν δίδει εἰς τὰ πονηματία του ὁ ἅγιος Πέτρος Δαμιανὸς (Opusc. 31, Cap 6). «Ditari cupiunt, λέγει περὶ Καρδινάλιων καὶ ἐπισκόπων, ut turritae dapibus lanceas Indica pigmenta redoleant; ut in chrySTALLINIS vasculis adulterata mille vina flavescant; ut quocumque deveniunt, praesto cubiculum operosis et mirabiliter textis cortinarum phaleris induant. Sicque parietes domus ab oculis intuentium tamquam sepeliendum cadaver obvolvunt. Mox etiam tapetis prodigiosas imagines praeferentibus sedilia sternunt; peripetasmata laqueribus, ne qui occiduum delabatur, opponunt. Deinde clientum turba dividitur. Alii siquidem Domino suo reverenter assistunt, nutamque ejus, si quid forte jubeatur, curiosa nimis, velut rimaiores siderum, observatione custodiunt». Καὶ ἀκολουθεῖ καταλαλῶν ἄλλα χεῖρονα, ἅπερ σεμνότητος καὶ συντομίας χάριν παραλείπομεν.

(372) Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Βιβλ. Γ'. στ. 56).

Auri sacra fames?

(373) Ὅτι ὑπερβολικοὶ ἦσαν οἱ φόροι ἐπὶ βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Κέρκυρα, πρὶν ἢ ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν κυριευθῇ, ἐτέλει κατ' ἔτος τῷ αὐτοκρατορικῷ ταμείῳ 150 λίτρας χρυσοῦ. Ὅρα περὶ τούτου τὰς Κερκυραϊκὰς Διαφωτίσεις τοῦ Μουστοξύδου.

(374) Νομίζομεν τὴν χρονολογίαν ἐσφαλμένην. Ἐνῶ ἀνέγνωμεν πρὸ ὀλίγου ὅτι ὁ Διουτπράνδος ἀφίχθη εἰς Λευκάδα Idus Decemb. τουτέστι τῇ 6 Δεκεμβρίου, βλέπομεν νῦν αὐτὸν ἀπερχόμενον ἐντεῦθεν Decimonono Kal. Decembris, καὶ ἐξορμίζομενον εἰς Κέρκυραν Decimoquinto. ἐξ ὧν ἡμερῶν, ἡ μὲν δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῇ κατὰ Ῥωμαίους

ἀπαριθμήσει τῶν ἡμερῶν, ἡ δὲ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν 17 Νοεμβρίου ἐπειδὴ, ὡς γνωστὸν, αἱ μετὰ τὰς Ἰδας ἡμέραι, οὐ μόνον ὡς αἱ εἰκάδες, ἤγουν ὡς αἱ τῆς τρίτης δεκάδος τῶν ἐλληνικῶν μηνῶν ἀνάπαλιν ἔμετροῦντο, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀνομασίαν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ ἐπομένου μηνός. Διὸ καὶ ἐνταῦθα, καὶ κατωτέρω ἐν τῷ Decimoquinto Kal. Decembris, προτεινόμεν, πρὸς ἀκρίβειαν καὶ ἀποφυγὴν ἀτόπου, ν' ἀντικατασταθῇ εἰς τὸ Decembris τὸ Januarii, ἐνῷ γὰρ ἀπανταχοῦ τῆς πρεσβείας ὁ Διουτπράνδος χρονολογεῖ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ ἀρχαίου 'Ρωμαϊκοῦ Καλενδαρίου, συγχύσεως πρόξενον νομίζομεν ἐν τῷ παρόντι παραγράφῳ τὸν νεωτερισμὸν. Σημειωτέον ὅτι ὡς ἡμέραν τῆς εἰς Κέρκυραν ἀφίξεώς του προσδιορίζει τὴν 18 Δεκεμβρίου, Decimoquinto ad Coriphus pervenimus, ἀναφέρων κατωτέρω τὴν μετὰ τρεῖς ἡμέρας συμβάσαν ἔκλειπν καὶ λέγων Post triduum autem, decimoquinto scilicet Kal. Decembr. ἐνῷ ὥφευε νὰ εἴπῃ Decimosecundo τουτέστι τῇ 21, ὡς ἐν τῇ μεταφράσει ἡμεῖς ἐσημειώσαμεν. Τοῦτο δ' ἐνισχύεται καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Κουροπαλάτου, καὶ Λέοντος τοῦ Διακόνου οὔτινας κατὰ μίαν μόνην ἡμέραν παραλλάσσουσι τοῦ Διουτπράνδου, λέγοντες ὅτι ἡ ἔκλειψις συνέβη τῇ 22 Δεκεμβρίου. — Τὴν διασάφησιν ταύτην, καὶ τινὰς ἐτέρας ἔτι ὀφείλω πρὸς τὸν ἐκ Κερκύρας φιλομαθῆ καὶ χρηστὰς ἐλπίδας τῇ πατρίδι παρέχοντα νέον, Κ. Ἰωάννην 'Ρωμανόν, οὗ ὁ ζῆλος μὲ παρηκολούθησεν ἐν τῇ διευκρινήσει ἀσαφῶν τιμῶν τῆς πρεσβείας χωρίων.

(375) Κορυφῶ, ἡ συνήθης κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὀνομασία τῆς νήσου Κερκύρας, προελθοῦσα πιθανῶς ἐκ τῆς δικορύφου τῆς ἀκροπόλεως.

(376) Τὸν σεισμὸν καὶ τὴν ἡλιακὴν ἔκλειπν ἀναφέρουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν χρονολογῶν. Ποιεῖται μνηεῖαν καὶ τὸ ἀνέκδοτον χειρόγραφον, τὸ παρὰ τοῦ συντάκτου τῶν σημειώσεων εἰς τὸν Ζωναρᾶν (σελ. 106) μαρτυροῦμενον, οὕτω λέγον «ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ τοῦ Κυρίου Νικηφόρου τοῦ βασιλέως ἔκλειψις ἡλίου περὶ χειμῶνα ἐγένετο· καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, σεισμὸς φωβερώτατος· τῷ δὲ σεισμῷ καὶ ὄμβρος ἄμετρος ἐπηκολούθησεν ἐπὶ ὥρας τρεῖς, καὶ πάλιν ὄμβρος τεθολωμένος σύμμικτος τέφρα». Λέων δὲ ὁ Διάκονος ἐκτενέστερον διηγείται τὸ συμβεβηκός. «Ἐκλειψν συνέβη περὶ χειμερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου γενέσθαι, οἷαν μηδέπω συνέβη γενέσθαι τὸ πρότερον, πλὴν

ἐκείνην τὴν ἐπὶ τοῦ δεσποτικοῦ πάθους προβῶσαν διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπόνοιαν ἦν ἐπλημμέλησαν, σταυρῶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν προσηλώσαντες. Τὸ δὲ τῆς ἐκλείψεως εἶδος τοιοῦτον συνέβαινεν. Εἰκάδα δευτέραν ἤλανεν ὁ Δεκέμβριος, τετάρτη δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα, σταθῆρ᾽ αἰθρίας οὐσης, σκοτός ἐπέσχετῃν γῆν καὶ οἱ διαφανεῖς τῶν ἀστέρων ἔπαντες κατεφαίνοντο. Ἦν δὲ ὁρᾶν τὸν τοῦ ἡλίου δίσκον ἀλαμπῇ καὶ ἀφώτιστον, αἴγλην δὲ τινα ἀμυδρὰν καὶ ἰσχνὴν, ταινίας δίκην λεπτῆς, κατὰ τὸ ἄκρον κυκλόθεν τὸν δίσκον περιαννάζουσιν. Κατὰ μικρὸν δὲ τὴν σελήνην παραμείβων ὁ ἥλιος (ὥρᾴτο γὰρ αὕτη κατὰ κῆκετον αὐτὸν ἀντιφράττουσα) τὰς ἰδίας ἀκτῖνας ἐξέπεμπε, καὶ φωτὸς αὐθις ἐπλήρου τὴν γῆν. Τῷ καινῷ οὖν καὶ ἀσυνήθει τοῦ ὁράματος ἐκδειματωθέντες οἱ ἄνθρωποι, τὸ θεῖον ἰκετηρίαίς, ὥς τὸ εἰκὸς, ἐξιλάσκοντο».

(377) Dum Constantinopolim ascenderem. Ἐν ἡθέλειν εἰσθαι γραμματικώτερον ἥως Dum Constantinopoli ascenderem;

(378) Leonī Kilonitae. Κατὰ τὴν ἀναμορφωτικὴν ταύτην ἐποχὴν ἡ ὀνοματολογία τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀξιοματῶν ἐξελληνίζεται, εἰμὴ πάντως, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος. Ὁ Κοιτωνίτης ἐλέγετο καὶ Παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος, Praefectus Cubiculi, seu Cnbicularius. Ὁ Μανασσῆς καλεῖ καὶ Παράκοιτον τὸν τοιοῦτον ἀξιωματικόν, καὶ Φύλακα τῆς βασιλείου κλίνης, ὁ δὲ Ζωναρᾶς ἐν τῷ βίῳ Θεοφίλου λέγει αὐτὸν Πρόκοιτον· ὁ δὲ Νικήτας Οἰκίδιον. Ἔχομεν, λοιπὸν ἑπτὰ διαφοροὺς ὀνομασίας, συμπεριειλημμένης καὶ τῆς λατινικῆς τοῦ Κουβικουλαρίου. Ὁ κυκεὼν οὗτος ἀναμνησκει τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἐργαστηρίων καὶ βανανουργείων ἐν ταῖς σήμερον Ἀθήναις. Ὁ ὑποδηματοποιὸς λ. χ. ὀνομάζεται κατὰ ἑπτὰ διαφοροὺς τρόπους· σκυτοτόμος, παππουτζῆς, σκυτοποιός, τζαγκάρις, ὑποδηματοποιός, τζαγγάριος, σανδαλοποιός. Ἡ δὲ ποικιλία τῆς ἀνορθογραφίας ἡθέλεις φέρει τὸν ἀριθμὸν εἰς τὸ ἄπειρον.

(379) Cui sancta simplicitas· δυσμετάφραστον.

(380) Τὸ κείμενον τῆς Πρεσβείας διακρίπτεται ἐνταῦθα, καὶ λήγει.—(381) Παῦλος, Κορ. Β'. 11. 3.—(382) Ὁμ. Ἰλ. Δ'. 438.

(383) Παῦλ. Κορ. Β'. 1. 12.—(384) Παῦλ. Κορ. Α'. 14. 26.

(385) Αὐτόθι Κορ. Α'. 14. 29.—(386) Αὐτόθι Κορ. Α'. 14. 18.

(386 δις) Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τὸ ΚΩΝ-

ΣΤΑΝΤΙΝΕ ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ἦν ἑλληνιστὶ γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ Λαβάρου, ἃν καὶ κατ' ἄλλων ἀξιοπίστων ἱστορικῇν γνώμην ἦν λατινιστὶ (Δοσιθ. Ἀλεξανδ. Πατριαρχ. 703).

(388) Ἀθανασ. Ἀπαντα, Τ. 2. σελ. 34. καὶ 35.

(388) Πολλὰς εἰκόνας καὶ φράσεις ὁ Λιουτπράνδος εἶωθε νὰ δανείζηται παρὰ τῶν πατέρων. Ἡ ἄρὰ αὕτη τοῦ Ἰοβιανοῦ αὐτοκράτορος ἀναμιμνήσκει τὴν σχεδὸν αὐτολεξεὶ παρὰ τῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων ἐξενεχθεῖσαν κατὰ τῆς νηὸς, ἥτις ἐκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀποκρισιᾶριον τοῦ Πάπα.

(389) Παῦλ. Κορ. Α'. 14. 8—13.

(390) Κωνσ. Οἶκον. ἐξ οἴκον. Περὶ Προφ. Ἑλλ. στοιχ. Ἀνακεφαλαίωσις.

(391) Λεμωνάριον, Κεφ. Ξ.

(392) Αὐτόθι, Κεφ. ΡΞ'. — "Ορα καὶ τὸ Κεφ. ΡΙΓ'.

(393) «Ὅπως δὲ τὰ ἐπὶ ταῖς μνήμαις τῶν ἁγίων καὶ τῶν κοινοχουμένων προσφερόμενα, καὶ κανίσκια λεγόμενα, διὰ πολυειδῶν ὁπωρῶν κοσμούμενα τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρονται». Βαλσαμῶν εἰς Καν. Ἀποστ. Δ'.

(394) Ἀνωνύμου, Ἀρχαιοτ. Κωνσταντινουπ. σελ. 10.

(395) Μελέτη Ἱστορικὴ περὶ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, σελ. 282. "Ορα καὶ τὰ κεφάλαια ΟΓ'. ΟΔ'. ΟΕ'. τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος, ἔνθα περὶ γλώσσης.

(395 δις) Ῥυθμὸν τοιοῦτον, ὁμοιάζοντα τὸν μελισμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων, παρατηρήσαμεν καὶ εἰς ἑτερά τινα τεκμήρια τῆς λαϊκῆς μούσης πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας. Τάχα δὲν πρέπει ἐντεῦθεν νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὡς ἔγγιστα μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀρχαιοπαράδοτος μουσικὴ ἐρῶνθιμισε τὴν δημώδη καὶ τὴν ἱερὰν μετρικὴν, πρὶν ἢ ἀναμορφώσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν μελοποιῶν ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός; Ἀναφέρομεν, ὡς δείγμα τοιαύτης δημώδους μετρικῆς τὴν μονοῳδιαν, ἣν ἔγραψεν ὁ Σιμοκάττης εἰς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Μανρικίου (Θεοφ. Σιμοκ. ἱς. σελ. 213). «Θέατρον, καὶ βῆμα, καὶ παρρησία συμπενθεῖτω μοι σήμερον πανηγυρίζετω δὲ τραγωδία καὶ δάκρυον· ἐξαλλέσθω δὲ κατορχούμενος θρηῆνος, τηλικαύτης κατηφείας ἑορτῇ θρησκευόμενος καὶ τιμώμενος· ἀποκειράσθωσαν οἱ λόγοι τὸν κρότον, τὴν εὐφημίαν αἱ μουσαι, τὸ λευκὸν Ἀθηναί τριβαίνιον· χηρεύνουσι γὰρ ἀρεταὶ καὶ τὸν ἑαυτῶν ἀναζητοῦσιν

ἡνίοχον, ῥαγδαῖον φθόνον τινὸς, τὸν ἐκείνου διαζήξαντος ἄξονα· ἄνδρες θεαταί· ἀλλ' εἶθε μὴ τηλικούτων κακῶν γεγόνατε μάρτυρες. Ἰλιάς κακῶν ἢ ὑπόθεσις, Ἐριννύες τῷ λόγῳ χορός· ἡ δὲ σκηνὴ μοι τοῦ δράματος τάφος ἐπίσημος».

(396) Θεοφ. Χρον. εἰς τὸν βίον τοῦ τυράννου Φωκᾶ. — Περὶ τοῦ χυδαίου Στὸν καὶ Στὰ, ἀντὶ εἰς τὸν, εἰς τὰ, ἐν χρήσει ἕως ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων, ὅρα τὴν σημείωσιν 248.

(397) Θεοφ. Χρον. σελ. 324.—(398) Αὐτόθι, σελ. 397.

(399) Βίος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο § ζ'.

(400) Ὅμ. Ὀδυσ. Τ. 439.

(400 δις) «Τὸ κατάμαυρον αἶμα ὅτε ἰχῶρα σὺ ποιήσῃ, ξίγισμα σημαίνει· εἰ δὲ ποιήσῃ ἰχῶρα τουτέστιν ὕγρον ὡς Νερὸν, ἀγαθόν.» (Ἐκ τῶν πλακῶν τοῦ Ψελλοῦ· λειψ. ἐκδοθ. ὑπὸ Βερνάρδου).

(401) Χρονογρ. ἐκ προστάγμ. Κωνς. Πορφυρογ. Βιβλ. Β.

(402) Συμμετῶν Μάγιστρος, εἰς Θεόφιλον, § κζ'.

(403) Σκυλίτζης, σελ. 632 ἐκδ. Ἐνετίας. (404) Αὐτόθι.

(405) Leo Allatius, in Diatriba de Scriptis, p. 166.

(406) «Politici ideo dicti, quod communes omnium civium sunt, usuque eorum accommodati; sic quoque scorta et meretrices, quod omnibus sunt obsequiosae et peculiares, et servitutem publicam serviunt, non alio addito, sed solo πολιτικῶν nomine innotescunt».

(407) Ὅρα τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Μεουρσίου, ἐν τῷ Γλωσσασρίῳ του, καὶ τὰς ἀναφερομένας μαρτυρίας.

(408) Βλέπε τὸ πρὸ ὀλίγου τυπωθὲν σπουδαιότατον σύγγραμμα περὶ ἀρχαίας Μουσικῆς παρὰ τοῦ διασήμου Γάλλου Μουσικολόγου Vincent.

(408 δις) Τὸ ποιημάτιον τοῦτο τοῦ Λέοντος πρώτην φοράν ἐξεδόθη παρὰ τοῦ Ἀλλατίου ἐν τῷ βιβλίῳ De Eccl. Occid. et Orient. perperet. consensione, σελ. 854. Ποιοῦμεν ἔργον ἀρεστὸν τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ· ἐξάγοντες αὐτὸ εἰς φῶς.

(409) Μανασσῆ Χρον. σελ. 135.

(410) Ἐπὶ ἀρχαιοπρεπείᾳ διαπρέπει πρὸ πασῶν ἡ Κυπριακὴ συνήθεια, ἥτις σὺν τοῖς ἄλλοις διασώζει διγαγματισμοὺς αἰθλικούς, πάντως ὁμοίους τῶν λατινικῶν, καὶ γερμανικῶν, καὶ κελτικῶν. Τοιοῦτοι, π. χ. οἱ παρατηρούμενοι εἰς τὰς λέξεις Βοῦφα (Υφή), τὸ ὑφαντικὸν ἐργαλεῖον, Βοῦρο ὕω (Ὀροῦω),

παρακινῶ, Βουνικὸν (Ὀνικόν), ζῶον ὀνικόν, ὄνος, καὶ τ.λ. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νῦν Ἑλλάδος σώζονται δασυσμοί. Τί γὰρ ἄλλο τὸ κοινότατον Χαδεύω, ἢ Ἡδεύω, καὶ τὸ Χαρδάριον, ἢ τὸ Ἀρδάλιον, καὶ τὸ Γνέθω ἢ Νήθω, καὶ τὸ Βοῦλκος, ἢ Ὀλκος, καὶ τὸ Βάλτος, ἢ Ἄλτος, καὶ τὸ Γνέφη ἢ Νέφη, καὶ τὸ Φαρδῆς, ἢ Ἀλδήεις, συγγενὲς τοῦ Γερμανικοῦ Bald, καὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ Bold, καὶ τοῦ Λατινικοῦ Valde, (ἐκ τοῦ Ἄλδω, αὐξάνω, μεγαλύνω, πλατύνω). καὶ το Βουλῶ, ἢ Ὀλόω (βυθίζω εἰς τὸν Ὀλόν, ἢ βόρβορον), καὶ τὸ Γεῖα, ἢ Εἶα, καὶ τὸ Χαραβουλίζω ἢ τὸ παράγωγον τοῦ Ἄραβος καὶ τοῦ ὑποκοριστικοῦ Ἀραβύλος, συγγενὲς δὲ τοῦ Γαλλ. Grébouiller καὶ τοῦ ἄρχ. Ἰταλ. Garabullo,

« Κυριακὴ χαραβουλίστρα,

Καὶ δευτέρα μουρμουρίστρα, »

καὶ τὸ Χουμάω ἢ ὡς ἀλλαχοῦ λέγεται Χοιμάω, ἢ Οἰμάω, ὅπερ ἡμέτερόν τι περιοδικὸν ἡμαρτημένως παρὰ τὸ χέω καὶ χῦμα παράγει, ἐπιλανθανόμενον τῆς ῥίξης Οἶω, ὅθεν Οἶμα, σφοδρὸν ὄρημα. « Οἶμα λέοντος ἔχων » (Ιλ. Π. 752), ἐτι δὲ τῆς δωρικῆς συγγενείας τῶν διφθόγγων ου καὶ οι, Μοῦσα καὶ Μοῖσα, ἔχουσα καὶ ἔχουσα; Τὸ ἄστοχον τῆς ἐτυμολογήσεως αὐτῆς μᾶς παρέχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσωμεν ἀναγκαῖόν τι περὶ τὴν πάτριον φιλολογίαν. Καιρὸς οἱ γραμματικοὶ νὰ διδάσκωσι τὴν γραμματικὴν, οἱ λεξικογράφοι νὰ ταμιεύωσι λέξεις, οἱ ποιηταὶ νὰ στιχουργῶσιν, οἱ ἐφημεριδογράφοι νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν ἐπίλεξιν τῆς καταχωριζομένης ὕλης, καὶ ν' ἀφήσωσι τὰς ἐτυμολογίας πρὸς τοὺς ἐξ ἐπιστάσεως ἐτυμολόγους, ἵνα μὴ γενώμεθα γελοιοὶ πρὸς τοὺς ἄλλογενεῖς. Καιρὸς καὶ νὰ μάθωμεν, καὶ ἐμπράκτως νὰ δείξωμεν, ὅτι τὴν πρόοδον παρακολουθοῦντες τοῦ αἵωνος, δὲν νομίζομεν πλέον τὴν ἐτυμολογίαν ἔργον τοῦ τυχόντος, πρόχειρον ἀθυρμάτιον, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ παραδεδομένον, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν αὐτὴν ἐπιστήμην, μετὰ τῶν σοφῶν ἱδνῶν, ἐπιστήμην ἴσως ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δυσκαταμάθητον, καὶ μελέτης δεομένην πολυχρονίου. « Τότε μόνον ἔγνω, εἶπεν εἰς τὸς ἡμέρας μας ὁ Κελτολόγος Pictet, τί ἀληθῶς ἐστὶν ἐτυμολόγησις, ὅτε ἐδαπάνησα 20 ἔτη εἰς σύντονον σπονδῆν, ἐδιδάχθην δώδεκα διαλέκτους, καὶ ἐσχημάτισα χιλιότομον βιβλιοθήκην Συγκριτικῆς Φιλολογίας. » Οὕτω

περιεσκεμμένως πράττοντες, θέλομεν τοῦλάχιστον δείξει σεμνό-
τητα, μὴ δυνάμενοι νὰ προσανυξήσωμεν περὶ τὰ τοιαῦτα τὸ ἰ-
πιστημονικὸν κεφάλαιον τῆς Εὐρώπης. Διότι, πῶς ἐν πλήρει
ἀγνοίᾳ τῶν ὅσα καθ' ἑκάστην συντάσσονται, συζητοῦνται, βασα-
νίζονται εἰς τὴν ὑψηλὴν τῆς φιλολογίας σφαῖραν, πῶς δυνατόν
νὰ εὐδοκιμήσωμεν, ἡμεῖς οἱ οὐ μόνον ἀνάσκηται, ἀλλὰ καὶ πάν-
τως ἀμύητοι τῆς δυσκολωτάτης αὐτῆς συγκριτικῆς ἐτυμολογίας;
Ἀντὶ δὲ τοῦ ποιεῖσθαι δωρεὰν ἐπίδειξιν τῆς ἀνάσκησias μας,
δὲν εἶναι καλλιώτερον το σιγᾶν ἐν σπουδῇ καὶ μελέτῃ, καὶ προ-
παιδεῖα; Παραπέμπομεν, λ. χ. τὸν εἰρημένον ἐτυμολόγον τοῦ
χοιμᾶω εἰς τὸ ὀκτάτομον Λεξικὸν τῆς Προβεντσαλικῆς δια-
λέκτου τοῦ περιωνύμου Raynouard. Θέλει ἰδεῖ ἐν τῇ λέξει Gui-
mo (Χοιμῶ), ὅτι τὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον ἐκλαμβάνεται ὡς δίγαμ-
μα, ὡς εἰς τὰς ἑλληνικὰς Γο υ ἐ λ ε ν α (Ἑλένη), Γουάναξ (Ἄναξ),
τὰς προβεντσαλικὰς Guido, ὁδηγῶ, ἄγω, φέρω (Πρωταίολ. Οἰ-
θω, Οἶω μετὰ διγᾶμματος), Guinho, νενστάζω (Γνύω, Νύω= Νεύω), καὶ ἀπλοελλ. Γνέφω, τὴν γαλλικὴν Guergir, ὑποδιδρά-
σκειν, ἀφορητὴ ἀπέρχεσθαι (Ἑρπειν, Γέρπειν, Γουέρπειν), κ.τ.λ.
Πεισθεῖς δὲ, ὅτι τὸ ἀρχικὸν τῆς λέξεως στοιχεῖον εἶναι ἁ-
πλοὺς τις δασυσμός, ἔρχεται εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Προβεντ-
σαλικοῦ ῥήματος Guimo. Πῶς ἐρμηνεύεται αὐτὸ παρὰ τοῦ
Raynouard; Ἐξαΐσσειν, ἐφορμᾶν κατὰ τινος, ἐμπαθῶς ἐξέρχε-
σθαι, ἢ κατὰ τὴν ἀπλοελληνικὴν λέξιν, Χοιμᾶν, Χοιμᾶν.
Ἰδοὺ καὶ παράδειγμα ἐκ τινος ἀρχαίου Τρουβαδούρου

«Mos cors de gaug salh e Guima».

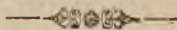
Τουτέστιν, « ἡ καρδία μου χαίρουσα ἐξάλλεται καὶ ἐξορμᾷ ».
— Ἀρκοῦσι ταῦτα περὶ ἀνάγκης συγκριτικῆς ῥιζολογίας. Ἐκ
τοῦ παραδείγματος, ἐν τοσούτῳ, πρόδηλον γίνεται, ὅτι ἂν ὁ
ἐτυμολόγος τοῦ νεοελληνικοῦ, ἢ ὀρθότερον τοῦ παναρχαίου χοι-
μᾶω εἶχε κατατρίψει ἔτη τινὰ εἰς μελέτας φιλολογικὰς τακτικῶ-
τέρας, δὲν ἤθελε βέβαια μᾶς ὀρθογραφήσει τὸ λείψανον αὐτὸ
τῆς προγονικῆς ἀρχαιότητος διὰ τοῦ ν, ἀλλὰ διὰ τῆς οι, ἢ καὶ
τῆς ου· καθὼς ὁ Payne—Knight, καὶ περ ἀγνοῶν τὸ ῥῆμα τῆς
κοινῆς ἡμῶν συνηθείας, προέφερε τὸν στίχον τῆς Ἰλιάδος (X,
308) ὡς ἐξῆς:

« Χοίμησεν δὲ αἰεὶς, ὥστ' αἰετὸς ὑψιπέτης, »

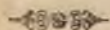
Ἡ ὀρμησε δὲ συστραφεῖς, ὡς αἰετὸς ὑψιπετής.

(411) Τὸ Ἰταλικὸν Farò εἶναι τὸ Fare ho, ἢ ὁ, τουτέστιν Ἐχω ποιεῖν. Farai Far—hai ἢ ai, Farà, Far—à. Ὁ αὐτὸς σχηματισμὸς μετὰ ξήματος παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ Γαλλικῇ j'aimerai Aimer—ai, Tu aimeras, aimer—as, il aimera, aimer—a. Εἰς δὲ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν τὸ βοηθητικὸν συντέμνεται διὰ τὸ εὐσύνθετον ὅθεν ἐν μὲν τῇ Ἰταλικῇ γίνεται ἡ κατάληξις τῶν δύο πρώτων προσώπων εἰς emo, ele, ἀποκοπαὶ τοῦ ἀρχαίου av—emo καὶ τοῦ av—ele εἰς δὲ τὴν Γαλλικὴν ons, ez, λείψανα τῶν av—ons, av—ez.—(412) Ἰωάν. Ἀποκ. 22. 2.

(413) Ἑμφαντικώτατος περὶ ἀνάγκης τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως ὁ λόγος τοῦ Ἀγχιάλου Μιχαήλ πρὸς Ἑμμανουήλ τὸν Κομνηνόν. «Σωμάτων μὲν ὑπεριδεῖν βέλτιον, ἔγραφεν ὁ θεόπνευστος ἔτι πρὶν τῆς Σταυροφορικῆς κατακτήσεως, ψυχῶν δὲ μελήσειν λυσιτελέσ· τῶν μὲν οὖν εἰς ἐκείνα λυμαιομένων, οὐδὲ λόγον ἂν θήσομαι, τῶν δὲ εἰς ταύτας ἐπιμελήσομαι τὴν ἀπόκρισιν. Ναὸς γὰρ Θεοῦ ζῶντος ἐσμέν ἡμεῖς οἱ κινούμενοι. Καὶ δεσποζόντων μὲν ἡμῶν ἀσεβῶν, οὐδὲν παρεβλάβημεν, εἰ δὲ κατὰ τι κοινωνοῦμεν τοῖς Ἰταλοῖς, τὰ μέγιστα ζημιούμεθα, εἰς αὐτὸ τὸ Δόγμα λαβόντες τὸν κίνδυνον ἀνατρέχοντες. Κυριεύσοι δέ μου τις Ἀγαρηνὸς τὸ φαινόμενον, καὶ μὴ μοι συντρέχοι τὸ νοούμενον Ἰταλός· τῷ μὲν γὰρ οὐχ ὁμογνωμονῶ ἂν ὑπόκειμαι· τοῦ δὲ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῇ πίστει δεξάμενος, τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ ἑμμελὲς ἀπεχώρησα!» Ἰδοὺ οἱ λόγοι, οἵτινες τὸ γένος παρεσκεύασαν εἰς τὴν μακροθυμίαν, καὶ τὴν προσδοκίαν τῆς μελλούσης σωτηρίας του.

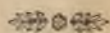

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Προθεωρία.	σελ. 5
Α'. Συστατικά στοιχεία τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας. »	65
Β'. Πνευματικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. »	96
Γ'. Ἡράκλειος.	» 114
Δ'. Ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις.	» 127
Ε. Μωάμεθ καὶ Σαρακηνοί.	» 167
ΣΤ'. Λέων ὁ Ἰσαυρος.	» 189
Ζ'. Εἰκονομαχία.	» 219
Η. Τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν.	» 252
Θ'. Φράγκων ἐπέμβασις.	» 274
Ι. Βασιλεία Κωνσταντίνου.	» 292
ΙΑ. Παπισμοῦ προαγωγή.	» 327
ΙΒ'. Εἰρήνη καὶ μέγας Κάρλος.	» 355
ΙΓ'. Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὁροθεσία.	» 396
ΙΔ'. Σχέσεις τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν, καὶ τέλος Εἰκονομαχίας.	» 428
ΙΕ. Συνέχεια τῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. »	462
ΙΣΤ'. Συνέχεια τῶν σχέσεων αὐτῶν.	» 488
ΙΖ'. Πρεσβεία Διουτπράνδου πρὸς Νικηφόρον Φωκᾶν.	» 518
ΙΗ. Γλώσσης περιπέτεια.	» 574
ΙΘ'. Ἀνακεφαλαιώμην.	» 682

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

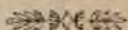
Σελ.	στιχ.	Ἀντὶ	Γράφε
8	19	συναθείας	συνηθείας
"	23	ἡμῖν	ὑμῖν
10	24	ἡ	εἰμὴ
12	10-11	εἰς πηγὴν τοιαύτην	ἐκ πηγῆς τοιαύτης
14	24	εἶναι, νὰ	εἶναι νὰ
15	2	ἀποπλανόμενον	ἀποπλανώμενον
"	20	ὀνομαστικῆς	ὀνοματιῆς
17	17	τῶν	τῇν
26	4	βεβυθυσμένην	βεβυθισμένην
28	2	Ἰταλία	Ἰταλίᾳ
29	19	βεβυθυσμέννον	βεβυθισμένον
30	16	ἐπικουρείαν	ἐπικουρίαν(οὕτω καὶ ἐφεξῆς)
39	28	καί τι	καὶ τοι
40	12	θεοποιείας	θεοποιΐας
42	4	χριστιανισμόν	χριστιανισμόν
"	28	Φίλωνες	Φίλωνες
46	4	σφυγμός	σφυγμός
47	6	ἀνώνν-	ἀνώννυμον
"	18	ἔχουσι. Καὶ	ἔχουσι καὶ
48	24-25	ἐνωποιόν	ἐνοποιόν
50	3	καταδεδικασμένοι	καταδεδικασμένα
51	25	διασαφήσωσιν	ὥς διασαφήσωσιν
67	8-9	μεγαλοπάλεως	μεγαλοπόλεως
75	3	χυδαῖος, ἄνθρωπος	χυδαῖος ἄνθρωπος,
77	4	ἐκν	ἐκ-
"	5	βουλευτήριο-	βουλευτήριον
87	28	καί,	καὶ
88	29	ἀκοικωνησίαν	ἀκοικωνησίαν
89	6	Σόνοδος	Σύννοδος
90	7	εἶναι,	εἶναι
92	2	προαύλεια	προαύλια
962	23-24	ἄρχε-αι	ἄρχε-ται
108	26	ἦν	ἦν

Σελ.	στιχ.	Ἀντὶ	Γράφει
110	10	οἰκονομε-	οἰκου-
116	11	κα	καὶ
117	6	Ἀρταξέρξου	Ἀρταξέρξου
118	8	λεται	λεται,
120	29	ἀνδρείαν	ἀνδρίαν
122	34	ἐμπτύσσωσι	ἐμπτύσωσι
125	15	ὀψώμεθα	ὀψόμεθα
"	26	καταλιμπάνει	καταλιμπάνει
127	29	χει	ἔχει
128	13	μεσαιονολόγων	μεσαιωνολόγων
135	24	λάβομεν	λάβωμεν
136	1	μοναρχικὴν	μοναρχικὴν
137	10	ἰρεμίας	ἡρεμίας
139	2-3	μετανίστασο	μετανίσταθι
142	1	Χριστινία-	Χριστιανι-
149	10	ἄλλαις	ἄλλαις
152	1	ραιῶνός	σαιῶνός
"	3	ἡς	ἡς
"	25	δυσσεβεῖς	δυσσεβεῖς
153	28	ὑποδριάκονοι	ὑποδιάκονοι
156	13	μερίμναν	μέριμναν
157	24	οἶδε	οἶδε
"	26	αοίνυν	τοίνυν
163	16	κτημοσύνη	ἀκτημοσύνη
170	4	τὰ τρία	τρία τὰ
176	29	ζωοφόρους	ζωηφόρους
179	18	ἀστραπιαία	ἀστραπαία
180	19	κρατουμένου	κραταιουμένου
187	22	στερεῖτο	ἔστερεῖτο
188	2	ἡ	εἰμή
191	11	σκενωρίαι.	σκενωρίαι;
197	8	ἡκροτηριασμένος	ἡκροτηριασμένος
501	1	χεῖς,	χθεῖς,
225	14	φαντασιοπλήκτων	φαντασιοπληκτῶν
227	23	ἀνασκεύασε	ἀνεσκεύασε
230	26	γενέσεως	γεννήσεως
"	27	ἔσχατος	ἔσχατος.
231	28	ἐν	ἄν

Σελ.	στιχ.	Ἀντι	Γράφε
232	16	μεινον	μειναν
233	12	Νεοφύτου	νεοφύτου
"	17	πλοίουσιν	πλείουσιν
238	5	τάχος	τάχους
249	10	ᾧδωθεν	ᾧζει
260	29	κα	καὶ
261	25	ἀπῆχε	ἀπεῖχε
269	29	Λέοντο	Λέοντος
272	10	πλήθος	πληθός
274	9	ἀνήκοντες	ἀνήκοντας
276	19	Ἰσλαμιμὸν	Ἰσλαμισμὸν
277	21	Franea	Franeo
382	29	δύ	δύο
288	20	πρεσβείαν	πρεσβείαν
289	2	κλειδῶν	κλειδῶν
291	28	εὐνοοῦμενοις	εὐνοοῦμενοι
292	26	συνεκστρατεύσας	συνεκστρατεύσας
296	2-3	λοιμωττούντων	λοιμωττόντων
297	19	ἀκαρῇ	ἐν ἀκαρεῖ
299	4	παραχρήσεων	
306	8	προβούλευμα καὶ	προβούλευμα. Καὶ
307	"	ἔπειτ	ἔπειτα
310	7	τοῦ χάρτην	τὸν χάρτην
331	4	ταῦ	τοῦ
330	8	ἐγκρατῇ	ἐγκρατεῖ
333	17	προὔπαντησιν	προὔπάντησιν
"	20	εἶπετο	εἶπετο
"	23	εἵποι	εἶποι
334	7	ὑπερεσίαν	ὑπηρεσίαν
336	23	καταφεύγης	καταφεύγει
"	27	Φλωρῆς	Φλουρῆς
337	19	ἀλληλέγγυον	ἀλληλέγγυον
348	"	διασαφίση	διασαφήση
351	1	σχηματίζεται	σχηματίζεται
356	27	τὴν	τὸν
367	14	Ως	Ἄς
"	28	Πατράχου	Πατριάρχου
375	21	Χριστογενῶν	Χριστουγέννων

Σελ.	στίχ.	Ἀντί	Γράφε
376	12	προσακλιῖ	προσακαλεῖ
380	8	Ἑλλάδος, τοῦ μεσαιῶνος	Ἑλλάδος τοῦ μεσαιῶνος
387	18	ετερον	ἕτερον
396		Κεφάλαιον I'.	Κεφάλαιον II'.
398	14	ἀκροτηριασμός	ἀκρωτηριασμός
»	27	ὄντος	ὄντας
402	15	μυστικόι	μυστικόν.
406	29	ῥῶγαῶτα	ῥῶγαῶτα
410	3	τε τοὺς	τε καὶ
414	24	θυγατέρα	θυγατέρα
416	8	ξένουσι	ξέουσι
418	6	ἀναθεκατίζουσι	ἀναθεματίζουσι
420	28	συμμαχία	συμμαχίαν
445	18	δυσεντερείας	δυσεντερίας
447	5	ἄννασσα	ἄνασσα
»	15	ναυαγίου	ναυαγίου
448	6	ἀπεδιλίασε	ἀπεδειλίασε
»	10	πατροπαροδότου	πατροπαράδοτον
450	7	πραπατόρων	προπατόρων
451	28	μικρόν	μακρόν
453	29	λιτανίαν	λιτανείαν
461	14	ἀνεμιπιξία	ἀνεπιμιξία
469	26	κέκτηται	κέκτεται
»	27	παρέρχεατι	παρέρχεται
474	16	τοῦ	τὸν
475	6	Μελχισεδέχ	Μελχισεδέκ
476	10	δυσέγγονος	δισέγγονος
477	28-29	κανό-α	κανόνα
479	16	προθυπουργός	πρωθυπουργός
490	28-27	Πορ-φρογεννήτου	Πορφυρογεννήτου
501	6	ἔπερ	εἶπερ
502	1	Βέρροαν	Βέρροϊαν
»	7	Συγκλήτου	Συγκλήτου
516	8	βεβαία	βέβαια
517	2	ὑπανιττόμενον	ὑπαινιττόμενον
522	12	παρόντο	παρόντος
534	27	ἀπέλευσί-	ἀπέλευσιν
536	17	μέλλει	μέλει

Σελ.	στιχ.	Ἀντὶ	Γράφε
537	21	ἢ ἐπωφελῆς. βλαβερά	βλαβερά ἢ ἐπωφελής
539	1	ἐπεδη	ἐπειδῇ
550	18	μέλλει	μέλει
564	2	ἰδίω	ἰδίω
619	29	τῷ 318	τῷ 518
637	16	τῇν	τὸν
»	25	Ritsch	Ritschl
640	24	διαδοχῆς	διδαχῆς
657	2	ὁ ὕπερος	τὸν ὕπερον
666	11	ἐφ' ὅλον τοῦ μεσαιῶνος	ἐφ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα
»	26	ἐτέρως	ἐτέρων
669	17	συστήματος. Σύμπτωσις;	συστήματος; Σύμπτωσις
682	9	νοήσαντες	νοσήσαντες.

$$\begin{array}{r}
 1284 \\
 008 \\
 0412 \\
 0091 \\
 543 \\
 002 \\
 442 \\
 032 \\
 411 \\
 126 \\
 125
 \end{array}$$

1000 11/21/21

11/21/21 11/21/21 11/21/21

11/21/21 11/21/21

84

11

105

